

॥ अथ श्रीमहाभारते आदिपर्व प्रारभ्यते ॥

आदिपर्व
द्रुपदराजा
द्रौपदी
अर्जुन

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीवेदव्यासायनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ यंवक्त्रंमुकुराइवेंद्रियमनोमायाःपराग्दृश्यतांनिन्युस्तत्स्थविमादिनापिचविराट्सूत्रेशभावंगतं ॥ तंप्रत्यग्दृगदृश्यमक्षरमणुंत्यक्तोपनेत्रत्रयाःश्री
गोपालमुपास्महेश्रुतिशिरोवंशीरवैर्दर्शितं॥१॥बाल्यःस्तेनाभिभाषीवहिरुदवसितंपानितर्कोप्रतिष्ठोमीमांसाप्रातिहार्यंभजतिगुणगणंयस्यसंख्यानिसांख्यः॥दृत्पीठेयोगशुद्धेनिहितमुपनिषद्वाहृदंदैःपरंमेभाग्यंश्री
लक्ष्मणार्योजगतिविजयतेयस्यलेशाःशिवाद्याः ॥२॥हरिविधिवसिष्ठशक्तिपराशरव्यासशुकदेवान्॥वैशंपायनमुग्रश्रवसंचनुमःपुराणगुरुमुख्यान् ॥३॥कणभक्षमक्षचरणंजैमिनिकपिलौपतंजलिंचनुमःश्रीम
द्व्यासवचोंबुधिनयसीकरवर्षिणोमुंदिरान् ॥४॥ सर्वविद्येशतामाविश्विकीर्पूर्पूर्वपूरुषौ श्रीनारायणधीरेशरूपौहरिहरौनुमः ॥५॥ वहून्समाहृत्यविभिन्नदेश्यान्कोशान्विनिश्चित्यचपाठमग्र्यं प्राचांगुरूणामनुसृ
त्यवाचमारभ्यतेभारतभावदीपः ॥६॥टीकांतराणींदुरविप्रभाणिवाह्यार्थरत्नानिचकासयंतु॥ अंतर्निगूढार्थचयप्रकाशेदीपःक्षमोभारतमंदिरेऽस्मिन् ॥७॥ ईशप्रसादाद्वितुंस्ववंश्यान्भगीरथेनेवमयाप्रणीता ॥ ए
षामहाभारततीर्थगंगालोकत्रयीजाड्यमलंधुनोतु ॥८॥ उत्तानेष्विहकोशविग्रहवलंपद्येषुनैवाश्रितंगंभीरेपुनसेतवोनविहिताःकूटाननस्फोटिनाः॥ नच्छिन्नान्ननमश्वराननतिर्भक्तानन्नाल्हादिनानोदीनानविभी
षणाश्चविहिता.श्रीलक्ष्मणार्याश्रितैः ॥ ९ ॥ इहखलुभगवान्पाराशर्यःपरमकारुणिकोमंदमध्यममतीननुगृहीतुंचतुर्दशविद्यास्थानरहस्यान्येकत्रप्रदिदर्शयिषुर्महाभारताख्यमितिहासंप्रणेष्यन्प्रारिप्सितस्यग्रंथ
स्यनिष्प्रत्यूहपरिपूरणायप्रचयगमनायचकृतंमंगलंशिष्यशिक्षायैश्लोकरूपेणनिबध्नन्नर्थात्तत्प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यंगमभिधेयादिदर्शयति नारायणमिति नरोऽविद्यावच्छिन्नंचैतन्यंजीवः तेनाविषयीकृतेऽनवच्छि

नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवंनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत्॥ १ ॥

न्नचैतन्यरूपेब्रह्मणिशुक्तौरजतवत्कल्पितंचराचरंअप्शब्दवाच्यंनारंतदेवअयनंशुक्तीदमंशस्यरजतमिवप्रवेशस्थानंयस्यसनारायणःस्वस्मिन्जीवकल्पितस्यप्रपंचस्यसत्तास्फूर्तिप्रदत्वेनकारणीभूतइत्यर्थः य
थोक्तं आपोनाराइतिप्रोक्ताआपोवैनरसूनवः अयनंतस्यताःपूर्वंतेननारायणःस्मृतइति तंनारायणंनमस्कृत्यनथानरंउक्त[illegible]नमस्कृत्य एनंविशिनष्टिनरोत्तममिति जीवोहिचेतनत्वेनजडवर्गादुत्कृष्टस्ततउत्कृ
ष्टतरःकारणात्मानारायणस्ततोप्युत्कृष्टतमंनिरुपाधिचैतन्यंसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मविज्ञानमानंदंब्रह्मेत्यादिश्रुतिषुप्रसिद्धंतदेवनरोत्तमस्यनिरस्ताविद्यस्यजीवस्यनिष्प्रपंचंपारमार्थिकंरूपमितियुक्तंनरोत्तमत्ववि
शेषणं यथोक्तं पिंडब्रह्मांडनेतृत्वान्नरौजीवेश्वरावुभौ तयोश्चनयनाच्छुद्धंब्रह्मापिनरउच्यते नरजानामपांकार्येनारंब्रह्मांडमिष्यते तद्यस्यवसतिस्थानंतेननारायणोविभुः स्वाविद्यास्तृष्टपिंडेनतादात्म्येयोग
तोनरः सजीवःसपरंब्रह्मनरोत्तमपदाभिधं नद्योनिकांगिरंनत्वाननोव्यासंस्तथैवसन् संसारजयिनंग्रंथंजयनामानमीरयेदिति एवंचजीवाविद्याकल्पितत्वात्जगतोमिथ्यात्वंब्रह्मणश्चतत्रसत्तास्फूर्तिप्रदत्वेनस
त्यत्वंजीवस्यब्रह्मभिन्नत्वंचेतिविषयोदर्शितः अविद्यानिवृत्तौतत्कृतस्यप्रपंचस्यत्रैकालिकवाधप्रदात्यंतिक्यनर्थनिवृत्तिःप्रयोजनं अर्थात्तत्कामोधिकारीग्रंथस्यउक्तविषयस्यचज्ञाप्यज्ञापकभावःसंबंधइति
चदर्शितं देवींनरनारायणनरोत्तमतत्त्वप्रद्योतनींसरस्वतींचनमस्कृत्यैवनतोव्यासस्तथैवसरस्वत्यापरमकारुणिकयाजनबोधायाविष्टोजयंजयोनामेतिहासोयमितिवक्ष्यमाणत्वाज्जयसंज्ञंभारताख्यमितिहासं

* गेहं * मेघान

वा अष्टादशपुराणानि रामस्य चरितंतथा कार्ष्णंवेदंपंचमंचयन्महाभारतंविदुः तथैवविष्णुधर्माश्चशिवधर्माश्चशाश्वताः जयेतिनामतेषांचप्रवदंतिमनीषिणइतिभविष्यवचनात्पुराणादिकंवाचतुर्णांपुरुषार्थाना
मपिहेतौजयोस्त्रियामितिकोशादन्यंवासर्वपुरुषार्थप्रतिपादकंग्रंथंशारीरकसूत्रभाष्यादिरूपंउदीरयेत्उच्चारयेत् अत्रलिङ्गामंगलाचरणस्यग्रंथपाठेप्यावश्यकत्वंदर्शयतारचनारंभेप्युत्तरांतदर्शितं नन्वेतन्नपठ
नीयंनव्याख्येयंचापौरुषेयत्वात्पुरुषेषुचभ्रमविप्रलंभकत्वयोःसंभवादितिचेन्न सर्वज्ञेषुवेदैकप्रमाणेषुमन्वादिषुतदसंभवात् पूर्वतंत्रेचस्मृत्यादिधर्मप्रामाण्यस्यसिद्धत्वात् यस्यांतुस्मृतौलोभमूलकत्वंप्रत्यक्षंदृश्य
तेयथावैसर्जनहोमीयंवासोऽध्वर्युःपरिगृह्णातीतितत्रास्त्वप्रामाण्यं नत्वष्टकाःकर्तव्याः प्रपाःकर्तव्याऊर्ध्वपुंड्रंमृदाकुर्यादित्यादीनां तासांलोभमूलकत्वादर्शनात् यांजनाःप्रतिनंदंति धन्वन्निवप्रपाअसित्वमग्ने
श्रोणामेकउदकंगामवाजतीतिमंत्रलिंगानुमितविधिमूलकत्वाच्च धन्वन्धन्वनि निरुदकप्रदेशे किमुश्रेष्ठः षळूनाआर्भवं त्रिष्टुबंतमित्यनुक्रमणिकायां किमुश्रेष्ठइतिसूक्तस्य चतुर्दशर्चस्यऋभुदेवत्यस्यनवमदश
म्यावेतेऋचौ आपोभूयिष्ठाइत्येकोअब्रवीदग्निर्भूयिष्ठइत्यन्योअब्रवीत् वधर्यंतींबहुभ्यःप्रैकोअब्रवीदृतावदंतश्चमसाँअपिंशत ।१ श्रोणामेकउदकंगामवाजतिमांसमेकःपिंशतिसूनयाभृतं । आनिम्रुचःशकृदे
कोअपाभरत्किंस्वित्पुत्रेभ्यःपितरावुपावतुः २ अत्रऋभवाख्यदेवतास्तुतिव्याजेनश्रेयःसाधनानिविधीयंते हेऋभवःभवतांमध्येएकःकश्चित्तीर्थाश्रयेणैवप्राप्तदेवताभावआपएवभूयिष्ठाउत्कृष्टतमाइत्यब्रवीत्
एवंयज्ञादिनाप्राप्तदेवताभावोऽन्योऽग्निर्भूयिष्ठइत्यब्रवीत् वधर्यंतींअवपूर्वाद्धृञोविच्प्रत्ययेभागुरिमतेनाकारलोपेचेदंरूपं स्वरादिपाठादव्ययत्वंनिपातत्वादाद्युदात्तत्वंच वधरित्यव्ययंपालनार्थे अवगत्य धा
रयतीतियोगात् तदर्थयंतींगच्छंतींचेतोवृत्तिदयांबहुभ्यःप्रमाणेभ्योनिश्चित्यएकःदययैवप्राप्तदेवताभावःप्रकर्षेणअब्रवीत् तयूयंऋताऋतानिसत्यान्येवैतान्यवादीनिदेवताभावप्राप्तिसाधनानिवदंतउपदिशं
तोयज्ञेषुचमसान्सोमयुक्तान्अपिंशतव्यभजत अत्रेयमुपाख्यायते । ऋभवोनामत्रयोदेवाएकंचमसमासेदुस्तत्रवह्निरपितद्रूपंगृहीत्वाआगतस्तेतमतिसारूप्यात्पृथग्ज्ञातुमशक्ताएकंचमसंचतुर्धाव्यभजं
तेति यद्वा सत्यवादिनामेवतीर्थादिफलदमितिऋतावदंतइत्यस्यार्थः श्रोणामेकः हेऋभवःभवतांमध्येएकःश्रोणां श्लक्ष्णांगांमृदंगोपीचंदनादिरूपांतीर्थनिकटस्थांमुख्यकर्मभूतांप्रतिउदकंजलंगौणंकर्मअवाज
तिअवगमयति अंतर्भावितण्यर्थोयं श्रोणांगांउदकेनमिश्रयतीत्यर्थः श्रोणांगांरक्तचंदनादिरूपांवा तथाएकः सूनयाहिंसयानत्कर्त्राआभृतंआहृतंमांसंगोरोचनाख्यंपिंशतिपिनष्टिउदकेनसहेतिशेषः नि
म्रुचः नितरामस्तंगच्छतोदग्धेंधनस्याग्नेः संबंधिशकृत्गोमयं शुष्कगोमयोत्थंभस्मेतियावत् अपाभरत्अपाहृतवान् अत्राप्युदकेनसहेतिशेषः व्यवहिताश्चेतिच्छंदसिव्यवहितेनाप्युपसर्गेणक्रियायाःसंबंधः
हृग्रहोर्भश्छंदसीतिहस्यभः एतानिमंत्रपदानिअसंपूर्णार्थत्वात्स्वार्थलाभायब्राह्मणमपेक्षंते इषेत्वोर्जेत्वेत्यादिमंत्रवत् तत्रयथा इषेत्वेतिशाखामाच्छिनत्तिऊर्जेत्वेत्यनुमार्ष्टीतिब्राह्मणानुसारात्हेशाखेत्वा
त्वांइषेअन्नायच्छिनद्मीतिऊर्जेपशुभ्यःअनुमार्ज्मीतिव्याख्यातं एवमिहापिवासुदेवोपनिषद्ब्राह्मणतंत्रपुराणोपबृंहणानुसारात्ऊर्ध्वपुंड्रार्थंश्लक्ष्णांमृदंजलेनमिश्रयेदितिव्याख्येयं तथाकालाग्निरुद्रबृहज्जा
बालाद्युपनिषद्ब्राह्मणतंत्रपुराणोपबृंहणानुसारात्त्रिपुंड्रंकर्तुंनिम्रुचः शकृदपाभरदितिचव्याख्येयं एवमितरस्यापिपादस्यब्राह्मणमंत्रलिंगादुपबृंहणस्मृतिभ्यश्चाष्टकाप्रपाविधिवदनुमेयं तथाचश्रोणामितिप
दस्यरक्तामितिव्याख्यानेसौरशाक्तगाणेशानांरक्तमेवपार्थिवंद्रव्यंपुंड्रार्थंतत्तत्तंत्रेविधीयते वैष्णवानांपीतंशैवानांभस्मेति अनेनतत्तत्पुंड्रविशेषोपलक्षिततत्तद्देवताभजनेनापिदेवताभावंप्राप्नुवंतीतिविधीयते
केवलवैदिकानांतुश्रोणांश्लक्ष्णामितिव्याख्यानेनत्रितयस्यापिसमुच्चयः स्नात्वापुंड्रंमृदाकुर्याद्धुत्वाचैवतुभस्मना देवान्विप्रान्समभ्यर्च्यचंदनेनसमाचरेदितिस्मृतिभ्यः अत्रगोरोचनाग्रहणंचंदनाद्यष्टगंधो
पलक्षणार्थं एतेषांविकल्पसमुच्चयपक्षाणांपितृपैतामहपरंपराक्रमेणव्यवस्थामाह किंस्वित्पुत्रेभ्यःपितरावुपावतुरितिपुत्रहितार्थंयत्किंचिद्व्रतंपितरौमातापितरौपितृपितामहौवाउपेत्यस्वीकृत्यअवतुः व्रतं

सम्यक्परिपालयामासतुः . तद्देवनस्यपुत्रस्यश्रेयःसाधनमित्यर्थः एवंसत्यवादिनांतीर्थानियज्ञादयस्तंत्रमार्गेणमूर्याद्यन्यतमोपास्तिःकेवलवैदिकताचेतिदेवताभावप्राप्तिसाधनानीतिमंत्रद्वयतात्पर्यंसिद्धं त
स्मादस्मदादिभिरल्पज्ञैर्दृष्टमूलमदृष्टमूलंवामनुव्यासादिसर्वज्ञप्रणीतंस्मृतिजातंवेदवद्वेदविदांवचनमितिन्यायेनागमयितव्यंपठनीयंव्याख्येयंचेतिसर्वमनवद्यं १ महतःशास्त्रस्यारंभेबहुविघ्नसंभावनयास्त्रो
पास्यंवासुदेवंद्वादशाक्षरेणप्रणम्य यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइत्युक्तेरीश्वरवत्परात्परगुरुंपितामहंपरमगुरूनवसिष्ठमरीच्यादीन्प्रजापतींश्चप्रणम्यअहंमनुरभवं
सूर्यश्चेत्यादिनावामदेववस्वकीयंब्रह्मभावमयमात्माब्रह्मेतिशास्त्रमनुसंदधानः प्रत्यगात्मानमेवनमस्करोति ओंनमःकृष्णद्वैपायनायेति ततोविघ्नविनायकान्नमस्कृत्यसुखासीनानितिभारतारंभश्लोकोऽपेक्षि
तंपूरयतिगद्येन लोमहर्षणपुत्रइति लोमानिहर्षयांचक्रेश्रोतॄणांयःस्वभाषितैः कर्मणाप्रथितस्तेनलोमहर्षणसंज्ञयेतिकौर्मेनिरुक्तार्थनाम्नःपुत्रः उग्रश्रवाः उग्रस्यनृसिंहतापनीयोपनिषत्प्रतिपाद्यस्यवस्तुनः श्रवः
श्रवणंयस्यसः अधिगतोपनिषद्रहस्यइत्यर्थः सौतिःसूतजातेरुत्पत्तिरुक्तावायुपुराणे वैन्यस्यतुपृथोर्यज्ञेवर्तमानेमहात्मनः सुत्यायामभवत्सूतःप्रथमंवर्णवैकृतं ऐंद्रेणहविषातत्रहविःपृक्तंबृहस्पतेः जुहावेंद्रायदै
वेनततःसूतोव्यजायत शिष्यहव्येनसंपृक्तमभिभूतंगुरोर्हविः अधरोत्तरचारेणजज्ञेतद्वर्णवैकृतमिति वर्णवैकृतमितिब्राह्मण्यांक्षत्रियात्सूतइतियाज्ञवल्क्योक्तंविलोमजत्वं तस्यसूतस्यापत्यंसौतिः पौराणिकः

ओंनमोभगवतेवासुदेवाय ओंनमःपितामहाय ओंनमःप्रजापतिभ्यः ओंनमःकृष्णद्वैपायनाय ओंनमःसर्वविघ्नविनायकेभ्यः लोमहर्षणपुत्रउग्रश्रवाः सौतिःपौराणिकोनैमिषारण्ये शौनकस्यकुलपतेर्द्वादशवार्षिकेसत्रे॥ १ ॥ सुखासीनानभ्यगच्छद्ब्रह्मर्षीन्संशितव्रतान्॥ विनयावनतोभूत्वाकदाचित्सूतनंदनः॥ २ ॥ तमाश्रममनुप्राप्तंनैमिषारण्यवासिनां॥ चित्राःश्रोतुंकथास्तत्रपरिवव्रुस्तपस्विनः॥ ३ ॥

पुराणेकृतश्रमः नैमिषारण्येवाराहे एवंकृत्वाततोदेवोमुनिर्गौरमुखंतदा उवाचनिमिषेणेदंनिहतंदानवंबलं अरण्येऽस्मिंस्ततस्त्वेतन्नैमिषारण्यसंज्ञितमितिउक्तरूपं नैमिशंमितिपाठेतुवायवीये एतन्मनोमयंचक्रंम
यासृष्टंविसृज्यते यत्रास्यशीर्यतेनेमिःसदेशस्तपसःशुभः इत्युक्त्वासूर्यसंकाशंचक्रंसृष्ट्वामनोमयं प्रणिपत्यमहादेवंविससर्जपितामहः तेऽपिहृष्टतरावित्राःप्रणम्यजगतांप्रभुं प्रययुस्तस्यचक्रस्ययत्रनेमिर्व्यशी
र्यत तद्वनंतेनविख्यातंनैमिशंमुनिपूजितमितितन्निर्वचनंद्रष्टव्यं शौनकस्यशौनःसर्वविवेकदृगितिलीलावत्यां शौनएवशौनकस्तस्य कुलपतेः एकोदशसहस्राणियोन्नदानादिनाभरेत् सवैकुलपतिरित्युक्तल
क्षणस्यं सत्रेयेयजमानास्तएवऋत्विजोयस्मिन्बहुकर्तृकेक्रतौसस्त्रसंज्ञः यथोक्तं बहुभ्योदीयतेयत्रतृप्यंतिप्राणिनोबहु कर्तारोबहवोयत्रतत्सत्रमभिधीयतइति ॥ १ ॥ सुखासीनानिति. कर्मच्छिद्रेषुसुखंस्व
रूपानंदंविचारयितुमासीनान् अभ्यगच्छत्आभिमुख्येनस्वयमेवतेषांपुरःकथांवक्तुंकौतूहलितयागतवान् नानाह्नोध्वरांगच्छेदन्यत्रतुकुतूहलादित्युक्तेः संशितव्रतान्सम्यक्शितंतीक्ष्णंखड्गधारावदनास्कंदनी
यंव्रतंब्रह्मचर्यादिकंयेषांतान् ॥ २ ॥ नैमिषारण्यवासिनांआश्रमंअनुप्राप्तंतंतपस्विनःपरिवव्रुरितिसंबंधः अनुप्राप्तइतिपाठेतुउत्तरार्धेतमित्यध्याहार्यं ॥ ३ ॥

तपोधनानांतपोवृद्धिरेवश्रेष्ठ्यानस्तांस्तपोवृद्धिंमपृच्छत् पृच्छेर्द्विकर्मकत्वात् तपोवृद्धानितिपाठेतपोपृच्छदित्यन्वयः ॥ ४ ॥ निर्दिष्टंइहोपविश्यनामितिदर्शितं ॥ ५ ॥ प्रस्तावयनुउपोद्घातयन् प्रागवयाइति पाठेवृद्धइत्यर्थः ॥ ६ ॥ उपोद्घातमेवाह कुतइति विल्हतःनीतः ॥ ७ ॥ एवमिति सम्यकशब्दतःशुद्धं यथावत्अर्थतःशुद्धं वचनसंपन्नः शब्दप्रयोगकौशलयुक्तः तेषांचरिताश्रयंतेषांमुनीनांचादम्येशंरा जादीनांचसंबंधीनियानिचरितानितेषामाश्रयभूतंवचनं ॥ ८ ॥ भावितात्मनां विशोधितचित्तानां सौतिरुवाच जनमेजयस्यराजर्षेरित्यक्षराधिक्यमार्षं यत्तुजन्मनैवातिशुद्धेनशत्रूनेजितवान्यतः एजृकं पनेधातुर्हिजन्मेजयइतिश्रुतइतिनिरुच्यचतुरक्षरंनामेत्याहुस्तन्निर्मूलं जनमेजयःपारिक्षितइतिश्रौताक्षरसंख्याविरोधात् जन्मशब्दस्यानुपसर्गत्वाच्चैङिपररूपंदुर्लभंच युक्तंतुजनशब्दपूर्वादेजृभेजृभ्राजृदीप्ता वितिदीप्त्यर्थाण्ण्यंताद्धेजःखशिनिखशिमुमागमेजनमेजयइति ॥ ९ ॥ पार्थिवेंद्रस्यसमीपेकृष्णद्वैपायनप्रोक्ताः वैशंपायनेनकथिताश्चेतिसंबंधः ॥ १० ॥ विशंप्रजांपातीतिविशंपोजनमेजयस्तस्यायनंगुरुत्वे

अभिवाद्यमुनींस्तांस्तुसर्वानेवकृतांजलिः ॥ अपृच्छत्सतपोवृद्धिंसद्भिश्चैवाभिपूजितः ॥ ४ ॥ अथतेषूपविष्टेषुसर्वेष्वेवतपस्विषु ॥ निर्दिष्टमासनंभेजेविनया ल्लौमहर्षणिः ॥ ५ ॥ सुखासीनंततस्तंतुविश्रांतमुपलक्ष्यच ॥ अथापृच्छदृषिस्तत्रकश्चित्प्रस्तावयन्कथाः ॥ ६ ॥ कुतआगम्यतेसौतेक्वचायंविहृतस्त्वया ॥ कालः कमलपत्राक्षशंसैतत्पृच्छतोमम ॥ ७ ॥ एवंपृष्टोऽब्रवीत्सम्यग्यथावल्लौमहर्षणिः ॥ वाक्यंवचनसंपन्नस्तेषांचचरिताश्रयं ॥ ८ ॥ तस्मिन्सदसिविस्तीर्णेमुनीनां भावितात्मनां ॥ सौतिरुवाच जनमेजयस्यराजर्षेःसर्पसत्रेमहात्मनः ॥ ९ ॥ समीपेपार्थिवेंद्रस्यसम्यक्पारिक्षितस्यच ॥ कृष्णद्वैपायनप्रोक्ताःसुपुण्या विविधाःकथाः ॥ १० ॥ कथिताश्चापिविधिवद्यावैशंपायनेनवै ॥ श्रुत्वाऽहंताविचित्रार्थामहाभारतसंश्रिताः ॥ ११ ॥ बहूनिसंपरिक्रम्यतीर्थान्यायतनानिच ॥ समंतपंचकंनामपुण्यंद्विजनिषेवितं ॥ १२ ॥ गतवानस्मितंदेशंयुद्धंयत्राभवत्पुरा ॥ कुरूणांपांडवानांचसर्वेषांचमहीक्षितां ॥ १३ ॥ दिदृक्षुरागतस्तस्मात्स मीपंभवतामिह ॥ आयुष्मंतःसर्वएवब्रह्मभूताहिमेमताः ॥ अस्मिन्यज्ञेमहाभागाःसूर्यपावकवर्चसः ॥ १४ ॥ कृताभिषेकाःशुचयःकृतजप्याहुताग्नयः ॥ भ वंतआसनेस्वस्थाब्रवीमिकिमहंद्विजाः ॥ १५ ॥

नाश्रयभूतोविशंपायनः सएववैशंपायनः स्वार्थेतद्धितः यद्वाविरिवविर्जीवः पक्षिवद्देहांतरसंक्रमणात् शंपः सुखस्यपालकईशः तयोरयनमधिष्ठानंशुद्धंब्रह्म तदधीतेतद्वेदेतिवावैशंपायनस्तेनवैशंपायनेनताः श्रुत्वातंदेशंगतवानस्मीतिसंबंधः महाभारतं चत्वारएकतोवेदामहाभारतमेकतः महर्षिभिःसमागत्यतुलामारोपितंपुरा महत्त्वाद्भारवत्त्वाच्चमहाभारतमुच्यतइत्युक्तलक्षणं तत्रसंश्रिताः सम्यक्श्रिताःसर्ववेदार्थ गर्भाइत्यर्थः तप्पर्वमरुद्भ्यामित्यन्यत्रस्मृतोमत्वर्थीयस्तपूप्रत्ययोबाहुलकाद्भारशब्दादपीतिज्ञेयं ॥ ११ ॥ तीर्थानिजलप्राधान्यात्पुष्करादीनि आयतनानिस्थलप्राधान्यान्नैमिषादीनि ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ कृतेति आसनेस्वस्थाभवंतोभवंत्वितिशेषः आसतेइतिपाठेस्वास्थ्यंपृच्छतिकथांप्रस्तोतुमित्यर्थः अहंचपुराणादिष्वन्यतमंकिंब्रवीमीत्याज्ञापयतेतिशेषः ॥ १५ ॥

पुराणेति सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच वंशानुचरितंचेतिपुराणंपंचलक्षणमितिस्मृत्युक्तंपुराणंपुरापिनवं वर्णपदानुपूर्वीविभ्रंशेपिप्रतिकल्पंतदर्थानांसर्गादीनांसमाननामरूपत्वात् सूर्याचंद्रमसौधातायथापूर्वमकल्पयदितिश्रुतेः पुराणस्यसंहिताः धर्माश्रिताः कथाःज्ञानमोक्षधर्माद्याः अर्थाश्रिताः राजधर्माद्याः नरेंद्राणांनलरामादीनांइतिवृत्तंआचारप्रकारं ऋषीणांभृग्वादीनांचात्पतिव्रतादीनां ॥ १६ ॥ सुरैःब्रह्मर्षिभिश्चयदभिपूजितंस्वस्वलोकेइतिशेषः ॥ १७॥ विचित्राणिस्वरूपतोऽर्थतश्चरम्याणिपदानिवाक्यादेरुपलक्षणं पर्वाणिपौष्यपौलोमादीनिआदिसभादीनिवायत्रतस्य सूक्ष्माअंतर्क्याअर्थाआत्म

पुराणसंहिताःपुण्याःकथाधर्मार्थसंश्रिताः ॥ इतिवृत्तंनरेंद्राणामृषीणांचमहात्मनां ॥ १६॥ ऋषयऊचुः द्वैपायनेनयत्प्रोक्तंपुराणंपरमर्षिणा ॥ सुरैर्ब्रह्मर्षिभिश्चैवश्रुत्वायदभिपूजितं ॥ १७॥ तस्याख्यानवरिष्ठस्यविचित्रपदपर्वणः ॥ सूक्ष्मार्थन्याययुक्तस्यवेदार्थैर्भूषितस्यच ॥ १८॥ भारतस्येतिहासस्यपुण्यांग्रंथार्थसंयुतां ॥ संस्कारोपगतांब्राह्मींनानाशास्त्रोपबृंहितां ॥ १९ ॥ जनमेजयस्ययांराज्ञोवैशंपायनउक्तवान ॥ यथावत्सऋषिस्तुष्ट्यासत्रेद्वैपायनाज्ञया ॥ २० ॥ वेदैश्चतुर्भिःसंयुक्तांव्यासस्याद्भुतकर्मणः ॥ संहितांश्रोतुमिच्छामःपुण्यांपापभयापहां ॥ २१ ॥

तत्त्वादयः अचिंत्याःखलुयेभावानतांस्तर्केणयोजयेत् नाप्रतिष्ठिततर्केणगंभीरार्थस्यनिश्चयः नैषातर्केणमतिरापनेयेतिस्मृतिभ्यां न्यायस्तत्प्रतीत्यनुकूलायुक्तिः वेदार्थैः वेदतात्पर्यविषयभूतैरर्थैश्चभूषितस्य ॥ १८ ॥ संस्कारोपगतांपदादिव्युत्पत्तिमतीं ब्राह्मींवाचं ब्राह्मीगीर्भारतीभाषेत्यमरः नानाशास्त्रैरुपबृंहितांउद्दीपितां शास्त्रांतराविरुद्धामित्यर्थः ॥ १९ ॥ राज्ञोग्रेइतिशेषः ॥ २० ॥ वेदैश्चतुर्भिःसंयुक्तांचतुर्वेदार्थवतीं समितामितिपाठेतुल्यामित्यर्थः पुण्यांश्रेयोवर्धिनीं पापभयापहांचित्तशोधिकां ॥ २१ ॥

मंगलाचरणपूर्वकंमुनिभिःप्रार्थितमर्थंवक्तुंप्रतिजानीते आद्यमित्यादिचतुर्भिः हरिंनमस्कृत्यमहर्षंमतंप्रवक्ष्यामीतितृतीयचतुर्थयोरन्वयः अत्रभूबीजांकुरतरुफलोपमाःपंचईश्वरपुरुषाःशुद्धशबलसूत्र
विराड्विष्णुसंज्ञाः निरुपाधिमायोपाधिमायाकार्यापंचीकृतमहाभूतोपाधिपंचीकृतमहाभूतोपाधिपुरुषाकारमूर्त्युपाधिविशिष्टचैतन्यरूपाः तत्रत्रीनत्रोद्दिशतिनमस्कार्यत्वेन आद्यंपुरुषंनिरुपाधिचैतन्यं
ईशानंमायिनंतुमहेश्वरमितिश्रुतिप्रसिद्धं पुरुहूतंयज्ञेषुपुरुभिर्बहुभिर्होतृभिर्हूतंआहूतं पुरुभिःसामगैःस्तुतं अध्वर्युभिरिष्टंचेत्यपिद्रष्टव्यं तद्यदिदमाहुरमुंयजामुंयजेत्येतस्यैवसाविसृष्टिरितिहिरण्यगर्भाख्येसूत्रेस
र्वयष्टव्यदेवतात्मत्वश्रुतेः यदेनमृग्भिःशंसंतियजुर्भिर्यजंतिसामभिःस्तुवंतीतिस्मृतेश्च पुरुहंपुरुभूयिष्ठमित्यमरः एतदेवत्रयंव्युत्क्रमेणविशिनष्टि व्यक्ताव्यक्तंसनातनमिति व्यक्तंसूत्रात्माहविर्भोक्तृत्वफलप्रदा

सौतिरुवाच आद्यंपुरुषमीशानंपुरुहूतंपुरुष्टुतं ॥ ऋतमेकाक्षरंब्रह्मव्यक्ताव्यक्तंसनातनं ॥ २२ ॥

तृत्वादियोगात् अव्यक्तंईशानःसुप्तिप्रलययोःसर्वलयात्मत्वात् सनातनंअखंडदंडायमानं एतेनतस्मादव्यक्तमुत्पन्नमितिस्मृतेश्वेतरयोरुत्पत्तिमत्त्वेनलयोदर्शितः ऋतंयथाभूतं यथास्फटिकेस्वतःशुद्धेहिंगुला
श्रयत्वेनरक्तत्वंतत्रैवस्फटिकांशप्रमोषेपद्मरागत्वंतत्रैवचंद्रिकायामिंद्रनीलत्वंचाध्यस्यते तथाचैतन्येमायायोगादीशत्वंईशेप्यविद्यायोगात्सूत्रत्वंसूत्रेपिअविद्यादार्ढ्याद्विराट्त्वंचाध्यस्यते .तत्रउत्तरोत्तरापे
क्षयापूर्वपूर्वंऋतंपरमंतत्वाद्यःपुरुषएव एकमितिमायाद्युपाधिकृतभेदनिरासः अक्षरं अशेःसरन् व्यापकं तेनआकाशात्पृथिव्यादेरिवनास्मात्पृथगुपाधेरपिसत्वमस्तीतिदर्शितं अतएवब्रह्मनिरवधिकबृहत्त्वा
द्देशतः कालतोवस्तुतश्चपरिच्छेदशून्यं ॥ २२ ॥

चतुर्थंविराजमाह असच्चेति यत्सदसत्परंसदसद्भ्यांकार्यकारणाभ्यांसूत्रेशाभ्यांपरंअन्यत्सनातनाख्यंतदेववस्तुविश्वंविराड्रूपमित्यर्थः ब्रह्मैवेदंसर्वमित्यादिश्रुतेः किंभूतंविश्वंसत्दृश्यमानत्वात् असच्च नेह नानास्तिकिंचनेतितत्त्वज्ञानबाध्यत्वश्रुतेः नन्वाद्यंतयोरसत्मध्येचसत्घटादिकंदृष्टंनेत्याह असच्चेति रज्जूरगवत्प्रतिभासमानमपिकालत्रयेपिनास्तीत्यर्थः फलोपमंपंचमंविष्णुमाह परेति परेसूत्रात्मानःअवरेविराडादिघटांताः बहुत्वमनंतशक्तित्वसूचनार्थं तेषांस्रष्टारं नन्वंडांतरुत्पन्नस्यकथंपरादिस्रष्टृत्वमतआह पुराणमिति पुरापिनवं अनादिरेवसन्ब्रह्मांडांतश्चतुर्भुजेनरूपेणाविर्भूतोनंतशक्तिःपरिणतबीजगर्भफलमंकुरादीनामिवपरावराणांस्रष्टाभवतीत्यर्थः अतएवपरमव्ययं अत्यंतंव्ययशून्यं संसारस्यानंत्यात्तत्कारणीभूतस्यतस्यव्ययोनयुज्यतइत्यर्थः ननुसोयमात्माचतुष्पादित्यादिनानिरुपाधितुर्यप्रतिपत्तयेपरमात्मनस्त्रीण्येवसोपाधिकानिरूपाणिविश्वतैजसप्राज्ञसंज्ञानिमांडूक्यादिषुश्रूयंतेनतुचतुर्थमितिचेत् सत्यं तथापियएषोंतरादित्येहिरण्मयःपुरुषोदृश्यतेहिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेशः अरश्चण्यश्चार्णवौतृतीयस्यामितोदिवीत्यादिप्रभुमितंहिरण्मयंवेश्मेतिच्छांदोग्येपुरुषाकृतेर्ब्रह्मणस्तल्लोकादेश्चश्रवणात् कौषीतकिब्राह्मणेचपर्यंकस्थस्यब्रह्मणस्तेनसहसंवादादेश्चश्रवणात्तदप्यस्तीतिगम्यते आरण्यकेपिगंधमादनप्रवेशेधौम्यवाक्येमहामेरुर्महाभागेत्यादिनामेरुपृष्ठेब्रह्मलोकादन्यंविष्णुलोकंप्राच्यांनारायणस्थानंमेरावतिविराजतेइत्यादिनास्थानमेतन्महाभागध्रुवमक्षयमव्ययमित्यंतेनपंथेनोक्तविशेषणमामनंति तत्रैवचतत्प्राप्तानामनावृत्तिःस्मृता तत्रगत्वापुनर्नेमंलोकमायांतिभारतेति स्थानांतरेभ्यश्चावृत्तिर्गीतासूक्ता आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्तिनोर्जुनेति इमावेवब्रह्मविष्णुलोकावभिप्रेत्यचिंतितंचतुर्थेकार्यंवादरिरि

असच्चसदसच्चैवयद्विश्वंसदसत्परं॥ परावराणांस्रष्टारंपुराणंपरमव्ययं॥२३॥

त्यत्र छांदोग्येह्यर्चिरादिमार्गंप्रकृत्यश्रूयतेसएतान्ब्रह्मगमयतीत्यत्रमानवःपुरुषः उपासकान्कार्यंब्रह्मप्रापयत्युतविष्ण्वाख्यंपरमिति प्राणोब्रह्मकंब्रह्मखंब्रह्मेतिप्रकृत्ययद्वावकंतदेवखंयदेवखंतदेवकमितिकखघोरभेदमुक्त्वाप्राणंचहास्मैतदाकाशंचोचुरितिप्राणाकाशाख्ययोःकार्यकारणब्रह्मणोरुपास्यत्वेनोपसंहारात्संशयः तत्रपरस्मिन्ब्रह्मणिनतस्यप्राणाउत्क्रामंत्यत्रैवसमवनीयंतइतिश्रुतिप्रसिद्धंपारमार्थिकंगत्यभावमभिप्रेत्यकार्यंब्रह्मैवगतिप्राप्यमितिपूर्वःपक्षः दृश्यतेपरमितिसिद्धांतः अस्मिन्पक्षेश्रुतिसूत्रयोःस्वारस्यंकतकेवगंतव्यं ईक्षतिकर्माधिकरणेप्राप्येपिहिएवंविधौपूर्वोत्तरपक्षौसर्वत्रदृश्येते यत्तूक्तंपरमेश्वरेहिरण्यश्मश्रुत्वादिरूपश्रवणंनोपपद्यतेइति तत्रब्रूमः स्यात्परमेश्वरस्यापीच्छावशान्मायामयंरूपंसाधकानुग्रहार्थमित्यादिनातद्वदिहापिज्ञेयं तत्रपूर्वपक्षेफलंइमंमानवमावर्तंनावर्तंतइत्यंतेइममितिविशेषणान्मानवांतरेआवृत्तिरिति सिद्धांतेतुनचपुनरावर्ततइतिश्रुत्यंतरान्यतोवाइमानिभूतानिजायंतइतिवदिदंशब्द उपप्रदर्शनार्थइत्यनावृत्तिरिति कथंतर्हिप्राप्येसूत्रक्रममुल्लंघ्यपरंगतिप्राप्यमितिप्रापय्यकार्यमेवगतिप्राप्यमितिसिद्धांतितं शृणु नोव्योमापरोयदितिपरव्योमाख्यस्याव्याकृताकाशस्यसर्वजगत्कारणस्यापिस्रष्टेःप्राङ्निषेधश्रवणात्तस्माद्व्यक्तमुत्पन्नमितितदुत्पत्तिश्रुतेर्हिरण्यश्मश्रुत्वादिमतोपिकारणब्रह्मणःशुद्धापेक्षयाकार्यत्वंविवक्षित्वातद्विषयत्वंगतिश्रुतीनांवर्णितं परशब्देनचशुद्धंविवक्षित्वातत्रगत्ययोगश्चदर्शितइति नचहिरण्यश्मश्रुत्वादिश्रवणंकार्यब्रह्मविषयमेवेतिवाच्यं अंतस्तद्धर्मोपदेशात्दहरउत्तरेभ्यइत्यादिन्यायैस्तस्यजगत्कारणत्वसिद्धेः इयमेवर्गग्निःसामवागेवर्क्प्राणःसामेत्यादिनाऋक्सामात्मकत्वेननिरूपितस्यकृत्स्नस्याधिदैविकाध्यात्मिकप्रपंचस्यतस्यर्क्सामचगेष्णाविनिनदंगुलिपर्वमात्रत्वोक्तेश्च

तस्मात् शास्त्रांत्यन्यायेन यदधीनं जगद्व्यापारवर्जं इतरेषामुपासनासिद्धानां हिरण्यगर्भादीनामैश्वर्यं येन सह तेषां भोगसाम्यं यथैतां देवतां सर्वाणि भूतान्यवंत्येवं हैवं विदं सर्वाणि भूतान्यवंतीति लिंगाद्गम्यते. यस्य सभूमिं सर्वतो वृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलमिति घटादिभ्यो मृदइवइंद्रजालादिंद्रजालिकस्येव चविकारवर्तिनद्वर्तिचरूपं स्थितिश्च श्रूयते. यल्लोकं प्राणानामनावृत्तिस्तद्वत्यभूतेनचतुर्वक्त्रेण महमुक्तिराधिकारिकाणामभुक्तविद्याफलानां तल्लोकगतानामपियावदधिकारंकल्पांतरेप्यवस्थितिश्चेतिश्रूयते तस्मिन्विग्रहादिकं सर्वं शास्त्रप्रामाण्यादभ्युपेयं. अयमेव भगवत्पादीये वेदांतसारे वनवृक्षदृष्टांतेन स्थूलसूक्ष्मकारणोपाधिभेदेन त्रिविधेसमष्टिव्यष्टीप्रतिपाद्य समष्टिर्वनदृष्टांतेन प्रतिपादितः किंच शुद्धे ब्रह्मणि प्रणिधीयमानं चित्तं स्थूलसूक्ष्मकमात्सर्वं चिदात्मनि प्रविलापयेदिति पंचीकरणोक्तक्रमेण स्वाभाविक परिच्छेदाभिमानं व्यक्त्वा ऽहमेवेदं सर्वोऽस्मीति मन्यते सोस्य परमो लोक इति शास्त्रीयसार्वात्म्याभिमानयुक्तं व्यक्तभावनामंतरेण सहसा कर्तुमशक्यं अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यत इत्युक्तेः देहवद्भिर्देहाभिमानवद्भिः तस्मात् भावनामयं प्रणिधानमयं चेति द्विविधमपि ध्यानं शुद्धं वस्तु प्रपित्सोरावश्यकं तत्रायं नटवनितावदसन्निहितविषयं पुरुषव्यापारतंत्रं तेन वशीकृतं चित्तं क्रमशो मूर्त्याकारतः प्रच्याव्याव्यक्तमात्रालंबनो भूत्वा विराडादौ कारणे ब्रह्मणि चित्तं प्रणिदध्यात् अयमेव ध्यानक्रमः श्रीमद्भागवतादिसर्वपुराणेषूक्तः प्रणिधानं च वस्तुतत्त्वविषयं पूर्वोक्तस्फटिकदृष्टांतेन आत्मन्यध्यस्तस्य विराडादित्रयस्य रज्जुसर्पस्येव चित्तस्थिरीकरणेन अधिष्ठानभूतशुद्धवस्तुदर्शनेन प्रविलापनकरणं तच्च दर्शनं दग्धेंधनानलवत्स्वयमुपशांतं चेत्सुषुप्तिसरूपाकाचिदानंदावस्था विर्भवति साच श्रूयते यथा निरिंधनो वह्निः स्वयोनावुपशाम्यति एवं वृत्तिक्षयाच्चित्तं स्वयोनावुपशाम्यतीति तत्र मांडूक्यादीयत्रयमपि प्रणिधानगोचरमेव रूपत्रयमुक्तं तथापि मंदाधिकारिणां भावनागोचरमपि चतुर्थं सोपाधिकं ऐश्वरं रूपं श्रुत्युक्तं प्रत्याख्येयं ननु अस्य नित्यत्वे तल्लोकादिकमपि नित्यं वाच्यं तथा च सदेवसोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयमिति त्रिविधभेदशून्यसन्मात्रसद्भावावधारणं विरुध्येतेति चेन्न व्यवहारपरमार्थदृष्टिभ्यामुभयोपपत्तेः तथाहि नरूपमस्येह तथोपलभ्यते नांतो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलमसंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा अस्यार्थः नरूपमस्य नांतोस्य छिन्नत्वेन मिति चेश्वरः इंद्रजालोपमत्वेन भवाश्वत्थं न्यरूपयत् १ सम्यग्दृशावीक्ष्यमाणं रूपं नास्योपलभ्यते एतद्वयोः कुर्नित्यत्वादयमाद्यंतवर्जितः २ रज्जुसर्पसमस्यास्य तुच्छाज्ञानोद्भवत्वतः प्रतिष्ठाख्यं लयस्थानं नास्ति कुंभस्य मृद्यथा ३ अस्य द्वैतेंद्रजालस्य यदुपादानकारणं अज्ञानं तदुपाश्रित्य ब्रह्मकारणमुच्यते ४ इत्येवं वार्तिकाचार्यैरुपचारात्परात्मनः उक्तोपादानतातस्मादप्रतिष्ठो भवद्रुमः ५ दुःस्वप्नइव संसारः संगमात्रेण दुःखदः तमसंगासिना छित्वा प्रयाहि परमं पदं ६ नित्यं बद्धदृशामिंद्रजालं शुद्धदृशां त्विदं कालत्रयेऽपि नास्तीति न्याय मत्रापि योजयेत् ७ प्रवाहनित्यं जगदित्याहुर्मीमांसकाः स्फुटं व्यवहारे भाट्टनयो ह्यस्माकमपि संमतः ८ न कार्यत्वादनित्योयं नंदनंदनविग्रहः उपचाराद्धि कार्यत्वं तत्र पौराणिका जगुः ९ देवानां कार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवति सा यदा उत्पन्नेति तदा लोके सा नित्याप्यभिधीयते १० दुर्गा विनायको विष्णुर्भवो भानुरितीह हि नामरूपांतराण्यस्य शृणुमः पार्थसारथेः ११ वेदांतेष्वपि नित्यत्वं खादीनां व्यावहारिकं सिद्धवत्कृत्य दृष्टांते कीर्त्यते हि परिस्फुटं १२ तथाह्याकाशवत्सर्वगतश्च नित्यः इत्याकाशात्मनोर्दृष्टांतदार्ष्टांतिकयोः सर्वगतत्वनित्यत्वे संगच्छेते अन्यथा द्वयोरपि सत्यत्वे सर्वगतत्वस्यैवासंभव इत्यास्तां तावत् ततश्च यथाऽस्मदादिमुक्तिकाले स्वयदास्त्विपि नितिदेवं वाक्सर्वैर्नामभिः सहाप्येति चक्षुः सर्वै रूपैः सहाप्येतीत्यादिना श्रूयमाणेपि सर्वनामरूपप्रलये इतरेषां व्यवहारो न विच्छिद्यते एवं ब्राह्मप्रलयकालेपि वैकुंठवासिनामिति सदेव सोम्येत्यादिकमपि आदावंते च यन्नास्ति वर्तमानेपि तत्तथेति न्यायेन नेह नानास्ति किंचनेति श्रूयमाणस्य व्यवहारकालेपि प्रपंचासत्त्वस्य प्रदर्शनार्थं न तु कदाचित्कस्य तदसत्त्वस्य ज्ञापनार्थं नासतो विद्यते भाव इत्यसदुत्पत्तिनिषेधात् नांतो न चादिरिति गीताविरोधाच्च तस्मादखंडदंडायमानेंद्रजालतुल्यस्य जगतो दर्शनादर्शने एवोदयलयावित्यभिप्रायेण सृष्टिश्रुतय इत्याकाशवद्व्यावहारिकं विष्णुमूर्त्यादेरपि नित्यत्वमिति सिद्धं

परमार्थतस्तुन निर्विशेषचिन्मात्रादन्यत्कालत्रयेप्यस्तीतिदिक् रज्ज्वज्ञानात्सर्पभीतिपातक्षतमिवक्रमात् आत्माज्ञानादहंसंगक्रियादेहंसमुत्थितं १ घृतवल्लीयतेसुप्तौवासनामात्रदेहकः बोधेसहन्यतेचैवपुनःपुन
रहंभ्रमः २ अहंतद्वासनाधारानाज्ञानेसतिशाम्यति संगक्रियादेहचक्रंनानष्टेहंविनश्यति ३ रज्जुज्ञानाद्भयंनश्येन्नतुपातोद्भवंक्षतं आत्मज्ञानात्तथासंगोनतुकर्मोद्भवंवपुः ४ यावत्कर्मवपुस्तावद्यावद्देहश्चतिष्ठति
तावत्कर्माहंभ्रमश्चवर्ततेदग्धवस्त्रवत् ५तत्रैवंसतिकर्मोत्थंकर्मनाशोत्प्रणश्यति अकर्मजंतुबोधेनबाध्यतेनतुनश्यति ६एवंश्रीकृष्णदेहोयमकर्मोत्थोननश्यति बोधेनबाध्यतेचैवस्वप्नेदृष्टइवेश्वरः ७अन्योन्यप्रबाधकौ
जापत्स्वप्नावात्मनिकल्पितौ नोत्पद्येतेननश्येतेरज्ज्वांसर्पस्रजाविव ८आत्मैवहीश्वरोस्माकंधीदर्पणपृथक्कृतः धीनाशएवतद्बाधःकार्यत्वाद्धीश्चनश्यति ९नन्वैश्वर्यमकार्यत्वान्ननश्येत्प्रत्यगात्मनः बाढंबाधस्तुतस्य
स्यान्मायाबाधेनसर्वथा १० अत्रोक्तंवार्तिकसारे ब्रह्मत्वादेवजीवस्यभ्रांतजीवत्ववारणात् वशित्वाद्याब्रह्मधर्माःशिष्यंतेऽतोऽयमीश्वरः ११ निवृत्तत्वाज्जीवधर्माभासंतेनैवकस्यचित् अनिवृत्ताईशधर्माअ
कर्मोपादितत्वतः १२ भ्रांतितत्वीश्वरस्यापिबुद्धानांचस्वबुद्धितः ईश्वरस्यततोधर्माःसंतुनत्विहविस्मयः १३ तिष्ठत्स्वपीशधर्मेषुधर्माणांमायिकत्वतः ईशोनिर्धर्मकोबोध्योविमुक्त्यर्थंमुमुक्षुभिरिति. प्रपंचस्तु
तत्रैवद्रष्टव्यः कस्यचित्विदेहमुक्तादेः अयंचईश्वरोयमधर्मवत्स्वस्वबुद्धिभेदाद्वर्णइवलिपिभेदादाकारभेदेनविष्णुरितिसांबइतिचशास्त्राद्दृश्यते एवंतल्लोकोपिवैकुंठइतिकैलासइतिच एकंसंतंबहुधाकल्पयंति
योदेवानांनामधाएकएवेत्यादिश्रुतिभ्यः तंयथायथोपासतेतथैतःप्रेत्यभवंतीतिश्रुतेस्तद्भावनावतांतत्सारूप्यप्राप्तिःकीटभृंगन्यायेनभवति ननुतदैक्यप्राप्तिरितिव्युत्पादितंवेदांतकनके केचित्तुपूर्वोक्तमनःप्रणिधा
नात्मकंध्यानसंप्रदायानभिज्ञाःएतल्लोकप्राप्तिरेवमुक्तिरयमेवेश्वरोनत्वमष्ट्याख्योन्यईश्वरोस्तीतिवदंति तेसर्वशास्त्रप्रसिद्धंमुक्तौद्वैतादर्शनंबाधमानाःस्वाप्ययसंपत्त्योरित्यादिन्यायेननहिद्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपोवि
द्यतेऽविनाशित्वान्नतुतद्द्वितीयमस्तिततोन्यद्विभक्तंपश्येदितिसुप्तिकैवल्ययोरविशेषाद्वैतादर्शनश्रवणेनचविरुध्यंते अनयैवचश्रुत्याद्वितीयाभावादेवद्वैतादर्शनंनतुदृग्लोपात्किंतिवदंत्याद्वैतस्येंद्रजालतुल्यत्वंद
र्शितं तेनंविष्णुःसर्वोत्तमःशिवोजीवः शिवःसर्वोत्तमोविष्णुर्जीवइत्युपासकानामाग्रहोविष्णवाद्युत्कर्षप्रतिपादकश्रीभागवतसूतसंहितादीनामनार्षत्वासुरत्वादिवचनैर्दूषणंचशास्त्रमर्यादानवबोधमूलमेव विक
ल्पोविशिष्टफलत्वादितिन्यायेनऐकात्म्येचित्तावतारार्थंयस्यकस्यचिदप्याकारस्यालंबनीयत्वात् यत्तुशैववैष्णवपुराणेष्वितरनिंदास्मरणंतन्नहिनिंदानिंद्यंनिंदितुंप्रवर्ततेअपितुविधेयंस्तोतुमितिन्यायेनविधे
यस्तुत्यर्थं यथाउद्यन्तुखलुवाआदित्यआहवनीयेनरश्मीन्संदधातीत्युपक्रम्यप्रातःप्रातरनृतंतेवदंतिपुरोदयाज्जुव्हतियेग्निहोत्रं दिवाकीर्त्यमदिवाकीर्तयंतःसूर्योज्योतिर्नतदाज्योतिरेषामिति आदित्योवाअस्तं
यन्नग्निमनुप्रविशतीतिश्रुतिमुपजीव्ययदुदितेसूर्येप्रातर्जुहुयात् यथातिथयेप्रद्रुतायशून्यायावसथायाहार्यंहरंतितादृगेवतदितिउदितानुदितहोमयोःप्रकरणेइतरनिंदाविधेयप्रस्तुत्यर्थैवनद्वत् ननुतत्रनिंदायांतात्प
र्यमस्ति उभयस्यापित्याज्यत्वापत्तेः नहिविष्णुभजनंशिवभजनंवातदंगमूर्ध्वपुंड्रत्रिपुंड्रादिवासुरापानादिवद्रागतःप्राप्तं येननिंदार्थवादानुमितनिषेधशास्त्रबलादनर्थकरंस्यात् यद्वा सुत्यपिनिषेधशास्त्रतःप्रा
प्तत्वात् अतिरात्रेषोडशिनंगृह्णाति नातिरात्रेषोडशिनंगृह्णातीतिविहितप्रतिषिद्धत्वात्षोडशिग्रहणाग्रहणवत्विकल्प्यतां विशिष्टफलत्वेनाविरोधेवासमुच्चीयतां ननुतद्विधायकशास्त्राप्रामाण्यमध्यवसानुंश
क्यं इतरस्यापितथात्वापत्तेःसर्वपुराणोच्छेदप्रसंगः तस्मात्स्यालशुनकन्यायेनशिवविष्णुगोचरेनिंदास्तुतीसंकेतभेदमाश्रित्यकार्यकारणब्रह्मगोचरतयाव्याख्येये यथाहिकश्चित्कुतुकीमुग्धांभार्यांकोपयि
तुंगृहशुनकंस्यालमाम्नासंकेत्यगालयति साचमद्भ्रातरमयंगालयतीतिकुप्यति तद्वच्छैवेविष्णुशब्देनकार्यंब्रह्मविवक्षित्वातद्भजनात्भावनातारतम्येनैश्वर्यतारतम्यवंत्तयाहीनसंपदांपुंसांदुःखकरत्वात्नरकश-
ब्दोदितस्यब्रह्मलोकस्यप्राप्तिरिष्यते एवंपक्षांतरेपि तथाचम्माख्यातंमोक्षधर्मेषुजापकोपाख्याने अमूनियानिस्थानानिदेवानांपरमात्मनामित्यादिनानस्यस्थानवरस्येहसर्वेनिरयसंज्ञिताइत्यंतेन तमिमंपौरा

णंभापाभेदमजानंतःपामराःशैववैष्णवापसदाब्रह्माणंकेशवंरुद्रंभेदभावेनमोहिताः पश्यंत्येकंनजानंतिपाखंडोपहताजनाइतितत्रैवस्मर्यमाणंशिवविष्ण्वोर्भेददर्शनेदोषमुदाहृत्याभेदश्रुतीश्चापश्यंतोमूलकारण
मर्वात्यात्काप्यन्नद्वइवतत्तद्रूपेणभासनइतिशास्त्रतत्त्वमजानंतोऽन्यतररूपपरिग्रहेणेतरंनिंदंतःपरस्परंकलहायमानाःस्वामिद्रोहान्नरकायैवसज्जंतइत्यलंप्रसक्तानुप्रसक्त्या तस्मादस्तिचतुर्भ्यआत्मनःपादे
भ्योतिरिक्तोविष्णवाख्यःपंचमःपुरुषःसोयंप्रतिपाद्यते परावराणांस्रष्टारमित्यादिना नन्वयंनंदनंदनोयदिपरावराणामुच्चनीचानांस्रष्टातर्हिवैषम्यनैर्घृण्यभागीस्यात् नचैनत्तत्प्राणिकर्मापेक्षोविषमानर्थान्सृजतीति
तिवाच्यं कर्मणएवमुख्यत्वेनतस्याकिंचित्करत्वात् कर्मणश्चकृष्यादेःसर्वांगोपसंहारवतोविनैवेश्वरानुग्रहंफलसाधनत्वदृष्टेः तस्मादुपासनार्थत्वेनकल्पनामात्रंनविग्रहादिकमितिचेत्सत्यं देवताधिकरणन्यायेनो
पासनायामद्वैतेवाशास्त्रस्यपरमतात्पर्यवत्त्वेपितत्प्रतिपत्त्युपायतयाश्रुतस्येश्वरस्यअवांतरतात्पर्यविषयतयांगविधीनामिवदेवताविग्रहादिविधीनांप्रामाण्यंसिद्धं मानांतराविरोधात् नचवैषम्यादिदोषः दाशत
य्यांनिरस्तत्वात् तथाहि नसस्वोदक्षोवरुणध्रुतिःसासुरामन्युर्विभीदकोऽअचित्तिः अस्तिज्यायान्कनीयसउपारेस्वप्नश्चनेदनृतस्यप्रयोतेतिमंत्रे सःस्वोदक्षोनयेनमहद्यशस्यंकर्मकृतंतन्मसामर्थ्यंनभवतिकिं
तुहेवरुणपरमेश्वर सातवैवध्रुतिःतत्त्वदीयमेवाधिष्ठातृत्वंतवैवमाहात्म्यंतदित्यर्थः नन्वन्यसामर्थ्यनान्यःकरोतीत्ययुक्तमितिचेत्तत्राह सुरेति यथासुरामद्यं मन्युःक्रोधः विभीदकोविभीतकस्तत्स्थःकलिः अ
चित्तिर्भूतावेशपित्ताद्युद्रेकजन्माउन्मादः एतेअशक्तमपिपुरुषंवशीकृत्यमहाशक्तसाध्यमपिकदर्यंकर्मकारयंति तद्वदीश्वरोपिसर्वस्मिन्यशस्येकर्मणिजीवंप्रवर्तयतीत्यर्थः अयंभावः नहित्वदागेनिमिषश्चने
शेइतिश्रुतेः ईश्वरानुग्रहंविनानिमिषोपिस्वयंचलितुंनईष्टइतिसर्वापिसात्विकीराजसीतामसीवाप्रवृत्तिरीश्वरायत्तैव तथापियथासर्वरसप्रकृतेर्मधुरैकस्वभावस्यजलस्यइक्षुरसातिशयेनमाधुर्यमभिव्यक्तं जं
बीरमरीचरसयोस्तुस्वाभाविकंतदभिभूतंऔपाधिकमम्लत्वंकटुत्वंचाभिव्यक्तं एवंसर्वजगत्प्रकृतेःसत्वैकस्वभावस्येश्वरस्यनंदनंदनविग्रहेतिशयेनसत्वमभिव्यक्तं अतएवतस्मिन्निरतिशयंधर्मज्ञानवैराग्यैश्व
र्यादिकमस्ति कामक्रोधाभिमानिदेवताविग्रहेसत्वंतिरोभूतं औपाधिकंलोभप्रवृत्त्यादिकंप्रमादमोहादिकंचाविर्भूतं तथाचयथागोधूमादिचूर्णंइक्षुरसाद्यनुग्रहात्तत्तद्रसवद्भवति एवंजीवांतःकरणमपिईश्वरा
नुग्रहाद्धर्मोपगंकामाद्यनुग्रहाल्लोभोपगंचभवति अतएवभगवद्गीतासूक्तं ईश्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानिमाययेतिसर्वभूतांतर्यामिणंप्रकृत्य तमेवशरणंगच्छसर्वभावेनभारत
तत्प्रसादात्परांशांतिंस्थानंप्राप्स्यसिशाश्वतमितिमत्संस्थामधिगच्छसीतितदनुग्रहफलंशांत्यादिकमित्युक्तं तथा अथकेनप्रयुक्तोयंपापंचरतिपूरुषः अनिच्छन्नपिवार्ष्णेयबलादिवनियोजितइतिप्रश्नस्यउत्तरं कामएषक्रोधएषइत्यादिना
कामक्रोधलोभाएवपुरुषंपापेप्रवर्तयंतिनत्वीश्वरइत्युक्तं एषह्येवासाधुकर्मकारयति ईश्वरप्रेरितोगच्छेत्स्वर्गंवाश्वभ्रमेववेत्यादिश्रुतिस्मृतिजातंतुपर्जन्यवदीश्वरस्यासाधारणकारणत्वमित्याह नचतावताजलव
त्सर्वांतर्यामिणोपीश्वरस्यवैषम्यादिगंधोस्ति कल्पादयश्चाचारव्यभिचारएवाभिभवंतीतिपरंपरयाकर्मापेक्षत्वमपीश्वरस्ययुज्यते अंकुरादिजननस्यंकार्यत्वेनाकर्तृकत्वानुपपत्तेश्चतत्कर्ताईश्वरःसिद्धएवास्ति
क्वतर्हिसावित्यतआह अस्तिज्यायान्कनीयसउपारइति उभावप्येकत्वादनुपाधिनारूपेणज्येष्ठौसोपाधिनाकनिष्ठौतथाप्युपाधिशुद्ध्यशुद्ध्यतिशयादीश्वरोज्यायान्जीवःकनीयान्तस्यसंघाताभिमानिनउपा
रेसमीपेअंतर्यामितयास्ति अंतःप्रविष्टःशास्ताजनानांसर्वात्मेत्यादिश्रुत्यंतरप्रसिद्धेः केनलिंगेनतर्हिसौज्ञेयइत्यतआह स्वप्नश्चनेदनृतस्यप्रयोतेति स्वप्नश्चनस्वप्नइवइतएव अनृतस्यमिथ्याभूतस्यैवअहंकारादि
घटांतस्यप्रपंचस्यप्रयोता युमिश्रणामिश्रणयोः प्रकर्षेणभूयोभूयः संयोजयितावियोजयिताच योदृष्टिसमयांसृष्टिमिंद्रजालवदाविर्भावयतितिरोभावयतिसभगवान्महामायावीसमस्तपापसंछेदनकामैरा
राधनीयइतिभावः १·नन्वमूर्तस्यांतर्यामिणस्तस्यकथमाराधनंकर्तव्यमित्यतआह अरंदासोनमीढुषेकराण्यहंदेवायभूर्णयेनागाः अचेतयदचितोदेवोऽअर्योगृत्संरायेकवितरोजुनातीति नशब्दइवार्थः अहं

मींढ्ढुषेभूयसींधनस्यदंष्टिंकृतवतेस्वामिनेदासोनदासइवदेवायचतुर्भुजमूर्तयेअरंकराणिअलंकरवाणि प्रार्थनायांलोट् यथादासाःस्वामिनंस्रक्चंदनमुकुटादिनालंकुर्वंतिएवमहंपार्थिवंनंदनंदनविग्रहंभूषये यमित्यर्थः अनागाःनिषिद्धाचरणवर्जितः ननुचेतनोह्यलंक्रियमाणःसद्यःफलंददातिकिमचेतनायालंकरणेनेत्यतआह भूर्णये भूरिमनुष्यराजाद्यपेक्षयाअधिकंद्रव्यादिकंनयतिभक्तायप्रापयतीतिभूर्णिस्त स्मैभूर्णये अचेतनोप्ययंसर्वान्कामान्दास्यतीतिभावः ननुदृष्टविरुद्धमेतत् नहिप्रतिमाराधनेनधनंप्रतिमातःप्राप्यतइत्यतआह अचेतयदिति अर्यःभुक्तिमुक्तिकामैरभिगम्यःस्वामीदेवःप्रतिमादिरूपः अचितः चेतनारहितान्सर्वान्पिंडान्अचेतयत्चेतनायुक्तान्करोति अहल्यावत् भूतनिर्देशश्छांदसः अयंभावः देहइवप्रतिमायामपितीव्रभावनावताचैतन्यंस्पष्टमुपलभ्यते प्रसिद्धंचैतत्प्रतिमोन्मेषणंमंत्रशास्त्रे उपा ख्यायतेचपुराणादौ तस्मात्प्रतिमायाश्चेतनाधिष्ठितत्वेनचेतनस्यचसर्वपुरुषप्रवर्तकत्वेनततःफलसंभावनास्तीति एवंपरमेश्वरश्रीमाधवादिप्रतिमारूपेसर्वपुरुषार्थप्रदेसत्यपिकंविनरोबुद्धिमत्तरोजनोगृत्संप्राणं प्राणोवैगृत्सइतिश्रुतेः प्राणवंतंजीवंराजादिरायेधनार्थंजुनातिअनुसरति नानाविधैःकाव्यैःक्षुद्रंप्रभुंप्रस्तौतिअहोदौर्भाग्यमस्येतिश्रुतिरुरस्ताडंमंदानाक्रोशति कवितमस्तुपरमेश्वरमेवनंदनंदनाख्यमर्यायंसम स्तपुरुषार्थकामःशरणीकुर्यादितिभावः तस्माद्युक्तमुक्तंपरावराणांस्रष्टारमिति ॥२३॥ मंगल्यंमंगलावहं मंगलंस्वरूपेणैव एषह्येवानंदयातीतिआनंदोब्रह्मेतिचश्रुतिभ्यां विष्णुंयज्ञात्मानं यज्ञोवैविष्णुरितिश्रुतेः

मंगल्यंमंगलंविष्णुंवरेण्यमनघंशुचिं ॥ नमस्कृत्यहृषीकेशंचराचरगुरुंहरिं ॥ २४ ॥ महर्षेःपूजितस्येहसर्वलोकैर्महात्मनः ॥ प्रवक्ष्यामिमतंपुण्यंव्यासस्याद्भुतकर्मणः ॥ २५ ॥ आचख्युःकवयःकेचित्संप्रत्याचक्षतेपरे ॥ आख्यास्यंतितथैवान्येइतिहासमिमंभुवि ॥ २६ ॥ इदंतुत्रिषुलोकेषुमहज्ज्ञानंप्रतिष्ठितं ॥ विस्तरैश्चसमासैश्चधार्यतेयद्द्विजातिभिः ॥ २७ ॥ अलंकृतंशुभैःशब्दैःसमयैर्दिव्यमानुषैः ॥ छंदोवृत्तैश्चविविधैरन्वितंविदुषांप्रियं ॥ २८ ॥

वरेण्यंवरणीयं भोगमोक्षकांक्षिभिरवश्यमादरणीयंअनघंआगंतुकदोषास्पर्शिनं शुचिंस्वभावशुद्धं शिवमितिपाठेशिवमद्वैतंचतुर्थमन्यंतइतिश्रुतिप्रसिद्धंनिर्गुणं हृषीकेशंहृषीकाणामिंद्रियाणामीशितारं चरा चरगुरुंचराचराणांगुरुंविद्याप्रदंअतएवहरिंसंसारहरणं ॥२४॥ ईदृशंहरिंनमस्कृत्यव्यासस्यमतंअथातोब्रह्मजिज्ञासेत्यादिसूत्रैर्निर्णीतंयद्ब्रह्माद्वैतंतत्यकर्षेणनानोपाख्यानोपबृंहणेनवक्ष्यामि तत्रश्रद्धोत्पादनार्थं महर्षेरित्यादिव्यासविशेषणं ऋषीणांमंत्रद्रष्टॄणांमहतइतितन्मतस्यश्रौतत्वमुक्तं अद्भुतकर्मणइतिब्रह्माद्वैतप्रतिपत्त्युपायभूतेनबानाख्यानदृष्टांतप्रणयनेनविचित्रग्रंथकारित्वमुक्तं ॥२५॥ आचख्युरिति कवयः क्रांतदर्शिनः ॥२६॥ त्रैकालिकानामपिकवीनामेतदाख्यानेगुणमाह इदमिति ज्ञानंज्ञानसाधनंत्रयीरूपंद्विजातिभिस्त्रैवर्णिकैर्यद्धार्यतेतदिदंइतिहासरूपेणत्रिषुलोकेषुजातिनउत्तममध्यमाधमजनेषुप्रतिष्ठितं ज्ञानकरत्वेनेत्यर्थः॥२७॥समयैःसंकेतैः समयाःशपथाचारकालसिद्धांतसंविदइत्यमरः दिव्यमानुषैःवैदिकलौकिकैः संस्कृतप्राकृतैर्वा तथाह्यमृतमंथनादौजलादिषुघृतादिपदप्रयोगोवेदनिघंटुप्रसिद्धोदृश्यते तथाजतुगृहदाहेपार्श्वचरादिषुकक्षघ्नादिशब्दाम्लेच्छप्रसिद्धादृश्यंते छंदोवृत्तैःत्रिष्टुबादिच्छंदोभिःनगणैरिंद्रवज्रादिभिर्वृत्तैः ॥ २८ ॥

निष्प्रभेइति यत्प्रजानांबीजंजगदुपादानंएकंनिमित्तांतरानपेक्षं अव्ययंअपरिणामिकूटस्थंवस्तुतन्बृहदंडंब्रह्मांडरूपंअभूत् तदात्मानंस्वयमकुरुत सच्चत्यच्चाभवदित्यादिश्रुतिभ्योब्रह्मणएवसर्वभावावगमात् कदांडमभूदित्याकांक्षायांअस्मिन्प्रजानांबीजेनिष्प्रभेप्रकर्षेणभानंविशेषविज्ञानंरूपाद्याकारंतद्रहितेसति प्रलयकालेबुद्धिबोद्धव्ययोरभावात् निरालोकेआलोक्यतेऽनेनेत्यालोकःसत्वंईश्वरोपाधिभूतंविक्षेपशक्तिमन्मायाख्यंतद्रहितेमायायाअप्यभावेकुतोंऽडोत्पत्तिरतआह सर्वतस्तमसावृतइति मायायाआवरणशक्तिरूपात्तुच्छात्तमसएवस्वमप्रपंचवदंडमुत्पन्नमित्यर्थः तथाचश्रुतिः नोव्योमापरोयदिति सृष्टेःप्रागव्याकृताख्यमायायाअपिसत्वंनिषिध्यतुच्छयेनाभ्वपिहितंयदासीत् तमसस्तन्महिनाजायतैकमितिब्रमोमात्रात्सृष्टिंदर्शयति ॥ २९ ॥ युगस्यब्रह्मकल्पस्यादौजातंतत्निमित्तंचतुर्विधभूतग्रामोपादानं यस्मिन्अंडेब्रह्मप्रविष्टमितिशेषः तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदितिश्रुतेःकितत्सत्यंविकारत्वहीनं वाचारंभणंविकारइतिविकारस्यानृतत्वश्रुतेः किंजडप्रकृतिरूपं न ज्योतिःचिद्रूपं सनातनंसततैकरूपं ॥ ३० ॥ अद्भुतं प्रत्यगात्मत्वेपिदुर्ज्ञेयत्वात् अचिंत्यंवाङ्मनसातीतत्वात् सर्वत्रदेशेकालेवस्तुनिचसमतांसाम्यंऐक्यमितियावत् गतंप्राप्तं अव्यक्तंअव्याकृतं कारणंहेतुः सूक्ष्मंबाह्येंद्रियाविषयत्वात् सदसदात्मकंतुच्छातु

निष्प्रभेऽस्मिन्निरालोकेसर्वतस्तमसावृते ॥ बृहदंडमभूदेकंप्रजानांबीजमव्ययं ॥ २९ ॥ युगस्यादौनिमित्तंतन्महद्दिव्यंप्रचक्षते ॥ यस्मिन्संश्रूयतेसत्यंज्योतिर्ब्रह्मसनातनं ॥ ३० ॥ अद्भुतंचाप्यचिंत्यंचसर्वत्रसमतांगतं ॥ अव्यक्तंकारणंसूक्ष्मंयत्तत्सदसदात्मकं ॥ ३१ ॥ यस्मात्पितामहोजज्ञेप्रभुरेकःप्रजापतिः ॥ ब्रह्मासुरगुरुःस्थाणुर्मनुःकःपरमेष्ठ्यथ ॥ ३२ ॥ प्राचेतसस्तथादक्षोदक्षपुत्राश्चसप्तवै ॥ ततःप्रजानांपतयःप्राभवन्नेकविंशतिः ॥ ३३ ॥ पुरुषश्चाप्रमेयात्मायंसर्वऋषयोविदुः ॥ विश्वेदेवास्तथादित्यावसवोथाश्विनावपि ॥ ३४ ॥ यक्षाःसाध्याःपिशाचाश्चगुह्यकाःपितरस्तथा ॥ ततःप्रसूताविद्वांसःशिष्टाब्रह्मर्षिसत्तमाः ॥ ३५ ॥ राजर्षयश्चबहवःसर्वैःसमुदितागुणैः ॥ आपोद्यौःपृथिवीवायुरंतरिक्षंदिशस्तथा ॥ ३६ ॥

च्छव्यावृत्तस्वरूपं अनिर्वचनीयमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ यस्माद्दंडात्पितामहः सर्वशरीरीप्रथमः हिरण्यगर्भःसमवर्ततापइत्यादिश्रुतिप्रसिद्धः अस्यरजःसत्वतमोगुणप्रधानानित्रीणिरूपाण्याह ब्रह्मा सुरगुरुर्विष्णुः स्थाणुःरुद्रः ब्रह्मणोविभूतीःसृष्टिकर्मप्रधानाआह मनुरित्यादिना ॥ ३२ ॥ दक्षपुत्राःसप्त क्रोधस्तमोदमश्चैवविक्रीतोथांगिरास्तथा कर्दमोश्वश्चसप्तैतेदक्षपुत्राःप्रकीर्तिताइत्यन्यत्रोक्ताः एकविंशतिर्मरीच्यादयःसप्तमनवश्चतुर्दशेति यथोक्तंब्रह्मांडपुराणे ऋषयःसप्तपूर्वेयेमनवश्चचतुर्दश एतेप्रजानांपतयएभिःकल्पःसमाप्यतइति ॥ ३३ ॥ विष्णोर्विभूतिंपालनकर्मप्रधानामश्व्यंतामाह पुरुषश्चेति यंमत्स्यकूर्मवराहादिविग्रहं ॥ ३४ ॥ स्थाणोर्विभूतीःसंहारकर्मप्रधानाआह यक्षाइति ततोब्रह्मांडात् ब्रह्मर्ष्याद्याः कृत्स्नसंसारसंहारकज्ञानप्रधानाः ॥ ३५ ॥ आपइत्यादिकंषट्कंवह्निपुरुषयोरप्युपलक्षणं दिशःद्यौरित्येताभ्यांतदभिमानिनौचंद्रसूर्यौगृह्येते अंतरिक्षंआकाशः एतच्चमूर्त्यष्टकंस्थाणोरेवविभूतिः ॥ ३६ ॥

संवत्सरादिः कालोपिवंशहारकत्वात्स्थाणोरेवविभूतिः यच्चान्यदपिदृष्टंश्रुतंवातत्सर्वंततएवांडात्संभूतमितिपूर्वेणसंबंधः ॥ ३७ ॥ यदिदंदृश्यते बाह्यंरूपादि आंतरंचअहंकारतद्धर्मसुखदुःखादिसाक्षिदृश्यं त त्सर्वंयुगक्षयेकल्पांतेपुनःसंक्षिप्यते कूर्मांगवत्तिरोभवतिस्वाधिष्ठानेब्रह्मण्येवशुक्ताविवरजतं ॥ ३८ ॥ प्रतिकल्पंसृष्टेःसमाननामरूपत्वमाह यथेति ॥ ३९ ॥ कल्पानामानंत्यमाह एवमिति अनाद्यंतंपरमा त्मापमत्यवसानं ॥ ४० ॥ एवंपिंडब्रह्मांडात्मिकांजडसृष्टिमुक्त्वातदभिमानिचेतनसृष्टिमाह त्रयस्त्रिंशदिति शाकल्यब्राह्मणेत्रयश्चत्रीचशतात्रयश्चत्रीचसहस्रेत्याद्युपक्रम्यमहिमानएवैषामेतेत्रयस्त्रिंशत्त्वेवदेवा इत्युक्तेस्त्रयस्त्रिंशद्देवदेवाःतावंतिशतानिसहस्राणिवातेषामेवविभूतिरित्यर्थः तेचाष्टौवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याः इंद्रःप्रजापतिश्च तत्रवसवःपृथिव्यग्नीअंतरिक्षवायू आदित्यदिवौ चंद्रोनक्षत्राणिच रुद्रा एकादशेंद्रियाणि आदित्याद्वादशमासाः इंद्रःपर्जन्यःप्रजापतिर्यज्ञः एतेषामभिमानिनश्चेतनाअत्रविवक्षिताः शरीरसृष्टेःप्रागुक्तत्वात् सोयंसृष्टिसंक्षेपः विस्तरस्त्वन्यत्रोक्तः तिस्रःकोटयस्तुरुद्राणामादित्यानां

संवत्सरर्तवोमासाःपक्षाहोरात्रयःक्रमात् ॥ यच्चान्यदपितत्सर्वंसंभूतंलोकसाक्षिकं ॥ ३७ ॥ यदिदंदृश्यतेकिंचिद्भूतंस्थावरजंगमं ॥
पुनःसंक्षिप्यतेसर्वंजगत्प्राप्तेयुगक्षये ॥ ३८ ॥ यथर्तावृतुलिंगानिनानारूपाणिपर्यये ॥ दृश्यंतेतानितान्येवतथाभावायुगादिषु ॥ ३९ ॥
एवमेतदनाद्यंतंभूतसंहारकारकं ॥ अनादिनिधनंलोकेचक्रंसंपरिवर्तते ॥ ४० ॥ त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणित्रयस्त्रिंशच्छतानिच ॥ त्रयस्त्रिंश
च्चदेवानांसृष्टिःसंक्षेपलक्षणा ॥ ४१ ॥ दिवःपुत्रोबृहद्भानुश्चक्षुरात्माविभावसुः ॥ सवितासऋचीकोऽर्कोभानुराशावहोरविः ॥ ४२ ॥

दशस्मृताः अग्नीनांपुत्रपौत्रंतुसंख्यातुंनैवशक्यतइति ॥ ४१ ॥ कतमएकादेवतेतिप्राणइतिसब्रह्मेत्युपसंहारेतत्रैवोक्तमेकंसूत्रात्मानंचेतनंविवक्षित्वातद्विभूतयोन्येचेतनाइत्याह दिवःपुत्रइत्यादिनाप्तुविस्तराद्य त्यतेन दिवोनानारूपेणद्योतमानायामायायाःपुत्रइवपुत्रोगर्भस्थत्वात् मायायांचित्प्रतिबिंबःसूत्रात्मेत्यर्थः तस्यैवावयवाबृहद्भान्वादयएकादशसमनस्केंद्रियाधिष्ठातृदेवताः दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नींद्रोपेंद्र मित्रप्रजापतिबृहस्पतिसंज्ञाअपिअत्रसूर्यपर्यायैरेवाभिधीयंते सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्चेतिश्रुतेस्तद्विभूतयोन्यादेवताइतिस्मृतेश्चदिगादीनांसूर्यविभूतित्वात् सबृहत्सभानुःसचक्षुरितिप्रत्येकंतच्छब्दःसंब ध्यते अत्रबृहदादिपदार्थस्तु बृहद्व्योममयत्वेनश्रोत्रमिंद्रियमुच्यते द्रव्यमणांभासनाद्भानुशब्देनोक्तंत्वगिंद्रियं १ चक्षुःप्रसिद्धमात्मातुप्रेयस्त्वाद्रसनेंद्रियं वागग्निदैवतत्वेनविभावसुपदोदिता २ कर्मणांप्रसवा त्पाणीमतौसवितृशब्दितौ विशिष्टगतिमत्त्वादप्यर्कःपादेंद्रियंमतं ३ उपस्थःस्यादृचीकाख्यंऋचांसर्वागतेजसां संगमोरतिकालेत्रेत्येवमेवमरीचिकः ४ वायुराशावहःप्रोक्तोभासनादवनीश्वसः भानूरविश्चो क्तौतौघ्राणपायुपदोदिताविति ५ ॥ ४२ ॥

पुत्राः प्रतिबिंबाः विवस्वतः सूर्यवत्सर्वावभासकस्य चैतन्यस्य यद्वा विशेषेण वस्ते आच्छादयति सर्वं ज्ञेयं व्याप्नोतीति विवो ज्ञानं तद्वान् आजानसिद्धज्ञानवान् ब्रह्मा ज्ञानमप्रतिमं यस्य वैराग्यं च जगत्पतेः ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च सहसिद्धं चतुष्टयमिति स्मृतेः तस्य पुत्र्यपि भार्याभूता द्यौः प्रजापतिर्वै स्वां दुहितरमभ्यध्यायद्दिवमित्यन्य आहुरिति श्रुतेः तस्यामुत्पन्ना बृहद्भान्वादय इति ज्ञेयं. पुराविवस्वत इति पाठे विवस्वतः संबंधी दिवः पुत्र इत्यपि योज्यं महानेवमहः मनुः स्वार्थे अण् तेषां मध्ये वरः श्रेष्ठः बुद्धितत्त्वाभिमानीत्यर्थः तस्य तनयो देवभ्राट् देवैरिंद्रियैर्भ्राजते दीप्यते इति अहंकारो देवभ्राट् अहमिदं पश्यामि अहमिदं शृणोमीत्याद्यनुभवात् तस्य पुत्रः सुभ्राडिति [illegible] मनः तद्धि संकल्पविकल्पात्मकं सत् सर्वविषयप्रकल्पकं तत्तद्विषयरूपेण सुतरां स्पष्टं भ्राजते इति सुभ्राट्पदवाच्यं यथोक्तमक्षपादैः रूपादयो विषयाः संकल्पकृता इति स्वर्गर्भस्तु तन्त्रस्तज्यसंहार्ययोर [illegible] तन्मध्ये संक्षेपतो देवानां सृष्टिमाह त्रयस्त्रिंशदिति त्रयस्त्रिंशद्यानि तान्येव शतानि बिंदुत्रययुक्तानि पुनस्तान्येव त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि च बिंदुचतुष्टययुतानि तदा त्रयस्त्रिंशत्कोटय इत्यर्थः देवानां सृष्टिः सृज्यमाना देवाः रुद्रभिहितो भावो द्रव्यवत्प्रकाशत इति न्यायात् यद्वा त्रयस्त्रिंशाधिकशतत्रययुक्तषट्त्रिंशत्सहस्राणि देवानां संक्षेपतः तत्र तावद्ब्रह्मणो जन्मसमनंतरमेव प्रथमकल्पे सृष्टिक्रममाह दिवःपुत्र इत्यादिना अतएव एतत्कल्पीयसूर्यवंशसृष्टिक्रमविरोधो नाशंकनीयः दिवःपुत्र इत्येकं नाम दिवःपुत्रादयो द्वादश विवस्वंतः सूर्या जाताः वकारलोपश्छांदसः तेषां सह्योऽवरः कनिष्ठः मह्य इति च पाठः तस्य पृथङ्निर्देशो वंशकरत्वात् तेभ्यः सप्तवंश्येभ्य एवायमेतत्कल्पीयकुरुवंशादिसदृशस्तस्मिन्कल्पेप्येषां वंशानां संभवात् अतएव यदुभरतययातिवंशानां पृथगुपादानं यद्वा तेभ्य एवेदानीमिहोत्पन्नेभ्यः कुरुवंशादय इत्यर्थः किमल

पुत्रा विवस्वतः सर्वे मह्यस्तेषां तथावरः ॥ देवभ्राट्तनयस्तस्य सुभ्राडिति ततः स्मृतः ॥ ४३ ॥

बोधव्याख्यात्र दिवःपुत्र इत्यारभ्य संभूता बहवो वंशा इत्यंतेन ननु द्वौ वंशौ राज्ञामिहोक्तौ सूर्यवंशश्चंद्रवंशश्च तत्रादित्यवंशस्तावद्ब्रह्मणो मरीचिर्मरीचेः कश्यपः कश्यपाद्विवस्वान्विवस्वतो मनुर्मनोरिक्ष्वाकुरिक्ष्वाकोर्विकुक्षिः स एव शशादस्ततः ककुत्स्थस्तस्मादनेनास्ततः पृथुः पृथोरार्द्रस्ततो बृहदश्वस्तस्माद्धुंधुमारादयो यावन्मरुत्त इति तावदादित्यवंशः सोमवंशस्तावत् ब्रह्मणोऽत्रिरत्रेः सोमः सोमाद्बुधस्ततः पुरूरवाः पुरूरवस आयुरायोर्नहुषस्ततो ययातिर्ययातेः पुरुप्रभृतयो यावद्देववज्रपुत्र इति एतौ द्वौ राजवंशौ ततः केमी दिवःपुत्रादयो राजानः तथा पुराविवस्वतश्चेति न संगतं विवस्वतः पूर्वं कश्यपस्ततः पूर्वं ब्रह्मा ततश्च कथमुच्यते पुराविवस्वतश्चेति तथा सुभ्राजश्च त्रयः पुत्रा दशज्योतिरादय इत्यपि न संगतं ते हि दशज्योतिरादयः पार्थिवा उभयोरपि वंशयोः पुराणेतिहासादिषु न श्रूयंते अत्रोच्यते काचिदसंगतिर्नात्र तत्र दिवःपुत्रस्तावदादित्य एव स्वरश्मिभिर्दिवः पूरणात् बृहद्भानुरपि स एव बृहंतो विश्वव्यापका भानवोऽस्येति चक्षुर्विश्वप्रकाशकत्वात् आत्मा च स एव स हि ब्रह्मज्योतिरित्यागमप्रामाण्यात् विभावसुश्च स एव ऋतुषु विविधप्रकाराश्वसामोस्य सविता च स एव ऋतुक्रमेण लोकोपकारार्थं सलिलगर्भप्रसवात् मरीचिकः स एव लोकोपकारार्थं मरीचीन् कायति कीर्तयति प्रकाशयतीति यावत् मरीचिभिः सहस्ररश्मिभिः कीर्त्यत इति वा अर्कः [illegible] धातुरस्य कर्मप्रयोगेणः आहच [illegible] धातुस्तस्मात्कमप्यय स्मृतः नतो यस्मात्परो नास्ति तस्मादर्कः स उच्यते भानुः स एव लोकोपकारार्थं भाः दीप्तीरस्यतीति आशाबहः [illegible]

[illegible] कादुलकान्

[illegible]वहत्याराध्य[illegible]सफलीकरोति रविरिति अवेतिरक्षणेधातुःप्रत्ययेस्य रुडागमः अवतित्रीनिमाँल्लोकांस्तेनासौरविरुच्यतइति पुरेतिपुराकल्पेएतेदिवःपुत्रादयःपुंशब्दाविवस्वतोबाधकाः[illegible]पुराकल्प [illegible]मध्येऽवरोजघन्यो[illegible] [illegible]शब्दोपिगर्भधारकवाचकतयापावनाद्वाअनघतयापठ्यते [illegible]सोमहीगर्भाधायकत्वात् उक्तंच पौषस्यकृष्णसप्तम्यां[illegible]भवेद्रविः देव[illegible] [illegible]नंतरं[illegible]भाजयतिरश्मिभिः तनयोविस्तारकः तस्मादनंतरं[illegible]शीलाःपुत्राः सुभ्राजसोनंतरंत्रयःपुत्रादशज्योतिरादयोग्रहनक्षत्रतारकाप्रकाशकारश्मयःप्रादुरासन् तेषपूरणा[illegible] [illegible]पावनाद्वाःअघयोनित्वात्पुत्राउच्यंते बहुशश्चास्यवामीयेसूक्तेपुत्रशब्दोरश्मिषुदृष्टोविस्तरातिशयान्नपठ्यते अत्रदशशतसहस्रशब्दारश्मिबहुत्ववाचकास्तेभ्योयंकुरुवंशश्चेत्यादु[illegible]वंश [illegible]राजाभिधानमस्तुसूर्यस्यैवोभयवंशहेतुत्वकथनपरं तथाहि आदित्यान्मनुर्मनोरिक्ष्वाकुरित्यादिपौत्रःसूर्यवंशः तथादित्यान्मनुर्मनोरिडाइडातःपुरूरवाइत्यादिनादौहित्रःसोमवंशइति अतएभिःश्लो केरादित्यस्तुतिभिस्तन्मूलकत्वंकथितं उक्तंच आदित्यमूलमखिलंत्रैलोक्यंयदुनंदन भवत्यस्माज्जगत्सर्वंसदेवासुरमानुषमित्यादिसर्वमवदातं ॥ ४३ ॥ दशज्योतींषि धूमार्चिरूष्माज्वलिनीज्वालिनीवि स्फुलिंगिनी सुश्रीःसुरूपाकपिलाहव्यकव्यवहातथेतिदशकलारूपाणियस्यसदशज्योतिरग्निः शतज्योतिश्चंद्रःसहिहृदयायतनः चंद्रमामनसोभूत्वाहृदयंप्राविशदितिश्रुतेः हृदयस्यचशतंचैकाचनाड्यः ता

सुभ्राजस्तुत्रयःपुत्राःप्रजावंतोबहुश्रुताः ॥ दशज्योतिःशतज्योतिःसहस्रज्योतिरेवच ॥ ४४ ॥ दशपुत्रसहस्राणिदशज्योतेर्महात्मनः ॥
ततोदशगुणाश्चान्येशतज्योतेरिहात्मजाः ॥ ४५ ॥ भूयस्ततोदशगुणाःसहस्रज्योतिषःसुताः ॥ तेभ्योऽयंकुरुवंशश्चयदूनांभरतस्यच ॥ ४६ ॥
ययातीक्ष्वाकुवंशश्चराजर्षीणांचसर्वशः ॥ संभूताबहवोवंशाभूतसर्गाःसुविस्तराः ॥ ४७ ॥ भूतस्थानानिसर्वाणिरहस्यंत्रिविधंचयत् ॥
वेदायोगःसविज्ञानोधर्मोऽर्थःकामएवच ॥ ४८ ॥ धर्मकामार्थयुक्तानिशास्त्राणिविविधानिच ॥ लोकयात्राविधानंचसर्वंतद्दृष्टवानृषिः ॥ ४९ ॥

सांमूर्धन्यातीतैकामुक्तिस्थानप्रापिकाइतराःशतंजन्मांतरहेतुगतिप्रदास्तासांप्रकाशकत्वाच्चंद्रः शतज्योतिः सहस्रज्योतिःसूर्यः ॥ ४४ ॥ ज्योतेरितीदंतत्वमार्षं ॥ ४५ ॥ तेभ्यःसमष्टिमनःकल्पितेभ्योग्निचं द्रसूर्येभ्यः क्रमात्[illegible]पुरोवर्तीब्राह्मणवंशःकुर्वादिवंशइक्ष्वाकुवंशश्चसंभूताइतियोज्यं तादृशादग्नेर्ब्राह्मणउत्पन्नइतिचकाराद्वालभ्यते आग्नेयोवैब्राह्मणइतिश्रुतेर्ब्राह्मणस्याग्निवंश्यत्वं इतरेषांचंद्रसूर्यवंश्यत्वंप्रसिं द्धमेव ॥ ४६ ॥ राजर्षीणां राज्ञा[illegible]वेतिसूत्रः भूतसर्गाःजरायुजांडजस्वेदजोद्भिज्जसृष्टयः ॥ ४७ ॥ भूतस्थानानीति नृणांवासस्थानानिराजकृतानिदुर्गनगरादीनि ब्राह्मणकृतानितीर्थक्षेत्रादीनि त्रिवि [illegible]रहस्यं कृष्णद्वेषिणोपिशिशुपालस्यकृष्णैकत्वप्राप्तिस्तत्ररहस्यंयथाकथंचित्तीव्राभिनिवेशेनध्यानमेवश्रेयइतिसोऽधर्मोजातोपिधर्मएव तथाहिंसाफलोधर्मोप्यधर्मएवयथासत्यवादिनाश्चोरेभ्यः [illegible]तकेनोपदिष्टातइति एवंअर्थकामयोरपिरहस्यमूह्यं वेदाःकर्मकांडः योगउपासनाकांडःसविज्ञानोज्ञानकांडसहितः धर्मःस्मार्तः अर्थकामौलोकप्रसिद्धौ ॥ ४८ ॥ धर्मेति एतत्त्रयप्रतिपादकानिशास्त्रा [illegible]लोककामसूत्राणि लोकयात्राविधानंचलोकयात्रायेननिर्वहतितस्यआयुर्वेदधनुर्वेदगांधर्ववेदादेर्विधानंज्ञापनंच एतत्सर्वंतेभ्यःसंभूतमितिपूर्वेणसंबंधः सर्वंदृष्टवान्योगबलेन ऋषिर्व्यासः ॥ ४९ ॥

[illegible]वैयाख्या [illegible] चिकल्पकतोपंथोवैयाख्यातमुक्ताः यथानद्य [illegible]तिपरमितिसूत्रस्यव्याख्यासत्वंज्ञानमितिमंत्रः अनुव्याख्यानंतस्माद्वा एतस्मादित्यादिब्राह्मणं एवमत्रापिप्रथमेध्यायेसूत्रितस्या [illegible] द्वितीयतृतीयाभ्यांव्याख्यानमुत्तरग्रंथेनानुव्याख्यानंच विविधाःलिंगादिनार्थप्रत्यायकाः प्रपाःकर्तव्याइत्यादिस्मृतिमूलभूताधन्वन्निवप्रपाअसित्वमग्नेइत्यादयः हेअग्नेत्वंधन्वन्निरुदकेप्रदेशेप्रपे [illegible] लोकस्य [illegible]सीतिदर्थः . प्रपाअसीत्यत्रासंधिश्छांदसः इहेति अनुक्रांतमनुक्रमेणोक्तंइदमेवयथोक्तंग्रंथस्यलक्षणं विषयःप्रतिपाद्योर्थः ॥ ५० ॥ समासःसंक्षेपः व्यासोविस्तरः ॥ ५१ ॥ वर्णानुपूर्वी

इतिहासाःसवैयाख्याविविधाःश्रुतयोऽपिच ॥ इहसर्वमनुक्रांतमुक्तंग्रंथस्यलक्षणं ॥ ५० ॥ विस्तीर्यैतन्महज्ज्ञानमृषिःसंक्षिप्यचाब्रवीत् ॥ इष्टंहिविदुषांलोकेसमासव्यासधारणं ॥ ५१ ॥ मन्वादिभारतंकेचिदास्तीकादितथापरे ॥ तथोपरिचराद्यन्येविप्राःसम्यगधीयते ॥ ५२ ॥ विविधंसंहिताज्ञानंदीपयंतिमनीषिणः ॥ व्याख्यातुंकुशलाःकेचिद्ग्रंथान्धारयितुंपरे ॥ ५३ ॥ तपसाब्रह्मचर्येणव्यस्यवेदंसनातनं ॥ इतिहासमिमंचक्रेपुण्यंसत्यवतीसुतः ॥ ५४ ॥ पराशरात्मजोविद्वान्ब्रह्मर्षिःसंशितव्रतः ॥ तदाख्यानवरिष्ठंसकृत्वाद्वैपायनःप्रभुः ॥ ५५ ॥ कथमध्यापयानीहशिष्यानित्यन्वचिंतयत् ॥ तस्यतच्चिंतितंज्ञात्वाऋषेर्द्वैपायनस्यच ॥ ५६ ॥ तत्राजगामभगवान्ब्रह्मालोकगुरुःस्वयं ॥ प्रीत्यर्थंतस्यचैवर्षेर्लोकानांहितकाम्यया ॥ ५७ ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितोभूत्वाप्रांजलिःप्रणतःस्थितः ॥ आसनंकल्पयामाससर्वैर्मुनिगणैर्वृतः ॥ ५८ ॥ हिरण्यगर्भमासीनंतस्मिंस्तुपरमासने ॥ परिवृत्यासनाभ्याशेवासवेयःस्थितोऽभवत् ॥ ५९ ॥ अनुज्ञातोऽथकृष्णस्तुब्रह्मणापरमेष्ठिना ॥ निषसादासनाभ्याशेप्रीयमाणःशुचिस्मितः ॥ ६० ॥ उवाचसमहातेजाब्रह्माणंपरमेष्ठिनं ॥ कृतंमयेदंभगवन्काव्यंपरमपूजितं ॥ ६१ ॥ ब्रह्मन्वेदरहस्यंचयच्चान्यत्स्थापितंमया ॥ सांगोपनिषदांचैववेदानांविस्तरक्रिया ॥ ६२ ॥ इतिहासपुराणानामुन्मेषंनिर्मितंचयत् ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचत्रिविधंकालसंज्ञितं ॥ ६३ ॥ जरामृत्युभयव्याधिभावाभावविनिश्चयः ॥ विविधस्यचधर्मस्यत्वाश्रमाणांचलक्षणं ॥ ६४ ॥

[illegible] भेदमाह मन्वादीति मनुर्मंत्रःनारायणंनमस्कृत्येति ॐनमोभगवतेवासुदेवायेतिवातदादिइतिपाठःस्य: दिवःपुत्रोवैवस्वतमनुः [illegible] आस्तीक [illegible] उपरिचरोवसुः [illegible] ॥ ५२ ॥ बहुर्थत्वाद्विविधंज्ञानंदीपयंतिप्रकाशयंति ॥ ५३ ॥ व्यस्यवेदंआध्वर्यवादिकांडशोविभज्य तेनवेदार्थोत्रसंगृहीतइतिदर्शितं ॥ ५४ ॥ तदाख्यानवरिष्ठंसइत्यादि [illegible] पीत्यंतोग्रंथःस्पष्टार्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अभ्याशेसमीपे वसुरुपरिचरस्तस्यकन्यावासवीसत्यवतीतस्याःपुत्रोवासवेयोव्यासः ॥ ५९ ॥ कृष्णोव्यासः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ उन्मेषंउपबृंहणं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ पांशुपतंपशूनांजीवानांपत्युरंतर्यामिणइदंमाहात्म्यंपाशुपतं हेतुनासात्विकादिकर्मणासमंतुल्यं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ कल्पानांधनुर्वेदोक्तशस्त्रादिविधीनांदुर्गसेनाव्यूहरचनादिविधीनांवा कल्पःशास्त्रेविधौन्यायेसंवर्तेब्रह्मणोदिनेइतिमेदिनी वाक्यजातिविशेषाःराजामात्यचेटादिवक्तृविशेषप्रयुक्तवैलक्षण्यानि स्तुतिनिंदान्यायदेशादयोवापरकृत्यादिरूपार्थवादभेदावालोकयात्राक्रमोनीतिशास्त्रं

चातुर्वर्ण्यविधानंचपुराणानांचकृत्स्नशः ॥ तपसोब्रह्मचर्यस्यपृथिव्याश्चंद्रसूर्ययोः ॥६५॥ ग्रहनक्षत्रताराणांप्रमाणंचयुगैःसह ॥ ऋचोयजूंषिसामानिवेदाध्यात्मंतथैवच ॥ ६६ ॥ न्यायशिक्षाचिकित्साचदानंपाशुपतंतथा ॥ हेतुनैवसमंजन्मदिव्यमानुषसंज्ञितं ॥ ६७॥ तीर्थानांचैवपुण्यानांदेशानांचैवकीर्तनं ॥ नदीनांपर्वतानांचवनानांसागरस्यच ॥ ६८ ॥ पुराणांचैवदिव्यानांकल्पानांयुद्धकौशलं ॥ वाक्यजातिविशेषाश्चलोकयात्राक्रमश्चयः ॥ ६९ ॥ यच्चापिसर्वगंवस्तुतच्चैवप्रतिपादितं ॥ परंनलेखकःकश्चिदेतस्यभुविविद्यते ॥ ८० ॥ ब्रह्मोवाच तपोविशिष्टादपिवैविशिष्टान्मुनिसंचयात् ॥ मन्येश्रेष्ठतरंत्वांवैरहस्यज्ञानवेदनात् ॥ ७१ ॥ जन्मप्रभृतिसत्यांतेवेद्मिगांब्रह्मवादिनीं ॥ त्वयाचकाव्यमित्युक्तंतस्मात्काव्यंभविष्यति ॥ ७२ ॥ अस्यकाव्यस्यकवयोनसमर्थाविशेषणे ॥ विशेषणेगृहस्थस्यशेषास्त्रयइवाश्रमाः ॥ ७३ ॥ काव्यस्यलेखनार्थायगणेशःस्मर्यतांमुने ॥ सौतिरुवाच एवमाभाष्यतंब्रह्माजगामस्वंनिवेशनं ॥ ७४ ॥ ततःसस्माहेरंबंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ स्मृतमात्रोगणेशानोभक्तचिंतितपूरकः ॥ ७५ ॥ तत्राजगामविघ्नेशोवेदव्यासोयतःस्थितः ॥ पूजितश्चोपविष्टश्चव्यासेनोक्तस्तदाऽनघ ॥ ७६ ॥ लेखकोभारतस्यास्यभवत्वंगणनायक ॥ मयैवप्रोच्यमानस्यमनसाकल्पितस्यच ॥ ७७ ॥ श्रुत्वैतत्प्राहविघ्नेशोयदिमेलेखनीक्षणं ॥ लिखतोनावतिष्ठेततदास्यांलेखकोह्यहं ॥ ७८ ॥ व्यासोऽप्युवाचतंदेवमबुध्वामालिखक्वचित् ॥ ओमित्युक्त्वागणेशोपिबभूवकिललेखकः ॥ ॥ ७९ ॥ ग्रंथग्रंथिंतदाचक्रेमुनिर्गूढंकुतूहलात् ॥ यस्मिन्प्रतिज्ञयाप्राहमुनिर्द्वैपायनस्त्विदं ॥ ८० ॥ अष्टौश्लोकसहस्राणिअष्टौश्लोकशतानिच ॥ अहंवेद्मिशुकोवेत्तिसंजयोवेत्तिवानवा ॥ ८१ ॥ तच्छ्लोककूटमद्यापिग्रथितंसुदृढंमुने ॥ भेत्तुंनशक्यतेऽर्थस्यगूढत्वात्प्रश्रितस्यच ॥ ८२ ॥ सर्वज्ञोपिगणेशोयत्क्षणमास्तेविचारयन् ॥ तावच्चकारव्यासोपिश्लोकानन्यान्बहूनपि ॥ ८३ ॥

॥६९॥ ७०॥ मुनिसंचयात् मुनिसमूहात् विशिष्टात्कुलेन ॥ ७१॥ गांवाचं ब्रह्मवादिनींवेदवादिनीं ॥ ७२॥ विशेषणे अतिशायने ॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ यतःयत्रदेशे ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ अबुध्वाअर्थमितिशेषः ओमित्यंगीकारे ॥ ७९ ॥ ग्रंथग्रंथिंग्रंथेदुर्भेद्यस्थानं ॥ ८० ॥ ८१ ॥ श्लोककूटंश्लोकेषुगूढार्थं अन्यार्थत्वे सत्यर्थांतरप्रत्यायकत्वमित्यर्थः अर्थस्यप्रमेयस्यगूढत्वात् प्रश्रितस्यप्रमेयेणस्वप्रकाशार्थंश्रितंशब्दप्रमाणंतस्यापिगौण्यादिवृत्तिभेदेनगूढत्वं यथामत्स्यःस्वमङ्गनिमिषतीति ॥ ८२ ॥ यद्यदायावत् ॥ ८३ ॥

कारकमिति-तुमुण्वुलौक्रियायांक्रियार्थायामितिण्वुलानेत्रोन्मीलनंकर्तुमित्यर्थः एतत्प्रकाशनंकृतमितितृतीयेनान्वयः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ प्रकाशनंविकसनं ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ विटंकाःपक्ष्युपवेशनस्थानानि कपोतपालिकायांतुविटंकंपुंनपुंसकमित्यमरः ॥ ८८ ॥ सारोमज्जा ॥ ८९ ॥ विश्रामंत्यस्यामितिविश्रामश्छाया ॥ ९० ॥ आश्रमेति आश्रमवासिकस्थंडिलः मौसलादिपंथःश्रुतिस्थानीयदीर्घशाखांतः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ पुष्पंधर्मःफलंमोक्षःतदुभयंसत्याख्यं पुष्पंहिफलंवाचःसत्यमितिश्रुतेः अतएवक्रमात्स्वादुचअच्छेद्यंच ॥ ९३ ॥ भारतसूत्रभूतश्लोकत्रयमाह मातुरिति मातुःसत्यवत्याःगांगेयस्यभीष्मस्यच

अज्ञानतिमिरांधस्यलोकस्यतुविचेष्टतः ॥ ज्ञानांजनशलाकाभिर्नेत्रोन्मीलनकारकं ॥ ८४ ॥ धर्मार्थकाममोक्षार्थैःसमासव्यासकीर्तनैः ॥ तथाभारतसूर्येण नृणांविनिहतंतमः ॥ ८५ ॥ पुराणपूर्णचंद्रेणश्रुतिज्योत्स्नाःप्रकाशिताः ॥ नृबुद्धिकैरवाणांचकृतमेतत्प्रकाशनं ॥ ८६ ॥ इतिहासप्रदीपेनमोहावरणघातिना ॥ लोकगर्भगृहंकृत्स्नंयथावत्संप्रकाशितं ॥ ८७ ॥ संग्रहाध्यायबीजोवैपौलोमास्तीकमूलवान् ॥ संभवस्कंधविस्तारःसभारण्यविटंकवान् ॥ ८८ ॥ अरणीपर्वरूपाढ्योविराटोद्योगसारवान् ॥ भीष्मपर्वमहाशाखोद्रोणपर्वपलाशवान् ॥ ८९ ॥ कर्णपर्वसितैःपुष्पैःशल्यपर्वसुगंधिभिः ॥ स्त्रीपर्वैषीकविश्रामःशांतिपर्वमहाफलः ॥ ९० ॥ अश्वमेधामृतरसस्त्वाश्रमस्थानसंश्रयः ॥ मौसलःश्रुतिसंक्षेपःशिष्टद्विजनिषेवितः ॥ ९१ ॥ सर्वेषांकविमुख्यानामुपजीव्योभविष्यति ॥ पर्जन्यइवभूतानामक्षयोभारतद्रुमः ॥ ९२ ॥ सौतिरुवाच तस्यवृक्षस्यवक्ष्यामिशश्वत्पुष्पफलोदयं ॥ स्वादुमेध्यरसोपेतमच्छेद्यममरैरपि ॥ ९३ ॥ मातुर्नियोगाद्धर्मात्मागांगेयस्यचधीमतः ॥ क्षेत्रेविचित्रवीर्यस्यकृष्णद्वैपायनःपुरा ॥ ९४ ॥ त्रीनग्नीनिवकौरव्यान्जनयामासवीर्यवान् ॥ उत्पाद्यधृतराष्ट्रंचपांडुंविदुरमेवच ॥ ९५ ॥ जगामतपसेधीमान्पुनरेवाश्रमंप्रति ॥ तेषुजातेषुवृद्धेषुगतेषुपरमांगतिं ॥ ९६ ॥ अब्रवीद्भारतंलोकेमानुषेऽस्मिन्महानृषिः ॥ जनमेजयेनपृष्टःसन्ब्राह्मणैश्चसहस्रशः ॥ ९७ ॥ शशासशिष्यमासीनंवैशंपायनमंतिके ॥ ससदस्यैःसहासीनःश्रावयामासभारतं ॥ ९८ ॥ कर्मांतरेषुयज्ञस्यचोद्यमानः पुनःपुनः ॥ विस्तरंकुरुवंशस्यगांधार्याधर्मशीलतां ॥ ९९ ॥ क्षत्तुःप्रज्ञांधृतिंकुंत्याःसम्यग्द्वैपायनोऽब्रवीत् ॥ वासुदेवस्यमाहात्म्यंपांडवानांचसत्यतां ॥ १०० ॥ दुर्वृत्तंधार्तराष्ट्राणामुक्तवान्भगवानृषिः ॥ इदंशतसहस्रंतुलोकानांपुण्यकर्मणां ॥ १०१ ॥ उपाख्यानैःसहज्ञेयमाद्यंभारतमुत्तमं ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रींचक्रेभारतसंहितां ॥ १०२ ॥ नियोगात्नतुकामतःक्षेत्रेअंबिकादिषुक्रमेणधृतराष्ट्रादीन्जनयामास ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ तेषुधृतराष्ट्रादिषुजातेषु पुत्रपौत्रादिरूपेणप्रादुर्भूतेषुप्रवृद्धेषु राज्यभागिषुपुत्रपौत्रादीनां राज्यार्थिनांपरमांगतिंमृत्युंगतेषु ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ शशासत्वमेतान्भारतंश्रावयेत्याज्ञापितवान् ॥ ९८ ॥ कर्मांतरेषुकर्मच्छिद्रेषु ॥ ९९ ॥ क्षत्तुर्विदुरस्य ॥ १०० ॥ धार्त्तराष्ट्राणांदुर्योधनादीनां ॥ १०१ ॥ १०२ ॥

तावत्नावत्संख्याकं अध्यर्धशतंसार्धशतं ॥ ३ ॥ शुकग्रहणंतत्सदृशायैवदेयमितिज्ञापनार्थं ॥ ४ ॥ षष्टिंशतसहस्राणिषष्टिलक्षाणिश्लोकाः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ मयाउच्यमानंवैशंपायनेनउक्तं निबोधतअर्थतोबुध्यध्वं ॥ ९ ॥ इदानींभारततात्पर्यसंग्राहकौद्वौश्लोकौपठति दुर्योधनइति मन्युःक्रोधः तेनद्वेषेर्ष्यासूयादिकमपिग्राह्यं तन्मयोमहाननुच्छेद्योद्रुमोदुर्योधनस्तेनसहअत्यंतमैक्यंप्राप्ताःक र्णशकुनिदुःशासनास्तस्यस्कंधशाखाःपुष्पादितुल्यास्तादृशाएव तस्यमूलंराजाधृतराष्ट्रः सचअमनीषीमनोनिग्रहासमर्थः तेनैवहिपुत्रस्नेहांधेनदत्तावसरोदुर्योधनोदृढमूलोऽभवत् अन्यथाबाल्यएवविदुरा दिवचसातस्यत्यागेकृतेसतिगराग्निदानद्रौपदीकचग्रहणादिमूलःकुलक्षयोनजातःस्यात् एतेनदृढाज्ञानमूलोदैन्यतरुःक्रोधलोभादिस्कंधोहिंसास्तेयादिशाखोवधबंधनरकादिफलपुष्पःपुरुषार्थकामैर्मूलाज्ञा नच्छेदेननाशनीयइतिसूचितं मन्युःमुमानंक्रुधि दैन्येशोकेचयज्ञेचेतिमेदिनीकोशः ॥ १० ॥ युधिष्ठिरइति धर्मःपुण्यं तेनतत्कारणीभूतशमदमसत्याहिंसादिकंग्राह्यं तन्मयोमहाद्रुमोयुधिष्ठिरः तदेका

उपाख्यानैर्विनातावद्भारतंप्रोच्यतेबुधैः ॥ ततोध्यर्धशतंभूयःसंक्षेपंकृतवानृषिः ॥ ३ ॥ अनुक्रमणिकाध्यायंवृत्तांतानांसपर्वणां ॥ इदंद्वैपायनःपूर्वंपुत्रमध्या पयच्छुकं ॥ ४ ॥ ततोऽन्येभ्योनुरूपेभ्यःशिष्येभ्यःप्रददौविभुः ॥ षष्टिंशतसहस्राणिचकारान्यांससंहितां ॥ ५ ॥ त्रिंशच्छतसहस्रंचदेवलोकेप्रतिष्ठितं ॥ पित्र्येपंच दशप्रोक्तंगंधर्वेषुचतुर्दश ॥ ६ ॥ एकंशतसहस्रंतुमानुषेषुप्रतिष्ठितं ॥ नारदोश्रावयद्देवान्नसितोदेवलःपितॄन् ॥ ७ ॥ गंधर्वयक्षरक्षांसिश्रावयामासवैशुकः ॥ अस्मिंस्तुमानुषेलोकेवैशंपायनउक्तवान् ॥ ८ ॥ शिष्योव्यासस्यधर्मात्मासर्ववेदविदांवरः ॥ एकंशतसहस्रंतुमयोक्तंवैनिबोधत ॥ ९ ॥ दुर्योधनोमन्युमयोम हाद्रुमःस्कंधःकर्णःशकुनिस्तस्यशाखाः ॥ दुःशासनःफलपुष्पेसमृद्धेमूलंराजाधृतराष्ट्रोऽमनीषी ॥ ११० ॥ युधिष्ठिरोधर्ममयोमहाद्रुमःस्कंधोऽर्जुनोभीम सेनोऽस्यशाखाः ॥ माद्रीसुतौपुष्पफलेसमृद्धेमूलंकृष्णोब्रह्मचब्राह्मणाश्च ॥ १११ ॥ पांडुर्जित्वाबहून्देशान्युद्धाविक्रमणेनच ॥ अरण्येमृगयाशीलोन्यवसन्मु निभिःसह ॥ ११२ ॥

त्मावोर्जुनभीममाद्रेयास्तस्यस्कंधादितुल्यास्तादृशाएव तस्यमूलंकृष्णः शुद्धसत्वमयज्ञानविग्रहःपरमात्मा तेनहिदृढंज्ञातेनधर्मोदृढमूलोभवेत् अन्यथाकामादिभिरुपहतःस्यात् योवाएतदक्षरंगार्ग्यविदि त्वास्मिंल्लोकेयजतिददातितपस्तप्यतेपिबहूनिवर्षसहस्राण्यंतवदेवास्यतद्भवतीतिश्रुतेः ज्ञानस्यमूलंब्रह्मवेदः वेदाद्धियोगकत्वाएष्यपरापरधर्मज्ञानंजायते धर्मस्यशब्दमूलत्वादितिन्यायात् वेदस्यापिमूलंब्राह्म णास्तत्संप्रदायप्रवर्त्तकत्वात् एवंचब्राह्मणानामुपदेष्टृत्वेनवेदस्यप्रमाणत्वेनपरमात्मनोनुग्राहकत्वेनचधर्ममूलत्वं एतेनवेदब्राह्मणभक्तेनसंपाद्यमानोवेदोक्तोयोगादिधर्मवृक्षोऽहिंसासत्यादिस्कंधोधारणाध्या नादिशाखस्तत्त्वसाक्षात्कारफलःपुरुषार्थकामेनभगवदाराधनबलेनसंपादनीयइतिसूचितं ॥ १११ ॥ मातुर्नियोगादितिपूर्वोक्तस्यैवसूत्रभूतस्यश्लोकत्रयस्यवृत्तिरूपोध्यायशेषस्तत्रदुर्योधनस्यमन्युमयत्वा दिकंयुधिष्ठिरस्यधर्ममयत्वादिकंचव्याख्यायते पांडुर्जित्वेत्यादि ॥ ११२ ॥

मृगव्यवायनिधनात्मृगंरूपिणोऋषेर्व्यवायनिधनंमैथुनकालेमारणंतस्माद्धेतोः कृच्छ्रांअतिकष्टांआपदंप्रजोत्पत्तिप्रतिबंधकत्वमपिव्यवायकालेमरिष्यसीतिशापंप्राप तत्रआपदिएवंसत्यामपिपार्थानांपांडवानांजन्मप्रभृति जातकर्मादिसंस्कारःप्रभृतिशब्दार्थः तत्रआचारविधेःक्रमश्चशीलरक्षाख्योभूदितिशेषः ॥ ११३ ॥ नचैतद्द्वयंविरुद्धमित्याह मात्रोरिति चशब्दोहेतौ यस्मात्धर्मोपनिपदंप्रनिधर्मःकुलस्त्रीभिरापद्यपत्यार्थेविशिष्टःपुमान्प्रार्थनीयइत्येवंरूपोव्यासवसिष्ठादिभ्योऽपत्यवत्सुविचित्रवीर्यकल्माषपादादिराजदारेषुदृष्टस्तस्यसंरक्षणार्थाउपनिपत्दुर्वाससादत्तांविद्यातांआवर्त्तितांप्रतिप्रतीत्य धर्मादीनांमात्रोःमातरौप्रतिअभ्युपपत्तिःरेतःसेकार्थंगमनंउपपन्नं तस्मात्सत्यामप्यापदिपांडोःपुत्रजन्मादिकंनविरुद्धमेतदित्यर्थः ॥ ११४ ॥ अत्रमातृभ्यामित्यनेनपितुर्मरणंसूच्यते ॥ ११५ ॥ ऋषिभिरिति यत्यदासंवृद्धाइतिपूर्वेणान्वयः तदाधार्त्तराष्ट्रान्धृतराष्ट्रसंबंधिगृहान्प्रतिआनीताइत्यर्थः ॥११६॥ पुत्राश्चेत्यादिधृतराष्ट्रादीन्प्रतियथायोग्यंयोज्यं पांडवाःपांडोःपुत्राएते॥११७॥तानिति शिष्टाःसाधवः

मृगव्यवायनिधनात्कृच्छ्रांप्रापसआपदं॥ जन्मप्रभृतिपार्थानांतत्राचारविधिक्रमः॥१३॥ मात्रोरभ्युपपत्तिश्चधर्मोपनिपदंप्रति॥ धर्मस्यवायोःशक्रस्यदेवयोश्चतथाश्विनोः॥१४॥ तापसैःसहसंवृद्धामातृभ्यांपरिरक्षिताः॥ मेध्यारण्येषुपुण्येषुमहतामाश्रमेषुच॥ १५ ॥ ऋषिभिर्यत्तदानीताधार्तराष्ट्रान्प्रतिस्वयं॥ शिशवश्चाभिरूपाश्चजटिलाब्रह्मचारिणः॥ १६॥ पुत्राश्चभ्रातरश्चेमेशिष्याश्चसुहृदश्चवः॥ पांडवाएतइत्युक्त्वामुनयोऽतर्हितास्ततः॥ १७॥ तांस्तैर्निवेदितान्दृष्ट्वापांडवान्कौरवास्तदा॥ शिष्टाश्चवर्णाःपौरायेतेहर्षाच्चुकुशुर्भृशं॥१८॥ आहुःकेचिन्नतस्यैतेतस्यैतइतिचापरे॥ यदाचिरमृतःपांडुःकथंतस्येतिचापरे॥ ॥१९॥ स्वागतंसर्वथादिष्ट्यापांडोःपश्यामसंततिं॥ उच्यतांस्वागतमितिवाचोऽश्रूयंतसर्वशः॥२०॥ तस्मिन्नुपरतेशब्देदिशःसर्वानिनादयन्॥ अंतर्हितानांभूतानांनिःस्वनस्तुमुलोऽभवत् ॥ २१ ॥ पुष्पवृष्टिःशुभागंधाःशंखदुंदुभिनिःस्वनाः॥ आसन्प्रवेशेपार्थानांतदद्भुतमिवाभवत्॥ २२ ॥ तत्प्रीत्याचैवसर्वेषांपौराणांहर्षसंभवः॥ शब्दआसीन्महांस्तत्रदिवस्पृक्कीर्तिवर्धनः॥ २३ ॥ तेऽधीत्यनिखिलान्वेदान्शास्त्राणिविविधानिच॥ न्यवसन्पांडवास्तत्रपूजिताअकुतोभयाः॥ २४॥

॥११८॥ नतस्यैतइतिपित्रपेक्षयाअत्युदारमूर्तित्वात् तस्यैतइतिमात्रोःसतीत्वात् अतिदुष्टानामुक्तिर्यदेति चिरमृतःचिरंशापदग्धःअल्पकालाश्चशिशवइतिसंदेहबीजं यद्वा चिरंकृतोदीप्तःकामेनेतिशेषःविप्रशापात् कृतमुंछशिलेजले सत्येदीमेपूजितेस्यादितिमेदिनी यद्वा ऋतात्सत्यमुपैमीतिव्रतोपायनीयमंत्रलिंगादृतंब्रह्मचर्याख्यंसत्यंतद्वान् ॥११९॥ स्वागतंशोभनमागमनंयुष्माकंयतोवयंदिष्ट्याभाग्येनपांडोःसंततिंपश्यामेतिपौरैरुक्तेस्वागतंसम्यगागतमस्माभिर्युष्मान्प्रतीतिउच्यतांवदतांपांडवानामपिवाचोऽश्रूयंत सर्वशःसर्वैः ॥ १२० ॥ संदिग्धानांसंदेहापनोदकंतदादेवचेष्टितमाहद्वाभ्यां तस्मिन्निति निःस्वनःनिश्चितस्वनः पांडवाएतइत्येवंरूपःशब्दः ॥१२१॥ अद्भुतंदिव्यपुष्पवृष्ट्यादिअत्याश्चर्यं ॥१२२॥ तत्प्रीत्यातेषुपांडवेषुप्रेम्णा हर्षसंभवःसाधुशब्दः दिवस्पृक्स्प्रष्टा॥ १२३ ॥अकुतोभयाःनिर्भयाः॥ १२४ ॥

शौचेनेति आचाराषरिहारश्वसंसर्गश्चाप्यनिंदितैः आचारेचव्यवस्थानंशौचमित्यभिधीयते शीलेनेतिपाठेशीलमप्येतदेव इष्टानिष्टार्थसंपत्तौचित्तस्याविकृतिर्धृतिः सर्वातिशयसामर्थ्यंविक्रमंपरिचक्षते ॥ २५ ॥ वृत्तानुवृत्तिःशुश्रूषाक्षांनिरागस्यविक्रिया जितेंद्रियत्वंविनयोऽथवानुद्धतशीलता शौर्यमध्यवसायःस्याद्बलिनोपिपराभवे ॥ २६ ॥ समवायेसमाजे भर्तारंस्वयमेववृणुतइतिभर्तृस्वयंवरां कर्म अधोमुखेनोपरिस्थस्यभ्रमतोमत्स्यस्यवेधनं ॥ २७ ॥ पूज्यःसमरेषुदुष्प्रेक्ष्योपिचाभवदित्यन्वयः ॥ २८ ॥ पार्थिवान्एकैकशःगणान्संघीभूतांश्चजित्वा आजहारसंपादितवान् ॥ २९ ॥ गुणैःऋत्विगा त्मधनजायाबुद्ध्यादिभिः ॥ ३० ॥ जरासंधंभीमेनचैद्यंशिशुपालंकृष्णेनचघातयित्वायुधिष्ठिरेणराजसूयःप्राप्तइतिपूर्वेणसंबंधः ॥ ३१ ॥ अर्हणानिउपायनानि मणयोविषरोगादिहरादिव्योपलाः रत्ना

युधिष्ठिरस्यशौचेनप्रीताःप्रकृतयोऽभवन् ॥ धृत्याचभीमसेनस्यविक्रमेणार्जुनस्यच ॥ २५ ॥ गुरुशुश्रूषयाक्षांत्यायमयोर्विनयेनच ॥ तुतोषलोकःसंकल स्तेषांशौर्यगुणेनच ॥ २६ ॥ समवायेततोराज्ञांकन्यांभर्तृस्वयंवरां ॥ प्राप्तवानर्जुनःकृष्णांकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ २७ ॥ ततःप्रभृतिलोकेस्मिन्पूज्यःसर्वधनु ष्मतां ॥ आदित्यइवदुष्प्रेक्ष्यःसमरेष्वपिचाभवत् ॥ २८ ससर्वान्पार्थिवान्जित्वासर्वांश्चमहतोगणान् ॥ आजहारार्जुनोराज्ञोराजसूयंमहाक्रतुं ॥ २९ ॥ अन्न वान्दक्षिणावांश्चसर्वैःसमुदितोगुणैः ॥ युधिष्ठिरेणसंप्राप्तोराजसूयोमहाक्रतुः ॥ ३० ॥ सुनयाद्वासुदेवस्यभीमार्जुनबलेनच ॥ घातयित्वाजरासंधंचैद्यंचब लगर्वितं ॥ ३१ ॥ दुर्योधनंसमागच्छन्नर्हणानिततस्ततः ॥ मणिकांचनरत्नानिगोहस्त्यश्वधनानिच ॥ ३२ ॥ विचित्राणिचवासांसिप्रावारावरणानिच ॥ कं बलाजिनरत्नानिरांकवास्तरणानिच ॥ ३३ ॥ समृद्धांतांतथादृष्ट्वापांडवानांतदाश्रियं ॥ ईर्ष्यासमुत्थःसुमहांस्तस्यमन्युरजायत ॥ ३४ ॥ विमानप्रतिमांतत्र मयेनसुकृतांसभां ॥ पांडवानामुपहृतांसदृष्ट्वापर्यतप्यत ॥ ३५ ॥ तत्रावहसितश्चासीत्प्रस्कंदन्निवसंभ्रमात् ॥ प्रत्यक्षंवासुदेवस्यभीमेनानभिजातवत् ॥ ३६ ॥ सभोगान्विविधान्भुंजन्रत्नानिविविधानिच ॥ कथितोधृतराष्ट्रस्यविवर्णोहरिणःकृशः ॥ ३७ ॥

निवज्रवैदूर्यादीनि ॥ ३२ ॥ प्रावाराण्युपरिवस्त्राणि आवरणानिपरिधानीयानि यद्वावासःशब्देनैवतेषांग्रहणात्प्रावाराणिशिबिराणि आवरणानिजवनिकाः कंबलरत्नानिअजिनरत्नानिचकंबलादिष्व त्युत्कृष्टानि जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमितिकोशात् रांकवास्तरणानि रंकुःपशुविशेषस्त[illegible]जानिपक्ष्मलान्यास्तरणानि ॥ ३३ ॥ ईर्ष्यापरोत्कर्षासहिष्णुत्वंतदुत्थोमन्युःक्रोधः सुमहान्यावद्देहभावी ॥ ३४ ॥ सुकृतांपुण्यकृतां ॥ ३५ ॥ अनभिजानवत्पामीणवदवहसितः जलेस्थलभ्रमा[illegible]ेजलभ्रमाद्द्वारेद्वारभ्रमाच्चप्रस्कंदन्स्खलन् किंकृत्वेव संभ्रमाद्विप्रंभ्रमंभ्रमियंत्रंप्राप्येव ॥ ३६ ॥ हरिणः पांडुरः हरिणःपांडुरःपांडुरित्यमरः ॥ ३७ ॥

ततःपुत्रकार्श्यादिज्ञानानंतरंसुतप्रियःनतुधर्मप्रियः ॥ ३८ ॥ नातीति यत्विवादानन्वमोदतयच्चानयानुपैक्षत तत्रहेतुः दहन्क्षत्रंपरस्परमित्युत्तरेणसंबंधः हेतौशतृप्रत्ययः क्षत्रस्यदाहायेत्यर्थः दुष्टसंहारार्थत्वात्तदवतारस्य ॥ ३९ ॥ निरस्यअवगणय्य प्रवृत्तेसतीतिशेषः ॥ ४० ॥ दुर्योधनमतंजयोमृत्युर्वाऽस्तुनतुराज्यार्धंदेयमिति ॥ ४१ ॥ ध्यात्वावृत्तमर्थमनुस्मृत्यअसूयितुंमदीयंप्रज्ञाचक्षुष्ट्वंदूषयितुंनार्हसि ॥ ४२ ॥ तत्रहेतुः श्रुतवानसीति श्रुतवान्अधीती मेधावीपाठतोर्थतश्चग्रंथधारकः बुद्धिमान्ऊहापोहकुशलः अतएवप्राज्ञानांपंडितानांसंमतः नचप्रीयेनैवप्रीतिमानस्मि ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अचक्षुःकार्पण्यात्आंध्येनदीनत्वात्पुत्रप्रीत्याचतत्सहामिसहे अचेतनंअल्पबुद्धिं ॥ ४५ ॥ सभायामारोहणेदर्शनेच ॥ ४६ ॥ अमर्षणःअशांतःनिरुत्साहोभूदितिशेषः सुश्रियंशोभनाश्रीर्यस्यतंयुधिष्ठिरंसंप्राप्तुं

अन्वजानात्ततोद्यूतंधृतराष्ट्रःसुतप्रियः ॥ तच्छ्रुत्वावासुदेवस्यकोपःसमभवन्महान् ॥ ३८ ॥ नातिप्रीतमनाश्चासीद्विवादांश्चान्वमोदत ॥ द्यूतादीननयान्घोरान्विविधांश्चाप्युपैक्षत ॥ ३९ ॥ निरस्यविदुरंभीष्मंद्रोणंशारद्वतंकृपं ॥ विग्रहेतुमुलेतस्मिन्दहन्क्षत्रंपरस्परं ॥ ४० ॥ जयत्सुपांडुपुत्रेषुश्रुत्वासुमहदप्रियं ॥ दुर्योधनमतंज्ञात्वाकर्णस्यशकुनेस्तथा ॥ ४१ ॥ धृतराष्ट्रश्चिरंध्यात्वासंजयंवाक्यमब्रवीत् ॥ शृणुसंजयसर्वंमेनचासूयितुमर्हसि ॥ ४२ ॥ श्रुतवानसिमेधावीबुद्धिमान्प्राज्ञसंमतः ॥ नविग्रहेममममतिर्नचप्रीयेकुलक्षये ॥ ४३ ॥ नमेविशेषःपुत्रेषुस्वेषुपांडुसुतेषुवा ॥ वृद्धंमामभ्यसूयंतिपुत्रामन्युपरायणाः ॥ ४४ ॥ अहंत्वचक्षुःकार्पण्यात्पुत्रप्रीत्यासहामितत् ॥ मुह्यंतंचानुमुह्यामिदुर्योधनमचेतनं ॥ ४५ ॥ राजसूयेश्रियंदृष्ट्वापांडवस्यमहौजसः ॥ तच्चावहसनंप्राप्यसभारोहणदर्शने ॥ ४६ अमर्षणःस्वयंजेतुमशक्तःपांडवान्रणे ॥ निरुत्साहश्चसंप्राप्तुंसुश्रियंक्षत्रियोऽपिसन् ॥ ४७ ॥ गांधारराजसहितश्छद्मद्यूतममंत्रयत् ॥ तत्रयद्यद्यथाज्ञातंमयासंजयतच्छृणु ॥ ४८ ॥ श्रुत्वातुममवाक्यानिबुद्धियुक्तानितत्त्वतः ॥ ततोज्ञास्यसिमांसौतेप्रज्ञाचक्षुषमित्युत ॥ ४९ ॥

वशीकर्तुं श्रियमक्षत्रियोयथेतिपाठांतरेस्पष्टोर्थः ॥ ४७ ॥ गांधारराजःशकुनिः तत्रतस्मिन्द्यूतेमंत्रितेसतिपूर्वंपश्चाच्चयद्यज्जातंजयाशाप्रतिरोधकंतत्सर्वंमयानिगद्यमानंशृणु ॥ ४८ ॥ लोकद्वयहितज्ञानाभावेपिमूढालौकिकवृत्तार्थस्मृतिमात्रेणस्वात्मानंस्तुवंतीतिधृतराष्ट्रोक्तिव्याजेनदर्शयति श्रुत्वेति केचित्तुप्रज्ञाचक्षुषमितिविशेषणादनागतार्थकथनंधृतराष्ट्रेणक्रियतेयदाश्रौषमित्यादिनेत्याहुस्तन्न अश्रौषमितिभूतार्थेलुङ्प्रयोगानुपपत्तेः ॥ ४९ ॥

सकृदपिकेन चिन्निमित्तेनस्थालीपुलाकन्यायेनपरप्राबल्येनिश्चितेप्राकृताअपिबलवतासहप्रसंगंनकुर्वंति धृतराष्ट्रपुत्रस्तुजयाशाविच्छेदकेष्वनेकेषुनिमित्तेषुदृष्टेष्वपितांनजहौ अहोमोहस्यमाहात्म्यमितिवर्णयन्अर्थाद्भारतार्थंचसंगृह्णाति यदाश्रौषंधनुरित्यादिभिःसप्तषष्ट्याश्लोकैः प्रेक्षतांप्रेक्षमाणानां ताननादृत्यलक्ष्यंपातितं तथैवद्रुपदेनप्रतिज्ञातत्वात् विजयायविजयार्थं तदातदारभ्यंनाशंसेआशांनकरोमि ॥ ५० ॥ माधवींमधुवंशजां प्रसह्ययदूनप्यभिभाव्य वृष्णिंवीरौरामकृष्णौ महत्यप्यपराधेयेनसौहार्दंगतौतत्रकास्माकंजयाशेतिभावः ॥ ५१ ॥ प्रवृष्टंवर्षणेप्रवृत्तं कर्तरिक्तः ॥ ५२ ॥ जातुषाल्लाक्षा

यदाश्रौषंधनुरायम्यचित्रंविद्धंलक्ष्यंपातितंवैपृथिव्यां ॥ कृष्णांहृतांप्रेक्षतांसर्वराज्ञांतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५० ॥ यदाश्रौषंद्वारकायांसुभद्रांप्रसह्योढांमाधवीमर्जुनेन ॥ इंद्रप्रस्थंवृष्णिवीरौचयातौतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५१ ॥ यदाश्रौषंदेवराजंप्रवृष्टंशरैर्दिव्यैर्वारितंचार्जुनेन ॥ अग्निंतथातर्पितंखांडवेचतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५२ ॥ यदाश्रौषंजातुषाद्वेश्मनस्तान्मुक्तान्पार्थान्पंचकुंत्यासमेतान् ॥ युक्तंचैषांविदुरंस्वार्थसिद्धौतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५३ ॥ यदाश्रौषंद्रौपदींरंगमध्येलक्ष्यंभित्वानिर्जितामर्जुनेन ॥ शूरान्पंचालान्पांडवेयांश्चयुक्तांस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५४ ॥ यदाश्रौषंमागधानांवरिष्ठंजरासंधंक्षत्रमध्येज्वलंतं ॥ दोर्भ्यांहतंभीमसेनेनगत्वातदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५५ ॥ यदाश्रौषंदिग्जयेपांडुपुत्रैर्वशीकृतान्भूमिपालान्प्रसह्य ॥ महाक्रतुंराजसूयंकृतंचतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५६ ॥ यदाश्रौषंद्रौपदीमश्रुकंठींसभांनीतांदुःखितामेकवस्त्रां ॥ रजस्वलांनाथवतीमनाथवत्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५७ ॥ यदाश्रौषंवाससांतत्रराशिंसमाक्षिपत्कितवोमंदबुद्धिः ॥ दुःशासनोगतवान्नैवचांतंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५८ ॥ यदाश्रौषंहृतराज्यंयुधिष्ठिरंपराजितंसौबलेनाक्षवत्यां ॥ अन्वागतंभ्रातृभिरप्रमेयैस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५९ ॥ यदाश्रौषंविविधास्तत्रचेष्टाधर्मात्मनांप्रस्थितानांवनाय ॥ ज्येष्ठप्रीत्याक्लिश्यतांपांडवानांतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ६० ॥ यदाश्रौषंस्नातकानांसहस्रैरन्वागतंधर्मराजंवनस्थं ॥ भिक्षाभुजांब्राह्मणानांमहात्मनांतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ६१ ॥

मयात्विदुरंचैषांपांडवानांस्वार्थसिद्धौयुक्तंयदाश्रौषं ॥ ५३ ॥ केवलाअप्यस्माकमजेयाःपांडवाःकिमुतपंचालैरतिशूरैःसमेताइतिभावः ॥ ५४ ॥ ज्वलंतं भासमानंदोर्भ्यामेवनशस्त्रेण ॥ ५५ ॥ प्रसह्यदंडेनैवनतुभेदादिना ॥ ५६ ॥ यदाश्रौषंद्रौपदीमिति पतिव्रताकोपात्पांडवानांक्षोभाच्चनष्टाजयाशेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ यदावाससामितिअचिंत्यमहिमत्वाद्द्रौपद्यानास्माकंजयः कितवःआक्षिकोधूर्तः ॥ ५८ ॥ अक्षवत्यां पाशवत्यांद्यूतक्रीडायां सौबलेनशकुनिना अन्वागतंअनुगतं ॥ ५९ ॥ चेष्टाःबाहुवीक्षणाद्याः ॥ ६० ॥ ब्राह्मणानुग्रहार्दपितेषामेवजयइत्याह यदाश्रौषंस्नातकानामितिद्वाभ्यां स्नातकाःसमापितविद्याव्रताः ॥ ६१ ॥

यदाश्रौषमर्जुनमित्यादिचतुर्भिरर्जुनस्यामानुषीशक्तिर्दर्शिता ॥ ६२ ॥ शंसितंप्रशस्यं सत्यसंधंअवितथप्रतिज्ञं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ यदाश्रौषंघोषेति वल्कलधारिभ्यःपांडवेभ्यःस्वैश्वर्यं
प्रकाशयितुंवत्सांकनव्याजेनघोषयात्रागतानांधार्त्तराष्ट्राणां यैर्मत्सुताबद्धास्तेषामपिजेतॄन्नमत्सुताजेतुंशक्ताइत्यर्थः ॥ ६७ ॥ धर्मानुग्रहादपितेषामेवजयइत्याह यदाश्रौषंयक्षेति ॥ ६८ कृष्णायाद्रौपद्या

यदाश्रौषमर्जुनंदेवदेवंकिरातरूपंत्र्यंबकंतोष्ययुद्धे॥ अवाप्तवंतंपाशुपतंमहास्त्रंतदानाशंसेविजयायसंजय॥ ६२॥ यदाश्रौषंत्रिदिवस्थंधनंजयंशक्रात्साक्षा
द्दिव्यमस्त्रंयथावत्॥ अधीयानंशंसितंसत्यसंधंतदानाशंसेविजयायसंजय॥६३॥ यदाश्रौषंकालकेयास्ततस्तेपौलोमानोवरदानाच्चदृप्ताः॥ देवैरजेयानिर्जि
ताश्चार्जुनेनतदानाशंसेविजयायसंजय॥६४॥ यदाश्रौषमसुराणांवधार्थेकिरीटिनंयांतममित्रकर्शनं॥ कृतार्थंचाप्यागतंशक्रलोकात्तदानाशंसेविजयाय
संजय॥६५॥ यदाश्रौषंवैश्रवणेनसार्धंसमागतंभीममन्यांश्चपार्थान्॥ तस्मिन्देशेमानुषाणामगम्येतदानाशंसेविजयायसंजय॥६६॥ यदाश्रौषंघोषयात्रा
गतानांबंधंगंधर्वैर्मोक्षणंचार्जुनेन॥ स्वेषांसुतानांकर्णबुद्धौरतानांतदानाशंसेविजयायसंजय॥६७॥ यदाश्रौषंयक्षरूपेणधर्मंसमागतंधर्मराजेनसूतं॥ प्रश्ना
न्कांश्चिद्विब्रुवाणंचसम्यकूतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ६८ ॥ यदाश्रौषंनविदुर्मामकास्तान्प्रच्छन्नरूपान्वसतःपांडवेयान् ॥ विराटराष्ट्रेसहकृष्णयाचत
दानाशंसेविजयायसंजय॥ ६९ ॥ यदाश्रौषंमामकानांवरिष्ठान्धनंजयेनैकरथेनभग्नान् ॥ विराटराष्ट्रेवसतामहात्मनातदानाशंसेविजयायसंजय॥ ७० ॥
यदाश्रौषंसत्कृतांमत्स्यराज्ञासुतांदत्तामुत्तरामर्जुनाय ॥ तांचार्जुनःप्रत्यगृह्णात्सुतार्थेतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७१ ॥ यदाश्रौषंनिर्जितस्याधनस्यप्रव्रा
जितस्यस्वजनात्प्रच्युतस्य ॥ अक्षौहिणीःसप्तयुधिष्ठिरस्यतदानाशंसेविजयायसंजय॥ ७२॥ यदाश्रौषंमाधवंवासुदेवंसर्वात्मनापांडवार्थेनिविष्टं ॥ यस्ये
मांगांविक्रममेकमाहुस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७३ ॥ यदाश्रौषंनरनारायणौतौकृष्णार्जुनौवदतोनारदस्य ॥ अहंद्रष्टाब्रह्मलोकेचसम्यक्तदानाशंसे
विजयायसंजय॥ ७४ ॥ यदाश्रौषंलोकहितायकृष्णंशमार्थिनमुपयातंकुरूणां ॥ शमंकुर्वाणमकृतार्थंचयातंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७५ ॥ यदाश्रौ
षंकर्णदुर्योधनाभ्यांबुद्धिंकृतांनिग्रहेकेशवस्य॥ तंचात्मानंबहुधादर्शयानंतदानाशंसेविजयायसंजय॥ ७६ ॥

वेदनेपुनर्द्वादशवर्षाणिवनवासस्त्रयोदशेप्रच्छन्नचर्ये
तिप्रतिज्ञानात् ॥ ६९ ॥ विराटराष्ट्रेगोग्रहे ॥ ७० ॥ मत्स्यराज्ञाविराटेन समासांतविधेरनित्यत्वान्नटच् ॥ ७१ ॥ निर्जितत्वादिनात्यंतपराभूतस्यापिसप्ताक्षौहिणीसंपत्तेर्दैवानुकूल्यात्तेषामजय्यत्वंदृढमित्यर्थः
॥ ७२ ॥ इमांगांपृथिवींयस्यएकंविक्रमंपदमात्रमाहुः यस्येंद्रायाइतिपाठेविक्रमंपराक्रमं एकंअसाधारणं ॥ ७३ ॥ वदतोनारदस्यमुखादितिशेषः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ बहुधावैश्वरूप्येण ॥ ७६ ॥

पृथांकुंतीं ॥१७७॥ तेषांपांडवानां ॥ १७८ ॥ स्वयूथ्यकलहोपिपराजयावहइत्याह यदाश्रौषंकर्णइति ॥७९॥ गंडोस्यास्तीतिगंडीखड्गमृगः गंडःस्यात्पुंसिखड्गिनीतिमेदिनी तेनसहजातेनग्रंथिनागांडिवं तस्यपृष्ठवंशेतांत्रिकारोगांडिवं दीर्घपञ्चोप्ययंशब्दःक्वचिदस्तीतिदार्ष ॥१८०॥ कश्मलेनमोहेन ॥८१॥ अयुतंदशसहस्राणि ॥८२॥ आपगेयेनभीष्मेणविहितंप्रकाशितं तस्यमृत्युप्रापकंद्वारं ॥८३॥ कदेवाई

यदाश्रौषंवासुदेवेप्रयातेरथस्यैकामग्रतस्तिष्ठमानां ॥ आर्तांपृथांसांत्वितांकेशवेनतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७७ ॥ यदाश्रौषंमंत्रिणंवासुदेवंतथाभी ष्मंशांतनवंचतेषां ॥ भारद्वाजंचाशिषोऽनुब्रुवाणंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७८ ॥ यदाश्रौषंकर्णउवाचवाक्यंनाहंयोत्स्येयुध्यमानेत्वयीति ॥ हित्वासे नामपचक्रामचापितदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७९ ॥ यदाश्रौषंवासुदेवार्जुनौतौतथाधनुर्गांडिवमप्रमेयं ॥ त्रीण्युग्रवीर्याणिसमागतानितदानाशंसेवि जयायसंजय ॥ ८० ॥ यदाश्रौषंकश्मलेनाभिपन्नेरथोपस्थेसीदमानेऽर्जुनेवै ॥ कृष्णंलोकान्दर्शयानंशरीरेतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८१ ॥ यदाश्रौषंभी ष्ममित्रकर्शनंनिघ्नंतमाजावयुतंरथानां ॥ नैषांकश्चिद्वध्यतेख्यातरूपस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८२ ॥ यदाश्रौषंचापगेयेनसंख्येस्वयंमृत्युंविहितंधा र्मिकेण ॥ तच्चाकार्षुःपांडवेयाःप्रहृष्टास्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८३ ॥ यदाश्रौषंभीष्ममत्यंतशूरंहतंपार्थेनाहवेष्वप्रधृष्यं ॥ शिखंडिनंपुरतःस्थापयित्वा तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८४ ॥ यदाश्रौषंशरतल्पेशयानंवृद्धंवीरंसादितंचित्रपुंखैः ॥ भीष्मंकृत्वासोमकानल्पशेषांस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८५ ॥ यदाश्रौषंशांतनवेशयानेपानीयार्थेचोदितेनार्जुनेन ॥ भूमिंभित्वातर्पितंतत्रभीष्मंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८६ ॥ यदावायुश्चंद्रसूर्यौचयुक्तौकौंतेयाना मनुलोमांजयाय ॥ नित्यंचास्माञ्श्वापदाभीषयंतितदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८७ ॥ यदाद्रोणोविविधानस्त्रमार्गान्निदर्शयन्समरेचित्रयोधी ॥ नपांड वाञ्श्रेष्ठतरान्निहंतितदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८८ ॥ यदाश्रौषंचास्मदीयान्महारथान्व्यवस्थितानर्जुनस्यांतकाय ॥ संशप्तकान्निहतानर्जुनेनतदानाशं सेविजयायसंजय ॥ ८९ ॥ यदाश्रौषंव्यूहमभेद्यमन्यैर्भारद्वाजेनात्तशस्त्रेणगुप्तं ॥ भित्वासौभद्रंवीरमेकंप्रविष्टंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ९० ॥ यदाऽभि मन्युंपरिवार्यबालंसर्वेहत्वाहृष्टरूपाबभूवुः ॥ महारथाःपार्थमशक्नुवंतस्तदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ९१ ॥

यदाश्रौषंभीष्ममिति ॥८४॥ सोमकानेवाल्पशेषान्कृत्वानत्वन्यान् ॥१८५॥ भूमिंभित्वेत्यलौकिकंकर्म ॥१८६॥ वायोरानुलोम्यंदक्षिणपृष्ठवाहित्वं चंद्रसूर्ययोर्लाभस्थानस्थत्वेन शक्रसूर्यावितिपाठेशक्र स्यानुकूल्यंपरेषांसैन्येऽशनिपातादिना श्वापदाःश्वकपिकोष्ट्रादयः ॥१८७॥१८८॥१८९॥१९०॥ पार्थंअशक्नुवंतोहंतुमितिशेषः तेनअर्जुनकोपाग्नेरत्यंतंप्रदीपनान्नास्माकंजयाशेत्यर्थः ॥ १९१ ॥

मूढान् अनेकस्तेषांक्षयएवंभविष्यतीतिजयाप्ययंपराजयएवेत्यजानतः सैंधवेजयद्रथेउक्तंअथैनंनहनिष्यामिचेदग्निंप्रवेक्ष्यामीतिप्रतिज्ञातं ॥ १२ ॥ १३ ॥॥ १४ ॥ १५ ॥ युयुधानंयुध्यमानंवार्ष्णे यसात्यकिं ॥ १६ ॥ कर्णमासाद्यापिवधान्मुक्तंअप्राप्तमृत्युंभीमंयदाश्रौषमित्यन्वयः आतुघसर्वतोव्यथयित्वावचोभिर्नतुमनसाकुत्सयित्वामूढऔदरिकेत्यादिशब्दैर्निंदित्वोपेक्षितमितिशेषः ॥ १७ ॥ अ

यदाश्रौषमभिमन्युंनिहत्यहर्षान्मूढान्क्रोशतोधार्त्तराष्ट्रान् ॥ क्रोधादुक्तंसैंधवेचार्जुनेनतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १२ ॥ यदाश्रौषंसैंधवार्थेप्रतिज्ञांप्रतिज्ञातांतद्वधायार्जुनेन ॥ सत्यांतीर्णांशत्रुमध्येचतेनतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १३ ॥ यदाश्रौषंश्रांतहयेधनंजयेमुक्त्वाहयान्पाययित्वोपवृत्तान् ॥ पुनर्युक्त्वावासुदेवंप्रयातंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १४ ॥ यदाश्रौषंवाहनेष्वक्षमेषुरथोपस्थेतिष्ठतापांडवेन ॥ सर्वान्योधान्वारितानर्जुनेनतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १५ ॥ यदाश्रौषंनागबलैःसुदुःसहंद्रोणानीकंयुयुधानंप्रमथ्य ॥ यातंवार्ष्णेयंयत्रतौकृष्णपार्थौतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १६ ॥ यदाश्रौषंकर्णमासाद्यमुक्तंवधाद्भीमंकुत्सयित्वावचोभिः ॥ धनुष्कोट्यातुद्यकर्णेनवीरंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १७ ॥ यदाद्रोणःकृतवर्माकृपश्चकर्णोद्रौणिर्मद्रराजश्चशूरः ॥ अमर्षयन्सैंधववध्यमानंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १८ ॥ यदाश्रौषंदेवराजेनदत्तांदिव्यांशक्तिंव्यंसितांमाधवेन ॥ घटोत्कचेराक्षसेघोररूपेतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १९ ॥ यदाश्रौषंकर्णघटोत्कचाभ्यांयुद्धेमुक्तांसूतपुत्रेणशक्तिं ॥ ययावध्यःसमरेसव्यसाचीतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ २०० ॥ यदाश्रौषंद्रोणमाचार्यमेकंधृष्टद्युम्नेनाभ्यतिक्रम्यधर्मं ॥ रथोपस्थेप्रायगतंविशस्तंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १ ॥ यदाश्रौषंद्रौणिनाद्वैरथस्थंमाद्रीसुतंनकुलंलोकमध्ये ॥ समंयुद्धेमंडलेभ्यश्चरंतंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ २ ॥ यदाद्रोणेनिहतेद्रोणपुत्रोनारायणंदिव्यमस्त्रंविकुर्वन् ॥ नैषामंतंगतवान्पांडवानांतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ३ ॥ यदाश्रौषंभीमसेनेनपीतंरक्तंभ्रातुर्युधिदुःशासनस्य ॥ निवारितंनान्यतमेनभीमंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ४ ॥ यदाश्रौषंकर्णमत्यंतशूरंहतंपार्थेनाहवेष्वप्रधृष्यं ॥ तस्मिन्भ्रातॄणांविग्रहेदेवगुह्येतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ५ ॥

मर्षयन्मर्षणंसहनंकृतवंतःअशक्त्या ॥ १८ ॥ व्यंसितांव्यर्थीकृतांमाधवेनकर्णस्यापिधियःप्रवर्त्तकेन घोररूपेइतिघटोत्कचस्यापिवध्यत्वेनतद्वधेनापिकृष्णस्यहर्षएवनक्षतिरितिभावः ॥ १९ ॥ यदाकर्णघटोत्कचाभ्यां युद्धेक्रियमाणेइतिशेषः अर्जुनस्यावध्यत्वेसिद्धेकाजयाशेतिभावः ॥ २०० ॥ प्रायगतंमरणार्थमनशनंप्रायस्तत्रगतंतदर्थंनिश्चलंस्थितं विशस्तंछिन्नं ॥ १ ॥ द्रौणिनानकुलमितिद्रौणेनिकृष्टत्वमुक्तं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ देवगुह्येपार्थानांकर्णेसोदर्यत्वाज्ञानात्प्रवृत्तेविग्रहेयुद्धे ॥ ५ ॥

युधिष्ठिरंद्रोणपुत्रादीन्जयंतमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ मद्रराजंशल्यंस्पर्धतेजेतुमिच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ यदा० कलहेति पुनर्द्यूतप्रसंजनेनापिजयाशानास्तीतिभावः ॥ ८ ॥ भग्नाशक्तिर्मंत्रोत्साहादिजंसामर्थ्यंयस्य ॥ ९ ॥ प्रच्छन्नोपिपरैरदृष्टश्चेद्दैवात्कालांतरेपिजयाशास्यात्सापिनास्तीत्याह यदाश्रौषंपांडवानिति अमर्षणंअशक्तस्यातितिक्षोर्मरणमवश्यंभावीतिभावः ॥ १० ॥ मिथ्याहतंनाभेरधःप्रहारात्कपटे नहतं तस्मिन्हतेजयाशानास्तिमूलोच्छेदादितिभावः ॥ ११ ॥ यदा० द्रोणेति दुष्कर्मकारिणोदुर्योधनस्यदारेषुकश्चिन्महानुभावःपुत्रमपिनोत्पादयिष्यति अतस्तद्द्वारापिजयाशानास्तीतिभावः ॥ १२ ॥

यदाश्रौषंद्रोणपुत्रंचशूरंदुःशासनंकृतवर्माणमुग्रं ॥ युधिष्ठिरंधर्मराजंजयंतंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ६ ॥ यदाश्रौषंनिहतंमद्रराजंरणेशूरंधर्मराजेन सूत ॥ सदासंग्रामेस्पर्धतेयस्तुकृष्णंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ७ ॥ यदाश्रौषंकलहद्यूतमूलंमायाबलंसौबलंपांडवेन ॥ हतंसंग्रामेसहदेवेनपापंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ८ ॥ यदाश्रौषंश्रांतमेकंशयानंह्रदंगत्वास्तंभयित्वातदंभः ॥ दुर्योधनंविरथंभग्नशक्तिंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ९ ॥ यदाश्रौषंपांडवांस्तिष्ठमानान्गत्वाह्रदेवासुदेवेनसार्धं ॥ अमर्षणंधर्षयतःसुतंमेतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १० ॥ यदाश्रौषंविविधांश्चित्रमार्गान्गदायुद्धेमंडलशश्चरंतं ॥ मिथ्याहतंवासुदेवस्यबुद्ध्यातदानाशंसेविजयायसंजय ॥ ११ ॥ यदाश्रौषंद्रोणपुत्रादिभिस्तैर्हतान्पंचालान्द्रौपदेयांश्चसुप्तान् ॥ कृतंबीभत्समयशस्यंचकर्मतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १२ ॥ यदाश्रौषंभीमसेनानुयातेनाश्वत्थाम्नापरमास्त्रंप्रयुक्तं ॥ क्रुद्धेनैषीकमवधीद्येनगर्भंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १३ ॥ यदाश्रौषंब्रह्मशिरोऽर्जुनेनस्वस्तीत्युक्त्वाऽस्त्रमस्त्रेणशांतं ॥ अश्वत्थाम्नामणिरत्नंचदत्तंतदानाशंसेविजयायसंजय ॥ १४ ॥ यदाश्रौषंद्रोणपुत्रेणगर्भे वैराट्यावैपात्यमानेमहास्त्रैः ॥ द्वैपायनःकेशवोद्रोणपुत्रंपरस्परेणाभिशापैःशशाप ॥ १५ ॥ शोच्यागांधारीपुत्रपौत्रैर्विहीनातथाबंधुभिःपितृभिर्भ्रातृभिश्च ॥ कृतंकार्यंदुष्करंपांडवेयैःप्राप्तंराज्यमसपत्नंपुनस्तैः ॥ १६ ॥ कष्टंयुद्धेदशशेषाःश्रुतामेत्रयोस्माकंपांडवानांचसप्त ॥ द्व्यूनाविंशतिराहताऽक्षौहिणीनांतस्मिन्संग्रामेभैरवेक्षत्रियाणां ॥ १७ ॥

अनुयातेनहंतुंअनुद्रुतेन अग्रिमश्लोकत्रयेणस्वीयस्याप्यश्वत्थाम्नोतिजुगुप्सितकर्मत्वान्मणिहीनत्वाद्ब्रह्मशापग्रस्तत्वाच्चदुर्योधनक्षेत्रेषुपुत्रजननद्वाराराज्यलाभरूपजयाशंसापिनास्तीतिसूच्यते यदाशशापत दानाशंसेविजयायेत्यंतिमश्लोकेपूर्वानुकर्षेणान्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शोच्यागांधारी अहंतुतामपिशोचन्शोच्यतरइतिभावः यद्वागांधार्य्येवशोच्यानत्वहंउदासीनत्वात् नमेविशेषइतिप्रागुक्तेः अतः प्रोक्तानांजयोपिममैवजयइतिभावः ॥ १६ ॥ त्रयःकृपोश्वत्थामाकृतवर्माच सप्तकृष्णसात्यकीपंचपांडवाश्च ॥ १७ ॥

तमःशोकावेशाच्चक्षुरावरणंबाह्यं मोहःकार्याकार्ययोरप्रतिपत्तिः अतएवसंज्ञांविशेषविज्ञानंनोपलभे विह्वलतिशोकेनाकुलीभवति ॥ १८ ॥ अतएवमूर्छितःअंतःसंज्ञाशून्यः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

तमस्त्वतीवविस्तीर्णंमोहआविशतीवमां ॥ संज्ञांनोपलभेसूतमनोविह्वलतीवमे ॥ १८ ॥ सौतिरुवाच इत्युक्त्वाधृतराष्ट्रोथविलप्यबहुदुःखितः ॥ मूर्छितःपुनराश्वस्तःसंजयंवाक्यमब्रवीत् ॥ १९ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संजयैवंगतेप्राणांस्त्यक्तुमिच्छामिमाचिरं ॥ स्तोकंह्यपिनपश्यामिफलंजीवितधारणे ॥ २० ॥ सौतिरुवाच तंतथावादिनंदीनंविलपंतंमहीपतिं ॥ निःश्वसंतंयथानागंमुह्यमानंपुनःपुनः ॥ २१ ॥ गावल्गणिरिदंधीमान्महार्थंवाक्यमब्रवीत् ॥ संजयउवाच श्रुतवानसिवैराजन्महोत्साहान्महाबलान् ॥ २२ ॥ द्वैपायनस्यवदतोनारदस्यचधीमतः ॥ महत्सुराजवंशेषुगुणैःसमुदितेषुच ॥ २३ ॥ जातान्दिव्यास्त्रविदुषःशक्रप्रतिमतेजसः ॥ धर्मेणपृथिवींजित्वायज्ञैरिष्ट्वाप्तदक्षिणैः ॥ २४ ॥ अस्मिँल्लोकेयशःप्राप्यततःकालवशंगतान् ॥ शैब्यंमहारथंवीरंसृंजयंजयतांवरं ॥ २५ ॥ सुहोत्रंरंतिदेवंचकाक्षीवंतमथौशिजं ॥ बाल्हीकंदमनंचैद्यंशर्यातिमजितंनलं ॥ २६ ॥ विश्वामित्रममित्रघ्नमंबरीषंमहाबलं ॥ मरुत्तंमनुमिक्ष्वाकुंगयंभरतमेवच ॥ २७ ॥ रामंदाशरथिंचैवशशबिंदुंभगीरथं ॥ कृतवीर्यंमहाभागंतथैवजनमेजयं ॥ २८ ॥ ययातिंशुभकर्माणंदेवैर्योयाजितःस्वयं ॥ चैत्ययूपांकिताभूमिर्यस्येयंसवनाकरा ॥ २९ ॥ इतिराज्ञांचतुर्विंशन्नारदेनसुरर्षिणा ॥ पुत्रशोकाभितप्तायपुराश्वैत्यायकीर्तितं ॥ ३० ॥ तेभ्यश्चान्येगताःपूर्वंराजानोबलवत्तराः ॥ महारथामहात्मानःसर्वैःसमुदितागुणैः ॥ ३१ ॥ पूरुःकुरुर्यदुःशूरोविष्वगश्वोमहाद्युतिः ॥ अणुहोयुवनाश्वश्चककुत्स्थोविक्रमीरघुः ॥ ३२ ॥ विजयोवीतिहोत्रोऽगोभवःश्वेतोबृहद्गुरुः ॥ उशीनरःशतरथःकंकोदुलिदुहोद्रुमः ॥ ३३ ॥ दंभोद्भवःपरोवेनःसगरःसंकृतिर्निमिः ॥ अजेयःपरशुःपुंड्रःशंभुर्देवावृधोऽनघः ॥ ३४ ॥ देवाह्वयःसुप्रतिमःसुप्रतीकोबृहद्रथः ॥ महोत्साहोविनीतात्मासुक्रतुर्नैषधोनलः ॥ ३५ ॥ सत्यव्रतःशांतभयःसुमित्रःसुबलःप्रभुः ॥ जानुजंघोऽनरण्योऽर्कःप्रियभृत्यःशुचिव्रतः ॥ ३६ ॥ बलबंधुर्निरामर्दःकेतुशृंगोबृहद्बलः ॥ धृष्टकेतुर्बृहत्केतुर्दीप्तकेतुर्निरामयः ॥ ३७ ॥ अविक्षिच्चपलोधूर्तःकृतबंधुर्दृढेषुधिः ॥ महापुराणसंभाव्यःप्रत्यंगःपरहाश्रुतिः ॥ २३८ ॥

गवल्गणस्यापत्यंगावल्गणिःसंजयः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ चित्येचयनवतिक्रतौविहिताश्चैत्याःतेचतेयूपाश्चतैरंकिता ॥ २९ ॥ चतुर्विंशदितीकारलोपस्त्वार्षः ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ २३८ ॥

॥ ३९ ॥ तवपुत्राइवेतिनिधनेदृष्टांतः अतएवतवपुत्रादुरात्मानइत्युच्यते ॥ ४० ॥ त्यागोदानं आस्तिक्यंगुरुवेदवाक्यादिषुफलावश्यंभावनिश्चयः सत्यंभूतद्रोहवर्जितंयथार्थभाषणं दयापरदुःखप्रहाणेच्छा आर्जवंअकौटिल्यं ॥ ४१ ॥ तेचापितथाविधाअपि ॥ ४२ ॥ दुरात्मानोदुष्टचित्ताः प्रतप्तास्तीक्ष्णाः दुर्वृत्तमेवभूयिष्ठंयेषांततथा ॥ ४३ ॥ स्वयंकृतेनर्थेकिंशोकेनेत्याह श्रुतवानसीत्यादिना ४४ ॥ निग्रहःपांडवेषु अनुग्रहःस्वपुत्रेषुतौत्वत्कृतौनवैवविदितौअतःस्वपुत्राणांरक्षणेत्वयानुवृत्तिर्ध्यानंनकार्यं श्रूयतइतिपाठेअन्यैःकृतेतिनश्रूयतेऽतस्त्वयापिनकार्या गराग्निदानादिपापकृतांनाशस्यावश्यंभावित्वादितिभावः ॥ ४५ ॥ बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिन्यायेनप्राकृतस्यकर्मणोदुर्निवारत्वाच्चस्वकृतेपिनात्यंतंपश्चात्तापेनशोकःकर्तव्यइत्याह भवितव्यमिति ॥ ४६ ॥ मार्गंअवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्येवंरूपांपद्धतिं ननुप्राकृतमेवशोचामीतिचेन्नेत्याह कालेति यथातरुषुफलपुष्पाद्युद्गमःकालैकहेतुस्तथापुरुषेष्वसदसद्बुद्ध्युद्गमोपीत्यर्थः भावाभावौवस्तूनामुद्भवानुद्भवौऐश्वर्यानैश्वर्येवा ॥ ४७ ॥ कालःनिमेषादि

एतेचान्येचराजानःशतशोऽथसहस्रशः ॥ श्रूयंतेशतशश्चान्येसंख्याताश्चैवपद्मशः ॥ ३९ ॥ हित्वासुविपुलान्भोगान्बुद्धिमंतोमहाबलाः ॥ राजानोनिधनंप्राप्तास्तवपुत्राइवप्रभो ॥ ४० ॥ येषांदिव्यानिकर्माणिविक्रमस्त्यागएवच ॥ माहात्म्यमपिचास्तिक्यंसत्यंशौचंदयार्जवं ॥ ४१ ॥ विद्वद्भिःकथ्यतेलोकेपुराणेकविसत्तमैः ॥ सर्वर्द्धिगुणसंपन्नास्तेचापिनिधनंगताः ॥ ४२ ॥ तवपुत्रादुरात्मानःप्रतप्ताश्चैवमन्युना ॥ लुब्धादुर्वृत्तभूयिष्ठाननाञ्छोचितुमर्हसि ॥ ४३ ॥ श्रुतवानसिमेधावीबुद्धिमान्प्राज्ञसंमतः ॥ येषांशास्त्रानुगाबुद्धिर्नतेमुह्यंतिभारत ॥ ४४ ॥ निग्रहानुग्रहौचापिविदितौतेनराधिप ॥ नात्यंतमेवानुवृत्तिःकार्यातेपुत्ररक्षणे ॥ ४५ ॥ भवितव्यंतथातच्चनानुशोचितुमर्हसि ॥ दैवंप्रज्ञाविशेषेणकोनिवर्तितुमर्हति ॥ ४६ ॥ विधातृविहितंमार्गंनकश्चिदतिवर्तते ॥ कालमूलमिदंसर्वंभावाभावौसुखासुखे ॥ ४७ ॥ कालःसृजतिभूतानिकालःसंहरतेप्रजाः ॥ संहरंतंप्रजाःकालंकालःशमयतेपुनः ॥ ४८ ॥ कालोहिकुरुतेभावान्सर्वलोकेशुभाशुभान् ॥ कालःसंक्षिपतेसर्वाःप्रजाविसृजतेपुनः ॥ ४९ ॥

र्वत्सरांतः भूतानिजरायुजादीनिसृजतिसंहरतेचप्रजास्ताएव एवंशोचंतंधृतराष्ट्रं तरतिशोकमात्मविदितिश्रुतेरात्मज्ञानप्रदानेननिःशोकंकर्तुंप्रथमंजीवानांकालादृष्टादिपारतंत्र्यप्रदर्शनेनाकिंचित्करत्वप्रबोधनेनचतस्यवैराग्यमुत्पाद्यात्मानमुपदिशति संहरंतंप्रजाःकालंकालःशमयतेपुनरिति मृत्युमृत्युंनमाम्यहमितिश्रुतेःकालस्यापिकालःपरमात्मास्तीत्यर्थः निर्दहतिप्रजाःकालइतिपाठेतुयोनिर्दहतिकालस्तमपिकालःशमयतइतियत्तच्छब्दाध्याहारेणयोज्यं ॥ ४८ ॥ कालोहीति अयंमहाकालोहिअतिप्रसिद्धोवेदे एषह्येवसाधुकर्मकारयतितंयमेभ्योलोकेभ्यउन्निनीषतएषह्येवासाधुकर्मकारयतितंयमधोनिनीषतइत्यादौ कुरुतेभावानर्थान्कचित्प्रयोजकत्वेनकचित्प्रयोज्यत्वेनईशानीशरूपोयमेवेत्यर्थः प्रजाःअव्यक्तमहदादयः ॥ ४९ ॥

सुप्तेषुतेष्वेवलीनेषुजागर्त्ति सुप्तौप्रलयेमोक्षेचअलुप्तदृक्शक्तिरास्ते नहिद्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपोदृश्यतेऽविनाशित्वादितिश्रुतेः कालोहिप्रसिद्धंदुरतिक्रमःअलंघनीयः पुरुषान्नपरंकिंचित्साकाष्ठासापरागतिरितिश्रुतेः चरतिशास्यशास्तृभावेन अंतःप्रविष्टःशास्ताजनानांसर्वात्मेतिश्रुतेः अविधृतःनकेनचित्विधृतः सर्वाधिष्ठानत्वात् अतएवसमःआत्मा समआत्मेतिविद्यात् निर्दोषंहिसमंब्रह्मेतिप्रत्यगभिन्नेब्रह्मणिसमशब्दप्रयोगात् ॥ ५० ॥ सर्वमात्मप्रभवमितिबुद्ध्वासंज्ञांज्ञाननिष्ठांनत्यक्तुमर्हसि इतोन्यस्यशोकतरणोपायस्याभावादित्यर्थः ॥ ५१ ॥ स्वस्थंशोकहेतुंदेहाद्यभिमानंत्याजयित्वानिरुपाधौस्वस्वरूपेप्रतिष्ठितमकरोदित्यर्थः ॥ ५२ ॥ अत्रशोकार्त्तानांस्वास्थ्यकरणेविषयेउपनिषदं उपनीयेममात्मानंब्रह्मापास्तद्वयंयतः निहंत्यविद्यांतज्जंचतस्मादुपनिषद्भवेदितियथोक्तविद्याहेतुत्वाद्ग्रंथोप्युपनिषद्भवेदितिचवचनात् ब्रह्मात्मैकत्वविद्याप्रतिपादकंग्रंथंसूत्रवृत्त्योःप्रागुक्तयोर्वार्त्तिकस्थानीयमुपनिषच्छब्दवाच्यंअब्रवीत् यद्यप्यत्रपुरुषार्थचतुष्टयप्रतिपादनंदृश्यतेतथाप्यर्थकामयोर्लोकप्रसिद्धयोरेवस्वरूपव्याक्रि

कालःसुप्तेषुजागर्तिकालोहिदुरतिक्रमः॥कालःसर्वेषुभूतेषुचरत्यविधृतःसमः॥५०॥अतीतानागताभावायेचवर्ततिसांप्रतं॥तान्कालनिर्मितान्बुद्ध्वानसंज्ञांहातुमर्हसि॥५१॥ सौतिरुवाच इत्येवंपुत्रशोकार्तंधृतराष्ट्रंजनेश्वरं॥आश्वास्यस्वस्थमकरोत्सूतोगावल्गणिस्तदा॥ ५२॥ अत्रोपनिषदंपुण्यांकृष्णद्वैपायनोऽब्रवीत्॥विद्वद्भिःकथ्यतेलोकेपुराणेकविसत्तमैः॥५३॥भारताध्ययनंपुण्यमपिपादमधीयतः॥श्रद्दधानस्यपूयंतेसर्वपापान्यशेषतः ॥ ५४ ॥ देवादेवर्षयोह्यत्रतथाब्रह्मर्षयोऽमलाः॥कीर्त्यंतेशुभकर्माणस्तथायक्षामहोरगाः॥ ५५॥

येवपराक्रियेतिन्यायेनहानार्थमनुवादाद्धर्मस्यचविविदिषंतियज्ञेनेत्यादिश्रुत्याविद्याशेषत्वस्यदर्शितत्वात्परमतात्पर्यंविद्यायामेवेतिध्येयं अस्याःसांप्रदायिकत्वमाह विद्वद्भिरिति कथ्यतेअनादिसिद्धमेवकीर्त्यतेनतुकादंबर्यादिवदभिनवकथाकल्प्यते कविसत्तमैःपूर्वपूर्वकल्पीयैर्व्यासादिभिः एवंचव्यासादिशब्दानांसेनापत्यादिशब्दवदधिकारिकवचनत्वेनव्यक्त्यनित्यत्वेपितदर्थानांनित्यत्वान्नपुराणानांसकर्तृकत्वमात्रादनित्यत्वं अतएवसुमंतुजैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्याइतिमंत्रस्यपुराणादिप्रणेत्राचार्यसंग्रहवतोनित्येनतर्पणविधिनासंयोगःसंगच्छते अन्यथानित्यानित्यसंयोगविरोधोदुर्वारःस्यात् अतएवपुराणेपुरापिनवे ॥ ५३ ॥ भारतेति नित्येब्रह्मयज्ञेऋचोधीतेपयआहुतिभिरेवदेवतास्तर्पयतीत्यृगादीनामिवइतिहासपुराणानीत्यमृताहुतिभिरितितदध्ययनफलंश्रुतिरपियुज्यतइत्यभिप्रेत्याह पुण्यमिति पूयंतेनश्यंति अस्यश्लोकस्यचतुर्थांशोच्चारणमात्रादपिसर्वपापनाशःकिंवाच्यंकृत्स्नाध्ययनात्तदर्थस्यज्ञानात्साक्षात्काराद्वेतिभावः ॥ ५४ ॥ एवंग्रंथस्यस्वास्थ्यंमुख्यंफलंपापक्षयंगुणफलंचोक्त्वात्रप्रतिपाद्यंविषयमाह देवाइति देवादीनांशुभकर्माणइतिविशेषणेनतेषांशुभंकर्मैवोपादेयंविवक्षितं तस्यैवपरंपरयापरमपुरुषार्थहेतुत्वात् ॥ ५५ ॥

मुख्यं विषयमाह भगवानिति ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यज्ञानस्ययशसःश्रियः वैराग्यस्यचधर्मस्यषण्णांभगइतींगनेत्युक्तरूपषड्गुणैश्वर्यवान्परमात्मावासुदेवःवसुदेवोत्पन्नशरीरोपाधिःसर्वशरीरोपाधिरपितेनशरीरेणप्र तिमानुषाणिवह्निपानादीनिकर्माणिकृतवानितितदुपादानं तथाहि ब्रह्माणंप्रतिभगवद्वाक्यं विधेहंसर्वोस्मिंव्रजपृथुकगोवत्सवदहं बिभर्मिब्रह्मांडं गिरिवदहमग्निज्वलनवत् स्रजामिद्रौपद्यावसनवदहंप्राणभृदहं यदत्राहंतृणोमुनिरितिमदन्यन्नकिमपीति तस्यवास्तवंरूपमाह सनातनइतिआकाशादिवत्प्रवाहनित्यतयावामायायाआद्यंतशून्यत्वाद्वातन्मयस्यभगवच्छरीरस्यनित्यत्वापरपर्यायंसनातनत्वंयुज्यतइत्यर्थः सःवासुदेवोहिप्रसिद्धं सत्यंअनुष्ठीयमानंकर्म ऋतंतदेववेदात्ज्ञायमानं पवित्रंपापनाशकंपुण्यंअभ्युदयहेतुः सर्वकर्मफलभूतंब्रह्मांडंसएवेतिभावः ॥ ५६॥ अस्यैवनिर्विशेषत्वमाह शाश्वतंशश्वत्निरंतरंभवंशा श्वतंतेनवस्तुतोदेशतश्चापरिच्छिन्नं अंतएवब्रह्मबृहत्परमंकार्यकारणातीतं ध्रुवंकूटस्थं ज्योतिःचिन्मात्रं सनातनंकालतोपरिच्छिन्नं यस्यईदृशस्यापिमाययाविग्रहवतः॥५७॥ ईदृशादपियस्मात्अंसत्अनिर्व चनीयंसदसच्चकार्यंकारणंचतदुभयात्मकं विश्वंजातं संततिर्ब्रह्मादिः प्रवृत्तिर्यज्ञादिः ॥ ५८ ॥ आत्मनीत्यध्यात्मंदेहे यत्पंचभूतकार्यरूपाःगुणाःश्रोत्रादयस्तदात्मकं सप्राणन्नेवप्राणोनामभवतिवदन्वाक्प

भगवान्वासुदेवश्चकीर्त्यतेऽत्रसनातनः ॥ सहिसत्यमृतंचैवपवित्रंपुण्यमेवच ॥ ५६ ॥ शाश्वतंब्रह्मपरमंध्रुवंज्योतिःसनातनं ॥ यस्यदिव्यानिकर्माणिकथं यंतिमनीषिणः ॥ ५७॥ असच्चसदसच्चैवयस्माद्विश्वंप्रवर्तते ॥ संततिश्चप्रवृत्तिश्चजन्ममृत्युपुनर्भवाः ॥ ५८ ॥ अध्यात्मंश्रूयतेयच्चपंचभूतगुणात्मकं ॥ अव्य क्तादिपरंयच्चसएवपरिगीयते ॥ ५९ ॥ यत्तद्यतिवरामुक्ताध्यानयोगबलान्विताः ॥ प्रतिबिंबमिवादर्शेपश्यंत्यात्मन्यवस्थितं ॥ ६० ॥ श्रद्दधानःसदायुक्तः सदाधर्मपरायणः ॥ आसेवन्निममध्यायंनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ ६१ ॥ अनुक्रमणिकाध्यायंभारतस्येममादितः ॥ आस्तिकःसततंशृण्वन्नकृच्छ्रेष्ववसीदति ॥ ६२ ॥ उभेसंध्येजपन्किंचित्सद्योमुच्येतकिल्बिषात् ॥ अनुक्रमण्यायावत्स्यादह्नारात्र्याचसंचितं ॥ ६३ ॥

श्यन्चक्षुःशृण्वन्श्रोत्रंमन्वानोमनइत्यादिश्रुतौयच्छ्रूयतेजीवरूपं इतित्वंपदार्थमनूद्यतत्पदार्थमाह अव्यक्तादि अव्यक्तस्यआदिभूतंयत्परंनिर्विशेषंच तयोरभेदमाह सएवेति परिगीयतेवेदेअयमात्माब्रह्मअहं ब्रह्मास्मीत्यादौ नन्वंतःप्रविष्टःशास्ताजनानामितिशास्तृशास्यभावेनश्रुनयोरीशजीवयोराजभृत्यवदभेदऔपचारिकोननुतात्विकइतिचेन्न अंतःप्रविष्टइतिश्रुतेःकिंजीवोणुर्विभुर्वा नाद्यः अणूदरेशास्तुःप्रवेशा योगात् प्रवेशेचसांतरालस्याणुत्वायोगात् मध्यमस्यचसावयवत्वेनघटादिवदनित्यत्वावश्यंभावात् नद्वितीयःविभुनोश्चनयोःकालाकाशादेरिवतुल्यत्वेनमिथःशास्यशास्तृत्वायोगात् तस्मादुपादानोपादेयभा वेनवांधिष्ठानाध्यस्तभावेनवाईशजीवयोःप्रवेष्टृप्रवेश्यभावेनशास्तृशास्यभावः तेनेशस्यांतःप्रविष्टत्वंसंगच्छतेतथाचतयोरभेदोपितात्विकएव॥५९॥ अत्रविद्वदनुभवंप्रमाणयति यत्तदिति आत्मनिहार्दाकाशे पश्यंतिप्रत्यगभेदेन प्रतिबिंबमिवआदर्शइतिअसंदिग्धत्वेदृष्टांतोनतुदृश्यते अन्यथादृश्यस्यजडत्वापत्त्यावाङ्मनसातीतत्वश्रुतिव्याकोपएव ॥ ६० ॥ युक्तःनियमवान् आसेवन्जपन् ॥ ६१ ॥ आदितःना रायणंनमस्कृत्येत्यारभ्यअनेनभारतकथांशमात्रंपराशरात्मजोविद्वान्नित्यतएवारभ्यतद्वक्तव्यमितिनादर्तव्यमितिभावः ॥ ६२ ॥ जपन्किंचित्अनुक्रमण्याःकांश्चिदपिश्लोकान् ॥ ६३ ॥

एतद्भारतस्यवपुःशरीरं सत्यंब्रह्मअमृतंदेवभावश्चअत्रैवास्तीत्यर्थः उत्तरग्रंथस्त्वस्य राज्ञइवपरिवारस्थानीयः तत्त्वंत्वत्रैवसूचितमित्यर्थः ॥ ६४ ॥ आरण्यकं उपनिषत् ओषधिभ्योयवादिभ्यः अमृतंयज्ञशेषं ॥ ६५ ॥
इतिहासानांशिवरहस्यादीनांमध्ये ॥ ६६ ॥ इतिहासेति यद्धत्यंमायिनंमृगंतमुत्वंमाययावधीतीतिमंत्रावयवोहिरामायणीयमारीचवधज्ञैनैवोपबृंहितुंशक्योनत्वन्येनातस्तस्मादल्पश्रुताद्वेदस्यभयमुचितमेववे
दार्थजिज्ञासुभिरिदमवश्यमध्येतव्यमित्यर्थः ॥ ६७ ॥ कार्ष्णंकृष्णेनव्यासेनप्रोक्तं वेदंपुरुषार्थचतुष्कंवेदयंतं ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ तुलयाधृतंन्यूनाधिकभावेनपरीक्षितं सरहस्येभ्यःसोपनिषत्केभ्यः अधि
कंअर्थगौरवंयुक्तं ॥ ७२ ॥ महत्त्वेग्रंथतआधिक्येगुरुत्वेअर्थतआधिक्ये ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ नन्वत्रानर्थकोयुद्धादिप्रलापोभूयान्दृश्यतेकणिकनीत्यादिश्चाधर्मप्रवर्तकोपिग्रंथोस्ति ततश्चक्वचिद्धर्मादिकथनेसत्य
पिविषसंपृक्तान्नवत्कृत्स्नमप्येतद्धेयमेवस्यादित्याशंक्याह तपइति तपःकृच्छ्रचांद्रायणादि कल्कःपापंतदभावोनकल्कः कल्कोस्त्रीशमलैनसोरित्यमरः नभ्राडादिवन्नञःप्रकृतिभाव तपोनिर्मलनैर्मल्यसा

भारतस्यवपुर्ह्येतत्सत्यंचामृतमेवच ॥ नवनीतंयथादध्नोद्विपदांब्राह्मणोयथा ॥ ६४ ॥ आरण्यकंचवेदेभ्यओषधिभ्योऽमृतंयथा ॥ ह्रदानामुदधिःश्रेष्ठोगौर्वरि-
ष्ठाचतुष्पदां ॥ ६५ ॥ यथैतानीतिहासानांतथाभारतमुच्यते ॥ यश्चैनंश्रावयेच्छ्राद्धेब्राह्मणान्पादमंततः ॥ ६६ ॥ अक्षय्यमन्नपानंवैपितॄंस्तस्योपतिष्ठते ॥ इ-
तिहासपुराणाभ्यांवेदंसमुपबृंहयेत् ॥ ६७ ॥ बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदोमामयंप्रहरिष्यति ॥ कार्ष्णंवेदमिमंविद्वान्श्रावयित्वार्थमश्नुते ॥ ६८ ॥ भ्रूणहत्यादिकंचापि
पापंजह्यादसंशयं ॥ यइमंशुचिरध्यायंपठेत्पर्वणिपर्वणि ॥ ६९ ॥ अधीतंभारतंतेनकृत्स्नंस्यादितिमेमतिः ॥ यश्चैनंशृणुयान्नित्यमार्षंश्रद्धासमन्वितः ॥ २७० ॥
सदीर्घमायुःकीर्तिंचस्वर्गतिंचाप्नुयान्नरः ॥ एकतश्चतुरोवेदाभारतंचैतदेकतः ॥ ७१ ॥ पुराकिलसुरैःसर्वैःसमेत्यतुलयाधृतं ॥ चतुर्भ्यःसरहस्येभ्योवेदेभ्योह्य-
धिकंयदा ॥ ७२ ॥ तदाप्रभृतिलोकेऽस्मिन्महाभारतमुच्यते ॥ महत्त्वेचगुरुत्वेचध्रियमाणंयतोऽधिकं ॥ ७३ ॥ महत्त्वाद्भारवत्त्वाच्चमहाभारतमुच्यते ॥ निरु-
क्तमस्ययोवेदसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७४ ॥ तपोनकल्कोऽध्ययनंनकल्कःस्वाभाविकोवेदविधिर्नकल्कः ॥ प्रसह्यवित्ताहरणंनकल्कस्तान्येवभावोपहतानिकं-
ल्कः ॥ २७५ ॥ इतिश्रीम० आदिप० अनुक्रमणिकाप० प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ४ ॥ अनुक्रमणीपर्वसमाप्तं ॥

धनमित्यर्थः विरोधित्वंवानञर्थः वेनतपःपापनाश
कमित्यर्थः अध्ययनंवेदस्यस्वाभाविकःस्वस्ववर्णाश्रमादिपुरस्कारेणविहितःशमोदमस्तपःशौचमित्यादिर्वेदविधिर्वेदोक्तोविधिरग्निहोत्रसंध्योपासनादिः प्रसह्यप्रकर्षेणसोढ्वाक्षुधादिदुःखमपिसोढ्वावित्तस्यआ
हरणंशिलोंछादिनाअर्जनंतदपिनकल्कोनैर्मल्यसाधनं तान्येवतपआदीनिभावेनचित्ताभिप्रायेणउपहतानिकल्कःपापंपापहेतुर्भवंति यथाशीतादिसहनंवानप्रस्थैःकटकस्थैश्चतुल्यवत्क्रियतेतथापिभावभे
दात्तदेकस्यस्वर्गायान्यस्यनरकायभवति वक्ष्यतिच चत्वारिकर्माण्यभयंकराणिभयंप्रयच्छंत्ययथाकृतानि मानाग्निहोत्रमुतमानमौनंमानेनाधीतमुतमानयज्ञइति एवंशिलोंछादिकमपिदंभेनकृतंपापायान्य
थाश्रेयसेभवति एवंभारतेपिधर्मब्रह्मप्रतिपादनेएवपरमतात्पर्यं अर्थवादजातमपियुधिष्ठिरादिवद्व्यवहर्त्तव्यंनदुर्योधनादिवदित्याशयेनोक्तं तत्रहीनंपक्षमुपाददानःस्वार्थात्भ्रश्यतितेनाधीतमपिभारतंपापायैव
भवतीत्यर्थः तथाचसर्वस्मादपिग्रंथात्सारमेवादेयमितरत्त्याज्यमितिश्रूयते ग्रंथमभ्यस्यमेधावीज्ञानविज्ञानतत्परः पलालमिवधान्यार्थीत्यजेद्ग्रंथमशेषतइति ॥ २७५ ॥ इ० आ० नै० भा० भा० प्रथमोऽध्यायः १

एवंप्रथमेध्यायेसूत्रितानामर्थानांप्रकरणशोविभागंशिष्याणामवधानायप्रदर्शयिष्यन्वैराग्यमुत्पादयितुंकुरुषुपरशुरामकृतंक्षत्रक्षयंप्रसंगात्प्रदर्शयति समंतेति समंतपंचकंनामपुण्यंद्विजनिषेवितं गतवानस्मितंदेशंयुद्धंयत्राभवत्पुरेत्यादिनायदुक्तं एतत्सर्वंतंदेशंतद्युद्धंचश्रोतुमिच्छामहेवयं ॥ १ ॥ ममभत्तःकथाःअन्याः ॥ २ ॥ क्षत्रंक्षत्रियजातिं अमर्षःस्वपितुःक्षत्रियेणहतत्वाज्जातस्यक्रोधस्यासहनंतेनचोदितःप्रेरितः ॥ ३ ॥ रौधिरान्रुधिरपूर्णान् ॥ ४ ॥ नःअस्माभिः रुधिरेणपितॄणांतर्पणात्सर्वाहिंसापितृतृप्त्युद्देशेनैवकर्त्तव्यानकामकारेणेतिसूचितं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ यदितिसार्धेनक्रोधकृतंसर्वंपापा

अथपर्वसंग्रहपर्व ऋषयऊचुः समंतपंचकमितियदुक्तंसूतनंदन॥एतत्सर्वंयथातत्त्वंश्रोतुमिच्छामहेवयं॥१॥ सौतिरुवाच शृणुध्वंममभोविप्राब्रुवतश्चकथाःशुभाः॥समंतपंचकाख्यंचश्रोतुमर्हथसत्तमाः॥२॥त्रेताद्वापरयोःसंधौरामःशस्त्रभृतांवरः॥असकृत्पार्थिवंक्षत्रंजघानामर्षचोदितः॥३॥ससर्वंक्षत्रमुत्साद्यस्ववीर्येणानलद्युतिः॥समंतपंचकेपंचचकाररौधिरान्ह्रदान्॥४॥सतेषुरुधिरांभःसुह्रदेषुक्रोधमूर्च्छितः॥पितॄन्संतर्पयामासरुधिरेणेतिनःश्रुतं॥५॥ अथर्चीकादयोऽभ्येत्यपितरोराममब्रुवन्॥रामराममहाभागप्रीताःस्मतवभार्गव॥६॥ अनयापितृभक्त्याचविक्रमेणतवप्रभो॥वरंवृणीष्वभद्रंतेयमिच्छसिमहाद्युते॥७॥ रामउवाच यदिमेपितरःप्रीतायद्यनुग्राह्यतामयि॥यच्चरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंमया॥८॥ अतश्चपापान्मुच्येहमेषमेप्रार्थितोवरः॥ह्रदाश्चतीर्थभूतामेभवेयुर्भुविविश्रुताः॥९॥ एवंभविष्यतीत्येवंपितरस्तमथाब्रुवन्॥तंक्षमस्वेतिनिषिषिधुस्ततःसविररामह॥१०॥ तेषांसमीपेयोदेशोह्रदानांरुधिरांभसां॥ समंतपंचकमितिपुण्यंतत्परिकीर्तितं॥११॥ येनलिंगेनयोदेशोयुक्तःसमुपलक्ष्यते॥ तेनैवनाम्नातंदेशंवाच्यमाहुर्मनीषिणः॥ ॥१२॥ अंतरेचैवसंप्राप्तेकलिद्वापरयोरभूत्॥समंतपंचकेयुद्धंकुरुपांडवसेनयोः॥१३॥ तस्मिन्परमधर्मिष्ठेदेशेभूदोषवर्जिते॥ अष्टादशसमाजग्मुरक्षौहिण्योयुयुत्सया॥१४॥समेत्यतंद्विजास्ताश्चतत्रैवनिधनंगताः॥एतन्नामाभिनिर्वृत्तंतस्यदेशस्यवैद्विजाः॥१५॥पुण्यश्चरमणीयश्चसदेशोवःप्रकीर्तितः॥ तद्वैतत्कथितंसर्वंमयाब्राह्मणसत्तमाः॥यथादेशःसविख्यातस्त्रिषुलोकेषुसुव्रताः॥१६॥ ऋषयऊचुः अक्षौहिण्यइतिप्रोक्तंयत्त्वयासूतनंदन॥ एतदिच्छामहेश्रोतुंसर्वमेवयथातथं॥१७॥ अक्षौहिण्याःपरीमाणंनराश्वरथदंतिनां॥यथावच्चैवनोब्रूहिसर्वंहिविदितंतव॥१८॥

यैवहीनबलेष्वस्त्रनिक्षेपादितिभावः ॥ ८ ॥ ९ ॥ निषिषिधुःनिषिद्धवंतः अक्षराधिक्यमार्षं अभ्यासलोपोवाआर्षः सिषिधुरितिपाठेशशासुः हिंसातोविरमस्वेतिशिक्षितवंतइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ भूदोषाःनिम्नोन्नतकंटकित्वादयस्तद्रहिते ॥ १४ ॥ समंतेह्रदानांपंचकंसमंतपंचकं तत्परिसरवर्त्तिदेशोपितन्नामेत्युक्तं तत्रसमंतशब्दस्यावयवार्थंदर्शयति समेत्येति समेतानामंतोनाशोयस्मिन्निति समंतइत्यर्थः अभिनिर्वृत्तंनिर्व्यूढं ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पदातयइतिरथादिगतानांनराणांव्युदासः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ अक्षौहिण्याःपरीमाणंखाद्रिधृत्यक्षिभिर्गजैः २१८७० रथैरेतै २१८७० हयैस्त्रिघ्नैः ६५६१० पंचघ्नैः १०९३५० श्वपदातिभिरितिसंग्रहः ॥ २७ ॥ पिंडिताःएकीभूताः संधिरार्षः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ द्रौणिरश्वत्थामा हार्दिक्यःकृतवर्मा गौतमःकृपाचार्यः ॥ ३२ ॥ पर्वसंग्रहंवकुंप्रस्तौति यत्तुशौनकेत्यादिना हेशौनकहेद्विजोत्तम श्वयनेर्दव्यर्थात्निष्ठायांशूनाद्वाःतेपुद्वद्धतरत्वेनविदितःशौनकः कुञ्छणादिसूत्रेणारीहणादिवुञ् तेतवसत्रेयत्भारताख्यानंमत्तःप्रवृत्तंतत्जनमेजयस्यसत्रेव्यासशिष्येणकथितमित्युत्तरेणसंबंधः ॥ ३३ ॥ ननुसर्पसत्रेजनमेजयंप्रतियद्वैशंपायनेनोक्तंतदेवशौनकंप्रतिसूतेनवक्तुंप्रतिज्ञातं तत्रपौष्यंपौलोममास्तीकंचकिमित्यप्रतिज्ञातमप्युच्यतेसूतेनेतिचेत्तत्राह कथि

सौतिरुवाच एकोरथोगजश्चैकोनराःपंचपदातयः ॥ त्रयश्चतुरगास्तज्ज्ञैःपत्तिरित्यभिधीयते ॥ १९ ॥ पत्तिंतुत्रिगुणामेतामाहुःसेनामुखंबुधाः ॥ त्रीणिसेनामुखान्येकोगुल्मइत्यभिधीयते ॥ २० ॥ त्रयोगुल्मागणोनामवाहिनीतुगणास्त्रयः ॥ स्मृतास्तिस्रस्तुवाहिन्यःपृतनेतिविचक्षणैः ॥ २१ ॥ चमूस्तुपृतनास्तिस्रस्तिस्रश्चम्वस्त्वनीकिनी ॥ अनीकिनींदशगुणांप्राहुरक्षौहिणींबुधाः ॥ २२ ॥ अक्षौहिण्याःप्रसंख्यातारथानांद्विजसत्तमाः ॥ संख्यागणिततत्त्वज्ञैःसहस्राण्येकविंशतिः ॥ २३ ॥ शतान्युपरिचैवाष्टौतथाभूयश्चसप्ततिः ॥ गजानांचपरीमाणमेतदेवविनिर्दिशेत् ॥ २४ ॥ ज्ञेयंशतसहस्रंतुसहस्राणिनवैवतु ॥ नराणामपिपंचाशच्छतानित्रीणिचानघाः ॥ २५ ॥ पंचषष्टिसहस्राणितथाश्वानांशतानिच ॥ दशोत्तराणिषट्प्राहुर्यथावदिहसंख्यया ॥ २६ ॥ एतामक्षौहिणींप्राहुःसंख्यातत्त्वविदोजनाः ॥ यांवःकथितवानस्मिविस्तरेणतपोधनाः ॥ २७ ॥ एतयासंख्ययात्वासन्कुरुपांडवसेनयोः ॥ अक्षौहिण्योद्विजश्रेष्ठाःपिंडिताष्टादशैवतु ॥ २८ ॥ समेतास्तत्रवैदेशेतत्रैवनिधनंगताः ॥ कौरवान्कारणंकृत्वाकालेनाद्भुतकर्मणा ॥ २९ ॥ अहानियुयुधेभीष्मोदशैवपरमास्त्रवित् ॥ अहानिपंचद्रोणस्तुररक्षकुरुवाहिनीं ॥ ३० ॥ अहनीयुयुधेद्वेतुकर्णःपरबलार्दनः ॥ शल्योर्धदिवसंचैवगदायुद्धमतःपरं ॥ ३१ ॥ तस्यैवदिवसस्यांतेद्रौणिहार्दिक्यगौतमाः ॥ प्रसुप्तंनिशिविश्वस्तंजघ्नुर्यौधिष्ठिरंबलं ॥ ३२ ॥ यत्तुशौनकसत्रेतेभारताख्यानमुत्तमं ॥ जनमेजयस्यतत्सत्रेव्यासशिष्येणधीमता ॥ ॥ ३३ ॥ कथितंविस्तरार्थंचयशोवीर्यंमहीक्षितां ॥ पौष्यंतत्रचपौलोममास्तीकंचादितःस्मृतं ॥ ३४ ॥

तमिति सत्रेव्यासशिष्येणयत्कथितंतत्रभारतेपौष्यंपौलोमंआस्तीकंचमहीक्षितांयशोवीर्यंचवक्तुमितिशेषः आदितःस्मृतमितियोजना स्मरणंतुविस्तरार्थं अयंभावः तद्विज्ञानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेत्समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठंअविद्ययामृत्युंतीर्त्वेत्यादिश्रुतेर्गुरुसेवामाहात्म्यंगुरूणांचमाहात्म्यंयज्ञादीनांविद्यार्थत्वंचनिरूपणीयंतेष्वन्यतमाभावेपिविद्यानैवोदेतुमर्हतीतितदर्थमत्राचार्येणाख्यायिकामुखेनैवपौष्येगुरुशुश्रूषामाहात्म्यंपौलोमेभार्गवाणांगुरूणांमहाभाग्यमुक्तं आस्तीकेजरत्कारोरप्रतिपन्नगार्हस्थ्यस्याकृतार्थत्वदर्शनेनयज्ञादीनामाविद्यकानामपिविद्यांगत्वमुक्तं विविदिषंतियज्ञेनेत्यादिश्रुतेः तस्मान्महोपनिषदारंभेएतत्त्रयकथनमावश्यकमिति आख्यायिकामुखेनकथ्यमानगहनोप्यर्थःसुग्रहोभवतीत्यभिप्रेत्यमहीभृतांयशोवीर्यंचोक्तमिति ॥ ३४ ॥

मोक्षिभिर्मोक्षार्थिभिर्नरैः प्रतिपन्नंशरणीकृतंवैराग्यमिव यथापरवैराग्यस्यनांतरीयकंफलंकैवल्यमेवमेतच्छ्रवणस्यापीतिभावः ॥ ३५ ॥ आत्मेति आत्मज्ञानमेवस्वतःपुरुषार्थइत्यात्मैवमुख्यंवेदितव्यं न प्रमाणस्यतत्त्वावेदकत्वात् अन्यत्ज्ञानंतुसर्वंपुरुषसंस्कारद्वाराकर्मांगं यथोक्तंभट्टपादैः सर्वत्रैवहिविज्ञानंसंस्कारत्वेनगम्यते परांगंचात्मविज्ञानादन्यत्रेत्यवधार्यतामिति प्रधानार्थः ब्रह्मावाप्तिप्रयोजनः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ कविभिःकाव्यकर्तृभिः व्यासोच्छिष्टंजगत्सर्वमितिप्रसिद्धेस्तेषामद्भुतकाव्यरचनेइदमेवालंबनमित्यर्थः अभिजातःकुलीनः ॥ ३८ ॥ उत्तमाचरमावुद्धिर्ब्रह्मविद्याख्यांतःकरणवृत्तिः ॥ ३९ ॥ प्रज्ञयाभिपन्नंप्राप्तंतस्य ॥ ४० ॥ पर्वणां उपक्रमोपसंहारैकरूप्यादिना एकमर्थंपूरयंतिकात्स्न्येंनप्रतिपादयंतितानिपर्वाणिप्रकरणानितेषांसंग्रहःसम्यक्विविच्यग्रहोयस्मिन्सपर्वसंग्रहोद्वितीयं पर्व ॥ ४१ ॥ अत्रकेवलस्यसोपाख्यानस्यचभारतस्यस्मरणेआद्ययोःपर्वणोस्तात्पर्यंपौष्यादित्रयस्यतूक्तमेवेतिपर्वपंचकतात्पर्यमुक्तं तत्रास्तीकेकर्मप्राधान्यमुक्तंतत्कर्मिणोदेवभावंप्राप्यापीहजन्मलभंते

विचित्रार्थपदाख्यानमनेकसमयान्वितं ॥ प्रतिपन्नंनरैःप्राज्ञैर्वैराग्यमिवमोक्षिभिः ॥ ३५ ॥ आत्मैववेदितव्येषुप्रियेष्विवहिजीवितं ॥ इतिहासःप्रधानार्थः श्रेष्ठःसर्वागमेष्वयं ॥ ३६ ॥ अनाश्रित्येदमाख्यानंकथाभुविनविद्यते ॥ आहारमनपाश्रित्यशरीरस्येवधारणं ॥ ३७ ॥ तदेतद्भारतंनामकविभिस्तूपजीव्यते ॥ उदयप्रेप्सुभिर्भृत्यैरभिजातइवेश्वरः ॥ ३८ ॥ इतिहासोत्तमेयस्मिन्नर्पितावुद्धिरुत्तमा ॥ स्वरव्यंजनयोःकृत्स्नालोकवेदाश्रयेववाक् ॥ ३९ ॥ तस्यप्रज्ञाभिपन्नस्यविचित्रपदपर्वणः ॥ सूक्ष्मार्थन्याययुक्तस्यवेदार्थैर्भूषितस्यच ॥ ४० ॥ भारतस्येतिहासस्यश्रूयतांपर्वसंग्रहः ॥ पर्वानुक्रमणीपूर्वंद्वितीयःपर्वसंग्रहः ॥ ४१ ॥ पौष्यंपौलोममास्तीकमादिरंशावतारणं ॥ ततःसंभवपर्वोक्तमद्भुतंरोमहर्षणं ॥ ४२ ॥ दाहोजतुगृहस्यात्रहैडिंबंपर्वचोच्यते ॥ ततोबकवधःपर्वपर्वचैत्ररथंततः ॥ ४३ ॥ ततःस्वयंवरोदेव्याःपांचाल्याःपर्वचोच्यते ॥ क्षात्रधर्मेणनिर्जित्यततोवैवाहिकंस्मृतं ॥ ४४ ॥ विदुरागमनंपर्वराज्यलंभस्तथैवच ॥ अर्जुनस्यवनेवासःसुभद्राहरणंततः ॥ ४५ ॥ सुभद्राहरणादूर्ध्वंज्ञेयाहरणहारिका ॥ ततःखांडवदाहाख्यंतत्रैवमयदर्शनं ॥ ४६ ॥

इत्यादावंशावतरणमुक्तंषष्ठे अंशावतारणंदेवानांभूमौभागशोवतरणं आदिःप्रथमंपर्वेत्यर्थः तेनपूर्वोक्तासूतप्रतिज्ञासंगच्छतेसंभवेअत्रलब्धजन्मनामपिनतेषांनियमेनस्वर्गगतिः किंतुसर्पनागादितामसयोनिप्राप्तिरपिकर्मवशाद्भवतीत्युक्तंसप्तमे तत्राप्यर्थार्थिनोबंधूनप्यन्यायेनघ्नंतीतिजातुगृहेदर्शितमष्टमे तथाकामुकाःस्त्रियोबंधूनपिघातयंतीत्यविश्वसनीयास्ताइतिहैडिंबेनवमेदर्शितं श्वशूकरभक्ष्यस्यापिशरीरस्यार्थेपरप्राणानपिपामराःप्रत्यहमाददतइतिबकवधेदशमेसूचितं ततःकष्टतरांगतितमःप्रधानाःप्राणिनःप्राप्नुवंतीतिप्रबंधेनपरीक्ष्यलोकान्कर्मचितान्ब्राह्मणोनिर्वेदमायान्नास्त्यकृतःकृतेनेतिश्रुत्यर्थउपबृंहितः एवमधेपितत्तदाख्यानतात्पर्योन्नयनेनराजसानांसात्विकानांचगतिःपरीक्षणीया अग्रेप्रतिप्रकरणंवक्ष्यमाणत्वादिहग्रंथविस्तरभयान्नप्रपंच्यते ॥ ४२ ॥ चैत्ररथंअंगारपर्णचरितंपर्व ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ विदुरागमनंराज्यलंभश्चैकंपर्व लंभोलाभः ॥ ४५ ॥ हरणंदायःपारिबर्हमितियावत् तस्यहारिकासमानयनं खांडवदाहोमयदर्शनंचैकैकंपर्व ॥ ४६ ॥

सभापर्वसभारचनंपर्व मंत्रोराजसूयार्थमंत्रणं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ अनुद्यूतंपुनर्द्यूतं ॥ ४९ ॥ अभिगमनंतपसेगमनं ॥ ५० ॥ यक्षयुद्धंभीमेन ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ समास्यासहावस्थानं ॥ ५३ ॥ घोषयात्राकौरवाणां मृगस्वप्नोधर्मराजस्य ॥ ५४ ॥ ऐंद्रद्युम्नमित्यत्रक्रमोनविवक्षितः संख्यायांतात्पर्यात् समास्यांतर्गतंचेदंपर्व ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ कुंडलाहरणंकर्णस्य आरणेयंअरणीहरणंब्राह्मणस्य धर्मेण

सभापर्वततःप्रोक्तंमंत्रपर्वततःपरं ॥ जरासंधवधःपर्वपर्वदिग्विजयंतथा ॥ ४७ ॥ पर्वदिग्विजयादूर्ध्वंराजसूयिकमुच्यते ॥ ततश्चार्घाभिहरणंशिशुपालवधस्ततः ॥ ४८ ॥ द्यूतपर्वततःप्रोक्तमनुद्यूतमतःपरं ॥ ततआरण्यकंपर्वकिर्मीरवधउच्यते ॥ ४९ ॥ अर्जुनस्याभिगमनंपर्वज्ञेयमतःपरं ॥ ईश्वरार्जुनयोर्युद्धंपर्वकैरातसंज्ञितं ॥ ५० ॥ इंद्रलोकाभिगमनंपर्वज्ञेयमतःपरं ॥ नलोपाख्यानमपिचधार्मिकंकरुणोदयं ॥ ५१ ॥ तीर्थयात्राततःपर्वकुरुराजस्यधीमतः ॥ जटासुरवधःपर्वयक्षयुद्धमतःपरं ॥ ५२ ॥ निवातकवचैर्युद्धंपर्वचाजगरंततः ॥ मार्कंडेयसमास्याचपर्वानंतरमुच्यते ॥ ५३ ॥ संवादश्चततःपर्वद्रौपदीसत्यभामयोः ॥ घोषयात्राततःपर्वमृगस्वप्नोद्भवंततः ॥ ५४ ॥ व्रीहिद्रौणिकमाख्यानमैंद्रद्युम्नंतथैवच ॥ द्रौपदीहरणंपर्वजयद्रथविमोक्षणं ॥ ५५ ॥ पतिव्रतायामाहात्म्यंसावित्र्याश्चैवमद्भुतं ॥ रामोपाख्यानमत्रैवपर्वज्ञेयमतःपरं ॥ ५६ ॥ कुंडलाहरणंपर्वततःपरमिहोच्यते ॥ आरणेयंततःपर्ववैराटंतदनंतरं ॥ पांडवानांप्रवेशश्चसमयस्यचपालनं ॥ ५७ ॥ कीचकानांवधःपर्वपर्वगोग्रहणंततः ॥ अभिमन्योश्चवैराट्याःपर्ववैवाहिकंस्मृतं ॥ ५८ ॥ उद्योगपर्वविज्ञेयमतऊर्ध्वमहाद्भुतं ॥ ततःसंजययानाख्यंपर्वज्ञेयमतःपरं ॥ ५९ ॥ प्रजागरंतथापर्वधृतराष्ट्रस्यचिंतया ॥ पर्वसानत्सुजातंवैगुह्यमध्यात्मदर्शनं ॥ ६० ॥ यानसंधिस्ततःपर्वभगवद्यानमेवच ॥ मातलीयमुपाख्यानंचरितंगालवस्यच ॥ ६१ ॥ सावित्रंवामदेव्यंचवैन्योपाख्यानमेवच ॥ जामदग्न्यमुपाख्यानंपर्वषोडशराजकं ॥ ६२ ॥ सभाप्रवेशःकृष्णस्यविदुलापुत्रशासनं ॥ उद्योगःसैन्यनिर्याणंविश्वोपाख्यानमेवच ॥ ६३ ॥ ज्ञेयंविवादपर्वात्रकर्णस्यापिमहात्मनः ॥ निर्याणंचततःपर्वकुरुपांडवसेनयोः ॥ ६४ ॥ रथातिरथसंख्याचपर्वोक्तंतदनंतरं ॥ उलूकदूतागमनंपर्वामर्षविवर्धनं ॥ ६५ ॥ अंबोपाख्यानमत्रैवपर्वज्ञेयमतःपरं ॥ भीष्माभिषेचनंपर्वततश्चाद्भुतमुच्यते ॥ ६६ ॥ जंबूखंडविनिर्माणंपर्वोक्तंतदनंतरं ॥ भूमिपर्वततःप्रोक्तंद्वीपविस्तारकीर्तनं ॥ ६७ ॥

प्रवेशोविराटनगरे समयस्यप्रतिज्ञातस्यप्राक्प्रवेशार्थस्य ॥ ५७ ॥ अभिमन्योःअर्जुनपुत्रस्य ॥ ५८ ॥ संजययानंपांडवान्प्रति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ भगवद्यानंकौरवान्प्रति ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ विवादपर्व कृष्णकर्णसंवादरूपंपर्व ॥ ६४ ॥ संख्याभीष्मकृता उलूकदूतस्यपांडवान्प्रतिआगमनं ॥ ६५ ॥ अभिषेचनंसैनापत्ये ॥ ६६ ॥ जंबूखंडविनिर्माणंजंबूद्वीपसन्निवेशः भूमिपर्वण्येवद्वीपविस्तारकीर्तनं ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ प्रतिज्ञाजयद्रथवधार्थं ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ह्रदप्रवेशनंदुर्योधनस्य गदायुद्धंतस्यैवभीमेन ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ जलप्रदानिकेएवस्त्रीविलापनं ॥ ७३ ॥ कुरूणामौर्ध्वदेहिकंश्राद्धंपर्व चार्वाकस्यब्रह्म रूपिणोराक्षसस्यविप्रैर्क्षोभान्निग्रहःपर्व ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ शांतिप्रवाहद्वाभ्यां शांतीति ॥ ७६ ॥ भामयेतिपाठांतरं उभयत्रापिसुलभयेत्यर्थः ॥ ७७ ॥ अनुशासनंधर्माधर्मोपदेशःतत्संबद्धमानुशासनिकं ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ हरिवंशःपुराणंप्राक्प्रवृत्तंपर्वखिलसंज्ञितं शाखांतरस्थंशाखांतरेयदपेक्षावशात्पठ्यतेतत्खिलमितिवैदिकीप्रसिद्धिः यथाबह्वृचानांश्रीसूक्तमेधासूक्तादीनांसंहिताकाले

पूर्वोक्तंभगवद्गीतापर्वभीष्मवधस्ततः ॥ द्रोणाभिषेचनंपर्वसंशप्तकवधस्ततः ॥६८॥ अभिमन्युवधःपर्वप्रतिज्ञापर्वचोच्यते ॥ जयद्रथवधःपर्वघटोत्कचवधस्त तः ॥ ६९ ॥ ततोद्रोणवधःपर्वविज्ञेयंलोमहर्षणं ॥ मोक्षोनारायणास्त्रस्यपर्वानंतरमुच्यते ॥ ७० ॥ कर्णपर्वततोज्ञेयंशल्यपर्वततःपरं ॥ ह्रदप्रवेशनंपर्वगदा युद्धमतःपरं ॥ ७१ ॥ सारस्वतंततःपर्वतीर्थवंशानुकीर्तनं ॥ अतऊर्ध्वंसुबीभत्संपर्वसौप्तिकमुच्यते ॥ ७२ ॥ ऐषीकंपर्वचोद्दिष्टमतऊर्ध्वंसुदारुणं ॥ जलप्रदानि कंपर्वस्त्रीविलापस्ततःपरं ॥ ७३ ॥ श्राद्धपर्वततोज्ञेयंकुरूणामौर्ध्वदेहिकं ॥ चार्वाकनिग्रहःपर्वरक्षसोब्रह्मरूपिणः ॥ ७४ ॥ आभिषेचनिकंपर्वधर्मराजस्यधीम तः ॥ प्रविभागोगृहाणांचपर्वोक्तंतदनंतरं ॥ ७५ ॥ शांतिपर्वततोयत्रराजधर्मानुशासनं ॥ आपद्धर्मश्चपर्वोक्तंमोक्षधर्मस्ततःपरं ॥ ७६ ॥ शुकप्रश्नाभिगम नंब्रह्मप्रश्नानुशासनं ॥ प्रादुर्भावश्चदुर्वासःसंवादश्चैवमायया ॥७७॥ ततःपर्वपरिज्ञेयमानुशासनिकंपरं ॥ स्वर्गारोहणिकंचैवततोभीष्मस्यधीमतः ॥ ७८ ॥ ततोऽश्वमेधिकंपर्वसर्वपापप्रणाशनं ॥ अनुगीताततःपर्वज्ञेयमध्यात्मवाचकं ॥ ७९ ॥ पर्वचाश्रमवासाख्यंपुत्रदर्शनमेवच ॥ नारदागमनंपर्वततःपरमिहो च्यते ॥ ८० ॥ मौसलंपर्वचोद्दिष्टंततोघोरंसुदारुणं ॥ महाप्रस्थानिकंपर्वस्वर्गारोहणिकंततः ॥ ८१ ॥ हरिवंशस्ततःपर्वपुराणंखिलसंज्ञितं ॥ विष्णुपर्वशिशो श्चर्याविष्णोःकंसवधस्तथा ॥ ८२ ॥ भविष्यपर्वचाप्युक्तंखिलेष्वेवाद्भुतंमहत् ॥ एतत्पर्वशतंपूर्णंव्यासेनोक्तंमहात्मना ॥ ८३ ॥ यथावत्सूतपुत्रेणलौमहर्षणि नाततः ॥ उक्तानिनैमिषारण्येपर्वाण्यष्टादशैवतु ॥ ८४ ॥

पाठोदृश्यते एवमस्मिन्नितिहासेयत्पुराणांतरस्थमाकांक्षावशात्पठ्यतेतत्खिलंहरिवंशाख्यमित्याह हरिवंशइति अतएवास्यखिलस्यपुराणमितिविशेषणं तथाहि अत्रविष्णुचर्याविष्णुपुराणोक्तासाक ल्येनदृश्यते ॥ ८२ ॥ एवंभविष्यपुराणकथाच खिलेष्वेवाद्भुतंमहदितिपृथग्वाक्यं अद्भुतंपुष्करवाराहनारसिंहवामनप्रादुर्भावादिकैलासयात्रात्रिपुरवधांतं एतदेवंपर्वशतं एकैकस्मिन्महाप्रकरणेअवांतरप्र करणानामंतर्भावविवक्षयाऽष्टादशसंख्यात्वेनलौमहर्षणिनाउक्तं ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

तदेकस्मिन्महापर्वणिकत्यवांतरपर्वाणितेषुचकेकेऽर्थाःप्रतिपाद्याः एकैकस्मिन्महापर्वणि श्लोकसंख्याचकाइत्येतद्वक्तुमुपक्रमते समासइति अयंबुद्धिस्थोऽनुक्रमण्यध्यायः सचभारतस्यसमासःसंक्षेपपर्वे त्यर्थः अयमस्तुतेद्वितीयेध्यायेपर्वसंग्रहः एवंपौष्यादिभिश्चमयदर्शनांतैःसप्तदशभिश्चैवमेकोनविंशत्यापर्वभिरादिपर्व आदित्वंचास्यनप्राथम्यात्किंतुसर्वेषामादिरुत्पत्तिरिहकीर्त्यतइति एवंसभादीनामपिसं ज्ञातत्तदेकैक र्थप्राधान्याद्बोध्या अत्रायंसंग्रहः आदौसभारण्यविराटउद्यमेद्रि भीष्मेगुरौसूर्यजशल्यसौप्तिके स्त्रीशांतिदानाश्वमखाश्रमस्थितौमौसल्ययानद्युगमेखिलेषुच पर्वाणिघृ१८त्यंक९नृप१६ वार्धी४ट्१ १धी५मै८क३केट्४त्रि३धीः५ वार्द्धी४डु१द्वि२त्रि३भू१भू१भू१ मामा३श्वेतिशतंक्रमादिति ॥८५॥८६॥८७॥८८॥ अत्रप्राधान्यतस्तत्तदाख्यानतात्पर्याणिगाणेश्यांसंगृहीतानि कुब्जवद्दृष

समासोभारतस्यायमत्रोक्तःपर्वसंग्रहः ॥ पौष्यंपौलोममास्तीकमादिरंशावतारणं ॥ ८५ ॥ संभवोजतुवेश्माख्यंहिडिंबबकयोर्वधः ॥ तथाचैत्ररथंदेव्याःपां चाल्याश्चस्वयंवरः ॥ ८६ ॥ क्षात्रधर्मेणनिर्जित्यततोवैवाहिकंस्मृतं ॥ विदुरागमनंचैवराज्यलंभस्तथैवच ॥ ८७ ॥ वनवासोऽर्जुनस्यापिसुभद्राहरणंततः ॥ हरणाहरणंचैवदहनंखांडवस्यच ॥ ८८ ॥ मयस्यदर्शनंचैवआदिपर्वणिकथ्यते ॥ पौष्येपर्वणिमाहात्म्यमुत्तंकस्योपवर्णितं ॥ ८९ ॥ पौलोमेभृगुवंशस्यवि स्तारःपरिकीर्तितः ॥ आस्तीकेसर्वनागानांगरुडस्यचसंभवः ॥ ९० ॥ क्षीरोदमथनंचैवजन्मोच्चैःश्रवसस्तथा ॥ यजतःसर्पसत्रेणराज्ञःपारिक्षितस्यच ॥ ९१ ॥ कथेयमभिनिर्वृत्ताभरतानांमहात्मनां ॥ विविधाःसंभवाराज्ञामुक्ताःसंभवपर्वणि ॥ ९२ ॥ अन्येषांचैवशूराणामृषेर्द्वैपायनस्यच ॥ अंशावतरणंचात्रदेवा नांपरिकीर्तितं ॥ ९३ ॥ दैत्यानांदानवानांचयक्षाणांचमहौजसां ॥ नागानामथसर्पाणांगंधर्वाणांपतत्रिणां ॥ ९४ ॥ अन्येषांचैवभूतानांविविधानांसमुद्भ वः ॥ महर्षेराश्रमपदेकण्वस्यचतपस्विनः ॥ ९५ ॥ शकुंतलायांदुष्यंताद्भरतश्चापिजज्ञिवान् ॥ यस्यलोकेषुनाम्नेदंप्रथितंभारतंकुलं ॥ ९६ ॥

वद्धत्वाप्यन्योयःसेवतेगुरुं तंविद्यादेवताश्चानुगृह्णंतीत्याहपौष्यकृत् खलोनप्रार्थनासाध्यःसचदैवेनतांडितः अभ्येतिमृदुतांपश्चादुत्तंकेतक्षकोयथा ॥ ८९ ॥ शास्त्रोल्लंघनतोवह्निःपुलोमानाववाप्रतुः शाप मृत्यूइतिपुनःपौलोमेतुर्यईरितं लोकान्मंत्रान्महेंद्राच्चब्राह्मणेवीर्यमद्भुतं तक्षकोयेनखेन्यस्थावित्यास्तीकेऽनुवर्णितं अन्याय्यमपिमात्रोक्तंसद्योयोनानुतिष्ठति तंभस्मीकुर्वतेविप्रावेदाश्चाहिगणंयथा मिथ्या वादेनयेदासीकृतास्तत्संततिःस्वकां संततिंनाशयत्येवगरुत्मानिवपन्नगान् आयुर्हानिर्महान्शोकोहिंसायांचातिसंभ्रमः रुरोरिवभवंत्येवदारसक्तस्यदुर्मतेः प्रजयापैतृकमृणंछेत्तुंदारान्करोतिचेत् तदाजर त्कारुरिवकार्यंनिप्रव्रजेद्गृहात् ॥ ९० ॥ तत्त्वामृतंशास्त्रसिंधोःसमंलब्धंसुरासुरैः आस्वादितंविष्णुभक्तैःसुरैर्नान्यैःस्त्रियाजितैः देवपंक्तौसुधांलेभेदैत्योदेहाच्छिदासमं सूचितश्चित्तचक्षुर्भ्यांकामश्यामिवमहे श्वरात् ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ स्त्रियामायंतिसंतोपीत्युक्तंव्यासस्यजन्मनि देवासुरनरेष्वेवंसंतीत्यंशावतारणे ॥ ९३ ॥ अत्यल्पस्यापिपापस्यविपाकमतिदारुणं अन्वभूतांचिरंब्रह्मन्नणीमांडव्यदुंदुभी ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ शिष्टानांचेतसस्तुष्टिर्धर्मेप्रामाण्यमश्नुते शकुंतलामीहमानंदुष्यंतस्यमनोयथा ॥ ९६ ॥

*अयंसंग्रहःप्राचीनरीत्या स्वमतानुरोधेनत्वग्रेवक्ष्यतेइति अग्रेबहुशआदिपर्वण्येकोनविंशतिपर्वाणिहरिवंशेपर्वद्वयंचेतिगणनायाःकृतत्वात्

पितुर्दुःखंहरन्पुत्रःश्रेयोलक्ष्मींचविंदति भीष्मवत्पूरुवन्मानात्पतंतिचययातिवत् ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ क्षेत्रबीजेविनाद्रोणधृष्टद्युम्नवपुर्जनिः केवलात्कर्मणइतिप्रोक्तंसंभवपर्वणि ॥ १ ॥ विषवार्यग्निभिर्लुब्धाघातयंतिस्मबांधवान् ईश्वरस्तानवत्येवेत्युक्तंजातुषपर्वणि ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अविश्वास्याःस्त्रियःकामाद्घातयंत्यपिबांधवान् इतिदर्शितवान्व्यासोहिडिंबवधपर्वणि ॥ ६ ॥ ७ ॥ यस्मिन्गेहेपुरेवापिवसेत्पुण्यतमोजनः उपकुर्यात्तमित्येवमुक्तंबकवधेपिच ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ब्राह्मणानुपह्वादेवक्षत्रंजयतिनान्यथा इतितापसदृष्टांतादाहचैत्ररथेमुनिः ॥ ११ ॥ सूर्यस्यकन्यांतप

वसूनांपुनरुत्पत्तिर्भागीरथ्यांमहात्मनां ॥ शांतनोर्वेश्मनिपुनस्तेषांचारोहणंदिवि ॥ ९७ ॥ तेजोंऽशानांचसंपातोभीष्मस्याप्यत्रसंभवः ॥ राज्यान्निवर्तनंतस्यब्रह्मचर्यव्रतेस्थितिः ॥ ९८ ॥ प्रतिज्ञापालनंचैवरक्षाचित्रांगदस्यच ॥ हतेचित्रांगदेचैवरक्षाभ्रातुर्यवीयसः ॥ ९९ ॥ विचित्रवीर्यस्यतथाराज्येसंप्रतिपादनं ॥ धर्मस्यनृषुसंभूतिरणीमांडव्यशापजा ॥ १०० ॥ कृष्णद्वैपायनाच्चैवप्रसूतिर्वरदानजा ॥ धृतराष्ट्रस्यपांडोश्चपांडवानांचसंभवः ॥ १ ॥ वारणावतयात्रायांमंत्रोदुर्योधनस्यच ॥ कूटस्यधार्त्तराष्ट्रेणप्रेषणंपांडवान्प्रति ॥ २ ॥ हितोपदेशश्चपथिधर्मराजस्यधीमतः ॥ विदुरेणकृतोयत्रहितार्थंम्लेच्छभाषया ॥ ३ ॥ विदुरस्यचवाक्येनसुरुंगोपक्रमक्रिया ॥ निषाद्याःपंचपुत्रायाःसुप्तायाजतुवेश्मनि ॥ ४ ॥ पुरोचनस्यचात्रैवदहनंसंप्रकीर्तितं ॥ पांडवानांवनेघोरेहिडिंबायाश्चदर्शनं ॥ ५ ॥ तत्रैवचहिडिंबस्यवधोभीमान्महाबलात् ॥ घटोत्कचस्यचोत्पत्तिरत्रैवपरिकीर्तिता ॥ ६ ॥ महर्षेर्दर्शनंचैवव्यासस्यामिततेजसः ॥ तदाज्ञयैकचक्रायांब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ ७ ॥ अज्ञातचर्ययावासोयत्रतेषांप्रकीर्तितः ॥ बकस्यनिधनंचैवनागराणांचविस्मयः ॥ ८ ॥ संभवश्चैवकृष्णायाधृष्टद्युम्नस्यचैवह ॥ ब्राह्मणात्समुपश्रुत्यव्यासवाक्यप्रचोदिताः ॥ ९ ॥ द्रौपदींप्रार्थयंतस्तेस्वयंवरदिदृक्षया ॥ पंचालानभितोजग्मुर्यत्रकौतूहलान्विताः ॥ १० ॥ अंगारपर्णंनिर्जित्यगंगाकूलेऽर्जुनस्तदा ॥ सख्यंकृत्वाततस्तेनतस्मादेवचशुश्रुवे ॥ ११ ॥ तापत्यमथवासिष्ठमौर्वंचाख्यानमुत्तमं ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैःपंचालानभितोययौ ॥ १२ ॥

तींनष्टंराज्यंचबलंलब्धवान् वसिष्ठस्यप्रसादेनराजासंवरणोयथा वसिष्ठस्यशतंपुत्रान्नाशयामासकौशिकः नैनंबबाधिरेब्रह्महत्यास्तास्तपसोबलात् प्राज्ञःखलार्दितोदेहंसंत्यक्षतिनतुक्षमां नसशापवसिष्ठोहिपुत्रघ्नमपिकौशिकं कौशिकेक्रौर्यतृप्तसीराघेयेशौर्यमीरुते खलेचवाचिमाधुर्यंबीजसंस्कारसंकरात् ब्राह्मणोगर्भसंस्थोपिमाननीयोमनीषिणां औवोंहिमातुरूरुस्थःक्षत्रियक्षयमकरत् ॥ १२ ॥

लोकवेदविरोधेपिमातुर्वाक्यंनलंघयेत् इत्येकस्यारेमिरेमीपंचेत्युक्तंस्वयंवरे ननुवेदविरुद्धंयमेकस्यावहुभर्तृता नैकस्यैवहवोनैकाद्रौपतीइतिचश्रुती नैकस्यैवहवःसहपतयइति तस्मान्नैकाद्वौपतीविंदतेइति श्रुतिविधेपृः अग्नीन्पंचकमाप्यहव्यमेतिमनुष्यतां अग्नयस्त्वग्निरर्कःक्ष्मापुरुषोयोषिदित्यपि अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाः द्रोणोवह्निचमुष्कोत्थो योषिदग्नेरपांततः अग्नित्रयोत्थितासीतापृथापित्रोरभावतः अग्निद्वयोत्थितादेवानस्पृशंतिक्षितिहिते देवजाःपार्थमाद्रेयाभूपुमग्निविवर्जिताः क्षिप्तमात्रंहविर्वह्नौमिथुनत्वमुपागतं एकाग्निजावतःपुत्रौद्रुपद स्यसुराधिकौ सर्वेसर्वात्मकादेवाविरजोवयवायतः सर्वेएवसमाःसर्वेनंताइतिहिवेदगोः नतेषांव्यभिचारोस्तिनचेत्सूर्ययमौकथं पितापुत्रौसतींकुंतीमुपेयातांसुरोत्तमौ द्रौपदींदेवजांपार्थादेवजायदिभुंजते

पांचालनगरेचापिलक्ष्यंभित्वाधनंजयः ॥ द्रौपदींलब्धवानत्रमध्येसर्वमहीक्षितां ॥ १३ ॥ भीमसेनार्जुनौयत्रसंरब्धान्पृथिवीपतीन् ॥ शल्यकर्णौचतरसाजितवंतौमहाहवे ॥ १४ ॥ दृष्वातयोश्चतद्वीर्यमप्रमेयममानुषं ॥ शंकमानौपांडवांस्तान्रामकृष्णौमहामती ॥ १५ ॥ जग्मतुस्तैःसमागंतुंशालांभार्गववेश्मनि ॥ पंचानामेकपत्नीत्वेविमर्षोद्रुपदस्यच ॥ १६ ॥ पंचेंद्राणामुपाख्यानमत्रैवाद्भुतमुच्यते ॥ द्रौपद्यादेवविहितोविवाहश्चाप्यमानुषः ॥ १७ ॥ क्षत्तुश्चधार्त्तराष्ट्रैःप्रेषणंपांडवान्प्रति ॥ विदुरस्यचसंप्राप्तिर्दर्शनंकेशवस्यच ॥ १८ ॥ खांडवप्रस्थवासश्चतथाराज्यार्धसर्जनं ॥ नारदस्याज्ञयाचैवद्रौपद्याःसमयक्रिया ॥ ॥ १९ ॥ सुंदोपसुंदयोस्तद्वदाख्यानंपरिकीर्तितं ॥ अनंतरंचद्रौपद्यासहासीनंयुधिष्ठिरं ॥ २० ॥ अनुप्रविश्यविप्रार्थेफाल्गुनोगृह्यचायुधं ॥ मोक्षयित्वागृहंगत्वाविप्रार्थकृतनिश्चयः ॥ २१ ॥ समयंपालयन्वीरोवनंयत्रजगामह ॥ पार्थस्यवनवासेचउलूप्यापथिसंगमः ॥ २२ ॥ पुण्यतीर्थानुसंयानंबभ्रुवाहनजन्मच ॥ तत्रैवमोक्षयामासपंचसोऽप्सरसःशुभाः ॥ २३ ॥ शापाद्ग्राहत्वमापन्नाब्राह्मणस्यतपस्विनः ॥ प्रभासतीर्थेपार्थेनकृष्णस्यचसमागमः ॥ २४ ॥

नतेषामत्रदोषोस्तिदेवाएवहितेस्वयं श्रूयतेनहिवैदेवान्पापंगच्छतिसर्वथा तस्माद्यज्ञैर्देवभावंप्रार्थयीतनिरेनसं एतद्वैवाहिकेव्यासोनानाख्यानोपबृंहणैः दर्शयामासलोकानांसंशयस्यापनुत्तये ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रणमंतिजिघांसंतोप्यनुकूलेविधातरि पांडुपुत्रान्धार्तराष्ट्राइत्युक्तंविदुरागमे यान्खलादग्धुमिच्छंतितान्वर्द्धयतिकेशवः निरस्ताःपांडवादारान्राज्यंकीर्तिंचलेभिरे ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ एकात्मानोपिभिद्यंतेस्त्रीभिःसुंदोपसुंदवत् तस्मात्सख्युरपित्वोभिर्नसंभाषेतबुद्धिमान् विप्रार्थान्पालयेज्ज्ञात्वाप्यापदंद्वादशाब्दिकीं इतिदर्शितवान्व्यासआर्जुन्यातीर्थयात्रया ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

नज्ञातीनांवचःप्रेक्ष्यंवरेश्रेयस्युपागते इतीक्ककृष्णोविजयंस्वस्वसारमहारयत् मातुलस्यसुतांपार्थोधर्मतोभगिनींसतीं कथंजहारधर्मात्मापीतिचेत्तच्छ्रुणुष्वमे भ्रातृस्वस्रोःसुतौभ्रातृस्वसारौयदिशै।नक तत
मादूर्ध्वमप्येषसंबंधंश्लिष्यंतांकथं तस्मात्तयोःस्वसृभ्रातृभावोभाक्तोविगोत्रयोः दांपत्यभावस्तुतयोर्मंत्रलिंगात्परिस्फुटः आयाहींद्रपथिभिरीळितेभिर्यज्ञमिमंनोभागधेयंजुषस्व तृप्तांजहुर्मातुलस्येवयोषा
भागस्तेपैतृष्वसेयीवपामिव योषापत्यंमातुलीयंयथाभागःपितृष्वसुः पुत्रस्यैवंवपांतेऽशंजुषस्वेंद्रेत्यृषिर्जगौ ॥ २५ ॥ मानघ्नस्यापिजामातुर्मानंसंवर्द्धयेद्बुधः स्वसुर्हेर्त्रेर्जुनायापिददुर्वित्तानिवृष्णयः ॥ २६ ॥
॥ २७ ॥ अग्निमप्यग्निमांद्यार्त्तंनरनारायणावृषी खांडवौषधिदानेननीरोगंचक्रतुर्यथा देवोपिदैत्यदुःखार्त्तोमानुषादेस्तुकाकथा शरणीकरणीयोतःसर्वदुःखापहोहरिः भुजंगस्यअश्वसेनस्य ॥ २८ ॥ पि
त्र्यादृणाद्मुक्तस्यसकलंसुकृतंयथा वियोनावप्यतःपुत्रान्जनयेन्मंदपालवत् शार्ङ्गकाःस्वतपोरक्षन्नागंमाताऽर्जुनोमयं भवाग्निरतुकामोतस्तोनेतान्शरणंव्रजेत् ॥ २९ ॥ ३० ॥ चतुरशीतीतिदैर्घ्यमार्षं इत्यादि

द्वारकायांसुभद्राचकामयानेनभामिनी ॥ वासुदेवस्यानुमतेप्राप्ताचैवकिरीटिना ॥ २५ ॥ गृहीत्वाहरणंप्राप्तेकृष्णेदेवकिनंदने ॥ अभिमन्योःसुभद्रायां
जन्मचोत्तमतेजसः॥ २६॥ द्रौपद्यास्तनयानांचसंभवोनुप्रकीर्तितः॥ विहारार्थंचगतयोःकृष्णयोर्यमुनामनु ॥ २७॥ संप्राप्तिश्चक्रधनुषोःखांडवस्यचदा
हनं॥ मयस्यमोक्षोज्वलनाद्भुजंगस्यचमोक्षणं॥ २८॥ महर्षेर्मंदपालस्यशार्ङ्ग्यांतनयसंभवः॥ इत्येतदादिपर्वोक्तंप्रथमंबहुविस्तरं॥ २९ ॥ अध्यायानां
शतेद्वेतुसंख्यातेपरमर्षिणा॥ सप्तविंशतिरध्यायाव्यासेनोत्तमतेजसा॥ ३०॥ अष्टौश्लोकसहस्राणिअष्टौश्लोकशतानिच ॥ श्लोकाश्चचतुरशीतिर्मुनि
नोक्तामहात्मना॥ ३१ ॥ द्वितीयंतुसभापर्वबहुवृत्तांतमुच्यते॥ सभाक्रियापांडवानांकिंकराणांचदर्शनं॥ ३२॥ लोकपालसभाख्यानंनारदाद्देवदर्शिनः॥
राजसूयस्यचारंभोजरासंधवधस्तथा॥ ३३॥ गिरिव्रजेनिरुद्धानांराज्ञांकृष्णेनमोक्षणं॥ तथादिग्विजयोऽत्रैवपांडवानांप्रकीर्तितः॥ ३४॥ राज्ञामागम
नंचैवसार्हणानांमहाक्रतौ॥ राजसूयेऽर्घसंवादेशिशुपालवधस्तथा॥ ३५॥ यज्ञेविभूतिंतांदृष्ट्वादुःखामर्षान्वितस्यच ॥ दुर्योधनस्यावहासोभीमेनचस
भातले॥ ३६॥ यत्रास्यमन्युरुद्भूतोयेनद्यूतमकारयत्॥ यत्रधर्मसुतंद्यूतेशकुनिःकितवोजयत्॥ ३७॥

पर्वतात्पर्यंसंक्षेपेणोपवर्णितं ॥ ३१ ॥ सभापर्वादितात्पर्यमुख्यतःकथ्यतेधुना दानवेंद्रेणतुष्टेनसभादत्ताद्भुताभुवि दिविदैवीसभायज्ञप्राप्यातस्याःशताधिका ॥ ३२ ॥ ततःशतगुणान्नाप्तीलभ्याविष्णोःस
मर्चनात् इत्युक्त्यानारदःपार्थंयज्ञेशार्चामचीकरत् बहूनांयोवधेयत्तस्तंछलेनापिनिर्दहेत् जरासंधवधेनैतद्दर्शितंमुनिनामुने ॥ ३३ ॥ वित्तार्जनंमखायैवमहतामितिदर्शयन् ऊचेदिग्विजयादूर्ध्वंराजसूय
क्रतुक्रियां ॥ ३४ ॥ तत्रैवार्घाभिहरणेविष्णुर्देवनरर्षिषु आदौपूज्योथतद्द्वेष्टासद्योनश्येदितीरितं गोप्यःकामाद्भयात्कंसोद्वेषाच्चैद्यादयोनृपाः तीव्रध्यानाद्धरेःसाम्यंलेभिरेकीटभृंगवत् ॥ ३५ ॥ नतथाशूल
यक्ष्मायाःपीडयंतिगदान्नरान् यथापरेषामुत्कर्षःपापिनंधार्तराष्ट्रवत् ॥ ३६ ॥ कितवोद्यूतकारः ॥ ३७ ॥

लोकवेदविरोधेपिमातुर्वाक्यंनलंघयेत् इत्येकस्यारेमिरेमीपंचेत्युक्तंस्वयंवरे ननुवेदविरुद्धंयमेकस्याबहुभर्तृता नैकस्यैबहवोनैकाद्वौपतीइतिचश्रुती नैकस्यैबहवःसहपतयइति तस्मान्नैकाद्वौपतीविंदतेइति श्रुतिविरोधः अग्नीन्पंचकमाबाप्यहव्यमेतिमनुष्यतां अग्नयस्त्वग्निरर्कःक्ष्मापुरुषोयोषिदित्यपि अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाः द्रोणोवह्निचतुष्कोत्थो योषिदग्नेरथोद्धृतः अग्नित्रयोत्थितासीतामूर्त्यापित्रोरभावतः अग्निद्वयोत्थितादेवानस्पृशंतिक्षितिहिते देवजाःपार्थमाद्र्याभूपुमग्निविवर्जिताः क्षिप्तमात्रंहविर्वह्नौमिथुनत्वमुपागतं एकाग्निजावतःपुत्रौद्रुपदस्यसुराधिकौ तर्वेसर्वालकादेवाविरजोवयवायतः सर्वेएवसमाःसर्वेनंताइतिहिर्वेदगोः नतेषांव्यभिचारोस्तिनचेत्सूर्ययमौकथं पितापुत्रौसतींकुंतीमुपेयातांसुरोत्तमौ द्रौपदींद्विजांपार्थादेवजायदिभुंजते

पांचालनगरेचापिलक्ष्यंभित्वाधनंजयः ॥ द्रौपदींलब्धवानत्रमध्येसर्वमहीक्षितां ॥ १३ ॥ भीमसेनार्जुनौयत्रसंरब्धान्पृथिवीपतीन् ॥ शल्यकर्णौचतरसाजितवंतौमहामृधे ॥ १४ ॥ दृष्ट्वातयोश्चतद्वीर्यमप्रमेयममानुषं ॥ शंकमानौपांडवांस्तान्रामकृष्णौमहामती ॥ १५ ॥ जग्मतुस्तैःसमागंतुंशालांभार्गववेश्मनि ॥ पंचानामेकपत्नीत्वेविमर्शोद्रुपदस्यच ॥ १६ ॥ पंचेंद्राणामुपाख्यानमत्रैवाद्भुतमुच्यते ॥ द्रौपद्यादेवविहितोविवाहश्चाप्यमानुषः ॥ १७ ॥ क्षत्तुश्चधार्त्तराष्ट्रेणप्रेषणंपांडवान्प्रति ॥ विदुरस्यचसंप्राप्तिर्दर्शनंकेशवस्यच ॥ १८ ॥ खांडवप्रस्थवासश्चतथाराज्यार्धसर्जनं ॥ नारदस्याज्ञयाचैवद्रौपद्याःसमयक्रिया ॥ ॥ १९ ॥ सुंदोपसुंदयोस्तद्वदाख्यानंपरिकीर्तितं ॥ अनंतरंचद्रौपद्यासहासीनंयुधिष्ठिरं ॥ २० ॥ अनुप्रविश्यविप्रार्थेफाल्गुनोगृह्यचायुधं ॥ मोक्षयित्वागृहंगत्वाविप्रार्थंकृतनिश्चयः ॥ २१ ॥ समयंपालयन्वीरोवनंयत्रजगामह ॥ पार्थस्यवनवासेचउलूप्यापथिसंगमः ॥ २२ ॥ पुण्यतीर्थानुसंयानंबभ्रुवाहनजन्मच ॥ तत्रैवमोक्षयामासपंचसोऽप्सरसःशुभाः ॥ २३ ॥ शापाद्ग्राहत्वमापन्नाब्राह्मणस्यतपस्विनः ॥ प्रभासतीर्थेपार्थेनकृष्णस्यचसमागमः ॥ २४ ॥.

नतेषामत्रदोषोस्तिदेवाएवहितेत्वयं श्रूयतेनहिवैदेवान्पापंगच्छतिसर्वथा तस्माद्यज्ञैर्देवभावंप्रार्थयीतनिरेनसं एतद्वैवाहिकेव्यासोनानाख्यानोपबृंहणैः दर्शयामासलोकानांसंशयस्यापनुत्तये ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रणमंतिजिघांसंतोप्यनुकूलेविधातरि पांडुपुत्रान्धार्तराष्ट्राइत्युक्तंविदुरागमे यान्खलादग्धुमिच्छंतितान्वर्द्धयतिकेशवः निरस्ताःपांडवादारान्राज्यंकीर्तिचलेभिरे ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ एकालांनोपिभिद्यंतेस्त्रीभिःसुंदोपसुंदवत् तस्मात्तरुणैरपिस्त्रीभिर्नसंभाषेतबुद्धिमान् विप्रार्थान्पालयेज्ज्ञात्वाप्यापदंद्वादशाब्दिकीं इतिदर्शितवान्व्यासआर्जुन्यातीर्थयात्रया ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥.

नज्ञातीनांवचःप्रेक्ष्यंवरेश्रेयस्युपागते इतीवकृष्णोविजयंस्वस्वसारमहारयत् मातुलस्यसुतांपार्थोधर्मतोभगिनींसतीं कथंजहारधर्मात्मापीतिचेत्तच्छृणुष्वमे भ्रातृस्वस्रोःसुतौभ्रातृस्वसारौयदिशौनक सप्त मादूर्ध्वमप्येषसंबंधश्लिष्यंतांकथं तस्मात्तयोःस्वसृभ्रातृभावोभाक्तोविगोत्रयोः दांपत्यभावस्तुतयोर्मंत्रलिंगात्परिस्फुटः आयाहींद्रपथिभिरीळितेभिर्यज्ञमिमंनोभागधेयंजुषस्व तृप्तांजहुर्मातुलस्येवयोषा भागस्तेपैतृष्वसेयीवपामिव योषापत्यंमातुलीयंयथाभागःपितृष्वसुः पुत्रस्यैवंवपांतेऽशंजुषस्वेंद्रेत्यृषिर्जगौ ॥ २५ ॥ मानघ्नस्यापिजामातुर्मानंसंवर्द्धयेद्बुधः स्वसुर्हेर्त्रेर्जुनायापिदद्दुर्वित्तानिकृष्णयः ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ अग्निमप्यग्निमांद्यार्त्तंनरनारायणावृषी खांडवौषधिदानेननीरोगंचक्रतुर्यथा देवोपिदैत्यदुःखार्त्तोमानुषादेस्तुकाकथा शरणीकरणीयोतःसर्वदुःखापहोहरिः भुजंगस्यअश्वसेनस्य ॥ २८ ॥ पि त्र्यादृणादमुक्तस्यसकलंसुकृतंवृथा वियोनावप्यतःपुत्रान्जनयेन्मंदपालवत् शार्ङ्गकान्स्वतपोरक्षन्नागमाताऽर्जुनोमयं भवाग्नितर्तुकामोतस्तेनेतान्शरणंव्रजेत् ॥ २९ ॥ ३० ॥ चतुराशीतीतिदैर्घ्यमार्षं इत्यादि

द्वारकायांसुभद्राचकामयानेनभामिनी ॥ वासुदेवस्यानुमतेप्राप्ताचैवकिरीटिना ॥ २५ ॥ गृहीत्वाहरणंप्राप्तेकृष्णेदेवकिनंदने ॥ अभिमन्योःसुभद्रायां जन्मचोत्तमतेजसः ॥ २६ ॥ द्रौपद्यास्तनयानांचसंभवोनुप्रकीर्तितः ॥ विहारार्थंचगतयोःकृष्णयोर्यमुनामनु ॥ २७ ॥ संप्राप्तिश्चक्रधनुषोःखांडवस्यचदा हनं ॥ मयस्यमोक्षोज्वलनाद्भुजंगस्यचमोक्षणं ॥ २८ ॥ महर्षेर्मंदपालस्यशार्ङ्ग्यांतनयसंभवः ॥ इत्येतदादिपर्वोक्तंप्रथमंबहुविस्तरं ॥ २९ ॥ अध्यायानां शतेद्वेतुसंख्यातेपरमर्षिणा ॥ सप्तविंशतिरध्यायाव्यासेनोत्तमतेजसा ॥ ३० ॥ अष्टौश्लोकसहस्राणिअष्टौश्लोकशतानिच ॥ श्लोकाश्चचतुरशीतिर्मुनि नोक्तामहात्मना ॥ ३१ ॥ द्वितीयंतुसभापर्वबहुवृत्तांतमुच्यते ॥ सभाक्रियापांडवानांकिंकराणांचदर्शनं ॥ ३२ ॥ लोकपालसभाख्यानंनारदाद्देवदर्शिनः ॥ राजसूयस्यचारंभोजरासंधवधस्तथा ॥ ३३ ॥ गिरिव्रजेनिरुद्धानांराज्ञांकृष्णेनमोक्षणं ॥ तथादिग्विजयोऽत्रैवपांडवानांप्रकीर्तितः ॥ ३४ ॥ राज्ञामागम नंचैवसार्हणानांमहाक्रतौ ॥ राजसूयेऽर्घसंवादेशिशुपालवधस्तथा ॥ ३५ ॥ यज्ञेविभूतिंतांदृष्ट्वादुःखामर्षान्वितस्यच ॥ दुर्योधनस्यावहासोभीमेनचस भातले ॥ ३६ ॥ यत्रास्यमन्युरुद्भूतोयेनद्यूतमकारयत् ॥ यत्रधर्मसुतंद्यूतेशकुनिःकितवोजयत् ॥ ३७ ॥

पर्वतात्पर्यंसंक्षेपेणोपवर्णितं ॥ ३१ ॥ सभापर्वादितात्पर्यंमुच्यतःकथ्यतेधुना दानवेंद्रेणतुष्टेनसभादत्ताद्भुताभुवि दिविदैवीसभायज्ञप्राप्यातस्याःशताधिका ॥ ३२ ॥ ततःशतगुणाब्राह्मीलभ्याविष्णोःस मर्चनात् इत्युक्त्वानारदःपार्थयज्ञेशार्चामचीकरत् बहूनांयोवधेयत्तस्तंछलेनापिनिर्दहेत् जरासंधवधेनैतद्दर्शितंमुनिनामुने ॥ ३३ ॥ वित्तार्जनंमखायैवमहतामितिदर्शयन् ऊचेदिग्विजयादूर्ध्वंराजसूय क्रतुक्रियां ॥ ३४ ॥ तत्रैवार्घाभिहरणेविष्णुर्देवनरर्षिषु आदौपूज्योथतद्वेष्टासद्योनश्येदितीरितं गोप्यःकामाद्भयात्कंसोद्वेषाच्चैद्यादयोनृपाः तीव्रध्यानाद्धरेःसाम्यंलेभिरेकीटभृंगवत् ॥ ३५ ॥ नतथाशूल प्रक्षापाःपीडयंतिगदान्नरान् यथापरेषामुत्कर्षःपापिनंधार्तराष्ट्रवत् ॥ ३६ ॥ कितवोद्यूतकारः ॥ ३७ ॥

द्रौपदींतारयामासेत्युत्तरेणान्वयः मग्नावस्थानंतरःशत्रुर्बाधतेभगवज्जनं क्रोधदुःशासनौकृष्णामापद्यपिनतेरंतुः ॥ ३८ ॥ ज्ञात्वापिपरमाहात्म्यंनखलःखलतांत्यजेत् दृष्ट्वापिकृष्णमाहात्म्यंनैवाशाम्यत्सुयो धनः द्यूतेद्यूतनिमित्तं ॥ ३९ ॥ सत्यंसतांमहान्पाशोयेनबद्धाःपदात्पदं वंचिताअपिनोचेलुःसमर्थाअपिपांडवाः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पौरानुगमनंपौरकर्तृकमनुगमनं ॥ ४३ ॥ विप्रार्थंभास्करंभे

यत्रद्यूतार्णवेमग्नांद्रौपदींनौरिवार्णवात् ॥ धृतराष्ट्रोमहाप्राज्ञःस्नुषांपरमदुःखितां ॥ ३८ ॥ तारयामासतांस्तीर्णान्ज्ञात्वादुर्योधनोनृपः ॥ पुनरेवततोद्यूतेस माह्वयतपांडवान् ॥ ३९ ॥ जित्वासवनवासायप्रेषयामासतांस्ततः ॥ एतत्सर्वंसभापर्वसमाख्यातंमहात्मना ॥ ४० ॥ अध्यायाःसप्ततिर्ज्ञेयास्तथाचाष्टौप्र संख्यया ॥ श्लोकानांद्वेसहस्रेतुपंचश्लोकशतानिच ॥ ४१ ॥ श्लोकाश्चैकादशज्ञेयाःपर्वण्यस्मिन्द्विजोत्तमाः ॥ अतःपरंतृतीयंतुज्ञेयमारण्यकंमहत् ॥ ॥ ४२ ॥ वनवासंप्रयातेषुपांडवेषुमहात्मसु ॥ पौरानुगमनंचैवधर्मपुत्रस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ अन्नौषधीनांचकृतेपांडवेनमहात्मना ॥ द्विजानांभरणार्थंचकृ तमाराधनंरवेः ॥ ४४ धौम्योपदेशात्तिग्मांशुप्रसादादन्नसंभवः ॥ हितंचब्रुवतःक्षत्तुःपरित्यागोऽम्बिकासुतात् ॥ ४५ ॥ त्यक्तस्यपांडुपुत्राणांसमीपगमनंत था ॥ पुनरागमनंचैवधृतराष्ट्रस्यशासनात् ॥ ४६ ॥ कर्णप्रोत्साहनाच्चैवधार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ वनस्थान्पांडवान्हंतुंमंत्रोदुर्योधनस्यच ॥ ४७ ॥ तंदुष्टभावंवि ज्ञायव्यासस्यागमनंद्रुतं ॥ निर्याणप्रतिषेधश्चसुरभ्याख्यानमेवच ॥ ४८ ॥ मैत्रेयागमनंचात्रराज्ञश्चैवानुशासनं ॥ शापोत्सर्गश्चतेनैवराज्ञोदुर्योधनस्यच ॥ ४९ ॥ किर्मीरस्यवधश्चात्रभीमसेनेनसंयुगे ॥ वृष्णीनामागमश्चात्रपंचालानांचसर्वशः ॥ ५० ॥ श्रुत्वाशकुनिनाद्यूतेनिकृत्यानिर्जितांश्चतान् ॥ क्रुद्ध स्यानुप्रशमनंहरेश्चैवकिरीटिना ॥ ५१ ॥ परिदेवनंचपांचाल्यावासुदेवस्यसन्निधौ ॥ आश्वासनंचकृष्णेनदुःखार्तायाःप्रकीर्तितं ॥ ५२ ॥ तथासौभवधा ख्यानमत्रैवोक्तंमहर्षिणा ॥ सुभद्रायाःसपुत्रायाःकृष्णेनद्वारकांपुरीं ॥ ५३ ॥ नयनंद्रौपदेयानांधृष्टद्युम्नेनचैवह ॥ प्रवेशःपांडवेयानांरम्येद्वैतवनेततः ॥ ५४ ॥ धर्मराजस्यचात्रैवसंवादःकृष्णयासह ॥ संवादश्चतथाराज्ञाभीमस्यापिप्रकीर्तितः ॥ ५५ ॥ समीपंपांडुपुत्राणांव्यासस्यागमनंतथा ॥ प्रतिस्मृत्याथविद्या यादानंराज्ञोमहर्षिणा ॥ गमनंकाम्यकेचापिव्यासेप्रतिगतेततः ॥ अस्त्रहेतोर्विवासश्चपार्थस्यामिततेजसः ॥ ५७ ॥

जेतुराज्यायधर्मराट् धर्माद्याभ्यर्च्यर्षेद्वनराज्यायेतिदर्शयन् प्रव्राजितःपथिरिपुंयद्धन्यान्मंगलायतत् पांडवानांप्रवसतांकिर्मीरोन्मथनंयथा ॥ ४४ ॥ उपदेशोहिमूर्खाणांप्रकोपायनशांतये भ्रातरंपथ्य वक्तारंधृतराष्ट्रोव्यवासयत् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ शत्रुस्तवऊरूभेत्स्यतीतिशापोत्सर्गः ॥ ४९ ॥ अत्रधृतराष्ट्रसमीपेकथितइतिशेषः ॥ ५० ॥ निकृत्याच्छलेन ॥ ५१ ॥ परिदेवनंविलापः ॥ ५२ ॥ महर्षिणाकृष्णेन ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

देवतासुप्रसन्नासुदेवशत्रून्निनाशयेत् इतीवदेवैर्दत्तास्त्रोनिर्जघानार्जुनोऽसुरान् अकामेकामिनीशापोदेहगुप्त्यैकचिद्भवेत् पार्थस्येवोर्वशीशापःप्रच्छन्नवासमीप्सतः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ व्यसनंद्यूतजमनर्थं ॥ ॥ ६० ॥ स्थितिर्विपद्यपिमर्यादाप्रतिपालनं दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्तेनशोकोपनीयते इतीवश्रावितोराजानलोपाख्यानमद्भुतं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ स्वर्गेप्रवृत्तिः स्वर्गीयवृत्तांतः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

महादेवेनयुद्धंचकिरातवपुषासह॥ दर्शनंलोकपालानामस्त्रप्राप्तिस्तथैवच ॥ ५८ ॥ महेंद्रलोकगमनमस्त्रार्थेचकिरीटिनः॥ यत्रचिंतासमुत्पन्नाधृतराष्ट्रस्य भूयसी॥ ५९ ॥ दर्शनंबृहदश्वस्यमहर्षेर्भावितात्मनः॥ युधिष्ठिरस्यचार्त्तस्यव्यसनंपरिदेवनं ॥ ६० ॥ नलोपाख्यानमत्रैवधर्मिष्ठंकरुणोदयं ॥ दमयंत्याः स्थितिर्यत्रनलस्यचरितंतथा ॥ ६१ ॥ तथाऽक्षहृदयप्राप्तिस्तस्मादेवमहर्षितः॥ लोमशस्यागमस्तत्रस्वर्गात्पांडुसुतान्प्रति ॥ ६२ ॥ वनवासगतानांचपांडवानांमहात्मनां॥ स्वर्गेप्रवृत्तिराख्यातालोमशेनार्जुनस्यवै ॥ ६३ ॥ संदेशादर्जुनस्यात्रतीर्थाभिगमनक्रिया ॥ तीर्थानांचफलप्राप्तिःपुण्यत्वंचापिकीर्तितं ॥ ६४ ॥ पुलस्त्यतीर्थयात्राचनारदेनमहर्षिणा ॥ तीर्थयात्राचतत्रैवपांडवानांमहात्मनां ॥ ६५ ॥ कर्णस्यपरिमोक्षोऽत्रकुंडलाभ्यांपुरंदरात् ॥ तथायज्ञविभूतिश्चगयस्यात्रप्रकीर्तिता ॥६६॥ आगस्त्यमपिचाख्यानंयत्रवातापिभक्षणं॥ लोपामुद्राभिगमनमपत्यार्थमृषेस्तथा ॥६७॥ ऋष्यशृंगस्यचरितंकौमारब्रह्मचारिणः॥ जामदग्न्यस्यरामस्यचरितंभूरितेजसः॥६८॥ कार्तवीर्यवधोयत्रहैहयानांचवर्ण्यते ॥ प्रभासतीर्थेपांडूनांवृष्णिभिश्चसमागमः॥६९॥ सौकन्यमपिचाख्यानंच्यवनोयत्रभार्गवः॥ शर्यातियज्ञेनासत्यौकृतवान्सोमपीतिनौ ॥ ७० ॥ ताभ्यांचयत्रसमुनिर्यौवनंप्रतिपादितः॥ मांधातुश्चाप्युपाख्यानंराज्ञोऽत्रैवप्रकीर्तितं ॥ ७१ ॥ जंतूपाख्यानमत्रैवयत्रपुत्रेणसोमकः ॥ पुत्रार्थमयजद्राजालेभेपुत्रशतंचसः॥ ७२ ॥ ततःश्येनकपोतीयमुपाख्यानमनुत्तमं ॥ इंद्राग्नीयत्रधर्मश्चाप्यजिज्ञासन्शिबिंनृपं॥ ७३ ॥ अष्टावक्रीयमत्रैवविवादोयत्रबंदिना॥ अष्टावक्रस्यविप्रर्षेर्जनकस्याध्वरेऽभवत् ॥ ७४ ॥ नैयायिकानांमुख्येनवरुणस्यात्मजेनच ॥ पराजितोयत्रबंदीविवादेनंमहात्मना ॥ ७५ ॥

॥ ६६ ॥ कौमारब्रह्मचर्यस्य ॥ ६७ ॥ क्रोधीपुत्रान्कलत्रंचहंतिलोकांश्चभूरिशः जमदग्निःसपुत्रोत्रनिदर्शनमुदीरितं ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ देवत्वंदेवतानांहिब्राह्मण्याच्च्यवनोयतः शर्यातियज्ञेनासत्यौकृतवान्सोमपायिनौ सोमस्यपीतंपानंतद्वंतौसोमपीतिनौ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ पुत्रेणपशुभूतेन याजकोनरकंयातिनयाज्यःपापमाचरन् जंतुंहत्वासोमकायशतंपुत्रान्ददद्यथा ॥ ७२ ॥ अजिज्ञासत्परीक्षितवान् उत्कृत्यापिस्वमांसानिदत्वावाप्यखिलंवपुः शिबिःकपोतमिवचत्रायेतशरणागतं ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ नैयायिकानांमुख्येनयुक्तिरेवबलीयसी नतुश्रुतिरितिमन्यमानेन ॥ ७५ ॥

सागरंप्राप्तंसागरंगतंपितरंकहोडं ऋषिःअष्टावक्रःनवेषुयुक्तितोलभ्यंनचवेदोगुरुंविना अष्टावक्रयवक्रीतकथाभ्यामेतदीरितं ॥७६॥ निर्गुणःपरमात्मायदेहंव्याप्यावतिष्ठते इत्युक्ताहकपींद्रागनान्नमन्येनलंघ ये ॥७७॥ सौगंधिकार्थेकल्हारार्थे सौगंधिकंतुकल्हारेपद्मरागेपिकत्तृणेइतिमेदिनी नलिनींपुष्करिणीं अधर्षयत्आकुलीकृतवान् ॥ ७८॥ ७९॥ तीर्थयात्रास्वलंबघौसमानावितिदर्शीयन् पपाठतीर्थयात्रांते जटासुरवधादिकं ॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥ राज्ञोपइतिशेषः तेनैवअर्जुनेनैव एषांदानवानांवधआख्यातः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ शारीराद्बलतोब्रह्मन्बलंवेषमहत्तमं भीमंसजगरघस्तंधर्मराजोसमोचय

विजित्यसागरंप्राप्तंपितरंलब्धवानृषिः॥ यवक्रीतस्यचाख्यानंरैभ्यस्यचमहात्मनः॥गंधमादनयात्राचवासोनारायणाश्रमे॥७६॥ नियुक्तोभीमसेनश्चद्रौप द्यागंधमादने॥ व्रजन्पथिमहाबाहुर्दृष्टवान्पवनात्मजं॥७७॥ कदलीषंडमध्यस्थंहनूमंतंमहाबलं॥ यत्रसौगंधिकार्थेऽसौनलिनींतामधर्षयत्॥७८॥यत्रास्य युद्धमभवत्सुमहद्राक्षसैःसह॥ यक्षैश्चैवमहावीर्यैर्मणिमत्प्रमुखैस्तथा॥७९॥ जटासुरस्यचवधोराक्षसस्यवृकोदरात्॥ वृषपर्वणोराजर्षेस्ततोऽभिगमनंस्मृतं ॥८०॥आर्ष्टिषेणाश्रमेचैषांगमनंवासएवच॥प्रोत्साहनंचपांचाल्याभीमस्यात्रमहात्मनः॥८१॥कैलासारोहणंप्रोक्तंयत्रयक्षैर्बलोत्कटैः॥युद्धमासीन्महाघो रंमणिमत्प्रमुखैःसह॥८२॥समागमश्चपांडूनांयत्रवैश्रवणेनच॥समागमश्चार्जुनस्यतत्रैवभ्रातृभिःसह॥८३॥अवाप्यदिव्यान्यस्त्राणिगुर्वर्थंसव्यसाचिना॥ निवातकवचैर्युद्धंहिरण्यपुरवासिभिः॥८४॥ निवातकवचैर्घोरैर्दानवैःसुरशत्रुभिः॥ पौलोमैःकालकेयैश्चयत्रयुद्धंकिरीटिनः॥८५॥वधश्चैषांसमाख्यातो राज्ञस्तेनैवधीमता॥ अस्त्रसंदर्शनारंभोधर्मराजस्यसन्निधौ॥८६॥ पार्थस्यप्रतिषेधश्चनारदेनसुरर्षिणा॥ अवरोहणंपुनश्चैवपांडूनांगंधमादनात्॥८७॥भी मस्यग्रहणंचात्रपर्वताभोगवर्ष्मणा॥ भुजगेंद्रेणबलिनातस्मिन्सुगहनेवने॥८८॥ अमोक्षयद्यत्रचैनंप्रश्नानुक्त्वायुधिष्ठिरः॥ काम्यकागमनंचैवपुनस्तेषां महात्मनां॥८९॥ तत्रस्थांश्चपुनर्द्रष्टुंपांडवान्पुरुषर्षभान्॥ वासुदेवस्यागमनमत्रैवपरिकीर्तितं॥ ९०॥ मार्कंडेयसमास्यायामुपाख्यानानिसर्वशः॥ पृथो र्वैन्यस्ययत्रोक्तमाख्यानंपरमर्षिणा॥ ९१ ॥ संवादश्चसरस्वत्यास्तार्क्ष्यर्षेःसुमहात्मनः ॥ मत्स्योपाख्यानमत्रैवप्रोच्यतेतदनंतरं ॥ ९२ ॥ मार्कंडेयसमास्या चपुराणंपरिकीर्त्यते॥ऐंद्रद्युम्नमुपाख्यानंधौंधुमारंतथैवच॥९३॥पतिव्रतायाश्चाख्यानंतथैवांगिरसंस्मृतं॥द्रौपद्याःकीर्तितश्चात्रसंवादःसत्यभामया॥९४॥

त् पर्वतवत्आभोगःपरिपूर्णत्वंयस्यतादृशंवर्ष्मशरीरंयस्यतेन पर्वततुल्येनेत्यर्थः ॥८८॥८९॥९०॥ समास्यायांसहोपवेशने ॥९१॥९२॥ यावत्कीर्तिरकीर्तिर्वातावत्स्वर्नरकेथवा पुमानस्तीतिजानीयादिद्रयु म्ननिदर्शनात् ॥९३॥ पित्रोःशुश्रूषयाव्याधःसिद्धःपत्युःपतिव्रता सिद्धंतिब्राह्मणावन्हेर्योगिनस्त्वात्मसेवया पतिव्रतानांधर्माश्चद्रौपदीसत्यभामयोः संवादादधिगंतव्याःसेव्यास्तासांसुखावहाः ॥९४॥

॥ ९५ ॥ साधून्मित्रं गुरुर्हि स्वयमेवाभिभूयते इतिसंदर्शयन्नाह घोषयात्रामहामुनिः नदेवब्राह्मणार्थेऽपिहिंसावह्नीप्रशस्यते इतिसंदर्शयन्नाह मृगस्वप्ननिदर्शनं ॥ ९६ व्रीहिद्रौणिकदृष्टांतात् त्तिशुद्धोऽतिथिप्रियः अत्यल्पेनापिदानेनसिध्यतीत्येतदीरितं ॥ ९७ ॥ दौर्वाससेतुसार्वात्म्यकारुण्यंचेरितंहरेः तत्तृप्त्याहिजगत्तृप्तमत्यल्पेनापितृप्यतः ॥ ९८ ॥ भीमोभयंकरः भीमःपांडवः पंचसटमितिपाठेपिस एवार्थः परस्त्रीस्पर्शमात्रेणजयद्रथदशास्ययोः आयःपंचसखोजातःसकुदुबोहतःपरः ॥ ९९ ॥ कार्यार्थीमित्रमन्विच्छन्नृशंसःस्यान्महानपि जघानवालिनंरामोनिर्दोषमपिसाहतात् ॥ २०० ॥ पतिव्रता

पुनर्द्वैतवनंचैवपांडवाःसमुपागताः ॥ घोषयात्राचगंधर्वैर्यत्रबद्धःसुयोधनः ॥ ९५ ॥ ह्रियमाणस्तुमंदात्मामोक्षितोऽसौकिरीटिना ॥ धर्मराजस्यचात्रैवमृगस्वप्ननिदर्शनात् ॥ ९६ ॥ काम्यकेकाननश्रेष्ठेपुनर्गमनमुच्यते ॥ व्रीहिद्रौणिकमाख्यानमत्रैवबहुविस्तरं ॥ ९७ ॥ दुर्वाससोऽप्युपाख्यानमत्रैवपरिकीर्तितं ॥ जयद्रथेनापहारोद्रौपद्याश्चाश्रमांतरात् ॥ ९८ ॥ यत्रैनमन्वयाद्भीमोवायुवेगसमोजवे ॥ चक्रेचैनंपंचशिखंयत्रभीमोमहाबलः ॥ ९९ ॥ रामायणमुपाख्यानमत्रैवबहुविस्तरं ॥ यत्ररामेणविक्रम्यनिहतोरावणोयुधि ॥ २०० ॥ सावित्र्याश्चाप्युपाख्यानमत्रैवपरिकीर्तितं ॥ कर्णस्यपरिमोक्षोऽत्रकुंडलाभ्यांपुरंदरात् ॥ १ ॥ यत्रास्यशक्तिंतुष्टोऽसावदादेकवधायच ॥ आरणेयमुपाख्यानंयत्रधर्मोऽन्वशात्सुतं ॥ २ ॥ जग्मुर्लब्धवरायत्रपांडवाःपश्चिमांदिशं ॥ एतदारण्यकंपर्वतृतीयंपरिकीर्तितं ॥ ३ ॥ अत्राध्यायशतेद्वेतुसंख्ययापरिकीर्तिते ॥ एकोनसप्ततिश्चैवतथाध्यायाःप्रकीर्तिताः ॥ ४ ॥ एकादशसहस्राणिश्लोकानांषट्शतानिच ॥ चतुःषष्टिस्तथाश्लोकाःपर्वण्यस्मिन्प्रकीर्तिताः ॥ ५ ॥ अतःपरंनिबोधेदंवैराटंपर्वविस्तरं ॥ विराटनगरेगत्वाश्मशानेविपुलांशमीं ॥ ६ ॥ दृष्ट्वासन्निदधुस्तत्रपांडवायुधान्युत ॥ यत्रप्रविश्यनगरंछद्मनान्यवसंस्तुते ॥ ७ ॥ पांचालींप्रार्थयानस्यकामोपहतचेतसः ॥ दुष्टात्मनोवधोयत्रकीचकस्यवृकोदरात् ॥ ८ ॥ पांडवान्वेषणार्थंचराज्ञोदुर्योधनस्यच ॥ चाराःप्रस्थापिताश्चात्रनिपुणाःसर्वतोदिशं ॥ ९ ॥ नचप्रवृत्तिस्तैर्लब्धापांडवानांमहात्मनां ॥ गोग्रहश्चविराटस्यत्रिगर्तैःप्रथमंकृतः ॥ १० ॥ यत्रास्ययुद्धंसुमहत्तैरासील्लोमहर्षणं ॥ ह्रियमाणश्चयत्रासौभीमसेनेनमोक्षितः ॥ ११ ॥

यामाहात्म्यंकुलद्वयमुत्स्वावहं भर्तृमृत्युहरंचैवसाविसीहनिदर्शनं परिमोक्षोवियोगः ॥ १ ॥ कर्णोदातापात्रमिंद्रोदेयंस्वात्मंसमंधनं शक्त्याविनिमयात्तज्जोधर्मोनाभ्यभवद्रिपुं आरणेयंअरणीहरणं धर्मेण बकरूपिणा सर्वंयचोदितार्थानामुपसंहारवर्णनं आरणेयेधर्मपार्थसंवादव्याजतःकृतं ॥ २ ॥ आदिरेकोनविंशत्यापर्वभिर्नवभिःसभा आरण्यकंषोडशभिर्धर्मेणान्यत्प्रपद्यत ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पर्वछन्न विधिःतेषांशमीमित्युक्तं सोकःशोकमलंपार्थविकपर्वभिरुक्तः ॥ ६ ॥ ७ ॥ विराटेप्रथमंशोकःसेवाधर्मोपदेशः तने तमापिस्वलबाधासीत्युक्तंकीचकवधे ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

पौष्कांदर्शयित्वैवसाक्षिनेभेत्रनाम्नी प्रकीर्तयेदितिपोचेमुनिर्गोग्रहपर्वणि ॥ १२ ॥ १३ ॥ धर्मेणैवापवंतीत्वापरंसौभाग्यमश्नुते अभिमन्योर्विवाहाख्येपर्वण्येतत्प्रदर्शितं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ मंदात्मास्वार्थानभिज्ञः दुर्मतिर्विक्षिप्तचित्तः एकएवसहायोऽस्मीशःकिंसैन्यकोटिभिः इतिवव्रेर्जुनःकृष्णंनसैन्यंधार्तराष्ट्रकम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वैचित्रवीर्यस्यपां

गोधनंचविराटस्यमोक्षितंयत्रपांडवैः॥अनंतरंचकुरुभिस्तस्यगोग्रहणंकृतं॥१२॥समस्तायत्रपार्थेननिर्जिताःकुरवोयुधि॥प्रत्याहृतंगोधनंचविक्रमेणकिरीटिना॥१३॥विराटेनोत्तरादत्तास्नुषायत्रकिरीटिनः॥अभिमन्युंसमुद्दिश्यसौभद्रमरिघातिनं॥१४॥ चतुर्थमेतद्विपुलंवैराटंपर्ववर्णितं॥ अत्राप्यपरिसंख्याताअध्यायाःपरमर्षिणा॥१५॥ सप्तषष्टिरथोपूर्णाश्लोकानामपिमेशृणु॥श्लोकानांद्विसहस्रंतुश्लोकाःपंचाशदेवतु॥१६॥उक्तानिवेदविदुषापर्वण्यस्मिन्महर्षिणा॥ उद्योगपर्वविज्ञेयंपंचमंशृण्वतःपरं॥१७॥उपप्लव्येनिविष्टेषुपांडवेषुजिगीषया॥ दुर्योधनोऽर्जुनश्चैववासुदेवमुपस्थितौ॥१८॥ साहाय्यमस्मिन्समरेभवान्नौकर्तुमर्हति॥ इत्युक्तेवचनेकृष्णोयत्रोवाचमहामतिः॥१९॥ अयुध्यमानमात्मानंमंत्रिणंपुरुषर्षभौ॥ अक्षौहिणींवासैन्यस्यकस्यकिंवाददाम्यहं॥२०॥ वव्रेदुर्योधनःसैन्यंमंदात्मायत्रदुर्मतिः॥अयुध्यमानंसचिवंवव्रेकृष्णंधनंजयः॥२१॥मद्रराजंचराजानमायांतंपांडवान्प्रति॥ उपहारैर्वंचयित्वावर्त्मन्येवसुयोधनः॥२२॥वरदंतंवरंवव्रेसाहाय्यंक्रियतांमम॥शल्यस्तस्मैप्रतिश्रुत्यजगामोद्दिश्यपांडवान्॥२३॥शांतिपूर्वंचाकथयद्यत्रेंद्रविजयंनृपः॥पुरोहितप्रेषणंचपांडवैःकौरवान्प्रति॥२४॥वैचित्रवीर्यस्यवचःसमादायपुरोधसः॥तथेंद्रविजयंचापियानंचैवपुरोधसः॥२५॥संजयंप्रेषयामासशमार्थीपांडवान्प्रति॥यत्रदूतंमहाराजोधृतराष्ट्रःप्रतापवान्॥२६॥श्रुत्वाचपांडवान्यत्रवासुदेवपुरोगमान्॥प्रजागरःसंप्रजज्ञेधृतराष्ट्रस्यचिंतया॥२७॥विदुरोयत्रवाक्यानिविचित्राणिहितानिच॥श्रावयामासराजानंधृतराष्ट्रंमनीषिणं॥ २८ ॥ तथासनत्सुजातेनयत्राध्यात्ममनुत्तमं॥ मनस्तापान्वितोराजाश्रावितःशोकलालसः॥२९॥

स्वस्यपुरोधसःसंकाशात्वचःइंद्रविजयतात्पर्यंपुरोहितप्रेषणीचित्यंचसमादायअभ्युपेत्यसंजयंप्रेषयामासेतिउत्तरेणसंबंधः भवेत्सहायवान्पूर्वंसाम्नाशत्रुमथार्थयेत् उद्योगसंजयप्रेष्यपर्वण्यावेतदीरितं
॥ २५॥ २६ ॥२७ ॥२८॥ शोकेलालसाआसक्तिर्यस्यसतथाभूतस्तापहरंअध्यात्मंश्रावितोपितापंनजहावितिभावः ननिद्रामिपरार्थार्थीनचबुध्यतिबोधितः इतिप्रजागरेसनत्सुजातेचापिवर्णितं ॥२९॥

समितौसभायां ऐकात्म्यंएकचित्ततं वस्तुतस्तुयत्रकुत्रचित्प्रसंगेवासुदेवार्जुनयोर्जीवेशयोरैकात्म्यमभेदमेवशास्तिसंजयः तज्ज्ञानंविनाराज्ञःशोकतरणासंभवात् राजातुमौढ्यात् अपिलोकपरतयैवतदर्थं निपतन्नपीतिनास्यशोकोनश्यतीतिशाखदृदयं ॥ ३० ॥ संधिअविरोधं नागोहस्तीतिनसमानसंज्ञं हस्तिनापुरमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ दुष्टंकृष्णनिग्रहरूपं योगेश्वरत्वंवैश्वरूप्यं ऐश्वर्यं वैश्वरूप्यंचहरेःश्रुत्वावलोक्यच दुर्योधनोनमेनेस्यवाक्यंम्लेच्छःश्रुतेरिव ॥ ३५ ॥ अनुमंत्रितःउपजापितःउपायपूर्वंभेदपूर्वं शौटीर्यात्गर्वात् अपित्रैलोक्यराज्यस्यहेतोर्विश्वस्तमाश्रितं नत्यजेदेहनाशेपी

प्रभातेराजसमितौसंजयोयत्रवाविभो॥ ऐकात्म्यंवासुदेवस्यप्रोक्तवानर्जुनस्यच॥ ३० ॥ यत्रकृष्णोदयापन्नःसंधिमिच्छन्महामतिः ॥ स्वयमागाच्छमं कर्तुंनगरंनागसाह्वयं॥ ३१ ॥ प्रत्याख्यानंचकृष्णस्यराज्ञादुर्योधनेनवै ॥ शमार्थेयाचमानस्यपक्षयोरुभयोर्हितं ॥ ३२ ॥ दंभोद्भवस्यचाख्यानंमत्रैवपरिकीर्तितं॥ वरान्वेषणमत्रैवमातलेश्चमहात्मनः॥ ३३॥ महर्षेश्चापिचरितंकथितंगालवस्यवै ॥ विदुलायाश्चपुत्रस्यप्रोक्तंचाप्यनुशासनं ॥ ३४ ॥ कर्णदुर्योधनादीनांदुष्टंविज्ञायमंत्रितं॥ योगेश्वरत्वंकृष्णेनयत्रराज्ञांप्रदर्शितं॥ ३५॥ रथमारोप्यकृष्णेनयत्रकर्णोऽनुमंत्रितः॥ उपायपूर्वंशौटीर्यात्प्रत्याख्यातश्चतेन सः॥ ३६॥ आगम्यहास्तिनपुरादुपप्लव्यमरिंदमः ॥ पांडवानांयथावृत्तंसर्वमाख्यातवान्हरिः॥३७॥ तेतस्यवचनंश्रुत्वामंत्रयित्वाचयद्धितं॥ सांग्रामिकंततःसर्वंसज्जंचक्रुःपरंतपाः॥ ३८॥ ततोयुद्धायनिर्यातानराश्वरथदंतिनः॥ नगराद्धास्तिनपुराद्बलसंख्यानमेवच॥ ३९॥ यत्रराज्ञाह्युलूकस्यप्रेषणंपांडवान्प्रति ॥ श्वोभाविनिमहायुद्धेदौत्येनकृतवान्प्रभुः ॥ ४० ॥ रथातिरथसंख्यानमंबोपाख्यानमेवच ॥ एतत्सुबहुवृत्तांतंपंचमंपर्वभारते ॥ ४१ ॥ उद्योगपर्वनिर्दिष्टंसंधिविग्रहमिश्रितं ॥ अध्यायानांशतंप्रोक्तंषडशीतिर्महर्षिणा॥४२॥ श्लोकानांषट्सहस्राणितावंत्येवशतानिच॥ श्लोकाश्चनवतिःप्रोक्तास्तथैवाष्टौमहात्मना॥ ४३॥ व्यासेनोदारमतिनापर्वण्यस्मिंस्तपोधनाः॥ अतःपरंविचित्रार्थंभीष्मपर्वप्रचक्षते॥ ४४॥ जंबूखंडविनिर्माणंयत्रोक्तंसंजयेनह॥ यत्रयौधिष्ठिरंसैन्यंविषादमगमत्परं॥ ४५॥ यत्रयुद्धमभूद्धोरंदशाहानिसुदारुणं॥ कश्मलंयत्रपार्थस्यवासुदेवोमहामतिः॥ ४६॥

त्युक्तंकर्णोपजापतः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ निंदंत्यसंतोऽपिसतोवैडालव्रतिकाइति युधिष्ठिरमिवोलूकइत्यूचेबादरायणः ॥ ४० ॥ यद्बलाज्जयमाशास्तेधार्तराष्ट्रस्तमर्कजं माहार्द्धरथइत्युचैर्भीष्मस्तेजोवधेप्सया नकिंचित्तपसोऽसाध्यंयतोजन्मांतरंविना पुंस्त्वंशिखंडिनीप्रापेत्यंबोपाख्यानईरितं ॥ ४१ ॥ संधिविग्रहमिश्रितंकृष्णदौत्येनसंधिःउलूकदौत्येनविग्रहःताभ्यांमिश्रितं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ अस्येतर्तिविनासेनाकूर्मामलकमुष्टिवत् इतिसेनापतिंभीष्मंचकेकौरवनंदनः वैराजंदर्शनाद्गूर्ध्वपरब्रह्मसाक्षात्करणं इतीवजंबूखंडादिगीतायाःपूर्वमीरितं कश्मलंविषादं ॥४६॥

मोहजंममत्येत्थंसमीक्ष्यभीष्मस्यदुर्जयत्वमितिशेषः ॥ ४७ ॥ श्रुतिःस्मृतेर्बलवतीभक्तौत्वेतद्विपर्ययः भीष्मंजिघांसतापार्थसूतेनैतत्प्रदर्शितं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ नदेहमनुशीर्यंतेवैष्णवाजितमृत्यवः भीष्मःकालांतसकांक्षीशरतल्पेऽवसच्चिरं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ क्षात्रात्ब्राह्मंमहःश्रेष्ठमितिमत्वासुयोधनः जयाशयास्वमाचार्यंसैनापत्येभ्यषेचयत् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ संशप्तकास्तुयेसंख्येसर्वथाप्यनि

मोहजंनाशयामासहेतुभिर्मोक्षदर्शिभिः ॥ समीक्ष्याधोक्षजःक्षिप्रंयुधिष्ठिरहितेरतः ॥ ४७ ॥ रथादाप्लुत्यवेगेनस्वयंकृष्णउदारधीः ॥ प्रतोदपाणिराधावद्भीष्मंहंतुंव्यपेतभीः ॥ ४८ ॥ वाक्यप्रतोदाभिहतोयत्रकृष्णेनपांडवः ॥ गांडीवधन्वासमरेसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ४९ ॥ शिखंडिनंपुरस्कृत्ययत्रपार्थोमहाधनुः ॥ विनिघ्नन्निशितैर्बाणैरथाद्भीष्ममपातयत् ॥ २५० ॥ शरतल्पगतश्चैवभीष्मोयत्रबभूवह ॥ षष्ठमेतत्समाख्यातंभारतेपर्वविस्तृतं ॥ ५१ ॥ अध्यायानांशतंप्रोक्तंतथासप्तदशापरे ॥ पंचश्लोकसहस्राणिसंख्ययाष्टौशतानिच ॥ ५२ ॥ श्लोकाश्चचतुराशीतिरस्मिन्पर्वणिकीर्तिताः ॥ व्यासेनवेदविदुषासंख्याताभीष्मपर्वणि ॥ ५३ ॥ द्रोणपर्वततश्चित्रंबहुवृत्तांतमुच्यते ॥ सैनापत्येऽभिषिक्तोऽथयत्राचार्यःप्रतापवान् ॥ ५४ ॥ दुर्योधनस्यप्रीत्यर्थंप्रतिजज्ञेमहास्त्रवित् ॥ ग्रहणंधर्मराजस्यपांडुपुत्रस्यधीमतः ॥ ५५ ॥ यत्रसंशप्तकाःपार्थमपनिन्यूरणाजिरात् ॥ भगदत्तोमहाराजोयत्रशक्रसमोयुधि ॥ ५६ ॥ सुप्रतीकेननागेनसहिशांतःकिरीटिना ॥ यत्राभिमन्युंबहवोजघ्नुरेकंमहारथाः ॥ ५७ ॥ जयद्रथमुखाबालंशूरमप्राप्तयौवनं ॥ हतेऽभिमन्यौक्रुद्धेनयत्रपार्थेनसंयुगे ॥ ५८ ॥ अक्षौहिणीःसप्तहत्वाहतोराजाजयद्रथः ॥ यत्रभीमोमहाबाहुःसात्यकिश्चमहारथः ॥ ५९ ॥ अन्वेषणार्थंपार्थस्ययुधिष्ठिरनृपाज्ञया ॥ प्रविष्टौभारतींसेनामप्रधृष्यांसुरैरपि ॥ १६० ॥ संशप्तकावशेषंचकृतंनिःशेषमाहवे ॥ संशप्तकानांवीराणांकोट्योनवमहात्मनां ॥ ६१ ॥ किरीटिनाभिनिष्क्रम्यप्रापितायमसादनं ॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्राश्चतथापाषाणयोधिनः ॥ ६२ ॥ नारायणाश्चगोपालाःसमरेचित्रयोधिनः ॥ अलंबुषःश्रुतायुश्चजलसंधश्चवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ सौमदत्तिर्विराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ घटोत्कचादयश्चान्येनिहताद्रोणपर्वणि ॥ ६४ ॥ अश्वत्थामाऽपिचात्रैवद्रोणेयुधिनिपातिते ॥ अस्त्रंप्रादुश्चकारोग्रंनारायणममर्षितः ॥ ६५ ॥

वर्तिनस्ते अपनिन्युः अपव्हृतवंतः रणाजिराद्रणस्थानात् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ संशप्तकवधोत्साहीजिष्णुःपुत्रवधार्दितः प्रतिज्ञांमहतींकृत्वातीर्णःश्रीपतिमायया ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ संतोप्यसाधुतांयांतिप्रतिकूलेविधातरि द्रोणस्यमृत्युकालेहिधर्मोप्यनृतभागभूत् अनृतेनहतोद्रोणोनत्वानारायणास्त्रकं नानोपायैररीन्हत्वास्वीयान्रक्षितवान्हरिः ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ मिषतां पश्यतां ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ कार्याकार्यविचारंहिक्रोधाविष्टानकुर्वते अपिबच्छोणितंभ्रातुर्भीमसेनोहिसंयुगे ॥ ७६ ॥ सौरिरैंद्रिः

आग्नेयंकीर्त्यतेयत्ररुद्रमाहात्म्यमुत्तमं ॥ व्यासस्यचाप्यागमनंमाहात्म्यंकृष्णपार्थयोः ॥ ६६ ॥ सप्तमंभारतेपर्वमहदेतदुदाहृतं ॥ यत्रतेपृथिवीपालाःप्रायशोनिधनंगताः ॥ ६७ ॥ द्रोणपर्वणियेशूरानिर्दिष्टाःपुरुषर्षभाः ॥ अत्राध्यायशतंप्रोक्तंतथाध्यायाश्चसप्ततिः ॥ ६८ ॥ अष्टौश्लोकसहस्राणितथानवशतानिच ॥ श्लोकानवतथैवात्रसंख्यातास्तत्त्वदर्शिना ॥ ६९ ॥ पाराशर्येणमुनिनासंचिंत्यद्रोणपर्वणि ॥ अतःपरंकर्णपर्वप्रोच्यतेपरमाद्भुतं ॥ १७० ॥ सारथ्येविनियोगश्चमद्रराजस्यधीमतः ॥ आख्यातंयत्रपौराणंत्रिपुरस्यनिपातनं ॥ ७१ ॥ प्रयाणेपरुषश्चात्रसंवादःकर्णशल्ययोः ॥ हंसकाकीयमाख्यानंतत्रैवाक्षेपसंहितं ॥ ७२ ॥ वधःपांड्यस्यचतथाअश्वत्थाम्नामहात्मना ॥ दंडसेनस्यचततोदंडस्यचवधस्तथा ॥ ७३ ॥ द्वैरथेयत्रकर्णेनधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ संशयंगमितोयुद्धेमिषतांसर्वधन्विनां ॥ ७४ ॥ अन्योन्यंप्रतिचक्रोधोयुधिष्ठिरकिरीटिनोः ॥ यत्रैवानुनयःप्रोक्तोमाधवेनार्जुनस्यहि ॥ ७५ ॥ प्रतिज्ञापूर्वकंचापिवक्षोदुःशासनस्यच ॥ भित्वावृकोदरोरक्तंपीतवान्यत्रसंयुगे ॥ ७६ ॥ द्वैरथेयत्रपार्थेनहतःकर्णोमहारथः ॥ अष्टमंपर्वनिर्दिष्टमेतद्भारतचिंतकैः ॥ ७७ ॥ एकोनसप्ततिःप्रोक्ताअध्यायाःकर्णपर्वणि ॥ चत्वार्येवसहस्राणिनवश्लोकशतानिच ॥ ७८ ॥ चतुःषष्टिस्तथाश्लोकाःपर्वण्यस्मिन्प्रकीर्तिताः ॥ अतःपरंविचित्रार्थंशल्यपर्वप्रकीर्तितं ॥ ७९ ॥ हतप्रवीरेसैन्येतुनेतामद्रेश्वरोऽभवत् ॥ यत्रकौमारमाख्यानमभिषेकस्यकर्मच ॥ ८० ॥ वृत्तानिरथयुद्धानिकीर्त्यंतेयत्रभागशः ॥ विनाशःकुरुमुख्यानांशल्यपर्वणिकीर्त्यते ॥ ८१ ॥ शल्यस्यनिधनंचात्रधर्मराजान्महात्मनः ॥ शकुनेश्चवधोऽत्रैवसहदेवेनसंयुगे ॥ ८२ ॥ सैन्येचहतभूयिष्ठेकिंचिच्छिष्टेसुयोधनः ॥ ह्रदंप्रविश्ययत्रासौसंस्तभ्यापोव्यवस्थितः ॥ ८३ ॥ प्रवृत्तिस्तत्रचाख्यातायत्रभीमस्यलुब्धकैः ॥ क्षेपयुक्तैर्वचोभिश्चधर्मराजस्यधीमतः ॥ ८४ ॥ ह्रदात्समुत्थितोयत्रधार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ॥ भीमेनगदयायुद्धंयत्रासौकृतवान्सह ॥ ८५ ॥ समवायेचयुद्धस्यरामस्यागमनंस्मृतं ॥ सरस्वत्याश्चतीर्थानांपुण्यतापरिकीर्तिता ॥ ८६ ॥

निजप्रेमागिदानीवद्विपर्ययः सहायोहंतुरीशानःपक्षपातविवर्जितः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ जयाशाजीविताशाचसुक्षीणस्यापिदुस्त्यजा शल्यंह्रदंचशरणंकृतवान्सुयोधनः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ समवायेसमये युद्धांतेतीर्थयात्रांवत्यब्रूतेबादरायणः तेनजानीमहेहिंसाधर्म्यापिदुरितप्रदा ॥ ८६ ॥

नाधर्मेणविनाशत्रुःशक्योनिर्जेतुमुल्बणः भीमसेनोऽस्यधोनाभेःप्रजहारनुयोधनं ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ दंशनंकवचं ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

गदायुद्धंचतुमुलमत्रैवपरिकीर्तितं ॥ दुर्योधनस्यराज्ञोऽथयत्रभीमेनसंयुगे ॥ ८७ ॥ ऊरूभग्नौप्रसह्याजौगदयाभीमवेगया ॥ नवमंपर्वनिर्दिष्टमेतदद्भुतमर्थवत् ॥ ८८ ॥ एकोनषष्टिरध्यायाःपर्वण्यत्रप्रकीर्तिताः ॥ संख्यातावहुवृत्तांताःश्लोकसंख्याऽत्रकथ्यते ॥ ८९ ॥ त्रीणिश्लोकसहस्राणिद्वेशतेविंशतिस्तथा ॥ मुनिनासंप्रणीतानिकौरवाणांयशोभृता ॥ ९० ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिसौप्तिकंपर्वदारुणं ॥ भग्नोरुंयत्रराजानंदुर्योधनममर्षणं ॥ ९१ ॥ अपयातेषुपार्थेषुत्रयस्तेऽभ्याययूरथाः ॥ कृतवर्माकृपोद्रौणिःसायान्हेरुधिरोक्षितं ॥ ९२ ॥ समेत्यददृशुर्भूमौपतितंरणमूर्धनि ॥ प्रतिजज्ञेदृढक्रोधोद्रौणिर्यत्रमहारथः ॥ ९३ ॥ अहत्वासर्वपंचालान्धृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ पांडवांश्चसहामात्यान्नविमोक्ष्यामिदंशनं ॥ ९४ ॥ यत्रैवमुक्त्वाराजानमपक्रम्यत्रयोरथाः ॥ सूर्यास्तमनवेलायामासेदुस्तेमहद्वनं ॥ ९५ ॥ न्यग्रोधस्याथमहतोयत्राधस्ताद्व्यवस्थिताः ॥ ततःकाकान्वहून्रात्रौदृष्ट्वोलूकेनहिंसितान् ॥ ९६ ॥ द्रौणिःक्रोधसमाविष्टःपितुर्वधमनुस्मरन् ॥ पंचालानांप्रसुप्तानांवधंप्रतिमनोदधे ॥ ९७ ॥ गत्वाचशिबिरद्वारिदुर्दर्शंतत्रराक्षसं ॥ घोररूपमपश्यत्सदिवमावृत्यधिष्ठितं ॥ ९८ ॥ तेनव्याघातमस्त्राणांक्रियमाणमवेक्ष्यच ॥ द्रौणिर्यत्रविरूपाक्षंरुद्रमाराध्यसत्वरः ॥ ९९ ॥ प्रसुप्तान्निशिविश्वस्तान्धृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ पंचालान्सपरीवारान्द्रौपदेयांश्चसर्वशः ॥ ३०० ॥ कृतवर्मणाचसहितःकृपेणचनिजघ्निवान् ॥ यत्रामुच्यंततेपार्थाःपंचकृष्णबलाश्रयात् ॥ १ ॥ सात्यकिश्चमहेष्वासःशेषाश्चनिधनंगताः ॥ पंचालानांप्रसुप्तानांयत्रद्रोणसुताद्वधः ॥ २ ॥ धृष्टद्युम्नस्यसूतेनपांडवेषुनिवेदितः ॥ द्रौपदीपुत्रशोकार्त्तापितृभ्रातृवधार्दिता ॥ ३ ॥ कृतानशनसंकल्पायत्रभर्तॄनुपाविशत् ॥ द्रौपदीवचनाद्यत्रभीमोभीमपराक्रमः ॥ ४ ॥ प्रियंतस्याश्चिकीर्षन्वैगदामादायवीर्यवान् ॥ अन्वधावत्सुसंक्रुद्धोभारद्वाजंगुरोःसुतं ॥ ५ ॥ भीमसेनभयाद्यत्रदैवेनाभिप्रचोदितः ॥ अपांडवायेतिरुषाद्रौणिरस्त्रमवासृजत् ॥ ६ ॥ मैवमित्यब्रवीत्कृष्णःशमयंस्तस्यतद्वचः ॥ यत्रास्त्रमस्त्रेणचतच्छमयामासफाल्गुनः ॥ ७ ॥ द्रौणेश्चद्रोहबुद्धित्वंवीक्ष्यपापात्मनस्तदा ॥ द्रौणिद्वैपायनादीनांशापाश्चान्योन्यकारिताः ॥ ८ ॥

विदुषोब्राह्मणस्यापिदैन्यात्स्याद्दारुणामतिः अश्वत्थामापियत्सुप्तानघ्नीश्चन्यवधीद्रुषा ॥ ३०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ उपाविशत्भर्तॄनुपरुद्धवती ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

जितकाशिनः जयश्लाघिनः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सौप्तिकैषीके आख्याने अत्र पर्वणि संबद्धे इत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ आयोधनं युद्धस्थानं ॥ १६ ॥ १७ ॥ क्षत्रियाः क्षत्रियस्त्रियः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अर्थार्थी वधमाप्नोतीति विलपंति च तत्स्त्रियः तस्मादर्थं न लिप्सेत श्रेयोर्थी धार्त्तराष्ट्रवत् द्विनवाक्षौहिणीर्हत्वा लेभे राज्यं युधिष्ठिरः एवंभूतक्षयेणैव भवत्यर्थः सतामपि बंधूनपि नयेद्युद्धे

मणिं तथा समादाय द्रोणपुत्रान्महारथात् ॥ पांडवाः प्रददुर्हृष्टा द्रौपद्यै जितकाशिनः ॥ ९ ॥ एतद्दशमं पर्व सौप्तिकं समुदाहृतं ॥ अष्टादशास्मिन्नध्यायाः पर्वण्युक्ता महात्मना ॥ १० ॥ श्लोकानां कथितान्यत्र शतान्यष्टौ प्रसंख्यया ॥ श्लोकाश्च सप्ततिः प्रोक्ता मुनिना ब्रह्मवादिना ॥ ११ ॥ सौप्तिकैषीके संबद्धे पर्वण्युत्तमतेजसी ॥ अत ऊर्ध्वमिदं प्राहुः स्त्रीपर्व करुणोदयं ॥ १२ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तः प्रज्ञाचक्षुर्नराधिपः ॥ कृष्णोपनीतां यत्रासावायसीं प्रतिमां दृढां ॥ १३ ॥ भीमसेनद्रोहबुद्धिर्धृतराष्ट्रो बभंज ह ॥ तथा शोकाभितप्तस्य धृतराष्ट्रस्य धीमतः ॥ १४ ॥ संसारगहनं बुद्ध्या हेतुभिर्मोक्षदर्शनैः ॥ विदुरेण च यत्रास्य राज्ञ आश्वासनं कृतं ॥ १५ ॥ धृतराष्ट्रस्य चात्रैव कौरवायोधनं तथा ॥ सांतःपुरस्य गमनं शोकार्तस्य प्रकीर्तितं ॥ १६ ॥ विलापो वीरपत्नीनां यत्रातिकरुणः स्मृतः ॥ क्रोधावेशः प्रमोहश्च गांधारीधृतराष्ट्रयोः ॥ १७ ॥ यत्र तान्क्षत्रियाः शूरान्संग्रामेष्वनिवर्तिनः ॥ पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄंश्चैव ददृशुर्निहतान्रणे ॥ १८ ॥ पुत्रपौत्रवधार्त्तायास्तथात्रैव प्रकीर्तिता ॥ गांधार्याश्चापि कृष्णेन क्रोधोपशमनक्रिया ॥ १९ ॥ यत्र राजा महाप्राज्ञः सर्वधर्मभृतां वरः ॥ राज्ञां तानि शरीराणि दाहयामास शास्त्रतः ॥ २० ॥ तोयकर्मणि चारब्धे राज्ञामुदकदानिके ॥ गूढोत्पन्नस्य चाख्यानं कर्णस्य पृथयात्मनः ॥ २१ ॥ सुतस्यैतदिह प्रोक्तं व्यासेन परमर्षिणा ॥ एतदेकादशं पर्व शोकवैक्लव्यकारणं ॥ २२ ॥ प्रणीतं सज्जनमनोवैक्लव्याश्रुप्रवर्तकं ॥ सप्तविंशतिरध्यायाः पर्वण्यस्मिन्प्रकीर्तिताः ॥ २३ ॥ श्लोकसप्तशती चापि पंचसप्ततिसंयुता ॥ संख्यया भारताख्यानमुक्तं व्यासेन धीमता ॥ २४ ॥ अतः परं शांतिपर्व द्वादशं बुद्धिवर्धनं ॥ यत्र निर्वेदमापन्नो धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ २५ ॥ घातयित्वा पितॄन् भ्रातॄन्पुत्रान्संबंधिमातुलान् ॥ शांतिपर्वणि धर्माश्च व्याख्याताः शारतल्पिकाः ॥ २६ ॥

स्वर्गश्राद्धैश्च तर्पयेत् इत्येवं निर्मलं क्षात्रं कर्मोक्तं तोयकर्मणि ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अर्थामौक्त्यादियोगे वा यत्सुखं कामशब्दितं तदापुः पांडवाः क्लेशैर्लब्धराज्याः पृथग्गृहाः चतुर्भिरेवं वैराटमेकादशभिरुद्यमं पंचभिर्भीष्ममष्टाभिर्द्रोणमेकेन सूर्यजं चतुस्त्रिपंचभिः शल्यसौप्तिकस्त्र्यभिधानि च पर्वभिर्दीपयंत्यर्थं शांत्यादिः कामदीपिका निर्वेददुःखं ॥ २५ ॥ शारतल्पिकाः शराएव तल्पो यस्य तेन भीष्मेण व्याख्याता इत्यर्थः ॥ २६ ॥

यथोक्तंवंशयत्वंकृत्वान्धर्ममक्षयमश्नुते भूपइत्येकतद्धर्माःसापद्धर्मानिरूपिताः कालहेतुप्रदर्शिनः कालोदुर्भिक्षादिर्हेतुर्वैररोगादिश्वतत्प्रदर्शिनः देशकालाद्यपेक्षयावर्तितव्यमित्यर्थः ॥ २७ ॥ सर्वज्ञत्वंकार्याकार्यविभागज्ञत्वं॥२८॥२९॥३०॥३१॥ प्रकृतिस्वाभाविकीमवस्थां सर्वाधिकारिकामोक्षधर्माःसम्यगुदीरिताः तत्राधिकारसित्ध्यर्थंदानधर्माश्चकीर्तिताः ॥ ३२ ॥ व्यवहारआचारः धर्मार्थीयःधर्मार्थयोर्हितः ॥३३॥सत्यस्यहिंसाशून्यस्ययथार्थभाषणस्यपरागतिःपराकाष्ठा॥३४॥महाभाग्यंमाहात्म्यं रहस्यंअल्पायासेनापिमहाफलप्रदत्वं देशकालोपसंहितंतीर्थपर्वोपधानात् ॥ ३५॥स्वच्छंदमरणःसर्वो

राजभिर्वेदितव्यास्तेसम्यग्ज्ञानबुभुत्सुभिः॥ आपद्धर्माश्चतत्रैवकालहेतुप्रदर्शिनः ॥ २७ ॥ यान्बुध्वापुरुषःसम्यक्सर्वज्ञत्वमवाप्नुयात् ॥ मोक्षधर्माश्चकथितािविचित्राबहुविस्तराः ॥ २८ ॥ द्वादशंपर्वनिर्दिष्टमेतत्प्राज्ञजनप्रियं ॥ अत्रपर्वणिविज्ञेयमध्यायानांशतत्रयं ॥ २९ ॥ त्रिंशच्चैवतथाध्यायानवचैवतपोधनाः ॥ चतुर्दशसहस्राणितथासप्तशतानिच ॥ ३३० ॥ सप्तश्लोकास्तथैवात्रपंचविंशतिसंख्यया ॥ अतऊर्ध्वंचविज्ञेयमनुशासनमुत्तमं ॥ ३१ ॥ यत्रप्रकृतिमापन्नःश्रुत्वाधर्मविनिश्चयं ॥ भीष्माद्भागीरथीपुत्रात्कुरुराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३२ ॥ व्यवहारोऽत्रकात्स्न्र्येनधर्मार्थीयःप्रकीर्तितः ॥ विविधानांचदानानांफलयोगाःप्रकीर्तिताः ॥ ३३ ॥ तथापात्रविशेषाश्चदानानांचपरोविधिः ॥ आचारविधियोगश्चसत्यस्यचपरागतिः ॥ ३४ ॥ महाभाग्यंगवांचैवब्राह्मणानांतथैवच ॥ रहस्यंचैवधर्माणांदेशकालोपसंहितं ॥ ३५॥ एतत्सुबहुवृत्तांतमुत्तमंचानुशासनं॥ भीष्मस्यात्रैवसंप्राप्तिःस्वर्गस्यपरिकीर्तिता ॥ ३६॥ एतत्त्रयोदशंपर्वधर्मनिश्चयकारकं॥ अध्यायानांशतंत्वत्रषट्चत्वारिंशदेवतु ॥ ३७॥ श्लोकानांतुसहस्राणिप्रोक्तान्यष्टौप्रसंख्यया ॥ ततोऽश्वमेधिकंनामपर्वप्रोक्तंचतुर्दशं ॥ ३८ ॥ तत्संवर्तमरुत्तीयंयत्राख्यानमनुत्तमं ॥ सुवर्णकोशसंप्राप्तिर्जन्मचोक्तंपरीक्षितः ॥३९॥ दग्धस्यास्त्राग्निनापूर्वंकृष्णात्संजीवनंपुनः ॥ चर्यायांहयमुत्सृष्टंपांडवस्यानुगच्छतः ॥ ३४० ॥ तत्रतत्रचयुद्धानिराजपुत्रैरमर्षणैः ॥ चित्रांगदायाःपुत्रेणपुत्रिकायाधनंजयः ॥ ४१ ॥

योगीभीष्मसमोभवेत् इतिप्रदर्शयन्भीष्मनिर्याणंचाप्यवर्णयत् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ वाराणस्यामविज्ञातोवसेद्विप्रभयात्सुधीः व्याससैमैत्रेयसंवर्तैरेतत्सम्यक्प्रदर्शितं काश्यांमृतस्यकुणपंशिवलिंगत्वमृच्छति अपूर्वमेतत्संवर्तमरुत्तीयेप्रकाशितं क्रममुक्तिप्रसित्ध्यर्थमश्वमेधोपिकीर्तितः ॥ तत्त्वस्यदुर्ग्रहत्वाच्चपुनरध्यात्ममीरितं तत्पुराणप्रसिद्धंसंवर्तमरुत्तीयं ॥ ३९ ॥ चर्यायांपर्यटने ॥ ३४० ॥ ३४१ ॥

*पुत्रिकायाःपुत्रत्वेनकल्पितायाः

संशयंप्राणांतं गंगाशापमोक्षार्थंधनंजयोदर्शितः कृशेनश्रद्धयादत्तमत्यल्पमपिसज्जने अश्वमेधाधिकंपुण्यंततइत्याहनाकुले ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ धृतराष्ट्रोश्रमपदमित्यत्रआकारस्यपूर्वरूपमार्षं तपोहितत्समंनृणांभोगानरकयोनयः इतीवकुंतीपुत्राणांराज्यंत्यक्त्वावनंययौ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ मायामात्रंसुतादीनिविज्ञायाश्चर्यपर्वतः धृतराष्ट्रइवत्यक्त्वाशोकंमोक्षंसमाश्रयेत् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ संजयश्च

संग्रामेबभ्रुवाहेनसंशयंचात्रदर्शितः ॥ अश्वमेधेमहायज्ञेनकुलाख्यानमेवच ॥ ४२ ॥ इत्याश्वमेधिकंपर्वप्रोक्तमेतन्महाद्भुतं ॥ अध्यायानांशतंचैवंत्रयोऽध्यायाश्चकीर्तिताः ॥ ४३ ॥ त्रीणिश्लोकसहस्राणितावत्येवशतानिच ॥ विंशतिश्चतथाश्लोकाःसंख्यातास्तत्त्वदर्शिना ॥ ४४ ॥ ततस्त्वाश्रमवासाख्यंपर्वपंचदशंस्मृतं ॥ यत्रराज्यंसमुत्सृज्यगांधार्यासहितोनृपः ॥ ४५ ॥ धृतराष्ट्रोश्रमपदंविदुरश्चजगामह ॥ यंदृष्ट्वाप्रस्थितंसाध्वीपृथाप्यनुययौतदा ॥ ४६ ॥ पुत्रराज्यंपरित्यज्यगुरुशुश्रूषणेरता ॥ यत्रराजाहतान्पुत्रान्पौत्रानन्यांश्चपार्थिवान् ॥ ४७ ॥ लोकांतरगतान्वीरानपश्यत्पुनरागतान् ॥ ऋषेःप्रसादात्कृष्णस्यदृष्ट्वाश्चर्यमनुत्तमं ॥ ४८ ॥ त्यक्त्वाशोकंसदारश्चसिद्धिंपरमिकांगतः ॥ यत्रधर्मंसमाश्रित्यविदुरःसुगतिंगतः ॥ ४९ ॥ संजयश्चसहामात्योविद्वान्गावल्गणिर्वशी ॥ ददर्शनारदंयत्रधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३५० ॥ नारदाच्चैवशुश्रावदृष्णीनांकदनंमहत् ॥ एतदाश्रमवासाख्यंपर्वोक्तंमहदद्भुतं ॥ ५१ ॥ द्विचत्वारिंशदध्यायाःपर्वैतदभिसंख्यया ॥ सहस्रमेकंश्लोकानांपंचश्लोकशतानिच ॥ ५२ ॥ षडेवचतथाश्लोकाःसंख्यातास्तत्त्वदर्शिना ॥ अतःपरंनिबोधेदंमौसलंपर्वदारुणं ॥ ॥ ५३ ॥ यत्रतेपुरुषव्याघ्राःशस्त्रस्पर्शहतायुधि ॥ ब्रह्मदंडविनिष्पिष्टाःसमीपेलवणांभसः ॥ ५४ ॥ आपानेपानकलितादैवेनाभिप्रचोदिताः ॥ एरकारूपिभिर्वज्रैर्निजघ्नुरितरेतरं ॥ ५५ ॥ यत्रसर्वक्षयंकृत्वातावुभौरामकेशवौ ॥ नातिचक्रामतुःकालंप्राप्तंसर्वहरंमहत् ॥ ५६ ॥ यत्रार्जुनोद्वारवतीमेत्यदृष्णिविनाकृतां ॥ दृष्ट्वाविषादमगमत्परांचार्तिंनरर्षभः ॥ ५७ ॥ ससंस्कृत्यनरश्रेष्ठंमातुलंशौरिमात्मनः ॥ ददर्शयदुवीराणामापानेवैशसंमहत् ॥ ५८ ॥ शरीरंवासुदेवस्यरामस्यचमहात्मनः ॥ संस्कारंलंभयामासदृष्णीनांचप्रधानतः ॥ १५९ ॥

सुगतिंगतइत्यनुवर्तते ॥ ३५० ॥ ५१ ॥ पंचश्लोकंशतानिचेत्यत्रपंचचश्लोकशतंचेतिसमासः पंचाधिकंशतमित्यर्थः तेनात्रएकादशशतीहश्लोकसंख्याज्ञेया तावत्याएवपुस्तकेषूपलंभात् ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ आपानेसुरापानस्थाने पानकलिताःसुरापानेनवशीकृताः एरकानिर्ग्रंथितृणं ॥ ५५ ॥ रामकृष्णौमहत्परंब्रह्मापिसंतौकालंनातिचक्रामतुः समर्थावपिमर्यादांनोल्लंघितवंतावित्यर्थः ब्राह्मक्षोभात्सुरापानादिनष्टाःसर्वयादवाः तस्मादेतद्द्वयंसद्भिर्नैवकार्यंकदाचन ॥ ५६ ॥ आर्तिपीडां ॥ ५७ ॥ वैशसंपरस्परंविशसनं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

सर्वेक्षयांता निचयावृष्णीनामपिसंक्षयात् पराभवादर्जुनस्यपतनांताःसमुच्छ्रयाः ॥ ३६० ॥ अप्रसन्नतांअस्फुरणं ॥ ६१ ॥ संन्यासंराज्यत्यागं ॥ ६२ ॥ अध्यायाष्टौसंधिरार्षः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ महाप्रस्थानंदेहत्यागार्थंउदग्गमनं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ स्वस्यमृत्युंविनिश्चित्यपरंशोचेतकःपुमान् युधिष्ठिरइवोपेक्षांकुर्याद्धर्मोर्मुमूर्षतः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ शतंचत्रयंचेतिसमासेशतत्रयमित्यस्यत्र्यधिकंशतमि

सवृद्धबालमादायद्वारवत्यास्ततोजनं ॥ ददर्शापदिकष्टायांगांडीवस्यपराभवं ॥ ३६० ॥ सर्वेषांचैवदिव्यानामस्त्राणामप्रसन्नतां ॥ नाशंवृष्णिकलत्राणां प्रभावानामनित्यतां ॥ ३६१ ॥ दृष्ट्वानिर्वेदमापन्नोव्यासवाक्यप्रचोदितः ॥ धर्मराजंसमासाद्यसंन्याससमरोचयत् ॥ ६२ ॥ इत्येतन्मौसलंपर्वषोडशंपरिकीर्तितं ॥ अध्यायाष्टौसमाख्याताःश्लोकानांचशतत्रयं ॥ ६३ ॥ श्लोकानांविंशतिश्चैवसंख्याताताध्वदर्शिना ॥ महाप्रस्थानिकंतस्मादूर्ध्वंसप्तदशंस्मृतं ॥ ॥ ६४ ॥ यत्रराज्यंपरित्यज्यपांडवाःपुरुषर्षभाः ॥ द्रौपद्यासहितादेव्यामहाप्रस्थानमास्थिताः ॥ ६५ ॥ यत्रतेग्निंददृशिरेलौहित्यंप्राप्यसागरं ॥ यत्राग्निनाचोदितश्चपार्थस्तस्मैमहात्मने ॥ ६६ ॥ ददौसंपूज्यतद्दिव्यंगांडीवंधनुरुत्तमं ॥ यत्रभ्रातॄन्निपतितान्द्रौपदींचयुधिष्ठिरः ॥ ६७ ॥ दृष्ट्वाहित्वाजगामैवसर्वाननवलोकयन् ॥ एतत्सप्तदशंपर्वमहाप्रस्थानिकंस्मृतं ॥ ६८ ॥ यत्राध्यायास्त्रयःप्रोक्ताःश्लोकानांचशतत्रयं ॥ विंशतिश्चतथाश्लोकाःसंख्यातास्तत्त्वदर्शिना ॥ ६९ ॥ स्वर्गपर्वततोज्ञेयंदिव्यंयत्तदमानुषं ॥ प्राप्तंदैवरथंस्वर्गान्नेष्टवान्यत्रधर्मराट् ॥ ३७० ॥ आरोढुंसुमहाप्राज्ञआनृशंस्याच्छुनाविना ॥ तामस्याविचलांज्ञात्वास्थितिंधर्मेमहात्मनः ॥ ७१ ॥ श्वरूपंयत्रतत्त्यक्त्वाधर्मेणासौसमन्वितः ॥ स्वर्गप्राप्तःसचतथायातनाविपुलाभृशं ॥ ७२ ॥ देवदूतेननरकंयत्रव्याजेनदर्शितं ॥ शुश्रावयत्रधर्मात्माभ्रातॄणांकरुणागिरः ॥ ७३ ॥ निदेशेवर्तमानानांदेशेतत्रैववर्त्ततां ॥ अनुदर्शितश्चधर्मेणदेवराज्ञाचपांडवः ॥ ७४ ॥ आप्लुत्याकाशगंगायांदेहंत्यक्त्वासमानुषं ॥ स्वधर्मनिर्जितंस्थानंस्वर्गेप्राप्यसधर्मराट् ॥ ७५ ॥

त्यर्थः ततंश्चत्रयोविंशत्यधिकंशतंश्लोकाइत्यर्थः तावतामेवोपलंभात् ॥ ६९ ॥ १७० ॥ आनृशंस्यात्कारुण्यात् आनृशंस्यंपरोधर्मोयेनराजायुधिष्ठिरः श्वानंभ्रातॄन्विनादैवरथंस्वर्गंचनारुरुहत् ॥ ७१ ॥ एवंसर्वत्रतात्पर्यंकथायामुन्नयेयतः नप्रवृत्तिनिवृत्तिभ्यांविनावाचःकृतार्थता अर्थोधर्मायभोगायधर्मःस्वर्गायमुक्तये कामोधर्मार्थनाशायमोक्षःस्वार्थस्त्रिवर्गजित् स्वर्गमिति राज्यांतेमहतामपियातनाप्राप्तिरस्तीतिदर्शितमितिभावः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ निदेशेयमस्यशासनेयातनायामित्यर्थः अनुदर्शितः ईदृक्फलंऐश्वर्यसुखमस्तीतिबोधितः ॥ ७४ ॥ १७५ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ खिलेषुआख्यानांतरेषुसत्स्वपिहरिवंशभविष्ययोर्ग्रहणंतयोरभ्यर्हितत्वप्रदर्शनार्थं दशश्लोकसहस्राणीति हरिवंशेभविष्यांतग्रंथस्यद्वादशसहस्रोन्मितत्वं नतुकृत्स्नहरिवंशस्य अधिकस्यग्रंथस्यदर्शनात्तावन्मात्रविवक्षायांचलक्षपूर्तेरयोगात् तथाह्यत्रकंठोक्तायाःसंख्यायाःसंकलनेषण्णवतिःसहस्राणिद्वेशतेषोडशच श्लोकाः परिशेषात्पुष्करप्रादुर्भावाद्युपरितनग्रंथेकैलासयात्रासहितेकिंचिदूनंसहस्रचतुष्टयंज्ञेयं तेनततोप्यर्धशतंभूयःसंक्षेपंकृतवानृषिः अनुक्रमणिकाध्यायमित्यादौभूयःशब्दात्अभ्यर्धशताधिकंलक्षंपरिपूर्णंज्ञेयं अष्टादशसहस्राणीत्यादयोविगीतपाठास्तुइष्टसंख्याप्रातिकूल्यादुपेक्षणीयाः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ युयुत्सयायोद्धुमिच्छया ॥ ८१ ॥ अंगानिशिक्षाकल्पादीनि उपनिषदोरहस्यविद्यास्तत्सहितान्सांगोपनिषदः विचक्षणःस्वार्थज्ञः ॥ ८२॥ ८३ ॥ ध्वां

मुमुदेपूजितःसर्वैःसेंद्रैःसुरगणैःसह ॥ एतदष्टादशंपर्वप्रोक्तंव्यासेनधीमता ॥ ७६॥ अध्यायाःपंचसंख्याताःपर्वण्यस्मिन्महात्मना ॥ श्लोकानांद्वेशतेचैवप्रसंख्यातेतपोधनाः॥ ७७॥ नवश्लोकास्तथैवान्येसंख्याताःपरमर्षिणा ॥ अष्टादशैवमेतानिपर्वाण्येतान्यशेषतः ॥ ७८ ॥ खिलेषुहरिवंशश्चभविष्यंचप्रकीर्तितं ॥दशश्लोकसहस्राणिविंशत्श्लोकशतानिच ॥ ७९ ॥ खिलेषुहरिवंशेचसंख्यातानिमहर्षिणा ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंभारतेपर्वसंग्रहः॥ ३८०॥ अष्टादशसमाजग्मुरक्षौहिण्योयुयुत्सया ॥ तन्महादारुणंयुद्धमहान्यष्टादशाभवत् ॥ ८१ ॥ योविद्याच्चतुरोवेदान्सांगोपनिषदोद्विजः ॥ नचाख्यानमिदंविद्यान्नैवसस्याद्विचक्षणः॥ ८२ ॥ अर्थशास्त्रमिदंप्रोक्तंधर्मशास्त्रमिदंमहत् ॥ कामशास्त्रमिदंप्रोक्तंव्यासेनामितबुद्धिना ॥ ८३॥ श्रुत्वात्विदमुपाख्यानंश्राव्यमन्यन्नरोचते॥ पुंस्कोकिलगिरंश्रुत्वारूक्षाध्वांक्षस्यवागिवं॥ ८४ ॥ इतिहासोत्तमादस्माज्जायंतेकविबुद्धयः॥ पंचभ्यइवभूतेभ्योलोकसंविधयस्त्रयः॥ ८५॥ अस्याख्यानस्यविषयेपुराणंवर्ततेद्विजाः॥ अंतरिक्षस्यविषयेप्रजाइवचतुर्विधाः॥८६॥ क्रियागुणानांसर्वेषामिदमाख्यानमाश्रयः॥ इंद्रियाणांसमस्तानांचित्राइवमनःक्रियाः॥ ८७॥ अनाश्रित्यैतदाख्यानंकथाभुविनविद्यते॥ आहारमनपाश्रित्यशरीरस्येवधारणं॥ ८८॥ इदंकविवरैःसर्वैराख्यानमुपजीव्यते ॥ उदयप्रेप्सुभिर्भृत्यैरभिजातइवेश्वरः॥ ८९ ॥ अस्यकाव्यस्यकवयोनसमर्थाविशेषणे ॥ साधोरिवगृहस्थस्यशेषास्त्रयइवाश्रमाः॥ ३९० ॥

क्षस्यकाकस्य ॥ ८४ ॥ लोकसंविधयस्त्रयःआध्यात्माधिभूताधिदैवानांसम्यग्विधयोरचनाः ॥ ८५ ॥ विषयेदेशेअंतरित्यर्थः पुराणंअष्टादशभेदंपाद्मादि चतुर्विधाःजरायुजांडजस्वेदजोद्भिज्जाः ॥ ८६ ॥ क्रियाःलौकिक्योवैदिक्यश्चतासांगुणाःउत्कृष्टफलसाधनानि अथवाक्रियांःदानध्यानादयःगुणाःशमादयःमनसिइंद्रियाणीवात्रसर्वेशास्त्रार्थाःप्रतिष्ठिताइत्यर्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इदंकविभिःउपजीव्यते एतच्छायाहरणेनैवकाव्यनिर्वाहात् ॥ ८९ ॥ विशेषणेअतिशयकरणे अनेनग्रंथस्यसर्वोत्कृष्टत्वमुक्तं ॥ ३९० ॥

भारतसंग्रहपरलोकानुवाचकानांशिषाऽभिनंदति धर्मइति ॥ ९१॥ श्रोतृन्प्रोत्साहयति द्वैपायनेति अप्रमेयंनास्तिप्रकृष्टंमेयंविज्ञेयंयस्मादित्यप्रमेयं अवश्यंश्राव्यमित्यर्थः पुण्यंपुण्यहेतुः पवित्रंपविरिवप विरजमनुष्योमृत्युस्तस्मात्त्रायंतइतिपवित्रं मृत्युतरणमित्यर्थः यस्मात्पापहरं पुण्यहेतुत्वादेवशिवंकल्याणं समधिगच्छतिशब्दतोर्थतश्चजानाति यद्वा अप्रमेयंआशयस्यगंभीरत्वादगाधं पुण्यंज्योतिष्टोमादि वत्स्वर्ग्यं पवित्रंसंध्योपासनादिवच्चित्तशुद्धिकरं पापहरंप्रायश्चित्तवद्ब्रह्महत्यादिदोषघ्नं शिवंयोगाभ्यासवत्सर्वकल्याणप्रदं पुष्करंआदितीर्थंशुंडापंवातदुपात्ततजलैः एतच्छृण्वतस्तीर्थफलंसाम्राज्यफलंचा नायाससिद्धंभवतीतिभावः ॥ ९२ ॥ संध्यांसंध्यायां अत्यंतसंयोगेद्वितीया आख्यायपठित्वाप्रमुच्यते तस्मात्पापादितिशेषः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५॥ आख्यानमिति इदंआख्यानंपर्वसंग्रहेणकृतेनसुखा वगाहंसुखपाठ्यंभवतीतिशेषः द्विन्याय्यंइतिपाठेद्वौशब्दार्थौन्याय्यौन्यायादनपेतौयस्मिंस्तद्विन्याय्यं अन्येतुद्वाभ्यांसंक्षेपविस्ताराभ्यांकृतेनपर्वसंग्रहेणशतपर्वाष्टादशपर्वरूपेणन्याय्यं एतच्छ्रवणेनकृत्स्नपं थार्थावधारणादितिव्याचख्युः तत्रपर्वसंग्रहोवररुचिप्रोक्तयाकादिनवटादिनवपादिपंचयाद्यष्टावितिपरिभाषयाक्रियते आदिध्यान १९ सभाधनं ९ वनचयं १६ वैराढभू ४ योग्युक् ११ भीष्म

धर्मेमतिर्भवतुवःसततोत्थितानांसह्येकएवपरलोकगतस्यबंधुः ॥ अर्थाःस्त्रियश्चनिपुणैरपिसेव्यमानानैवाप्तभावमुपयांतिनचास्थिरत्वं ॥ ९१ ॥ द्वैपायनौष्ठ पुटनिःसृतमप्रमेयंपुण्यंपवित्रमथपापहरंशिवंच ॥ योभारतंसमधिगच्छतिवाच्यमानंकिंतस्यपुष्करजलैरभिषेचनेन ॥ ९२ ॥ यदह्नाकुरुतेपापंब्राह्मण स्त्विंद्रियैश्चरन् ॥ महाभारतमाख्यायसंध्यांमुच्यतिपश्चिमां ॥ ९३ ॥ यद्रात्रौकुरुतेपापंकर्मणामनसागिरा ॥ महाभारतमाख्यायपूर्वांसंध्यांप्रमुच्यते ॥ ९४ ॥ योगोशतंकनकशृंगमयंददातिविप्रायवेदविदुषेचबहुश्रुताय ॥ पुण्यांचभारतकथांशृणुयाच्चनित्यंतुल्यंफलंभवतितस्यचतस्यचैव ॥ ९५ ॥ आख्यानंतदि दमनुत्तमंमहार्थंविज्ञेयंमहदिहपर्वसंग्रहेण ॥ श्रुत्वादौभवतिनृणांसुखावगाहंविस्तीर्णंलवणजलंयथाप्लवेन ॥ ३९६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपर्व संग्रहपर्वणिद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंपर्वसंग्रहपर्व ॥

द्रोणप ९ जं ८ चकर्णकु १ तथाशल्येभ ४ सौषुमग ३ म् स्त्रीशं ५ शांतिभ ४ दानधर्मकु १ हयेज्यारा २ श्रमावासगं ३ कं १ कं १ मौसंलयानयोर्युगतिकं १ वंशेख २ मेतच्छतं आदिपर्व णिएकोनविंशतिःपर्वाणीत्यर्थः एवमग्रेपि भीष्मेम ५ द्रोणेज ८ हयेज्याआश्वमेधिकंरा २ यानंमहाप्रस्थानिकं युगतिःस्वर्गारोहणं वंशेहरिवंशे एतच्छतंपर्वणामितिशेषः शेषंस्पष्टं श्लोकसंख्यापिप्रागु क्तैवज्ञेया अथसर्वपर्वतात्पर्यसंग्रहः आदौसर्वेद्वयोःकृत्स्नतधृतिगुरुसत्तीर्थसेवोत्थधर्मःसेवानीत्यार्यहत्याप्रमुखदुरितजःशोकदोर्थोष्टसूक्तः एकस्मिन्काममोक्षाप्तसुखमयसुखौषट्सुमुक्त्यैददीव्यातापोर्वै राज्यहानैस्वरपिनिखिलकल्कष्मक्तिःस्विलेषु ददिर्दानं तापःकृच्छ्रादिकं तापआश्रमवासेउक्तइतिसर्वत्रानुषज्जते हानंत्यागः स्वःस्वर्मतिरपिकममुक्त्यैभवतीत्यर्थः यःसर्गप्रतिसर्गवंशातदंचियोनिधि स्कंदीकेचिद्रूपंजन्मात्यंतंतुपठकल्तोर्णवद्वीजवत् सत्वात्यैमनुमेदपूर्वचरितैर्वैराग्ययोगौदिशन्नृणांःपंचांगपुराणकर्तारमलंप्यासस्वलदेहिमे ॥ २१६ ॥ इतिआदिपर्वणिनै०भा०भा० द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

जनमेजयस्यसर्पसत्रेकथेयंप्रवृत्तेत्युक्तंतदुपोद्घातत्वेनजनमेजयस्यसरमाशापादिकमाह जनमेजयःपारिक्षितइत्यादिना दीर्घसत्रंबहुवार्षिकंसत्रंउपास्तेअनुतिष्ठति सारमेयःश्वा ॥ १ ॥ रोरूयमाणःभृशं रुदन् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नावेक्षेहविषामवेक्षणमपिनकृतंतत्रावलेहनंदूरतोपास्तमित्यर्थः कुक्कुटःपक्षवातेनश्वाप्रदृष्ट्यान्नंप्रदूषयेदितिवचनाच्छुनादृष्टमपिहविर्दुष्यतीत्याहुः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ सा

अथपौष्यपर्व ॥ सौतिरुवाच जनमेजयःपारिक्षितःसहभ्रातृभिःकुरुक्षेत्रेदीर्घसत्रमुपास्ते ॥ तस्यभ्रातरस्त्रयःश्रुतसेनउग्रसेनोभीमसेनइति ॥ तेषुतत्सत्रमुपासीनेष्वागच्छत्सारमेयः ॥ १ ॥ जनमेजयस्यभ्रातृभिरभिहतोरोरूयमाणोमातुःसमीपमुपागच्छत् ॥ २ ॥ तंमातारोरूयमाणमुवाच किंरोदिषि केनास्यभिहतइति ॥ ३ ॥ सएवमुक्तोमातरंप्रत्युवाचजनमेजयस्यभ्रातृभिरभिहतोस्मीति ॥ ४ ॥ तंमाताप्रत्युवाचव्यक्तंत्वयातत्रापराद्धंयेनास्यभिहतइति ॥ ५ ॥ सतांपुनरुवाचनापराध्यामिकिंचिन्नावेक्षेहवींषिनावलिहइति ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वातस्यमातासरमापुत्रदुःखार्तातत्सत्रमुपागच्छद्यत्र सजनमेजयःसहभ्रातृभिर्दीर्घसत्रमुपास्ते ॥ ७ ॥ सतयाक्रुद्धयातत्रोक्तोऽयंमेपुत्रोनकिंचिदपराध्यतिनावेक्षतेहवींषिनावलेढिकिमर्थमभिहतइति ॥ ८ ॥ नकिंचिदुक्तवंतस्तेसातानुवाचयस्मादयमभिहतोऽनपकारीतस्माददृष्टंत्वांभयमागमिष्यतीति ॥ ९ ॥ जनमेजयएवमुक्तोदेवशुन्यासरमयाभृशंसंभ्रांतोविषण्णश्चासीत् ॥ १० ॥ सतस्मिन्सत्रेसमाप्तेहास्तिनपुरंप्रत्येत्यपुरोहितमनुरूपमन्विष्यमाणःपरंयत्नमकरोद्योमेपापकृत्यांशमयेदिति ॥ ११ ॥ सकदाचिन्मृगयांगतःपारिक्षितोजनमेजयःकस्मिंश्चित्स्वविषयआश्रममपश्यत् ॥ १२ ॥ तत्रकश्चिदृषिरासांचक्रेश्रुतश्रवानाम ॥ तस्यतपस्यभिरतःपुत्रआस्तेसोमश्रवानाम ॥ १३ ॥ तस्यतंपुत्रमभिगम्यजनमेजयःपारिक्षितःपौरोहित्यायवव्रे ॥ १४ ॥ सनमस्कृत्यतमृषिमुवाचभगवन्नयंतवपुत्रोममपुरोहितोऽस्त्विति ॥ १५ ॥ सएवमुक्तःप्रत्युवाचजनंमेजयंभोजनमेजयपुत्रोऽयंममसर्प्यांजातोमहातपस्वीस्वाध्यायसंपन्नोमत्तपोवीर्यसंभृतोमच्छुक्रंपीतवत्यास्तस्याःकुक्षौजातः ॥ १६ ॥ समर्थोयंभवतःसर्वाःपापकृत्याःशमयितुमंतरेणमहादेवकृत्यां ॥ १७ ॥

नुवाच साध्वनीतानभिलक्ष्यजनमेजयंप्रत्युवाचेत्यर्थः अदृष्टंअतर्कितं ॥ ९ ॥ संभ्रांतोऽत्यंतंभीतः विषण्णःवाङ्मनःकायक्रियाविकलः एतेननिरपराधिनांहिंसाहिंसकस्यसद्योदुःखावहेतिदर्शितं ॥ १० ॥ पापकृत्यांशापरूपांबलायुःप्राणनिकृंतनींदेवतां शमयेत्अक्रोधनांकुर्यात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ सर्प्यांसर्पजातीयायांजातत्वाद्विचित्रोत्पत्तिमत्त्वादलौकिकशक्तिमानितिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥

उपांशुव्रतंनिगूढंनियमः ॥ १८ ॥ १९ ॥ उपावृत्तःस्वदेशंप्रत्यागतः तक्षशिलांदेशविशेषंविजेतुमितिशेषः ॥ २० ॥ एतस्मिन्निति एवंगुरुप्रसादादपेतभयोविजयीउत्तंकेनप्रोत्साहितःसर्पसत्रंकृतवा निति कुंतकुरोर्वेदस्यमध्यसंसारसंगादितरावपितत्सहाध्यायिनावारुण्युपमन्यूप्रस्तौति तेनचगुरुभक्तिमाहात्म्यमत्रमुख्यंप्रमेयंज्ञेयं धौम्योनामतः अपोऽत्तीत्यपोदःअब्भक्षस्तस्यापत्यमापोदः अयोदइति पाठेऽयोदःलोहदंतः दच्छब्दात्समासांतोडट् उपाध्यायस्यतेकाष्ण्यायसादंताइतिवाक्यशेषात् क्रूरवचाइत्यर्थः ॥ २१ ॥ केदारोमहाक्षेत्रांतर्गतंचतुरस्रंतस्यखंडःजलनिरोधभित्तिस्तांबधानबधीहि केदा

अस्यत्वेकमुपांशुव्रतंयदेनंकश्चिद्ब्राह्मणःकंचिदर्थमभियाचेत्तंतस्मैदद्यादयंयद्येतदुत्सहसेततोनयस्वैनमिति ॥ १८॥ तेनैवमुक्तोजनमेजयस्तंप्रत्युवाच भगवंस्तत्तथाभविष्यतीति ॥ १९ ॥ सतंपुरोहितमुपादायोपावृत्तोभ्रातॄनुवाचमयाऽयंवृतउपाध्यायोयदयंब्रूयात्तत्कार्यमविचारयद्भिर्भवद्भिरिति ॥ तेनै वमुक्ताभ्रातरस्तस्यतथाचक्रुःसतथाभ्रातॄन्संदिश्यतक्षशिलांप्रत्यभिप्रतस्थेतंचदेशंवशेस्थापयामास ॥ २० ॥ एतस्मिन्नंतरेकश्चिदृषिर्धौम्योनामापोदस्त स्यशिष्यास्त्रयोबभूवुः ॥ २१ ॥ उपमन्युरारुणिर्वेदश्चेतिसएकंशिष्यमारुणिंपांचाल्यंप्रेषयामासगच्छकेदारखंडंबधानेति ॥ २२ ॥ सउपाध्यायेनसंदिष्टआ रुणिःपांचाल्यस्तत्रगत्वातत्केदारखंडंबद्धुंनाशकत् ॥ सक्लिश्यमानोपश्यदुपायंभवत्वेवंकरिष्यामि ॥ २३ ॥ सतत्रसंविवेशकेदारखंडेशयानेचतथातस्मिं स्तदुदकंतस्थौ ॥ २४ ॥ ततःकदाचिदुपाध्यायआपोदोधौम्यःशिष्यानपृच्छत्कआरुणिःपांचाल्योगतइति ॥ २५ ॥ तेतंप्रत्यूचुर्भगवंस्त्वयैवप्रेषितोग च्छकेदारखंडंबधानेति ॥ सएवमुक्तस्तान्शिष्यान्प्रत्युवाचतस्मात्तत्रसर्वेगच्छामोयत्रसगतइति ॥२६॥ सतत्रगत्वातस्याह्वानायशब्दंचकार ॥ भोआरु णेपांचाल्यक्वासिवत्सैहीति ॥ २७ ॥ सतच्छ्रुत्वाआरुणिरुपाध्यायवाक्यंतस्मात्केदारखंडात्सहसोत्थायतमुपाध्यायमुपतस्थे ॥ २८ ॥ प्रोवाचचैनमयम स्म्यत्रकेदारखंडेनिःसरमाणमुदकमवारणीयंसंरोद्धुंसंविष्टोभगवच्छब्दंश्रुत्वैवसहसाविदार्यकेदारखंडंभवंतमुपस्थितः ॥ २९ ॥ तदभिवादयेभगवंतमा ज्ञापयतुभवान्कमर्थंकरवाणीति ॥ ३० ॥ सएवमुक्तउपाध्यायःप्रत्युवाचयस्माद्भवान्केदारखंडंविदार्योत्थितस्तस्मादुद्दालकएवनाम्नाभवान्भविष्यतीत्युपा ध्यायेनानुगृहीतः ॥ ३१ ॥ यस्माच्चत्वयामद्वचनमनुष्ठितंतस्माच्छ्रेयोऽवाप्स्यसि ॥ सर्वेचतेवेदाःप्रतिभास्यंतिसर्वाणिचधर्मशास्त्राणीति ॥ ३२ ॥

रेवकुजलप्रवेशेनबीजनाशोमाभूदितिभावः ॥ २२ ॥ नाशकत् शिष्यपरीक्षार्थंगुरुणायोगबलेनजलप्रवाहस्यदुर्वारत्वसंपादनादित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ उत्ऊर्ध्वंदारयतीत्युद्दालकः रलयोरभेदादुद्दालकइतिनिरुक्तिः ण्वुल् ॥ ३१ ॥ श्रेयःऐहिकामुष्मिकसुखमपवर्गश्च सर्वेचेति विनाप्यध्ययनमैकाग्र्येणगुरुस्माराध्यनाद्यापिविद्यालभ्यतइतिभावः ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ पीवानंपुष्टं भूयोन्नादिरसंपीतवंतमित्यर्थः वृत्तिजीविकां ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वृत्त्युपरोधोवृत्तिप्रतिबंधः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ भक्षयसि

सएवमुक्तउपाध्यायेनेष्टंदेशंजगाम ॥ अथापरःशिष्यस्तस्यैवापोदस्यधौम्यस्योपमन्युर्नाम ॥ ३३ ॥ तंचोपाध्यायःप्रेषयामासवत्सोपमन्योगारक्षस्वेति ॥
॥ ३४ ॥ सउपाध्यायवचनादरक्षद्गाःसचाहनिगारक्षित्वादिवसक्षयेगुरुगृहमागम्योपाध्यायस्याग्रतःस्थित्वानमश्चक्रे ॥ ३५ ॥ तमुपाध्यायःपीवानमप
श्यदुवाचचैनंवत्सोपमन्योकेनवृत्तिंकल्पयसिपीवानसिदृढमिति ॥ ३६ ॥ सउपाध्यायंप्रत्युवाचभोभैक्ष्येणवृत्तिंकल्पयामीतितमुपाध्यायःप्रत्युवाच ॥ ३७ ॥
मय्यनिवेद्यभैक्ष्यंनोपयोक्तव्यमिति ॥ सतथेत्युक्तोभैक्ष्यंचरित्वोपाध्यायायन्यवेदयत् ॥ ३८ ॥ सतस्मादुपाध्यायःसर्वमेवभैक्ष्यमगृह्णात् ॥ सतथेत्युक्तः
पुनररक्षद्गाअहनिरक्षित्वानिशामुखेगुरुकुलमागम्यगुरोरग्रतःस्थित्वानमश्चक्रे ॥ ३९ ॥ तमुपाध्यायस्तथापिपीवानमेवदृष्ट्वोवाच ॥ वत्सोपमन्योसर्वमशे
षतस्तेभैक्ष्यंगृह्णामिकेनेदानींवृत्तिंकल्पयसीति ॥ ४० ॥ सएवमुक्तउपाध्यायंप्रत्युवाच ॥ भगवतेनिवेद्यपूर्वमपरंचरामितेनवृत्तिंकल्पयामीतितमुपाध्यायः
प्रत्युवाच ॥ ४१ ॥ नैषान्याय्यागुरुवृत्तिरन्येषामपिभैक्ष्योपजीविनांवृत्त्युपरोधंकरोषिइत्येवंवर्तमानोलुब्धोऽसीति ॥ ४२ ॥ सतथेत्युक्त्वागाअरक्षत्रक्षित्वा
चपुनरुपाध्यायगृहमागम्योपाध्यायस्याग्रतःस्थित्वानमश्चक्रे ॥ ४३ ॥ तमुपाध्यायस्तथापिपीवानमेवदृष्ट्वापुनरुवाच ॥ वत्सोपमन्योअहंतेसर्वंभैक्ष्यंगृह्णा
मिनचान्यच्चरसिपीवानसिभृशंकेनवृत्तिंकल्पयसीति ॥ ४४ ॥ सएवमुक्तस्तमुपाध्यायंप्रत्युवाच ॥ भोएतासांगवांपयसावृत्तिंकल्पयामीति ॥ तमुवाचो
पाध्यायोनैतन्न्याय्यंपयउपयोक्तुंभवतोमयानाभ्यनुज्ञातमिति ॥ ४५ ॥ सतथेतिप्रतिज्ञायगारक्षित्वापुनरुपाध्यायगृहमेत्यगुरोरग्रतःस्थित्वानमश्चक्रे ॥
॥ ४६ ॥ तमुपाध्यायःपीवानमेवदृष्ट्वोवाच ॥ वत्सोपमन्योभैक्ष्यंनाश्नासिनचान्यच्चरसिपयोनपिबसिपीवानसिभृशंकेनेदानींवृत्तिंकल्पयसीति ॥ ४७ ॥
सएवमुक्तउपाध्यायंप्रत्युवाच ॥ भोःफेनंपिबामियमिमेवत्सामातॄणांस्तनात्पिबंतउद्गिरंति ॥ ४८ ॥ तमुपाध्यायःप्रत्युवाच ॥ एतेत्वदनुकंपयागुणवंतोवत्साः
प्रभूततरंफेनमुद्गिरंति ॥ तदेषामपिवत्सानांवृत्त्युपरोधंकरोष्येवंवर्तमानः ॥ फेनमपिभवान्नपातुमर्हतीतिसतथेतिप्रतिश्रुत्यपुनररक्षद्गाः ॥ ४९ ॥ तथाप्रति
षिद्धोभैक्ष्यंनाश्नातिनचान्यच्चरतिपयोनपिबतिफेनंनोपयुंक्तेसकदाचिदरण्येक्षुधार्तोऽर्कपत्राण्यभक्षयत् ॥ ५० ॥

॥ ४४ ॥ उपयोक्तुंभोक्तुं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अर्कपत्राणिअर्कस्यपर्णानि ॥ ५० ॥

क्षारेति अन्यदपिक्षारादिरूपंद्रव्यंचक्षुरुपघातकमेवेतिभावः तीक्ष्णविपाकैःपाककालेउदरेऽग्निज्वालोत्थापकैः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ कर्तारावितिलुडंतं तौत्वांचक्षुष्मंतंकरिष्यतइत्यर्थः अत्रगुर्वनुज्ञातउपमन्युर्ऋग्भिरश्विनौतुष्टावेतिस्मर्यते एतासामृचांकर्मसमवेतार्थप्रकाशकत्वंतत्तत्समानार्थकऋगंतरोदाहरणपूर्वकंकर्ममीमांसकाःप्राहुः तदनुरागबलेनचानंतत्वादीनिब्रह्मलिंगान्यन्यथानिन्युस्तन्नंदं आसांकर्मणिविनियोगस्यादर्शनात् प्रत्यक्षब्रह्मलिंगैरर्थवत्त्वोपपत्तौ लिंगमात्रात्कर्मणस्तत्रऋग्विनियोगस्यचकल्पनायाअनुदयात् किंच समारोप्यस्यरूपेणविषयोरूपवान्भवेत् विषयस्यतुरूपेण समारोप्यंनरूपवत् इतिन्यायेनयथारोपितभुजंगधर्मेणभीषणत्वादिनारज्जुर्विशेष्यतेनतुरज्जुधर्मेणाभिगम्यत्वादिनाभुजंगोविशेष्टुंशक्यः तत्स्वरूपलोपप्रसंगात् एवंब्रह्माध्यस्ताश्विदेवताधर्मेणविग्रहवत्त्वादिनाब्रह्मविशेष्टुंशक्यंनतुब्रह्मधर्मेणास्थूलत्वादिनादेवताविशेष्टुंशक्या तत्स्वरूपलोपप्रसंगात् अतएवाकाशश्रुतिः सर्वाणिहवाइमानिभूतान्याकाशादेवसमुत्पद्यंतइत्यनन्यथासिद्धभूतोपादानत्वप्रकाशन

सतैरर्कपत्रैर्भक्षितैःक्षारतिक्तकटुरूक्षैस्तीक्ष्णविपाकैश्चक्षुष्युपहतोंऽधोबभूव ॥ ततःसोंधोऽपिचंक्रम्यमाणःकूपेपपात ॥५१॥ अथतस्मिन्ननागच्छतिसूर्येचास्तांचलावलंबिनिउपाध्यायःशिष्यानवोचत् ॥ नायात्युपमन्युः तऊचुर्वनंगतोगारक्षितुमितितानाहउपाध्यायः ॥ ५२ ॥ मयोपमन्युःसर्वतःप्रतिषिद्धःसनियतंकुपितस्ततोनागच्छतिचिरं ॥ ततोऽन्वेष्यइत्येवमुक्त्वाशिष्यैःसार्धमरण्यंगत्वातस्याह्वानायशब्दंचकारभोउपमन्योक्कासिवत्सैहीति ॥ ५३ ॥ सउपाध्यायवचनंश्रुत्वाप्रत्युवाचोच्चैरयमस्मिन्कूपेपतितोऽहमितितमुपाध्यायःप्रत्युवाचकथंत्वमस्मिन्कूपेपतितइति ॥ ५४ ॥ सउपाध्यायंप्रत्युवाचअर्कपत्राणिभक्षयित्वाऽंधीभूतोऽस्म्यतःकूपेपतितइतितमुपाध्यायःप्रत्युवाच ॥ ५५ ॥ अश्विनौस्तुहितौदेवभिषजौत्वांचक्षुष्मंतंकर्तारावितिं ॥ सएवमुक्तउपाध्यायेनोपमन्युरश्विनौस्तोतुमुपचक्रमेदेवावश्विनौवाग्भिर्ऋग्भिः ॥५६॥

सामर्थ्यरूपब्रह्मलिंगात्ब्रह्मपरतयानीताआकाशस्तल्लिंगादित्यत्र दृश्यतेचउभाउनूनमितिमंत्रेवितन्वातेधियइत्यश्विनोरंतर्यामित्वंतच्चधियोयोनःप्रचोदयादित्यनेनतुल्यार्थंब्रह्मलिंगं सृण्येवेविमंत्रेजर्भरीतुर्फरीतूइतिभर्तृत्वहंतृत्वेब्रह्मलिंगे जर्भरीभर्तारावित्यर्थस्तुर्फरीतूहंतारावितियास्कीयनिर्वचनात् नचैतान्यसतिबाधकेसंकोचयितुंशक्यानि शास्त्रदृष्टिन्यायेनाश्विविग्रहोपलक्षितब्रह्मोपदेशार्थत्वोपपत्तेः अवहिइंद्रेणप्रतर्दनंप्रतिमामेवविजानीहीत्युक्तेर्देवतात्मनएववेद्यत्वापत्तौयच्छास्त्रदृष्टंशुद्धंब्रह्मतदभिप्रायेणायमुपदेशोनदेवतात्माभिप्रायेणेतिस्थितं अश्विनावितिद्वित्वंतुद्वासुपर्णेत्यस्यामृचितयोरन्यःपिप्पलंस्वाद्वत्तीतिसत्वमनश्नन्नन्योऽभिपश्यतिज्ञइतिपैंगिरहस्यव्याख्यातप्रकारेणोपाध्युपधेयभूतसत्वचैतन्यभेदाभिप्रायेण तेनात्रमायोपाधिकंजगत्कारणंब्रह्मप्रतिपाद्यते तज्ज्ञानस्यपरमपुरुषार्थहेतुत्वात् चक्षुःप्राप्तिस्तुतस्माअक्षीनासत्याविचक्षआधत्तंदस्राभिषजावनर्वन्नितिमंत्रेऽश्विनोश्चक्षुःप्रदत्वदर्शनादवांतरफलं विचक्षेविचक्षुषे आधत्तंदत्तवंतौ अनर्वन्वाहनशून्येकुंठितगतावपिभिषजौभैषज्यकरणेनानुग्राहकौ अतएवलिंगात्सूर्यचंद्रपरत्वमस्याःस्तुतेर्विरुद्धं आख्यायिकातुगुरुदेवताभक्तेर्विद्याप्राप्त्यर्थत्वसूचनार्था भिषक्तमंत्वाभिषजांशृणोमीतिपरमेश्वरेभिषक्तमश्रवणाद्देवभिषजावित्युक्तं शेषंस्पष्टार्थं ॥ ५६॥

ऋग्भिरित्युक्तांऋचःपठति प्रपूर्वगौसृष्टेःप्राग्विद्यमानौ सदेवसोम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीयमितिश्रुतेः पूर्वजौतावेवहिरण्यगर्भात्मकतांगतौपूर्वोत्पन्नौ सवैशरीरीप्रथमइतिश्रुतेः चित्रभानूविचित्रप्रपंचाकारेणभासमानौ ऐतदात्म्यमिदंसर्वमितिश्रुतेः गिराश्रवणजज्ञानेन वाशब्दश्चार्थे तपसामननध्यानात्मकेनालोचनेन· आशंसामिप्रत्यगात्मत्वेनप्राप्तुमिच्छामि हियस्मादनंतौदेशकालवस्तुभिरपरिच्छिन्नौ एतेनसत्त्वस्याद्वस्तुत्वमुक्तं अन्यथाचितोवस्तुपरिच्छेदापत्तेः यस्मादनंतौतस्मादाशंसाम्यभयाय ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेः तज्ज्ञानादहमप्यनंतःस्यामित्यर्थः अन्यथाद्वितीयाद्वैभयंभवतीतिश्रुतेःसंसारभयानिवृत्तिप्रसंगः दिव्यौदृत्तितदुपारूढचैतन्यरूपेणद्योतमानौ सुपर्णौपक्षिवच्छरीरवृक्षारूढौ अधिक्षिपंतौभुवनानिविश्वासत्वगतविक्षेपशक्त्यासर्वाणिभुवनानिविक्षिपंतौ तदेतत्सत्त्वंयेनस्वर्मपश्यतीतिश्रुतेः विश्वाविश्वानि सुपांसुलुगितिसुपोडादेशः विरजौरजःशब्दिताःपरमाणवोवारजःप्रधानंसांख्याभिमतंगुणत्रयंवातद्रहितौ सृष्टौतदनपेक्षावित्यर्थः बहुस्यांप्रजायेयेति तदात्मानंस्वयमकुरुतेतिस्वस्यैवबहुभवनाशंसनकरणश्रवणात् विमानौविगतंमानंप्रमासाधनंयतस्तौ तुच्छ्येनाभ्वपिहितंयदासीदितिसत्वस्यतुच्छत्वान्मानासहिष्णुत्वेनविमानत्वं चितस्तुयतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेतिवाङ्मनसातीतत्वादमानत्वं ॥ ५७ ॥ अस्यैवसूत्रभूतस्यविवरणार्थाउत्तरश्लोकाः प्रपूर्वगावितिसृष्टेःप्राक्पूर्वशब्देनकालसत्ताप्रतीयतेतांनिराचष्टे कालस्यैवाश्विप्रवर्त्यत्वंवदन् हिरण्मयाविति

प्रपूर्वगौपूर्वजौचित्रभानूगिरावाशंसामितपसाह्यनंतौ ॥ दिव्यौसुपर्णौविरजौविमानावधिक्षिपंतौभुवनानिविश्वा १ ॥ ५७॥ हिरण्मयौशकुनीसांपरायौ नासत्यदस्रौसुनसौवैजयंतौ॥ शुक्लंवयंतौतरसासुवेमावधिव्ययंतावसितंविवस्वतः २॥ ५८ ॥ ग्रस्तांसुपर्णस्यबलेनवर्तिकाममुंचतामश्विनौसौभगाय॥ तावत्सुवृत्तावनमंतमाययावसत्तमागाअरुणाउदावहन् ३॥५९॥

हिरण्मयौशकुनी हिरण्मयःशकुनिर्ब्रह्मनामेतिश्रुतेः रमणीयौअसंगौचेत्यर्थः सांपरायौसर्वस्यलयाधिष्ठानभूतौ स्वयंचनासत्यदस्रौ असत्यंरज्जुभुजंगादिदस्रंउपक्षयधर्मकंघटादि तदुभयाभावरूपौ सुनसौशोभननासिकौ विग्रहधर्मोयं वैनिश्चितं जयंतौकालंएनदेवाहविवस्वनः ल्यब्लोपेपंचमी विवस्वंतंसूर्यंसाक्षात्तद्वाराअसितंकृष्णंरात्रिजातं शुक्लंदिनजातंचतंतुस्थानीयंतेनसंवत्सररूपंपटंवयंतौतंतुवायाविव तेनचपटेनतरसावेगेनसुवेमौसुमार्गौ वेतिलोकोयेनसमुवेमः वेतरौणादिकोमन् तौदेवपितृयानौअधिव्ययंतौउपस्थापयंतौ शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतःशाश्वतमतेइतिभगवद्वचनात् एतावेवकर्मफलोपभोगायतत्तल्लोकमार्गप्रदौकालस्यचप्रवर्तकौ तस्मान्चाद्वैततत्त्वंक्षतिरितिभावः ॥ ५८ ॥ एवंब्रह्माद्वैतंप्रसाध्यैतदेववीतरागैर्ज्ञानंसन्मुक्तयेऽन्यथाबंधायभवतीत्याह सुपर्णस्यपरमात्मनोबलेनकालशक्त्याप्रस्तांवर्त्तिकांसुपर्णसरूपांजीवपक्षिणीं अश्विनौदेवौसौभगायमहतेभाग्यायकैवल्याय अमुंचतांमोचितवंतौ मुक्त्युपायविदमित्यर्थः व्यतिरेकमुखेनमुक्त्युपायमाह तावदिति· माययाअज्ञानेनसहवसत्तमाःअतिशयेनवसंतः अत्यंतंमूढाःपुरुषाः अरुणाःरागादिविषयाक्रांताः गाःइंद्रियाणिप्रतियावत्अनमंतनतवंतः इंद्रियकैंकर्यंयावदासीदित्यर्थः तावत्सुवृत्तौअनात्मदोषास्पर्शिनौ युवांजीवात्मरूपौकर्मीभूतौ उदाउदकमधानेनशरीरेण आपःपुरुषवचसइतिश्रुतेः उंदीक्लेदनेइत्यस्मात्क्विप्यनिदितामितिनलोपेउदितिरूपं इत्थंभावेतृतीया तद्रूपेणअवहन्ऊढवंतः रागादिपरास्तावद्बध्नंति आत्मानंदेहमेवतावन्मन्यंतेततश्चसंसरंति तस्माद्रागादिजयोमुक्त्युपायइत्युक्तंभवति ॥ ५९ ॥

कालेकृतंकर्माग्निमृत्युपायइत्याह धेनवोऽभिमतफलदोग्ध्र्योगावोऽहोरात्ररूपाः षष्टिश्चत्रिशताश्चसंख्याताःएकंवत्संसंवत्सरंसुवतेनिर्वर्तयंतितंवत्संगौणकर्मभूतं नानागोष्ठाःपृथक्फलाअपिविहिताःक्रियाः मुख्यकर्मभूताःएकदोहनाःएकमेवविविदिषाख्यंदुग्धंतेतद्दोहनंदोग्धंयेषांते अकर्तरिचकारकेइतिकर्मणिल्युट् दुहंतिविविदिषवः विविदिषंतियज्ञेनेत्यादिश्रुतेः यथोक्तंयज्ञेनेत्यादिवाक्यंशतपथविहितंकर्मेदं गृहीत्वास्वोत्पत्यामज्ञानसिद्धंपुरुषंविविदिषामात्रसाध्येयुनक्तीति एकदोहनाःयंवत्संदुहंतितंतावश्विनौप्रसिद्धौगोस्थानीयौदुहतः अश्विनावेवकालंप्रसुवातेइत्यर्थः एतच्चयुवांदिशोजनयथइत्यत्रस्पष्टीकरिष्यते कीदृशंवत्संघर्मंतापकंसंहर्तारमितियावत् उक्थ्यंउत्तिष्ठत्यस्मात्कार्यजातं उत्पादकमित्यर्थः ॥ ६० ॥ एतत्कालचक्रमजरंसर्वान्देवमनुष्यान्क्षिणोतीत्याह चक्रस्यांतरमध्यमबाह्यवलयानिमाभिप्रधिनेमयः तेषांसंभेदकाष्ठानितिर्यंचिअराः एकंसतिएकांनाभिंसंवत्सराख्यांसप्तशताअराविंशतिश्चाराः तेचार्धशमेहानिरात्रयश्चश्रितानाभिंप्रधिषुचमध्यमवलयखंडेषुतेचद्वादशमाससंज्ञाः द्वादशप्रध

षष्टिश्चगावस्त्रिशताश्चधेनवएकंवत्संसुवतेतंदुहंति ॥ नानागोष्ठाविहिताएकदोहनास्तावश्विनौदुहतोघर्ममुक्थ्यं ४ ॥ ६० ॥ एकांनाभिंसप्तशताअराःश्रिताप्रधिष्वन्याविंशतिरर्पिताअराः ॥ अनेमिचक्रंपरिवर्ततेऽजरंमायाऽश्विनौसमनक्तिचर्षणी ५॥ ६१॥ एकंचक्रंवर्ततेद्वादशारंषण्णाभिमेकाक्षममृतस्यधारणं॥ यस्मिन्देवाअधिविश्वेविषक्तास्तावश्विनौमुंचतंमाविषीदतं ६॥ ६२॥

यश्चक्रमितिश्रुतेः तेषुअर्पिताः नेमिचक्रंनियतप्रचारंइदंतुनतथा प्रत्यहादनमानभेदमपारवतते अजरंअक्षयं मायामायामयं हेअश्विनौयुवाभ्यांप्रवर्तितमित्यर्थात्समनक्तिस्पृशति के चर्षणीऐहिक्यामुष्मिक्यौप्रजे ततश्चद्विविधमपिभोगंनेच्छेत्क्षयिष्णुत्वादितिभावः ॥ ६१ ॥ एवंभचक्रस्यंषष्टिघटिकात्मकैकाहोरात्रनिर्वर्त्यप्रदक्षिणप्रक्रमैःषष्ट्यधिकशतत्रयसंमितैःसावनाख्यंसंवत्सरचक्रंजगदायुःक्षेपणमुक्तंद्वाभ्यां इदानींप्रदक्षिणावर्तेभचक्रेसूर्यचंद्रयोरप्रदक्षिणप्रक्रमेणनिर्वर्त्यसौरचांद्रसंवत्सरचक्रेकर्मोपयोगिनीआह तत्रएकस्मिन्शंकौप्रोताःषट्शलाकाःपृथक्अंताश्चेद्द्वादशारंषण्णाभिएकंचक्रंभवति तत्रसंवत्सरोक्षः मेषाद्याराशयोद्वादशाराः षड्ऋतवोनाभयः तच्चक्रंऋतस्यकर्मफलस्यधारणंध्रियतेऽस्मिन्निति तथा अत्रहेतुः यस्मिन्विश्वेदेवाःकालाभिमानिनाःअधिविषक्ताः व्यवहिताश्चेतिच्छंदसिव्यवहितक्रियायाप्युपसर्गाणांसंबंधस्मरणात्तावश्विनौमामांमुंचतंमोचयतं अस्माच्चक्रादितिशेषः किंभूतंमांविषीदतं जन्मादिदुःखेनविषादंप्राप्नुवंतं नुमभावश्छांदसः ततःकालोचितकर्मकरणोचिताःकालाभिमानिन्योदेवतास्तृप्यंतिइष्टंफलंचयजमानायप्रयच्छंत्यन्यथाविपरीतंकुर्वंतीतिभावः ॥ ६२ ॥

एवंकर्मणांविविदिषोत्पादनद्वारा विद्याहेतुत्वमुक्त्वासर्वंखल्विदंब्रह्मतज्जलानितिशांतउपासीतेतिश्रुत्युक्तांब्रह्मोपास्तिमाहचित्तैकाग्र्याय अश्विनौवृत्तभूयौवृत्तंनिर्वृत्तमुत्पन्नंवियदादितस्यभूयंभावः भुवो भावेइतिक्यप् अश्विनौकृत्स्नप्रपंचात्मकावित्यर्थः एतदेवाश्विनोर्लयकारणप्रदर्शनेनद्रढयति अश्विनौइंदुंसोमंतदुपलक्षितानिकर्माणि अमृतंतत्फलभूतमैहिकामुष्मिकंभोग्यजातं दासपत्नी सुपांसुलुगिति पूर्वसवर्णः अपंःनैरुक्तप्रसिद्धेः अनुपलक्षितंवियदादिचतिरोधत्तारज्जुरिवस्वाध्यस्तभुजंगमंतर्हितंकुरुतः अश्विनावेवसर्वात्मरूपेणोपास्याविति भावः एवमुपासनालब्धचित्तैकाग्र्यस्यप्रत्यक्तत्वख्यापना यब्रह्मणएवंतावद्बंधप्रसक्तिमाह हित्वेति अश्विनौस्वरूपेणब्रह्मैवसंतौबलस्यगिरिंसाधनसंपत्तेरुच्छ्रायंअनाद्यविद्ययाहित्वागाःइंद्रियाणिमुदाविषयेंद्रियसंयोगजहर्षेणचरंतौचारयंतौविषयभूमिषु तद्दृष्टिमज्ञातस्याःमुद्दोवृष्टिस्तद्दृष्टिस्तन्माहात्म्येनप्रस्थितौविषयजसुखर्धिमाहात्म्यात्पराक्प्रावण्यमेवप्राप्तौ अत्रनायमात्माबलहीनेनलभ्यइत्यत्रबलशब्दस्यबोधसाधनसंपद्वाचित्वंदृष्टं गिरिशब्दस्यापिगिरंतिहवै द्विषंतंपाप्मानमितिश्रौतनिर्वचनबलात्साधनसंपदुच्छ्रायपरतयाख्यानंकृतं एवंचानादिविषयवासनावशाद्ब्रह्मैवबद्धमितिदर्शितं ॥ ६३ ॥ अस्यजीवस्यब्रह्मात्मतावबोधार्थंतत्पदार्थस्वरूपंताभ्वदाह हेअश्वि

अश्विनाविंदुमम्रतंवृत्तभूयौतिरोधत्तामश्विनौदासपत्नी ॥ हित्वागिरिमश्विनौगामुदाचरंतौतद्वृष्टिमह्नाप्रस्थितौबलस्य ७ ॥ ६३ ॥ युवांदिशोजनयथो दशाग्रेसमानंमूर्ध्निरथयानंवियंति ॥ तासांयातमृषयोऽनुप्रयांतिदेवामनुष्याःक्षितिमाचरंति ८ ॥ ६४ ॥ युवांवर्णान्विकुरुथोविश्वरूपांस्तेऽधिक्षियंतभुवना निविश्वा ॥ तेभानवोऽप्यनुसृताश्चरंतिदेवामनुष्याःक्षितिमाचरंति ९ ॥ ६५ ॥

नौयुवांअपेतसृष्टेःप्राक्दशदिशःप्राच्याद्याःजनयथः अत्राकाशएवसूर्योपाधिकीदिक्कल्पनातस्तत्स्रष्टृत्वमप्याह मूर्ध्निअर्थाद्दिशां अंतरिक्षेइत्यर्थः रथयानंरथेनयानंगमनमस्यतंसूर्यंसमानंसर्वेषामेकंतथावि यंतिव्योमानिकल्पभेदात्सृष्टिभेदाद्वाबहुत्वं जनयथइत्यनुवर्तते तासांदिशांयातं अर्थात्तत्संबंधिनःसूर्यस्ययातंगमनमनुसूर्यकृतदिक्कालावनुलक्ष्यऋषयःप्रयांतिकर्मभिः प्रचरंति तथादेवामनुष्याश्चयथाधिकारंक्षितिऐश्वर्यंआचरंतिआसमंताद्भुंजते ॥ ६४ ॥ एवंभूतसृष्टिमुक्त्वाभौतिकींसृष्टिमाह भोअश्विनौयुवांवर्णान्तेजोबन्नानिलोहितशुक्लकृष्णवर्णवंतिविकुरुथः परस्परमिश्रणेनविविधाकारान्कुरुथः सेयंदेवतैक्षतहंताहमिमास्तिस्रोदेवताअनेनजीवेनात्मनानुप्रविश्यनामरूपेव्याकरवाणितासांत्रिवृतंत्रिवृतमेकैकांकरवाणीतिश्रुतेः विश्वरूपान्त्रीणिरूपाणीत्येवसत्यमितिश्रुतेः सर्वेषांरूपाणांत्रिष्वेवांतर्भावाद्वर्णानांविश्वरूप्यंतेवर्णाअधियंतेजनयंतिभुवनानिचतुर्दशभौतिकानि विश्वासर्वाणि तेप्रसिद्धाजीवाःअर्थात्भानवोंशाइवांशाअपिविश्वानिभूतानिअनुसृताः देहेंद्रियबुद्धिरूपविकारानुसारिणोभूत्वाचरंतिविषयान्भुंजते तएतेदेवामनुष्याःअन्येपिपश्वादयःक्षितिभूमिमाश्रित्यचरंतिवर्तंते अत्राद्यश्लोकेनतस्माद्वाएतस्मादात्मनआकाशःसंभूतइत्यादिश्रुतेरर्थोदर्शितः द्वितीयेईक्षणादिप्रवेशांतासृष्टिरीशेनकल्पितेत्येतत्पद्दर्शनेनतत्पदार्थतत्वेसर्वभूतस्रष्टृत्वंसर्वांतःप्रविष्टत्वंचेत्येवंलक्षणंप्रदर्शितं ॥ ६५ ॥

उक्तविधंतत्पदार्थमनूद्यसएवसंघातप्रवर्त्तकोजीवोनान्यस्तत्तोस्तीत्याह तौप्रसिद्धौनासत्यावश्विनौवांयुवांमहेपूजयेऽहं। वांयुवांपुष्करस्यव्योमपुष्करमंबरं आकाशोऽव्याकृतमव्यक्तमित्यनर्थांतरं तस्यस्र जंसृज्यतेइतिस्रक्कार्यजातंविभृथः प्रविश्यधारयथस्तदपिमहेइत्यनुषज्यते तौनासत्यौअमृतौनित्यमुक्तौऋतावृधौऋतस्यकर्मफलस्योपबृंहकौ नहिवत्तिवधीत्यादिनादीर्घः ऋतेविनादेवावागाद्यभिमानि नोऽभ्यादयः तत्प्रपदेतेषांवागादिविषयाणांवचनादीनांप्रपदेप्रापयेनसूतेनसुवतेनसमर्थाभवंति सूतेइतिच्छांदसोव्यत्ययःकोह्येवान्यात्कःप्राण्यात्यदेषआकाशआनंदोनस्यादितिश्रुतेः नचेतनंप्रवर्तकमृतेशाक टवदचेतनःसंघातःप्रवर्तनइतिभावः तदेवंनान्योतोस्तिद्रष्टेतिचेवनांतरनिषेधात्तत्त्वमसीतिजीवेशयोरभेदश्रवणात्प्रपंचस्यचवाचारंभणंविकारोनामधेयमित्यनृतत्वश्रवणाच्चाद्वैतंब्रह्मशास्त्रसिद्धमत्रापिअश्विनो जगदुपादानत्वोक्त्यातौनासत्याविति पदद्वयेनतत्त्वंपदार्थयोःपूर्वापरार्धयोस्तुल्यशब्दोपादानेनजीवेशाभेदप्रतिपादनेनचप्रसाधितं ॥६६॥ एवंब्रह्मविद्यांसमाप्यकेषांचिन्मतेसंघातएवचेतयतेनान्यस्ततश्चेतनो

तौनासत्यावश्विनौवांमहेऽहंस्रजंचयांविभृथःपुष्करस्य॥ तौनासत्यावमृतावृतावृधावृतेदेवास्तत्प्रपदेनसूते १०॥ ६६ ॥मुखेनगर्भंलभेतांयुवानौगतासुरे तत्प्रपदेनसूते॥ सद्योजातोमातरमत्तिगर्भस्तावश्विनौमुंचथोजीवसेगाः ११॥ ६७॥ स्तोतुंनशक्नोमिगुणैर्भवंतौचक्षुर्विहीनःपथिसंप्रमोहः॥दुर्गेहमस्मिन्प तितोस्मिकूपेयुवांशरण्यौशरणंप्रपद्ये १२॥ ६८॥ इत्येवंतेनाभिष्टुतावश्विनावाजग्मतुराहतुश्चैनंप्रीतौस्वएपतेऽपूपोऽशानैनमिति॥ ६९॥ सएवमुक्तःप्रत्युवा चनानृतमूचतुर्भगवंतौनत्वहमेतमपूपमुपयोक्तुमुत्सहेगुरवेऽनिवेद्येति॥ ७०॥ ततस्तमश्विनावूचतुःआवाभ्यांपुरस्ताद्भवतउपाध्यायेनैवमेवाभिष्टुताभ्यामपू पोदत्तउपयुक्तःसतेनानिवेद्यगुरवेत्वमपितथैवकुरुष्वयथाकृतमुपाध्यायेनेति॥ ७१ ॥ सएवमुक्तःप्रत्युवाचएतत्प्रत्यनुनयेभवंतावश्विनौनोत्सहेऽहमनिवे द्यगुरवेऽपूपमुपयोक्तुमिति॥ ७२॥

स्तौनितद्दूषणपूर्वकंस्वस्यचक्षुःप्रार्थयते युवानौमातापितरौ अन्नात्पुरुषइतिश्रुतेः मुखेनान्नरूपंगर्भंप्रथमंलभेतांततःएतत्एतंगर्भं छांदसंक्लीबत्वं पुंसिरेतोरूपेण योषितिशोणितरूपेण परिणतं गतासुरचेतनोदे हःप्रपदेनप्रकर्षेणपद्यतेभुरवमनेनेतिप्रपदमुपस्थेंद्रियं सर्वेषामानंदानामुपस्थएकायनमितिश्रुतेः तेनपूर्वंरेतःसिक्सूतेपश्चात्स्त्री अतःसंघातस्यमलपिंडवदचेतनत्वंसिद्धं सद्योजातउत्पन्नमात्रोगर्भोबालःमातरंअ त्तिस्तनपानंप्रवर्त्ततइत्यर्थः तदेतज्जन्मांतरीयानुभवाहितसंस्कारमंतरेणनसंभवतीत्यस्तिपूर्वसिद्धःसंघातादन्यश्चेतनस्तत्प्रवर्तकइतिसिद्धं तावश्विनौस्तः अश्व्युपलक्षितंब्रह्म ताविति विधेयापेक्षयाद्वित्वं शैत्यंहिय त्साप्रकृतिर्जलस्येतिवत् एतेनतत्त्वमसीतिवाक्यार्थउक्तः जीवसेजीवनाय गाःचक्षूंषिमुंचथःचक्षुःप्रतिबंधापनयनंक्रियास्तामित्यर्थः ॥ ६७ ॥६८॥ अपूपःबहुच्छिद्रंस्नेहपक्वंभक्ष्यं यावंत्यपूपच्छिद्राणीति व्रतविशेषप्रसिद्धेः मधुविद्यायांमध्वपूपशब्देनमधुपेश्याबहुबिलायाग्रहणात्तत्सदृशेनैवापूपद्रव्येणभवितव्यमितिच अशानभक्षय ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

दंताइवदंताःसुखदुःखभोजकत्वात्कर्माणि कृष्णंअयःमलिनत्वात्बंधकत्वाच्चआविद्यातन्मयाः उपाध्यायःकवलकर्माजितएवसुखदुःखभुगित्यर्थः तवतुहिरण्मयाहिरण्यसंकल्पत्वमयास्त्येनाःदंताः
अतस्त्वंसयदिपितृलोककामोभवतिसंकल्पादेवास्यपितरःसमुत्तिष्ठंतीतिश्रुतेःसंकल्पमात्रसिद्धविषयोपनीतंसुखंभोक्ष्यसिब्रह्मवित्त्वादित्यर्थः एतेनानात्मज्ञस्यापिगुरोराराधनादात्मज्ञानंभक्तस्यभवति एक
लव्यस्येवमृन्मयद्रोणाराधनादितिदर्शितं श्रेयोज्ञानं ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ यथाश्विनावित्युक्त्यास्वस्यतादृक्श्रेयःप्रदानेसामर्थ्याभावःसूचितउपाध्यायेन ॥ ७६ ॥ एषातस्येतिसूतवाक्यं ॥ ७७ ॥ शुश्रू

तमश्विनावाहतुःप्रीतौस्वस्तवानंयागुरुभक्त्या ॥ उपाध्यायस्यतेकार्ष्णायसादंताभवतोऽपिहिरण्मयाभविष्यंतिचक्षुष्मांश्चभविष्यसीतिश्रेयश्चावाप्स्यसी
ति ॥ ७३ ॥ सएवमुक्तोऽश्विभ्यांलब्धचक्षुरुपाध्यायसकाशमागम्याभ्यवादयत् ॥ ७४ ॥ आचचक्षेचसचास्यप्रीतिमान्बभूव ॥ ७५ ॥ आहचैनंयथाऽश्विना
वाहतुस्तथात्वंश्रेयोऽवाप्स्यसि ॥ ७६ ॥ सर्वेचतेवेदाःप्रतिभास्यंतिसर्वाणिचधर्मशास्त्राणीति ॥ एषातस्यापिपरीक्षोपमन्योः ॥ ७७ ॥ अथापरःशिष्यस्तस्यै
वापोदस्यधौम्यस्यवेदोनामतमुपाध्यायःसमादिदेशवत्सवेदइहास्यतांतावन्ममगृहेकंचित्कालंशुश्रूषुणाचभवितव्यंश्रेयस्तेभविष्यतीति ॥ ७८ ॥ सतथे
त्युक्त्वागुरुकुलेदीर्घकालंगुरुशुश्रूषणपरोऽवसत् ॥ गौरिवनित्यंगुरुणाधूर्षुनियोज्यमानःशीतोष्णक्षुत्तृष्णादुःखसहःसर्वत्राप्रतिकूलस्तस्यमहताकालेनगुरुः
परितोषंजगाम ॥ ७९ ॥ तत्परितोषाच्चश्रेयःसर्वज्ञतांचावाप ॥ एषातस्यापिपरीक्षावेदस्य ॥ ८० ॥ सउपाध्यायेनानुज्ञातःसमावृत्तस्तस्माद्गुरुकुलवासाद्गृहाश्र
मंप्रत्यपद्यत ॥ तस्यापिस्वगृहेवसतस्त्रयःशिष्याबभूवुःसशिष्यान्नकिंचिदुवाचकर्मवाक्रियतांगुरुशुश्रूषाचेति ॥ दुःखाभिज्ञोहिगुरुकुलवासस्यशिष्यान्परि
क्लेशेनयोजयितुंनेयेष ॥ ८१ ॥ अथकस्मिंश्चित्कालेवेदंब्राह्मणंजनमेजयःपौष्यश्चक्षत्रियावुपेत्यवरयित्वोपाध्यायंचक्रतुः ॥ ८२ ॥ सकदाचिद्याज्यकार्ये
णाभिप्रस्थितउत्तंकनामानंशिष्यंनियोजयामास ॥ ८३ ॥

षुणासेवापरेण ॥ ७८ ॥ गौर्बलीवर्दः ॥ ७९ ॥ अत्रउद्दालकपरीक्षायास्तात्पर्यमत्यल्पमपिगुरुकार्यंदेहत्यागेनापिकर्त्तव्यं उपमन्युपरीक्षायाअत्यावश्यकमप्याहारादिकंगुरुणाप्रतिषिद्धंचेत्त्यक्तव्यमेवे
ति वेदपरीक्षायाअनर्हेपिकर्मणिगुरुणानियुक्तःशीतोष्णादिनाबाध्यमानोपिनविषीदेदनुग्रहइत्येवमत्वातिष्ठेदिति एवमग्रेप्याख्यायिकातात्पर्याण्यूह्यानि ॥ ८० ॥ अथसेवामनिच्छंतंगुरुमर्थेनतोषयेत्
गुर्वर्थेयतमानंतमनुगृह्णंतिदेवताइत्येतद्दर्शयितुमुत्तंकाख्यायिकामाह सउपाध्यायेनेत्यादिना सवेदःसमावृत्तोमेखलाजिनादिब्रह्मचर्याश्रमलिंगंत्यक्त्वास्नानकत्वंप्राप्तः नेयेषनकामितवान् ॥ ८१ ॥ ८२ ॥
नियोजयामासअग्निशुश्रूषादाविंतिशेषः ॥ ८३ ॥

* यथाश्रुतेकार्ष्णायसादंताइत्युपाध्यायस्यनिर्दयत्वंसूचितं तवहिरण्मयाइतित्वंशिष्येषुदयावान्भविष्यसीति तेनानुपताप्यैवानुग्राह्यमनुगृह्णीयादित्युक्तंभवति

॥८४॥ वसमानोवसन् उपाध्यायस्त्रीभिः उपाध्यायाश्रमस्थाभिः ॥ ८५ ॥ वंध्य उपागमशून्यः पाठांतरे एतत्कर्म विषीदतिपरिहीयते ॥ ८६ ॥ ८७॥८८॥८९॥ आहुर्वृद्धाः ॥९०॥ यश्चेति याजनेहि दत्तंवैतेनमयाजयंस्तस्माद्दद्याज्यः प्रतिगृह्णंतोवैतेनमयाजयंस्तस्मात्प्रतिगृह्णनायाज्यमुभयेराध्रुवंतीतिश्रूयते तद्वदध्यापनेपियाजनेप्रतिग्रहवज्जीविकारूपेददद्देवाध्याप्यःप्रतिगृह्णंनैवाध्याप्यमितिधर्मः तत्रयो

भोयत्किंचिदस्मद्गृहेपरिहीयतेतदिच्छाम्यहमपरिहीयमानंभवताक्रियमाणमितिसएवंप्रतिसंदिश्योत्तंकंवेदःप्रवासंजगाम ॥ ८४ ॥ अथोत्तंकःशुश्रूषुर्गुरुनियोगमनुतिष्ठमानोगुरुकुलेवसतिस्म ॥ सतत्रवसमानउपाध्यायस्त्रीभिःसहिताभिराहूयोक्तः ॥ ८५ ॥ उपाध्यायिनीतेऋतुमतीउपाध्यायश्चप्रोषितोऽस्यायथाऽयमृतुर्वंध्योनभवतितथाक्रियतामेपाविषीदतीति ॥८६॥ एवमुक्तस्ताःस्त्रियःप्रत्युवाच ॥ नमयास्त्रीणांवचनादिदमकार्यंकरणीयं ॥ नह्यहमुपाध्यायेनसंदिष्टोऽकार्यमपित्वयाकार्यमिति ॥ ८७॥ तस्यपुनरुपाध्यायःकालांतरेणगृहमाजगामतस्मात्प्रवासात् ॥ सतुतद्वृत्तंतस्याशेषमुपलभ्यप्रीतिमानभूत् ॥ ॥८८॥ उवाचचैनंवत्सोत्तंककिंतेप्रियंकरवाणीति ॥ धर्मतोहिशुश्रूषितोऽस्मिभवतातेनप्रीतिःपरस्परेणनौसंवृद्धातदनुजानेभवंतंसर्वानेवकामानवाप्स्यसिगम्यतामिति ॥ ८९ ॥ सएवमुक्तःप्रत्युवाचकिंतेप्रियंकरवाणीतिएवमाहुः ॥ ९० ॥ यश्चाधर्मेणवैब्रूयाद्यश्चाधर्मेणपृच्छति ॥ तयोरन्यतरःप्रैतिविद्वेषंचाधिगच्छति ॥ ९१ ॥ सोहमनुज्ञातोभवताइच्छामीष्टंगुर्वर्थमुपहर्तुमिति ॥ तेनैवमुक्तउपाध्यायःप्रत्युवाचवत्सोत्तंकउष्यतांतावदिति ॥ ९२ ॥ सकदाचिदुपाध्यायमाहोत्तंकआज्ञापयतुभवान्किंतेप्रियमुपाहरामिगुर्वर्थमिति ॥ ९३ ॥ तमुपाध्यायःप्रत्युवाचवत्सोत्तंकबहुशोमांचोदयसिगुर्वर्थमुपाहरामीतितद्गच्छैनांप्रविश्योपाध्यायिनींपृच्छकिमुपाहरामीति ॥ ९४ ॥ एषायद्ब्रवीतितदुपाहरस्वेति ॥ सएवमुक्तउपाध्यायेनोपाध्यायिनीमपृच्छद्भगवत्युपाध्यायेनास्म्यनुज्ञातोगृहंगंतुमिच्छामीष्टंतेगुर्वर्थमुपहृत्यानृणोगंतुमिति ॥ ९५ ॥ तदाज्ञापयतुभवतीकिमुपहरामिगुर्वर्थमिति ॥ सैवमुक्तोपाध्यायिनीतमुत्तंकंप्रत्युवाच गच्छपौष्यंप्रतिराजानंकुंडलेभिक्षितुंतस्यक्षत्रियया पिनद्धे ॥ ९६ ॥

दक्षिणायांअग्रहणेनअधर्मेणयोब्रूयात्अध्यापयेत् यश्चअधर्मेणतस्याअसमर्पणेनपृच्छतिअधीते अन्यतरःअदाता अप्रतिग्रहीतावा प्रैतिम्रियते विद्वेषंचान्यतरोऽदानादप्रतिग्रहाद्वाधिगच्छति मद्दत्तदक्षिणायाअग्रहेतवअधर्मःस्यात्ममचत्वयिद्वेषःस्यादहमनेनकृतार्थोनकृतइतिभावः ॥ ९१ ॥ उष्यतामिति कालांतरेएतस्यगुरुदक्षिणादाननिर्बंधमपनेष्यामीतिभावः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ पिनद्धेपरिहिते ॥ ९६ ॥

पुण्यकंव्रतविशेषः परिवेषणंअन्नादिदानं ॥ ९७ ॥ ऋषभोवृषभः स्वाध्यायाध्ययनजोधर्मः तमधिरूढःपुमांस्तदधिष्ठातापरमेश्वरः ॥ ९८ ॥ तेनप्रेरितउत्तंकःपुरीषंधर्मफलंअमृतंमरणभयनिवर्त्तयेभक्ष
यत्वांगीकुरुष्व ॥ ९९ ॥ सतदनिच्छन्नपिबलादिंद्रेणधर्मफलंपाहितः ॥ १००॥ सतुपुरीषमेवेदमितिमत्वाभक्षयित्वाउत्थितःअनुपविश्यैवअपउपस्पृश्यकार्यशैघ्र्यात्प्रतस्थे अत्रऋषभादिरूपकेणधर्मबला

आनयस्वचतुर्थेऽहनिपुण्यकंभवितातताभ्यामावद्धाभ्यांशोभमानाब्राह्मणान्परिवेष्टुमिच्छामि॥ तत्संपादयस्वएवंहिकुर्वतःश्रेयोभविताऽन्यथाकुतःश्रेयइति ॥ ९७॥ सएवमुक्तस्तयाप्रातिष्ठतोत्तंकःसपथिगच्छन्नपश्यदृषभमतिप्रमाणंतमधिरूढंचपुरुषमतिप्रमाणमेवसपुरुषउत्तंकमभ्यभाषत॥ ९८॥ भोउत्तंकैत त्पुरीषमस्यऋषभस्यभक्षयस्वेति सएवमुक्तोनैच्छत्॥ ९९॥ तमाहपुरुषोभूयोभक्षयस्वोत्तंकमाविचारयोपाध्यायेनापितेभक्षितंपूर्वमिति ॥ १००॥ सए वमुक्तोबाढमित्युक्त्वातदातद्वृषभस्यमूत्रंपुरीषंचभक्षयित्वोत्तंकःसंभ्रमादुत्थितएवापउपस्पृश्यप्रतस्थे॥ १॥ यत्रसक्षत्रियःपौष्यस्तमुपेत्यासीनमपश्यदुत्तं कः॥ सउत्तंकस्तमुपेत्याशीर्भिरभिनंद्योवाच॥ २॥ अर्थीभवंतमुपागतोऽस्मीतिसएनमभिवाद्योवाच॥ भगवन्पौष्यःखल्वहंकिंकरवाणीति॥ ३॥ तमुवाच गुर्वर्थंकुंडलयोरर्थेनाभ्यागतोऽस्मीति॥ येवैतेक्षत्रिययापिनद्धेकुंडलेतेभवान्दातुमर्हतीति ॥ ४ ॥ तंप्रत्युवाचपौष्यःप्रविश्यांतःपुरंक्षत्रियायाच्यतामिति॥ सतेनैवमुक्तःप्रविश्यांतःपुरंक्षत्रियांनापश्यत्॥ ५॥ सपौष्यंपुनरुवाचनयुक्तंभवताऽहमनृतेनोपचरितुंनहितेंऽतःपुरेक्षत्रियासन्निहितानैनांपश्यामि॥ ६॥ स एवमुक्तःपौष्यःक्षणमात्रंविमृश्योत्तंकंप्रत्युवाच॥नियतंभवानुच्छिष्टःस्मरतावन्नहिसाक्षत्रियाउच्छिष्टेनाशुचिनाशक्याद्रष्टुंपतिव्रतात्वात्सैषानाशुचेर्दर्शन मुपैतीति॥ ७॥ अथैवमुक्तउत्तंकःस्मृत्वोवाचास्तिखलुमयोत्थितेनोपस्पृष्टंगच्छताचेति ॥ तंपौष्यःप्रत्युवाचएषतेव्यतिक्रमोनोत्थितेनोपस्पृष्टंभवतीतिशी घ्रंगच्छताचेति ॥ ८॥ अथोत्तंकस्तंतथेत्युक्त्वाप्राङ्मुखउपविश्यसुप्रक्षालितपाणिपादवदनोनिःशब्दाभिरफेनाभिरनुष्णाभिर्हृद्गताभिरद्भिस्त्रिःपीत्वाद्विःप रिमृज्यखान्यद्भिरुपस्पृश्याचांतःपुरंप्रविवेश॥ ९॥

दनिर्दिष्टनिष्पत्तिरिष्टप्राप्तिश्चभवतीतिदर्शितं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तावतैवापराधेनक्षत्रियांनापश्यत् अशुचित्वदोषादेवेदानींतनानांदेवर्षिदर्शना दिकंनजायतइतिभावः ॥५॥६॥ पतिव्रतात्वादिति पातिव्रत्यादेवतावदल्पापराधेपिस्त्रियोदुर्लक्ष्याभवंतीतितद्धर्ममाहात्म्यंदर्शितं ॥ ७ ॥ अथेति तिष्ठतागच्छताचोपस्पृष्टंआचमनंकृतं तदकृतमेवेत्यर्थः ॥८॥ खानिइंद्रियाणि ॥ १०९ ॥

॥ १० सद्भावेनगुरुभर्त्स्या ॥ ११ ॥ हेभगवतिवंनिर्वृतानिश्चिताभवइत्युवाचेतिसंबंधः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अत्रसर्वत्रशापव्याजेनसत्पात्रेकेशकीटाद्य

ततस्तांक्षत्रियामपश्यत्साचदृष्ट्वैवोत्तंकंप्रत्युत्थायाभिवाद्योवाचस्वागतंतेभगवन्नाज्ञापयकिंकरवाणीति ॥ ११० ॥ सतामुवाचैतेकुंडलेगुर्वर्थमेभिक्षितेदातुमर्हसीति ॥ साप्रीतातेनतस्यसद्भावेनपात्रमयमनतिक्रमणीयश्चेतिमत्वातेकुंडलेऽवमुच्यास्मैप्रायच्छदाहचैनमेतेकुंडलेतक्षकोनागराजःसुभृशंप्रार्थयत्यप्रमत्तोनेतुमर्हसीति ॥ ११ ॥ सएवमुक्तस्तांक्षत्रियांप्रत्युवाचभगवतिसुनिर्वृताभव ॥ नमांशक्तस्तक्षकोनागराजोधर्षयितुमिति ॥ १२ ॥ सएवमुक्त्वातांक्षत्रियामामंत्र्यपौष्यसकाशमागच्छत् ॥ आहचैनंभोःपौष्यप्रीतोऽस्मीतितमुत्तंकंपौष्यःप्रत्युवाच ॥ १३ ॥ भगवंश्चिरेणपात्रमासाद्यतेभवांश्चगुणवानतिथिस्तदिच्छेश्राद्धंकर्तुंक्रियतांक्षणइति ॥ १४ ॥ तमुत्तंकःप्रत्युवाचकृतक्षणएवास्मिशीघ्रमिच्छामि ॥ यथोपपन्नमन्नमुपस्कृतंभवतेति सतथेत्युक्त्वायथोपपन्नेनान्नेनैनंभोजयामास ॥ १५ ॥ अथोत्तंकःसकेशंशीतमन्नंदृष्ट्वाअशुच्येतदितिमत्वातंपौष्यमुवाच ॥ यस्मान्मेअशुच्यन्नंददासितस्मादंधोभविष्यसीति ॥ १६ ॥ तंपौष्यःप्रत्युवाच यस्मात्त्वमप्यदुष्टमन्नंदूषयसितस्मात्त्वमनपत्योभविष्यसीतितमुत्तंकःप्रत्युवाच ॥ १७ ॥ नयुक्तंभवताऽन्नमशुचिदत्वाप्रतिशापंदातुंतस्मादन्नमेवप्रत्यक्षीकुरु ॥ ततःपौष्यस्तदन्नमशुचिदृष्ट्वातस्याशुचिभावमपरोक्षयामास ॥ १८ ॥ अथतदन्नंमुक्तकेश्यास्त्रियायत्कृतमनुष्णंसकेशंचाशुच्येतदितिमत्वातमृषिमुत्तंकंप्रसादयामास ॥ १९ ॥ भगवन्नेतदज्ञानादन्नंसकेशमुपाहृतंशीतंतत्क्षामयेभवंतंनभवेयमंधइति तमुत्तंकःप्रत्युवाच ॥ २० ॥ नमृषाब्रवीमिभूत्वात्वमंधोनचिरादनंधोभविष्यसीति ॥ ममापिशापोभवतादत्तोनभवेदिति ॥ २१ ॥ तंपौष्यःप्रत्युवाचनचाहंशक्तःशापंप्रत्यादातुंनहिमेमन्युरद्याप्युपशमंगच्छतिकिंचैतद्भवतानज्ञायतेतथा ॥ २२ ॥ नवनीतंहृदयंब्राह्मणस्यवाचिक्षुरोनिशितस्तीक्ष्णधारः ॥ तदुभयमेतद्विपरीतंक्षत्रियस्यवाङ्नवनीतंहृदयंतीक्ष्णधारमिति ॥ २३ ॥ तदेवंगतेनशक्तोऽहंतीक्ष्णहृदयत्वात्तंशापमन्यथाकर्तुंगम्यतामिति तमुत्तंकःप्रत्युवाच ॥ भवताऽहमन्नस्याशुचिभावमालक्ष्यप्रत्यनुनीतःप्राक्चतेऽभिहितं ॥ २४ ॥

वपन्नमन्नंददद्दंधोभवतीतिदर्शितं तस्मात्परीक्ष्यदेयमितिभावः विनापराधंदत्तःशापोविनिष्फलोभवतीत्यप्युन्नेयं राज्ञादत्तस्यशापस्यवैयर्थ्यदर्शनात् ॥ १२० ॥ नचिरात्शीघ्रं ॥ २१ ॥ प्रत्यादातुंउपसंहर्तुं ॥ २२ ॥ नवनीतवत्शीघ्रद्रावि वाक्क्षुरवत्सद्योविच्छेदिकासुखजीवितादेरित्यर्थः ॥ २३ ॥ गम्यतांत्वयेतिशेषः तेत्वया ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ साधयामः शापाभावंनिश्चिनुमः क्षपणकंपाखंडभिक्षुकं ॥ २६ ॥ उदकार्थंशौचाचमनादिप्रचक्रमे कर्तुमितिशेषः ॥ २७ ॥ नमस्कृत्वेतिसंबंधः ॥ २८ ॥ दृढमासन्नःअत्यंतसन्निहितः ।
॥ २९ ॥ अन्वगच्छत्आज्ञातवान् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रासादाःदेवनृदेवगृहाणि हर्म्याणिधनिकानांगृहाणि वलभ्योमध्योच्छ्रिताउभयतोनमत्पक्षागृहविशेषाः निर्यूहाःपट्टशालाः ॥ ३३ ॥ ऐरा

यस्माददुष्टमन्नंदूषयसितस्मादनपत्योभविष्यसीति॥ दुष्टेचान्नेनैषममशापोभविष्यतीति॥ २५ ॥ साधयामस्तावदित्युक्त्वाप्रातिष्ठतोत्तंकस्तेकुंडलेगृहीत्वा सोऽपश्यदथपथिनग्नंक्षपणकमागच्छंतंमुहुर्मुहुर्दृश्यमानमदृश्यमानंच॥ २६॥ अथोत्तंकस्तेकुंडलेसन्न्यस्यभूमावुदकार्थंप्रचक्रमे॥ एतस्मिन्नंतरेसक्षपण कस्त्वरमाणउपसृत्यतेकुंडलेगृहीत्वाप्राद्रवत् ॥ २७ ॥ तमुत्तंकोऽभिसृत्यकृतोदककार्यःशुचिःप्रयतोनमोदेवेभ्योगुरुभ्यश्चकृत्वामहताजवेनतमन्वयात् ॥ २८ ॥ तस्यतक्षकोदृढमासन्नःसतंजग्राहगृहीतमात्रःसतद्रूपंविहायतक्षकस्वरूपंकृत्वासहसाधरण्यांविवृतंमहाबिलंप्रविवेश ॥ २९॥ प्रविश्यचनागलोकं स्वभवनमगच्छत् अथोत्तंकस्तस्याःक्षत्रियायावचःस्मृत्वातंतक्षकमन्वगच्छत् ॥३०॥ सतद्बिलंदंडकाष्ठेनचखाननचाशकत्॥ तंक्लिश्यमानमिंद्रोऽपश्यत्स वज्रंप्रेषयामास ॥ ३१ ॥ गच्छास्यब्राह्मणस्यसाहाय्यंकुरुष्वेति ॥ अथवज्रंदंडकाष्ठमनुप्रविश्यतद्बिलमदारयत् ॥ ३२ ॥ तमुत्तंकोऽनुविवेशतेनैवबिलेनप्र विश्यचतंनागलोकमपर्यंतमनेकविधप्रासादहर्म्यवलभीनिर्यूहशतसंकुलमुच्चावचक्रीडाश्चर्यस्थानावकीर्णमपश्यत् ॥ ३३ ॥ सतत्रनागांस्तानस्तुवदेभिः श्लोकैः॥यऐरावतराजानःसर्पाःसमितिशोभनाः॥ क्षरंतइवजीमूताःसविद्युत्पवनेरिताः॥३४॥ सुरूपाबहुरूपाश्चतथाकल्माषकुंडलाः॥ आदित्यवन्नाकपृष्ठे रेजुरैरावतोद्भवाः॥ ३५ ॥ बहूनिनागवेश्मानिगंगायास्तीरउत्तरे ॥ तत्रस्थानपिसंस्तौमिमहतःपन्नगानहं ॥ ३६ ॥ इच्छेत्कोऽर्कांशुसेनायांचर्तुमैरावतंवि ना॥ शतान्यशीतिरष्टौचसहस्राणिचविंशतिः॥ ३७॥ सर्पाणांप्रग्रहायांतिधृतराष्ट्रोऽयदेजति॥ येचैनमुपसर्पंतियेचदूरपथंगताः॥ ३८॥ अहमैरावतज्येष्ठ भ्रातृभ्योऽकरवंनमः॥ यस्यवासःकुरुक्षेत्रेखांडवेचाभवत्पुरा॥ ३९॥

क्तोराजायेषांते समितौरणेशोभनाःश्लाघिनः जीमूताइवशस्त्रधाराःक्षरंतः सविद्युतःपवनस्येवईरितंगमनंयासांताःशीघ्राःसफालाश्च शस्त्रधाराइत्यध्याहारः ॥ ३४ ॥ कल्माषकुंडलाःचित्रकुंडलाः ॥
॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अर्कांशूनांअतितीक्ष्णानां अयंधृतराष्ट्रऐरावतभ्रातायदाएजतिदीप्यते एजृभेजृभ्राजृदीप्ताविव्यस्यधातोरूपं तदाष्टाधिकान्यष्टाविंशतिसहस्राणिसर्पाणांप्रग्रहाःसूर्यहयरश्मिभूतानागाः
यांति सौरंतेजोपियत्तेजसानिरुद्धंप्रपहेसर्पान्दग्धुमीष्टेइत्यर्थःसार्धः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ महद्युम्निती॑र्थविशेषइतिप्राञ्चः महद्युम्निमृषेंनत्समीपेनागमुख्यतांप्रार्थयन्कुरुक्षेत्रेऽवसदितिपूर्वेणसंबंधः कुरुक्षेत्रवासमात्रादेवमहत्स्थानंप्राप्यतइत्याशयः द्युमानित्यत्रमनिचआदिलोप आर्षः अत्रायमाख्यायिकातात्पर्यार्थः कुंडलरत्नंवस्तुतत्त्वंतक्षकेणेवपाखंडिनाअपहृतंपरमेश्वरप्रसादलब्धविवेकवज्रबलेनपाखंडमतबिलमवदार्यविवेकमनुनागराजबिलतुल्यमांतरमांतरंकोशंपूर्वपूर्वको शाद्रमणीयनरंप्रविश्यतत्रत्यांसत्यसंकल्पत्वादिसंपद्रंदृष्ट्वातदभिमानिनांसर्पतुल्यानामिंद्रियबुद्ध्यादिस्थानीयानामनुनयेनाऽपितत्त्वरत्नंयदानप्राप्तंतदासंकटस्थःस्वयमेवपूर्वार्जितसांगाध्ययनधर्मबलादालो चितवानिति तत्रवेदपिच्छांदोग्यादौगुरुशुश्रूषयानुष्टःपरमात्मास्वयमेवानुगृह्णातीतिदृष्टं यथासत्यकामस्यउपाध्यायगवीरभिरक्षतोऽमानुषेभ्यऋषभादिभ्योविद्यालाभः तथाउपकोसलस्यगुरोरग्नीन्सेव मानस्याग्निभ्यएवविद्यालाभः एवमुत्तंकस्यापिब्रह्मचर्यदार्ढ्यात्प्रजापतेरिवस्यतएवज्ञानमुद्भवावितियुज्यतएवेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तत्रसंवत्सरात्मकपटरूपकेणप्रपंचस्वरूपमत्रनिरूप्यते तत्रस्त्रियौचिति

तंनागराजमस्तौषंकुंडलार्थायतक्षकं ॥ तक्षकश्चाश्वसेनश्चनित्यंसहचरावुभौ ॥ ४० ॥ कुरुक्षेत्रंचवसतांनदीमिक्षुमतीमनु ॥ जघन्यजस्तक्षकंश्रश्रुतसेनेति यःसुतः ॥ ४१ ॥ अवसद्योमहद्युम्निप्रार्थयन्नागमुख्यतां ॥ करवाणिसदाचाहंनमस्तस्मैमहात्मने ॥ ४२ ॥ एवंस्तुत्वासविप्रर्षिरुत्तंकोभुजगोत्तमान् ॥ नैवते कुंडलेलेभेततश्चिंतामुपागमत् ॥ ४३ ॥ एवंस्तुवन्नपिनागान्यदातेकुंडलेनालभत्तदाऽपश्यत्स्त्रियौतंत्रेअधिरोप्यसुवेमेपटंवयंत्यौ ॥ तस्मिंस्तंत्रेकृष्णाःसिता श्चतंतवश्चक्रंचापश्यत्द्वादशारंपड्भिःकुमारैःपरिवर्त्यमानंपुरुषंचापश्यदश्वंचदर्शनीयं ॥ ४४ ॥ सतान्सर्वांस्तुष्टावएभिर्मंत्रवदेवश्लोकैः ॥ १४५ ॥

मायाच तंत्रंयत्रदीर्घतंतवःप्रोताभवंतितत्स्थानीयंअविद्याकामकर्मात्मकंवासनाजालंतत्रह्येतत्सर्वंप्रतिष्ठितं पटःसंसारस्तंवयंत्यौअविच्छिन्नतंतुसंतानेननिर्वर्त्तयंत्यौ प्रकाशाप्रकाशाभ्यामेवरज्जूरगादिजा यतेनत्वन्यतरेणतादृशत्वात्संसारस्यचिदचिद्रूपयुवतीद्वयनिर्वर्त्यत्वंयुक्तं तस्मिंस्तंत्रेसुवेमेशोभनेवेमेतिर्यक्तंतुविक्षेपणेतत्तुल्येपुण्यपापे तत्प्रयोज्येसितकृष्णतंतुस्थानीयेसुखदुःखे चक्रंतत्स्थूलशरीरं षड्भिर्व क्ष्यमाणैःकुमारैःपरिवर्त्यमानंसंचार्यमाणंपुरुषंचतदधिष्ठातारमंतर्यामिणंमायाविनं अश्वंचाध्रुवस्वभावंबुद्धिवशवर्त्तित्वात्तिरोहितासंगस्वभावंजीवंचातृदर्शनीयमहंप्रत्ययगोचरंचापश्यत् ॥ ४४ ॥ स तान्सर्वांस्तुष्टावएभिर्वक्ष्यमाणैःश्लोकैः मंत्रवद्वेदगतऋग्भागवत् तत्त्वार्थप्रकाशकैरितिशेषः मंत्रवादेतिपाठेमंत्रवादोमंत्रस्वरूपं ॥ १४५ ॥

श्लोकानेवाह त्रीणीति अत्रसंवत्सरःप्रजापतिरितिश्रुतेःसंवत्सररूपकेणप्रजापतिंविश्वात्मानंकृत्स्नसंसाराभिमानिनंसमष्टिजीवंस्तौति तत्रसंवत्सरस्यषष्ट्यधिकशतत्रयमहोरात्राःदर्शपूर्णमासाख्यानिचतुर्विंशतिपर्वाणिषड्ऋतवश्चेत्यवयवाः एवंप्रजापतेरपिचतुर्विंशतेस्तत्त्वानांयोगेसंघातरूपेचक्रेस्थूलसूक्ष्मशरीरात्मके तत्त्वानिचमूलप्रकृतिःमहान्अहंकारःपंचतन्मात्राणिएकादशेंद्रियाणिपंचमहाभूतानीति तत्रध्रुवे यावन्मोक्षस्थायिनि चक्रेचक्रवदनिशंभ्राम्यमाणे मध्येअंतर्यामीनित्यंचरतिविषयान्भुंक्तेभोक्तात्मा अत्रास्मिन्नेवप्रत्यग्रूपेत्रीणिशतानिषष्टिश्चवासनातंतुयूथानिसमर्पितानि तथात्हृदयस्यहितानाड्योद्वासप्ततिःसहस्राणीतिश्रूयमाणसंख्याकानाड्यस्तत्तल्लोकगतिप्रदाःसंति तासांचैकैकस्मिंल्लोकेशब्दादीनांपंचानामपिसंचाल्यत्वेकंपंचविधत्वं तथाचविस्तरेणतावत्सहस्रसंख्याकाअपिसंक्षेपात्त्रीणिशतानिषष्टिश्चोच्यंते एवंचास्मिन्भोक्तरितावत्योवासनाअर्पिताइत्यर्थः षट्कुमाराःजीवगताअविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः तमोमोहोमहामोहस्तामिस्रोह्यंधसंज्ञितः अविद्यापंचपर्वैषाप्रादुर्भूतामहात्मनइतिस्मृत्युक्तनामाद्याख्यावापंचक्लेशाः अनित्याशुचिदुःखानात्मसुनित्यशुचिदुःखात्मधीरविद्या अहमेवमहानस्मीतिधीरस्मिता शेषाःप्रसिद्धाः षष्ठीऐश्वरीमायाचएतेषट्कुमाराइवविवेकवैराग्यबलवतांमुजेयाअपितेप

त्रीण्यर्पितान्यत्रशतानिमध्येषष्टिश्चनित्यंचरतिध्रुवेऽस्मिन्॥ चक्रेचतुर्विंशतिपर्वयोगेषड्वैकुमाराःपरिवर्तयंति १॥४६॥ तंत्रंचेदंविश्वरूपेयुवत्यौवयतस्तंतून्सततंवर्त्तयंत्यौ॥ कृष्णान्सितांश्चैवविवर्त्तयंत्यौभूतान्यजस्रंभुवनानिचैव २॥१४७॥

रिवर्त्तयंतिजन्ममरणप्रबंधंघटीयंत्रवदनिशंचालयंतीत्यर्थः १ ॥ १४६ ॥ तंत्रंचेदमिति इदंतंत्रंवासनाजालंविश्वरूपेविश्वरूपातावन्मायैवतामनुचितिरपिविश्वरूपा इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयते रूपंरूपंप्रतिरूपोबभूवेत्यादिश्रुतिभ्यः युवत्यौबाल्यवार्धक्यकृतापकर्षशून्ये वयतःसंतनुतः कथंसततंतंतून्वासनामयान्वर्त्तयंत्यौचालयंत्यौ तंतुवायाविवइमेएवबुद्धिचिदाभासरूपाभ्यांघटादिकंकवलीकृत्यतद्विषयांवासनांद्रढयतइत्यर्थः यद्वायुवत्यौधाताविधातारौ तत्रधातामायोपाधिरीश्वरःपर्जन्यवत्साधारणंकारणं विधाताविविधवासनामयत्वेनविचित्ररूपःसन्कर्त्ताजीवःतत्तद्बीजवदसाधारणंकारणं तावेतौप्रयोज्यप्रयोजकरूपेणेदंतंत्रंसंसाराख्यंवयतःइत्यादियथायोग्यंव्याख्येयं कृष्णान्दुःखरूपान्सितान्सुखमयान् विवर्त्तयंत्यौविपरीत्येनसुखेदुःखबुद्धिंदुःखेसुखबुद्धिंचसंपादयंत्यौ तथाजस्रंभूतानिजरायुजादीनिभुवनानितदाश्रयरूपाणिचतुर्दशतानिसर्वाणिविवर्त्तयंत्यावित्यनुकृष्यते ऊर्ध्वाधरीभावेनचालयंत्यावित्यर्थः २ ॥ १४७ ॥

एवंबंधस्वरूपंप्रदर्श्यतस्याज्ञानकार्यत्वेनज्ञानमात्रापनोद्यत्वमाह वज्रस्येति योयंचक्रेचरतिमौढ्यदशायांसएवसाधकदशायांवज्रस्यविवेकस्यभर्त्ताभवतिशास्त्रश्रवणेनगुर्वाद्यनुग्रहात् अतएवभुवनस्यगोप्ता विवेकवत्त्वादेवसर्वभूताभयदातावृत्रस्यस्वरूपावरकस्याज्ञानस्यनिहंता सर्वत्रइंद्रवृत्रवज्रशब्दानामात्ममायाविवेकवाचित्वमाश्वमेधिकेस्पष्टीभविष्यति अनयैवदिशाकृत्स्नोवेदार्थोपिनिर्वोढव्यः नमुचेः नमुंचतीतिआवरणापगमेसत्यपिप्रतिबिंबभ्रमवदित्यज्ञानगतविक्षेपशक्तिर्नमुचिः तस्यापिनिहंता भूयश्चांतेविश्वमायानिवृत्तिरितिसत्यापिविद्ययाऽविद्योच्छेदेतद्विक्षेपशक्तेर्देहांतएवनाशश्रवणात् कृष्णेविद्याविद्ये मायाकार्यत्वादुभेअपिकृष्णे यथोक्तंश्रीमद्भागवते विद्याविद्येममतनूविद्ध्युद्धवशरीरिणां मोक्षबंधकरीआद्येमाययामेविनिर्मितेइति वसनेवसनवदावरके वसानऊरीकृतवान् उभेअपिस्वरूपाद्बहिर्भूतेइत्यर्थः अतएवमहात्माव्यापकस्तेनत्रिविधपरिच्छेदशून्यत्वमुक्तं अस्यचिद्रूपत्वमाह सत्यानृतेसत्यंअबाधितंप्रत्यगात्मतत्त्वं अनृतंअहंकारादितदुभयंयोविविनक्तिपृथक्करोतियस्तस्मैनमइत्युत्तरेणसंबंधः स्थूलसूक्ष्मकारणाख्योपाधित्रयंनिरस्यस्वमहिमप्रतिष्ठोभवतीत्यर्थः एतेनदृश्यस्याहंकारादेःपृथक्करणेनदृङ्मात्रमात्मतत्त्वमितिदर्शितं ३ ॥ ४८ ॥ अस्यैवंभूतस्यचिदात्मनःसमष्टिव्यष्टिपिंडांतःप्रविष्टत्वंदर्शयति यइति यःआत्मापूर्वोक्तःवैश्वानरंविराजंविश्वंवा वाहनंस्वारोहणस्थानंअभ्युपैतिअभितःउपैत्युपगच्छति तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदितिश्रुतेः उपाध्यात्मतांधत्तेइत्यर्थः आकस्मिकत्वंअभ्युपगंतव्याभ्युपगमयोर्वारयति पुराणमिति कार्यरूपेणक्षयिष्णुमपिकारणरूपेणसततंसंतमित्यर्थः अपांगर्भमिवगर्भंप्रतिबिंबभूतंनतुब्रह्मैकदेशभूतं तस्यासंगत्वात् अनंशत्वाच्च वाजिनंइंद्रियंवैवीर्यंवाजिनमितिश्रुतेश्चिदात्मनोजडशक्तिरूपं यएवंभूतोपिजीवत्वंमिथ्यैवप्रतिबिंबरूपेणापद्यतेतस्मैनमोस्तु जगदीश्वरायचतुर्दशभुवननियंत्रे लोकत्रयंजाग्रत्स्वप्नसुषुप्तानितेषामीशाय एवंतत्त्वंपदवाच्यार्थरूपित्वमुक्त्वा तल्लक्ष्यार्थरूपित्वमाह पुरंदरायेति पुराणिव्यष्टिसमष्ट्यात्मकानित्रीणित्रीणिशरीराणिदारयतिविद्ययाऽविद्योच्छेदेनसमूलमुन्मूलयतीतितथा सर्वोपाधिशून्यचिन्मात्रायेत्यर्थः पुराणिदारयतीतिस्थितेवाचंयमपुरंदरौचेतिखशुमुमागमश्चनिपात्यते ४ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ एतमश्वमपानेधमस्वेतिवैराजमैश्वर्यंप्रदर्शयेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ स्रोतोभ्यःशरीररंध्रेभ्यः ॥ ५२ ॥

वज्रस्यभर्त्ताभुवनस्यगोप्तावृत्रस्यहंतानमुचेर्निहंता ॥ कृष्णेवसानोवसनेमहात्मासत्यानृतेयोविविनक्तिलोके ३ ॥ ४८ ॥ योवाजिनंगर्भमपांपुराणंवैश्वानरंवाहनमभ्युपैति ॥ नमोऽस्तुतस्मैजगदीश्वरायलोकत्रयेशायपुरंदराय ४ ॥ १४९ ॥ ततःसएनंपुरुषःप्राहप्रीतोऽस्मितेहमनेनस्तोत्रेणकिंतेप्रियंकरवाणीतिसतमुवाच॥५०॥नागामेवशमीयुरितिसचैनंपुरुषःपुनरुवाचएतमश्वमपानेधमस्वेति॥५१॥ततोऽश्वस्यापानमधमत्ततोऽश्वाद्धम्यमानात्सर्वस्रोतोभ्यः पावकार्चिषःसधूमानिष्पेतुः॥१५२॥

उपधूपितेधूमेनव्याप्ते ततएवसर्वैश्वरत्वाविर्भावात्तक्षकः शरणागतोबभूवेतितात्पर्यं ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ततएवसत्यसंकल्पत्वाख्यंवैराजंभावमारूढः क्षणेनगुरुकुलंप्राप आवापयंतीदंतपत्रिकयावेणीरूपेणसंग्रथनंकेशानांकारयंती ॥ ५७ ॥ ५८॥ यदिक्षणंनागतः स्यास्तर्हि अनागसिअपराधाभावेपिमयाशप्तः स्याइत्यर्थः श्रेयस्तत्त्वज्ञानं सिद्धिअणिमाद्यैश्वर्यं ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इदानीं

ताभिर्नागलोकउपधूपितेऽथसंभ्रांतस्तक्षकोऽग्नेस्तेजोभयाद्विषण्णः कुंडलेगृहीत्वासहसाभवनान्निष्क्रम्योत्तंकमुवाच ॥ ५३ ॥ इमेकुंडलेगृह्णातुभवानितिस तेप्रतिजग्राहोत्तंकः प्रतिगृह्यचकुंडलेऽचिंतयत् ॥ ५४॥ अद्यतत्पुण्यकमुपाध्यायिन्यादूरंचाहमभ्यागतः सकथंसंभावयेयमितिततएनंचिंतयानमेवसपुरुषउवाच ॥ ५५ ॥ उत्तंकएनमेवाश्वमधिरोहत्वांक्षणेनैवोपाध्यायकुलंप्रापयिष्यतीति ॥ ५६ ॥ सतथेत्युक्त्वातमश्वमधिरुह्यप्रत्याजगामोपाध्यायकुलंउपाध्यायिनीचस्नाताकेशानावापयंत्युपविष्टोत्तंकोनागच्छतीतिशापायास्यमनोदधे ॥ ५७ ॥ अथैतस्मिन्नंतरेसउत्तंकः प्रविश्यउपाध्यायकुलंउपाध्यायिनीमभ्यवादयत्तेचास्यैकुंडलेप्रायच्छत्साचैनंप्रत्युवाच ॥ ५८ ॥ उत्तंकदेशेकालेऽभ्यागतः स्वागतंतेवत्सत्वमनागसिमयानशप्तः श्रेयस्तवोपस्थितंसिद्धिमाप्नुहीति ॥ ५९ ॥ अथोत्तंकउपाध्यायमभ्यवादयत् ॥ तमुपाध्यायः प्रत्युवाचवत्सोत्तंकस्वागतंतेकिंचिरंकृतमिति ॥ ६० ॥ तमुत्तंकउपाध्यायंप्रत्युवाचं भोस्तक्षकेणमेनागराजेनविघ्नः कृतोऽस्मिन्कर्मणितेनास्मिनागलोकंगतः ॥ ६१ ॥ तत्रचमयादृष्टेस्त्रियौतंत्रेऽधिरोप्यपटंवयंत्यौतस्मिंश्चकृष्णाः सिताश्चतंतवः किंतत् ॥ ६२ ॥ तत्रचमयाचक्रंदृष्टंद्वादशारंषड्भिनंकुमाराः परिवर्तयंतितदपिकिं ॥ पुरुषश्चापिमयादृष्टः सचापिकः अश्वश्चातिप्रमाणोदृष्टः सचापिकः ॥ ६३ ॥ पथिगच्छताचमयाऋषभोदृष्टस्तंचपुरुषोऽधिरूढस्तेनास्मिसोपचारमुक्तउत्तंकास्यऋषभस्यपुरीषंभक्षयउपाध्यायेनापितेभक्षितमिति ॥ ६४ ॥ ततस्तस्यवचनान्मयातदृषभस्यपुरीषमुपयुक्तंसचापिकः ॥ तदेतद्भवतोपदिष्टमिच्छेयंश्रोतुंकिंतदिति ॥ सतेनैवमुक्तउपाध्यायः प्रत्युवाच ॥ १६५ ॥

स्वयमपरोक्षीकृतमर्थंगुरुमुखेनाधिगंतुमुत्तंकः पृच्छति तत्रचेत्यादिना ॥ ६२ ॥ ६३॥ सोपचारंसानुनयं ॥ ६४ ॥ आचार्याद्धैवविद्याविदितासाधिष्ठंप्रापदितिश्रुतेरमानुषैरुक्तापिविद्यागुरुमुखेनदृढीकृताबाढंफलवतीभवतीतिभावः ॥ १६५ ॥

स्त्रियौधाताविधाताचेति दधाविसत्तास्फूर्तीकार्येष्विनिधानाचितिः विविधरूपेणदधातिधारयत्यात्मानमित्यनेकविकारवतीमायाविधाता रात्रिवद्व्यामोहकत्वाद्दुःखंरात्रिः अहर्वत्प्रसादकत्वात्सुखंमहः ऋतु
वदनिशंभ्रममाणत्वादृतुशब्देनाविद्यादिपंचकंमायाचेतिपूर्वोक्तमेवषट्कं संवत्सरःप्रजापतिः सर्वोपाधित्वसाम्यादुद्दालतश्रुतेश्च नहिसंवत्सराख्यःकालोनामकिंचित्सूर्यादिपरिस्पंदाल्पत्वबहुत्वादिनानुमेयं
वस्तुनिजीर्णत्वनूतनत्वादिव्यवहारहेतुतयासिद्धमिदानींतदानीमित्यादिव्यवहारालंबनंद्रव्यमस्ति घटादिद्रव्यस्यैवपूर्वापरदेशसंबंधेननूतनत्वातीतत्वाद्यवस्थाभेदेनचतदुपपत्तेःकिमंतर्गडुनाकालेनेति प्रजाप
तिरेवसंवत्सरशब्दार्थः ॥ ६६ ॥ यःपुरुषःसपर्जन्यः पर्जन्यवत्तापनाशकत्वादाचार्यरूपीईश्वरः योश्वःसोग्निः भोक्ताजीवइत्यर्थः इराअन्नंतद्वान्इरावान्ऋतुस्ततउत्पन्नऐरावतोधर्मः नागराडिवअप्रकंप्यः

येतेस्त्रियौधाताविधाताचयेचतेकृष्णाःसितास्तंतवस्तेराज्यहनी॥ यदपितच्चक्रंद्वादशारंषड्वैकुमाराःपरिवर्तयंतितेपिषड्ऋतवःसंवत्सरश्चक्रं॥६६॥ यःपुरुषः
सपर्जन्यःयोश्वःसोग्निःयऋषभस्त्वयापथिगच्छतादृष्टःसऐरावतोनागराट्॥ ६७॥ यश्चैनमधिरूढःपुरुषःसचेंद्रःयदपितेभक्षितंतस्यऋषभस्यपुरीषंतदमृ
तंतेनखल्वसितस्मिन्नागभवनेनव्यापन्नस्त्वं॥६८॥ सहिभगवानिंद्रोममसखात्वदनुक्रोशादिममनुग्रहंकृतवान्॥ तस्मात्कुंडलेगृहीत्वापुनरागतोऽसि॥
॥६९॥ तत्सौम्यगम्यतांमनुजानेभवंतंश्रेयोऽवाप्स्यसीति॥ सउपाध्यायेनानुज्ञातोभगवानुत्तंकःक्रुद्धस्तक्षकंप्रतिचिकीर्षमाणोहास्तिनपुरंप्रतस्थे॥१७०॥
सहास्तिनपुरंप्राप्यनचिराद्विप्रसत्तमः॥समागच्छतराजानमुत्तंकोजनमेजयं॥ ७१ ॥ पुरातक्षशिलासंस्थंनिवृत्तमपराजितं॥ सम्यग्विजयिनंदृष्ट्वासमं
तान्मंत्रिभिर्वृतं॥७२॥ तस्मैजयाशिषःपूर्वंयथान्यायंप्रयुज्यसः॥ उवाचैनंवचःकालेशब्दसंपन्नयागिरा॥ ७३॥ उत्तंकउवाच अन्यस्मिन्करणीये
तुकार्येपार्थिवसत्तम॥बाल्यादिवान्यदेवत्वंकुरुषेनृपसत्तम॥७४॥ सौतिरुवाच एवमुक्तस्तुविप्रेणसराजाजनमेजयः॥ अर्चयित्वायथान्यायंप्रत्युवा
चद्विजोत्तमं॥७५॥ जनमेजयउवाच आसांप्रजानांपरिपालनेनस्वंक्षत्रधर्मपरिपालयामि॥ प्रब्रूहिमेकिंकरणीयमद्ययेनासिकार्येणसमागतस्त्वं
॥७६॥ सौतिरुवाच सएवमुक्तस्तुनृपोत्तमेनद्विजोत्तमःपुण्यकृतांवरिष्ठः॥ उवाचराजानमदीनसत्वंस्वमेवकार्यंनृपतेकुरुष्व॥१७७॥

शेषमुक्तार्थं ॥ ६७ ॥ नव्यापन्नःनमृतः ॥ ६८ ॥ सहीति ममजीवस्यसखा परमेश्वरोहिअंतरात्मत्वात्सर्वेषांसखा द्वासुपर्णासयुजासखायेतिमंत्रवर्णात् सहिसर्वान्स्वधर्मस्थाननुगृह्णाति तत्प्रतिकूलस्यत
क्षकस्येवकुलक्षयंचकरोतीत्याख्यायिकातात्पर्यं खलोनप्रार्थनासाध्यःसचदैवेनदंडितः अभ्येतिमृदुतांपश्चादुत्तंकेतक्षकोयथा ॥ ६९ ॥ प्रतिचिकीर्षमाणः हेतौशानच् तक्षकंबाधितुमित्यर्थः ॥ ७० ॥
हर्षकालेराजानमर्थयेतेतिभावः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ शब्द्यतइतिशब्दोर्थस्तेनसंपन्नयाविशिष्टार्थवत्या ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

॥ ७८ ॥ योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तंहन्मोतिमंत्रलिंगानुमितेशत्रुर्हंतव्यएवेत्यस्मिन् विधौसाध्येदृष्टंयत्कर्मसर्पसत्राख्यंतस्यकार्यस्यावश्यानुष्ठेयस्यकर्तव्यतायावाकालंमन्ये अपचितिंप्रतिक्रियां ॥ ७९ ॥
॥ ८० ॥ ८१ ॥ मुख्यमपराधमाह यियासुमिति विषहरणायजिगमिषुमर्थदानेनन्यवर्तयत् पिपासुमितिपाठेररक्षिषुमित्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ वाक्यहविषावाक्यरूपेणोद्दीपकेनहवि
षाघृतादिना ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ वृत्तंमृतं वृत्तोतीतेदृढेख्यातेवर्तुलेपिमृतेवृतेइतिविश्वः तक्षकविषेणेतिशेषः धर्मोयमेऽनुकूलाःस्युर्देवास्तत्मानिवघ्नतः तक्षकस्येवदुःखाप्तिरितिपौष्येव्यवस्थितमितिरत्नगर्भः

उत्तंकउवाच तक्षकेणमहींद्रेंद्रयेनतेहिंसितःपिता ॥ तस्मैप्रतिकुरुष्वत्वंपन्नगायदुरात्मने ॥ ७८ ॥ कार्यकालंहिमन्येऽहंविधिदृष्टस्यकर्मणः ॥ तद्गच्छापचितिंराजन्पितुस्तस्यमहात्मनः ॥ ७९ ॥ तेनह्यनपराधीसदष्टोदुष्टांतरात्मना ॥ पंचत्वमगमद्राजावज्राहतइवद्रुमः ॥ १८० ॥ बलदर्पसमुत्सिक्तस्तक्षकःपन्नगाधमः ॥ अकार्यंकृतवान्पापोयोऽदशत्पितरंतव ॥ ८१ ॥ राजर्षिवंशगोप्तारममरप्रतिमंनृपं ॥ यियासुंकश्यपंचैवन्यवर्तयतपापकृत् ॥ ८२ ॥ होतुमर्हसितंपापंज्वलितेहव्यवाहने ॥ सर्पसत्रेमहाराजत्वरितंतद्विधीयतां ॥ ८३ ॥ एवंपितुश्चापचितिंकृतवांस्त्वंभविष्यसि ॥ ममप्रियंचसुमहत्कृतंराजन्भविष्यति ॥ ८४ ॥ कर्मणःपृथिवीपालममयेनदुरात्मना ॥ विघ्नःकृतोमहाराजगुर्वर्थंचरतोऽनघ ॥ ८५ ॥ सौतिरुवाच एतच्छ्रुत्वातुनृपतिस्तक्षकायचुकोपह ॥ उत्तंकवाक्यहविषादीप्तोऽग्निर्हविषायथा ॥ ८६ ॥ अपृच्छत्सतदाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रति ॥ ८७ ॥ तदैवहिसराजेंद्रोदुःखशोकाप्लुतोऽभवत् ॥ यदैववृत्तंपितरमुत्तंकादशृणोत्तदा ॥ १८८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौष्यपर्वणिपौष्याख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ समाप्तंचपौष्यपर्व अथपौलोमपर्व लोमहर्षणपुत्रउग्रश्रवाःसौतिःपौराणिकोनैमिषारण्येशौनकस्यकुलपतेर्द्वादशवार्षिकेसत्रे ऋषीनभ्यागतानुपतस्थे ॥ १ ॥

॥ ८८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ५ ॥ एवंकृतोपोद्घातंभारतमारभते
लोमहर्षणेत्यादिपूर्ववद्व्याख्येयं अत्रसौतिरुवाचेतिपाठेलोमहर्षणपुत्रादीनांसृष्टिप्रवाहानादितयाप्रतिकल्पंसमाननामरूपाधिकारपुरुषविशेषवचनानांसूर्याचंद्रमसौधातायथापूर्वमकल्पयदित्यादिश्रुतिभ्यः
स्थानपतिसेनापत्यादिशब्दवदधिकारविशेषवाचित्वादेतत्कल्पीयसौतिवचनंपूर्वकल्पीयलोमहर्षणपुत्रादिपरमिति एवंसर्पसत्रादिकथापिकृतत्रेतादियुगस्थान्रुरुप्रभृतीन्प्रत्युच्यमानापूर्वकल्पीयसर्पसत्रादिप
रेतिध्येयं ॥ १ ॥

पौराणिकः पुराणंपण्यंजीविकास्येतिव्युत्पत्तिंनिराकरोति पुराणेकृतश्रमइति अत्रब्राह्मण्यांक्षत्रियात्सूतइतिस्मृत्युक्तोविलोमजोजातिसूतः संजयाधिरथादिरन्यः यस्यजीविकासारथ्यंवापुराणराज्ञां शौर्यौदार्यादिवर्णनेनस्वामिप्रोत्साहनंच अतएवास्यपौराणिकइतिसंज्ञा उग्रश्रवास्तुसौतिरेवनजातिसूतः तथात्वेनत्रापिसूतशब्दप्रयोगोपपत्तेःसौतिरित्यपत्यार्थस्यतद्धितस्यानर्थक्यंस्यात् किंतर्हि अग्निकुंडसमुद्भूतंसूतनिर्मलमानसेतिरोमहर्षणंप्रतिशौनकवचनस्यपुराणांतरेदर्शनादग्निजोरोमहर्षणः सूतस्तस्यचब्राह्मणसंकल्पात्ब्रह्मासनार्हत्वं धृष्टद्युम्नस्यक्षत्रियत्ववत् ब्रह्मासनंचवैशंपायनशांतव्रतमार्कंडेयादितुल्यस्तत्सजातीयएवार्हतिनहीनः नहिमहांतःशौनकादयोहीनात्परंरहस्यंजगृहुरितिवक्तुंयुक्तं नहीनतःपरमभ्याददीतेत्यत्रैवतन्निषेधात् नीचादप्युत्तमाविद्यामाप्नोतीत्वापद्विषयमेतत् अतएवतद्वधा

पौराणिकःपुराणेकृतश्रमःसकृतांजलिस्तानुवाच॥ किंभवंतःश्रोतुमिच्छंतिकिमहंब्रवाणीति॥ २॥ तमृषयऊचुः परमंलौमहर्षणेवक्ष्यामस्त्वांनःप्रतिवक्ष्यसिवचःशुश्रूषतांकथायोगंनःकथायोगे॥ ३ ॥ तत्रभगवान्कुलपतिस्तुशौनकोऽग्निशरणमध्यास्ते ॥ ४ ॥ योऽसौदिव्याःकथावेददेवतासुरसंश्रिताः॥ मनुष्योरगगंधर्वकथावेदचसर्वशः॥ ५॥ सचाप्यस्मिन्मखेसौतेविद्वान्कुलपतिर्द्विजः॥ दक्षोधृतव्रतोधीमान्शास्त्रेचारण्यकेगुरुः ॥ ६॥ सत्यवादीशमपरस्तपस्वीनियतव्रतः॥ सर्वेषामेवनोमान्यःसतावत्प्रतिपाल्यतां ॥ ७॥ तस्मिन्नध्यासतिगुरावासनंपरमार्चितं॥ ततोवक्ष्यसियत्त्वांसंप्रक्ष्यंतिद्विजसत्तमः ॥८॥ सौतिरुवाच एवमस्तुगुरौतस्मिन्नुपविष्टेमहात्मनि॥ तेनपृष्टःकथाःपुण्यावक्ष्यामिविविधाश्रयाः॥ ९॥ सोऽथविप्रर्षभःसर्वंकृत्वाकार्यंयथाविधि॥ देवान्वाग्भिःपितॄनद्भिस्तर्पयित्वाजगामह॥ १०॥ यत्रब्रह्मर्षयःसिद्धाःसुखासीनाधृतव्रताः॥ यज्ञायतनमाश्रित्यसूतपुत्रपुरःसराः॥ ११॥ ऋत्विक्ष्वथसदस्येषुसवैगृहपतिस्तदा॥ उपविष्टेषूपविष्टःशौनकोऽथाब्रवीदिदं॥ १२॥ इ०श्रीम०आदिपर्वणिपौलोमपर्वणिकथाप्रवेशोनामचतुर्थोऽध्यायः॥४॥

त्वलरामेणब्रह्महत्याव्रतंचीर्णमितिस्मर्यते तत्रसूतशब्दस्तुकथाप्रवक्तृत्वसामान्यात् तस्माद्ब्राह्मणएवपुराणप्रवक्तृत्वेनवरणीयःश्रोतुकामैर्नहीनः पौराणिकपदंनजातिसूतपरमपितुपुराणाध्येतृब्राह्मणपरमिति ॥ २ ॥ परममिति हेलौमहर्षणेत्वांपरमंवचोवक्ष्यामः परमंब्रह्मवक्ष्यामः त्वत्प्रयोजकत्वेनवाचयिष्यामः शौनकेसमागतेइतिशेषः कथायोगंकथासमुदायं शुश्रूषतांनः त्वंप्रतिवक्ष्यसीतिज्ञात्वेतिशेषः नःअस्माकंकथायोगेकथाप्रसंगेइतिव्यवहितान्वयेनयोज्यं ॥ ३ ॥ अग्निशरणंअग्निगृहं ॥ ४ ॥ वेदतात्पर्यंबोद्धुमितिशेषः ॥ ५ ॥ शास्त्रेविधिनिषेधप्रधानेकर्मकांडे आरण्यकेउपनिषदिज्ञानकांडे ॥ ६ ॥ प्रतिपाल्यतांप्रतीक्ष्यतां ॥ ७ ॥ ततःतत् प्रथमार्थेतसिः ॥ ८ ॥ ९ ॥ वाग्भिःब्रह्मयज्ञीयाभिः यदृचोधीतेपयआहुतिभिरेवतद्देवतास्तर्पयतीत्यादिवचनात् आजगामेतिच्छेदः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ४ ॥ ॥४॥

पुराणामात पुराणंपुरावृत्तं ॥ १ ॥ २ ॥ कल्याःसमर्थाःतवत्वत्तः श्रोतुमितिसंबंधः ॥ ३ ॥ कथितंमह्यमितिशेषः ॥ ४ ॥ ततोमयेतिपितुःसकाशान्मयाऽधीतमित्यावर्तनीयं ॥ ५ ॥ ६ ॥ पुराणस्याश्रयः
उपोद्घातस्तत्संयुतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पूर्वपितामहःकुलप्रधानपुरुषः ॥ १० ॥ नियतःशमादिमान् नियताशनःहितंमितंमेध्यंवाश्नाति नत्वनशनमेवेतिभावः नियतेंद्रियइतिपाठेयमनियमयुक्तः ॥ ११ ॥

शौनकउवाच पुराणमखिलंतातपितातेऽधीतवान्पुरा॥ कच्चित्त्वमपितत्सर्वमधीषेलौमहर्षणे ॥ १ ॥ पुराणेहिकथादिव्याआदिवंशाश्चधीमतां ॥ कथ्यंते येपुराऽस्माभिःश्रुतपूर्वाःपितुस्तव ॥ २ ॥ तत्रवंशमहंपूर्वंश्रोतुमिच्छामिभार्गवं॥ कथयस्वकथामेतांकल्याःस्मश्रवणेतव ॥३॥ सौतिरुवाच यदधीतंपुरासम्यक्द्विजश्रेष्ठैर्महात्मभिः॥ वैशंपायनविप्राग्र्यैस्तैश्चापिकथितंयथा ॥ ४॥ यदधीतंचपित्रामेसम्यक्चैवततोमया ॥ तावच्छृणुष्वयोदेवैःसेंद्रैःसर्षिमरुद्गणैः॥ ५॥ पूजितःप्रवरोवंशोभार्गवोभृगुनंदन ॥ इमंवंशमहंपूर्वंभार्गवंतेमहामुने ॥ ६ ॥ निगदामियथायुक्तंपुराणाश्रयसंयुतं ॥ भृगुर्महर्षिर्भगवान्ब्रह्मणावैस्वयंभुवा ॥ ७॥ वरुणस्यक्रतौजातःपावकादितिनःश्रुतं॥ भृगोःसुदयितःपुत्रश्च्यवनोनामभार्गवः ॥ ८॥ च्यवनस्यचदायादःप्रमतिर्नामधार्मिकः॥ प्रमतेरप्यभूत्पुत्रोघृताच्यांरुरुरित्युत ॥ ९ ॥ रुरोरपिसुतोजज्ञेशुनकोवेदपारगः॥ प्रमद्वरायांधर्मात्मातवपूर्वपितामहः ॥ १० ॥ तपस्वीचयशस्वीचश्रुतवान्ब्रह्मवित्तमः॥ धार्मिकःसत्यवादीचनियतोनियताशनः॥ ११ ॥ शौनकउवाच सूतपुत्रयथातस्यभार्गवस्यमहात्मनः ॥ च्यवनत्वंपरिख्यातंतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः॥ १२॥ सौतिरुवाच भृगोःसुदयिताभार्यापुलोमेत्यभिविश्रुता॥ तस्यांसमभवद्गर्भोभृगुवीर्यसमुद्भवः ॥ १३ ॥ तस्मिन्गर्भेऽथसंभृतेपुलोमायांभृगूद्वह॥ समयेसमशीलिन्यांधर्मपत्न्यांयशस्विनः॥ १४॥ अभिषेकायनिष्क्रांतेभृगौधर्मभृतांवरे ॥ आश्रमंतस्यरक्षोऽथपुलोमाभ्याजगाम ह॥ १५॥ तंप्रविश्याश्रमंदृष्ट्वाभृगोर्भार्यामनिंदितां॥ हृच्छयेनसमाविष्टोविचेताःसमपद्यत॥ १६॥ अभ्यागतंतुतद्रक्षःपुलोमाचारुदर्शना॥ न्यमंत्रयतवन्येनफलमूलादिनातदा॥ १७॥ तांतुरक्षस्तदाब्रह्मन्हृच्छयेनाभिपीडितं॥ दृष्ट्वाहृष्टमभूद्राजन्जिहीर्षुस्तामनिंदितां ॥ १८॥ जातमित्यब्रवीत्कार्यंजिहीर्षुर्मुदितःशुभां॥ साहिपूर्वंवृतातेनपुलोम्नातुशुचिस्मिता ॥ १९॥ तांतुप्रादात्पितापश्चाद्भृगवेशास्त्रवत्तदा॥ तस्यतत्किल्बिषंनित्यंहृदिवर्ततिभार्गव ॥ २०॥ इदमंतरमित्येवंहर्तुंचक्रेमनस्तदा॥ अथाग्निशरणेपश्यज्ज्वलंतंजातवेदसं॥ २१॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ हृच्छयेनकामेन ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ कथंपरदारेषुकामइत्यतआह साहीति बाल्येकिलरुदतींकन्यांरोदननिवृत्त्यर्थंभीषयितुंपित्राउक्तंरेरक्षएनांगृहाणेतितावतैवगृहेसन्निहितेनरक्षसाहृतांममेयंभार्येतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ अतएवतस्याःपिताअनृतकारकः अनृतकारिणेइतिपाठेतुभृगोरेवविशेषणं परिहासेनापिददामीत्युक्त्वानदत्तंचेद्दोषोभवतीतिभावः वरारोहाश्रेष्ठनितंबा ॥ २४ ॥ २५ ॥ शंकमानं छलवचनेनपूर्वंमह्यंदत्तापश्चाद्विधिपूर्वकंभृगवेदत्तातोममवाइयंभृगोर्वेतिसंदिहानं ॥ २६ ॥ कवेसर्वज्ञ ॥ २७ ॥ यदितथेति मत्पूर्वासाचेत्भृगुश्चानृतकारीचेत्तर्हिसत्यंब्रूहि ॥ २८ ॥ २९ ॥ भृगोरित्युक्तेऽनृतंपूर्वं

तमपृच्छत्ततोरक्षःपावकंज्वलितंतदा ॥ शंसमेकस्यभार्येयमग्नेपृच्छेऋतेनवै ॥ २२ ॥ मुखंत्वमसिदेवानांवदपावकपृच्छते ॥ मयाहीयंवृतापूर्वंभार्यार्थेवरवर्णिनी ॥ २३ ॥ पश्चादिमांपिताप्रादाद्भृगवेऽनृतकारकः ॥ सेयंयदिवरारोहाभृगोर्भार्यारहोगता ॥ २४ ॥ तथासत्यंसमाख्याहिजिहीर्षाम्याश्रमादिमां ॥ समन्युस्तत्रहृदयंप्रदहन्निवतिष्ठति ॥ मत्पूर्वभार्यायदिमांभृगुरापसुमध्यमां ॥ २५ ॥ सौतिरुवाच एवंरक्षस्तमामंत्र्यज्वलितंजातवेदसं ॥ शंकमानंभृगोर्भार्यांपुनःपुनरपृच्छत ॥ २६ ॥ त्वमग्नेसर्वभूतानामंतश्चरसिनित्यदा ॥ साक्षिवत्पुण्यपापेषुसत्यंब्रूहिकवेवचः ॥ २७ ॥ मत्पूर्वापहृताभार्याभृगुणाऽनृतकारिणा ॥ सेयंयदितथामेत्वंसत्यमाख्यातुमर्हसि ॥ २८ ॥ श्रुत्वात्वत्तोभृगोर्भार्यांहरिष्याम्याश्रमादिमां ॥ जातवेदःपश्यतस्तेवदसत्यांगिरंमम ॥ २९ ॥ सौतिरुवाच तस्यैतद्वचनंश्रुत्वासप्तार्चिर्दुःखितोऽभवत् ॥ भीतोऽनृताच्चशापाच्चभृगोरित्यब्रवीच्छनैः ॥ ३० ॥ अग्निरुवाच त्वयावृतापुलोमेयंपूर्वंदानवनंदन ॥ किंत्वियंविधिनापूर्वंमंत्रवन्नवृतात्वया ॥ ३१ ॥ पित्रातुभृगवेदत्तापुलोमेयंयशस्विनी ॥ ददातिनपितातुभ्यंवरलोभान्महायशाः ॥ ३२ ॥ अथेमांवेददृष्टेनकर्मणाविधिपूर्वकं ॥ भार्यामृषिर्भृगुःप्रापमांपुरस्कृत्यदानव ॥ ३३ ॥ सेयमित्यवगच्छामिनानृतंवक्तुमुत्सहे ॥ नानृतंहिसदालोकेपूज्यतेदानवोत्तम ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिपुलोमाग्निसंवादेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ सौतिरुवाच अग्नेरथवचःश्रुत्वातद्रक्षःप्रजहारतां ॥ ब्रह्मन्वराहरूपेणमनोमारुतरंहसा ॥ १ ॥ ततःसगर्भोनिवसन्कुक्षौभृगुकुलोद्वह ॥ रोषान्मातुश्च्युतःकुक्षेश्च्यवनस्तेनसोऽभवत् ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वामातुरुदराच्च्युतमादित्यवर्चसं ॥ तद्रक्षोभस्मसाद्भूतंपपातपरिमुच्यतां ॥ ३ ॥ सातमादायसुश्रोणीससारभृगुनंदनं ॥ च्यवनंभार्गवंपुत्रंपुलोमादुःखमूर्च्छिता ॥ ४ ॥ तांददर्शस्वयंब्रह्मासर्वलोकपितामहः ॥ रुदतींबाष्पपूर्णाक्षींभृगोर्भार्यामनिंदितां ॥ ५ ॥

रक्षःपरिग्रहत्वात्तस्याः रक्षसइत्युक्तेभृगुतःशापभयं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सेयमिति यात्वयापूर्वंवृतासेयंत्वदीयैवेयमित्यर्थः ॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ छलवचनाद्वैधएवविधिःश्रेयान् तयोःसाम्यंपश्यन्नग्निःशापंप्राप आद्यस्यप्राबल्यंमन्वानोराक्षसोनाशंचप्रापेतिषष्ठाध्यायतात्पर्यं अग्नेरथेति ॥ १ ॥ तेनचुच्यावेतियोगेन ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ स्रुतिमार्गं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मद्भार्यांइयंममैवभार्यानतुभृगोरित्येवंरूपेणत्वांरक्षोनवेदेत्यर्थः तवेयंभार्येतिकेनकथितासि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारत भावदीपेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ शममस्त्विति ॥ १॥ सत्यंचवदतःसमं सत्यंचयथार्थं समंपक्षपातहीनं व्यभिचारः अपराधः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ योगेनयोगसिद्धिबलेन मूर्तिषुगार्हप

सांत्वयामासभगवान्वधूंब्रह्मापितामहः ॥ अश्रुबिंदूद्भवातस्याःप्रावर्ततमहानदी ॥ ६ ॥ आवर्तंतीसृतिंतस्याभृगोःपत्न्यास्तपस्विनः ॥ तस्यामार्गंसृतवतींदृ ष्ट्वातुसरितंतदा ॥ ७॥ नामतस्यास्तदानद्याश्चक्रेलोकपितामहः ॥ वधूसरेतिभगवांश्च्यवनस्याश्रमंप्रति ॥ ८ ॥ सएवंच्यवनोजज्ञेभृगोःपुत्रःप्रतापवान् ॥ तं ददर्शपितातत्रच्यवनंतांचभाविनीं ॥ सपुलोमांततोभार्यांपप्रच्छकुपितोभृगुः ॥ ९ ॥ भृगुरुवाच केनासिरक्षसेतस्मैकथितात्वंजिहीर्षते ॥ नहित्वांवे दतद्रक्षोमद्भार्यांचारुहासिनीं ॥ १० ॥ तत्त्वमाख्याहितंह्यद्यशप्तुमिच्छाम्यहंरुषा ॥ बिभेतिकोनशापान्मेकस्यचायंव्यतिक्रमः ॥ ११ ॥ पुलोमोवाच अ ग्निनाभगवंस्तस्मैरक्षसेऽहंनिवेदिता ॥ ततोमामनयद्रक्षःक्रोशंतींकुररीमिव ॥ १२ ॥ साऽहंतवसुतस्यास्यतेजसापरिमोक्षिता ॥ भस्मीभूतंचतद्रक्षोमामुत्सृ ज्यपपातवै ॥ १३ ॥ सौतिरुवाच इतिश्रुत्वापुलोमायाभृगुःपरममन्युमान् ॥ शशापाग्निमतिक्रुद्धःसर्वभक्षोभविष्यसि ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआ दिपर्वणिपौलोमपर्वणिअग्निशापेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच शप्तस्तुभृगुणावह्निःक्रुद्धोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ किमिदंसाहसं ब्रह्मन्कृतवानसिमांप्रति ॥ १ ॥ धर्मेप्रयतमानस्यसत्यंचवदतःसमं ॥ पृष्टोयदब्रुवंसत्यंव्यभिचारोऽत्रकोमम ॥ २ ॥ पृष्टोहिसाक्षीयःसाक्ष्यंजानानोऽप्यन्य थावदेत् ॥ सपूर्वानात्मनःसप्तकुलेहन्यात्तथापरान् ॥ ३ ॥ यश्चकार्यार्थतत्त्वज्ञोजानानोऽपिनभाषते ॥ सोऽपितेनैवपापेनलिप्यतेनात्रसंशयः ॥ ४ ॥ शक्तोऽह मपिशप्तुंत्वांमान्यास्तुब्राह्मणामम ॥ जानतोऽपिचतेब्रह्मन्कथयिष्येनिबोधतत् ॥ ५ ॥ योगेनबहुधात्मानंकृत्वातिष्ठामिमूर्तिषु ॥ अग्निहोत्रेषुसत्रेषुक्रिया सुचमखेषुच ॥ ६ ॥ वेदोक्तेनविधानेनमयियद्धूयतेहविः ॥ देवताःपितरश्चैवतेनतृप्ताभवंतिवै ॥ ७ ॥ आपोदेवगणाःसर्वेआपःपितृगणास्तथा ॥ दर्शश्चपौ र्णमासश्चदेवानांपितृभिःसह ॥ ८ ॥ देवताःपितरस्तस्मात्पितरश्चापिदेवताः ॥ एकीभूताश्चदृश्यंतेपृथक्त्वेनचपर्वसु ॥ ९ ॥

त्यदक्षिणाग्न्यादिषु सत्रेष्वनेककर्तृकेषुगवामयनादिषु क्रियासुस्मार्तासुगर्भाधानादिषु मखेज्योतिष्टोमादौ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आपःसोमाज्यपयःप्रभृतयोग्नौहूयमानादेवपितृरूपाः आपःपुरुषवचसोभवंती तिश्रुतेरग्नौहुताआपएवदेवताशरीररूपेणपरिणमंतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ देवादिभावस्यापिकर्मप्राप्यत्वादेवानांपितॄणांचमिथोभेदोनास्त्येवतुल्यहेतुकत्वादित्याह देवताइति ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ अमावास्यांअमावास्यायां हूयंतेइज्यंते ॥ ११ ॥ संहारंतिरोभावं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ क्रियाभ्रंशात्अग्निहोत्रादिलोपात् भ्रांताःकर्तव्याकर्तव्यविमूढाः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ भूतभावनंजरायुजादिभूतकर्त्तारं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ भक्ष्यंतिभक्षयिष्यंतिशिखिन्अग्ने ॥ २२ ॥ क्रव्यादामनुष्याद्यमेध्यमांसभक्षिणी ॥ २३ ॥ स्वप्रभावाद्विनिर्गतंशापंसत्यंकुर्विविभावः

देवताःपितरश्चैवभुंजतेमयियद्धुतं ॥ देवतानांपितॄणांचमुखमेतदहंस्मृतं ॥ १० ॥ अमावास्यांहिपितरःपौर्णमास्यांहिदेवताः ॥ मन्मुखेनैवहूयंतेभुंजतेचहुतं हविः ॥ ११ ॥ सर्वभक्षःकथंत्वेषांभविष्यामिमुखंत्वहं ॥ सौतिरुवाच चिंतयित्वाततोवह्निश्चक्रेसंहारमात्मनः ॥ १२ ॥ द्विजानामग्निहोत्रेषुयज्ञसत्रक्रियासु च ॥ निरोंकारवषट्काराःस्वधास्वाहाविवर्जिताः ॥ १३ ॥ विनाग्निनाप्रजाःसर्वास्तनआसन्सुदुःखिताः ॥ अथर्षयःसमुद्विग्नादेवान्गत्वाब्रुवन्वचः ॥ १४ ॥ अग्निनाशात्क्रियाभ्रंशाद्भ्रांतालोकास्त्रयोऽनघाः ॥ विधध्वमत्रयत्कार्यंनस्यात्कालात्ययोयथा ॥ १५ ॥ अथर्षयश्चदेवाश्चब्रह्माणमुपगम्यतु ॥ अग्नेरावेदयन्शापंक्रियासंहारमेवच ॥ १६ ॥ भृगुणावैमहाभागशप्तोऽग्निःकारणांतरे ॥ कथंदेवमुखोभूत्वायज्ञभागाग्रभुक्तथा ॥ १७ ॥ हुतभुक्सर्वलोकेषुसर्वभक्षत्वमेष्यति ॥ श्रुत्वातुतद्वचस्तेषामग्निमाहूयविश्वकृत् ॥ १८ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंभूतभावनमव्ययं ॥ लोकानामिहसर्वेषांत्वंकर्ताचांतएवच ॥ १९ ॥ त्वंधारयसिलोकांस्त्रीन्क्रियाणांचप्रवर्तकः ॥ सतथाकुरुलोकेशनोच्छिद्येरन्यथाक्रियाः ॥ २० ॥ कस्मादेवंविमूढस्त्वमीश्वरःसन्हुताशन ॥ त्वंपवित्रंसदालोकेसर्वभूतगतिश्चह ॥ २१ ॥ नत्वंसर्वशरीरेणसर्वभक्षत्वमेष्यसि ॥ अपानेह्यर्चिषोयास्तेसर्वंभक्ष्यंतिताःशिखिन् ॥ २२ ॥ क्रव्यादाचतनुर्यातेसासर्वंभक्षयिष्यति ॥ यथासूर्यांशुभिःस्पृष्टंसर्वंशुचिविभाव्यते ॥ २३ ॥ तथात्वदर्चिर्निर्दग्धंसर्वंशुचिभविष्यति ॥ त्वमग्नेपरमंतेजःस्वप्रभावाद्विनिर्गतं ॥ २४ ॥ स्वतेजसैवतंशापंकुरुसत्यमृषेर्विभो ॥ देवानांचात्मनोभागंगृहाणत्वंमुखेहुतं ॥ २५ ॥ सौतिरुवाच एवमस्त्वितितंवह्निःप्रत्युवाचपितामहं ॥ जगामशासनंकर्तुंदेवस्यपरमेष्ठिनः ॥ २६ ॥ देवर्षयश्चमुदितास्ततोजग्मुर्यथागतं ॥ ऋषयश्चयथापूर्वंक्रियाःसर्वाःप्रचक्रिरे ॥ २७ ॥ दिविदेवामुमुदिरेभूतसंघाश्चलौकिकाः ॥ अग्निश्चपरमांप्रीतिमवापहतकल्मषः ॥ २८ ॥

यथोक्तंशिक्षायां आत्माबुद्ध्यासमेत्यार्थान्मनोयुंक्तेविवक्षया मनःकायाग्निमाहंतिसप्रेरयतिमारुतं मारुतस्तूरसिचरन्मंद्रंजनयतिस्वरमित्याद्युक्तत्वादग्नेर्वागधिष्ठातृत्वाच्च ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ ब्राह्मणैरनपराधबाधितोपिनतेषुप्रतीकारंप्रयुंजीतेत्यध्यायतात्पर्यं ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ सचापीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रजज्ञिवानुत्पादितवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भगदैवतेपूर्वयोःफल्गुन्योरितिलौकिकाः फल्गुनीनक्षत्रमर्यमादेवताफल्गुनीनक्षत्रंभगोदेवतेतिश्रुतेरुत्तराफल्गुन्योर्वाविवाहंस्थापयित्वानिश्चित्य ॥ १६ ॥ विवाहेसमुपस्थितेप्रागेववि

एवंसभगवाञ्छापंलेभेऽग्निर्भृगुतःपुरा ॥ एवमेषपुरावृत्तइतिहासोऽग्निशापजः ॥ पुलोम्नश्चविनाशोऽयंच्यवनस्यचसंभवः ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिअग्निशापमोचनेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ सौतिरुवाच सचापिच्यवनोब्रह्मन्भार्गवोजनयत्सुतं ॥ सुकन्यायांमहात्मानंप्रमतिंदीप्ततेजसं ॥ १ ॥ प्रमतिस्तुरुरुंनामघृताच्यांसमजीजनत् ॥ रुरुःप्रमद्वरायांतुशुनकंसमजीजनत् ॥ २ ॥ शुनकस्तुमहासत्वःसर्वभार्गवनंदनः ॥ जातस्तपसितीव्रेचस्थितःस्थिरयशास्ततः ॥ ३ ॥ तस्यब्रह्मन्रुरोःसर्वंचरितंभूरितेजसः ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामितच्छृणुत्वमशेषतः ॥ ४ ॥ ऋषिरासीन्महान्पूर्वंतपोविद्यासमन्वितः ॥ स्थूलकेशइतिख्यातःसर्वभूतहितेरतः ॥ ५ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमेनकायांप्रजज्ञिवान् ॥ गंधर्वराजोविप्रर्षेविश्वावसुरितिस्मृतः ॥ ६ ॥ अप्सरामेनकातस्यतंगर्भंभृगुनंदन ॥ उत्ससर्जयथाकालंस्थूलकेशाश्रमंप्रति ॥ ७ ॥ उत्सृज्यचैवतंगर्भंनद्यास्तीरेजगामसा ॥ अप्सरामेनकाब्रह्मन्निर्दयानिरपत्रपा ॥ ८ ॥ कन्याममरगर्भाभांज्वलंतीमिवचश्रिया ॥ तांददर्शसमुत्सृष्टांनदीतीरेमहानृषिः ॥ ९ ॥ स्थूलकेशःसतेजस्वीविजनेबंधुवर्जितां ॥ सतांदृष्ट्वातदाकन्यांस्थूलकेशोमहाद्विजः ॥ १० ॥ जग्राहचमुनिश्रेष्ठःकृपाविष्टःपुपोषच ॥ ववृधेसावरारोहातस्याश्रमपदेशुभे ॥ ११ ॥ जातकाद्याःक्रियाश्चास्याविधिपूर्वंयथाक्रमं ॥ स्थूलकेशोमहाभागश्चकारसुमहानृषिः ॥ १२ ॥ प्रमदाभ्योवरासातुसत्वरूपगुणान्विता ॥ ततःप्रमद्वरेत्यस्यानामचक्रेमहानृषिः ॥ १३ ॥ तामाश्रमपदेतस्यरुरुर्दृष्ट्वाप्रमद्वरां ॥ बभूवकिलधर्मात्मामदनोपहतस्तदा ॥ १४ ॥ पितरंसखिभिःसोऽथश्रावयामासभार्गवं ॥ प्रमतिश्चाभ्ययाचत्तांस्थूलकेशंयशस्विनं ॥ १५ ॥ ततःप्रादात्पिताकन्यांरुरवेतांप्रमद्वरां ॥ विवाहंस्थापयित्वाग्रेनक्षत्रेभगदैवते ॥ १६ ॥ ततःकतिपयाहस्यविवाहेसमुपस्थिते ॥ सखीभिःक्रीडतीसार्धंसाकन्यावरवर्णिनी ॥ १७ ॥ नापश्यत्संप्रसुप्तंवैभुजंगंतिर्यगायतं ॥ पदाचैनंसमाक्रामन्मुमूर्षुःकालचोदिता ॥ १८ ॥ सतस्याःसंप्रमत्तायाश्चोदितःकालधर्मणा ॥ विषोपलिप्तान्दशनान्भृशमंगेन्यपातयत् ॥ १९ ॥ सादष्टातेनसर्पेणपपातसहसाभुवि ॥ विवर्णाविगतश्रीकाभ्रष्टाभरणचेतना ॥ २० ॥

वाहात्शब्दतःपरिग्रहमात्रेणभार्यात्वेनकल्पितायाअपिनाशेरुरोर्दुरंतदुःखावाप्तिरितिपरिग्रहस्यदुःखदत्वंव्यक्तं ॥ १७ ॥ १८ ॥ कालधर्मणामृत्युना विषोपलिप्तान्सविषान् ॥ १९ ॥ २० ॥

व्यसुर्विगतप्राणा ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥२६॥२७॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥७॥ महामहिम्नामप्यायुषःक्षणोपिदुर्लभइत्यर्थमध्यायआ

निरानंदकरीतेषांबंधूनांमुक्तमूर्धजा ॥ व्यसुरप्रेक्षणीयासाप्रेक्षणीयतमाऽभवत्॥ २१ ॥ प्रसुप्तेवाभवच्चापिभुविसर्पविषार्दिता ॥ भूयोमनोहरतरावभूवतनुम
ध्यमा ॥ २२ ॥ ददर्शतांपिताचैवयेचैवान्येतपस्विनः ॥ विचेष्टमानांपतितांभूतलेप्यग्निवर्चसं ॥ २३ ॥ ततःसर्वेद्विजवराःसमाजग्मुःकृपान्विताः ॥ स्वस्त्यात्रेयो
महाजानुःकुशिकःशंखमेखलः ॥ २४॥ उद्दालकःकठश्चैवश्वेतश्चैवमहायशाः ॥ भरद्वाजःकौणकुत्स्यआर्ष्टिषेणोऽथगौतमः॥ २५॥ प्रमतिःसहपुत्रेणतथान्येव
नवासिनः ॥ तांतेकन्यांव्यसुंदृष्ट्वाभुजंगस्यविषार्दितां ॥ २६ ॥ रुरुदुःकृपयाविष्टारुरुस्त्वार्त्तोबहिर्ययौ ॥ तेचसर्वेद्विजश्रेष्ठास्तत्रैवोपाविशंस्तदा ॥ २७॥ इ
तिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिप्रमद्वरासर्पदंशेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥७॥ ॥७॥ सौतिरुवाच तेषुतत्रोपविष्टेषुब्राह्मणेषुमहात्म
सु ॥ रुरुश्चुक्रोशगहनंवनंगत्वाऽतिदुःखितः ॥ १ ॥ शोकेनाभिहतःसोऽथविलपन्करुणंबहु ॥ अब्रवीद्वचनंशोचन्प्रियांस्मृत्वाप्रमद्वरां ॥ २ ॥ शेतेसाभुवित
न्वंगीममशोकविवर्धिनी ॥ बांधवानांचसर्वेषांकिंनुदुःखमतःपरं ॥ ३ ॥ यदिदत्तंतपस्तप्तंगुरवोवामयायदि ॥ सम्यगाराधितास्तेनसंजीवतुममप्रिया ॥ ४ ॥
यथाचजन्मप्रभृतियतात्माऽहंधृतव्रतः ॥ प्रमद्वरातथाद्यैषासमुत्तिष्ठतुभामिनी ॥५॥ एवंलालप्यतस्तस्यभार्यार्थेदुःखितस्यच ॥ देवदूतस्तदाऽभ्येत्यवाक्यमा
हरुरुंवने ॥ ६ ॥ देवदूतउवाच अभिधत्सेहयद्वाचारुरोदुःखेनतन्मृषा ॥ यतोमर्त्यस्यधर्मात्मन्नायुरस्तिगतायुषः ॥ ७॥ गतायुरेषाकृपणागंधर्वाप्सरसोः
सुता ॥ तस्माच्छोकेमनस्तातमाकृथास्त्वंकथंचन ॥ ८ ॥ उपायश्चात्रविहितःपूर्वंदेवैर्महात्मभिः ॥ तंयदीच्छसिकर्त्तुंत्वंप्राप्स्यसीहप्रमद्वरां ॥ ९ ॥ रुरुरु
वाच कउपायःकृतोदेवैर्ब्रूहितत्त्वेनखेचर ॥ करिष्येहंतथाश्रुत्वात्रातुमर्हतिमांभवान्॥ १० ॥ देवदूतउवाच आयुषोर्धंप्रयच्छत्वंकन्यायैभृगुनंदन ॥
एवमुत्थास्यतिरुरोतवभार्याप्रमद्वरा ॥ ११ ॥ रुरुरुवाच आयुषोऽर्धंप्रयच्छामिकन्यायैखेचरोत्तम ॥ शृंगाररूपाभरणासमुत्तिष्ठतुमेप्रिया ॥ १२ ॥
सौतिरुवाच ततोगंधर्वराजश्चदेवदूतश्चसत्तमौ ॥ धर्मराजमुपेत्येदंवचनंप्रत्यभाषतां ॥ १३ ॥ धर्मराजायुषोर्धेनरुरोर्भार्याप्रमद्वरा ॥ समुत्तिष्ठतुकल्या
णीमृतैवंयदिमन्यसे ॥ १४ ॥ धर्मराजउवाच प्रमद्वरांरुरोर्भार्यांदेवदूतयदीच्छसि ॥ उत्तिष्ठत्वायुषोऽर्धेनरुरोरेवसमन्विता ॥ १५ ॥

रभ्यते तेषुतत्रेत्यादिः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ गतायुषःआयुर्लाभोनास्ति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ रुरोरेवनान्यस्य दंपत्योरेकात्मकत्वात् ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ नचैवमायुषोऽर्धप्रदानेनेतरेषामप्यायुर्लाभोभवतीत्याह भविष्येरुरोरेवजातकेइदंदृष्टंनान्यत्रेत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ एवंकामप्रतीघातेक्रोधावेशादविवेकेनाधर्ममपिमहांतोनुतिष्ठंतीत्याह व्रतमिति व्रतंनियमं जिह्मगानांसर्पाणां ॥ १९ ॥ गृह्यगृहीत्वा ॥ २० ॥ डुंडुभंनिर्विषंस्थूलसर्पं वयसान्वितंवृद्धं ॥ २१ ॥ २२ ॥ संरंभादावेशात् ॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥

सौतिरुवाच एवमुक्तेततःकन्यासोदतिष्ठत्प्रमद्वरा ॥ रुरोस्तस्यायुषोर्धेनसुप्तेववरवर्णिनी ॥ १६ ॥ एतद्दृष्टंभविष्येहिरुरोरुत्तमतेजसः ॥ आयुषोऽतिप्रवृद्धस्यभार्यार्थेऽर्धमलुप्यत ॥ १७ ॥ ततइष्टेऽहनितयोःपितरौचक्रतुर्मुदा ॥ विवाहंतौचरेमातेपरस्परहितैषिणौ ॥ १८ ॥ सलब्ध्वादुर्लभांभार्यांपद्मकिंजल्कसुप्रभां ॥ व्रतंचक्रेविनाशायजिह्मगानांधृतव्रतः ॥ १९ ॥ सदृष्ट्वाजिह्मगान्सर्वांस्तीव्रकोपसमन्वितः ॥ अभिहंतियथासत्त्वंगृह्यप्रहरणंसदा ॥ २० ॥ सकदाचिद्वनंविप्रोरुरुरभ्यागमन्महत् ॥ शयानंतत्रचापश्यत्डुंडुभंवयसाऽन्वितं ॥ २१ ॥ ततउद्यम्यदंडंसकालदंडोपमंतदा ॥ जिघांसुःकुपितोविप्रस्तमुवाचाऽथडुंडुभः ॥ २२ ॥ नापराध्यामितेकिंचिदहमद्यतपोधन ॥ संरंभात्तुकिमर्थंमामभिहंसिरुषाऽन्वितः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिप्रमद्वराजीवनेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ रुरुरुवाच ममप्राणसमाभार्यादष्टासीद्भुजगेनह ॥ तत्रमेसमयोघोरआत्मनोरगवैकृतः ॥ १ ॥ भुजंगंवैसदाहन्यांयंयंपश्येयमित्युत ॥ ततोऽहंत्वांजिघांसामिजीवितेनाद्यमोक्ष्यसे ॥ २ ॥ डुंडुभउवाच अन्येतेभुजगाब्रह्मन्येदशंतीहमानवान् ॥ डुंडुभानहिगंधेननत्वंहिंसितुमर्हसि ॥ ३ ॥ एकानर्थान्पृथगर्थानेकदुःखान्पृथक्सुखान् ॥ डुंडुभान्धर्मविद्भूत्वानत्वंहिंसितुमर्हसि ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यभुजगस्यरुरुस्तदा ॥ नावधीद्भयसंविग्नऋषिंमत्वाऽथडुंडुभं ॥ ५ ॥ उवाचचैनंभगवान्रुरुःसंशमयन्निव ॥ काममांभुजगब्रूहिकोऽसीमांविक्रियांगतः ॥ ६ ॥ डुंडुभउवाच अहंपुरारुरोनाम्नाऋषिरासंसहस्रपात् ॥ सोऽहंशापेनविप्रस्यभुजगत्वमुपागतः ॥ ७ ॥ रुरुरुवाच किमर्थंशप्तवान्क्रुद्धोद्विजस्त्वांभुजगोत्तम ॥ कियंतंचैवकालंतेवपुरेतद्भविष्यति ॥ ८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिरुरुडुंडुभसंवादेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

ममेति ॥ १ ॥ २ ॥ अहिगंधेनसर्पसादृश्यमात्रेण ॥ ३ ॥ अत्राध्यायेविधेयांशमाह एकानर्थानिति अनर्थोहानिः अर्थोलाभः तत्रार्थःसुखंचकर्तुर्भोक्तुश्चभवति अनर्थोदुःखंचैकस्यापराधेनसर्वेषांवत्सजातीयानांभवतीत्यर्थः धर्मवित्वस्यापराधःसएवदंड्योनान्यइतिधर्मस्तज्ज्ञः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेदशमोध्यायः ॥ १० ॥

नर्मपूर्विकापिपरपीडानकर्तव्याकिमुतवास्तवीसाप्यधर्मेणेत्याहाध्यायेन सखाबभूवेत्यादिना खगमोनामब्राडवइतिपाठे बाडवोब्राह्मणः संशितवाक्तीक्ष्णवचनः ॥ १ ॥ तार्णंतृणमयं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ संभ्रमाद्भयात् पुरइत्यपेक्षितेपुरतइत्यार्षं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सौम्यःअतीक्ष्णस्वभावः ॥ १४ ॥ अहिंसाअविधिस्पृष्टहिंसायाअभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

डुंडुभउवाच सखाबभूवमेपूर्वंखगमोनामवैद्विजः ॥ भृशंसंशितवाक्ताततपोबलसमन्वितः ॥ १ ॥ समयाक्रीडताबाल्येकृत्वातार्णंभुजंगमं ॥ अग्निहोत्रेप्रसक्तस्तुभीषितःप्रमुमोहवै ॥ २ ॥ लब्ध्वासचपुनःसंज्ञांमामुवाचतपोधनः ॥ निर्दहन्निवकोपेनसत्यवाक्संशितव्रतः ॥ ३ ॥ यथावीर्यस्त्वयासर्पःकृतोऽयंमद्विभीषया ॥ तथावीर्योभुजंगस्त्वंममशापाद्भविष्यसि ॥ ४ ॥ तस्याहंतपसोवीर्यंजानन्नासंतपोधन ॥ भृशमुद्विग्नहृदयस्तमवोचमहंतदा ॥ ५ ॥ प्रणतःसंभ्रमाच्चैवप्रांजलिःपुरतःस्थितः ॥ सखेतिसहसेदंतेनर्मार्थंवैकृतंमया ॥ ६ ॥ क्षंतुमर्हसिमेब्रह्मन्शापोऽयंविनिवर्त्यतां ॥ सोऽथमामब्रवीद्दृष्ट्वाभृशमुद्विग्नचेतसं ॥ ७ ॥ मुहुरुष्णंविनिःश्वस्यसुसंभ्रांतस्तपोधनः ॥ नानृतंवैमयाप्रोक्तंभवितेदंकथंचन ॥ ८ ॥ यत्तुवक्ष्यामितेवाक्यंशृणुतन्मेतपोधन ॥ श्रुत्वाचहृदितेवाक्यमिदमस्तुसदाऽनघ ॥ ९ ॥ उत्पत्स्यतिरुरुर्नामप्रमतेरात्मजःशुचिः ॥ तंदृष्ट्वाशापमोक्षस्तेभवितानचिरादिव ॥ १० ॥ सत्वंरुरुरितिख्यातःप्रमतेरात्मजोऽपिच ॥ स्वरूपंप्रतिपद्याहमद्यवक्ष्यामितेहितं ॥ ११ ॥ सडौंडुभंपरित्यज्यरूपंविप्रर्षभस्तदा ॥ स्वरूपंभास्वरंभूयःप्रतिपेदेमहायशाः ॥ १२ ॥ इदंचोवाचवचनंरुरुमप्रतिमौजसं ॥ अहिंसापरमोधर्मःसर्वप्राणभृतांवर ॥ १३ ॥ तस्मात्प्राणभृतःसर्वान्नहिंस्याद्ब्राह्मणःक्वचित् ॥ ब्राह्मणःसौम्यएवेहभवतीतिपराश्रुतिः ॥ १४ ॥ वेदवेदांगविन्नामसर्वभूताभयप्रदः ॥ अहिंसासत्यवचनंक्षमाचेतिविनिश्चितं ॥ १५ ॥ ब्राह्मणस्यपरोधर्मोवेदानांधारणापिच ॥ क्षत्रियस्यहियोधर्मःसहिनेष्येतवैतव ॥ १६ ॥ दंडधारणमुग्रत्वंप्रजानांपरिपालनं ॥ तदिदंक्षत्रियस्यासीत्कर्मवैशृणुमेरुरो ॥ १७ ॥ जनमेजयस्ययज्ञेस्मिन्सर्पाणांहिंसनंपुरा ॥ परित्राणंचभीतानांसर्पाणांब्राह्मणादपि ॥ १८ ॥ तपोवीर्यबलोपेताद्वेदवेदांगपारगात् ॥ आस्तीकाद्द्विजमुख्याद्वैसर्पसत्रेद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिपौलोमपर्वणिडुंडुभशापमोक्षेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ रुरुरुवाच कथंहिंसितवान्सर्पान्सराजाजनमेजयः ॥ सर्पावाहिंसितास्तत्रकिमर्थंद्विजसत्तम ॥ १ ॥

परित्राणंदृष्टमितिशेषः परैर्हिंस्यमानस्यब्राह्मणेनत्राणंकर्तव्यंनतुहिंसेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ कथमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ नष्टं अंतर्हितं ॥ ४ ॥ ५ ॥ सद्रोहंसत्यवचनमतिरागश्चयोषिति अनागसामपिद्रोहःपौलोमेर्याद्विनिंदितइतिरत्नगर्भः ॥६॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभा० द्वादशोऽध्यायः ॥१२॥
पौलोमेदारपरिग्रहस्यमहाद्रोहहेतुत्वमुक्त्वासंततिमात्रार्थंसआवश्यकोनतुभोगार्थमितिदर्शयितुमास्तीकाख्यानमारभते किमर्थमिति अंतंअंतकरत्वं ॥ १ ॥ जयतांजितेंद्रियाणां यद्वाअराजासन्विषया
समंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायेतिब्राह्मणाद्विययैवजयतामितिव्याख्येयं जपतामित्यपिकेचित्पठंति ॥ २ ॥ वसुरेतसःअग्नेः आहरत्कृतवान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ परिचक्षतेमादृशाइतिशेषः ॥ ६ ॥ तदे

किमर्थंमोक्षिताश्चैवपन्नगास्तेनधीमता ॥ आस्तीकेनद्विजश्रेष्ठश्रोतुमिच्छाम्यशेषतः ॥२॥ ऋषिरुवाच श्रोष्यसित्वंरुरोसर्वमास्तीकचरितंमहत् ॥ ब्राह्म
णानांकथयतामित्युक्त्वांतरधीयत ॥३॥ सौतिरुवाच रुरुश्चापिवनंसर्वंपर्यधावत्समंततः ॥ तमृषिंनष्टमन्विच्छन्संश्रांतोन्यपतद्भुवि ॥४॥ समोहंपरमंगत्वा
नष्टसंज्ञइवाभवत् ॥ तदृषेर्वचनंतथ्यंचिंतयानःपुनःपुनः ॥५॥ लब्धसंज्ञोरुरुश्चायात्तदाचख्यौपितुस्तदा ॥ पितांचास्यतदाख्यानंपृष्टःसर्वंन्यवेदयत् ॥६॥ इ
तिश्रीमहाभारतेआदिप० पौलोमप० सर्पसत्रप्रस्तावनायांद्वादशोध्यायः ॥१२॥ समाप्तंपौलोमपर्व ॥४॥ अथास्तीकपर्व शौनकउवाच किमर्थंराजशा
र्दूलःसराजाजनमेजयः ॥ सर्पसत्रेणसर्पाणांगतोऽन्तंतद्वदस्वमे ॥ १ ॥ निखिलेनयथातत्त्वंसौतेसर्वमशेषतः ॥ आस्तीकश्चद्विजश्रेष्ठःकिमर्थंजयतांवरः ॥ २ ॥
मोक्षयामासभुजगान्प्रदीप्ताद्वसुरेतसः ॥ कस्यपुत्रःसराजासीत्सर्पसत्रंयआहरत् ॥ ३ ॥ सचद्विजातिप्रवरःकस्यपुत्रोऽभिधत्स्वमे ॥ सौतिरुवाच मह
दाख्यानमास्तीकंयथैतत्प्रोच्यतेद्विज ॥ ४ ॥ सर्वमेतदशेषेणश्रृणुमेवदतांवर ॥ शौनकउवाच श्रोतुमिच्छाम्यशेषेणकथामेतांमनोरमां ॥ ५ ॥ आस्ती
कस्यपुराणर्षेर्ब्राह्मणस्ययशस्विनः ॥ सौतिरुवाच इतिहासमिमंविप्राःपुराणंपरिचक्षते ॥ ६ ॥ कृष्णद्वैपायनप्रोक्तंनैमिषारण्यवासिषु ॥ पूर्वंप्रचोदितः
सूतःपितामेलोमहर्षणः ॥ ७ ॥ शिष्योव्यासस्यमेधावीब्राह्मणेष्विदमुक्तवान् ॥ तस्मादहमुपश्रुत्यप्रवक्ष्यामियथातथं ॥ ८ ॥ इदमास्तीकमाख्यानंतुभ्यंशौ
नकपृच्छते ॥ कथयिष्याम्यशेषेणसर्वपापप्रणाशनं ॥ ९ ॥ आस्तीकस्यपितात्वासीत्प्रजापतिसमःप्रभुः ॥ ब्रह्मचारीयताहारस्तपस्युग्रेरतःसदा ॥ १० ॥ ज
रत्कारुरितिख्यातऊर्ध्वरेतामहातपाः ॥ यायावराणांप्रवरोधर्मज्ञःसंशितव्रतः ॥ ११ ॥ सकदाचिन्महाभागस्तपोबलसमन्वितः ॥ चचारपृथिवींसर्वांयत्रसा
यंगृहोमुनिः ॥ १२ ॥ तीर्थेषुचसमाप्लावंकुर्वन्नटतिसर्वशः ॥ चरन्दीक्षांमहातेजादुश्चरामकृतात्मभिः ॥१३॥

वाह पूर्वमिति ॥ ७ ॥ तस्मादित्यनेनस्वस्यसंप्रदाय
विस्त्वंस्फुटीकृतं ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्रह्मचारीअकृतदारत्वान्नित्यंवेदाध्ययनमात्रपरः ॥ १० ॥ यायावराणां यामैकरात्रवासिनांगृहस्थानां येभ्योयंपक्षहोमसंप्रदायःप्रवृत्तः तथाचभरद्वाजः यायावरानाम
ब्राह्मणाआसंस्तेऽर्धमासायाग्निहोत्रमजुहवन्निति ॥ ११ ॥ यत्रसायंगृहइत्येकंपदं यत्रैवसायंकालस्तत्रैवगृहमस्येतिसतथा ॥ १२ ॥ दीक्षांव्रतनियमंचरन् ॥ १३ ॥

वायुभक्षःजितपवनः आहरणंआहारोविषयभोगस्तच्छून्योनिराहारः अनिमिषोजितनिद्रः इतस्ततोवृक्षादिभ्यःशीर्णपर्णादिकंपरितःकालेसर्वदाचरन्नश्नन् ॥ १४ ॥ अटमानःनित्यंपर्यटनकुर्वः अत्रप्रक्षीणसंतानस्यवंशस्यगतिमनेनरूपकेणप्रदर्शयति लंबमानानित्यादिना ॥ १५॥ १६॥ वीरणस्तंबकेतृणस्तंबे अत्रगर्तोभूलोकः ऊर्ध्वपादत्वाधोमुखत्वाभ्यांस्वर्गस्थत्वेपिपातभयेनव्याकुलत्वमुक्तं वीरणस्तंबोवंशस्तोमः मूषकःकालः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ नःस्थितःअस्माकंस्वामीवेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ नदारानित्यभ्यायतात्पर्यमुक्तं भोगायधनदारसंग्रहोनकार्यः

वायुभक्षोनिराहारःशुष्यन्ननिमिषोमुनिः ॥ इतस्ततःपरिचरन्दीप्तपावकसप्रभः ॥ १४ ॥ अटमानःकदाचित्स्वान्सददर्शपितामहान् ॥ लंबमानान्महागर्ते पादैरूर्ध्वैरवाङ्मुखान् ॥ १५ ॥ तानब्रवीत्सदृष्ट्वैवजरत्कारुःपितामहान् ॥ केभवंतोऽवलंबंतेगर्तेत्यस्मिन्नधोमुखाः ॥ १६ ॥ वीरणस्तंबकेलग्नाःसर्वतःपरिभक्षिते ॥ मूषकेननिगूढेनगर्तेऽस्मिन्नित्यवासिना ॥ १७॥ पितरऊचुः यायावरानामवयमृषयःसंशितव्रताः ॥ संतानप्रक्षयाद्ब्रह्मन्नधोगच्छाममेदिनीं ॥ १८ ॥ अस्माकंसंततिस्त्वेकोजरत्कारुरितिस्मृतः ॥ मंदभाग्योऽल्पभाग्यानांतपएकंसमास्थितः ॥ १९ ॥ नसपुत्राञ्जनयितुंदारान्मूढश्चिकीर्षति ॥ तेनलंबामहेगर्तेसंतानस्यक्षयादिह ॥ २० ॥ अनाथास्तेननाथेनयथादुष्कृतिनस्तथा ॥ कस्त्वंबंधुरिवास्माकमनुशोचसिसत्तम ॥ २१ ॥ ज्ञातुमिच्छामहेब्रह्मन्कोभवानिहनःस्थितः ॥ किमर्थंचैवनःशोच्याननुशोचसिसत्तम ॥ २२ ॥ जरत्कारुरुवाच ममपूर्वेभवंतोवैपितरःसपितामहाः ॥ ब्रूतकिंकरवाण्यद्यजरत्कारुरहंस्वयं ॥ २३ ॥ पितरऊचुः यतस्वयत्नवांस्तातसंतानायकुलस्यनः ॥ आत्मनोऽर्थेऽस्मदर्थेचधर्मइत्येववाविभो ॥ २४ ॥ नहिधर्मफलैस्तातनतपोभिःसुसंचितैः ॥ तांगतिंप्राप्नुवंतीहपुत्रिणोयांव्रजंतिवै ॥ २५ ॥ तद्दारग्रहणेयत्नंसंतत्यांचमनःकुरु ॥ पुत्रकास्मन्नियोगात्त्वमेतन्नःपरमंहितं ॥ २६ ॥ जरत्कारुरुवाच नदारान्वैकरिष्येहंनधनंजीवितार्थतः ॥ भवतांतुहितार्थायकरिष्येदारसंग्रहं ॥ २७॥ समयेनचकर्त्ताऽहमनेनविधिपूर्वकं ॥ यथायद्युपलप्स्यामिकरिष्येनान्यथात्वहं ॥ २८ ॥ सनाम्नीयाभवित्रीमेदित्सिताचैवबंधुभिः ॥ भैक्ष्यवत्तामहंकन्यामुपयंस्येविधानतः ॥ २९ ॥

किंतुपुत्रकृत्वोरेवार्थेइतिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ सनाम्नीति प्रायेणवस्तूनांयथार्थनामत्वात्जरत्कारुशब्देनतपसा जीर्यमाणशरीरत्वंविवक्षितं तादृशोऽहंसदृशीमेवभार्यांस्वीकरिष्यामि बंधुभिर्दित्सितामितिकृत्विजेविततेकर्मणिदद्यादलंकृत्यसदैवोगोमिथुनंदत्वोपयच्छेतस आर्षइत्यार्त्विज्यगोमिथुनपूर्वयोर्दैवार्षयोर्विवाहयोर्व्यावृत्तिर्दर्शिता भैक्ष्यवदितितस्याब्राह्मप्राजापत्यविधिनाअलंकृतायाअनलंकृतायावालाभेपिअन्नवस्त्रादिनाभरणेममधनादिकंनास्तीतिचदर्शितं उपयंस्येपरिणेष्ये ॥ २९ ॥

•तपोविषये

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति निवेशायदारसंपहाय पाठांतरेयतिर्ब्रह्मचारी ॥ १ ॥ तिस्रोवाचः कन्याभिक्षांदेहीत्येवंरूपाः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रतीच्छप्रतिगृह्णीष्व ॥ ६ ॥ ७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥५॥

दरिद्रायमहिमेभार्याकोदास्यतिविशेषतः ॥ प्रतिग्रहीष्येभिक्षांतुयदिकश्चित्प्रदास्यति ॥ ३० ॥ एवंदारक्रियाहेतोःप्रयतिष्येपितामहाः ॥ अनेनविधिनाशश्वन्नकरिष्येऽहमन्यथा ॥ ३१ ॥ तत्रचोत्पत्स्यतेजंतुर्भवतांतारणायवै ॥ शाश्वतंस्थानमासाद्यमोदंतांपितरोमम ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिजरत्कारुतत्पितृसंवादेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच ततोनिवेशायतदासविप्रःसंशितव्रतः ॥ महींचचारदारार्थीनचदारानविंदत ॥ १ ॥ सकदाचिद्वनंगत्वाविप्रःपितृवचःस्मरन् ॥ चुक्रोशकन्याभिक्षार्थीतिस्रोवाचःशनैरिव ॥ २ ॥ तंवासुकिःप्रत्यगृह्णादुद्यम्यभगिनींतदा ॥ नसतांप्रतिजग्राहनसनाम्नीतिचिंतयन् ॥ ३ ॥ सनाम्नींचोद्यतांभार्यांगृह्णीयामितितस्यहि ॥ मनोनिविष्टमभवज्जरत्कारोर्महात्मनः ॥ ४ ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञोजरत्कारुर्महातपाः ॥ किंनाम्नीभगिनीयंतेब्रूहिसत्यंभुजंगम ॥ ५ ॥ वासुकिरुवाच जरत्कारोजरत्कारुःस्वसेयमनुजाममम ॥ प्रतिगृह्णीष्वभार्यार्थेमयादत्तांसुमध्यमां ॥ त्वदर्थंरक्षितापूर्वंप्रतीच्छेमांद्विजोत्तम ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वाततःप्रादाद्भार्यार्थेवरवर्णिनीं ॥ सचतांप्रतिजग्राहविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिवासुकिस्वसृवरणेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच मात्राहिभुजगाःशप्ताःपूर्वंब्रह्मविदांवर ॥ जनमेजयस्यवोयज्ञेधक्ष्यत्यनिलसारथिः ॥ १ ॥ तस्यशापस्यशांत्यर्थंप्रददौपन्नगोत्तमः ॥ स्वसारमृषयेतस्मैसुव्रताय महात्मने ॥ २ ॥ सचतांप्रतिजग्राहविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ आस्तीकोनामपुत्रश्चतस्यांजज्ञेमहामनाः ॥ ३ ॥ तपस्वीचमहात्माचवेदवेदांगपारगः ॥ समःसर्वस्यलोकस्यपितृमातृभयापहः ॥ ४ ॥ अथदीर्घस्यकालस्यपांडवेयोनराधिपः ॥ आजहारमहायज्ञंसर्पसत्रमितिश्रुतिः ॥ ५ ॥ तस्मिन्प्रवृत्तेसत्रेतुसर्पाणामंतकायवै ॥ मोचयामासतान्नागानास्तीकःसुमहातपाः ॥ ६ ॥

एवमास्तीकोत्पत्तिप्रकारमुक्त्वासर्पसत्रनिमित्तंसर्पाणांमातृशापमुपक्षिपति मात्राहीत्यादिना अनिलसारथिर्वह्निः धक्ष्यतिदाहंकरिष्यति ॥ १ ॥ २ ॥ जज्ञेजातः ॥ ३ ॥ पितृमातृपक्षीयाणांभयापहःपितृमातृभयापहइतिमध्यमपदलोपः ॥ ४ ॥ आजहारचक्रे ॥ ५ ॥ ६ ॥

इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतेइति शुश्रूषाश्रोतुमिच्छा ॥ १ ॥
भ्रातॄन्मातुलपुत्रान् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ रूपंस्वभावेसौंदर्येआलोकेपशुशब्द
॥ २ ॥ अस्मच्छुश्रूषणेअस्माकंश्रावणे आचष्टसाकल्येनव्यक्तंकथितवान् ॥ ३ ॥ कथयतःपितुःसकाशात् ॥ ४ ॥ देवयुगेसत्ययुगे रूपेणप्रकाशेनअद्भुतेइतिसंबंधः

भ्रातॄंश्चमातुलांश्चैवतथैवान्यान्सपन्नगान् ॥ पितॄंश्चतारयामाससंतत्यातपसातथा ॥ ७॥ व्रतैश्चविविधैर्ब्रह्मन्स्वाध्यायैश्चानृणोऽभवत् ॥ देवांश्चतर्पयामासय
ज्ञैर्विविधदक्षिणैः ॥ ८ ॥ ऋषींश्चब्रह्मचर्येणसंतत्याचपितामहान् ॥ अपहृत्यगुरुंभारंपितॄणांसंशितव्रतः ॥ ९ ॥ जरत्कारुर्गतःस्वर्गंसहितःस्वैःपितामहैः ॥ आ
स्तीकंचसुतंप्राप्यधर्मंचानुत्तमंमुनिः ॥ १० ॥ जरत्कारुःसुमहताकालेनस्वर्गमेयिवान् ॥ एतदाख्यानमास्तीकंयथावत्कथितंमया ॥ प्रब्रूहिभृगुशार्दूलकिम
न्यत्कथयामिते ॥ ११ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पाणांमातृशापप्रस्तावेपंचदशोऽध्यायः॥ १५॥ ॥७॥ ॥७॥ शौन
कउवाच सौतेत्वंकथयस्वेमांविस्तरेणकथांपुनः ॥ आस्तीकस्यकवेःसाधोःशुश्रूषापरमाहिनः ॥ १ ॥ मधुरंकथ्यतेसौम्यश्लक्ष्णाक्षरपदंत्वया ॥ प्रीयामहे
भृशंतातपितेवेदंप्रभाषसे ॥ २ ॥ अस्मच्छुश्रूषणेनित्यंपिताहिनिरतस्तव ॥ आचष्टैतद्यथाख्यानंपितातेत्वंतथावद ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच आयुष्मन्निद
माख्यानमास्तीकंकथयामिते ॥ यथाश्रुतंकथयतःसकाशाद्वैपितुर्मया ॥ ४ ॥ पुरादेवयुगेब्रह्मन्प्रजापतिसुतेशुभे ॥ आस्तांभगिन्यौरूपेणसमुपेतेद्भुतेऽनघ ॥
॥ ५ ॥ तेभार्येकश्यपस्यास्तांकद्रूश्चविनताचह ॥ प्रादात्ताभ्यांवरंप्रीतःप्रजापतिसमःपतिः ॥ ६ ॥ कश्यपोधर्मपत्नीभ्यांमुदापरमयायुतः ॥ वरातिसर्गंश्रुत्वैवं
कश्यपादुत्तमंचते ॥ ७ ॥ हर्षादप्रतिमांप्रीतिंप्रापतुःस्मवरस्त्रियौ ॥ वव्रेकद्रूःसुतानागान्सहस्रंतुल्यवर्चसः ॥ ८ ॥ द्वौपुत्रौविनतावव्रेकद्रूपुत्राधिकौबले ॥ ते
जसावपुषाचैवविक्रमेणाधिकौचतौ ॥ तस्यैभर्तावरंप्रादादत्यर्थंपुत्रमीप्सितं ॥ एवमस्त्वितितंचाहकश्यपंविनतातदा ॥ १० ॥ यथावत्प्रार्थितंलब्ध्वावरंतुष्टा
भवत्तदा ॥ कृतकृत्यातुविनतालब्ध्वावीर्याधिकौसुतौ ॥ ११ ॥ कद्रूश्चलब्ध्वापुत्राणांसहस्रंतुल्यवर्चसां ॥ धार्यौप्रयत्नतोगर्भावित्युक्तासमहातपाः ॥ १२ ॥
तेभार्येवरसंतुष्टेकश्यपोवनमाविशत् ॥ सौतिरुवाच कालेनमहताकद्रूरंडानांदशतीर्दश ॥ १३ ॥

अद्भुतइत्यादेःपूर्वरूपमार्षं ॥ ५ ॥ ६ ॥ वरातिसर्गंवरदानं ॥ ७ ॥ ८ ॥ तेजसादीप्त्या विक्रमेणपराभिभवसामर्थ्येन ओजसातेजसेतिपाठेओजसाइंद्रियबलेन ॥ ९ ॥ पुत्रंपुनातीतितंपवित्रं
योरितिमेदिनी
वरंदिव्यपुत्रद्वयलाभरूपं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ यथादशावृत्तानवनवतिः तथादशावृत्तादशदशतिः शतमित्यर्थः दशदशतीःदशशतानीत्यर्थः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ सोपस्वेदेषुउष्मवत्सु तत्रसंद्यांतर्जलंउष्मणाशीघ्रंघनीभवतीति पंचशतेपंचशत्याःपूरणेकालेसंवत्सरेपूर्णेसतीतिशेषः ॥ १५ ॥ मिथुनंनिःसृतंसत् नव्यदृश्यतनदृष्टं स्वरूपेणेतिशेषः व्रीडितासप त्न्याःपुत्रसमृद्ध्यालज्जिता ॥ १६ ॥ अपश्यतअपश्यत् अध्यर्धेतिचरणादारभ्यअर्धादुपरितनेनदेहेनकृत्स्नःअन्येनाकृत्स्नइत्यर्थः पूर्वार्धेतिपाठःसुगमः ॥ १७ ॥ क्रोधसंरब्धः क्रोधेनद्वेषेणसंरब्धःअ भिनिविष्टः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० अनंगंमामिववाव्यंगंअदृढावयवं प्रतिपालयितव्यः प्रतीक्षणीयः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ भर्तृशुश्रूषयैवनारीणांमनोरथसिद्धिः ईर्ष्ययाचसिद्धमपिसुखंहीय

जनयांमासविप्रेंद्रद्वेचांडेविनतातदा ॥ तयोरंडानिनिदधुःप्रहृष्टाःपरिचारिकाः ॥ १४ ॥ सोपस्वेदेषुभांडेषुपंचवर्षशतानिच ॥ ततःपंचशतेकालेकद्रूपुत्राविनिःसृताः ॥ अंडाभ्यांविनतायास्तुमिथुनंनव्यदृश्यत ॥ ततःपुत्रार्थिनीदेवीव्रीडिताचतपस्विनी ॥ १६ ॥ अंडंबिभेदविनतातत्रपुत्रमपश्यत ॥ अध्यर्धकायसंपन्नमितरेणाप्रकाशता ॥ १७ ॥ सपुत्रःक्रोधसंरब्धःशशापैनामितिश्रुतिः ॥ योऽहमेवंकृतोमातस्त्वयालोभपरीतया ॥ १८ ॥ शरीरेणासमग्रेणतस्माद्दासीभविष्यसि ॥ पंचवर्षशतान्यस्याययाविस्पर्धसेसह ॥ १९ ॥ एषचत्वांसुतोमातर्दासीत्वान्मोचयिष्यति ॥ यद्येनमपिमातस्त्वंमामिवांडविभेदनात् ॥ २० ॥ नकरिष्यस्यनंगंवाव्यंगंवापितपस्विनं ॥ प्रतिपालयितव्यस्तेजन्मकालोऽस्यधीरया ॥ २१ ॥ विशिष्टंबलमीप्संत्यापंचवर्षशतात्परः ॥ एवंशप्त्वाततःपुत्रोविनतामंतरिक्षगः ॥ २२ ॥ अरुणोदृश्यतेब्रह्मन्प्रभातसमयेयदा ॥ आदित्यरथमध्यास्तेसारथ्यंसमकल्पयत् ॥ २३ ॥ गरुडोऽपियथाकालंजज्ञेपन्नगभोजनः ॥ सजातमात्रोविनतांपरित्यज्यखमाविशत् ॥ २४ ॥ आदास्यन्नात्मनोभोज्यमन्नंविहितमस्ययत् ॥ विधात्राभृगुशार्दूलक्षुधितःपतगेश्वरः ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पादीनामुत्पत्तौषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ सूतउवाच एतस्मिन्नेवकालेतुभगिन्यौतेतपोधन ॥ अपश्यतांसमायातेउच्चैःश्रवसमंतिकात् ॥ १ ॥ यंतंदेवगणाःसर्वेहृष्टरूपमपूजयन् ॥ मथ्यमानेऽमृतेजातमश्वरत्नमनुत्तमं ॥ २ ॥ अमोघबलमश्वानामुत्तमंजगतांवरं ॥ श्रीमंतमजरंदिव्यंसर्वलक्षणपूजितं ॥ ३ ॥ शौनकउवाच कथंतदमृतंदेवैर्मथितंक्वचशंसमे ॥ यत्रजज्ञेमहावीर्यःसोऽश्वराजोमहाद्युतिः ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच ज्वलंतमचलंमेरुंतेजोराशिमनुत्तमं ॥ आक्षिपंतंप्रभांभानोःस्वशृंगैःकांचनोज्ज्वलैः ॥ ५ ॥ कनकाभरणंचित्रंदेवगंधर्वसेवितं ॥ अप्रमेयमनाधृष्यमधर्मबहुलैर्जनैः ॥ ६ ॥

तइत्यध्यायतात्पर्यं विधात्राविहितमितियोजना ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ एतस्मिन्निति समायातेएकीभूते ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ज्वलंतंमेरुंसमागम्यदिवौकसःअमृतायमंत्रयितुमारब्धाइतिषष्ठेनान्वयः किंकृत्वातस्यमेरोःशृंगंउपारुह्येतिसंबंधः ॥ ५ ॥ अप्रमेयंअतिमनोहरत्वात्मनसावाचावांकलयितुमशक्यं ॥ ६ ॥

आवारितंआचीर्णं ॥ ७॥ अगम्यंअप्राप्यंअन्यैःप्राकृतैः ॥८॥ अनंतकल्पंअनंतोविष्णुराकाशोवाततईषन्न्यूनं बहुगुणाढ्यत्वादतिप्रमाणत्वाच्च ईषदसमाप्तौकल्पप् उद्विद्धंउच्चं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कलशइवकलशोमंथनाधारत्वात्उदधिःसमुद्रःकलशोदधिः क्षीरसमुद्रइतिकेचित् कलाःपाषाणमयाःपर्वतामैनाकादयःशेरतेऽस्मिन्निति कलशःसमुद्रःसचउदधिः उदकानिधीयंतेस्मिन्नितियोगात्जलसमुद्रइत्यर्थः विशेषणंविशेष्येणबहुलमितिसमासः कलशब्दोदृषदिरूढोलाटेषु क्षोभ्यतांकलशःसर्वैरितिवाक्यशेषात् आर्यप्रसिद्ध्यभावेम्लेच्छप्रसिद्ध्याप्यर्थनिर्णयाभ्युपगमात् ॥ १२ ॥ वेत्स्यध्वंलप्स्यध्वं

व्यालैरावारितंघोरैर्दिव्यौषधिविदीपितं ॥ नाकमावृत्यतिष्ठंतमुच्छ्रयेणमहागिरिं ॥ ७ ॥ अगम्यंमनसाऽप्यन्यैर्नदीवृक्षसमन्वितं ॥ नानापतगसंघैश्चनादितंसुमनोहरैः ॥ ८ तस्यशृंगमुपारुह्यबहुरत्नाचितंशुभं ॥ अनंतकल्पमुद्विद्धंसुराःसर्वेमहौजसः ॥ ९ ॥ तेमंत्रयितुमारब्धास्तत्रासीनादिवौकसः ॥ अमृतायसमागम्यतपोनियमसंयुताः ॥ १० ॥ तत्रनारायणोदेवोब्रह्माणमिदमब्रवीत् ॥ चिंतयत्सुसुरेष्वेवंमंत्रयत्सुचसर्वशः ॥ ११ ॥ देवैरसुरसंघैश्चमथ्यतांकलशोदधिः ॥ भविष्यत्यमृतंतत्रमथ्यमानेमहोदधौ ॥ १२ ॥ सर्वौषधीःसमावाप्यसर्वरत्नानिचैवह ॥ मंथध्वमुदधिंदेवावेत्स्यध्वममृतंततः ॥ १३ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिअमृतमंथनेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ सौतिरुवाच ततोऽभ्रशिखराकारैर्गिरिशृंगैरलंकृतं ॥ मंदरंपर्वतवरंलताजालसमाकुलं ॥ १ ॥ नानाविहंगसंघुष्टंनानादंष्ट्रिसमाकुलं ॥ किन्नरैरप्सरोभिश्चदेवैरपिचसेवितं ॥ २ ॥ एकादशसहस्राणियोजनानांसमुच्छ्रितं ॥ अधोभूमेःसहस्रेषुतावत्स्वेवप्रतिष्ठितं ॥ ३ ॥ तमुद्धर्तुमशक्तावैसर्वेदेवगणास्तदा ॥ विष्णुमासीनमभ्येत्यब्रह्माणंचेदमब्रुवन् ॥ ४ ॥ भवंतावत्रकुर्वीतांबुद्धिंनैःश्रेयसींपरां ॥ मंदरोद्धरणेयत्नःक्रियतांचहितायनः ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच तथेतिचाब्रवीद्विष्णुर्ब्रह्मणासहभार्गव ॥ अचोदयदमेयात्माफणींद्रंपद्मलोचनः ॥ ६ ॥ ततोऽनंतःसमुत्थायब्रह्मणापरिचोदितः ॥ नारायणेनचाप्युक्तस्तस्मिन्कर्मणिवीर्यवान् ॥ ७ ॥ अथपर्वतराजानंतमनंतोमहाबलः ॥ उज्जहारबलाद्ब्रह्मन्सवनंसवनौकसं ॥ ८ ॥ ततस्तेनसुराःसार्धंसमुद्रमुपतस्थिरे ॥ तमूचुरमृतस्यार्थेनिर्मथिष्यामहेजलं ॥ ९ ॥ अपांपतिरथोवाचममाप्यंशोभवेत्ततः ॥ सोढाऽस्मिविपुलंमर्दंमंदरभ्रमणादिति ॥ १० ॥

॥ १३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अनंतःशेषः ॥ ७ ॥ पर्वतराजानं अनित्यत्वात्समासांतष्टच्‌न सवनंसूतेनेनेति अमृतप्रसवसाधनं वनैःसहितंवा ॥ ८ ॥ तेनपर्वतभृतानंतेन तंसमुद्रमूचुः जलंतवेतिशेषः ॥ ९ ॥ १० ॥

अकूपारेसमुद्रसमीपे द्वितीयांतपाठेउपेत्येत्यध्याहारः अधिष्ठानंगौरवात्तलंजिगमिषतोमंदरस्याधारः ॥ ११ ॥ १२ ॥ मंथानंमंथनदंडं नेत्रंमंथनरज्जुं ॥ १३ ॥ एकमंतंएकंप्रदेशंमुखभागंउपाश्लिष्टाः दृढंधृतवंतः ॥ १४ ॥ अनंतइतिशेषोविष्णुपक्षीयः वासुकेःशिरउत्क्षिप्योत्क्षिप्यभूमावाक्षिपंस्तन्मुखनिःसृतंविषंस्वयंसोढवानितिभावः ॥ १५ ॥ वासुकिमुखोत्थंवाष्पादिदेवोपकारायाभूदित्याह वासुके रितिद्वाभ्यां आक्षिप्यतः आक्षिप्यमाणस्य एतेनमेघस्यधूमज्योतिर्वातवारिमयत्वमुक्तं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ जलचराःमत्स्यादयः अस्मदादिवत्पार्थिवांशप्रधानशरीराः ॥ २० ॥ वारुणा

ऊचुश्चकूर्मराजानमकूपारेसुरासुराः ॥ अधिष्ठानंगिरेरस्यभवान्भवितुमर्हति ॥ ११ ॥ कूर्मेणतुतथेत्युक्त्वापृष्ठमस्यसमर्पितं ॥ तंशैलंतस्यपृष्ठस्थंयंत्रेणेंद्रो न्यपीडयत् ॥ १२ ॥ मंथानंमंदरंकृत्वातथानेत्रंचवासुकिं ॥ देवामथितुमारब्धाःसमुद्रंनिधिमंभसां ॥ १३ ॥ अमृतार्थेपुराब्रह्मंस्तथैवासुरदानवाः ॥ एकमंत मुपाश्लिष्टानागराज्ञोमहासुराः ॥ १४ ॥ विबुधाःसहिताःसर्वेयतःपुच्छंततःस्थिताः ॥ अनंतोभगवान्देवोयतोनारायणस्ततः ॥ शिरउत्क्षिप्यनागस्यपुनः पुनरवाक्षिपत् ॥ १५ ॥ वासुकेरथनागस्यसहसाक्षिप्यतःसुरैः ॥ सधूमाःसार्चिषोवातानिष्पेतुरसकृन्मुखात् ॥ १६ ॥ तेधूमसंघाःसंभूतामेघसंघाःसविद्युतः ॥ अभ्यवर्षन्सुरगणान्श्रमसंतापकर्शितान् ॥ १७ ॥ तस्माच्चगिरिकूटाग्रात्प्रच्युताःपुष्पवृष्टयः ॥ सुरासुरगणान्सर्वान्समंतात्समवाकिरन् ॥ १८ ॥ बभूवात्रम हानादोमहामेघरवोपमः ॥ उदधेर्मथ्यमानस्यमंदरेणसुरासुरैः ॥ १९ ॥ तत्रनानाजलचराविनिष्पिष्टामहाद्रिणा ॥ विलयंसमुपाजग्मुःशतशोलवणांभ सि ॥ २० ॥ वारुणानिचभूतानिविविधानिमहीधरः ॥ पातालतलवासीनिविलयंसमुपानयत् ॥ २१ ॥ तस्मिंश्चभ्राम्यमाणेद्रौसंघृष्यंतःपरस्परं ॥ न्यपतन्प तगोपेताःपर्वताग्रान्महाद्रुमाः ॥ २२ ॥ तेषांसंघर्षजश्चाग्निरर्चिर्भिःप्रज्वलन्मुहुः ॥ विद्युद्भिरिवनीलाभ्रमावृणोन्मंदरंगिरिं ॥ २३ ॥ ददाहकुंजरांस्तत्रसिंहां श्चैवविनिर्गतान् ॥ विगतासूनिसर्वाणिसत्वानिविविधानिच ॥ २४ ॥ तमग्निममरश्रेष्ठःप्रदहंतमितस्ततः ॥ वारिणामेघजेनेंद्रःशमयामाससर्वशः ॥ २५ ॥ ततोनानाविधास्तत्रसुस्रुवुःसागरांभसि ॥ महाद्रुमाणांनिर्यासाबहवश्चौषधीरसाः ॥ २६ ॥ तेषाममृतवीर्याणांरसानांपयसैवच ॥ अमरत्वंसुराजग्मुःकांच नस्यचनिस्रवात् ॥ २७ ॥

निर्वरुणलोकस्थानिआप्यांशप्रधानदेहानि ॥ २१ ॥ पर्वतापात्पतमानानांद्रुमाणांसंघर्षाज्जातोग्निःपर्वतंव्यामुवंस्तत्रस्थान्पश्वादीन्ददाहेत्याह त्रिभिस्तस्मिन्नित्यादिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ तेषांद्रुमौषधीनांयेऽमृतवीर्यारसास्तज्जेनपयसाक्षीरेणकांचनस्यस्वर्णमयस्यपर्वतस्यनिस्रवाद्दिव्यप्रभावानेकमणिभ्योनिःसृतात्जलाच्च सुराअमृतत्वंजग्मुः ॥ २७ ॥

ततःपयोनिःस्रवंप्राप्य समुद्रस्यतत्क्षारंउदकं लवणांभसीत्युपक्रमात् पयःक्षीरंजातं यथाक्षारमक्षारंवाजलंगवितृणादिरसंप्राप्यक्षिरंभवतितद्वदित्यर्थः पयोपिरसोत्तमैर्विमिश्रमस्ति ततोहेतोःक्षीराद्भूहृतं ॥ ॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ शतसहस्रंलक्षंअनंताअंशवः आप्यायनीयौषधिभेदात्रश्मयोयस्यसशतसहस्रांशुः शतसहस्रांतइतिपाठेअंतशब्दोगम्यप्रदेशपरः ॥३४॥ घृतेनद्यावापृथिवीव्युंधीवि पार्जन्येदर्शनान्नैघंटुकप्रसिद्धेश्वघृतंजलंतस्मात्श्रोरुत्पन्ना द्रुमौषधिरसाज्जलस्यक्षीरत्वंततोघृतमितिक्रमेसारत्वमात्रंविवक्षितं ॥३५॥ मरीचिविकचः रश्मिभिरुज्ज्वलः नारायणउरोगतइत्यसंधिरार्षः॥३६॥

ततस्तस्यसमुद्रस्यतज्जातमुदकंपयः ॥ रसोत्तमैर्विमिश्रंचततःक्षीरादभूद्घृतं ॥ २८ ॥ ततोब्रह्माणमासीनंदेवावरदमब्रुवन् ॥ श्रांताःस्मसुभृशंब्रह्मन्नोद्भवत्यमृतंचतत् ॥ २९ ॥ विनानारायणंदेवंसर्वेऽन्येदेवदानवाः ॥ चिरारब्धमिदंचापिसागरस्यापिमंथनं ॥ ३० ॥ ततोनारायणंदेवंब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥ विधत्स्वैषांबलंविष्णोभवानत्रपरायणं ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच बलंददामिसर्वेषांकर्मैतद्येसमास्थिताः ॥ क्षोभ्यतांकलशःसर्वैर्मंदरःपरिवर्त्यतां ॥ ३२ ॥ सूतउवाच नारायणवचःश्रुत्वाबलिनस्तेमहोदधेः ॥ तत्पयःसहिताभूयश्चक्रिरेभृशमाकुलं ॥ ३३ ॥ ततःशतसहस्रांशुर्मथ्यमानात्तुसागरात् ॥ प्रसन्नात्मासमुत्पन्नःसोमःशीतांशुरुज्ज्वलः ॥ ३४ ॥ श्रीरनंतरमुत्पन्नाघृतात्पांडुरवासिनी ॥ सुरादेवीसमुत्पन्नातुरगःपांडुरस्तथा ॥ ३५ ॥ कौस्तुभस्तुमणिर्दिव्यउत्पन्नोघृतसंभवः ॥ मरीचिविकचःश्रीमान्नारायणउरोगतः ॥ ३६ ॥ श्रीःसुराचैवसोमश्चतुरगश्चमनोजवः ॥ यतोदेवास्ततोजग्मुरादित्यपथमाश्रिताः ॥ ३७ ॥ धन्वंतरिस्ततोदेवोवपुष्मानुदतिष्ठत ॥ श्वेतंकमंडलुंबिभ्रदमृतंयत्रतिष्ठति ॥ ३८ ॥ एतदत्यद्भुतंदृष्ट्वादानवानांसमुत्थितः ॥ अमृतार्थेमहान्नादोममेदमितिजल्पतां ॥ ३९ ॥ श्वेतैर्दंतैश्चतुर्भिस्तुमहाकायस्ततःपरं ॥ ऐरावणोमहानागोऽभवद्वज्रभृताधृतः ॥ ४० ॥ अतिनिर्मथनादेवकालकूटस्ततःपरः ॥ जगदावृत्यसहसासधूमोऽग्निरिवज्वलन् ॥ ४१ ॥ त्रैलोक्यंमोहितंयस्यगंधमाघ्रायतद्विषं ॥ प्राग्रसल्लोकरक्षार्थंब्रह्मणोवचनाच्छिवः ॥ ४२ ॥ दधारभगवान्कंठेमंत्रमूर्त्तिर्महेश्वरः ॥ तदाप्रभृतिदेवस्तुनीलकंठइतिश्रुतिः ॥ ४३ ॥ एतत्तदद्भुतंदृष्ट्वानिराशादानवाःस्थिताः ॥ अमृतार्थेचलक्ष्म्यर्थेमहांतंवैरमाश्रिताः ॥ ४४ ॥ ततोनारायणोमायांमोहिनींसमुपाश्रितः ॥ स्त्रीरूपमद्भुतंकृत्वादानवानभिसंश्रितः ॥ ४५ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ऐरावणऐरावतः महानागोमहाहस्ती ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ निराशाःविषमप्येतैर्गृहीतंअस्माभिस्तुतद्ग्रहणासमर्थैःकथममृतंलब्धुंशक्यमितिभावः महान्अंतःसंहारोयेनतन्महांतं ॥ ४४ ॥ अभिसंश्रितःसंमुखः मोहनार्थमित्यर्थः ॥ ४५ ॥

अमृतादपिविभ्रंशःसंगमात्रेणयोषितां दधतामोहिनीरूपंहरिणैवंप्रकाशितमितिरत्नगर्भः ॥ ४६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति आवरणमुख्यानिकवचाख्याणि प्रहरणानिआयुधानि ॥१॥२॥ संभ्रमेउभयेषाममृतादरेसति ॥३॥४॥५॥६॥७॥ ८॥९॥१०॥११ ॥ प्रासाःहस्तक्षेप्याःक्षुद्रभल्लाः विंध्येकरकाडीतिप्रसिद्धाः तोमराःदीर्घदंडास्तएवा

ततस्तदमृतंतस्यैदद्गुस्तेमूढचेतसः॥ स्त्रियैदानवदैतेयाःसर्वेतद्गतमानसाः॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिअमृतमंथनेअष्टादशोऽध्यायः॥ १८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ सौतिरुवाच अथावरणमुख्यानिनानाप्रहरणानिच ॥ प्रगृह्याभ्यद्रवन्देवान्सहितादैत्यदानवाः॥१॥ ततस्तदमृतंदेवोविष्णुरादायवीर्यवान्॥ जहारदानवेंद्रेभ्योनरेणसहितःप्रभुः ॥ २ ॥ ततोदेवगणाःसर्वेपपुस्तदमृतंतदा ॥ विष्णोःसकाशात्संप्राप्यसंभ्रमेतुमुलेसति ॥ ३ ॥ ततःपिबत्सुतत्कालंदेवेष्वमृतमीप्सितं॥ राहुर्विबुधरूपेणदानवःप्रापिबत्तदा ॥ ४॥ तस्यकंठमनुप्राप्तेदानवस्यामृतेतदा॥ आख्यातंचंद्रसूर्याभ्यांसुराणांहितकाम्यया॥ ५॥ ततोभगवतातस्यशिरश्छिन्नमलंकृतं॥ चक्रायुधेनचक्रेणपिबतोऽमृतमोजसा ॥ ६॥ तच्छैलशृंगप्रतिमंदानवस्यशिरोमहत् ॥ चक्रच्छिन्नंखमुत्पत्यननादातिभयंकरं॥ ७॥ तत्कबंधंपपातास्यविस्फुरद्धरणीतले॥ सपर्वतवनद्वीपांदैत्यस्याकंपयन्महीं ॥ ८॥ ततोवैरविनिर्बंधःकृतोराहुमुखेनवै॥ शाश्वतश्चंद्रसूर्याभ्यांग्रसत्यद्यापिचैवतौ॥ ९ ॥ विहायभगवांश्चापिस्त्रीरूपमतुलंहरिः॥ नानाप्रहरणैर्भीमैर्दानवान्समकंपयत् ॥ १०॥ ततःप्रवृत्तःसंग्रामःसमीपेलवणांभसः॥ सुराणामसुराणांचसर्वघोरतरोमहान्॥ ११ ॥ प्रासाश्चविपुलास्तीक्ष्णान्यपतंतसहस्रशः॥ तोमराश्चसुतीक्ष्णाग्राःशस्त्राणिविविधानिच ॥ १२ ॥ ततोऽसुराश्चक्रभिन्नावमंतोरुधिरंबहु॥ असिशक्तिगदारुग्णानिपेतुर्धरणीतले॥ १३॥ छिन्नानिपट्टिशैश्चैवशिरांसियुधिदारुणैः ॥ तप्तकांचनमालीनिनिपेतुरनिशंतदा॥ १४॥ रुधिरेणानुलिप्तांगानिहताश्चमहासुराः॥ अद्रीणामिवकूटानिधातुरक्तानिशेरते ॥ १५ ॥ हाहाकारःसमभवत्तत्रतत्रसहस्रशः॥ अन्योन्यंछिंदतांशस्त्रैरादित्येलोहितायति॥ १६॥ परिघैरायसैस्तीक्ष्णैःसन्निकर्षेचमुष्टिभिः॥ निघ्नतांसमरेऽन्योन्यंशब्दोदिवमिवास्पृशत् ॥ १७॥ छिंधिभिंधिप्रधावत्वंपातयाभिसरेतिच॥ व्यश्रूयंतमहाघोराःशब्दास्तत्रसमंततः॥ १८॥

क्षेप्याः लाटेव्विटाइतिप्रसिद्धाः विविधानिशस्त्राणियमदंष्ट्रादीनिलोकप्रसिद्धानिजमधडइत्यादीनि ॥१२॥ असिःखड्गः शक्तिर्हस्तक्षेप्योलोहदंडः पृथुबुध्नोगदासरलःसएव॥१३॥ पट्टिशाःखड्गविशेषउभयतोधारस्तीक्ष्णाग्रःपटाइतिप्रसिद्धः ॥१४॥१५॥१६॥ परिघःपरितोहंतीतितथा सर्वतःकंटकितोलोहदंडः एवमन्येपिलोकप्रसिद्ध्यनुसारेणयोगबलेनचायुधवाचिनांशब्दानामर्थोबोध्यः ॥ १७॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ संयतियुद्धे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ प्रवेरितंप्रेरितं अवोपसर्गस्यभागुरिमतेनाकारलोपः विगलितारिक्तामेघास्तत्तुल्यदीप्तयः श्वेतभास्वराइत्यथः ॥ २५ ॥
तुमत्त्वात् मेघरूपित्वंगगनगामित्वात् ॥ २६ ॥ २७ ॥ गणशब्दितारुद्रानुचरोपलक्षितादेवाः असुराश्चगणाश्चतेषांविग्रहे गणःप्रमथसंख्यौघेइतिमेदिनी ॥ २८ ॥ निशम्यविज्ञाय तेअसुराः ॥ २९ ॥

एवंसुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेमहाभये॥ नरनारायणौदेवौसमाजग्मतुराहवं ॥ १९ ॥ तत्रदिव्यंधनुर्दृष्ट्वानरस्यभगवानपि ॥ चिंतयामासतच्चक्रंविष्णुर्दानवसूदनं॥ २० ॥ ततोऽबराच्चिंतितमात्रमागतंमहाप्रभंचक्रममित्रतापनं ॥ विभावसोस्तुल्यमकुंठमंडलंसुदर्शनंसंयतिभीमदर्शनं ॥ २१ ॥ तदागतंज्वलितहुताशनप्रभंभयंकरंकरिकरबाहुरच्युतः ॥ मुमोचवैप्रबलवदुग्रवेगवान्महाप्रभंपरनगरावदारणं॥ २२ ॥ तदंतकज्वलनसमानवर्चसंपुनःपुनर्न्यपततवेगवत्तदा॥ विदारयद्दितिदनुजान्सहस्रशःकरेरितंपुरुषवरेणसंयुगे॥ २३ ॥ दहत्क्वचिज्ज्वलनइवावलेलिहत्प्रसह्यतानसुरगणान्न्यकृंतत॥ प्रवेरितंवियतिमुहुःक्षितौतथापपौरणेरुधिरमथोपिशाचवत् ॥ २४ ॥ तथाऽसुरागिरिभिरदीनचेतसोमुहुर्मुहुःसुरगणमार्दयंस्तदा ॥ महाबलाविगलितमेघवर्चसःसहस्रशोगगनमभिप्रपद्यह॥ २५॥ अथांबराद्भयजननाःप्रपेदिरेसपादपाबहुविधमेघरूपिणः॥ महाद्रयःपरिगलिताग्रसानवःपरस्परंद्रुतमभिहत्यसस्वनाः॥ २६॥ ततोमहीप्रविचलितासकाननामहाद्रिपाताभिहतासमंततः॥ परस्परंभृशमभिगर्जतांमुहूरणाजिरेभृशमभिसंप्रवर्तिते॥ २७॥ नरस्ततोवरकनकाग्रभूषणैर्महेषुभिर्गगनपथंसमावृणोत्॥ विदारयन्गिरिशिखराणिपत्रिभिर्महाभयेऽसुरगणविग्रहेतदा ॥ २८ ॥ ततोमहींलवणजलंचसागरंमहासुराःप्रविविशुरर्दिताःसुरैः ॥ वियद्गतंज्वलितहुताशनप्रभंसुदर्शनंपरिकुपितंनिशम्यते ॥ २९ ॥ ततःसुरैर्विजयमवाप्यमंदरःस्वमेवदेशंगमितःसुपूजितः ॥ विनाद्यखंदिवमपिचैवसर्वशस्ततोगताःसलिलधरायथागतं ॥ ३० ॥ ततोऽमृतंसुनिहितमेवचक्रिरेसुराःपरांमुदमभिगम्यपुष्कलां॥ ददौचतंनिधिममृतस्यरक्षितुंकिरीटिनेबलभिदथामरैःसह॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिअमृतमंथनसमाप्तिर्नामएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥ ७ ॥

सौतिरुवाच एतत्तेकथितंसर्वममृतंमथितंयथा॥ यत्रसोश्वःसमुत्पन्नःश्रीमानतुलविक्रमः॥ १ ॥

सलिलधराः अमृतभृतोदेवाः ॥ ३० ॥ किरीटिनेनराय तुल्यायासेप्यविबुधानाब्धिजंविमुखाहरेः देवास्तुवशगाविष्णोःप्रापुरेतदिहोच्यतेइतिरत्नगर्भः ॥ ३१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ विपणावहेपणंकुर्वहे ॥ ३ ॥ दीव्यविजिगीषस्व दासीभावायमांवादासीकर्तुंत्वंवादासीभवितुंब्रूहीत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ जिह्मंकौटिल्यं ॥ ६ ॥ नावपद्यतनानुमोदितवतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

यंनिशम्यतदाकद्रूर्विनतामिदमब्रवीत् ॥ उच्चैःश्रवाहिंकिंवर्णोभद्रेप्रब्रूहिमाचिरं ॥ २ ॥ विनतोवाच श्वेतएवाश्वराजोऽयंकिंवात्वंमन्यसेशुभे ॥ ब्रूहिवर्णं त्वमप्यस्यततोऽत्रविपणावहे ॥ ३ ॥ कद्रूरुवाच कृष्णवालमहंमन्येहयमेनंशुचिस्मिते ॥ एहिसार्धंमयादीव्यदासीभावायभामिनि ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच एवंतेसमयंकृत्वादासीभावायवैमिथः ॥ जग्मतुःस्वगृहानेवश्वोद्रक्ष्यावइतिस्मह ॥ ५ ॥ ततःपुत्रसहस्रंतुकद्रूर्जिह्मंचिकीर्षती ॥ आज्ञापयामासतं दावालाभूत्वांऽजनप्रभाः ॥ ६ ॥ आविशध्वंहयंक्षिप्रंदासीनस्यामहंयथा ॥ नावपद्यंतयेवाक्यंतान्शशापभुजंगमान् ॥ ७ ॥ सर्पसत्रेवर्तमानेपावकोवःप्रधक्ष्यति ॥ जनमेजयस्यराजर्षेःपांडवेयस्यधीमतः ॥ ८ ॥ शापमेनंतुशुश्रावस्वयमेवपितामहः ॥ अतिक्रूरंसमुत्सृष्टंकद्र्वादैवादतीवहि ॥ ९ ॥ सार्धंदेवगणैःसर्वैर्वाचंतामन्वमोदत ॥ वहुत्वंप्रेक्ष्यसर्पाणांप्रजानांहितकाम्यया ॥ १० ॥ तिग्मवीर्यविषाह्येतेदंदशूकामहावलाः ॥ तेषांतीक्ष्णविषत्वाद्धिप्रजानांचहितायच ॥ ११ ॥ युक्तंमात्राकृतंतेषांपरपीडोपसर्पिणां ॥ अन्येषामपिसत्वानांनित्यंदोषपरास्तुये ॥ १२ ॥ तेषांप्राणांतिकोदंडोदैवेनविनिपात्यते ॥ एवंसंभाष्यदेवस्तुपूज्यकद्रूंचतांतदा ॥ १३ ॥ आहूयकश्यपंदेवइदंवचनमब्रवीत् ॥ यदेतेदंदशूकाश्चसर्पाजातास्त्वयानघ ॥ १४ ॥ विषोल्वणामहाभोगामात्राशप्ताःपरंतप ॥ तत्रमन्युस्त्वयातातनकर्त्तव्यःकथंचन ॥ १५ ॥ दृष्टंपुरातनंह्येतद्यज्ञेसर्पविनाशनं ॥ इत्युक्त्वासृष्टिकृद्देवस्तंप्रसाद्यप्रजापतिं ॥ प्रादाद्विषहरींविद्यांकश्यपायमहात्मने ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच ततोरजन्यांव्युष्टायांप्रभातेऽभ्युदितेरवौ ॥ कद्रूश्चविनताचैवभगिन्यौतेतपोधन ॥ १ ॥ अमर्षितेसुसंरब्धेदास्येकृतपणेतदा ॥ जग्मतुस्तुरगंद्रष्टुमुच्चैःश्रवसमंतिकात् ॥ २ ॥ ददृशातेऽथतेतत्रसमुद्रंनिधिमंभसां ॥ महांतमुदकागाधंक्षोभ्यमाणंमहास्वनं ॥ ३ ॥ तिमिंगिलझषाकीर्णंमकरैरावृतंतथा ॥ सत्वैश्चवहुसाहस्रैर्नानारूपैःसमावृतं ॥ ४ ॥ भीषणैर्विकृतैरन्यैर्घोरैर्जलचरैस्तथा ॥ उग्रैर्नित्यमनाधृष्यंकूर्मग्राहसमाकुलं ॥ ५ ॥

दंदशूकाःभृशंदंशनशीलाः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ महाभोगाःमहाशरीराः ॥ १५ ॥ विषहरींविषघ्नीं विषहरामितिपाठः ॥ १६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

ततइति व्युष्टायांव्यतीतायां ॥ १ ॥ दास्येविषये ॥ २ ॥ उदकेनअगाधंतलस्पर्शशून्यं क्षोभ्यमाणंमकरादिभिः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ पातालज्वलनोवाडवाग्निस्तस्यावासं बांधवंशरणं बंधनमितिपाठेकारागारं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वेलायाःदोलआंदोलनंतज्जेनानिलेनचलं ॥ १० ॥ ११ ॥ गांपृथ्वीं विंदतालंभमानेन हेतौशतृ प्रत्ययः तेनहेतुनाविक्षोभितेन जलेनाविलंव्याप्तं ॥ १२ ॥ अत्रिणातलान्वेषिणेतिशेषः गाधंतलं पातालस्यापितलंअधःस्थं अव्ययंपातालादिव्ययेप्यविनाशं ॥ १३ ॥ सेवतः सेवमानस्य युगादिकालशयनं युगंकृतादिकंतस्यआदिभूतोयुगादिकालस्तस्मिन् शयनंतल्पभूतं ॥ १४ ॥ डिंवाहवेडिंबोभयवतामाक्रंदस्तद्वतिआंहवे डिंबोभयध्वनावंदइतिमेदिनी तिग्माहवइतिपाठःस्पष्टार्थः ॥ १५ ॥ वडवाअ

आकरंसर्वरत्नानामालयंवरुणस्यच ॥ नागानामालयंरम्यमुत्तमंसरितांपतिं ॥ ६ ॥ पातालज्वलनावासमसुराणांचबांधवं ॥ भयंकरंचसत्वानांपयसांनिधिमर्णवं ॥ ७ ॥ शुभंदिव्यममर्त्यानाममृतस्याकरंपरं ॥ अप्रमेयमचिंत्यंचसुपुण्यजलमद्भुतं ॥ ८ ॥ घोरंजलचरारावरौद्रंभैरवनिःस्वनं ॥ गंभीरावर्तकलिलंसर्वभूतभयंकरं ॥ वेलादोलानिलचलंक्षोभोद्वेगसमुच्छ्रितं ॥ वीचीहस्तैःप्रचलितैर्नृत्यंतमिवसर्वतः ॥ १० ॥ चंद्रवृद्धिक्षयवशादुद्वृत्तोर्मिसमाकुलं ॥ पांचजन्यस्यजननंरत्नाकरमनुत्तमं ॥ ११ ॥ गांविंदताभगवतागोविंदेनामितौजसा ॥ वराहरूपिणाचांतर्विक्षोभितजलाविलं ॥ १२ ॥ ब्रह्मर्षिणाव्रतवतावर्षाणांशतमत्रिणा ॥ अनासादितगाधंचपातालतलमव्ययं ॥ १३ ॥ अध्यात्मयोगनिद्रांचपद्मनाभस्यसेवतः ॥ युगादिकालशयनंविष्णोरमिततेजसः ॥ १४ ॥ वज्रपातनसंत्रस्तमैनाकस्याभयप्रदं ॥ डिंवाहवार्दितानांचअसुराणांपरायणं ॥ १५ ॥ वडवामुखदीप्ताग्नेस्तोयहव्यप्रदंशिवं ॥ अगाधपारंविस्तीर्णमप्रमेयंसरित्पतिं ॥ १६ ॥ महानदीभिर्बह्वीभिःस्पर्धयेवसहस्रशः ॥ अभिसार्यमाणमनिशंददृशातेमहार्णवं ॥ आपूर्यमाणमत्यर्थंनृत्यमानमिवोर्मिभिः ॥ १७ ॥ गंभीरंतिमिमकरोग्रसंकुलंतंगर्जंतंजलचररावरौद्रनादैः ॥ विस्तीर्णंददृशतुरंबरप्रकाशंतेऽगाधंनिधिमुरुमंभसामनंतं ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच नागाश्चसंविदंकृत्वाकर्तव्यमितितद्वचः ॥ निःस्नेहावैदहेन्माताअसंप्राप्तमनोरथा ॥ १ ॥ प्रसन्नामोक्षयेदस्मांस्तस्माच्छापाच्चभामिनी ॥ कृष्णंपुच्छंकरिष्यामस्तुरगस्यनसंशयः ॥ २ ॥

श्वातस्यामुखादुत्पन्नोदीप्तोयोऽग्निस्तस्मैतोयहव्यप्रदं गाधःपारश्चनास्तियस्यसोऽगाधपारस्तं अतएवविस्तीर्णं विशेषेणस्तीर्णंसमंततआस्तीर्णं ॥ १६ ॥ अभिसार्यमाणंअभितोगम्यमानं ॥ १७ ॥ तेकद्रूविनते अगाधंपूर्वरूपमार्षं ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥ नागाश्चसंविदंकृत्वेतिद्वादशश्लोकमध्यायंकेचिन्नपठंति कांश्चिदत्रत्यान्श्लोकान्पूर्वत्रैवचपठंति अन्यत्पंचषान्पठंत्यपीत्यत्रकोशशुद्धिंनप्रतीमः संविदंमिथआलोचनं ॥ १ ॥ २ ॥

पणिनेपणंकृतवत्यौ ॥ ३ ॥ ४ ॥ उक्तानुक्तविशेषणैःपुनःस्तौतिसमुद्रं अक्षोभ्यमित्यादिना ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वावि

तथाहिगत्वातेतस्यपुच्छेवालाइतिस्मृताः ॥ एतस्मिन्नंतरेतेतुसपत्न्यौपणितेतदा ॥ ३ ॥ ततस्तेपणितंकृत्वाभगिन्यौद्विजसत्तम ॥ जग्मतुःपरयाप्रीत्यापरंपारं महोदधेः ॥ ४ ॥ कद्रूश्चविनताचैवदाक्षायण्यौविहायसा ॥ आलोकयंत्यावक्षोभ्यंसमुद्रंनिधिमंभसां ॥ ५ ॥ वायुनाऽतीवसहसाक्षोभ्यमाणंमहास्वनं ॥ तिमिंगिलसमाकीर्णमकरैरावृतंतथा ॥ ६ ॥ संयुतंबहुसाहस्रैःसत्वैर्नानाविधैरपि ॥ घोरैर्घोरमनाधृष्यंगंभीरमतिभैरवं ॥ ७ ॥ आकरंसर्वरत्नानामालयंवरुणस्यच ॥ नागानामालयंचापिसुरम्यंसरितांपतिं ॥ ८ ॥ पातालज्वलनावासमसुराणांतथालयं ॥ भयंकराणांसत्वानांपयसोनिधिमव्ययं ॥ ९ ॥ शुभ्रंदिव्यममर्त्यानाममृतस्याकरंपरं ॥ अप्रमेयमचिंत्यंचसुपुण्यजलसंमितं ॥ १० ॥ महानदीभिर्बह्वीभिस्तत्रतत्रसहस्रशः ॥ आपूर्यमाणमत्यर्थंनृत्यंतमिवचोर्मिभिः ॥ ११ ॥ इत्येवंतरलतरोर्मिसंकुलंतेगंभीरंविकसितमंबरप्रकाशं ॥ पातालज्वलनशिखाविदीपितांगंगर्जंतंद्रुतमभिजग्मतुस्ततस्ते ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेसमुद्रदर्शनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सूतउवाच तंसमुद्रमतिक्रम्यकद्रूर्विनतयासह ॥ न्यपतत्तुरगाभ्याशेनचिरादिवशीघ्रगा ॥ १ ॥ ततस्तेतंहयश्रेष्ठंददृशातेमहाजवं ॥ शशांककिरणप्रख्यंकालवालमुभेतदा ॥ २ ॥ निशाम्यचबहून्वालान्कृष्णान्पुच्छसमाश्रितान् ॥ विषण्णरूपांविनतांकद्रूर्दास्येन्ययोजयत् ॥ ३ ॥ ततःसाविनतातस्मिन्पणितेनपराजिता ॥ अभवद्दुःखसंतप्तादासीभावंसमास्थिता ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचापिगरुडःकालआगते ॥ विनामात्रामहातेजाविदार्यांडमजायत ॥ ५ ॥ महासत्वबलोपेतःसर्वाविद्योतयन्दिशः ॥ कामरूपःकामगमःकामवीर्योविहंगमः ॥ ६ ॥ अग्निराशिरिवोद्भासन्समिद्धोऽतिभयंकरः ॥ विद्युद्विस्पष्टपिंगाक्षोयुगांताग्निसमप्रभः ॥ ७ ॥ प्रवृद्धःसहसापक्षीमहाकायोनभोगतः ॥ घोरोघोरस्वनोरौद्रोवह्निरौर्वइवापरः ॥ ८ ॥ तंदृष्ट्वाशरणंजग्मुर्देवाःसर्वेविभावसुं ॥ प्रणिपत्याब्रुवंश्चैनमासीनंविश्वरूपिणं ॥ ९ ॥ अग्नेमात्वंप्रवर्धिष्ठाःकच्चिन्नोनदिधक्षसि ॥ असौहिराशिःसुमहान्समिद्धस्तवसर्पति ॥ १० ॥

शोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ५ ॥ तमिति ॥ १ ॥ शशांककिरणवत्प्रख्यादीप्तिर्यस्यतंतादृशमपिकालवालंकृष्णकेशं ॥ २ ॥ निशाम्यदृष्ट्वा ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कामरूपःइच्छाकृतमेवरूपंयस्यसतथा ॥ ६ उद्भासन्उत्कर्षेणभासमानः ॥ ७ ॥ और्वःवाडवः ॥ ८ ॥ विभावसुंवह्निं ॥ ९ ॥ अग्नेमात्वमितिदेवानांभ्रमवर्णनमग्निगरुडयोरतिसादृश्यकथनार्थं ॥ १० ॥

॥११॥१२॥१३॥१४॥ अत्रापिपूर्ववत्सुपर्णोपाधिकंब्रह्मैवस्तूयते नहिविष्णुवाहनेपक्षिमात्रेप्रकृतानिसर्वाणिविशेषणानिअंजसासंगच्छंते इंद्रंमित्रंवरुणमग्निमाहुरथोदिव्यःसमुपर्णोगरुत्मान् एकंसद्विप्राबहुधावदंत्यग्नियमंमातरिश्वानमाहुरितिश्रुतेरिंद्रादिबहुप्रकारेणसदेवैकमुच्यतइत्यवगमात् ऋषिःप्रणवरूपोमंत्रः मंत्राणांसर्वेषांद्रष्टामधुच्छंदआदिरूपोवा महाभागःकृत्स्नस्ययज्ञस्यभोक्ता देवोद्योतमानः पतगानांजीवपक्षिणामीश्वरः अतिशीघ्रगोवा तद्धावतोन्यानत्येतिशश्वदितिश्रुतेः ॥१५॥ प्रभुश्चेतनाचेतनस्यकृत्स्नस्याधिष्ठाता तपनःतपतीतितपनःअंतकर्त्ता सूर्यःसूतेइतिसूर्यःउत्पादकः उपादानमित्यर्थः परमेष्ठीहिरण्यगर्भरूपेण प्रजापतिःदक्षादिरूपेणचनिमित्तमपीत्यर्थः त्वंइंद्रोदेवराजः हयमुखोहयग्रीवावतारः त्वंशरःमहादेवस्यत्रिपुरवधेबाणभूतोविष्णुः ॥ १६ ॥ त्वंमुखं ब्राह्मणोऽस्यमुखमासीदितिश्रुतेः पद्मजश्चतुर्मुखः विप्रोविज्ञानवान् अग्निर्वायुश्चेत्यादिसर्वदेवतात्मा धाताचितिः विधातामायेतिप्राग्व्याख्यातमेव विष्णुर्व्यापकः सुरसत्तमःदेवेश्वरः ॥ १७ ॥ महान्महत्तत्वं अभिभूःअभितोभवतीत्य

अग्निरुवाच नैतदेवंयथायूयंमन्यध्वमसुरार्दनाः ॥ गरुडोबलवानेषममतुल्यश्चतेजसा ॥ ११ ॥ जातःपरमतेजस्वीविनतानंदवर्धनः ॥ तेजोराशिमिमंदृष्ट्वायुष्मान्मोहःसमाविशत् ॥ १२ ॥ नागक्षयकरश्चैवकाश्यपेयोमहाबलः ॥ देवानांचहितेयुक्तस्त्वहितोदैत्यरक्षसां ॥ १३ ॥ नभीःकार्याकथंचात्रपश्यध्वंसहितामम ॥ एवमुक्तास्तदागत्वागरुडंवाग्भिरस्तुवन् ॥ १४ ॥ तेदूरादभ्युपेत्यैनंदेवाःसर्षिगणास्तदा ॥ देवाऊचुः त्वमृषिस्त्वंमहाभागस्त्वंदेवःपतगेश्वरः ॥ ॥ १५ ॥ त्वंप्रभुस्तपनःसूर्यःपरमेष्ठीप्रजापतिः ॥ त्वमिंद्रस्त्वंहयमुखस्त्वंशरस्त्वंजगत्पतिः ॥ १६ ॥ त्वंमुखंपद्मजोविप्रस्त्वमग्निःपवनस्तथा ॥ त्वंहिधाताविधाताचत्वंविष्णुःसुरसत्तमः ॥ १७ ॥ त्वंमहानभिभूःशश्वदमृतंत्वंमहद्यशः ॥ त्वंप्रभास्त्वमभिप्रेतंत्वंनस्त्राणमनुत्तमं ॥ १८ ॥ बलोर्मिमान्साधुरदीनसत्वःसमृद्धिमान्दुर्विषहस्त्वमेव ॥ त्वत्तःसृतंसर्वमहीनकीर्त्तेह्यनागतंचोपगतंचसर्वं ॥ १९ ॥ त्वमुत्तमःसर्वमिदंचराचरंगभस्तिभिर्भानुरिवावभाससे ॥ समाक्षिपन्भानुमतःप्रभांमुहुस्त्वमंतकःसर्वमिदंध्रुवाध्रुवं ॥ २० ॥ दिवाकरःपरिकुपितोयथादहेत्प्रजास्तथादहसिहुताशनप्रभ ॥ भयंकरःप्रलयइवाग्निरुत्थितोविनाशयन्युगपरिवर्त्तनांतकृत् ॥ २१ ॥ खगेश्वरंशरणमुपागतावयंमहौजसंज्वलनसमानवर्चसं ॥ तडित्प्रभंवितिमिरमभ्रगोचरंमहाबलंगरुडमुपेत्यखेचरं ॥ २२ ॥

भिभूः अभिमानोहंकारइत्यर्थः शश्वत्सर्वदाअमृतंअविकृतं महद्यशः तस्यनाममहद्यशइतिश्रुतेर्निर्गुणंब्रह्म त्वंप्रभाःसूर्यादीनांतेजांसि त्वंअभिप्रेतंबुद्धिवृत्तिः त्राणंरक्षणं ॥ १८ ॥ बलस्यपुण्यस्यऊर्मिमान्सागरः अतएवअदीनंरजआदिनाऽनुपक्षीणंसत्वंयस्यसः अतएवसमृद्धिरैश्वर्यंतद्वान् दुर्विषहोयुद्धे त्वत्तःसृतंनिर्गतंसर्वं अहीनकीर्तेपुण्यश्लोक अनागतादिचत्वमेव ॥ १९ ॥ उत्तमश्चिन्मात्रः चराचरंचेतनाचेतनं स्थावरजंगमंवागभस्तिभिर्वृत्तिज्ञानैः भानुरिवकिरणैः अवभाससेघटाविज्ञानरूपेण यथोक्तं परागर्थप्रमेयेषुयाफलत्वेनसंमता संवित्सैवेहमेयोर्थोवेदांतोक्तिप्रमाणतइति भानुमतःसूर्यस्य अंतकोमृत्युः ध्रुवाध्रुवंक्षराक्षरंप्रधानपुरुषात्मकं ॥ २० ॥ युगपरिवर्त्तनंसहस्रकृत्वोजायमानंतस्यांतस्तत्कर्त्ता कालस्यापिकालइत्यर्थः ॥ २१ ॥ खगेश्वरंउपेत्यसमीपेगत्वावयंशरणमुपागताइतिसंबंधः ॥ २२ ॥

परावरंकारणंकार्यंच अजय्योजेतुमशक्योविक्रमोयस्यतं ॥ २३ ॥ विमानगामिनोदेवाः विमानिताःपराजिताः विपथगतिंहीनमार्गानुसृतिं ॥ २४ ॥ सःत्वंमाक्रुधःक्रोधंमाकार्षीः महाशनेःस्फुरितेने नसमस्तुल्यःस्वनःशब्दस्तेनदिशश्चलंतीत्युत्तरादपकृष्यते ॥ २५ ॥ निगृह्यतांसंक्षिप्तंक्रियतां अव्यवस्थितमितिच्छेदः व्याकुलमित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयो विंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ९ ॥ सइति समुपर्णःस्तुतिव्याजेनदेवैर्बोधितस्तेभ्यआत्मनोदेहंस्वरूपंश्रुत्वाप्रेक्ष्यानुभूयचसर्वभूताभयायसौम्योबभूवेत्यर्थः ॥ १ ॥ समुद्विग्नाजनाइतिशेषः ॥ २ ॥

परावरंवरदमजय्यंविक्रमंतवौजसामर्वमिदंप्रतापितं ॥ जगत्प्रभोतप्तसुवर्णवर्चसात्वंपाहिसर्वांश्चसुरान्महात्मनः ॥ २३ ॥ भयान्वितानभसिविमानगामिनोविमानिताविपथगतिंप्रयांतिते ॥ ऋषेःसुतस्त्वमसिदयावतःप्रभोमहात्मनःखगवरकश्यपस्यह ॥ २४ ॥ समाक्रुधःकुरुजगतोदयांपरांत्वमीश्वरःप्रशममुपैहिपाहिनः ॥ महाशनिस्फुरितसमस्वनेनतेदिशोऽवरंत्रिदिवमियंचमेदिनी ॥ २५ ॥ चलंतिनःखगहृदयानिचानिशंनिगृह्यतांवपुरिदमग्निसन्निभं ॥ तवद्युतिंकुपितकृतांतसन्निभांनिशम्यनश्चलतिमनोऽव्यवस्थितं ॥ प्रसीदनःपतगपतेप्रयाचतांशिवश्चनोभवभगवन्सुखावहः ॥ २६ ॥ एवंस्तुतःसुपर्णस्तुदेवैःसर्षिगणैस्तदा ॥ तेजसःप्रतिसंहारमात्मनःसचकारह ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ सौतिरुवाच सश्रुत्वाऽथात्मनोदेहंसुपर्णःप्रेक्ष्यचस्वयं ॥ शरीरप्रतिसंहारमात्मनःसंप्रचक्रमे ॥ १ ॥ सुपर्णउवाच नमेसर्वाणिभूतानिबिभियुर्देहदर्शनात् ॥ भीमरूपात्समुद्विग्नास्तस्मात्तेजस्तुसंहरे ॥ २ ॥ सौतिरुवाच ततःकामगमःपक्षीकामवीर्योविहंगमः ॥ अरुणंचात्मनःपृष्ठमारोप्यसपितुर्गृहात् ॥ ३ ॥ मातुरंतिकमागच्छत्परंतीरंमहोदधेः ॥ तत्रारुणश्चनिक्षिप्तोदिशंपूर्वांमहाद्युतिः ॥ ४ ॥ सूर्यस्तेजोभिरत्युग्रैर्लोकान्दग्धुमनायदा ॥ रुरुरुवाच किमर्थंभगवान्सूर्योलोकान्दग्धुमनास्तदा ॥ ५ ॥ किमस्यापहृतंदेवैर्येनेमंमन्युराविशत् ॥ प्रमतिरुवाच चंद्रादित्यैर्यदाराहुराख्यातोह्यमृतंपिबन् ॥ ६ ॥ वैरानुबंधंकृतवांश्चंद्रादित्येतदाऽनघ ॥ वध्यमानेग्रहेणाथआदित्येमन्युराविशत् ॥ ७ ॥ सुरार्थायसमुत्पन्नोरोषोराहोस्तुमांप्रति ॥ बह्वनर्थकरंपापमेकोऽहसमवाप्नुयां ॥ ८ ॥ सहायएवकार्येषुनचकृच्छ्रेषुदृश्यते ॥ पश्यंतिग्रस्यमानंमांसहंतेवैदिवौकसः ॥ ९ ॥

अरुणंमातुर्विवशतयायत्रकुत्रापिस्थितं ॥ ३ ॥ मर्योदग्धुमनायदाऽभूत्तदापूर्वांदिशंगत्वातत्रसूर्यस्यापेऽरुणोनिक्षिप्तइतियोज्यं ॥ ४ ॥ ५ ॥ आदित्यस्यमूर्तिबहुत्वेनचंद्रादित्यैरितिबहुवचनं ॥ ६ ॥ चंद्रादित्येइत्येकत्वंचसमाहारात् ग्रहेणराहुणाग्रहणेनवा ॥ ७ ॥ सुराणांअर्थायहिताय ॥ ८ ॥ सहंतेमर्षयंति सहदेवैरितिपाठेदिवौकसःउपदेवामरीच्यादयःप्रजापतयः ॥ ९ ॥

॥११॥१२॥१३॥१४॥ अत्रापिपूर्ववत्सुपर्णोपाधिकंब्रह्मैवस्तूयते नहिविष्णुवाहनेपक्षिमात्रेप्रकृतानिसर्वाणिविशेषणानिअंजसासंगच्छंते इंद्रंमित्रंवरुणमग्निमाहुरथोदिव्यःसमुपर्णोगरुत्मान् एकंसद्विप्राब हुधावदंत्यग्नियमंमातरिश्वानमाहुरितिश्रुतेरिंद्रादिबंहुप्रकारणसदेवैकमुच्यतइत्यवगमात् ऋषिःप्रणवरूपोमंत्रः मंत्राणांसर्वेषांद्रष्टामधुच्छंदआदिरूपोवा महाभागःकृत्स्नस्ययज्ञस्यभोक्ता देवोद्योतमानः पत गानांजीवपक्षिणामीश्वरः अतिशीघ्रगोवा तद्धावतोन्यानत्येतिशश्वदितिश्रुतेः ॥१५॥ प्रभुश्चेतनाचेतनस्यकृत्स्नस्याधिष्ठाता तपनःतपतीतितपनःअंतकर्त्ता सूर्यःसूतेइतिसूर्यःउत्पादकः उपादानमित्यर्थः परमे ष्ठीहिरण्यगर्भरूपेण प्रजापतिःदक्षादिरूपेणचनिमित्तमपीत्यर्थः त्वंइंद्रोदेवराजः हयमुखोहयग्रीवावतारः त्वंशरःमहादेवस्यत्रिपुरवधेबाणभूतोविष्णुः ॥ १६ ॥ त्वंमुखं ब्राह्मणोऽस्यमुखमासीदितिश्रुतेः पद्मजश्चतुर्मुखः विप्रोविज्ञानवान् अग्निर्वायुश्चेत्यादिसर्वदेवतात्मा धाताचितिः विधातामायेतिप्राग्व्याख्यानमेव विष्णुर्व्यापकः सुरसत्तमःदेवेश्वरः ॥ १७ ॥ महान्महत्तत्वं अभिभूःअभितोभवतीत्य

अग्निरुवाच नैवंदेवंयथायूयंमन्यध्वमसुरार्दनाः ॥ गरुडोबलवानेषममतुल्यश्चतेजसा॥ ११ ॥जातःपरमतेजस्वीविनतानंदवर्धनः॥ तेजोराशिमिमं दृष्ट्वायुष्मान्मोहःसमाविशत्॥१२॥ नागक्षयकरश्चैवकाश्यपेयोमहाबलः॥ देवानांचहितेयुक्तस्त्वहितोदैत्यरक्षसां॥१३॥ नभीःकार्याकथंचात्रपश्यध्वंस हितामम॥ एवमुक्तास्तदागत्वागरुडंवाग्भिरस्तुवन्॥१४॥ तेदूरादभ्युपेत्यैनंदेवाःसर्षिगणास्तदा॥ देवाऊचुः त्वमृषिस्त्वंमहाभागस्त्वंदेवःपतगेश्वरः॥ ॥१५॥त्वंप्रभुस्तपनःसूर्यःपरमेष्ठीप्रजापतिः॥त्वमिंद्रस्त्वंहयमुखस्त्वंशरस्त्वंजगत्पतिः॥१६॥त्वंमुखंपद्मजोविप्रस्त्वमग्निःपवनस्तथा॥त्वंहिधाताविधाताच त्वंविष्णुःसुरसत्तमः॥१७॥ त्वंमहानभिभूःशश्वदमृतंत्वंमहद्यशः ॥ त्वंप्रभास्त्वमभिप्रेतंत्वंनस्त्राणमनुत्तमं ॥ १८॥ बलोर्मिमान्साधुरदीनसत्वःसमृद्धिमा न्दुर्विषहस्त्वमेव॥ त्वत्तःसृतंसर्वमहीनकीर्त्तेह्यनागतंचोपगतंचसर्वं॥१९॥ त्वमुत्तमःसर्वमिदंचराचरंगभस्तिभिर्भानुरिवावभाससे॥ समाक्षिपन्भानुम तःप्रभांमुहुस्त्वमंतकःसर्वमिदंध्रुवाध्रुवं॥२०॥ दिवाकरःपरिकुपितोयथादहेत्प्रजास्तथादहसिहुताशनप्रभ॥ भयंकरःप्रलयइवाग्निरुत्थितोविनाशयन्युग परिवर्त्तनांतकृत्॥२१॥ खगेश्वरंशरणमुपागतावयंमहौजसंज्वलनसमानवर्चसं॥ तडित्प्रभंवितिमिरमभ्रगोचरंमहाबलंगरुडमुपेत्यखेचरं॥ २२॥

भिभूः अभिमानोहंकारइत्यर्थः शश्वत्सर्वदाअमृतंअविकृतं महद्यशः तस्यनाममहद्यशइतिश्रुतेर्निर्गुणंब्रह्म त्वंप्रभाःसूर्यादीनांतेजांसि त्वंअभिप्रेतंबुद्धिवृत्तिः त्राणंरक्षणं ॥ १८ ॥ बलस्यपुण्यस्यऊर्मि मान्सागरः अतएवअदीनंरजआदिनाऽनुपक्षीणंसत्वंयस्यसः अतएवसमृद्धिरैश्वर्यंतद्वान् दुर्विषहोयुद्धे त्वत्तःसृतंनिर्गतंसर्वं अहीनकीर्तेपुण्यश्लोक अनागतादिचत्वमेव ॥ १९॥ उत्तमश्चिन्मात्रः चराच रंचेतनाचेतनं स्थावरजंगमंवागभस्तिभिर्वृत्तिज्ञानैः भानुरिवकिरणैः अवभाससेघटाविज्ञानरूपेण यथोक्तं परागर्थप्रमेयेषुयाफलत्वेनसंमता संवित्सैवेहमेयोर्थोवेदांतोक्तिप्रमाणतइति भानुमतःसूर्यस्य अंतकोमृत्युः ध्रुवाध्रुवंक्षराक्षरंप्रधानपुरुषात्मकं ॥२०॥ युगपरिवर्त्तनंसहस्रकृत्वोजायमानंतस्यांतस्तत्कर्त्ता कालस्यापिकालइत्यर्थः ॥२१॥ खगेश्वरंउपेत्यसमीपेगत्वावयंशरणमुपागताइतिसंबंधः॥२२॥

परावरंकारणंकार्यंच अजय्योजेतुमशक्योविक्रमोयस्यतं ॥ २३ ॥ विमानगामिनोदेवाः विमानिताःपराजिताः विपथगतिंहीनमार्गांनुसृताः ॥ २४ ॥ सःत्वंमाक्रुधःक्रोधंमाकार्षीः महाशनेःस्फुरितंतेनसमस्तुल्यःस्वनःशब्दस्तेनदिशश्चलंतीत्युत्तरादपकृष्यते ॥ २५ ॥ निगृह्यतांसंक्षिप्तंक्रियतां अव्यवस्थितमितिच्छेदः व्याकुलमित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५ ॥ सइति ससुपर्णःस्तुतिव्याजेनदेवैर्बोधितस्तेभ्यआत्मनोदेहंस्वरूपंश्रुत्वाप्रेक्ष्यानुभूयचसर्वभूताभयायसौम्योबभूवेत्यर्थः ॥ १ ॥ समुद्विग्नाजनाइतिशेषः ॥ २ ॥

परावरंवरदमजय्यविक्रमंतवौजसासर्वमिदंप्रतापितं ॥ जगत्प्रभोतप्तसुवर्णवर्चसात्वंपाहिसर्वांश्चसुरान्महात्मनः ॥ २३ ॥ भयान्वितानभसिविमानगामिनोविमानिताविपथगतिंप्रयांतिते ॥ ऋषेःसुतस्त्वमसिदयावतःप्रभोमहात्मनःखगवरकश्यपस्यह ॥ २४ ॥ समाक्रुधःकुरुजगतोदयांपरांत्वमीश्वरःप्रशममुपैहिपाहिनः ॥ महाशनिस्फुरितसमस्वनेनतेदिशोंऽबरंत्रिदिवमियंचमेदिनी ॥ २५ ॥ चलंतिनःखगहृदयानिचानिशंनिगृह्यतांवपुरिदमग्निसन्निभं ॥ तवद्युतिंकुपितकृतांतसन्निभांनिशम्यनश्चलतिमनोऽव्यवस्थितं ॥ प्रसीदनःपतगपतेप्रयाचतांशिवश्चनोभवभगवन्सुखावहः ॥ २६ ॥ एवंस्तुतःसुपर्णस्तुदेवैःसर्षिगणैस्तदा ॥ तेजसःप्रतिसंहारमात्मनःसचकारह ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच सश्रुत्वाऽथात्मनोदेहंसुपर्णःप्रेक्ष्यचस्वयं ॥ शरीरप्रतिसंहारमात्मनःसंप्रचक्रमे ॥ १ ॥ सुपर्णउवाच नमेसर्वाणिभूतानिविभियुर्देहदर्शनात् ॥ भीमरूपात्समुद्विग्नास्तस्मात्तेजस्तुसंहरे ॥ २ ॥ सौतिरुवाच ततःकामगमःपक्षीकामवीर्योविहंगमः ॥ अरुणंचात्मनःपृष्ठमारोप्यसपितुर्गृहात् ॥ ३ ॥ मातुरंतिकमागच्छत्परंतीरंमहोदधेः ॥ तत्रारुणश्चनिक्षिप्तोदिशंपूर्वांमहाद्युतिः ॥ ४ ॥ सूर्यस्तेजोभिरत्युग्रैर्लोकान्दग्धुमनायदा ॥ रुरुरुवाच किमर्थंभगवान्सूर्योलोकान्दग्धुमनास्तदा ॥ ५ ॥ किमस्यापहृतंदेवैर्येनेमंमन्युराविशत् ॥ प्रमतिरुवाच चंद्रादित्यैर्यदाराहुराख्यातोह्यमृतंपिबन् ॥ ६ ॥ वैरानुबंधंकृतवांश्चंद्रादित्येतदाऽनघ ॥ वध्यमानेग्रहेणाथआदित्येमन्युराविशत् ॥ ७ ॥ सुरार्थायसमुत्पन्नोरोषोराहोस्तुमांप्रति ॥ बह्वनर्थकरंपापमेकोऽहंसमवाप्नुयां ॥ ८ ॥ सहायएवकार्येषुनचकृच्छ्रेषुदृश्यते ॥ पश्यंतिग्रस्यमानंमांसहंतेवैदिवौकसः ॥ ९ ॥

अरुणंमातुर्विवशनयायत्रकुत्रापिस्थितं ॥ ३ ॥ सूर्योदग्धुमनायदाऽभूत्तदापूर्वांदिशंगत्वातत्रसूर्यस्याग्रेऽरुणोनिक्षिप्तइतियोज्यं ॥ ४ ॥ ५ ॥ आदित्यस्यमूर्त्तिबहुत्वेनचंद्रादित्यैरितिबहुवचनं ॥ ६ ॥ चंद्रादित्येइत्येकत्वंचसमाहारात् ग्रहेणराहुणाग्रहणेनवा ॥ ७ ॥ सुराणांअर्थायहिताय ॥ ८ ॥ सहंतेमर्षयंति सहदेवैरितिपाठेदिवौकसःउपदेवामरीच्यादयःप्रजापतयः ॥ ९ ॥

तस्मात्अस्ताचलंगत्वेतिल्यब्लोपेपंचमी ॥ १० ॥ संतापयतसमतापयत अडभावआर्षः तिरोभूतएवसन्नेवंदहत्युदयेतुभस्मीकरिष्यतिलोकानित्याह ततइत्यादिना ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ दृश्य

तस्माल्लोकविनाशार्थंत्यवतिष्ठेनसंशयः ॥ एवंकृतमतिःसूर्योत्यस्तमभ्यगमद्गिरिं ॥ १० ॥ तस्माल्लोकविनाशायसंतापयतभास्करः ॥ ततोदेवानुपागम्य प्रोचुरेवंमहर्षयः ॥ ११ ॥ अद्यार्धरात्रसमयेसर्वलोकभयावहः ॥ उत्पत्स्यतेमहान्दाहस्त्रैलोक्यस्यविनाशनः ॥ १२ ॥ ततोदेवाःसर्षिगणाउपगम्यपितामहं ॥ अब्रुवन्किमिवेहाद्यमहद्दाहकृतंभयं ॥ १३ ॥ नतावद्दृश्यतेसूर्यःक्षयोऽयंप्रतिभातिच ॥ उदितेभगवन्भानौकथमेतद्भविष्यति ॥ १४ ॥ पितामहउवाच एपलोकविनाशायरविरुद्यंतुमुद्यतः ॥ दृश्यन्नेवहिलोकान्सभस्मराशीकरिष्यति ॥ १५ ॥ तस्यप्रतिविधानंचविहितंपूर्वमेवहि ॥ कश्यपस्यसुतोधीमानरुणत्यभिविश्रुतः ॥ १६ ॥ महाकायोमहातेजाःसस्थास्यतिपुरोरवेः ॥ करिष्यतिचसारथ्यंतेजश्चास्यहरिष्यति ॥ १७ ॥ लोकानांस्वस्तिचैवंस्यादृषीणांचदिवौकसां ॥ प्रमतिरुवाच ततःपितामहाज्ञातःसर्वंचक्रेतदाऽरुणः ॥ १८ ॥ उदितश्चैवसवितात्यरुणेनसमावृतः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्सूर्यंमन्युराविशत् ॥ १९ ॥ अरुणश्चयथैवास्यसारथ्यमकरोत्प्रभुः ॥ भूयएवापरंप्रश्नंशृणुपूर्वमुदाहृतं ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ सौतिरुवाच ततःकामगमःपक्षीमहावीर्योमहाबलः ॥ मातुरंतिकमागच्छत्परंपारंमहोदधेः ॥ १ ॥ यत्रसाविनतातस्मिन्पणितेनपराजिता ॥ अतीवदुःखसंतप्तादासीभावमुपागता ॥ २ ॥ ततःकदाचिद्विनतांप्रणतांपुत्रसन्निधौ ॥ कालेचाहूयवचनंकद्रूरिदमभाषत ॥ ३ ॥ नागानामालयंभद्रेसुरम्यंचारुदर्शनं ॥ समुद्रकुक्षावेकांतेतत्रमांविनतेनय ॥ ४ ॥ ततःसुपर्णमातातामवहत्सर्पमातरं ॥ पन्नगान्गरुडश्चापिमातुर्वचनचोदितः ॥ ५ ॥ ससूर्यमभितोयातिवैनतेयोविहंगमः ॥ सूर्यरश्मिप्रतप्ताश्चमूर्छिताःपन्नगाऽभवन् ॥ ६ ॥ तदवस्थान्सुतान्दृष्ट्वाकद्रूःशक्रमथास्तुवत् ॥ नमस्तेसर्वदेवेशनमस्तेबलसूदन ॥ ७ ॥ नमुचिघ्ननमस्तेस्तुसहस्राक्षशचीपते ॥ सर्पाणांसूर्यतप्तानांवारिणात्वंप्लुवोभव ॥ ८ ॥ त्वमेवपरमंत्राणमस्माकममरोत्तम ॥ ईशोत्यसिपयःस्रष्टुंत्वमनल्पंपुरंदर ॥ ९ ॥

न्पश्यन् कंड्वादेराकृतिगणत्वात्दृशेरपिस्वार्थेयक् ॥ १५ ॥ प्रतिविधानंप्रतीकारः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अभितःसंमुखं पन्नगाअभवन्संधिरार्षः ॥ ६ ॥ अत्रापींद्रोपाधिकंब्रह्मस्तूयते नमस्तेइत्यादिना लोकस्रष्टृत्वसंहर्तृत्वादेस्तल्लिंगदर्शनात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ ज्योतिश्चिद्रूपं ॥ १२ ॥ सर्वममृतंमोक्षःआपेक्षिकेह्यमृतत्वेसर्वत्वंनास्ति मोक्षेत्वशिष्यमाणंयद्रूपंतत्त्वमेवेत्यर्थः सोमईश्वरः परमैःश्रेष्ठैरर्चितः सोमःपवतेजनितामतीनांजनितादिवोजनि तापृथिव्याः जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्यजनितेंद्रस्यजनितोतविष्णोरितिश्रुतिप्रसिद्धः ॥ १३ बहुलःकृष्णपक्षः ॥ १४ ॥ कालोपादानत्वात्तद्रूपत्वमुक्त्वाभूव्योमांबुरूपत्वमाह त्वमुत्तमेति ॥ १५ ॥ यज्ञभो क्तापित्वमेवेत्याह महायशाइति ॥ १६ ॥ यज्ञफलदोपित्वमेवेत्याह त्वंविप्रैरिति त्वद्धेतोस्त्वत्प्राप्तये विविदिषंतियज्ञेनेत्यादिश्रुतेः वेदांगानिषट्यज्ञसाद्गुण्यार्थं तत्रशिक्षापाठशुद्ध्यर्थं कल्पःप्रयोगज्ञानार्थं

त्वमेवमेघस्त्वंवायुस्त्वमग्निर्विद्युतोंबरे ॥ त्वमभ्रगणविक्षेप्तात्वामेवाहुर्महाघनं ॥ १० ॥ त्वंवज्रमतुलंघोरंघोषवांस्त्वंबलाहकः ॥ स्रष्टात्वमेवलोकानांसंह र्ताचापराजितः ॥ ११ ॥ त्वंज्योतिःसर्वभूतानांत्वमादित्योविभावसुः ॥ त्वंमहद्भूतमाश्चर्यंत्वंराजात्वंसुरोत्तमः ॥ १२ ॥ त्वंविष्णुस्त्वंसहस्राक्षस्त्वंदेवस्त्वंप रायणं ॥ त्वंसर्वममृतंदेवत्वंसोमःपरमार्चितः ॥ १३ ॥ त्वंमुहूर्त्तस्तिथिस्त्वंचत्वंलवस्त्वंपुनःक्षणः ॥ शुक्लस्त्वंबहुलस्त्वंचकलाकाष्ठात्रुटिस्तथा ॥ संवत्सरर्त्त वोमासारजन्यश्चदिनानिच ॥ १४ ॥ त्वमुत्तमासगिरिवनावसुंधरासभास्करंवितिमिरमंबरंतथा ॥ महोदधिःसतिमितिमिंगिलस्तथामहोर्मिमान्बहुम करोझषाकुलः ॥ १५ ॥ महायशास्त्वमितिसदाऽभिपूज्यसेमनीषिभिर्मुदितमनामहर्षिभिः ॥ अभिष्टुतःपिबसिचसोममध्वरेवषट्कृतान्यपिचहवींषिभूतये ॥ १६ ॥ त्वंविप्रैःसततमिहेज्यसेफलार्थंवेदांगेष्वतुलबलौघगीयसेच ॥ त्वद्धेतोर्यजनपरायणाद्विजेंद्रावेदांगान्यभिगमयंतिसर्वयत्नैः ॥ १७ ॥ इतिश्री महाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच एवंस्तुतस्तदाकद्र्वाभगवान्हरिवाह नः ॥ नीलजीमूतसंघातैःसर्वमंबरमावृणोत् ॥ १ ॥ मेघानाज्ञापयामासवर्षध्वममृतंशुभं ॥ तेमेघामुमुचुस्तोयंप्रभूतंविद्युदुज्ज्वलाः ॥ २ ॥ परस्परमिवात्यर्थं गर्जंतःसततंदिवि ॥ संवर्तितमिवाकाशंजलदैःसुमहाद्भुतैः ॥ ३ ॥ सृजद्भिरतुलंतोयमजस्रंसुमहारवैः ॥ संप्रनृत्तमिवाकाशंधारोर्मिभिरनेकशः ॥ ४ ॥ मेघस्त निवनिर्घोषैर्विद्युत्पवनकंपितैः ॥ तैर्मेघैःसततासारंवर्षद्भिरनिशंतदा ॥ ५ ॥ नष्टचंद्रार्ककिरणमंबरंसमपद्यत ॥ नागानामुत्तमोहर्षस्तथावर्षतिवासवे ॥ ६ ॥

व्याकरणमूहादिसिद्ध्यर्थं छंदोगायत्र्योयाज्यानुवाक्याभवंतीतिविध्यपेक्षितगायत्र्यादिज्ञानार्थं निरुक्तंवेदार्थज्ञानार्थं ज्योतिषंकर्मकालज्ञानार्थमिति एतान्येववेदांगानि ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठी येभारतभावदीपेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एवमिति हरयोऽश्वाःवाहनेरथेयस्यसहरिवाहनः ॥ १ ॥ २ ॥ संवर्त्तितंसंवर्त्तःकल्पांतःसजातोऽस्मिन्निति संवर्त्तितमिव ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ सततासारं अनवच्छिन्नधारासंपातंयथास्यात्तथा ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ रमणीयकंद्वीपविशेषं ॥ ८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ॐ ॥ संप्रदृष्टाइति तंद्वीपंरामणीयकमेव ॥ १ ॥ लवणंलवणासुरंपूर्वंददृशुःपुनर्ग मनेसूनास्तीतिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ पद्माकरैःसरोभिः ॥ ४ ॥ कंदैःनद्यापुगंभीरप्रदेशैः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मनःसंहर्षाय जातंमनःसंहर्षजं जनेःसर्वविभक्त्युपपदाड्डः प्रजापतेर्योमनःसंहर्षःसंकल्पोल्लासस्त

आपूर्यंनमहींचापिसलिलेनसमंततः ॥ रसातलमनुप्राप्तंशीतलंविमलंजलं ॥ ७ ॥ तदाभूरभवच्छन्नाजलोर्मिभिरनेकशः ॥ रामणीयकमागच्छन्मात्रास हभुजंगमाः ॥ ८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ सौतिरुवाच संप्रहृष्टास्ततोनागाजलधाराप्लुतास्तदा ॥ सुपर्णेनोह्यमानास्तेजग्मुस्तंद्वीपमाशुवै ॥ १ ॥ तंद्वीपंमकरावासंविहितंविश्वकर्मणा ॥ तत्रतेलवणंघोरंददृशुःपूर्वमागताः ॥ २ ॥ सुपर्णसहिताःसर्पाःकाननंचमनोरमं ॥ सागरांबुपरिक्षिप्तंपक्षिसंघनिनादितं ॥ ३ ॥ विचित्रफलपुष्पाभिर्वनराजिभिरावृतं ॥ भवनैरावृतंरम्यैस्तथापद्माकरैरपि ॥ ४ ॥ प्रसन्नसलिलैश्चापिह्रदैर्दिव्यैर्विभूषितं ॥ दिव्यगंधवहैःपुण्यैर्मारुतैरुपवीजितं ॥ ५ ॥ उत्पतद्भिरिवाकाशंवृक्षैर्मलयजैरपि ॥ शोभितंपुष्पवर्षाणिमुंचद्भिर्मारुतोद्धतैः ॥ ६ ॥ वायुविक्षिप्तकुसुमैस्तथाऽन्यैरपिपादपैः ॥ किरद्भिरिवतत्रस्थान्नागान्पुष्पांबुवृष्टिभिः ॥ ७ ॥ मनःसंहर्षजंदिव्यंगंधर्वाप्सरसांप्रियं ॥ मत्तभ्रमरसंघुष्टंमनोज्ञाकृतिदर्शनं ॥ ८ ॥ रमणीयंशिवंपुण्यंसर्वैर्जनमनोहरैः ॥ नानापक्षिरुतंरम्यंकद्रूपुत्रप्रहर्षणं ॥ ९ ॥ तत्तेवनंसमासाद्यविजह्रुःपन्नगास्तदा ॥ अब्रुवंश्चमहावीर्यंसुपर्णंपतगेश्वरं ॥ १० ॥ वहास्मानपरंद्वीपंसुरम्यंविमलोदकं ॥ त्वंहिदेशान्बहून्रम्यान्व्रजन्पश्यसिखेचर ॥ ११ ॥ सविचिंत्याब्रवीत्पक्षीमातरंविनतांतदा ॥ किंकारणंमयामातःकर्तव्यंसर्पभाषितं ॥ १२ ॥ विनतावाच दासीभूतास्मिदुर्योगात्सपत्न्याःपतगोत्तम ॥ पणंवितथमास्थायसर्पैरुपधिनाकृतं ॥ १३ ॥ तस्मिंस्तुकथितेमात्राकारणेगगनेचरः ॥ उवाचवचनंसर्पांस्तेनदुःखेनदुःखितः ॥ १४ ॥ किमाहृत्यविदित्वावाकिंवाकृत्वेहपौरुषं ॥ दास्याद्वोविप्रमुच्येयंतथ्यंवदतलेलिहाः ॥ १५ ॥ सौतिरुवाच श्रुत्वातमब्रुवन्सर्पाआहरामृतमोजसा ॥ ततोदास्याद्विप्रमोक्षोभवितातवखेचर ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥

ज्वा ॥ ८ ॥ सर्वैर्गुणैरितिशेषः ॥ ९ ॥ १० ॥ सुरम्यंइतोपिरमणीयं ॥ ११ ॥ १२ ॥ दुर्योगात्दुष्टभावात् वितथंशुक्लेपिकृष्णत्वंदृष्ट्वा सर्पैर्वालभूतैः उपधिनाछलेन ॥ १३ ॥ १४ ॥ धनक्रीतोविद्यार्थीपणजितोवादास्यं करोतितेषांमुक्तिःदानेनविद्यालाभेनपणांतरजयेनवाभवतीतिकिमेतेषुमयाकर्तव्यमित्याह किमिति लेलिहाःभोसर्पाः ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

इत्युक्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बडिशंमत्स्यादिधरणार्थोगलग्रहः ॥ १० ॥ ११ ॥ हार्दात्स्नेहात् ॥ १२ ॥ १३ ॥ विप्रकृतावंचिता ॥ १४ ॥ १५ ॥ इहासतीति

सौतिरुवाच इत्युक्तोगरुडःसर्पैस्ततोमातरमब्रवीत् ॥ गच्छाम्यमृतमाहर्तुंभक्ष्यमिच्छामिवेदितुं ॥ १ ॥ विनतोवाच समुद्रकुक्षावेकांतेनिषादालयमुत्तमं ॥ निषादानांसहस्राणितान्भुक्त्वाऽमृतमानय ॥ २ ॥ नचतेब्राह्मणंहंतुंकार्याबुद्धिःकथंचन ॥ अवध्यःसर्वभूतानांब्राह्मणोह्यनलोपमः ॥ ३ ॥ अग्निरर्कोविषंशस्त्रंविप्रोभवतिकोपितः ॥ गुरुर्हिसर्वभूतानांब्राह्मणःपरिकीर्तितः ॥ ४ ॥ एवमादिभीरूपैस्तुसद्भिर्वैब्राह्मणोमतः ॥ सतेतातनहंतव्यःसंक्रुद्धेनापिसर्वथा ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानामभिद्रोहोनकर्तव्यःकथंचन ॥ नह्येवमग्निर्नादित्योभस्मकुर्यात्तथानघ ॥ ६ ॥ यथाकुर्यादभिक्रुद्धोब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ तदेतैर्विविधैर्लिंगैस्त्वंविद्यास्तंद्विजोत्तमं ॥ ७ ॥ भूतानामग्रभूर्विप्रोवर्णश्रेष्ठःपितागुरुः ॥ गरुडउवाच किंरूपोब्राह्मणोमातःकिंशीलःकिंपराक्रमः ॥ ॥ ८ ॥ किंस्विदग्निनिभोभातिकिंस्वित्सौम्यप्रदर्शनः ॥ यथाहमभिजानीयांब्राह्मणंलक्षणैःशुभैः ॥ ९ ॥ तन्मेकारणतोमातःपृच्छतोवक्तुमर्हसि ॥ विनतोवाच यस्तेकंठमनुप्राप्तोनिगीर्णंबडिशंयथा ॥ १० ॥ दहेदंगारवत्पुत्रतंविद्याद्ब्राह्मणर्षभं ॥ विप्रस्त्वयानहंतव्यःसंक्रुद्धेनापिसर्वदा ॥ ११ ॥ प्रोवाचचैनं विनतापुत्रहार्दादिदंवचः ॥ जठरेनचजीर्येद्यस्तंजानीहिद्विजोत्तमं ॥ १२ ॥ पुनःप्रोवाचविनतापुत्रहार्दादिदंवचः ॥ जानंत्यप्यतुलंवीर्यमाशीर्वादपरायणा ॥ १३ ॥ प्रीतापरमदुःखार्त्तानागैर्विप्रकृतासती ॥ विनतोवाच पक्षौतेमारुतःपातुचंद्रसूर्यौचपृष्ठतः ॥ १४ ॥ शिरश्चपातुवन्हिस्तेवसवःसर्वतस्तनुं ॥ अहंचतेसदापुत्रशांतिस्वस्तिपरायणा ॥ १५ ॥ इहासीनाभविष्यामिस्वस्तिकाररतासदा ॥ अरिष्टंव्रजपंथानंपुत्रकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥ सौतिरुवाच ततःसमातुर्वचनंनिशम्यवितत्यपक्षौनभउत्पपात ॥ ततोनिषादान्बलवानुपागतोबुभुक्षितःकालइवांतकोऽपरः ॥ १७ ॥ सतान्निषादानुपसंहरंस्तदारजःसमुद्धूयनभःस्पृशंमहत् ॥ समुद्रकुक्षौचविशोषयन्पयःसमीपजान्भूधरजान्विचालयन् ॥ १८ ॥ ततःसचक्रेमहदाननंतदानिषादमार्गंप्रतिरुध्यपक्षिराट् ॥ ततोनिषादास्त्वरिताःप्रवव्रजुर्यतोमुखंतस्यभुजंगभोजिनः ॥ १९ ॥

पाठेआसीना चक्षिङोङित्करणाज्ज्ञापकादनुदात्तेत्वलक्षणस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वादासेःशतृप्रत्ययः स्वस्तिकारेकल्याणकरणे अरिष्टंनिर्विघ्नंयथास्यात्तथा ॥ १६ ॥ कालेसमये ॥ १७ ॥ भूधरजान्पर्वतजान्वृक्षान् ॥ १८ ॥ भुजंगभोजिनोगरुडस्य ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ परिचपलःतप्रांपहणायसर्वतोभ्रमन् ॥ २१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ तस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

तदाननंविवृतमतिप्रमाणवत्समभ्ययुर्गगनमिवार्दिताःखगाः ॥ सहस्रशःपवनरजोविमोहितायथाऽनिलप्रचलितपादपेवने ॥ २० ॥ ततःखगोवदनम मित्रतापनःसमाहरत्परिचपलोमहाबलः ॥ निषूदयन्बहुविधमत्स्यजीविनोबुभुक्षितोगगनचरेश्वरस्तदा ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआ स्तीकपर्वणिसौपर्णेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच. तस्यकंठमनुप्राप्तोब्राह्मणःसहभार्यया ॥ दहन्दीप्तइवांगारस्तमु वाचांतरिक्षगः ॥ १ ॥ द्विजोत्तमविनिर्गच्छतूर्णमास्यादपावृतात् ॥ नहिमेब्राह्मणोवध्यःपापेष्वपिरतःसदा ॥ २ ॥ ब्रुवाणमेवंगरुडंब्राह्मणःप्रत्यभाषत ॥ निषादीममभार्येयंनिर्गच्छतुमयासह ॥ ३ ॥ गरुडउवाच एतामपिनिषादींत्वंपरिगृह्याशुनिष्पत ॥ तूर्णंसंभावयात्मानमजीर्णंममतेजसा ॥ ४ ॥ सौ तिरुवाच ततःसविप्रोनिष्क्रांतोनिषादीसहितस्तदा ॥ वर्धयित्वाचगरुडमिष्टंदेशंजगामह ॥ ५ ॥ सहभार्येविनिष्क्रांतेतस्मिन्विप्रेचपक्षिराट् ॥ वितत्यप क्षावाकाशमुत्पपातमनोजवः ॥ ६ ॥ ततोऽपश्यत्सपितरंपृष्टश्चाख्यातवान्पितुः ॥ यथान्यायममेयात्मातंचोवाचमहानृषिः ॥ ७ ॥ कश्यपउवाच कच्चि द्वःकुशलंनित्यंभोजनेबहुलंसुत ॥ कच्चिच्चमानुषेलोकेतवान्नंविद्यतेबहु ॥ ८ ॥ गरुडउवाच मातामेकुशलाशश्वत्तथाभ्रातातथाप्यहं ॥ नहिमेकुश लंतातभोजनेबहुलेसदा ॥ ९ ॥ अहंहिसर्पैःप्रहितःसोममाहर्तुमुत्तमं ॥ मातुर्दास्यविमोक्षार्थमाहरिष्येतमद्यवै ॥ १० ॥ मात्राचात्रसमादिष्टोनिषादान्भक्षये तिह ॥ नचमेतृप्तिरभवद्भक्षयित्वासहस्रशः ॥ ११ ॥ तस्माद्भक्ष्यंत्वमपरंभगवन्प्रदिशस्वमे ॥ यद्भुक्त्वाऽमृतमाहर्तुंसमर्थःस्यामहंप्रभो ॥ १२ ॥ क्षुत्पिपासा विघातार्थंभक्ष्यमाख्यातुमेभवान् ॥ कश्यपउवाच इदंसरोमहापुण्यंदेवलोकेपिविश्रुतं ॥ १३ ॥ यत्रकूर्मोग्रजोहस्तीसदाकर्षत्यवाङ्मुखः ॥ तयोर्जन्मांत रंवैरंसंप्रवक्ष्याम्यशेषतः ॥ १४ ॥ तन्मेतत्त्वंनिबोधस्वयत्प्रमाणौचतावुभौ ॥ आसीद्विभावसुर्नाममहर्षिःकोपनोभृशं ॥ १५ ॥ भ्रातातस्यानुजश्चासीत्सुप्र तीकोमहातपाः ॥ सनेच्छतिधनंभ्रातासहैकस्थंमहामुनिः ॥ १६ ॥

संभावयसंजीवय ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ पृष्टआख्यातवांश्चवक्ष्यमाणरीत्या ॥ ७ ॥ वःयुष्माकं मातृभ्रात्रपेक्षयाबहुत्वं ॥ ८ ॥ भोजनेबहुलेविषयेममकुशलंनहि पूर्णाहारस्याभावात् ॥ ९ ॥ सोमंअमृतं ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ कूर्मोपजंकूर्मभूतंज्येष्ठभ्रातरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

विभागंकरिष्यामीतिकीर्त्तयत्येवनतुकृतवान् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अंतरेषुच्छिद्रेषुपतंति अन्योन्यस्यछिद्राणिबहुलीकृत्यनाशहेतुंवैरमुद्दीपयंतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ कनिष्ठान्पुत्रवत्पश्येज्ज्येष्ठोभ्रातापितुः

विभागंकीर्त्तयत्येवसुप्रतीकोहिनित्यशः॥ अथाब्रवीच्चतंभ्रातासुप्रतीकंविभावसुः॥ १७॥ विभागंबहवोमोहात्कर्तुमिच्छंतिनित्यशः ॥ ततोविभक्तास्त्वन्योऽन्यंविक्रुध्यंतेऽर्थमोहिताः॥ १८ ॥ ततःस्वार्थपरान्मूढान्पृथग्भूतान्स्वकैर्धनैः॥ विदित्वाभेदयंत्येतानमित्रामित्ररूपिणः॥ १९॥ विदित्वाचापरेभिन्नानंतरेषुपतंत्यथ ॥ भिन्नानामतुलोनाशःक्षिप्रमेवप्रवर्त्तते॥ २० ॥ तस्माद्विभागंभ्रातॄणांनप्रशंसंतिसाधवः॥ गुरुशास्त्रेनिबद्धानामन्योन्येनाभिशंकिनां ॥ ॥ २१ ॥ नियंतुंनहिशक्यस्त्वंभेदतोधनमिच्छसि॥ यस्मात्तस्मात्सुप्रतीकहस्तित्वंसमवाप्स्यसि ॥ २२ ॥ शप्तस्त्वेवंसुप्रतीकोविभावसुमथाब्रवीत् ॥ त्वमप्यंतर्जलचरःकच्छपःसंभविष्यसि॥ २३॥ एवमन्योन्यशापात्तौसुप्रतीकविभावसू॥ गजकच्छपतांप्राप्तावर्थार्थंमूढचेतसौ ॥ २४॥ रोषदोषानुषंगेणतिर्यग्योनिगतावुभौ॥ परस्परद्वेषरतौप्रमाणबलदर्पितौ ॥ २५॥ सरस्यस्मिन्महाकायौपूर्ववैरानुसारिणौ ॥ तयोरन्यतरःश्रीमान्समुपैतिमहागजः ॥ २६ ॥ यस्यबृंहितशब्देनकूर्मोऽप्यंतर्जलेशयः॥ उत्थितोसौमहाकायःकृत्स्नंविक्षोभयन्सरः॥ २७॥ यंदृष्ट्वावेष्टितंकरःपतत्येषगजोजलं ॥ दंतहस्ताग्रलांगूलपादवेगेनवीर्यवान्॥ २८॥ विक्षोभयंस्ततोनागःसरोबहुझषाकुलं॥ कूर्मोऽप्यभ्युद्यतशिरायुद्धायाभ्येतिवीर्यवान् ॥ २९ ॥ षडुच्छ्रितोयोजनानिगजस्तद्द्विगुणायतः॥ कूर्मस्त्रियोजनोत्सेधोदशयोजनमंडलः ॥ ३० ॥ तावुभौयुद्धसंमत्तौपरस्परवधैषिणौ ॥ उपयुज्याशुकर्मेदंसाधयेहितमात्मनः॥ ३१ ॥ महाभ्रघनसंकाशंतंभुक्त्वामृतमानय॥ महागिरिसमप्रख्यंघोररूपंचहस्तिनं॥ ३२॥ सौतिरुवाच इत्युक्त्वागरुडंसोऽथमांगल्यमकरोत्तदा ॥ युध्यतःसहदेवैस्तेयुद्धेभवतुमंगलं॥ ३३॥ पूर्णकुंभोद्विजागावोयच्चान्यत्किंचिदुत्तमं॥ शुभंस्वस्त्ययनंचापिभविष्यतितवांडज॥ ३४॥ युध्यमानस्यसंग्रामेदेवैःसार्धंमहाबल॥ ऋचोयजूंषिसामानिपवित्राणिहवींषिच ॥ ३५॥ रहस्यानिचसर्वाणिसर्ववेदाश्चतेबलं ॥ इत्युक्तोगरुडःपित्रागतस्तंह्रदमंतिकात् ॥ ३६ ॥ अपश्यन्निर्मलजलंनानापक्षिसमाकुलं॥ सतत्स्मृत्वापितुर्वाक्यंभीमवेगोऽतरिक्षगः॥ ३७॥

समइतिगुरुशास्त्रेअलंघनीयेशासनेअनिबद्धानां अतिशंकिनांमर्यादाभंगभयेन ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ आख्यानतात्पर्यमाह एवमिति लोभात्तामसींयोनिंगच्छंतीतिभावः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ आवेष्टितकरःकुंडलीकृतशुंडादंडः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ उपयुज्यभुक्त्वा ईहितंईप्सितं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तेनुभ्यंबलंदास्यंतीशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

। ३८ ॥ सोलंबं सः अलंबं निरालंबं यथास्यात्तथा गगनमार्गेण तीर्थं भक्षणार्थं मेरुशृंगं क्षेत्रमासाद्य वृक्षान् आरोढुं ॥ ३९ ॥ कनके कनकाचले स्थिताः शाखिनः कनकशाखिनः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ रोह्येव रौहिणो वटः स्वार्थे तद्धितः राक्षसवायसादिवत् रोही रोहितके श्वत्थवटपादपयोः पुमानिति मेदिनी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इति आदिपर्वणि नै० भा० भा० ऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नखेन गजमेकेन कूर्ममेकेन चाक्षिपत् ॥ समुत्पपात चाकाशं ततउच्चैर्विहंगमः ॥ ३८ ॥ सोऽलंबं तीर्थमासाद्य देववृक्षानुपागमत् ॥ ते भीताः समकंपंत तस्य पक्षानिलाहताः ॥ ३९ ॥ न नो भंज्यादिति तदा दिव्याः कनकशाखिनः ॥ प्रचलांगान्स तान्दृष्ट्वा मनोरथफलद्रुमान् ॥ ४० ॥ अन्यानतुलरूपांगानुपचक्राम खेचरः ॥ कांचनै राजतैश्चैव फलैर्वैदूर्यशाखिनः ॥ सागरांबुपरिक्षिप्तान् भ्राजमानान्महाद्रुमान् ॥ ४१ ॥ तमुवाच खगश्रेष्ठं तत्र रौहिणपादपः ॥ अतिप्रवृद्धः सुमहानापतंतं मनोजवं ॥ ४२ ॥ रौहिण उवाच यैषा मम महाशाखा शतयोजनमायता ॥ एतामास्थाय शाखां त्वं खादेमौ गजकच्छपौ ॥ ४३ ॥ ततो द्रुमं पतगसहस्रसेवितं महीधरप्रतिमवपुः प्रकंपयन् ॥ खगोत्तमो द्रुतमभिपत्य वेगवान्बभंज तामविरलपत्रसंचयां ॥ ४४ ॥ इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे ऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच स्पृष्टमात्रा तु पद्भ्यां सा गरुडेन बलीयसा ॥ अभज्यत तरोः शाखा भग्नां चैकामधारयत् ॥ १ ॥ तां भंक्त्वा स महाशाखां स्मयमानो विलोकयन् ॥ अथात्र लंबतोऽपश्यद्वालखिल्यानधोमुखान् ॥ २ ॥ ऋषयोऽत्र्यत्र लंबंते न हन्यामिति तानृषीन् ॥ तपोरतान्लंबमानान्ब्रह्मर्षीनभिवीक्ष्य सः ॥ ३ ॥ हन्यादेतान्संपतंती शाखेत्यथ विचिंत्य सः ॥ नखैर्दृढतरं वीरः संगृह्य गजकच्छपौ ॥ ४ ॥ स तद्विनाशसंत्रासादभिपत्य खगाधिपः ॥ शाखामास्येन जग्राह तेषामेवान्ववेक्षया ॥ ५ ॥ अतिदैवं तु तत्तस्य कर्म दृष्ट्वा महर्षयः ॥ विस्मयोत्कंपहृदया नाम चक्रुर्महाखगे ॥ ६ ॥ गुरुं भारं समासाद्योड्डीन एष विहंगमः ॥ गरुडस्तु खगश्रेष्ठस्तस्मात्पन्नगभोजनः ॥ ७ ॥ ततः शनैः पर्यपतत्पक्षैः शैलान्प्रकंपयन् ॥ एवं सोऽभ्यपतद्देशान्बहून्सगजकच्छपः ॥ ८ ॥ दयार्थं वालखिल्यानां न च स्थानमविंदत ॥ स गत्वा पर्वतश्रेष्ठं गंधमादनमंजसा ॥ ९ ॥ ददर्श कश्यपं तत्र पितरं तपसि स्थितं ॥ ददर्श तं पिता चापि दिव्यरूपं विहंगमं ॥ १० ॥ तेजोवीर्यबलोपेतं मनोमारुतरंहसं ॥ शैलशृंगप्रतीकाशं ब्रह्मदंडमिवोद्यतं ॥ ११ ॥

स्पृष्टमात्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अतिदैवं देवैरपि कर्तुमशक्यं ॥ ६ ॥ गुरुमिति गुरुशब्दपूर्वाड्डीङ् विहायसागतौ अस्माड्डः आदेरकारश्च पृषोदरादित्वात् गरुडशब्दो निष्पन्न इत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अचिंत्यंअद्भुताकारत्वात् अनभिध्येयंक्रूरमूर्त्तित्वात् तदेवाह सर्वेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ वालखिल्याःनामतःमरीचिपाःसूर्यमरीचीनेवपीत्वातृप्येति असौवाआदित्योदेवमधुरइत्यादिनाछांदोग्यप्र
सिद्धमधुविद्याविदइत्यर्थः ॥ १५ ॥ शाखांमुक्त्वागिरिंसमभ्ययुरितिसंबंधः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शाखयामुखस्थयाव्याक्षिप्तंविकलंवदनंवचनक्रियायस्यसतथा अव्यक्तवर्णयथास्यात्तथाऽपृच्छ

अचिंत्यमनभिध्येयंसर्वभूतभयंकरं ॥ महावीर्यधरंरौद्रंसाक्षादग्निमिवोद्यतं ॥ १२ ॥ अप्रधृष्यमजेयंचदेवदानवराक्षसैः ॥ भेत्तारंगिरिशृंगाणांसमुद्रज
लशोषणं ॥ १३ ॥ लोकसंलोडनंघोरंकृतांतसमदर्शनं ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यभगवान्कश्यपस्तदा ॥ विदित्वाचास्यसंकल्पमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥ कश्य
पउवाच पुत्रमासाहसंकार्षीर्मासद्योलप्स्यसेव्यथां ॥ मात्वांदहेयुःसंक्रुद्धावालखिल्यामरीचिपाः ॥ १५ ॥ सौतिरुवाच ततःप्रसादयामासकश्यपः
पुत्रकारणात् ॥ वालखिल्यान्महाभागांस्तपसाहतकल्मषान् ॥ १६ ॥ कश्यपउवाच प्रजाहितार्थमारंभोगरुडस्यतपोधनाः ॥ चिकीर्षतिमहत्कर्मतद
नुज्ञातुमर्हथ ॥ १७ ॥ सौतिरुवाच एवमुक्ताभगवतामुनयस्तेसमभ्ययुः ॥ मुक्त्वाशाखांगिरिंपुण्यंहिमवंततपोऽर्थिनः ॥ १८ ॥ ततस्तेष्वपयातेषुपि
तरंविनतासुतः ॥ शाखाव्याक्षिप्तवदनःपर्यपृच्छतकश्यपं ॥ १९ ॥ भगवन्क्वविमुंचामितरोःशाखामिमामहं ॥ वर्जितंमानुषैर्देशमाख्यातुभगवान्मम ॥
॥ २० ॥ ततोनिःपुरुषंशैलंहिमसंरुद्धकंदरं ॥ अगम्यंमनसाप्यन्यैस्तस्याचख्यौसकश्यपः ॥ २१ ॥ तंपर्वतंमहाकुक्षिमुद्दिश्यसमहाखगः ॥ जवेनाभ्यपत
त्तार्क्ष्यःसशाखागजकच्छपः ॥ २२ ॥ नतांवध्रीपरिणहेच्छतचर्मामहातनुं ॥ शाखिनोमहतींशाखांयांप्रगृह्यययौखगः ॥ २३ ॥ सततःशतसाहस्रंयोजनां
तरमागतः ॥ कालेननातिमहतागरुडःपतगेश्वरः ॥ २४ ॥ सतंगत्वाक्षणेनैवपर्वतंवचनात्पितुः ॥ अमुंचन्महतींशाखांसस्वनंतत्रखेचरः ॥ २५ ॥ पक्षानि
लहतश्चास्यप्राकंपतसशैलराट् ॥ मुमोचपुष्पवर्षंचसमागलितपादपः ॥ २६ ॥ शृंगाणिचव्यशीर्यंतगिरेस्तस्यसमंततः ॥ मणिकांचनचित्राणिशोभयंति
महागिरिं ॥ २७ ॥ शाखिनोबहवश्चापिशाखयाऽभिहतास्तया ॥ कांचनैःकुसुमैर्भांतिविद्युत्वंतइवांबुदाः ॥ २८ ॥

दित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ गजकच्छपयोःपरिमाणमुक्त्वाशाखायास्तदाह नतामिति परिणहेत्परितोबध्नीयात्वेष्टयेत् वध्रीएकतंतुकाचर्मरज्जुः शतचर्माएकेनगोचर्मणाकृतयारज्ज्वाआक्रांताभू
र्गोचर्ममात्रांइयंतुशतगोचर्मरज्ज्वाप्यनाक्रमणीयेत्यतिपुष्टत्वमुक्तंशाखायाः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ ३८ ॥ सोलंवं सःअलंवंनिरालंबंयथास्यात्तथा गगनमार्गेणतीर्थंभक्षणार्थंमेरुशृंगंक्षेत्रमासाद्यवृक्षान्आरोढुं ॥ ३९ ॥ कनकेकनकाचलेस्थिताःशाखिनःकनकशाखिनः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ रौहिणवरौहिणोवटः स्वार्थेतद्धितः राक्षसवायसादिवत् रोहीरोहितकेश्वत्थवटपादपयोःपुमानितिमेदिनी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिआदिपर्वणिनै०भा०भा०ऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥७॥ ॥७॥

नखेनगजमेकेनकूर्ममेकेनचाक्षिपत् ॥ समुत्पपातचाकाशंततउच्चैर्विहंगमः ॥ ३८ ॥ सोऽलंबंतीर्थमासाद्यदेववृक्षानुपागमत् ॥ तेभीताःसमकंपंततस्यपक्षानिलाहताः ॥ ३९ ॥ ननोभंज्यादितितदादिव्याःकनकशाखिनः ॥ प्रचलांगान्सतान्दृष्ट्वामनोरथफलद्रुमान् ॥ ४० ॥ अन्यानतुलरूपांगानुपचक्रामखेचरः ॥ कांचनैराजतैश्चैवफलैर्वैदूर्यशाखिनः ॥ सागरांबुपरिक्षिप्तान्भ्राजमानान्महाद्रुमान् ॥ ४१ ॥ तमुवाचखगश्रेष्ठंतत्ररौहिणपादपः ॥ अतिप्रवृद्धःसुमहानापतंतंमनोजवं ॥ ४२ ॥ रौहिणउवाच यैषाममममहाशाखाशतयोजनमायता ॥ एतामास्थायशाखांत्वंखादेमौगजकच्छपौ ॥ ४३ ॥ ततोद्रुमंपतगसहस्रसेवितंमहीधरप्रतिमवपुःप्रकंपयन् ॥ खगोत्तमोद्रुतमभिपत्यवेगवान्बभंजतामविरलपत्रसंचयां ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ सौतिरुवाच स्पृष्टमात्रातुपद्भ्यांसागरुडेनबलीयसा ॥ अभज्यततरोःशाखाभग्नांचैकामधारयत् ॥ १ ॥ तांभंक्त्वासमहाशाखांस्मयमानोविलोकयन् ॥ अथात्रलंबतोपश्यद्वालखिल्यानधोमुखान् ॥ २ ॥ ऋषयोह्यत्रलंबंतेनहन्यामितितानृषीन् ॥ तपोरतान्लंबमानान्ब्रह्मर्षीनभिवीक्ष्यसः ॥ ३ ॥ हन्यादेतान्संपतंतीशाखेत्यथविचिंत्यसः ॥ नखैर्दृढतरंवीरःसंगृह्यगजकच्छपौ ॥ ४ ॥ सतद्विनाशसंत्रासादभिपत्यखगाधिपः ॥ शाखामास्येनजग्राहतेषामेवान्ववेक्षया ॥ ५ ॥ अतिदैवंतुतत्तस्यकर्मदृष्ट्वामहर्षयः ॥ विस्मयोत्कंपहृदयानामचक्रुर्महाखगे ॥ ६ ॥ गुरुंभारंसमासाद्योड्डीनएषविहंगमः ॥ गरुडस्तुखगश्रेष्ठस्तस्मात्पन्नगभोजनः ॥ ७ ॥ ततःशनैःपर्यपतत्पक्षैःशैलान्प्रकंपयन् ॥ एवंसोऽभ्यपतद्देशान्बहून्सगजकच्छपः ॥ ८ ॥ दयार्थंवालखिल्यानांनचस्थानमविंदत ॥ सगत्वापर्वतश्रेष्ठंगंधमादनमंजसा ॥ ९ ॥ ददर्शकश्यपंतत्रपितरंतपसिस्थितं ॥ ददर्शतंपिताचापिदिव्यरूपंविहंगमं ॥ १० ॥ तेजोवीर्यबलोपेतंमनोमारुतरंहसं ॥ शैलशृंगप्रतीकाशंब्रह्मदंडमिवोद्यतं ॥ ११ ॥

स्पृष्टमात्रेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अतिदैवंदेवैरपिकर्तुमशक्यं ॥ ६ ॥ गुरुमिति गुरुशब्दपूर्वाड्डीङ् विहायसागतौअस्माड्डःआदेरकारश्चपृषोदरादित्वात् गरुडशब्दोनिष्पन्नइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

अचिंत्यंअद्भुताकारत्वात् अनभिध्येयंक्रूरमूर्त्तित्वात् तदेवाह सर्वेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ वालखिल्याःनामतःमरीचिपाःसूर्यमरीचीनेवपीत्वातृप्यंति असौवाआदित्योदेवमधुरइत्यादिनाछांदोग्यप्र सिद्धमधुविद्याविदइत्यर्थः ॥ १५ ॥ शाखांमुक्त्वागिरिंसमभ्ययुरितिसंबंधः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शाखयामुखस्थयाव्याक्षिप्तंविकलंवदनंवचनक्रियायस्यसतथा अव्यक्तवर्णंयथास्यात्तथाऽपृच्छ

अचिंत्यमनभिध्येयंसर्वभूतभयंकरं ॥ महावीर्यधरंरौद्रंसाक्षादग्निमिवोद्यतं ॥ १२ ॥ अप्रधृष्यमजेयंचदेवदानवराक्षसैः ॥ भेत्तारंगिरिशृंगाणांसमुद्रज लशोषणं ॥ १३ ॥ लोकसंलोडनंघोरंकृतांतसमदर्शनं ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यभगवान्कश्यपस्तदा ॥ विदित्वाचास्यसंकल्पमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥ कश्य पउवाच पुत्रमासाहसंकार्षीर्मासद्योलप्स्यसेव्यथां ॥ मात्वांदहेयुःसंक्रुद्धावालखिल्यामरीचिपाः ॥ १५ ॥ सौतिरुवाच ततःप्रसादयामासकश्यपः पुत्रकारणात् ॥ वालखिल्यान्महाभागांस्तपसाहतकल्मषान् ॥ १६ ॥ कश्यपउवाच प्रजाहितार्थमारंभोगरुडस्यतपोधनाः ॥ चिकीर्षतिमहत्कर्मतद नुज्ञातुमर्हथ ॥ १७ ॥ सौतिरुवाच एवमुक्ताभगवतामुनयस्तेसमभ्ययुः ॥ मुक्त्वाशाखांगिरिंपुण्यंहिमवंतंतपोऽर्थिनः ॥ १८ ॥ ततस्तेष्वपयातेषुपि तरंविनतासुतः ॥ शाखाव्याक्षिप्तवदनःपर्यपृच्छतकश्यपं ॥ १९ ॥ भगवन्क्वविमुंचामितरोःशाखामिमामहं ॥ वर्जितंमानुषैर्देशमाख्यातुभगवान्मम ॥ ॥ २० ॥ ततोनिःपुरुषंशैलंहिमसंरुद्धकंदरं ॥ अगम्यंमनसाप्यन्यैस्तस्याचख्यौसकश्यपः ॥ २१ ॥ तंपर्वतंमहाकुक्षिमुद्दिश्यसमहाखगः ॥ जवेनाभ्यपत त्तार्क्ष्यःसशाखागजकच्छपः ॥ २२ ॥ नतांवध्रीपरिणहेच्छतचर्मामहातनुं ॥ शाखिनोमहतींशाखांयांप्रगृह्यययौखगः ॥ २३ ॥ सततःशतसाहस्रंयोजनां तरमागतः ॥ कालेननातिमहतागरुडःपतगेश्वरः ॥ २४ ॥ सतंगत्वाक्षणेनैवपर्वतंवचनात्पितुः ॥ अमुंचन्महतींशाखांसस्वनंतत्रखेचरः ॥ २५ ॥ पक्षानि लहतश्चास्यप्राकंपतसशैलराट् ॥ मुमोचपुष्पवर्षंचसमागलितपादपः ॥ २६ ॥ शृंगाणिचव्यशीर्यंतगिरेस्तस्यसमंततः ॥ मणिकांचनचित्राणिशोभयंति महागिरिं ॥ २७ ॥ शाखिनोबहवश्चापिशाखयाऽभिहतास्तया ॥ कांचनैःकुसुमैर्भांतिविद्युत्वंतइवांबुदाः ॥ २८ ॥

दित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ गजकच्छपयोःपरिमाणमुक्तंशाखायास्तदाह नतामिति परिणहेत्परितोबध्नीयात्वेष्टयेत् वध्रीएकतंतुकाचर्मरज्जुः शतचर्माएकेनगोचर्मणाकृतयारज्ज्वाआक्रांताभू र्गोचर्ममात्रांइयंतुशतगोचर्मरज्ज्वाप्यनाक्रमणीयेत्यतिपुष्टत्वमुक्तंशाखायाः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

हैमविकचाः हेमवदुज्ज्वलाः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सधूमेति दिवा अन्हि ॥ ३३ ॥ अभूतपूर्वं यथास्यात्तथाप्राद्रवत् प्रहरणमायुधं जात्यभिप्रायेणैकवचनं ॥ ३४ ॥ सनिर्घाताः अशनिनिर्घातस

तेहेमविकचाभूमौयुताःपर्वतधातुभिः ॥ व्यराजञ्छाखिनस्तत्रसूर्यांशुप्रतिरंजिताः ॥ २९ ॥ ततस्तस्यगिरेःश्रृंगमास्थायसंखगोत्तमः ॥ भक्षयामासगरुडस्तावुभौगजकच्छपौ ॥३०॥ तावुभौभक्षयित्वातुसतार्क्ष्यःकूर्मकुंजरौ ॥ ततःपर्वतकूटाग्रादुत्पपातमहाजवः ॥ ३१ ॥ प्रावर्त्ततांथदेवानामुत्पाताभयशंसिनः ॥ इंद्रस्यवज्रंदयितंप्रजज्वालभयात्ततः ॥३२॥ सधूमान्यपतत्साचिर्दिवोल्कानभसश्च्युता ॥ तथावसूनांरुद्राणामादित्यानांचसर्वशः ॥३३॥ साध्यानांमरुतांचैवयेचान्येदेवतागणाः ॥ स्वंस्वंप्रहरणंतेषांपरस्परमुपाद्रवत् ॥३४॥ अभूतपूर्वंसंग्रामेतदादेवासुरेऽपिच ॥ ववुर्वाताःसनिर्घाताःपेतुरुल्काःसहस्रशः ॥ ३५ ॥ निरभ्रमेवचाकाशंप्रजगर्जमहास्वनं ॥ देवानामपियोदेवःसोऽप्यवर्षतशोणितं ॥३६॥ मम्लुर्माल्यानिदेवानांनेशुस्तेजांसिचैवहि ॥ उत्पातमेघारौद्राश्चववृषुःशोणितंबहु ॥ ३७ ॥ रजांसिमुकुटान्येषामुत्थितानिव्यधर्षयन् ॥ ततस्त्राससमुद्विग्नःसहदेवैःशतक्रतुः ॥ उत्पातान्दारुणान्पश्यन्नित्युवाचबृहस्पतिं ॥ ३८ ॥ इंद्रउवाच किमर्थंभगवन्घोराउत्पाताःसहसोत्थिताः ॥ नचशत्रुंप्रपश्यामियुधियोनःप्रधर्षयेत् ॥ ३९ ॥ बृहस्पतिरुवाच तवापराधाद्देवेंद्रप्रमादाच्चशतक्रतो ॥ तपसावालखिल्यानांमहर्षीणांमहात्मनां ॥ ४० ॥ कश्यपस्यमुनेःपुत्रोविनतायाश्चखेचरः ॥ हर्तुंसोममभिप्राप्तोबलवान्कामरूपधृत् ॥ ४१ ॥ समर्थोवलिनांश्रेष्ठोहर्तुंसोमंविहंगमः ॥ सर्वंसंभावयाम्यस्मिन्नसाध्यमपिसाधयेत् ॥ ४२ ॥ सौतिरुवाच श्रुत्वैतद्वचनंशक्रःप्रोवाचामृतरक्षिणः ॥ महावीर्यबलःपक्षीहर्तुंसोममिहोद्यतः ॥ ४३ ॥ युष्मान्संबोधयाम्येषयथानसहरेद्बलात् ॥ अतुलंहिबलंतस्यबृहस्पतिरुवाचह ॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वाविबुधावाक्यंविस्मितायत्नमास्थिताः ॥ परिवार्यामृतंतस्थुर्वज्रीचेंद्रःप्रतापवान् ॥ ४५ ॥ धारयंतोविचित्राणिकांचनानिमनस्विनः ॥ कवचानिमहार्हाणिवैदूर्यविकृतानिच ॥ ४६ ॥ चर्माण्यपिचगात्रेषुभानुमंतिदृढानिच ॥ विविधानिचशस्त्राणिघोररूपाण्यनेकशः ॥ ४७ ॥ शिततीक्ष्णाग्रधाराणिसमुद्यम्यसुरोत्तमाः ॥ सविस्फुलिंगज्वालानिसधूमानिचसर्वशः ॥ ४८ ॥

हिताः उल्काः वन्हिविस्फुलिंगसंघाः ॥ ३५ ॥ देवानांदेवः पर्जन्यः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अपराधाद्वालिखिल्यावमानात् प्रमादात्स्वबलदर्पेणअनवधानात् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ असाध्यंअन्येषांसाधयेत् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कवचानिधातुमयानिकंठादिनाभित्राणानि ॥ ४६ ॥ चर्माणिचर्ममयानिहस्तावापोर्ध्वमुखीप्रभृतीनि भानुमंतिदीप्तिमंति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

स्वदेहरूपाणिस्वदेहानुरूपाणि ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ज्वलनवत्समिद्धैर्दीप्यमानैर्वपुर्भिःप्रकाशिनः ॥ ५१ ॥ विगलितमिवअकस्मादागतमिव ॥ ५२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कोपराधइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ यजतःयजमानस्य वर्तमानसामीप्येवर्तमानवन्निर्देशः यियक्षमाणस्येत्यर्थः ॥ ५ ॥ इध्मानिअग्निसमिंधनार्थाःसमि

चक्राणिपरिघांश्चैवत्रिशूलानिपरश्वधान् ॥ शक्तीश्चविविधास्तीक्ष्णाःकरवालांश्चनिर्मलान् ॥ स्वदेहरूपाण्यादायगदाश्चोग्रप्रदर्शनाः ॥ ४९ ॥ तैःशस्त्रैर्भानुमद्भिस्तेदिव्याभरणभूषिताः ॥ भानुमंतःसुरगणास्तस्थुर्विगतकल्मषाः ॥ ५० ॥ अनुपमबलवीर्यतेजसोधृतमनसःपरिरक्षणेमृतस्य ॥ असुरपुरविदारणाःसुराज्वलनसमिद्धवपुःप्रकाशिनः ॥ ५१ ॥ इतिसमरवरंसुराःस्थितास्तेपरिघसहस्रशतैःसमाकुलं ॥ विगलितमिवचांबरांतरंतपनमरीचिविकाशितं बभासे ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शौनकउवाच कोपराधोमहेंद्रस्यकःप्रमादश्चसूतज ॥ तपसावालखिल्यानांसंभूतोगरुडःकथं ॥ १ ॥ कश्यपस्यद्विजातेश्चकथंवैपक्षिराट्सुतः ॥ अधृष्यःसर्वभूतानामवध्यश्चाभवत्कथं ॥ २ ॥ कथंचकामचः॥सकामवीर्यश्चखेचरः ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंपुराणेयदिपठ्यते ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच विषयोऽयंपुराणस्ययन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ शृणुमेवदतःसर्वमेतत्संक्षेपतोद्विज ॥ ४ ॥ यजतःपुत्रकामस्यकश्यपस्यप्रजापतेः ॥ साहाय्यमृषयोदेवागंधर्वाश्चददुःकिल ॥ ५ ॥ तत्रेध्मानयनेशक्रोनियुक्तःकश्यपेनह ॥ मुनयोवालखिल्याश्चयेचान्येदेवतागणाः ॥ ६ ॥ शक्रस्तुवीर्यसदृशमिध्मभारंगिरिप्रभं ॥ समुद्यम्यानयामासनातिकृच्छ्रादिवप्रभुः ॥ ७ ॥ अथापश्यदृषीन्ह्रस्वानंगुष्ठोदरवर्ष्मणः ॥ पलाशवर्तिकामेकांवहतःसंहतान्पथि ॥ ८ ॥ प्रलीनान्स्वेष्विवांगेषुनिराहारांस्तपोधनान् ॥ क्लिश्यमानान्मंदबलान्गोष्पदेसंप्लुतोदके ॥ ९ ॥ तान्सर्वान्विस्मयाविष्टोवीर्योन्मत्तःपुरंदरः ॥ अवहस्याभ्यगाच्छीघ्रंलंघयित्वावमन्यच ॥ १० ॥ तेऽथरोषसमाविष्टाःसुभृशंजातमन्यवः ॥ आरेभिरेमहत्कर्मतदाशक्रभयंकरं ॥ ११ ॥ जुहुवुस्तेसुतपसोविधिवज्जातवेदसं ॥ मंत्रैरुच्चावचैर्विप्रायेनकामेनतच्छृणु ॥ १२ ॥ कामवीर्यःकामगमोदेवराजभयप्रदः ॥ इंद्रोन्यःसर्वदेवानांभवेदितियतव्रताः ॥ १३ ॥

धः ॥ ६ ॥ ७ ॥ अंगुष्ठोदरप्रमाणंवर्ष्मशरीरंयेषांतान् वर्तिकांदीर्घयष्टिं संहतान्एकीभूतान् ॥ ८ ॥ स्वेष्वंगेषुप्रलीनानिवातिकृशानित्यर्थः क्लिश्यमानानिति गोष्पदमात्रेपिजलेमज्जनेनेत्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ जातमन्यवःदीनाः मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधीतिकोशः ॥ ११ ॥ १२ ॥ यांवदिच्छितंवीर्यंगतिश्चयस्येतिकामवीर्यः कामगमश्च ॥ १३ ॥

दारुणःइंद्रंप्रत्येव ॥ १४ ॥ १५ ॥ कर्मसिद्धिमपृच्छन सिद्धंवःकर्मेत्यपृच्छदित्यर्थः ॥ १६ ॥ एवमस्तुसिद्धमस्तु ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ पतत्रीणांपक्षिणां पतेरत्रिन्इत्यौणादिकत्रिन्प्रत्ययांतोयं

इंद्राच्छतगुणःशौर्यवीर्येचैवमनोजवः ॥ तपसोनःफलनाद्यंदारुणःसंभवत्विति ॥ १४ ॥ तद्बुध्वाभृशसंतप्तोदेवराजःशतक्रतुः ॥ जगामशरणंतत्रकश्यपंसंशितव्रतं ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वादेवराजस्यकश्यपोऽथप्रजापतिः ॥ वालखिल्यानुपागम्यकर्मसिद्धिमपृच्छत ॥ १६ ॥ एवमस्त्वितितंचापिप्रत्यूचुःसत्यवादिनः ॥ तान्कश्यपउवाचेदंसांत्वपूर्वंप्रजापतिः ॥ १७ ॥ अयमिंद्रस्त्रिभुवनेनियोगाद्ब्रह्मणःकृतः ॥ इंद्रार्थेचभवंतोऽपियत्नवंतस्तपोधनाः ॥ १८ ॥ नमिथ्याब्रह्मणोवाक्यंकर्तुमर्हथसत्तमाः ॥ भवतांहिनमिथ्याऽयंसंकल्पोवैचिकीर्षितः ॥ १९ ॥ भवत्वेषपतत्रीणामिंद्रोऽतिबलसत्त्ववान् ॥ प्रसादःक्रियतामस्यदेवराजस्ययाचतः ॥ २० ॥ एवमुक्ताःकश्यपेनवालखिल्यास्तपोधनाः ॥ प्रत्यूचुरभिसंपूज्यमुनिश्रेष्ठंप्रजापतिं ॥ २१ ॥ वालखिल्याऊचुः इंद्रार्थोऽयंसमारंभःसर्वेषांनःप्रजापते ॥ अपत्यार्थसमारंभोभवतश्चायमीप्सितः ॥ २२ ॥ तदिदंसफलंकर्मत्वयैवप्रतिगृह्यतां ॥ तथाचैवंविधत्स्वात्रयथाश्रेयोऽनुपश्यसि ॥ २३ ॥ सौतिरुवाच एतस्मिन्नेवकालेतुदेवीदाक्षायणीशुभा ॥ विनतानामकल्याणीपुत्रकामायशस्विनी ॥ २४ ॥ तपस्तप्त्वाव्रतपरास्नातापुंसवनेशुचिः ॥ उपचक्राम[illegible]रंतामुवाचाथकश्यपः ॥ २५ ॥ आरंभःसफलोदेविभवितायस्त्वयेप्सितः ॥ जनयिष्यसिपुत्रौद्वौवीरौत्रिभुवनेश्वरौ ॥ २६ ॥ तपसावालखिल्यानांममसंकल्पजौतथा ॥ भविष्यतोमहाभागौपुत्रौत्रैलोक्यपूजितौ ॥ २७ ॥ उवाचचैनांभगवान्कश्यपःपुनरेवह ॥ धार्यतामप्रमादेनगर्भोयंसुमहोदयः ॥ २८ ॥ एतौसर्वपतत्रीणामिंद्रत्वंकारयिष्यतः ॥ लोकसंभावितौवीरौकामरूपौविहंगमौ ॥ २९ ॥ शतक्रतुमथोवाचप्रीयमाणःप्रजापतिः ॥ त्वत्सहायौमहावीर्यौभ्रातरौतेभविष्यतः ॥ ३० ॥ नैताभ्यांभवितादोषःसकाशात्तेपुरंदर ॥ व्येतुतेशक्रसंतापस्त्वमेवेंद्रोभविष्यसि ॥ ३१ ॥ नचाप्येवंत्वयाभूयःक्षेप्तव्याब्रह्मवादिनः ॥ नचावमान्यादर्पात्तेवाग्वज्राभृशकोपनाः ॥ ३२ ॥ एवमुक्तोजगामेंद्रोनिर्विशंकस्त्रिविष्टपं ॥ विनताचापिसिद्धार्थाबभूवमुदितातथा ॥ ३३ ॥ जनयामासपुत्रौद्वावरुणंगरुडंतथा ॥ विकलांगोरुणस्तत्रभास्करस्यपुरःसरः ॥ ३४ ॥

विविष्किरपतत्रयइत्यमरः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पुंसवनेऋतुकाले ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कारयिष्यतइतिस्वार्थेणिच् रामोराज्यमचीकरदितिवत् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ दर्पात्तेत्वया ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

गरुडंइंद्रत्वे नानरः हिरण्यगर्भःअभ्यषिंचत गरुडइंद्रत्वेनाभ्यषिच्यतेतिपाठेहिरण्यगर्भेणेतिशेषः ॥३५॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकत्रिंशोध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७॥ ततइति तस्मिन्देवानीकेतथाविधेनानायुधाद्युपेते समुदीर्णेसंग्रामायोद्यतेसति ॥१॥ ततःतेषां षष्ठ्यर्थेतसिः ॥ २ ॥ भौमनःविश्वकर्मा ॥ ३ ॥ विनिहतोमृतकल्पःकृतः ॥ ४ ॥५ ॥ ६ ॥ संलोडयामासआकुलीचकार ॥ ७ ॥ ८ अपोवाह अपसारितवान् ॥ ९ ॥१० ॥ अंतरिक्षस्थंगरुडमितिशेषः ॥११ ॥१२॥१३॥ व्यक्षिपत्विशेषेणक्षिप्तवान् ॥१४॥१५॥१६ ॥१७॥ अश्वक्रंदादयोनवयक्षाः ॥१८॥१९॥

पतत्त्रीणांचगरुडमिंद्रत्वेनाभ्यषिंचत ॥ तस्यैतत्कर्मसुमहच्छ्रूयतांभृगुनंदन ॥३५॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच ततस्तस्मिन्द्विजश्रेष्ठसमुदीर्णेतथाविधे ॥ गरुडःपक्षिराट्तूर्णंसंप्राप्तोविबुधान्प्रति ॥ १ ॥ तंदृष्ट्वातिबलंचैवप्राकंपंतसुरास्ततः ॥ परस्परंचप्रत्यघ्नन्सर्वप्रहरणान्युत ॥ २ ॥ तत्रचासीदमेयात्माविद्युदग्निसमप्रभः ॥ भौमनःसुमहावीर्यःसोमस्यपरिरक्षिता ॥ ३ ॥ सतेनपतगेंद्रेणपक्षतुंडनखक्षतः ॥ मुहूर्त्तमतुलंयुद्धंकृत्वाविनिहतोयुधि ॥ ४ ॥ रजश्चोद्धूयसुमहत्पक्षवातेनखेचरः ॥ कृत्वालोकान्निरालोकांस्तेनदेवानवाकिरत् ॥ ५ ॥ तेनावकीर्णारजसादेवामोहमुपागमन् ॥ नचैवंददृशुश्छन्नारजसाऽमृतरक्षिणः ॥ ६ ॥ एवंसंलोडयामासगरुडस्त्रिदिवालयं ॥ पक्षतुंडप्रहारैस्तुदेवान्सविददारह ॥ ७ ॥ ततोदेवःसहस्राक्षस्तूर्णंवायुमचोदयत् ॥ विक्षिपेमांरजोवृष्टिंतवेदंकर्ममारुत ॥ ८ ॥ अथवायुरपोवाहतद्रजस्तरसाबली ॥ ततोवितिमिरेजातेदेवाःशकुनिमार्दयन् ॥ ९ ॥ ननादोच्चैःसबलवान्महामेघइवांबरे ॥ वध्यमानःसुरगणैःसर्वभूतानिभीषयन् ॥ १० ॥ उत्पपातमहावीर्यःपक्षिराट्परवीरहा ॥ समुत्पत्यांतरिक्षस्थंदेवानामुपरिस्थितं ॥ ११ ॥ वर्मिणोविबुधाःसर्वेनानाशस्त्रैरवाकिरन् ॥ पट्टिशैःपरिघैःशूलैर्गदाभिश्चसवासवाः ॥ १२ ॥ क्षुरप्रैर्ज्वलितैश्चापिचक्रैरादित्यरूपिभिः ॥ नानाशस्त्रविसर्गैस्तैर्वध्यमानःसमंततः ॥ १३ ॥ कुर्वन्सुतुमुलंयुद्धंपक्षिराण्नव्यकंपत ॥ निर्दहन्निवचाकाशेवैनतेयःप्रतापवान् ॥ पक्षाभ्यामुरसाचैवसमंताद्व्यक्षिपत्सुरान् ॥ १४ ॥ तेविक्षिप्तास्ततोदेवादुद्रुवुर्गरुडार्दिताः ॥ नखतुंडक्षताश्चैवसुस्रुवुःशोणितंबहु ॥ १५ ॥ साध्याःप्राचींसगंधर्वावसवोदक्षिणांदिशं ॥ प्रजग्मुःसहितारुद्राःपतगेंद्रप्रधर्षिताः ॥ १६ ॥ दिशंप्रतीचीमादित्यानासत्यावुत्तरांदिशं ॥ मुहुर्मुहुःप्रेक्षमाणायुध्यमानामहौजसः ॥ १७ ॥ अश्वक्रंदेनवीरेणरेणुकेनचपक्षिराट् ॥ क्रथनेनचशूरेणतपनेनचखेचरः ॥ १८ ॥ उलूकश्वसनाभ्यांचनिमेषेणचपक्षिराट् ॥ प्ररुजेनचसंग्रामंचकारपुलिनेनच ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ अतएवउत्क्रांतजीवितान्कृत्वेत्याह ॥ २२ ॥ २३ ॥ नवत्याःनवतीः शताधिकाष्टसाहस्री नवतीरितिबहुवचनात्साप्यनेकगुणा ततश्चानंतैर्मुखैरित्यर्थः नवत्योनवतीरितिपाठेङितामड भावआर्षः ॥ २४ ॥ समास्तरत्आच्छादितवान्शामितवान् अग्निमभिप्रशाम्यप्रवेष्टुकामः सोमसमीपमितिशेषः ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥ ॥९॥

तान्पक्षनखतुंडाग्रैरभिनद्विनतासुतः ॥ युगांतकालसंक्रुद्धःपिनाकीवपरंतप ॥ २० ॥ महाबलामहोत्साहास्तेनतेबहुधाक्षताः ॥ रेजुरभ्रघनप्रख्यारुधिरौघप्रवर्षिणः ॥ २१ ॥ तान्कृत्वापतगश्रेष्ठःसर्वानुत्क्रांतजीवितान् ॥ अतिक्रांतोऽमृतस्यार्थेसर्वतोऽग्निमपश्यत ॥ २२ ॥ आवृण्वानंमहाज्वालमर्चिर्भिःसर्वतोऽबरं ॥ दहंतमिवतीक्ष्णांशुंचंडवायुसमीरितं ॥ २३ ॥ ततोनवत्यानवतीर्मुखानांकृत्वामहात्मागरुडस्तरस्वी ॥ नदीःसमापीयमुखैस्ततस्तैःसुशीघ्रमागम्यपुनर्जवेन ॥ २४ ॥ ज्वलंतमग्निंतममित्रतापनःसमास्तरत्पत्ररथोनदीभिः ॥ ततःप्रचक्रेवपुरन्यदल्पंप्रवेष्टुकामोऽग्निमभिप्रशाम्य ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ सौतिरुवाच जांबूनदमयोभूत्वामरीचिनिकरोज्वलः ॥ प्रविवेशबलात्पक्षीवारिवेगइवार्णवं ॥ १ ॥ सचक्रंक्षुरपर्यंतमपश्यदमृतांतिके ॥ परिभ्रमंतमनिशंतीक्ष्णधारमयस्मयं ॥ २ ॥ ज्वलनार्कप्रभंघोरंछेदनंसोमहारिणां ॥ घोररूपंतदत्यर्थंयंत्रंदेवैःसुनिर्मितं ॥ ३ ॥ तस्यांतरंसदृष्ट्वैवपर्यवर्तत खेचरः ॥ अरांतरेणाभ्यपतत्संक्षिप्यांगंक्षणेनह ॥ ४ ॥ अधश्चक्रस्यचैवात्रदीप्तानलसमद्युती ॥ विद्युज्जिह्वौमहावीर्यौदीप्तास्यौदीप्तलोचनौ ॥ ५ ॥ चक्षुर्विषौमहाघोरौनित्यंक्रुद्धौतरस्विनौ ॥ रक्षार्थमेवामृतस्यददर्शभुजगोत्तमौ ॥ ६ ॥ सदासंरब्धनयनौसदाचानिमिषेक्षणौ ॥ तयोरेकोऽपियंपश्येत्सतूर्णंभस्मसाद्भवेत् ॥ ७ ॥ तयोश्चक्षूंषिरजसासुपर्णःसहसावृणोत् ॥ ताभ्यामदृष्टरूपोऽसौसर्वतःसमताडयत् ॥ ८ ॥ तयोरंगेसमाक्रम्यवैनतेयोऽतरिक्षगः ॥ आच्छिनत्तरसामध्येसोममभ्यद्रवत्ततः ॥ ९ ॥ समुत्पाट्यामृतंतत्रवैनतेयस्ततोबली ॥ उत्पपातजवेनैवयंत्रमुन्मथ्यवीर्यवान् ॥ १० ॥ अपीत्वैवामृतंपक्षीपरिगृह्याशुनिःसृतः ॥ आगच्छदपरिश्रांतआवार्यार्कप्रभांततः ॥ ११ ॥

जांबूनदमयइति प्रविवेशचक्रमित्युत्तरेणान्वयः ॥ १ ॥ चक्रंयंत्रं क्षुरपर्यंतंसमंततःकदंबमुकुलवत्क्षुरसहस्रयुतं चक्रवद्वेगेनबंभ्रम्यमाणं यत्रप्रविष्टोमशकोपिसहस्रधाछिद्यते परिभ्रमंतमितिपुंस्त्वमार्षं अयस्मयं लोहमयं अयस्मयादीनिछंदसीतिभत्वमार्षं ॥ २ ॥ ३ ॥ अराःचक्रस्यनाभिनेम्योःसंभेदकाष्ठानि तेषामंतरेणमध्यतः अंगंसंक्षिप्यअणुतरंकृत्वा ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तयोःअंगेदेहौ आच्छिनत्खंडशःकृतवान् ॥ ९ ॥ यंत्रमुन्मथ्यअमृतंअमृतकुंभं समुत्पाट्यउत्पपातेत्यन्वयः ॥ १० ॥ आवार्यवारयित्वा तिरस्कृत्येत्यर्थः ॥ ११ ॥

समेयिवान्संगतः अलौल्येनअमृतपानलोभराहित्येन ॥ १२ ॥ उपरिध्वजेइत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ स्पर्धावानिवाचरतीतिस्पर्धन् वायुंजेतुमिच्छन्नित्यर्थः ॥ १८ आक्रंदेक
लकले ॥ १९ ॥ ऋपेःदधीचेः ॥ २० ॥ पत्रंपक्षं ॥ २१ ॥२२ ॥ २३ ॥ सुपर्णशब्दंनिर्वक्ति सुरूपमिति ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

विष्णुनाचतदाकाशेवैनतेयःसमेयिवान् ॥ तस्यनारायणस्तुष्टस्तेनालौल्येनकर्मणा ॥ १२ ॥ तमुवाचाव्ययोदेवोवरदोऽस्मीतिखेचरं ॥ सववेतवतिष्ठेयमु
परीत्यंतरिक्षगः ॥ १३ ॥ उवाचचैनंभूयोपिनारायणमिदंवचः ॥ अजरश्चामरश्चस्याममृतेनविनाऽप्यहं ॥ १४ ॥ एवमस्त्वितितंविष्णुरुवाचविनतासुतं ॥
प्रतिगृह्यवरौतौचगरुडोविष्णुमब्रवीत् ॥ १५ ॥ भवतेपिवरंदद्यांवृणोतुभगवानपि ॥ तंवव्रेवाहनंविष्णुर्गरुत्मंतंमहाबलं ॥ १६ ॥ ध्वजंचचक्रेभगवानुप
रिस्थास्यसीतितं ॥ एवमस्त्वितितंदेवमुक्त्वानारायणंखगः ॥ १७ ॥ वव्राजतरसावेगाद्वायुंस्पर्धन्महाजवः ॥ तंव्रजंतंखगश्रेष्ठंवज्रेणेंद्रोऽभ्यताडयत् ॥ १८ ॥
हरंतममृतंरोषाद्गरुडंपक्षिणांवरं ॥ तमुवाचेंद्रमाक्रंदेगरुडःपततांवरः ॥ १९ ॥ प्रहसन्श्लक्ष्णयावाचातथावज्रसमाहतः ॥ ऋषेर्मानंकरिष्यामिवज्रंयस्यास्थि
संभवं ॥ २० ॥ वज्रस्यचकरिष्यामितवैवचशतक्रतो ॥ एतत्पत्रंत्यजाम्येकंयस्यांतंनोपलप्स्यसे ॥ २१ ॥ नचवज्रनिपातेनरुजामेऽस्तीहकाचन ॥ एवमु
क्त्वाततःपत्रमुत्ससर्जसपक्षिराट् ॥ २२ ॥ तदुत्सृष्टमभिप्रेक्ष्यतस्यपर्णमनुत्तमं ॥ दृष्टानिसर्वभूतानिनामचक्रुर्गरुत्मतः ॥ २३ ॥ सुरूपंपत्रमालक्ष्यसुपर्णोऽयं
भवत्विति ॥ तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंसहस्राक्षःपुरंदरः ॥ खगोमहदिदंभूतमितिमत्वाऽभ्यभाषत ॥ २४ ॥ शक्रउवाच बलंविज्ञातुमिच्छामियत्तेपरमनुत्त
मं ॥ सख्यंचानंतमिच्छामित्वयासहखगोत्तम ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ६९ ॥
गरुडउवाच सख्यंमेस्तुत्वयादेवयथेच्छसिपुरंदर ॥ बलंतुममजानीहिमहच्चासह्यमेवच ॥ १ ॥ कामंनैतत्प्रशंसंतिसंतःस्वबलसंस्तवं ॥ गुणसंकीर्तनंचापि
स्वयमेवशतक्रतो ॥ २ ॥ सखेतिकृत्वातुसखेपृष्टोवक्ष्याम्यहंत्वया ॥ नह्यात्मस्तवसंयुक्तंवक्तव्यमनिमित्ततः ॥ ३ ॥ सपर्वतवनामुर्वींससागरजलामिमां ॥
वहेपक्षेणवैशक्रत्वामप्यत्रावलंबिनं ॥ ४ ॥ सर्वान्संपिंडितान्वापिलोकान्सस्थाणुजंगमान् ॥ वहेयमपरिश्रांतोविद्धीदंममहद्बलं ॥ ५ ॥

सख्यमिति ॥ १ ॥ कामंस्वेच्छया बलंशारीरसामर्थ्यं गुणोबुद्धिसामर्थ्यंज्ञानौदार्यादि ॥ २ ॥ निमित्तेरणभूमौशत्रोःपुरस्तादात्मस्तवोपिकर्त्तव्यइतिभावः ॥ ३ ॥ ४ संपिंडितान्एकीकृतान् संपीडिता
नित्यपपाठः स्थाणुस्थावरं ॥ ५ ॥

किरीटीइंद्रः सर्वलोकहितः सर्पेभ्योऽमृतंदातुमनिच्छत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ नकार्यमिति विष्णुनाऽमृतंविनाप्यमरत्वस्यदत्तत्वात् ॥ ८ ॥ किंचित्कारणंमातुर्दास्यविमोक्षरूपमितिभावः समादातुंपातुं नहिममकश्चिद्देवेभ्यआतोस्तीतिभावः ॥ ९ ॥ १०॥११॥ उपधिकृतंछलकृतं दास्यनिमित्ततः निमित्तमिंद्राश्वस्यकृष्णकेशत्वं दास्यमितिपाठेनिमित्ततोऽरुणशापात् ॥१२॥ ईशःसमर्थः अर्थितां अन्य

सौतिरुवाच इत्युक्तवचनंवीरंकिरीटीश्रीमतांवरः ॥ आहशौनकदेवेंद्रःसर्वलोकहितःप्रभुः ॥ ६ ॥ एवमेवयथात्थत्वंसर्वंसंभाव्यतेत्वयि ॥ संगृह्यतामिदानींमेसख्यमत्यंतमुत्तमं ॥ ७ ॥ नकार्यंयदिसोमेनममसोमःप्रदीयतां ॥ अस्मांस्तेहिप्रबाधेयुर्येभ्योदद्याद्भवानिमं ॥८॥ गरुडउवाच किंचित्कारणमुद्दिश्यसोमोऽयंनीयतेमया ॥ नदास्यामिसमादातुंसोमंकस्मैचिदप्यहं ॥ ९ ॥ यत्रेमंतुसहस्राक्षनिक्षिपेयमहंस्वयं ॥ त्वमादायततस्तूर्णंहरेथास्त्रिदिवेश्वर ॥ ॥ १० ॥ शक्रउवाच वाक्येनानेनतुष्टोऽहंयत्त्वयोक्तमिहांडज ॥ यमिच्छसिवरंमत्तस्तंगृहाणखगोत्तम ॥ ११ ॥ सौतिरुवाच इत्युक्तःप्रत्युवाचेदंकद्रूपुत्राननुस्मरन् ॥ स्मृत्वाचैवोपधिकृतंमातुर्दास्यनिमित्ततः ॥ १२ ॥ ईशोऽहमपिसर्वस्यकरिष्यामितुतेऽर्थितां ॥ भवेयुर्भुजगाःशक्रममभक्ष्यामहाबलाः ॥१३ ॥ तथेत्युक्त्वाऽन्वगच्छत्तंततोदानवसूदनः ॥ देवदेवंमहात्मानंयोगिनामीश्वरंहरिं ॥ १४ ॥ सचान्वमोदत्तंचार्थंयथोक्तंगरुडेनवै ॥ इदंभूयोवचःप्राहभगवांस्त्रिदशेश्वरः ॥ १५ ॥ हरिष्यामिविनिक्षिप्तंसोममित्यनुभाष्यतं ॥ आजगामततस्तूर्णंसुपर्णोमातुरंतिकं ॥ १६ ॥ अथसर्पानुवाचेदंसर्वान्परमहृष्टवत् ॥ इदमानीतममृतंनिक्षेप्स्यामिकुशेषुवः ॥ १७ ॥ स्नातामंगलसंयुक्तास्ततःप्राश्नीतपन्नगाः ॥ भवद्भिरिदमासीनैर्यदुक्तंतद्वचस्तदा ॥१८ ॥ अदासीचैवमातेयमद्यप्रभृतिचास्तुमे ॥ यथोक्तंभवतामेतद्वचोमेप्रतिपादितं ॥ १९ ॥ ततःस्नातुंगताःसर्पाःप्रत्युक्त्वातंतथेत्युत ॥ शक्रोप्यमृतमाक्षिप्यजगामत्रिदिवंपुनः ॥ २० ॥ अथागतास्तमुद्देशंसर्पाःसोमार्थिनस्तदा ॥ स्नाताश्चकृतजप्याश्चप्रहृष्टाःकृतमंगलाः ॥ २१ ॥ यत्रैतदमृतंचापिस्थापितंकुशसंस्तरे ॥ तद्विज्ञायहृतंसर्पाःप्रतिमायाकृतंचतत् ॥ २२ ॥ सोमस्थानमिदंचेतिदर्भांस्तेलिलिहुस्तदा ॥ ततोद्विधाकृताजिह्वाःसर्पाणांतेनकर्मणा ॥ २३ ॥ अभवंश्चामृतस्पर्शाद्दर्भास्तेऽथपवित्रिणः ॥ एवंतदमृतंतेनहृतमाहृतमेवच ॥ द्विजिह्वाश्चकृताःसर्पागरुडेनमहात्मना ॥ २४ ॥

स्मैअमृतंनदेयमित्यर्थेसुतां ॥ १३ ॥ तंगरुडंतथेत्युक्त्वाहरिंअन्वगच्छत् अनुसृतवान् स्वोक्तिनिर्वाहार्थमितिभावः ॥ १४ ॥ १५ ॥ विनिक्षिप्तंत्वयेतिशेषः अनुभाष्यहेगरुडेतिसंबोध्य ॥ १६ ॥ इदंवः युष्माकंअमृतंनतुमम कुशेषुनिक्षेप्स्यामिगृह्णीतेतिभावः ॥ १७ ॥ १८ ॥ भवतांभवद्भिः मेमया ॥ १९॥ २० ॥ २१ ॥ प्रतिमायाकृतं मायाकृतंयथादास्यं तथाऽमृतदानमपीतरेणकृतमित्यर्थः ॥ २२॥ ॥ २३ ॥ पवित्रंअमृतंविद्यतेयेषुतेपवित्रिणः हृतंदेवलोकात् आहृतंसर्पसमीपे ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ पदंमहत्वामुमिच्छुर्नीचोनीचतरंव्रजेत् अमृतप्रेप्सवोयाताभुजंगास्ताक्ष्यंभक्ष्यतां रत्नगर्भस्तु विप्रस्यावज्ञयाशक्रोमातुःसर्पाविपद्गताः सुपर्णस्त्वजयःप्रीत्याहरेरप्युपरिस्थितः ॥२६ ॥ इतिआदि

ततःसुपर्णःपरमप्रहर्षवान्विहृत्यमात्रासहतत्रकानने ॥ भुजंगभक्षःपरमार्चितःखगैरहीनकीर्तिर्विनतामनंदयत् ॥२५॥इमांकथांयःशृणुयान्नरःसदापठेत वाद्विजगणमुख्यसंसदि॥असंशयंत्रिदिवमियात्सपुण्यभाङ्महात्मनःपतगपतेःप्रकीर्तनात्॥२६॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसौपर्णे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥ ३४॥ ॥ ७॥ शौनकउवाच भुजंगमानांशापस्यमात्राचैवसुतेनच ॥ विनतायास्त्वयाप्रोक्तंकारणंसूतनंदन ॥ १ ॥ वरप्रदानं भर्त्राचकद्रूविनतयोस्तथा ॥ नामनीचैवतेप्रोक्तेपक्षिणोर्वैनतेययोः ॥२॥ पन्नगानांतुनामानिनकीर्त्तयसिसूतज ॥ प्राधान्येनापिनामानिश्रोतुमिच्छामहे वयं॥ ३॥ सौतिरुवाच बहुत्वान्नामधेयानिपन्नगानांतपोधन ॥ नकीर्त्तयिष्येसर्वेषांप्राधान्येनतुमेशृणु ॥ ४ ॥ शेषःप्रथमतोजातोवासुकिस्तदनं तरं ॥ ऐरावतस्तक्षकश्चकर्कोटकधनंजयौ॥५॥कालियोमणिनागश्चनागश्चापूरणस्तथा ॥ नागस्तथापिंजरकएलापत्रोऽथवामनः॥६॥नीलानीलौतथाना गौकल्माषशबलौतथा ॥ आर्यकश्चोग्रकश्चैवनागःकलशपोतकः ॥ ७॥सुमनाख्योदधिमुखस्तथाविमलपिंडकः॥ आप्तःकर्कोटकश्चैवशंखोवालिशिखस्त था॥८॥ निष्टानकोहेमगुहोनहुषःपिंगलस्तथा ॥ बाह्यकर्णोहस्तिपदस्तथामुद्गरपिंडकः॥९॥ कंबलाश्वतरौचापिनागःकालीयकस्तथा॥ वृत्तसंवर्तकौनागौ द्वौचपद्मावितिश्रुतौ॥ १० ॥ नागःशंखमुखश्चैवतथाकूष्मांडकोऽपरः॥ क्षेमकश्चतथानागोनागःपिंडारकस्तथा ॥ ११ ॥ करवीरःपुष्पदंष्ट्रोविल्वकोविल्व पांडुरः॥ मूषकादःशंखशिराःपूर्णभद्रोहरिद्रकः॥ १२॥ अपराजितोज्योतिकश्चपन्नगःश्रीवहस्तथा॥ कौरव्योधृतराष्ट्रश्चशंखपिंडश्चवीर्यवान्॥ १३॥ वि रजाश्चसुबाहुश्चशालिपिंडश्चवीर्यवान्॥ हस्तिपिंडःपिठरकःसुमुखःकौणपाशनः॥ १४॥ कुठरःकुंजरश्चैवतथानागःप्रभाकरः॥ कुमुदःकुमुदाक्षश्चतित्ति रिर्हलिकस्तथा॥ १५॥ कर्दमश्चमहानागोनागश्चबहुमूलकः॥ कर्कराकर्करौनागौकुंडोदरमहोदरौ ॥ १६॥ एतेप्राधान्यतोनागाःकीर्तिताद्विजसत्तम ॥ ब हुत्वान्नामधेयानामितरेनानुकीर्तिताः ॥ १७॥ एतेषांप्रसवोयश्चप्रसवस्यचसंततिः ॥ असंख्येयेतिमत्वातान्नब्रवीमितपोधन॥ १८॥

पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भुजंगमानामिति भुजंगमानांमात्राशापोदत्तस्यकारणंअवज्ञयामातुराज्ञाकारित्वं विनतायाःसुतेनशापोदत्तस्तस्य कारणंसपत्नीर्ष्या ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पित्राचार्यादिभ्यःपूज्यतमापिमाताऽनृताभिसंधिनीचेत्त्याज्यै

बहूनीहसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ अशक्यान्येवसंख्यातुंपन्नगानांतपोधन ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पनामकथने पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शौनकउवाच आख्यानाभुजगास्तातवीर्यवंतोदुरासदाः ॥ शापंतंतेऽभिविज्ञायकृतवंतःकिमुत्तरं ॥ १ ॥ सौतिरुवाच तेषांतुभगवाञ्छेषःकद्रूंत्यक्त्वामहायशाः ॥ उग्रंतपःसमातस्थेवायुभक्षोयतव्रतः ॥ २ ॥ गंधमादनमासाद्यबदर्यांचतपोरतः ॥ गोकर्णेपुष्करारण्येतथाहिमवतस्तटे ॥ ३ ॥ तेषुतेषुचपुण्येषुतीर्थेष्वायतनेषुच ॥ एकांतशीलोनियतःसततंविजितेंद्रियः ॥ ४ ॥ तप्यमानंतपोघोरंतंददर्शपितामहः ॥ संशुष्कमांसत्वक्स्नायुंजटाचीरधरंमुनिं ॥ ५ ॥ तमब्रवीत्सत्यधृतिंतप्यमानंपितामहः ॥ किमिदंकुरुषेशेषप्रजानांस्वस्तिवैकुरु ॥ ६ ॥ त्वंहितीव्रेण तपसाप्रजास्तापयसेनघ ॥ ब्रूहिकामंचमेशेषयस्तेहृदिव्यवस्थितः ॥ ७ ॥ शेषउवाच सोदर्याममसर्वेहिभ्रातरोमंदचेतसः ॥ सहतैर्नोत्सहेवस्तुंतद्भवाननुमन्यतां ॥ ८ ॥ अभ्यसूयंतिसततंपरस्परममित्रवत् ॥ ततोहंतपआतिष्ठंनैतान्पश्येयमित्युत ॥ ९ ॥ नमर्षयंतिससुतांसततंविनतांचते ॥ अस्माकंचापरोभ्रातावैनतेयोंतरिक्षगः ॥ १० ॥ तंचद्विषंतिसततंसचापिबलवत्तरः ॥ वरप्रदानात्सपितुःकश्यपस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ सोऽहंतपःसमास्थायमोक्ष्यामीदं कलेवरं ॥ कथंमेप्रेत्यभावेऽपिनतैःस्यात्सहसंगमः ॥ १२ ॥ तमेवंवादिनंशेषंपितामहउवाचह ॥ जानामिशेषसर्वेषांभ्रातॄणांतेविचेष्टितं ॥ १३ ॥ मातुश्चाप्यपराधाद्वैभ्रातॄणांतेमहद्भयं ॥ कृतोऽत्रपरिहारश्चपूर्वमेवभुजंगम ॥ १४ ॥ भ्रातॄणांतवसर्वेषांनशोकंकर्तुमर्हसि ॥ वृणीष्वचवरंमत्तःशेषयत्तेऽभिकांक्षितं ॥ १५ ॥ दास्यामिहिवरंतेद्यप्रीतिर्मेपरमात्वयि ॥ दिष्ट्याबुद्धिश्चतेधर्मेनिविष्टापन्नगोत्तम ॥ भूयोभूयश्चतेबुद्धिर्धर्मेभवतुसुस्थिरा ॥ १६ ॥ शेषउवाच एषएववरोदेवकांक्षितोमेपितामह ॥ धर्मेमेरमतांबुद्धिःशमेतपसिचेश्वर ॥ १७ ॥

वेतिदर्शयितुंशेषा*ध्यायमारभते आख्याताइत्यादिना उत्तरंअनंतरं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ स्नायुःशिरा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ प्रेत्यभावेपिदेहांतरेऽपि ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ १६ ॥ धर्मेवेदबोधितेर्थे शमेमनोजये तपसितत्त्वालोचने ॥ १७ ॥

* शेषवृत्तकथनादयंशेषाध्यायः

दमेनबाह्येंद्रियजयेन प्रश्रयेणचेतिपाठेप्रश्रयोविनयः ॥ १८ ॥ तिष्ठस्व प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्चेतितङ् ॥ १९ ॥ प्रयच्छतामुत्थाप्यभवानितिशेषः ॥ २० ॥ २१॥ २२ ॥ अनंतभोगैःफणाभिः ॥ २३॥ ॥ २४ ॥ सहायंमित्रं ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ मातुरिति पत्यतेवशीक्रियतेनगोत्तमोयेनपन्नगोत्तमः अमृतमंथन

ब्रह्मोवाच प्रीतोऽस्म्यनेनतेशेषदमेनचशमेनच ॥ त्वयात्विदंवचःकार्यमन्नियोगात्प्रजाहितं ॥ १८ ॥ इमांमहींशैलवनोपपन्नांससागरग्रामविहारपत्त नां ॥ त्वंशेषसम्यक्चलितांयथावत्संगृह्यतिष्ठस्वयथाऽचलास्यात् ॥ १९ ॥ शेषउवाच यथाहदेवोवरदःप्रजापतिर्महीपतिर्भूतपतिर्जगत्पतिः ॥ तथा महींधारयितास्मिनिश्चलांप्रयच्छतांमेशिरसिप्रजापते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच अधोमहींगच्छभुजंगमोत्तमस्वयंतवैषाविवरंप्रदास्यति ॥ इमांधरांधा रयतात्वयाहिमेमहत्प्रियंशेषकृतंभविष्यति ॥ २१ ॥ सौतिरुवाच तथैवकृत्वाविवरंप्रविश्यसप्रभुर्भुवोभुजगवराग्रजःस्थितः ॥ बिभर्तिदेवींशिरसाम हीमिमांसमुद्रनेमिंपरिगृह्यसर्वतः ॥ २२ ॥ ब्रह्मोवाच शेषोऽसिनागोत्तमधर्मदेवोमहीमिमांधारयसेयदेकः ॥ अनंतभोगैःपरिगृह्यसर्वांयथाऽहमे वंबलभिद्यथावा ॥ २३ ॥ सौतिरुवाच अधोभूमौवसत्येवंनागोऽनंतःप्रतापवान् ॥ धारयन्वसुधामेकःशासनाद्ब्रह्मणोविभुः ॥ २४ ॥ सुपर्णंचस हायंवैभगवानमरोत्तमः ॥ प्रादादनंतायतदावैनतेयंपितामहः ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिशेषवृत्तकथनेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच मातुःसकाशात्तंशापंश्रुत्वावैपन्नगोत्तमः ॥ वासुकिश्चिंतयामासशापोऽयंनभवेत्कथं ॥ १ ॥ ततःसमं त्रयामासभ्रातृभिःसहसर्वशः ॥ ऐरावतप्रभृतिभिःसर्वैर्धर्मपरायणैः ॥ २ ॥ वासुकिरुवाच अयंशापोयथोद्दिष्टोविदितंवस्तथाऽनघाः ॥ तस्यशा पस्यमोक्षार्थंमंत्रयित्वायतामहे ॥ ३ ॥ सर्वेषामेवशापानांप्रतिघातोहिविद्यते ॥ नतुमात्राभिशप्तानांमोक्षःक्वचनविद्यते ॥ ४ ॥

कालेमंदरंपरिवर्त्तयन्वासुकिःपूर्वोक्तरूपंमातुःशापंश्रुत्वा ॥ १ ॥ ततःयोगबलेनशरीरांतरमादायसमंत्रयामास अयंभावः मंथनव्यापृतेनागराजेप्रथमोत्पन्नमश्वंनिमित्तीकृत्यकद्रूःपुत्रान्शशाप तंचशा पंनिवर्त्तयितुंमंत्रयत्सुसर्पेष्वेलापत्रेणतत्प्रतीकारोपायेउक्तेपिकार्यगौरवांदप्रत्ययाच्चामृतमंथनांतेवासुकिर्ब्रह्माणंगतवान् तेनचएलापत्रोक्तमेववचनमुक्तंकालांतितः अतएवायदेवासुराःसर्वेइत्यादिरस्मिन्नध्याय स्थाविचारानंतरमप्यमृतमंथनकथासंगच्छते ॥ २ ॥ ३ ॥ अभिशप्तानांसाक्षाच्छप्तानां ॥ ४ ॥

सत्यस्यसत्यलोकपतेःअग्रतः अव्ययस्यजरामरणवर्जितस्य अप्रमेयस्यअनंतमाहात्म्यस्य ब्रह्मणोपि शप्ताइतिश्रुत्वा ॥ ५ ॥ सोऽव्ययोदेवोब्रह्मा ॥ ६ ॥ अनामयंकुशलं मानःकालोत्यगात्प्राक्सत्रारं भात्प्रतीकारःकर्त्तव्यइत्यर्थः ॥७॥ अपीति यथागूढमग्निमंत्रेणदेवाअपश्यन्एवंमोक्षणेहेतुंपश्यामेत्यर्थः ॥८ ॥ गुहागतंस्वकारणेवायौलीनंअतएवनष्टंअदर्शनंगतं जनमेजयस्यसयज्ञोयथानभवेद्यथावायज्ञ स्यपराभवःस्यात्तथापश्यामेत्यनुषज्यते विनाशकरणायप्रवृत्तइतिशेषः ॥ ९ समयंऐकमत्यं मंत्रबुद्धिविशारदाःनीतिनिश्चयनिपुणाः॥ १०॥ भिक्षामःयाचयामहे ॥११॥१२॥ निवर्त्स्यतिनिवृत्तोभविष्य

अव्ययस्याप्रमेयस्यसत्यस्यचतथाऽग्रतः ॥ शप्ताइत्येवमेश्रुत्वाजायतेहृदिवेपथुः ॥ ५ ॥ नूनंसर्वविनाशोऽयमस्माकंसमुपागतः ॥ नह्येतांसोव्ययो देवःशपंतींप्रत्यषेधयत् ॥६॥ तस्मात्संमंत्रयामोऽद्यभुजंगानामनामयं ॥ यथाभवेद्धिसर्वेषांमानःकालोऽत्यगादयं ॥७॥ सर्वएवहिनस्तावद्बुद्धिमंतोविचक्ष णाः ॥ अपिमंत्रयमाणाहिहेतुंपश्याममोक्षणे ॥ ८ ॥ यथानष्टंपुरादेवागूढमग्निंगुहागतं ॥ यथासयज्ञोनभवेद्यथावापिपराभवः ॥ जनमेजयस्यसर्पाणांवि नाशकरणायवै ॥ ९ ॥ सौतिरुवाच तथेत्युक्त्वाततःसर्वेकाद्रवेयाःसमागताः ॥ समयंचक्रिरेतत्रमंत्रबुद्धिविशारदाः ॥ १० ॥ एकेतत्राब्रुवन्नागावयं भूत्वाद्विजर्षभाः ॥ जनमेजयंतुभिक्षामोयज्ञस्तेनभवेदिति ॥ ११ ॥ अपरेत्वब्रुवन्नागास्तत्रपंडितमानिनः ॥ मंत्रिणोऽस्यवयंसर्वेभविष्यामःसुसंमताः ॥ ॥ १२ ॥ सनःप्रक्ष्यतिसर्वेषुकार्येष्वर्थविनिश्चयं ॥ तत्रबुद्धिंप्रदास्यामोयथायज्ञोनिवर्त्स्यति ॥ १३ ॥ सनोबहुमतान्राजाबुद्ध्याबुद्धिमतांवरः ॥ यज्ञार्थंप्र क्ष्यतिव्यक्तंनेतिवक्ष्यामहेवयं ॥ १४ ॥ दर्शयंतोबहून्दोषान्प्रेत्यचेहचदारुणान् ॥ हेतुभिःकारणैश्चैवयथायज्ञोभवेन्नसः ॥ १५ ॥ अथवाऽयमुपाध्यायःक्र तोस्तस्यभविष्यति ॥ सर्पसत्रविधानज्ञोराजकार्यहितेरतः ॥ १६ ॥ तंगत्वादशतांकश्चिद्भुजंगःसमरिष्यति ॥ तस्मिन्मृतेयज्ञकारेक्रतुःसनभविष्यति ॥ ॥ १७ ॥ येचान्येसर्पसत्रज्ञाभविष्यंत्यस्यचर्त्विजः ॥ तांश्चसर्वान्दशिष्यामःकृतमेवंभविष्यति ॥ १८ ॥ अपरेत्वब्रुवन्नागाधर्मात्मानोदयालवः ॥ अबुद्धिरे षाभवतांब्रह्महत्यानशोभनं ॥ १९ ॥ सम्यक्सधर्ममूलावैव्यसनेशांतिरुत्तमा ॥ अधर्मोत्तरतानामकृत्स्नंव्यापादयेज्जगत् ॥ २० ॥

ति ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रेत्यदोषाःहिंसाकृतानरकाः इहदोषाःपुरराष्ट्रदंशादयः हेतुभिर्विप्रशापामोघत्वादिभिःकारणैस्तन्मूलैर्विप्रावज्ञादिभिःप्रदर्शितैरितिशेषः तथाचनसर्पस्यापराधोस्तीतिउक्त्यायज्ञंनिषे त्स्यामइत्यर्थः ॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥ सम्यगिति सम्यगविकलःसतांधर्मोदेवब्राह्मणप्रार्थनातन्मूला व्यसनेआपदिशांतिःआपन्नाशः एकभूपहत्यादोषोऽनेकर्त्विगादिवधेनमार्ज्यतेचेत्तावद्दोषाप मार्जनेकृत्स्नजगद्वधःकर्त्तव्योभविष्यतीत्याह अधर्मेति सधर्ममूलेतिपाठेमूलंकृष्णोब्रह्मचब्राह्मणाश्चेत्युक्तेर्विष्णुवेदब्राह्मणरूपंधर्ममूलंसमानमविरुद्धंयस्यांसासधर्ममूलेत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ स्रुग्भांडंस्रुगादियज्ञपात्रं प्रमत्तानांव्यग्राणां ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥ नोस्माकं नैष्ठिकीपार्यंतिकी ईक्षणमेवश्रवःश्रोत्रंयस्यतथाभूतवासुके ॥२९ ॥ ३० ॥ नैषेति नमतानसंमताममेतिशेषः ॥ ३१ ॥ किंतत्रेति अत्यापदिब्राह्मणएवशरणीकरणीयइतिभावः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ मयेति ज्ञातिरक्षानाशनिमित्तौगुणदोषौमदाश्रयौज्येष्ठत्वान्ममेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ . इतिआ

अपरेत्वब्रुवन्नागाःसमिद्धंजातवेदसं॥ वर्षैर्निर्वापयिष्यामोमेघाभूत्वासविद्युतः॥ २१ ॥ स्रुग्भांडंनिशिगत्वाचअपरेभुजगोत्तमाः ॥ प्रमत्तानांहरंत्वाशु विघ्नएवंभविष्यति॥ २२ ॥ यज्ञेवाभुजगास्तस्मिन्शतशोऽथसहस्रशः॥ जनान्दशंतुवैसर्वेनैवंत्रासोभविष्यति॥ २३ ॥ अथवासंस्कृतंभोज्यंदूषयंतुभुजंगमाः॥ २४ ॥ स्वेनमूत्रपुरीषेणसर्वभोज्यविनाशिना॥ २४ ॥ अपरेत्वब्रुवंस्तत्रऋत्विजोऽस्यभवामहे ॥ यज्ञविघ्नंकरिष्यामोदीयतांदक्षिणाइति॥ २५॥ वश्यतांचगतोऽसौनःकरिष्यतियथेप्सितं ॥ अपरेत्वब्रुवंस्तत्रजलेप्रक्रीडितंनृपं ॥ २६ ॥ गृहमानीयबध्नीमःक्रतुरेवंभवेन्नसः ॥ अपरेत्वब्रुवंस्तत्रनागाःपंडितमानिनः ॥ २७॥ दशामस्तंप्रगृह्याशुकृतमेवंभविष्यति ॥ छिन्नंमूलमनर्थानांमृतेतस्मिन्भविष्यति ॥ २८ ॥ एषानोनैष्ठिकीबुद्धिःसर्वेषामीक्षणश्रवः॥ अथयन्मन्यसेराजन्द्रुतंतत्संविधीयतां॥ २९ ॥ इत्युक्त्वासमुदैक्षंतवासुकिंपन्नगोत्तमं ॥ वासुकिश्चापिसंचिंत्यतानुवाचभुजंगमान् ॥ ३०॥ नैषावोनैष्ठिकीबुद्धिर्मताकर्तुंभुजंगमाः॥ सर्वेषामेवमेबुद्धिःपन्नगानांनरोचते ॥ ३१ ॥ किंतत्रसंविधातव्यंभवतांस्याद्धितंतुयत् ॥ श्रेयःप्रसादनंमन्येकश्यपस्यमहात्मनः ॥ ३२ ॥ ज्ञातिवर्गस्यसौहार्दादात्मनश्चभुजंगमाः ॥ नचजानातिमेबुद्धिःकिंचित्कर्तुंवचोहिवः ॥ ३३ ॥ मयाहीदंविधातव्यंभवतांयद्धितंभवेत्॥ अनेनाहंभृशंतप्येगुणदोषौमदाश्रयौ॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिवासुक्यादिमंत्रणेसप्तत्रिंशोऽध्यायः॥३७॥ ॥७॥

सौतिरुवाच सर्पाणांतुवचःश्रुत्वासर्वेषामितिचेतिच॥ वासुकेश्चवचःश्रुत्वाएलापत्रोऽब्रवीदिदं॥ १ ॥ नसयज्ञोनभवितानसराजातथाविधः ॥ जनमेजयःपांडवेयोयतोऽस्माकंमहद्भयं॥ २॥ दैवेनोपहतोराजन्योभवेदिहपूरुषः॥ सदैवमेवाश्रयतेनान्यत्तत्रपरायणं ॥ ३॥ तदिदंचैवमस्माकंभयंपन्नगसत्तमाः॥ दैवमेवाश्रयामोऽत्रशृणुध्वंचवचोमम॥ ४ ॥

दिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥ ॥७॥ ॥७॥ सर्पाणामिति इतिचेतिचेतितद्वचनाभिनयप्रदर्शनं ॥१॥ नेति भवितैवेत्यर्थः नतथाविधःयस्यराष्ट्रमृत्विजःस्वरूपंवाद्रष्टुंशक्यंतादृशंनभवति मंत्रवीर्यसंपन्नत्वात् ॥ २ ॥ दैवेनेति दृष्टदोषाभावेप्यागताविपन्नदृष्टोपायपरिहार्येत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥

अहमितियुग्मं वक्तुर्व्याकुलत्वात्समानार्थंसंबोधनद्वयं देवानांवचःसमश्रौपमितिसंबंधः वचएवाह तीक्ष्णास्तीक्ष्णाइतिस्त्रियइतिशेषः पुत्रमपिशपंतीनांस्त्रीणांदौष्ट्यमालक्ष्यहाकष्टंकथंस्त्रीसंगिनांसुखंस्या दितिचिंतयाडुःखार्त्तानां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ तथेति त्वयाप्येतन्नोपेक्षणीयमितिभावः ॥ ८ ॥उपेक्षाकारणंब्रह्मोवाच बहवइति ॥ ९॥ दंदशूकाः दंशनशीलाः क्षुद्राःअल्पेपिनिमित्तेप्राणग्राहकाः पापाचा

अहंशापेसमुत्सृष्टेसमश्रौषंवचस्तदा ॥ मातुरुत्संगमारूढोभयात्पन्नगसत्तमाः ॥ ५ ॥ देवानांपन्नगश्रेष्ठास्तीक्ष्णास्तीक्ष्णाइतिप्रभो ॥ पितामहमुपागम्यदुःखार्त्तानांमहाद्युते ॥ ६ ॥ देवाऊचुः काहिलब्ध्वाप्रियान्पुत्रान्शपेदेवंपितामह ॥ ऋतेकद्रूंतीक्ष्णरूपांदेवदेवतवाग्रतः ॥ ७ ॥ तथेतिचवचस्तस्यास्त्वयाप्युक्तंपितामह ॥ एतदिच्छामिविज्ञातुंकारणंयन्नवारिता ॥ ८ ॥ ब्रह्मोवाच बहवःपन्नगास्तीक्ष्णाघोररूपाविषोल्बणाः ॥ प्रजानांहितकामोहंनचवारितवांस्तदा ॥ ९ ॥ येदंदशूकाःक्षुद्राश्चपापाचाराविषोल्बणाः ॥ तेषांविनाशोभवितानतुयेधर्मचारिणः ॥ १० ॥ यन्निमित्तंचभवितामोक्षस्तेषांमहाभयात् ॥ पन्नगानांनिबोधध्वंतस्मिन्कालेसमागते ॥ ११ ॥ यायावरकुलेधीमान्भविष्यतिमहानृषिः ॥ जरत्कारुरितिख्यातस्तपस्वीनियतेंद्रियः ॥ ॥ १२ ॥ तस्यपुत्रोजरत्कारोर्भविष्यतितपोधनः ॥ आस्तीकोनामयज्ञंसप्रतिषेत्स्यतितंतदा ॥ तत्रमोक्ष्यंतिभुजगायेभविष्यंतिधार्मिकाः ॥ १३ ॥ देवाऊचुः समुनिप्रवरोब्रह्मन्जरत्कारुर्महातपाः ॥ कस्यांपुत्रंमहात्मानंजनयिष्यतिवीर्यवान् ॥ १४ ॥ ब्रह्मोवाच सनामायांसनामासकन्यायांद्विजसत्तमः ॥ अपत्यंवीर्यसंपन्नंवीर्यवान्जनयिष्यति ॥ १५ ॥ वासुकेःसर्पराजस्यजरत्कारुःस्वसाकिल ॥ सतस्यांभवितापुत्रःशापान्नागांश्चमोक्ष्यति ॥ १६ ॥ एलापत्रउवाच एवमस्त्विवितितंदेवाःपितामहमथाब्रुवन् ॥ उक्त्वैवंवचनंदेवान्विरिंचिस्त्रिदिवंययौ ॥ १७ ॥ सोऽहमेवंप्रपश्यामिवासुकेभगिनींतव ॥ जरत्कारुरितिख्यातातांतस्मैप्रतिपादय ॥ १८ ॥ भैक्षवद्भिक्षमाणायनागानांभयशांतये ॥ ऋषयेसुव्रतायैनामेषमोक्षःश्रुतोमया ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिएलापत्रवाक्येअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच एलापत्रवचःश्रुत्वातेनागाद्विजसत्तम ॥ सर्वेप्रहृष्टमनसःसाधुसाध्वित्यथाब्रुवन् ॥ १ ॥

राःनिर्निमित्तंहिंसकाः मातापिपापिष्ठाइंतिकिमुतान्येइतिभावः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ स्वसाभगिनी मोक्ष्यतिमोक्षयिष्यति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एलापत्रेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ समतीतइवअत्यल्पत्वात् शापात्प्राकूद्दयोत्पत्तिस्ततोपिप्राकूप्रवृत्तंमंथनमनुवदतिशापमोक्षोपायंप्रदर्शयितुं अथेत्यादिना ॥ ३ ॥ नेत्रंरज्जुः ॥ ४ ॥ ५ ॥ शल्यंशापजं ॥ ६ ॥ प्रियकारीप्रतिकल्पं नेत्रीभूयमंथनोपयोगित्वात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ जरत्कारौजरत्कारुनिमित्तंतदन्वेषणायेत्यर्थः समादधत्सम्यक्नियोजितवान् ॥ १३ ॥ अन्वेषणफलमाह जरत्कारुरिति ॥ १४ ॥

ततःप्रभृतितांकन्यांवासुकिःपर्यरक्षत ॥ जरत्कारुंस्वसारंवैपरंहर्षमवापच ॥ २ ॥ ततोनातिमहान्कालःसमतीतइवाभवत् ॥ अथदेवासुराःसर्वेममंथुर्वरुणालयं ॥ ३ ॥ तत्रनेत्रमभून्नागोवासुकिर्बलिनांवरः ॥ समाप्यैवचतत्कर्मपितामहमुपागमन् ॥ ४ ॥ देवावासुकिनासार्धंपितामहमथाब्रुवन् ॥ भगवन्शापभीतोयंवासुकिस्तप्यतेभृशं ॥ ५ ॥ अस्यैतन्मानसंशल्यंसमुद्धर्तुंत्वमर्हसि ॥ जनन्याःशापजंदेवज्ञातीनांहितमिच्छतः ॥ ६ ॥ हितोह्ययंहंसदास्माकंप्रियकारीचनागराट् ॥ प्रसादंकुरुदेवेशशमयास्यमनोज्वरं ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच मयैवतद्वितीर्णंवैवचनंमनसाऽमराः ॥ एलापत्रेणनागेनयदस्याभिहितंपुरा ॥ ८ ॥ तत्करोत्वेषनागेंद्रःप्राप्तकालंवचःस्वयं ॥ विनशिष्यंतियेपापानतुयेधर्मचारिणः ॥ ९ ॥ उत्पन्नःसजरत्कारुस्तपस्युग्रेरतोद्विजः ॥ तस्यैषभगिनींकालेजरत्कारुंप्रयच्छतु ॥ १० ॥ एलापत्रेणयत्प्रोक्तंवचनंभुजगेनह ॥ पन्नगानांहितंदेवास्तत्तथानतदन्यथा ॥ ११ ॥ सौतिरुवाच एतच्छ्रुत्वातुनागेंद्रःपितामहवचस्तदा ॥ संदिश्यपन्नगान्सर्वान्वासुकिःशापमोहितः ॥ १२ ॥ स्वसारमुद्यम्यतदाजरत्कारुमृषिंप्रति ॥ सर्पान्बहून्जरत्कारौनित्ययुक्तान्समादधत् ॥ १३ ॥ जरत्कारुर्यदाभार्यामिच्छेद्वरयितुंप्रभुः ॥ शीघ्रमेत्यतदाख्येयंतन्नःश्रेयोभविष्यति ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणि आस्तीकपर्वणिजरत्कार्वन्वेषणएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ शौनकउवाच जरत्कारुरितिख्यातोयस्त्वयासूतनंदन ॥ इच्छामितदहंश्रोतुंऋषेस्तस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ किंकारणंजरत्कारोर्नामैतत्प्रथितंभुवि ॥ जरत्कारुनिरुक्तिंत्वंयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ २ ॥ सौतिरुवाच जरेतिक्षयमाहुर्वैदारुणंकारुसंज्ञितं ॥ शरीरंकारुतस्यासीत्तत्सधीमान्शनैःशनैः ॥ ३ ॥ क्षपयामासतीव्रेणतपसेत्यतउच्यते ॥ जरत्कारुरितिब्रह्मन्वासुकेर्भगिनीतथा ॥ ४ ॥ एवमुक्तस्तुधर्मात्माशौनकःप्राहसत्तदा ॥ उग्रश्रवसमामंत्र्यउपपन्नमितिब्रुवन् ॥ ५ ॥

इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ जरत्कारुरिति ॥ १ ॥ २ ॥ जरत्कारुनामनिर्वक्ति जरेति जरच्छब्दःक्षयवाचीकारुशब्दोदारुणवाची तस्यास्तीकपितुः शरीरंकारुकामाद्युद्भवमूलत्वात्दारुणमासीत्तस्यतेनतपसाक्षेपणंकृतमतोसौजरत्कारुरित्यर्थः ॥ ३ ॥ वासुकेर्भगिनीतथेतितादृश्येव अभर्तृकायायुवत्याःशरीरक्षेपणमेवश्रेयस्करमितिभावः ॥ ४ ॥ प्राहसत् अतिजीर्णयोरपिब्रह्मचर्यविनाशःप्रसक्तइत्याश्चर्यमत्वेतिभावः आमंत्र्यहेउग्रश्रवइतिसंबोध्य उपपन्नंयुक्तं यत्तुल्यवयोरूपयोर्विवाहइतिभावः ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सर्पसत्रकारणंवक्तुमाह ततइत्यादिना ततोवासुकेराश्वासनानंतरं अपरस्मिन्पश्चाद्भूनेकस्मिंश्चित्काले अमंगलत्वाच्चामाप्यवाच्यंकलेस्तदादौइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पूर्वरूपमिति परिक्षितःतूर्णंस्वर्गगतिंप्रतितत्मृगस्यादर्शनंपूर्वरूपंकारणंसःराजाअगात्प्राप्तवान्‌ततएवहिमूढोराजाविप्रावमाननांशापमूलभूतांकृतवानित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रचारेषु

शौनकउवाच उक्तंनामयथापूर्वंसर्वंतच्छ्रुतवानहं ॥ यथातुजातोह्यास्तीकएतदिच्छामिवेदितुं ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसूतःप्रोवाचशास्त्रतः ॥ ६॥ सौतिरुवाच संदिश्यपन्नगान्सर्वान्वासुकिःसुसमाहितः ॥ स्वसारमुद्यम्यतदाजरत्कारुमृषिंप्रति ॥ ७॥ अथकालस्यमहतःसमुनिःसंशितव्रतः॥ ॥ तपस्यभिरतोधीमान्सदारान्नाभ्यकांक्षत ॥८॥ सतूर्ध्वरेतास्तपसिप्रसक्तःस्वाध्यायवान्वीतभयःकृतात्मा ॥ चचारसर्वांपृथिवींमहात्मानचापिदारान्मनसाध्यकांक्षत् ॥ ९॥ ततोपरस्मिन्संप्राप्तेकालेकस्मिंश्चिदेवतु ॥ परिक्षिन्नामराजासीद्ब्रह्मन्कौरववंशजः ॥ १० ॥ यथापांडुर्महाबाहुर्धनुर्धरवरोयुधि ॥ बभूवमृगयाशीलःपुरास्यप्रपितामहः ॥ ११ ॥ मृगान्विध्यन्वराहांश्चतरक्षून्महिषांस्तथा ॥ अन्यांश्चविविधान्वन्यांश्चचारपृथिवीपतिः ॥१२॥ सकदाचिन्मृगंविध्वाबाणेनानतपर्वणा ॥ पृष्ठतोधनुरादायससारगहनेवने ॥१३॥ यथैवभगवान्रुद्रोविध्वायज्ञमृगंदिवि ॥ अन्वगच्छद्धनुष्पाणिःपर्यन्वेषुमितस्ततः ॥ १४॥ नहितेनमृगोविद्धोजीवन्गच्छतिवैवने॥ पूर्वरूपंतुतत्तूर्णंसोऽगात्स्वर्गगतिंप्रति ॥ १५ ॥ परिक्षितोनरेंद्रस्यविद्धोयन्नष्टवान्मृगः ॥ दूरंचापहृतस्तेनमृगेणसमहीपतिः ॥ १६॥ परिश्रांतःपिपासार्त्तआससादमुनिंवने॥ गवांप्रचारेष्वासीनंवत्सानांमुखनिःसृतं ॥ १७॥ भूयिष्ठमुपयुंजानंफेनमापिबतांपयः॥ तमभिद्रुत्यवेगेनसराजासंशितव्रतं॥ १८॥ अपृच्छद्धनुरुद्यम्यतंमुनिंक्षुच्छ्रमान्वितः॥ भोभोब्रह्मन्नहंराजापरीक्षिदभिमन्युजः॥१९॥ मयाविद्धोमृगोनष्टःकच्चित्तंदृष्टवानसि॥ समुनिस्तंतुनोवाचकिंचिन्मौनव्रतेस्थितः॥ २०॥ तस्यस्कंधेमृतंसर्पंक्रुद्धोराजासमासजत् ॥ समुत्क्षिप्यधनुष्कोट्यासचैनंसमुपैक्षत ॥ २१॥ नसकिंचिदुवाचैनंशुभंवायदिवाऽशुभं॥ सराजाक्रोधमुत्सृज्यव्यथितस्तंतथागतं॥ दृष्ट्वाजगामनगरमृषिस्त्वासीत्तथैवसः॥ २२॥

गोष्ठेषु ॥ १७ ॥ उपयुंजानंभक्षयंतं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ समासजत्‌आरोपयामास धनुष्कोट्याधनुष्प्रांतेन ॥ २१ ॥ सराजेति तंतथागतंदृढसमाधिंदृष्ट्वाक्रोधमुत्सृज्यव्यथितःसन्‌जगामनगरं व्यथितेनापिसर्पापसारणंनकृतंदीर्घद्रोहित्वात्क्षत्रस्यकिंचित्क्रोधोनुवर्ततएवेतिज्ञेयं तथोक्तंपौष्येण क्षत्रियस्यवाक्सूनृताहृदयंतीक्ष्णधारमिति ॥ २२ ॥

तदिदमुक्तं स्वधर्मनिरतमिति स्वधर्मः तीक्ष्णहृदयत्वं तन्निरतं जातिस्वभावज्ञो मुनिः समाक्षिप्तोपि अधर्षयत् धृष्टत्वं कोपस्य निग्रहं धैर्यं अकरोत् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ संरंभात्क्रोधावेशात् कोपनस्तीक्ष्णः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ पित्राचेति तत्तत्रघर्षणे विषये अपराधाख्यं च तव पित्रा न कृतं येन तव पितुर्धर्षणेनाहं भृशं दुःखितोस्मि आत्मन इव दृष्टांतः विनापराधं तव पितुर्धर्षणाद्दृष्टामत्वि

नहितंराजशार्दूलंक्षमाशीलोमहामुनिः॥ स्वधर्मनिरतंभूपंसमाक्षिप्तोऽप्यघर्षयत्॥ २३॥ नहितंराजशार्दूलस्तथाधर्मपरायणं ॥ जानातिभरतश्रेष्ठस्ततः नमधर्षयत्॥२४॥ वरुणस्तस्यपुत्रोऽभूत्तिग्मतेजामहातपाः॥ शृंगीनाममहाक्रोधोदुष्प्रसादोमहाव्रतः॥२५॥ सदेवंपरमासीनंसर्वभूतहितेरतं॥ ब्रह्माणमु पतस्थेवैकालेकालेसुसंयतः॥ २६॥ सतेनसमनुज्ञातोब्रह्मणागृहमेयिवान्॥ सख्योक्तःक्रीडमानेनसतत्रहसताकिल॥ २७॥ संरंभात्कोपनोऽतीवविषक ल्पोमुनेःसुतः॥ उद्दिश्यपितरंतस्ययच्छ्रुत्वारोषमाहरत्॥ ऋषिपुत्रेणधर्मार्थेकृशेनद्विजसत्तम॥ २८॥ कृशउवाच तेजस्विनस्तवपितातथैवचतप स्विनः॥ शवंस्कंधेनवहतिमाशृंगिन्गर्वितोभव॥ २९॥ व्याहरत्स्वृषिपुत्रेषुमास्मकिंचिद्वचोवद॥ अस्मद्विधेषुसिद्धेषुब्रह्मवित्सुतपस्विषु॥ ३०॥ क्वतेपुरु षमानित्वंक्वतेवाचस्तथाविधाः॥ दर्पजाःपितरंद्रष्टायस्त्वंशवधरंतथा॥ ३१॥ पित्राचतवतत्कर्मनानुरूपमिवात्मनः॥ कृतंमुनिजनश्रेष्ठयेनाहंभृशदुः खितः॥ ३२॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिपरिक्षिदुपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४०॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ सौतिरुवाच एवमुक्तःसतेजस्वीशृंगीकोपसमन्वितः॥ मृतधारंगुरुंश्रुत्वापर्यतप्यतमन्युना॥ १॥ सतंकृशमभिप्रेक्ष्यसूनृतांवाचमुत्सृजन्॥ अपृच्छत्तंकथंतातःसमेऽद्य मृतधारकः॥ २॥ कृशउवाच राज्ञापरिक्षितातातमृगयांपरिधावता॥ अवसक्तःपितुस्तेऽद्यमृतःस्कंधेभुजंगमः॥ ३॥ शृंग्युवाच किंमेपि त्राकृतंतस्यराज्ञोऽनिष्टंदुरात्मनः॥ ब्रूहितत्कृशतत्त्वेनपश्यमेतपसोबलं॥४॥ कृशउवाच सराजामृगयांयातःपरिक्षिदभिमन्युजः॥ ससारमृगमेका कीविद्ध्वाबाणेनशीघ्रगं॥ ५॥ नचापश्यन्मृगंराजाचरंस्तस्मिन्महावने॥ पितरंतेसदृष्ट्वैवपप्रच्छानभिभाषिणं॥ ६॥ तंस्थाणुभूतंतिष्ठंतंक्षुत्पिपासाश्रमा तुरः॥ पुनःपुनर्मृगंनष्टंपप्रच्छपितरंतव॥ ७॥ सचमौनव्रतोपेतोनैवतंप्रत्यभाषत॥ तस्यराजाधनुष्कोट्यासर्पंस्कंधेसमासजत्॥ ८॥ शृंगिंस्तवपितासोऽ पितथैवास्तेयतव्रतः॥ सोऽपिराजास्वनगरंप्रस्थितोगजसाह्वयं॥ ९॥

तुर्धर्षणयेवाहंभृशंदुःखितोऽस्मीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥७॥ एवमुक्तइति मन्युनाक्रोधेन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अनभिभाषिणंमौनशीलं ॥ ६ ॥ नष्टंपलायनेनादर्शनंगतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ गजसाह्वयंहस्तिनापुरं ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ क्रोधवेगबलात्कृतःक्रोधावेशपरवशः ॥ ११ ॥ कृच्छ्रगतस्यमौनव्रतधरस्य राजाचासौकिल्बिषीचराजकिल्बिषी ॥ १२ ॥ आशीविषःदंष्ट्राविषः ॥ १३ ॥ नेतानेष्यति ॥ १४॥१५॥१६॥

सौतिरुवाच श्रुत्वैवमृषिपुत्रस्तुशवंस्कंधेप्रतिष्ठितं ॥ कोपसंरक्तनयनःप्रज्वलन्निवमन्युना ॥ १० ॥ आविष्टःसहिकोपेनशशापनृपतिंतदा॥ वार्युप स्पृश्यतेजस्वीक्रोधवेगबलात्कृतः॥ ११ ॥ शृंग्युवाच योऽसौवृद्धस्यतातस्यतथाकृच्छ्रगतस्यह॥ स्कंधेमृतंसमास्राक्षीत्पन्नगंराजकिल्बिषी॥ १२॥ तंपापमतिसंक्रुद्धस्तक्षकःपन्नगेश्वरः॥ आशीविषस्तिग्मतेजामद्वाक्यबलचोदितः ॥ १३ ॥ सप्तरात्रादितोनेतायमस्यसदनंप्रति ॥ द्विजानामवमंतारंकुरू णामयशस्करं॥ १४॥ सौतिरुवाच इतिशप्त्वाऽतिसंक्रुद्धःशृंगीपितरमभ्यगात्॥ आसीनंगोव्रजेतस्मिन्वहंतंशवपन्नगं ॥ १५ ॥ सतमालक्ष्यपि तरंशृंगीस्कंधगतेनवै ॥ शवेनभुजगेनासीद्भूयःक्रोधसमाकुलः ॥ १६ ॥ दुःखाच्चाश्रूणिमुमुचेपितरंचेदमब्रवीत् ॥ श्रुत्वेमांधर्षणांताततवतेनदुरात्मना ॥ ॥ १७ ॥ राज्ञापरिक्षिताकोपादशपंतमहंनृपं ॥ यथार्हतिसएवोग्रंशापंकुरुकुलाधमः ॥ सप्तमेहनितंपापंतक्षकःपन्नगोत्तमः ॥ १८ ॥ वैवस्वतस्यसदनं नेतापरमदारुणं ॥ तमब्रवीत्पिताब्रह्मंस्तथाकोपसमन्वितं॥ १९॥ शमीकउवाच नमेप्रियंकृतंतातनैषधर्मस्तपस्विनां ॥ वयंतस्यनरेंद्रस्यविषयेनि वसामहे॥ २० ॥ न्यायतोरक्षितास्तेनतस्यपापंनरोचये॥ सर्वथावर्त्तमानस्यराज्ञोह्यस्मद्विधैःसदा ॥ २१ ॥ क्षंतव्यंपुत्रधर्मोहिहतोहंतिनसंशयः ॥ यदिरा जानसंरक्षेत्पीडानःपरमाभवेत्॥ २२ ॥ नशक्नुयामचरितुंधर्मंपुत्रयथासुखं ॥ रक्ष्यमाणावयंतातराजभिर्धर्मदृष्टिभिः ॥ २३ ॥ चरामोविपुलंधर्मंतेषांभागो ऽस्तिधर्मतः ॥ सर्वथावर्त्तमानस्यराज्ञःक्षंतव्यमेवहि ॥ २४ ॥ परिक्षित्तुविशेषेणयथाऽस्यप्रपितामहः ॥ रक्षत्यस्मांस्तथाराज्ञारक्षितव्याःप्रजाविभो॥ २५॥ तेनेहक्षुधितेनाद्यश्रांतेनचतपस्विना ॥ अजानताकृतंमन्येव्रतमेतदिदंमम ॥ २६ ॥ अराजकेजनपदेदोषाजायंतिवैसदा ॥ उद्वृत्तंसततंलोकंराजादंडेनशा स्तिवै ॥ २७॥ दंडात्प्रतिभयंभूयःशांतिरुत्पद्यतेतदा ॥ नोद्विग्नश्चरतेधर्मंनोद्विग्नश्चरतेक्रियां ॥ २८ ॥ राज्ञाप्रतिष्ठितोधर्मोधर्मात्स्वर्गःप्रतिष्ठितः ॥ राज्ञोयज्ञ क्रियाःसर्वायज्ञाद्देवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २९ ॥ देवाद्वृष्टिःप्रवर्ततेवृष्टेरोषधयःस्मृताः ॥ ओषधिभ्योमनुष्याणांधारयन्सततंहितं ॥ ३० ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ विषयेदेशे ॥ २० ॥ तस्यपापंद्रोहं सर्वथाअस्मास्वपराधेनापिवर्त्तमानस्य ॥ २१ ॥ हतोनाशितोधर्मोहंत्येव धर्मनाशमेवाह यदीत्यादिना ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ राज्ञापरिक्षि तारक्षितव्याः अस्यनाशेप्रजोच्छेदकृतंपापंतवेतिभावः ॥ २५ ॥ व्रतंअजानतेतिसंबंधः ॥ २६ ॥ दोषादस्युपीडादयः जायंतिउद्भवंति ॥ २७ ॥ २८ २९ ॥ धारयन्कुर्वन्मनुष्याणांहितं ॥ ३० ॥

धातापोषकः श्रोत्रियोवेदाध्यायी अक्षराधिक्यमार्षं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वाल्यात् अविवेकात् ॥ ३३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४१ ॥ ॥७॥ ॥७॥
यद्येतदिति ॥ १ ॥ स्वैरेष्वपिपरिहासादिष्वपि ॥ २ ॥ ३ ॥ वयस्थोऽपिप्रौढोऽपिवाच्यःशास्यः ॥ ४ ॥ प्रभवतांयोगैश्वर्यवतांकोपोऽतीववर्धते ॥ ५ ॥ सचतपोनाशकइतिशिक्षणीयएवत्वंमयेत्याशये

मनुष्याणांचयोधाताराजाराज्यकरःपुनः ॥ दशश्रोत्रियसमोराजाइत्येवंमनुरब्रवीत् ॥ ३१ ॥ तेनेहक्षुधितेनाद्यश्रांतेनचतपस्विना ॥ अजानताकृतं मन्येव्रतमेतदिदंमम ॥ ३२ ॥ कस्मादिदंत्वयाबाल्यात्सहसादुष्कृतंकृतं ॥ नत्वर्हतिनृपःशापमस्मत्तःपुत्रसर्वथा ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिपरिक्षिच्छापेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शृंग्युवाच यद्येतत्साहसंतातयदिवादुष्कृतंकृतं ॥ प्रियंवाऽप्यप्रियंवातेवागुक्तानमृषाभवेत् ॥ १ ॥ नैवान्यथेदंभवितापितरेषब्रवीमिते ॥ नाहंमृषाब्रवीम्येवंस्वैरेष्वपिकुतःशपन् ॥ २ ॥ शमीकउवाच जानाम्युग्रप्रभावंत्वांतातसत्यगिरंतथा ॥ नानृतंचोक्तपूर्वंतेनैतन्मिथ्याभविष्यति ॥ ३ ॥ पित्रापुत्रोवयस्थोऽपिसततंवाच्यएवतु ॥ यथास्याद्गुणसंयुक्तःप्राप्नुयाच्चमहद्यशः ॥ ४ ॥ किंपुनर्बालएवत्वंतपसाभावितःसदा ॥ वर्धतेचप्रभवतांकोपोऽतीवमहात्मनां ॥ ५ ॥ सोऽहंपश्यामिवक्तव्यंत्वयिधर्मभृतांवर ॥ पुत्रत्वंबालतांचैवतवावेक्ष्यचसाहसं ॥ ६ ॥ सत्वंशमपरोभूत्वावन्यमाहारमाचरन् ॥ चरक्रोधमिमंहत्वानैवंधर्मंप्रहास्यसि ॥ ७ ॥ क्रोधोहिधर्मंहरतियतीनांदुःखसंचितं ॥ ततोधर्मविहीनानांगतिरिष्टानविद्यते ॥ ८ ॥ शमएवयतीनांहिक्षमिणांसिद्धिकारकः ॥ क्षमावतामयंलोकःपरश्चैवक्षमावतां ॥ ९ ॥ तस्माच्चरेथाःसततंक्षमाशीलोजितेंद्रियः ॥ क्षमयाप्राप्स्यसेलोकान्ब्रह्मणःसमनंतरान् ॥ १० ॥ मयातुशममास्थाययच्छक्यंकर्तुमद्यवै ॥ तत्करिष्याम्यहंतातप्रेषयिष्येनृपायवै ॥ ११ ॥ममपुत्रेणशप्तोऽसिबालेनकृशबुद्धिना ॥ ममेमांधर्षणांत्वत्तःप्रेक्ष्यराजन्नमर्षिणा ॥ १२ ॥ सौतिरुवाच एवमादिश्यशिष्यंसप्रेषयामासमुव्रतः ॥ परिक्षितेनृपंतयेदयापन्नोमहातपाः ॥ १३ ॥ संदिश्यकुशलप्रश्नंकार्यवृत्तांतमेवच ॥ शिष्यंगौरमुखंनामशीलवंतंसमाहितं ॥ १४ ॥ सोऽभिगम्यततःशीघ्रंनरेंद्रंकुरुवर्धनं ॥ विवेशभवनंराज्ञःपूर्वंद्वास्थैर्निवेदितः ॥ १५ ॥

नाहं सोऽहमिति बालतांविवेकशून्यतां साहसंआकस्मिकमकार्यकारित्वंपुत्रत्वंचावेक्ष्यत्वयिवक्तव्यंउपदेश्यत्वंपश्यामि ॥ ६ ॥ सत्वमिति क्रोधाद्धननेधर्मंहास्यस्येवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ यतीनांआमुष्मिकहितार्थं यतमानानां ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्रह्मणःसमनंतरान्प्रत्यासन्नान्क्रममुक्तिप्रदानित्यर्थः ॥ १० ॥ प्रेषयिष्येसंदेशहरमितिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

परिश्रांतःपरिवर्जनेश्रमहीनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ नचक्षमेनक्षांतवान् ॥ १९ ॥ तेनचपितुरज्ञातंयथास्यात्तथाशमोऽसि ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ पापंकृत्वैवपर्यतप्यतनतुमृत्युंश्रुत्वा ॥ २३ ॥ ब्राह्मणस्यावज्ञातत्रापिमौनिनस्तत्रापिमयिदयालोरित्यालोच्यशोकोतीवतस्यवर्द्धइत्याह तंचेत्यादिना ॥ २४ ॥ अनुक्रोशात्मतांदयालुतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ सर्वतएवा

पूजितस्तुनरेंद्रेणद्विजोगौरमुखस्तदा ॥ आचस्यौचपरिश्रांतोराज्ञःसर्वमशेषतः ॥ १६ ॥ शमीकवचनंघोरंयथोक्तंमंत्रिसन्निधौ ॥ गौरमुखउवाच शमीकोनामराजेंद्रवर्ततेविषयेतव ॥ १७ ॥ ऋषिःपरमधर्मात्मादांतःशांतोमहातपाः ॥ तस्यत्वयानरव्याघ्रसर्पःप्राणैर्वियोजितः ॥ १८ ॥ अवसक्तोधनुष्को व्यास्कंधेमौनान्वितस्यच ॥ क्षांतवांस्तवतत्कर्मपुत्रस्तस्यनचक्षमे ॥ १९ ॥ तेनशप्तोसिराजेंद्रपितुरज्ञातमद्यवै ॥ तक्षकःसप्तरात्रेणमृत्युस्तवभविष्यति ॥ २० ॥ तत्ररक्षांकुरुष्वेतिपुनःपुनरथाऽब्रवीत् ॥ तदन्यथानशक्यंचकर्तुंकेनचिदप्युत ॥ २१ ॥ नहिशक्नोतितंयंतुंपुत्रंकोपसमन्वितं ॥ ततोऽहंप्रेषितस्तेनत वराजन्हितार्थिना ॥ २२ ॥ सूतउवाच इतिश्रुत्वावचोघोरंसराजाकुरुनंदनः ॥ पर्यतप्यततत्पापंकृत्वाराजामहातपाः ॥ २३ ॥ तंचमौनव्रतंश्रुत्वाव नेमुनिवरंतदा ॥ भूयएवाभवद्राजाशोकसंतप्तमानसः ॥ २४ ॥ अनुक्रोशात्मतांतस्यशमीकस्यावधार्यच ॥ पर्यतप्यतभूयोपिकृत्वातत्किल्बिषंमुनेः ॥ २५ ॥ नहिमृत्युंतथाराजाश्रुत्वावैसोऽन्वतप्यत ॥ अशोचदमरप्रख्योयथाकृत्वेहकर्मतत् ॥ २६ ॥ ततस्तंप्रेषयामासराजागौरमुखंतदा ॥ भूयःप्रसादंभगवान्करो त्विहममेतिवै ॥ २७ ॥ तस्मिंश्चगतमात्रेऽथराजागौरमुखेतदा ॥ मंत्रिभिर्मंत्रयामाससहसंविग्नमानसः ॥ २८ ॥ संमंत्र्यमंत्रिभिश्चैवसतथामंत्रतत्ववित् ॥ प्रासादंकारयामासएकस्तंभंसुरक्षितं ॥ २९ ॥ रक्षांचविदधेतत्रभिषजश्चौषधानिच ॥ ब्राह्मणान्मंत्रसिद्धांश्चसर्वतोवैन्ययोजयत् ॥ ३० ॥ राजकार्याणितत्र स्थःसर्वाण्येवाकरोच्चसः ॥ मंत्रिभिःसहधर्मज्ञःसमंतात्परिरक्षितः ॥ ३१ ॥ नचैनंकश्चिदारूढंलभतेराजसत्तमं ॥ वातोऽपिनिश्चरंस्तत्रप्रवेशेविनिवार्यते ॥ ३२ ॥ प्राप्तेचदिवसेतस्मिन्सप्तमेद्विजसत्तमः ॥ काश्यपोऽभ्यागमद्विद्वांस्तंराजानंचिकित्सितुं ॥ ३३ ॥ श्रुतंहितेनतदभूद्यथातंराजसत्तमं ॥ तक्षकःपन्नगश्रे ष्ठोनेष्यतेयमसादनं ॥ ३४ ॥

त्मानंगोपायेदितिशास्त्रादात्मरक्षार्थंयत्नंकृतवानित्याह प्रासादमित्यादिना ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ आरूढंप्रासादारूढं नलभतेद्रष्टुमपिनशक्नोति आरोढुमितिपाठेएनंप्रासादमितिद्रष्टव्यं राजसत्तमंराज्ञः समीचिनतमं ॥ ३२ ॥ चिकित्सितुंनिर्विषंकर्तुं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

अर्थःस्पष्टएवभविता धर्मोपिसर्वलोकोपकारकस्यराज्ञोजीवनेन एतेनभृत्यस्यापिनिष्कपटंमहत्सेवांकुर्वतोधर्मवृद्धिरस्तीतिज्ञेयं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिआदि

तंदष्टंपन्नगेंद्रेणकरिष्येऽहमपज्वरं ॥ तत्रमेऽर्थश्चधर्मश्चभवितेतिविचिंतयन् ॥ ३५ ॥ तंददर्शसनागेंद्रस्तक्षकःकाश्यपंपथि ॥ गच्छंतमेकमनसंद्विजोभूत्वावयोऽतिगः ॥ ३६ ॥ तमब्रवीत्पन्नगेंद्रःकाश्यपंमुनिपुंगवं ॥ क्वभवांस्त्वरितोयातिकिंचकार्यंचिकीर्षति ॥ ३७ ॥ काश्यपउवाच नृपंकुरुकुलोत्पन्नंपरिक्षितमरिंदमं ॥ तक्षकःपन्नगश्रेष्ठस्तेजसाऽद्यप्रधक्ष्यति ॥ ३८ ॥ तंदष्टंपन्नगेंद्रेणतेनाग्निसमतेजसं ॥ पांडवानांकुलकरंराजानममितौजसं ॥ गच्छामित्वरितंसौम्यसद्यःकर्तुमपज्वरं ॥ ३९ ॥ तक्षकउवाच अहंसतक्षकोब्रह्मंस्तंधक्ष्यामिमहीपतिं ॥ निवर्त्तस्वनशक्तस्त्वंमयादष्टंचिकित्सितुं ॥ ४० ॥ काश्यपउवाच अहंतंनृपतिंगत्वात्वयादष्टमपज्वरं ॥ करिष्यामीतिमेबुद्धिर्विद्याबलसमन्विता ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिकाश्यपागमनेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ तक्षकउवाच यदिदष्टंमयेहत्वंशक्तःकिंचिच्चिकित्सितुं ॥ ततोवृक्षंमयादष्टमिमंजीवयकाश्यप ॥ १ ॥ परंमंत्रबलंयत्तेतद्दर्शययतस्वच ॥ न्यग्रोधमेनंधक्ष्यामिपश्यतस्तेद्विजोत्तम ॥ २ ॥ काश्यपउवाच दशनागेंद्रवृक्षंत्वंयद्येतदभिमन्यसे ॥ अहमेनंत्वयादष्टंजीवयिष्येभुजंगम ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच एवमुक्तःसनागेंद्रःकाश्यपेनमहात्मना ॥ अदशद्वृक्षमभ्येत्यन्यग्रोधंपन्नगोत्तमः ॥ ४ ॥ सवृक्षस्तेनदष्टस्तुपन्नगेनमहात्मना ॥ आशीविषविषोपेतःप्रजज्वालसमंततः ॥ ५ ॥ तंदग्ध्वासनगंनागःकाश्यपंपुनरब्रवीत् ॥ कुरुयत्नंद्विजश्रेष्ठजीवयैनंवनस्पतिं ॥ ६ ॥ सौतिरुवाच भस्मीभूतंततोवृक्षंपन्नगेंद्रस्यतेजसा ॥ भस्मसर्वंसमाहृत्यकाश्यपोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ विद्याबलंपन्नगेंद्रपश्यमेद्यवनस्पतौ ॥ अहंसंजीवयाम्येनंपश्यतस्तेभुजंगम ॥ ८ ॥ ततःसभगवान्विद्वान्काश्यपोद्विजसत्तमः ॥ भस्मराशीकृतंवृक्षंविद्ययासमजीवयत् ॥ ९ ॥ अंकुरंकृतवांस्तत्रततःपर्णद्वयान्वितं पलाशिनंशाखिनंचतथाविटपिनंपुनः ॥ १० ॥ तंदृष्ट्वाजीवितंवृक्षंकाश्यपेनमहात्मना ॥ उवाचतक्षकोब्रह्मन्नैतदत्यद्भुतंत्वयि ॥ ११ ॥ द्विजेंद्रयद्विषंहन्याममवामद्विधस्यवा ॥ कंत्वमर्थमभिप्रेप्सुर्यासितत्रतपोधन ॥ १२ ॥

पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यदीति ॥ १ ॥ २ ॥ दशदंशंकुरु ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नगंवृक्षं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ नैतदिति हेब्रह्मन्त्वयिसर्वशक्तिमतिब्रह्मीभूतेएतत्अद्भुतंन एतदितिपाठेयथाश्रुतोऽर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥

प्राप्तुंअभिलषितंफलमित्यन्वयः ॥ १३ ॥ घटमानस्यसज्जमानस्य ॥ १४ ॥ निरंशुःराह्वादिनाहतप्रभः ॥ १५ ॥ स्वापतेयंहिरण्यं स्वंधनंतस्यपतिः अग्निर्भुवद्रयिपतीरयीणामितिलिंगात्रयिरितिधन नाम स्वपतेरिदंस्वापतेयं आग्नेयंवैहिरण्यमितिश्रुतेश्च द्रव्यंवित्तंस्वापतेयमित्यमरः॥ १६॥ १७॥ प्रदध्यौध्यानंचकेराजानंप्रतिराज्ञोमृत्युमुद्दिश्येत्यर्थः ॥ १८॥ १९॥ समयेनकालेनसंकेतविशेषेणगुप्तवेषेणे

यत्तेभिलषितंप्राप्तुंफलंतस्मान्नृपोत्तमात् ॥ अहमेवप्रदास्यामितत्तेयद्यपिदुर्लभं॥ १३॥ विप्रशापाभिभूतेचक्षीणायुषिनराधिपे ॥ घटमानस्यतेविप्रसिद्धिः संशयिताभवेत् ॥ १४ ॥ ततोयशःप्रदीप्तंतेत्रिषुलोकेषुविश्रुतं ॥ निरंशुरिव घर्मांशुरंतर्धानमितोव्रजेत् ॥ १५ ॥ काश्यपउवाच धनार्थीयाम्यहंतत्र तन्मेदेहिभुजंगम ॥ ततोऽहंविनिवर्तिष्येस्वापतेयंप्रगृह्यवै ॥ १६ ॥ तक्षकउवाच यावद्धनंप्रार्थयसेतस्माद्राज्ञस्ततोऽधिकं ॥ अहमेवप्रदास्यामि निवर्तस्वद्विजोत्तम ॥ १७॥ सौतिरुवाच तक्षकस्यवचःश्रुत्वाकाश्यपोद्विजसत्तमः ॥ प्रदध्यौसुमहातेजाराजानंप्रतिबुद्धिमान् ॥ १८॥ दिव्यज्ञानःसतेज स्वीज्ञात्वातंनृपतिंतदा ॥ क्षीणायुषंपांडवेयमपावर्ततकाश्यपः ॥ १९ ॥ लब्ध्वावित्तंमुनिवरस्तक्षकाद्यावदीप्सितं ॥ निवृत्तेकाश्यपेतस्मिन्समयेनमहात्मनि ॥ २० ॥ जगामतक्षकस्तूर्णंनगरंनागसाह्वयं ॥ अथशुश्रावगच्छन्सतक्षकोजगतीपतिं ॥ २१ ॥ मंत्रैर्गदैर्विषहरैरक्ष्यमाणंप्रयत्नतः ॥ सौतिरुवाच स चिंतयामासतदामायायोगेनपार्थिवः ॥ २२ ॥ मयावंचयितव्योऽसौकउपायोभवेदिति ॥ ततस्तापसरूपेणप्राहिणोत्सभुजंगमान् ॥ २३ ॥ फलदर्भोदकं गृह्यराज्ञेनागोथतक्षकः ॥ तक्षकउवाच गच्छध्वंयूयमव्यग्राराजानंकार्यवत्तया ॥ २४॥ फलपुष्पोदकंनामप्रतिग्राहयितुंनृपं ॥ सौतिरुवाच ते तक्षकसमादिष्टास्तथाचक्रुर्भुजंगमाः ॥ २५ ॥ उपनिन्युस्तथाराज्ञेदर्भानापःफलानिच ॥ तच्चसर्वंसराजेंद्रःप्रतिजग्राहवीर्यवान् ॥ २६ ॥ कृत्वातेषांचकार्याणिगम्यतामित्युवाचतान् ॥ गतेषुतेषुनागेषुतापसच्छद्मरूपिषु ॥ २७॥ अमात्यान्सुहृदश्चैवप्रोवाचसनराधिपः ॥ भक्षयंतुभवंतोवैस्वादूनीमानिसर्वशः ॥ ॥ २८ ॥ तापसैरुपनीतानिफलानिसहितामया ॥ ततोराजाससचिवःफलान्यादातुमैच्छत ॥ २९ ॥ विधिनासंप्रयुक्तोवैऋषिवाक्येनतेनतु ॥ यस्मिन्नेवफलेनागस्तमेवाभक्षयत्स्वयं ॥ ३० ॥ ततोभक्षयतस्तस्यफलात्कृमिरभूदणुः ॥ ह्रस्वकःकृष्णनयनस्ताम्रवर्णोऽथशौनक ॥ ३१ ॥

तिवा॥ २० ॥ २१ ॥ गदैःदंशस्थानेक्षुरेणोत्कीर्णेमर्द्यमानैरौषधविशेषैः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ आपःअपः ॥ २६ ॥ तेषांकार्याणिपारितोषिकदानानि ॥ २७ ॥ २८ ॥ आदातुंभक्षितुं ॥ २९ ॥ विधिनादैवेन तमेवतदेव ॥ ३० ॥ ह्रस्वकःकुत्सितोह्रस्वः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ परिहृतंपरिहारःब्राह्मणावमाननादोषस्यभवेत् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सतंगृह्यनृपश्रेष्ठःसचिवानिदमब्रवीत् ॥ अस्तमभ्येतिसवितावि षादद्यनमेभयं ॥ ३२ ॥ सत्यवागस्तुसमुनिःकृमिर्मांदशतामयं ॥ तक्षकोनामभूत्वावैतंथाप रिहृतंभवेत् ॥ ३३ ॥ तेचैनमन्ववर्ततमंत्रिणःकालचोदिताः ॥ एवमुक्त्वासराजेंद्रोग्रीवायांसन्निवेश्यह ॥ ३४ ॥ कृमिकंप्राहसत्तूर्णमुमूर्षुर्नष्टचेतनः ॥ प्रहस न्नेवभोगेनतक्षकेणत्ववेष्ट्यत ॥ ३५ ॥ तस्मात्फलाद्विनिष्क्रम्ययत्तद्राज्ञेनिवेदितं ॥ वेष्टयित्वाचवेगेनविनद्यचमहास्वनं ॥ अदशत्पृथिवीपालंतक्षकःपन्नगे श्वरः ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणितक्षकदंशेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ तेत थामंत्रिणोदृष्ट्वाभोगेनपरिवेष्टितं ॥ विपण्णवदनाःसर्वेरुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥ १ ॥ तंतुनादंततःश्रुत्वामंत्रिणस्तेप्रदुद्रुवुः ॥ अपश्यंततथायांतमाकाशेना गमद्भुतं ॥ २ ॥ सीमंतमिवकुर्वाणंनभसःपद्मवर्चसं ॥ तक्षकंपन्नगश्रेष्ठंभृशंशोकपरायणाः ॥ ३ ॥ ततस्तुतेतद्गृहमग्निनावृतंप्रदीप्यमानंविषजेनभोगि नः ॥ भयात्परित्यज्यदिशःप्रपेदिरेपपातराजाऽशनिनाडितोयथा ॥ ४ ॥ ततोनृपेतक्षकतेजसाहतेप्रयुज्यसर्वाःपरलोकसत्क्रियाः ॥ शुचिर्द्विजोराजपुरोहि तस्तदातथैवतेतस्यनृपस्यमंत्रिणः ॥ ५ ॥ नृपंशिशुंतस्यसुतंप्रचक्रिरेसमेत्यसर्वेपुरवासिनोजनाः ॥ नृपंयमाहुस्तममित्रघातिनंकुरुप्रवीरंजनमेजयंजनाः ॥ ६ ॥ सबालएवार्यमतिर्नृपोत्तमःसहैवतैर्मंत्रिपुरोहितैस्तदा ॥ शशासराज्यंकुरुपुंगवाग्रजोयथाऽस्यवीरःप्रपितामहस्तथा ॥ ७ ॥ ततस्तुराजानममित्रता पनंसमीक्ष्यतेतस्यनृपस्यमंत्रिणः ॥ सुवर्णवर्माणमुपेत्यकाशिपंवपुष्टमार्थंवरयांप्रचक्रमुः ॥ ८ ॥ ततःसराजाप्रददौवपुष्टमांकुरुप्रवीरायपरीक्ष्यधर्मतः ॥ सचापितांप्राप्यमुदायुतोऽभवन्नचान्यनारीषुमनोदधेक्वचित् ॥ ९ ॥ सरःसुफुल्लेषुवनेषुचैवप्रसन्नचेताविजहारवीर्यवान् ॥ तथासराजन्यवरोविजह्निवा न्यथोर्वशींप्राप्यपुरापुरूरवाः ॥ १० ॥

तेतथेति ॥ १ ॥ २ ॥ सीमंतःस्त्रीणांद्विफालबद्धेषुकेशेषुमध्येसिंदूररेखा तंकुर्वाणं पद्मवत्रक्तवर्णत्वात् आकाशस्यचनीलत्वात् ॥ ३ ॥ अशनिताडितोवज्राहतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रपितामहोयुधिष्ठिरः ॥ ॥ ७ ॥ वपुष्टमाकाशिराजकन्या ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

वरंवरणीयं प्रतीतरूपात्दृष्टरूपा प्रतीतंप्रख्यातंरूपंसौंदर्यंयस्याइतिवा भावेनानुरागातिशयेन अनुभूतमिहाकृतंमृगयापदमापदां विष्णुरानोपियद्रागादगात्तक्षकभक्ष्यतामितिग्लगर्भः ॥ ११ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एतस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ स्वत्राणंस्वरक्षां दीनरूपःकरुणापी-

वपुष्टमाचापिवरंपतिव्रताप्रतीतरूपासमवाप्यभूपतिं ॥ भावेनरामारमयांबभूवतंविहारकालेष्ववरोधसुंदरी ॥ ११ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणि आस्तीकपर्वणिजनमेजयराज्याभिषेकेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सूतउवाच एतस्मिन्नेवकालेतुजरत्कारुर्महातपाः ॥ चचारपृथिवींकृत्स्नांयत्रसायंगृहोमुनिः ॥ १ ॥ चरन्दीक्षांमहातेजादुश्चरामकृतात्मभिः ॥ तीर्थेष्वाप्लवनंकृत्वापुण्येषुविचचारह ॥ २ ॥ वायुभक्षोनिराहारः शुष्यन्नहरहर्मुनिः ॥ सददर्शपितॄन्गर्तेलंबमानानधोमुखान् ॥ ३ ॥ एकतंत्ववशिष्टंवैवीरणस्तंबमाश्रितान् ॥ तंतंतुंचशनैराखुमाददानंबिलेशयं ॥ ४ ॥ निराहारान्कृशान्दीनान्गर्तेस्वत्राणमिच्छतः ॥ उपसृत्यसतान्दीनान्दीनरूपोऽभ्यभाषत ॥ ५ ॥ केभवंतोऽवलंबंतेवीरणस्तंबमाश्रिताः ॥ दुर्बलंखादितैर्मूलैराखुनाबिलवासिना ॥ ६ ॥ वीरणस्तंबकेमूलंयदप्येकमिहास्थितं ॥ तदप्ययंशनैराखुरादत्तेदशनैःशितैः ॥ ७ ॥ छेत्स्यतेऽल्पावशिष्टत्वादेतदप्यचिरादिव ॥ ततस्तुपतिताराऽत्रगर्तेव्यक्तमधोमुखाः ॥ ८ ॥ तस्यमेदुःखमुत्पन्नंदृष्ट्वायुष्मानधोमुखान् ॥ कृच्छ्रामापदमापन्नान्प्रियंकिंकरवाणिवः ॥ ९ ॥ तपसोऽस्यचतुर्थेनतृतीयेनाथवापुनः ॥ अर्धेनवापिनिस्तर्तुमापदंब्रूतमाचिरं ॥ १० ॥ अथवाऽपिसमग्रेणतरंतुतपसामम ॥ भवंतःसर्वएवेहकाममेवंविधीयतां ॥ ११ ॥ पितरऊचुः वृद्धोभवान्ब्रह्मचारीयोनस्त्रातुमिहेच्छसि ॥ नतुविप्राग्र्यतपसाशक्यतेतद्व्यपोहितुं ॥ १२ ॥ अस्तिनस्ताततपसःफलंप्रवदतांवर ॥ संतानप्रक्षयाद्ब्रह्मन्पताम निरयेशुचौ ॥ १३ ॥ संतानंहिपरोधर्मएवमाहपितामहः ॥ लंबतामिहनस्तातनज्ञानंप्रतिभातिवै ॥ १४ ॥ येनत्वांनाभिजानीमोलोकेविख्यातपौरुषं ॥ वृद्धोभवान्महाभागोयोनःशोच्यान्सुदुःखितान् ॥ १५ ॥ शोचतेचैवकारुण्याच्छृणुयेवैवयंद्विज ॥ यायावरानामवयमृषयःसंशितव्रताः ॥ १६ ॥ लोकात्पुण्यादिहभ्रष्टाःसंतानप्रक्षयान्मुने ॥ प्रनष्टंनस्तपस्तीव्रंनहिनस्तंतुरस्तिवै ॥ १७ ॥

हितत्वात् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पतिताराःपतिष्यथ ॥ ८ ॥ कृच्छ्रंदुस्तरंयथास्यात्तथाआपदंआपन्नान्प्राप्तान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ तद्व्यपोहितुंअस्मदीयंकृच्छ्रंअपनेतुं ॥ १२ ॥ प्रवदतांप्रवक्तॄणांअध्यापकानां ॥ १३ ॥ ज्ञानंसंज्ञा ययासंज्ञयात्वांजानीमः मूर्च्छितकल्याःस्मइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ नियतात्माजितचित्तः महात्मामहामतिः॥ १९॥ कृच्छ्रंसंकटं आपादिताःप्रापिताः ॥ २० ॥ नाथवत्तयादययापरवशतया ॥ २१॥२२॥ २३ ॥२४ ॥२५॥ २६ ॥ मंदात्मानंअदीर्घदर्शिनं अचेतसंपाषाणतुल्यं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ अपरंज्ञानादर्वाचीनं किंप्रजयाकरिष्यामोयेषांनोऽयमात्मायंलोकइतिश्रुतेः किमर्थावयमध्येष्यामहेकिमर्थावयंयक्ष्यामहेवाचिहिप्राणंजुहुम

अस्तित्वेकोऽद्यनस्तंतुःसोऽपिनास्तियथातथा॥ मंदभाग्योऽल्पभाग्यानांतपएकंसमास्थितः॥ १८॥ जरत्कारुरितिख्यातोवेदवेदांगपारगः ॥ नियतात्मा महात्माचसुव्रतःसुमहातपाः॥ १९॥ तेनस्मतपसोलोभात्कृच्छ्रमापादितावयं॥ नतस्यभार्यापुत्रोवाबांधवोवाऽस्तिकश्चन॥ २०॥ तस्माल्लंबामहेगर्त्तेन ष्टसंज्ञात्यनाथवत्॥ सवक्तव्यस्त्वयादृष्टोत्यस्माकंनाथवत्तया॥ २१॥ पितरस्तेऽवलंबंतेगर्त्तेदीनाअधोमुखाः॥ साधुदारान्कुरुष्वेतिप्रजामुत्पादयेतिच॥ ॥ २२॥ कुलतंतुर्हिनःशिष्टस्त्वमेवैकस्तपोधन॥ यस्त्वंपश्यसिनोब्रह्मन्वीरणस्तंबमाश्रितान्॥ २३॥ एषोऽस्माकंकुलस्तंबआस्तेस्वकुलवर्धनः॥ यानिपश्यसिवैब्रह्मन्मूलानीहास्यवीरुधः॥ २४॥ एतेनस्तंतवस्तातकालेनपरिभक्षिताः॥ यत्त्वेतत्पश्यसिब्रह्मन्मूलमस्यार्धभक्षितं॥ २५॥ यत्रलंबामहेगर्त्तेसोऽप्येकस्तपआस्थितः॥ यमाखुंपश्यसिब्रह्मन्कालएषमहावलः॥ २६॥ सतंतपोरतंमंदंशनैःक्षपयतेतुदन्॥ जरत्कारुंतपोलुब्धंमंदात्मानमचेतसं॥ २७॥ नहिनस्तत्तपस्तस्यतारयिष्यतिसत्तम॥ छिन्नमूलान्परिभ्रष्टान्कालोपहतचेतसः॥ २८॥ अधःप्रविष्टान्पश्यास्मान्यथादुष्कृतिनस्तथा॥ अस्मासुपतितेष्वत्रसहसवैःसबांधवैः॥२९॥ छिन्नःकालेनसोऽप्यंत्रगंतावैनरकंततः॥ तपोवाऽप्यथवायज्ञोयच्चान्यत्पावनंमहत्॥३०॥ तत्सर्वमपरंतातनसंतत्यासमंमतं॥ सतातदृष्ट्वाब्रूयास्तंजरत्कारुंतपोधन॥ ३१॥ यथादृष्टमिदंचात्रत्वयाख्येयमशेषतः॥ यथादारान्प्रकुर्यात्सपुत्रानुत्पादयेद्यथा॥ ३२॥ तथाब्रह्मंस्त्वयावाच्यःसोऽस्माकंनाथवत्तया॥ बांधवानांहितस्येहयथाचात्मकुलंतथा॥ ३३॥ कस्त्वंबंधुमिवास्माकमनुशोचसिसत्तम॥ श्रोतुमिच्छामसर्वेषांकोभवानिहतिष्ठति ॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिजरत्कारुपितृदर्शनंपंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४५॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ सौतिरुवाच

एतच्छ्रुत्वाजरत्कारुर्भृशंशोकपरायणः॥ उवाचतान्पितॄन्दुःखाद्बाष्पसंदिग्धयागिरा॥ १॥

इत्यादिश्रुतेश्चपित्र्यणमज्ञानामेवेतिभावः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ बांधवानामित्यादिसार्धःश्लोकः तस्यबांधवानांअस्माकंसर्वेषांमध्येकस्त्वं यथाआत्मकुलंतथार्बंधुमिववाअस्मान्अनुशोचसितत्तस्माच्छ्रोतुमिच्छामःकोभवानिहतिष्ठतीतियोजना ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

॥२ ॥ दुष्टाकृतिर्यस्यनस्यदुष्कृतेः ॥ ३ ॥ दिष्ट्याभाग्येन ॥ ४ ॥ ५ ॥ भावितंभावयुक्तं ॥ ६ ॥ निवेक्ष्येनिवेशंविवाहंकरिष्ये ॥ ७ ॥ ८ ॥ नभरेयं धारणपोषणेनकुर्यां ॥ ९ ॥ शाश्वतानित्याः अ

जरत्कारुरुवाच ममपूर्वेभवंतोवैपितरःसपितामहाः॥ तद्ब्रूतयन्मयाकार्यंभवतांप्रियकाम्यया ॥ २॥ अहमेवजरत्कारुःकिल्बिषीभवतांसुतः ॥ तेदंडं धारयतमेदुष्कृतेस्कृतात्मनः॥ ३॥ पितरऊचुः पुत्रदिष्ट्याऽसिसंप्राप्तइमंदेशंयदृच्छया॥ किमर्थंचत्वयाब्रह्मन्नकृतोदारसंग्रहः ॥ ४॥ जरत्कारुरुवाच ममायंपितरोनित्यंहृद्यर्थःपरिवर्त्तते॥ ऊर्ध्वरेताःशरीरंवैप्रापयेयममुत्रवै ॥५॥ नदारान्वैकरिष्येहमितिमेभावितंमनः ॥ एवंदृष्ट्वातुभवतःशकुंतानिवलंबतः॥ ६॥ मयानिवर्त्तिताबुद्धिर्ब्रह्मचर्यात्पितामहाः॥ करिष्येवःप्रियंकामंनिवेक्ष्येऽहमसंशयं॥ ७॥ सनाम्नींयद्यहंकन्यामुपलप्स्येकदाचन ॥ भविष्यतिचयाकाचिद्भैक्ष्यवत्स्वयमुद्यता ॥ ८॥ प्रतिग्रहीतातामस्मिनभरेयंचयामहं॥ एवंविधमहंकुर्यांनिवेशंप्राप्नुयांयदि ॥ अन्यथानकरिष्येऽहंसत्यमेतत्पितामहाः॥ ९ ॥ तत्रचोत्पत्स्यतेजंतुर्भवतांतारणायवै॥ शाश्वताश्चाव्ययाश्चैवतिष्ठंतुपितरोमम ॥ १०॥ सूतउवाच एवमुक्त्वातुसपितॄंश्चचारपृथिवीमुनिः॥ नचस्मलभतेभार्यांवृद्धोऽयमितिशौनक॥ ११ ॥ यदानिर्वेदमापन्नःपितृभिश्चोदितस्तथा॥ तदाऽरण्यंसगत्वोच्चैश्चुक्रोशभृशदुःखितः॥ १२॥ सत्वरण्यगतःप्राज्ञःपितॄणांहितकाम्यया॥ उवाचकन्यांयाचामितिस्रोवाचःशनैरिमाः ॥ १३ ॥ यानिभूतानिसंतीहस्थावराणिचराणिच ॥ अंतर्हितानिवायानितानिशृण्वंतुमेवचः॥ १४ ॥ उग्रेतपसिवर्त्तंतेपितरश्चोदयंतिमां॥ निविशस्वेतिदुःखार्ताःसंतानस्यचिकीर्षया ॥ १५ ॥ निवेशायाखिलांभूमिंकन्याभैक्ष्यंचरामिभोः॥ दरिद्रोदुःखशीलश्चपितृभिःसन्नियोजितः ॥ १६॥ यस्यकन्यास्तिभूतस्ययेमयेहप्रकीर्त्तिताः॥ तेमेकन्यांप्रयच्छंतुचरतःसर्वतोदिशं॥ १७॥ ममकन्यासनाम्नीयाभैक्ष्यवच्चोदिताभवेत्॥ भरेयंचैवयांनाहंतांमेकन्यांप्रयच्छत ॥ १८॥ ततस्तेपन्नगायेवैजरत्कारौसमाहिताः॥ तामादायप्रवृत्तिंतेवासुकेःप्रत्यवेदयन्॥ १९॥ तेषांश्रुत्वासनागेंद्रस्तांकन्यांसमलंकृतां ॥ प्रगृह्यारण्यमगमत्समीपंतस्यपन्नगः॥ २० ॥ तत्रतांभैक्ष्यवत्कन्यांप्रादात्तस्मैमहात्मने॥ नागेंद्रोवासुकिर्ब्रह्मन्नसतांप्रत्यगृह्णत॥ २१ ॥ असनामेतिवैमत्वाभरणेचाविचारिते॥ मोक्षभावेस्थितश्चापिद्वंद्वभूतःपरिग्रहे ॥ २२॥

व्ययाअपक्षयशून्याः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ याचामियाचे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ जरत्कारौसमाहिताःजरत्कारोरन्वेषणेयत्ताः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ असनामेति मोक्षेस्थितस्यपरिग्रहोदुःखायेतिपितृप्रयोजनमात्रंकार्यमित्याशयः ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वासुकिरिति ॥ १ ॥ प्रतीच्छप्रतिगृहाण ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्पर्ध्यंबहुमूल्यंतूलिकाद्यास्तरणंतेनसंयुतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ विप्रियेकृतेत्वांतवगृहेवासंचत्यजेयं ॥ ९ ॥ १० ॥ दुःखशीलंदुःखप्रदस्वभावं श्वेतकाकीयैःश्वाचएतश्चकाकश्चतेषामिमेश्वेतकाकीयास्तैः नित्यजागरूकत्वभय

ततोनामसकन्यायाःपप्रच्छभृगुनंदन ॥ वासुकिंभरणंचास्यानकुर्यामित्युवाचह ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्व० आस्तीकपर्वणिवासुकिजरत्कारुसमागमेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच वासुकिस्त्वब्रवीद्वाक्यंजरत्कारुमृषिंतदा ॥ सनाम्नीतवकन्येयंस्वसामे तपसान्विता ॥ १ ॥ भरिष्यामिचतेभार्याप्रतीच्छेमांद्विजोत्तम ॥ रक्षणंचकरिष्येस्याःसर्वशक्त्यातपोधन ॥ त्वदर्थंरक्ष्यतेचैषामयामुनिवरोत्तम ॥ २ ॥ ऋषिरुवाच नभरिष्येहमेतांवैएषमेसमयःकृतः ॥ अप्रियंचनकर्तव्यंकृतेचैनांत्यजाम्यहं ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच प्रतिश्रुतेतुनागेनभरिष्येभगिनीमिति ॥ जरत्कारुस्तदावेश्मभुजगस्यजगामह ॥ ४ ॥ तत्रमंत्रविदांश्रेष्ठस्तपोवृद्धोमहाव्रतः ॥ जग्राहपाणिंधर्मात्माविधिमंत्रपुरस्कृतं ॥ ५ ॥ ततोवासगृहंरम्यंपन्नगेंद्रस्यसंमतं ॥ जगामभार्यामादायस्तूयमानोमहर्षिभिः ॥ ६ ॥ शयनंतत्रसंकॢप्तंस्पर्ध्यास्तरणसंवृतं ॥ तत्रभार्यासहायोवैजरत्कारुरुवासह ॥ ७ ॥ सतत्रसमयंचक्रेभार्ययासहसत्तमः ॥ विप्रियंमनकर्तव्यंनचवाच्यंकदाचन ॥ ८ ॥ त्यजेयंविप्रियेचत्वांकृतेवासंचतेगृहे ॥ एतद्गृहाणवचनंमयायत्समुदीरितं ॥ ९ ॥ ततःपरमसंविग्नास्वसानागपतेस्तदा ॥ अतिदुःखान्वितावाक्यंतमुवाचैवमस्त्विति ॥ १० ॥ तथैवसाचभर्तारंदुःखशीलमुपाचरत् ॥ उपायैःश्वेतकाकीयैःप्रियकामायशस्विनी ॥ ११ ॥ ऋतुकालेततःस्नाताकदाचिद्वासुकेःस्वसा ॥ भर्तारंवैयथान्यायमुपतस्थेमहामुनिं ॥ १२ ॥ तत्रतस्याःसमभवद्गर्भोज्वलनसन्निभः ॥ अतीवतेजसायुक्तोवैश्वानरसमद्युतिः ॥ १३ ॥ शुक्लपक्षेयथासोमोव्यवर्धततथैवसः ॥ ततःकतिपयाहस्यजरत्कारुर्महायशाः ॥ १४ ॥ उत्संगेऽस्याःशिरःकृत्वासुष्वापपरिखिन्नवत् ॥ तस्मिंश्चसुप्तेविप्रेंद्रेसवितास्तमियाद्गिरिं ॥ १५ ॥ अह्नःपरिक्षयेब्रह्मंस्ततःसाऽचिंतयत्तदा ॥ वासुकेर्भगिनीभीताधर्मलोपान्मनस्विनी ॥ १६ ॥ किंनुमेसुकृतंभूयाद्भर्तुरुत्थापनंनवा ॥ दुःखशीलोहिधर्मात्माकथंनास्यापराध्नुयां ॥ १७ ॥

चकितत्वेंगितत्वज्ञैः उपाचरत्आराधितवती एतःकर्बुरेआगतेइतिमेदिनीकोशाद्वर्णवाच्यपिएतशब्दस्तद्वतिमृगेवर्त्ततेशोणादिपदवत् श्वेतइत्यत्रओमाङोश्वेतिपररूपं अन्येतुश्वेतकाकोवकस्तदीयैः तंहिवर्षामुनींद्रस्थंवक्ष्येवपुण्णानितद्वदिति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ उत्संगेअंके ॥ १५ ॥ १६ ॥ दुःखशीलोदुःखप्रदशीलोधर्मात्माचकथंकेनप्रकारेणापराधिनीनभवेयमित्यर्थः ॥ १७ ॥

कर्त्तव्यकोटिद्वयमुपन्यस्यधर्मलोपमेवगुरुकरोति कोपोवेति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रादुष्कृतःअग्निहोत्रोवन्हिर्यस्मिन्सप्रादुष्कृताग्निहोत्रः अग्निहोत्रोऽग्निहविषोरितिमेदिनी रम्योधर्मसाधन

कोपोवाधर्मशीलस्यधर्मलोपोऽथवापुनः ॥ धर्मलोपोगरीयान्वैस्यादित्यत्राकरोन्मतिं ॥ १८ ॥ उत्थापयिष्येयद्येनंध्रुवंकोपंकरिष्यति ॥ धर्मलोपोभवेद
स्यसंध्यातिक्रमणेध्रुवं ॥ १९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजरत्कारुर्भुजंगमा ॥ तमृषिंदीप्ततपसंशयानमनलोपमं ॥ २० ॥ उवाचेदंवचःश्लक्ष्णंततोमधुरभाषि
णी ॥ उत्तिष्ठत्वंमहाभागसूर्योऽस्तमुपगच्छति ॥ २१ ॥ संध्यामुपास्स्वभगवन्नपःस्पृष्ट्वायतव्रतः ॥ प्रादुष्कृताग्निहोत्रोऽयंमुहूर्त्तोरम्यदारुणः ॥ २२ ॥ संध्या
प्रवर्त्ततेचेयंपश्चिमायांदिशिप्रभो ॥ एवमुक्तःसभगवान्जरत्कारुर्महातपाः ॥ २३ ॥ भार्यांप्रस्फुरमाणोष्ठइदंवचनमब्रवीत् ॥ अवमानःप्रयुक्तोयंत्वयाम
मभुजंगमे ॥ २४ ॥ समीपेतेनवत्स्यामिगमिष्यामियथागतं ॥ शक्तिरस्तिनवामोरुमयिसुप्तेविभावसोः ॥ २५ ॥ अस्तंगंतुंयथाकालमितिमेहृदिवर्त्तते ॥
नचाप्यवमतस्येहवासोरोचेतकस्यचित् ॥ २६ ॥ किंपुनर्धर्मशीलस्यममवामद्विधस्यवा ॥ एवमुक्ताजरत्कारुर्भर्त्राहृदयकंपनं ॥ २७ ॥ अब्रवीद्भगिनीत
त्रवासुकेःसन्निवेशने ॥ नावमानात्कृतवतीतवाहंविप्रबोधनं ॥ २८ ॥ धर्मलोपोनतेविप्रस्यादित्येतन्मयाकृतं ॥ उवाचभार्यामित्युक्तोजरत्कारुर्महातपाः
॥ २९ ॥ ऋषिःकोपसमाविष्टस्त्यक्तुकामोभुजंगमां ॥ नमेवागनृतंप्राहगमिष्येऽहंभुजंगमे ॥ ३० ॥ समयोह्येषमेपूर्वंत्वयासहमिथःकृतः ॥ सुखमस्म्युषितो
भद्रेब्रूयास्त्वंभ्रातरंशुभे ॥ ३१ ॥ इतोमयिगतेभीरुगतःसभगवानिति ॥ त्वंचापिमयिनिष्क्रांतेनशोकंकर्त्तुमर्हसि ॥ ३२ ॥ इत्युक्तासाऽनवद्यांगीप्रत्युवाच
मुनिंतदा ॥ जरत्कारुंजरत्कारुश्चिंताशोकपरायणा ॥ ३३ ॥ बाष्पगद्गदयावाचामुखेनपरिशुष्यता ॥ कृतांजलिर्वरारोहापर्यश्रुनयनाततः ॥ ३४ ॥ धैर्यमा
लंब्यवामोरुहृदयेनप्रवेपता ॥ नमामर्हसिधर्मज्ञपरित्यक्तुमनागसं ॥ ३५ ॥ धर्मेस्थितांस्थितोधर्मेसदाप्रियहितेरतां ॥ प्रदानेकारणंयच्चममतुभ्यंद्विजोत्त
म ॥ ३६ ॥ तदलब्धवतींमंदांकिंमांवक्ष्यतिवासुकिः ॥ मातृशापाभिभूतानांज्ञातीनांममसत्तम ॥ ३७ ॥ अपत्यमीप्सितंत्वत्तस्तच्चतावन्नदृश्यते ॥ त्वत्तो
ह्यपत्यलाभेनज्ञातीनांमेशिवंभवेत् ॥ ३८ ॥ संप्रयोगोभवेन्नायंममभोघस्त्वयाद्विज ॥ ज्ञातीनांहितमिच्छंतीभगवंस्त्वांप्रसादये ॥ ३९ ॥

त्वात् दारुणोभूतादिप्रचारात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ विभावसोःसूर्यस्य ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मिथःअन्योन्यं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ चिंताभ्रातृकार्यविषयिणी शोकोभर्तृवि
योगजः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ संप्रयोगःसंबंधः मोघोनिष्फलः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गतमात्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अचूचुदंकार्यसि द्धिवकुंप्रेरितवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ जरत्कारुस्ततोवाक्यमित्युक्त्वाप्रत्यभाषतेतिवाक्यंवचनीयंमयोच्यतइतिशेषः इत्युक्त्वाप्रत्यभाषतगुरुवचनारंभेस्वेवक्तारोभवंतिपश्चात्संदेशंवदंति यथोक्तंब्रह्मवै

इममव्यक्तरूपंमेगर्भमाधायसत्तम॥ कथंत्यक्त्वामहात्मासन्गंतुमिच्छस्यनागसं॥४०॥ एवमुक्तस्तुसमुनिर्भार्यावचनमब्रवीत्॥यद्युक्तमनुरूपंचजरत्कारुं तपोधनः॥ ४१ ॥ अस्त्ययंसुभगेगर्भस्तववैश्वानरोपमः॥ ऋषिःपरमधर्मात्मावेदवेदांगपारगः॥ ४२ ॥ एवमुक्त्वासधर्मात्माजरत्कारुर्महानृषिः ॥ उग्राय तपसेभूयोजगामकृतनिश्चयः॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिजरत्कारुनिर्गमेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥
सौतिरुवाच गतमात्रंतुभर्तारंजरत्कारुरवेदयत्॥ भ्रातुःसकाशमागत्ययाथातथ्यंतपोधन॥ १॥ ततःसभुजगश्रेष्ठःश्रुत्वासुमहदप्रियं॥ उवाचभगि नींदीनांतदादीनतरःस्वयं॥ २॥ वासुकिरुवाच जानासिभद्रेयत्कार्यंप्रदानेकारणंचयत्॥ पन्नगानांहितार्थायपुत्रस्तेस्यात्ततोयदि॥ ३ ॥ ससर्प सत्रात्किलनोमोक्षयिष्यतिवीर्यवान्॥ एवंपितामहःपूर्वमुक्तवांस्तुसुरैःसह॥४॥ अप्यस्तिगर्भःसुभगेतस्मात्तेमुनिसत्तमात्॥ नचेच्छाम्यफलंतस्यदारकर्म मनीषिणः॥ ५॥ कामंचममनन्याय्यंप्रष्टुंत्वांकार्यमीदृशं॥ किंतुकार्यगरीयस्त्वात्ततस्त्वाहमचूचुदं॥ ६॥ दुर्वार्यतांविदित्वाचभर्तुस्तेऽतितपस्विनः॥ नैनम न्वागमिष्यामिकदाचिद्धिशपेत्समां॥ ७॥ आचक्ष्वभद्रेभर्तुःस्वंसर्वमेवविचेष्टितं॥उद्धरस्वचशल्यंमेघोरंहृदिचिरस्थितं॥८॥ जरत्कारुस्ततोवाक्यमित्युक्त्वा प्रत्यभाषत॥ आश्वासयंतीसंतप्तंवासुकिंपन्नगेश्वरं॥९॥ जरत्कारुरुवाच पृष्टोमयाऽपत्यहेतोःसमहात्मामहातपाः॥अस्तीत्युत्तरमुद्दिश्यममेदंगतवां श्वसः॥ १०॥ स्वैरेष्वपिनतेनाहंस्मरामिवितथंवचः॥ उक्तपूर्वंकुतोराजन्सांपरायेसवक्ष्यति ॥ ११ ॥ नसंतापस्त्वयाकार्यःकार्यंप्रतिभुजंगमे॥ उत्पत्स्यति चतेपुत्रोज्वलनार्कसमप्रभः॥ १२॥ इत्युक्त्वासहिमांभ्रातर्गतोभर्तातपोधनः॥ तस्माद्व्येतुपरंदुःखंतवेदंमनसिस्थितं॥ १३॥ सौतिरुवाच एत च्छ्रुत्वासनागेंद्रोवासुकिःपरयामुदा॥ एवमस्त्वितितद्वाक्यंभगिन्याःप्रत्यगृण्हत॥ १४॥

वर्ते इदंवचनमुक्त्वापेवाक्यंवाक्यविशारदः चकारावश्यकंकर्मनर्मदातीरमाश्रितइति ॥ ९ ॥ ममेदंकार्यमुद्दिश्यअस्तीत्युत्तरंदत्तवानितिशेषः ॥ १० ॥ वितथंतेनउक्तपूर्वंनस्मरामि सांपरायेसंकटे सांपरायोरणापदोरितिकोशः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रजज्ञेजनयामास ॥ १७ ॥ १८ ॥ बुद्धिःकार्यनिष्ठा सत्त्वगुणइतिसत्वकार्याणिधर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याणितैरन्वितः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ हिरण्मयःदीप्तिमान् ॥ २२ ॥ इति आदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ५ ॥ सर्पसत्रंप्रस्तावयन्शौनकउवाच यदपृच्छदिति ॥ १ ॥ निधनंमरणं ॥ २ ॥ ३ ॥ कल्याणंसर्वलोकहितंचेत्प्रति

सांत्वमानार्थदानैश्चपूजयाचानुरूपया ॥ सोदर्यांपूजयामासस्वसारंपन्नगोत्तमः ॥ १५ ॥ ततःप्रववृधेगर्भोमहातेजामहाप्रभः ॥ यथासोमोद्विजश्रेष्ठशुक्लपक्षोदितोदिवि ॥ १६ ॥ अथकालेतुसाब्रह्मन्प्रजज्ञेभुजगस्वसा ॥ कुमारंदेवगर्भाभंपितृमातृभयापहं ॥ १७ ॥ ववृधेसतुतत्रैवनागराजनिवेशने ॥ वेदांश्चाधिजगेसांगान्भार्गवाच्च्यवनान्मुने ॥ १८ ॥ चीर्णव्रतोबालएवबुद्धिसत्त्वगुणान्वितः ॥ नामचास्याभवत्ख्यातंलोकेष्वास्तीकइत्युत ॥ १९ ॥ अस्तीत्युक्त्वागतोयस्मात्पितागर्भस्थमेवतं ॥ वनंतस्मादिदंतस्यनामास्तीकेतिविश्रुतं ॥ २० ॥ सबालएवतत्रस्थश्चरन्नमितबुद्धिमान् ॥ गृहेपन्नगराजस्यप्रयत्नात्परिरक्षितः ॥ २१ ॥ भगवानिवदेवेशःशूलपाणिर्हिरण्मयः ॥ विवर्धमानःसर्वांस्तान्पन्नगानभ्यहर्षयत् ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणि[illegible]आस्तीकपर्वणिआस्तीकोत्पत्तौअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ शौनकउवाच यदपृच्छत्तदाराजामंत्रिणोजन[illegible]जयः ॥ पितुःस्वर्गगतिंतन्मेविस्तरेणपुनर्वद ॥ १ ॥ सौतिरुवाच शृणुब्रह्मन्यथापृच्छन्मंत्रिणोनृपतिस्तदा ॥ यथाचाख्यातवंतस्ते[illegible]निधनंतत्परिक्षितः ॥ २ ॥ जनमेजयउवाच जानंतिस्मभवंतस्तद्यथावृत्तंपितुर्मम ॥ आसीद्यथासनिधनंगतःकालेमहायशाः ॥ ३ ॥ श्रुत्वाभवत्सकाशाद्धिपितुर्वृत्तमशेषतः ॥ कल्याणंप्रतिपत्स्यामिविपरीतंनजातुचित् ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच मंत्रिणोथाब्रुवन्वाक्यंपृष्टास्तेनमहात्मना ॥ सर्वेधर्मविदःप्राज्ञाराजानंजनमेजयं ॥ ५ ॥ मंत्रिणऊचुः शृणुपार्थिवयद्ब्रूषेपितुस्तवमहात्मनः ॥ चरितंपार्थिवेंद्रस्ययथा[illegible]निष्ठांगतश्चसः ॥ ६ ॥ धर्मात्माचमहात्माचप्रजापालःपितातव ॥ आसीदिहयथावृत्तःसमहात्माशृणुष्वतत् ॥ ७ ॥ चातुर्वर्ण्यंस्वधर्मस्थंसकृत्वापर्यरक्षत ॥ धर्मतोधर्मविद्राजाधर्मोविग्रहवानिव ॥ ८ ॥ ररक्षपृथिवींदेवींश्रीमानतुलविक्रमः ॥ द्वेष्टारस्तस्यनैवासन्सचद्वेष्टिनकंचन ॥ ९ ॥ समःसर्वेषुभूतेषुप्रजापतिरिवाभवत् ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवस्वकर्मसु ॥ १० ॥ स्थिताःसुमनसोराजंस्तेनराज्ञास्वधिष्ठिताः ॥ विधवानाथविकलान्कृपणांश्चबभारसः ॥ ११ ॥

पत्स्यामिप्रतीकारंकरिष्यामिनान्यथेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ब्रूषेपृच्छसि निष्ठांसमाप्तिं ॥ ६ ॥ धर्मात्माउदारचित्तः महात्मामहानुभावः कलिनिग्राहकत्वात् ॥ ७ ॥ चातुर्वर्ण्यंचतुरोवर्णान् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ स्वधिष्ठिताःसुष्ठुपालिताः बभारपोषितवान् ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ शारद्वतस्यकृपाचार्यस्य ॥ १३ ॥ सोत्तरायामितिपादपूरणार्थःसंधिः अजीजनत्‌जातः ॥ १४ ॥ राजधर्मोग्रंथस्तस्यार्थःफलंतदुक्तानुष्ठानं शाब्दभावनायांप्रवृत्तेरेवभाव्यत्वात्‌ तत्रकुश लोदक्षः ॥ १५ ॥ आत्मवान्‌बुद्धिमान्‌ मेधावीबहुग्रंथधारणसमर्थः षड्वर्गःकामादिस्तस्यजेताषड्वर्गजित्‌ नीतिशास्त्रंकामंदकीयपालकाव्यादि ॥ १६ ॥ षष्टिवर्षाणिजन्मतः षष्टिवर्षपर्यंतंनतुराज्यला

सुदर्शःसर्वभूतानामासीत्सोमइवापरः॥ तुष्टपुष्टजनःश्रीमान्सत्यवाग्दृढविक्रमः ॥ १२ ॥ धनुर्वेदेतुशिष्योऽभून्नृपःशारद्वतस्यसः ॥ गोविंदस्यप्रियश्चासी त्पितातेजनमेजय ॥ १३ ॥ लोकस्यचैवसर्वस्यप्रियआसीन्महायशाः ॥ परिक्षीणेषुकुरुषुसोत्तरायामजीजनत्‌ ॥ १४ ॥ परिक्षिदभवत्तेनसौभद्रस्यात्मजो बली ॥ राजधर्मार्थकुशलोयुक्तःसर्वगुणैर्वृतः ॥ १५ ॥ जितेंद्रियश्चात्मवांश्चमेधावीधर्मसेविता ॥ षड्वर्गजिन्महाबुद्धिर्नीतिशास्त्रविदुत्तमः ॥ १६ ॥ प्रजाइ मास्तवपितापष्टिवर्षाण्यपालयत्‌ ॥ ततोदिष्टांतमापन्नःसर्वेषांदुःखमावहन्‌ ॥ १७ ॥ ततस्त्वंपुरुषश्रेष्ठधर्मेणप्रतिपेदिवान्‌ ॥ इदंवर्षसहस्राणिराज्यंकुरुकुला गतं ॥ बालएवाभिषिक्तस्त्वंसर्वभूतानुपालकः ॥ १८ ॥ जनमेजयउवाच नास्मिन्कुलेजातुबभूवराजायोनप्रजानांप्रियकृत्प्रियश्च ॥ विशेषतःप्रेक्ष्य पितामहानांवृत्तंमहद्वृत्तपरायणानां ॥ १९ ॥ कथंनिधनमापन्नःपितामभतथाविधः ॥ आचक्षध्वंयथावन्मेश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ २० ॥ सौतिरुवा च एवंसंचोदिताराज्ञामंत्रिणस्तेनराधिपं ॥ ऊचुःसर्वेयथावृत्तंराज्ञःप्रियहितैषिणः ॥ २१ ॥ मंत्रिणऊचुः सराजापृथिवीपालःसर्वशस्त्रभृतांव रः ॥ बभूवमृगयाशीलस्तवराजन्पितासदा ॥ २२ ॥ यथापांडुर्महाबाहुर्धनुर्धरवरोयुधि ॥ अस्मास्वासज्यसर्वाणिराजकार्याण्यशेषतः ॥ २३ ॥ सकदाचिद्व नगतोमृगंविव्याधपत्रिणा ॥ विध्वाचान्वसरत्तूर्णंतंमृगंगहनेवने ॥ २४ ॥ पदातिर्बद्धनिस्त्रिंशस्ततायुधकलापवान्‌ ॥ नचाससादगहनेमृगंनष्टंपितातव ॥ २५ ॥ परिश्रांतोवयस्थश्चपष्टिवर्षोजरान्वितः ॥ क्षुधितःसमहारण्येददर्शमुनिसत्तमं ॥ २६ ॥ सतंपप्रच्छराजेंद्रोमुनिंमौनव्रतेस्थितं ॥ नचकिंचिदुवाचै दंपृष्टोऽपिसमुनिस्तदा ॥ २७ ॥ ततोराजाक्षुच्छ्रमार्तस्तंमुनिंस्थाणुवत्स्थितं ॥ मौनव्रतधरंशांतंसद्योमन्युवशंगतः ॥ २८ ॥

भात्‌ अपालयत्‌पालितवान्‌ षट्त्रिंशेवर्षेलब्धराज्यः चतुर्विंशतिवर्षपर्यंतंतत्पालनस्यदृष्टत्वादित्यर्थः दिष्टंधर्माधर्मौतयोरंतंअवसानंविदेहकैवल्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ पितामहानांपांडवानां ॥ १९ ॥ आचक्षध्वं भ्वादेराकृतिगणत्वात्‌शपोलुङ्न ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ गहनेदुर्गमे ॥ २४ ॥ निस्त्रिंशःखड्गः ततायुधकलापवान्‌ततोविस्तीर्णआयुधानांबाणादीनांकलापस्तूणस्तद्वान्‌ कलापःसं हतौबर्हेकांचीभूषणतूणयोरितिमेदिनी ॥ २५ ॥ वयस्थोवृद्धः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ब्रह्माणंआचार्यं पूजांतस्यैवचकार तेनानुज्ञातस्त

नवुबोधचतंराजामौनव्रतधरंमुनिं ॥ सतंक्रोधसमाविष्टोधर्षयामासतेपिता ॥ २९ ॥ मृतंसर्पंधनुष्कोट्यासमुत्क्षिप्यधरातलात् ॥ तस्यशुद्धात्मनःप्रादात्स्कंधेभरतसत्तम ॥ ३० ॥ नचोवाचसमेधावीतमथोसाध्वसाधुवा ॥ तस्थौतथैवचाक्रुद्धःसर्पस्कंधेनधारयन् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिपारिक्षितीयेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥७॥ ॥७॥ मंत्रिणऊचुः ततःसराजाराजेंद्रस्कंधेतस्यभुजंगमं ॥ मुनेःक्षुत्क्षामआसज्यस्वपुरंप्रययौपुनः ॥ १ ॥ ऋषेस्तस्यतुपुत्रोऽभूद्गविजातोमहायशाः ॥ शृंगीनाममहातेजास्तिग्मवीर्योतिकोपनः ॥ २ ॥ ब्रह्माणंसमुपागम्यमुनिःपूजांचकारह ॥ सोऽनुज्ञातस्ततस्तत्रशृंगीशुश्रावतंतदा ॥ ३ ॥ सख्युःसकाशात्पितरंपित्रातेधर्षितंपुरा ॥ मृतंसर्पंसमासक्तंस्थाणुभूतस्यतस्यतं ॥ ४ ॥ वहंतंराजशार्दूलस्कंधेनानपकारिणं ॥ तपस्विनमतीवाथतंमुनिप्रवरंनृप ॥ ५ ॥ जितेंद्रियंविशुद्धंचस्थितंकर्मण्यथाद्भुतं ॥ तपसाद्योतितात्मानंस्वेष्वंगेषुयतंतदा ॥ ॥ ६ ॥ शुभाचारंशुभकथंसुस्थितंतमलोलुपं ॥ अक्षुद्रमनसूयंचवृद्धंमौनव्रतेस्थितं ॥ शरण्यंसर्वभूतानांपित्राविनिकृतंतव ॥ ७ ॥ शशापाथमहातेजाःपितरंतेरुषान्वितः ॥ ऋषेःपुत्रोमहातेजाबालोऽपिस्थविरद्युतिः ॥ ८ ॥ सक्षिप्रमुदकंस्पृष्ट्वारोषादिदमुवाचह ॥ पितरंतेऽभिसंधायतेजसाप्रज्वलन्निव ॥ ९ ॥ अनागसिगुरौयोमेमृतंसर्पमवासृजत् ॥ तंनागस्तक्षकःक्रुद्धस्तेजसाप्रदहिष्यति ॥ १० ॥ आशीविषस्तिग्मतेजामद्वाक्यबलचोदितः ॥ सप्तरात्रादितःपापंपश्यमेतपसोबलं ॥ ११ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रपितायत्राऽस्यसोऽभवत् ॥ दृष्ट्वाचपितरंतस्मैतंशापंप्रत्यवेदयत् ॥ १२ ॥ सचापिमुनिशार्दूलःप्रेरयामासतेपितुः ॥ शिष्यंगौरमुखंनामशीलवंतंगुणान्वितं ॥ १३ ॥ आचख्यौसचविश्रांतोराज्ञःसर्वमशेषतः ॥ शप्तोऽसिममपुत्रेणयत्तोभवमहीपते ॥ १४ ॥ तक्षकस्त्वांमहाराजतेजसाऽसौदहिष्यति ॥ श्रुत्वाचतद्वचोघोरंपितातेजनमेजय ॥ १५ ॥ यत्तोऽभवत्परित्रस्तस्तक्षकात्पन्नगोत्तमात् ॥ ततस्तस्मिंस्तुदिवसेसप्तमेसमुपस्थिते ॥ १६ ॥ राज्ञःसमीपंब्रह्मर्षिःकाश्यपोगंतुमैच्छत ॥ तंददर्शाथनागेंद्रस्तक्षकःकाश्यपंतदा ॥ १७ ॥

त्रआचार्यगृहेतंसर्पधरंत्वपितरंसख्युःसहाध्यायिनःसकाशाच्छ्रुत्वेतिसंबंधः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंगेषुवागादिषुयतंनियतंशमदमवंतमित्यर्थः ॥ ६ ॥ अक्षुद्रंगंभीरं अनसूयंपरगुणेषुदोषाविष्करणशून्यं तवपित्राविनिकृतंअपकृतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ प्रदहिष्यतिप्रधक्ष्यति ॥ १० ॥ पश्यहेमत्पितृद्रोहिन् ॥ ११ ॥ १२ १३ ॥ १४ ॥ दहिष्यतिधक्ष्यति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ अभिपन्नंत्रातं धर्षयिष्यति अभिभविष्यति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ कामंकाम्यमानमर्थं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ द्विपदांपुरुषाणां निवर्ततेनिवृत्तः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

तमब्रवीत्पन्नगेंद्रःकाश्यपंत्वरितंद्विजं ॥ क्वभवांस्त्वरितोयातिकिंचकार्यंचिकीर्षति ॥ १८ ॥ काश्यपउवाच यत्रराजाकुरुश्रेष्ठःपरिक्षिन्नामवैद्विज ॥ तक्षकेणभुजंगेनधक्ष्यतेकिलसोऽद्यवै ॥ १९ ॥ गच्छाम्यहंतंत्वरितःसद्यःकर्तुमपज्वरं ॥ मयाऽभिपन्नंतंचापिनसर्पोधर्षयिष्यति ॥ २० ॥ तक्षकउवाच किमर्थंतंमयादष्टंसंजीवयितुमिच्छसि ॥ अहंसतक्षकोब्रह्मन्पश्यमेवीर्यमद्भुतं ॥ २१ ॥ नशक्तस्त्वंमयादष्टंतंसंजीवयितुंनृपं ॥ इत्युक्त्वातक्षकस्तत्रसोऽदशद्वै वनस्पतिं ॥ २२ ॥ सदष्टमात्रोनागेनभस्मीभूतोऽभवन्नगः ॥ काश्यपश्चततोराजन्नजीवयततंनगं ॥ २३ ॥ ततस्तंलोभयामासकामंब्रूहीतितक्षकः ॥ सए वमुक्तस्तंप्राहकाश्यपस्तक्षकंपुनः ॥ २४ ॥ धनलिप्सुरहंतत्रयामीत्युक्तश्चतंनसः ॥ तमुवाचमहात्मानंतक्षकःश्लक्ष्णयागिरा ॥ २५ ॥ यावद्धनंप्रार्थयसेराज्ञ स्तस्मात्ततोधिकं ॥ गृहाणमत्तएवत्वंसन्निवर्तस्वचानघ ॥ २६ ॥ सएवमुक्तोनागेनकाश्यपोद्विपदांवरः ॥ लब्ध्वावित्तंनिववृतेतक्षकाद्यावदीप्सितं ॥ २७ ॥ तस्मिन्प्रतिगतेविप्रेछद्मनोपेत्यतक्षकः ॥ तंनृपंनृपतिश्रेष्ठंपितरंधार्मिकंतव ॥ २८ ॥ प्रासादस्थंयत्तमपिदग्धवान्विषवह्निना ॥ ततस्त्वंपुरुषव्याघ्रविजया याभिषेचितः ॥ २९ ॥ एतद्दृष्टंश्रुतंचापियथावन्नृपसत्तम ॥ अस्माभिर्निखिलंसर्वंकथितंतेऽतिदारुणं ॥ ३० ॥ श्रुत्वाचैतंनरश्रेष्ठपार्थिवस्यपराभवं ॥ अ स्यचर्षेरुत्तंकस्यविधत्स्वयदनंतरं ॥ ३१ ॥ सौतिरुवाच एतस्मिन्नेवकालेतुसराजाजनमेजयः ॥ उवाचमंत्रिणःसर्वानिदंवाक्यमरिंदमः ॥ ३२ ॥ जनमेजयउवाच अथतत्कथितंकेनयद्वृत्तंतद्वनस्पतौ ॥ आश्चर्यभूतंलोकस्यभस्मराशीकृतंतदा ॥ ३३ ॥ यद्वृक्षंजीवयामासकाश्यपस्तक्षकेणवै ॥ नूनं मंत्रैर्हतविषोनप्रणश्येतकाश्यपात् ॥ ३४ ॥ चिंतयामासपापात्मामनसापन्नगाधमः ॥ दष्टंयदिमयाविप्रःपार्थिवंजीवयिष्यति ॥ ३५ ॥ तक्षकःसंहतविषो लोकेयास्यतिहास्यतां ॥ विचिंत्यैवंकृतातेनध्रुवंतुष्टिर्द्विजस्यवै ॥ ३६ ॥ भविष्यतिह्युपायेनयस्यदास्यामियातनां ॥ एकंतुश्रोतुमिच्छामितद्वृत्तंनिर्जनेवने ॥ ३७ ॥ संवादंपन्नगेंद्रस्यकाश्यपस्यचकस्तदा ॥ श्रुतवान्दृष्टवांश्चापिभवत्सुकथमागतं ॥ श्रुत्वातस्यविधास्येऽहंपन्नगांतकरींमतिं ॥ ३८ ॥

॥ ३० ॥ एतंपार्थिवस्यउत्तंकस्यचपराभवंश्रुत्वा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ संहतविषः सम्यक्हतंनष्टंविषंयस्यसतथा संहृतविषइतिपाठेस्पष्टोर्थः ॥ ३६ ॥ यस्यदास्यामियातनां यस्य प्रयासंकृत्वा यत्नप्रयत्नेअस्मादसमासेप्यार्षत्वाल्ल्योल्यप् यातनांप्रतिक्रियां ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

समागतंसमागमं भावेनिष्ठा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पुरुषंद्विजावितिपाठे द्विजौअंडजःसर्पोविप्रश्च दंतविप्रांडजाद्विजाइत्युक्तेः अर्थभेदेपिसरूपत्वादेकशेपः ॥ ४१ ॥ व्यजीवन्‌विशेषेणअत्युल्लसितेनरूपेणजी वितवान्‌ आगम्यआगत्य बाल्यपीतिपक्षेऽनुनासिकलोपाभावः द्विजश्रेष्ठपुंसाब्राह्मणदासेन ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ करंकरेनिधायप्रत्यपिषत्‌ क्रोधावेशात्‌घर्षितवानित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

मंत्रिणऊचुः श्रृणुराजन्यथास्माकंयेनतत्कथितंपुरा ॥ समागतंद्विजेंद्रस्यपन्नगेंद्रस्यचाध्वनि ॥ ३९ ॥ तस्मिन्वृक्षेनरःकश्चिदिंधनार्थायपार्थिव ॥ विचिन्वन्पूर्वमारूढःशुष्कशाखावनस्पतौ ॥ ४० ॥ नबुध्यतामुभौतौचनगस्थंपन्नगद्विजौ ॥ सहतेनैववृक्षेणभस्मीभूतोभवन्नृप ॥ ४१ ॥ द्विजप्रभावाद्राजेंद्र व्यजीवत्सवनस्पतिः ॥ तेनागम्यद्विजश्रेष्ठपुंसास्मासुनिवेदितं ॥ ४२ ॥ यथावृत्तंतुतत्सर्वंतक्षकस्यद्विजस्यच ॥ एतत्तेकथितंराजन्यथादृष्टंश्रुतंचयत्‌ ॥ श्रुत्वाचनृपशार्दूलविधत्स्वयदनंतरं ॥ ४३ ॥ सौतिरुवाच मंत्रिणांतुवचःश्रुत्वासराजाजनमेजयः ॥ पर्यतप्यतदुःखार्त्तःप्रत्यपिंषत्करंकरे ॥ ४४ ॥ निःश्वासमुष्णमसकृद्दीर्घंराजीवलोचनः ॥ मुमोचाश्रूणिचतदानेत्राभ्यांप्ररुदन्नृपः ॥ ४५ ॥ उवाचचमहीपालोदुःखशोकसमन्वितः ॥ *दुर्धरंवाष्पमुत्सृज्यस्पृष्ट्वाचापोयथाविधि ॥ ४६ ॥ मुहूर्त्तमिवचध्यात्वानिश्चित्यमनसानृपः ॥ अमर्षीमंत्रिणःसर्वानिदंवचनमब्रवीत्‌ ॥ ४७ ॥ जनमेजयउवाच श्रुत्वैतद्भवतांवाक्यंपितुर्मेस्वर्गतिंप्रति ॥ निश्चितंयंममतिर्याचतांमेनिबोधत ॥ अनंतरंचमन्येहंतक्षकायदुरात्मने ॥ ४८ ॥ प्रतिकर्त्तव्यमित्येवंयेनमेहिंसितःपिता ॥ श्रृंगिणंहेतुमात्रंयःकृत्वादग्ध्वाचपार्थिवं ॥ ४९ ॥ इयंदुरात्मतातस्यकाश्यपंयोन्यवर्त्तयत्‌ ॥ यद्यागच्छेत्सवैविप्रोननुजीवेत्पितामम ॥ ५० ॥ परिहीयेतकिंतस्ययदिजीवेत्सपार्थिवः ॥ काश्यपस्यप्रसादेनमंत्रिणांविनयेनच ॥ ५१ ॥ सतुवारितवान्मोहात्काश्यपंद्विजसत्तमं ॥ संजिजीवयिषुंप्राप्तंराजानमपराजितं ॥ ५२ ॥ महानतिक्रमोह्येषतक्षकस्यदुरात्मनः ॥ द्विजस्ययोऽददद्द्रव्यंमानृपंजीवयेदिति ॥ ५३ ॥

अनंतरंअव्यवहितंयथास्यात्तथा ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मोहात्मदीयसामर्थ्याज्ञानात्‌ ॥ ५२ ॥ यदिक्षितायुर्यदिवापरेतोयदिमृत्योरंतिकंनीतएव तमाहरामिनिर्ऋतेरुपस्थादस्पार्षमेनंशतशारदायेतिमंत्रवर्णाद्ब्राह्मणस्यायुःप्रदानेपिसामर्थ्यमस्तिअतस्तंबहुधनदानेननिवर्त्तयतस्तक्षकस्यैवापराधोयमित्याह महानिति ददर्दितिहेतौशतृप्रत्ययः द्रव्यंदत्वापितेनैवनृपोबलान्मारितइत्यर्थः ॥ ५३ ॥

*दुर्धरमित्यादिःसार्द्धःश्लोकःक्षिप्तइतिभाति उवाचअब्रवीदितिपौनरुक्त्यात्‌ केषुचित्पुस्तकेष्वदर्शनाच्च

अपचितिंवैरनिर्यातनं ॥ ५४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ एवमुक्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ मह्यंमम ॥ ५ ॥ ६ ॥

उत्तंकस्यप्रियंकर्तुमात्मनश्चमहप्रियं ॥ भवतांचैवसर्वेषांगच्छाम्यपचितिंपितुः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिपरिक्षिन्मंत्रिसंवादेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच एवमुक्त्वाततःश्रीमान्मंत्रिभिश्चानुमोदितः ॥ आरुरोहप्रतिज्ञांससर्पसत्राय पार्थिवः ॥ १ ॥ ब्रह्मन्भरतशार्दूलोराजापारिक्षितस्तदा ॥ पुरोहितमथाहूयऋत्विजोवसुधाधिपः ॥ २ ॥ अब्रवीद्वाक्यसंपन्नःकार्यसंपत्करंवचः ॥ योमेहिंसितवांस्तातंतक्षकःसदुरात्मवान् ॥ ३ ॥ प्रतिकुर्यांतथातस्यतद्भवंतोब्रुवंतुमे ॥ अपितत्कर्मविदितंभवतांयेनपन्नगं ॥ ४ ॥ तक्षकंसंप्रदीप्तेऽग्नौप्रक्षिपेयंसबांधवं ॥ यथातेनपितामह्यंपूर्वंदग्धोविषाग्निना ॥ तथाऽहमपितंपापंदग्धुमिच्छामिपन्नगं ॥ ५ ॥ ऋत्विजऊचुः अस्तिराजन्महत्सत्रंत्वदर्थंदेवनिर्मितं ॥ सर्पसत्रमितिख्यातंपुराणेपरिपठ्यते ॥ ६ ॥ आहर्तातस्यसत्रस्यत्वन्नान्योऽस्तिनराधिप ॥ इतिपौराणिकाःप्राहुरस्माकंचास्तिसक्रतुः ॥ ७ ॥ एवमुक्तःसराजर्षिर्मेनेदग्धंहितक्षकं ॥ हुताशनमुखंदीप्तंप्रविष्टमितिसत्तम ॥ ८ ॥ ततोऽब्रवीन्मंत्रविदस्तान्राजाब्राह्मणांस्तदा ॥ आहरिष्यामितत्सत्रंसंभाराःसंभ्रियंतुमे ॥ ९ ॥ ततस्तऋत्विजस्तस्यशास्त्रतोद्विजसत्तम ॥ तंदेशंमापयामासुर्यज्ञायतनकारणात् ॥ १० ॥ यथावद्वेदविद्वांसःसर्वेबुद्धेःपरंगताः ॥ ऋध्यापरमयायुक्तमिष्टंद्विजगणैर्युतं ॥ ११ ॥ प्रभूतधनधान्याढ्यमृत्विग्भिःसुनिषेवितं ॥ निर्मायचापिविधिवद्यज्ञायतनमीप्सितं ॥ १२ ॥ राजानंदीक्षयामासुःसर्पसत्राप्तयेतदा ॥ इदंचासीत्तत्रपूर्वंसर्पसत्रेभविष्यति ॥ १३ ॥ निमित्तंमहदुत्पन्नंयज्ञविघ्नकरंतदा ॥ यज्ञस्यायतनेतस्मिन्क्रियमाणेवचोऽब्रवीत् ॥ ॥ १४ ॥ स्थपतिर्बुद्धिसंपन्नोवास्तुविद्याविशारदः ॥ इत्यब्रवीत्सूत्रधारःसूतःपौराणिकस्तदा ॥ १५ ॥ यस्मिन्देशेचकालेचमापनेयंप्रवर्तिता ॥ ब्राह्मणंकारणंकृत्वानायंसंस्थास्यतेक्रतुः ॥ १६ ॥

त्वन्नान्यः त्वमेवनान्यः यद्वात्वत्तूत्वत्तोनान्योस्ति ॥ ७ ॥ ८ ॥ आहरिष्यामिकरिष्यामि संभ्रियंतुसंभ्रियंतां ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ दीक्षयामासुः दीक्षांयाहितवंतः सर्पसत्राप्तयेसर्पसत्रफलाप्त्ये भविष्यतिभाविनि ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिवक्ष्यमाणंयस्मिन्देशेइत्यादि सूतोजात्या पौराणिकः शिल्पागमवेत्ता ॥ १५ ॥ नायंसंस्थास्यनेनसमाप्स्यते ॥ १६ ॥

दीक्षाकालस्यप्रागितिप्राग्दीक्षाकालं क्षत्तारंद्वास्थं ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति पर्यक्रामन् पराक्रांतवंतः ॥ १ ॥ मंत्रवत्मंत्रयुक्तं यथास्यात्तथा ॥ २ ॥ आजुहुवुः आहूतवंतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ चित्रभानुं अग्निं ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रमाणतः प्रमाणंप्राप्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ परिघः महाद्वारार्गलादंडस्तत्तुल्याः मातृ

एतच्छ्रुत्वातुराजासौप्राग्दीक्षाकालमब्रवीत् ॥ क्षत्तारंनहिमेकश्चिदज्ञातःप्रविशेदिति ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रोपक्रमेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सौतिरुवाच ततःकर्मप्रववृतेसर्पसत्रविधानतः ॥ पर्यक्रामंश्चविधिवत्स्वेस्वेकर्मणियाजकाः ॥ १ ॥ प्रावृत्यकृष्णवासांसिधूम्रसंरक्तलोचनाः ॥ जुहुवुर्मंत्रवच्चैवसमिद्धंजातवेदसं ॥ २ ॥ कंपयंतश्चसर्वेषामुरगाणांमनांसिच ॥ सर्पानाजुहुवुस्तत्रसर्वानग्निमुखेतदा ॥ ३ ॥ ततःसर्पाःसमापेतुःप्रदीप्तेहव्यवाहने ॥ विचेष्टमानाःकृपणमाह्वयंतःपरस्परं ॥ ४ ॥ विस्फुरंतःश्वसंतश्चवेष्टयंतःपरस्परं ॥ पुच्छैःशिरोभिश्चभृशंचित्रभानुंप्रपेदिरे ॥ ५ ॥ श्वेताःकृष्णाश्चनीलाश्चस्थविराःशिशवस्तथा ॥ नदंतोविविधान्नादान्पेतुर्दीप्तेविभावसौ ॥ ६ ॥ क्रोशयोजनमात्राहिगोकर्णस्यप्रमाणतः ॥ पतंत्यजस्रंवेगेनवन्हावग्निमतांवर ॥ ७ ॥ एवंशतसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ अवशानिविनष्टानिपन्नगानांतुतत्रवै ॥ ॥ ८ ॥ तुरगाइवतत्रान्येहस्तिहस्ताइवापरे ॥ मत्ताइवचमातंगामहाकायामहाबलाः ॥ ९ ॥ उच्चावचाश्चबहवोनानावर्णाविषोल्बणाः ॥ घोराश्चपरिघप्रख्यादंदशूकामहाबलाः ॥ प्रपेतुरग्नावुरगामातृवाग्दंडपीडिताः ॥ १० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रोपक्रमेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ शौनकउवाच सर्पसत्रेतदाराज्ञःपांडवेयस्यधीमतः ॥ जनमेजयस्यकेत्वासन्नृत्विजःपरमर्षयः ॥ १ ॥ केसदस्याबभूवुश्चसर्पसत्रेसुदारुणे ॥ विषादजननेऽत्यर्थंपन्नगानांमहाभये ॥ २ ॥ सर्वंविस्तरशस्तातभवाञ्छंसितुमर्हति ॥ सर्पसत्रविधानज्ञविज्ञेयाःकेच सूतज ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच हंततेकथयिष्यामिनामानीहमनीषिणां ॥ येऋत्विजःसदस्याश्चतस्यासन्नृपतेस्तदा ॥ ४ ॥ तत्रहोताबभूवाथब्राह्मणश्चंडभार्गवः ॥ च्यवनस्यान्वयेख्यातोजातोवेदविदांवरः ॥ ५ ॥ उद्गाताब्राह्मणोवृद्धोविद्वान्कौत्सोऽथजैमिनिः ॥ ब्रह्माऽभवच्छार्ङ्गरवोथाध्वर्युश्चापिपिंगलः ॥ ६ ॥

वाग्दंडपीडिताइतियैर्मातुर्वचनंनानुष्ठितंतएवपेतुरित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ सर्पसत्रइति ऋत्विजो यज्ञेकर्मकराः ॥ १ ॥ सदस्याउपद्रष्टारः ॥ २ ॥ विधानज्ञेषुविज्ञेयाःश्रेष्ठाः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

सदस्यश्चाभवद्व्यासःपुत्रशिष्यसहायवान् ॥ उद्दालकःप्रमतकःश्वेतकेतुश्चपिंगलः ॥ ७ ॥ असितोदेवलश्चैवनारदःपर्वतस्तथा ॥ आत्रेयःकुंडजठरौद्विजःकालघटस्तथा ॥ ८ ॥ वात्स्यःश्रुतश्रवावृद्धोजपस्वाध्यायशीलवान् ॥ कोहलोदेवशर्माचमौद्गल्यःसमसौरभः ॥ ९ ॥ एतेचान्येचबहवोब्राह्मणावेदपारगाः ॥ सदस्याश्चाभवंस्तत्रसत्रेपारिक्षितस्यह ॥ १० ॥ जुह्वत्स्वृत्विक्ष्वथतदासर्पसत्रेमहाक्रतौ ॥ अहयःप्रापतंस्तत्रघोराःप्राणिभयावहाः ॥ ११ ॥ वसामेदोवहाःकुल्यानागानांसंप्रवर्तिताः ॥ ववौगंधश्चतुमुलोदह्यतामनिशंतदा ॥ १२ ॥ पततांचैवनागानांधिष्ठितानांतथांबरे ॥ अश्रूयतानिशंशब्दःपच्यतांचाग्निनाभृशं ॥ १३ ॥ तक्षकस्तुसनागेंद्रःपुरंदरनिवेशनं ॥ गतःश्रुत्वैवराजानंदीक्षितंजनमेजयं ॥ १४ ॥ ततःसर्वंयथावृत्तमाख्यायभुजगोत्तमः ॥ अगच्छच्छरणंभीतआगस्कृत्वापुरंदरं ॥ १५ ॥ तमिंद्रःप्राहसुप्रीतोनतवास्तीहतक्षक ॥ भयंनागेंद्रतस्माद्वैसर्पसत्रात्कदाचन ॥ १६ ॥ प्रसादितोमयापूर्वंतवार्थायपितामहः ॥ तस्मात्तवभयंनास्तिव्येतुतेमानसोज्वरः ॥ १७ ॥ सौतिरुवाच एवमाश्वासितस्तेनततःसभुजगोत्तमः ॥ उवासभवनेतस्मिन्शक्रस्यमुदितःसुखी ॥ १८ ॥ अजस्रंन्निपतत्स्वग्नौनागेषुभृशदुःखितः ॥ अल्पशेषपरीवारोवासुकिःपर्यतप्यत ॥ १९ ॥ कश्मलंचाविशद्घोरंवासुकिंपन्नगोत्तमं ॥ सघूर्णमानहृदयोभगिनीमिदमब्रवीत् ॥ २० ॥ दह्यंत्यंगानिमेभद्रेनदिशःप्रतिभांतिच ॥ सीदामीवचसंमोहाद्घूर्णतीवचमेमनः ॥ २१ ॥ दृष्टिर्भ्राम्यतिमेतीवहृदयंदीर्यतीवच ॥ पतिष्याम्यवशोऽद्याहंतस्मिन्दीप्तेविभावसौ ॥ २२ ॥ पारिक्षितस्ययज्ञोऽसौवर्ततेऽस्मज्जिघांसया ॥ व्यक्तंमयाऽपिगंतव्यंप्रेतराजनिवेशनं ॥ २३ ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोयदर्थमसिमेस्वसः ॥ जरत्कारौमयादत्तात्रायस्वास्मान्सबांधवान् ॥ २४ ॥ आस्तीकःकिलयज्ञंतंवर्ततंभुजगोत्तमे ॥ प्रतिषेत्स्यतिमांपूर्वंस्वयमाहपितामहः ॥ २५ ॥ तद्वत्सेब्रूहिवत्संस्वंकुमारंवृद्धसंमतं ॥ ममाद्यत्वंसभृत्यस्यमोक्षार्थंवेदवित्तमं ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रेवासुकिवाक्येत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच ततआहूयपुत्रंस्वंजरत्कारुर्भुजंगमा ॥ वासुकेर्नागराजस्यवचनादिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ अहंतवपितुःपुत्रभ्रात्रादत्तानिमित्ततः ॥ कालःसचायंसंप्राप्तस्तत्कुरुष्वयथातथं ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ आचष्टव्यक्तंकथितवती अविक्लवाअनाकुला अविप्लुवेतिपाठेसाध्वी ॥४॥५॥६॥ ७ ॥८ ॥ ९ ॥ १०॥ ११ ॥ अभिशापःशापः ॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥ १५॥१६ ॥ सास्तीकइतिपादपूरणार्थः

आस्तीकउवाच किंनिमित्तंममपितुर्दत्तात्वंमातुलेनमे ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनश्रुत्वाकर्त्ताऽस्मितत्तथा ॥ ३ ॥ सौतिरुवाच ततआचष्टसा तस्मैबांधवानांहितैषिणी ॥ भगिनीनागराजस्यजरत्कारुरविक्लवा ॥ ४ ॥ जरत्कारुरुवाच पन्नगानामशेषाणांमाताकद्रूरितिश्रुता ॥ तयाशप्तारुषितयासुतायस्मान्निबोधतत् ॥५॥ उच्चैःश्रवाःसोऽश्वराजोयन्मिथ्यानकृतोमम ॥ विनतार्थायपणितेदासभावायपुत्रकाः॥६॥ जनमेजयस्यवोयज्ञेधक्ष्यत्यनिलसारथिः॥ तत्रपंचत्वमापन्नाःप्रेतलोकंगमिष्यथ॥७॥ तांचशप्तवतींदेवःसाक्षाल्लोकपितामहः॥ एवमस्त्वितितद्वाक्यंप्रोवाचानुमुमोदच॥८॥ वासुकिश्चापितच्छ्रुत्वापितामहवचस्तदा ॥ अमृतेमथितेतातदेवाञ्छरणमीयिवान् ॥ ९ ॥ सिद्धार्थाश्चसुराःसर्वेप्राप्यामृतमनुत्तमं ॥ भ्रातरंमेपुरस्कृत्यपितामहमुपागमन् ॥ १० ॥ तेतंप्रसादयामासुःसुराःसर्वेब्जसंभवं॥ राज्ञावासुकिनासार्धंशापोऽसौनभवेदिति ॥ ११ ॥ देवाऊचुः वासुकिर्नागराजोऽयंदुःखितोज्ञातिकारणात्॥ अभिशापःसमातुस्तुभगवन्नभवेत्कथं॥ १२ ॥ ब्रह्मोवाच जरत्कारुर्जरत्कारुंयांभार्यांसमवाप्स्यति॥ तत्रजातोद्विजःशापान्मोक्षयिष्यतिपन्नगान्॥ १३॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंवासुकिःपन्नगोत्तमः॥ प्रादान्माममरप्रख्यतवपित्रेमहात्मने॥ १४ ॥ प्रागेवानागतेकालेतस्मात्त्वंमय्यजायथाः॥ अयंसकालःसंप्राप्तोभयान्नस्त्रातुमर्हसि ॥ १५ ॥भ्रातरंचापिमेतस्मात्त्रातुमर्हसिपावकात् ॥ नमोघंतुकृतंतत्स्याद्यदहंतवधीमते॥ पित्रेदत्ताविमोक्षार्थंकथंवापुत्रमन्यसे॥ १६॥ सौतिरुवाच एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासास्तीकोमातरंतदा ॥ अब्रवीद्दुःखसंतप्तंवासुकिंजीवयन्निव ॥ १७॥ अहंत्वांमोक्षयिष्यामिवासुकेपन्नगोत्तम ॥ तस्माच्छापान्महासत्वसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ १८॥ भवस्वस्थमनानागनहितेविद्यतेभयं ॥ प्रयतिष्येतथाराजन्यथाश्रेयोभविष्यति॥ १९॥ नमेवागनृतंप्राहस्वैरेष्वपिकुतोन्यथा॥ तंवैनृपवरंगत्वादीक्षितंजनमेजयं॥ २० ॥ वाग्भिर्मंगलयुक्ताभिस्तोषयिष्येद्यमातुल॥ यथासयज्ञोनृपतेर्निवर्तिष्यतिसत्तम ॥ २१ ॥ ससंभावयनागेंद्रमयिसर्वंमहामते॥ नतेमयिमनोजातुमिथ्याभवितुमर्हति ॥ २२ ॥

सुलोपःसोस्तीकइत्यपपाठः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ मयिअयमस्मान्मोचयिष्यत्येवंरूपःमनःसंकल्पः जातुकदाचित्मिथ्यान्यथान ॥ २२ ॥

ब्रह्मवेदः मातृदेवोभवेतिमातुराज्ञाकरत्वविधानपरस्तदन्यकरणप्रयुक्तोदंडोमातृशापरूपोब्रह्मदंडः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ततःसइति वासुकेर्भिताज्वरंस्वयंगृहीत्वेत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
॥ ३० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ सोमस्येति स्वस्तिनोस्तुप्रियेभ्यः नइतियजमानादीन्वासुकिप्रभृतींश्चालीयत्वे

वासुकिरुवाच आस्तीकपरिघूर्णामिहृदयंमेविदीर्यते॥ दिशोनप्रतिजानामिब्रह्मदंडनिपीडितः॥२३॥ आस्तीकउवाच नसंतापस्त्वयाकार्यःक. थंचित्पन्नगोत्तम ॥ प्रदीप्ताग्नेःसमुत्पन्नंनाशयिष्यामितेभयं॥ २४ ॥ ब्रह्मदंडंमहाघोरंकालाग्निसमतेजसं ॥ नाशयिष्यामिमात्रत्वंभयंकार्षीःकथंचन ॥ ॥ २५ ॥ सौतिरुवाच ततःसवासुकेर्घोरमपनीयमनोज्वरं ॥ आधायचात्मनोंऽगेषुजगामत्वरितोभृशं॥ २६॥ जनमेजयस्यतंयज्ञंसर्वैःसमुदितंगुणैः॥ मोक्षायभुजगेंद्राणामास्तीकोद्विजसत्तमः॥ २७॥ सगत्वापश्यदास्तीकोयज्ञायतनमुत्तमं॥ वृतंसदस्यैर्बहुभिःसूर्यवह्निसमप्रभैः ॥ २८ ॥ सतंत्रवारितोद्वास्थैःप्रविशन्द्विजसत्तमः॥ अभितुष्टावतंयज्ञंप्रवेशार्थीपरंतपः॥ २९ ॥ सप्राप्ययज्ञायतनंवरिष्ठंद्विजोत्तमःपुण्यकृतांवरिष्ठः॥ तुष्टावराजानमनंतकीर्तिमृत्विक्सदस्यांश्चतथैवचाग्निं॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रेआस्तीकागमनेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५४॥

॥५॥ ॥५॥ आस्ती[illegible]वाच सोमस्ययज्ञोवरुणस्ययज्ञःप्रजापतेर्यज्ञआसीत्प्रयागे॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः ॥ १ ॥ शक्रस्ययज्ञःशतसंख्यउक्तस्तथापरंतुल्यसंख्यंशतंवै ॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः॥ २ ॥ यमस्ययज्ञोहरिमेधसश्चयथायज्ञोरंतिदेवस्यराज्ञः॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः ॥ ३ ॥ गयस्ययज्ञःशशबिंदोश्चराज्ञोयज्ञस्तथावैश्रवणस्यराज्ञः ॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः॥ ४ ॥ नृगस्ययज्ञस्त्वजमीढस्यचासीद्यथायज्ञोदाशरथेश्चराज्ञः ॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः॥ ५॥ यज्ञःश्रुतोदिविदेवस्यसूनोर्युधिष्ठिरस्याजमीढस्यराज्ञः ॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः ॥ ६॥ कृष्णस्ययज्ञःसत्यवत्याःसुतस्यस्वयंचकर्मप्रचकारयत्र ॥ तथायज्ञोऽयंतवभारताग्र्यपारिक्षितस्वस्तिनोऽस्तुप्रियेभ्यः॥ ७॥

नाभिसंधायतेभ्यःस्वस्तिकल्याणमस्त्वित्याशास्ते ॥ १ ॥ शक्रस्येति यथाशतंशतक्रतोर्यज्ञाःयथावाततोऽपिपरंतुल्यसंख्यंशतंशतक्रतवोवातथायंतवयज्ञोऽयुतक्रतुतुल्यइत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ देवस्यधर्मराजस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥

नैषामिति ज्ञानशब्दःकर्मण्युत्पन्नोज्ञेयवचनः अयसंप्रतिज्ञातुंज्ञेयंनविद्यतेसर्वस्यज्ञातत्वादित्यर्थः अतएवतेभ्योदत्तंसाक्षाद्ब्रह्मण्येवार्पितमतस्तस्यकदाचिदपिदानजपुण्यस्यनाशोनास्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥ लोकेषुपरलोकसाधनेषु दीक्षाःदीक्षावंतःकुशलाः दक्षाइत्यपिपाठः ॥ ९ ॥ अग्निस्तौति विभावसुरिति वष्टिकामयते वष्टिदेवानितिपाठेप्रापयितुमितिशेषः ॥ १० ॥ त्वंवावरुणइत्यत्रत्वंवाराजेत्यपिपाठः ॥ ११ ॥ नचत्वदन्यस्त्वात्वभूपतिरस्तिइदानीं नचजज्ञेप्रागपि अस्तियज्ञेइत्यपिपाठः तथासति यज्ञेत्रातास्तीतियोज्यं तेनप्रकृतहिंसानिवृत्तिःकर्त्तव्येतिव्यज्यते ॥ १२ ॥ १३ ॥ निभृतंगुप्तं नियतोनिगृ

इमेचतेसूर्यसमानवर्चसःसमासतेवृत्रहणःक्रतुंयथा॥नैषांज्ञातुंविद्यतेज्ञानमद्यदत्तंयेभ्योनप्रणश्येत्कदाचित्॥८॥ऋत्विक्समोनास्तिलोकेषुचैवद्वैपायनेनेतिविनिश्चितंमे॥एतस्यशिष्याहिक्षितिंसंचरंतिसर्वर्त्विजःकर्मसुस्वेषुदीक्षाः॥ ९ ॥ विभावसुश्चित्रभानुर्महात्माहिरण्यरेताहुतभुक्कृष्णवर्त्मा ॥ प्रदक्षिणावर्तशिखःप्रदीप्तोहव्यंतवेदंहुतभुग्वष्टिदेवः॥१०॥नेहत्वदन्योविद्यतेजीवलोकेसमोनृपःपालयिताप्रजानां॥धृत्याचतेप्रीतमनाःसदाहंत्वंवावरुणोधर्मराजोयमोवा॥ ११ ॥शक्रःसाक्षाद्वज्रपाणिर्यथेहत्रातालोकेऽस्मिंस्त्वंतथेहप्रजानां॥मतस्त्वंनःपुरुषेंद्रेहलोकेनचत्वदन्योभूपतिरस्तिजज्ञे॥१२॥खट्वांगनाभागदिलीपकल्पययातिमांधातृसमप्रभाव॥आदित्यतेजःप्रतिमानतेजाभीष्मोयथाराजसिसुव्रतस्त्वं॥१३॥वाल्मीकिवत्तेनिभृतंस्ववीर्यंवसिष्ठवत्तेनियतश्चकोपः॥प्रभुत्वमिंद्रत्वसमंमतंमेद्युतिश्चनारायणवद्विभाति॥१४॥यमोयथाधर्मविनिश्चयज्ञःकृष्णोयथासर्वगुणोपपन्नः॥श्रियांनिवासोऽसियथावसूनांनिधानभूतोऽसितथाक्रतूनां॥१५॥दंभोद्भवेनासिसमोबलेनरामोयथाशास्त्रविदस्त्रविच्च॥और्वत्रिताभ्यामसितुल्यतेजादुष्प्रेक्षणीयोऽसिभगीरथेन॥॥१६॥ सौतिरुवाच एवंस्तुताःसर्वएवप्रसन्नाराजासदस्याऋत्विजोहव्यवाहः॥तेषांदृष्ट्वाभावितानींगितानिप्रोवाचराजाजनमेजयोऽथ॥१७॥

इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रेआस्तीककृतराजस्तवेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच

बालोऽप्ययंस्थविरइवावभाषतेनायंबालःस्थविरोऽयंमतोमे॥इच्छाम्यहंवरमस्मैप्रदातुंतन्मेविप्राःसंविदध्वंयथावत्॥ १ ॥ सदस्याऊचुः बालोऽपिविप्रोमान्यएवेहराज्ञांविद्वान्योवैसपुनर्वैयथावत्॥ सर्वान्कामांस्त्वत्तएवार्हतेऽद्ययथाचनस्तक्षकएतिशीघ्रं॥ २ ॥

हीतः ॥ १४ ॥ वसूनांश्रियांनिवासोसि वसवोष्टौतत्संबंधिनीनांश्रियां ॥ १५ ॥ रामोभार्गवः और्वत्रितावृषी ॥ १६ ॥ तेषामृत्विगादीनांभावितानिमनसिसंकल्पितानि इंगितानिबहिश्चेष्टितानिवक्त्रादिचिह्नानिआस्तीकातिथ्यविषयाणि भारतस्त्वंगितानीतिपाठेभारतोराजाभरतवंशजत्वात् ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ बालोपीति संविदध्वंऐकमत्यंकुरुध्वं ॥ १ ॥ एतिशीघ्रंप्राग्वरदानादितितथाकर्त्तव्यमितिभावः ॥ २ ॥

तक्षकस्तावन्नैतीतिवाक्यंहोताउवाचेतिसंबंधः तावद्वरोनदेयइतिभावः ॥ ३ ॥ विद्विषाणःद्वेषंकृतवान् लिटःकानच् अभ्यासलोपआर्षः दिद्विषाणइतिवापाठः ॥ ४ ॥ शस्त्राणिशंसनमंत्रदेवताः शास्त्राणी

सौतिरुवाच व्याहर्तुकामेवरदेनृपेद्विजंवरंवृणीष्वेतिततोऽभ्युवाच ॥ होतावाक्यंनातिहृष्टांतरात्माकर्मण्यस्मिंस्तक्षकोनैतितावत् ॥ ३॥ जनमेजय उवाच यथाचेदंकर्मसमाप्यतेमेयथाचवैतक्षकएतिशीघ्रं ॥ तथाभवंतःप्रयतंतुसर्वेपरंशक्त्यासहिमेविद्विषाणः॥ ४ ॥ ऋत्विजऊचुः यथाशास्त्राणिनःप्राहुर्यथाशंसतिपावकः॥ इंद्रस्यभवनेराजंस्तक्षकोभयपीडितः॥ ५॥ यथासूतोलोहिताक्षोमहात्मापौराणिकोवेदितवान्पुरस्तात् ॥ सराजानंप्राह पृष्टस्तदानींयथाहुर्विप्रास्तद्वदेतन्नृदेव ॥ ६ ॥ पुराणमागम्यततोब्रवीम्यहंदत्तंतस्मैवरमिंद्रेणराजन् ॥ वसेहत्वंमत्सकाशेसुगुप्तोनपावकस्त्वांप्रदहिष्यतीति ॥ ७ ॥ एतच्छ्रुत्वादीक्षितस्तप्यमानआस्तेहोतारंचोदयन्कर्मकाले॥ होताचयत्तोस्याजुहावाथमंत्रैरथोमहेंद्रःस्वयमाजगाम॥८॥ विमानमारुह्यमहानुभावःसर्वैर्देवैःपरिसंस्तूयमानः॥ बलाहकैश्चाप्यनुगम्यमानोविद्याधरैरप्सरसांगणैश्च॥ ९ ॥ तस्योत्तरीयेनिहितःसनागोभयोद्विग्नःशर्मनैवाभ्यगच्छत् ॥ ततोराजामंत्रविदोऽब्रवीत्पुनःक्रुद्धोवाक्यंतक्षकस्यांतमिच्छन्॥ १०॥ जनमेजयउवाच इंद्रस्यभवनेविप्रायदिनागःसतक्षकः ॥ तमिंद्रेणैवसहितंपातयध्वंविभावसौ॥ ११ ॥ सौतिरुवाच जनमेजयेनराज्ञातुनोदितस्तक्षकंप्रति॥ होताजुहावतत्रस्थंतक्षकंपन्नगंतथा ॥ १२ ॥ हूयमानेतथा चैवतक्षकःसपुरंदरः॥ आकाशेददृशेचैवक्षणेनव्यथितस्तदा ॥ १३ ॥ पुरंदरस्तुतंयज्ञंदृष्ट्वोरुभयमाविशत् ॥ हित्वातुतक्षकंत्रस्तःस्वमेवभवनंययौ॥ १४॥ इंद्रेगतेतुराजेंद्रतक्षकोभयमोहितः॥ मंत्रशक्त्यापावकार्चिःसमीपमवशोगतः॥ १५॥ ऋत्विजऊचुः वर्ततेतवराजेंद्रकर्मैतद्विधिवत्प्रभो ॥ अस्मैतुद्विजमुख्यायवरंत्वंदातुमर्हसि॥ १६॥ जनमेजयउवाच बालाभिरूपस्यतवाप्रमेयवरंप्रयच्छामियथानुरूपं ॥ वृणीष्वयत्तेऽभिमतंहृदिस्थितंतत्तेप्रदास्याम्यपिचेददेयं॥ १७॥ ऋत्विजऊचुः अयमायातितूर्णंसतक्षकस्तेवशंनृप ॥ श्रूयतेऽस्यमहान्नादोनदतोभैरवंरवं ॥ १८ ॥ नूनंमुक्तोवज्रभृतासनागोभ्रष्टोनाकान्मंत्रविस्रस्तकायः॥ घूर्णन्नाकाशेनष्टसंज्ञोऽभ्युपैतितीव्रान्निःश्वासान्निःश्वसन्पन्नगेंद्रः॥ १९॥

तिपाठेपुराकल्परूपाअर्थवादाः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पुराणंपूर्वकल्पीयवृत्तांतं आगम्यज्ञात्वातेनास्मिन्नपिकल्पेतथैवभवितेतिभावः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विभावसौवन्हौ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मयंआविशत्प्राप्तवान् ॥ १४ ॥ १५ ॥ इंद्रादपिब्राह्मणसामर्थ्यमधिकंतथापिब्राह्मणैर्देवहेलनंनकर्तव्यमित्याशयेनऋत्विजऊचुःवर्ततइति ॥ १६ ॥ हेबाल ॥ १७ ॥ १८ ॥ नाकात्स्वर्गात् ॥ १९ ॥

सौतिरुवाच प्रतिष्यमाणेनागेंद्रेतक्षकेजातवेदसि ॥ इदमंतरमित्येवंतदास्तीकोऽभ्यचोदयत् ॥ २० ॥ आस्तीकउवाच वरंददासिचेन्मत्वंवृणोमिजनमेजय ॥ सत्रंतेविरमत्वेतन्नपतेयुरिहोरगाः ॥ २१ ॥ एवमुक्तस्तदातेनब्रह्मन्पारिक्षितस्तुसः ॥ नातिहृष्टमनाश्चेदमास्तीकंवाक्यमब्रवीत् ॥ २२ ॥ सुवर्णरजतंगाश्चयच्चान्यन्मन्यसेविभो ॥ तत्तेदद्यांवरंविप्रननिवर्तेत्क्रतुर्मम ॥ २३ ॥ आस्तीकउवाच सुवर्णरजतंगाश्चनत्वांराजन्वृणोम्यहं ॥ सत्रंतेविरमत्वेतत्स्वस्तिमातृकुलस्यनः ॥ २४ ॥ सौतिरुवाच आस्तीकेनैवमुक्तस्तुराजापारिक्षितस्तदा ॥ पुनःपुनरुवाचेदमास्तीकंवदतांवरः ॥ २५ ॥ अन्यंवरयभद्रंतेवरंद्विजवरोत्तम ॥ अयाचतनचाप्यन्यंवरंसभृगुनंदन ॥ २६ ॥ ततोवेदविदस्तातसदस्याःसर्वएवतं ॥ राजानमूचुःसहितालभतांब्राह्मणोवरं ॥ ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिआस्तीकवरप्रदानंषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ शौनकउवाच येसर्पाःसर्पसत्रेऽस्मिन्पतिताहव्यवाहने ॥ तेषांनामानिसर्वेषांश्रोतुमिच्छामिसूतज ॥ १ ॥ सौतिरुवाच सहस्राणिबहून्यस्मिन्प्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ नशक्यंपरिसंख्यातुंबहुत्वाद्द्विजसत्तम ॥ २ ॥ यथास्मृतितुनामानिपन्नगानांनिबोधमे ॥ उच्यमानानिमुख्यानांहुतानांजातवेदसि ॥ ३ ॥ वासुकेःकुलजातांस्तुप्राधान्येननिबोधमे ॥ नीलरक्तान्सिताःघोरान्महाकायान्विषोल्बणान् ॥ ४ ॥ अवशान्मातृवाग्दंडपीडितान्कृपणान्हुतान् ॥ कोटिशोमानसःपूर्णःशलःपालोहलीमकः ॥ ५ ॥ पिच्छलःकौणपश्चक्रःकालवेगःप्रकालनः ॥ हिरण्यबाहुःशरणःकक्षकःकालदंतकः ॥ ६ ॥ एतेवासुकिजानागाःप्रविष्टाहव्यवाहने ॥ अन्येचबहवोविप्रतथावैकुलसंभवाः ॥ प्रदीप्ताग्नौहुताःसर्वेघोररूपामहाबलाः ॥ ७ ॥ तक्षकस्यकुलेजातान्प्रवक्ष्यामिनिबोधतान् ॥ पुच्छांडकोमंडलकःपिंडसेक्तारभेणकः ॥ ८ ॥ उच्छिखःशरभोभंगोबिल्वतेजाविरोहणः ॥ शिलीशलकरोमूकःसुकुमारःप्रवेपनः ॥ ९ ॥ मुद्गरःशिशुरोमाचसुरोमाचमहाहनुः ॥ एतेतक्षकजानागाःप्रविष्टाहव्यवाहनं ॥ १० ॥ पारावतःपारियातःपांडरोहरिणःकृशः ॥ विहंगःशरभोमेदःप्रमोदःसंहतापनः ॥ ११ ॥ ऐरावतकुलादेतेप्रविष्टाहव्यवाहनं ॥ कौरव्यकुलजान्नागाञ्शृणुमेत्वंद्विजोत्तम ॥ १२ ॥

योजनायामविस्ताराअपिमंत्रसामर्थ्यात्स्वल्पप्रमाणाः अगस्त्यकरगतसमुद्रवत् वन्हौप्रवेशयोग्याभवंति ॥ २३ ॥ ब्रह्मवे

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

कौरव्यकुलजास्त्वेतेप्रविष्टाहव्यवाहनं ॥ धृतराष्ट्रकुलेजातान्नृश्टु
एरकःकुंडलोवेणीवेणीस्कंधःकुमारकः ॥ वाहुकःश्रृंगवेरश्चधूर्त्तकःप्रातरातकौ ॥ १३ ॥
णुनागान्यथातथं ॥ १४ ॥ कीर्त्यमानान्मयाब्रह्मन्वातवेगान्विषोल्बणान् ॥ शंकुकर्णःपिठरकःकुठारमुखसेचकौ ॥ १५ ॥ पूर्णांगदःपूर्णमुखःप्रहासःशकुनिर्द
रिः ॥ अमाहठःकामठकःसुपेणोमानसोऽव्ययः ॥ १६ ॥ भैरवोमुंडवेदांगःपिशंगश्चोद्रपारकः ॥ ऋषभोवेगवान्नागःपिंडारकमहाहनू ॥ १७ ॥ रक्तांगःसर्व
सारंगःसमृद्धपटवासकौ ॥ वराहकोवीरणकःसुचित्रश्चित्रवेगिकः ॥ १८ ॥ पराशरस्तरुणकोमणिःस्कंधस्तथारुणिः ॥ इतिनागामयाब्रह्मन्कीर्त्तिताःकी
र्त्तिवर्धनाः ॥ १९ ॥ प्राधान्येनबहुत्वात्तुनसर्वेपरिकीर्त्तिताः ॥ एतेषांप्रसवोयश्चप्रसवस्यचसंततिः ॥ २० ॥ नशक्यंपरिसंख्यातुंयेदीप्तंपावकंगताः ॥ त्रि
शीर्षाःसप्तशीर्षाश्चदशशीर्षास्तथाऽपरे ॥ २१ ॥ कालानलविषाघोराहुताःशतसहस्रशः ॥ महाकायामहावेगाःशैलश्रृंगसमुच्छ्रयाः ॥ २२ ॥ योजनायामवि
स्ताराद्वियोजनसमायताः ॥ कामरूपाःकामबलादीप्तानलविषोल्बणाः ॥ २३ ॥ दग्धास्तत्रमहासत्रेब्रह्मदंडनिपीडिताः ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्व
णिआस्तीकपर्वणिसर्पनामकथनेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच इदमत्यद्भुतंचान्यदास्तीकस्यानुशुश्रुम ॥ त
थावरैश्छंद्यमानेराज्ञापारिक्षितेनहि ॥ १ ॥ इंद्रहस्ताच्च्युतोनागःखएवयदतिष्ठत ॥ ततश्चिंतापरोराजावभूवजनमेजयः ॥ २ ॥ हूयमानेभृशंदीप्तेविधिव
त्सुरेतसि ॥ नस्मसप्रापतद्वन्हौतक्षकोभयपीडितः ॥ ३ ॥ शौनकउवाच किंसूततेषांविप्राणांमंत्रग्रामोमनीषिणां ॥ नप्रत्यभात्तदाऽग्नौयत्सपपातन
तक्षकः ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच तमिंद्रहस्ताद्विस्त्रस्तंविसंज्ञंपन्नगोत्तमं ॥ आस्तीकस्तिष्ठतिष्ठेतिवाचस्तिस्रोऽभ्युदैरयत् ॥ ५ ॥ वितस्थेसोंऽतरिक्षेचहृद्ये
नविद्धूयता ॥ यथातिष्ठतिवैकश्चित्खंचगांचांतरानरः ॥ ६ ॥ ततोराजाऽब्रवीद्वाक्यंसदस्यैश्चोदितोभृशं ॥ काममेतद्भवत्वेवंयथास्तीकस्यभाषितं ॥ ७ ॥ स
माप्यतामिदंकर्मपन्नगाःसंत्वनामयाः ॥ प्रीयतामयमास्तीकःसत्यंसूतवचोऽस्तुतत् ॥ ८ ॥ ततोहलहलाशब्दःप्रीतिदःसमजायत ॥ आस्तीकस्यवरेदत्तेत
थैवोपरराम च ॥ ९ ॥

दत्ततुल्यंमातृवाक्यंतद्रूपोदंडःब्रह्मदंडस्तेननिपीडिताः ॥ २४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ इदमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ खंचगांचांतरा द्यावापृथिव्योर्मध्येअंतरिक्षइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

सयज्ञउपररामेत्यन्वयः॥१०॥११॥ स्थपतयेशिल्पिने॥१२॥१३॥ अवभृथंयज्ञसमाप्तिं ॥१४॥ सुसंस्कृतंवस्त्रालंकरणादिभिःशोभितं ॥१५॥१६॥ प्रदुद्रावशीघ्रंमातुलायहर्पमाख्यातुं ॥१७॥१८॥१९॥

सयज्ञःपांडवेयस्यराज्ञःपारिक्षितस्यह॥ प्रीतिमांश्चाभवद्राजाभारतोजनमेजयः ॥ १० ॥ ऋत्विग्भ्यःससदस्येभ्योयेतत्रासन्समागताः॥ तेभ्यश्चप्रददौवि
त्तंशतशोऽथसहस्रशः॥ ११ ॥ लोहिताक्षायसूतायतथास्थपतयेविभुः॥ येनोक्तंतस्यतत्राग्रेसर्पसत्रनिवर्त्तने॥ १२॥ निमित्तंब्राह्मणइतितस्मैवित्तंददौ
बहु॥ दत्वाद्रव्यंयथान्यायंभोजनाच्छादनान्वितं॥ १३॥ प्रीतस्तस्मैनरपतिरप्रमेयपराक्रमः॥ ततश्चकारावभृथंविधिदृष्टेनकर्मणा.॥ १४॥ आस्तीकंप्रेष
यामासगृहानेवसुसंस्कृतं॥ राजाप्रीतमनाःप्रीतंकृतकृत्यंमनीषिणं ॥ १५ ॥ पुनरागमनंकार्यमितिचैनंवचोऽब्रवीत् ॥ भविष्यसिसदस्योमेवाजिमेधमहा
क्रतौ॥१६॥ तथेत्युक्त्वाप्रदुद्रावतदास्तीकोमुदायुतः॥ कृत्वास्वकार्यमतुलंतोषयित्वाचपार्थिवं॥ १७॥ सगत्वापरमप्रीतोमातुलंमातरंचतां ॥ अभिगम्यो
पसंगृह्ययथावृत्तंन्यवेदयत्॥ १८॥ सौतिरुवाच एतच्छ्रुत्वाप्रीयमाणाःसमेतायेतत्रासन्पन्नगावीतमोहाः ॥ आस्तीकेवैप्रीतिमंतोबभूवुरूचुश्चैनं
वरमिष्टंवृणीष्व॥ १९॥ भूयोभूयःसर्वशस्तेऽब्रुवंस्तंकिंतेप्रियंकरवामाद्यविद्वन्॥ प्रीतावयंमोक्षिताश्चैवसर्वेकामंकिंतेकरवामाद्यवत्स ॥ २०॥ आस्ती
कउवाच सायंप्रातर्येप्रसन्नात्मरूपालोकेविप्रामानवायेपरेऽपि॥ धर्माख्यानंयेपठेयुर्ममेदंतेषांयुष्मन्नैवांकिंचिद्भयंस्यात् ॥ २१ ॥ तैश्चाप्युक्तोभागिने
यःप्रसन्नैरेतत्सत्यंकाममेवंवरंते॥ प्रीत्यायुक्ताःकामितंसर्वशस्तेकर्त्तारःस्मप्रवणाभागिनेय ॥ २२ ॥ असितंचार्त्तिमंतंचसुनीथंचापियःस्मरेत् ॥ दिवा
वायदिवारात्रौनास्यसर्पभयंभवेत् ॥ २३ ॥ योजरत्कारुणाजातोजरत्कारौमहायशाः ॥ आस्तीकःसर्पसत्रेवःपन्नगान्योऽभ्यरक्षत॥ तंस्मरंतंमहाभागा
नमांहिंसितुमर्हथ॥ २४ ॥ सर्पापसर्पभद्रंतेगच्छसर्पमहाविष ॥ जनमेजयस्ययज्ञांतेआस्तीकवचनंस्मर॥ २५॥ आस्तीकस्यवचःश्रुत्वायःसर्पोननिवर्त्त
ते॥ शतधाभिद्यतेमूर्ध्नशिंशवृक्षफलंयथा॥ २६॥ सौतिरुवाच सएवमुक्तस्तुतदाद्विजेंद्रःसमागतैस्तैर्भुजगेंद्रमुख्यैः॥ संप्राप्यप्रीतिंविपुलांमहात्मा
ततोमनोगमनायाथदध्रे॥ २७॥ मोक्षयित्वातुभुजगान्सर्पसत्राद्द्विजोत्तमः ॥ जगामकालेधर्मात्मादिष्टांतंपुत्रपौत्रवान् ॥ २८॥ इत्याऽख्यानंमयास्तीकं
यथावत्तवकीर्त्तितं॥ यत्कीर्तयित्वासर्पेभ्योनभयंविद्यतेक्वचित् ॥ २९॥ ~~सौतिरुवाच~~ यथाकथितवान्ब्रह्मन्प्रमतिःपूर्वजस्तव॥ पुत्रायरुरवेप्रीतःपृच्छते
भार्गवोत्तम॥ ३०॥

॥२०॥२१॥प्रवणाःनम्राः॥२२॥प्रसंगात्सर्पभयनिवर्त्तकान्मंत्रान्पठति असितमित्यादीन् तत्रद्वितीयःषट्पादः ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ दिष्टांतंमोक्षं॥२८॥२९॥३०॥

॥ २१ ॥ कौतूहलंकीदृक्सर्पसत्रमित्याश्चर्यं रहस्यंसौपर्णेकुमतिसुमतीकद्रूविनतेभुजंगाःकामायाःसुकृतमरुगस्तापशमनः सुपर्णःप्रत्यग्धीः कृतकममृतंनेच्छतिफणीतदिच्छन्वंध्याशोऽसजनिहरिशक्रौपरनरौ ॥ १ ॥ अमृतमथनगुह्यंयन्नतौल्येपिदेवैरमृतमसुरसंघःस्त्रीमनस्कोनलेभे अपिफणिमस्वगोप्यंसाध्वसाध्वोरपिस्तोभयमभयमवश्यंविप्रहेलाश्रयाभ्यां ॥ २ ॥ रत्नगर्भस्तु संततिस्तुतिरास्तीकेतथासर्वापदा

यद्वाक्यंश्रुतवांश्चाहंतथाचकथितंमया ॥ आस्तीकस्यकवेर्विप्रश्रीमच्चरितमादितः ॥ ३१ ॥ श्रुत्वाधर्मिष्ठमाख्यानमास्तीकंपुण्यवर्धनं ॥ यन्मांत्वंपृष्टवानब्रह्मन्श्रुत्वाडुंडुभभाषितं ॥ व्येतुतेसुमहद्ब्रह्मन्कौतूहलमरिंदम ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिआस्तीकपर्वणिसर्पसत्रेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५८॥ समाप्तंचास्तीकपर्व ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथांशावतरणपर्व ॥ शौनकउवाच भृगुवंशात्प्रभृत्येवत्वयामेकीर्तितंमहत् ॥ आख्यानमखिलंतातसौतेप्रीतोस्मितेनते ॥ १ ॥ वक्ष्यामिचैवभूयस्त्वांयथावत्सूतनंदन ॥ याःकथाव्याससंपन्नास्ताश्चभूयोविचक्ष्वमे ॥ २ ॥ तस्मिन्परमदुष्पारेसर्पसत्रेमहात्मनां ॥ कर्मांतरेषुयज्ञस्यसदस्यानांतथाध्वरे ॥ ३ ॥ याबभूवुःकथाश्चित्रायेष्वर्थेषुयथातथं ॥ त्वत्तइच्छामहेश्रोतुंसौतेत्वंवैप्रचक्ष्वनः ॥ ४ ॥ सौतिरुवाच कर्मांतरेष्वकथयन्द्विजावेदाश्रयाःकथाः ॥ व्यासस्त्वकथयच्चित्रमाख्यानंभारतंमहत् ॥ ५ ॥ शौनकउवाच महाभारतमाख्यानंपांडवानांयशस्करं ॥ जनमेजयेनपृष्टःसन्कृष्णद्वैपायनस्तदा ॥ ६ ॥ श्रावयामासविधिवत्तदाकर्मांतरेतुसः ॥ तामहंविधिवत्पुण्यांश्रोतुमिच्छामिवैकथां ॥ ७ ॥ मनःसागरसंभूतांमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ कथयस्वसतांश्रेष्ठसर्वरत्नमयीमिमां ॥ ८ ॥ सौतिरुवाच हंततेकथयिष्यामिमहदाख्यानमुत्तमं ॥ कृष्णद्वैपायनमतंमहाभारतमादितः ॥ ९ ॥ शृणुसर्वमशेषेणकथ्यमानंमयाद्विज ॥ शंसितुंतन्महान्हर्षोममापीहप्रवर्तते ॥ १० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिकथानुबंधेएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच श्रुत्वातुसर्पसत्रायदीक्षितंजनमेजयं ॥ अभ्यगच्छदृषिर्विद्वान्कृष्णद्वैपायनस्तदा ॥ १ ॥ जनयामासयंकालीशक्तेःपुत्रात्पराशरात् ॥ कन्यैवयमुनाद्वीपेपांडवानांपितामहं ॥ २ ॥

मपि निवृत्तिर्ब्राह्मणात्तस्यशक्तिश्चातीवकथ्यते ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५८॥ ॥७॥ ॥७॥ भृग्विति ॥ १ ॥ विचक्ष्वविशेषेणस्पष्टंकथय ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कर्मांतरेष्विति वेदाश्रयाःशौनःशेपाख्यानादयः अकथयद्वैशंपायनंकथाः कथयितुंप्रयोजितवान् वेदाश्रयाभ्योपिकथाभ्यएताःकथाःश्रेष्ठतराइतिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ भावितःयोगसंस्कृतआत्मामनोयस्यसभावितात्मातस्य पाठांतरे नहितृप्यामिकथ्यतित्वयिकथयतिसति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ इतिआदिप॰नै॰भारतभा॰एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥७॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥ कालीसत्यवती ॥ २ ॥

इच्छयाइच्छयादेहंसद्यः वीवृधत्वर्धितवान् देवीमितिपाठे देवींमातरंवरदानेनवासरस्वतींवाउपबृंहणैरवीवृधत्वर्धितवान् देवीवृद्धिमेवाह वेदानिति चाद्वेदार्थान् अधिजगेअधिगतवान् ॥ ३ ॥ यन्नैतीति यंतपआदिनाकश्चिन्नैतिनात्येतिनातिशेतेइतिप्राञ्चः यद्वस्तुतपआदिनाकश्चिन्नैतिनप्राप्नोतितदप्यात्मतत्त्वमधिजगेइतिपूर्वेणसंबंधः तथाचनकर्मणानप्रजयाधनेन नायमात्माप्रवचनेनलभ्योनमेधयानबहुनाश्रुतेनेत्यादिश्रुतिभ्यस्तपआदिनापिदुष्प्रापमात्मतत्त्वंजातमात्रएवाधिगतवानित्यर्थः मन्युनायज्ञेन ॥ ४ ॥ विव्यासविभक्तवान् हौत्राध्वर्यवौद्गात्राणिकांडानित्रेतानुपयुक्तंकांडंचपृथक्कृतवानित्यर्थः परावरेनिरुपाधिसोपाधिब्रह्मणीजानातीतिपरावरज्ञःब्रह्मर्षिःब्राह्मणश्चासौमंत्रद्रष्टाचेत्यर्थः कविःक्रांतंअतीतादितद्दर्शी ॥ ५ ॥ पुण्यकीर्त्तिर्महायशाः योगुणौघः श्रूयमाणस्तादृशगुणार्जनेपुरुषं

जातमात्रश्चयःसद्यइच्छयादेहमवीवृधत् ॥ वेदांश्चाधिजगेसांगान्सेतिहासान्महायशाः ॥ ३ ॥ यन्नैतितपसाकश्चिन्नवेदाध्ययनेनच ॥ नव्रतैर्नोपवासैश्चनप्रसूत्यानमन्युना ॥ ४ ॥ विव्यासैकंचतुर्धायोवेदंवेदविदांवरः ॥ परावरज्ञोब्रह्मर्षिःकविःसत्यव्रतःशुचिः ॥ ५ ॥ यःपांडुंधृतराष्ट्रंचविदुरंचाप्यजीजनत् ॥ शांतनोःसंततिंतन्वन्पुण्यकीर्तिर्महायशाः ॥ ६ ॥ जनमेजयस्यराजर्षेःसमहात्मासदस्तथा ॥ विवेशसहितःशिष्यैर्वेदवेदांगपारगैः ॥ ७ ॥ तत्रराजानमासीनंददर्शजनमेजयं ॥ वृतंसदस्यैर्बहुभिर्देवैरिवपुरंदरं ॥ ८ ॥ तथामूर्धाभिषिक्तैश्चनानाजनपदेश्वरैः ॥ ऋत्विग्भिर्ब्रह्मकल्पैश्चकुशलैर्यज्ञसंस्तरे ॥ ९ ॥ जनमेजयस्तुराजर्षिर्दृष्ट्वातमृषिमागतं ॥ सगणोऽभ्युद्ययौतूर्णंप्रीत्याभरतसत्तमः ॥ १० ॥ कांचनंविष्टरंतस्मैसदस्यानुमतःप्रभुः ॥ आसनंकल्पयामासयथाशक्रोबृहस्पतेः ॥ ११ ॥ तत्रोपविष्टंवरदंदेवर्षिगणपूजितं ॥ पूजयामासराजेंद्रःशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ १२ ॥ पाद्यमाचमनीयंचअर्घ्यंगांचविधानतः ॥ पितामहायकृष्णायतदर्हायन्यवेदयत् ॥ १३ ॥ प्रतिगृह्यतुतांपूजांपांडवाज्जनमेजयात् ॥ गांचैवसमनुज्ञाप्यव्यासःप्रीतोऽभवत्तदा ॥ १४ ॥

व्यापारयतिसाकीर्तिः यथायुधिष्ठिरस्यधर्मनिष्ठत्वं कृविक्षेपेऽस्मात्संज्ञायांक्तिच् यश्चगुणौघोगृह्यमाणःपुरुषमाल्हादयत्येवनप्रवर्त्तयतिसयशः यथाज्योत्स्नाचंद्रस्य यथाविष्णोर्लोकत्रयाक्रमणंपदत्रयेणवसिष्ठस्यवाक्षमारामस्यसेतुर्यशः ॥ ६ ॥ सदःयज्ञमंडपं ॥ ७ ॥ देवैरित्यत्रमेधैरितिपाठेमेधाशब्दान्मत्वर्थीयोऽर्शआद्यच् मेधावद्भिर्बहुभिर्बृहस्पतिभिरिवेत्यभूतोपमा बृहस्पतेरेकत्वात् ॥ ८ ॥ मूर्ध्निपट्टस्थानेऽभिषिक्तैर्मूर्धाभिषिक्तैः यज्ञसंस्तरेयज्ञांगानांरचनानुष्ठानेइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ पितामहायब्रह्मतुल्याय कृष्णायव्यासाय ॥ १३ ॥ विष्टरादिभिर्मधुपर्कार्चनंदर्शितं तत्रनिवेदितांगांसमनुज्ञापितवान्व्यासोमागामनागामितिमंत्रलिंगात्तस्याअवध्यत्वंमन्यमानः तद्यथैवादोमनुष्यराजआगतेऽन्यस्मिन्वाईत्युक्षाणंवावेहतंवाक्षदंतेइत्यर्थवादस्तुरागप्राप्तानुवादसरूपोनविधायकः मावधिष्टेतिनिषेधलिंगस्यअनागामितिनिरपराधत्वहेतूपोद्बलितस्यप्रबलतरत्वात् वेहतंवध्यांगां क्षदंतेहिंसंति ॥ १४ ॥

उपोपविश्यसमीपेउपविश्य ॥१५॥ प्रतिवेद्यप्रतिख्याप्य अत्रपूजास्तुतिरेव ॥१६॥ इदंवक्ष्यमाणं ॥१७॥ प्रत्यक्षदर्शिवान्प्रत्यक्षदर्शी अन्येभ्योऽपिदृश्यंतइतिवनिप् ॥१८॥ भेदःवैरं अक्लिष्टंरागद्वेषादिशू
न्यंकर्मयेषांतेषांअक्लिष्टकर्मणां ॥१९॥ पितामहानांप्रपितामहानां ॥२०॥२१॥२२॥२३॥ भेदंवैरमूलंसर्वविनाशंचतत्फलं ॥२४॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

तथार्घ्यपूजयित्वातंप्रणयात्प्रपितामहं ॥ उपोपविश्यप्रीतात्मापर्यपृच्छदनामयं ॥ १५ ॥ भगवानपितंदृष्ट्वाकुशलंप्रतिवेद्यच ॥ सदस्यैःपूजितःसर्वैःसदस्या-
न्प्रत्यपूजयत् ॥१६॥ ततस्तुसहितःसर्वैःसदस्यैर्जनमेजयः ॥ इदंपश्चाद्द्विजश्रेष्ठंपर्यपृच्छत्कृतांजलिः ॥१७॥ जनमेजयउवाच कुरूणांपांडवानांचभवान्प्र
त्यक्षदर्शिवान् ॥ तेषांचरितमिच्छामिकथ्यमानंत्वयाद्विज ॥१८॥ कथंसमभवद्भेदस्तेषामक्लिष्टकर्मणां ॥ तच्चयुद्धंकथंवृत्तंभूतांतकरणंमहत् ॥१९॥ पिताम
हानांसर्वेषांदैवेनाविष्टचेतसां ॥ कार्त्स्न्येनैतन्ममाचक्ष्वयथावृत्तंद्विजोत्तम ॥ २० ॥ सौतिरुवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्णद्वैपायनस्तदा ॥ शशास
शिष्यमासीनंवैशंपायनमंतिके ॥ २१ ॥ व्यासउवाच कुरूणांपांडवानांचयथाभेदोभवत्पुरा ॥ तदस्मैसर्वमाचक्ष्वयन्मत्तःश्रुतवानसि ॥ २२ ॥ गुरो
र्वचनमाज्ञायसतुविप्रर्षभस्तदा ॥ आचचक्षेततःसर्वमितिहासंपुरातनं ॥ २३ ॥ राज्ञेतस्मैसदस्येभ्यःपार्थिवेभ्यश्चसर्वशः ॥ भेदंसर्वविनाशंचकुरुपांडव
योस्तदा ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिकथानुबंधेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच
गुरवेप्राङ्नमस्कृत्यमनोबुद्धिसमाधिभिः ॥ संपूज्यचद्विजान्सर्वांस्तथान्यान्विदुषोजनान् ॥ १ ॥ महर्षेर्विश्रुतस्येहसर्वलोकेषुधीमतः ॥ प्रवक्ष्यामिमतंकृत्स्नं
व्यासस्यास्यमहात्मनः ॥ २ ॥ श्रोतुंपात्रंचराजंस्त्वंप्राप्येमांभारतींकथां ॥ गुरोर्वक्त्रपरिस्पंदोमनःप्रोत्साहतीवमे ॥३॥ शृणुराजन्यथाभेदःकुरुपांडवयोरभू
त् ॥ राज्यार्थेद्यूतसंभूतोवनवासस्तथैवच ॥ ४ ॥ यथाचयुद्धमभवत्पृथिवीक्षयकारकं ॥ तत्तेऽहंकथयिष्यामिपृच्छतेभरतर्षभ ॥५॥ मृतेपितरितेवीराव
नादेत्यस्वमंदिरं ॥ नचिरादेवविद्वांसोवेदेधनुषिचाभवन् ॥६॥ तांस्तथासत्ववीर्यौजःसंपन्नान्पौरसंमतान् ॥ नामृष्यन्कुरवोदृष्ट्वापांडवान्श्रीयशोभृतः ॥७॥

गुरवइति मनोबुद्धिसमाधिभिः मनइत्यष्टांगोपलक्षणं बुद्धीतिभक्तिश्रद्धयोः समाधिश्चित्तैकाग्र्यं संपूज्यनमस्कारादिनामानयित्वा ॥ १ ॥ २ ॥ प्रोत्साहतीवप्रोत्साहयतीव परिस्पंदमुखोत्साहयतीवमेइ
तिपाठेपरिस्पंदशब्दःक्लीबत्वमार्षं गुरोर्वक्त्रपरिस्पंदस्त्वंकथांकथयेत्याज्ञावचनंतज्जन्यामुत्प्रीतिःसाप्रोत्साहयति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नचिरात्शीघ्रंविद्वांसोभवन् ॥ ६ ॥ सत्वंदेहवलं वीर्यंउत्साहः ओज
श्चित्तेंद्रियबलं ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ कुलिंगस्यपक्षिणोमतेसाहसे सहिंसिंहदंष्ट्रांतर्गतंमांसमादातुंयतते कलिंगस्येत्यपपाठः ॥ ९ ॥ साहसमेवाह ददावित्यादिना ॥ १० ॥ प्रमाणकोट्यांगंगायास्तीर्थविशेषे वृकनामाबहुभक्षोऽग्निरुदरेयस्यसवृकोदरः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ विप्रकारेषुअपकारेषु मोक्षणेप्रामापन्निवारणे प्रतिकारेप्रातिभट्येनशत्रोरप्यापदिनिपातने ॥ १४ ॥ १५ ॥ संवृतैःगुप्तैः विवृतैःप्रकाशैः दैवभाव्यर्थरक्षिता

ततोदुर्योधनःक्रूरःकर्णश्चसहसौबलः ॥ तेषांनिग्रहनिर्वासान्विविधांस्तेसमारभन् ॥ ८ ॥ ततोदुर्योधनःशूरःकुलिंगस्यमतेस्थितः ॥ पांडवान्विविधोपायैराज्यहेतोरपीडयत् ॥ ९ ॥ ददावथविषंपापोभीमायधृतराष्ट्रजः ॥ जरयामासतद्वीरःसहान्नेनवृकोदरः ॥ १० ॥ प्रमाणकोट्यांसंसुप्तंपुनर्बध्वावृकोदरं ॥ तोयेपुभ्रमंगंगायाःप्रक्षिप्यपुरमाव्रजत् ॥ ११ ॥ यदाविबुद्धःकौंतेयस्तदासंछिद्यबंधनं ॥ उदतिष्ठन्महाबाहुर्भीमसेनोगतव्यथः ॥ १२ ॥ आशीविषैःकृष्णसर्पैःसुप्तंचैनमदंशयत् ॥ सर्वेष्ववांगदेशेपुनममारचशत्रुहा ॥ १३ ॥ तेषांतुविप्रकारेषुतेषुतेषुमहामतिः ॥ मोक्षणेप्रतिकारेचविदुरोवहितोऽभवत् ॥ १४ ॥ स्वर्गस्थोजीवलोकस्ययथाशक्रःसुखावहः ॥ पांडवानांतथानित्यंविदुरोपिसुखावहः ॥ १५ ॥ यदातुविविधोपायैःसंवृतैर्विवृतैरपि ॥ नाशकद्विनिहंतुंतान्दैवभाव्यर्थरक्षितान् ॥ १६ ॥ ततःसंमंत्र्यसचिवैर्वृषदुःशासनादिभिः ॥ धृतराष्ट्रमनुज्ञाप्यजातुषंगृहमादिशत् ॥ १७ ॥ सुतप्रियैषीतान्राजापांडवानंबिकासुतः ॥ ततोविवासयामासराज्यभोगबुभुक्षया ॥ १८ ॥ तेप्रातिष्ठंतसहितानगरान्नागसाह्वयात् ॥ प्रस्थानेचाभवन्मंत्रीक्षत्तातेषांमहात्मनां ॥ १९ ॥ तेनमुक्ताजतुगृहान्निशीथेप्राद्रवन्वनं ॥ ततःसंप्राप्यकौंतेयानगरंवारणावतं ॥ २० ॥ न्यवसंतमहात्मानोमात्रासहपरंतपाः ॥ धृतराष्ट्रेणचाज्ञप्ताउषिताजातुषेगृहे ॥ २१ ॥ पुरोचनाद्रक्षमाणाःसंवत्सरमतंद्रिताः ॥ सुरुंगांकारयित्वातुविदुरेणप्रचोदिताः ॥ २२ ॥ आदीप्यजातुषंवेश्मदग्ध्वाचैवपुरोचनं ॥ प्राद्रवन्भयसंविग्नामात्रासहपरंतपाः ॥ २३ ॥ ददृशुर्दारुणंरक्षोहिडिंबंवननिर्झरे ॥ हत्वाचतंराक्षसेंद्रंभीताःसमवबोधनात् ॥ २४ ॥ निशिसंप्राद्रवन्पार्थाधार्तराष्ट्रभयार्दिताः ॥ प्राप्ताहिडिंबाभीमेनयत्रजातोघटोत्कचः ॥ २५ ॥ एकचक्रांततोगत्वापांडवाःसंशितव्रताः ॥ वेदाध्ययनसंपन्नास्तेऽभवन्ब्रह्मचारिणः ॥ २६ ॥ तेतत्रनियताःकालंकंचिद्दूषुर्नरर्षभाः ॥ मात्रासहैकचक्रायांब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ २७ ॥

न्दैवेनादृष्टेनभावीकुरुक्षयपांडवराज्यलाभादिरर्थस्तस्मैरक्षितान् ॥ १६ ॥ वृषःकर्णः जातुषंलाक्षामयं ॥ १७ ॥ १८ ॥ क्षत्ताविदुरः ॥ १९ ॥ तेनक्षत्तुर्मंत्रणेन ॥ २० ॥ २१ ॥ पुरोचनात्आत्मानंरक्षमाणाःरक्षंतः सुरुंगांउभयतोबिलंविवरं ॥ २२ ॥ २३ ॥ वननिर्झरेवननिर्झरसमीपे अवबोधनात्प्राकट्यात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ निहत्यनागराणांशोकंअपनीतवानित्यर्थः ॥ २९ ॥ स्वयंवृणुतेइतिस्वयंवरातां ॥३०॥३१॥ शांतनवेनभीष्मेण ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥३९ ॥ ४० ॥४१॥ सर्वैसंवत्सरंपूर्णंमासंचैकंवनेवसदितिदशसंख्यापूरकत्वात्पूर्णशब्देनदशगुणमुच्यतेसंवत्सरंपूर्णएकंचतथामासंपूर्णमेव तेनएकादशसंवत्सरादशमासाश्चभवंति तेषांचसौराणांप्रत्यब्दंसपादपंचदिनवृत्त्यासा

तत्रासप्रसादत्क्षुधितंपुरुषादंवृकोदरः॥ भीमसेनोमहाबाहुर्बकंनाममहाबलं ॥ २८ ॥ तंचापिपुरुषव्याघ्रोबाहुवीर्येणपांडवः ॥ निहत्यतरसावीरोनागरान्पर्यसांत्वयत्॥२९॥ ततस्तेशुश्रुवुःकृष्णांपंचालेषुस्वयंवरां॥श्रुत्वाचैवाभ्यगच्छंतगत्वाचैवालभंतताम्॥३०॥ तेतत्रद्रौपदींलब्ध्वापरिसंवत्सरोषिताः॥विदिताहास्तिनपुरंप्रत्याजग्मुररिंदमाः॥ ३१ ॥ तेउक्ताधृतराष्ट्रेणराज्ञाशांतनवेनच ॥ भ्रातृभिर्विग्रहस्तातकथंवोनभवेदिति॥३२॥ अस्माभिःखांडवप्रस्थेयुष्मद्वासोऽनुचिंतितः॥ तस्माज्जनपदोपेतंसुविभक्तमहापथं ॥ ३३ ॥ वासायखांडवप्रस्थंव्रजध्वंगतमत्सराः ॥ तयोस्तेवचनाज्जग्मुःसहसर्वैःसुहृज्जनैः ॥ ३४ ॥ नगरंखांडवप्रस्थंरत्नान्यादायसर्वशः॥ तत्रतेन्यवसन्पार्थाःसंवत्सरगणान्बहून् ॥ ३५॥ वशेशस्त्रप्रतापेनकुर्वंतोन्यान्महीभृतः ॥ एवंधर्मप्रधानास्तेसत्यव्रतपरायणाः॥३६॥अप्रमत्तोत्थिताःक्षांताःप्रतपंतोऽहितान्बहून्॥ अजयद्भीमसेनस्तुदिशंप्राचींमहायशाः॥३७॥ उदीचीमर्जुनोवीरःप्रतीचींनकुलस्तथा॥ दक्षिणांसहदेवस्तुविजिग्येपरवीरहा॥ ३८ ॥ एवंचक्रुरिमांसर्वेवशेकृत्स्नांवसुंधरां ॥ पंचभिःसूर्यसंकाशैःसूर्येणचविराजता ॥ ३९ ॥ षट्सूर्येवाभवत्पृथ्वीपांडवैःसत्यविक्रमैः॥ ततोनिमित्तेकस्मिंश्चिद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ ४० ॥ वनंप्रस्थापयामासतेजस्वीसत्यविक्रमः॥ प्राणेभ्योपिप्रियतरंभ्रातरंसव्यसाचिनं॥ ४१ ॥ अर्जुनंपुरुषव्याघ्रंस्थिरात्मानंगुणैर्युतं॥ सवैसंवत्सरंपूर्णंमासंचैकंवनेवसन् ॥ ४२ ॥ ततोगच्छद्धृषीकेशंद्वारवत्यांकदाचन॥ लब्धवांस्तत्रबीभत्सुर्भार्यांराजीवलोचनां॥ ४३ ॥ अनुजांवासुदेवस्यसुभद्रांभद्रभाषिणीं॥ साशचीवमहेंद्रेणश्रीःकृष्णेनेवसंगता॥ ४४ ॥ सुभद्रायुयुजेप्रीत्यापांडवेनार्जुनेनह॥ अतर्पयच्चकौंतेयःखांडवेहव्यवाहनं॥ ४५॥ बीभत्सुर्वासुदेवेनसहितोनृपसत्तम॥ नातिभारोहिपार्थस्यकेशवेनसहाभवत्॥ ४६ ॥ व्यवसायसहायस्यविष्णोःशत्रुवधेष्विव॥पार्थायाग्निर्ददौचापिगांडीवंधनुरुत्तमं॥ ४७॥

वनाद्द्वादशाब्दाभवंति अन्येतुमासशब्देभद्वादशसंख्यांलक्षयंतएकशब्दवैयर्थ्यंएकवचनानुपपत्तिचनेक्षंते वनेइत्युपलक्षणंनगरस्यापि ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ नानीति खांडवदाहइतिशेषः ॥ ४६ ॥ व्यवसायःएवमेवेदंकरिष्यामीतिनिश्चयः ॥ ४७ ॥

बाणैर्युक्तावितिशेषः कपिलक्षणंवानरध्वजं यत्रखांडवदाहे ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अक्षैःपाशैर्द्यूतेनेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ विहतभूयिष्ठंनष्टप्रायं ॥ ५३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाव

इषुधीचाक्षय्यैर्बाणैरथंचकपिलक्षणं ॥ मोक्षयामासबीभत्सुर्मयंयत्रमहासुरं ॥ ४८ ॥ सचकारसभांदिव्यांसर्वरत्नसमाचितां ॥ तस्यांदुर्योधनोमंदोलोभं चक्रेसुदुर्मतिः ॥ ४९ ॥ ततोक्षैर्वंचयित्वाचसौबलेनयुधिष्ठिरं ॥ वनंप्रस्थापयामाससप्तवर्षाणिपंचच ॥ ५० ॥ अज्ञातमेकंराष्ट्रेचततोवर्षंत्रयोदशं ॥ ततश्च तुर्दशेवर्षेयाचमानाःस्वकंवसु ॥ ५१ ॥ नालभंतमहाराजततोयुद्धमवर्त्तत ॥ ततस्तेक्षत्रमुत्साद्यहत्वादुर्योधनंनृपं ॥ ५२ ॥ राज्यंविहतभूयिष्ठंप्रत्यपद्यं तपांडवाः ॥ एवमेतत्पुरावृत्तंतेषामक्लिष्टकर्मणां ॥ भेदोराज्यविनाशायजयश्चजयतांवर ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिभा रतसूत्रंनामएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच कथितंवैसमासेनत्वयासर्वंद्विजोत्तम ॥ महाभारतमाख्यानंकुरू णांचरितंमहत् ॥ १ ॥ कथांत्वनघचित्रार्थांकथयस्वतपोधन ॥ विस्तरश्रवणेजातंकौतूहलमतीवमे ॥ २ ॥ सभवान्विस्तरेणेमांपुनराख्यातुमर्हति ॥ नहितृप्या मिपूर्वेषांशृण्वानश्चरितंमहत् ॥ ३ ॥ नतत्कारणमल्पंवैधर्मज्ञायत्रपांडवाः ॥ अवध्यान्सर्वशोजघ्नुःप्रशस्यंतेचमानवैः ॥ ४ ॥ किमर्थंतेनरव्याघ्राःशक्ताःसं तोत्यनागसः ॥ प्रयुज्यमानान्संक्लेशान्क्षांतवंतोदुरात्मनां ॥ ५ ॥ कथंनागायुतप्राणोबाहुशालीवृकोदरः ॥ परिक्लिश्यन्नपिक्रोधंधृतवान्वैद्विजोत्तम ॥ ६ ॥ कथंसाद्रौपदीकृष्णाक्लिश्यमानादुरात्मभिः ॥ शक्तासतीधार्त्तराष्ट्रान्नादहत्क्रोधचक्षुषा ॥ ७ ॥ कथंव्यसनिनंद्यूतेपार्थौमाद्रीसुतौतदा ॥ अन्वयुस्तेनरव्याघ्रा बाध्यमानादुरात्मभिः ॥ ८ ॥ कथंधर्मभृतांश्रेष्ठःसुतोधर्मस्यधर्मवित् ॥ अनर्हःपरमंक्लेशंसोढवान्सयुधिष्ठिरः ॥ ९ ॥ कथंचबहुलाःसेनाःपांडवःकृष्णसार थिः ॥ अस्यन्नेकोऽनयत्सर्वाःपितृलोकंधनंजयः ॥ १० ॥ एतदाचक्ष्वमेसर्वंयथावृत्तंतपोधन ॥ यद्यच्चकृतवंतस्तेतत्रतत्रमहारथाः ॥ ११ ॥ वैशंपायनउ वाच क्षणंकुरुमहाराजविपुलोयमनुक्रमः ॥ पुण्याख्यानस्यवक्तव्यःकृष्णद्वैपायनेरितः ॥ १२ ॥

दीपेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कथितमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अवध्यान्भीष्मद्रोणादीन् ॥ ४ ॥ ५ ॥ बाहुशालीबाहुबलवान् कथंक्रोधंधृतवान्निरुद्धवान् ॥ ६ ॥ शक्तादग्धुमितिशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अस्यन्शरान्क्षिपन् सकथंक्लेशंसोढवानित्यनुषज्यते ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ ऋषिभिर्मंत्रैस्तद्दृष्टृभिर्वासंस्तुतंसमंस्तुतंवा ॥ १६ ॥ परिनैष्ठिकीपरिनिष्ठामोक्षस्तदुचिता ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ पुंसवनंपुमांसःसूयंतेऽस्मिन्श्रुते ॥२१ ॥ महिषीपट्टरा

महर्षेःसर्वलोकेषुपूजितस्यमहात्मनः ॥ प्रवक्ष्यामिमतंकृत्स्नंव्यासस्यामिततेजसः ॥ १३ ॥ इदंशतसहस्रंहिश्लोकानांपुण्यकर्मणां ॥ सत्यवत्यात्मजेनेहव्या
ख्यातममितौजसा ॥ १४ ॥ यइदंश्रावयेद्विद्वान्येचेदंशृणुयुर्नराः ॥ तेब्रह्मणःस्थानमेत्यप्राप्नुयुर्देवतुल्यतां ॥ १५ ॥ इदंहिवेदैःसमितंपवित्रमपिचोत्तमं ॥ श्रा
व्याणामुत्तमंचेदंपुराणमृषिसंस्तुतं ॥ १६ ॥ अस्मिन्नर्थश्चकामश्चनिखिलेनोपदेक्ष्यते ॥ इतिहासेमहापुण्येबुद्धिश्चपरिनैष्ठिकी ॥ १७ ॥ अक्षुद्रान्दानशीलां
श्चसत्यशीलाननास्तिकान् ॥ कार्ष्णवेदमिमंविद्वाञ्छ्रावयित्वाऽर्थमश्नुते ॥ १८ ॥ भ्रूणहत्याकृतंचापिपापंजह्यादसंशयं ॥ इतिहासमिमंश्रुत्वापुरुषोऽपि
सुदारुणः ॥ १९ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योराहुणाचंद्रमायथा ॥ जयोनामेतिहासोऽयंश्रोतव्योविजिगीषुणा ॥ २० ॥ महींविजयतेराजाशत्रूंश्चापिपराजयेत् ॥
इदंपुंसवनंश्रेष्ठमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ २१ ॥ महिषीयुवराजाभ्यांश्रोतव्यंबहुशस्तथा ॥ वीरंजनयतेपुत्रंकन्यांवाराज्यभागिनीं ॥ २२ ॥ धर्मशास्त्रमिदंपुण्य
मर्थशास्त्रमिदंपरं ॥ मोक्षशास्त्रमिदंप्रोक्तंव्यासेनामितबुद्धिना ॥ २३ ॥ संप्रत्याचक्षतेचेदंतथाश्रोष्यंतिचापरे ॥ पुत्राःशुश्रूषवःसंतिप्रेष्याश्चप्रियकारिणः ॥
॥ २४ ॥ शरीरेणकृतंपापंवाचाचमनसैवच ॥ सर्वंसंत्यजतिक्षिप्रंयइदंशृणुयान्नरः ॥ २५ ॥ भरतानांमहज्जन्मशृण्वतामनसूयतां ॥ नास्तिव्याधिभयंतेषां
परलोकभयंकुतः ॥ २६ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंपुण्यंस्वर्ग्यंतथैवच ॥ कृष्णद्वैपायनेनेदंकृतंपुण्यचिकीर्षुणा ॥ २७ ॥ कीर्तिंप्रथयतालोकेपांडवानांमहात्मनां ॥
अन्येषांक्षत्रियाणांचभूरिद्रविणतेजसां ॥ २८ ॥ सर्वविद्यावदातानांलोकेप्रथितकर्मणां ॥ यइदंमानवोलोकेपुण्यार्थेब्राह्मणाञ्छुचीन् ॥ २९ ॥ श्रावयेत
महापुण्यंतस्यधर्मःसनातनः ॥ कुरूणांप्रथितंवंशंकीर्तयन्सततंशुचिः ॥ ३० ॥ वंशमाप्नोतिविपुलंलोकेपूज्यतमोभवेत् ॥ योऽधीतेभारतंपुण्यंब्राह्मणोनिय
तव्रतः ॥ ३१ ॥ चतुरोवार्षिकान्मासान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ विज्ञेयःसचवेदानांपारगोभारतंपठन् ॥ ३२ ॥ देवाराजर्षयोह्यत्रपुण्याब्रह्मर्षयस्तथा ॥ कीर्त्यंते
धूतपाप्मानःकीर्त्यतेकेशवस्तथा ॥ ३३ ॥ भगवांश्चापिदेवेशोयत्रदेवीचकीर्त्यते ॥ अनेकजननोयत्रकार्त्तिकेयस्यसंभवः ॥ ३४ ॥

ज्ञी ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अनसूयतांगुणेषुदोषारोपमकुर्वतां ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अनेकजननः अनेकेभ्यः षड्भ्यःकृत्तिकाभ्यःजननंउत्पत्तिरस्मि
न्नितितथा ॥ ३४ ॥

सर्वश्रुतिसमूहः सर्वासांश्रुतीनांकर्मब्रह्मपराणांसमूहएवायं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सर्वथासाधुनाःसाधुनावावर्त्मनावर्त्तमानाअपिकृताकृतैःक्रमेणपापपु

ब्राह्मणानांगवांचैवमाहात्म्यंयत्रकीर्त्यते ॥ सर्वश्रुतिसमूहोऽयंश्रोतव्योधर्मबुद्धिभिः ॥ ३५ ॥ यइदंश्रावयेद्विद्वान्ब्राह्मणानिहपर्वसु ॥ धूतपाप्माजितस्वर्गो ब्रह्मगच्छतिशाश्वतं ॥ ३६ ॥ श्रावयेद्ब्राह्मणान्श्राद्धेयश्चैमंपादमंततः ॥ अक्षय्यंतस्यतच्छ्राद्धमुपावर्त्तेत्पितॄनिह ॥ ३७ ॥ अन्हायदेनःक्रियतेइंद्रियैर्मनसाऽपिवा ॥ ज्ञानादज्ञानतोवापिप्रकरोतिनरश्चयत् ॥ ३८ ॥ तन्महाभारताख्यानंश्रुत्वैवप्रविलीयते ॥ भरतानांमहज्जन्ममहाभारतमुच्यते ॥ ३९ ॥ निरुक्तमस्ययोवेदसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ भरतानांयतश्चायमितिहासोमहाद्भुतः ॥ ४० ॥ महतोह्येनसोमर्त्यान्मोचयेदनुकीर्त्तितः ॥ त्रिभिर्वर्षैर्लब्धकामः*कृष्णद्वैपायनोमुनिः ॥ ४१ ॥ नित्योत्थितः*शुचिःशक्तोमहाभारतमादितः ॥ तपोनियममास्थायकृतमेतन्महर्षिणा ॥ ४२ ॥ तस्मान्नियमसंयुक्तैःश्रोतव्यंब्राह्मणैरिदं ॥ कृष्णप्रोक्तामिमांपुण्यांभारतीमुत्तमांकथां ॥ ४३ ॥ श्रावयिष्यंतियेविप्रायेचश्रोष्यंतिमानवाः ॥ सर्वथावर्त्तमानावैनतेशोच्याःकृताकृतैः ॥ ४४ ॥ नरेणधर्मकामेनसर्वःश्रोतव्यइत्यपि ॥ निखिलेनेतिहासोऽयंततःसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ४५ ॥ नतांस्वर्गगतिंप्राप्यतुष्टिंप्राप्नोतिमानवः ॥ यांश्रुत्वैवमहापुण्यमितिहासमुपाश्नुते ॥ ४६ ॥ शृण्वन्श्राद्धःपुण्यशीलःश्रावयंश्चेदमद्भुतं ॥ नरःफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः ॥ ४७ ॥ यथासमुद्रोभगवान्यथामेरुर्महागिरिः ॥ उभौख्यातौरत्ननिधीतथाभारतमुच्यते ॥ ४८ ॥ इदंहिवेदैःसमितंपवित्रमपिचोत्तमं ॥ श्रव्यंश्रुतिसुखंचैवपावनंशीलवर्धनं ॥ ४९ ॥ यइदंभारतंराजन्वाचकायप्रयच्छति ॥ तेनसर्वामहीदत्ताभवेत्सागरमेखला ॥ ५० ॥ पारिक्षितकथांदिव्यांपुण्यायविजयायच ॥ कथ्यमानांमयाकृत्स्नांशृणुहर्षकरीमिमां ॥ ५१ ॥ त्रिभिर्वर्षैःसदोत्थायीकृष्णद्वैपायनोमुनिः ॥ महाभारतमाख्यानंकृतवानिदमद्भुतं ॥ ५२ ॥

ण्यैस्तेनशोच्याः एतच्छ्रवणादेवसर्वप्रत्यवायपरिहारोभवतीतिभावः ॥ ४४ ॥ सिद्धिर्धर्मफलंचित्तशुद्ध्यादिः ॥ ४५ ॥ नतामिति स्वर्गादप्येतच्छ्रवणंसुखकरंमुक्तिहेतुत्वादितिभावः ॥ ४६ ॥ श्राद्धःश्रद्धावान् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ श्रव्यंअर्थतोरम्यंश्रुतिसुखंशब्दतोरम्यं ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सदोत्थायीसदोद्युक्तः ॥ ५२ ॥

*लब्धकामःअभूदितिशेषः *नित्योत्थितइत्यादिपूर्वान्वयि एतन्महाभारतंमहर्षिणाकृतमित्यन्वयः

अद्भुतत्त्वमेवाह धर्मेचेति धर्मादिचतुष्टयेउपादेयेचकारचतुष्टयोक्तेअधर्मानर्थदुःखसंसाररूपेचतुष्केहातव्येचविषयेहेयमुपादेयंचकृत्स्नमत्रैवनिरूपितं इतोधिकंपंथांतरेनास्तीतिकात्स्न्येनसर्वेषांशास्त्राणां अर्थंज्ञातुकामेनैतदेवादर्तव्यमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ राजेति रंजकत्वाद्राजा महीपतिःपृथ्वीपालकः ॥ १ ॥ वसुःउपरिचरः ॥ २ ॥ ३ ॥ साक्षात्प्रत्यक्षीभूय ॥ ४ ॥ नसंकीर्येतनिर्नायकत्वात् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पशव्यःपशुभ्योहितः स्वारक्ष्यःस्वःस्वर्गस्तत्तुल्यःअतएवरक्ष्यः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

धर्मेचार्थेचकामेचमोक्षेचभरतर्षभ ॥ यदिहास्तितदन्यत्रयन्नेहास्तिनतत्क्वचित् ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिमहाभारतप्रशंसायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच राजोपरिचरोनामधर्मनित्योमहीपतिः ॥ बभूवमृगयांगंतुंससदाकिलधृतव्रतः ॥ १ ॥ सचेदिविषयंरम्यंवसुःपौरवनंदनः ॥ इंद्रोपदेशाज्जग्राहरमणीयंमहीपतिः ॥ २ ॥ तमाश्रमेन्यस्तशस्त्रंनिवसंतंतपोनिधिं ॥ देवाःशक्रपुरोगावैराजानमुपतस्थिरे ॥ ३ ॥ इंद्रत्वमर्होराजायंतपसेत्यनुचिंत्यवै ॥ तंसांत्वेननृपंसाक्षात्तपसःसंन्यवर्तयन् ॥ ४ ॥ देवाऊचुः नसंकीर्येतधर्मोयंपृथिव्यांपृथिवीपते ॥ त्वयाहिधर्मोविधृतःकृत्स्नंधारयतेजगत् ॥ ५ ॥ इंद्रउवाच लोकेधर्मपालयत्वंनित्ययुक्तःसमाहितः ॥ धर्मयुक्तस्ततोलोकान्पुण्यान्वप्स्यसिशाश्वतान् ॥ ६ ॥ दिविष्ठस्यभुविष्ठस्त्वंसखाभूतोममप्रियः ॥ रम्यःपृथिव्यांयोदेशस्तमावसनराधिप ॥ ७ ॥ पशव्यश्चैवपुण्यश्चप्रभूतधनधान्यवान् ॥ स्वारक्ष्यश्चैवसौम्यश्चभोग्यैर्भूमिगुणैर्युतः ॥ ८ ॥ अर्थवानेषदेशोहिधनरत्नादिभिर्युतः ॥ वसुपूर्णाचवसुधावसचेदिषुचेदिप ॥ ९ ॥ धर्मशीलाजनपदाःसुसंतोषाश्चसाधवः ॥ नचमिथ्याप्रलापोत्रस्वैरेष्वपिकुतोऽन्यथा ॥ १० ॥ नचपित्राविभज्यंतेपुत्रागुरुहितेरताः ॥ युंजतेधुरिनोगाश्चकृशान्संधुक्षयंतिच ॥ ॥ ११ ॥ सर्वेवर्णाःस्वधर्मस्थाःसदाचेदिषुमानद ॥ नतेऽस्त्यविदितंकिंचित्त्रिषुलोकेषुयद्भवेत् ॥ १२ ॥ देवोपभोग्यंदिव्यंत्वामाकाशेस्फाटिकंमहत् ॥ आकाशगंत्वांमद्दत्तंविमानमुपपत्स्यते ॥ १३ ॥ त्वमेकःसर्वमर्त्येषुविमानवरमास्थितः ॥ चरिष्यस्युपरिस्थोहिदेवोविग्रहवानिव ॥ १४ ॥ ददामितेवैजयंतींमालामम्लानपंकजां ॥ धारयिष्यतिसंग्रामेयात्वांशस्त्रैरविक्षतं ॥ १५ ॥

गाःबलीवर्दान् देशोत्कृष्टपथ्यइतिहलधुरिनयुंजते नापिशकटधुरि पृष्ठवाहैरेवतत्कार्यसिद्धेरितिभावः कृशान्दीनानाथादीन्संधुक्षयंतिपुष्टान्कुर्वंति यद्वावृषभान्कृशान्धुरियुंजतेप्रत्युतसंधुक्षयंतीति अन्ये.तुगाःस्त्रीगवीःतासामप्यांध्रादिदुर्देशेषुधुरियोजनंदृष्टंनदिहनास्तीत्याहुः ॥ ११ ॥ नतइति आत्मज्ञानात्सर्वज्ञोभविष्यसीत्यर्थः ॥ १२ ॥ उपपत्स्यतेउपस्थास्यते ॥ १३ ॥ १४ ॥ वैजयंतींविजयहेतुं अविक्षतमेवधारयिष्यतिपालयिष्यतिनतुविक्षतं अनयाशस्त्रमेवत्वांनबाधिष्यतइतिभावः ॥ १५ ॥

लक्षणंचिन्हं ॥ १६ ॥ इष्टप्रधानंप्रीतिदानमुद्दिश्ययष्टिंददौ ॥ १७ ॥ शक्रस्यपूजार्थंमानार्थं तस्यायष्टेः गतेसंवत्सरेसंवत्सरांतेयष्टिप्रवेशोद्यापिमहाराष्ट्रादिषुदृश्यते ॥ १८ ॥ १९ ॥ अपरेद्युःप्रतिपदि द्वितीयसंवत्सरादौ अत्युच्छ्रयऊर्ध्वस्थापनं पिटकैःमंजूषारूपैर्वस्त्रमयैःकोशैः यद्वाकांच्यामिवपिटकाःस्वर्णादिमयावेष्टकाःपेट्यइतिभाषायांप्रसिद्धापाद्याः पिटकःप्रेटकःपेटामंजूषाथ विहंगिकेत्यमरः ॥

लक्षणंचैतदेवेहभवितातेनराधिप ॥ इंद्रमालेतिविख्यातंधन्यमप्रतिमंमहत् ॥ १६ ॥ यष्टिंचवैणवींतस्मैददौवृत्रनिषूदनः ॥ इष्टप्रदानमुद्दिश्यशिष्टानांप्रतिपालिनीं ॥ १७ ॥ तस्याःशक्रस्यपूजार्थंभूमौभूमिपतिस्तदा ॥ प्रवेशंकारयामासगतेसंवत्सरेतदा ॥ १८ ॥ ततःप्रभृतिचाद्यापियष्टेःक्षितिपसत्तमैः ॥ प्रवेशःक्रियतेराजन्यथातेनप्रवर्त्तितः ॥ १९ ॥ अपरेद्युस्ततस्तस्याःक्रियतेऽत्युच्छ्रयोनृपैः ॥ अलंकृतायाःपिटकैर्गंधमाल्यैश्चभूषणैः ॥ २० ॥ माल्यदामपरिक्षिप्ताविधिवत्क्रियतेऽपिच ॥ भगवान्पूज्यतेचात्रहंसरूपेणचेश्वरः ॥ २१ ॥ स्वयमेवगृहीतेनवसोःप्रीत्यामहात्मनः ॥ सतांपूजांमहेंद्रस्तुदृष्ट्वादेवःकृतांशुभां ॥ २२ ॥ वसुनाराजमुख्येनप्रीतिमानब्रवीत्प्रभुः ॥ येपूजयिष्यंतिनराराजानश्चमहंमम ॥ २३ ॥ कारयिष्यंतिचमुदायथाचेदिपतिर्नृपः ॥ तेषांश्रीर्विजयश्चैवसराष्ट्राणांभविष्यति ॥ २४ ॥ तथास्फीतोजनपदोमुदितश्चभविष्यति ॥ एवंमहात्मनातेनमहेंद्रेणनराधिप ॥ २५ ॥ वसुःप्रीत्यामघवतामहाराजोऽभिसत्कृतः ॥ उत्सवंकारयिष्यंतिसदाशक्रस्ययेनराः ॥ २६ ॥ भूमिरत्नादिभिर्दानैस्तथापूज्याभवंतिते ॥ वरदानमहायज्ञैस्तथाशक्रोत्सवेनच ॥ २७ ॥ संपूजितोमघवतावसुश्चेदीश्वरोनृपः ॥ पालयामासधर्मेणचेदिस्थःपृथिवीमिमां ॥ २८ ॥ इंद्रप्रीत्याचेदिपतिश्चकारेंद्रमहंवसुः ॥ पुत्राश्चास्यमहावीर्याःपंचासन्नमितौजसः ॥ २९ ॥ नानाराज्येषुचसुतान्ससम्राडभ्यषेचयत् ॥ महारथोमागधानांविश्रुतोयोबृहद्रथः ॥ ३० ॥ प्रत्यग्रहःकुशांबश्चयमाहुर्मणिवाहनं ॥ मावेल्लश्चयदुश्चैवराजन्यश्चापराजितः ॥ ३१ ॥ एतेतस्यसुताराजन्राजर्षेर्भूरितेजसः ॥ न्यवेशयन्नामभिःस्वैस्तेदेशांश्चपुराणिच ॥ ३२ ॥ वासवाःपंचराजानःपृथग्वंशाश्चशाश्वताः ॥ वसंतमिंद्रप्रासादेआकाशेस्फाटिकेचतं ॥ ३३ ॥ उपतस्थुर्महात्मानंगंधर्वाप्सरसोनृपं ॥ राजोपरिचरेत्येवंनामतस्याथविश्रुतं ॥ ३४ ॥

॥ २० ॥ हंसरूपेणयुक्तोऽहंसरूपी तस्यैवबुद्धिस्थस्यरूपस्य विशेषणंस्वयमेवगृहीतेनेति हंसरूपेणवासवइतिपाठेस्पष्टोऽर्थः ॥ २१ ॥ देवःकृतामितिपाठः विसर्गाभावेतुदेवेतिजनमेजयसंबोधनं ॥ २२ ॥ महंउत्सवं महउद्धवउत्सवइत्यमरः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ वरदानंचमहायज्ञाश्चतैः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वासवाःवसुपुत्राः इंद्रप्रासादेइंद्रदत्तेविमाने ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

पुरोपवाहिनींपुरसमीपेवहंतींअरौत्सीत् आत्मन्येवावरुरोध ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ नदीराज्ञेन्यवेदयन्मिथुनमित्यनुषज्यते ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पुंसवनेपुंप्रसवयोग्येकाले तदहःतस्मिन्दिने ॥ ४० ॥

पुरोपवाहिनींतस्यनदींशुक्तिमतींगिरिः ॥ अरौत्सीच्चेतनायुक्तःकामात्कोलाहलःकिल ॥ ३५ ॥ गिरिंकोलाहलंतंतुपदावसुरताडयत् ॥ निश्चक्रामततस्तेन प्रहारंविवरेणसा ॥ ३६ ॥ तस्यांनद्यांसजनयन्मिथुनंपर्वतःस्वयं ॥ तस्माद्विमोक्षणात्प्रीतानदीराज्ञेन्यवेदयत् ॥ ३७ ॥ यःपुमानभवत्तत्रतंसराजर्षिसत्तमः ॥ वसुर्वसुप्रदश्चक्रेसेनापतिमरिंदमः ॥ ३८ ॥ चकारपत्नींकन्यांतुतथातांगिरिकांनृपः ॥ वसोःपत्नीतुगिरिकाकामकालंन्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ ऋतुकालमनुप्राप्तास्नातापुंसवनेशुचिः ॥ तदहःपितरश्चैनमूचुर्जहिमृगानिति ॥ ४० ॥ तंराजसत्तमंप्रीतास्तदामतिमतांवर ॥ सपितॄणांनियोगंतमनतिक्रम्यपार्थिवः ॥ ॥ ४१ ॥ चकारमृगयांकामीगिरिकामेवसंस्मरन् ॥ अतीवरूपसंपन्नांसाक्षाच्छ्रियमिवापरां ॥ ४२ ॥ अशोकैश्चंपकैश्चूतैरनेकैरतिमुक्तकैः ॥ पुन्नागैःकर्णिकारैश्चबकुलैर्दिव्यपाटलैः ॥ ४३ ॥ पाटलैर्नारिकेलैश्चचंदनैश्चार्जुनैस्तथा ॥ एतैरम्यैर्महावृक्षैःपुण्यैःस्वादुफलैर्युतं ॥ ४४ ॥ कोकिलाकुलसन्नादंमत्तभ्रमरनादितं ॥ वसंतकालेतत्तस्यवनंचैत्ररथोपमं ॥ ४५ ॥ मन्मथाभिपरीतात्मानापश्यद्गिरिकांतदा ॥ अपश्यन्कामसंतप्तश्चरमाणोयदृच्छया ॥ ४६ ॥ पुष्पसंछन्नशाखाग्रंपल्लवैरुपशोभितं ॥ अशोकंस्तबकैश्छन्नंरमणीयमपश्यत ॥ ४७ ॥ अधस्तात्तस्यच्छायायांसुखासीनोनराधिपः ॥ मधुगंधैश्चसंयुक्तंपुष्पगंधमनोहरं ॥ ४८ ॥ वायुनाप्रेर्यमाणस्तुधूम्रायमुदमन्वगात् ॥ तस्यरेतःप्रचस्कंदचरतोगहनेवने ॥ ४९ ॥ स्कन्नमात्रंचतद्रेतोवृक्षपत्रेणभूमिपः ॥ प्रतिजग्राहमिथ्यामेनपतेद्रेतइत्युतं ॥ ५० ॥ इदंमिथ्यापरिस्कन्नंरेतोमेनभवेदिति ॥ ऋतुश्चतस्याःपत्यामेनमोघःस्यादितिप्रभुः ॥ ५१ ॥ संचिंत्यैवंतदाराजाविचार्यचपुनःपुनः ॥ अमोघत्वंचविज्ञायरेतसोराजसत्तमः ॥ ५२ ॥ शुक्रप्रस्थापनेकालंमहिष्याःप्रसमीक्ष्यवै ॥ अभिमंत्र्याथतच्छुक्रमारात्तिष्ठंतमाशुगं ॥ ५३ ॥ सूक्ष्मधर्मार्थतत्त्वज्ञोगत्वाश्येनंततोऽब्रवीत् ॥ मत्प्रियार्थमिदंसौम्यशुक्रंममगृहंनय ॥ ५४ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सिंहावलोकनेनाशोकमेवविशिनष्टि मधुगंधैरिति ॥ ४८ ॥ वायुनाकामोद्दीपकेन धूम्रंमलिनंरतिकर्मतदर्थमुदंस्त्रीविषयांप्रीतिमनुसृत्यतामेवमनसाऽगात् तयासहमानसंसुरतमकरोदित्यर्थः प्रचस्कंदपपात ॥ ४९ ॥ मिथ्याप्रसवशून्यत्वेनालीकप्रायं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ अभिमंत्र्यपुत्रोत्पत्तिलिंगैर्मंत्रैःस्पृष्ट्वा आरात्विमानैकदेशसमीपे ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ आर्तवंऋतुकालीनंस्नानं ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ युध्यतोःसतोः अद्रिकागिरिकेतिनामसाम्यादेकस्याएवाप्सरसोव्यूहभेदेनदेहद्वयंज्ञेयं अन्यथाराज्ञोमिथ्यासंकल्पत्वापत्तेः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

गिरिकायाःप्रयच्छाशुतस्याह्यार्त्तवमद्यवै ॥ गृहीत्वातत्तदाश्येनस्तूर्णमुत्पत्यवेगवान् ॥ ५५ ॥ जवंपरममास्थायप्रदुद्राव विहंगमः ॥ तमपश्यदथायांतंश्ये नंश्येनस्तथापरः ॥ ५६ ॥ अभ्यद्रवच्चतंसद्योदृष्ट्वैवामिषशंकया ॥ तुंडयुद्धमथाकाशेतावुभौसंप्रचक्रतुः ॥ ५७ ॥ युध्यतोरपतद्रेतस्तच्चापियमुनांभसि ॥ त त्राद्रिकेतिविख्याताब्रह्मशापाद्वराप्सराः ॥ ५८ ॥ मीनभावमनुप्राप्ताबभूवयमुनाचरी ॥ श्येनपादपरिभ्रष्टंतद्वीर्यमथवासवं ॥ ५९ ॥ जग्राहतरसोपेत्यसा द्रिकामत्स्यरूपिणी ॥ कदाचिदपिमत्सींतांबबंधुर्मत्स्यजीविनः ॥ ६० ॥ मासेचदशमेप्राप्तेतदाभरतसत्तम ॥ उज्जह्रुरुदरात्तस्याःस्त्रींपुमांसंचमानुषं ॥ ६१ ॥ आश्चर्यभूतंतद्दृत्वाराज्ञेऽथप्रत्यवेदयन् ॥ कायेमत्स्याइमौराजन्संभूतौमानुषाविति ॥ ६२ ॥ तयोःपुमांसंजग्राहराजोपरिचरस्तदा ॥ समत्स्योनामराजासीद्धा र्मिकःसत्यसंगरः ॥ ६३ ॥ साप्सरामुक्तशापाचक्षणेनसमपद्यत ॥ यापुरोक्ताभगवतातिर्यग्योनिगनाशुभा ॥ ६४ ॥ मानुषौजनयित्वात्वंशापमोक्षमवाप्स्य सि ॥ ततःसाजनयित्वातौविशस्तामत्स्यघातिना ॥ ६५ ॥ संत्यज्यमत्स्यरूपंसादिव्यंरूपमवाप्यच ॥ सिद्धर्षिचारणपथंजगामाथवराप्सराः ॥ ६६ ॥ साक न्यादुहितातस्यामत्स्यामत्स्यसगंधिनी ॥ राज्ञादत्ताचदाशायकन्येयंतेभवत्विति ॥ ६७ ॥ रूपसत्वसमायुक्तासर्वैःसमुदितागुणैः ॥ सातुसत्यवतीनाममत्स्य घात्यभिसंश्रयात् ॥ ६८ ॥ आसीत्सामत्स्यगंधैवकंचित्कालंशुचिस्मिता ॥ शुश्रूषार्थंपितुर्नावंवाहयंतींजलेचतां ॥ ६९ ॥ तीर्थयात्रांपरिक्रामन्नपश्यद्वैपरा शरः ॥ अतीवरूपसंपन्नांसिद्धानामपिकांक्षितां ॥ ७० ॥ दृष्ट्वैवसचतांधीमांश्चकमेचारुहासिनीं ॥ दिव्यांतांवासवींकन्यांरंभोरुंमुनिपुंगवः ॥ ७१ ॥ संगमं ममकल्याणिकुरुष्वेत्यभ्यभाषत ॥ साब्रवीत्पश्यभगवन्पारावारेस्थितानृषीन् ॥ ७२ ॥ आवयोर्दृष्टयोरेभिःकथंतुस्यात्समागमः ॥ एवंतयोक्तोभगवान्नीहार मसृजत्प्रभुः ॥ ७३ ॥ येनदेशःससर्वस्तुतमोभूतइवाभवत् ॥ दृष्ट्वासृष्टंतुनीहारंततस्तंपरमर्षिणा ॥ ७४ ॥ विस्मितासाऽभवत्कन्याव्रीडिताचतपस्विनी ॥ स त्यवत्युवाच विद्धिमांभगवन्कन्यांसदापितृवशानुगां ॥ ७५ ॥ त्वत्संयोगाच्चदुष्येतकन्याभावोममाऽनघ ॥ कन्यात्वेदूषितेवापिकथंशक्ष्येद्विजोत्तम ॥ ७६ ॥

मासेदशमेप्राप्तेबबंधुरितिसंबंधः उज्जह्रुःउद्धृतवंतः ॥ ६१ ॥ कायेदेहे मत्स्याःमत्स्ययोषायाः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ मत्स्यसगंधिनीमत्स्यसमानगंधा दाशायकैवर्त्ताय ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ चकमेकामितवान् ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ नीहारंधूमिकां ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ पितुर्वशइच्छातदनुसारिणींपितृवशानुगां ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

नस्थातुंजीवितुंनोत्सहे कन्यात्वदूषणादित्यर्थः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ स्त्रीभावेयोगुणःपुष्पवत्तानेनभूषिता सद्यःपुष्पवत्यभूदित्यर्थः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ वरंकन्याभावंसौगंध्यंचलब्ध्वास योगंचसुषांवेतिसंबंधः ॥ ८३॥ ८४ ॥ ८५ ॥ द्वीपमेवअयनंन्यासस्थानंयस्यद्वीपायनः स्वार्थेतद्धितः द्वीपायनएवद्वैपायनइतिनामनिर्वक्ति न्यस्तइति ॥ ८६ ॥ पादापसारिणंयुगेयुगेपादशःक्षीय

गृहंगंतुन्त्वपेचाहंधीमन्नस्थातुमुत्सहे ॥ एतत्संचिंत्यभगवन्विधत्स्वयदनंतरं ॥ ७७ ॥ एवमुक्तवतींतांतुप्रीतिमानृषिसत्तमः ॥ उवाचमत्प्रियंकृत्वाकन्यैवत्वं भविष्यसि ॥ ७८ ॥ वृणीष्वचवरंभीरुयंत्वमिच्छसिभाविनि ॥ वृथाहिनप्रसादोमेभूतपूर्वःशुचिस्मिते ॥ ७९ ॥ एवमुक्तावरंवव्रेगात्रसौगंध्यमुत्तमं ॥ सचा स्यैभगवान्प्रादान्मनसःकांक्षितंभुवि ॥ ८० ॥ ततोलब्धवराप्रीतास्त्रीभावगुणभूषिता ॥ जगामसहसंसर्गमृषिणाद्भुतकर्मणा ॥ ८१ ॥ तेनगंधवतीत्येवंना मास्याःप्रथितंभुवि ॥ तस्यास्तुयोजनाद्गंधमाजिघ्रंतनराभुवि ॥ ८२ ॥ तस्यायोजनगंधेतिततोनामापरंस्मृतं ॥ इतिसत्यवतीहृष्टालब्ध्वावरमनुत्तमं ॥ ८३ ॥ पराशरेणसंयुक्तासद्योगर्भंसुषावसा ॥ जज्ञेचयमुनाद्वीपेपाराशर्यःसवीर्यवान् ॥ ८४ ॥ समातरमनुज्ञाप्यतपस्येवमनोदधे ॥ स्मृतोऽहंदर्शयिष्यामिकृत्येष्वि तिचसोऽब्रवीत् ॥ ८५ ॥ एवंद्वैपायनोजज्ञेसत्यवत्यांपराशरात् ॥ न्यस्तोद्वीपेसयद्बालस्तस्माद्द्वैपायनःस्मृतः ॥ ८६ ॥ पादापसारिणंधर्मंसतुविद्वान्युगेयुगे ॥ आ युःशक्तिंचमर्त्यानांयुगावस्थामवेक्ष्यच ॥ ८७ ॥ ब्राह्मणोब्राह्मणानांचतथानुग्रहकांक्षया ॥ विव्यासवेदान्यस्मात्सतस्माद्व्यासइतिस्मृतः ॥ ८८ ॥ वेदानध्या पयामासमहाभारतपंचमान् ॥ सुमंतुंजैमिनिंपैलंशुकंचैवस्वमात्मजं ॥ ८९ ॥ प्रभुर्वरिष्ठोवरदोवैशंपायनमेवच ॥ संहितास्तैःपृथक्त्वेनभारतस्यप्रकाशि ताः ॥ ९० ॥ तथाभीष्मःशांतनवोगंगायाममितद्युतिः ॥ वसुवीर्यात्समभवन्महावीर्योमहायशाः ॥ ९१ ॥ वेदार्थविच्चभगवानृषिर्विप्रोमहायशाः ॥ शूले प्रोतःपुराणर्षिरचौरश्चौरशंकया ॥ ९२ ॥ अणीमांडव्यइत्येवंविख्यातःसमहायशाः ॥ सधर्ममाहूयपुरामहर्षिरिदमुक्तवान् ॥ ९३ ॥

माणं कलेरादौपादमात्रमवशिष्टमित्यर्थः एवंआयुरादिक्रासंचावेक्ष्य ॥ ८७ ॥ ब्रह्मणोवेदस्य अनुपह्नोरक्षणं विव्यासशाखाभेदेनविस्तारितवान् अतोव्यासइत्यपितस्यनामेत्यर्थः ॥ ८८ ॥ महाभारत पंचमानिति भारतंपंचमोवेदः सर्वश्रुतिसमूहोयमित्यसकृदुक्तेः इतरपुराणवदिदंनमंतव्यमित्यर्थः ॥ ८९ ॥ भारतस्यमूलभूताः संहिताःमंत्रब्राह्मणरूपावेदाः नैःसुमंतुप्रभृतिभिः प्रकाशिताःइदमस्यमूल मिदमस्यमूलमितिस्पष्टीकृतास्तेनप्रत्यक्षवेदमूलमेतदितिभावः ॥ ९० ॥ वसुवीर्यात् अष्टानांवसूनांअंशात् ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ आहूयसमीपमानीय आहत्येतिपाठेअधिक्षिप्य ॥ ९३ ॥

॥ ९४ ॥ वधःपीडाऽपमानोवा ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७॥ कुंतिभोजस्यकन्यायांकुंत्यां ॥९८॥९९॥ अनादिनिधनइतिस्थूलदेहधर्मयोर्जन्ममरणयोर्व्यावृत्तिः देवो दीव्यमानोजगत्कर्ता किंतैजसःनप्रभुः जीवस्यस्वमेपिजगत्कर्तृत्वाभावात् अन्यथास्वमेप्रतिकूलसृष्ट्यनुपपत्तिः एतेनकर्मद्वारापिजगत्कर्तृत्वंजीवस्यलांगलंगवादीनुद्वहनीतिवन्निमित्तत्वमात्रेणनत्वीश्वरत्वेनेतिदर्शितं अव्यक्तंअव्याकृतं किं सौषुप्तंकारणं यथोक्तं सुषुप्ताख्यंतमोज्ञानंयद्बीजंस्वप्नबोधयोरिति तंव्यावर्त्तयति अक्षरमिति नक्षरत्यपरिणामित्वात् तत्तुक्षयोद्भवयुक्तं एतेनव्यष्टिस्थूलसूक्ष्मकारणदेहव्यावर्त्तनेनत्वंपदार्थशोधउक्तः अन्यथाभगवतिजन्माद्यप्रसक्तेस्तद्वारकमनादिनिधनइतिविशेषणमनुपपन्नं तत्पदार्थमाह ब्रह्मबृहत्प्रधानंप्रधीयतेस्मिन्सर्वमितिलयस्थानं त्रिगुणात्मकंसत्वरजस्तमोमयं ॥ १०० ॥ अस्यसांख्याभिमतं अनात्मत्वंपरिणामित्वंचवारयतिआत्मानमव्ययमितिविशेषणाभ्यां प्रधानत्वादेवप्रकृतिंउपादानं प्रभवंउत्पत्तिनिमित्तं प्रभुंअधिष्ठातारं ननुघटादेर्मृदुपादानंचक्रंनिमित्तंकुलालःकर्त्ता अत्रतुत्रयमपिदे

इषीकयामयाबाल्याद्विद्धाह्येकाशकुंतिका॥ तत्किल्बिषंस्मरेधर्मनान्यत्पापमहंस्मरे ॥ ९४ ॥ तन्मेसहस्रममितंकस्मान्नेहाजयत्तपः ॥ गरीयान्ब्राह्मणवधः सर्वभूतवधाद्यतः ॥ ९५ ॥ तस्मात्त्वंकिल्बिषीधर्मशूद्रयोनौजनिष्यसि ॥ तेनशापेनधर्मोपिशूद्रयोनावजायत ॥ ९६ ॥ विद्वान्विदुररूपेणधार्मीतनुरकिल्बिषी ॥ संजयोमुनिकल्पस्तुजज्ञेसूतोगवल्गणात् ॥ ९७ ॥ सूर्याच्चकुंतिकन्यायांजज्ञेकर्णोमहाबलः ॥ सहजंकवचंबिभ्रत्कुंडलोद्योतिताननः ॥ ९८ ॥ अनुग्रहार्थंलोकानांविष्णुर्लोकनमस्कृतः ॥ वसुदेवात्तुदेवक्यांप्रादुर्भूतोमहायशाः ॥ ९९ ॥ अनादिनिधनोदेवःसकर्ताजगतःप्रभुः ॥ अव्यक्तमक्षरंब्रह्मप्रधानंत्रिगुणात्मकं ॥ १०० ॥ आत्मानमव्ययंचैवप्रकृतिंप्रभवंप्रभुं ॥ पुरुषंविश्वकर्माणंसत्वयोगंध्रुवाक्षरं ॥ १०१ ॥

वएवेत्युक्तंतत्कथमित्याशंक्यतत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदितिश्रुत्यर्थमाह पुरुषंपूर्षुवसतीतिपुरुषः पुरश्च ज्ञानेंद्रियाणिखलुपंचतथापराणिकर्मेंद्रियाणिमनआदिचतुष्टयंच प्राणादिपंचकमथोवियदादिकंच कामश्चकर्मचतमःपुरनष्टमीपूरित्युक्ताः आत्मानमेवस्वाविद्ययापुर्यष्टकाकारंकृत्वातत्रप्रविष्टइत्यर्थः एवमैश्वरींप्रवेशांतांसृष्टिमुक्त्वाजाग्रदादिविमोक्षांतांजैवींसृष्टिंतदनुप्रविश्यसच्चत्यच्चाभवदित्यादिश्रुत्युक्तांसंगृह्णाति · विश्वकर्माणमितिविश्वंपृथिव्यप्तेजोरूपंसच्छब्दवाच्यंवाय्वाकाशादिरूपंत्यच्छब्दवाच्यंचेत्येवमादिरूपंकर्मघटादिवत्क्रियाफलभूतंयस्येतिविश्वकर्मातं एवंविशेषणैरेवब्रह्मणएवजीवभावं प्रदर्श्यतन्निवृत्त्युपायमपितैरेवप्रत्याययति सत्वयोगंसत्वेनैवधर्मज्ञानवैराग्यमूलेनयोगःप्राप्तिरस्यतं सत्ववतोब्रह्मभावप्राप्तावालंबनमाह ध्रुवाक्षरंप्रणवाख्यवर्णस्वरूपं वाच्यवाचकयोरभेदात्प्रणवमात्राभिरकारोकारमकारार्धमात्राभिरुपासिताभिस्तदर्थभूताविराट्सूत्रांतर्यामितुरीयाख्याःप्राप्यंतइतिभावः ॥ १०१ ॥

एतेषुकतमोमुख्यःप्राप्यइत्यतआह अनंतमिति देशतःकालतोवस्तुतश्चापरिच्छिन्नंतुरीयमित्यर्थः ननुतत्तदवस्थायांसर्वेषामानंत्यमविशिष्टमित्याशंक्याह अचलंअबाधितं इतरेषांबाधोस्तीत्यापेक्षिक मनंतत्वमितिभावः नन्वेवंकारणत्वादिनिषेधेशून्यमेवस्यान्नेत्याह देवंद्योतमानंचिद्रूपमित्यर्थः एवंतर्वंकुरबीजद्वाराभुवइवविराट्सूत्रेशद्वारातुरीयप्राप्तिमुक्त्वातत्रैवद्वारांतरमाह हंसंसंन्यासाश्रमरूपं तत्रह्यविक्षेपेणश्रवणादिकंसिध्यतीतिसोपिद्वारं नारायणंफलस्थानीयंपंचमंमहाविष्णुं एतद्विग्रहध्यानद्वारैवहिविराडादिभावमारोहंतिध्यायिनः फलगर्भेबीजानीवास्यगर्भेऽनंतानिकारणानिसंतीत्येनंतुरीयविशेषणैरेवविशिनष्टि प्रभुंप्रभवत्यस्मात्कार्यमितिजगद्रूमाधिष्ठानं धातारंकार्येसत्तास्फूर्त्योःसमर्पकं अजंउरगोपादानभूतरज्जुवदजातं अव्यक्तंअप्रकटं अधिष्ठानव्यक्तौहिअध्यस्तमेवलुप्येतातोऽव्यक्तं परं

अनंतमचलंदेवंहंसंनारायणंप्रभुं॥ धातारमजमव्यक्तंयमाहुःपरमव्ययं॥ २॥ कैवल्यंनिर्गुणंविश्वमनादिमजमव्ययं॥ पुरुषःसविभुःकर्त्तासर्वभूतपितामहः॥३॥ धर्मसंवर्धनार्थायप्रजज्ञेऽधकवृष्णिषु॥ अस्त्रज्ञौतुमहावीर्यौसर्वशास्त्रविशारदौ ॥ ४॥ सात्यकिःकृतवर्माचनारायणमनुव्रतौ॥ सत्यकाद्धृदिकाच्चैवजज्ञातेऽस्त्रविशारदौ॥ ५॥ भरद्वाजस्यचस्कन्नंद्रोण्यांशुक्रमवर्धत ॥ महर्षेरुग्रतपसस्तस्माद्द्रोणोव्यजायत॥ ६॥ गौतमान्मिथुनंजज्ञेशरस्तंबाच्छरद्वतः॥ अश्वत्थाम्नश्चजननीकृपश्चैवमहाबलः॥ ७॥ अश्वत्थामाततोजज्ञेद्रोणादेवमहाबलः॥ तथैवधृष्टद्युम्नोपिसाक्षादग्निसमद्युतिः॥ ८॥ वैतानेकर्मणिततेपावकात्समजायत॥ वीरोद्रोणविनाशायधनुरादायवीर्यवान्॥ ९॥ तत्रैववेद्यांकृष्णापिजज्ञेतेजस्विनीशुभा॥ विभ्राजमानावपुषाबिभ्रतीरूपमुत्तमं॥ १०॥ प्रह्लादशिष्योनग्नजित्सुबलश्चाभवत्ततः॥ तस्यप्रजाधर्महंत्रीजज्ञेदेवप्रकोपनात्॥ ११॥ गांधारराजपुत्रोभूच्छकुनिःसौबलस्तथा॥ दुर्योधनस्यजननीजज्ञातेऽर्थविशारदौ॥ १२॥ कृष्णद्वैपायनाज्जज्ञेधृतराष्ट्रोजनेश्वरः॥ क्षेत्रेविचित्रवीर्यस्यपांडुश्चैवमहाबलः॥ १३॥ धर्मार्थकुशलोधीमान्मेधावीधूतकल्मषः॥ विदुरःशूद्रयोनौतुजज्ञेद्वैपायनादपि॥ १४॥

आदित्यवर्णंतमसःपरस्तादित्यादयोमंत्राःयंकारणात्परंप्राहुः अतएवाव्ययंनाशबाधाभ्यांहीनं ॥ २ ॥ कैवल्यंकेवलमेवकैवल्यंअसंगं निर्गुणंरूपादिभिश्चक्षुरादिभिश्चहीनं अत्रविग्रहवत्त्वात्प्रसक्तंपरिच्छिन्नत्वंकारणवत्त्वंजन्ममरणंचेतितच्चतुष्कंक्रमेणव्यावर्त्तयति विश्वमनादिमजमव्ययमिति मायिकत्वाद्विग्रहस्यनतत्कृतपरिच्छेदादयोऽस्मिन्संभवंतीत्यर्थः यएवंरूपोनारायणःसएवदेवकीसूनुरित्याह पुरुषइत्यादिसार्धेन सएवंभूतोऽस्त्रज्ञौरामाकृष्णौजज्ञे तदुभयरूपेणजातइत्यर्थः ॥३॥ ४ ॥ विशारदौप्रयोगकुशलौ ॥ ५ ॥ द्रोण्यांगिरिदर्यां ॥ ६ ॥ शरस्तंबात्शरस्तंबस्कन्नात्द्वैधीभूताद्रेतसः ॥ ७॥ ८ ॥ वैतानेत्रेताग्निसाध्ये ॥ ९ ॥ १० ॥ तस्यसुबलस्यप्रजापुंरूपैवशकुनिरूपा दुर्योधनमातुर्धर्महंतृत्वंपुत्रद्वारैव ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥ प्रसंगात्पुनर्विदुरजन्मोक्तिः ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ युयुत्सुःशताधिकः करणस्तु वैश्यायांक्षत्रियाज्जातःकरणःपरिकीर्त्तितइतिस्मृत्युक्तः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ स्थूणोनाम्ना ॥ २५ ॥ २६ ॥

पांडोस्तुजज्ञिरेपंचपुत्रादेवसमाःपृथक् ॥ द्वयोःस्त्रियोर्गुणज्येष्ठस्तेषामासीद्युधिष्ठिरः ॥ १५ ॥ धर्माद्युधिष्ठिरोजज्ञेमारुताच्चवृकोदरः ॥ इंद्राद्धनंजयःश्रीमान्सर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ १६ ॥ जज्ञातेरूपसंपन्नावश्विभ्यांचयमावपि ॥ नकुलःसहदेवश्चगुरुशुश्रूषणेरतौ ॥ १७ ॥ तथापुत्रशतंजज्ञेधृतराष्ट्रस्यधीमतः ॥ दुर्योधनप्रभृतयोयुयुत्सुःकरणस्तथा ॥ १८ ॥ ततोदुःशासनश्चैवदुःसहश्चापिभारत ॥ दुर्मर्षणोविकर्णश्चचित्रसेनोविविंशतिः ॥ १९ ॥ जयःसत्यव्रतश्चैवपुरुमित्रश्चभारत ॥ वैश्यापुत्रोयुयुत्सुश्चएकादशमहारथाः ॥ २० ॥ अभिमन्युःसुभद्रायामर्जुनादभ्यजायत ॥ स्वस्रीयोवासुदेवस्यपौत्रःपांडोर्महात्मनः ॥ ॥ २१ ॥ पांडवेभ्योहिपांचाल्यांद्रौपद्यांपंचजज्ञिरे ॥ कुमारारूपसंपन्नाःसर्वशास्त्रविशारदाः ॥ २२ ॥ प्रतिविंध्योयुधिष्ठिरात्सुतसोमोवृकोदरात् ॥ अर्जुनाच्छ्रुतकीर्तिस्तुशतानीकस्तुनाकुलिः ॥ २३ ॥ तथैवसहदेवाच्चश्रुतसेनःप्रतापवान् ॥ हिडिंबायांचभीमेनवनेजज्ञेघटोत्कचः ॥ २४ ॥ शिखंडीद्रुपदाज्जज्ञेकन्यापुत्रत्वमागता ॥ यांयक्षःपुरुषंचक्रेस्थूणःप्रियचिकीर्षया ॥ २५ ॥ कुरूणांविग्रहेतस्मिन्समागच्छन्बहून्यथ ॥ राज्ञांशतसहस्राणियोत्स्यमानानिसंयुगे ॥ २६ ॥ तेषामपरिमेयानांनामधेयानिसर्वशः ॥ नशक्यानिसमाख्यातुंवर्षाणामयुतैरपि ॥ एतेतुकीर्तितामुख्यायैराख्यानमिदंततं ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिव्यासाद्युत्पत्तौत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच यएतेकीर्तिताब्रह्मन्येचान्येनानुकीर्तिताः ॥ सम्यक्तान्श्रोतुमिच्छामिराज्ञश्चान्यान्सहस्रशः ॥ १ ॥ यदर्थमिहसंभूतादेवकल्पामहारथाः ॥ भुवितन्मेमहाभागसम्यगाख्यातुमर्हसि ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच रहस्यंखल्विदंराजन्देवानामितिनःश्रुतं ॥ तत्तुतेकथयिष्यामिनमस्कृत्वास्वयंभुवे ॥ ३ ॥ त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींकृत्वानिःक्षत्रियांपुरा ॥ जामदग्न्यस्तपस्तेपेमहेंद्रेपर्वतोत्तमे ॥ ४ ॥ तदानिःक्षत्रियेलोकेभार्गवेणकृतेसति ॥ ब्राह्मणान्क्षत्रियाराजन्सुतार्थिन्योऽभिचक्रमुः ॥ ५ ॥ ताभिःसहसमापेतुर्ब्राह्मणाःसंशितव्रताः ॥ ऋतावृतौनरव्याघ्रनकामान्नानृतौतथा ॥ ६ ॥ तेभ्यश्चलेभिरेगर्भंक्षत्रियास्ताःसहस्रशः ॥ ततःसुषुविरेराजन्क्षत्रियान्वीर्यवत्तरान् ॥ ७ ॥ कुमारांश्चकुमारीश्चपुनःक्षत्राभिवृद्धये ॥ एवंतद्ब्राह्मणैःक्षत्रंक्षत्रियासुतपस्विभिः ॥ ८ ॥

॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यएतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ त्रिःसप्तकृत्वःएकविंशतिवारान् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

ब्राह्मणोत्तराःब्राह्मणप्रधानाः ॥ ९ ॥ १०॥ जीविनःजीविन्यः ॥११॥ आधिभिःशोकादिभिः व्याधिभिर्ज्वरादिभिः ॥१२॥ अपांगइवापांगःप्रांतः सागरांतामित्यर्थः अध्यतिष्ठत्अधिष्ठितवान् हेगजेंद्र गत ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ स्वादुरोचकंयथास्यात्तथा ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ब्रह्मवेदं नविक्रीणते भृतकाध्यापनंनकुर्वतइत्यर्थः ॥ २० ॥ वैश्याःस्वयंधुरिगाःबलीवर्दान्नयुंजते ॥ २१ ॥

जातंवृद्धंचधर्मेणसुदीर्घेणायुषान्वितं ॥ चत्वारोऽपिततोवर्णाबभूवुर्ब्राह्मणोत्तराः ॥ ९ ॥ अभ्यगच्छन्नृतौनारींनकामान्नानृतौतथा ॥ तथैवान्यानिभूता नितिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ १० ॥ ऋतौदारांश्चगच्छंतितत्तथाभरतर्षभ ॥ ततोवर्धंतधर्मेणसहस्रशतजीविनः ॥ ११ ॥ ताःप्रजाःपृथिवीपालधर्मव्रतपराय णाः ॥ आधिभिर्व्याधिभिश्चैवविमुक्ताःसर्वशोनराः ॥ १२ ॥ अथेमांसागरापांगींगांगजेंद्रगताखिलां ॥ अध्यतिष्ठत्पुनःक्षत्रंसशैलवनपत्तनां ॥ १३ ॥ प्र शासतिपुनःक्षत्रेधर्मेणेमांवसुंधरां ॥ ब्राह्मणाद्यास्ततोवर्णालेभिरेमुदमुत्तमां ॥ १४ ॥ कामक्रोधोद्भवान्दोषान्निरस्यचनराधिपाः ॥ धर्मेणदंडंदंड्येषुप्रणयं तोऽन्वपालयन् ॥ १५ ॥ तथाधर्मपरेक्षत्रेसहस्राक्षःशतक्रतुः ॥ स्वादुदेशेचकालेचववर्षेणापालयत्प्रजाः ॥ १६ ॥ नबालएवम्रियतेतदाकश्चिज्जनाधिप ॥ नच स्त्रियंप्रजानातिकश्चिदप्राप्तयौवनः ॥ १७ ॥ एवमायुष्मतीभिस्तुप्रजाभिर्भरतर्षभ ॥ इयंसागरपर्यंतासमापूर्यतमेदिनी ॥ १८ ॥ ईजिरेचमहायज्ञैःक्षत्रिया बहुदक्षिणैः ॥ सांगोपनिषदान्वेदान्विप्राश्चाधीयतेतदा ॥ १९ ॥ नचविक्रीणतेब्रह्मब्राह्मणाश्चतदानृप ॥ नचशूद्रसमाभ्यासेवेदानुच्चारयंत्युत ॥ २० ॥ का रयंतःकृषिंगोभिस्तथावैश्याःक्षिताविह ॥ युंजतेधुरिनोगाश्चकृशांगांश्चाप्यजीवयन् ॥ २१ ॥ फेनपांश्चतथावत्सान्नदुहंतिस्ममानवाः ॥ नकूटमानैर्वणिजः पण्यंविक्रीणतेतदा ॥ २२ ॥ कर्माणिचनरव्याघ्रधर्मोपेतानिमानवाः ॥ धर्ममेवानुपश्यंतश्चक्रुर्धर्मपरायणाः ॥ २३ ॥ स्वकर्मनिरताश्चासन्सर्वेवर्णानराधि प ॥ एवंतदानरव्याघ्रधर्मोनह्रसतेक्वचित् ॥ २४ ॥ कालेगावःप्रसूयंतेनार्यश्चभरतर्षभ ॥ भवंत्यृतुषुवृक्षाणांपुष्पाणिचफलानिच ॥ २५ ॥ एवंकृतयुगेसम्य ग्वर्तमानेतदानृप ॥ आपूर्यतमहीकृत्स्नाप्राणिभिर्बहुभिर्भृशं ॥ २६ ॥ एवंसमुदितेलोकेमानुषेभरतर्षभ ॥ असुराजज्ञिरेक्षेत्रेराज्ञांतुमनुजेश्वर ॥ २७ ॥ आ दित्यैर्हितदादैत्याबहुशोनिर्जितायुधि ॥ ऐश्वर्याद्भ्रंशिताःस्वर्गात्संबभूवुःक्षिताविह ॥ २८ ॥ इहदेवत्वमिच्छंतोमानुषेषुमनस्विनः ॥ जज्ञिरेभुविभूतेषुतेषुते ष्वसुराविभो ॥ २९ ॥ गोष्वश्वेषुचराजेंद्रखरोष्ट्रमहिषेषुच ॥ क्रव्यात्सुचैवभूतेषुगजेषुचमृगेषुच ॥ ३० ॥

फेनपान्अतृणादानभिलक्ष्यनदुहंतिधेनूं रितिशेषः कूटमानैःकपटतुलाप्रस्थादिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ऋतुषुवसंतादिषुस्वस्वकाले ॥ २५ ॥ २६ ॥ समुदितेमुदितयाप्रीत्यासहिते ॥ २७ ॥ २८ ॥ देवत्वंराज्यंदेवभावंवा ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ महीउपचक्रमेगंतुमितिशेषः महाराजेतिपाठांतरेतुमहीतिशेषः ॥ ३७ ॥ नक्षमीइति भूतसत्वौघाः भूतानांशेषकूर्मदिग्गजानांधराभृतांसत्वौघाःबलसंघाः पन्नगाःशेषाः बहुवचनंतेषांप्रत्येकंबहूनामप्यसामर्थ्यंकिंपुनरेकैकस्येतिसूचनार्थं नक्षेनामितिपाठेएनांबुद्धिस्थांभूमिं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अव्ययंअजरत्वादपक्षयशून्यं ॥ ४० ॥ एनंब्रह्माणं सापृथ्वी.

जातैरिहमहीपालजायमानैश्चतैर्मही ॥ नशशाकात्मनात्मानमियंधारयितुंधरा ॥ ३१ ॥ अथजातामहीपालाःकेचिद्दद्रुमदान्विताः ॥ दितेःपुत्रादनोश्चैवतदालोकइहाच्युताः ॥ ३२ ॥ वीर्यवंतोऽवलिप्तास्तेनानारूपधरामहीं ॥ इमांसागरपर्यंतांपरीयुररिमर्दनाः ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणान्क्षत्रियान्वैश्यान्शूद्रांश्चैवाप्यपीडयन् ॥ अन्यानिचैवसत्वानिपीडयामासुरोजसा ॥ ३४ ॥ त्रासयंतोऽभिनिघ्नंतःसर्वभूतगणांश्चते ॥ विचेरुःसर्वशोराजन्महींशतसहस्रशः ॥ ३५ ॥ आश्रमस्थान्महर्षींश्चधर्षयंतस्ततस्ततः ॥ अब्रह्मण्यावीर्यमदामत्तामदबलेनच ॥ ३६ ॥ एवंवीर्यबलोत्सिक्तैर्भूरियंतैर्महासुरैः ॥ पीड्यमानामहीराजन्ब्रह्माणमुपचक्रमे ॥ ३७ ॥ नह्यमींभूतसत्वौघाःपन्नगाःसनगांमहीं ॥ तदाधारयितुंशेकुःसंक्रांतांदानवैर्बलात् ॥ ३८ ॥ ततोमहीमहीपालभारार्त्ताभयपीडिता ॥ जगामशरणंदेवंसर्वभूतपितामहं ॥ ३९ ॥ सासंवृतंमहाभागैर्देवद्विजमहर्षिभिः ॥ ददर्शदेवंब्रह्माणंलोककर्त्तारमव्ययं ॥ ४० ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चदेवकर्मसुनिष्ठितैः ॥ वंद्यमानंमुदोपेतैर्ववंदेचैनमेत्यसा ॥ ४१ ॥ अथविज्ञापयामासभूमिस्तंशरणार्थिनी ॥ सन्निधौलोकपालानांसर्वेषामेवभारत ॥ ४२ ॥ तत्प्रधानात्मनस्तस्यभूमेःकृत्यंस्वयंभुवः ॥ पूर्वमेवाभवद्राजन्विदितंपरमेष्ठिनः ॥ ४३ ॥ स्रष्टाहिजगतःकस्मान्नसंबुध्येतभारत ॥ ससुरासुरलोकानामशेषेणमनोगतं ॥ ४४ ॥ तामुवाचमहाराजभूमिंभूमिपतिःप्रभुः ॥ प्रभवःसर्वभूतानामीशःशंभुःप्रजापतिः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मोवाच यदर्थमभिसंप्राप्तामत्सकाशंवसुंधरे ॥ तदर्थंसन्नियोक्ष्यामिसर्वानेवदिवौकसः ॥ ४६ ॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्तासमहींदेवोब्रह्माराजन्विसृज्यच ॥ आदिदेशतदासर्वान्विबुधान्भूतकृत्स्वयं ॥ ४७ ॥ अस्याभूमेर्निरसितुंभारंभागैःपृथक्पृथक् ॥ अस्यामेवप्रसूयध्वंविरोधायेतिचाब्रवीत् ॥ ४८ ॥ तथैवचसमानीयगंधर्वाप्सरसांगणान् ॥ उवाचभगवान्सर्वानिदंवचनमर्थवत् ॥ ४९ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तद्भूमेःकृत्यं प्रधानात्मनःप्रधानजयीआत्मामनोयस्यतस्य सांख्ययोगानांहिप्रधानजयिनःसर्वज्ञत्वंसर्वशक्तित्वंचभवतीतिप्रसिद्धं सर्वज्ञस्यनाविदितंकिंचिदस्तीत्यर्थः प्रधानात्मनःकारणात्मनः तद्भूमेःकृत्यमिनिवार्थः ॥ ४३ ॥ तदेवाह स्रष्टाहीति ॥ ४४ ॥ अस्यत्रिमूर्त्तित्वमाह प्रभवइति ईशोविष्णुः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥ विरोधायविरोधमूलकाय भूभारनाशायेत्यर्थः ॥४८॥४९॥

तथ्यंयथार्थं अर्थ्यंप्रार्थनीयं पथ्यंहितकरं ॥ ५० ॥ कृतक्षणाःकृतनियमाः ॥ ५१ ॥ पृथुचार्वंचितेक्षणःपृथुनीचार्वंचितेसदयनिपातेईक्षणेयस्यसः पृथुवक्षांचितेक्षणइतिपाठेवक्षःशब्दोऽकारांतः पृथुनिवक्षेवक्षसिअंचितंगमनंययोस्तेध्यानारूढतयाईक्षणेयस्यसः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ शोधनायकंटकभूतखलोन्मूलनाय ॥ ५४॥ इतिआदिप० नै० भा० भा० चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४॥ ॥७॥

ब्रह्मोवाच स्वैःस्वैरंशैःप्रसूयध्वंयथेष्टंमानुषेषुच ॥ अथशक्रादयःसर्वेश्रुत्वासुरगुरोर्वचः ॥ तथ्यमर्थ्यंचपथ्यंचतस्यतेजगृहुस्तदा ॥ ५० ॥ अथतेसर्वशोंशैःस्वैर्गंतुंभूमिंकृतक्षणाः ॥ नारायणममित्रघ्नंवैकुंठमुपचक्रमुः ॥ ५१ ॥ यःसचक्रगदापाणिःपीतवासाःशितिप्रभः ॥ पद्मनाभःसुरारिघ्नःपृथुचार्वंचितेक्षणः ॥ ५२ ॥ प्रजापतिपतिर्देवःसुरनाथोमहाबलः ॥ श्रीवत्सांकोहृषीकेशःसर्वदैवतपूजितः ॥ ५३ ॥ तंभुवःशोधनायेंद्रउवाचपुरुषोत्तमं ॥ अंशेनावतरेत्येवंतथेत्याहचतंहरिः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ समाप्तमंशावतरणपर्व ॥ ७ ॥ अथसंभवपर्व वैशंपायनउवाच अथनारायणेनेंद्रश्चकारसहसंविदं ॥ अवतर्तुंमहींस्वर्गादंशतःसहितःसुरैः ॥ १ ॥ आदिश्यचस्वयंशक्रःसर्वानेव दिवौकसः ॥ निर्जगामपुनस्तस्मात्क्षयान्नारायणस्यह ॥ २ ॥ तेऽमरारिविनाशायसर्वलोकहितायच ॥ अवतेरुःक्रमेणैवमहींस्वर्गाद्दिवौकसः ॥ ३ ॥ ततोब्रह्मर्षिवंशेषुपार्थिवर्षिकुलेषुच ॥ जज्ञिरेराजशार्दूलयथाकामंदिवौकसः ॥ ४ ॥ दानवान्राक्षसांश्चैवगंधर्वान्पन्नगांस्तथा ॥ पुरुषादानिचान्यानिजघ्नुःसत्वान्यनेकशः ॥ ५ ॥ दानवाराक्षसाश्चैवगंधर्वाःपन्नगास्तथा ॥ नतान्बलस्थान्बाल्येपिजघ्नुर्भरतसत्तम ॥ ६ ॥ जनमेजयउवाच देवदानवसंघानां गंधर्वाप्सरसांतथा ॥ मानवानांचसर्वेषांतथावैयक्षरक्षसां ॥ ७ ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनसंभवंकृत्स्नमादितः ॥ प्राणिनांचैवसर्वेषांसंभवंवक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥ वैशंपायनउवाच हंततेकथयिष्यामिनमस्कृत्यस्वयंभुवे ॥ सुरादीनामहंसम्यग्लोकानांप्रभवाप्ययं ॥ ९ ॥ ब्रह्मणोमानसाःपुत्राविदिताःषण्महर्षयः ॥ मरीचिरत्र्यंगिरसौपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः ॥ १० ॥ मरीचेःकश्यपःपुत्रःकश्यपात्तुइमाःप्रजाः ॥ प्रजज्ञिरेमहाभागादक्षकन्यास्त्रयोदश ॥ ११ ॥ अदितिर्दितिर्दनुःकालादनायुःसिंहिकातथा ॥ क्रोधाप्राधाचविश्वाचविनताकपिलामुनिः ॥ १२ ॥

अथेति ॥ १ ॥ क्षयात्स्थानात् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ दानवादयोबाल्येएवदेवान्कुतोनहतवंतइत्याशंक्याह दानवाइति बाल्येपिबलिनएवदेवाइतितेषामवध्याएवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ हंतेतिवाक्यारंभे प्रभवाप्ययमुत्पत्तिप्रलयं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ महीउपचक्रमेगंतुमितिशेषः महाराजेतिपाठांतरेतुमहीतिशेषः ॥ ३७ ॥ नह्यमीइति भूतसत्वौघाः भूतानांशेषकूर्मदिग्गजानांधराभृतांसत्वौघाःबलसंघाः पन्नगाःशेषाः बहुवचनंतेषांप्रत्येकंबहूनामप्यसामर्थ्यंकिंपुनरेकैकस्येतिसूचनार्थं नह्येनामितिपाठएनांबुद्धिस्थांभूमिं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अव्ययंअजरत्वादपक्षयशून्यं ॥ ४० ॥ एनंब्रह्माणं सापृथ्वी.

जातैरिहमहीपालजायमानैश्चतैर्महीं ॥ नशशाकात्मनात्मानमियंधारयितुंधरा ॥ ३१ ॥ अथजातामहीपालाःकेचिद्बहुमदान्विताः ॥ दितेःपुत्रादनोश्चैवततालोकइहाच्युताः ॥ ३२ ॥ वीर्यवंतोऽवलिप्तास्तेनानारूपधरामहीं ॥ इमांसागरपर्यंतांपरीयुररिमर्दनाः ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणान्क्षत्रियान्वैश्यान्शूद्रांश्चैवाप्यपीडयन् ॥ अन्यानिचैवसत्वानिपीडयामासुरोजसा ॥ ३४ ॥ त्रासयंतोऽभिनिघ्नंतःसर्वभूतगणांश्चते ॥ विचेरुःसर्वशोराजन्महींशतसहस्रशः ॥ ३५ ॥ आश्रमस्थान्महर्षींश्चधर्षयंतस्ततस्ततः ॥ अब्रह्मण्यावीर्यमदामत्तामदबलेनच ॥ ३६ ॥ एवंवीर्यबलोत्सिक्तैर्भूरियंतैर्महासुरैः ॥ पीड्यमानामहीराजन्ब्रह्माणमुपचक्रमे ॥ ३७ ॥ नह्यमींभूतसत्वौघाःपन्नगाःसनगांमहीं ॥ तदाधारयितुंशेकुःसंक्रांतांदानवैर्बलात् ॥ ३८ ॥ ततोमहीमहीपालभारार्त्ताभयपीडिता ॥ जगामशरणंदेवंसर्वभूतपितामहं ॥ ३९ ॥ सासंवृतंमहाभागैर्देवद्विजमहर्षिभिः ॥ ददर्शदेवंब्रह्माणंलोककर्त्तारमव्ययं ॥ ४० ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चदेवकर्मसुनिष्ठितैः ॥ वंद्यमानंमुदोपेतैर्ववंदेचैनमेत्यसा ॥ ४१ ॥ अथविज्ञापयामासभूमिस्तंशरणार्थिनी ॥ सन्निधौलोकपालानांसर्वेषामेवभारत ॥ ४२ ॥ तत्प्रधानात्मनस्तस्यभूमेःकृत्यंस्वयंभुवः ॥ पूर्वमेवाभवद्राजन्विदितंपरमेष्ठिनः ॥ ४३ ॥ स्रष्टाहिजगतःकस्मान्नसंबुध्येतभारत ॥ ससुरासुरलोकानामशेषेणमनोगतं ॥ ४४ ॥ तामुवाचमहाराजभूमिंभूमिपतिःप्रभुः ॥ प्रभवःसर्वभूतानामीशःशंभुःप्रजापतिः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मोवाच यदर्थमभिसंप्राप्तामत्सकाशंवसुंधरे ॥ तदर्थंसन्नियोक्ष्यामिसर्वानेवदिवौकसः ॥ ४६ ॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वासमहींदेवोब्रह्माराजन्विसृज्यच ॥ आदिदेशतदासर्वान्विबुधान्भूतकृत्स्वयं ॥ ४७ ॥ अस्याभूमेर्निरसितुंभारंभागैःपृथक्पृथक् ॥ अस्यामेवप्रसूयध्वंविरोधायेतिचाब्रवीत् ॥ ४८ ॥ तथैवचसमानीयगंधर्वाप्सरसांगणान् ॥ उवाचभगवान्सर्वानिदंवचनमर्थवत् ॥ ४९ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तद्भूमेःकृत्यं प्रधानात्मनःप्रधानजयीआत्मामनोयस्यतस्य सांख्ययोगानांहिप्रधानजयिनःसर्वज्ञत्वंसर्वशक्तित्वंचभवतीतिप्रसिद्धं सर्वज्ञस्यनाविदितंकिंचिदस्तीत्यर्थः प्रधानात्मनःकारणात्मनः तद्भूमेःकृत्यमितिवार्थः ॥ ४३ ॥ तदेवाह स्रष्टाहीति ॥ ४४ ॥ अस्यत्रिमूर्त्तित्वमाह प्रभवइति ईशोविष्णुः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ विरोधायविरोधमूलकाय भूभारनाशायेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

तथ्यंयथार्थं अर्थ्यंप्रार्थनीयं पथ्यंहितकरं ॥ ५० ॥ कृतक्षणाःकृतनियमाः ॥ ५१ ॥ पृथुचार्वंचितेक्षणःपृथुनीचार्वंचितेसदयनिपातेईक्षणेयस्यसः पृथुवक्षांचितेक्षणइतिपाठेवक्षःशब्दोऽकारांतः
पृथुनिवक्षेवक्षसिअंचितंगमनंययोस्तेध्यानारूढतयाईक्षणेयस्यसः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ शोधनायकंटकभूतखलोन्मूलनाय ॥ ५४॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४॥ ॥७॥

ब्रह्मोवाच स्वैःस्वैरंशैःप्रसूयध्वंयथेष्टंमानुषेषुच ॥ अथशक्रादयःसर्वेश्रुत्वासुरगुरोर्वचः ॥ तथ्यमर्थ्यंचपथ्यंचतस्यतेजगृहुस्तदा ॥ ५० ॥ अथतेसर्वशों
शैःस्वर्गंतुभूमिंकृतक्षणाः ॥ नारायणममित्रघ्नंवैकुंठमुपचक्रमुः ॥ ५१ ॥ यःसचक्रगदापाणिःपीतवासाःशितिप्रभः ॥ पद्मनाभःसुरारिघ्नःपृथुचार्वंचितेक्ष
णः ॥ ५२ ॥ प्रजापतिपतिर्देवःसुरनाथोमहाबलः ॥ श्रीवत्सांकोहृषीकेशःसर्वदैवतपूजितः ॥ ५३ ॥ तंभुवःशोधनायेंद्रउवाचपुरुषोत्तमं ॥ अंशेनावतरेत्ये
वंतथेत्याहचतंहरिः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअंशावतरणपर्वणिचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ समाप्तमंशावतरणपर्व ॥ ७ ॥
अथसंभवपर्व वैशंपायनउवाच अथनारायणेनेंद्रश्चकारसहसंविदं ॥ अवतर्तुंमहींस्वर्गादंशतःसहितःसुरैः ॥ १ ॥ आदिश्यचस्वयंशक्रःसर्वानेव
दिवौकसः ॥ निर्जगामपुनस्तस्मात्क्षयान्नारायणस्यह ॥ २ ॥ तेऽमरारिविनाशायसर्वलोकहितायच ॥ अवतेरुःक्रमेणैवमहींस्वर्गाद्दिवौकसः ॥ ३ ॥ ततोब्र
ह्मर्षिवंशेषुपार्थिवर्षिकुलेषुच ॥ जज्ञिरेराजशार्दूलयथाकामंदिवौकसः ॥ ४ ॥ दानवान्राक्षसांश्चैवगंधर्वान्पन्नगांस्तथा ॥ पुरुषादानिचान्यानिजघ्नुःस
त्वान्यनेकशः ॥ ५ ॥ दानवाराक्षसाश्चैवगंधर्वाःपन्नगास्तथा ॥ नतान्बलस्थान्बाल्येपिजघ्नुर्भरतसत्तम ॥ ६ ॥ जनमेजयउवाच देवदानवसंघानां
गंधर्वाप्सरसांतथा ॥ मानवानांचसर्वेषांतथावैयक्षरक्षसां ॥ ७ ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनसंभवंकृत्स्नमादितः ॥ प्राणिनांचैवसर्वेषांसंभवंवक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥
वैशंपायनउवाच हंततेकथयिष्यामिनमस्कृत्यस्वयंभुवे ॥ सुरादीनामहंसम्यग्लोकानांप्रभवाप्ययं ॥ ९ ॥ ब्रह्मणोमानसाःपुत्राविदिताःषण्महर्षयः ॥
मरीचिरत्र्यंगिरसौपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः ॥ १० ॥ मरीचेःकश्यपःपुत्रःकश्यपात्तुइमाःप्रजाः ॥ प्रजज्ञिरेमहाभागादक्षकन्यास्त्रयोदश ॥ ११ ॥ अदितिर्दिति
र्दनुःकालादनायुःसिंहिकातथा ॥ क्रोधाप्राधाचविश्वाचविनताकपिलामुनिः ॥ १२ ॥

अथेति ॥ १ ॥ क्षयात्स्थानात् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ दानवादयोबाल्येएवदेवान्कुतोनहतवंतइत्याशंक्याह दानवाइति बाल्येपिबलिनएवदेवाइतितेषामवध्याएवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ हंतेतिवाक्यारंभे प्रभवा
प्ययमुत्पत्तिप्रलयं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

कद्रूश्चमनुजव्याघ्रदक्षकन्यैवभारत ॥ एतासांवीर्यसंपन्नंपुत्रपौत्रमनंतकं ॥ १३ ॥ अदित्यांद्वादशादित्याःसंभूताभुवनेश्वराः ॥ येराजन्नामतस्तांस्तेकीर्त्तयिष्यामिभारत ॥ १४ ॥ धातामित्रोऽर्यमाशक्रोवरुणस्त्वंशएवच ॥ भगोविवस्वान्पूषाचसविनादशमस्तथा ॥ १५ ॥ एकादशस्तथात्वष्टाद्वादशोविष्णुरुच्यते ॥ जघन्यजस्तुसर्वेषामादित्यानांगुणाधिकः ॥ १६ ॥ एकएवदितेःपुत्रोहिरण्यकशिपुःस्मृतः ॥ नाम्नाख्यातास्तुतस्येमेपंचपुत्रामहात्मनः ॥ १७ ॥ प्रन्हादःपूर्वजस्तेषांसंन्हादस्तदनंतरं ॥ अनुन्हादस्तृतीयोभूत्तस्माच्चशिबिबाष्कलौ ॥ १८ ॥ प्रन्हादस्यत्रयःपुत्राःख्याताःसर्वत्रभारत ॥ विरोचनश्चकुंभश्चनिकुंभश्चेतिभारत ॥ १९ ॥ विरोचनस्यपुत्रोभूद्बलिरेकःप्रतापवान् ॥ बलेश्चप्रथितःपुत्रोबाणोनाममहासुरः ॥ २० ॥ रुद्रस्यानुचरःश्रीमान्महाकालेतियंविदुः ॥ चत्वारिंशद्दनोःपुत्राःख्याताःसर्वत्रभारत ॥ २१ ॥ तेषांप्रथमजोराजाविप्रचित्तिर्महायशाः ॥ शंबरोनमुचिश्चैवपुलोमाचेतिविश्रुतः ॥ २२ ॥ असिलोमाचकेशीचदुर्जयश्चैवदानवः ॥ अयःशिराअश्वशिराअश्वशंकुश्चवीर्यवान् ॥ २३ ॥ तथागगनमूर्धाचवेगवान्केतुमांश्चसः ॥ स्वर्भानुरश्वोऽश्वपतिर्वृषपर्वाजकस्तथा ॥ २४ ॥ अश्वग्रीवश्चसूक्ष्मश्चतुहुंडश्चमहाबलः ॥ इषुपादेकचक्रश्चविरूपाक्षहराहरौ ॥ २५ ॥ निचंद्रश्चनिकुंभश्चकुपटःकपटस्तथा ॥ शरभःशलभश्चैवसूर्याचंद्रमसौतथा ॥ एतख्यातादनोर्वंशेदानवाःपरिकीर्त्तिताः ॥ २६ ॥ अन्यौतुखलुदेवानांसूर्याचंद्रमसौस्मृतौ ॥ अन्यौदानवमुख्यानांसूर्याचंद्रमसौतथा ॥ २७ ॥ इमेचवंशाःप्रथिताःसत्ववंतोमहाबलाः ॥ दनुपुत्रामहाराजदशदानववंशजाः ॥ २८ ॥ एकाक्षोमृतपावीरःप्रलंबनरकावपि ॥ वातापीशत्रुतपनःशठश्चैवमहासुरः ॥ २९ ॥ गविष्ठश्चवनायुश्चदीर्घजिह्वश्चदानवः ॥ असंख्येयाःस्मृतास्तेषांपुत्राःपौत्राश्चभारत ॥ ३० ॥ सिंहिकासुषुवेपुत्रंराहुंचंद्रार्कमर्दनं ॥ सुचंद्रंचंद्रहर्तारंतथाचंद्रप्रमर्दनं ॥ ३१ ॥ क्रूरस्वभावंक्रूरायाःपुत्रपौत्रमनंतकं ॥ गणःक्रोधवशोनामक्रूरकर्माऽरिमर्दनः ॥ ३२ ॥ दनायुषःपुनःपुत्राश्चत्वारोसुरपुंगवाः ॥ विक्षरोबलवीरौचवृत्रश्चैवमहासुरः ॥ ३३ ॥ कालायाःप्रथिताःपुत्राःकालकल्पाःप्रहारिणः ॥ प्रविख्यातामहावीर्यादानवेषुपरंतपाः ॥ ३४ ॥ विनाशनश्चक्रोधश्चक्रोधहंतातथैवच ॥ क्रोधशत्रुस्तथैवान्येकालकेयाइतिश्रुताः ॥ ३५ ॥

*अथेत्रयस्त्रिंशतामेवनामतोगणनात्पाठभ्रंशोवाचत्वारिंशदित्यत्रत्रयस्त्रिंशतिपाठोवेतिनज्ञायते अत्रैवप्रकरणेविश्वायावंशोनोपलभ्यते

असुराणामुपाध्यायः शुक्रस्त्वृषिसुतोभवत् ॥ ख्याताश्चोशनसः पुत्राश्चत्वारोसुरयाजकाः ॥ ३६ ॥ त्वष्टाधरस्तथात्रिश्चद्वावन्यौरौद्रकर्मिणौ ॥ तेजसासूर्य संकाशाब्रह्मलोकपरायणाः ॥ ३७ ॥ इत्येषवंशप्रभवः कथितस्तेतरस्विनां ॥ असुराणांसुराणांचपुराणेसंश्रुतोमया ॥ ३८ ॥ एतेषांयदपत्यंतुनशक्यंतदशेष तः ॥ प्रसंख्यातुंमहीपालगुणभूतमनंतकं ॥ ३९ ॥ तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्चतथैवगरुडारुणौ ॥ आरुणिर्वारुणिश्चैववैनतेयाः प्रकीर्तिताः ॥ ४० ॥ शेषोनंतो वासुकिश्चतक्षकश्चभुजंगमः ॥ कूर्मश्चकुलिकश्चैवंकाद्रवेयाः प्रकीर्तिताः ॥ ४१ ॥ भीमसेनोग्रसेनौचसुपर्णोवरुणस्तथा ॥ गोपतिर्धृतराष्ट्रश्चसूर्यवर्चाश्च सप्तमः ॥ ४२ ॥ सत्यवागर्कपर्णश्चप्रयुतश्चापिविश्रुतः ॥ भीमश्चित्ररथश्चैवविख्यातः सर्वविद्वशी ॥ ४३ ॥ तथाशालिशिराराजन्पर्जन्यश्चचतुर्दशः ॥ कलिः पंचदशस्तेषांनारदश्चैवषोडशः ॥ इत्येतेदेवगंधर्वामौनेयाः परिकीर्तिताः ॥ ४४ ॥ अथप्रभूतान्यन्यानिकीर्तयिष्यामिभारत ॥ अनवद्यांमनुंवंशामसुरां मार्गणप्रियां ॥ ४५ ॥ अरूपांसुभगांभासीमितिप्राधाव्यजायत ॥ सिद्धः पूर्णश्चवर्हिश्चपूर्णायुश्चमहायशाः ॥ ४६ ॥ ब्रह्मचारीरतिगुणः सुपर्णश्चैवसप्तमः ॥ विश्वावसुश्चभानुश्चसुचंद्रोदशमस्तथा ॥ ४७ ॥ इत्येतेदेवगंधर्वाः प्राधायाः परिकीर्तिताः ॥ इमंत्वप्सरसांवंशंविदितंपुण्यलक्षणं ॥ ४८ ॥ प्राधाऽसूतमहा भागादेवीदेवर्षितः पुरा ॥ अलंबुषामिश्रकेशीविद्युत्पर्णातिलोत्तमा ॥ ४९ ॥ अरुणारक्षिताचैवरंभातद्वन्मनोरमा ॥ केशिनीचसुबाहुश्चसुरतासुरजानथा ॥ ५० ॥ सुप्रियाचातिबाहुश्चविख्यातौचहाहाहूहूः ॥ तुंबुरुश्चेतिचत्वारः स्मृतागंधर्वसत्तमाः ॥ ५१ ॥ अमृतंब्राह्मणागावोगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ अपत्यंकपि लायास्तुपुराणेपरिकीर्तितं ॥ ५२ ॥ इतितेसर्वभूतानांसंभवः कथितोमया ॥ यथावत्संपरिख्यातोगंधर्वाप्सरसांतथा ॥ ५३ ॥ भुजंगानांसुपर्णानांरुद्राणां मरुतांतथा ॥ गवांचब्राह्मणानांचश्रीमतांपुण्यकर्मणां ॥ ५४ ॥ आयुष्यश्चैवपुण्यश्चधन्यः श्रुतिसुखावहः ॥ श्रोतव्यश्चैवसततंश्राव्यश्चैवानसूयता ॥ ५५ ॥ इमंतुवंशंनियमेनयः पठेन्महात्मनांब्राह्मणदेवसन्निधौ ॥ अपत्यलाभंलभतेसपुष्कलंश्रियंयशः प्रेत्यचशोभनांगतिं ॥ ५६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदि पर्वणिसंभवपर्वणिआदित्यादिवंशकथनेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धावितिपाठेब्राह्मणेषुवैद्यो विद्यावान्तत्सन्निधौ ॥ ५६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ब्रह्मणइति षण्महर्षयःस्थाणुश्चसप्तमइतिबोध्यं तत्रादौस्थाणुसंततिमेवाह एकादशेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ईहामृगाःवृकाः ॥ ८ ॥ पतंगसहचारिणःसूर्यसहचरावालखिल्याः ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ बुद्धिर्निश्चयः मतिःपरामर्शः कीर्त्यादयोदशधर्मद्वाराणिधर्मप्रवेशमार्गाः ॥ १५ ॥ नयनेज्ञापने ॥ १६ ॥ नक्षत्रयोगिन्योनक्षत्रनामयुक्ताःविधानतःविधानार्थं

वैशंपायनउवाच ब्रह्मणोमानसाःपुत्राविदिताःषण्महर्षयः ॥ एकादशसुताःस्थाणोःख्याताःपरमतेजसः ॥ १ ॥ मृगव्याधश्चसर्पश्चनिर्ऋतिश्चमहायशाः ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यःपिनाकीचपरंतपः ॥ २ ॥ दहनोथेश्वरश्चैवकपालीचमहाद्युतिः ॥ स्थाणुर्भगश्चभगवान्रुद्राएकादशस्मृताः ॥ ३ ॥ मरीचिरंगिराअत्रिःपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः ॥ षडेतेब्रह्मणःपुत्रावीर्यवंतोमहर्षयः ॥ ४ ॥ त्रयस्त्वंगिरसःपुत्रालोकेसर्वत्रविश्रुताः ॥ बृहस्पतिरुतथ्यश्चसंवर्तश्चधृतव्रताः ॥ ॥ ५ ॥ अत्रेस्तुबहवःपुत्राःश्रूयंतेमनुजाधिप ॥ सर्ववेदविदःसिद्धाःशांतात्मानोमहर्षयः ॥ ६ ॥ राक्षसाश्चपुलस्त्यस्यवानराःकिन्नरास्तथा ॥ यक्षाश्चमनुजव्याघ्रपुत्रास्तस्यचधीमतः ॥ ७ ॥ पुलहस्यसुताराजन्शलभाश्चप्रकीर्तिताः ॥ सिंहाःकिंपुरुषाव्याघ्रायक्षाईहामृगास्तथा ॥ ८ ॥ क्रतोःक्रतुसमाःपुत्राःपतंगसहचारिणः ॥ विश्रुतास्त्रिषुलोकेषुसत्यव्रतपरायणाः ॥ ९ ॥ दक्षस्त्वजायतांगुष्ठाद्दक्षिणाद्भगवानृषिः ॥ ब्रह्मणःपृथिवीपालशांतात्मासुमहातपाः ॥ १० ॥ वामादजायतांगुष्ठाद्भार्यातस्यमहात्मनः ॥ तस्यांपंचाशतंकन्याःसएवाजनयन्मुनिः ॥ ११ ॥ ताःसर्वास्त्वनवद्यांग्यःकन्याःकमललोचनाः ॥ पुत्रिकाःस्थापयामासनष्टपुत्रःप्रजापतिः ॥ १२ ॥ ददौसदशधर्मायसप्तविंशतिमिंदवे ॥ दिव्येनविधिनाराजन्कश्यपायत्रयोदश ॥ १३ ॥ नामतोधर्मपत्न्यस्ताःकीर्त्यमानानिबोधमे ॥ कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधापुष्टिःश्रद्धाक्रियातथा ॥ १४ ॥ बुद्धिर्लज्जामतिश्चैवपत्न्योधर्मस्यतादश ॥ द्वाराण्येतानिधर्मस्यविहितानिस्वयंभुवा ॥ १५ ॥ सप्तविंशतिःसोमस्यपत्न्योलोकस्यविश्रुताः ॥ कालस्यनयनेयुक्ताःसोमपत्न्यःशुचिव्रताः ॥ १६ ॥ सर्वानक्षत्रयोगिन्योलोकयात्राविधानतः ॥ पैतामहोमुनिर्देवस्तस्यपुत्रःप्रजापतिः ॥ तस्याष्टौवसवःपुत्रास्तेषांवक्ष्यामिविस्तरं ॥ १७ ॥ धरोध्रुवश्चसोमश्चअहश्चैवानिलोनलः ॥ प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोऽष्टौप्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥ धूम्रायास्तुधरःपुत्रोब्रह्मविद्योध्रुवस्तथा ॥ चंद्रमास्तुमनस्विन्याःश्वासायाःश्वसनस्तथा ॥ १९ ॥

अभवन् पैतामहोदेवोधर्मःपितामहस्तनाज्जातत्वात् तस्यपितामहस्यपुत्रोदक्षः तदंगुष्ठाज्जातत्वात् तस्यसंबंधिनीवसुनाम्नीकन्यातस्यांधर्माद्वसवोऽष्टौजाताइत्यर्थः वसोस्तुवसवःपुत्राइत्यन्यत्रोक्तेः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ धूम्रायाइतिवसोरेवधूम्रादीनिनामांतराणि कल्पभेदात् अन्याःएतानदक्षकन्याइतिवा ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ कृत्तिकानांषण्णांमातृत्वेनाभ्युपपत्तेरंगीकारात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ त्रयइति अत्रधर्मसंतानानांसर्वेषांनामान्यन्वर्थकानि

रतायाश्चाप्यहःपुत्रःशांडिल्याश्चहुताशनः ॥ प्रत्यूषश्चप्रभासश्चप्रभातायाःसुतौस्मृतौ ॥ २० ॥ धरस्यपुत्रोद्रविणोहुतहव्यवहस्तथा ॥ ध्रुवस्यपुत्रोभगवा न्कालोलोकप्रकालनः ॥ २१ ॥ सोमस्यतुसुतोवर्चावर्चस्वीयेनजायते ॥ मनोहरायाःशिशिरःप्राणोथरमणस्तथा ॥ २२ ॥ अन्हःसुतस्तथाज्योतिःशमः शांतस्तथामुनिः ॥ अग्नेःपुत्रःकुमारस्तुश्रीमान्शरवणालयः ॥ २३ ॥ तस्यशाखोविशाखश्चनैगमेयश्चपृष्ठजः ॥ कृत्तिकाभ्युपपत्तेश्चकार्त्तिकेयइतिस्मृतः ॥ २४ ॥ अनिलस्यशिवाभार्यातस्याःपुत्रोमनोजवः ॥ अविज्ञातगतिश्चैवद्वौपुत्रावनिलस्यतु ॥ २५ ॥ प्रत्यूषस्यविदुःपुत्रमृषिंनाम्नाऽथदेवलं ॥ द्वौपुत्रौदे वलस्यापिक्षमावंतौमनीषिणौ ॥ बृहस्पतेस्तुभगिनीवरस्त्रीब्रह्मवादिनी ॥ २६ ॥ योगसक्ताजगत्कृत्स्नमसक्ताविचचारह ॥ प्रभासस्यतुभार्यासावसूनामष्ट मस्यह ॥ २७ ॥ विश्वकर्मामहाभागोजज्ञेशिल्पप्रजापतिः ॥ कर्त्ताशिल्पसहस्राणांत्रिदशानांचवर्धकिः ॥ २८ ॥ भूषणानांचसर्वेषांकर्त्ताशिल्पवतांवरः ॥ योदिव्यानिविमानानित्रिदशानांचकारह ॥ २९ ॥ मनुष्याश्चोपजीवंतियस्यशिल्पंमहात्मनः ॥ पूजयंतिचयंनित्यंविश्वकर्माणमव्ययं ॥ ३० ॥ स्तनंतुदक्षि णंभित्वाब्रह्मणोनरविग्रहः ॥ निःसृतोभगवान्धर्मःसर्वलोकसुखावहः ॥ ३१ ॥ त्रयस्तस्यवराःपुत्राःसर्वभूतमनोहराः ॥ शमःकामश्चहर्षश्चतेजसालोक धारिणः ॥ ३२ ॥ कामस्यतुरतिर्भार्याशमस्यप्राप्तिरंगना ॥ नंदातुभार्याहर्षस्ययासुलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ ३३ ॥ मरीचेःकश्यपःपुत्रःकश्यपस्यसुरासुराः ॥ जज्ञिरेनृपशार्दूललोकानांप्रभवस्तुसः ॥ ३४ ॥ त्वाष्ट्रीतुसवितुर्भार्यावडवारूपधारिणी ॥ असूयतमहाभागासांऽतरिक्षेऽश्विनावुभौ ॥ ३५ ॥ द्वादशैवादितेःपु त्राःशक्रमुख्यानराधिप ॥ तेषामवरजोविष्णुर्यत्रलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ ३६ ॥ त्रयस्त्रिंशतइत्येतेदेवास्तेषामहंतव ॥ अन्वयंसंप्रवक्ष्यामिपक्षैश्चकुलतोगणा न् ॥ ३७ ॥ रुद्राणामपरःपक्षःसाध्यानांमरुतांतथा ॥ वसूनांभार्गवंविद्याद्विश्वेदेवांस्तथैवच ॥ ३८ ॥ वैनतेयस्तुगरुडोबलवानरुणस्तथा ॥ बृहस्पतिश्चभग वानादित्येष्वेवगण्यते ॥ ३९ ॥ अश्विनौगुह्यकान्विद्धिसर्वौषध्यस्तथापशून् ॥ एतेदेवगणाराजन्कीर्त्तितास्तेनुपूर्वशः ॥ ४० ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वडवाअश्वा अंतरिक्षेअश्विनावसूत नासिकयाशुक्रप्रक्षेपात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ त्रयस्त्रिंशत् अष्टौवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्याःप्रजापतिश्चवषट्कारश्च ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ शुक्रोपहत्वादेवलोकानांप्राणयात्रायांवर्षाऽवर्षादिकार्येनियुक्तः ॥ ४२ ॥ योगाचार्यइति चापीव्यस्तौ सुराणामपिचगुरुरितिसंबंधः देवानांगुरुरेवयोगाचार्योयोगबलेनकायद्वयंकृत्वादेवानाम प्याचार्योभवदित्यर्थः तथाचमैत्रायणीयेसमाम्नातं बृहस्पतिर्हिशुक्रोभूत्वेंद्रस्याजथायासुरेभ्यःक्षयायेमामविद्यामसृजदिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ धर्मप्रधानात्सृष्टिरु क्ताथाधर्मप्रधानांविवक्षुस्तत्रश्रोतृणामनादरनिवृत्त्यर्थमुभयसाधारणींसृष्टिमध्येप्राह द्वाविति ययोर्लक्षणंलोकेतिष्ठतितावन्यौधर्माधर्ममयात्कार्यात्परौउदासीनौब्रह्मणःपुत्रौयौधाताविधाताचेतिसंज्ञावंतौ मनुनासहनित्यंस्थितावितियोजना इयमत्रप्रक्रिया वृत्तितत्स्थचिदाभासावुभौव्याप्नुवतोघटं तत्राज्ञानंधियानश्येदाभासेनघटःस्फुरेत् अस्यार्थः यथादीपप्रभाचक्षुर्भ्यांयुगपद्घटोव्याप्यतेतत्रप्रभयाघटा

यान्कीर्त्तयित्वामनुजःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ब्रह्मणोहृदयंभित्वानिःसृतोभगवान्भृगुः ॥ ४१ ॥ भृगोःपुत्रःकविर्विद्वाञ्छुक्रःकविसुतोग्रहः ॥ त्रैलोक्यप्राण यात्रार्थंवर्षावर्षेभयाभये ॥ स्वयंभुवानियुक्तःसन्भुवनंपरिधावति ॥ ४२ ॥ योगाचार्योमहाबुद्धिर्दैत्यानामभवद्गुरुः ॥ सुराणांचापिमेधावीब्रह्मचारीयतव्र तः ॥ ४३ ॥ तस्मिन्नियुक्तेविधिनायोगक्षेमायभार्गवे ॥ अन्यमुत्पादयामासपुत्रंभृगुरनिंदितं ॥ ४४ ॥ च्यवनंदीप्ततपसंधर्मात्मानंयशस्विनं ॥ यःसरोषा च्च्युतोगर्भान्मातुर्मोक्षायभारत ॥ ४५ ॥ आरुषीतुमनोःकन्यातस्यपत्नीमनीषिणः ॥ और्वस्तस्यांसमभवदूरुंभित्वामहायशाः ॥ ४६ ॥ महातेजामहावी र्योबालएवगुणैर्युतः ॥ ऋचीकस्तस्यपुत्रस्तुजमदग्निस्ततोऽभवत् ॥ ४७ ॥ जमदग्नेस्तुचत्वारआसन्पुत्रामहात्मनः ॥ रामस्तेषांजघन्योऽभूदजघन्यैर्गुणैर्युतः सर्वशस्त्रेषुकुशलःक्षत्रियांतकरोवशी ॥ ४८ ॥ और्वस्यासीत्पुत्रशतंजमदग्निपुरोगमं ॥ तेषांपुत्रसहस्राणिबभूवुर्भुविविस्तरः ॥ ४९ ॥ द्वौपुत्रौब्रह्मणस्त्व न्यौययोस्तिष्ठतिलक्षणं ॥ लोकेधाताविधाताचयौस्थितौमनुनासह ॥ ५० ॥

वरकंतमोनश्यतिचक्षुषाघटःप्रकाशतेतद्वत्वृत्तितत्स्थचिदाभासाभ्यांघटाज्ञाननाशघटस्फुरणेक्रियेतेइति तेअत्रक्रमाद्धातृविधातृसंज्ञे तयोर्लक्षणंजाड्यस्फुरणात्मकंलोकेदृश्यते जडोघटः स्फुरतिघटइति स्फुरणजन्यहर्षविषादयोर्मंताजीवोमनुस्तेनसहनित्यसंबद्धौधाताविधातारौ सुषुप्तावपिसूक्ष्मवृत्तिस्फुरणयोःसत्त्वात् आनंदभुक्चेतोमुखइतिश्रुतेः सुखमहमस्वाप्समित्यनुभूतसौषुप्तसुखपरामर्शाच्च ततश्चस र्वंदृष्टंश्रुतंब्रह्मपुत्राभ्यांव्याप्तंब्रह्मैव तत्रदीपवदुदासीनोपिचिदात्माबुद्धितादात्म्याध्यासात्तदीयदोषाक्रांतोरागद्वेषादिमानिवभवति विद्वांस्तुसर्वस्यचिद्विलासत्वंमत्वाअधर्मादिकथादिभ्योपिनोद्विजतेति भावः ॥ ५० ॥

ननुकेयंविद्याययासर्वंचिन्मात्रमित्येवपश्यतितस्याःकर्मजन्यत्वेउपासनाजन्यत्वेवाऽनित्यत्वापत्तिःप्रकारांतरस्यचासंभवादित्याशंक्याह तयोरेवेति यथाधीस्फुरणेप्रमाणपरतंत्रेनकर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुंवाशक्येतथैवेयंविद्येतिसादृश्यंस्वसृशब्देनलक्ष्यते देवीद्योतमानाशुद्धसत्वमयीअहंब्रह्मास्मीतिवाक्यजन्याधीवृत्तिर्देशमस्त्वमितिवाक्यजाद्वृत्तिर्दशमत्वमिवब्रह्मभावंजीवस्यगोचरयंती लक्ष्मीःपरब्रह्मोपलक्षकत्वात् पद्मगृहाहृदयगुहायामेवस्फुरंती शुभाबंधनिवर्तकत्वात् नचैवंवृत्तिविषयत्वेब्रह्मणोनात्मत्वंघटादिवत्स्यादितिवाच्यं वृत्तिव्याप्यत्वेपिफलव्याप्यत्वानंगीकारात् यथोक्तं फलव्याप्यत्वमेवास्यशास्त्रकृद्भिर्निराकृतं ब्रह्मण्यज्ञाननाशायवृत्तिव्याप्तिरपेक्ष्यतइति तथाचवस्तुतत्त्वविषयिण्येवविद्याअविद्योन्मूलिकानकर्मोपास्तिरूपायेनानित्वास्यादितिभावः अस्याःफलमाह तस्याइति तस्याः

तयोरेवस्वसादेवीलक्ष्मीःपद्मगृहाशुभा ॥ तस्यास्तुमानसाःपुत्रास्तुरगाव्योमचारिणः ॥ ५१ ॥ वरुणस्यभार्यायाज्येष्ठाशुक्राद्देवीव्यजायत ॥ तस्याःपुत्रंबलंविद्धिसुरांचसुरनंदिनीं ॥ ५२ ॥ प्रजानामन्नकामानामन्योन्यपरिभक्षणात् ॥ अधर्मस्तत्रसंजातःसर्वभूतविनाशकः ॥ ५३ ॥ तस्यापिनिर्ऋतिर्भार्यानैर्ऋतायेनराक्षसाः ॥ घोरास्तस्यास्त्रयःपुत्राःपापकर्मरताःसदा ॥ ५४ ॥ भयोमहाभयश्चैवमृत्युर्भूतांतकस्तथा ॥ नतस्यभार्यापुत्रोवाकश्चिदस्त्यंतकोहिसः ॥ ५५ ॥ काकींश्येनींतथाभासींधृतराष्ट्रींतथाशुकीं ॥ ताम्रातुसुषुवेदेवीपंचैतालोकविश्रुताः ॥ ५६ ॥ उलूकान्सुषुवेकाकीश्येनीश्येनान्व्यजायत ॥ भासीभासानजनयद्गृध्रांश्चैवजनाधिप ॥ ५७ ॥ धृतराष्ट्रीतुहंसांश्चकलहंसांश्चसर्वशः ॥ चक्रवाकांश्चभद्रातुजनयामाससैवतु ॥ ५८ ॥ शुकीचजनयामासशुकानेवयशस्विनी ॥ कल्याणगुणसंपन्नासर्वलक्षणपूजिता ॥ ५९ ॥ नवक्रोधवशानारीःप्रजज्ञेक्रोधसंभवाः ॥ मृगीचमृगमंदाचहरीभद्रमनाअपि ॥ ६० ॥ मातंगीत्वथशार्दूलीश्वेतासुरभिरेवच ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासुरसाचैवभामिनी ॥ ६१ ॥ अपत्यंतुमृगाःसर्वेमृग्यानरवरोत्तम ॥ ऋक्षाश्चमृगमंदायाःसृमराश्चपरंतप ॥ ६२ ॥ ततस्त्वैरावतंनागंजज्ञेभद्रमनाःसुतं ॥ ऐरावतःसुतस्तस्यादेवनागोमहागजः ॥ ६३ ॥

विद्यायाःपुत्राइवपुत्राःफलानि मानसाःमनःसंकल्पमात्रजन्याःपित्रादयः संकल्पादेवास्यपितरःसमुत्तिष्ठंतीतिश्रुतेः अस्यहार्दब्रह्मविदः तुरगाःतुरंगच्छंतितितुरगाःसद्योमनःसंहार्याएव यतोव्योमचारिणःव्योम्निहार्दाकाशेचारिणः यएवंवेदाहंब्रह्मास्मीति सइदंसर्वंभवतीतिश्रुतेर्ब्रह्मज्ञानात्सार्वात्म्यंस्वीयमवगच्छतःसर्वप्राप्तिरस्तीत्यर्थः तस्मादधर्मप्रभवसृष्टिश्रवणेपिनविगानंकार्यंसर्वस्यब्रह्ममात्रत्वात् ॥ ५१ ॥ एवमुपपादितारंभसृष्ट्यंतरंवक्तुमुपक्रमते वरुणस्येत्यादिना वरुणस्यशुकात् ज्येष्ठाबलंपुत्रंसुरांचपुत्रींव्यजायतेतिसंबंधः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ पिंडफलान्सप्त खर्जूरतालहिंतालीतालीखर्जूरिकानया गुवाकोनारिकेलश्चसप्तपिंडफलाद्रुमाइत्युक्तरूपान् इहपुराणांतरविरोधोनामभेदात्कल्पभेदाद्वापनेयः ॥ ६८ ॥

हर्याश्वहरयोऽपत्यंवानराश्वतरस्विनः। गोलांगूलांश्चभद्रंतेहर्याःपुत्रान्प्रचक्षते ॥ ६४ ॥ प्रजज्ञेत्वथशार्दूलीसिंहान्व्याघ्रानेनेकशः ॥ द्वीपिनश्चमहासत्वा न्सर्वानेवनसंशयः ॥ ६५ ॥ मातंग्यपिचमातंगानपत्यानिनराधिप ॥ दिशांगजंतुश्वेताख्यंश्वेताऽजनयदाशुगं ॥ ६६ ॥ तथादुहितरौराजन्सुरभिर्वैव्य जायत ॥ रोहिणीचैवभद्रंतेगंधर्वीतुयशस्विनी ॥ ६७ ॥ विमलामपिभद्रंतेअनलामपिभारत ॥ रोहिण्यांजज्ञिरेगावोगंधर्व्यांवाजिनःसुताः ॥ सप्तपिंडफला न्वृक्षाननलापिव्यजायत ॥ ६८ ॥ अनलायाःशुकीपुत्रीकंकस्तुसुरसासुतः ॥ अरुणस्यभार्याश्येनीतुवीर्यवंतौमहाबलौ ॥ ६९ ॥ संपातिंजनयामासवी र्यवंतंजटायुषं ॥ सुरसाऽजनयन्नागान्कद्रूःपुत्रांस्तुपन्नगान् ॥ ७० ॥ द्वौपुत्रौविनतायास्तुविख्यातौगरुडारुणौ ॥ इत्येषसर्वभूतानांमहतांमनुजाधिप ॥ प्र भवःकीर्तितःसम्यङ्मयामतिमतांवर ॥ ७१ ॥ यंश्रुत्वापुरुषःसम्यङ्मुक्तोभवतिपाप्मनः ॥ सर्वज्ञतांचलभतेगतिमग्र्यांचविंदति ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिसंभवपर्वणिषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच देवानांदानवानांचगंधर्वोरगरक्षसां ॥ सिंहव्याघ्रमृगा णांचपन्नगानांपतत्रिणां ॥ १ ॥ सर्वेषांचैवभूतानांसंभवंभगवन्नहं ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनमानुषेषुमहात्मनां ॥ जन्मकर्मचभूतानामेतेषामनुपूर्वशः ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच मानुषेषुमनुष्येंद्रसंभूतायेदिवौकसः ॥ प्रथमंदानवांश्चैवतांस्तेवक्ष्यामिसर्वशः ॥ ३ ॥ विप्रचित्तिरितिख्यातोयआसीद्दानवर्षभः ॥ ज रासंधइतिख्यातःसआसीन्मनुजर्षभः ॥ ४ ॥ दितेःपुत्रस्तुयोराजन्हिरण्यकशिपुःस्मृतः ॥ सजज्ञेमानुषेलोकेशिशुपालोनरर्षभः ॥ ५ ॥ संह्लादइतिविख्या तःप्रह्लादस्यानुजस्तुयः ॥ सशल्यइतिविख्यातोजज्ञेवाह्लीकपुंगवः ॥ ६ ॥ अनुह्लादस्तुतेजस्वीयोऽभूत्ख्यातोजघन्यजः ॥ धृष्टकेतुरितिख्यातःसबभूवनरे श्वरः ॥ ७ ॥ यस्तुराजन्शिबिर्नामदैतेयःपरिकीर्तितः ॥ द्रुमइत्यभिविख्यातःसआसीद्भुविपार्थिवः ॥ ८ ॥ बाष्कलोनामयस्तेषामासीदसुरसत्तमः ॥ भग दत्तइतिख्यातःसजज्ञेपुरुषर्षभः ॥ ९ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ देवानामिति अध्यायोनिगदव्या ख्यातः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

अयःशिराअश्वशिराअयःशंकुश्ववीर्यवान् ॥ तथागगनमूर्धाचवेगवांश्चात्रपंचमः ॥ १० ॥ पंचैतेजज्ञिरेराजन्वीर्यवंतोमहासुराः ॥ केकयेषुमहात्मा नःपार्थिवर्षभसत्तमाः ॥ केतुमानितिविख्यातोयस्ततोऽन्यःप्रतापवान् ॥ ११ ॥ अमितौजाइतिख्यातःसोग्रकर्मानराधिपः ॥ स्वर्भानुरितिविख्यातःश्रीमा न्यस्तुमहासुरः ॥ १२ ॥ उग्रसेनइतिख्यातउग्रकर्मानराधिपः ॥ यस्त्वश्वइतिविख्यातःश्रीमानासीन्महासुरः ॥ १३ ॥ अशोकोनामराजाऽभून्महावीर्योऽपरा जितः ॥ तस्मादवरजोयस्तुराजन्नश्वपतिःस्मृतः ॥ १४ ॥ दैतेयःसोऽभवद्राजाहार्दिक्योमनुजर्षभः ॥ वृषपर्वेतिविख्यातःश्रीमान्यस्तुमहासुरः ॥ १५ ॥ दी र्घप्रज्ञइतिख्यातःपृथिव्यांसोऽभवन्नृपः ॥ अजकस्त्ववरोराजन्यआसीद्वृषपर्वणः ॥ १६ ॥ सशाल्वइतिविख्यातःपृथिव्यामभवन्नृपः ॥ अश्वग्रीवइति ख्यातःसत्ववान्योमहासुरः ॥ १७ ॥ रोचमानइतिख्यातःपृथिव्यांसोऽभवन्नृपः ॥ सूक्ष्मस्तुमतिमान्राजन्कीर्तिमान्यःप्रकीर्तितः ॥ १८ ॥ बृहद्रथइति ख्यातःक्षितावासीत्सपार्थिवः ॥ तुहुंडइतिविख्यातोयआसीदसुरोत्तमः ॥ १९ ॥ सेनाबिंदुरितिख्यातःसबभूवनराधिपः ॥ इषुपान्नामयस्तेषामसुराणांबला धिकः ॥ २० ॥ नग्नजिन्नामराजासीद्भुविविख्यातविक्रमः ॥ एकचक्रइतिख्यातआसीद्यस्तुमहासुरः ॥ २१ ॥ प्रतिविंध्यइतिख्यातोबभूवप्रथितःक्षितौ ॥ विरूपाक्षस्तुदैतेयश्चित्रयोधीमहासुरः ॥ २२ ॥ चित्रधर्मेतिविख्यातःक्षितावासीत्सपार्थिवः ॥ हरस्त्वरिहरोवीरआसीद्योदानवोत्तमः ॥ २३ ॥ सुबाहुरि तिविख्यातःश्रीमानासीत्सपार्थिवः ॥ अहरस्तुमहातेजाःशत्रुपक्षक्षयंकरः ॥ २४ ॥ बाह्लीकोनामराजासबभूवप्रथितःक्षितौ ॥ निचंद्रश्चंद्रवक्त्रस्तुयआसी दसुरोत्तमः ॥ २५ ॥ मुंजकेशइतिख्यातःश्रीमानासीत्सपार्थिवः ॥ निकुंभस्त्वजितःसंख्येमहामतिरजायत ॥ २६ ॥ भूमौभूमिपतिःश्रेष्ठोदेवाधिपइतिस्मृ तः ॥ शरभोनामयस्तेषांदैतेयानांमहासुरः ॥ २७ ॥ पौरवोनामराजर्षिःसबभूवनरोत्तमः ॥ कुपटस्तुमहावीर्यःश्रीमान्राजन्महासुरः ॥ २८ ॥ सुपार्श्वइ तिविख्यातःक्षितौजज्ञेमहीपतिः ॥ कपटस्तुराजन्राजर्षिःक्षितौजज्ञेमहासुरः ॥ २९ ॥ पार्वतेयइतिख्यातःकांचनाचलसन्निभः ॥ द्वितीयःशलभस्तेषामसुरा णांबभूवह ॥ ३० ॥ प्रह्लादोनामबाह्लीकःसबभूवनराधिपः ॥ चंद्रस्तुदितिजश्रेष्ठोलोकेताराधिपोपमः ॥ ३१ ॥ चंद्रवर्मेतिविख्यातःकांबोजानांनराधिपः ॥ अर्कइत्यभिविख्यातोयस्तुदानवपुंगवः ॥ ३२ ॥ ऋषिकोनामराजर्षिर्बभूवनृपसत्तमः ॥ मृतपाइतिविख्यातोयआसीदसुरोत्तमः ॥ ३३ ॥

पश्चिमानूपकंविद्धितंनृपंनृपसत्तम॥ गविष्ठस्तुमहातेजाः प्रख्यातोमहासुरः ॥ ३४ ॥ द्रुमसेनइतिख्यातःपृथिव्यांसोऽभवन्नृपः ॥ मयूरइतिविख्यातःश्रीमान्यस्तुमहासुरः॥ ३५ ॥ सविश्वइतिविख्यातोबभूवपृथिवीपतिः॥ सुपर्णइतिविख्यातस्तस्मादवरजस्तुयः ॥३६॥ कालकीर्त्तिरितिख्यातःपृथिव्यांसोऽभवन्नृपः॥ चंद्रहंतेतियस्तेषांकीर्तितःप्रवरोऽसुरः॥ ३७॥ शुनकोनामराजर्षिःसबभूवनराधिपः॥ विनाशनस्तुचंद्रस्ययआख्यातोमहासुरः ॥ ३८ ॥ जानकिर्नामविख्यातःसोऽभवन्मनुजाधिपः॥ दीर्घजिह्वस्तुकौरव्ययउक्तोदानवर्षभः ॥ ३९ ॥ काशिराजःसविख्यातःपृथिव्यांपृथिवीपते॥ ग्रहंतुसुषुवेयंतुसिंहिकाचंद्रमर्दनं॥ सक्राथइतिविख्यातोबभूवमनुजाधिपः॥ ४० ॥ दनायुषस्तुपुत्राणांचतुर्णांप्रवरोऽसुरः॥ विक्षरोनामतेजस्वीवसुमित्रोनृपःस्मृतः ॥ ४१ ॥ द्वितीयोविक्षराद्यस्तुनराधिपमहासुरः॥ पांड्यराष्ट्राधिपइतिविख्यातःसोऽभवन्नृपः॥४२॥बलीवीरइतिख्यातोयस्त्वासीदसुरोत्तमः॥पौंड्रमात्स्यकइत्येवंबभूवसनराधिपः॥ ४३ ॥ वृत्रइत्यभिविख्यातोयस्तुराजन्महासुरः॥ मणिमान्नामराजर्षिःसबभूवनराधिपः ॥ ४४ ॥ क्रोधहंतेतियस्तस्यबभूवावरजोऽसुरः॥ दंडइत्यभिविख्यातःसआसीन्नृपतिःक्षितौ॥ ४५॥ क्रोधवर्धनइत्येवंयस्त्वन्यःपरिकीर्तितः॥ दंडधारइतिख्यातःसोऽभवन्मनुजर्षभः ॥ ४६॥ कालेयानांतुयेपुत्रास्तेषामष्टौनराधिपाः॥ जज्ञिरेराजशार्दूलशार्दूलसमविक्रमाः ॥ ४७ ॥ मगधेषुजयत्सेनस्तेषामासीत्सपार्थिवः ॥ अष्टानांप्रवरस्तेषांकालेयानांमहासुरः॥ ४८॥ द्वितीयस्तुततस्तेषांश्रीमान्हरिहयोपमः ॥ अपराजितइत्येवंसबभूवनराधिपः ॥ ४९ ॥ तृतीयस्तुमहातेजामहामायोमहासुरः॥ निषादाधिपतिर्जज्ञेभुविभीमपराक्रमः॥५०॥ तेषामन्यतमोयस्तुचतुर्थःपरिकीर्तितः॥ श्रेणिमानितिविख्यातःक्षितौराजर्षिसत्तमः॥५१ ॥ पंचमस्त्वभवत्तेषांप्रवरोयोमहासुरः॥ महौजाइतिविख्यातोबभूवेहपरंतप॥ ५२ ॥ षष्ठस्तुमतिमान्योवैतेषामासीन्महासुरः ॥ अभीरुरितिविख्यातःक्षितौराजर्षिसत्तमः॥५३॥ समुद्रसेनस्तुनृपस्तेषामेवाभवद्गणात्॥ विश्रुतःसागरांतायांक्षितौधर्मार्थतत्त्ववित् ॥५४ ॥ बृहन्नामाष्टमस्तेषांकालेयानांनराधिप॥ बभूवराजाधर्मात्मासर्वभूतहितेरतः॥ ५५ ॥ कुक्षिस्तुराजन्विख्यातोदानवानांमहाबलः॥ पार्वतीयइतिख्यातःकांचनाचलसन्निभः ॥ ५६ ॥ क्रथनश्चमहावीर्यःश्रीमान्राजामहासुरः॥ सूर्याक्षइतिविख्यातःक्षितौजज्ञेमहीपतिः ॥ ५७॥

असुराणांतुयःसूर्यःश्रीमांश्चैवमहासुरः ॥ दरदोनामवाल्हीकोवरःसर्वमहीक्षितां ॥ ५८ ॥ गणःक्रोधवशोनामयस्तेराजन्प्रकीर्तितः ॥ ततःसंजज्ञिरेवीराः
क्षिताविह्नराधिपाः ॥ ५९ ॥ मद्रकःकर्णवेष्टश्चसिद्धार्थःकीटकस्तथा ॥ सुवीरश्चसुबाहुश्चमहावीरोऽथबाह्लिकः ॥ ६० ॥ क्रथोविचित्रःसुरथःश्रीमान्नी
लश्चभूमिपः ॥ चीरवासाश्चकौरव्यभूमिपालश्चनामतः ॥ ६१ ॥ दंतवक्रश्चनामासीद्दुर्जयश्चैवदानवः ॥ रुक्मीचनृपशार्दूलोराजाचजनमेजयः ॥ ६२ ॥
आषाढोवायुवेगश्चभूरितेजास्तथैवच ॥ एकलव्यःसुमित्रश्चवाटधानोऽथगोमुखः ॥ ६३ ॥ कारूषकाश्चराजानःक्षेमधूर्तिस्तथैवच ॥ श्रुतायुरुद्वहश्चैवबृह
त्सेनस्तथैवच ॥ ६४ ॥ क्षेमोग्रतीर्थःकुहरःकलिंगेपुनराधिपः ॥ मतिमांश्चमनुष्येंद्रईश्वरश्चेतिविश्रुतः ॥ ६५ ॥ गणात्क्रोधवशादेषराजपूगोऽभवत्क्षितौ ॥
जातःपुरामहाभागोमहाकीर्त्तिर्महाबलः ॥ ६६ ॥ कालनेमिरितिख्यातोदानवानांमहाबलः ॥ सकंसइतिविख्यातउग्रसेनसुतोबली ॥ ६७ ॥ यस्त्वासीद्दैव
कोनामदेवराजसमद्युतिः ॥ सगंधर्वपतिर्मुख्यःक्षितौजज्ञेनराधिपः ॥ ६८ ॥ बृहस्पतेर्बृहत्कीर्त्तेर्देवर्षेर्विद्धिभारत ॥ अंशाद्द्रोणंसमुत्पन्नंभारद्वाजंमयोनि
जं ॥ ६९ ॥ धन्विनांनृपशार्दूलयःसर्वास्त्रविदुत्तमः ॥ महाकीर्तिर्महातेजाःसजज्ञेमनुजेश्वर ॥ ७० ॥ धनुर्वेदेचवेदेचयंतंवेदविदोविदुः ॥ वरिष्ठंचित्रकर्माणं
द्रोणंस्वकुलवर्धनं ॥ ७१ ॥ महादेवांतकाभ्यांचकामाक्रोधाच्चभारत ॥ एकत्वमुपपन्नानांजज्ञेशूरःपरंतपः ॥ ७२ ॥ अश्वत्थामामहावीर्यःशत्रुपक्षभया
वहः ॥ वीरःकमलपत्राक्षःक्षितावासीन्नराधिपः ॥ ७३ ॥ जज्ञिरेवसवस्त्वष्टौगंगायांशांतनोःसुताः ॥ वसिष्ठस्यचशापेननियोगाद्वासवस्यच ॥ ७४ ॥
तेषामवरजोभीष्मःकुरूणामभयंकरः ॥ मतिमान्वेदविद्वाग्मीशत्रुपक्षक्षयंकरः ॥ ७५ ॥ जामदग्न्येनरामेणसर्वास्त्रविदुषांवरः ॥ योयुध्यतमहातेजाभार्गवे
णमहात्मना ॥ ७६ ॥ यस्तुराजन्कृपोनामब्रह्मर्षिरभवत्क्षितौ ॥ रुद्राणांतुगणाद्विद्धिसंभूतमतिपौरुषं ॥ ७७ ॥ शकुनिर्नामयस्त्वासीद्राजालोकेमहारथः ॥
द्वापरंविद्धितंराजन्संभूतमरिमर्दनं ॥ ७८ ॥ सात्यकिःसत्यसंधश्चयोऽसौवृष्णिकुलोद्वहः ॥ पक्षात्सजज्ञेमरुतांदेवानामरिमर्दनः ॥ ७९ ॥ द्रुपदश्चैवराजर्षिस्तत
एवाभवद्गणात् ॥ मानुषेनृपलोकेस्मिन्सर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ८० ॥ ततश्चकृतवर्माणंविद्धिराजन्जनाधिपं ॥ तमप्रतिमकर्माणंक्षत्रियर्षभसत्तमं ॥ ८१ ॥ म
रुतांतुगणाद्विद्धिसंजातमरिमर्दनं ॥ विराटंनामराजानंपरराष्ट्रप्रतापनं ॥ ८२ ॥

॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ अत्रेरिति यश्चोदितोभास्करेभूत्वनष्टेसोप्यत्रानिर्भगवानाजगामेत्यत्रेर्भास्करकार्यकारित्वस्मरणात् अत्रिशब्देनसूर्योगृह्यते तस्यपुत्रंधर्मंविदुरंविद्धीत्यर्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

अरिष्टायास्तुयःपुत्रोहंसइत्यभिविश्रुतः ॥ सगंधर्वपतिर्जज्ञेकुरुवंशविवर्धनः ॥ ८३ ॥ धृतराष्ट्रइतिख्यातःकृष्णद्वैपायनात्मजः ॥ दीर्घबाहुर्महातेजाःप्रज्ञाचक्षुर्नराधिपः ॥ ८४ ॥ मातुर्दोषादृषेःकोपादंधएवव्यजायत ॥ तस्यैवावरजोभ्राताम‍हासत्त्वोमहाबलः ॥ ८५ ॥ सपांडुरितिविख्यातःसत्यधर्मरतःशुचिः ॥ अत्रेस्तुसुमहाभागंपुत्रंपुत्रवतांवरं ॥ विदुरंविद्धितंलोकेजातंबुद्धिमतांवरं ॥ ८६ ॥ कलेरंशस्तुसंजज्ञेभुविदुर्योधनोनृपः ॥ दुर्बुद्धिर्दुर्मतिश्चैवकुरूणामयशस्करः ॥ ॥ ८७ ॥ जगतोयस्तुसर्वस्यविद्विष्टःकलिपूरुषः ॥ यःसर्वांघातयामासपृथिवींपृथिवीपते ॥ ८८ ॥ उद्दीपितंयेनवैरंभूतांतकरणंमहत् ॥ पौलस्त्याभ्रातरश्चास्यजज्ञिरेमनुजेष्विह ॥ ८९ ॥ शतंदुःशासनादीनांसर्वेषांक्रूरकर्मणां ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैवयेचान्येनानुकीर्त्तिताः ॥ ९० ॥ दुर्योधनसहायास्तेपौलस्त्याभरतर्षभ ॥ वैश्यापुत्रोयुयुत्सुश्चधार्त्तराष्ट्रःशताधिकः ॥ ९१ ॥ जनमेजयउवाच ज्येष्ठानुज्येष्ठतामेषांनामधेयानिवाविभो ॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्राणामानुपूर्व्येणकीर्तय ॥ ९२ ॥ वैशंपायनउवाच दुर्योधनोयुयुत्सुश्चराजन्दुःशासनस्तथा ॥ दुःसहोदुःशलश्चैवदुर्मुखश्चतथापरः ॥ ९३ ॥ विविंशतिर्विकर्णश्चजलसंधःसुलोचनः ॥ विंदानुविंदौदुर्धर्षःसुबाहुर्दुष्प्रधर्षणः ॥ ९४ ॥ दुर्मर्षणोदुर्मुखश्चदुष्कर्णःकर्णएवच ॥ चित्रोपचित्रौचित्राक्षश्चारुचित्रांगदश्चह ॥ ९५ ॥ दुर्मदोदुःप्रहर्षश्चविवित्सुर्विकटःसमः ॥ ऊर्णनाभःपद्मनाभस्तथानंदोपनंदकौ ॥ ९६ ॥ सेनापतिःसुषेणश्चकुंडोदरमहोदरौ ॥ चित्रबाहुश्चित्रवर्मासुवर्मादुर्विरोचनः ॥ ९७ ॥ अयोबाहुर्महाबाहुश्चित्रचापसुकुंडलौ ॥ भीमवेगोभीमबलोबलाकीभीमविक्रमः ॥ ९८ ॥ उग्रायुधोभीमशरःकनकायुर्दृढायुधः ॥ दृढवर्मादृढक्षत्रःसोमकीर्त्तिरनूदयः ॥ ९९ ॥ जरासंधोदृढसंधःसत्यसंधःसहस्रवाक् ॥ उग्रश्रवाउग्रसेनःक्षेममूर्तिस्तथैवच ॥ १०० ॥ अपराजितःपंडितकोविशालाक्षोदुराधनः ॥ १ ॥ दृढहस्तःसुहस्तश्चवातवेगसुवर्चसौ ॥ आदित्यकेतुर्बह्वाशीनागदत्तानुयायिनौ ॥ २ ॥ कवचीनिषंगीदंडीदंडधारोधनुर्ग्रहः ॥ उग्रोभीमरथोवीरोवीरबाहुरलोलुपः ॥ ३ ॥ अभयोरौद्रकर्माचतथादृढरथश्चयः ॥ अनाधृष्यःकुंडभेदीविरावीदीर्घलोचनः ॥ ४ ॥ दीर्घबाहुर्महाबाहुर्व्यूढोरःकनकांगदः ॥ कुंडजश्चित्रकश्चैवदुःशलाचशताधिका ॥ ५ ॥ वैश्यापुत्रोयुयुत्सुश्चधार्तराष्ट्रःशताधिकः ॥ एतदेकशतंराजन्कन्याचैकाप्रकीर्तिता ॥ १०६ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ १०६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

नामधेयानुपूर्व्याच्चज्येष्ठानुज्येष्ठतांविदुः ॥ सर्वेत्वतिरथाःशूराःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ७ ॥ सर्वेवेदविदश्चैवराजन्शास्त्रेचपारगाः ॥ सर्वेसंग्रामविद्यासुवि
द्याभिजनशोभिनः ॥ ८ ॥ सर्वेषामनुरूपाश्चकृतादारामहीपते ॥ दुःशलांसमयेराजन्सिंधुराजायकौरवः ॥ ९ ॥ जयद्रथायप्रददौसौबलानुमतेतदा ॥ धर्म
स्यांशंतुराजानंविद्धिराजन्युधिष्ठिरं ॥ १० ॥ भीमसेनंतुवातस्यदेवराजस्यचार्जुनं ॥ अश्विनोस्तुतथैवांशौरूपेणाप्रतिमौभुवि ॥ ११ ॥ नकुलःसहदेवश्चस
र्वभूतमनोहरौ ॥ यस्तुवर्चाइतिख्यातःसोमपुत्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ सोऽभिमन्युर्बृहत्कीर्त्तिरर्जुनस्यसुतोभवत् ॥ यस्यावतरणेराजन्सुरान्सोमोऽब्रवीदिदं
॥ १३ ॥ नाहंदद्यांप्रियंपुत्रंममप्राणैर्गरीयसं ॥ समयःक्रियतामेषनशक्यमतिवर्त्तितुं ॥ १४ ॥ सुरकार्यंहिनःकार्यमसुराणांक्षितौवधः ॥ तत्रयास्यत्ययंव
र्चानचस्थास्यतिवैचिरं ॥ १५ ॥ ऐंद्रिर्नरस्तुभवितायस्यनारायणःसखा ॥ सोर्जुनेत्यभिविख्यातःपांडोःपुत्रःप्रतापवान् ॥ १६ ॥ तस्यायंभवितापुत्रोबालो
भुविमहारथः ॥ ततःषोडशवर्षाणिस्थास्यत्यमरसत्तमाः ॥ १७ ॥ अस्यषोडशवर्षस्यससंग्रामोभविष्यति ॥ यत्रांशावःकरिष्यंतिकर्मवीरनिषूदनं ॥ १८ ॥ न
रनारायणाभ्यांतुससंग्रामोविनाकृतः ॥ चक्रव्यूहंसमास्थाययोधयिष्यंतिवःसुराः ॥ १९ ॥ विमुखाञ्छात्रवान्सर्वान्कारयिष्यतिमेसुतः ॥ बालःप्रविश्यच
व्यूहमभेद्यंविचरिष्यति ॥ २० ॥ महारथानांवीराणांकदनंचकरिष्यति ॥ सर्वेषामेवशत्रूणांचतुर्थांशंनयिष्यति ॥ २१ ॥ दिनार्धेनमहाबाहुःप्रेतराजपुरंप्र
ति ॥ ततोमहारथैर्वीरैःसमेत्यबहुशोरणे ॥ २२ ॥ दिनक्षयेमहाबाहुर्मयाभूयःसमेष्यति ॥ एकंवंशकरंपुत्रंवीरंवैजनयिष्यति ॥ २३ ॥ प्रनष्टंभारतंवंशंस
भूयोधारयिष्यति ॥ एतत्सोमवचःश्रुत्वातथास्त्वितिदिवौकसः ॥ २४ ॥ प्रत्यूचुःसहिताःसर्वेताराधिपमपूजयन् ॥ एवंतेकथितंराजंस्तवजन्मपितुःपितुः
॥ २५ ॥ अग्नेर्भागंतुविद्धित्वंधृष्टद्युम्नंमहारथं ॥ शिखंडिनमथोराजंस्त्रीपूर्वंविद्धिराक्षसं ॥ २६ ॥ द्रौपदेयाश्चयेपंचबभूवुर्भरतर्षभ ॥ विश्वान्देवगणान्विद्धि
संजातान्भरतर्षभ ॥ २७ ॥ प्रतिविंध्यःसुतसोमःश्रुतकीर्तिस्तथापरः ॥ नाकुलिस्तुशतानीकःश्रुतसेनश्चवीर्यवान् ॥ २८ ॥ शूरोनामयदुश्रेष्ठोवसुदेवपिता
भवत् ॥ तस्यकन्यापृथानामरूपेणासदृशीभुवि ॥ २९ ॥ पितुःस्वस्रीयपुत्रायसोऽनपत्यायवीर्यवान् ॥ अग्रमग्रेप्रतिज्ञायस्वस्यापत्यस्यवैतदा ॥ ३० ॥ अग्रजा
तेतितांकन्यांशूरोनुग्रहकांक्षया ॥ अददत्कुंतिभोजायसतांदुहितरंतदा ॥ ३१ ॥

॥ ५ ॥ नकुष्याकरकृत्कृषिकृन्न भुवोऽकृष्टपच्यत्वात् आकरःसुवर्णादिधातूत्पत्तिस्थानं तत्रापियत्नंनकरोति पृथिव्यारत्नैर्धातुभिश्चपूर्णत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ दैवेकर्मणिदृष्यार्थेकारीर्यादिकाम्यकर्मणि ॥ ९ ॥ तदेवाह कालेनि वसुमतीतिपाठेधर्नवती ॥ १० ॥ वज्रसंहननोदृढदेहः ॥ ११ ॥ सवनकाननं वनंजलंउपवनंवा चत्वारःप्रक्षेपविक्षेपपरिक्षेपाभिक्षेपाख्याःपंथानोयस्यतद्गदायुद्धं प्रक्षे

आम्लेच्छावधिकान्सर्वान्सभुंक्तेरिपुमर्दनः ॥ रत्नाकरसमुद्रांतांश्चातुर्वर्ण्यजनावृतान् ॥ ५ ॥ नवर्णसंकरकरोनकृष्याकरकृज्जनः ॥ नपापकृत्कश्चिदासीत्तस्मिन्राजनिशासति ॥ ६ ॥ धर्मेरतिंसेवमानाधर्मार्थावभिपेदिरे ॥ तदानरानरव्याघ्रतस्मिन्जनपदेश्वरे ॥ ७ ॥ नासीच्चौरभयंतातनक्षुधाभयमण्वपि ॥ नासीद्व्याधिभयंचापितस्मिन्जनपदेश्वरे ॥ ८ ॥ स्वधर्मैरेमिरेवर्णादैवेकर्मणिनिःस्पृहाः ॥ तमाश्रित्यमहीपालमासंश्चैवाकुतोभयाः ॥ ९ ॥ कालवर्षीचपर्जन्यःसस्यानिरसवंतिच ॥ सर्वरत्नसमृद्धाचमहीपशुमतीतथा ॥ १० ॥ स्वकर्मनिरताविप्रानानृतंतेषुविद्यते ॥ सचाद्भुतमहावीर्योवज्रसंहननोयुवा ॥ ११ ॥ उद्यम्यमंदरंदोर्भ्यांवहेत्सवनकाननं ॥ चतुष्पथगदायुद्धेसर्वप्रहरणेषुच ॥ १२ ॥ नागपृष्ठेश्वपृष्ठेचबभूवपरिनिष्ठितः ॥ वलेविष्णुसमश्चासीत्तेजसाभास्करोपमः ॥ १३ ॥ अक्षोभ्यत्वेऽर्णवसमःसहिष्णुत्वेधरासमः ॥ संमतःसमहीपालःप्रसन्नपुरराष्ट्रवान् ॥ १४ ॥ भूयोधर्मपरैर्भावैर्मुदितंजनमादिशत् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशाकुंतलोपाख्यानेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच संभवंभरतस्याहंचरितंचमहामतेः ॥ शकुंतलायाश्चोत्पत्तिंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ १ ॥ दुष्यंतेनचवीरेणयथाप्राप्ताशकुंतला ॥ तंवैपुरुषसिंहस्यभगवन्विस्तरंत्वहं ॥ २ ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वज्ञसर्वंमतिमतांवर ॥ वैशंपायनउवाच सकदाचिन्महाबाहुःप्रभूतबलवाहनः ॥ ३ ॥ वनंजगामगहनंहयनागशतैर्वृतः ॥ वलेनचतुरंगेणवृतःपरमवल्गुना ॥ ४ ॥ खड्गशक्तिधरैर्वीरैर्गदामुसलपाणिभिः ॥ प्रासतोमरहस्तैश्चययौयोधशतैर्वृतः ॥ ५ ॥ सिंहनादैश्चयोधानांशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ रथनेमिस्वनैश्चैवसनागवरबृंहितैः ॥ ६ ॥ नानायुधधरैश्चापिनानावेषधरैस्तथा ॥ हेषितस्वनमिश्रैश्चक्ष्वेडितास्फोटितस्वनैः ॥ ७ ॥

पोदूरस्थेशत्रौत्यागः विक्षेपःसमीपस्थेकोष्ठ्याप्रहारः परिक्षेपोबहुषुसमंतात्परिभ्रमणेनशत्रूणांक्षेपः अभिक्षेपोऽग्रेणताडनं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ आदिशत्शशास ॥ १५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संभवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ चतुरंगेणहस्त्यश्वरथपादातवता वल्गुरम्यं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ परवारणवारणंशत्रुगजानांनिवारकंसिंहं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ धूर्गतंस्कंधारूढं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अथरथेनपौरपरावृत्त्यनंतरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

आसीत्किलकिलाशब्दस्तस्मिन्गच्छतिपार्थिवे ॥ प्रासादवरशृंगस्थाःपरयानृपशोभया ॥ ८ ॥ ददृशुस्तंस्त्रियस्तत्रशूरमात्मयशस्करं ॥ शक्रोपमममित्रघ्नंपरवारणवारणं ॥ ९ ॥ पश्यंतःस्त्रीगणास्तत्रवज्रपाणिंस्ममेनिरे ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रोरणेवसुपराक्रमः ॥ १० ॥ यस्यबाहुबलंप्राप्यनभवंत्यसुहृद्गणाः ॥ इतिवाचोब्रुवंत्यस्ताःस्त्रियःप्रेम्णानराधिपं ॥ ११ ॥ तुष्टुवुःपुष्पवृष्टीश्चससृजुस्तस्यमूर्धनि ॥ तत्रतत्रचविप्रेंद्रैःस्तूयमानःसमंततः ॥ १२ ॥ निर्ययौपरमप्रीत्यावनंमृगजिघांसया ॥ तंदेवराजप्रतिमंमत्तवारणधूर्गतं ॥ १३ ॥ द्विजक्षत्रियविट्शूद्रानिर्यातमनुजग्मिरे ॥ ददृशुर्वर्धमानास्तेआशीर्भिश्चजयेनच ॥ १४ ॥ सुदूरमनुजग्मुस्तंपौरजानपदास्तथा ॥ न्यवर्त्तंततततःपश्चादनुज्ञातानृपेणह ॥ १५ ॥ सुपर्णप्रतिमेनाथरथेनवसुधाधिपः ॥ महीमापूरयामासघोषेणत्रिदिवंतथा ॥ १६ ॥ सगच्छन्ददृशेधीमान्नंदनप्रतिमंवनं ॥ बिल्वार्कखदिराकीर्णंकपित्थधवसंकुलं ॥ १७ ॥ विषमंपर्वतस्रस्तैरश्मभिश्चसमावृतं ॥ निर्जलंनिर्मनुष्यंचबहुयोजनमायतं ॥ १८ ॥ मृगसिंहैर्वृतंघोरैरन्यैश्चापिवनेचरैः ॥ तद्वनंमनुजव्याघ्रःसभृत्यबलवाहनः ॥ १९ ॥ लोडयामासदुष्यंतःसूदयन्विविधान्मृगान् ॥ बाणगोचरसंप्राप्तांस्तत्रव्याघ्रगणान्बहून् ॥ २० ॥ पातयामासदुष्यंतोनिर्बिभेदचसायकैः ॥ दूरस्थान्सायकैःकांश्चिदभिनत्सनराधिपः ॥ २१ ॥ अभ्याशमागतांश्चान्यान्खड्गेननिरकृंतत ॥ कांश्चिदेणान्समाजघ्नेशक्त्याशक्तिमतांवरः ॥ २२ ॥ गदामंडलतत्त्वज्ञश्चचारामितविक्रमः ॥ तोमरैरसिभिश्चापिगदामुसलकंपनैः ॥ २३ ॥ चचारसविनिघ्नन्वैवन्यांस्तत्रमृगद्विजान् ॥ राज्ञाचाद्भुतवीर्येणयोधैश्चसमरप्रियैः ॥ २४ ॥ लोड्यमानंमहारण्यंतत्यजुःस्ममृगाधिपाः ॥ तत्रविद्रुतयूथानिहतयूथपतीनिच ॥ २५ ॥ मृगयूथान्यथौत्सुक्याच्छब्दंचक्रुस्ततस्ततः ॥ शुष्काश्चापिनदीर्गत्वाजलनैराश्यकर्शिताः ॥ २६ ॥ व्यायामक्लांतहृदयाःपतंतिस्मविचेतसः ॥ क्षुत्पिपासापरीताश्चश्रांताश्चपतिताभुवि ॥ २७ ॥ केचित्तत्रनरव्याघ्रैरभक्ष्यंतबुभुक्षितैः ॥ केचिदग्निमथोत्पाद्यसंसाध्यचवनेचराः ॥ २८ ॥ भक्षयंतिस्ममांसानिप्रकुट्यविधिवत्तदा ॥ तत्रकेचिद्गजामत्ताबलिनःशस्त्रविक्षताः ॥ २९ ॥ संकोच्याग्रकरान्भीताःप्राद्रवंतिस्मवेगिताः ॥ शकृन्मूत्रंसृजंतश्चक्षरंतःशोणितंबहु ॥ ३० ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ औत्सुक्यात् वैयग्र्यात् ॥ २६ ॥ २७ ॥ संसाध्यपाकादिनासंस्कृत्य ॥ २८ ॥ प्रकुट्यचूर्णीकृत्य गजाःवनगजाः ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ शून्यंवृक्षादिरहितंऊषरं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ लक्ष्म्याशोभ

वन्यागजवरास्तत्रमम्टदुर्मनुजान्बहून् ॥ तद्वनंबलमेघनशरधारिणसंवृतनं ॥ व्यरोचनम्टगाकीर्णराज्ञाहतम्टगाधिपं ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशकुंतलोपाख्यानेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोम्टगसहस्राणिहत्वासबलवाहनः ॥ राजाम्टगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशह ॥ १ ॥ एकएवोत्तमबलःक्षुत्पिपासाश्रमान्वितः ॥ सवनस्यांतमासाद्यमहच्छून्यंसमासदत् ॥ २ ॥ तच्चाप्यतीत्यनृपतिरुत्तमाश्रमसंयुतं ॥ मनःप्रह्लादजननंदृष्टिकांतमतीवच ॥ ३ ॥ शीतमारुतसंयुक्तंजगामान्यन्महद्वनं ॥ पुष्पितैःपादपैःकीर्णमतीवसुखशाद्वलं ॥ ४ ॥ विपुलंमधुरारावैर्नादितंविहगैस्तथा ॥ पुंस्कोकिलनिनादैश्चझिल्लीकगणनादितं ॥ ५ ॥ प्रवृद्धविटपैर्वृक्षैःसुखच्छायैःसमावृतं ॥ षट्पदाघूर्णिततलंलक्ष्म्यापरमयायुतं ॥ ६ ॥ नापुष्पःपादपःकश्चिन्नाफलोनापिकंटकी ॥ षट्पदैर्नाप्यपाकीर्णस्तस्मिन्वैकाननेऽभवत् ॥ ७ ॥ विहगैर्नादितंपुष्पैरलंकृतमतीवच ॥ सर्वर्तुकुसुमैर्वृक्षैःसुखच्छायैःसमावृतं ॥ ८ ॥ मनोरमंमहेष्वासोविवेशवनमुत्तमं ॥ मारुताकलितास्तत्रद्रुमाःकुसुमशाखिनः ॥ ९ ॥ पुष्पवृष्टिंविचित्रांतुव्यसृजंस्तेपुनःपुनः ॥ दिवस्पृशोऽथसंघुष्टाःपक्षिभिर्मधुरस्वनैः ॥ १० ॥ विरेजुःपादपास्तत्रविचित्रकुसुमांबराः ॥ तेषांतत्रप्रवालेषुपुष्पभारावनामिषु ॥ ११ ॥ रुवंतिरावान्मधुरान्षट्पदामधुलिप्सवः ॥ तत्रप्रदेशांश्चबहून्कुसुमोत्करमंडितान् ॥ १२ ॥ लतागृहपरिक्षिप्तान्मनसःप्रीतिवर्धनान् ॥ संपश्यन्सुमहातेजावभूवमुदितस्तदा ॥ १३ ॥ परस्पराश्लिष्टशाखैःपादपैःकुसुमान्वितैः ॥ अशोभतवनंतत्तुमहेंद्रध्वजसन्निभैः ॥ १४ ॥ सिद्धचारणसंघैश्चगंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ सेवितंवनमत्यर्थंमत्तवानरकिन्नरं ॥ १५ ॥ सुखःशीतःसुगंधीचपुष्परेणुवहोऽनिलः ॥ परिक्रामन्वनेवृक्षानुपैतीवरिरंसया ॥ १६ ॥ एवंगुणसमायुक्तंददर्शसवनंनृपः ॥ नदीकच्छोद्भवंकांतमुच्छ्रितध्वजसन्निभं ॥ १७ ॥ प्रेक्षमाणोवनंतत्तुसुप्रहृष्टविहंगमं ॥ आश्रमप्रवरंरम्यंददर्शचमनोरमं ॥ १८ ॥ नानावृक्षसमाकीर्णंसंप्रज्वलितपावकं ॥ तंतदाऽप्रतिमंश्रीमानाश्रमंप्रत्यपूजयत् ॥ १९ ॥

या ॥ ६ ॥ नाप्यपाकीर्णःअनावृतोन ॥ ७ ॥ ८ ॥ कुसुमवच्छाखावंतःकुसुमशाखिनः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ महेंद्रेपर्वतेध्वजाइवध्वजाउच्चतरावृक्षास्तत्तुल्यैरिंद्रध्वजवदत्युच्चैर्वा ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ रिरंसयारमयितुमिच्छया ॥ १६ ॥ नदीकच्छोद्भवं कच्छःसजलोऽनूपप्रदेशः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ महाकच्छैःमहातृणकैः बृहद्भिःपुष्टैः अथकच्छःस्यादनूपेतुन्नकद्रुमइतिमेदिनी मालिनींअभितः आश्रममध्येनैवमालिनीगच्छतिनतुप्रांतेन ॥ २१ ॥ २२ ॥ अप्रतिरथःअप्रतिमः ॥ २३ ॥

यतिभिर्वालखिल्यैश्चवृतंमुनिगणान्वितं ॥ अग्न्यगारैश्चबहुभिःपुष्पसंस्तरसंस्तृतं ॥ २० ॥ महाकच्छैर्बृहद्भिश्चविभ्राजितमतीवच ॥ मालिनीमभितोराजन्नदींपुण्यांसुखोदकां ॥ २१ ॥ नैकपक्षिगणाकीर्णांतपोवनमनोरमां ॥ तत्रव्यालमृगान्सौम्यान्पश्यन्प्रीतिमवापसः ॥ २२ ॥ तंचाप्रतिरथःश्रीमानाश्रमंप्रत्यपद्यत ॥ देवलोकप्रतीकाशंसर्वतःसुमनोहरं ॥ २३ ॥ नदींचाश्रमसंश्लिष्टांपुण्यतोयांददर्शसः ॥ सर्वप्राणभृतांतत्रजननीमिवधिष्ठितां ॥ २४ ॥ सचक्रवाकपुलिनांपुष्पफेनप्रवाहिनीं ॥ सकिन्नरगणावासांवानरर्क्षनिषेवितां ॥ २५ ॥ पुण्यस्वाध्यायसंघुष्टांपुलिनैरुपशोभितां ॥ मत्तवारणशार्दूलभुजगेंद्रनिषेवितां ॥ २६ ॥ तस्यास्तीरेभगवतःकाश्यपस्यमहात्मनः ॥ आश्रमप्रवरंरम्यंमहर्षिगणसेवितं ॥ २७ ॥ नदीमाश्रमसंबद्धांदृष्ट्वाश्रमपदंतथा ॥ चकाराभिप्रवेशायमतिंसनृपतिस्तदा ॥ २८ ॥ अलंकृतंद्वीपवत्यामालिन्यारम्यतीरया ॥ नरनारायणस्थानंगंगयेवोपशोभितं ॥ २९ ॥ मत्तबर्हिणसंघुष्टंप्रविवेशमहद्वनं ॥ तत्सचैत्ररथप्रख्यंसमुपेत्यनरर्षभः ॥ ३० ॥ अतीवगुणसंपन्नमनिर्देश्यंचवर्चसा ॥ महर्षिंकाश्यपंद्रष्टुमथकण्वंतपोधनं ॥ ३१ ॥ ध्वजिनीमश्वसंबाधांपदातिगजसंकुलां ॥ अवस्थाप्यवनद्वारिसेनामिदमुवाचसः ॥ ३२ ॥ मुनिंविरजसंद्रष्टुंगमिष्यामितपोधनं ॥ काश्यपंस्थीयतामत्रयावदागमनंमम ॥ ३३ ॥ तद्वनंनंदनप्रख्यमासाद्यमनुजेश्वरः ॥ क्षुत्पिपासेजहौराजामुदंचावापपुष्कलां ॥ ३४ ॥ सामात्योराजलिंगानिसोपनीयनराधिपः ॥ पुरोहितसहायश्चजगामाश्रममुत्तमं ॥ ३५ ॥ दिदृक्षुस्तत्रतमृषिंतपोराशिमथाव्ययं ॥ ब्रह्मलोकप्रतीकाशमाश्रमंसोऽभिवीक्ष्यह ॥ षट्पदोद्गीतसंघुष्टंनानाद्विजगणायुतं ॥ ३६ ॥ ऋचोबह्वृचमुख्यैश्चप्रेर्यमाणाःपदक्रमैः ॥ शुश्रावमनुजव्याघ्रोविततेष्विहकर्मसु ॥ ३७ ॥ यज्ञविद्यांगविद्भिश्चयजुर्विद्भिश्चशोभितं ॥ मधुरैःसामगीतैश्चऋषिभिर्नियतव्रतैः ॥ ३८ ॥ भारुंडसामगीताभिरथर्वशिरसोद्गतैः ॥ यतात्मभिःसुनियतैःशुशुभेसतदाश्रमः ॥ ३९ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ काश्यपस्यकश्यपगोत्रस्यकण्वस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विततेषुवैतानिकेषुइष्टिपशुसोमादिषुप्रवर्त्तमानेषु ॥ ३७ ॥ यज्ञविद्याया अंगभूतानिकल्पसूत्रादीनि ॥ ३८ ॥ भारुंडसामानिपूर्वप्रज्ञियसामानिचसाम्नांअवांतरभेदाः ॥ ३९ ॥

*नांदरुस्वोतिर्प्रसिद्धैः

॥४०॥ शब्दसंस्कारःयथास्थानकरणप्रयत्नमुच्चारणं स्थानंताल्वादि करणंजिह्वादि प्रयत्नोघोषादिः॥४१॥यज्ञसंस्तरःइष्टकाद्युपधानक्रमः न्यायतत्त्वंयुक्तेर्मर्यादा आत्मविज्ञानंस्वानुभवः ॥४२॥ नानावाक्यानांएकशाखागतानांसमिधोयजतीत्यादिप्रयाजाद्यंगविधिपराणांप्रयोगविधिपराणांप्रयोगविधिनादर्शपौर्णमासाभ्यांयजेतेत्यादिनाएकवाक्यत्वंसमाहारः भिन्नशाखास्थानांगुणविधीनामेकस्यांशाखायामुपसंहारःसमवायः तत्रविशारदैः विशेषकार्यमुपासनाब्रह्मलोकफला कर्मभ्योविशिष्टत्वात्तस्याः मोक्षधर्मैतिपृथगुपादानेनमोक्षस्यविशेषकार्यत्वंनिरस्तं ॥ ४३ ॥ स्थापनंप्रथमंस्वसिद्धांतव्यव

अथर्ववेदप्रवराःपूगयज्ञियसागमाः॥ संहितामीरयंतिस्मपदक्रमयुतांतुते ॥ ४० ॥ शब्दसंस्कारसंयुक्तैर्ब्रुवद्भिश्चापरैर्द्विजैः ॥ नादितःसवभौश्रीमान्ब्रह्मलोकइवापरः॥ ४१ ॥ यज्ञसंस्तरविद्भिश्चक्रमशिक्षाविशारदैः॥ न्यायतत्त्वात्मविज्ञानसंपन्नैर्वेदपारगैः॥ ४२ ॥ नानावाक्यसमाहारसमवायविशारदैः॥ विशेषकार्यविद्भिश्चमोक्षधर्मपरायणैः॥ ४३ ॥ स्थापनाक्षेपसिद्धांतपरमार्थज्ञतांगतैः॥ शब्दच्छंदोनिरुक्तज्ञैःकालज्ञानविशारदैः ॥ ४४ ॥ द्रव्यकर्मगुणज्ञैश्चकार्यकारणवेदिभिः॥ पक्षिवानररुतज्ञैश्चव्यासग्रंथसमाश्रितैः ॥ ४५ ॥ नानाशास्त्रेषुमुख्यैश्चशुश्रावस्वनमीरितं ॥ लोकायतिकमुख्यैश्चसमंतादनुनादितं ॥ ४६ ॥ तत्रतत्रचविप्रेंद्रान्नियतान्संशितव्रतान्॥ जपहोमपरान्विप्रान्ददर्शपरवीरहा॥ ४७ ॥ आसनानिविचित्राणिरुचिराणिमहीपतिः॥ प्रयत्नोपहितानिस्मदृष्ट्वाविस्मयमागमत्॥ ४८ ॥ देवतायतनानांचप्रेक्ष्यपूजांकृतांद्विजैः ॥ ब्रह्मलोकस्थमात्मानंमेनेसनृपसत्तमः ॥ ४९ ॥ सकाश्यपतपोगुप्तमाश्रमप्रवरंशुभं॥ नातृप्यत्प्रेक्षमाणोवैतपोवनगुणैर्युतं॥ ५० ॥ सकाश्यपस्यायतनंमहाव्रतैर्वृतंसमंताद्दषिभिस्तपोधनैः॥ विवेशसामात्यपुरोहितोऽरिहाविविक्तमत्यर्थमनोहरंशुभं॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशकुंतलोपाख्यानेसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

वैशंपायनउवाच ततोगच्छन्महाबाहुरेकोऽमात्यान्विसृज्यतान्॥ नापश्यच्चाश्रमेतस्मिंस्तमृषिंसंशितव्रतं॥ १ ॥

स्था ततस्तत्रशंकाक्षेपः तस्याःपरिहारःसिद्धांतः तैर्यापरमार्थज्ञतातांगतैः शब्दोव्याकरणं कालेतिज्यौतिषं शिक्षाकल्पावप्येतैरेवोपलक्षणीयौ॥४४॥ द्रव्यंव्रीह्यादि कर्मनिर्वापादि गुणोऽष्टाकपालत्वादिः कार्यंफलंस्वर्गादि कारणंयागादि पक्षीति द्रव्यादीनांप्रकाशकंइषेत्वेत्यादिवाक्यं पक्षिवानररुतमिवाव्यक्तार्थंमंत्रादिरूपंतदर्थाभिज्ञैः व्यासग्रंथोविस्तृतप्रबंधइषेत्वेतिशाखामाच्छिनत्तीतितदीयब्राह्मणाविस्तंसम्यगाश्रितैः नतुस्वकपोलकल्पितैःप्रकारैर्मंत्रान्व्याचक्षतइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ लोकेएवआयतंतेतेलोकायतिकाःतेषुलोकरंजनपरेषुमुख्यैः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥
इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ततइति॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अनामयंआरोग्यं कुशलंराष्ट्रादिक्षेमं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ द्रष्टासिद्रक्ष्यसि ॥ ९ अपश्यमानइति तथाचस्वागतादिप्रकारेणविजनेसंलापरूपाभ्यांसतयामोहितइत्यर्थः ॥ १० ॥
॥ ११॥ १२॥ दर्शनादेवेति शुभेकल्याणावहे एतेनस्वस्यतत्परिग्रहाधिकारोस्तीतिदर्शितं तत्रप्रमाणंस्वचेतसःप्रवृत्तिरेव यथोक्तमभियुक्तैः असंशयंक्षत्रपरिग्रहक्षमायदार्यमस्यामभिलाषिमेमनः सतांहिसंदे

सोऽपश्यमानस्तमृषिंशून्यंदृष्ट्वातथाश्रमं ॥ उवाचकइहेत्युच्चैर्वनंसन्नादयन्निव ॥ २ ॥ श्रुत्वाऽथतस्यतंशब्दंकन्याश्रीरिवरूपिणी ॥ निश्चक्रामाश्रमात्तस्मात्तापसीवेषधारिणी ॥ ३ ॥ सातंदृष्ट्वैवराजानंदुष्यंतमसितेक्षणा ॥ स्वागतंतइतिक्षिप्रमुवाचप्रतिपूज्यच ॥ ४॥ आसनेनार्चयित्वाचपाद्येनार्घ्येणचैवहि ॥ पप्रच्छानामयंराजन्कुशलंचनराधिपं ॥ ५ ॥ यथावदर्चयित्वाथपृष्ट्वाचानामयंतदा ॥ उवाचस्मयमानेवकिंकार्यंक्रियतामिति ॥ ६ ॥ तामब्रवीत्ततोराजाकन्यांमधुरभाषिणीं ॥ दृष्ट्वाचैवानवद्यांगींयथावत्प्रतिपूजितः ॥ ७॥ आगतोऽहंमहाभागमृषिंकण्वमुपासितुं ॥ क्वगतोभगवान्भद्रेतन्ममाचक्ष्वशोभने ॥ ॥ ८ ॥ शकुंतलोवाच गतःपितामेभगवान्फलान्याहर्तुमाश्रमात् ॥ मुहूर्तंसंप्रतीक्षस्वद्रष्टास्येनमुपागतं ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच अपश्यमानस्तमृषिंतथाचोक्तस्तयाचसः ॥ तांदृष्ट्वाचवरारोहांश्रीमतींचारुहासिनीं ॥ १० ॥ विभ्राजमानांवपुषातपसाचदमेनच ॥ रूपयौवनसंपन्नामित्युवाचमहीपतिः ॥ ११ ॥ कात्वंकस्यासिसुश्रोणिकिमर्थंचागतावनं ॥ एवंरूपगुणोपेताकुतस्त्वमसिशोभने ॥ १२ ॥ दर्शनादेवहिशुभेत्वयामेपहृतंमनः ॥ इच्छामित्वामहंज्ञातुंतन्ममाचक्ष्वशोभने ॥ १३ ॥ एवमुक्तातुसाकन्यातेनराज्ञातमाश्रमे ॥ उवाचहसतीवाक्यमिदंसुमधुराक्षरं ॥ १४ ॥ कण्वस्याहंभगवतोदुष्यंतदुहितामता ॥ तपस्विनोधृतिमतोधर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ १५ ॥ दुष्यंतउवाच ऊर्ध्वरेतामहाभागेभगवाँल्लोकपूजितः ॥ चलेद्धिवृत्ताद्धर्मोपिनचलेत्संशितव्रतः ॥ १६ ॥ कथंत्वंतस्यदुहितासंभूतावरवर्णिनी ॥ संशयोमेमहानत्रतन्मेछेत्तुमिहार्हसि ॥ १७॥ शकुंतलोवाच यथाऽयमागमोमह्यंयथाचेदमभूत्पुरा ॥ शृणुराजन्यथातत्त्वंयथाऽस्मिदुहितामुनेः ॥ १८ ॥ ऋषिःकश्चिदिहागम्यममजन्माभ्यचोदयत् ॥ तस्मैप्रोवाचभगवान्यथातच्छृणुपार्थिव ॥ १९ ॥ कण्वउवाच तप्यमानःकिलपुराविश्वामित्रोमहत्तपः ॥ सुभृशंतापयामासशक्रंसुरगणेश्वरं ॥ २० ॥

हपदेपुवस्तुषुप्रमाणमंतःकरणस्यवृत्तयइति ॥ १३ ॥ हसतीहसंती ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ आगमोगुरूपदेशः इदंमज्जन्मादिपुरायथाभूत्तथाशृणुइत्युत्तरेणान्वयः ॥ १८ ॥ अभ्यचोदयत्पृष्टवान् ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मेअविघ्नमितिच्छेदः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ बभारपोषितवान् मतंगःत्रिशंकुः व्याधतांगतः विवाहविघ्नदोषदर्शिनःपितुःकोपादितिशेषः ॥ ३१ ॥ आश्रमं अभ्येत्यतपस्तप्त्वेतिशेषः नद्याःकौशिक्याः ॥ ३२॥ ३३ ॥ शरणंत्राणं त्रिशंकोःत्रीणिपितुःकोपोवसिष्ठधेनोर्वधोव्यथागोमांसभक्षणंचेतिशंकूनिशंकुतुल्यानिपापानियस्यसत्रिशंकुस्तस्य यथोक्तंह

तपसादीप्तवीर्योऽयंस्थानान्मांच्यावयेदिति॥ भीतःपुरंदरस्तस्मान्मेनकामिदमब्रवीत्॥ २१॥ गुणैरप्सरसांदिव्यैर्मेनकेत्वंविशिष्यसे॥ श्रेयोमेकुरुकल्याणि यत्त्वांवक्ष्यामितच्छृणु॥ २२॥ असावादित्यसंकाशोविश्वामित्रोमहातपाः॥ तप्यमानस्तपोघोरंममकंपयतेमनः॥ २३॥ मेनकेतवभारोऽयंविश्वामित्रः सुमध्यमे॥ शंसितात्मासुदुर्धर्षउग्रेतपसिवर्त्तते॥ २४॥ समांनच्यावयेत्स्थानात्तंवैगत्वाप्रलोभय॥ चरतस्यतपोविघ्नंकुरुमेऽविघ्नमुत्तमं॥ २५॥ रूपयौवनमाधुर्यचेष्टितस्मितभाषणैः॥ लोभयित्वावरारोहेतपसस्तंनिवर्तय॥ २६॥ मेनकोवाच । महातेजाःसभगवांस्तथैवचमहातपाः॥ कोपनश्चतथाह्येनंजानातिभगवानपि॥ २७॥ तेजसस्तपसश्चैवकोपस्यचमहात्मनः॥ त्वमप्युद्विजसेयस्यनोद्विजेयमहंकथं॥ २८॥ महाभागंवसिष्ठंयःपुत्रैरिष्टैर्व्ययोजयत्॥ क्षत्रजातश्चयःपूर्वमभवद्ब्राह्मणोबलात्॥ २९॥ शौचार्थंयोनदींचक्रेदुर्गमांबहुभिर्जलैः॥ यांतांपुण्यतमांलोकेकौशिकीतिविदुर्जनाः॥ ३०॥ बभारयत्रास्यपुराकालेदुर्गेमहात्मनः॥ दारान्मतंगोधर्मात्माराजर्षिर्व्याधतांगतः॥ ३१॥ अतीतकालेदुर्भिक्षेअभ्येत्यपुनराश्रमं॥ मुनिःपारेतिनद्यावैनामचक्रेतदाप्रभुः॥ ३२॥ मतंगंयाजयांचक्रेयत्रप्रीतमनाःस्वयं॥ त्वंचसोमंभयाद्यस्यगतःपातुंसुरेश्वर॥ ३३॥ चकारान्यंचलोकंवैक्रुद्धोनक्षत्रसंपदा॥ प्रतिश्रवणपूर्वाणिनक्षत्राणिचकारयः॥ गुरुशापहतस्यापित्रिशंकोःशरणंददौ॥ ३४॥ एतानियस्यकर्माणितस्याहंभृशमुद्विजे॥ यथाऽसौनदहेत्क्रुद्धस्तथाज्ञापयमांविभो॥ ३५॥ तेजसानिर्दहेल्लोकान्कंपयेद्धरणींपदा॥ संक्षिपेच्चमहामेरुंतूर्णमावर्त्तयेद्दिशः॥ ३६॥ तादृशंतपसायुक्तंप्रदीप्तमिवपावकं॥ कथमस्मद्विधानारीजितेंद्रियमभिस्पृशेत्॥ ३७॥ हुताशनमुखंदीप्तंसूर्यचंद्राक्षितारकं॥ कालजिह्वंसुरश्रेष्ठकथमस्मद्विधास्पृशेत्॥ ३८॥

रिवंशेत्रिशंकुंप्रतिवसिष्ठेन पितुश्चपरितोषेणगुरोर्दोग्ध्रीवधेनच अप्रोक्षितोपयोगाच्चत्रिविधस्तेव्यतिक्रमइति ॥ ३४ ॥ तस्यतस्मात् ॥ ३५ ॥ आवर्त्तयेदेकीकुर्यात् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सूर्यचंद्रावेवअक्ष्णोः संबंधिनीतारकेयस्य तावपिभ्रूभंगमात्रेणस्रष्टुंसमर्थइत्यर्थः ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ प्रक्रीडितायाःप्रकृष्टंक्रीडितंयस्याः विवृणोतुअपसारयतु ॥ ४१ ॥ तस्मिन्कामवायुसाहाय्यकेइंद्रेणविहितेसंदिष्टेसति ॥ ४२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपएकसप्त

यमश्चसोमश्चमहर्षयश्चसाध्याविश्वेवालखिल्याश्चसर्वे ॥ एतेपियस्योद्विजंतेप्रभावात्तस्मात्कस्मान्माद्दशीनोद्विजेत ॥ ३९ ॥ त्वयैवमुक्ताचकथंसमीपमृषे
र्नगच्छेयमहंसुरेंद्र ॥ रक्षांतुमेंचिंतयदेवराजयथात्वदर्थंरक्षिताऽहंचरेयं ॥ ४० ॥ कामंतुमेमारुतस्तत्रवासःप्रक्रीडितायाविवृणोतुदेव ॥ भवेच्चमेमन्म
थस्तत्रकार्येसहायभूतस्तुनवप्रसादात् ॥ ४१ ॥ वनाच्चवायुःसुरभिःप्रवायात्तस्मिन्कालेतमृषिंलोभयंत्याः ॥ तथेत्युक्त्वाविहितेचैवतस्मिंस्ततोययौसाश्रमं
कौशिकस्य ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशकुंतलोपाख्यानेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ कण्व
उवाच एवमुक्तस्तयाशक्रःसंदिदेशसदागतिं ॥ प्रातिष्ठततदाकालेमेनकावायुनासह ॥ १ ॥ अथापश्यद्वरारोहातपसादग्धकिल्बिषं ॥ विश्वामित्रंतप्य
मानंमेनकाभीरुराश्रमे ॥ २ ॥ अभिवाद्यततःसातंप्राक्रीडदृषिसन्निधौ ॥ अपोवाहचवासोऽस्यामारुतःशशिसन्निभं ॥ ३ ॥ साऽगच्छत्त्वरिताभूमिंवासस्त
दभिलिप्सती ॥ स्मयमानेवसव्रीडंमारुतंवरवर्णिनी ॥ ४ ॥ पश्यतस्तत्रतत्रर्षेरप्यग्निसमतेजसः ॥ विश्वामित्रस्ततस्तांतुविषमस्थामनिंदितां ॥ ५ ॥ गृद्धां
वाससिसंभ्रांतांमेनकांमुनिसत्तमः ॥ अनिर्देश्यवयोरूपामपश्यद्विवृतांतदा ॥ ६ ॥ तस्यारूपगुणान्दृष्ट्वासतुविप्रर्षभस्तदा ॥ चकारभावंसंसर्गात्तया
कामवशंगतः ॥ ७ ॥ न्यमंत्रयतचाप्येनांसाचाप्यैच्छदनिंदिता ॥ तौतत्रसुचिरंकालमुभौव्यहरतांतदा ॥ ८ ॥ रममाणौयथाकामंयथैकदिवसंतथा ॥ जन
यामाससमुनिर्मेनकायांशकुंतलां ॥ ९ ॥ प्रस्थेहिमवतोरम्येमालिनीमभितोनदीं ॥ जातमुत्सृज्यतंगर्भंमेनकामालिनीमनु ॥ १० ॥ कृतकार्याततस्तूर्णम
गच्छच्छक्रसंसदं ॥ तंवनेविजनेगर्भंसिंहव्याघ्रसमाकुले ॥ ११ ॥ दृष्ट्वाशयानंशकुनाःसमंतात्पर्यवारयन् ॥ नेमांहिंस्युर्वनेबालांक्रव्यादामांसगृद्धिनः ॥
॥ १२ ॥ पर्यरक्षंततांतत्रशकुंतामेनकात्मजां ॥ उपस्प्रष्टुंगतश्चाहमपश्यंशयितामिमां ॥ १३ ॥ निर्जनेविपिनेरम्येशकुंतैःपरिवारितां ॥ आनयित्वाततश्चै
नांदुहितृत्वेन्यवेशयं ॥ १४ ॥

तितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ एवमुक्तइति सदागतिंवायुं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ गृद्धांसक्तां विवृतांअनाच्छादितां ॥ ६ ॥ भावंसंसर्गात्संदर्शनात्तस्यांमनश्चका
र तयाहेतुभूतया ॥ ७ ॥ न्यमंत्रयत्गृहीत्याकारितवान् व्यहरतांविहारंचक्रतुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपस्प्रष्टुंआन्हिकंजलकार्यंकर्तुं ॥ १३ ॥ १४ ॥

शरीरकृन्निषेक्ता प्राणदाताऽभयप्रदः ॥ १५ ॥ निर्जनइति शकुंतैःपरिवारिताउपात्तेति लाआदानेऽस्मात्कप्रत्ययेशकुंतलेतिनामनिर्वचनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीये भारतभावदीपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७५ ॥ सुव्यक्तमिति गोत्रप्रवर्त्तकोपितपसाब्राह्मणोपिजातितःक्षत्रियएवविश्वामित्रइतिभावः इतऊर्ध्ववातस्यब्राह्मणत्वमितिकल्प्यं

शरीरकृत्प्राणदातायस्यचान्नानिभुंजते ॥ क्रमेणैतेत्रयोऽप्युक्ताःपितरोधर्मशासने ॥ १५ ॥ निर्जनेतुवनेयस्माच्छकुंतैःपरिवारिता ॥ शकुंतलेतिनामास्याः कृतंचापितत्तोमया ॥ १६ ॥ एवंदुहितरंविद्धिममविप्रशकुंतलां ॥ शकुंतलाचपितरंमन्यतेमामनिंदिता ॥ १७ ॥ शकुंतलोवाच एतदाचष्टपृष्टःसन्म मजन्ममहर्षये ॥ सुतांकण्वस्यमामेवंविद्धित्वंमनुजाधिप ॥ १८ ॥ कण्वंहिपितरंमन्येपितरंस्वमजानती ॥ इतितेकथितंराजन्यथावृत्तंश्रुतंमया ॥ १९ ॥ इति श्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशकुंतलोपाख्यानेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७५ ॥ दुष्यंतउवाच सुव्यक्तंराजपुत्रीत्वं यथाकल्याणिभाषसे ॥ भार्यामेभवसुश्रोणिब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ १ ॥ सुवर्णमालांवासांसिकुंडलेपरिहाटके ॥ नानापत्तनजेशुभ्रेमणिरत्नेचशोभने ॥ २ ॥ आहरामितवाद्याहंनिष्कादीन्यजिनानिच ॥ सर्वंराज्यंतवाद्यास्तुभार्यामेभवशोभने ॥ ३ ॥ गांधर्वेणचमांभीरुविवाहेनैहिसुंदरि ॥ विवाहानांहिरंभोरुगां धर्वःश्रेष्ठउच्यते ॥ ४ ॥ शकुंतलोवाच फलाहारोगतोराजन्पितामेइतआश्रमात् ॥ मुहूर्त्तंसंप्रतीक्षस्वसमांतुभ्यंप्रदास्यति ॥ ५ ॥ दुष्यंतउवाच इ च्छामित्वांवरारोहेभजमानामनिंदिते ॥ त्वदर्थंमांस्थितंविद्धित्वद्गतंहिमनोमम ॥ ६ ॥ आत्मनोबंधुरात्मैवगतिरात्मैवचात्मनः ॥ आत्मनैवात्मनोदानं कर्त्तुमर्हसिधर्मतः ॥ ७ ॥ अष्टावेवसमासेनविवाहाधर्मतःस्मृताः ॥ ब्राह्मोदैवस्तथैवार्षःप्राजापत्यस्तथासुरः ॥ ८ ॥ गांधर्वोराक्षसश्चैवपैशाचश्चाष्टमःस्मृतः ॥ तेषांधर्मान्यथापूर्वंमनुःस्वायंभुवोऽब्रवीत् ॥ ९ ॥ प्रशस्तांश्चतुरःपूर्वान्ब्राह्मणस्योपधारय ॥ षडानुपूर्व्याक्षत्रस्यविद्धिधर्माननिंदिते ॥ १० ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ गांधर्वोवरवध्वोरैकमत्येनकृतः ॥ ४ ॥ फलाहारःफलान्याहर्त्तुंगतः ॥ ५ ॥ ६ ॥ नस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हतीतिन्यायविरोधमाशंक्याह आत्मनइति ॥ ७ ॥ पूर्वोक्तगांधर्वविवाहस्यकर्त्तव्यत्वं वक्तुंविवाहभेदानाह अष्टाविति ब्राह्मःअलंकृत्यकन्यादानं तद्वदेवयज्ञांतेऋत्विजेदानंदैवः सहोभौधर्मंचरतामितिबुध्यादानंप्राजापत्यः वराद्गोमिथुनंशुल्कंगृहीत्वादानमार्षः बहुधनंगृहीत्वादानमासुरः ॥ ८ ॥ गांधर्वोव्याख्यातः सुप्तानांप्रमत्तानांवापहरेत्सपैशाचोहत्वाभित्वाचशीर्षाणिरुदतींरुदद्भ्योहरेत्सराक्षसइत्येतेष्टौक्रमाद्व्याख्याताः ॥ ९ ॥ १० ॥

पंचानांब्राह्मादीनांत्रयःब्राह्मदैवप्राजापत्याःधर्म्याः द्वावार्षासुरौकन्याशुल्कग्रहणादधर्म्यौ ॥ ११ ॥ तयोरप्यासुरःपैशाचवदत्यंतंहेयइत्याह पैशाचइति ॥ १२ ॥ परिशेषाद्गांधर्वराक्षसौक्षत्रियस्यधर्म्यावि त्याह गांधर्वेति मिश्रौरुक्मिणीविवाहे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ उवाससंगंकृतवान् अत्राधिकंग्रंथे मूकाश्चैवकिराताश्चकुब्जवामनकैःसह सहिताकंचुकिवरैर्वाहिनी

राज्ञांतुराक्षसोप्युक्तोविट्शूद्रेष्वासुरःस्मृतः ॥ पंचानांतुत्रयोधर्म्याअधर्म्यौद्वौस्मृताविह ॥ ११ ॥ पैशाचआसुरश्चैवनकर्त्तव्यौकदाचन ॥ अनेनविधिनाका र्योधर्मस्यैषागतिःस्मृता ॥ १२ ॥ गांधर्वराक्षसौक्षत्रेधर्म्यौतौमाविशंकिथाः ॥ पृथग्वायदिवामिश्रौकर्त्तव्यौनात्रसंशयः ॥ १३ ॥ सात्वंममसकामस्यसकामा वरवर्णिनी ॥ गांधर्वेणविवाहेनभार्याभवितुमर्हसि ॥ १४ ॥ शकुंतलोवाच यदिधर्मपथस्त्वेषयदिचात्माप्रभुर्मम ॥ प्रदानेपौरवश्रेष्ठशृणुमेसमयं प्रभो ॥ १५ ॥ सत्यंमेप्रतिजानीहियथावक्ष्याम्यहंरहः ॥ मयिजायेतयःपुत्रःसभवेत्त्वदनंतरः ॥ १६ ॥ युवराजोमहाराजसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ यद्येतदेवंदुष्यंत अस्तुमेसंगमस्त्वया ॥ १७ ॥ वैशंपायनउवाच एवमस्त्वितितांराजाप्रत्युवाचाविचारयन् ॥ अपिचत्वांहिनेष्यामिनगरंस्वंशुचिस्मिते ॥ १८ ॥ यथा त्वमर्हासुश्रोणिसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ एवमुक्त्वासराजर्षिस्तामनिंदितगामिनीं ॥ १९ ॥ जग्राहविधिवत्पाणावुवासचतयासह ॥ विश्वास्यचैनांसप्रायादब्र वीच्चपुनःपुनः ॥ २० ॥ प्रेषयिष्येतवार्थायवाहिनींचतुरंगिणीं ॥ तयात्वानाययिष्यामिनिवासंस्वंशुचिस्मिते ॥ २१ ॥ वैशंपायनउवाच इतितस्याः प्रतिश्रुत्यसनृपोजनमेजय ॥ मनसाचिंतयन्प्रायात्काश्यपंप्रतिपार्थिवः ॥ २२ ॥ भगवांस्तपसायुक्तःश्रुत्वाकिंनुकरिष्यति ॥ एवंसंचिंतयन्नेवप्रविवेशस्व कंपुरं ॥ २३ ॥ मुहूर्त्तयातेतस्मिंस्तुकण्वोऽप्याश्रममागमत् ॥ शकुंतलाचपितरंह्रियानोपजगामतं ॥ २४ ॥ विज्ञायाथचतांकण्वोदिव्यज्ञानोमहातपाः ॥ उवाचभगवान्प्रीतःपश्यन्दिव्येनचक्षुषा ॥ २५ ॥ त्वयाऽद्यभद्रेरहसिमामनादृत्ययःकृतः ॥ पुंसासहसमायोगोनसधर्मोपघातकः ॥ २६ ॥ क्षत्रियस्यहिगां धर्वोविवाहःश्रेष्ठउच्यते ॥ सकामायाःसकामेननिर्मंत्रोरहसिस्मृतः ॥ २७ ॥

सूतमागधैरितिश्लोकःपठ्यते तस्यार्थः मूकाःअंतःपुररक्षणयोग्याहितमितभाषिणः किराताश्चामरवाहिन्यःस्त्रियः किरातम्लेच्छभेदेस्याद्भूनिवेल्पतनावपि स्त्रियांचामरवाहिन्यांकुट्टनीदुर्गयोरपीतिमेदिनी कुब्जवामनकाश्चंदनपुष्पोदकादिकराश्चेट्यश्चेटाश्चकंचुकिनःअंतःपुराध्यक्षाः कंचुक्यंतःपुराध्यक्षेइतिमेदिनी वाहिनींप्रेष्याइतिशेषः ॥ २० ॥ तयावाहिन्या ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ परंशत्रुं चक्रंसैन्यं चक्रःकोकेपुमान्क्लीबंव्रजेसैन्यरथांगयोरितिमेदिनी इदमेवचक्रवर्त्तिशब्दप्रवृत्तिनिमित्तं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभा

धर्मात्माचमहात्माचदुष्यंतःपुरुषोत्तमः ॥ अभ्यगच्छःपतिंयत्त्वंभजमानंशकुंतले॥ २८ ॥ महात्माजनितालोकेपुत्रस्तवमहाबलः ॥ यइमांसागरापांगीं कृत्स्नांभोक्ष्यतिमेदिनीं॥ २९॥ परंचाभिप्रयातस्यचक्रंतस्यमहात्मनः॥ भविष्यत्यप्रतिहतंसततंचक्रवर्त्तिनः॥ ३० ॥ ततःप्रक्षाल्यपादौसाविश्रांतंमुनिम ब्रवीत्॥ विनिधायततोभारंसन्निधायफलानिच ॥ ३१ ॥ शकुंतलोवाच मयापतिर्वृतोराजादुष्यंतःपुरुषोत्तमः ॥ तस्मैससचिवायत्वंप्रसादंकर्तु मर्हसि॥ ३२॥ कण्वउवाच प्रसन्नएवतस्याहंत्वत्कृतेवरवर्णिनि ॥ गृहाणचवरंमत्तस्त्वंशुभेयदभीप्सितं ॥ ३३ ॥ वैशंपायनउवाच ततोध र्मिष्ठतांवव्रेराज्याच्चास्खलनंतथा ॥शकुंतलापौरवाणांदुष्यंतहितकाम्यया॥ ३४॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशकुंतलोपाख्यानेत्रि सप्ततितमोऽध्यायः॥ ७३॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच प्रतिज्ञायतुदुष्यंतेप्रतियातेशकुंतलां ॥ गर्भंसुषाववामोरूःकुमारममितौज सं ॥ १ ॥ त्रिषुवर्षेषुपूर्णेषुदीप्तानलसमद्युतिं ॥ रूपौदार्यगुणोपेतंदौष्यंतिंजनमेजय॥ २॥ जातकर्मादिसंस्कारंकण्वःपुण्यकृतांवरः॥ विधिवत्कारयामासव र्धमानस्यधीमतः॥ ३॥ दंतैःशुक्लैःशिखरिभिःसिंहसंहननोमहान्॥ चक्रांकितकरःश्रीमान्महामूर्धामहाबलः॥ ४॥ कुमारोदेवगर्भाभःसतत्राशुव्यवर्धत॥ षड्वर्षएवबालःसकण्वाश्रमपदंप्रति॥ ५॥ सिंहव्याघ्रान्वराहांश्चमहिषांश्चगजांस्तथा॥ बबंधवृक्षेबलवानाश्रमस्यसमीपतः ॥ ६ ॥ आरोहन्दमयंश्चैवक्री डंश्चपरिधावति॥ ततोऽस्यनामचक्रुस्तेकण्वाश्रमनिवासिनः॥ ७॥अस्त्वयंसर्वदमनःसर्वंहिदमयत्यसौ॥ ससर्वदमनोनामकुमारःसमपद्यत॥ ८॥ विक्र मेणौजसाचैवबलेनचसमन्वितः ॥ तंकुमारमृषिर्दृष्ट्वाकर्मचास्यातिमानुषं ॥ ९ ॥ समयोयौवराज्यायेत्यब्रवीच्चशकुंतलां ॥ तस्यतद्बलमाज्ञायकण्वःशि ष्यानुवाचह ॥ १०॥ शकुंतलामिमांशीघ्रंसहपुत्रामितोगृहात् ॥ भर्तुःप्रापयतागारंसर्वलक्षणपूजितां ॥ ११ ॥ नारीणांचिरवासोहिबांधवेषुनरोचते॥ कीर्तिचारित्रधर्मघ्नस्तस्मान्नयतमाचिरं॥ १२॥ तथेत्युक्त्वातुतेसर्वेप्रातिष्ठंतमहौजसः॥ शकुंतलांपुरस्कृत्यसपुत्रांगजसाह्वयं॥ १३॥

रतभावदीपेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ प्रतिज्ञायेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ विक्रमःपराभिभवसामर्थ्यं ओजःकांतिः बलंशारीरं ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ नरोचतेनशोभते चारित्रंशीलं धर्मःपातिव्रत्यं ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ धर्मार्थकामसंबंधं धर्मेचार्थेचकामेचनातिचरितव्यात्वयेयंनातिचरामीति विवाहमंत्रप्रकाशितंवैवाहिकसंबंधं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

गृहीत्वाऽमरगर्भाभंपुत्रंकमललोचनं॥ आजगामततःसुभ्रूर्दुष्यंतंविदिताद्वनात्॥ १४ ॥ अभिसृत्यचराजानंविदिताचप्रवेशिता ॥ सहतेनैवपुत्रेणबाला र्कसमतेजसा॥ १५॥ निवेदयित्वातेसर्वेआश्रमंपुनरागताः ॥ पूजयित्वायथान्यायमब्रवीच्चशकुंतला ॥ १६ ॥ अयंपुत्रस्त्वयाराजन्यौवराज्येऽभिषिच्य तां॥ त्वयाह्ययंसुतोराजन्मय्युत्पन्नःसुरोपमः॥ यथासमयमेतस्मिन्वर्त्तस्वपुरुषोत्तम ॥ १७॥ यथामत्संगमेपूर्वंयःकृतःसमयस्तथा ॥ तंस्मरस्वमहाभाग कण्वाश्रमपदंप्रति॥ १८॥ सोऽथश्रुत्वैवतद्वाक्यंतस्याराजास्मरन्नपि॥ अब्रवीन्नस्मरामीतिकस्यत्वंदुष्टतापसि॥ १९॥ धर्मकामार्थसंबंधंनस्मराम्नित्वया सह॥ गच्छवातिष्ठवाकामंयद्वापीच्छसितत्कुरु॥ २० ॥ सैवमुक्तावरारोहाव्रीडितेवतपस्विनी ॥ निःसंज्ञेवचदुःखेनतस्थौस्थूणेवनिश्चला ॥ २१ ॥ संरं भामर्षताम्राक्षीस्फुरमाणौष्ठसंपुटा॥ कटाक्षैर्निर्दहंतीवतिर्यग्राजानमैक्षत॥ २२॥ आकारंगूहमानाचमन्युनाचसमीरिता ॥ तपसासंभृतंतेजोधारयामा सवैतदा ॥ २३॥ सामुहूर्त्तमिवध्यात्वादुःखामर्षसमन्विता ॥ भर्तारमभिसंप्रेक्ष्यक्रुद्धावचनमब्रवीत् ॥ २४ ॥ जानन्नपिमहाराजकस्मादेवंप्रभाषसे॥ नजानामीतिनिःशंकंयथान्यःप्राकृतोजनः॥ २५॥ अत्रतेहृदयंवेदसत्यस्यैवानृतस्यच॥ कल्याणंवदसाक्ष्येणमात्मानमवमन्यथाः॥ २६ ॥ योऽन्यथासं तमात्मानमन्यथाप्रतिपद्यते॥ किंतेननकृतंपापंचौरेणात्मापहारिणा ॥ २७ ॥ एकोहमस्मीतिचमन्यसेत्वंनहृच्छयंवेत्सिमुनिंपुराणं ॥ योवेदिताकर्मणः पापकस्यतस्यांतिकेत्वंवृजिनंकरोषि॥ २८॥ मन्यतेपापकंकृत्वानकश्चिद्वेत्तिमामिति॥ विदंतिचैनंदेवाश्चयश्चैवांतरपूरुषः॥ २९ ॥ आदित्यचंद्रावनिला नलौचद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च॥ अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तं॥ ३०॥ यमोवैवस्वतस्तस्यनिर्यातयतिदुष्कृतं ॥ हृदिस्थितःकर्म साक्षीक्षेत्रज्ञोयस्यतुष्यति॥ ३१॥ नतुतुष्यतियस्यैषपुरुषस्यदुरात्मनः॥ तंयमःपापकर्माणंवियातयतिदुष्कृतं॥ ३२॥ योवमन्यात्मनात्मानमन्यथाप्रति पद्यते॥ नतस्यदेवाःश्रेयांसोयस्यात्माऽपिनकारणं॥ ३३॥

॥ २५ ॥ साक्ष्येणसाक्षिधर्मेणऔदासीन्यबोधरूपेण ॥ २६ ॥ २७ ॥ हृच्छयमंतर्यामिणं मुनिंनारायणं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ निर्यातयतिपरिहरति दुष्कृतंपापं ॥ ३१ ॥ वियातयतिविशेषेणयात. नांपीडांकरोति दुष्कृतंदुष्टंकृतमस्यतं ॥ ३२ ॥ नकारणंश्रेयसेइत्यर्थः ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ पौराणाः कवयोवैदिकास्तज्जायाजायाभवतियदस्यांजायतेपुनरित्यादिमंत्रविदः ॥ ३७ ॥ आगमवतोवेदोक्तमंथादिकर्मविदोयत्तदमिनप्रभाववमपत्यंजायतेनतत्तारयति ॥ ३८ ॥
पुन्नाम्नइत्यतःपरंपौत्रेणलोकान्जयतेपौत्रेगानंत्यमश्नुते अथपौत्रस्यपुत्रेणमोदंतेप्रपितामहाइतिपठंति तत्रपुत्रेणनरकादुद्धृतःपौत्रेणस्वर्गंनीयतेप्रपौत्रेणततोप्युपरिनीयते पुत्रेणैवस्वर्गंनीतःपौत्रेणब्रह्मलोकेप्रा

स्वयंप्राप्तेतिमामेवंमाऽवमंस्थाःपतिव्रतां ॥ अर्चार्हांनार्चयसिमांस्वयंभार्यामुपस्थितां ॥ ३४ ॥ किमर्थंमांप्राकृतवदुपप्रेक्षसिसंसदि ॥ नखल्वहमिदंशून्ये रौमिकिंनशृणोपिमे ॥ ३५ ॥ यदिमेयाचमानायावचनंनकरिष्यसि ॥ दुष्यंतशतधामूर्धाततस्तेऽद्यस्फुटिष्यति ॥ ३६ ॥ भार्यांपतिःसंप्रविश्यसयस्माज्जायतेपुनः ॥ जायायास्तद्धिजायात्वंपौराणाःकवयोविदुः ॥ ३७ ॥ यदागमवतःपुंसस्तदपत्यंप्रजायते ॥ तत्तारयतिसंतत्यापूर्वप्रेतान्पितामहान् ॥ ३८ ॥ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः ॥ तस्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा ॥ ३९ ॥ साभार्यायागृहेदक्षासाभार्यायाप्रजावती ॥ साभार्यायापतिप्राणासाभार्यायापतिव्रता ॥ ४० ॥ अर्धंभार्यामनुष्यस्यभार्याश्रेष्ठतमःसखा ॥ भार्यामूलंत्रिवर्गस्यभार्यामूलंतरिष्यतः ॥ ४१ ॥ भार्यावंतःक्रियावंतःसभार्यागृहमेधिनः ॥ भार्यावंतःप्रमोदंतेभार्यावंतःश्रियान्विताः ॥ ४२ ॥ सखायःप्रविविक्तेषुभवंत्येताःप्रियंवदाः ॥ पितरोधर्मकार्येषुभवंत्यार्तस्यमातरः ॥ ४३ ॥ कांतारेष्वपिविश्रामोजनस्याध्वनिकस्यवै ॥ यःसदारःसविश्वास्यस्तस्माद्दाराःपरागतिः ॥ ४४ ॥ संसरंतमपिप्रेतंविषमेष्वेकपातिनं ॥ भार्यैवान्वेतिभर्तारंसततंयापतिव्रता ॥ ४५ ॥ प्रथमंसंस्थिताभार्यापतिंप्रेत्यप्रतीक्षते ॥ पूर्वंमृतंचभर्तारंपश्चात्साध्व्यनुगच्छति ॥ ४६ ॥ एतस्मात्कारणाद्राजन्पाणिग्रहणमिष्यते ॥ यदाप्नोतिपतिर्भार्यामिहलोकेपरत्रच ॥ ४७ ॥ आत्मात्मनैवजनितःपुत्रइत्युच्यतेबुधैः ॥ तस्माद्भार्यांनरःपश्येन्मातृवत्पुत्रमातरं ॥ ४८ ॥ भार्यायांजनितंपुत्रमादर्शेष्विवचाननं ॥ ह्लादतेजनिताप्रेक्ष्यस्वर्गंप्राप्येवपुण्यकृत् ॥ ४९ ॥ दह्यमानामनोदुःखैर्व्याधिभिश्चातुरानराः ॥ ह्लादंतेस्वेषुदारेषुघर्मार्ताःसलिलेष्विव ॥ ५० ॥ सुसंरब्धोऽपिरामाणांनकुर्यादप्रियंनरः ॥ रतिंप्रीतिंचधर्मंचतास्वायत्तमवेक्ष्यहि ॥ ५१ ॥ आत्मनोजन्मनःक्षेत्रंपुण्यंरामाःसनातनं ॥ ऋषीणामपिकाशक्तिःस्रष्टुंरामामृतेप्रजां ॥ ५२ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पितरःपितृ[illegible]हितैषिण्यःमातरःमातृवद्दुःखहंत्र्यः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ विषमेषुनरकेषुएकएवपततीतितंएकपातिनंअन्वेतिअनुगमनंकरोतिभर्तारंनरकादुद्धर्तुं यथोक्तं व्यालग्राही यथाव्यालंबलादुद्धरतेबिलात् नरकस्थंपतिंतद्वत्पतिप्राणानुगासतीति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ मातृवज्जन्मभूमिवत् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ सुसंरब्धोपिअतिक्रुद्धोपि रामाणांरम्यस्त्रीणां ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

पितआनंत्यंमोक्षंलभते तेनासौप्रपौत्रमपेक्षतइत्यर्थः ॥ ३९ ॥

प्रतिपद्यप्रत्येत्य ॥५३॥५४॥५५॥ शिशोरजातदंतस्यसूनोः ॥५६॥५७॥५८॥५९॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मंत्रग्राममेवपठति अंगादिति शरदःवर्षाणि ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ त्मानंआत्मानंद्वितीयं प्रतिबिंबे

प्रतिपद्ययदासूनुर्धरणीरेणुगुंठितः ॥ पितुराश्लिष्यतेऽगानिकिमस्त्यभ्यधिकंततः ॥ ५३ ॥ सत्वंस्वयमभिप्राप्तंसाभिलाषमिमंसुतं ॥ प्रेक्षमाणंकटाक्षेणकिमर्थमवमन्यसे ॥ ५४ ॥ अंडानिबिभ्रतिस्वानिनभिंदंतिपिपीलिकाः ॥ नभरेथाःकथंनुत्वंधर्मज्ञःसन्स्वमात्मजं ॥ ५५ ॥ नवाससांनरामाणांनापांस्पर्शस्तथाविधः ॥ शिशोरालिंग्यमानस्यस्पर्शःसूनोर्यथासुखः ॥ ५६ ॥ ब्राह्मणोद्विपदांश्रेष्ठोगौर्वरिष्ठाचतुष्पदां ॥ गुरुर्गरीयसांश्रेष्ठःपुत्रःस्पर्शवतांवरः ॥ ५७ ॥ स्पृशतुत्वांसमाश्लिष्यपुत्रोऽयंप्रियदर्शनः ॥ पुत्रस्पर्शात्सुखतरःस्पर्शोलोकेनविद्यते॥५८॥ त्रिषुवर्षेषुपूर्णेषुप्रजाताऽहमरिंदम ॥ इमंकुमारंराजेंद्रतवशोकविनाशनं॥५९॥ आहर्त्तावाजिमेधस्यशतसंख्यस्यपौरव॥इतिवागंतरिक्षेमांसूतकेऽभ्यवदत्पुरा॥६०॥ननुनामांकमारोप्यस्नेहाद्ग्रामांतरंगताः॥ मूर्ध्निपुत्रानुपाघ्रायप्रतिनंदंतिमानवाः॥६१॥ वेदेष्वपिवदंतीमंमंत्रग्रामंद्विजातयः॥ जातकर्मणिपुत्राणांतवापिविदितंतथा॥६२॥ अंगादंगात्संभवसिहृदयादधिजायसे॥ आत्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतं॥ ६३ ॥ जीवितंत्वदधीनंमेसंतानमपिचाक्षयं॥तस्मात्त्वंजीवमेपुत्रसुसुखीशरदांशतं॥६४॥ त्वदंगेभ्यःप्रसूतोऽयंपुरुषात्पुरुषोपरः ॥ सरसीवामलेत्मानंद्वितीयंपश्यवैसुतं ॥ ६५ ॥ यथात्याहवनीयोऽग्निर्गार्हपत्यात्प्रणीयते ॥ तथात्वत्तःप्रसूतोऽयंत्वमेकःसन्द्विधाकृतः॥ ६६ ॥मृगावकृष्टेनपुरामृगयांपरिधावता॥ अहमासादिताराजन्कुमारीपितुराश्रमे ॥६७॥ उर्वशीपूर्वचित्तिश्चसहजन्याचमेनका॥ विश्वाचीचघृताचीचषडेवाप्सरसांवराः॥ ६८॥ तासांसामेनकानामब्रह्मयोनिर्वराप्सराः ॥ दिवःसंप्राप्यजगतींविश्वामित्रादजीजनत् ॥ ६९ ॥ सामांहिमवतःप्रस्थेसुषुवेमेनकाऽप्सराः॥ अवकीर्यचमांयातापरात्मजमिवासती॥ ७० ॥ किंनुकर्माशुभंपूर्वंकृतवत्यन्यजन्मनि॥ यदहंबांधवैस्त्यक्ताबाल्येसंप्रतिचत्वया ॥ ७१ ॥ कामंत्वयापरित्यक्तागमिष्यामिस्वमाश्रमं ॥इमंतुबालंसंत्यक्तुंनार्हस्यात्मजमात्मनः॥ ७२ ॥ दुष्यंतउवाच नपुत्रमभिजानामित्वयिजातंशकुंतले॥ असत्यवचनानार्यःकस्तेश्रद्धास्यतेवचः॥ ७३ ॥

इवतवसादृश्यमत्रपश्येतिभावः ॥ ६५ ॥ एकःसन्पुत्रेजातेयोगीवद्विधाकृतोद्विरूप्यंगतः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ साप्रसिद्धा अजीजनत्मामितिशेषः ॥ ६९ ॥ अवकीर्यअधस्त्यक्त्वा असतीअपत्यस्नेहहीना ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

॥७४॥ तवपितरौनीचौ उच्चौचेत्कथंत्वमेवंभाषसइत्याहद्वाभ्यां सचेति ॥७५॥७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥ परोक्षंअविश्वसनीयं ॥ ८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥८८ ॥ विहेठक.निंदकःपरो

मेनकानिरनुक्रोशाबंधकीजननीतव ॥ ययाहिमवतःपृष्ठेनिर्माल्यमिवचोज्झिता ॥ ७४ ॥ सचापिनिरनुक्रोशःक्षत्रयोनिःपितातव ॥ विश्वामित्रोब्राह्मणत्वेलुब्धःकामवशंगतः ॥ ७५ ॥ मेनकाऽप्सरसांश्रेष्ठामहर्षीणांपिताचते ॥ तयोरपत्यंकस्मात्त्वंपुंश्चलीवप्रभाषसे ॥ ७६ ॥ अश्रद्धेयमिदंवाक्यंकथयंतीनलज्जसे ॥ विशेषतोमत्सकाशेदुष्टतापसिगम्यतां ॥ ७७॥ क्वमहर्षिःसचैवाग्र्यःसाऽप्सराक्वचमेनका ॥ क्वचत्वमेवंकृपणातापसीवेषधारिणी ॥ ७८ ॥ अतिकायश्चतेपुत्रोबालोऽतिबलवानयं ॥ कथमल्पेनकालेनशालस्तंभइवोद्गतः ॥ ७९॥ सुनिकृष्टाचतेयोनिःपुंश्चलीवप्रभाषसे ॥ यदृच्छयाकामरागाज्जातामेनकयात्यसि॥८०॥ सर्वमेतत्परोक्षंमेयत्त्वंवदसितापसि ॥ नाहंत्वामभिजानामियथेष्टंगम्यतांत्वया॥८१॥ शकुंतलोवाच राजन्सर्षपमात्राणिपरच्छिद्राणिपश्यसि ॥ आत्मनोबिल्वमात्राणिपश्यन्नपिनपश्यसि ॥८२॥ मेनकात्रिदशेष्वेवत्रिदशाश्चानुमेनकां॥ममैवोद्रिच्यतेजन्मदुष्यंततवजन्मनः॥८३॥ क्षितावटसिराजेंद्रअंतरिक्षेचराम्यहं ॥ आवयोरंतरंपश्यमेरुसर्षपयोरिव ॥ ८४ ॥ महेंद्रस्यकुबेरस्ययमस्यवरुणस्यच ॥ भवनान्यनुसंयामिप्रभावंपश्यमेनृप ॥ ८५ ॥ सत्यश्चापिप्रवादोयंयंप्रवक्ष्यामितेऽनघ ॥ निदर्शनार्थंनद्वेषात्तच्छ्रुत्वातंक्षंतुमर्हसि ॥ ८६ ॥ विरूपोयावदादर्शेनात्मनःपश्यतेमुखं ॥ मन्यतेतावदात्मानमन्येभ्योरूपवत्तरं ॥ ८७ ॥ यदास्वमुखमादर्शेविकृतंसोऽभिवीक्षते ॥ तदांतरंविजानीतेआत्मानंचेतरंजनं ॥ ८८ ॥ अतीवरूपसंपन्नोनकंचिदवमन्यते ॥ अतीवजल्पन्दुर्वाचोभवतीहविहेठकः ॥ ८९ ॥ मूर्खोहिजल्पतांपुंसांश्रुत्वावाचःशुभाशुभाः ॥ अशुभंवाक्यमादत्तेपुरीषमिवसूकरः ॥ ९० ॥ प्राज्ञस्तुजल्पतांपुंसांश्रुत्वावाचःशुभाशुभाः ॥ गुणवद्वाक्यमादत्तेहंसःक्षीरमिवांभसः ॥ ९१ ॥ अन्यान्परिवदन्साधुर्यथाहिपरितप्यते ॥ तथापरिवदन्नन्यांस्तुष्टोभवतिदुर्जनः ॥ ९२ ॥ अभिवाद्ययथावृद्धान्संतोगच्छंतिनिर्वृतिं ॥ एवंसज्जनमाक्रुश्यमूर्खोभवतिनिर्वृतः ॥ ९३ ॥ सुखंजीवंत्यदोषज्ञामूर्खादोषानुदर्शिनः ॥ यत्रवाच्याःपरैःसंतःपरानाहुस्तथाविधान् ॥ ९४॥ अतोहास्यतरंलोकेकिंचिदन्यन्नविद्यते ॥ यत्रदुर्जनमित्याहदुर्जनःसज्जनंस्वयं ॥ ९५॥ सत्यधर्मच्युतात्पुंसःक्रुद्धादाशीविषादिव ॥ अनास्तिकोऽप्युद्विजतेजनःकिंपुनरास्तिकः ॥ ९६ ॥

पतापकोवा हेठविबाधायां ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२॥ निर्वृतःसुखी ॥९३॥ यत्रविषयेपरैःसद्भिःवाच्याःनिंद्याःसंतोदुरात्मानःपरान्साधून्निंद्यानाहुः ॥ ९४॥ ९५॥ अनास्तिकःआस्तिकाद्भिन्नः ॥ ९६॥

इहश्रियंघ्नंति लोकानमुत्र ॥ १७ ॥ १८ ॥ स्वपत्नीप्रभवान् अन्यासुचोत्पन्नांश्चतुर्विधानेवंपंचपुत्रान्प्रचक्षते कृतान् उपनयनादिनासंस्कृतान् ॥ १९ ॥ १०० आत्मानंपालयन्पालनहेतोः ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥ समयःनियमः संगतंसख्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ अत्रकृतेपिगर्दभक्षीरात्पयःपास्यतिमेसुतइतिकेचित्पठ्यते तस्यायंभावः गर्दभीक्षीरवत्त्वयादत्तमपिराज्यंपरित्यज्यस्वभुजबलेनैवमत्पुत्रोराज्यंकरि

स्वयंमुत्पाद्यवैपुत्रंसदृशंयोनमन्यते ॥ तस्यदेवाःश्रियंघ्नंतिनचलोकानुपाश्नुते ॥ १७॥ कुलवंशप्रतिष्ठांहिपितरःपुत्रमब्रुवन् ॥ उत्तमंसर्वधर्माणांतस्मात्पुत्रंन-संत्यजत् ॥ १८ ॥ स्वपत्नीप्रभवान्पंचलब्धान्क्रीतान्विवर्धितान् ॥ कृतानन्यासुचोत्पन्नान्पुत्रान्वैमनुरब्रवीत् ॥ १९ ॥ धर्मकीर्त्यावहान्नृणांमनसःप्रीतिवर्धनाः ॥ त्रायंतेनरकाज्जाताःपुत्राधर्मप्लवाःपितॄन् ॥ १००॥ सत्वंनृपतिशार्दूलपुत्रंनत्यक्तुमर्हसि ॥ आत्मानंसत्यधर्मौचपालयन्पृथिवीपते ॥ नरेंद्रसिंहकपटंनवोढुंत्वमिहार्हसि ॥ १ ॥ वरंकूपशताद्वापीवरंवापीशतात्क्रतुः ॥ वरंक्रतुशतात्पुत्रःसत्यंपुत्रशताद्वरं ॥ १ ॥ अश्वमेधसहस्रंचसत्यंचतुलयाधृतं ॥ अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेवविशिष्यते ॥ ३ ॥ सर्ववेदाधिगमनंसर्वतीर्थावगाहनं ॥ सत्यंचवचनंराजन्समंवास्यान्नवासमं ॥ ४ ॥ नास्तिसत्यसमोधर्मोनसत्याद्विद्यतेपरं ॥ नहितीव्रतरंकिंचिदनृतादिहविद्यते ॥ ५ ॥ राजन्सत्यंपरंब्रह्मसत्यंचसमयःपरः ॥ मात्याक्षीःसमयंराजन्सत्यंसंगतमस्तुते ॥ ६ ॥ अनृतेचेत्प्रसंगस्तेश्रद्दधासिनचेत्स्वयं ॥ आत्मनाहंतगच्छामित्वादृशेनास्तिसंगतं ॥ ७॥ त्वामृतेपिहिदुष्यंतशैलराजावतंसकां ॥ चतुरंतामिमामुर्वींपुत्रोमेपालयिष्यति ॥ ८ ॥

वैशंपायनउवाच एतावदुक्त्वाराजानंप्रातिष्ठतशकुंतला ॥ अथांतरिक्षाद्दुष्यंतंवागुवाचाशरीरिणी ॥ ९ ॥ ऋत्विक्पुरोहिताचार्यैर्मंत्रिभिश्चवृतंतदा ॥ भस्त्रामातापितुःपुत्रोयेनजातःसएवसः ॥ १० ॥ भरस्वपुत्रंदुष्यंतमावमंस्थाःशकुंतलां ॥ रेतोधाःपुत्रउन्नयतिनरदेवयमक्षयात् ॥ ११ ॥ त्वंचास्यधातागर्भस्यसत्यमाहशकुंतला ॥ जायाजनयतेपुत्रमात्मनोंगंद्विधाकृतं ॥ १२ ॥ तस्माद्भरस्वदुष्यंतपुत्रंशाकुंतलंनृप ॥ अभूतिरेषायत्त्यक्त्वाजीवेज्जीवंतमात्मजं ॥ १३ ॥ शाकुंतलंमहात्मानंदौष्यंतिंभरपौरव ॥ भर्तव्योऽयंत्वयायस्मादस्माकंवचनादपि ॥ १४ ॥ तस्माद्भवत्वयंनाम्नाभरतोनामतेसुतः ॥ तच्छ्रुत्वापौरवोराजाव्याहृतंत्रिदिवौकसां ॥ १५ ॥

ष्यतीति त्वामिति चतुरंतांचतुःसमुद्रांतां ॥ ८ ॥ ९ ॥ भस्त्राचर्मकोशः तत्रनिहितंबीजंयथातदीयंनभवतिएवंमातापिभस्त्रेव येनहेतुनायोजातःसएवसः कार्यस्यकारणानन्यत्वात् ॥ १० ॥ भरस्वधारयस्वपोषयस्ववा रेतोधाःरेतःसेक्तायःसएव पुत्रःपितुरनन्यएवेत्यर्थः उन्नयतिऊर्ध्वंनयति यमक्षयात्नरकात्पितॄनितिशेषः ॥ ११ ॥ धातानिषेक्ता ॥ १२ ॥ अभूतिःअभाग्यं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ गृह्णीयामिगृह्णीयां *इतोलोपाभावआर्षः ॥१७॥१८॥ पितृकर्माणिपित्राकर्त्तव्यान्युपनयनादीनि ॥१९॥ सभाज्यमानःपूज्यमानः ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ २७॥२८॥ चक्रंर

पुरोहितममात्यांश्चसंप्रहृष्टोब्रवीदिदं ॥ शृण्वंत्वेतद्भवंतोऽस्यदेवदूतस्यभाषितं ॥ १६ ॥ अहंचाप्येवमेवैनंजानामिस्वयमात्मजं ॥ यद्यहंवचनादेवगृह्णीयामिस्वमात्मजं ॥ १७ ॥ भवेद्धिशंक्योलोकस्यनैवशुद्धोभवेदयं ॥ वैशंपायनउवाच तंविशोध्यतदाराजादेवदूतेनभारत ॥ हृष्टःप्रमुदितश्चापिप्रतिजग्राहतंसुतं ॥ १८ ॥ ततस्तस्यतदाराजापितृकर्माणिसर्वशः ॥ कारयामाससमुदितःप्रीतिमानात्मजस्यह ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैनमुपाघ्रायसस्नेहंपरिषस्वजे ॥ सभाज्यमानोविप्रैश्चस्तूयमानश्चबंदिभिः ॥ समुदंपरमांलेभेपुत्रसंस्पर्शजांनृपः ॥ २० ॥ तांचैवभार्यांदुष्यंतःपूजयामासधर्मतः ॥ अब्रवीच्चैवतांराजासांत्वपूर्वमिदंवचः ॥ २१ ॥ कृतोलोकपरोक्षोऽयंसंबंधोयंत्वयासह ॥ तस्मादेतन्मयादेवित्वच्छुद्ध्यर्थंविचारितं ॥ २२ ॥ मन्यतेचैवलोकस्तेस्त्रीभावान्मयिसंगतं ॥ पुत्रश्चायंवृतोराज्येमयातस्माद्विचारितं ॥ २३ ॥ यच्चकोपितयात्यर्थंत्वयोक्तोऽस्म्यप्रियंप्रिये ॥ प्रणयिन्याविशालाक्षितत्क्षांतंतेमयाशुभे ॥ २४ ॥ तामेवमुक्त्वाराजर्षिर्दुष्यंतोमहिषींप्रियां ॥ वासोभिरन्नपानैश्चपूजयामासभारत ॥ २५ ॥ दुष्यंतस्तुतदाराजापुत्रंशाकुंतलंतदा ॥ भरतंनामतःकृत्वायौवराज्येऽभ्यषेचयत् ॥ २६ ॥ तस्यतत्प्रथितंचक्रंप्रावर्ततमहात्मनः ॥ भास्वरंदिव्यमजितंलोकसन्नादनंमहत् ॥ २७ ॥ सविजित्यमहीपालांश्चकारवशवर्तिनः ॥ चचारचसतांधर्मंप्रापचानुत्तमंयशः ॥ २८ ॥ सराजाचक्रवर्त्यासीत्सार्वभौमःप्रतापवान् ॥ ईजेचबहुभिर्यज्ञैर्यथाशक्रोमरुत्पतिः ॥ २९ ॥ याजयामासतंकण्वोविधिवद्भूरिदक्षिणं ॥ श्रीमान्गोविततंनामवाजिमेधमवापसः ॥ यस्मिन्सहस्रंपद्मानांकण्वायभरतोददौ ॥ ३० ॥ भरताद्भारतीकीर्तिर्येनेदंभारतंकुलं ॥ अपरेयेचपूर्वेवैभारताइतिविश्रुताः ॥ ३१ ॥ भरतस्यान्ववायेहिदेवकल्पामहौजसः ॥ बभूवुर्ब्रह्मकल्पाश्चबहवोराजसत्तमाः ॥ ३२ ॥ येषामपरिमेयानिनामधेयानिसर्वशः ॥ तेषांतुतेयथामुख्यंकीर्तयिष्यामिभारत ॥ महाभागान्देवकल्पान्सत्यार्जवपरायणान् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीम० आदिप० संभवप० शकुंतलोपाख्यानेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ९ ॥

यचक्रंआज्ञावाअन्यतेरणसर्वंव्याप्नोतीतिचक्रवर्ती सार्वभौमःसर्वभूमीश्वरः ॥२९॥ पद्मनांकोटिशतानां ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ सत्यंब्रह्म आर्जवंधर्मः तेएवपरंअयनंप्राप्यंयेषांतान् ॥ ३३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ ९ ॥

*अमादेशाभावआर्षइतिवक्तव्यं

वंशस्यभारतत्वेनिमित्तमुक्त्वातमेवाह प्रजापतेरित्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राचेतसःप्राचेदेशाययज्ञक्रिययाअनतिसननंगच्छतीतिप्राचेताः चतुर्थ्याअलुक् अनसानत्यगमने ऽस्मात्समरेअतमानाइ त्यादौयज्ञसातत्यार्थत्वेनदृष्टादमुन् तस्यप्राचेतसःप्राचीनबर्हिषः यद्वा प्राचेअतसंतृणमस्येतिप्राचेतसः नीचातंधक्ष्यनसन्नशुष्कंइत्यादौतृणेप्यतसशब्दोदृष्टः अविमृष्टविधेयांशत्वदोषमाश्रित्यप्रचेतसाम यंपितेप्राचेतसइतिवा अस्मिन्पक्षद्वयेमुपांसुलुगितिषष्ठ्याःसुः अन्येतुप्रचेतसइतिपाठंप्रकल्प्यप्राचीनबर्हिषइत्यध्याहरंति पुण्यजनाःपुण्योत्पादकास्तपःशीलाइत्यर्थः येस्तेमहौजसोमहाप्रभावादक्षौषध

वैशंपायनउवाच . प्रजापतेस्तुदक्षस्यमनोर्वैवस्वतस्यच ॥ भरतस्यकुरोःपूरोराजमीढस्यचानघ ॥ १ ॥ यादवानामिमंवंशंकौरवाणांचसर्वशः ॥ तथैव भरतानांचपुण्यंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ २ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंकीर्त्तयिष्यामितेनघ ॥ तेजोभिरुदिताःसर्वेमहर्षिसमतेजसः ॥ ३ ॥ दशप्राचेतसःपुत्राःसंतःपु ण्यजनाःस्मृताः ॥ मुखजेनाग्निनायैस्तेपूर्वंदग्धामहौजसः ॥ ४ ॥ तेभ्यःप्राचेतसोजज्ञेदक्षोदक्षाद्दिमाःप्रजाः ॥ संभूताःपुरुषव्याघ्रसहिलोकपितामहः ॥ ५ ॥ वीरिण्यासहसंगम्यदक्षःप्राचेतसोमुनिः ॥ आत्मतुल्यानजनयत्सहस्रंसंशितव्रतान् ॥ ६ ॥ सहस्रसंख्यान्संभूतान्दक्षपुत्रांश्चनारदः ॥ मोक्षमध्यापया माससांख्यज्ञानमनुत्तमं ॥ ७ ॥ ततःपंचाशतंकन्याःपुत्रिकाअभिसंदधे ॥ प्रजापतिःप्रजादक्षःसिसृक्षुर्जनमेजय ॥ ८ ॥ ददौदशसधर्मायकश्यपायत्रयोदश ॥ कालस्यनयनेयुक्ताःसप्तविंशतिमिंदवे ॥ ९ ॥ त्रयोदशानांपत्नीनांयातुदाक्षायणीवरा ॥ मारीचःकश्यपस्त्वस्यामादित्यान्समजीजनत् ॥ १० ॥ इंद्रादी न्वीर्यसंपन्नान्विवस्वंतमथापिच ॥ विवस्वतःसुतोजज्ञेयमोवैवस्वतःप्रभुः ॥ ११ ॥ मार्त्तंडस्यमनुर्धीमानजायतसुतःप्रभुः ॥ यमश्चापिसुतोजज्ञेख्यातस्त स्यानुजःप्रभुः ॥ १२ ॥ धर्मात्मासमनुर्धीमान्यत्रवंशःप्रतिष्ठितः ॥ मनोर्वंशोमानवानांततोऽयंप्रथितोऽभवत् ॥ १३ ॥ ब्रह्मक्षत्रादयस्तस्मान्मनोर्जातास्तु मानवाः ॥ ततोऽभवन्महाराजब्रह्मक्षत्रेणसंगतं ॥ १४ ॥ ब्राह्मणामानवास्तेषांसांगंवेदमधारयन् ॥ वेनंधृष्णुंनरिष्यंतंनाभागेक्ष्वाकुमेवच ॥ १५ ॥ कारूप मथशर्यातिंतथाचैवाष्टमीमिलां ॥ पृषध्रंनवमंप्राहुःक्षत्रधर्मपरायणं ॥ १६ ॥

योदग्धाः येतेपूर्वमितिपाठेतुयेपूर्वंपुण्यजनाराक्षसाःस्मृतास्तेमीमहौजसोदक्षाभूमिमावृत्यप्राणिनांपीडाकराःदग्धायैरितिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ वीरिण्यावीरणपुत्र्या ॥ ६ ॥ मोक्षंमोक्षहेतुं सांख्यज्ञानंविवेकजंवि ज्ञानं एतेनज्ञाततत्त्वाःप्रजानकामयंतइतिदर्शितं तथाचश्रुतिः किंप्रजयाकरिष्यामोयेषांनोयमात्माऽयंलोकइति ॥ ७ ॥ ततइति स्त्रियःप्रायेणज्ञानानर्हाइतिभावः तथाचश्रुतिः स्त्रियाअशास्यंमनइति अ भिसंदधेपुत्रिकाएवदौहित्रद्वाराममपुत्राइतिमेनेसंकल्पितवान्वा ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ मार्तंडस्यविवस्वतः यमश्चेतिपुनरुक्तिर्मनुतःकनिष्ठत्वप्रख्यापनार्था ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

चतुर्थान्नाभागादन्योयंनाभागारिष्टोदशमः ॥ १७ ॥ अन्योन्यभेदात्परस्परवैरात् ॥ १८ ॥ मातैवलब्धपुंभावाराज्यदानात्पिताप्यभूत् मुख्यःपितातुबुधएव त्रयोदशद्वीपाः अवांतरभेदात् तेचस्वर्णप्रस्थश्चंद्रशुक्लआवर्तनोरमणकोमंदरहरिणःपांचजन्यःसिंहलोलंकारोमकपत्तनंसिद्धपुरंयमकोटिरित्येकादशजंबूद्वीपस्योपद्वीपाः द्वादशोजंबूद्वीपःप्लक्षादिषट्कंचेत्यष्टादशद्वीपाः प्लक्षादिषट्कस्यैकत्वविवक्षयात्रयोदश ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अनुदर्शंदर्शोदर्शनंतपश्चात्तस्यश्रुतियुक्त्युपदेशोऽनुदर्शस्तं ततस्तउपदेशमित्यर्थः पाठांतरेतुअनुदर्शयांचक्रेपूर्वराजचरितमितिशेषः तंपातयांप्रथममासपपातपश्चा

नाभागारिष्टदशमान्मनोःपुत्रान्प्रचक्षते ॥ पंचाशत्तुमनोःपुत्रास्तथैवान्येऽभवन्क्षितौ ॥ १७॥ अन्योन्यभेदात्तेसर्वेविनेशुरितिनःश्रुतं ॥ पुरूरवास्ततोविद्वानिलायांसमपद्यत ॥ १८ ॥ सावैतस्याभवन्मातापिताचैवेतिनःश्रुतं ॥ त्रयोदशसमुद्रस्यद्वीपानश्नन्पुरूरवाः ॥ १९ ॥ अमानुषैर्वृतःसत्वैर्मानुषःसन्महायशाः ॥ विप्रैःसविग्रहंचक्रेवीर्योन्मत्तःपुरूरवाः ॥ २० ॥ जहारचसविप्राणांरत्नान्युत्क्रोशतामपि ॥ सनत्कुमारस्तंराजन्ब्रह्मलोकादुपेत्यह ॥ २१ ॥ अनुदर्शततश्चक्रेप्रत्यगृह्णान्नचाप्यसौ ॥ ततोमहर्षिभिःक्रुद्धैःसद्यःशप्तोव्यनश्यत ॥ २२ ॥ लोभान्वितोबलमदान्नष्टसंज्ञोनराधिपः ॥ सहिगंधर्वलोकस्थानुर्वश्यासहितोविराट् ॥ २३ ॥ आनिनायक्रियार्थेऽग्नीन्यथावद्विहितांस्त्रिधा ॥ षट्सुताजज्ञिरेचैलादायुर्धीमानमावसुः ॥ २४ ॥ दृढायुश्चवनायुश्चशतायुश्चोर्वशीसुताः ॥ नहुषंवृद्धशर्माणंरजिंगयमनेनसं ॥ २५॥ स्वर्भानवीसुतानेतानायोःपुत्रान्प्रचक्षते॥आयुषोनहुषःपुत्रोधीमान्सत्यपराक्रमः॥ २६॥ राज्यंशशासमुमहद्धर्मेणपृथिवीपते॥ पितॄन्देवानृषीन्विप्रान्गंधर्वोरगराक्षसान्॥ २७॥ नहुषःपालयामासब्रह्मक्षत्रमथोविशः ॥ सहत्वादस्युसंघातानृषीन्करमदापयत् ॥ २८ ॥ पशुवच्चैवतान्पृष्ठेवाहयामासवीर्यवान् ॥ कारयामासचेंद्रत्वमभिभूयदिवौकसः ॥ २९ ॥ तेजसातपसाचैवविक्रमेणौजसातथा ॥ यतिंययातिंसंयातिमायातिमयतिंध्रुवं॥३०॥नहुषोजनयामासषट्सुतान्प्रियवादिनः॥यतिस्तुयोगमास्थायब्रह्मभूतोभवन्मुनिः॥३१॥ययातिर्नाहुषःसम्राडासीत्सत्यपराक्रमः ॥ सपालयामासमहीमीजेचबहुभिर्मखैः ॥ ३२ ॥ अतिभक्त्यापितॄनर्चन्देवांश्चप्रयतःसदा ॥ अन्वगृह्णात्प्रजाःसर्वाययातिरपराजितः ॥३३॥ तस्यपुत्रामहेष्वासाःसर्वैःसमुदितागुणैः ॥ देवयान्यांमहाराजशर्मिष्ठायांचजज्ञिरे ॥ ३४ ॥

दित्यादौदर्शनेनामंतानुप्रयोगयोस्ततइतिव्यवधानेपिनदोषः ॥ २२ ॥ विराड्विराजमानः ॥ २३ ॥ त्रिधागार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयभेदेन आयुःशब्दउकारांतःसांतश्च ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सहत्वेति ऋषिभ्यःकरंजग्राहेत्यर्थः ॥ २८ ॥ कारयामासचकारस्वार्थेणिच् ॥२९॥ तेजसादेहकांत्या विक्रमेणपराभिभवसामर्थ्येन ओजसाबुद्धींद्रियबलेन ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥३५॥ शाश्वतीःबह्वीःसमाःवर्षाणि आर्च्छत्प्राप्तवान् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ साह्यंसोढुंमर्षितुंयोग्यं जरापहृणजंदुःखंकुरुतअंगीकुरुत साह्यंसाहायकंवा ॥३८॥ कार्यंप्रयोजनं कार्यंकर्तव्यं ॥३९॥४०॥ व्रत निर्बंधात्शुक्रशापाच्चकामरूपःपुरुषार्थोहीनः ॥ ४१ ॥ शरीरेणशरीरस्थजरयायुक्तइतिशेषः वःयुष्माकंमध्ये कामंकाममुख्यं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तेज्ञयातवआज्ञया पूर्वरूपंआकारलोपोवार्षः ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कामानांकामभोगेन अवेत्यकामसेवयातृप्त्यभावंज्ञात्वा ॥ ४९ ॥ हविषासमिदाज्यादिना ॥ ५० ॥ एकस्यकामिनः सर्वंनालमपर्याप्तं शमंकामशांतिं ॥ ५१ ॥ सर्व

देवयान्यामजायेतांयदुस्तुर्वसुरेवच ॥ द्रुह्युश्चानुश्चपूरुश्चशर्मिष्ठायांचजज्ञिरे ॥ ३५ ॥ सशाश्वतीःसमाराजन्प्रजाधर्मेणपालयन् ॥ जरामार्च्छन्महाघोरां नाहुषोरूपनाशिनीं ॥ ३६ ॥ जरयाऽभिभूतःपुत्रान्सराजावचनमब्रवीत् ॥ यदुंपूरुंतुर्वसुंचद्रुह्युंचानुंचभारत ॥ ३७ ॥ यौवनेनचरन्कामान्युवायुवतिभिःसह ॥ विहर्तुमहमिच्छामिसाह्यंकुरुतपुत्रकाः ॥ ३८ ॥ तंपुत्रोदेवयानेयःपूर्वजावाक्यमब्रवीत् ॥ किंकार्यंभवतःकार्यमस्माकंयौवनेनते ॥ ३९ ॥ ययातिर ब्रवीत्तंवैजरामेप्रतिगृह्यतां ॥ यौवनेनत्वदीयेनचरेयंविषयानहं ॥ ४० ॥ यजतोदीर्घसत्रैर्मेशापाच्चोशनसोमुनेः ॥ कामार्थःपरिहीणोऽयंतप्येयंतेनपुत्रकाः ॥ ४१ ॥ मामकेनशरीरेणराज्यमेकःप्रशास्तुवः ॥ अहंतन्वाऽभिनवयायुवाकाममवाप्नुयां ॥ ४२ ॥ तेनतस्यप्रत्यगृह्णन्यदुप्रभृतयोजरां ॥ तमब्रवीत्ततःपू रुःकनीयान्सत्यविक्रमः ॥ ४३ ॥ राजंश्चराभिनवयातन्वायौवनगोचरः ॥ अहंजरांसमादायराज्येस्थास्यामितेज्ञया ॥ ४४ ॥ एवमुक्तःसराजर्षिस्तपोवीर्य समाश्रयात् ॥ संचारयामासजरांतदापुत्रेमहात्मनि ॥ ४५ ॥ पौरवेणाथवयसाराजायौवनमास्थितः ॥ यायातेनापिवयसाराज्यंपूरुरकारयत् ॥ ४६ ॥ ततोव र्षसहस्रांतेययातिरपराजितः ॥ स्थितःसनृपशार्दूलःशार्दूलसमविक्रमः ॥ ४७ ॥ ययातिरपिपत्नीभ्यांदीर्घकालंविहृत्यच ॥ विश्वाच्यासहितोरेमेपुनश्चैत्ररथे वने ॥ ४८ ॥ नाध्यगच्छत्तदातृप्तिंकामानांसमहायशाः ॥ अवेत्यमनसाराजन्निमांगाथांतदाजगौ ॥ ४९ ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्धते ॥ ५० ॥ पृथिवीरत्नसंपूर्णाहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ नालमेकस्यतत्सर्वमितिमत्वाशमंव्रजेत् ॥ ५१ ॥ यदानकुरुतेपापंस र्वभूतेपुकर्हिचित् ॥ कर्मणामनसावाचाब्रह्मसंपद्यतेतदा ॥ ५२ ॥

थाकामशमेब्रह्मैवभवतीत्याह यदेति पापंकामं भूतेषुपंचभूतात्मकेषुरूपादिषुविषयेषु चतस्रोहिकामस्यावस्थाः प्रसुप्तातन्वीविच्छिन्नाउदाराच तत्रसुप्तिप्रलययोर्बीजमात्रावशेषाप्रसुप्तावासनामात्रशेषेमन सिस्थिता तन्वीतुलब्धवृत्तिकेमनसिरूपादिदर्शनेनउद्भूतामनोरथात्मिका विच्छिन्नाचसमाधिकाले तदामूलाज्ञानस्याभावात् उदाराभोगकाले तत्रकर्मणेतिउदाराया व्यावृत्तिः वाचेतितन्व्याः मनसेतिप्रसु प्तायाः यदेवंतदैवब्रह्मसंपद्यतेसमाधौविदेहकैवल्येच तथाचश्रुतिः यदासर्वेप्रमुच्यंतेकामायेऽस्यहृदिश्रिताः अथमर्त्योऽमृतोभवत्यत्रब्रह्मसमश्नुतइति सर्वेउदारायाः ॥ ५२ ॥

अयमेवकामःकिंचिद्विघ्नितःक्रोधोभवतिसोऽपिस्वपरभयदायीनाशनीयइत्याह यदाचेति भयेच्छाद्वेषराहित्यादेवब्रह्मसंपद्यतइत्यर्थः ॥ ५३ ॥ कामप्रवणंमनोबुद्ध्याकामतुच्छत्वनिश्चयेनसमाधायनिगृह्य ॥ ५४ ॥ अतृप्तइति द्विधाहिकामनिवृत्तिः दोषदृष्ट्यातृप्त्याच तेचविवेकविज्ञानार्थेइतिविवेकवतोराज्ञोदोषदृष्ट्याकामेभ्योनिवृत्तावपिब्रह्मज्ञानाभावादतृप्तिरितिभावः ॥ ५५ ॥ दायादवान्पुत्रवान्

यदाचायंनबिभेतियदाचास्मान्नबिभ्यति ॥ यदानेच्छतिनद्वेष्टिब्रह्मसंपद्यतेतदा ॥ ५३ ॥ इत्यवेक्ष्यमहाप्राज्ञःकामानांफल्गुतांनृप ॥ समाधायमनोबुद्ध्या प्रत्यगृह्णाज्जरांसुतात् ॥ ५४ ॥ दत्वाचयौवनंराजापूरुंराज्येऽभिषिच्यच ॥ अतृप्तएवकामानांपूरुंपुत्रमुवाचह ॥ ५५ ॥ त्वयादायादवानस्मित्वंमेवंशकरः सुतः ॥ पौरववंशइतितेख्यातिंलोकेगमिष्यति ॥ ५६ ॥ वैशंपायनउवाच ततःसनृपशार्दूलपूरुंराज्येऽभिषिच्यच ॥ ततःसुचरितंकृत्वाभृगुतुंगेमहातपाः ॥ ५७ ॥ कालेनमहतापश्चात्कालधर्ममुपेयिवान् ॥ कारयित्वात्वनशनंसदारःस्वर्गमाप्तवान् ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणि ययात्युपाख्यानेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ जनमेजयउवाच ययातिःपूर्वजोऽस्माकंदशमोयःप्रजापतेः ॥ कथंसशुक्रतनयां लेभेपरमदुर्लभां ॥ १ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणतपोधन ॥ आनुपूर्व्याचमेशंसराज्ञोवंशकरान्पृथक् ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच ययातिरासीन्नृपति र्देवराजसमद्युतिः ॥ तंशुक्रवृषपर्वाणौवव्राातेवैयथापुरा ॥ ३ ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिपृच्छतेजनमेजय ॥ देवयान्याश्चसंयोगंययातेर्नाहुषस्यच ॥ ४ ॥ सुराणामसुराणांचसमजायतवैमिथः ॥ ऐश्वर्यंप्रतिसंघर्षस्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ ५ ॥ जिगीषयाततोदेवावव्रिरेऽंगिरसंमुनिं ॥ पौरोहित्येनयाज्यार्थेकाव्यंतूशनसंपरे ॥ ६ ॥ ब्राह्मणौतावुभौनित्यमन्योन्यस्पर्धिनौभृशं ॥ तत्रदेवानिजघ्नुर्यान्दानवान्युधिसंगतान् ॥ ७ ॥ तान्पुनर्जीवयामासकाव्योविद्याबलाश्रयात् ॥ ततस्तेपुनरुत्थाययोधयांचक्रिरेसुरान् ॥ ८ ॥ असुरास्तुनिजघ्नुर्यान्सुरान्समरमूर्धनि ॥ नतान्संजीवयामासबृहस्पतिरुदारधीः ॥ ९ ॥ नहिवेदसतांविद्यांयांकाव्योवेत्तिवीर्यवान् ॥ संजीविनींततोदेवाविषादमगमन्परं ॥ १० ॥

॥ ५६ ॥ सुचरितंसत्कर्म भृगुतुंगेपर्वतविशेषे ॥ ५७ ॥ कारयित्वाकृत्वा पारयित्वेतिपाठेसमाप्य ॥ ५८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥ ययातिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ विप्रदानवौवव्रातेजामातृत्वेनेतिशेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥ सुराणामिति त्रैलोक्यैश्वर्येविषये प्रतिसंघर्षोवयमीश्वराभविष्यामोवयमीश्वराभविष्यामइतिस्पर्धा ॥ ५ ॥ जिगीषयेति सार्धश्लोकः याज्यार्थेऽन्योन्यस्पर्धिनावितिसंबंधः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ रक्षते कर्मण्यतिहारेतङ् शुक्रंहिदानवारक्षंतिअयमस्मत्तोमागादिति शुक्रस्तुतान्रक्षत्येव अदानवान्देवान् अमृतसंजीविन्यानरक्षति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

तेतुदेवाभयोद्विग्नाःकाव्यादुशनसस्तदा॥ ऊचुः कचमुपागम्यज्येष्ठंपुत्रंबृहस्पतेः॥ ११ ॥भजमानान्भजस्वास्मान्कुरुनःसाह्यमुत्तमं॥ यासाविद्यानिवसति ब्राह्मणेऽमिततेजसि ॥ १२ ॥ शुक्रेतामहारक्षिप्रंभागभाङ्नोभविष्यसि ॥ वृषपर्वसमीपेहिशक्योद्रष्टुंत्वयाद्विजः ॥ १३ ॥ रक्षतेदानवांस्तत्रनसरक्षत्यदानवान् ॥ तमाराधयितुंशक्तोभवान्पूर्ववयाःकविं ॥ १४ ॥ देवयानींचदयितांसुतांतस्यमहात्मनः ॥ त्वमाराधयितुंशक्तोनान्यःकश्चनविद्यते ॥ १५ ॥ शीलदाक्षिण्यमाधुर्यैराचारेणदमेनच ॥ देवयान्यांहितुष्टायांविद्यांतांप्राप्स्यसिध्रुवं ॥ १६ ॥ तथेत्युक्त्वाततःप्रायाद्बृहस्पतिसुतःकचः ॥ तदाऽभिपूजितोदेवैःसमीपे वृषपर्वणः ॥ १७ ॥ सगत्वात्वरितोराजन्देवैःसंप्रेषितःकचः ॥ असुरेंद्रपुरेशुक्रंदृष्ट्वावाक्यमुवाचह ॥ १८ ॥ ऋषेरंगिरसःपौत्रंपुत्रंसाक्षाद्बृहस्पतेः ॥ नाम्नाकचमितिख्यातंशिष्यंगृह्णातुमांभवान् ॥ १९ ॥ ब्रह्मचर्यंचरिष्यामित्वय्यहंपरमंगुरौ ॥ अनुमन्यस्वमांब्रह्मन्सहस्रंपरिवत्सरान् ॥ २० ॥ शुक्रउवाच कचसुस्वागतंतेऽस्तुप्रतिगृह्णामितेवचः ॥ अर्चयिष्येहमर्च्यंत्वामर्चितोऽस्तुबृहस्पतिः ॥ २१ ॥ वैशंपायनउवाच कचस्तुतंतथेत्युक्त्वाप्रतिजग्राहतद्व्रतं ॥ आदिष्टंकविपुत्रेणशुक्रेणोशनसास्वयं ॥ २२ ॥ व्रतस्यप्राप्तकालंसयथोक्तंप्रत्यगृह्णत ॥ आराधयन्नुपाध्यायंदेवयानींचभारत ॥ २३ ॥ नित्यमाराधयिष्यंस्तौयुवायौवनगोचरं ॥ गायन्नृत्यन्वादयंश्चदेवयानीमतोषयत् ॥ २४ ॥ सशीलयन्देवयानींकन्यांसंप्राप्तयौवनां ॥ पुष्पैःफलैःप्रेषणैश्चतोषयामासभारत ॥ ॥ २५ ॥ देवयान्यपितंविप्रंनियमव्रतधारिणं ॥ गायंतीचललंतीचरहःपर्यचरत्तथा ॥ २६ ॥ पंचवर्षशतान्येवंकचस्यचरतोव्रतं ॥ तत्रातीयुरथोबुद्ध्वादानवास्तंततःकचं ॥ २७ ॥ गारक्षंतंवनेदृष्ट्वारहस्येकममर्षिताः ॥ जघ्नुर्बृहस्पतेर्द्वेषाद्विद्यारक्षार्थमेवच ॥ २८ ॥ हत्वाशालावृकेभ्यश्चप्रायच्छँल्लवशःकृतं ॥ ततोगावोनिवृत्तास्ताअगोपाःस्वंनिवेशनं ॥ २९ ॥ सादृष्ट्वारहितागाश्चकचेनाभ्यागतावनात् ॥ उवाचवचनंकालेदेवयान्यथभारत ॥ ३० ॥ देवयान्युवाच आहुतंचाग्निहोत्रंतेसूर्यश्चास्तंगतःप्रभो ॥ अगोपाश्चागतागावःकचस्तातनदृश्यते ॥ ३१ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ भृगोःपुत्रःकविस्तत्पुत्रःशुक्रःकाव्यः सकविरित्यप्युपच रादुच्यते शुक्रेणरुद्रशुक्ररूपेण ॥ २२ ॥ प्राप्तःकालं प्राप्तापन्नेचद्वितीययेतिसमासः प्राप्तकालंकचं ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रेषणैःप्रेष्यत्वादिभिः ॥ २५ ॥ २६ ॥ अतीयुःब्राह्मणस्यावध्यत्वमतिक्रांतवंतइत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ उवाचशुक्रंप्रति ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ संशब्द्यशब्दंकृत्वा ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ माविनिहिशुद्धभाववति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ पेषःपिष्टंपिष्टीकृत्येत्यर्थः पेषीकृत्वेतिसमासेपिक्त्वोल्यबादेशाभावआर्षः ॥ ३८ ॥ समंसंपूर्णंजीवितं

व्यक्तंहतोमृतोवापिकचस्तातभविष्यति ॥ तंविनानचजीवेयमितिसत्यंब्रवीमिते ॥ ३२ ॥ शुक्रउवाच अयमेहीतिसंशब्द्यमृतंसंजीवयाम्यहं ॥ ततःसंजीविनींविद्यांप्रयुज्यकचमाह्वयत् ॥ ३३ ॥ भित्वाभित्वाशरीराणिवृकाणांसविनिर्गतः ॥ आहूतःप्रादुरभवत्कचोहृष्टोऽथविद्यया ॥ ३४ ॥ कस्माच्चिरायितोऽसीतिपृष्टस्तामाहभार्गवीं ॥ समिधश्चकुशादीनिकाष्ठभारंचभाविनि ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाश्रममारात्तंवटवृक्षंसमाश्रितः ॥ गावश्चसहिताःसर्वावृक्षच्छायामुपाश्रिताः ॥ ३६ ॥ असुरास्तत्रमांदृष्ट्वाकस्त्वमित्यभ्यचोदयन् ॥ बृहस्पतिसुतश्चाहंकचइत्यभिविश्रुतः ॥ ३७ ॥ इत्युक्तमात्रेमांहत्वापेषीकृत्वातुदानवाः ॥ दत्वाशालावृकेभ्यस्तुसुखंजग्मुःस्वमालयं ॥ ३८ ॥ आहूतोविद्ययाभद्रेभार्गवेणमहात्मना ॥ त्वत्समीपमिहायातःकथंचित्समजीवितः ॥ ३९ ॥ हतोऽहमितिचाचख्यौपृष्टोब्राह्मणकन्यया ॥ सपुनर्देवयान्योक्तःपुष्पाहारोयदृच्छया ॥ ४० ॥ वनंययौकचोविप्रोददृशुर्दानवाश्चतं ॥ पुनस्तंपेषयित्वातुसमुद्रांभस्यमिश्रयन् ॥ ४१ ॥ चिरंगतंपुनःकन्यापित्रेतंसंन्यवेदयत् ॥ विप्रेणपुनराहूतोविद्ययागुरुदेहजः ॥ पुनरावृत्यतद्वृत्तंन्यवेदयततद्यथा ॥ ४२ ॥ ततस्तृतीयंहत्वातंदग्ध्वाकृत्वाचचूर्णशः ॥ प्रायच्छन्ब्राह्मणायैवसुरायामसुरास्तथा ॥ ४३ ॥ देवयान्यथभूयोपिपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ पुष्पाहारःप्रेषणकृत्कचस्तातनदृश्यते ॥ ४४ ॥ व्यक्तंहतोमृतोवापिकचस्तातभविष्यति ॥ तंविनानचजीवेयंकचंसत्यंब्रवीमिते ॥ ४५ ॥ शुक्रउवाच बृहस्पतेःसुतःपुत्रिकचःप्रेतगतिंगतः ॥ विद्ययाजीवितोऽप्येवंहन्यतेकरवामकिं ॥ ४६ ॥ मैवंशुचोमारुददेवयानिनत्वादृशीमर्त्यमनुप्रशोचते ॥ यस्यास्तवब्रह्मचब्राह्मणाश्चसेन्द्रादेवावसवोऽथाश्विनौच ॥ ४७ ॥ सुरद्विषश्चैवजगच्चसर्वमुपस्थानेसन्नमंतिप्रभावात् ॥ अशक्योऽसौजीवयितुंद्विजातिःसंजीवितोवध्यतेचैवभूयः ॥ ४८ ॥ देवयान्युवाच यस्यांगिरावृद्धतमःपितामहोबृहस्पतिश्चापिपितातपोनिधिः ॥ ऋषेःपुत्रंतमथोवापिपौत्रंकथंनशोचेयमहंनरुद्यां ॥ ४९ ॥ सब्रह्मचारीचतपोधनश्चसदोत्थितःकर्मसुचैवदक्षः ॥ कचस्यमार्गंप्रतिपत्स्येनभोक्ष्येप्रियोहिमेतातकचोभिरूपः ॥ ५० ॥

यस्यासः अंतरामरणेहिअप्राप्तविद्यत्वाद्यर्थंजीवनमितिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गुरुदेहजःकचः आवृत्यआगत्य तद्वृत्तंअसुरचेष्टितं ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणायशुक्राय ॥ ४३ ॥ प्रेषणकृत्कार्यकर्ता ॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ मर्त्यं त्वंतुमत्प्रभावादमरकल्पासि ब्रह्मवेदः तस्यनमनंस्वार्थप्रकाशेन ॥ ४७ ॥ प्रभावान्ममेतिशेषः उपस्थानेसंध्योपस्थानकालेत्रिसंध्यमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

समाव्हयत् आक्रोशंकृतवान् संरंभात्क्रोधात् सर्वान्दैत्यानेकत्राहूयउपालब्धवानित्यर्थः उपालंभमेवाह असंशयमिति द्विषंतीतिमध्यमपुरुषाप्रयोगःक्रोधावेशसूचनार्थः ॥ ५१ ॥ मांअब्राह्मणंउद रेकचस्यपाकेनब्रह्महत्याप्रसंजनेनकर्तुमिच्छंति व्यभिचरंतिविरुद्धमाचरंतिमदुदरेब्राह्मणप्रवेशनेन अंतःपरिपाकः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ तपसःसंक्षयोगुरूदरविदारणात् क्लेशंसंकीर्णोदरेवासजं ॥

वैशंपायनउवाच सपीडितोदेवयान्यामहर्षिःसमाव्हयत्संरंभाच्चैवकाव्यः ॥ असंशयंमामसुराद्विषंतियेमेशिष्यानागतान्सूदयंति ॥ ५१ ॥ अब्राह्मणं कर्तुमिच्छंतिरौद्रास्तेमांयथाव्यभिचरंतिनित्यं ॥ अप्यस्यपापस्यभवेदिहांतःकंब्रह्महत्यानदहेदपींद्रं ॥ ५२ ॥ गुरोर्हिभीतोविद्ययाचोपहूतःशनैर्वाक्यंजठरे व्याजहार ॥ वैशंपायनउवाच तमब्रवीत्केनपथोपनीतस्त्वंचोदरेतिष्ठसिब्रूहिविप्र ॥ ५३ ॥ कचउवाच तवप्रसादान्नजहातिमांस्मृतिःस्मरा मिसर्वंयच्चयथाचवृत्तं ॥ नत्वेवंस्यात्तपसःसंक्षयोमेततःक्लेशंघोरमिमंसहामि ॥ ५४ ॥ असुरैःसुरायांभवतोऽस्मिदत्तोहत्वादग्ध्वाचूर्णयित्वाचकाव्य ॥ ब्रा ह्मींमायांचासुरींविप्रमायांत्वयिस्थितेकथमेवातिवर्त्तेत् ॥ ५५ ॥ शुक्रउवाच किंतेप्रियंकरवाण्यद्यवत्सेवधेनमेजीवितंस्यात्कचस्य ॥ नान्यत्रकु क्षेर्ममभेदनेनदृश्येत्कचोमद्गतोदेवयानि ॥ ५६ ॥ देवयान्युवाच द्वौमांशोकावग्निकल्पौदहेतांकचस्यनाशस्तवचैवोपघातः ॥ कचस्यनाशेममश र्मनास्तितवोपघातेजीवितुंनास्मिशक्ता ॥ ५७ ॥ शुक्रउवाच संसिद्धरूपोसिबृहस्पतेःसुतयत्त्वांभक्तंभजतेदेवयानी ॥ विद्यामिमांप्राप्नुहिजीवनीं त्वंनचेदिंद्रःकचरूपीत्वमद्य ॥ ५८ ॥ ननिवर्त्तेत्पुनर्जीवन्कश्चिदन्योममोदरात् ॥ ब्राह्मणंवर्जयित्वैकंतस्माद्विद्यामवाप्नुहि ॥ ५९ ॥ पुत्रोभूत्वाभावयभावितो मामस्माद्देहादुपनिष्क्रम्यतात ॥ समीक्षेथाधर्मवतीमवेक्षांगुरोःसकाशात्प्राप्यविद्यांसविद्यः ॥ ६० ॥ वैशंपायनउवाच गुरोःसकाशात्समवाप्यवि द्यांभित्वाकुक्षिंनिर्विचक्रामविप्रः ॥ कचोऽभिरूपस्तत्क्षणाद्ब्राह्मणस्यशुक्लात्ययेपौर्णमास्यामिवेंदुः ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वाचतंपतितंब्रह्मराशिमुत्थापयामासमृतंक चोपि ॥ विद्यांसिद्धांतामवाप्याभिवाद्यंततःकचस्तंगुरुमित्युवाच ॥ ६२ ॥

॥ ५४ ॥ चाद्दैवींमायां.मायात्रयविदित्वयिसतिकोदेवोऽसुरोब्राह्मणोवाऽतिक्रामेत् अतस्त्वदुदरभेदनंमम्मदुःसाध्यमेवेतिभावः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ नचेदिंद्रः इंद्रश्चेत्त्वंतर्हित्वामुदरेजीर्णंकरि ष्याम्येवेतिभावः ॥ ५८ ॥ नेति त्वंतुब्राह्मणत्वादवध्योममेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ भावयजीवय भावितोमयाजीवितः कृतघ्नोमाभूरितिभावः ॥ ६० ॥ शुक्लस्य अन्होरवेर्वाअत्ययेशुक्लात्यये ॥ ६१ ॥ ब्रह्मराशिंवेदराशिं ॥ ६२ ॥

यःश्रोत्रयोरिति यथाममश्रोत्रयोरयंशुकःअमृतंअमरणसाधनींविद्यांनिषिक्तवान्तथान्योपियोमेममनविद्यस्यविद्याशून्यस्य समासेपिनञोनभाडादिवत्प्रकृतिभावः श्रोत्रयोःसद्वस्तुनिर्षिचेत् यःयत्सत् पुंस्त्व मार्षं अमृतंमोक्षरूपं तंनिषेक्तारंअहंपितरंमातरंचमन्ये तस्मैनिषेक्त्रेनद्रुह्येत् कः अस्यकृतंअनेनउपकृतंजानन्नद्रुह्येहं कुधद्रुहेर्ष्येतिसंप्रदानत्वं ॥ ६३ ॥ ऋतस्यकर्मोपास्तिज्ञानकांडात्मकस्यवेदस्य निधीनांविद्यानांनिधिंआश्रयं विद्यायानिधित्वंगोपायमाशेवधिष्टेहमस्मीतिविद्यावचनात् मामां शेवधिर्निधिः प्रतिष्ठाविद्याफलंतच्छून्याअप्रतिष्ठाः निधीनांचतुरन्वयानामितिपाठेअध्ययनंअर्थज्ञानंअनु

यःश्रोत्रयोरमृतंसन्निषिंचेद्योमेनविद्यस्ययथाममायं ॥ तंमन्येहंपितरंमातरंचतस्मैनद्रुह्येत्कृतमस्यजानन् ॥ ६३ ॥ ऋतस्यदातारमनुत्तमस्यनिधिंनिधीनामपिलब्धविद्याः ॥ येनाद्रियंतेगुरुमर्चनीयंपापाँल्लोकांस्तेव्रजंत्यप्रतिष्ठाः ॥ ६४ ॥ वैशंपायनउवाच सुरापानाद्वंचनांप्राप्यविद्वान्संज्ञानाशंचैव महातिघोरं ॥ दृष्ट्वाकचंचापितयाभिरूपंपीतंतदासुरयामोहितेन ॥ ६५ ॥ समन्युरुत्थायमहानुभावस्तदोशनाविप्रहितंचिकीर्षुः ॥ सुरापानंप्रतिसंजातमन्युःकाव्यःस्वयंवाक्यमिदंजगाद ॥ ६६ ॥ योब्राह्मणोद्यप्रभृतीहकश्चिन्मोहात्सुरांपास्यतिमंदबुद्धिः ॥ अपेतधर्मोब्रह्महाचैवसस्यादस्मिँल्लोकेगर्हितःस्यात्परेच ॥ ६७ ॥ मयाचैतांविप्रधर्मोक्तिसीमांमर्यादांवैस्थापितांसर्वलोके ॥ संतोविप्राःशुश्रुवांसोगुरूणांदेवालोकाश्चोपशृण्वंतुसर्वे ॥ ६८ ॥ इतीदमुक्त्वासमहानुभावस्तपोनिधीनांनिधिरप्रमेयः ॥ तान्दानवान्दैवविमूढबुद्धीनिदंसमाहूयवचोऽभ्युवाच ॥ ६९ ॥ आचक्षेवोदानवाबालिशाःस्थसिद्धःकचोवत्स्यतिमत्सकाशे ॥ संजीविनींप्राप्यविद्यांमहात्मातुल्यप्रभावोब्राह्मणोब्रह्मभूतः ॥ ७० ॥ एतावदुक्त्वावचनंविरराम सभार्गवः ॥ दानवाविस्मयाविष्टाःप्रययुःस्वंनिवेशनं ॥ ७१ ॥ गुरोरुष्यसकाशेतुदशवर्षशतानिसः ॥ अनुज्ञातःकचोगंतुमियेषत्रिदशालयं ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणि ययात्युपाख्यानेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच समावृत्तव्रतंतंतुविसृष्टंगुरुणातदा ॥ प्रस्थितंत्रिदशावासंदेवयान्यब्रवीदिदं ॥ १ ॥ ऋषेरंगिरसःपौत्रवृत्तेनाभिजनेनच ॥ भ्राजसेविद्ययाचैवतपसाचदमेनच ॥ २ ॥

ज्ञानंशिष्येभ्यःप्रतिपादनंचेतिचत्वारिकर्माणितेषुअन्वयःसंबंधोयेषांनिधीनांविद्यानामित्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ बालिशाःममोदरेकचंपातयित्वाशीघ्रंतत्कार्यंसिद्धंकृतवंतः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ उष्यउषित्वा ॥ ७२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ समावृत्तव्रतमिति समावृत्तव्रतंसमाप्तव्रतं ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ गुरुःपुत्रोयस्यअंगिरसः पुत्रःपौत्रः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ उत्थिताअनलसा ॥ १५ ॥ १६ ॥ अननुज्ञातस्त्वदुक्तकार्ये ॥ १७ ॥ आर्ष

ऋषिर्यथांगिरामान्यःपितुर्ममहायशाः ॥ तथामान्यश्चपूज्यश्चममभूयोबृहस्पतिः ॥ ३ ॥ एवंज्ञात्वाविजानीहियद्ब्रवीमितपोधन ॥ व्रतस्थेनियमोपेतेय
थावर्ताम्यहंत्वयि ॥ ४ ॥ ससमावृतविद्योमांभक्तांभजितुमर्हसि ॥ गृहाणपाणिंविधिवन्ममंत्रपुरस्कृतं ॥ ५ ॥ कचउवाच पूज्योमान्यश्चभगवान्य
थातवपितामम ॥ तथात्वमनवद्यांगिपूजनीयतरामम ॥ ६ ॥ प्राणेभ्योपिप्रियतराभार्गवस्यमहात्मनः ॥ त्वंभद्रेधर्मतःपूज्यागुरुपुत्रीसदामम ॥ ७ ॥ यथा
ममगुरुर्नित्यंमान्यःशुक्रःपितातव ॥ देवयानितथैवत्वंनैवंमांवक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥ देवयान्युवाच गुरुपुत्रस्यपुत्रोवैनत्वंपुत्रश्चमेपितुः ॥ तस्मात्पूज्यश्च
मान्यश्चममापित्वंद्विजोत्तम ॥ ९ ॥ असुरैर्हन्यमानेचकचत्वयिपुनःपुनः ॥ तदाप्रभृतियाप्रीतिस्तांत्वमद्यस्मरस्वमे ॥ १० ॥ सौहार्देचानुरागेचवेत्थमेभक्ति
मुत्तमां ॥ नमामर्हसिधर्मज्ञत्यक्तुंभक्तामनागसं ॥ ११ ॥ कचउवाच अनियोज्येनियोगेमांनियुनंक्षिशुभव्रते ॥ प्रसीदसुभ्रुत्वंमह्यंगुरोर्गुरुतराशुभे
॥ १२ ॥ यत्रोषितंविशालाक्षित्वयाचंद्रनिभानने ॥ तत्राहमुषितोभद्रेकुक्षौकाव्यस्यभाविनि ॥ १३ ॥ भगिनीधर्मतोमेत्वंमैवंवोचःसुमध्यमे ॥ सुखम
स्म्युषितोभद्रेनमन्युर्विद्यतेमम ॥ १४ ॥ आपृच्छेत्वांगमिष्यामिशिवमाशंसमेपथि ॥ अविरोधेनधर्मस्यस्मर्तव्योस्मिकथांतरे ॥ अप्रमत्तोत्थितानित्यमा
राधयगुरुंमम ॥ १५ ॥ देवयान्युवाच यदिमांधर्मकामार्थेप्रत्याख्यास्यसियाचितः ॥ ततःकचनतेविद्यासिद्धिमेपागमिष्यति ॥ १६ ॥ कचउवा
च गुरुपुत्रीतिकृत्वाहंप्रत्याचक्षेनदोषतः ॥ गुरुणाचाननुज्ञातःकाममेवंशपस्वमां ॥ १७ ॥ आर्षंधर्मंब्रुवणोहंदेवयानियथात्वया ॥ शप्तोनार्होऽस्मिशा
पस्यकामतोद्यनधर्मतः ॥ १८ ॥ तस्माद्भवत्यायःकामोनतथासभविष्यति ॥ ऋषिपुत्रोनतेकश्चिज्जातुपाणिंग्रहीष्यति ॥ १९ ॥ फलिष्यतिनतेविद्यायत्त्वंमा
मात्थतत्तथा ॥ अध्यापयिष्यामितुयंतस्यविद्याफलिष्यति ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठोदेवयानींकचस्तदा ॥ त्रिदशेशालयंशी
घ्रंजगामद्विजसत्तमः ॥ २१ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ बृहस्पतिंसभाज्येदंकचंवचनमब्रुवन् ॥ २२ ॥

ऋषिप्रणीतंसोदरयोरविवाहं कामतःशप्तोस्मिनधर्मतः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

प्रणशिताप्रणंक्ष्यति भागभाक्भागःअयमेवकचोवेदेशंयुशब्देनोच्यते यदेवाब्रह्मणोक्तोश्रद्दधानोयजातेशंयुमेवतस्यबार्हस्पत्यंयज्ञस्याशीर्गच्छतिएतन्ममेत्यब्रवीत्किंमेप्रजायाइतियोपगुरातैशतेनयातयाद्यो निहनत्सहस्रेणयातयाद्योलोहितंकरवद्यावतःप्रस्कंद्यपांसून्संगृह्णात्तावतःसंवत्सरान्पितृलोकंनप्राजानादिति तस्माद्ब्राह्मणायनापगुरेतननिहन्यान्नलोहितंकुर्यादितिश्रुतोवरस्तद्वाक् अपगुरेतनगालयेत् शता दयोनरकविशेषाः ॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ कृतविद्यइति ॥ १ ॥ २ ॥ मघवानिंद्रः मखेषुमघवानस्तीतिभिद्धिः प्रचक्राम गंतुमलंप्रतीतिशे

देवाऊचुः यत्त्वयास्मद्धितंकर्मकृतंवैपरमाद्भुतं ॥ नतयशःप्रणशिताभागभाक्चभविष्यसि ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणियायात्युपाख्यानेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच कृतविद्येकचेप्राप्तेहृष्टरूपादिवौकसः ॥ कचादधीत्यतांविद्यांकृतार्थाभरतर्षभ ॥ १ ॥ सर्वएवसमागम्यशतक्रतुमथाब्रुवन् ॥ कालस्तेविक्रमस्याद्यजहिशत्रून्पुरंदर ॥ २ ॥ एवमुक्तस्तुसहितैस्त्रिदशैर्मघवांस्तदा ॥ तथेत्युक्त्वाप्रचक्रामसोऽपश्यतवनेस्त्रियः ॥ ३ ॥ क्रीडंतीनांतुकन्यानांवनेचैत्ररथोपमे ॥ वायुभूतःसवस्त्राणिसर्वाण्येवव्यमिश्रयत् ॥ ४ ॥ ततोजलात्समुत्तीर्यकन्यास्ताःसहितास्तदा ॥ वस्त्राणिजगृहुस्तानियथासन्नान्यनेकशः ॥ ५ ॥ तत्रवासोदेवयान्याःशर्मिष्ठाजगृहेतदा ॥ व्यतिमिश्रमजानंतीदुहितावृषपर्वणः ॥ ६ ॥ ततस्तयोर्मिथस्तत्रविरोधःसमजायत ॥ देवयान्याश्चराजेंद्रशर्मिष्ठायाश्चतत्कृते ॥ ७ ॥ देवयान्युवाच कस्माद्गृह्णासिमेवस्त्रंशिष्याभूत्वाममासुरि ॥ समुदाचारहीनायानतेसाधुभविष्यति ॥ ८ ॥ शर्मिष्ठोवाच आसीनंचशयानंचपितातेपितरंमम ॥ स्तौतिवंदीवचाभीक्ष्णंनीचैःस्थित्वाविनीतवत् ॥ ९ ॥ याचतस्त्वंहिदुहितास्तुवतःप्रतिगृह्णतः ॥ सुताहंस्तूयमानस्यददतोऽप्रतिगृह्णतः ॥ १० ॥ आदुन्वस्वविदुन्वस्वद्रुह्यकुप्यस्वयाचकि ॥ अनायुधासायुधायारिक्ताक्षुभ्यसिभिक्षुकि ॥ ११ ॥ लप्स्यसेप्रतियोद्धारंनहित्वांगणयाम्यहं ॥ वैशंपायनउवाच समुच्छ्रयंदेवयानींगतांसक्तांचवाससि ॥ १२ ॥ शर्मिष्ठाप्राक्षिपत्कूपेततःस्वपुरमागमत् ॥ हतेयमितिविज्ञायशर्मिष्ठापापनिश्चया ॥ १३ ॥

षः ॥ ३ ॥ वायुभूतइंद्रः कन्याद्वयद्वाराशुक्रदानवयोर्विरोधोत्पादनार्थं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ समुदाचरःसदाचारः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ आदुन्वस्वेति अत्रयथाइंद्रेणयुजातरुषेमदत्रमित्यत्रउःसिपूशपूचेतिवहुलंछंदसीतिबाहुलकाद्विकरणत्रयं एवमिहाप्यार्षत्वात्श्नुःशपूचेतिविकरणद्वयं आदुन्वस्वआभिमुख्येनवक्षस्ताडनादिनासंतापंप्राप्नुहि विदुन्वस्वपांसुषुलुंठनादिना द्रुह्यद्रोहंचिरकालिकंक्रोधंकुरुकुप्यस्वसद्यःपरानिष्टफलोयन्नःकोपस्तंकुरु रिक्तादरिद्रा ॥ ११ ॥ प्रतियोद्धारंप्रहर्तारंशत्रुंमामेव समुच्छ्रयंसत्यवचनेनमहत्त्वं ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ युग्याःरथवाहकाः हयाःकेवलाश्वाः उदकंपीयतेस्मादितिउदपानंकूपं ॥ १५ ॥ १६ ॥ वल्गुनामंजुना श्यामाषोडशवार्षिकीयौवनाढ्या मुमृष्टानिदिव्यानि ॥ १७ ॥वीरुधालताः ॥ १८ ॥

अनवेक्ष्ययया॑वेश्मक्रोधवेगपरायणा ॥ अथतंदेशमभ्यागाद्ययातिर्नहुषात्मजः ॥ १४ ॥ श्रांतयुग्यःश्रांतहयोमृगलिप्सुःपिपासितः ॥ सनाहुषःप्रेक्षमाण उदपानंगतोदकं ॥ १५ ॥ ददर्शराजातांतत्रकन्यामग्निशिखामिव ॥ तामपृच्छत्सदृष्ट्वैवकन्याममरवर्णिनीं ॥ १६ ॥ सांत्वयित्वानृपश्रेष्ठःसाम्नापरमवल्गुना ॥ कात्वंताम्रनखीश्यामासुमृष्टमणिकुंडला ॥ १७ ॥ दीर्घंध्यायसिचात्यर्थंकस्माच्छोचसिचातुरा ॥ कथंचपतिताऽस्यस्मिन्कूपेवीरुत्तृणावृते ॥ १८ ॥ दुहिताचैवकस्यत्वंवदसत्यंसुमध्यमे ॥ देवयान्युवाच योसौदेवैर्हतान्दैत्यानुत्थापयतिविद्यया ॥ १९ ॥ तस्यशुक्रस्यकन्याहंसमांनूनंनबुध्यते ॥ एषमेदक्षिणोराजन्पाणिस्ताम्रनखांगुलिः ॥ २० ॥ समुद्धरगृहीत्वामांकुलीनस्त्वंहिमेमतः ॥ जानामिहित्वांसंशांतंवीर्यवंतंयशस्विनं ॥ २१ ॥ तस्मान्मांपतितामस्मात्कूपादुद्धर्तुमर्हसि ॥ वैशंपायनउवाच तामथोब्राह्मणींराजाविज्ञायनहुषात्मजः ॥ २२ ॥ गृहीत्वादक्षिणेपाणावुज्जहारततोऽवटात् ॥ उद्धृत्यचैनांतरसातस्मात्कूपान्नराधिपः ॥ २३ ॥ आमंत्रयित्वासुश्रोणींययातिःस्वपुरंययौ ॥ गतेतुनाहुषेतस्मिन्देवयान्यप्यनिंदिता ॥ २४ ॥ उवाचशोकसंतप्ताघूर्णिकामागतांपुरः ॥ देवयान्युवाच त्वरितंघूर्णिकेगच्छशीघ्रमाचक्ष्वमेपितुः ॥ २५ ॥ नेदानींसंप्रवेक्ष्यामिनगरंवृषपर्वणः ॥ वैशंपायनउवाच सा तत्रत्वरितंगत्वाघूर्णिकाऽसुरमंदिरं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वाकाव्यमुवाचेदंसंभ्रमाविष्टचेतना ॥ आचचक्षेमहाप्राज्ञंदेवयानींवनेहतां ॥ २७ ॥ शर्मिष्ठयामहाभागदुहित्रावृषपर्वणः ॥ श्रुत्वादुहितरंकाव्यस्तत्रशर्मिष्ठयाहतां ॥ २८ ॥ त्वरयानिर्ययौदुःखान्मार्गमाणःसुतांवने ॥ दृष्ट्वादुहितरंकाव्योदेवयानींततोवने ॥ २९ ॥ बाहुभ्यांसंपरिष्वज्यदुःखितोवाक्यमब्रवीत् ॥ आत्मदोषैर्नियच्छंतिसर्वेदुःखसुखेजनाः ॥ ३० ॥ मन्येदुश्चरितंतेऽस्तियस्येयंनिष्कृतिःकृता ॥ देवयान्युवाच निष्कृतिर्मेऽस्तुवामाऽस्तुशृणुष्वावहितोमम ॥ ३१ ॥ शर्मिष्ठयायदुक्ताऽस्मिदुहित्रावृषपर्वणः ॥ सत्यंकिलैतत्साप्राहदैत्यानामसिगायनः ॥ ३२ ॥ एवंहिमेकथयतिशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ वचनंतीक्ष्णपरुषंक्रोधरक्तेक्षणाभृशं ॥ ३३ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अवटात्गर्तात् ॥ २३ ॥ २४ ॥ घूर्णिकांदासीं ॥ २५ ॥ २६ ॥ हतांताडितां ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ नियच्छंति प्रयच्छंति आत्मदोषैर्हेतुभिःस्वकर्मभिरेवसुखदुःखेजनाःप्राप्यंते नतुजनस्यापराधइत्यर्थः ॥ ३० ॥ एतदेवाह मन्येइति निष्कृतिःफलभोगेननिरसनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तीक्ष्णंमर्मभिन् यतःपरुषंनिष्ठुराक्षरं ॥ ३३ ॥

॥३४॥ इदंपूर्वोक्तं ॥३५॥३६॥३७॥ नाहुषःययातिः ममऐश्वर्यंनिर्द्वंद्वमप्रतिपक्षंबलमस्ति ॥३८॥ ईश्वरत्वमेवाह यच्चेति स्वयंभुवात्वमसीत्यादिनावेदेनकरणेनतुष्टेनगुरुणेतिशेषः ॥ ३९ ॥ अहंमनुरभवं सूर्यश्चेतिवद्वामदेववद्वस्यसार्वात्म्यानुभवमाह अहमिति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ यइति अति

स्तुवतोदुहितानित्यंयाचतःप्रतिगृह्णतः ॥ अहंतुस्तूयमानस्यददतोऽप्रतिगृह्णतः ॥ ३४ ॥ इदंमामाहशर्मिष्ठादुहितावृषपर्वणः ॥ क्रोधसंरक्तनयनादर्पपूर्णापुनःपुनः ॥ ३५ ॥ यद्यहंस्तुवतस्तातदुहिताप्रतिगृह्णतः ॥ प्रसादयिष्येशर्मिष्ठामित्युक्तातुसखीमया ॥ ३६ ॥ शुक्रउवाच स्तुवतोदुहितानत्वंयाचतःप्रतिगृह्णतः ॥ अस्तोतुःस्तूयमानस्यदुहितादेवयान्यसि ॥ ३७ ॥ वृषपर्वैववेदैतच्छक्रोराजाचनाहुषः ॥ अचिंत्यंब्रह्मनिर्द्वंद्वमैश्वर्यंहिबलंमम ॥ ३८ ॥ यच्चकिंचित्सर्वगतंभूमौवायदिवादिवि ॥ तस्याहमीश्वरोनित्यंतुष्टेनोक्तःस्वयंभुवा ॥ ३९ ॥ अहंजलंविमुंचामिप्रजानांहितकाम्यया ॥ पुष्णाम्यौषधयःसर्वाइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ ४० ॥ वैशंपायनउवाच एवंविषादमापन्नांमन्युनासंप्रपीडितां ॥ वचनैर्मधुरैःश्लक्ष्णैःसांत्वयामासतांपिता ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्व० ययात्युपाख्यानेऽष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ शुक्रउवाच यःपरेषांनरोनित्यमतिवादांस्तितिक्षते ॥ देवयानिविजानीहितेनसर्वमिदंजितं ॥ १ ॥ यःसमुत्पतितंक्रोधंनिगृह्णातिहयंयथा ॥ सयंतेत्युच्यतेसद्भिर्नयोरश्मिषुलंबते ॥ २ ॥ यःसमुत्पतितंक्रोधमक्रोधेननिरस्यति ॥ देवयानिविजानीहितेनसर्वमिदंजितं ॥ ३ ॥ यःसमुत्पतितंक्रोधंक्षमयेहनिरस्यति ॥ यथोरगस्त्वचंजीर्णांसवैपुरुषउच्यते ॥ ४ ॥ यःसंधारयतेमन्युंयोतिवादांस्तितिक्षते ॥ यश्चतप्तोनतपतिदृढंसोऽर्थस्यभाजनं ॥ ५ ॥ योयजेदपरिश्रांतोमासिमासिशतंसमाः ॥ नक्रुद्ध्येद्यश्चसर्वस्यतयोरक्रोधनोऽधिकः ॥ ॥ ६ ॥ यत्कुमाराःकुमार्यश्चवैरंकुर्युरचेतसः ॥ नतत्प्राज्ञोऽनुकुर्वीतनविदुस्तेबलाबलं ॥ ७ ॥ देवयान्युवाच वेदाहंतातबालाऽपिधर्माणांयदिहांतरं ॥ अक्रोधेचातिवादेचवेदचापिबलाबलं ॥ ८ ॥ शिष्यस्याशिष्यवृत्तेस्तुनक्षंतव्यंबुभूषता ॥ तस्मात्संकीर्णवृत्तेषुवासोममनरोचते ॥ ९ ॥ पुमांसोयेहिनिंदंतिवृत्तेनाभिजनेनच ॥ नतेषुनिवसेत्प्राज्ञःश्रेयोऽर्थीपापबुद्धिषु ॥ १० ॥

वादान्निंदावचनानि ॥ १ ॥ रश्मिषुक्रोधफलभूतास्वापत्सु पक्षेस्पष्टोऽर्थः ॥ २ ॥ अक्रोधेनक्रोधविरोधिन्याक्षमया ॥ ३ ॥ ४ ॥ अर्थस्यपुरुषार्थचतुष्टयस्य ॥ ५ ॥ यजेत्पितृयज्ञेन तस्मान्मासिपितृभ्यःक्रियतइतिश्रुतेः एतेनअन्ययज्ञेभ्यःपितृयज्ञःश्रेष्ठइतिसूचितं ॥ ६ ॥ यदिति अचेतसोमूढाः बाल्याच्छर्मिष्ठयाकृतमस्माभिःक्षंतव्यमेवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति काव्यःकविपुत्रः समन्युःसक्रोधः ॥ १ ॥ २ ॥ पुत्रेष्विति ननुपितृकृतंपुत्रेणभुज्यतेचेच्छास्त्रफलंप्रयोक्तरीतिन्यायविरोधापत्तिरितिचेन्न योवैभागिनंभागान्नुदतेचयतेवैनंससयदिवैनंनचयतेथपुत्रमथपौत्रंचयतइतिधनमानभागिनांदूरीकरणादवश्यंस्वयं

येत्वेनमभिजानंतिवृत्तेनाभिजनेनवा ॥ तेषुसाधुषुवस्तव्यंसवासःश्रेष्ठउच्यते ॥ ११ ॥ वाग्दुरुक्तंमहाघोरंदुहितुर्वृषपर्वणः ॥ ममममथ्नातिहृदयमग्निकामइवारणिं ॥ १२ ॥ नह्यतोदुष्करतरंमन्येलोकेष्वपित्रिषु ॥ यःसपत्नश्रियंदीप्तांहीनश्रीःपर्युपासते ॥ मरणंशोभनंतस्यइतिविद्वज्जनाविदुः ॥ १३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेऊनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकाव्योभृगुश्रेष्ठःसमन्युरुपगम्यह ॥ वृषपर्वाणमासीनमित्युवाचाविचारयन् ॥ १ ॥ नाधर्मश्चरितोराजन्सद्यःफलतिगौरिव ॥ शनैरावर्त्यमानोहिकर्तुर्मूलानिकृंतति ॥ २ ॥ पुत्रेषुवानप्तृषुवानचेदात्मनिपश्यति ॥ फलत्येवध्रुवंपापंगुरुभक्तमिवोदरे ॥ ३ ॥ यदघातयथाविप्रंकचमांगिरसंतदा ॥ अपापशीलंधर्मज्ञंशुश्रूषुंमद्गृहेरतं ॥ ४ ॥ वधादनर्हतस्तस्यवधाच्चदुहितुर्मम ॥ वृषपर्वन्निबोधेदंत्यक्ष्यामित्वांसबांधवं ॥ स्थातुंत्वद्विषयेराजन्नशक्ष्यामित्वयासह ॥ ५ ॥ अहोमामभिजानासिदैत्यमिथ्याप्रलापिनं ॥ यथेममात्मनोदोषंननियच्छस्युपेक्षसे ॥ ६ ॥ वृषपर्वोवाच नाधर्मंनमृषावादंत्वयिजानामिभार्गव ॥ त्वयिधर्मश्चसत्यंचतत्प्रसीदतुनोभवान् ॥ ७ ॥ यद्यस्मानपहायत्वमितोगच्छसिभार्गव ॥ समुद्रंसंप्रवेक्ष्यामोनान्यदस्तिपरायणं ॥ ८ ॥ शुक्रउवाच समुद्रंप्रविशध्वंवादिशोवाद्रवतासुराः ॥ दुहितुर्नाप्रियंसोढुंशक्तोऽहंदयिताहिमे ॥ ९ ॥ प्रसाद्यतांदेवयानीजीवितंयत्रमेस्थितं ॥ योगक्षेमकरस्तेहमिंद्रस्येवबृहस्पतिः ॥ १० ॥ वृषपर्वोवाच यत्किंचिदसुरेंद्राणांविद्यतेवसुभार्गव ॥ भुविहस्तिगवाश्वंचतस्यत्वंममचेश्वरः ॥ ११ ॥ शुक्रउवाच यत्किंचिदस्तिद्रविणंदैत्येंद्राणांमहासुर ॥ तस्येश्वरोऽस्मियद्येषादेवयानीप्रसाद्यतां ॥ १२ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तथेत्याहवृषपर्वामहाकविः ॥ देवयान्यंतिकंगत्वातमर्थंप्राहभार्गवः ॥ १३ ॥ देवयान्युवाच यदित्वमीश्वरस्तातराज्ञोवित्तस्यभार्गव ॥ नाभिजानामितत्तेहंराजातुवदतुस्वयं ॥ १४ ॥

पुत्रःपौत्रोवानश्यतीतिश्रुतेः न्यायस्यतुजातेष्ट्यादिवत्पुत्रगतमपिफलंतदेकात्म्याभिमानात्पितर्यपिवक्तुंशक्यमतोनव्याकोपः मृतेपिपितरिपुत्राणांदारिद्र्यदौर्जन्यादिनाश्राद्धलोपादिकृतंदुःखादिफलमन्वेत्येवेतिसुष्ठूक्तंपुत्रेषुवेत्यादि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ उपेक्षसेशपथमात्रेणमांसांत्वयसिनतुदुष्टंदोषंनिगृह्णासि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ महाकविरित्यादिपृथग्वाक्यं ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ दासीमिति इदंदेवयान्याप्रार्थितंदासीसहस्रंशर्मिष्ठापरिवारभूतादासीसहस्रादन्यत् द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यामितिवाक्यशेषात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

वृषपर्वोवाच यंकाममभिकामाऽसिदेवयानिशुचिस्मिते॥ तत्तेहंसंप्रदास्यामियदिवापिहिदुर्लभं॥ १५॥ देवयान्युवाच दासींकन्यासहस्रेणश र्मिष्ठामभिकामये॥ अनुमांतत्रगच्छेत्सायत्रदद्याच्चमेपिता॥१६॥ वृषपर्वोवाच उत्तिष्ठत्वंगच्छधात्रिशर्मिष्ठांशीघ्रमानय॥ यंचकामयतेकामंदेव यानीकरोतुतं॥ १७॥ वैशंपायनउवाच ततोधात्रीतत्रगत्वाशर्मिष्ठांवाक्यमब्रवीत् ॥ उत्तिष्ठभद्रेशर्मिष्ठेज्ञातीनांसुखमावह॥ १८ ॥ त्यजतिब्राह्म णःशिष्यान्देवयान्याप्रचोदितः॥ सायंकामयतेकामंसकार्योऽद्यत्वयाऽनघे॥ १९ ॥ शर्मिष्ठोवाच यंसाकामयतेकामंकरवाण्यहमद्यतं॥ यद्येवमा ह्वयेच्छुक्रोदेवयानीकृतेहिमां॥ मद्दोषान्माऽगमच्छुक्रोदेवयानीचमत्कृते॥२०॥ वैशंपायनउवाच ततःकन्यासहस्रेणवृताशिविकयातदा॥ पितुर्नि योगात्त्वरितानिश्चक्रामपुरोत्तमात्॥ २१॥ शर्मिष्ठोवाच अहंदासीसहस्रेणदासीतेपरिचारिका॥ अनुत्वांतत्रयास्यामियत्रदास्यतितेपिता॥२२॥ देवयान्युवाच स्तुवतोदुहिताऽहंतेयाचतःप्रतिगृह्णतः॥ स्तूयमानस्यदुहिताकथंदासीभविष्यसि ॥ २३ ॥ शर्मिष्ठोवाच येनकेनचिदार्त्तानांज्ञा तीनांसुखमावहेत्॥ अतस्त्वामनुयास्यामियत्रदास्यतितेपिता॥ २४ ॥ वैशंपायनउवाच प्रतिश्रुतेदासभावेदुहित्रावृषपर्वणः ॥ देवयानीनृपश्रेष्ठ पितरंवाक्यमब्रवीत्॥ २५॥ देवयान्युवाच प्रविशामिपुरंताततुष्टास्मिद्विजसत्तम ॥ अमोघंतवविज्ञानमस्तिविद्याबलंचते॥ २६॥ वैशंपायन उवाच एवमुक्तोदुहित्रासद्विजश्रेष्ठोमहायशाः ॥ प्रविवेशपुरंहृष्टःपूजितःसर्वदानवैः ॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणियया त्युपाख्यानेऽशीतितमोऽध्यायः॥ ८० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच अथदीर्घस्यकालस्यदेवयानीनृपोत्तम॥ वनंतदेवनिर्याता क्रीडार्थंवरवर्णिनी॥ १॥ तेनदासीसहस्रेणसार्धंशर्मिष्ठयातदा॥ तमेवदेशंसंप्राप्तायथाकामंचचारसा॥ २॥ ताभिःसखीभिःसहितासर्वाभिर्मुदिताभृशं॥ क्रीडंत्योऽभिरताःसर्वाःपिबंत्योमधुमाधवीं॥ ३॥ खादंत्योविविधान्भक्ष्यान्विदशंत्यःफलानिच॥ पुनश्चनाहुषोराजामृगलिप्सुर्यदृच्छया॥ ४॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ विज्ञानंब्रह्मानुभवः विद्यामृतसंजीविनी ॥ २६ ॥ २७॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअशीतितमोऽध्यायः॥ ८० ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥
अर्थेति ॥ १ ॥ तेनस्वयंवृतेनशर्मिष्ठयास्वीयदासीसहस्रोपेतया ॥ २ ॥ मधुमाधवींमधुवृक्षजांमदिरां ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ पिबंतीःपेयं ललमानाःक्रीडंतीः ॥ ६ ॥ ७ ॥ द्वाभ्यामित्युक्तार्थं गोत्रेवंशकरावृषी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विधानंदैवं अनुवर्त्ततेअनुसृत्यास्ति ॥ १२ ॥ १३ ॥ राज्ञोरूपंब्राह्मीवाक्केत्यत्र हेतुद्वयंव्युत्क्रमेणाह ब्रह्मेति ॥ १४ ॥ अर्थेनकार्येणवारिजंमीनंपद्मादिवा ॥ १५ ॥ अनुयुक्तोस्मिपलायितेमृगेश्रांतोस्मि ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संसृष्टंउच्छिन्नस्यक्षत्रस्यब्राह्मणवीर्यादेवपुनरुद्भवात्

तमेवदेशंसंप्राप्तोजलार्थीश्रमकर्शितः॥ ददर्शदेवयानींसशर्मिष्ठांताश्चयोषितः ॥ ५ ॥ पिबंतीर्ललमानाश्चदिव्याभरणभूषिताः॥ उपविष्टांचददर्शदेवयानींशुचिस्मितां॥ ६॥ रूपेणाप्रतिमांतासांस्त्रीणांमध्येवरांगनां ॥ शर्मिष्ठयासेव्यमानांपादसंवाहनादिभिः ॥ ७ ॥ ययातिरुवाच द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यांद्विकन्येपरिवारिते॥ गोत्रेचनामनीचैवद्वयोःपृच्छाम्यहंशुभे॥ ८ ॥ देवयान्युवाच आख्यास्याम्यहमादत्स्ववचनंमेनराधिप ॥ शुक्रोनामासुरगुरुःसुतांजानीहितस्यमां॥ ९ ॥ इयंचमेसखीदासीयत्राहंतत्रगामिनी॥ दुहितादानवेंद्रस्यशर्मिष्ठावृषपर्वणः ॥ १० ॥ ययातिरुवाच कथंतुतेसखीदासीकन्येयंवरवर्णिनी॥ असुरेंद्रसुतासुभ्रूःपरंकौतूहलंहिमे॥ ११ ॥ देवयान्युवाच सर्वएवनरश्रेष्ठविधानमनुवर्तते ॥ विधानविहितंमत्वामाविचित्राःकथाःकृथाः॥ १२ ॥ राजवद्रूपवेषौतेब्राह्मींवाचंबिभर्षिच॥ कोनामत्वंकुतश्चासिकस्यपुत्रश्चशंसमे ॥ १३ ॥ ययातिरुवाच ब्रह्मचर्येणवेदोमेकृत्स्नःश्रुतिपथंगतः॥ राजाहंराजपुत्रश्चययातिरितिविश्रुतः॥ १४॥ देवयान्युवाच केनास्यर्थेननृपतेइमंदेशमुपागतः॥ जिघृक्षुर्वारिजंकिंचिदथवामृगलिप्सया॥ १५॥ ययातिरुवाच मृगलिप्सुरहंभद्रेपानीयार्थमुपागतः॥ बहुधाप्यनुयुक्तोऽस्मितदनुज्ञातुमर्हसि॥ १६॥ देवयान्युवाच द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यांदास्याशर्मिष्ठयासह॥ त्वदधीनाऽस्मिभद्रंतेसखाभर्ताचमेभव॥ १७॥ ययातिरुवाच विद्ध्यौशनसिभद्रंतेनत्वामर्होस्मिभाविनि॥ अविवाह्याहिराजानोदेवयानिपितुस्तव॥ १८॥ देवयान्युवाच संसृष्टंब्रह्मणाक्षत्रंक्षत्रेणब्रह्मसंहितं ॥ ऋषिश्चाप्यृषिपुत्रश्चनाहुषांगवहस्वमां॥ १९॥ ययातिरुवाच एकदेहोद्भवावर्णाश्चत्वारोऽपिवरांगने॥ पृथक्धर्माःपृथक्शौचास्तेषांतुब्राह्मणोवरः॥ २०॥

ब्रह्मणाक्षत्रेसंसृष्टं क्षत्रियकन्यासुलोपामुद्रादिषुब्राह्मणानामुत्पत्तिदर्शनात् क्षत्रेणब्रह्मसंहितंसंमिश्रं ऋषिःबुधादिलायांपुरूरवास्ततआयुस्ततोनहुषस्ततस्त्वमिति क्षत्रियकन्यायांब्राह्मणाज्जातोब्राह्मणः क्षत्रियदारेषुब्राह्मणाज्जातस्तुक्षत्रियएवेत्यामहेपिइलायांक्षत्रियदारत्वाभावाद्युष्माकमृषित्वमेवनथ्यमित्यर्थः हेअंगवहस्वपरिणयस्व ॥ १९ ॥ एकस्येश्वरस्यदेहोदेहावयवाः मुखबाहूरुपादास्तदुद्भवाः ॥ २० ॥

॥ १५ ॥ दासीमिति इदंदेवयान्याप्रार्थितंदासीसहस्रंशर्मिष्ठापरिवारभूतादासीसहस्रादन्यत् द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यामितिवाक्यशेषात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

वृषपर्वोवाच यंकाममभिकामाऽसिदेवयानिशुचिस्मिते ॥ तत्तेहंसंप्रदास्यामियदिवापिहिदुर्लभं ॥ १५ ॥ देवयान्युवाच दासींकन्यासहस्रेणशर्मिष्ठामभिकामये ॥ अनुमांतत्रगच्छेत्सायत्रदद्याच्चमेपिता ॥ १६ ॥ वृषपर्वोवाच उत्तिष्ठत्वंगच्छधात्रिशर्मिष्ठांशीघ्रमानय ॥ यंचकामयतेकामंदेवयानीकरोतुतं ॥ १७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोधात्रीतत्रगत्वाशर्मिष्ठांवाक्यमब्रवीत् ॥ उत्तिष्ठभद्रेशर्मिष्ठेज्ञातीनांसुखमावह ॥ १८ ॥ त्यजतिब्राह्मणःशिष्यान्देवयान्याप्रचोदितः ॥ सायंकामयतेकामंसकार्योऽद्यत्वयाऽनघे ॥ १९ ॥ शर्मिष्ठोवाच यंसाकामयतेकामंकरवाण्यहमद्यतं ॥ यद्येवमाह्वयेच्छुक्रोदेवयानीकृतेहिमां ॥ मद्दोषान्माऽगमच्छुक्रोदेवयानीचमत्कृते ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच ततःकन्यासहस्रेणवृताशिविकयातदा ॥ पितुर्नियोगात्त्वरितानिश्चक्रामपुरोत्तमात् ॥ २१ ॥ शर्मिष्ठोवाच अहंदासीसहस्रेणदासीतेपरिचारिका ॥ अनुत्वांतत्रयास्यामियत्रदास्यतितेपिता ॥ २२ ॥ देवयान्युवाच स्तुवतोदुहिताऽहंतेयाचतःप्रतिगृह्णतः ॥ स्तूयमानस्यदुहिताकथंदासीभविष्यसि ॥ २३ ॥ शर्मिष्ठोवाच येनकेनचिदार्तानांज्ञातीनांसुखमावहेत् ॥ अतस्त्वामनुयास्यामियत्रदास्यतितेपिता ॥ २४ ॥ वैशंपायनउवाच प्रतिश्रुतेदासभावेदुहित्रावृषपर्वणः ॥ देवयानीनृपश्रेष्ठपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २५ ॥ देवयान्युवाच प्रविशामिपुरंताततुष्टास्मिद्विजसत्तम ॥ अमोघंतवविज्ञानमस्तिविद्याबलंचते ॥ २६ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तोदुहित्रासद्विजश्रेष्ठोमहायशाः ॥ प्रविवेशपुरंहृष्टःपूजितःसर्वदानवैः ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच अथदीर्घस्यकालस्यदेवयानीनृपोत्तम ॥ वनंतदेवनिर्याताक्रीडार्थंवरवर्णिनी ॥ १ ॥ तेनदासीसहस्रेणसार्धंशर्मिष्ठयातदा ॥ तमेवदेशंसंप्राप्तायथाकामंचचारसा ॥ २ ॥ ताभिःसखीभिःसहितासर्वाभिर्मुदिताभृशं ॥ क्रीडंत्योऽभिरताःसर्वाःपिबंत्योमधुमाधवीं ॥ ३ ॥ खादंत्योविविधान्भक्ष्यान्विदशंत्यःफलानिच ॥ पुनश्चनाहुषोराजामृगलिप्सुर्यदृच्छया ॥ ४ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ विज्ञानंब्रह्मानुभवः विद्यामृतसंजीविनी ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अथेति ॥ १ ॥ तेनस्वयंवृतेनशर्मिष्ठयास्वीयदासीसहस्रोपेतया ॥ २ ॥ मधुमाधवींमधुवृक्षजांमदिरां ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ पिबंतीः पेयं ललमानाः क्रीडंतीः ॥ ६ ॥ ७ ॥ द्वाभ्यामित्युक्तार्थं गोत्रेवंशकरादृषी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विधानंदैवं अनुवर्त्ततेअनुसृत्यास्ति ॥ १२ ॥ १३ ॥ राज्ञोरूपंब्राह्मीवाक्केत्यत्र हेतुद्वयंव्युत्क्रमेणाह ब्रह्मेति ॥ १४ ॥ अर्थेनकार्येणवारिजंमीनंपद्मादिवा ॥ १५ ॥ अनुयुक्तोस्मिपलायितेमृगेश्रांतोस्मि ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संसृष्टंउच्छिन्नस्यक्षत्रस्यब्राह्मणवीर्यादेवपुनरुद्भवात्

तमेवदेशंसंप्राप्तोजलार्थीश्रमकर्शितः ॥ ददर्शदेवयानींसशर्मिष्ठांताश्चयोषितः ॥ ५ ॥ पिबंतीर्ललमानाश्चदिव्याभरणभूषिताः ॥ उपविष्टांचददर्शदेवयानींशुचिस्मितां ॥ ६ ॥ रूपेणाप्रतिमांतासांस्त्रीणांमध्येवरांगनां ॥ शर्मिष्ठयासेव्यमानांपादसंवाहनादिभिः ॥ ७ ॥ ययातिरुवाच द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यांद्विकन्येपरिवारिते ॥ गोत्रेचनाम्नीचैवद्वयोःपृच्छाम्यहंशुभे ॥ ८ ॥ देवयान्युवाच आख्यास्याम्यहमादत्स्ववचनंमेनराधिप ॥ शुक्रोनामासुरगुरुःसुतांजानीहितस्यमां ॥ ९ ॥ इयंचमेसखीदासीयत्राहंतत्रगामिनी ॥ दुहितादानवेंद्रस्यशर्मिष्ठावृषपर्वणः ॥ १० ॥ ययातिरुवाच कथंतुतेसखीदासीकन्येयंवरवर्णिनी ॥ असुरेंद्रसुतासुभ्रूःपरंकौतूहलंहिमे ॥ ११ ॥ देवयान्युवाच सर्वएवनरश्रेष्ठविधानमनुवर्तते ॥ विधानविहितंमत्वामाविचित्राःकथाःकृथाः ॥ १२ ॥ राजवद्रूपवेषौतब्राह्मींवाचंबिभर्षिच ॥ कोनामत्वंकुतश्चासिकस्यपुत्रश्चशंसमे ॥ १३ ॥ ययातिरुवाच ब्रह्मचर्येणवेदोमेकृत्स्नःश्रुतिपथंगतः ॥ राजाहंराजपुत्रश्चययातिरितिविश्रुतः ॥ १४ ॥ देवयान्युवाच केनास्यर्थेननृपतेइमंदेशमुपागतः ॥ जिघृक्षुर्वारिजंकिंचिदथवामृगलिप्सया ॥ १५ ॥ ययातिरुवाच मृगलिप्सुरहंभद्रेपानीयार्थमुपागतः ॥ बहुधाप्यनुयुक्तोऽस्मितदनुज्ञातुमर्हसि ॥ १६ ॥ देवयान्युवाच द्वाभ्यांकन्यासहस्राभ्यांदास्याशर्मिष्ठयासह ॥ त्वदधीनाऽस्मिभद्रंतेसखाभर्ताचमेभव ॥ १७ ॥ ययातिरुवाच विद्ध्यौशनसिभद्रंतेनत्वामर्होस्मिभाविनि ॥ अविवाह्याहिराजानोदेवयानिपितुस्तव ॥ १८ ॥ देवयान्युवाच संसृष्टंब्रह्मणाक्षत्रंक्षत्रेणब्रह्मसंहितं ॥ ऋषिश्चाप्यृषिपुत्रश्चनाहुषांगवहस्वमां ॥ १९ ॥ ययातिरुवाच एकदेहोद्भवावर्णाश्चत्वारोऽपिवरांगने ॥ पृथक्धर्माःपृथक्शौचास्तेषांतुब्राह्मणोवरः ॥ २० ॥

ब्रह्मणाक्षत्रेसंसृष्टं क्षत्रियकन्यासुलोपामुद्रादिषुब्राह्मणानामुत्पत्तिदर्शनात् क्षत्रेणब्रह्मसंहितंसंमिश्रं ऋषिःबुधादिलायांपुरूरवास्ततआयुस्ततोनहुषस्ततस्त्वमिति क्षत्रियकन्यायांब्राह्मणाज्जातोब्राह्मणः क्षत्रियदारेषुब्राह्मणाज्जातस्तुक्षत्रियएवेत्याशङ्क्येपिइलायांक्षत्रियदारत्वाभावाद्युष्माकमृषित्वमेवतथ्यमित्यर्थः हेअंगवहस्वपरिणयस्व ॥ १९ ॥ एकस्येश्वरस्यदेहोदेहावयवाः मुखबाहूरुपादास्तदुद्भवाः ॥ २० ॥

प्रागेवत्वयाममपाणिग्रहणंकृतमतइदानींविचारावसरोनास्तीत्याशयेनाह पाणीति पाणिधर्मःपाणिग्रहणाख्योधर्मः ॥ २१ ॥ २२ ॥ ययातिस्तुस्वस्यशर्मिष्ठासक्त्यादेवयान्याःप्रकोपेसतिशुक्राद्भीतःसम्म

देवयान्युवाच पाणिधर्मोनाहुषायंनपुंभिःसेवितःपुरा ॥ तंमेत्वमग्रहीरग्रेवृणोमित्वामहंततः ॥ २१ ॥ कथंनुमेमनस्विन्याःपाणिमन्यःपुमान्स्पृशेत् ॥ गृहीतमृषिपुत्रेणस्वयंवाप्यृषिणात्वया ॥ २२ ॥ ययातिरुवाच क्रुद्धादाशीविषात्सर्पाज्ज्वलनात्सर्वतोमुखात् ॥ दुराधर्षतरोविप्रोज्ञेयःपुंसाविजानता ॥ ॥ २३ ॥ देवयान्युवाच कथमाशीविषात्सर्पाज्ज्वलनात्सर्वतोमुखात् ॥ दुराधर्षतरोविप्रइत्यात्थपुरुषर्षभ ॥ २४ ॥ ययातिरुवाच एकमाशीविषोहंतिशस्त्रेणैकश्चवध्यते ॥ हंतिविप्रःसराष्ट्राणिपुराण्यपिहिकोपितः ॥ २५ ॥ दुराधर्षतरोविप्रस्तस्माद्भीरुमतोमम ॥ अतोऽदत्तांचपित्रात्वांभद्रेनविवहाम्यहं ॥ २६ ॥ देवयान्युवाच दत्तांवहस्वतन्मात्वंपित्राराजन्वृतोमया ॥ अयाचतोभयंनास्तिदत्तांचप्रतिगृह्णतः ॥ २७ ॥ वैशंपायनउवाच त्वरितंदेवयान्याथसंदिष्टंपितुरात्मनः ॥ सर्वंनिवेदयामासधात्रीतस्मैयथातथं ॥ २८ ॥ श्रुत्वैवचसराजानंदर्शयामासभार्गवः ॥ दृष्ट्वैवचागतंशुक्रंययातिःपृथिवीपतिः ॥ ववंदेब्राह्मणंकाव्यंप्रांजलिःप्रणतःस्थितः ॥ २९ ॥ देवयान्युवाच राजायंनाहुषस्तातदुर्गमेपाणिमग्रहीत् ॥ नमस्तेदेहिमामस्मैलोकेनान्यंपतिंवृणे ॥ ३० ॥ शुक्रउवाच वृतोऽनयापतिर्वीरसुतयात्वंममप्रिया ॥ गृहाणेमांमयादत्तांमहिषींनहुषात्मज ॥ ३१ ॥ ययातिरुवाच अधर्मोनस्पृशेदेषमहान्मामिहभार्गव ॥ वर्णसंकरजोब्रह्मन्नितित्वांप्रवृणोम्यहं ॥ ३२ ॥ शुक्रउवाच अधर्मात्त्वांविमुंचामिवृणुत्वंवरमीप्सितं ॥ अस्मिन्विवाहेमाग्लासीरहंपापंनुदामिते ॥ ३३ ॥ वहस्वभार्यांधर्मेणदेवयानींसुमध्यमां ॥ अनयासहसंप्रीतिमतुलांसमवाप्नुहि ॥ ३४ ॥ इयंचापिकुमारीतेशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ संपूज्यासततंराजन्माचैनांशयनेह्वयेः ॥ ३५ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तोययातिस्तुशुक्रंकृत्वाप्रदक्षिणं ॥ शास्त्रोक्तविधिनाराजाविवाहमकरोच्छुभं ॥ ३६ ॥ लब्ध्वाशुक्रान्महद्वित्तंदेवयानींतदोत्तमां ॥ द्विसहस्रेणकन्यानांतथाशर्मिष्ठयासह ॥ ३७ ॥

नस्यैवउवाच क्रुद्धादिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अदत्तामितिच्छेदः ॥ २६ ॥ मामां भयंक्षत्रियेणब्राह्मणीपरिणयनदोषजं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ दुर्गमेसंकटे ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ईप्सितंवरं वृणीष्वेत्युक्तोपीदानींनवृतवान् पश्चात्तुअन्यत्रजरासंक्रमणसामर्थ्यरूपःशुक्रेणैवस्वप्रतिज्ञासिद्धयेदत्तइतिध्येयं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ययातिरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ व्यजायतअजनयत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

संपूजितश्चशुक्रेणदैत्यैश्चनृपसत्तमः ॥ जगामस्वपुरंहृष्टोऽनुज्ञातोऽथमहात्मना ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्याने एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच ययातिःस्वपुरंप्राप्यमहेंद्रपुरसन्निभं ॥ प्रविश्यांतःपुरंतत्रदेवयानींन्यवेशयत् ॥ १ ॥ देवयान्याश्चानुमतेसुतांतांवृषपर्वणः ॥ अशोकवनिकाभ्याशेगृहंकृत्वान्यवेशयत् ॥ २ ॥ वृतांदासीसहस्रेणशर्मिष्ठांवार्षपर्वणीं ॥ वासोभिरन्नपानैश्चसंविभज्यसुसत्कृतां ॥ ३ ॥ देवयान्यातुसहितःसनृपोनहुपात्मजः ॥ विजहारबहूनब्दान्देववन्मुदितःसुखी ॥ ४ ॥ ऋतुकालेतुसंप्राप्तेदेवयानीवरांगना ॥ लेभेगर्भंप्रथमतःकुमारंचव्यजायत ॥ ५ ॥ गतेवर्षसहस्रेतुशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ ददर्शयौवनंप्राप्ताऋतुंसाचान्वचिंतयत् ॥ ६ ॥ ऋतुकालश्चसंप्राप्तोनचमेस्तिपतिर्वृतः ॥ किंप्राप्तंकिंनुकर्तव्यंकिंवाकृत्वाकृतंभवेत् ॥ ७ ॥ देवयानीप्रजाताऽसौवृथाहंप्राप्तयौवना ॥ यथातयावृतोभर्त्तातथैवाहंवृणोमितं ॥ ८ ॥ राज्ञापुत्रफलंदेयमितिमेनिश्चितामतिः ॥ अपीदानींसधर्मात्माइयान्मेदर्शनंरहः ॥ ९ ॥ अथनिष्क्रम्यराजासौतस्मिन्कालेयदृच्छया ॥ अशोकवनिकाभ्याशेशर्मिष्ठांप्रेक्ष्यधिष्ठितः ॥ १० ॥ तमेकंरहितेदृष्ट्वाशर्मिष्ठाचारुहासिनी ॥ प्रत्युद्गम्यांजलिंकृत्वाराजानंवाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥ शर्मिष्ठोवाच सोमस्येंद्रस्यविष्णोर्वायमस्यवरुणस्यच ॥ तववानाहुषगृहेकःस्त्रियंद्रष्टुमर्हति ॥ १२ ॥ रूपाभिजनशीलैर्हित्वंराजन्वेत्थमांसदा ॥ सात्वांयाचेप्रसाद्याहमृतुंदेहिनराधिप ॥ १३ ॥ ययातिरुवाच वेद्मित्वांशीलसंपन्नांदैत्यकन्यामनिंदितां ॥ रूपंचतेनपश्यामिसूच्यग्रमपिनिंदितं ॥ १४ ॥ अब्रवीदुशनाकाव्योदेवयानींयदाऽवहं ॥ नेयमाह्वयितव्यातेशयनेवार्षपर्वणी ॥ १५ ॥ शर्मिष्ठोवाच ननर्मयुक्तंवचनंहिनस्तिनस्त्रीषुराजन्नविवाहकाले ॥ प्राणात्ययेसर्वधनापहारेपंचानृतान्याहुरपातकानि ॥ १६ ॥

प्रजाताप्रजारूपेणवितताविल्लीवत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ रहितेविजने ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अवहंऊढवानहं ॥ १५ ॥ नर्मयुक्तंपरिहासयुक्तंवचनंअनृतमपिनहिनस्ति दोषजनकंनभवतीत्यर्थः स्त्रीषुगम्यासुअहमेनांनरमयेइत्युक्तिरनृतापिकृताचेन्नहिनस्ति धनेत्युपलक्षणंकृत्यादेरपि ॥ १६ ॥

सोप्यनृतंनंहिनस्तिप्रत्युतसत्यादरेणतस्यागएवहिनस्तीत्याह पृष्टंत्विति साक्ष्येपृष्टंसदस्यैःअन्यथाप्रवदंतंपुरुषंपतितंयद्वदंतितन्मिथ्या गोब्राह्मणस्त्रीदीनानाथाद्यर्थेकूटसाक्ष्यस्यापिपुण्यहेतुत्वात् तथाचहिं साहेतुःसत्यमप्यनृतमेव अहिंसाहेतुरनृतमपिसत्यमेवेतिभावः प्रकृतमाह एकार्थतायांएकप्रयोजनतायांसमाहितायांआवयोस्त्वदाराधनरूपेप्रयोजनेतुल्यत्वेननिश्चितेसतिदेवयान्येवममभार्यानशर्मिष्ठेति मिथ्यावदंतंत्वामेवानृतंहिनस्तीत्यर्थः॥१७॥१८॥ एकार्थतामेवव्याचष्टे समाविति हेराजन्एतौविवाहौमनौबुद्धावारूढौसमौतुल्यावेव यदैवदेवयान्यात्वंमनसावृतस्तदैवमयापीत्यर्थः अतःयस्त्वंसख्याःपतिः

पृष्टंतुसाक्ष्येप्रवदंतमन्यथावदंतिमिथ्यापतितंनरेंद्र॥ एकार्थतायांतुसमाहितायांमिथ्यावदंतंत्वनृतंहिनस्ति ॥ १७॥ ययातिरुवाच राजाप्रमाणं भूतानांसनश्येतमृषावदन्॥ अर्थकृच्छ्रमपिप्राप्यनमिथ्याकर्तुमुत्सहे॥ १८॥ शर्मिष्ठोवाच समावेतौमतौराजन्पतिःसख्याश्चयःपतिः॥ समंविवाहमित्याहुःसख्यामेऽसिवृतःपतिः॥ १९॥ ययातिरुवाच दातव्यंयाचमानेभ्यइतिमेव्रतमाहितं॥ त्वंचयाचसिमांकामंब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ २०॥ शर्मिष्ठोवाच अधर्मात्पाहिमांराजन्धर्मंचप्रतिपादय॥ त्वत्तोऽपत्यवतीलोकेचरेयंधर्ममुत्तमं ॥ २१ ॥ त्रयएवाधनाराजन्भार्यादासस्तथासुतः॥ यत्ते समधिगच्छंतियस्यैतेतस्यतद्धनं॥ २२॥ देवयान्याभुजिष्याऽस्मिवश्याचतवभार्गवी ॥ साचाहंचत्वयाराजन्भजनीयेभजस्वमां॥ २३॥ वैशंपायन उवाच एवमुक्तस्तुराजासंतथ्यमित्यभिजज्ञिवान्॥ पूजयामासशर्मिष्ठांधर्मंचप्रत्यपादयत् ॥ २४॥ ससमागम्यशर्मिष्ठांयथाकाममवाप्यच॥ अन्योन्यंचाभिसंपूज्यजग्मतुस्तौयथागतं॥ २५॥ तस्मिन्समागमेसुभ्रूःशर्मिष्ठाचारुहासिनी॥ लेभेगर्भंप्रथमतस्तस्मान्नृपतिसत्तमात् ॥ २६॥ प्रजज्ञेचततः कालेराजन्राजीवलोचना ॥ कुमारंदेवगर्भाभंराजीवनिभलोचनं॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेद्व्यशीतितमोध्यायः॥८२॥ वैशंपायनउवाच श्रुत्वाकुमारंजातंतुदेवयानीशुचिस्मिता॥ चिंतयामासदुःखार्ताशर्मिष्ठांप्रतिभारत॥ १॥

सएवचकारान्ममापिपतिः एतल्लोकप्रसिध्याद्रढयति समंसहविवाहं सख्यासहैवेतरासांविवाहंसिद्धमाहुः द्वयोःप्रदेयद्रव्यत्ववरणीयत्वादेस्तुल्यत्वात्अतःमेमयावृतोसिकृतुप्राप्त्यै यतःपतिरसि ॥ १९ ॥ राजातुभार्यासमत्वंदासीनार्हतीत्येवंमत्वाप्रकारांतरेणतदभीष्टंदातुंप्रतिजानीते दातव्यमिति ॥ २० ॥ अधर्मात्त्वदन्यवरणजाद्व्यभिचारात् ॥ २१ ॥ ननुत्वमपिपित्रादत्तेनधनेनधर्मंचरंतीगतिंप्राप्नुहिकिंस तत्येत्याशंक्याह त्रयइति ॥ २२ ॥ भुजिष्यादेवयान्याभुक्तंत्वांइच्छंतीतियोगात्दासी ॥ २३ ॥ भुजिष्यात्वमस्यास्तथ्यमितिअभिजज्ञिवान् अभितःसाकल्येनज्ञातवान् धर्मंकृतुदानेनआर्त्तत्राणं ॥२४॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ प्रजज्ञेप्रजनितवती ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अवजग्मुषी ज्ञातवती ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वंशोवःकइत्यत्रापिसंबध्यते ॥ १४ ॥ प्रदेशिन्यातर्जन्या ॥ १५ ॥ राजानंआलिंगितुमि

अभिगम्यचशर्मिष्ठांदेवयान्यब्रवीदिदं देवयान्युवाच किमिदंवृजिनंसुभ्रुकृतंवैकामलुब्धया ॥ २ ॥ शर्मिष्ठोवाच ऋषिरभ्यागतःकश्चि द्धर्मात्मावेदपारगः ॥ समयावरदःकामंयाचितोधर्मसंहितं ॥ ३ ॥ नाहमन्यायतःकाममाचरामिशुचिस्मिते ॥ तस्माद्दृषेर्ममापत्यमितिसत्यंब्रवीमिते ॥ ॥ ४ ॥ देवयान्युवाच शोभनंभीरुयद्येवमथसज्ज्ञायतेद्विजः ॥ गोत्रनामाभिजनतोवेत्तुमिच्छामितंद्विजं ॥ ५ ॥ शर्मिष्ठोवाच तपसातेजसा चैवदिप्यमानंयथारविं ॥ तंदृष्ट्वाममसंप्रष्टुंशक्तिर्नासीच्छुचिस्मिते ॥ ६ ॥ देवयान्युवाच यद्येतदेवंशर्मिष्ठेनमन्युर्विद्यतेमम ॥ अपत्यंयदितेलब्धं ज्येष्ठाच्छ्रेष्ठाच्चवैद्विजात् ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच अन्योन्यमेवमुक्त्वातुसंप्रहस्यचतेमिथः ॥ जगामभार्गवीवेश्मतथ्यमित्यवजग्मुषी ॥ ८ ॥ ययाति र्देवयान्यांतुपुत्रावजनयन्नृपः ॥ यदुंचतुर्वसुंचैवशक्रविष्णूइवापरौ ॥ ९ ॥ तस्मादेवतुराजर्षेःशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ द्रुह्युंचानुंचपूरुंचत्रीन्कुमारानजीजनत् ॥ १० ॥ ततःकालेतुकस्मिंश्चिद्देवयानीशुचिस्मिता ॥ ययातिसहिताराजन्जगामरहितंवनं ॥ ११ ॥ ददर्शचतदातत्रकुमारान्देवरूपिणः ॥ क्रीडमानान्सु विश्रब्धान्विस्मिताचेदमब्रवीत् ॥ १२ ॥ देवयान्युवाच कस्यैतेदारकाराजन्देवपुत्रोपमाःशुभाः ॥ वर्चसारूपतश्चैवसदृशामेमतास्तव ॥ १३ ॥ वैशंपायनउवाच एवंपृष्ट्वातुराजानंकुमारान्पर्यपृच्छत देवयान्युवाच किंनामधेयंवंशोवःपुत्रकाःकश्चवःपिता ॥ प्रब्रूतमेयथातथ्यंश्रोतुमिच्छा मितंत्वहं ॥ १४ ॥ तेऽदर्शयन्प्रदेशिन्यातमेवनृपसत्तमं ॥ शर्मिष्ठांमातरंचैवतथाचख्युश्चदारकाः ॥ १५ ॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वासहितास्ते तुराजानमुपचक्रमुः ॥ नाभ्यनंदततान्राजादेवयान्यास्तदांतिके ॥ १६ ॥ रुदंतस्तेऽथशर्मिष्ठामभ्ययुर्बालकास्ततः ॥ श्रुत्वातुतेषांबालानांसव्रीडइवपार्थि वः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वातुतेषांबालानांप्रणयंपार्थिवंप्रति ॥ बुद्ध्वाचतत्त्वंसादेवीशर्मिष्ठामिदमब्रवीत् ॥ १८ ॥ देवयान्युवाच मदधीनासतीकस्मादकार्षी र्विप्रियंमम ॥ तमेवासुरधर्मंत्वमास्थितानबिभेषिमे ॥ १९ ॥ शर्मिष्ठोवाच यदुक्तमृषिरित्येवतत्सत्यंचारुहासिनि ॥ न्यायतोधर्मतश्चैवचरंतीनबि भेमिते ॥ २० ॥ यदात्वयावृतोभर्त्तावृतएवतदामया ॥ सखीभर्त्ताहिधर्मेणभर्त्ताभवतिशोभने ॥ २१ ॥

तिशंषः नाभ्यनंदतदूरीकृतवानित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अधरोत्तरं नीचस्याभिवृद्धिरुत्तमस्यन्ह्रासः अतिवृत्तास्मिराज्ञःसकाशादपत्यत्रयाधिगमेनातिक्रांताउल्लंघिताऽस्मि ॥ २८ ॥ तदेवाह त्रयइति ॥ २९ ॥

पूज्यास्मिममान्याचज्येष्ठाचब्राह्मणीत्वयसि ॥ त्वत्तोपिमेपूज्यतमोराजर्षिःकिंनवेत्थतत् ॥ २२ ॥ वैशंपायनउवाच श्रुत्वातस्यास्ततोवाक्यंदेवयान्यब्रवीदिदं ॥ राजन्नाद्येहवत्स्यामिविप्रियंमेकृतंत्वया ॥ २३ ॥ सहसोत्पतितांश्यामांदृष्ट्वातांसाश्रुलोचनां ॥ तूर्णंसकाशंकाव्यस्यप्रस्थितांव्यथितस्तदा ॥ २४ ॥ अनुवव्राजसंभ्रांतःपृष्ठतःसांत्वयन्नृपः ॥ न्यवर्त्ततनचैवस्मक्रोधसंरक्तलोचना ॥ २५ ॥ अविब्रुवंतीकिंचित्साराजानंसाश्रुलोचना ॥ अचिरादेवसंप्राप्ताकाव्यस्यौशनसोंतिकं ॥ २६ ॥ सातुदृष्ट्वैवपितरमभिवाद्याग्रतःस्थिता ॥ अनंतरंययातिस्तुपूजयामासभार्गवं ॥ २७ ॥ देवयान्युवाच अधर्मेणजितोधर्मःप्रवृत्तमधरोत्तरं ॥ शर्मिष्ठयाऽतिवृत्ताऽस्मिदुहित्रावृषपर्वणः ॥ २८ ॥ त्रयोऽस्यांजनिताःपुत्राराज्ञाऽनेनययातिना ॥ दुर्भगायाममद्वौतुपुत्रौतातब्रवीमिते ॥ २९ ॥ धर्मज्ञइतिविख्यातएषराजाभृगूद्वह ॥ अतिक्रांतश्चमर्यादांकाव्यैतत्कथयामिते ॥ ३० ॥ शुक्रउवाच धर्मज्ञःसन्महाराजयोऽधर्ममकृथाःप्रियं ॥ तस्माज्जरात्वामचिराद्धर्षयिष्यतिदुर्जया ॥ ३१ ॥ ययातिरुवाच ऋतुंवैयाचमानायाभगवन्नान्यचेतसा ॥ दुहितुर्दानवेंद्रस्यधर्म्यमेतत्कृतंमया ॥ ३२ ॥ ऋतुंवैयाचमानायानददातिपुमानृतुं ॥ भ्रूणहेत्युच्यतेब्रह्मन्सइहब्रह्मवादिभिः ॥ ३३ ॥ अभिकामांस्त्रियंयश्चगम्यांरहसियाचितः ॥ नोपैतिसचधर्मेषुभ्रूणहेत्युच्यतेबुधैः ॥ ३४ ॥ इत्येतानिसमीक्ष्याहंकारणानिभृगूद्वह ॥ अधर्मभयसंविग्नःशर्मिष्ठामुपजग्मिवान् ॥ ३५ ॥ शुक्रउवाच नन्वहंप्रत्यवेक्ष्यस्तेमदधीनोसिपार्थिव ॥ मिथ्याचारस्यधर्मेषुचौर्यंभवतिनाहुष ॥ ३६ ॥ वैशंपायनउवाच क्रुद्धेनोशनसाशप्तोययातिर्नाहुषस्तदा ॥ पूर्वंवयःपरित्यज्यजरांसद्योऽन्वपद्यत ॥ ३७ ॥ ययातिरुवाच अतृप्तोयौवनस्याहंदेवयान्यांभृगूद्वह ॥ प्रसादंकुरुमेब्रह्मन्जरेयंनविशेच्चमां ॥ ३८ ॥ शुक्रउवाच नाहंमृषाब्रवीम्येतज्जरांप्राप्तोऽसिभूमिप ॥ जरांत्वेतांत्वमन्यस्मिन्संक्रामययदीच्छसि ॥ ३९ ॥ ययातिरुवाच राज्यभाक्सभवेद्ब्रह्मन्पुण्यभाक्कीर्तिभाक्तथा ॥ योमेदद्याद्वयःपुत्रस्तद्भवाननुमन्यतां ॥ ४० ॥

॥ ३० ॥ अधर्ममेवप्रियंअकृथाः ॥ ३१ ॥ नान्यचेतसा नकामलोभेन ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नकांचनपरिहरेदितिश्रुतिनिषेधातिक्रमस्याधर्मस्यभयात्संविग्नः अनन्यपूर्विकांगम्यांयांकांचनस्त्रियंऋतुंयाचमानांनपरिहरेन्नप्रत्याचक्षीतेतिश्रुत्यर्थः ॥ ३५ ॥ प्रत्यवेक्ष्यः अस्मिन्कर्मणिमदाज्ञापित्वयाप्रार्थनीयेतिभावः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

ज्येष्ठस्यराज्याप्रदानजंपापं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जरामिति ॥ १ ॥ वलीत्वचःसंवलनं पलितानि

शुक्रउवाच संक्रामयिष्यसिजरांयथेष्टंनहुषात्मज ॥ मामनुध्यायभावेननचपापमवाप्स्यसि ॥ ४१ ॥ वयोदास्यतितेपुत्रोयःसराजाभविष्यति ॥ आयुष्मान्कीर्तिमांश्चैवबह्वपत्यस्तथैवच ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच जरांप्राप्ययययातिस्तुस्वपुरंप्राप्यचैवहि ॥ पुत्रंज्येष्ठंवरिष्ठंचयदुमित्यब्रवीद्वचः ॥ १ ॥ ययातिरुवाच जरावलीचमांतातपलितानिचपर्यगुः ॥ काव्यस्योशनसःशापान्नचतृप्तोऽस्मियौवने ॥ २ ॥ त्वंयदोप्रतिपद्यस्वपाप्मानंजरयासह ॥ यौवनेनत्वदीयेनचरेयंविषयानहं ॥ ३ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुपुनस्तेयौवनंत्वहं ॥ दत्वास्वंप्रतिपत्स्यामिपाप्मानंजरयासह ॥ ४ ॥ यदुरुवाच जरायांबहवोदोषाःपानभोजनकारिताः ॥ तस्माज्जरांनतेराजन्ग्रहीष्यइतिमेमतिः ॥ ५ ॥ सितश्मश्रुर्निरानंदोजरयाशिथिलीकृतः ॥ वलीसंगतगात्रस्तुदुर्दर्शोदुर्बलःकृशः ॥ ६ ॥ अशक्तःकार्यकरणेपरिभूतःसयौवनैः ॥ सहोपजीविभिश्चैवतांजरांनाभिकामये ॥ ७ ॥ संतितेबहवःपुत्रामत्तःप्रियतरानृप ॥ जरांग्रहीतुंधर्मज्ञतस्मादन्यंवृणीष्ववै ॥ ८ ॥ ययातिरुवाच यत्त्वंमेहृदयाज्जातोवयःस्वंनप्रयच्छसि ॥ तस्माद्राज्यभाक्तातप्रजातवभविष्यति ॥ ९ ॥ तुर्वसोप्रतिपद्यस्वपाप्मानंजरयासह ॥ यौवनेनचरेयंवैविषयांस्तवपुत्रक ॥ १० ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुपुनर्दास्यामियौवनं ॥ स्वंचैवप्रतिपत्स्यामिपाप्मानंजरयासह ॥ ११ ॥ तुर्वसुरुवाच नकामयेजरांतातकामभोगप्रणाशिनीं ॥ बलरूपांतकरणींबुद्धिप्राणप्रणाशिनीं ॥ १२ ॥ ययातिरुवाच यत्त्वंमेहृदयाज्जातोवयःस्वंनप्रयच्छसि ॥ तस्मात्प्रजासमुच्छेदंतुर्वसोतवयास्यति ॥ १३ ॥ संकीर्णाचारधर्मेषुप्रतिलोमचरेषुच ॥ पिशिताशिषुचान्त्येषुमूढराजाभविष्यसि ॥ १४ ॥ गुरुदारप्रसक्तेषुतिर्यग्योनिगतेषुच ॥ पशुधर्मेषुपापेषुम्लेच्छेषुत्वंभविष्यसि ॥ १५ ॥ वैशंपायनउवाच एवंसतुर्वसुंशप्त्वाययातिःसुतमात्मनः ॥ शर्मिष्ठायाःसुतंद्रुह्युमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ ययातिरुवाच द्रुह्योत्वंप्रतिपद्यस्ववर्णरूपविनाशिनीं ॥ जरांवर्षसहस्रंमेयौवनंस्वंददस्वच ॥ १७ ॥

केशरोम्णांशौक्ल्यं पर्यगुःपरितःशरीरेगतानिप्राप्तानि यौवनेयौवनसाध्येकामभोगे ॥ २ ॥ पाप्मानं भोगसामर्थ्येपितदिच्छारूपंचित्तस्यदौस्थ्यं चरेयंभुंजीय ॥ ३ ॥ ४ ॥ दोषाःकफाद्याधिक्याद्दमनादयः ॥ ५ ॥ दोषानेवाह सितेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तिर्यग्योनीनामिवगर्भप्रकाशंमैथुनाद्याचरणंयेषांतेषु ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ वाक्संगः दंतानां पतनात् ककारादिरुद्धेश्च वाचः संगइव संगः मन्नत्वं अव्यक्तत्वमितियावत् ॥ १९॥२०॥ पीठकानां राज्ञयोग्यानां नरयानविशेषाणां तरवनरा वाइनिम्लेच्छेषुप्रसिद्धानां ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

पूर्णंवर्षसहस्रेतुपुनर्दास्यामियौवनं ॥ स्वंचादास्यामिभूयोहंपाप्मानंजरयासह ॥ १८ ॥ द्रुह्युरुवाच नगजंनरथंनाश्वंजीर्णोभुंक्तेनचस्त्रियं ॥ वाक्संगश्चास्यभवतितांजरांनाभिकामये ॥ १९ ॥ ययातिरुवाच यत्त्वंमेहृदयाज्जातोवयःस्वंनप्रयच्छसि ॥ तस्माद्द्रुह्योप्रियःकामोनतेसंपत्स्यतेक्वचित् ॥ ॥ २० ॥ यत्राश्वरथमुख्यानामश्वानांस्याद्गतंनच ॥ हस्तिनांपीठकानांचगर्दभानांतथैवच ॥ २१ ॥ वस्तानांचगवांचैवशिबिकायांस्तथैवच ॥ उडुपप्लवसंतारोयत्रनित्यंभविष्यति ॥ अराजाभोजशब्दंत्वंतत्रप्राप्स्यसिसान्वयः ॥ २२ ॥ ययातिरुवाच अनोत्वंप्रतिपद्यस्वपाप्मानंजरयासह ॥ एकंवर्षसहस्रंतुचरेयंयौवनेनते ॥ २३ ॥ अनुरुवाच जीर्णःशिशुवदादत्तेकालेन्नमशुचिर्यथा ॥ नजुहोतिचकालेऽग्निंतांजरांनाभिकामये ॥ २४ ॥ ययातिरुवाच यत्त्वंमेहृदयाज्जातोवयःस्वंनप्रयच्छसि ॥ जरादोषस्त्वयाप्रोक्तस्तस्मात्त्वंप्रतिलप्स्यसे ॥ २५ ॥ प्रजाश्चयौवनप्राप्ताविनशिष्यंत्यनोतव ॥ अग्निप्रस्कंदनपरस्त्वंचाप्येवंभविष्यसि ॥ २६ ॥ ययातिरुवाच पूरोत्वंमेप्रियःपुत्रस्त्वंवरीयान्भविष्यसि ॥ जरावलीचमांतातपलितानिचपर्यगुः ॥ २७ ॥ काव्यस्योशनसःशापान्नचतृप्तोऽस्मियौवने ॥ पूरोत्वंप्रतिपद्यस्वपाप्मानंजरयासह ॥ कंचित्कालंचरेयंवैविषयान्वयसातव ॥ २८ ॥ पूर्णंवर्षसहस्रेतुपुनर्दास्यामियौवनं ॥ स्वंचैवप्रतिपत्स्यामिपाप्मानंजरयासह ॥ २९ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःप्रत्युवाचपूरुःपितरमंजसा ॥ यथात्थमांमहाराजतत्करिष्यामितेवचः ॥ ३० ॥ प्रतिपत्स्यामितेराजन्पाप्मानंजरयासह ॥ गृहाणयौवनंमत्तश्चरकामान्यथेप्सितान् ॥ ३१ ॥ जरयाहंप्रतिच्छन्नोवयोरूपधरस्तव ॥ यौवनंभवतेदत्वाचरिष्यामियथात्थमां ॥ ३२ ॥ ययातिरुवाच पूरोप्रीतोऽस्मितेवत्सप्रीतश्चेदंददामिते ॥ सर्वकामसमृद्धातेप्रजाराज्येभविष्यति ॥ ३३ ॥ एवमुक्त्वाययातिस्तुस्मृत्वाकाव्यंमहातपाः ॥ संक्रामयामासजरांतदापूरौमहात्मनि ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ . ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

॥ २४ ॥ प्रतिलप्स्यसेप्रजाःताश्चविनशिष्यंतीतिद्वयोःसंबंधः ॥ २५ ॥ अग्निप्रस्कंदनंश्रौतस्मार्ताग्निसाध्यकर्मत्यागस्तत्परः ॥ २६ ॥ वरीयान्स्वभ्रातृभ्योमहान् जरादेहेंद्रियशक्तिघातः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अंजसाआर्जवेन ॥ ३० ॥ यथेप्सितानित्यस्ययावज्जीवमपीतिभावः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

पौरवेणेति चचारबुभोज ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ विषयाःदिव्यगंधादयःगोचरेवशेयस्यसःविषयगोचरः ॥ ६ ॥ ७ ॥ परीति सौरवर्षेहिप्रत्यब्दंपंचदिनानिपंचदशनाड्यस्त्रिंशत्पलानिएकत्रिंशदक्षराणिवर्धंते सावनैःपष्ट्यधिकशतत्रयदिनात्मकैर्वर्षैरायुर्गण्यतेऽतःकलाःकाष्ठाश्च अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठात्रिंशत्तुताःकलाइत्युक्तरूपाःसंख्यायेत्युक्तं ॥८॥ अलकायांकुबेरपुर्यां ॥९॥ पश्यतेसःकालं कालो

वैशंपायनउवाच पौरवेणाथवयसाययातिर्नहुषात्मजः ॥ प्रीतियुक्तोनृपश्रेष्ठश्चचारविषयान्प्रियान् ॥ १ ॥ यथाकामंयथोत्साहंयथाकालंयथासुखं ॥ धर्माविरुद्धंराजेंद्रयथाऽर्हतिसएवहि ॥ २ ॥ देवानतर्पयद्यज्ञैःश्राद्धैस्तद्वत्पितॄनपि ॥ दीनाननुग्रहैरिष्टैःकामैश्चद्विजसत्तमान् ॥ ३ ॥ अतिथीनन्नपानैश्चविशश्चपरिपालनैः ॥ आनृशंस्येनशूद्रांश्चदस्यून्सन्निग्रहेणच ॥ ४ ॥ धर्मेणचप्रजाःसर्वायथावदनुरंजयन् ॥ ययातिःपालयामाससाक्षादिंद्रइवापरः ॥ ॥ ५ ॥ सराजासिंहविक्रांतोयुवाविषयगोचरः ॥ अविरोधेनधर्मस्यचचारसुखमुत्तमं ॥ ६ ॥ सम्प्राप्यशुभान्कामांस्तृप्तःखिन्नश्चपार्थिवः ॥ कालंवर्षसहस्रांतंसस्मारमनुजाधिपः ॥ ७ ॥ परिसंख्यायकालज्ञःकलाःकाष्ठाश्चवीर्यवान् ॥ यौवनंप्राप्यराजर्षिःसहस्रपरिवत्सरान् ॥ ८ ॥ विश्वाच्यासहितोरेमेव्यभ्राजन्नंदनेवने ॥ अलकायांसकालंतुमेरुशृंगेतथोत्तरे ॥ ९ ॥ यदासपश्यतेकालंधर्मात्मातंमहीपतिः ॥ पूर्णमत्वाततःकालंपूरुंपुत्रमुवाचह ॥ १० ॥ यथाकामंयथोत्साहंयथाकालमरिंदम ॥ सेविताविषयाःपुत्रयौवनेनमयातव ॥ ११ ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेव भूयएवाभिवर्धते ॥ १२ ॥ यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ एकस्यापिनपर्याप्तंतस्मात्तृष्णांपरित्यजेत् ॥ १३ ॥ यादुस्त्यजादुर्मतिभिर्यानजीर्यतिजीर्यतः ॥ योऽसौप्राणांतिकोरोगस्तांतृष्णांत्यजतःसुखं ॥ १४ ॥ पूर्णवर्षसहस्रंमेविषयासक्तचेतसः ॥ तथाप्यनुदिनंतृष्णाममैतेष्वभिजायते ॥ १५ ॥ तस्मादेनामहंत्यक्त्वाब्रह्मण्याधायमानसं ॥ निर्द्वंद्वोनिर्ममोभूत्वाचरिष्यामिमृगैःसह ॥ १६ ॥ पूरोप्रीतोऽस्मिभद्रंतगृहाणेदंस्वयौवनं ॥ राज्यंचेदंगृहाणत्वंहिमेप्रियकृत्सुतः ॥ १७ ॥ वैशंपायनउवाच प्रतिपेदेजरांराजाययातिर्नाहुषस्तदा ॥ यौवनंप्रतिपेदेचपूरुःस्वंपुनरात्मनः ॥ १८ ॥ अभिषेक्तुकामंनृपतिंपूरुंपुत्रंकनीयसं ॥ ब्राह्मणप्रमुखावर्णाइदंवचनमब्रुवन् ॥ १९ ॥

पितंपसितुंपश्यतीत्याशयेनकर्मव्यतिहारेतङ् ॥१०॥११॥ एतदेवज्ञात्वापश्चात्तापेनाह नजात्वित्यादि ॥१२॥१३ ॥१४॥ १५॥ ब्रह्मज्ञानमेवात्यंतिकतृप्तिहेतुर्नविषयभोगइत्याशयेनाह तस्मादिति एनांतृष्णां द्वंद्वानिशीतोष्णमानापमानसुखदुःखादीनितद्रहितोनिर्द्वंद्वः द्वंद्वकल्पकस्यमानस्यब्रह्मणिनिधानात् अएतवनिर्ममःअहंकारस्यैवममतामूलस्यत्यागात् ॥१६ ॥१७॥१८॥ कनीयसंकनीयांसं ॥ १९ ॥

नमारंदौहित्रं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ नियोगःआज्ञा ॥ २४ ॥ मातेति अनौरसोपियःपुत्रवद्वर्त्ततेसएवपुत्रोनत्वन्यः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

कथंशुक्रस्यनप्तारंदेवयान्याःसुतंप्रभो ॥ ज्येष्ठंयदुमतिक्रम्यराज्यंपूरोःप्रयच्छसि ॥ २० ॥ यदुर्ज्येष्ठस्तवसुतोजातस्तमनुतुर्वसुः ॥ शर्मिष्ठायाःसुतोद्रुह्युस्ततोऽनुःपूरुरेवच ॥ २१ ॥ कथंज्येष्ठानतिक्रम्यकनीयान्राज्यमर्हति ॥ एतत्संबोधयामस्त्वांधर्मंत्वंप्रतिपालय ॥ २२ ॥ ययातिरुवाच ब्राह्मणप्रमुखावर्णाःसर्वेशृण्वंतुमेवचः ॥ ज्येष्ठंप्रतियथाराज्यंनदेयंमेकथंचन ॥ २३ ॥ ममज्येष्ठेनयदुनानियोगोनानुपालितः ॥ प्रतिकूलःपितुर्यश्चनसपुत्रःसतांमतः ॥ २४ ॥ मातापित्रोर्वचनकृद्धितःपथ्यश्चयःसुतः ॥ सपुत्रःपुत्रवद्यश्चवर्त्ततेपितृमातृषु ॥ २५ ॥ यदुनाहमवज्ञातस्तथातुर्वसुनाऽपिच ॥ द्रुह्युनाचानुनाचैवमय्यवज्ञाकृताभृशं ॥ २६ ॥ पूरुणातुकृतंवाक्यंमानितंचविशेषतः ॥ कनीयान्ममदायादोधृतायेनजरानम ॥ २७ ॥ ममकामःसचकृतःपूरुणामित्ररूपिणा ॥ शुक्रेणचवरोदत्तःकाव्येनोशनसास्वयं ॥ २८ ॥ पुत्रोयस्त्वाऽनुवर्त्ततेसराजापृथिवीपतिः ॥ भवतोऽनुनयाम्येवंपूरूराज्येऽभिषिच्यतां ॥ २९ ॥ प्रकृतयऊचुः यःपुत्रोगुणसंपन्नोमातापित्रोर्हितःसदा ॥ सर्वमर्हतिकल्याणंकनीयानपिसत्तमः ॥ ३० ॥ अर्हःपूरुरिदंराज्यंयःसुतःप्रियकृत्तव ॥ वरदानेनशुक्रस्यनशक्यंवक्तुमुत्तरं ॥ ३१ ॥ वैशंपायनउवाच पौरजानपदैस्तुष्टैरित्युक्तोनाहुषस्तदा ॥ अभ्यषिंचत्ततःपूरुंराज्येस्वेसुतमात्मनः ॥ ३२ ॥ दत्वाचपूरवेराज्यंवनवासायदीक्षितः ॥ पुरात्सनिर्ययौराजाब्राह्मणैस्तापसैःसह ॥ ३३ ॥ यदोस्तुयादवाजातास्तुर्वसोर्यवनाःस्मृताः ॥ द्रुह्योःसुतास्तुवैभोजाअनोस्तुम्लेच्छजातयः ॥ ३४ ॥ पूरोस्तुपौरवोवंशोयत्रजातोऽसिपार्थिव ॥ इदंवर्षसहस्राणिराज्यंकारयितुंवशी ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिययात्युपाख्यानेपूर्वयायातसमाप्तौपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एवंसनाहुषोराजाययातिःपुत्रमीप्सितं ॥ राज्येऽभिषिच्यमुदितोवानप्रस्थोऽभवन्मुनिः ॥ १ ॥ उषित्वाचवनेवासंब्राह्मणैःसंशितव्रतः ॥ फलमूलाशनोदांतस्ततःस्वर्गमितागतः ॥ २ ॥ सगतःस्वर्निवासंतंनिवसन्मुदितःसुखी ॥ कालेननातिमहतापुनःशक्रेणपातितः ॥ ३ ॥ निपतन्प्रच्युतःस्वर्गादप्राप्तोमेदिनीतलं ॥ स्थितआसीदंतरिक्षेसतदेतिश्रुतंमया ॥ ४ ॥ ततएवपुनश्चापिगतःस्वर्गमितिश्रुतं ॥ राज्ञावसुमतासार्धमष्टकेनचवीर्यवान् ॥ ५ ॥

॥ ३४ ॥ कारयितुंकर्त्तुं ॥ ३५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अंत्येषुम्लेच्छेषु ॥ १२ ॥ १३ ॥ शिलोंछवृत्ति उंछःकणशआदानंकणिशाद्यर्जनंशिलं तच्चवनेएवननुनगरेक्षेत्रेषुवा ॥ १४ ॥ १५ ॥ पंचाग्नयःचत्वारोग्नयःपं

प्रतर्दनेनशिबिनासमेत्यकिलसंसदि ॥ जनमेजयउवाच कर्मणाकेनसदिवंपुनःप्राप्तोमहीपतिः ॥ ६ ॥ सर्वमेतदशेषेणश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ कथ्यमानंत्वयाविप्रविप्रर्षिगणसन्निधौ ॥ ७ ॥ देवराजसमोह्यासीद्ययातिःपृथिवीपतिः ॥ वर्धनःकुरुवंशस्यविभावसुसमद्युतिः ॥ ८ ॥ तस्यविस्तीर्णयशसःसत्यकीर्तेर्महात्मनः ॥ चरितंश्रोतुमिच्छामिदिविचेहचसर्वशः ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच हंततेकथयिष्यामिययातेरुत्तमांकथां ॥ दिविचेहचपुण्यार्थांसर्वपापप्रणाशिनीं ॥ १० ॥ ययातिर्नाहुषोराजापूरुंपुत्रंकनीयसं ॥ राज्येऽभिषिच्यमुदितःप्रवव्राजवनंतदा ॥ ११ ॥ अंत्येषुसविनिक्षिप्यपुत्रान्यदुपुरोगमान् ॥ फलमूलाशनोराजावनेसंन्यवसच्चिरं ॥ १२ ॥ शंसितात्माजितक्रोधस्तर्पयन्पितृदेवताः ॥ अग्नींश्चविधिवज्जुह्वन्वानप्रस्थविधानतः ॥ १३ ॥ अतिथीन्पूजयामासवन्येनहविषाविभुः ॥ शिलोंछवृत्तिमास्थायशेषान्नकृतभोजनः ॥ १४ ॥ पूर्णंवर्षसहस्रंचएवंवृत्तिरभून्नृपः ॥ अब्भक्षःशरदस्त्रिंशदासीन्नियतवाङ्मनाः ॥ १५ ॥ ततश्चवायुभक्षोऽभूत्संवत्सरमतंद्रितः ॥ तथापंचाग्निमध्येचतपस्तेपेसवत्सरं ॥ १६ ॥ एकपादःस्थितश्चासीत्षण्मासाननिलाशनः ॥ पुण्यकीर्तिस्ततःस्वर्गंजगामावृत्यरोदसी ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच स्वर्गतःसतुराजेंद्रोनिवसन्देववेश्मनि ॥ पूजितस्त्रिदशैःसाध्यैर्मरुद्भिर्वसुभिस्तथा ॥ १ ॥ देवलोकंब्रह्मलोकंसंचरन्पुण्यकृद्वशी ॥ अवसत्पृथिवीपालोदीर्घकालमितिश्रुतिः ॥ २ ॥ सकदाचिन्नृपश्रेष्ठोययातिःशक्रमागमत् ॥ कथांतेतत्रशक्रेणसपृष्टःपृथिवीपतिः ॥ ३ ॥ शक्रउवाच यदासपूरुस्तवरूपेणराजन्जरांगृहीत्वाप्रचचारभूमौ ॥ तदाचराज्यंसंप्रदायैवतस्मैत्वयाकिमुक्तःकथयेहसत्यं ॥ ४ ॥ ययातिरुवाच गंगायमुनयोर्मध्येकृत्स्नोयंविषयस्तव ॥ मध्येपृथिव्यास्त्वंराजाभ्रातरोंऽत्याधिपास्तव ॥ ५ ॥

खमःसूर्यः ॥ १६ ॥ आवृत्यव्याप्य रोदसीद्यावाभूमी पृथिव्यामिवस्वर्गेपिमुख्योभूदित्यर्थः ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
स्वर्गतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंत्याधिपाःप्रांत्यदेशाधिपाः ॥ ५ ॥

विद्वत्त्वाभिमानात्किंमयासर्वज्ञस्यैंद्रस्यपुरोवक्तव्यमित्यविमृशन्ययातिराह अक्रोधनइति वैशिष्ट्यंपूजातारतम्यार्थमुच्यते समासमाभ्यांविषमसमेपूजातइतिसमयोर्विषमांविषमयोःसमांचपूजांप्रयुं जानस्यापांक्तेयत्वस्मरणात् ॥ ६ ॥ आक्रुश्यमानइति अस्यआक्रोष्टुःसुकृतंतितिक्षुर्विंदतिनत्वाक्रोशी प्रत्याक्रोशीतुस्वीयमपिसुकृतंनाशयतीतिभावः ॥ ७ ॥ नारुंतुदइति कोपेननृशंसवादीतिवाचा परपीडांनकुर्यादित्युक्तं नहीनतःपरमभ्याददीतेतिहीनेनाभिचारादिकर्मणापरंशत्रुंनवशेकर्तुमिच्छेदितिनमनसापिपरपीडांकुर्यादित्युक्तं अरुःक्षतंतद्वदत्यंतंतुदतिव्यथयतीतिकंटकवन्नस्यादितिपदार्थः न नृशंसवादीस्यादित्येतत्साधर्येनप्रपंचयति ययास्येति उपतींदहतीं रुषतीमितिपाठेहिंस्रां ॥ ८ ॥ विद्यादलक्ष्मीकतममित्यनेनपरुषवचसांदर्शनमप्यलक्ष्मीकरत्वात्परिहार्यमित्युक्तं ॥ ९ ॥ केनसंनुसर्तं

अक्रोधनःक्रोधनेभ्योविशिष्टस्तथातितिक्षुरतितिक्षोर्विशिष्टः ॥ अमानुषेभ्योमानुषाश्चप्रधानाविद्वांस्तथैवाविदुषःप्रधानः ॥ ६ ॥ आक्रुश्यमानोनाक्रोशेन्मन्युरेवतितिक्षतः ॥ अक्रोष्टारंनिर्दहतिसुकृतंचास्यविंदति ॥ ७ ॥ नारुंतुदःस्यान्ननृशंसवादीनहीनतःपरमभ्याददीत ॥ ययाऽस्यवाचापरउद्विजेतनतांवदेदुषतींपापलोक्यां ॥ ८ ॥ अरुंतुदंपरुषंतीक्ष्णवाचंवाक्कंटकैर्वितुदंतंमनुष्यान् ॥ विद्यादलक्ष्मीकतमंजनानांमुखेनिबद्धांनिर्ऋतिंवहंतं ॥ ९ ॥ सद्भिःपुरस्तादभिपूजितःस्यात्सद्भिस्तथापृष्ठतोरक्षितःस्यात् ॥ सदाऽसतामतिवादांस्तितिक्षेत्सतांवृत्तंचाददीतार्यवृत्तः ॥ १० ॥ वाक्सायकावदनान्निष्पतंतियैराहतःशोचतिरात्र्यहानि ॥ परस्यनामर्मसुतेपतंतितान्पंडितोनावसृजेत्परेषु ॥ ११ ॥ नहीदृशंसंवननंत्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ दयामैत्रीचभूतेषुदानंचमधुराचवाक् ॥ १२ ॥ तस्मात्सांत्वंसदावाच्यंनवाच्यंपरुषंक्वचित् ॥ पूज्यान्संपूजयेद्दद्यान्नचयाचेत्कदाचन ॥ १३ ॥ इतिश्रीम० आदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातेसमाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ इंद्रउवाच सर्वाणिकर्माणिसमाप्यराजन्गृहंपरित्यज्यवनंगतोसि ॥ तत्त्वांपृच्छामिनहुषस्यपुत्रकेनासितुल्यस्तपसाययाते ॥ १ ॥ ययातिरुवाच नाहंदेवमनुष्येषुगंधर्वेषुमहर्षिषु ॥ आत्मनस्तपसातुल्यंकंचित्पश्यामिवासव ॥ २ ॥ इंद्रउवाच यदाऽवमंस्थाःसदृशःश्रेयसश्चअल्पीयसश्चाविदितप्रभावः ॥ तस्माल्लोकास्त्वंतवंतस्तवेमेक्षीणपुण्यपतिताऽस्यद्यराजन् ॥ ३ ॥ ययातिरुवाच सुरर्षिगंधर्वनरावमानात्क्षयंगतामेयदिशक्रलोकाः ॥ इच्छाम्यहंसुरलोकाद्विहीनःसतांमध्येपतितुंदेवराज ॥ ४ ॥

व्याइत्यतआह सद्भिरिति असतामतिवादान्दुष्टानामतिक्रमवचनानिनितिक्षेत् ॥ १० ॥ ११ ॥ नहीदृशमिति दयादिचतुष्कं संवननंसंभजनंपरमेश्वरस्याराधनं ॥ १२ ॥ १३ ॥ इतिआदिप० नै० भा० भा० समाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ५ ॥ किमयंपरोपदेशमेवकृतवानुतस्वयमप्यनुद्वेगकरमेववदतीतिपरीक्षितुमिंद्रउवाच सर्वाणीति ॥ १ ॥ ययातिःस्वोत्कर्षोक्त्यापराभिभवमजानन्यथार्थमेवमत्वाह नाहमिति ॥ २ ॥ अवमंस्थाःसर्वेभ्यआत्मनआधिक्योक्त्या सदृशःसदृशान् अल्पीयसइति नृगादीनामपिकृकलासादिरूपत्वदर्शनात्तिर्यंचोपिनावमंतव्याः किमुतसदृशोमनुष्याःश्रेयांसोदेवाऋषयश्चेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥

च्युतप्रतिष्ठांयत्रलब्धासिभूयइति इंद्रेणस्वस्यदयालुत्वंदर्शितं यत्रपतित्वाप्रतिष्ठांलब्धासिलप्स्यसि ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११॥१२॥ आवपनेसंपहे ॥१३॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठी

इंद्रउवाच सतांसकाशेपतिताऽसिराजंश्च्युतःप्रतिष्ठांयत्रलब्धासिभूयः ॥ एतद्विदित्वाचपुनर्ययातेत्वंमाऽवमंस्थाःसदृशःश्रेयसश्च ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच ततःप्रहायामरराजजुष्टान्पुण्यांल्लोकान्पतमानंययातिं ॥ संप्रेक्ष्यराजर्षिवरोऽष्टकस्तमुवाचसद्धर्मविधानगोप्ता ॥ ६ ॥ अष्टकउवाच कस्त्वंयुवावासवतुल्यरूपःस्वतेजसादीप्यमानोयथाऽग्निः ॥ पतस्युदीर्णाम्बुधरांधकारात्खात्खेचराणांप्रवरोयथाऽर्कः ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाचत्वांसूर्यपथात्पतंतंवैश्वानरार्कद्युतिमप्रमेयं ॥ किंनुस्विदेतत्पतनीतिसर्वेवितर्कयंतःपरिमोहिताःस्मः ॥ ८ ॥ दृष्ट्वाचत्वांधिष्ठितंदेवमार्गेशक्रार्कविष्णुप्रतिमप्रभावं ॥ अभ्युद्गतास्त्वांवयमद्यसर्वेतत्त्वंप्रपातेतवजिज्ञासमानाः ॥ ९ ॥ नचापित्वांधृष्णुमःप्रष्टुमग्रेनचत्वमस्मान्पृच्छसियेवयंस्मः ॥ तत्त्वांपृच्छामिस्पृहणीयरूपकस्यत्वंवाकिन्निमित्तंत्वमागाः ॥ १० ॥ भयंतुतेव्येतुविषादमोहौत्यजाशुचैवेंद्रसमप्रभाव ॥ त्वांवर्तमानंहिसतांसकाशेनालंप्रसोढुंबलहाऽपिशक्रः ॥ ११ ॥ संतःप्रतिष्ठाहिसुखच्युतानांसतांसदैवामरराजकल्प ॥ तेसंगताःस्थावरजंगमेशाःप्रतिष्ठितस्त्वंसदृशेषुसत्सु ॥ १२ ॥ प्रभुरग्निःप्रतपनेभूमिरावपनेप्रभुः ॥ प्रभुःसूर्यःप्रकाशित्वेसतांचाभ्यागतःप्रभुः ॥ १३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातेअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
ययातिरुवाच अहंययातिर्नहुषस्यपुत्रःपूरोःपितासर्वभूतावमानात् ॥ प्रभ्रंशितःसुरसिद्धर्षिलोकात्परिच्युतःप्रपताम्यल्पपुण्यः ॥ १ ॥ अहंहिपूर्वोवयसाभवद्भ्यस्तेनाभिवादंभवतांनप्रयुंजे ॥ योविद्ययातपसाजन्मनावावृद्धःसपूज्योभवतिद्विजानां ॥ २ ॥ अष्टकउवाच अवादीस्त्वंवयसायःप्रवृद्धःसवैराजन्नाभ्यधिकःकथ्यतेच ॥ योविद्ययातपसासंप्रवृद्धःसएवपूज्योभवतिद्विजानां ॥ ३ ॥

येभारतभावदीपेअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अहमिति ॥ १ ॥ स्वदौहित्रेषुनत्वयोगात्तेषांस्वब्धोयमितिधीर्माभूदित्येतदर्थमपनीततपोविद्यागर्वत्वाद्वयःश्रैष्ठ्यमेवपुरस्कृत्याह अहंहिपूर्वोवयसेति ॥ २ ॥ ३ ॥

अवादीरित्येतद्दूषणपूर्वकंविद्यातपसोःश्रैष्ठ्येअष्टकेनस्तुतेनत्रस्वानुभूतंविघ्नंदर्शयन्ययातिरुवाच प्रतिकूलमिति कर्मणांपुण्यानांप्रतिकूलंनाशकंपापंगर्वस्तच्चाप्रवणेऽनम्रेदर्पेवनिवर्तते पापलोक्यंनरकप्रदं एतत्पापंअसतांसंबंधिसंतोनानुवर्त्तंनेइदानीमपि किंचप्राञ्चोपिसंतोयथैषांकर्मणामनुकूलाउपबृंहकाःस्युस्तथातेनप्रकारेणदंभदर्पादिराहित्येनआसन् अहंत्वतद्विधत्वात्स्वर्गाद्भ्रंशितइत्याशयः ॥ ॥ ४ ॥ अभूद्धनंमेविपुलंगतंतदिति तद्दंभादिराहित्येनप्रसिद्धंधनंपुण्यंमेममविपुलंयदभूत्तद्गतंनष्टंदर्पादित्यर्थः पुनरिदानींतद्विचेष्टमानोपितत्पुनर्नाधिगंतास्मि एवंप्रधार्यमामिकांगतिंज्ञात्वाधीरोधियमीरयन्

ययातिरुवाच प्रतिकूलंकर्मणांपापमाहुस्तद्वर्त्तनेऽप्रवणेपापलोक्यं ॥ संतोऽसतांनानुवर्त्तंतिचैतद्यथाचैषामनुकूलास्तथासन् ॥ ४ ॥ अभूद्धनंमेविपुलं गतंतद्विचेष्टमानोनाधिगंतातदस्मि ॥ एवंप्रधार्यात्महितेनिविष्टोयोवर्त्ततेसविजानातिधीरः ॥ ५ ॥ महाधनोयोयजतेसुयज्ञैर्यःसर्वविद्यासुविनीतबुद्धिः ॥ वेदानधीत्यतपसायोज्यदेहंदिवंसमायात्पुरुषोवीतमोहः ॥ ६ ॥ नजातुहृष्येन्महताधनेनवेदानधीयीतानहंकृतःस्यात् ॥ नानाभावाबहवोजीवलोकेदैवाधीनानष्टचेष्टाधिकाराः ॥ तत्तत्प्राप्यनविहन्येतधीरोदिष्टंबलीयइतिमत्वात्मबुध्या ॥ ७ ॥ सुखंहिजंतुर्यदिवाऽपिदुःखंदैवाधीनंविंदतेनात्मशक्त्या ॥ तस्माद्दिष्टंबलवन्मन्यमानोनसंज्वरेन्नापिहृष्येत्कथंचित् ॥ ८ ॥ दुःखैर्नतप्येन्नसुखैःप्रहृष्येत्समेनवर्त्ततसदैवधीरः ॥ दिष्टंबलीयइतिमन्यमानोनसंज्वरेन्नापिहृष्येत्कथंचित् ॥ ९ ॥ भयेनमुह्याम्यष्टकाहंकदाचित्संतापोमेमानसोनास्तिकश्चित् ॥ धातायथामांविदधीतलोकेध्रुवंतथाऽहंभवितेतिमत्वा ॥ १० ॥

धीदोषेणकामादिनाऽनभिभूतोभवेदित्यर्थः ॥ ५ ॥ वीतमोहोमानमकुर्वन् ॥ ६ ॥ एतदेवाह नजात्विति धनेनतपसा तर्हित्वमेवकुतोहंकारंकृतवानित्यतआह नानेति जीवलोकेस्मिन्जीवानानाभावाः पृथक्स्वभावाः केचिद्धर्मरुचयः केचिद्विपरीताः यतोदैवाधीनाः अतएवनष्टाव्यथाभूताचेष्टाउद्योगःअधिकारोयोग्यताचयेषांतेतथा मूढानांपुण्येपंडितानांपापेचप्रवृत्तिकरंदैवमेवबलवदित्यर्थः एवंविद्वांस्तत्तत्प्राप्यनविहन्येत तत्तत्सुखंदुःखंवाप्राप्यनविहन्येतहर्षविषादाभ्यामात्मानंनहिंस्यादित्यर्थः ॥ ७ ॥ एतदेवविवृणोति सुखंहीतिद्वाभ्यां ॥ ८ ॥ ९ ॥ भयंतुतेव्येतुविषादमोहावितियदष्टकेनोक्तंतत्रोत्तरमाह भयेइति धातादिष्टं ॥ १० ॥

अहमिवान्येऽपिदिष्टाधीनाएवेत्याह संस्वेदजाइति एतेपिदिष्टक्षयेपुण्यपापोच्छेदेस्वांप्रकृतिंपरंब्रह्मभजंतिप्राप्नुवंति आरोहक्रमेणमोक्षयोग्यांयोनिंप्राप्येतिशेषः यद्वाजाबालोपनिषदि अविमुक्तंप्रकृत्य अत्रहिजंतोःप्राणेषूत्क्रममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवतीतिजंतुपदेनप्राणिमात्रसाधारणेनसंस्वेदजादीनामपिसाक्षाद्वाराणस्यांमोक्षाधिकारदर्शनात् आथर्वणेरामतापनीये मणिकर्णिकायांवाक्षेत्रेगंगायांवातटेपुनरित्युपक्रम्यकृमिकीटकादयोप्याशुमुक्ताःसंतुनचान्यथेतिजंतुशब्दविवरणाच्चास्तुसाक्षादेवस्वेदजादीनामपिदिष्टक्षयस्तेनमोक्षयोग्यांयोनिंप्राप्येत्यध्याहारदोषोप्यपा

संस्वेदजाअंडजाश्चोद्भिदश्चसरीसृपाःकृमयोऽथाप्सुमत्स्याः ॥ तथाश्मानस्तृणकाष्ठंचसर्वेदिष्टक्षयेस्वांप्रकृतिंभजंति ॥ ११ ॥ अनित्यतांसुखदुःखस्यबुद्ध्वाकस्मात्संतापमष्टकाहंभजेयं ॥ किंकुर्यांवैकिंचकृत्वाननत्प्येतस्मात्संतापंवर्जयाम्यप्रमत्तः ॥ १२ ॥ वैशंपायनउवाच एवंब्रुवाणंनृपतिंययातिमथाष्टकःपुनरेवान्वपृच्छत् ॥ मातामहंसर्वगुणोपपन्नंतत्रस्थितंस्वर्गलोकेयथावत् ॥ १३ ॥ अष्टकउवाच येयेलोकाःपार्थिवेंद्रप्रधानास्त्वयाभुक्तायंचकालंयथावत् ॥ तान्मेराजन्ब्रूहिसर्वान्यथावत्क्षेत्रज्ञवद्भाषसेत्वंहिधर्मान् ॥ १४ ॥ ययातिरुवाच राजाऽहमासमिहसार्वभौमस्ततोलोकान्महतश्चाजयंवै ॥ तत्रावसंवर्षसहस्रमात्रंततोलोकंपरमस्म्यभ्युपेतः ॥ १५ ॥ ततःपुरींपुरुहूतस्यरम्यांसहस्रद्वारांशतयोजनायतां ॥ अध्यावसंवर्षसहस्रमात्रंततोलोकंपरमस्म्यभ्युपेतः ॥ १६ ॥ ततोदिव्यमजरंप्राप्यलोकंप्रजापतेर्लोकपतेर्दुरापं ॥ तत्रावसंवर्षसहस्रमात्रंततोलोकंपरमस्म्यभ्युपेतः ॥ १७ ॥ सदेवदेवस्यनिवेशनेचविहृत्यलोकानवसंयथेष्टं ॥ संपूज्यमानस्त्रिदशैःसमस्तैस्तुल्यप्रभावद्युतिरीश्वराणां ॥ १८ ॥ तथावसंनंदनेकामरूपीसंवत्सराणामयुतंशतानां ॥ सहाप्सरोभिर्विहरन्पुण्यगंधान्पश्यन्नगान्पुष्पितांश्चारुरूपान् ॥ १९ ॥ तत्रस्थितंमांदेवसुखेषुसक्तंकालेतीतेमहतिततोऽतिमात्रं ॥ दूतोदेवानामब्रवीदुग्ररूपोध्वंसेत्युच्चैस्त्रिःप्लुतेनस्वरेण ॥ २० ॥ एतावन्मेविदितंराजसिंहततोभ्रष्टोऽहंनंदनात्क्षीणपुण्यः ॥ वाचोऽश्रौषंचांतरिक्षेसुराणांसानुक्रोशाःशोचतांमांनरेंद्र ॥ २१ ॥ अहोकष्टंक्षीणपुण्योययातिःपतत्यसौपुण्यकृत्पुण्यकीर्तिः ॥ तानब्रुवंपतमानस्ततोऽहंसतांमध्येनिपतेयंकथंनु ॥ २२ ॥

स्तः अत्राप्याश्वमेधिकेसंवर्त्तमरुत्तीयेएतद्दर्शितं उन्मत्तवेषंविभ्रत्सचंक्रमीतियथासुखं वाराणस्यांमहाराजदर्शनेप्सुर्महेश्वरं तस्याद्वारंसमासाद्यन्यसेथाःकुणपंक्वचित् तंदृष्ट्वायोनिवर्त्तेतससंवर्त्तोमहीपते इतिकुणपदर्शनेनमहेश्वरदर्शनसिद्धिसूचयतावाक्यजातेन ॥ ११ ॥ अहंतुदिष्टक्षयाभावात्मामेपिदुःखेनतप्येइत्याह अनित्यतामिति ॥ १२ ॥ मातामहमिति तत्रस्थितमंतरिक्षेस्थितं ॥ १३ ॥ तानिति क्षेत्रज्ञवत्क्षेत्रंमहाभूतादिधृत्यंतंतज्ज्ञानंतोनारदादयःक्षेत्रज्ञास्तद्वत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥

एवंयदेनसस्तेपतत्इतिश्लोकेनकृतस्यप्रश्नत्रयस्यउत्तरमुक्तं तेनैवस्थूलदेहाद्विवेचितंजीवंसूक्ष्मादपिविवेक्तुंप्रश्नमवतारयति अन्यद्वपुरिति नरयोनिमापद्यमानोजीवःस्वेनकायेनजैवेनैवरूपेणगर्भंमातुरुदरंयाति उतततत्रप्रवेष्टुंअन्यद्वपुरुपाधिभूतंविदधाति ॥ १२ ॥ शरीरेति अन्यजन्मानंगीकारेशरीरविशेषंकरणानिसंज्ञांचनायंलभेत् मलपिंडवत् अंगीकारेचतेषांस्वाभाविकत्वात्उपाधिसंतत्यविच्छेदाद्वानित्यसंसारित्वंस्यात् ॥ १३ ॥ तदेतदनाद्येकोपाधिस्वीकारेणपरिहरति वायुःसमुत्कर्षतीति वायुर्व्यष्टिलिंगं वायुर्वैगौतमतत्सूत्रंवायुरेवव्यष्टिर्वायुःसमष्टिरितिश्रुतिभ्यांपंचप्राणमनोबुद्धिदशेंद्रियसमन्वितं अपंचीकृतभूतोत्थंसूक्ष्मांगंभोगसाधनमित्युक्तरूपंतत्कर्तृ गर्भस्थानंमुख्यकर्मभूतं ऋतौस्त्रीरजसिरेतःपूर्वोक्तं पुष्परसेनपुष्पंकर्मफलोत्पादकत्वसाम्यात्तस्यरसोऽपूर्वंतेनानुपृक्तंगौणकर्मसंमुत्कर्षति अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाइतिस्मृतेः पंचम्यामाहुतावापःपुरुषवचसोभवंतीतिश्रुतेश्च सोमाज्यपयआदिरूपाः कर्मसमवायिनोदेहांतरारंभिकाआपोरेतोरूपागृहीत्वालिंगोपाधिर्जीवोगर्भाशयंविशतीत्यर्थः अन्यथाऋतौसिक्तमपिरेतःप्रयोजकंसंभवेत् नस्थिंगीभवेच्च सवायुः तत्रगर्भाशये तन्मात्राणिसूक्ष्मभूतानितैःउपादानभूतैःकृतःअधिकारोयावदपवर्गमवस्थानंयस्यसःतन्मात्रकृताधिकारः एवंभूतोवायुःक्रमेणगर्भंवर्धयति यथाहुर्वैद्याः शुक्रातिरेकेपुमान्भवतिशोणितातिरेकेस्त्रीभवतिद्वाभ्यांसमेननपुंसकोभवतिशुक्रभिन्नेनयमौभवति एकरात्रोषितंकललंभवतिपंचरात्राद्बुद्बुदाःसप्तरात्रात्पेशीद्विःसप्तरात्रादर्बुदःपंचविंशतिरात्रःस्वस्थितोघनोभवतिमासमात्रात्कठिनोभवतिद्विमासाभ्यंतरेशिरःसंपद्यतेमासत्रयेणग्रीवाव्यादेशोमासचतुष्टयेनत्वग्व्यादेशःपंचमेमासेनखरोमव्यादेशःषष्ठेमुखनासिकाक्षिश्रोत्रंचसंभवतिसप्तमेचलनसमर्थोभवत्यष्टमेबुद्ध्याध्यवस्यतिनवमेसर्वांगसंपूर्णोभवति मृतश्चाहंपुनर्जातोजातश्चाहंपुनर्मृतइत्यादिजातश्चवायुनास्पृष्टस्तन्नस्मरतिजन्ममरणमंतेचशुभाशुभंकर्मेत्यंतेनग्रंथेन ॥ १४॥ सइतियुग्मं सगर्भोजायमानोवर्धमानःविगृहीतमात्रःविग्रहेणसर्वांगकलापेनसंपन्नमात्रःसंज्ञांप्राग्भवीयांवासनामधिष्ठायानुसंधायततोजातःसन्योनेर्बहिर्निःसरणान्मनुष्योहमित्यभिमानवान्भवति एवंभूतस्यप्राणभृतोजीवस्यप्राणाख्यंलिंगशरीरेस्थूलेउपहितंउपाधिविद्धि स्वतस्तुमहात्मनःविभोःकिंतदुपहितंयेनश्रोत्रादिरूपेणशब्दादीन्विषयान्जानीतइतिद्वयोःश्लोकयोरन्वयः ॥ १५ ॥

अष्टकउवाच अन्यद्वपुर्विदधातीहगर्भमुताहोस्वित्स्वेनकायेनयाति ॥ आपद्यमानोनरयोनिमेतामाचक्ष्वमेसंशयात्प्रब्रवीमि ॥ १२ ॥ शरीरभेदादिसमुच्छ्रयंचचक्षुःश्रोत्रेलभतेकेनसंज्ञां ॥ एतत्तत्त्वंसर्वमाचक्ष्वपृष्टःक्षेत्रज्ञंत्वांतातमन्यामसर्वे ॥ १३ ॥ ययातिरुवाच वायुःसमुत्कर्षतिगर्भयोनिमृतौरेतःपुष्परसानुपृक्तं ॥ सतत्रतन्मात्रकृताधिकारःक्रमेणसंवर्धयतीहगर्भं ॥ १४ ॥ सजायमानोविगृहीतमात्रःसंज्ञामधिष्ठायततोमनुष्यः ॥ सश्रोत्राभ्यांवेदयतीहशब्दंसवैरूपंपश्यतिचक्षुषाच ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ तन्मात्रकृताधिकारइतिलिंगस्ययावन्मोक्षस्थायित्वमुक्तंतदाक्षिपति यःसंस्थितइति संस्थितोमृतः स्थूलदेहदाहेनैवलिंगदेहदाहःकुतोनभवतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ स्वमवद्देहांतरप्राप्तौसत्यांनायंदोषः संभवतीत्याह हित्वासोसून्सुमवन्निष्टनित्वा सःसंस्थितःअसून्प्राणान्हित्वाधारयित्वागृहीत्वेत्यर्थः धात्रःक्लापत्यंयेपरेदधातेहिरितिहिभावः तमुत्क्रामंतंप्राणोनूत्क्रामतिप्राणमनूत्क्रामंतंसर्वेप्राणाअनुत्क्रामंतीत्यसु सहितस्यैवलोकांतरप्राप्तिश्रुतेः निष्टनित्वाशब्दंकृत्वा सुमवन्स्वमवदन्यांयोनिंदेहंभजते हित्वात्यक्त्वादेहंस्थूलं ॥ १८ ॥ पुरोधायसुकृतंदुष्कृतंवेत्युक्तंतद्विभजते पुण्यांयोनिमिति आरोहे अन्यंनवतरं कल्याणतरंरूपंकुरुतेपित्र्यंवागांधर्वंवादैवंवाप्राजापत्यंवाब्राह्मंवेतिश्रुतेः पित्र्याद्यन्यतमांयोनिं अवरोहेतुरमणीयचरणाअभ्याशोहयत्तेरमणीयांयोनिंप्रपद्यंतेब्राह्मणयोनिंवाक्षत्रिययोनिंवेति पुण्यांयोनिंभजंति एवंपापामपि पापकृतोनारकींयोनिंभुक्त्वाकपूयचरणाःकपूयांयोनिमापद्यंतेश्वयोनिंवासूकरयोनिंवाचांडालयोनिंवेतिश्रुतेःपापांयोनिंभजंति कीटाःपतंगाश्चभवंतिपापाःपापैकस्वभावाः अथैतयोः

घ्राणेनगंधंजिह्वयाथोरसंचत्वचास्पर्शंमनसावेदभावं॥ इत्यष्टकेहोपहितंहिविद्धिमहात्मनःप्राणभृतांशरीरे॥ १६॥ अष्टकउवाच यःसंस्थितःपुरुषोदह्यतेवानिखन्यतेवापिनिकृष्यतेवा॥ अभावभूतःसविनाशमेत्यकेनात्मनाचेतयतेपरस्तात्॥ १७॥ ययातिरुवाच हित्वासोसून्सुमवन्निष्टनित्वापुरोधायसुकृतंदुष्कृतंवा॥ अन्यांयोनिंपवनाग्रानुसारीहित्वादेहंभजतेराजसिंह॥ १८॥ पुण्यांयोनिंपुण्यकृतोव्रजंतिपापांयोनिंपापकृतोव्रजंति॥ कीटाःपतंगाश्चभवंतिपापानमेविवक्षास्तिमहानुभाव ॥ १९ ॥ चतुष्पदाद्विपदाःषट्पदाश्चतथाभूतागर्भभूताभवंति ॥ आख्यातमेतन्निखिलेनसर्वंभूयस्तुकिंपृच्छसिराजसिंह॥ २०॥ अष्टकउवाच किंस्वित्कृत्वालभतेतातलोकान्मर्त्यःश्रेष्ठांस्तपसाविद्ययावा॥ तन्मेपृष्टःशंससर्वंयथावच्छुभाँल्लोकान्येनगच्छेत्क्रमेण॥ २१॥ ययातिरुवाच तपश्चदानंचशमोदमश्चह्रीरार्जवंसर्वभूतानुकंपा॥ स्वर्गस्यलोकस्यवदंतिसंतोद्वाराणिसप्तैवमहांतिपुंसां॥ नश्यंतिमानेनतमोऽभिभूताःपुंसःसदैवेतिवदंतिसंतः॥ २२॥

पथोर्नकतरेणचनतानीमानिक्षुद्राण्यसकृदावर्त्तीनिजायस्वम्रियस्वेत्येतत्तृतीयंस्थानमितिश्रुतेः कीटादियोनिंअसकृद्व्रजंति अतएवयोनिसंचारस्यदुःखबहुलत्वान्नमेविवक्षास्तिमहानुभावजायामेस्यादथप्रजायेयवित्तंमेस्यादथकर्मकुर्वीयेतिश्रूयमाणजायादिभारंवोढुमिच्छाममनास्ति किंतुभूमिंप्राप्यनैष्कर्म्यमेवसाधयिष्यामीतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ एवंस्थूलात्सूक्ष्माच्चदेहाद्विवेचितस्यदेहिनस्तत्तत्संबंधादुत्क्रांतिगत्यागतयोदर्शिताः आगनेश्चनमेविविक्षास्तीतितुच्छत्वंचोक्तं अतुच्छस्थानप्रापकमुपायंपृच्छति किंस्विदिति श्रेष्ठान्आवृत्तिशून्यान् तपसाकर्मणाविद्ययाउपास्त्यावा ॥ २१ ॥ उत्तरमाहसार्धेन तपश्चदानंचेति नश्यंतिमानेनतमोभिभूताःपुंसइति तपआदयःसप्तस्वर्गस्यद्वारभूताअपिपुंसःपुरुषस्यमानेनअहमेवश्रेष्ठःकर्त्तेत्यभिमानेननश्यंति यतस्तेतमोभिभूताःमानरूपेणतमसाऽभिभूताधंढीकृताः ॥ २२ ॥

मंदाधिकारिणाकामादिजयायतपोपिकर्त्तव्यमित्याह तपसेति इमंवैराग्येणजित्वातुच्छंकृतंपरंस्वर्गंविजयतेप्राप्नोति ॥ १६ ॥ मध्यमंप्रतिप्राह यदानुनिर्द्वंद्वःसुखंदुःखमानापमानादिद्वंद्वदुःखरहितः मौनंसमास्थितोध्यानमनुतिष्ठन् इमंलोकंजित्वाप्रविलाप्य परंलोकंब्रह्मविजयतेप्राप्नोति ॥ १७ ॥ उत्तमंप्रतिप्राह आस्येनेति मुखेनैवाहारंमृगयतेनतुरसेसज्जते एवंसुबालस्तनपानवत्विषयान्गृह्णन्नपिनगृह्णाति प्रत्यक्ष्यात्रनिष्ठत्वात् सचक्षुरचक्षुरिवेत्यादिश्रुतेः अथास्यलोकःसर्वोयमात्माभवति सर्वस्यात्माभवतिसर्वमस्यात्माभवतीतिश्रुतेः अतःसोमृतत्वायकल्पते ॥१८॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ कतरइति एतयोर्योगिज्ञानिनोर्मध्येदेवानांसात्मतांब्रह्मप्राप्तिं आत्माह्येषांसभवतीतिश्रुतेः एषांदेवानांसःचिद्वानितिश्रुतिपदयोरर्थः धावतोःयतमानयोःकःपूर्वंकृतकृत्योभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ उत्तरंअनिकेनइति संयतःधारणाध्यानसमाधिमान् अनिकेतोभिक्षुर्गृहस्थोवायोगीमुच्यतइतिपूर्वार्धार्थः ज्ञानीपूर्वोक्तरूपस्तुसद्योमुच्यतइत्युत्तरार्धार्थः

तपसाकर्शितःक्षामःक्षीणमांसास्थिशोणितः॥ सचलोकमिमंजित्वालोकंविजयतेपरं॥१६॥ यदाभवतिनिर्द्वंद्वोमुनिर्मौनंसमास्थितः ॥ अथलोकमिमंजित्वालोकंविजयतेपरं॥ १७॥ आस्येनतुयदाहारंगोवन्मृगयतेमुनिः॥ अथास्यलोकःसर्वोऽयंसोऽमृतत्वायकल्पते ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातेएकनवतितमोऽध्यायः॥ ९१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ अष्टकउवाच कतरस्त्वनयोःपूर्वंदेवानामेतिसात्मतां ॥ उभयोर्धावतोराजन्सूर्याचंद्रमसोरिव ॥ १ ॥ ययातिरुवाच अनिकेतोगृहस्थेषुकामवृत्तेषुसंयतः ॥ ग्रामएववसन्भिक्षुस्तयोःपूर्वतरंगतः॥२॥ अप्राप्यदीर्घमायुस्तुयःप्राप्तोविकृतिंचरेत्॥ तप्यतेयदितत्कृत्वाचरेत्सोऽन्यत्तपस्ततः ॥३॥ पापानांकर्मणांनित्यंबिभ्ययाद्यस्तुमानवः॥ सुखमप्याचरन्नित्यंसोऽत्यंतंसुखमेधते ॥ ४ ॥

अयंभावः ज्ञानिनःश्रुतियुक्तिभ्यांजगन्मिथ्यात्वनिश्चयात् क्षणिकेनापिनिर्विकल्पसाक्षात्कारेणब्रह्माद्वैतनिश्चयोभवति योगिनस्तुतदभावान्निर्विकल्पसमाध्यभ्यासबलेनैवद्वैतविस्मरणंसंपादनीयमितिविलंबाच्छ्रमसाध्यामुक्तिरिति गृहस्थेषुवसन्नपिस्वयंसंयतः ॥ २ ॥ अस्यैवमस्मिन्जन्मन्यलब्धोत्तमभूमेर्जन्मांतरेपितल्लाभोस्तीत्याह अप्राप्येति आयुःसाधनंकालंवा दीर्घंउक्तविधनिष्ठापर्याप्तं विकृतिंदिव्यादिव्यविषयभोगंयोगसिद्धिबलेनचरेत् सोपिसौभर्यादिवत्पश्चात्तापंप्राप्तःसन्पुनर्योगंचरतिइहजन्मनिजन्मांतरेवायोगभ्रष्टःस्मृतिप्रामाण्यादित्यर्थः॥३॥ ज्ञानिनस्ततआधिक्यमाह पापानामिति.यस्तुमानवोज्ञानीनित्यंअविनाशिवस्तुब्रह्माख्यंबिभृयात्तत्त्वमसीतिशास्त्रात्प्रत्यगात्मत्वेनावधारयेत् सपापानांकर्मणां कर्मणिषष्ठी तानिसुखंयथेष्टंआचरन्नपिमुच्यतएवेत्यर्थः नलिप्यतेकर्मणापापकेनहत्वापिसइमाँल्लोकान्नहंतिननिबध्यतइत्यादिशास्त्रात् ॥ ४ ॥

इदंप्रदमशाम्रोमोक्षेच्छयाधर्ममेवसेवेतेत्याह तद्वाइति यःपुरुषोऽनर्थबुद्धिःनास्तिअर्थेमोक्षेबुद्धिर्यस्यसतथाभूतःसन् स्वर्गाद्यर्थंधर्मंसेवते तत्सेवनंनृशंसंअसत्यंचमुमुक्षाहीनत्वादनित्यफलत्वाच्च विविदिषंति यज्ञेनदानेनेत्यादिश्रुतिसिद्धंधर्मस्यमोक्षहेतुत्वंपरित्यज्यकाम्यधर्मकृतआत्मानंनानादुःखमयेसंसारेपातयित्वाघ्नंतीत्यर्थः एवमनीशस्याजितेंद्रियस्यार्थोधनमपिनृशंसमसत्यंच यत्तुमोक्षार्थंकर्मकरणंतदार्जवंकर्मणामुचितंफलं तदेवसमाधिःयोगसिद्धिमूलं तदार्यंतदेवगम्यंप्राप्यंज्ञानसाधनमित्यर्थः ऋगतौअस्मात्ऋहलोर्ण्यत् द्वयोरपियोगज्ञानमार्गयोर्मूलंनिष्कामधर्मएवेत्यर्थः ॥ ५ ॥ केनकतरस्यांदिशिप्र

तद्वैनृशंसंतदसत्यमाहुर्यःसेवतेधर्ममनर्थबुद्धिः॥ अर्थोप्यनीशस्यतथैवराजंस्तदार्जवंससमाधिस्तदार्यं॥ ५ ॥ अष्टकउवाच. केनासिदूतःप्रहितोसि राजन्युवास्रग्वीदर्शनीयःसुवर्चाः॥ कुतआयातःकतरस्यांदिशित्वमुताहोस्वित्पार्थिवंस्थानमस्ति ॥ ६ ॥ ययातिरुवाच इमंभौमंनरकंक्षीणपुण्यः प्रवेष्टुमुर्वींगगनाद्विप्रहीणः॥ उक्त्वाऽहंवःप्रपतिष्याम्यनंतरंत्वरंतिमांलोकपाब्रह्मणायो ॥ ७॥ सतांसकाशेतुवृतःप्रपातस्तेसंगतागुणवंतस्तुसर्वे ॥ शक्राच्च लब्धोहिवरोमयैषपतिष्यताभूमितलंनरेंद्र ॥ ८ ॥ अष्टकउवाच पृच्छामित्वांमाप्रपतप्रपातंयदिलोकाःपार्थिवसंतिमेत्र ॥ यद्यंतरिक्षेयदिवादिवि स्थिताःक्षेत्रज्ञंत्वांतस्यधर्मस्यमन्ये ॥९॥ ययातिरुवाच यावत्पृथिव्यांविहितंगवाश्वंसहारण्यैःपशुभिःपार्वतैश्च ॥ तावल्लोकादिवितेसंस्थितावैतथा विजानीहिनरेंद्रसिंह ॥१०॥ अष्टकउवाच तांस्तेददामिमाप्रपतप्रपातंयेमेलोकादिविराजेंद्रसंति ॥ यद्यंतरिक्षेयदिवादिविश्रितास्तानाक्रमक्षिप्रम पेतमोहः ॥ ११ ॥ . ययातिरुवाच नास्मद्विधोब्राह्मणोब्रह्मविच्चप्रतिग्रहेवर्ततेराजमुख्य ॥ यथाप्रदेयंसततंद्विजेभ्यस्तथाऽददंपूर्वमहंनरेंद्र ॥ १२ ॥ ना ब्राह्मणःकृपणोजातुजीवेद्याञ्चापिस्याद्ब्राह्मणीवीरपत्नी ॥ सोऽहंनैवाकृतपूर्वंचरेयंविधित्समानःकिमुतत्रसाधुः ॥ १३ ॥ प्रतर्दनउवाच पृच्छामित्वां स्पृहणीयरूपप्रतर्दनोऽहंयदिमेसंतिलोकाः ॥ यद्यंतरिक्षेयदिवादिविश्रिताःक्षेत्रज्ञंत्वांतस्यधर्मस्यमन्ये ॥ १४ ॥ ययातिरुवाच संतिलोकाबहवस्ते नरेंद्रअप्येकैकःसप्तसप्ताप्यहानि ॥ मधुच्युतोघृतपृक्ताविशोकास्तेनांतवंतःप्रतिपालयंति ॥ १५ ॥

हितोसीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ विप्रहीणःच्युतः उक्त्वाआपृच्छ्य वःयुष्मान् ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रपातंपतित्वामाप्रपतपातंमाप्राप्नुहीत्यर्थः कषादित्वादनुप्रयोगःसमूलघातंन्यवधीदरींश्चेत्यादिवत् लोकाःभोग्यविषयाः दिविमेरुपृष्ठे अंतरिक्षेनक्षत्रमंडलादौ क्षेत्रंसिद्धंस्थानंतदभिज्ञं ॥ ९ ॥ १० ॥ आक्रमआक्रमस्व ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोपिब्रह्मवित्वेदविदेवप्रतिग्रहेवर्त्तेतनत्वन्यः अस्मद्विधस्तुनैववर्त्ततेत्यर्थः ॥ १२ ॥ कृपणोयाञ्चादैन्ययुक्तः वीरस्यविजयादिग्विजयिनःपत्निः तत्रकर्मभूमौसाधुसत्कर्म विधित्समानःकर्त्तुमिच्छन् किमुकथंचरेयंनैवकुर्यामित्यर्थः विवित्समानइतिपाठेतत्रस्वर्गेसाधुर्लब्धुमिच्छन् ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ प्रत्येकंसप्तसप्ताप्यहानिसेविनाःसंतोनांतवंतः मधुच्युतःसुखस्रवाः घृतपृक्ताः तेजोयुक्ताः तेत्वांप्रतिपालयंतिप्रतीक्षंते ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ नृशंसंनिंद्यं ॥ १७ ॥ १८ ॥ अन्यैराजभिः यत्प्रतिग्रहाख्यंनकृतंतत्अपूर्वंप्रथमंअहमेवकथंकुर्यामितिभावः ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ॥९२॥ ॥७॥ पृच्छामीति ॥१॥ यंन्यान् तपनेप्रकाशयति ॥ २ ॥ ३ ॥शिशुकात्शिशुमारप्रधानात्कालचक्रात्शंकमानः अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तमित्युक्तेः मिथ्याक्रिया

प्रतर्दनउवाच तांस्तेददानिमाप्रपतप्रपातंयमेलोकास्तवतेवैभवंतु॥ यद्यंतरिक्षेयदिवादिविश्रितास्तानाक्रमक्षिप्रमपेतमोहः॥ १६॥ ययातिरुवाच नतुल्यतेजाःसुकृतंकामयेतयोगक्षेमंपार्थिवपार्थिवःसन्॥ दैवादेशादापदंप्राप्यविद्वांश्चरेन्नृशंसंनहिजातुराजा॥१७॥धर्म्यंमार्गंयतमानोयशस्यंकुर्यान्नृपोधर्ममवेक्षमाणः॥ नमद्विधोधर्मबुद्धिःप्रजानन्कुर्यादेवंकृपणंमांयथात्थ॥ १८ ॥ कुर्यादपूर्वंनकृतंयदन्यैर्विधित्समानःकिमुतत्रसाधु ॥ ब्रुवाणमेवंनृपतिंययातिंनृपोत्तमोवसुमानब्रवीत्तं॥ १९॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥७॥

वसुमानुवाच पृच्छामित्वांवसुमानौषदश्विर्यद्यस्तिलोकोदिविमेनरेंद्र ॥ यद्यंतरिक्षेप्रथितोमहात्मन्क्षेत्रज्ञंत्वातस्यधर्मस्यमन्ये ॥ १ ॥ ययातिरुवाच यदंतरिक्षंपृथिवीदिशश्चयत्तेजसातपतेभानुमांश्च॥ लोकास्तावंतोदिविसंस्थितावैतेनांतवंतःप्रतिपालयंति ॥ २॥ वसुमानुवाच तांस्तेददानिमाप्रपतप्रपातंयमेलोकास्तवतेवैभवंतु॥ क्रीणीष्वैतांस्तृणकेनापिराजन्प्रतिग्रहस्तेयदिधीमन्प्रदुष्टः ॥ ३ ॥ ययातिरुवाच नमिथ्याऽहंविक्रयंवैस्मरामिवृथागृहीतंशिशुकाच्छंकमानः ॥ कुर्यांनचैवाकृतपूर्वमन्यैर्विधित्समानःकिमुतत्रसाधु ॥ ४ ॥ वसुमानुवाच तांस्त्वंलोकान्प्रतिपद्यस्वराजन्मयादत्तान्यदिनेष्टःक्रयस्ते॥ अहंनतान्वैप्रतिगंतानरेंद्रसर्वेलोकास्तवतेवैभवंतु ॥ ५ ॥ शिबिरुवाच पृच्छामित्वांशिबिरौशीनरोहंममापिलोकायदिसंतीहतात ॥ यद्यंतरिक्षेयदिवादिविश्रिताःक्षेत्रज्ञंत्वांतस्यधर्मस्यमन्ये॥ ६॥ ययातिरुवाच यत्त्वंवाचाहृदयेनापिसाधून्परीप्समानान्नावमंस्थानरेंद्र ॥ तेनानंतादिविलोकाःश्रितास्तेविद्युद्रूपाःस्वनवंतोमहांतः॥ ७॥ शिबिरुवाच तांस्त्वंलोकान्प्रतिपद्यस्वराजन्मयादत्तान्यदिनेष्टःक्रयस्ते॥नचाहंतान्प्रतिपत्स्येहदत्वायत्रगत्वानानुशोचंतिधीराः॥८॥ ययातिरुवाच यथात्वमिंद्रप्रतिमप्रभावस्तेचाप्यनंतानरदेवलोकाः॥ तथाऽद्यलोकेनरमेन्यदत्तंतस्माच्छिबेनाभिनंदामिदेयं॥ ९ ॥

त्वकंकापथ्यंदुस्तरमितिभावः शिशुकःशिशुमारेस्यादितिमेदिनी शिशुकान्मंदबालकादितिवा ॥ ४ ॥५ ॥ ६॥ परीप्समानान्याचकान् नावमंस्थानावमानंकृतवानसि स्वनवंतःप्रख्याताइत्यर्थः॥७॥८॥ ९॥

गंतारः मृत्वाप्राप्स्यामः नरकंभूलोकं ॥ १० ॥ यतध्वंकर्तुं नाभिजानामिनांगीकरोमि ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रकाशंतेदृश्यंतेज्वलंतोदीप्यमानाः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ देवयानायब्रह्मलोकमार्गप्राप्तयेयावत्सर्वस्वंअददत्सर्वत्यागीत्यर्थः अन्येपितृयानेनैवगताइत्यर्थाज्ज्ञेयं ॥ १८ ॥ सौम्यमक्रूरत्वं विधित्सापालनेच्छा ॥ १९ ॥ सत्यमेवश्रेयःसाधनमितिविधातुंपूर्वोक्तप्रश्नोत्तरेअनुवदति अ

अष्टकउवाच नचेदेकैकशोराजँल्लोकान्नःप्रतिनंदसि ॥ सर्वेप्रदायभवतेगंतारोनरकंवयं ॥ १० ॥ ययातिरुवाच यदर्होऽहंतद्यतध्वंसंतःसत्याभिनंदिनः ॥ अहंतन्नाभिजानामियत्कृतंनमयापुरा ॥ ११ ॥ अष्टकउवाच कस्यैतेप्रतिदृश्यंतेरथाःपंचहिरण्मयाः ॥ यानारुह्यनरोलोकानभिवांछतिशाश्वतान् ॥ १२ ॥ ययातिरुवाच युष्मानेतेवहिष्यंतिरथाःपंचहिरण्मयाः ॥ उच्चैःसंतःप्रकाशंतेज्वलंतोऽग्निशिखाइव ॥ १३ ॥ अष्टकउवाच आतिष्ठस्वरथान्राजन्विक्रमस्वविहायसं ॥ वयमप्यनुयास्यामोयदाकालोभविष्यति ॥ १४ ॥ ययातिरुवाच सर्वैरिदानींगंतव्यंसहस्वर्गजितोवयं ॥ एषनोविरजःपंथादृश्यतेदेवसद्मनः ॥ १५ ॥ वैशंपायनउवाच तेऽधिरुह्यरथान्सर्वेप्रयातानृपसत्तमाः ॥ आक्रमंतोदिवंभाभिर्धर्मेणावृत्यरोदसी ॥ ॥ १६ ॥ अष्टकउवाच अहंमन्येपूर्वमेकोऽस्मिगंतासखाचेंद्रःसर्वथामेमहात्मा ॥ कस्मादेवंशिबिरौशीनरोऽयमेकोऽत्यगात्सर्ववेगेनवाहान् ॥ १७ ॥ ययातिरुवाच अददद्देवयानाययावद्वित्तमविंदत ॥ उशीनरस्यपुत्रोऽयंतस्माच्छ्रेष्ठोहिवःशिबिः ॥ १८ ॥ दानंतपःसत्यमथापिधर्मोह्रीःश्रीःक्षमासौम्यमथोविधित्सा ॥ राजन्नेतान्यप्रमेयाणिराज्ञःशिबेःस्थितान्यप्रतिमस्यबुद्ध्या ॥ १९ ॥ एवंवृत्तोह्रीनिषेवश्चयस्मात्तस्माच्छिबिरत्यगाद्वैरथेन ॥ वैशंपायनउवाच अथाष्टकःपुनरेवान्वपृच्छन्मातामहंकौतुकेनेंद्रकल्पं ॥ ॥ २० ॥ पृच्छामित्वांनृपतेब्रूहिसत्यंकुतश्चकश्चासिसुतश्चकस्य ॥ कृतंत्वयायद्धिनतस्यकर्तालोकेत्वदन्यःक्षत्रियोब्राह्मणोवा ॥ २१ ॥ ययातिरुवाच ययातिरस्मिनहुषस्यपुत्रःपूरोःपितासार्वभौमस्त्विहासं ॥ गुह्यंचार्थंमामकेभ्योब्रवीमिमातामहोऽहंभवतांप्रकाशं ॥ २२ ॥ सर्वामिमांपृथिवींनिर्जिगायप्रादामहंछादनंब्राह्मणेभ्यः ॥ मेध्यानश्वानेकशतान्सुरूपांस्तदादेवाःपुण्यभाजोभवंति ॥ २३ ॥ अदामहंपृथिवींब्राह्मणेभ्यःपूर्णामिमामखिलांवाहनेन ॥ गोभिःसुवर्णेनधनैश्चमुख्यैस्तदाददंगाःशतमर्बुदानि ॥ २४ ॥

थाष्टकइत्यादिना ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रकाशं प्रागुक्तमपिस्पष्टतरं ॥ २२ ॥ छादनंजीविकात्वेनपरिधानं अतीतफलत्वाद्दस्यधर्मस्यस्वमुखेनकीर्त्तनंनदोषः अन्यथाधर्मःक्षरतिकीर्त्तनादित्युक्तेरश्रेयसेस्यात् प्रस्थेदत्वाविपिनंब्राह्मणेभ्यइतिपाठेब्राह्मणेभ्योदत्वाविपिनंवनंप्रस्थेप्रतस्थेऽहंप्रस्थानंकृतवानस्मि अभ्यासलोपआर्षः मेध्यानश्वान्यदादेवेभ्यउत्सृजतितदादेवास्तंपुण्यवंतंभजंतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥

सत्येनमेद्यौश्चवसुंधराचतथैवाग्निर्ज्वलतेमानुषेषु॥ नमेवृथाव्याहृतमेववाक्यंसत्यंहिसंतःप्रतिपूजयंति॥२५॥ यदष्टकप्रब्रवीमीहसत्यंप्रतर्दनंचौषदश्विं तथैव॥ सर्वेचलोकामुनयश्चदेवाःसत्येनपूज्याइतिमेमनोगतं॥२६॥ योनःस्वर्गजितःसर्वान्यथावृत्तंनिवेदयेत्॥ अनसूयुर्द्विजाग्र्येभ्यःसलभेन्नःसलोक तां॥२७॥ वैशंपायनउवाच एवंराजासमहात्मात्यतीवस्वैर्दौहित्रैस्तारितोमित्रसाहः॥ त्यक्त्वामहींपरमोदारकर्मास्वर्गंगतःकर्मभिर्व्याप्यपृथ्वीं॥२८॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिउत्तरयायातसमाप्तौत्रिनवतितमोऽध्यायः॥९३॥ ॥९४॥ ॥९४॥ जनमेजयउवाच भगव न्श्रोतुमिच्छामिपूरोर्वंशकरान्नृपान्॥ यद्वीर्यान्यादृशांश्चापियावतोयत्पराक्रमान्॥१॥ नह्यस्मिन्शीलहीनोवानिर्वीर्योवानराधिपः॥ प्रजाविरहितोवा ऽपिभूतपूर्वःकथंचन॥२॥ तेषांप्रथितवृत्तानांराज्ञांविज्ञानशालिनां॥ चरितंश्रोतुमिच्छामिविस्तरेणतपोधन॥३॥ वैशंपायनउवाच- हंततेकथ यिष्यामियन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥ पूरोर्वंशधरान्वीराञ्छक्रप्रतिमतेजसः॥ भूरिद्रविणविक्रांतान्सर्वलक्षणपूजितान्॥४॥ प्रवीरेश्वररौद्राश्वास्त्रयःपुत्राम हारथाः॥ पूरोःपौष्ट्यामजायंतप्रवीरोवंशकृत्ततः॥५॥ मनस्युरभवत्तस्माच्छूरसेनीसुतःप्रभुः॥ पृथिव्याश्चतुरंतायागोप्ताराजीवलोचनः॥६॥ शक्तः संहननोवाग्मीसौवीरीतनयास्त्रयः॥ मनस्योरभवन्पुत्राःशूराःसर्वेमहारथाः॥७॥ अन्वग्भानुप्रभृतयोमिश्रकेश्यांमनस्विनः॥ रौद्राश्वस्यमहेष्वासादशा प्सरसिसूनवः॥८॥ यज्वानोजज्ञिरेशूराःप्रजावंतोबहुश्रुताः॥ सर्वेसर्वास्त्रविद्वांसःसर्वेधर्मपरायणाः॥९॥ ऋचेयुरथकक्षेयुःकृकणेयुश्चवीर्यवान्॥ स्थं डिलेयुर्वनेयुश्चजलेयुश्चमहायशाः॥१०॥ तेजेयुर्बलवान्धीमान्सत्येयुश्चेंद्रविक्रमः॥ धर्मेयुःसन्नतेयुश्चदशमोदेवविक्रमः॥११॥ अनाधृष्टिरभूत्तेषां विद्वान्भुवितथैकराट्॥ ऋचेयुरथविक्रांतोदेवानामिववासवः॥१२॥ अनाधृष्टिसुतस्त्वासीद्राजसूयाश्वमेधकृत्॥ मतिनारइतिख्यातोराजापरमधार्मिकः॥१३॥ मतिनारसुताराजंश्चत्वारोऽमितविक्रमाः॥ तंसुर्महानतिरथोद्रुह्युश्चाप्रतिमद्युतिः॥१४॥ तेषांतंसुर्महावीर्यःपौरववंशमुद्वहन्॥ आजहारयशोदी प्तंजिगायचवसुंधरां॥१५॥ ईलिनंतुसुतंतंसुर्जनयामासवीर्यवान्॥ सोऽपिकृत्स्नामिमांभूमिंविजित्येजयतांवरः॥१६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वितथं विगतस्तथाभावो जनकसादृश्यं यत्र तत्तादृशं पुत्रजन्म ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सर्वैः सवसंज्ञैर्यज्ञैः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

रथंतर्यांसुतान्पंचपंचभूतोपमांस्ततः॥ ईलिनोजनयामासदुष्यंतप्रभृतीन्नृपान्॥ १७॥ दुष्यंतंशूरभीमौचप्रवसुंवसुमेवच ॥ तेषांश्रेष्ठोभवद्राजादुष्यंतो जनमेजय॥ १८॥ दुष्यंताद्भरतोजज्ञेविद्वान्शाकुंतलोनृपः॥ तस्माद्भरतवंशस्यविप्रतस्थेमहद्यशः॥ १९॥ भरतस्तिसृषुस्त्रीषुनवपुत्रानजीजनत्॥ नाभ्यनंदंततान्राजानानुरूपाममेत्युत॥ २०॥ ततस्तान्मातरःक्रुद्धाःपुत्रान्निन्युर्यमक्षयं॥ ततस्तस्यनरेंद्रस्यवितथंपुत्रजन्मतत्॥ २१॥ ततोमहद्भिःक्रतुभिरीजानोभरतस्तदा॥ लेभेपुत्रंभरद्वाजाद्भुमन्युंनामभारत॥ २२॥ ततःपुत्रिणमात्मानंज्ञात्वापौरवनंदनः॥ भुमन्युंभरतश्रेष्ठयौवराज्येऽभ्यषेचयत्॥ २३॥ ततोदिविरथोनामभुमन्योरभवत्सुतः॥ सुहोत्रश्चसुहोताचसुहविःसुयजुस्तथा॥ २४॥ पुष्करिण्यामृचीकश्चभुमन्योरभवन्सुताः॥ तेषांज्येष्ठःसुहोत्रस्तुराज्यमापमहीक्षितां॥ २५॥ राजसूयाश्वमेधाद्यैःसोयजद्बहुभिःसवैः॥ सुहोत्रःपृथिवींकृत्स्नांबुभुजेसागरांबरां॥ २६॥ पूर्णांहस्तिगजाश्वैश्चबहुरत्नसमाकुलां॥ ममज्जेवमहीतस्यभूरिभारावपीडिता॥ २७॥ हस्त्यश्वरथसंपूर्णामनुष्यकलिलाभृशं॥ सुहोत्रेराजनितदाधर्मतःशासतिप्रजाः॥ २८॥ चैत्ययूपांकिताचासीद्भूमिःशतसहस्रशः॥ प्रवृद्धजनसस्याचसर्वदैवव्यरोचत॥ २९॥ ऐक्ष्वाकीजनयामाससुहोत्रात्पृथिवीपतेः॥ अजमीढंसुमीढंचपुरुमीढंचभारत॥ ३०॥ अजमीढोवरस्तेषांतस्मिन्वंशःप्रतिष्ठितः॥ षट्पुत्रान्सोप्यजनयत्तिसृषुस्त्रीषुभारत॥ ३१॥ ऋक्षंधूमिन्यथोनीलीदुष्यंतपरमेष्ठिनौ॥ केशिन्यजनयज्जन्हुंसुतौव्रजनरूपिणौ॥ ३२॥ तथेमेसर्वपंचालादुष्यंतपरमेष्ठिनोः॥ अन्वयाःकुशिकाराजन्जन्होरमिततेजसः॥ ३३॥ व्रजनरूपिणयोर्ज्येष्ठमृक्षमाहुर्जनाधिपं॥ ऋक्षात्संवरणोजज्ञेराजन्वंशकरःसुतः॥ ३४॥ आर्क्षेसंवरणेराजन्प्रशासतिवसुंधरां॥ संक्षयःसुमहानासीत्प्रजानामितिनःश्रुतं॥ ३५॥ व्यशीर्यतततोराष्ट्रंक्षयैर्नानाविधैस्तदा॥ क्षुन्मृत्युभ्यामनावृष्ट्याव्याधिभिश्चसमाहतं॥ ३६॥ अभ्यघ्नन्भारतांश्चैवसपत्नानांबलानिच॥ चालयन्वसुधांचेमांबलेनचतुरंगिणा॥ ३७॥ अभ्ययात्तंचपांचाल्योविजित्यतरसामहीं॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिःसएनंसमरेऽजयत्॥ ३८॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ व्रजनरूपिणयोरित्यक्षरराधिक्यमार्षं ॥ ३४ ॥ आर्क्षे ऋक्षपुत्रे ॥ ३५ ॥ क्षयैः नाशहेतुभिः क्षुत्प्रभृतिभिः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अभ्ययात्तं संवरणं एनं संवरणमेव ॥ ३८ ॥

पलायत अदभावआर्षः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ओमित्यंगीकारे विषाणवत्गिरिशृंगवत्श्रेष्ठभूतं ॥ ४६ ॥ बलिभृतःकरदान् ॥ ४७ ॥ सौरीसूर्यकन्या ॥ ४८ ॥

ततःसंदारःसामात्यःसपुत्रःससुहृज्जनः ॥ राजासंवरणस्तस्मात्पलायतमहाभयात् ॥ ३९ ॥ सिंधोर्नदस्यमहतोनिकुंजेन्यवसत्तदा ॥ नदीविषयपर्यंतेपर्वतस्यसमीपतः ॥ ४० ॥ तत्रावसन्बहून्कालान्भारतादुर्गमाश्रिताः ॥ तेषांनिवसतांतत्रसहस्रंपरिवत्सरान् ॥ ४१ ॥ अथाभ्यगच्छद्भरतान्वसिष्ठोभगवानृषिः ॥ तमागतंप्रयत्नेनप्रत्युद्गम्याभिवाद्यच ॥ ४२ ॥ अर्घ्यमभ्याहरंस्तस्मैतेसर्वेभारतास्तदा ॥ निवेद्यसर्वमृषयेसत्कारेणसुवर्चसे ॥ ४३ ॥ तमासनेचोपविष्टंराजावव्रेस्वयंतदा ॥ पुरोहितोभवान्नोस्तुराज्यायप्रयतेमहि ॥ ४४ ॥ ओमित्येवंवसिष्ठोऽपिभारतान्प्रत्यपद्यत ॥ अथाभ्यषिंचत्साम्राज्येसर्वक्षत्रस्यपौरवं ॥ ४५ ॥ विषाणभूतंसर्वस्यांपृथिव्यामितिनःश्रुतं ॥ भरताध्युषितंपूर्वंसोऽध्यतिष्ठत्पुरोत्तमं ॥ ४६ ॥ पुनर्बलिभृतश्चैवचक्रेसर्वमहीक्षितः ॥ ततःसपृथिवींप्राप्यपुनरीजेमहाबलः ॥ ४७ ॥ आजमीढोमहायज्ञैर्बहुभिर्भूरिदक्षिणैः ॥ ततःसंवरणात्सौरीतपतीसुषुवेकुरुं ॥ ४८ ॥ राजत्वेतंप्रजाःसर्वाधर्मज्ञइतिवव्रिरे ॥ तस्यनाम्नाऽभिविख्यातंपृथिव्यांकुरुजांगलं ॥ ४९ ॥ कुरुक्षेत्रंसतपसापुण्यंचक्रेमहातपाः ॥ अश्ववंतमभिष्यंतंतथाचैत्ररथंमुनिं ॥ ५० ॥ जनमेजयंचविख्यातंपुत्रांश्चास्यानुशुश्रुम ॥ पंचैतान्वाहिनीपुत्रान्व्यजायतमनस्विनी ॥ ५१ ॥ अविक्षितःपरिक्षित्तुशबलाश्वस्तुवीर्यवान् ॥ आदिराजोविराजश्चशाल्मलिश्चमहाबलः ॥ ५२ ॥ उच्चैःश्रवाभंगकारोजितारिश्चाष्टमःस्मृतः ॥ एतेषामन्ववायेतुख्यातास्तेकर्मजैर्गुणैः ॥ जनमेजयादयःसप्ततथैवान्येमहारथाः ॥ ५३ ॥ परीक्षितोऽभवन्पुत्राःसर्वेधर्मार्थकोविदाः ॥ कक्षसेनोग्रसेनौतुचित्रसेनश्चवीर्यवान् ॥ ५४ ॥ इंद्रसेनःसुषेणश्चभीमसेनश्चनामतः ॥ जनमेजयस्यतनयाभुविख्याता महाबलाः ॥ ५५ ॥ धृतराष्ट्रःप्रथमजःपांडुर्बाह्लीकएवच ॥ निषधश्चमहातेजास्तथाजांबूनदोबली ॥ ५६ ॥ कुंडोदरःपदातिश्चवसातिश्चाष्टमःस्मृतः ॥ सर्वेधर्मार्थकुशलाःसर्वभूतहितेरताः ॥ ५७ ॥ धृतराष्ट्रोऽथराजासीत्तस्यपुत्रोऽथकुंडिकः ॥ हस्तीवितर्कःक्राथश्चकुंडिनश्चापिपंचमः ॥ ५८ ॥ हविःश्रवास्तथेंद्राभोभुमन्युश्चापराजितः ॥ धृतराष्ट्रसुतानांतुत्रीनेतान्प्रथितान्भुवि ॥ ५९ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ अश्ववंतएवाविक्षिदितिसंज्ञांतरं ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ सुतानांकुंडिकादीनांमध्येप्रथितान्आहुरितिशेषः सुतानाहुरितिपाठेतुएतांस्तेभ्योन्यान्वक्ष्यमाणान्प्रथितानाहुरितिव्याख्येयं ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ श्रुतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ गुणाःदातृत्वादयः प्रभावो

प्रतीपंधर्मनेत्रंचसुनेत्रंचापिभारत ॥ प्रतीपःप्रथितस्तेषांबभूवाप्रतिमोभुवि ॥ ६० ॥ प्रतीपस्यत्रयःपुत्राजज्ञिरेभरतर्षभ ॥ देवापिःशांतनुश्चैववाह्लीकश्च महारथः ॥ ६१ ॥ देवापिश्चप्रवव्राजतेषांधर्महितेप्सया ॥ शांतनुश्चमहींलेभेवाह्लीकश्चमहारथः ॥ ६२ ॥ भरतस्यान्वयेजाताःसत्ववंतोनराधिपाः ॥ देवर्षिकल्पानृपतेवहवोराजसत्तमाः ॥ ६३ ॥ एवंविधाश्चाप्यपरेदेवकल्पामहारथाः ॥ जातामनोरन्ववायेऐलवंशविवर्धनाः ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपुरुवंशानुकीर्तनेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ जनमेजयउवाच श्रुतस्त्वत्तोमयाब्रह्मन्पूर्वेषांसंभवो महान् ॥ उदाराश्चापिवंशेऽस्मिन्राजानोमेपरिश्रुताः ॥१॥ किंतुलघ्वर्थसंयुक्तंप्रियाख्यानंनमामति ॥ प्रीणात्यतोभवान्भूयोविस्तरेणब्रवीतुमे ॥ २ ॥ एतामेवकथांदिव्यामाप्रजापतितोमनोः ॥ तेषामाजननंपुण्यंकस्यनप्रीतिमावहेत् ॥ ३ ॥ सद्धर्मगुणमाहात्म्यैरभिवर्धितमुत्तमं ॥ विष्टभ्यलोकांस्त्रीनेषांयशः स्फीतमवस्थितं ॥ ४ ॥ गुणप्रभाववीर्यौजःसत्वोत्साहवतामहं ॥ नतृप्यामिकथांशृण्वन्नमृतास्वादसंमितां ॥ ५॥ वैशंपायनउवाच शृणुराजन्पुरा सम्यङ्मयाद्वैपायनाच्छ्रुतं ॥ प्रोच्यमानंमयाकृत्स्नंस्ववंशजननंशुभं ॥ ६ ॥ दक्षाददितिरदितेर्विवस्वान्विवस्वतोमनुर्मनोरिलाइलायाःपुरूरवाःपुरूरवस आयुरायुषोनहुषोनहुषाद्ययातिर्ययातेर्द्वेभार्येबभूवतुः ॥७॥ उशनसोदुहितादेवयानीवृषपर्वणश्चदुहिताशर्मिष्ठानाम ॥ ८ ॥ अत्रानुवंशश्लोकोभवति यदुंचतुर्वसुंचैवदेवयानीव्यजायत ॥ द्रुह्युंचानुंचपूरुंचशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥ ९ ॥ तत्रयदोर्यादवाःपूरोःपौरवाः ॥ १० ॥ पूरोस्तुभार्याकौसल्यानामतस्यामस्यजज्ञेजनमेजयोनामयस्त्रीनश्वमेधानाजहारविश्वजिताचेष्ट्वावनंविवेश ॥ ११ ॥ जनमेजयःखल्वनंतांनामोपयेमेमाधवींतस्यामस्यजज्ञेप्राचिन्वान् यःप्राचींदिशंजिगाययावत्सूर्योदयात्ततस्तस्यप्राचिन्वत्वं ॥ १२ ॥ प्राचिन्वान्खल्वश्मकीमुपयेमेयादवींतस्यामस्यजज्ञेसंयातिः ॥ १३ ॥ संयातिःखलुदृषद्वतोदुहितरंवरांगींनामोपयेमेतस्यामस्यजज्ञेअहंयातिः ॥ १४ ॥ अहंयातिःखलुकृतवीर्यदुहितरमुपयेमेभानुमतींनामतस्यामस्यजज्ञेसार्वभौमः ॥ १५ ॥

देवनादिवशित्वं वीर्यंशारीरंबलं ओजःमानसंसामर्थ्यंधैर्यादि सत्वमदीनत्वं उत्साहःप्रयतमानता ॥ ५ ॥ ६ ॥ अदितेर्दक्षोऽजायतदक्षाद्वादितिरितिपरिश्रुतयोःसृष्टिक्रमयोरंत्यमाह दक्षाददितिरिति आद्यस्तुहरिवंशेवक्ष्यते अदितेर्दक्षोद्वादशइति अनयोश्चपक्षयोःकल्पभेदेनव्यवस्था ॥७॥८॥९॥१०॥११॥यावत्सूर्योदयात्उदयाचलपर्यंतं एकेनैवाह्नाइतितुभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥

सार्वभौमःखलुजित्वाजहारकैकेयींसुनंदांनामतामुपयेमेतस्यामस्यजज्ञेजयत्सेनोनाम ॥ १६ ॥ जयत्सेनःखलुवैदर्भीमुपयेमेसुश्रवांनामतस्यामस्यजज्ञे अवाचीनः ॥ १७ ॥ अवाचीनोपिवैदर्भीमपरामवोपयेमेमर्यादांनामतस्यामस्यजज्ञेअरिहः ॥ १८ ॥ अरिहःखल्वांगीमुपयेमेतस्यामस्यजज्ञेमहाभौमः ॥ १९ ॥ महाभौमःखलुप्रासेनजितिमुपयेमेसुयज्ञांनामतस्यामस्यजज्ञेअयुतनायीयःपुरुषमेधानामयुतमानयत्तेनास्यायुतनायित्वं ॥ २० ॥ अयुतनायी खलुपृथुश्रवसोदुहितरमुपयेमेकामांनामतस्यामस्यजज्ञेअक्रोधनः ॥ २१ ॥ सखलुकालिंगींकरंभांनामोपयेमेतस्यामस्यजज्ञेदेवातिथिः ॥ २२ ॥ देवातिथिःखलुवैदेहीमुपयेमेमर्यादांनामतस्यामस्यजज्ञेऽरिहोनामं ॥ २३ ॥ अरिहःखल्वांगेयीमुपयेमेसुदेवांनामतस्यांपुत्रमजीजनदृक्षं ॥ २४ ॥ ऋक्षःखलुतक्षकदुहितरमुपयेमेज्वालांनामतस्यांपुत्रंमतिनारंनामोत्पादयामास ॥ २५ ॥ मतिनारःखलुसरस्वत्यांगुणसमन्वितंद्वादशवार्षिकंसत्रमाहरत् ॥ समाप्तेच सत्रेसरस्वत्यभिगम्यतंभर्तारंवरयामासतस्यांपुत्रमजीजनत्तंसुंनाम ॥ २६ ॥ अत्रानुवंशश्लोकोभवति ॥ तंसुंसरस्वतीपुत्रंमतिनारादजीजनत् ॥ ईलिनंजनयामासकालिंग्यांतंसुरात्मजं ॥ २७ ॥ ईलिनस्तुरथंतर्यांदुष्यंताद्यान्पंचपुत्रानजीजनत् ॥ २८ ॥ दुष्यंतःखलुविश्वामित्रदुहितरंशकुंतलांनामोपयेमेतस्यामस्यजज्ञेभरतः ॥ २९ ॥ अत्रानुवंशश्लोकौभवतः ॥ भस्त्रामातापितुःपुत्रोयेनजातःसएवसः ॥ भरस्वपुत्रंदुष्यंतमाऽवमंस्थाःशकुंतलां ॥ ३० ॥ रेतोधाःपुत्रउन्नयतिनरदेवयमक्षयात् ॥ त्वंचास्यधातागर्भस्यसत्यमाहशकुंतला ॥ ३१ ॥ ततोऽस्यभरतत्वंभरतःखलुकाशेयीमुपयेमेसार्वसेनींसुनंदांनामतस्यामस्यजज्ञेभुमन्युः ॥ ३२ ॥ भुमन्युःखलुदाशार्हीमुपयेमेविजयांनामतस्यामस्यजज्ञेसुहोत्रः ॥ ३३ ॥ सुहोत्रःखल्विक्ष्वाकुकन्यामुपयेमेसुवर्णांनामतस्यामस्यजज्ञेहस्ती ॥ यइदंहास्तिनपुरंस्थापयामास ॥ एतदस्यहास्तिनपुरत्वं ॥ ३४ ॥ हस्तीखलुत्रैगर्तीमुपयेमेयशोधरांनामतस्यामस्यजज्ञेविकुंठनोनाम ॥ ३५ ॥ विकुंठनःखलुदाशार्हीमुपयेमेसुदेवांनामतस्यामस्यजज्ञेअजमीढोनाम ॥ ३६ ॥ अजमीढस्यचतुर्विंशंपुत्रशतंबभूवकैकेय्यांगांधार्यांविशालायामृक्षायांचेतिपृथक्पृथग्वंशधरान्नृपतयः ॥ तत्रवंशकरःसंवरणः ॥ ३७ ॥ संवरणःखलुवैवस्वतींतपतींनामोपयेमेतस्यामस्यजज्ञेकुरुः ॥ ३८ ॥ कुरुःखलुदाशार्हीमुपयेमेशुभांगींनामतस्यामस्यजज्ञेविदूरः ॥ ३९ ॥

विदूरस्तुमाधवीमुपयेमेसंप्रियांनामतस्यामस्यजज्ञेअनश्वानाम ॥ ४० ॥ अनश्वाखलुमागधीमुपयेमेअमृतांनामतस्यामस्यजज्ञेपरीक्षित्॥ ४१ ॥ परी
क्षित्खलुबाहुदामुपयेमेसुयशांनामतस्यामस्यजज्ञेभीमसेनः ॥ ४२ ॥ भीमसेनःखलुकैकेयीमुपयेमेकुमारींनामतस्यामस्यजज्ञेप्रतिश्रवानाम ॥ ४३ ॥ प्र
तिश्रवसःप्रतीपःखलुशैब्यामुपयेमेसुनंदांनामतस्यांपुत्रानुत्पादयामासदेवापिंशांतनुंबाह्लीकंचेति ॥ ४४ ॥ देवापिःखलुबालएवारण्यंविवेश ॥ शांतनु
स्तुमहीपालोबभूव ॥ ४५ ॥ अत्रानुवंशश्लोकोभवति ॥ यंयंकराभ्यांस्पृशतिजीर्णंससुखमश्नुते ॥ पुनर्युवाचभवतितस्मात्तंशांतनुंविदुः ॥ इतितदस्यशां
तनुत्वं ॥ ४६ ॥ शांतनुःखलुगंगांभागीरथीमुपयेमेतस्यामस्यजज्ञेदेवव्रतोनामयमाहुर्भीष्ममिति ॥ ४७ ॥ भीष्मःखलुपितुःप्रियचिकीर्षयासत्यवतींमा
तरमुदवाहयत्यामाहुर्गंधकालीमिति ॥ ४८ ॥ तस्यांपूर्वंकानीनोगर्भःपराशरात्द्वैपायनोऽभवत् ॥ तस्यामेवशांतनोरन्यौद्वापुत्रौबभूवतुः ॥ ४९ ॥ विचि
त्रवीर्यश्चित्रांगदश्चतयोरप्राप्तयौवनएवचित्रांगदोगंधर्वेणहतःविचित्रवीर्यस्तुराजासीत् ॥ ५० ॥ विचित्रवीर्यःखलुकौसल्यात्मजेअंबिकांबालिकेकाशि
राजदुहितरावुपयेमे ॥ ५१ ॥ विचित्रवीर्यस्त्वनपत्यएवविदेहत्वंप्राप्तस्ततःसत्यवत्यचिंतयन्मादौष्यंतोवंशउच्छेदंव्रजेदिति ॥ ५२ ॥ साद्वैपायनमृषिमन
सांचितयामास ॥ सतस्याःपुरतःस्थितःकिंकरवाणीति ॥ ५३ ॥ सातमुवाचभ्रातातवानपत्यएवस्वर्यातोविचित्रवीर्यःसाध्वपत्यंतस्योत्पादयेति ॥ ५४ ॥
सतथेत्युक्त्वात्रीन्पुत्रानुत्पादयामास ॥ धृतराष्ट्रंपांडुंविदुरंचेति ॥ ५५ ॥ तत्रधृतराष्ट्रस्यराज्ञःपुत्रशतंबभूवगांधार्यांवरदानाद्द्वैपायनस्य ॥ ५६ ॥ तेषांधृतराष्ट्र
स्यपुत्राणांचत्वारःप्रधानाबभूवुः ॥ दुर्योधनोदुःशासनोविकर्णश्चित्रसेनश्चेति ॥ ५७ ॥ पांडोस्तुद्वेभार्येबभूवतुःकुंतीपृथानाममाद्रीचेत्युभेस्त्रीरत्ने ॥ ५८ ॥
अथपांडुर्मृगयांचरन्मैथुनगतमृषिमपश्यन्मृग्यांवर्तमानंतथैवाद्भुतमनासादितकामरसमत्तंमंचबाणेनाजघान ॥ ५९ ॥ सबाणविद्धउवाचपांडुंचरताध
र्ममिमंयनत्वयाभिज्ञेनकामरसस्याहमनवाप्तकामरसोनिहतस्तस्मात्त्वमप्येतामवस्थामासाद्यानवाप्तकामरसःपंचत्वमाप्स्यसिक्षिप्रमेवेतिसविवर्णरूप
स्तथापांडुःशापंपरिहरमाणोनोपासर्पतभार्येवाक्यंचोवाच ॥ ६० ॥ स्वचापल्यादिदंप्राप्तवानहंश्रृणोमिचनानपत्यस्यलोकाःसंतीति ॥ सात्वंमदर्थेपुत्रानु
त्पादयेतिकुंतीमुवाचसातथोक्तापुत्रानुत्पादयामास ॥ धर्माद्युधिष्ठिरंमारुताद्भीमसेनंशक्रादर्जुनमिति ॥ ६१ ॥

तांसंहृष्टःपांडुरुवाच इयंतेसपत्न्यनपत्यासाध्वस्याअपत्यमुत्पाद्यतामिति॥ एवमस्त्वितिकुंतीतांविद्यांमाद्र्याःप्रायच्छत् ॥६२॥ माद्र्यामश्विभ्यांनकुल
सहदेवावुत्पादितौ ॥ ६३ ॥ माद्रींखल्वलंकृतांदृष्ट्वापांडुर्भावंचक्रेसतांस्पृष्ट्वैवविदेहत्वंप्राप्तः ॥ ६४ ॥ तत्रैनंचिताग्निस्थंमाद्रीसमन्वारुरोह ॥ उवाचकुंतींय
मयोरप्रमत्तयात्वयाभवितव्यमिति ॥६५॥ ततस्तेपांडवाःकुंत्यासहिताहास्तिनपुरमानीयतापसैर्भीष्मस्यचविदुरस्यचनिवेदिताः॥ सर्ववर्णानांचनिर्विद्यां
तर्हितास्तापसाबभूवुःप्रेक्षमाणानांतेषां ॥ ६६ ॥ तच्चवाक्यमुपश्रुत्यभगवतामंतरिक्षात्पुष्पवृष्टिःपपातदेवदुंदुभयश्चप्रणेदुः ॥ ६७ ॥ प्रतिगृहीताश्चपांड
वाःपितुर्निधनमावेद्यंतस्तस्यौर्ध्वदेहिकंन्यायतश्चकृतवंतस्तांस्तत्रनिवसतःपांडवान्बाल्यात्प्रभृतिदुर्योधनोनामर्षयत् ॥ ६८ ॥ पापाचारोराक्षसींबुद्धिमा
श्रितोऽनेकैरुपायैरुद्धर्त्तुंचव्यवसितोभावित्वाच्चार्थस्यनशकितास्तेसमुद्धर्त्तुं ॥६९॥ ततश्चधृतराष्ट्रेणव्याजेनवारणावतमनुप्रेषितागमनमरोचयन् ॥७०॥
तत्रापिजतुगृहेदग्धुंसमारब्धानशकिताविदुरमंत्रितेनेति ॥ ७१ ॥ तस्माच्चहिडिंबमंतराहत्वाएकचक्रांगताः ॥ ७२ ॥ तस्यामप्येकचक्रायांबकंनामराक्ष
संहत्वापांचालनगरमधिगताः ॥ ७३ ॥ तत्रद्रौपदींभार्यामविंदन्स्वविषयंचाभिजग्मुः ॥ ७४ ॥ कुशलिनःपुत्रांश्चोत्पादयामासुःप्रतिविंध्यंयुधिष्ठिरःसुत
सोमंवृकोदरःश्रुतकीर्तिमर्जुनःशतानीकंनकुलःश्रुतकर्माणंसहदेवइति ॥ ७५ ॥ युधिष्ठिरस्तुगोवासनस्यशैब्यस्यदेविकांनामकन्यांस्वयंवराल्लेभे ॥ तस्यां
पुत्रंजनयामासयौधेयंनाम ॥ ७६ ॥ भीमसेनोपिकाश्यांबलंधरांनामोपयेमेवीर्यशुल्कांतस्यांपुत्रंसर्वगंनामोत्पादयामास ॥ ७७ ॥ अर्जुनःखलुद्वारवतीं
गत्वाभगिनींवासुदेवस्यसुभद्रांभद्रभाषिणींभार्यामुदावहत् ॥ स्वविषयंचाभ्याजगामकुशलीतस्यांपुत्रमभिमन्युमतीवगुणसंपन्नंदयितंवासुदेवस्याज
नयत् ॥ ७८ ॥ नकुलस्तुचैद्यांकरेणुमतींनामभार्यामुदावहत्तस्यांपुत्रंनिरमित्रंनामाजनयत् ॥ ७९ ॥ सहदेवोपिमाद्रीमेवस्वयंवरेविजयांनामोपयेमेभद्र
राजस्यद्युतिमतोदुहितरंतस्यांपुत्रमजनयत्सुहोत्रंनाम ॥ ८० ॥ भीमसेनस्तुपूर्वमेवहिडिंबायांराक्षसंघटोत्कचंपुत्रमुत्पादयामास ॥ ८१ ॥ इत्येतएकादश
पांडवानांपुत्रास्तेषांवंशकरोऽभिमन्युः ॥ ८२ ॥ सविराटस्यदुहितरमुपयेमेउत्तरांनाम ॥ तस्यामस्यपरासुर्गर्भोऽभवत्तमुत्संगेनप्रतिजग्राहपृथानियोगा
त्पुरुषोत्तमस्यवासुदेवस्यषाण्मासिकंगर्भमहमेनंजीवयिष्यामीति ॥ ८३ ॥

॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ भीष्मोत्पत्तिंवक्तुंतत्पितुःशांतनोरुत्पत्ति

सभगवतावासुदेवेनासंजातबलवीर्यपराक्रमोकालजातोऽस्त्राग्निनादग्धस्तेजसास्वेनसंजीवितः॥जीवयित्वाचैनमुवाचपरिक्षीणेकुलेजातोभवत्वयंपरि
क्षिन्नामेति ॥ ८४ ॥ परिक्षित्खलुमाद्रवतींनामोपयेमेत्वन्मातरंतस्यांभवान्जनमेजयः ॥ ८५ ॥ भवतोवपुष्टमायांद्वौपुत्रौजज्ञाते ॥ शतानीकःशंकुकर्ण
श्चशतानीकस्यवैदेह्यांपुत्रउत्पन्नोऽश्वमेधदत्तइति ॥ ८६ ॥ एषपूरोर्वंशःपांडवानांचकीर्तितोधन्यःपुण्यःपरमपवित्रःसततंश्रोतव्योब्राह्मणैर्नियमवद्भिर
नंतरंक्षत्रियैःस्वधर्मनिरतैःप्रजापालनतत्परैर्वैश्यैरपिचश्रोतव्योधिगम्यश्चतथाशूद्रैरपित्रिवर्णशुश्रूषुभिःश्रद्दधानैरिति ॥ ८७ ॥ इतिहासमिमंपुण्यमशे
षतःश्रावयिष्यंतियेनराःश्रोष्यंतिवानियतात्मानोविमत्सरामैत्रावेदपरास्तेपिस्वर्गजितःपुण्यलोकाभवंतिसततंदेवब्राह्मणमनुष्याणांमान्याःसंपूज्याश्च ॥
॥ ८८ ॥ परंहीदंभारतंभगवताव्यासेनप्रोक्तंपावनंयेब्राह्मणादयोवर्णाःश्रद्दधानाअमत्सरामैत्रावेदसंपन्नाःश्रोष्यंतितेऽपिस्वर्गजितःसुकृतिनोऽशोच्याःकृ
ताकृतेभवंति ॥ ८९ ॥ भवतिचात्रश्लोकः॥इदंहिवेदैःसमितंपवित्रमपिचोत्तमं ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंश्रोतव्यंनियतात्मभिः ॥ ९० ॥ इतिश्रीमहाभार
तेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपुरुवंशानुकीर्त्तनेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच इक्ष्वाकुवंशप्रभ
वोराजासीत्पृथिवीपतिः ॥ महाभिषइतिख्यातःसत्यवाक्सत्यविक्रमः ॥ १ ॥ सोऽश्वमेधसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥ तोषयामासदेवेशंस्वर्गंलेभेततःप्रभुः ॥ २ ॥
ततःकदाचिद्ब्रह्माणमुपासांचक्रिरेसुराः ॥ तत्रराजर्षयोह्यासन्सचराजामहाभिषः ॥ ३ ॥ अथगंगासरिच्छ्रेष्ठासमुपायात्पितामहं ॥ तस्यावासःसमुद्धूतंमा
रुतेनशशिप्रभं ॥ ४ ॥ ततोभवन्सुरगणाःसहसावाङ्मुखास्तदा ॥ महाभिषस्तुराजर्षिरशंकोदृष्टवान्नदीं ॥ ५ ॥ सोऽपध्यातोभगवताब्रह्मणातुसहाभिषः ॥
उक्तश्चजातोमर्त्येषुपुनर्लोकानवाप्स्यसि ॥ ६ ॥ ययाहृतमनाश्चासिगंगयात्वंहिदुर्मते ॥ सातेवैमानुषेलोकेविप्रियाण्याचरिष्यति ॥ ७ ॥ यदातेभविताम
न्युस्तदाशापाद्विमोक्ष्यसे ॥ वैशंपायनउवाच सचिंतयित्वान्नृपतिर्नृपानन्यांस्तपोधनान् ॥ ८ ॥ प्रतीपंरोचयामासपितरंभूरितेजसं ॥ महाभिषंतुतंदृ
ष्ट्वानदीधैर्याच्च्युतंनृपं ॥ ९ ॥ तमेवमनसाध्यायंत्युपावर्त्तत्सरिद्वरा ॥ सातुविध्वस्तवपुषःकश्मलाभिहतान्नृप ॥ १० ॥

माह इक्ष्वाकुवंशेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अपध्यानःशमः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ विध्वस्तवपुषःदिवश्च्युतत्वात् ॥ १० ॥

॥११॥ १२ ॥ १३ ॥ अत्यभिस्रुताःअतिक्रांतवंतः वक्ष्यमाणेनतद्धेनुहरणेनेतिशेषः ॥ १४ ॥ सृजउत्पादय ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ नचिरकालंशीघ्रं नःअस्माकं ॥ १९ ॥ २० ॥

ददर्शपथिगच्छंतीवसून्देवान्दिवौकसः॥ तथारूपांश्चतान्दृष्ट्वाप्रपच्छसरितांवरा॥ ११ ॥ किमिदंनष्टरूपाःस्थकच्चित्क्षेमंदिवौकसां ॥ तामूचुर्वसवोदेवाः शप्ताःस्मोवैमहानदि॥ १२ ॥ अल्पेऽपराधेसंरंभाद्वसिष्ठेनमहात्मना॥ विमूढाहिवयंसर्वेप्रच्छन्नमृषिसत्तमं ॥ १३ ॥ संध्यांवसिष्ठमासीनंतमत्यभिसृताःपुरा॥ तेनकोपाद्वयंशप्तायोनौसंभवतेतिह॥ १४ ॥ नतच्छक्यंनिवर्तयितुंयदुक्तंब्रह्मवादिना॥ त्वमस्मान्मानुषीभूत्वासृजपुत्रान्वसून्भुवि ॥ १५॥ नमानुषीणांजठरंप्रविशेमवयंशुभे॥ इत्युक्तातैश्चवसुभिस्तथेत्युक्ताऽब्रवीदिदं॥ १६॥ गंगोवाच मर्त्येषुपुरुषश्रेष्ठःकोवःकर्ताभविष्यति॥ वसवऊचुः प्रतीपस्यसुतोराजाशांतनुर्लोकविश्रुतः॥ भवितामानुषेलोकेसनःकर्ताभविष्यति॥ १७॥ गंगोवाच ममाप्येवंमतंदेवायथामांवदतानघाः॥ प्रियंतस्यकरिष्यामियुष्माकंचैतदीप्सितं॥ १८ ॥ वसवऊचुः जातान्कुमारान्स्वानप्सुप्रक्षेप्तुंवैत्वमर्हसि ॥ यथानचिरकालंनोनिष्कृतिःस्यात्त्रिलोकगे ॥ १९॥ गंगोवाच एवमेतत्करिष्यामिपुत्रस्तस्यविधीयतां॥ नास्यमोघःसंगमःस्यात्पुत्रहेतोर्मयासह॥ २०॥ वसवऊचुः तुरीयार्धंप्रदास्यामोवीर्यस्यैकैकशोवयं॥ तेनवीर्येणपुत्रस्तेभवितातस्यचेप्सितः॥ २१॥ नसंपत्स्यतिमर्त्येषुपुनस्तस्यतुसंततिः॥ तस्मादपुत्रःपुत्रस्तेभविष्यतिसवीर्यवान्॥ ॥ २२ ॥ एवंतेसमयंकृत्वागंगयावसवःसह॥ जग्मुःसंहृष्टमनसोयथासंकल्पमंजसा ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिमहाभिषोपाख्यानेषण्णवतितमोऽध्यायः॥ ९६॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच ततःप्रतीपोराजासीत्सर्वभूतहितःसदा ॥ निषसादसमावह्नीर्गंगाद्वारगतोजपन्॥ १ ॥ तस्यरूपगुणोपेतागंगास्त्रीरूपधारिणी॥ उत्तीर्यसलिलात्तस्माल्लोभनीयतमाकृतिः॥ २॥ अधीयानस्यराजर्षेर्दिव्यरूपामनस्विनी॥ दक्षिणंशालसंकाशमूरुंभेजेशुभानना ॥ ३॥ प्रतीपस्तुमहीपालस्तामुवाचयशस्विनीं ॥ करोमिकिंतेकल्याणिप्रियंयत्तेऽभिकांक्षितं ॥ ४ ॥ स्त्र्युवाच त्वामहंकामयेराजन्भजमानांभजस्वमां॥ त्यागःकामवतीनांहिस्त्रीणांसद्भिर्विगर्हितः॥ ५॥

तुरीयार्धंअष्टमांशं एवमष्टभिरष्टमांशैरेकोयौर्भवितायोमुख्योऽपराधी ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ दिव्यांदिविभवां ॥ ७ ॥ त्वयाहेतुभूतयानिवृत्तंनिरस्तं ॥ ८ ॥ आश्लिष्टासंगता ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ समयेननियमेन ॥ १४ ॥ नमीमांसेतनविचारयेत् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

प्रतीपउवाच नाहंपरस्त्रियंकामाद्गच्छेयंवरवर्णिनि ॥ नचासवर्णांकल्याणिधर्म्यमेतद्धिमेव्रतं ॥६॥ स्त्र्युवाच नाश्रेयस्यस्मिनागम्यानवक्तव्याचकर्हिचित् ॥ भजंतींभजमांराजन्दिव्यांकन्यांवरस्त्रियं ॥७॥ प्रतीपउवाच त्वयानिवृत्तमेतत्तुयन्मांचोदयसिप्रियं ॥ अन्यथाप्रतिपन्नंमांनाशयेद्धर्मविप्लवः ॥८॥ प्राप्यदक्षिणमूरुंमेत्वमाश्लिष्टावरांगने ॥ अपत्यानांस्नुषाणांचभीरुविद्ध्येतदासनं ॥ ९ ॥ सव्योरुःकामिनीभोग्यस्त्वयासचविवर्जितः ॥ तस्मादहंनाचरिष्येत्वयिकामंवरांगने ॥ १० ॥ स्नुषामेभवसुश्रोणिपुत्रार्थंत्वांवृणोम्यहं ॥ स्नुषापक्षंहिवामोरुत्वमागम्यसमाश्रिता ॥ ११ ॥ स्त्र्युवाच एवमप्यस्तुधर्मज्ञसंयुज्येयंसुतेनते ॥ त्वद्भक्त्यातुभजिष्यामिप्रख्यातंभारतंकुलं ॥ १२ ॥ पृथिव्यांपार्थिवायेचतेषांयूयंपरायणं ॥ गुणानहिमयाशक्यावक्तुंवर्षशतैरपि ॥ १३ ॥ कुलस्ययेयवःप्रथितास्तत्साधुत्वमथोत्तमं ॥ समयेनेहधर्मज्ञआचरेयंचयद्विभो ॥ १४ ॥ तत्सर्वमेवपुत्रस्तेनमीमांसेतकर्हिचित् ॥ एवंवसतीपुत्रेतेवर्धयिष्याम्यहंरतिं ॥ १५ ॥ पुत्रैःपुण्यैःप्रियैश्चैवस्वर्गंप्राप्स्यतितेसुतः ॥ वैशंपायनउवाच तथेत्युक्त्वातुसाराजंस्तत्रैवांतरधीयत ॥ १६ ॥ पुत्रजन्मप्रतीक्षन्वैसराजातदधारयन् ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुप्रतीपःक्षत्रियर्षभः ॥ १७ ॥ तपस्तेपेसुतस्यार्थेसभार्यःकुरुनंदन ॥ तयोःसमभवत्पुत्रोवृद्धयोःसमहाभिषः ॥ १८ ॥ शांतस्यजज्ञेसंतानस्तस्मादासीत्सशांतनुः ॥ संस्मरंश्चाक्षयाँल्लोकान्विजातान्स्वेनकर्मणा ॥ १९ ॥ पुण्यकर्मकृदेवासीच्छांतनुःकुरुसत्तमः ॥ प्रतीपःशांतनुंपुत्रंयौवनस्थंततोऽन्वशात् ॥ २० ॥ पुरास्त्रीमांसमभ्यगाच्छांतनोभूतयेतव ॥ त्वामाव्रजेद्यदिरहःसापुत्रवरवर्णिनी ॥ २१ ॥ कामयानाभिरूपाढ्यादिव्यस्त्रीपुत्रकाम्यया ॥ सात्वयानानुयोक्तव्याकासिकस्यासिचांगने ॥ २२ ॥ यच्चकुर्यान्नतत्कर्मसाप्रष्टव्यात्वयाऽनघ ॥ मन्नियोगाद्भजंतींतांभजेथाइत्युवाचतं ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच एवंसंदिश्यतनयंप्रतीपःशांतनुंतदा ॥ स्वेचराज्येऽभिषिच्यैनंवनंराजाविवेशह ॥ २४ ॥ सराजाशांतनुर्धीमान्देवराजसमद्युतिः ॥ बभूवमृगयाशीलःसततंवनगोचरः ॥ २५ ॥

॥ १८ ॥ शांतनुशब्दव्युत्पत्तिमाह शांतस्येति शांतस्योपरतस्यवंशस्यसंतानोविस्तारइतिशांततनुः तकारलोपेनशांतनुरितिनाम संस्मरन्निति व्यवहितमपिज्ञानबलेनजानानीत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ नानुयोक्तव्यानप्रष्टव्या ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ सर्वत्ररूपौदार्यादानवद्यां ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ एतदिति

सम्रगान्महिषांश्चैवविनिघ्नन्राजसत्तमः ॥ गंगामनुचचारैकःसिद्धचारणसेवितां ॥ २६ ॥ सकदाचिन्महाराजददर्शपरमांस्त्रियं ॥ जाज्वल्यमानांवपुषासाक्षाच्छ्रियमिवापरां ॥ २७ ॥ सर्वानवद्यांसुदतींदिव्याभरणभूषितां ॥ सूक्ष्मांबरधरामेकांपद्मोदरसमप्रभां ॥ २८ ॥ तांदृष्ट्वाहृष्टरोमाभूद्विस्मितोरूपसंपदा ॥ पिबन्निवचनेत्राभ्यांनातृप्यतनराधिपः ॥ २९ ॥ साचदृष्ट्वैवराजानंविचरंतंमहाद्युतिं ॥ स्नेहादागतसौहार्दानातृप्यतविलासिनी ॥ ३० ॥ तामुवाचततोराजासांत्वयन्श्लक्ष्णयागिरा ॥ देवीवादानवीवात्वंगंधर्वीचाथवाप्सराः ॥ ३१ ॥ यक्षीवापन्नगीवापिमानुषीवासुमध्यमे ॥ याचेत्वांसुरगर्भाभेभार्यामेभवशोभने ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिशांतनूपाख्यानेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वावचोराज्ञःसस्मितंमृदुवल्गुच ॥ वसूनांसमयंस्मृत्वाऽथाभ्यगच्छदनिंदिता ॥ १ ॥ उवाचचैवराज्ञःसाह्लादयंतीमनोगिरा ॥ भविष्यामिमहीपालमहिषीतेवशानुगा ॥ २ ॥ यत्तुकुर्यामहंराजन्शुभंवायदिवाशुभं ॥ नतद्वारयितव्याऽस्मिनवक्तव्यातथाप्रियं ॥ ३ ॥ एवंहिवर्तमानेऽहंत्वयिवत्स्यामिपार्थिव ॥ वारिताविप्रियंचोक्तात्यजेयंत्वामसंशयं ॥ ४ ॥ तथेतिसायदातूक्तातदाभरतसत्तम ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेप्राप्यतंपार्थिवोत्तमं ॥ ५ ॥ आसाद्यशांतनुस्तांचबुभुजेकामतोवशी ॥ नप्रष्टव्येतिमन्वानोनसतांकिंचिदूचिवान् ॥ ६ ॥ सतस्याःशीलवृत्तेनरूपौदार्यगुणेनच ॥ उपचारेणचरहस्तुतोषजगतीपतिः ॥ ७ ॥ दिव्यरूपाहिसादेवीगंगात्रिपथगामिनी ॥ मानुषंविग्रहंकृत्वाश्रीमंतंवरवर्णिनी ॥ ८ ॥ भाग्योपनतकामस्यभार्याचोपनताऽभवत् ॥ शांतनोर्नृपसिंहस्यदेवराजसमद्युतेः ॥ ९ ॥ संभोगस्नेहचातुर्यैर्हावलास्यमनोहरैः ॥ राजानंरमयामासयथारेमेतथैवसः ॥ १० ॥ सराजारतिसक्तत्वादुत्तमस्त्रीगुणैर्हृतः ॥ संवत्सरानृतून्मासानबुबुधेनबहून्गतान् ॥ ११ ॥ रममाणस्तयासार्धंयथाकामंनरेश्वरः ॥ अष्टावजनयत्पुत्रांस्तस्याममरसन्निभान् ॥ १२ ॥ जातंजातंचसापुत्रंक्षिपत्यंभसिभारत ॥ प्रीणाम्यहंत्वामित्युक्त्वागंगास्रोतस्यमज्जयत् ॥ १३ ॥ तस्यतन्नप्रियंराज्ञःशांतनोरभवत्तदा ॥ नचतांकिंचनोवाचत्यागाद्भीतोमहीपतिः ॥ १४ ॥

अनिंदितागंगा ॥ १ ॥ राज्ञःशांतनोः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ भाग्योपनतकामस्यशुभादृष्टेनप्राप्ताभिलषितस्य ॥ ९ ॥ हावःशृंगारजोभावः लास्यंसुकुमारनृत्यं ॥ १० ॥ ११ ॥ पाठांतरे अमराणामपिवर्णिनःचित्रकरान् ॥ १२ ॥ प्रीणामिमानुषदेहवियोजनेनप्रीणयामि त्वांदेवतारूपं स्रोतसिप्रवाहे ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥१५॥ तेत्वया ॥१६॥१७॥१८॥१९॥ धात्रीगर्भधारिणी ॥२०॥ तज्जननीहितोःब्रह्मसभायांमयितवाभिलाषात् ॥२१॥ संश्रुतोंगीकृतः ॥२२॥ आपवस्यवसिष्ठस्य ॥ २३ ॥ एषपुत्रःमेमयाअष्टानांवसू

अथैनामष्टमेपुत्रेजातेप्रहसतीमिव ॥ उवाचराजादुःखार्त्तःपरीप्सन्पुत्रमात्मनः ॥ १५ ॥ मावधीःकस्यकाऽसीतिकिंहिनत्सिसुतानिति ॥ पुत्रघ्निसुमहत्पापं संप्राप्तंतेसुगर्हितं ॥ १६ ॥ स्त्र्युवाच पुत्रकामनतेहन्मिपुत्रंपुत्रवतांवर ॥ जीर्णस्तुममवासोऽयंयथाससमयःकृतः ॥ १७ ॥ अहंगंगाजन्हुसुतामहर्षिगणसेविता ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थमुषिताहंत्वयासह ॥ १८ ॥ इमेष्टौवसवोदेवामहाभागामहौजसः ॥ वसिष्ठशापदोषेणमानुषत्वमुपागताः ॥ १९ ॥ तेषांजनयितानान्यस्त्वदृतेभुविविद्यते ॥ मद्विधामानुषीधात्रीलोकेनास्तीहकाचन ॥ २० ॥ तस्मात्तज्जननीहेतोर्मानुषत्वमुपागता ॥ जनयित्वावसूनष्टौजितालोकास्त्वयाऽक्षयाः ॥ २१ ॥ देवानांसमयस्त्वेषवसूनांसंश्रुतोमया ॥ जातंजातंमोक्षयिष्येजन्मतोमानुषादिति ॥ २२ ॥ तत्तेशापाद्विनिर्मुक्ताआपवस्यमहात्मनः ॥ स्वस्तितेस्तुगमिष्यामिपुत्रंपाहिमहाव्रतं ॥ २३ ॥ एषपर्यायवासोमेवसूनांसन्निधौकृतः ॥ मत्प्रसूतिंविजानीहिगंगादत्तमिमंसुतं ॥ २४ ॥ इति श्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीष्मोत्पत्तावष्टनवतितमोध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ शांतनुरुवाच आपवोनामकोन्वेषवसूनांकिंचदुष्कृतं ॥ यस्याभिशापात्तेसर्वेमानुषींयोनिमागताः ॥ १ ॥ अनेनचकुमारेणत्वयादत्तेनकिंकृतं ॥ यस्यचैवकृतेनायंमानुषेषुनिवत्स्यति ॥ २ ॥ ईशावैसर्वलोकस्यवसवस्तेचवैकथं ॥ मानुषेषूदपद्यंततन्ममाचक्ष्वजाह्नवि ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तातदागंगाराजानमिदमब्रवीत् ॥ भर्त्तारंजान्हवीदेवीशांतनुंपुरुषर्षभ ॥ ४ ॥ गंगोवाच यंलेभेवरुणःपुत्रंपुराभरतसत्तम ॥ वसिष्ठनामासमुनिःख्यातआपवइत्युत ॥ ५ ॥ तस्याश्रमपदंपुण्यंमृगपक्षिसमन्वितं ॥ मेरोःपार्श्वेनगेंद्रस्यसर्वर्तुकुसुमावृतं ॥ ६ ॥ सवारुणिस्तपस्तेपेतस्मिन्भरतसत्तम ॥ वनेपुण्यकृतांश्रेष्ठःस्वादुमूलफलोदके ॥ ७ ॥ दक्षस्यदुहितायातुसुरभीत्यभिशब्दिता ॥ गांप्रजातातुसादेवीकश्यपाद्भरतर्षभ ॥ ८ ॥ अनुग्रहार्थंजगतःसर्वकामदुहांवरा ॥ तांलेभेगांतुधर्मात्माहोमधेनुंसवारुणिः ॥ ९ ॥ सातस्मिंस्तापसारण्येवसंतीमुनिसेविते ॥ चचारपुण्येरम्येचगौरपेतभयातदा ॥ १० ॥ अथतद्वनमाजग्मुःकदाचिद्भरतर्षभ ॥ पृथ्वाद्यावसवःसर्वेदेवादेवर्षिसेवितं ॥ ११ ॥ तेसदारावनंतच्चव्यचरंतसमंततः ॥ रेमिरेरमणीयेषुपर्वतेषुवनेषुच ॥ १२ ॥

नांसन्निधौकृतस्त्वदर्थंसंप्रार्थितः किंभूतःवसूनांपर्यायाःरूपांतराणिएकैकस्याष्टमांशप्रदानात् तेषांवासःस्थानंसर्वेषामंशोयं टनोयंमयात्वदर्थंप्रार्थितइत्यर्थः ॥२४॥ इतिआ० नै० भा० भा० अष्टनवतितमोऽध्यायः ॥९८॥ ॥७॥ आपवोनामेति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥ गांप्रजातानंदिनींजनितवती ॥८॥९॥१०॥११॥१२॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ यवेयुसंज्ञायवसवे वालधिःपुच्छं ॥ १५ ॥ वसुनंदिनीवसुप्रिया ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ प्रपातःवसिष्ठशाप

तत्रैकस्याथभार्यातुवसोर्वासववि क्रम ॥ संचरंतीवनेतस्मिन्गांददर्शसुमध्यमा ॥ १३ ॥ नंदिनींनामराजेंद्रसर्वकामधुगुत्तमां ॥ साविस्मयसमाविष्टाशी
लद्रविणसंपदा ॥ १४ ॥ यवेवंदर्शयामासतांगांगोवृषभेक्षण ॥ आपीनांचसुदोग्ध्रींचसुवालधिखुरांशुभां ॥१५॥ उपपन्नांगुणैःसर्वैःशीलेनानुत्तमेनच ॥
एवंगुणसमायुक्तांवसवेवसुनंदिनी ॥ १६ ॥ दर्शयामासराजेंद्रपुरापौरवनंदन ॥ द्यौस्तदातांतुदृष्ट्वैवगांगजेंद्रेंद्रविक्रम ॥ १७॥ उवाचराजंस्तांदेवींतस्या
रूपगुणान्वदन् ॥ एषागौरुत्तमादेवीवारुणेरसितेक्षणा ॥ १८ ॥ ऋषेस्तस्यवरारोहेयस्येदंवनमुत्तमं ॥ अस्याःक्षीरंपिबेन्मर्त्यःस्वादुयोवैसुमध्यमे ॥ १९ ॥
दशवर्षसहस्राणिसजीवेत्स्थिरयौवनः ॥ एतच्छ्रुत्वातुसादेवीनृपोत्तमसुमध्यमा ॥ २० ॥ तमुवाचानवद्यांगीभर्त्तारंदीप्ततेजसं ॥ अस्तिमेमानुषेलोकेनरदे
वात्मजासखी ॥ २१ ॥ नाम्नाजितवतीनामरूपयौवनशालिनी ॥ उशीनरस्यराजर्षेःसत्यसंधस्यधीमतः ॥ २२ ॥ दुहिताप्रथितालोकेमानुषेरूपसंपदा ॥
तस्याहेतोर्महाभागसवत्सांगांममेप्सितां ॥ २३ ॥ आनयस्वामरश्रेष्ठत्वरितंपुण्यवर्धन ॥ यावदस्याःपयःपीत्वासासखीमममानद ॥ २४ ॥ मानुषेषुभवत्वे
काजरारोगविवर्जिता ॥ एतन्ममममहाभागकर्तुमर्हस्यनिंदित ॥ २५ ॥ प्रियंप्रियतरंह्यस्मान्नास्तिमेऽन्यत्कथंचन ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यादेव्याःप्रियचिकी
र्षया ॥ २६ ॥ पृथ्वाद्यैर्भ्रातृभिःसार्धंद्यौस्तदातांजहारगां ॥ तयाकमलपत्राक्ष्यानियुक्तोद्यौस्तदानृप ॥ २७ ॥ ऋषेस्तस्यतपस्तीव्रंनशशाकनिरीक्षितुं ॥ हृता
गौःसातदातेनप्रपातस्तुनतर्कितः ॥ २८ ॥ अथाश्रमपदंप्राप्तःफलान्यादायवारुणिः ॥ नचापश्यत्सगांतत्रसवत्सांकाननोत्तमे ॥ २९ ॥ ततःसमृगयामासवने
तस्मिंस्तपोधनः ॥ नाध्यागमच्चमृगयंस्तांगांमुनिरुदारधीः ॥ ३० ॥ ज्ञात्वातथापनीतांतांवसुभिर्दिव्यदर्शनः ॥ ययौक्रोधवशंसद्यःशशापचवसूंस्तदा ॥
॥ ३१ ॥ यस्मान्मेवसवोजह्रुर्गांवैदोग्ध्रींसुवालधिं ॥ तस्मात्सर्वेजनिष्यंतिमानुषेषुनसंशयः ॥ ३२ ॥ एवंशशापभगवान्वसूंस्तान्भरतर्षभ ॥ वशंक्रोधस्य
संप्राप्तआपवोमुनिसत्तमः ॥ ३३ ॥ शप्त्वाचतान्महाभागस्तपस्येवमनोदधे ॥ एवंसशप्तवान्राजन्वसूनष्टौतपोधनः ॥ ३४ ॥ महाप्रभावोब्रह्मर्षिर्देवान्क्रो
धसमन्वितः ॥ अथाश्रमपदंप्राप्तास्तेवैभूयोमहात्मनः ॥ ३५ ॥ शप्ताःस्मइतिजानंतऋषिंतमुपचक्रमुः ॥ प्रसादयंतस्तमृषिंवसवःपार्थिवर्षभ ॥ ३६ ॥

रूपोभृगुपतनंवा नतर्कितःरागांधत्वात् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सुवालधिंसुपुच्छां ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

लेभिरेनचतस्मात्तेप्रसादमृषिसत्तमात् ॥ आपवात्पुरुषव्याघ्रसर्वधर्मविशारदात् ॥ ३७ ॥ उवाचचसधर्मात्माशप्तायूयंधरादयः ॥ अनुसंवत्सरात्सर्वेशाप मोक्षमवाप्स्यथ ॥ ३८ ॥ अयंतुयत्कृतेयूयंमयाशप्ताःसवत्स्यति ॥ द्यौस्तदामानुषेलोकेदीर्घकालंस्वकर्मणा ॥ ३९ ॥ नानृतंतच्चिकीर्षामिक्रुद्धोयुष्मान्यदब्रु वं ॥ नप्रजास्यतिचाप्येषमानुषेषुमहामनाः ॥ ४० ॥ भविष्यतिचधर्मात्मासर्वशास्त्रविशारदः ॥ पितुःप्रियहितेयुक्तःस्त्रीभोगान्वर्जयिष्यति ॥ ४१ ॥ एवमु क्त्वावसून्सर्वान्सजगाममहानृषिः ॥ ततोमामुपजग्मुस्तेसमेतावसवस्तदा ॥ ४२ ॥ अयाचंतचमांराजन्वरंतच्चमयाकृतं ॥ जातान्जातान्प्रक्षिपास्मान्स्व यंगंगेत्वमंभसि ॥ ४३ ॥ एवंतेषामहंसम्यक्शप्तानांराजसत्तम ॥ मोक्षार्थंमानुषाल्लोकाद्यथावत्कृतवत्यहं ॥ ४४ ॥ अयंशापादृषेस्तस्यएकएवनृपोत्तम ॥ द्यौराजन्मानुषेलोकेचिरंवत्स्यतिभारत ॥ ४५ ॥ वैशंपायनउवाच एतदाख्यायसादेवीतत्रैवांतरधीयत ॥ आदायचकुमारंतंजगामाथयथेप्सितं ॥ ४६ ॥ सतुदेवव्रतोनामगांगेयइतिचाभवत् ॥ द्युनामाशांतनोःपुत्रःशांतनोरधिकोगुणैः ॥ ४७ ॥ शांतनुश्चापिशोकार्त्तोजगामस्वपुरंततः ॥ तस्याहंकी र्त्तयिष्यामिशांतनोरधिकान्गुणान् ॥ ४८ ॥ महाभाग्यंचनृपतेर्भारतस्यमहात्मनः ॥ यस्येतिहासोद्युतिमान्महाभारतमुच्यते ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिसंभवप० आपवोपाख्यानेनवनवतितमोध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच सराजाशांतनुर्धीमान्देवराजर्षिसत्कृतः ॥ धर्मा त्मासर्वलोकेषुसत्यवागितिविश्रुतः ॥ १ ॥ दमोदानंक्षमाबुद्धिर्ह्रीर्धृतिस्तेजउत्तमं ॥ नित्यान्यासन्महासत्वेशांतनौपुरुषर्षभे ॥ २ ॥ एवंसगुणसंपन्नोधर्मार्थकु शलोनृपः ॥ आसीद्भरतवंशस्यगोप्तासर्वजनस्यच ॥ ३ ॥ कंबुग्रीवःपृथुव्यंसोमत्तवारणविक्रमः ॥ अन्वितःपरिपूर्णार्थैःसर्वैर्नृपतिलक्षणैः ॥ ४ ॥ तस्यकीर्त्ति मतोवृत्तमवेक्ष्यसततंनराः ॥ धर्मएवपरःकामादर्थाच्चेतिव्यवस्थिताः ॥ ५ ॥ एतान्यासन्महासत्वेशांतनौपुरुषर्षभे ॥ नचास्यसदृशःकश्चिद्धर्मतःपार्थिवो ऽभवत् ॥ ६ ॥ वर्त्तमानंहिधर्मेषुसर्वधर्मभृतांवरं ॥ तंमहीपामहीपालंराजराज्येऽभ्यषेचयन् ॥ ७ ॥ वीतशोकभयाबाधाःसुखस्वप्ननिबोधनाः ॥ पतिंभारत गोप्तारंसमपद्यंतभूमिपाः ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ पुटभेदनेपत्तने पत्तनंपुटभेदनमित्यमरः ॥ १२ ॥ दानंवहिर्वेदि धर्मःस्वाचारः तपःजपोपवासादि योगआत्मानुसंधानं एतच्चतुष्टयात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ब्रह्मधर्मोत्तरेअ

तेनकीर्त्तिमताशिष्टाःशक्रप्रतिमतेजसा ॥ यज्ञदानक्रियाशीलाःसमपद्यंतभूमिपाः ॥ ९ ॥ शांतनुप्रमुखैर्गुप्तेलोकेनृपतिभिस्तदा ॥ नियमात्सर्ववर्णानांध र्मोत्तरमवर्त्तत ॥ १० ॥ ब्रह्मपर्यचरत्क्षत्रंविशःक्षत्रमनुव्रताः ॥ ब्रह्मक्षत्रानुरक्ताश्चशूद्राःपर्यचरन्विशः ॥ ११ ॥ सहास्तिनपुरेरम्येकुरूणांपुटभेदने ॥ वसन्सा गरपर्यंतामन्वशासद्वसुंधरां ॥ १२ ॥ सदेवराजसदृशोधर्मज्ञःसत्यवागृजुः ॥ दानधर्मतपोयोगाच्छ्रियापरमयायुतः ॥ १३ ॥ अरागद्वेषसंयुक्तःसोमवत्प्रि यदर्शनः ॥ तेजसासूर्यकल्पोभूद्वायुवेगसमोजवे ॥ अंतकप्रतिमःकोपेक्षमयापृथिवीसमः ॥ १४ ॥ वधःपशुवराहाणांतथैवमृगपक्षिणां ॥ शांतनौपृथिवी पालेनावर्त्ततथानृप ॥ १५ ॥ ब्रह्मधर्मोत्तरेराज्येशांतनुर्विनयात्मवान् ॥ समंशशासभूतानिकामरागविवर्जितः ॥ १६ ॥ देवर्षिपितृयज्ञार्थमारभ्यंतत दाक्रियाः ॥ नचाधर्मेणकेषांचित्प्राणिनामभवद्वधः ॥ १७ ॥ असुखानामनाथानांतिर्यग्योनिषुवर्त्ततां ॥ सएवराजासर्वेषांभूतानामभवत्पिता ॥ १८ ॥ तस्मिन्कुरुपतिश्रेष्ठेराजराजेश्वरेसति ॥ श्रितावागभवत्सत्यंदानधर्माश्रितंमनः ॥ १९ ॥ ससमाःषोडशाष्टौचचतस्रोऽष्टौतथापराः ॥ रतिमप्राप्नुवन्स्त्रीषुब भूववनगोचरः ॥ २० ॥ तथारूपस्तथाचारस्तथावृत्तस्तथाश्रुतः ॥ गांगेयस्तस्यपुत्रोऽभून्नाम्नादेवव्रतोवसुः ॥ २१ ॥ सर्वास्त्रेषुसनिष्णातःपार्थिवेष्वितरेषुच ॥ महाबलोमहासत्वोमहावीर्योमहारथः ॥ २२ ॥ सकदाचिन्मृगंविद्ध्वागंगामनुसरन्नदीं ॥ भागीरथीमल्पजलांशांतनुर्दृष्टवान्नृपः ॥ २३ ॥ तांदृष्ट्वाचिंतया मासशांतनुःपुरुषर्षभः ॥ स्यंदतेकिंन्वियंनाद्यसरिच्छ्रेष्ठायथापुरा ॥ २४ ॥ ततोनिमित्तमन्विच्छन्ददर्शसमहामनाः ॥ कुमारंरूपसंपन्नंबृहंतंचारुदर्शनं ॥ २५ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणंयथादेवंपुरंदरं ॥ कृत्स्नांगंगांसमावृत्यशरैस्तीक्ष्णैरवस्थितं ॥ २६ ॥ तांशरैराचितांदृष्ट्वानदींगंगांतदंतिके ॥ अभवद्विस्मितोराजा दृष्ट्वाकर्मातिमानुषं ॥ २७ ॥ जातमात्रंपुरादृष्ट्वातंपुत्रंशांतनुस्तदा ॥ नोपलेभेस्मृतिंधीमानभिज्ञातुंतमात्मजं ॥ २८ ॥ सतुतंपितरंदृष्ट्वामोहयामाससमायया ॥ संमोह्यतुततःक्षिप्रंतत्रैवांतरधीयत ॥ २९ ॥

हिंसाधर्मप्रधाने विनयात्मवान्विनयवान्आत्मवान्जितचित्तश्च ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ वाक्सत्यंश्रिताभवत् ॥ १९ ॥ षोडशादीनांसंकलनेषट्त्रिंशत्समाःवर्षाणि ॥ २० ॥ २१ ॥ अस्त्रेषुमंत्रमये षुशस्त्रेषु पार्थिवेषुधनुर्बाणमदादिपृथिवीविकारेषुशस्त्रेषु ॥ २२ ॥ शरसंधानेनगंगाप्रवाहस्यनिरोधादल्पजलां ॥ २३ ॥ स्यंदतेप्रस्रवति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अभिज्ञातुंपरिवेत्तुं ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अधिजगेअधीतवान् ॥ ३५ ॥ उशनाःशुक्रः ॥ ३६ ॥ अंगिरसःपुत्रोबृहस्पतिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सोत्मानंसःआत्मानं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

तदद्भुतंततोदृष्ट्वातत्रराजासशांतनुः ॥ शंकमानःसुतंगंगामब्रवीद्दर्शयेतिह ॥ ३० ॥ दर्शयामासतंगंगाविभ्रतीरूपमुत्तमं ॥ गृहीत्वादक्षिणेपाणौतंकुमारमलंकृतं ॥ ३१ ॥ अलंकृतामाभरणैर्विरजोंबरसंवृतां ॥ दृष्टपूर्वामपिसतांनाभ्यजानात्सशांतनुः ॥ ३२ ॥ गंगोवाच यंपुत्रमष्टमंराजंस्त्वंपुरामय्यविंदथाः ॥ सचायंपुरुषव्याघ्रसर्वास्त्रविदनुत्तमः ॥ ३३ ॥ गृहाणमंमहाराजमयासंवर्धितंसुतं ॥ आदायपुरुषव्याघ्रनयस्वैनंगृहंविभो ॥ ३४ ॥ वेदानधिजगेसांगान्वसिष्ठादेषवीर्यवान् ॥ कृतास्त्रःपरमेष्वासोदेवराजसमोयुधि ॥ ३५ ॥ सुराणांसंमतोनित्यमसुराणांचभारत ॥ उशनावेदयच्छास्त्रमयंतद्वेदसर्वशः ॥ ३६ ॥ तथैवांगिरसःपुत्रःसुरासुरनमस्कृतः ॥ यद्वेदशास्त्रंतच्चापिकृत्स्नमस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ ३७ ॥ तवपुत्रेमहाबाहौसांगोपांगंमहात्मनि ॥ ऋषिःपरैरनाधृष्योजामदग्न्यःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ यदस्त्रंवेदरामश्चतदेतस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ महेष्वासमिमंराजन्राजधर्मार्थकोविदं ॥ ३९ ॥ मयादत्तंनिजंपुत्रंवीरंवीरगृहंनय ॥ वैशंपायनउवाच तथैवंसमनुज्ञातःपुत्रमादायशांतनुः ॥ ४० ॥ भ्राजमानंयथादित्यमाययौस्वपुरंप्रति ॥ पौरवस्तुपुरींगत्वापुरंदरपुरोपमां ॥ ४१ ॥ सर्वकामसमृद्धार्थमेनेसोत्मानमात्मना ॥ पौरवेपुततःपुत्रंराज्यार्थमभयप्रदं ॥ ४२ ॥ गुणवंतंमहात्मानंयौवराज्येऽभ्यषेचयत् ॥ पौरवान्शांतनोःपुत्रःपितरंचमहायशाः ॥ ४३ ॥ राष्ट्रंचरंजयामासवृत्तेनभरतर्षभ ॥ सतथासहपुत्रेणरममाणोमहीपतिः ॥ ४४ ॥ वर्त्तयामासवर्षाणिचत्वार्यमितविक्रमः ॥ सकदाचिद्वनंयातोयमुनामभितोनदीं ॥ ४५ ॥ महीपतिरनिर्देश्यमाजिघ्रद्गंधमुत्तमं ॥ तस्यप्रभवमन्विच्छन्विचचारसमंततः ॥ ४६ ॥ सददर्शतदाकन्यांदाशानांदेवरूपिणीं ॥ तामपृच्छत्सदृष्ट्वैवकन्यामसितलोचनां ॥ ४७ ॥ कस्यत्वमसिकाचासिकिंचभीरुचिकीर्षसि ॥ साऽब्रवीद्दाशकन्याऽस्मिधर्मार्थवाहयेतरिं ॥ ४८ ॥ पितुर्नियोगाद्भद्रंतेदाशराज्ञोमहात्मनः ॥ रूपमाधुर्यगंधैस्तांसंयुक्तांदेवरूपिणीं ॥ ४९ ॥ समीक्ष्यराजादाशेयींकामयामासशांतनुः ॥ सगत्वापितरंतस्यावरयामासतांतदा ॥ ५० ॥ पर्यपृच्छत्ततस्तस्याःपितरंसोत्मकारणात् ॥ सचतंप्रत्युवाचेदंदाशराजोमहीपतिं ॥ ५१ ॥ जातमात्रैवमेदेयावरायवरवर्णिनी ॥ हृदिकामस्तुमेकश्चित्तंनिबोधजनेश्वर ॥ ५२ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ दाशानांधीवराणां ॥ ४७ ॥ तरिंनावं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ व्यवस्येयंविनिश्चिनुयांदेयंनवेति ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ शरीरजेनकामेन ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ हरिणःपांडुगात्रः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ विद्या संतानंशिष्यप्रशिष्यद्वारा ॥ ६७ ॥ एवमिति एतत्संतानस्यश्रेयःसाधनत्वंमनुष्येषुतदन्यासुप्रजासुपश्वादिषुचप्रसिद्धं नापुत्रस्यलोकोस्तितत्सर्वेपशवोविदुः तस्मात्तुपुत्रोमातरंस्वसारंचाधिरोहतीतिमंत्र

यदीमांधर्मपत्नींत्वंमत्तःप्रार्थयसेनघ॥ सत्यवागसिसत्येनसमयंकुरुमेततः ॥ ५३ ॥ समयेनप्रदद्यांतेकन्यामहमिमांनृप ॥ नहिमेत्वत्समःकश्चिद्वरोजातुभविष्यति ॥ ५४ ॥ शांतनुरुवाच श्रुत्वातववरंदाशव्यवस्येयमहंतव ॥ दातव्यंचेत्प्रदास्यामिनत्वदेयंकथंचन ॥ ५५ ॥ दाशउवाच अस्यांजायेतयःपुत्रःसराजापृथिवीपते ॥ त्वदूर्ध्वमभिषेक्तव्योनान्यःकश्चनपार्थिव ॥ ५६ ॥ वैशंपायनउवाच नाकामयततंदातुंवरंदाशायशांतनुः ॥ शरीरजेनतीव्रेणदह्यमानोपिभारत ॥ ५७ ॥ सचिंतयन्नेवतदादाशकन्यांमहीपतिः ॥ प्रत्ययाद्धास्तिनपुरंकामोपहतचेतनः ॥ ५८ ॥ ततःकदाचिच्छोचंतंशांतनुंध्यानमास्थितं ॥ पुत्रोदेवव्रतोऽभ्येत्यपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५९ ॥ सर्वतोभवतःक्षेमंविधेयाःसर्वपार्थिवाः ॥ तत्किमर्थमिहाभीक्ष्णंपरिशोचसिदुःखितः ॥ ६० ॥ ध्यायन्निवचमांराजन्नाभिभाषसिकिंचन ॥ नचाश्वेनविनिर्यासिविवर्णोहरिणःकृशः ॥ ६१ ॥ व्याधिमिच्छामितेज्ञातुंप्रतिकुर्यांहितत्रवै ॥ एवमुक्तःसपुत्रेणशांतनुःप्रत्यभाषत ॥ ६२ ॥ असंशयंध्यानपरोयथावत्सतथाशृणु ॥ अपत्यंनस्त्वमेवैकःकुलेमहतिभारत ॥ ६३ ॥ शस्त्रनित्यश्चसततंपौरुषेपर्यवस्थितः ॥ अनित्यतांचलोकानामनुशोचामिपुत्रक ॥ ६४ ॥ कथंचित्तवगांगेयविपत्तौनास्तिनःकुलं ॥ असंशयंत्वमेवैकःशतादपिवरःसुतः ॥ ६५ ॥ नचाप्यहंवृथाभूयोदारान्कर्तुमिहोत्सहे ॥ संतानस्याविनाशायकामयेभद्रमस्तुते ॥ ६६ ॥ अनपत्यतैकपुत्रत्वमित्याहुर्धर्मवादिनः ॥ अग्निहोत्रंत्रयीविद्यासंतानमपिचाक्षयं ॥ ६७ ॥ सर्वाण्येतान्यपत्यस्यकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ एवमेतन्मनुष्येषुतच्चसर्वप्रजास्विति ॥ ६८ ॥ यदपत्यंमहाप्राज्ञतत्रमेनास्तिसंशयः ॥ एषात्रयीपुराणानांदेवतानांचशाश्वती ॥ ६९ ॥ त्वंचशूरःसदामर्षीशस्त्रनित्यश्चभारत ॥ नान्यत्रयुद्धात्तस्मात्तेनिधनंविद्यतेक्वचित् ॥ ७० ॥ सोऽस्मिसंशयमापन्नस्त्वयिशांतेकथंभवेत् ॥ इतितेकारणंतातदुःखस्योक्तमशेषतः ॥ ७१ ॥

लिंगात् ॥ ६८ ॥ अपत्यंश्रेयःसाधनंइतियत्तत्रमेसंशयोनास्ति तस्मान्मंदपालवत्यथाकथंचित्प्रजोत्पादनंकर्त्तव्यमितिभावः त्रयीवेदः सोयंलोकःपुत्रेणैवजय्योनान्येनकर्मणा कर्मणापितृलोकोविद्यायादेवलोकइत्यादिः पुराणानांमूलभूता देवतानांप्रमाणभूता ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

वैशंपायनउवाच ततस्तत्कारणंराज्ञोज्ञात्वासर्वमशेषतः॥ देवव्रतोमहाबुद्धिःप्रज्ञयाचान्वचिंतयत्॥ ७२ ॥ अभ्यगच्छत्तदैवाशुवृद्धामात्यंपितुर्हितं ॥त
मपृच्छत्तदाऽभ्येत्यपितुस्तच्छोककारणं ॥७३॥ तस्मैसकुरुमुख्यायथावत्परिपृच्छते ॥ वरंशशंसकन्यांतामुद्दिश्यभरतर्षभ ॥ ७४॥ततोदेवव्रतोवृद्धैःक्षत्रि
यैःसहितस्तदा ॥ अभिगम्यदाशराजंकन्यांववेपितुःस्वयं ॥ ७५ ॥ तंदाशःप्रतिजग्राहविधिवत्प्रतिपूज्यच ॥ अब्रवीच्चैनमासीनंराजसंसदिभारत ॥ ७६ ॥ त्व
मेवनाथःपर्याप्तःशांतनोर्भरतर्षभ ॥ पुत्रःशस्त्रभृतांश्रेष्ठःकिंतुवक्ष्यामितेवचः ॥ ७७ ॥ कोहिसंबंधकंश्लाघ्यमीप्सितंयौनमीदृशं ॥ अतिक्रामन्नतप्येतसा
क्षादपिशतक्रतुः ॥ ७८ ॥ अपत्यंचैतदार्यस्ययोयुष्माकंसमोगुणैः ॥ यस्यशुक्रात्सत्यवतीसंभूतावरवर्णिनी ॥७९॥ तेनमेबहुशस्तातपितातेपरिकीर्तितः॥
अर्हःसत्यवतींवोढुंधर्मज्ञःसनराधिपः ॥ ८० ॥ असितोह्यपिदेवर्षिःप्रत्याख्यातःपुरामया ॥ सत्यवत्याभृशंचार्थीसआसीदृषिसत्तमः ॥ ८१ ॥ कन्यापितृत्वा
त्किंचित्तुवक्ष्यामित्वांनराधिप ॥ बलवत्सपत्नतामत्रदोषंपश्यामिकेवलं ॥ ८२ ॥ यस्यहित्वंसपत्नःस्यागंधर्वस्यासुरस्यवा ॥ नसजातुचिरंजीवेत्त्वयिक्रुद्धे
परंतप ॥ ८३ ॥ एतावानत्रदोषोहिनान्यःकश्चनपार्थिव ॥ एतज्जानीहिभद्रंतेदानादानेपरंतप ॥ ८४ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुगांगेयस्तद्युक्तं
प्रत्यभाषत ॥ शृण्वतांभूमिपालानांपितुरर्थायभारत ॥ ८५ ॥ इदंमेव्रतमादत्स्वसत्यंसत्यवतांवर ॥ नैवजातोनवाजातईदृशंवक्तुमुत्सहेत् ॥ ८६ ॥ एवमेत
त्करिष्यामियथात्वमनुभाषसे ॥ योऽस्यांजनिष्यतेपुत्रःसनोराजाभविष्यति ॥ ८७॥ इत्युक्तःपुनरेवाथतंदाशःप्रत्यभाषत ॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मराज्यार्थेभर
तर्षभ ॥ ८८ ॥ त्वमेवनाथःसंप्राप्तःशांतनोरमितद्युते ॥ कन्यायाश्चैवधर्मात्मन्प्रभुर्दानायचेश्वरः ॥ ८९ ॥ इदंतुवचनंसौम्यकार्यंचैवनिबोधमे ॥ कौमारि
काणांशीलेनवक्ष्याम्यहमरिंदम ॥ ९० ॥ यत्त्वयासत्यवत्यर्थेसत्यधर्मपरायण ॥ राजमध्येप्रतिज्ञातमनुरूपंतवैवतत् ॥ ९१ ॥ नान्यथातन्महाबाहोसंश
योऽत्रनकश्चन ॥ तवापत्यंभवेद्यत्तुतत्रनःसंशयोमहान् ॥ ९२ ॥ वैशंपायनउवाच तस्यैतन्मतमाज्ञायसत्यधर्मपरायणः ॥ प्रत्यजानात्त
दाराजन्पितुःप्रियचिकीर्षया ॥ ९३ ॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ भीष्मोऽयं भयंकरकर्मकारित्वात् ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥

गांगेयउवाच. दाशराजनिबोधेदंवचनंमेनृपोत्तम ॥ शृण्वतांभूमिपालानांयद्ब्रवीमिपितुःकृते ॥ ९४ ॥ राज्यंतावत्पूर्वमेवमयात्यक्तंनराधिपाः ॥ अपत्यहेतोरपिचकरिष्येऽद्यविनिश्चयं ॥ ९५ ॥ अद्यप्रभृतिमेदाशब्रह्मचर्यंभविष्यति ॥ अपुत्रस्यापिमेलोकाभविष्यंत्यक्षयादिवि ॥ ९६ ॥ वैशंपायनउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वासंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ ददानीत्येवतंदाशोधर्मात्माप्रत्यभाषत ॥ ९७ ॥ ततोऽतरिक्षेऽप्सरसोदेवाःसर्षिगणास्तदा ॥ अभ्यवर्षंतकुसुमैर्भीष्मोऽयमितिचाब्रुवन् ॥ ९८ ॥ ततःसपितुरर्थायतामुवाचयशस्विनीं ॥ अधिरोहरथंमातर्गच्छावःस्वगृहानिति ॥ ९९ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुभीष्मस्तांरथमारोप्यभाविनीं ॥ आगम्यहास्तिनपुरंशांतनोःसन्न्यवेदयत् ॥ १०० ॥ तस्यतद्दुष्करंकर्मप्रशशंसुर्नराधिपाः ॥ समेताश्चपृथक्चैवभीष्मोऽयमितिचाब्रुवन् ॥ १ ॥ तच्छ्रुत्वादुष्करंकर्मकृतंभीष्मेणशांतनुः ॥ स्वच्छंदमरणंतुष्टोददौतस्मैमहात्मने ॥ २ ॥ नतेमृत्युःप्रभवितायावज्जीवितुमिच्छसि ॥ त्वत्तोह्यनुज्ञांसंप्राप्यमृत्युःप्रभवितानघ ॥ १०३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिसत्यवतीलाभोपाख्यानेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच ततोविवाहेनिर्वृत्तेसराजाशांतनुर्नृपः ॥ तांकन्यांरूपसंपन्नांस्वगृहेसन्न्यवेशयत् ॥ १ ॥ ततःशांतनवोधीमान्सत्यवत्यामजायत ॥ वीरश्चित्रांगदोनामवीर्यवान्पुरुषेश्वरः ॥ २ ॥ अथापरंमहेष्वासंसत्यवत्यांसुतंप्रभुः ॥ विचित्रवीर्यंराजानंजनयामासवीर्यवान् ॥ ३ ॥ अप्राप्तवतितस्मिंस्तुयौवनंपुरुषर्षभे ॥ सराजाशांतनुर्धीमान्कालधर्ममुपेयिवान् ॥ ४ ॥ स्वर्गतेशांतनौभीष्मश्चित्रांगदमरिंदमं ॥ स्थापयामासवैराज्येसत्यवत्यामतेस्थितः ॥ ॥ ५ ॥ सतुचित्रांगदःशौर्यात्सर्वांश्चिक्षेपपार्थिवान् ॥ मनुष्यंनहिमेनेसकंचित्सदृशमात्मनः ॥ ६ ॥ तंक्षिपंतंसुरांश्चैवमनुष्यानसुरांस्तथा ॥ गंधर्वराजोबलवांस्तुल्यनामाऽभ्ययात्तदा ॥ ७ ॥ तेनास्यसुमहद्युद्धंकुरुक्षेत्रेबभूवह ॥ तयोर्बलवतोस्तत्रगंधर्वकुरुमुख्ययोः ॥ नद्यास्तीरेसरस्वत्याःसमास्तिस्रोभवद्रणः ॥ ८ ॥ तस्मिन्विमर्देतुमुलेशस्त्रवर्षसमाकुले ॥ मायाधिकोऽवधीद्वीरंगंधर्वःकुरुसत्तमं ॥ ९ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कालधर्मंमृत्युं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तुल्यनामाचित्रांगदनामा ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

अंतायकृत्वाअंतंकर्तुंयुद्धंकृत्वेत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

सहत्वातुनरश्रेष्ठंचित्रांगदमरिंदमं ॥ अंतायकृत्वागंधर्वोदिवमाचक्रमेततः ॥ १० ॥ तस्मिन्पुरुषशार्दूलेनिहतेभूरितेजसि ॥ भीष्मःशांतनवोराजाप्रेतकार्याण्यकारयत् ॥ ११ ॥ विचित्रवीर्यंचतदाबालमप्राप्तयौवनं ॥ कुरुराज्येमहाबाहुरभ्यषिंचदनंतरं ॥ १२ ॥ विचित्रवीर्यःसतदाभीष्मस्यवचनेस्थितः ॥ अन्वशासन्महाराजपितृपैतामहंपदं ॥ १३ ॥ सधर्मशास्त्रकुशलंभीष्मंशांतनवंनृपः ॥ पूजयामासधर्मेणसचैनंप्रत्यपालयत् ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिसंभवपर्वणिचित्रांगदोपाख्यानेएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच हतेचित्रांगदेभीष्मोबालेभ्रातरिकौरव ॥ पालयामासतद्राज्यंसत्यवत्यामतेस्थितः ॥ १ ॥ संप्राप्तयौवनंदृष्ट्वाभ्रातरंधीमतांवरः ॥ भीष्मोविचित्रवीर्यस्यविवाहायाकरोन्मतिं ॥ २ ॥ अथकाशिपतेर्भीष्मःकन्यास्तिस्रोऽप्सरोपमाः ॥ शुश्रावसहिताराजन्वृण्वानावैस्वयंवरं ॥ ३ ॥ ततःसरथिनांश्रेष्ठोरथेनैकेनशत्रुजित् ॥ जगामानुमतेमातुःपुरींवाराणसींप्रभुः ॥ ४ ॥ तत्रराज्ञःसमुदितान्सर्वतःसमुपागतान् ॥ ददर्शकन्यास्ताश्चैवभीष्मःशांतनुनंदनः ॥ ५ ॥ कीर्त्यमानेषुराज्ञांतुतदानामसुसर्वशः ॥ एकाकिनंतदाभीष्मंवृद्धंशांतनुनंदनं ॥ ६ ॥ सोद्विग्नाइवतंदृष्ट्वाकन्याःपरमशोभनाः ॥ अपाक्रामंततताःसर्वावृद्धइत्येवचिंतया ॥ ७ ॥ वृद्धःपरमधर्मात्मावलीपलितधारणः ॥ किंकारणमिहायातोनिर्लज्जोभरतर्षभः ॥ ८ ॥ मिथ्याप्रतिज्ञोलोकेषुकिंवदिष्यतिभारत ॥ ब्रह्मचारीतिभीष्मोहिवृथैवप्रथितोभुवि ॥ ९ ॥ इत्येवंप्रब्रुवंतस्तेहसंतिस्मनृपाधमाः ॥ वैशंपायनउवाच क्षत्रियाणांवचःश्रुत्वाभीष्मश्चुक्रोधभारत ॥ १० ॥ भीष्मस्तदास्वयंकन्यावरयामासताःप्रभुः ॥ उवाचचमहीपालान्राजन्जलदनिःस्वनः ॥ ११ ॥ रथमारोप्यताःकन्याभीष्मःप्रहरतांवरः ॥ आहूयदानंकन्यानांगुणवद्भ्यःस्मृतंबुधैः ॥ १२ ॥ अलंकृत्ययथाशक्तिप्रदायचधनान्यपि ॥ प्रयच्छंत्यपरेकन्यांमिथुनेनगवामपि ॥ १३ ॥ वित्तेनकथितेनान्येबलेनान्येऽनुमान्यच ॥ प्रमत्तामुपयंत्यन्येस्वयमन्येचविंदते ॥ १४ ॥ आर्षविधिपुरस्कृत्यदारान्विंदंतिचापरे ॥ अष्टमंतमथोवित्तविवाहंकविभिर्वृतं ॥ १५ ॥ स्वयंवरंतुराजन्याःप्रशंसंत्युपयांतिच ॥ प्रमथ्यतुहृतामाहुर्ज्यायसींधर्मवादिनः ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ आहूयेतिब्राह्मः ॥ १२ ॥ मिथुनेनगृहीतेनेत्यार्षः ॥ १३ ॥ वित्तेनेत्यासुरः बलेनेतिराक्षसः अनुमान्येतिगांधर्वः प्रमत्तामितिपैशाचः स्वयमन्येइतिप्राजापत्यः ॥ १४ ॥ आर्षविधियज्ञं तेनदैवउक्तः एतेष्टौविवाहाःप्राग्व्याख्याताः अष्टमंराक्षसंविवाहं ॥ १५ ॥ प्रशंसति स्वयंवरमिति ॥ १६ ॥

ताइमाःपृथिवीपालाजिहीर्षामिबलादितः॥ तेयतध्वंपरंशक्त्याविजयायेतरायवा॥ १७॥ स्थितोऽहंपृथिवीपालायुद्धायकृतनिश्चयः॥ एवमुक्त्वामहीपाला न्काशिराजंचवीर्यवान्॥ १८॥ सर्वाःकन्याःसकौरव्योरथमारोप्यचस्वकं॥ आमंत्र्यचसतान्प्रायाच्छीघ्रंकन्याःप्रगृह्यताः॥ १९ ॥ ततस्तेपार्थिवाःसर्वे समुत्पेतुरमर्षिताः॥ संस्पृशंतःस्वकान्बाहून्दशंतोदशनच्छदान्॥ २० ॥ तेषामाभरणान्याशुत्वरितानांविमुंचतां॥ आमुंचतांचवर्माणिसंभ्रमःसुमहान भूत्॥ २१ ॥ ताराणामिवसंपातोबभूवजनमेजय॥ भूषणानांचसर्वेषांकवचानांचसर्वशः॥ २२ ॥ सवर्मभिर्भूषणैश्चप्रकीर्यद्भिरितस्ततः॥ सक्रोधामर्ष जिह्मभ्रूकषायीकृतलोचनाः॥ २३॥ सूतोपक्लृप्तान्रुचिरान्सदश्वैरुपकल्पितान्॥ रथानास्थायतेवीराःसर्वप्रहरणान्विताः॥ २४ ॥ प्रयांतमथकौरव्यमनु सस्रुरुदायुधाः॥ ततःसमभवद्युद्धंतेषांतस्यचभारत॥ एकस्यचबहूनांचतुमुलंलोमहर्षणं॥ २५॥ तेत्विषून्दशसाहस्रांस्तस्मिन्युगपदाक्षिपन्॥ अप्राप्तांश्चैव तानाशुभीष्मःसर्वांस्तथांऽतरा॥ २६॥ अच्छिनच्छरवर्षेणमहतालोमवाहिना॥ ततस्तेपार्थिवाःसर्वेसर्वतःपरिवार्यतं॥ २७॥ ववृषुःशरवर्षेणवर्षेणेवाद्रि मंबुदाः॥ सतंबाणमयंवर्षंशरैरावार्यसर्वतः॥ २८॥ ततःसर्वान्महीपालान्पर्यविध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः॥ एकैकस्तुततोभीष्मंराजन्विव्याधपंचभिः॥ २९॥ सच तान्प्रतिविव्याधद्वाभ्यांद्वाभ्यांपराक्रमन्॥ तद्युद्धमासीत्तुमुलंघोरंदेवासुरोपमं॥ ३०॥ पश्यतांलोकवीराणांशरशक्तिसमाकुलं॥ सधनूंषिध्वजाग्राणिव र्माणिचशिरांसिच॥ ३१ ॥ चिच्छेदसमरेभीष्मःशतशोथसहस्रशः॥ तस्यातिपुरुषानन्याँल्लाघवंरथचारिणः॥ ३२॥ रक्षणंचात्मनःसंख्येशत्रवोऽप्यभ्य पूजयन्॥ तान्विनिर्जित्यतुरणेसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ ३३॥ कन्याभिःसहितःप्रायाद्भारतोभारतान्प्रति॥ ततस्तंपृष्ठतोराजन्शाल्वराजोमहारथः॥ ३४॥ अ भ्यगच्छदमेयात्माभीष्मंशांतनवंरणे॥ वारणंजघनेभिंदन्दंताभ्यामपरोयथा॥ ३५॥ वासितामनुसंप्राप्तोयूथपोबलिनांवरः॥ स्त्रीकामस्तिष्ठतिष्ठेतिभी ष्ममाहसपार्थिवः॥ ३६॥ शाल्वराजोमहाबाहुरमर्षेणप्रचोदितः॥ ततःसपुरुषव्याघ्रोभीष्मःपरबलार्दनः॥ ३७॥

अन्यान्प्रतितस्यरथचारिणःलाघवंशैघ्र्यंपरध्वजादिच्छेदेयत्नंतत्शत्रवोप्यपूजयन्नितिसंबंधः॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ वासितांकरिणींप्राप्तंवारणंयथाऽपरोऽनुप्राप्तोजघनेभिंदन्इतिसंबंधः वासितास्त्रीकरेण्वो श्चेत्यमरः॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ रुषौरेतःसेककामौगजौगोरुपावेववा तत्साहचर्याद्वासितापुष्पिणीगौस्तदंतरेतन्निमित्तं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ जीवंतंप्राणमात्रा

तद्वाक्याकुलितःक्रोधाद्विधूमोग्निरिवज्वलन्॥ विततेषुधनुष्पाणिर्विकुंचितललाटभृत्॥ ३८॥ क्षत्रधर्मंसमास्थायव्यपेतभयसंभ्रमः॥ निवर्त्तयामासरथं शाल्वंप्रतिमहारथः ॥ ३९ ॥ निवर्त्तमानंतंदृष्ट्वाराजानःसर्वएवते ॥ प्रेक्षकाःसमपद्यंतभीष्मशाल्वसमागमे ॥ ४० ॥ तौवृपाविवनर्दंतौबलिनौवासितांतरे॥ अन्योन्यमभिवर्त्तेतांबलविक्रमशालिनौ॥ ४१ ॥ ततोभीष्मंशांतनवंशरैःशतसहस्रशः॥ शाल्वराजोनरश्रेष्ठःसमवाकिरदाशुगैः॥ ४२॥ पूर्वमभ्यर्दितंदृष्ट्वाभीष्मंशाल्वेनतेनृपाः ॥ विस्मिताःसमपद्यंतसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ ४३ ॥ लाघवंतस्यतेदृष्ट्वासमरेसर्वपार्थिवाः॥ अपूजयंतसंहृष्टावाग्भिः शाल्वंनराधिपं॥४४॥ क्षत्रियाणांततोवाचःश्रुत्वापरपुरंजयः॥क्रुद्धःशांतनवोभीष्मस्तिष्ठतिष्ठेत्यभाषत॥४५॥सारथिंचाब्रवीत्क्रुद्धोयाहियत्रैषपार्थिवः॥ यावदेनंनिहन्म्यद्यभुजंगमिवपक्षिराट्॥ ४६॥ ततोऽस्त्रंवारुणंसम्यग्योजयामासकौरवः॥ तेनाश्वांश्चतुरोऽमृद्नाच्छाल्वराजस्यभूपते॥ ४७॥ अस्त्रैरस्त्राणि संवार्यशाल्वराजस्यकौरवः ॥ भीष्मोनृपतिशार्दूलन्यवधीत्तस्यसारथिं ॥ ४८ ॥ अस्त्रेणचास्याथैंद्रेणन्यवधीत्तुरगोत्तमान् ॥ कन्याहेतोर्नरश्रेष्ठभीष्मःशांतनवस्तदा ॥ ४९ ॥ जित्वाविसर्जयामासजीवंतंनृपसत्तमं ॥ ततःशाल्वःस्वनगरंप्रययौभरतर्षभ ॥ ५० ॥ स्वराज्यमन्वशाच्चैवधर्मेणनृपतिस्तदा ॥ राजानोयेचतत्रासन्स्वयंवरदिदृक्षवः॥ ५१ ॥ स्वान्येवतेऽपिराष्ट्राणिजग्मुःपरपुरंजयाः ॥ एवंविजित्यताःकन्याभीष्मःप्रहरतांवरः॥ ५२॥ प्रययौहास्तिनपुरंयत्रराजासकौरवः ॥ विचित्रवीर्योधर्मात्माप्रशास्तिवसुधामिमां ॥ ५३ ॥ यथापितास्यकौरव्यःशांतनुर्नृपसत्तमः ॥ सोऽचिरेणैवकालेनअत्यक्रामन्नराधिप ॥ ५४॥ वनानिसरितश्चैवशैलांश्चविविधान्द्रुमान् ॥ अक्षतःक्षपयित्वाऽरीन्संख्येऽसंख्येयविक्रमः ॥ ५५ ॥ आनयामासकाश्यस्यसुताःसागरगासुतः॥ स्नुषाइवसधर्मात्माभगिनीरिवचानुजाः॥ ५६॥ यथादुहितरश्चैवपरिगृह्યययौकुरून् ॥ आनिन्येसमहाबाहुर्भ्रातुःप्रियचिकीर्षया ॥ ५७॥ ताःसर्वगुणसंपन्नाभ्राताभ्रात्रेयवीयसे॥ भीष्मोविचित्रवीर्यायप्रददौविक्रमाहृताः ॥ ५८ ॥ एवंधर्मेणधर्मज्ञःकृत्वाकर्मातिमानुषं॥ भ्रातुर्विचित्रवीर्यस्यविवाहायोपचक्रमे॥ ५९॥

वशेषिनं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ काश्यस्यकाशिराजस्य ॥ ५६ ॥ अनुजाःकनिष्ठाः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ तस्यवैवाहिकस्यकर्मण.काले ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ बृहत्योचतेश्यामेचगौडअप्रसूतेच बृहतीपुष्पवद्रक्तश्यामेइत्यन्ये ॥ ६७ ॥ स्थितेतत्रैवनिष्ठावत्यौ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

सत्यवत्यासहमिथःकृत्वानिश्चयमात्मवान् ॥ विवाहंकारयिष्यंतंभीष्मंकाशिपतेःसुता ॥ ज्येष्ठातासामिदंवाक्यमब्रवीद्धसतीतदा ॥ ६० ॥ मयासौभपतिः पूर्वमनसाहिवृतःपतिः ॥ तेनचास्मिवृतापूर्वमेषकामश्चमेपितुः ॥ ६१ ॥ मयावरयितव्योऽभूच्छाल्वस्तस्मिन्स्वयंवरे ॥ एतद्विज्ञायधर्मज्ञधर्मतत्त्वंसमाचर ॥ ६२ ॥ एवमुक्तस्तयाभीष्मःकन्ययाविप्रसंसदि ॥ चिंतामभ्यगमद्वीरोयुक्तांतस्यैवकर्मणः ॥ ६३ ॥ विनिश्चित्यसधर्मज्ञोब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ अनुजज्ञेतदाज्येष्ठामंबांकाशिपतेःसुतां ॥ ६४ ॥ अंबिकांबालिकेभार्येप्रादाद्भ्रात्रेयवीयसे ॥ भीष्मोविचित्रवीर्यायविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ६५ ॥ तयोःपाणीगृहीत्वातुरूपयौवनदर्पितः ॥ विचित्रवीर्योधर्मात्माकामात्मासमपद्यत ॥ ६६ ॥ तेचापिबृहतीश्यामेनीलकुंचितमूर्धजे ॥ रक्ततुंगनखोपेतेपीनश्रोणिपयोधरे ॥ ६७ ॥ आत्मनःप्रतिरूपोसौलब्धःपतिरितिस्थिते ॥ विचित्रवीर्यकल्याण्यौपूजयामासतुःशुभे ॥ ६८ ॥ सचाश्विरूपसदृशोदेवतुल्यपराक्रमः ॥ सर्वासामेवनारीणांचित्तप्रमथनोरहः ॥ ६९ ॥ ताभ्यांसहसमाःसप्तविहरन्पृथिवीपतिः ॥ विचित्रवीर्यस्तरुणोयक्ष्मणासमगृह्यत ॥ ७० ॥ सुहृदांयतमानानामाप्तैःसहचिकित्सकैः ॥ जगामास्तमिवादित्यःकौरव्योयमसादनं ॥ ७१ ॥ धर्मात्मासतुगांगेयश्चिंताशोकपरायणः ॥ प्रेतकार्याणिसर्वाणितस्यसम्यगकारयत् ॥ ७२ ॥ राज्ञोविचित्रवीर्यस्यसत्यवत्यामतेस्थितः ॥ ऋत्विग्भिःसहितोभीष्मःसर्वैश्चकुरुपुंगवः ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिविचित्रवीर्योपरमेद्व्यधिकशततमोध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच ततःसत्यवतीदीनाकृपणापुत्रगृद्धिनी ॥ पुत्रस्यकृत्वाकार्याणिस्नुषाभ्यांसहभारत ॥ १ ॥ समाश्वास्यस्नुषेतेचभीष्मंशस्त्रभृतांवरं ॥ धर्मंचपितृवंशंचमातृवंशंचभाविनी ॥ प्रसमीक्ष्यमहाभागागांगेयंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ शांतनोर्धर्मनित्यस्यकौरव्यस्ययशस्विनः ॥ त्वयिपिंडश्चकीर्तिश्चसंतानंचप्रतिष्ठितं ॥ ३ ॥ यथाकर्मशुभंकृत्वास्वर्गोपगमनंध्रुवं ॥ यथाचायुर्ध्रुवंसत्येत्वयिधर्मस्तथाध्रुवः ॥ ४ ॥ वेत्थधर्मांश्चधर्मज्ञसमासेनेतरेणच ॥ विविधास्त्वंश्रुतीर्वेत्थवेदांगानिचसर्वशः ॥ ५ ॥ व्यवस्थानंचतेधर्मेकुलाचारंचलक्षये ॥ प्रतिपत्तिंचकृच्छ्रेषुशुक्रांगिरसयोरिव ॥ ६ ॥ तस्मात्सुभृशमाश्वस्यत्वयिधर्मभृतांवर ॥ कार्येत्वांविनियोक्ष्यामितच्छ्रुत्वाकर्तुमर्हसि ॥ ७ ॥

॥ ७३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ इतरेणविस्तरेण ॥ ५ ॥ ६ ॥ आश्वस्यविश्वासंप्राप्य ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ राज्येचैवराज्यएववाआत्मानंअभिषिच्यस्वअभिषेचय कुरुब्रह्मचर्यसंकल्पात्प्रभृतित्यक्तान्संतत्यर्थमंगीकुरु मानिमज्ञीःमानिमज्ञय ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ त्वदंतरेत्वन्निमित्तं

ममपुत्रस्तवभ्राताविर्यवान्सुप्रियश्चते ॥ बालएवगतःस्वर्गमपुत्रःपुरुषर्षभ ॥ ८ ॥ इमेमहिष्यौभ्रातुस्तेकाशिराजसुतेशुभे ॥ रूपयौवनसंपन्नेपुत्रकामेच भारत ॥ ९ ॥ तयोरुत्पादयापत्यंसंतानायकुलस्यनः ॥ मन्नियोगान्महाबाहोधर्मकर्तुमिहार्हसि ॥ १० ॥ राज्येचैवाभिषिच्यस्वभारताननुशाधिच ॥ दारांश्च कुरुधर्मेणमानिमज्ञीःपितामहान् ॥ ११ ॥ वैशंपायनउवाच तथोच्यमानोमात्रासमुहृद्भिश्चपरंतपः ॥ इत्युवाचाथधर्मात्माधर्म्यमेवोत्तरंवचः ॥ ॥ १२ ॥ असंशयंपरोधर्मस्त्वयामातरुदाहृतः ॥ त्वमपत्यंप्रतिचमेप्रतिज्ञांवेत्थवैपरां ॥ १३ ॥ जानासिचयथावृत्तंशुल्कहेतोस्त्वदंतरे ॥ ससत्यवतिसत्यंते प्रतिजानाम्यहंपुनः ॥ १४ ॥ परित्यजेयंत्रैलोक्यंराज्यंदेवेषुवापुनः ॥ यद्वाऽप्यधिकमेताभ्यांनतुसत्यंकथंचन ॥ १५ ॥ त्यजेच्चपृथिवीगंधमापश्चरसमात्मनः ॥ ज्योतिस्तथात्यजेद्रूपंवायुःस्पर्शगुणंत्यजेत् ॥ १६ ॥ प्रभांसमुत्सृजेदर्कोधूमकेतुस्तथोष्मतां ॥ त्यजेच्छब्दंतथाकाशंसोमःशीतांशुतांत्यजेत् ॥ १७ ॥ विक्रमं वृत्रहाजह्याद्धर्मंजह्याच्चधर्मराट् ॥ नत्वहंसत्यमुत्स्रष्टुंव्यवसेयंकथंचन ॥ १८ ॥ एवमुक्तातुपुत्रेणभूरिद्रविणतेजसा ॥ मातासत्यवतीभीष्ममुवाचतदनंतरं ॥ १९ ॥ जानामितेस्थितिंसत्येपरांसत्यपराक्रम ॥ इच्छन्सृजेथास्त्रीँल्लोकानन्यांस्त्वंस्वनतेजसा ॥ २० ॥ जानामिचैवंसत्यंतन्मदर्थंयच्चभाषितं ॥ आपद्धर्मं त्वमावेक्ष्यवहपैतामहींधुरं ॥ २१ ॥ यथातेकुलतंतुश्चधर्मश्चनपराभवेत् ॥ सुहृदश्चप्रहृष्येरंस्तथाकुरुपरंतप ॥ २२ ॥ लालप्यमानांतामेवंकृपणांपुत्रगृद्धि नीं ॥ धर्मादपेतंब्रुवतींभीष्मोभूयोऽब्रवीदिदं ॥ २३ ॥ राज्ञिधर्मानवेक्षस्वमानःसर्वान्व्यनीनशः ॥ सत्याच्च्युतिःक्षत्रियस्यनधर्मेषुप्रशस्यते ॥ २४ ॥ शांतनो रपिसंतानंयथास्यादक्षयंभुवि ॥ तत्तेधर्मंप्रवक्ष्यामिक्षात्रंराज्ञिसनातनं ॥ २५ ॥ श्रुत्वातंप्रतिपद्यस्वप्राज्ञैःसहपुरोहितैः ॥ आपद्धर्मार्थकुशलैर्लोकतंत्रमवेक्ष्यच ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीष्मसत्यवतीसंवादेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच जामदग्न्येनरामेणपितुर्वधममृष्यता ॥ राजापरशुनापूर्वंहैहयाधिपतिर्हतः ॥ १ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ भूरिद्रविणतेजसाबहुबलोत्साहवता ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जामदग्न्येनेति ॥ १ ॥

निकृत्तानिच्छिन्नानि ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैःसंभूयसंगंकृत्वाउत्पादितानीतिसंबंधः ॥ ६ ॥ ननुकथंतर्हिमाताभस्त्रापितुःपुत्रोयेनजातःसएवसइत्युक्तं अन्योदर्योमनसामंतवाउइतिश्रुतेरन्योदर्योमन सापिनमंतव्योममायंपुत्रइतितन्निर्वचनान्नशेषोअग्नेअन्यजातमस्तीतिश्रुतेश्चान्यक्षेत्रेन्यस्मात्स्वस्माद्वाजातःशेषशब्दितोनस्वपुत्रःकिंतुक्षेत्रपतेरेवेतिनिश्चयात् तेनदत्तक्रीतान्यक्षेत्रजादीनामपुत्रत्वंसिद्धमत आह धर्ममिति धर्ममममायंपुत्रोभविष्यतीत्यभिलाषं अथखलुक्रतुमयःपुरुषइतिसंकल्पप्राधान्यश्रुतेःस्त्रीपुंसयोर्मध्येयस्यसंकल्पोदृढस्तस्यैवपुत्रइत्यर्थः माताभस्त्रेतितुविवाहविषयं नन्वेवंशालिक्षेत्रेयवबी

शतानिदशबाहूनांनिकृत्तान्यर्जुनस्यवै ॥ लोकस्याचरितोधर्मस्तेनातिकिलदुश्चरः ॥ २ ॥ पुनश्चधनुरादायमहास्त्राणिप्रमुंचता ॥ निर्दग्धंक्षत्रमसकृद्रथेन जयतामहीं ॥ ३ ॥ एवमुच्चावचैरस्त्रैर्भार्गवेणमहात्मना ॥ त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवीकृतानिःक्षत्रियापुरा ॥ ४ ॥ एवंनिःक्षत्रियेलोकेकृतेतेनमहर्षिणा ॥ ततःसं भूयसर्वाभिःक्षत्रियाभिःसमंततः ॥ ५ ॥ उत्पादितान्यपत्यानिब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ पाणिग्राहस्यतनयइतिवेदेषुनिश्चितं ॥ ६ ॥ धर्ममनसिसंस्थाप्यब्राह्म णांस्ताःसमभ्ययुः ॥ लोकेऽप्याचरितोदृष्टःक्षत्रियाणांपुनर्भवः ॥ ७ ॥ ततःपुनःसमुदितंक्षत्रंसमभवत्तदा ॥ इमंचैवात्रवक्ष्येऽहमितिहासंपुरातनं ॥ ८ ॥ अ थोतथ्यइतिख्यातआसीद्धीमानृषिःपुरा ॥ ममतानामतस्यासीद्भार्यापरमसंमता ॥ ९ ॥ उतथ्यस्ययवीयांस्तुपुरोधास्त्रिदिवौकसां ॥ बृहस्पतिर्बृहत्तेजाममं तामन्वपद्यत ॥ १० ॥ उवाचममतातंतुदेवरंवदतांवरं ॥ अंतर्वत्न्यहंभ्रात्राज्येष्ठेनारम्यतामिति ॥ ११ ॥ अयंचमेमहाभागकुक्षावेववृहस्पते ॥ औतथ्यो वेदमत्रापिषडंगंप्रत्यधीयत ॥ १२ ॥ अमोघरेतास्त्वंचापिद्वयोर्नास्त्यत्रसंभवः ॥ तस्मादेवंगतेत्वद्यउपारमितुमर्हसि ॥ १३ ॥ एवमुक्तस्तदासम्यग्बृहस्पति रुदारधीः ॥ कामात्मानंतदात्मानंनशशाकनियच्छितुं ॥ १४ ॥ सबभूवततःकामीतयासार्धमकामया ॥ उत्सृजंतंतुतंरेतःसगर्भस्थोऽभ्यभाषत ॥ १५ ॥ भोस्तातमागमःकामंद्वयोर्नास्तीहसंभवः ॥ अल्पावकाशोभगवन्पूर्वंचाहमिहागतः ॥ १६ ॥ अमोघरेताश्चभवान्नपीडांकर्तुमर्हति ॥ अश्रुत्वैवतुतद्वाक्यं गर्भस्थस्यबृहस्पतिः ॥ १७ ॥ जगाममैथुनायैवममतांचारुलोचनां ॥ शुक्रोत्सर्गंततोबुद्ध्वातस्यागर्भगतोमुनिः ॥ १८ ॥

जादपिशाल्यंकुरोत्पत्तिःस्यादितिचेन्न दावाग्निदग्धात्कदलीकांडादपिवेत्रांकुरोत्पत्तिदृष्टेःश्वमस्तकेन्युप्तगोधूमयावनालादेःपलांडुलशुनांकुरोत्पत्तिदृष्टेश्चभावनाविशेषजन्यधर्मस्यैवविशेषाधायकत्वाभ्यु पगमात् धनादिनोपनिमंत्रणाच्चक्षेत्रपतेरेवसासंततिर्नविप्रस्य लोकेपीति कल्माषपादक्षेत्रेमदयंत्यांवसिष्ठेनपुत्राउत्पादिताइतिलोकेप्याचरितोनुष्ठितोदृष्टः क्षत्रियाणांभवउत्पत्तिर्ब्राह्मणेभ्यइतिशेषः ॥ ७॥८॥ अन्वपद्यतउपगतवान् ॥ १० ॥ आरम्यतांउपरम्यतां ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ आत्मानंचित्तं नियच्छितुंनियंतुं ॥ १४ ॥ तयाकामनिग्रहाशक्त्या ॥ १५ ॥ कामंमैथुनंमागमः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ तंशशापेतिसंबंधः ॥ २० ॥ २१ ॥ दीर्घतमः अंधत्वं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सम्यक्कृतानंविस्तारोयस्यतस्यकुलस्यदृद्धयेविस्तीर्णस्यापिदृद्धयेइत्यर्थ. ॥ २५ ॥ गोधर्मंप्रकाशमैथुनं सौरभेयात्कामधेनुपुत्रात् अधीत्यअधिगम्य ॥ २६ ॥ मोहाभिभूतत्वंअपापेपापदर्शित्वात् ॥ २७ ॥ २८ ॥ पुत्रलाभालब्धपुत्रा तदागोधर्मकाले ननुतोष तेमुनयःपत्नीचतंत्यक्तवंतइत्यर्थः यतःअतएवप्रद्वेषीति

पद्मामारोधयन्मार्गंशक्रस्यचबृहस्पतेः ॥ स्थानमप्राप्तमथतच्छुक्रंप्रतिहतंतदा ॥ १९ ॥ पपातसहसाभूमौततःक्रुद्धोबृहस्पतिः ॥ तंदृष्ट्वापतितंशुक्रंशशाप सरुषान्वितः ॥ २० ॥ उतथ्यपुत्रंगर्भस्थंनिर्भर्त्स्यभगवानृषिः ॥ यन्मांत्वमीदृशेकालेसर्वभूतेप्सितेसति ॥ २१ ॥ एवमात्थवचस्तस्मात्तमोदीर्घंप्रवेक्ष्यसि ॥ सवैदीर्घतमानामशापादृषिरजायत ॥ २२ ॥ बृहस्पतेर्बृहत्कीर्तेर्बृहस्पतिरिवौजसा ॥ जात्यंधोवेदवित्प्राज्ञःपत्नींलेभेसविद्यया ॥ २३ ॥ तरुणींरूपसंपन्नांप्रद्वेषींनामब्राह्मणीं ॥ सपुत्राञ्जनयामासगौतमादीन्महायशाः ॥ २४ ॥ ऋषेरुतथ्यस्यतदासंतानकुलवृद्धये ॥ धर्मात्माचमहात्माचवेदवेदांगपारगः ॥ २५ ॥ गोधर्मंसौरभेयाच्चसोऽधीत्यनिखिलंमुनिः ॥ प्रावर्तततदाकर्तुंश्रद्धावांस्तमशंकया ॥ २६ ॥ ततोवितथमर्यादंतंदृष्ट्वामुनिसत्तमाः ॥ क्रुद्धामोहाभिभूतास्तेसर्वेतत्राश्रमौकसः ॥ २७ ॥ अहोऽयंभिन्नमर्यादोनाश्रमेवस्तुमर्हति ॥ तस्मादेनंवयंसर्वेपापात्मानंत्यजामहे ॥ २८ ॥ इत्यन्योऽन्यंसमाभाष्यतेदीर्घतमसंमुनिं ॥ पुत्रलाभाचसापत्नीनतुतोषपतिंतदा ॥ २९ ॥ प्रद्विषंतींपतिर्भार्यांकिंमांद्वेक्षीतिचाब्रवीत् ॥ प्रद्वेष्युवाच भार्यायाभरणाद्भर्तापालनाच्चपतिः स्मृतः ॥ ३० ॥ अहंत्वद्भरणाशक्ताजात्यंधंसमुतंतदा ॥ नित्यकालंश्रमेणार्तानभरेयंमहातपः ॥ ३१ ॥ भीष्मउवाच तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाऋषिःकोपसमन्वितः ॥ प्रत्युवाचततःपत्नींप्रद्वेषींससुतांतदा ॥ ३२ ॥ नियतांक्षत्रियकुलेधनार्थश्चभविष्यति ॥ प्रद्वेष्युवाच त्वयादत्तंधनंविप्रनेच्छेयंदुःखकारणं ॥ ३३ ॥ यथेष्टंकुरुविप्रेंद्रनभरेयंपुरायथा ॥ दीर्घतमाउवाच अद्यप्रभृतिमर्यादामयालोकेप्रतिष्ठिता ॥ ३४ ॥

तस्याःनाम ॥ २९ ॥ द्वेक्षिद्वेषंकरोषि पतिःपालनादुउपसर्गेभ्यः भरणादन्नादिनाभर्ताच ॥ ३० ॥ अहंतुप्रत्युतत्वद्भरणाशक्तासतीनभरेयं तदातदेव लुप्तोपमा पूर्ववदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ धनंअर्थश्चउपभोगादिः ॥ ३३ ॥ नभरेयंयथापुरा भर्त्रंतरंकरिष्यामीत्याशयः ॥ ३४ ॥

*धनसहितोर्थइतिसमासः

एकएवेति ननुयदेकस्मिन्यूपेद्वेरशनेपरिव्ययतितस्मादेकोद्वेजायेविंदतेयन्नैकांरशनांद्वयोर्यूपयोःपरिव्ययतितस्मान्नैकाद्वौपतीविंदतइत्यार्थवादिकनिषेधविधेरेकस्याःपतिद्वयस्याप्राप्तत्वात्कथमियंदीर्घतमसा मर्यादाक्रियतेइतिचेत्तत्राह मृतेइति तस्मादेकस्यबह्व्योजायाभवंतिनैकस्यैबहवःसहपतयइतिश्रुत्यंतरेसहशब्दात्पर्यायेणानेकपतित्वप्रसंजनाद्रागतःप्राप्तत्वाच्चतन्निषेधोपपत्तिः सहशब्दोपिरागतःप्राप्तानुवादएवनविधायकः. अन्यथाविहितप्रतिषिद्धत्वादनेकपतित्वेविकल्पःस्यात् कथंतर्हिद्रौपद्याःपंचपांडवामारिषायाश्चदशप्राचेतसः इदानींतनानांनीचानांचद्वित्रादयःपतयोदृश्यंतइतिचेन्न नदेवचरितंचरेदितिन्यायेनदेवताकल्पेषुपर्यनुयोगायोगात् नीचानांपशुप्रायाणांचाचारस्याप्रामाण्याच्च अधिकारिविषयवत्त्वाच्चनियोगस्येतिदिक् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भोगःपुंयोगः वृथाऐहिकप्रतिष्ठाकरसंततिशून्यः प्रत्युतान्यथैवतत्स्यादित्याहाकीर्तिश्चेति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ उडुपेप्लवे उडुपंतुप्लवःकोलइत्यमरः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ मज्जनगतःस्नानार्थंगतः स्रोतसाप्रवाहेण अभ्याशंसमीपं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ धात्रेयिकांदासीं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

एकएवपतिर्नार्यायावज्जीवंपरायणं ॥ मृतेजीवतिवातस्मिन्नापरंप्राप्नुयान्नरं ॥ ३५॥ अभिगम्यपरंनारीपतिष्यतिनसंशयः ॥ अपतीनांतुनारीणामद्यप्रभृतिपातकं ॥ ३६ ॥ यद्यस्तिचेद्धनंसर्वंवृथाभोगाभवंतुताः ॥ अकीर्तिःपरिवादाश्चनित्यंतासांभवंतुवै ॥ ३७ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाब्राह्मणीभृशकोपिता ॥ गंगायांनीयतामेषपुत्राइत्येवमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ लोभमोहाभिभूतास्तेपुत्रास्तंगौतमादयः ॥ बध्वोडुपेपरिक्षिप्यगंगायांसमवासृजन् ॥ ३९ ॥ कस्मादंधश्चवृद्धश्चभर्तव्योऽयमितिस्मते ॥ चिंतयित्वाततःक्रूराःप्रतिजग्मुरथोगृहान् ॥ ४० ॥ सोऽनुस्रोतस्तदाविप्रःप्लवमानोयदृच्छया ॥ जगामसुबहून्देशानंधस्तेनोडुपेनह ॥ ४१ ॥ तंतुराजाबलिर्नामसर्वधर्मविदांवरः ॥ अपश्यन्मज्जनगतःस्रोतसाऽभ्याशमागतं ॥ ४२ ॥ जग्राहचैनंधर्मात्माबलिःसत्यपराक्रमः ॥ ज्ञात्वाचैवंसवव्रेऽथपुत्रार्थेभरतर्षभ ॥ ४३ ॥ संतानार्थंमहाभागभार्यासुममभानद ॥ पुत्रान्धर्मार्थकुशलानुत्पादयितुमर्हसि ॥ ४४ ॥ एवमुक्तःसतेजस्वी तंतथेत्युक्तवानृषिः ॥ तस्मैसराजास्वांभार्यांसुदेष्णांप्राहिणोत्तदा ॥ ४५ ॥ अंधंवृद्धंचतंमत्वानसादेवीजगामह ॥ स्वांतुधात्रेयिकांतस्मैवृद्धायप्राहिणोत्तदा ॥ ४६ ॥ तस्यांकाक्षीवदादीन्सशूद्रयोनावृषिस्तदा ॥ जनयामासधर्मात्मापुत्रानेकादशैवतु ॥ ४७ ॥ काक्षीवदादीन्पुत्रांस्तान्दृष्ट्वासर्वानधीयतः ॥ उवाचतमृषिंराजाममेमइतिभारत ॥ ४८ ॥ नेत्युवाचमहर्षिस्तंममैवेमइतिचाब्रवीत् ॥ शूद्रयोनौमयाहीमेजाताःकाक्षीवदादयः ॥ ४९ ॥ अंधंवृद्धंचमांदृष्ट्वासुदेष्णामहिषीतव ॥ अवमन्यददौमूढाशूद्रांधात्रेयिकांमम ॥ ५० ॥ ततःप्रसादयामासपुनस्तमृषिसत्तमं ॥ बलिःसुदेष्णांस्वांभार्यांतस्मैसप्राहिणोत्पुनः ॥ ५१ ॥

अंगेषुस्पृष्ट्वास्वरूपज्ञानार्थमितिभावः संधिरार्षः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ यथेप्सितंब्राह्मणेभ्योवंशवृद्धिमित्यर्थः ॥ ५६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ५ ॥ पुनरिति ॥१॥ २॥ संसज्जमानया स्खलनवत्या ॥३॥ विश्वासात् अंतरंगत्वबुद्धेः संतानायविस्ताराय ॥४॥ आपद्धर्मंअवेक्ष्येतिशेषः धर्मोधर्मरक्षकः ॥ ५ ॥ सत्यंवचनमितिशे

तांसदीर्घतमांगेषुस्पृष्ट्वादेवीमथाब्रवीत्॥ भविष्यंतिकुमारास्तेतेजसादित्यवर्चसः ॥५२ ॥ अंगोवंगःकलिंगश्चपुंड्रःसुह्मश्चतेसुताः॥तेषांदेशाःसमाख्याताः स्वनामकथिताभुवि॥५३॥अंगस्यांगोभवद्देशोवंगोवंगस्यचस्मृतः॥कलिंगविषयश्चैवकलिंगस्यचसस्मृतः॥५४॥पुंड्रस्यपुंड्राःप्रख्याताःसुह्माःसुह्मस्यच स्मृताः॥ एवंबलेःपुरावंशःप्रख्यातोवैमहर्षिजः॥५५॥एवमन्येमहेष्वासाब्राह्मणैःक्षत्रियाभुवि ॥ जाताःपरमधर्मज्ञावीर्यवंतोमहाबलाः ॥ एतच्छ्रुत्वात्व मप्यत्रमातःकुरुयथेप्सितं॥५६॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीष्मसत्यवतीसंवादेचतुरधिकशततमोऽध्यायः॥ १०४ ॥ ॥ ५ ॥
भीष्मउवाच पुनर्भरतवंशस्यहेतुंसंतानवृद्धये ॥ वक्ष्यामिनियतंमातस्तन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ ब्राह्मणोगुणवान्कश्चिद्धनेनोपनिमंत्र्यतां ॥ विचित्रवी र्यक्षेत्रेषुयःसमुत्पादयेत्प्रजाः॥ २॥ वैशंपायनउवाच ततःसत्यवतीभीष्मंवाचासंसज्जमानया ॥ विहसंतीवसव्रीडमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३ ॥ सत्यमे तन्महाबाहोयथावदसिभारत ॥ विश्वासात्तेप्रवक्ष्यामिसंतानायकुलस्यनः ॥ ४ ॥ नतेशक्यमनाख्यातुमापद्धर्मंतथाविधं ॥ त्वमेवनःकुलेधर्मस्त्वंसत्यंत्वंप रागतिः ॥ ५ ॥ तस्मान्निशम्यसत्यंमेकुरुष्वयदनंतरं ॥ धर्मयुक्तस्यधर्मार्थंपितुरासीत्तरीमम ॥६॥ साकदाचिदहंतत्रगताप्रथमयौवनं ॥ अथधर्मविदांश्रेष्ठः परमर्षिःपराशरः ॥७॥ आजगामतरींधीमांस्तरिष्यन्यमुनांनदीं॥ सतार्यमाणोयमुनांमामुपेत्याब्रवीत्तदा ॥ ८ ॥ सांत्वपूर्वंमुनिश्रेष्ठःकामार्तोमधुरंवचः॥ उक्त्वाजन्मकुलंमह्यमस्मिदाशसुतेत्यहं॥ ९ ॥ तमहंशापभीताचपितुर्भीताचभारत ॥ वरैरसुलभैरुक्तानप्रत्याख्यातुमुत्सहे ॥ १० ॥ अभिभूयसमांबालांतेज सावशमानयत्॥ तमसालोकमावृत्यनौगतामेवभारत॥ ११ ॥ मत्स्यगंधोमहानासीत्पुराममजुगुप्सितः॥ तमपास्यशुभंगंधमिमंप्रादात्समेमुनिः ॥ १२॥ ततोमामाहसमुनिर्गर्भमुत्सृज्यमामकं॥ द्वीपेऽस्याएवसरितःकन्यैवत्वंभविष्यसि ॥ १३॥

षः तरीनौका ॥६॥७॥८॥ ९॥ उक्ताप्रलोभितेत्यर्थः ॥१०॥ बालांपुंयोगमनिच्छंतींबालामिव ॥११ ॥१२॥ मामकंगर्भमुत्सृज्यकन्यैवत्वंभविष्यसीतिमुनिवचनाज्जातापत्यायाअपिकन्यात्वाविनाशात्पु नर्दाशसंसर्गजंहीनवर्णत्वंनाभूत् कन्यात्वावस्थायांकामभक्षादिनिषेधाभावात् किंचपृथासत्यवत्योरनिच्छंत्योरेवसूर्यपराशराभ्यामपत्योत्पादनंकृतंअतोनतयोःकन्यात्वोच्छित्तिरितिभावः ॥ १३ ॥

॥१४॥ कार्ष्ण्यात्कृष्णत्वात् ईश्वरादनन्यत्वादेवकृष्णत्वमित्यर्थः ॥१५॥१६॥ व्यक्तंनिःसंशयं ॥ १७॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥ अनुबध्यतेऽनेनेत्यनुबंधःफलं परिणामेसुखकरमेव अर्थादिकंतद्विपर्ययंवाऽ

पाराशर्योमहायोगीसबभूवमहानृषिः ॥ कन्यापुत्रोममपुराद्वैपायनइतिश्रुतः ॥ १४ ॥ योव्यस्यवेदांश्चतुरस्तपसाभगवानृषिः ॥ लोकेव्यासत्वमापेदेकार्ष्ण्यात्कृष्णत्वमेवच ॥ १५ ॥ सत्यवादीशमपरस्तपस्वीदग्धकिल्बिषः ॥ समुत्पन्नःसतुमहान्सहपित्राततोगतः ॥ १६ ॥ सनियुक्तोमयाव्यक्तंत्वयाचाप्रतिमद्युतिः ॥ भ्रातुःक्षेत्रेषुकल्याणमपत्यंजनयिष्यति ॥१७॥ सहिमामुक्तवांस्तत्रस्मरेःकृच्छ्रेषुमामिति ॥ तंस्मरिष्येमहाबाहोयदिभीष्मत्वमिच्छसि ॥१८॥ तवत्यनुमतेभीष्मनियतंसमहातपाः ॥ विचित्रवीर्यक्षेत्रेषुपुत्रानुत्पादयिष्यति ॥ १९ ॥ वैशंपायनउवाच महर्षेःकीर्तनेतस्यभीष्मःप्रांजलिरब्रवीत् ॥ धर्ममर्थंचकामंचत्रीनेतान्योनुपश्यति ॥ २० ॥ अर्थमर्थानुबंधंचधर्मंधर्मानुबंधनं ॥ कामंकामानुबंधंचविपरीतान्पृथक्पृथक् ॥ २१ ॥ योविचिंत्यधियाधीरोव्यवस्यतिसबुद्धिमान् ॥ तदिदंधर्मयुक्तंचहितंचैवकुलस्यनः ॥ २२ ॥ उक्तंभवत्यायच्छ्रेयस्तन्मह्यंरोचतेभृशं ॥ वैशंपायनउवाच ततस्तस्मिन्प्रतिज्ञातेभीष्मेणकुरुनंदन ॥ २३ ॥ कृष्णद्वैपायनंकालीचिंतयामासवैमुनिं ॥ सवेदान्विब्रुवन्धीमान्मातुर्विज्ञायचिंतितं ॥ २४ ॥ प्रादुर्बभूवाविदितःक्षणेनकुरुनंदन ॥ तस्मैपूजांततःकृत्वासुतायविधिपूर्वकं ॥ २५ ॥ परिष्वज्यचबाहुभ्यांप्रस्नवैरभ्यषिंचत ॥ मुमोचबाष्पंदाशेयीपुत्रंदृष्ट्वाचिरस्यतु ॥ २६ ॥ तामद्भिःपरिषिच्यार्तांमहर्षिरभिवाद्यच ॥ मातरंपूर्वजःपुत्रोव्यासोवचनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ भवत्यायदभिप्रेतंतदहंकर्तुमागतः ॥ शाधिमांधर्मतत्त्वज्ञेकरवाणिप्रियंतव ॥ २८ ॥ तस्मैपूजांततोकार्षीत्पुरोधाःपरमर्षये ॥ सचतांप्रतिजग्राहविधिवन्मंत्रपूर्वकं ॥ २९ ॥ पूजितोमंत्रपूर्वंतुविधिवत्प्रीतिमापसः ॥ तमासनगतंमातापृष्ट्वाकुशलमव्ययं ॥ ३० ॥ सत्यवत्यथवीक्ष्यैनमुवाचेदमनंतरं ॥ मातापित्रोःप्रजायंतेपुत्राःसाधरणाःकवे ॥३१ ॥ तेषांपितायथास्वामीतथामातानसंशयः ॥ विधानविहितःसत्वंयथामेप्रथमःसुतः ॥ ३२ ॥ विचित्रवीर्योब्रह्मर्षेतथामेवरजःसुतः ॥ यथैवपितृतोभीष्मस्तथात्वमपिमातृतः ॥ ३३ ॥ भ्राताविचित्रवीर्यस्ययथावापुत्रमन्यसे ॥ अयंशांतनवःसत्यंपालयन्सत्यविक्रमः ॥ ३४ ॥ बुद्धिंनकुरुतेऽपत्येतथाराजाऽनुशासने ॥ सत्वंव्यपेक्षयाभ्रातुःसंतानायकुलस्यच ॥ ३५ ॥ भीष्मस्यचास्यवचनान्नियोगाच्चममानघ ॥ अनुक्रोशाच्चभूतानांसर्वेषांरक्षणायच ॥ ३६ ॥

र्थनाशादिकंपश्येत् अत्यल्पदोषानुसंधानेनमहतःफलस्यनाशोनकार्यइत्यभिप्रायः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ विधानविहितःपूर्वपुण्यप्रसूतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ व्यपेक्षयास्नेहानुबंधेन ॥ ३५ ॥ नियोगात्आज्ञातः अनुक्रोशात्कृपातः ॥ ३६ ॥

आनृशंस्यात्अनैष्ठुर्यात् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ परंधर्मंनिवृत्तिरूपं अपरंधर्मंप्रवृत्तिरूपं आमुष्मिकमैहिकमितिवा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ देव्यौराजभार्ये ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

आनृशंस्याच्चयद्ब्रूयांतच्छ्रुत्वाकर्तुमर्हसि ॥ यवीयसस्तवभ्रातुर्भार्येसुरसुतोपमे ॥ ३७ ॥ रूपयौवनसंपन्नेपुत्रकामेचधर्मतः ॥ तयोरुत्पादयापत्यंसमर्थोह्य सिपुत्रक ॥ ३८ ॥ अनुरूपंकुलस्यास्यसंतत्याःप्रसवस्यच ॥ व्यासउवाच वेत्थधर्मंसत्यवतिपरंचापरमेवच ॥ ३९ ॥ तथातवमहाप्राज्ञेधर्मेप्रणिहितामतिः ॥ तस्मादहंत्वन्नियोगाद्धर्ममुद्दिश्यकारणं ॥ ४० ॥ ईप्सितंतेकरिष्यामिदृष्टंह्येतत्सनातनं ॥ भ्रातुःपुत्रान्प्रदास्यामिमित्रावरुणयोःसमान् ॥ ४१ ॥ व्रतंचरेतांतेदेव्यौनिर्दिष्टमिहयन्मया ॥ संवत्सरंयथान्यायंततःशुद्धेभविष्यतः ॥ ४२ ॥ नहिमामव्रतोपेताउपेयात्काचिदंगना ॥ सत्यवत्युवाच सद्यो यथाप्रपद्येतेदेव्यौगर्भंतथाकुरु ॥ ४३ ॥ अराजकेषुराष्ट्रेषुप्रजाऽनाथाविनश्यति ॥ नश्यंतिचक्रियाःसर्वानास्तिवृष्टिर्नदेवता ॥ ४४ ॥ कथंचाराजकंराष्ट्रंशक्यंधारयितुंप्रभो ॥ तस्माद्गर्भंसमाधत्स्वभीष्मःसंवर्धयिष्यति ॥ ४५ ॥ व्यासउवाच यदिपुत्रःप्रदातव्योमयाभ्रातुरकालिकः ॥ विरूपतांमेसहतांतयोरेतत्परंव्रतं ॥ ४६ ॥ यदिमेसहतेगंधंरूपंवेषंतथावपुः ॥ अद्यैवगर्भंकौसल्याविशिष्टंप्रतिपद्यतां ॥ ४७ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वामहातेजाव्यासःसत्यवतींतदा ॥ शयनेसाचकौसल्याशुचिवस्त्राह्यलंकृता ॥ ४८ ॥ समागमनमाकांक्षेदितिसोऽतर्हितोमुनिः ॥ ततोऽभिगम्यसादेवीस्नुषांरहसिसंगतां ॥ ४९ ॥ धर्म्यमर्थसमायुक्तमुवाचवचनंहितं ॥ कौसल्येधर्मतंत्रंत्वांयद्ब्रवीमिनिबोधतत् ॥ ५० ॥ भरतानांसमुच्छेदोव्यक्तंमद्भाग्यसंक्षयात् ॥ व्यथितांमांचसंप्रेक्ष्यपितृवंशंचपीडितं ॥ ५१ ॥ भीष्मोबुद्धिमदान्मह्यंकुलस्यास्यविवृद्धये ॥ साचबुद्धिस्त्वय्यधीनापुत्रिप्रापयमांतथा ॥ ५२ ॥ नष्टंचभारतंवंशंपुनरेवसमुद्धर ॥ पुत्रंजनयसुश्रोणिदेवराजसमप्रभं ॥ ५३ ॥ सहिराज्यधुरंगुर्वीमुद्वक्ष्यतिकुलस्यनः ॥ साधर्मतोऽनुनीयैनांकथंचिद्धर्मचारिणीं ॥ भोजयामासविप्रांश्चदेवर्षीनतिथींस्तथा ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिसत्यवत्युपदेशेपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वैशंपायनउवाच ततःसत्यवतीकालेवधूंस्नातामृतौतदा ॥ संवेशयंतीशयनेशनैर्वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥

॥ ५१ ॥ यथाभीष्मेणोक्तंतथामांप्रापयइष्टार्थेनयोजय ॥ ५२ ॥ उद्वक्ष्यतिधुरंधुरउद्वहनंकरिष्यति ॥ ५३ ॥ एनांपुरुषांतरस्पर्शमनिच्छंतीमितिसूचयति कथंचिदिति ॥ ५४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥

अनुप्रवेक्ष्यतिपुत्ररूपेणतवोदरमागमिष्यति ॥२॥ साअचिंतयदित्यनेनगर्भधारणकालेयंपुरुषंस्त्रीचिंतयतितादृग्गुणःपुत्रोभवतीतिसूचितं ॥३॥ शरणंगृहं शरणंगृहरक्षित्रोरित्यमरः ॥४॥५॥६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

कौसल्येदेवरस्तेऽस्तिसोऽद्यत्वाऽनुप्रवेक्ष्यति ॥ अप्रमत्ताप्रतीक्षैनंनिशीथेत्यागमिष्यति ॥२॥ श्वश्र्वास्तद्वचनंश्रुत्वाशयानाशयनेशुभे ॥ साऽचिंतयत्तदाभीष्ममन्यांश्चकुरुपुंगवान् ॥ ३ ॥ ततोंऽबिकायांप्रथमंनियुक्तःसत्यवागृषिः ॥ दीप्यमानेषुदीपेषुशरणंप्रविवेशह ॥ ४ ॥ तस्यकृष्णस्यकपिलांजटांदीप्तेचलोचने ॥ बभ्रूणिचैवश्मश्रूणिदृष्ट्वादेवीन्यमीलयत् ॥ ५ ॥ संबभूवतयासार्धंमातुःप्रियचिकीर्षया ॥ भयात्काशिसुतातंतुनाशक्नोदभिवीक्षितुं ॥ ६ ॥ ततोनिष्क्रांतमागम्यमातापुत्रमुवाचह ॥ अप्यस्यांगुणवान्पुत्रराजपुत्रोभविष्यति ॥ ७॥ निशम्यतद्वचोमातुर्व्यासःसत्यवतीसुतः ॥ नागायुतसमप्राणोविद्वान्राजर्षिसत्तमः ॥ ८ ॥ महाभागोमहावीर्योमहाबुद्धिर्भविष्यति ॥ तस्यचापिशतंपुत्राभविष्यंतिमहात्मनः ॥ ९ ॥ किंतुमातुःसवैगुण्यादंधएवभविष्यति ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वामातापुत्रमथाब्रवीत् ॥ १० ॥ नांधःकुरूणांनृपतिरनुरूपस्तपोधन ॥ ज्ञातिवंशस्यगोप्तारंपितॄणांवंशवर्धनं ॥ ११ ॥ द्वितीयंकुरुवंशस्यराजानंदातुमर्हसि ॥ सतथेतिप्रतिज्ञायनिश्चक्राममहायशाः ॥ १२ ॥ सापिकालेनकौसल्यासुषुवेंऽधंतमात्मजं ॥ पुनरेवतुसादेवीपरिभाष्यस्नुषांततः ॥ १३ ॥ ऋषिमावाहयत्सत्यायथापूर्वमरिंदम ॥ ततस्तेनैवविधिनामहर्षिस्तामपद्यत ॥ १४ ॥ अंबालिकामथाभ्यागादृषिंदृष्ट्वाचसापितं ॥ विवर्णापांडुसंकाशासमपद्यतभारत ॥ १५ ॥ तांभीतांपांडुसंकाशांविषण्णांप्रेक्ष्यभारत ॥ व्यासःसत्यवतीपुत्रइदंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ यस्मात्पांडुत्वमापन्नाविरूपंप्रेक्ष्यमामिह ॥ तस्मादेषसुतस्तेवैपांडुरेवभविष्यति ॥ १७ ॥ नामचास्यैतदेवेहभविष्यतिशुभानने ॥ इत्युक्त्वासनिराक्रामद्भगवानृषिसत्तमः ॥ १८ ॥ ततोनिष्क्रांतमालोक्यसत्यापुत्रमथाब्रवीत् ॥ शशंससपुनर्मात्रेतस्यबालस्यपांडुतां ॥ १९ ॥ तंमातापुनरेवान्यमेकंपुत्रमयाचत ॥ तथेतिचमहर्षिस्तांमातरंप्रत्यभाषत ॥ २० ॥ ततःकुमारंसादेवीप्राप्तकालमजीजनत् ॥ पांडुलक्षणसंपन्नंदीप्यमानमिवश्रिया ॥ २१ ॥ यस्यपुत्रामहेष्वासाजज्ञिरेपंचपांडवाः ॥ ऋतुकालेततोज्येष्ठांवधूंतस्मैन्ययोजयत् ॥ २२ ॥ सातुरूपंचगंधंचमहर्षेःप्रविचिंत्यतं ॥ नाकरोद्वचनंदेव्याभयात्सुरसुतोपमा ॥ २३ ॥ ततःस्वैर्भूषणैर्दासींभूषयित्वाऽप्सरोपमां ॥ प्रेषयामासकृष्णायततःकाशिपतेःसुता ॥ २४ ॥ सातमृषिमनुप्राप्तंप्रत्युद्गम्याभिवाद्यच ॥ संविवेशाभ्यनुज्ञातासत्कृत्योपचचारह ॥ २५ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सत्यासत्यवती ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥२६॥ अभुजिष्याअदासी ॥२७॥ भ्राता भुजिष्यापुत्रस्यापिभ्रातृत्वंपित्रन्वयात ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रलंभंआत्मस्थानेदासीनियोजनं ॥३० ॥ ३१ ॥ एतइति क्षेत्रत्वंदास्याअपीत्यनेनैवगम्यतइतिकेचि

कामोपभोगेनरहस्तस्यांतुष्टिमगादृषिः ॥ तयासहोषितोराजन्महर्षिःसंशितव्रतः ॥ २६ ॥ उत्तिष्ठन्नब्रवीदेनामभुजिष्याभविष्यसि ॥ अयंचतेशुभेगर्भःश्रे
यानुदरमागतः ॥ धर्मात्माभवितालोकेसर्वबुद्धिमतांवरः ॥ २७॥ सजज्ञेविदुरोनामकृष्णद्वैपायनात्मजः ॥ धृतराष्ट्रस्यवैभ्रातापांडोश्चैवमहात्मनः ॥ २८॥
धर्मोविदुररूपेणशापात्तस्यमहात्मनः ॥ मांडव्यस्यार्थतत्त्वज्ञःकामक्रोधविवर्जितः ॥ २९ ॥ कृष्णद्वैपायनोऽप्येतत्सत्यवत्यैन्यवेदयत् ॥ प्रलंभमात्मनश्चै
वशूद्रायाःपुत्रजन्मच ॥३०॥ सधर्मस्यानृणोभूत्वापुनर्मात्रासमेत्यच ॥ तस्यैगर्भंसमावेद्यतत्रैवांतरधीयत ॥३१ ॥ एतेविचित्रवीर्यस्यक्षेत्रेद्वैपायनादपि॥
जज्ञिरेदेवगर्भाभाःकुरुवंशविवर्धनाः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिविचित्रवीर्यसुतोत्पत्तौषडधिकशततमोध्यायः॥ १०६॥
जनमेजयउवाच किंकृतंकर्मधर्मेणयेनशापमुपेयिवान्॥ कस्यशापाच्चब्रह्मर्षेःशूद्रयोनावजायत ॥ १ ॥ वैशंपायनउवाच बभूवब्राह्मणःकश्चि
न्मांडव्यइतिविश्रुतः ॥ धृतिमान्सर्वधर्मज्ञःसत्येतपसिचस्थितः ॥ २ ॥ सआश्रमपदद्वारिवृक्षमूलेमहातपाः ॥ ऊर्ध्वबाहुर्महायोगीतस्थौमौनव्रतान्वितः
॥ ३ ॥ तस्यकालेनमहतातस्मिंस्तपसिवर्त्ततः ॥ तमाश्रममनुप्राप्तादस्यवोलोप्त्रहारिणः ॥ ४ ॥ अनुसार्यमाणाबहुभीरक्षिभिर्भरतर्षभ ॥ तेतस्यावसथेलो
प्त्रंदस्यवःकुरुसत्तम ॥ ५ ॥ निधायचभयाल्लीनास्तत्रैवानागतेबले ॥ तेषुलीनेष्वथोशीघ्रंततस्तद्रक्षिणांबलं ॥ ६ ॥ आजगामततोपश्यंस्तमृषिंतस्करानु
गाः ॥ तमपृच्छंस्ततोराजंस्तथावृत्तंतपोधनं ॥ ७॥ कतमेनपथायातादस्यवोद्विजसत्तम ॥ तेनगच्छामहेब्रह्मन्यथाशीघ्रतरंवयं ॥ ८ ॥ तथातुरक्षिणांतेपांब्रु
वतांसतपोधनः ॥ नकिंचिद्वचनंराजन्नब्रवीत्साध्वसाधुवा ॥ ९ ॥ ततस्तेराजपुरुषाविचिन्वानास्तमाश्रमं ॥ ददृशुस्तत्रलीनांस्तांश्चोरांस्तद्द्रव्यमेवच ॥ १० ॥
ततःशंकासमभवद्रक्षिणांतंमुनिंप्रति ॥ संयम्यैनंततोराज्ञेदस्यूंश्चैवन्यवेदयन् ॥ ११ ॥ तंराजासहतैश्चोरैरन्वशाद्वध्यतामिति ॥ सरक्षिभिस्तैरज्ञातःशूले
प्रोतोमहातपाः ॥ १२ ॥ ततस्तेशूलमारोप्यतंमुनिंरक्षिणस्तदा ॥ प्रतिजग्मुर्महीपालंधनान्यादायतान्यथ ॥ १३ ॥

त् ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ५ ॥ किंकृतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ लोप्त्रंलुप्यतइतिव्युत्पत्त्याचो
रापहृतंधनं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ संयम्यचोरवन्निगृह्य ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ ऋषीन्वेदान्समुपानयत्स्वाधीनानकरोत् चिरंवेदनार्तोपिवेदान्नविस्मृतवानित्यर्थः यद्वाऋषीन्मुनीन्स्वसमीपेउपानयदित्युक्तंतदेवविवृणोति शूलाग्रइत्यादिना ॥ १५ ॥ दर्शयंतःस्वानिरूपाणिप्रकाशयंतः॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७॥ ॥७॥ ततइति दोषतः नकमपिदोषिणंकथयामि स्वकृतमेवभुंजेइत्यर्थः ॥१॥२॥

शूलस्थःसतुधर्मात्माकालेनमहतातततः॥ निराहारोपिविप्रर्षिर्मरणंनाभ्यपद्यत॥ १४ ॥ धारयामासचप्राणानृषींश्चसमुपानयत्॥ शूलाग्रेतप्यमानेनतपस्तेनमहात्मना॥ १५॥ संतापंपरमंजग्मुर्मुनयस्तपसान्विताः॥ तेरात्रौशकुनाभूत्वासन्निपत्यतुभारत ॥ दर्शयंतोयथाशक्तितमपृच्छन्द्विजोत्तमं ॥ १६॥ श्रोतुमिच्छामहेब्रह्मन्किंपापंकृतवानसि ॥ येनेहसमनुप्राप्तंशूलेदुःखभयंमहत् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिअणीमांडव्योपाख्यानेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः॥ १०७॥ वैशंपायनउवाच ततःसमुनिशार्दूलस्तानुवाचतपोधनान् ॥ दोषतःकंगमिष्यामिनहिमेऽन्योपराध्यति॥ १ ॥ तंदृष्ट्वारक्षिणस्तत्रतथाबहुतिथेऽहनि॥ न्यवेदयंस्तथाराज्ञेयथावृत्तंनराधिप ॥ २॥ श्रुत्वाचवचनंतेषांनिश्चित्यसहमंत्रिभिः॥ प्रसादयामासतदाशूलस्थमृपिसत्तमं॥ ३॥ राजोवाच यन्मयाऽपकृतंमोहादज्ञानादृषिसत्तम॥ प्रसादयेत्वांतत्राहंनमेत्वंक्रोद्धुमर्हसि॥ ४॥ एवमुक्तस्ततोराज्ञाप्रसादमकरोन्मुनिः॥ कृतप्रसादंराजातंततःसमवतारयत्॥ ५॥ अवतार्यचशूलाग्रात्तच्छूलंनिश्चकर्षह॥ अशक्नुवंश्चनिष्क्रष्टुंशूलंमूलेसचिच्छिदे ॥ ६॥ सतथांतर्गतेनैवशूलेनव्यचरन्मुनिः॥ तेनातितपसालोकान्विजिग्येदुर्लभान्परैः ॥ ७॥ अणीमांडव्यइतिचततोलोकेषुगीयते ॥ सगत्वासदनंविप्रोधर्मस्यपरमात्मवित्॥ ८॥आसनस्थंततोधर्मंदृष्ट्वोपालभतप्रभुः॥ किंनुतद्दुष्कृतंकर्ममयाकृतमजानता॥ ९॥ यस्येयंफलनिर्वृत्तिरीदृश्यासादितामया ॥ शीघ्रमाचक्ष्वमेतत्त्वंपश्यमेतपसोबलं॥ १०॥ धर्मउवाच पतंगिकानांपुच्छेषुत्वयेषीकाप्रवेशिता॥ कर्मणस्तस्यतेप्राप्तंफलमेतत्तपोधन॥ ११॥स्वल्पमेवयथादत्तंदानंबहुगुणंभवेत्॥ अधर्मएवंविप्रर्षेबहुदुःखफलप्रदः॥ १२॥ अणीमांडव्यउवाच कस्मिन्कालेमयातत्तुकृतंब्रूहियथातथं ॥ तेनोक्तोधर्मराजेनबालभावेत्वयाकृतं॥ १३॥ अणीमांडव्यउवाच बालोहिद्वादशाद्वर्षाज्जन्मतोयत्करिष्यति ॥ नभविष्यत्यधर्मोत्रनप्रज्ञास्यंतिवैदिशः॥ १४॥

॥ ३ ॥४॥५॥ मूलेदेहांतःप्रविष्टशूलभागस्यांतिके मूलंवित्तेंतिकेइतिमेदिनी ॥६ ॥ व्यचरत्आचरत्तपइतिशेषः ॥ ७ ॥ अणीशूलाग्रंतद्युक्तोमांडव्यः ॥८॥ उपालभतगर्हितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दिशोदेशनाःधर्मशास्त्राणि यतोनप्रज्ञास्यंतिबालत्वात् ॥१४ ॥

ब्राह्मणवधोब्राह्मणपीडनं ॥ १५ ॥ मर्यादामिति बालोहीतिहेतूपन्यासपूर्वकंद्वादशवर्षपर्यंतंकृताकृतप्रत्यवायोनास्तीत्युत्सर्गउक्तः स्वयंतुवर्षद्वयंतत्राधिकंप्रचिक्षेप ॥ १६ ॥ चतुर्दशादूर्ध्वंपापमस्तीतिपौराणंमतमिदं वस्तुतस्तूक्तहेतोःपुण्यपापविभागज्ञानपर्यंतमेवपापानुत्पत्तिः तेनपंचवर्षाद्यंतरएवदोषोनास्तीत्यादिवचनंविद्वदभिप्रायं अन्यथाकलिशेषेअल्पायुष्ट्वेनपापाभावप्रसंगःस्यात् ॥ १७ ॥ १८ ॥

अल्पेऽपराधेऽपिमहान्ममदंडस्त्वयाधृतः ॥ गरीयान्ब्राह्मणवधःसर्वभूतवधादपि ॥ १५ ॥ शूद्रयोनावतोधर्ममानुषःसंभविष्यसि ॥ मर्यादांस्थापयाम्यद्य लोकेधर्मफलोदयां ॥ १६ ॥ आचतुर्दशकाद्वर्षान्नभविष्यतिपातकं ॥ परतःकुर्वतामेवदोषएवभविष्यति ॥ १७ ॥ वैशंपायनउवाच एतेनत्वपराधेनशापात्तस्यमहात्मनः ॥ धर्मोविदुररूपेणशूद्रयोनावजायत ॥ १८ ॥ धर्मेचार्थेचकुशलोलोभक्रोधविवर्जितः ॥ दीर्घदर्शीशमपरःकुरूणांचहितेरतः ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिअणीमांडव्योपाख्यानेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तेषुत्रिषुकुमारेषुजातेषुकुरुजांगलं ॥ कुरवोथकुरुक्षेत्रंत्रयमेतदवर्धत ॥ १ ॥ ऊर्ध्वसस्याभवद्भूमिःसस्यानिरसवंतिच ॥ यथर्तुवर्षीपर्जन्योबहुपुष्पफलाद्रुमाः ॥ २ ॥ वाहनानिप्रहृष्टानिमुदितामृगपक्षिणः ॥ गंधवंतिचमाल्यानिरसवंतिफलानिच ॥ ३ ॥ वणिग्भिश्चान्वकीर्यंतनगराण्यथशिल्पिभिः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चसंतश्चसुखिनोऽभवन् ॥ ४ ॥ नाभवन्दस्यवःकेचिन्नाधर्मरुचयोजनाः ॥ प्रदेशेष्वपिराष्ट्राणांकृतंयुगमवर्त्तत ॥ ५ ॥ धर्मक्रियायज्ञशीलाःसत्यव्रतपरायणाः ॥ अन्योन्यप्रीतिसंयुक्ताव्यवर्धंतप्रजास्तदा ॥ ६ ॥ मानक्रोधविहीनाश्चनरालोभविवर्जिताः ॥ अन्योऽन्यमभ्यनंदंतधर्मोत्तरमवर्तत ॥ ७ ॥ तन्महोदधिवत्पूर्णंनगरंवैव्यरोचत ॥ द्वारतोरणनिर्यूहैर्युक्तमभ्रचयोपमैः ॥ ८ ॥ प्रासादशतसंबाधंमहेंद्रपुरसन्निभं ॥ नदीषुवनखंडेषुवापीपल्वलसानुषु ॥ काननेषुचरम्येषुविजह्रुर्मुदिताजनाः ॥ ९ ॥ उत्तरैःकुरुभिःसार्धंदक्षिणाःकुरवस्तथा ॥ विस्पर्धमानाव्यचरंस्तथादेवर्षिचारणैः ॥ १० ॥ नाभवत्कृपणःकश्चिन्नाभवन्विधवाःस्त्रियः ॥ तस्मिन्जनपदेरम्येकुरुभिर्बहुलीकृते ॥ ११ ॥ कूपारामसभावाप्योब्राह्मणावसथास्तथा ॥ बभूवुःसर्वर्धियुतास्तस्मिन्राष्ट्रेसदोत्सवाः ॥ १२ ॥ भीष्मेणधर्मतोराजन्सर्वतःपरिरक्षिते ॥ बभूवरमणीयश्चचैत्ययूपशतांकितः ॥ १३ ॥

दीर्घदर्शीसर्वकालपरामर्शी शमपरोनिर्वैरः ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेष्विति कुरुजांगलंदेशः कुरवःपुरुषाःकुरुक्षेत्रंतेषांवासस्थानं ॥ १ ॥ देशंस्तौति ऊर्ध्वेति ऊर्ध्वसस्याप्रचुरसस्या ॥ २ ॥ ३ कुरून्स्तौति शूराश्चेति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ स्थानंस्तौति तन्महेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

विमृज्य पराराष्ट्रस्थाअपिमुखार्थिनोनैवप्रविष्टाइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ श्रमःशास्त्राभ्यासः व्यायामोबाहुयुद्धाद्यभ्यासः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ धर्मेचपरमं आत्मदर्शनं गतःप्राप्तः अयंतुपरमोधर्मोयद्योगेनात्मदर्शनमितियाज्ञवल्क्योक्तेः ॥ २२ ॥ निर्वचनंप्रशंसा ॥ २३ ॥ २४ ॥ पारसवत्वात्शूद्रायांब्राह्मणाज्जातत्वात् करणत्वाच्चेत्यपपाठः लक्षणयावातथाव्याख्ये

संदेशःपरराष्ट्राणिविमृज्याभिप्रवर्धितः ॥ भीष्मेणविहितंराष्ट्रेधर्मचक्रमवर्तत ॥ १४ ॥ क्रियमाणेषुकृत्येषुकुमाराणांमहात्मनां ॥ पौरजानपदाःसर्वेबभूवुः परमोत्सुकाः ॥ १५ ॥ गृहेषुकुरुमुख्यानांपौराणांचनराधिप ॥ दीयतांभुज्यतांचेतिवाचोऽश्रूयंतसर्वशः ॥ १६ ॥ धृतराष्ट्रश्चपांडुश्चविदुरश्चमहामतिः ॥ जन्मप्रभृतिभीष्मेणपुत्रवत्परिपालिताः ॥ १७ ॥ संस्कारैःसंस्कृतास्तेतुव्रताध्ययनसंयुताः ॥ श्रमव्यायामकुशलाःसमपद्यंतयौवनं ॥ १८ ॥ धनुर्वेदेऽश्ववेदेच गदायुद्धेऽसिचर्मणि ॥ तथैवगजशिक्षायांनीतिशास्त्रेषुपारगाः ॥ १९ ॥ इतिहासपुराणेषुनानाशिक्षासुबोधिताः ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञाःसर्वत्रकृतनिश्चयाः ॥ २० ॥ पांडुर्धनुषिविक्रांतोनरेष्वभ्यधिकोऽभवत् ॥ अन्येभ्योवलवानासीद्धृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ २१ ॥ त्रिषुलोकेषुनत्वासीत्कश्चिद्विदुरसंमितः ॥ धर्मनित्यस्तथाराजन्धर्मेचपरमंगतः ॥ २२ ॥ प्रनष्टंशांतनोर्वंशंसमीक्ष्यपुनरुद्धृतं ॥ ततोनिर्वचनंलोकेसर्वराष्ट्रेष्ववर्तत ॥ २३ ॥ वीरसूनांकाशिसुतेदेशानांकुरुजांगलं ॥ सर्वधर्मविदांभीष्मःपुराणांगजसाह्वयं ॥ २४ ॥ धृतराष्ट्रस्त्वचक्षुष्ट्वाद्राज्यंनप्रत्यपद्यत ॥ पारसवत्वाद्विदुरोराजापांडुर्बभूवह ॥ २५ ॥ कदाचिदथगांगेयःसर्वनीतिमतांवरः ॥ विदुरंधर्मतत्त्वज्ञंवाक्यमाहयथोचितं ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुराज्याभिषेकेनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ भीष्मउवाच गुणैःसमुदितंसम्यगिदंनःप्रथितंकुलं ॥ अत्यन्यान्पृथिवीपालान्पृथिव्यामधिराज्यभाक् ॥ १ ॥ रक्षितंराजभिःपूर्वंधर्मविद्भिर्महात्मभिः ॥ नोत्सादमगमच्चेदंकदाचिदिहनःकुलं ॥ २ ॥ मयाचसत्यवत्याचकृष्णेनचमहात्मना ॥ समवस्थापितंभूयोयुष्मासुकुलतंतुषु ॥ ३ ॥ तच्चैतद्वर्धतेभूयःकुलंसागरवद्यथा ॥ तथामयाविधातव्यंत्वयाचैवनसंशयः ॥ ४ ॥ श्रूयतेयादवीकन्यास्वनुरूपाकुलस्यनः ॥ सुबलस्यात्मजाचैवतथामद्रेश्वरस्यच ॥ ५ ॥ कुलीनारूपवत्यश्चताःकन्याःपुत्रसर्वशः ॥ उचिताश्चैवसंबंधेतेऽस्माकंक्षत्रियर्षभाः ॥ ६ ॥

यं शूद्रायांकरणोवैश्यादितितन्निर्वचनात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ गुणैरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ यादवीयादवस्यशूरस्यकुंतिभोजस्यवाअपत्यं ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ प्रेषयामासदूतमितिशेषः ॥ ११ ॥१२॥ दित्सितंदातुमिष्टं ॥ १३ ॥ बहुगुणं बहुधागुणितं ॥ १४॥ नाभ्यसूयां पत्युरभिभवंनकुर्यां ॥ १५॥१६॥१७॥१८॥ नान्वकीर्त्तयन्नप्र

मन्येवरयितव्यास्ताइत्यहंधीमतांवर॥ संतानार्थंकुलस्यास्ययद्वाविदुरमन्यसे ॥७॥ विदुरउवाच भवान्पिताभवान्माताभवान्नःपरमोगुरुः ॥ त
स्मात्स्वयंकुलस्यास्यविचार्यकुरुयद्धितं॥८॥ वैशंपायनउवाच अथशुश्रावविप्रेभ्योगांधारींसुबलात्मजां ॥ आराध्यवरदंदेवंभगनेत्रहरंहरं॥९॥
गांधारीकिलपुत्राणांशतंलेभेवरंशुभा॥ इतिशुश्रावतत्त्वेनभीष्मःकुरुपितामहः॥ १०॥ ततोगांधारराजस्यप्रेषयामासभारत॥ अचक्षुरितितत्रासीत्सुब
लस्यविचारणा॥ ११॥ कुलंख्यातिंचवृत्तंचबुद्ध्यातुप्रसमीक्ष्यसः॥ ददौतांधृतराष्ट्रायगांधारींधर्मचारिणीं॥ १२॥ गांधारीत्वथशुश्रावधृतराष्ट्रमचक्षुषं॥
आत्मानंदित्सितंचास्मैपित्रामात्राचभारत॥ १३॥ ततःसापट्टमादायकृत्वाबहुगुणंतदा॥ बबंधनेत्रेस्वेराजन्पतिव्रतपरायणा॥ १४॥ नाभ्यसूयांपतिमहं
मित्येवंकृतनिश्चया॥ ततोगांधारराजस्यपुत्रःशकुनिरभ्ययात्॥ १५॥ स्वसारंवयसालक्ष्म्यायुक्तामादायकौरवान्॥ तांतदाधृतराष्ट्रायददौपरमसत्कृतां॥
भीष्मस्यानुमतेचैवविवाहंसमकारयत्॥ १६॥ दत्वासभगिनींवीरोयथार्हंचपरिच्छदं॥ पुनरायात्स्वनगरंभीष्मेणप्रतिपूजितः ॥ १७॥ गांधार्यपिवरारो
हाशीलाचारविचेष्टितैः॥ तुष्टिंकुरूणांसर्वेषांजनयामासभारत ॥ १८॥ वृत्तेनाराध्यतान्सर्वान्गुरून्पतिपरायणा ॥ वाचाऽपिपुरुषानन्यान्सुव्रतानान्वकीर्त
यत्॥ १९॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिधृतराष्ट्रविवाहेदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११०॥ ॥९॥ ॥९॥ वैशंपायनउ
वाच शूरोनामयदुश्रेष्ठोवसुदेवपिताऽभवत्॥ तस्यकन्यापृथानामरूपेणाप्रतिमाभुवि॥ १॥ पितृष्वस्रीयायसतामनपत्यायभारत॥ अग्र्यमग्रेप्रति
ज्ञायस्वस्यापत्यंससत्यवाक्॥ २॥ अग्रजामथतांकन्यांशूरोनुग्रहकांक्षिणे ॥ प्रददौकुंतिभोजायसखासख्येमहात्मने॥ ३॥ नियुक्तासापितुर्गेहेब्राह्मणाति
थिपूजने॥ उग्रंपर्यचरत्तत्रब्राह्मणंसंशितव्रतं॥ ४॥ निगूढनिश्चयंधर्मेयंतंदुर्वाससंविदुः॥ तमुग्रंसंशितात्मानंसर्वयत्नैरतोषयत्॥ ५॥ तस्यैसप्रददौमंत्र
मापद्धर्मान्ववेक्षया॥ अभिचाराभिसंयुक्तमब्रवीच्चैवतांमुनिः॥ ६॥

त्युत्तरंदत्तव्रती ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ ॥ ९ ॥ शूरइति ॥१॥ अग्र्यंप्रथमंअग्रेजन्मतःपूर्वंप्रतिज्ञायमयाप्रथममपत्यंतुभ्यंदेय
मितिप्रतिश्रुत्य ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ धर्मेनिगूढनिश्चयंबहिःक्रौर्यदर्शनपरत्वात् ॥ ५ ॥ आपद्धर्मान्ववेक्षयेतिभाविसंतानप्रतिबंधस्यानागतावेक्षणेन अभिचारःवश्याकर्षणादिदृष्टफलंतद्युक्तं ॥ ६ ॥

॥७॥८॥९॥१०॥११॥ स्वापराद्धापि संधिरार्षः ॥१२॥१३॥ मह्यंमम ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१ ॥ गूहमानाछादयंती अपचारंअनाचारं ॥ २२ ॥ २३॥ वसुनाकुंडलकवचादिद्रव्ये

यंयंदेवंत्वमेतेनमंत्रेणावाहयिष्यसि ॥ तस्यतस्यप्रभावेणतवपुत्रोभविष्यति ॥७॥ तथोक्तासातुविप्रेणकुंतीकौतूहलान्विता ॥ कन्यासतीदेवमर्कमाजुहावयशस्विनी ॥ ८ ॥ सादर्शतमायांतंभास्करंलोकभावनं ॥ विस्मिताचानवद्यांगीदृष्ट्वातन्महदद्भुतं ॥ ९ ॥ तांसमासाद्यदेवस्तुविवस्वानिदमब्रवीत् ॥ अयमस्म्यसितापांगिब्रूहिकिंकरवाणिते ॥१०॥ कुंत्युवाच कश्चिन्मेब्राह्मणःप्रादाद्वरंविद्यांचशत्रुहन् ॥ तद्विजिज्ञासयाह्वानंकृतवंत्यस्मितेविभो ॥११॥ एतस्मिन्नपराधेत्वांशिरसाऽहंप्रसादये ॥ योषितोहिसदारक्ष्याःस्वापराद्धाऽपिनित्यशः ॥१२॥ सूर्यउवाच वेदाहंसर्वमेवैतद्यद्दुर्वासावरंददौ ॥ संत्यज्यभयमेवेहक्रियतांसंगमोमम ॥ १३ ॥ अमोघंदर्शनंमह्यमाहूतश्चास्मितेशुभे ॥ वृथाह्वानेऽपितेभीरुदोषःस्यान्नात्रसंशयः ॥ १४ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तावहुविधंसांत्वपूर्वंविवस्वता ॥ सातुनैच्छद्वरारोहाकन्याहमितिभारत ॥ १५॥ बंधुपक्षभयाद्भीतालज्जयाचयशस्विनी ॥ तामर्कःपुनरेवेदमब्रवीद्भरतर्षभ ॥ १६ ॥ मत्प्रसादान्नतेराज्ञिभवितादोषइत्युत ॥ एवमुक्त्वासभगवान्कुंतिराजसुतांतदा ॥ १७ ॥ प्रकाशकर्तातपनःसंबभूवतयासह ॥ तत्रवीरःसमभवत्सर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ आमुक्तकवचःश्रीमान्देवगर्भःश्रियाऽन्वितः ॥१८॥ सहजंकवचंबिभ्रत्कुंडलोद्योतिताननः ॥ अजायतसुतःकर्णःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥१९॥ प्रादाच्चतस्यैकन्यात्वंपुनःसपरमद्युतिः ॥ दत्वाचतपतांश्रेष्ठोदिवमाचक्रमेततः ॥२०॥ दृष्ट्वाकुमारंजातंसावार्ष्णेयीदीनमानसा ॥ एकाग्रंचिंतयामासकिंकृत्वासुकृतंभवेत् ॥ २१ ॥ गूहमानापचारंसाबंधुपक्षभयात्तदा ॥ उत्ससर्जकुमारंतंजलेकुंतीमहाबलं ॥ २२ ॥ तमुत्सृष्टंजलेगर्भंराधाभर्तामहायशाः ॥ पुत्रत्वेकल्पयामाससभार्यःसूतनंदनः ॥ २३ ॥ नामधेयंचचक्रातेतस्यबालस्यतावुभौ ॥ वसुनासहजातोऽयंवसुषेणोभवत्विति ॥ २४ ॥ सवर्धमानोबलवान्सर्वास्त्रेषूद्यतोऽभवत् ॥ आपृष्ठतापादादित्यमुपातिष्ठतवीर्यवान् ॥२५॥ तस्मिन्कालेतुजपतस्तस्यवीरस्यधीमतः ॥ नादेयंब्राह्मणेष्वासीत्किंचिद्वसुमहीतले ॥२६॥ तमिंद्रोब्राह्मणोभूत्वाभिक्षार्थीसमुपागमत् ॥ कवचंप्रार्थयामासफाल्गुनस्यहितेरतः ॥२७॥ स्वशरीरात्समुत्कृत्यकवचंस्वंनिसर्गजं ॥ विप्ररूपायशक्रायददौकर्णःकृतांजलिः ॥२८॥ प्रतिगृह्यतुदेवेशस्तुष्टस्तेनास्यकर्मणा ॥ ददौशक्तिंसुरपतिर्वाक्यंचेदमुवाचह ॥२९॥ देवासुरमनुष्याणांगंधर्वोरगरक्षसां ॥ यमेकंजेतुमिच्छेथाःसोनयानभविष्यति ॥ ३० ॥ णबद्धइतिवसुषेणः ॥ २४ ॥ आपृष्ठतापात्मध्यान्हात्परतइत्यर्थः ॥ २५ ॥२६ ॥२७ ॥२८॥ २९ ॥ ३० ॥

कर्णइतिसहजकवचकर्त्तनात्कर्णः विशेषतःकर्त्तनेनवैकर्त्तनः स्वार्थेतद्धितः वस्तुतस्तुविकर्त्तनस्यसूर्यस्यापत्यत्वाद्वैकर्त्तनः ॥ ३१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकादशाधिकश

प्राङ्नामतस्यकथितंवसुषेणइतिक्षितौ ॥ कर्णोवैकर्त्तनश्चैवकर्मणातेनसोऽभवत् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिकर्णसंभवेएकादशाधिकशततमोऽध्यायः॥ १११॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच सत्वरूपगुणोपेताधर्मारामामहाव्रता ॥ दुहिताकुंतिभोजस्यपृथापृथुललोचना ॥ १ ॥ तांतुतेजस्विनींकन्यांरूपयौवनशालिनीं ॥ व्यावृण्वन्पार्थिवाःकेचिदतीवस्त्रीगुणैर्युतां ॥ २ ॥ ततःसाकुंतिभोजेनराज्ञाहूयनराधिपान् ॥ पित्रास्वयंवरेदत्तादुहिताराजसत्तम ॥ ३ ॥ ततःसारंगमध्यस्थंतेषांराज्ञांमनस्विनी ॥ ददर्शराजशार्दूलंपांडुंभरतसत्तमं ॥ ४ ॥ सिंहदर्पमहोरस्कंवृषभाक्षंमहाबलं ॥ आदित्यमिवसर्वेषांराज्ञांप्रच्छाद्यवैप्रभाः ॥ ५ ॥ तिष्ठंतंराजसमितौपुरंदरमिवापरं ॥ तंदृष्ट्वासाऽनवद्यांगीकुंतिभोजसुताशुभा ॥ ६॥ पांडुंनरवरंरंगेहृदयेनाकुलाऽभवत् ॥ ततःकामपरीतांगीसकृत्प्रचलमानसा ॥ ७॥ व्रीडमानास्रजंकुंतीराज्ञःस्कंधेसमासजत् ॥ तंनिशम्यवृतंपांडुंकुंत्यासर्वेनराधिपाः ॥८॥ यथागतंसमाजग्मुर्गजैरश्वैरथैस्तथा॥ ततस्तस्याःपिताराजन्विवाहमकरोत्प्रभुः॥ ९॥सतयाकुंतिभोजस्यदुहित्राकुरुनंदनः॥युयुजेऽमितसौभाग्यःपौलोम्यामघवानिव ॥ १० ॥कुंत्याःपांडोश्चराजेंद्रकुंतिभोजोमहीपतिः ॥कृत्वोद्वाहंतदातंतुनानावसुभिरर्चितं ॥ स्वपुरंप्रेषयामाससराजाकुरुसत्तम ॥ ११॥ ततोबलेनमहतानानाध्वजपताकिना ॥ स्तूयमानःसचाशीर्भिर्ब्राह्मणैश्चमहर्षिभिः ॥ १२॥ संप्राप्यनगरंराजापांडुःकौरवनंदनः ॥ न्यवेशयततांभार्यांकुंतींस्वभवनेप्रभुः ॥ १३॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिकुंतीविवाहेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच ततःशांतनवोभीष्मोराज्ञःपांडोर्यशस्विनः ॥ विवाहस्यापरस्यार्थेचकारमतिमान्मतिं ॥ १ ॥ सोऽमात्यैःस्थविरैःसार्धंब्राह्मणैश्चमहर्षिभिः ॥ बलेनचतुरंगेणययौमद्रपतेःपुरं ॥ २ ॥ तमागतमभिश्रुत्यभीष्मंवाहीकपुंगवः ॥ प्रत्युद्गम्यार्चयित्वाचपुरंप्रावेशयन्नृपः ॥ ३ ॥ दत्वातस्यासनंशुभ्रंपाद्यमर्घ्यंतथैवच ॥ मधुपर्कंचमद्रेशःपप्रच्छागमनेऽर्थितां ॥ ४ ॥ तंभीष्मःप्रत्युवाचेदंमद्रराजंकुरूद्वहः ॥ आगतंमांविजानीहिकन्यार्थिनमरिंदम ॥ ५ ॥

ततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सत्वेति धर्मारामाधर्मैकनिष्ठा ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ यद्यपिकन्याशुल्कग्रहणंआसुरविवाहेदृष्टंतथापिकुलधर्मत्वादपरिहार्यमित्याह पूर्वैरिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ धर्मएषः आर्षेपिविवाहेकन्याशुल्कत्वेनगोमिथुनग्रहस्यविधानात्

श्रूयतेभवतःसाध्वीस्वसामाद्रीयशस्विनी ॥ तामहंवरयिष्यामिपांडोरर्थेयशस्विनीं ॥ ६ ॥ युक्तरूपोहिसंबंधस्त्वंनोराजन्वयंतव ॥ एतत्संचिंत्यमद्रेशगृहाणा
स्मान्यथाविधि ॥ ७॥ तमेवंवादिनंभीष्मंप्रत्यभाषतमद्रपः ॥ नहिमेऽन्योवरस्त्वत्तःश्रेयानितिमतिर्मम ॥८॥ पूर्वैःप्रवर्त्तितंकिंचित्कुलेऽस्मिन्नृपसत्तमैः ॥
साधुवायदिवाऽसाधुतन्नातिक्रांतुमुत्सहे ॥ ९ ॥ व्यक्तंतद्भवतश्चापिविदितंनात्रसंशयः ॥ नचयुक्तंतथावक्तुंभवान्देहीतिसत्तम ॥ १० ॥ कुलधर्मःसनोवीर
प्रमाणंपरमंचतत् ॥ तनत्वांनब्रवीम्यतदसंदिग्धंवचोऽरिहन् ॥ ११ ॥ तंभीष्मःप्रत्युवाचेदंमद्रराजंजनाधिपः ॥ धर्मएषपरोराजन्स्वयमुक्तःस्वयंभुवा ॥
॥ १२ ॥ नात्रकश्चनदोषोस्तिपूर्वैर्विधिरयंकृतः ॥ विदितेयंचतेशल्यमर्यादासाधुसंमता ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वासमहातेजाःशातकुंभंकृताकृतं ॥ रत्नानिचविचि
त्राणिशल्यायादात्सहस्रशः ॥ १४ ॥ गजानश्वान्रथांश्चैववासांस्याभरणानिच ॥ मणिमुक्ताप्रवालंचगांगेयोव्यसृजच्छुभं ॥ १५ ॥ तत्प्रगृह्यधनंसर्वंश
ल्यःसंप्रीतमानसः ॥ ददौतांसमलंकृत्यस्वसारंकौरवर्षभे ॥१६॥ सतांमाद्रीमुपादायभीष्मःसागरगासुतः ॥आजगामपुरींधीमान्प्रविष्टोगजसाह्वयं॥ १७॥
ततइष्टेऽहनिप्राप्तेमुहूर्त्तेसाधुसंमते ॥ जग्राहविधिवत्पाणिंमाद्र्याःपांडुर्नराधिपः ॥ १८ ॥ ततोविवाहेनिर्वृत्तेसराजाकुरुनंदनः ॥ स्थापयामासतांभार्यांशु
भेवेश्मनिभाविनीं ॥ १९ ॥ सताभ्यांव्यचरत्सार्धंभार्याभ्यांराजसत्तमः ॥ कुंत्यामाद्र्याचराजेंद्रोयथाकामंयथासुखं ॥ २० ॥ ततःसकौरवोराजाविहृत्य
त्रिदशानिशाः ॥ जिगीषयामहींपांडुर्निरक्रामत्पुरात्प्रभो ॥ २१ ॥ सभीष्मप्रमुखान्वृद्धानभिवाद्यप्रणम्यच ॥ धृतराष्ट्रंचकौरव्यंतथान्यान्कुरुसत्तमान् ॥ आ
मंत्र्यप्रययौराजातैश्चैवाप्यनुमोदितः ॥ २२ ॥ मंगलाचारयुक्ताभिराशीर्भिरभिनंदितः ॥ गजवाजिरथौघेनबलेनमहताऽगमत् ॥ २३ ॥ सराजादेवगर्भा
भोविजिगीषुर्वसुंधरां ॥ हृष्टपुष्टबलैःप्रायात्पांडुःशत्रूननेकशः ॥ २४ ॥ पूर्वमागस्कृतोगत्वादशार्णाःसमरेजिताः ॥ पांडुनानरसिंहेनकौरवाणांयशोभृता
॥ २५ ॥ ततःसेनामुपादायपांडुर्नानाविधध्वजां ॥ प्रभूतहस्त्यश्वयुतांपदातिरथसंकुलां ॥ २६॥

तथाचशिष्टादृतत्वादयमपिधर्मःस्वयंभुवावेदेनैवोक्तइत्यवसेयं एतेनविगीतोपिकुलाचारोनत्याज्यइत्युक्तं ॥ १२ ॥ १३ ॥ शातकुंभंकांचनं कृताकृतंघटितमघटितंच ॥ १४ ॥ व्यसृजत्प्रादात् ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ त्रिदशाःत्रिंशत् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ आगस्कृतः चोरप्रायाःपर्वताद्याश्रयित्वात् ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ कुरुकर्मसुयोजिताःकुरूणांदासभूताःकृताः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नागपुराधिपःहस्तिनापुरेशः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रतीतमनसःनिष्कलुषचि

आगस्कारीमहीपानांबहूनांबलदर्पितः ॥ गोमामगधराष्ट्रस्यदीर्घोराजगृहेहतः ॥ २७ ॥ ततःकोशंसमादायवाहनानिचभूरिशः ॥ पांडुनामिथिलांगत्वाविदे
हाःसमरेजिताः ॥ २८ ॥ तथाकाशिषुसुह्मेषुपुंड्रेषुचनरर्षभ ॥ स्वबाहुबलवीर्येणकुरूणामकरोद्यशः ॥ २९ ॥ तंशरौघमहाज्वालंशस्त्रार्चिषमरिंदमं ॥ पांडुपा
वकमासाद्यव्यदह्यंतनराधिपाः ॥ ३० ॥ तेससेनाःससेनेनविध्वंसितबलानृपाः ॥ पांडुनावशगाःकृत्वाकुरुकर्मसुयोजिताः ॥ ३१ ॥ तेनतेनिर्जिताःसर्वेपृ
थिव्यांसर्वपार्थिवाः ॥ तमेकंमेनिरेशूरंदेवेष्विवपुरंदरं ॥ ३२ ॥ तंकृतांजलयःसर्वेप्रणतावसुधाधिपाः ॥ उपाजग्मुर्धनंगृह्यरत्नानिविविधानिच ॥ ३३ ॥ म
णिमुक्ताप्रवालंचसुवर्णरजतंबहु ॥ गोरत्नान्यश्वरत्नानिरथरत्नानिकुंजरान् ॥ ३४ ॥ खरोष्ट्रमहिषींश्चैवयच्चकिंचिदजाविकं ॥ कंबलाजिनरत्नानिरांकवास्त
रणानिच ॥ तत्सर्वंप्रतिजग्राहराजानागपुराधिपः ॥ ३५ ॥ तदादायययौपांडुःपुनर्मुदितवाहनः ॥ हर्षयिष्यन्स्वराष्ट्राणिपुरंचगजसाह्वयं ॥ ३६ ॥ शांतनो
राजसिंहस्यभरतस्यचधीमतः ॥ प्रनष्टःकीर्त्तिजःशब्दःपांडुनापुनराहृतः ॥ ३७ ॥ येपुराकुरुराष्ट्राणिजह्रुःकुरुधनानिच ॥ तेनागपुरसिंहेनपांडुनाकरदीकृताः
॥ ३८ ॥ इत्यभाषंतराजानोराजामात्याश्चसंगताः ॥ प्रतीतमनसोहृष्टाःपौरजानपदैःसह ॥ प्रत्युद्ययुश्चतंप्राप्तंसर्वेभीष्मपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ तेनदूरमिवाध्वानं
गत्वानागपुरालयात् ॥ आवृतंददृशुर्हृष्टालोकंबहुविधैर्धनैः ॥ ४० ॥ नानायानसमानीतैरत्नैरुच्चावचैस्तदा ॥ हस्त्यश्वरथरत्नैश्चगोभिरुष्ट्रैस्तथाविभिः ॥ ४१ ॥
नांतंददृशुरासाद्यभीष्मेणसहकौरवाः ॥ सोऽभिवाद्यपितुःपादौकौसल्यानंदवर्धनः ॥ ४२ ॥ यथार्हंमानयामासपौरजानपदानपि ॥ प्रमृद्यपुरराष्ट्राणिकृतार्थं
पुनरागतं ॥ पुत्रमाश्लिष्यभीष्मस्तुहर्षादश्रूण्यवर्त्तयत् ॥ सतूर्यशतशंखानांभेरीणांचमहास्वनैः ॥ ४३ ॥ हर्षयन्सर्वशःपौरान्विवेशगजसाह्वयं ॥ ४४ ॥ इति
श्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुदिग्विजयेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच धृतराष्ट्राभ्य
नुज्ञातःस्वबाहुविजितंधनं ॥ भीष्मायसत्यवत्यैचमात्रेचोपजहारसः ॥ १ ॥

त्ताःअतएवहृष्टाः ॥ ३९ ॥ नदूरमिवअदूरमिव जयोत्साहेनमार्गश्रमाभावात् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोदशाधिकशततमो
ध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञानइति ॥ १ ॥

विदुरायचवैपांडुःप्रेषयामासतद्धनं ॥ सुहृदश्चापिधर्मात्माधनेनसमतर्पयत् ॥ २ ॥ ततःसत्यवतीभीष्मंकौसल्यांचयशस्विनीं ॥ शुभैःपांडुजितैरर्थैस्तोषया
मासभारत ॥ ३ ॥ ननंदमाताकौसल्यातमप्रतिमतेजसं ॥ जयंतमिवपौलोमीपरिष्वज्यनरर्षभं ॥ ४ ॥ तस्यवीरस्यविक्रांतैःसहस्रशतदक्षिणैः ॥ अश्वमेध
शतैरीजेधृतराष्ट्रोमहामखैः ॥ ५ ॥ संप्रयुक्तस्तुकुंत्याचमाद्र्याचभरतर्षभ ॥ जिततंद्रीस्तदापांडुर्बभूववनगोचरः ॥ ६ ॥ हित्वाप्रासादनिलयंशुभानिशय
नानिच ॥ अरण्यनित्यःसततंबभूवमृगयापरः ॥ ७ ॥ सचरन्दक्षिणंपार्श्वंरम्यंहिमवतोगिरेः ॥ उवासगिरिपृष्ठेषुमहाशालवनेषुच ॥ ८ ॥ रराजकुंत्यामाद्र्या
चपांडुःसहवनेचरन् ॥ करेण्वोरिवमध्यस्थःश्रीमान्पौरंदरोगजः ॥ ९ ॥ भारतंसहभार्याभ्यांखड्गबाणधनुर्धरं ॥ विचित्रकवचंवीरंपरमास्त्रविदंनृपं ॥ देवोऽय
मित्यमन्यंतचरंतंवनवासिनः ॥ १० ॥ तस्यकामांश्चभोगांश्चनरानित्यमतंद्रिताः ॥ उपजह्रुर्वनांतेषुधृतराष्ट्रेणचोदिताः ॥ ११ ॥ अथपारसवींकन्यांदेवक
स्यमहीपतेः ॥ रूपयौवनसंपन्नांसशुश्रावापगासुतः ॥ १२ ॥ ततस्तुवरयित्वातामानीयभरतर्षभः ॥ विवाहंकारयामासविदुरस्यमहामतेः ॥ १३ ॥ त
स्यांचोत्पादयामासविदुरःकुरुनंदन ॥ पुत्रान्विनयसंपन्नानात्मनःसदृशान्गुणैः ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिविदुरपरिणये
चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततःपुत्रशतंजज्ञेगांधार्यांजनमेजय ॥ धृतराष्ट्रस्यवै
श्यायामेकश्चापिशतात्परः ॥ १ ॥ पांडोःकुंत्यांचमाद्र्यांचपुत्राःपंचमहारथाः ॥ देवेभ्यःसमपद्यंतसंतानायकुलस्यवै ॥ २ ॥ जनमेजयउवाच कथं
पुत्रशतंजज्ञेगांधार्यांद्विजसत्तम ॥ कियताचैवकालेनतेषामायुश्चकिंपरं ॥ ३ ॥ कथंचैकःसवैश्यायांधृतराष्ट्रसुतोऽभवत् ॥ कथंचसदृशींभार्यांगांधारींधर्म
चारिणीं ॥ ४ ॥ आनुकूल्येवर्तमानांधृतराष्ट्रोऽभ्यवर्त्तत ॥ कथंचशप्तस्यसतःपांडोस्तेनमहात्मना ॥ ५ ॥ समुत्पन्नादैवतेभ्यःपुत्राःपंचमहारथाः ॥ एतद्विद्वन्यथान्या
यंविस्तरेणतपोधन ॥ ६ ॥ कथयस्वनमेतृप्तिःकथ्यमानेषुबंधुषु ॥ वैशंपायनउवाच क्षुच्छ्रमाभिपरिग्लानंद्वैपायनमुपस्थितं ॥ ७ ॥ तोषयामासगां
धारीव्यासस्तस्यैवरंददौ ॥ सावव्रेसदृशंभर्तुःपुत्राणांशतमात्मनः ॥ ८ ॥

॥ १४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ लोहाष्ठीलालोहमयीगंडिकातद्वत् संहताकठिना ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अवदधेघृतवती ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

ततःकालेनसागर्भंधृतराष्ट्रादथाग्रहीत् ॥ संवत्सरद्वयंतंतुगांधारीगर्भमाहितं ॥ ९ ॥ अप्रजाधारयामासततस्तांदुःखमाविशत् ॥ श्रुत्वाकुंतीसुतंजातंबाला
र्कसमतेजसं ॥ १० ॥ उदरस्यात्मनःस्थैर्यमुपलभ्यान्वचिंतयत् ॥ अज्ञातंधृतराष्ट्रस्ययत्नेनमहताततः ॥ ११ ॥ सोदरंघातयामासगांधारीदुःखमूर्च्छिता ॥
ततोजज्ञेमांसपेशीलोहाष्ठीलेवसंहता ॥ १२ ॥ द्विवर्षसंभृताकुक्षौतामुत्स्रष्टुंप्रचक्रमे ॥ अथद्वैपायनोज्ञात्वात्वरितःसमुपागमत् ॥ १३ ॥ तांसमांसमयींपेशीं
ददर्शजपतांवरः ॥ ततोब्रवीत्सौबलेयींकिमिदंतेचिकीर्षितं ॥ १४ ॥ साचात्मनोमतंसत्यंशशंसपरमर्षये ॥ गांधार्युवाच ज्येष्ठंकुंतीसुतंजातंश्रुत्वा
रविसमप्रभं ॥ १५ ॥ दुःखेनपरमेणेदमुदरंघातितंमया ॥ शतंचकिलपुत्राणांवितीर्णमेत्वयापुरा ॥ १६ ॥ इयंचमेमांसपेशीजातापुत्रशतायवै ॥ व्या
सउवाच एवमेतत्सौबलेयिनैतज्जात्वन्यथाभवेत् ॥ १७ ॥ वितथंनोक्तपूर्वमेस्वैरेष्वपिकुतोऽन्यथा ॥ घृतपूर्णंकुंडशतंक्षिप्रमेवविधीयतां ॥ १८ ॥ सुगु
प्तेषुचदेशेषुरक्षाचैवविधीयतां ॥ शीताभिरद्भिरष्ठीलामिमांचपरिषिंचय ॥ १९ ॥ वैशंपायनउवाच सासिच्यमानाष्ठीलाबभूवशतधातदा ॥ अंगुष्ठ
पर्वमात्राणांगर्भाणांपृथगेवतु ॥ २० ॥ एकाधिकशतंपूर्णंयथायोगंविशांपते ॥ मांसपेश्यास्तदाराजन्क्रमशःकालपर्ययात् ॥ २१ ॥ ततस्तांस्तेषुकुंडेषु
गर्भानवदधेतदा ॥ स्वनुगुप्तेषुदेशेषुरक्षांवैव्यदधात्ततः ॥ २२ ॥ शशंसचैवभगवान्कालेनैतावतापुनः ॥ उद्घाटनीयान्येतानिकुंडानीतिचसौबलीं ॥ २३ ॥
इत्युक्त्वाभगवान्व्यासस्तथाप्रतिनिधायच ॥ जगामतपसेधीमान्हिमवंतंशिलोच्चयं ॥ २४ ॥ जज्ञेक्रमेणचैतेनतेषांदुर्योधनोनृपः ॥ जन्मतस्तुप्रमाणेनज्ये
ष्ठोराजायुधिष्ठिरः ॥ २५ ॥ तदाख्यातंतुभीष्मायविदुरायचधीमते ॥ यस्मिन्नहनिदुर्धर्षोजज्ञेदुर्योधनस्तदा ॥ २६ ॥ तस्मिन्नेवमहाबाहुर्जज्ञेभीमोऽपिवीर्य
वान् ॥ सजातमात्रएवाथधृतराष्ट्रसुतोनृप ॥ २७ ॥ रासभारावसदृशंरुरावचननादच ॥ तंखराःप्रत्यभाषंतगृध्रगोमायुवायसाः ॥ २८ ॥ वाताश्चप्रववु
श्चापिदिग्दाहश्चाभवत्तदा ॥ ततस्तुभीतवद्राजाधृतराष्ट्रोऽब्रवीदिदं ॥ २९ ॥ समानीयबहून्विप्रान्भीष्मंविदुरमेवच ॥ अन्यांश्चसुहृदोराजन्कुरून्सर्वांस्तथ
वच ॥ ३० ॥ युधिष्ठिरोराजपुत्रोज्येष्ठोनःकुलवर्धनः ॥ प्राप्तःस्वगुणतोराज्यंनतस्मिन्वाच्यमस्तिनः ॥ ३१ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ रुरावचननादचव्यक्तमव्यक्तंचशब्दंखरसदृशमेवाकरोत् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

अयंत्वनंतरस्तस्माद्पिराजाभविष्यति ॥ एतद्विद्रुतमेतथ्यंयदत्रभविताधुवं ॥ ३२ ॥ वाक्यस्यैतस्यनिधनेदिक्षुसर्वासुभारत ॥ क्रव्यादाःप्राणदन्घोराःशिवाश्चाशिवशंसिनः ॥ ३३ ॥ लक्षयित्वानिमित्तानितानिघोराणिसर्वशः ॥ तेऽब्रुवन्ब्राह्मणाराजन्विदुरश्चमहामतिः ॥ ३४ ॥ यथेमानिनिमित्तानिघोराणिमनुजाधिप ॥ उत्थितानिसुतेजातेज्येष्ठेत्वपुरुषर्षभ ॥ ३५ ॥ व्यक्तंकुलांतकरणोभवितैषसुतस्तव ॥ तस्यशांतिःपरित्यागेगुप्तावपनयेमहान् ॥ ३६ ॥ शतमेकोनमप्यस्तुपुत्राणांतेमहीपते ॥ त्यजैनमेकंशांतिंचेत्कुलस्येच्छसिभारत ॥ ३७ ॥ एकेनकुरुक्षेमंकुलस्यजगतस्तथा ॥ त्यजेदेकंकुलस्यार्थेग्रामस्यार्थेकुलंत्यजेत् ॥ ३८ ॥ ग्रामंजनपदस्यार्थेआत्मार्थेपृथिवींत्यजेत् ॥ सतथाविदुरेणोक्तस्तैश्चसर्वैर्द्विजोत्तमैः ॥ ३९ ॥ नचकारतथाराजापुत्रस्नेहसमन्वितः ॥ ततःपुत्रशतंपूर्णंधृतराष्ट्रस्यपार्थिव ॥ ४० ॥ मासमात्रेणसंजज्ञेकन्याचैकाशताधिका ॥ गांधार्यांक्लिश्यमानायामुदरेणविवर्धता ॥ ४१ ॥ धृतराष्ट्रंमहाराजंवैश्यापर्यचरत्किल ॥ तस्मिन्संवत्सरेराजन्धृतराष्ट्रान्महायशाः ॥ ४२ ॥ जज्ञेधीमांस्ततस्तस्यांयुयुत्सुःकरणोनृप ॥ एवंपुत्रशतंजज्ञेधृतराष्ट्रस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ महारथानांवीराणांकन्याचैकाशताधिका ॥ युयुत्सुश्चमहातेजावैश्यापुत्रःप्रतापवान् ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवप० गांधारीपुत्रोत्पत्तौपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ छ ॥ जनमेजयउवाच धृतराष्ट्रस्यपुत्राणामादितःकथितंत्वया ॥ ऋषेःप्रसादात्तुशतंनचकन्याप्रकीर्तिता ॥ १ ॥ वैश्यापुत्रोयुयुत्सुश्चकन्याचैकाशताधिका ॥ गांधारराजदुहिताशतपुत्रेतिचानघ ॥ २ ॥ उक्तामहर्षिणातेनव्यासेनामिततेजसा ॥ कथंत्विदानींभगवन्कन्यांत्वंतुब्रवीषिमे ॥ ३ ॥ यदिभागशतंपेशीकृतातेनमहर्षिणा ॥ नप्रजास्यतिचेद्भूयःसौबलेयीकथंचन ॥ ४ ॥ कथंतुसंभवस्तस्यादुःशलायावदस्वमे ॥ यथावदिहविप्रर्षेपरस्मेऽत्रकुतूहलं ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच साध्वयंप्रश्नउद्दिष्टःपांडवेयब्रवीमिते ॥ तांमांसपेशींभगवान्स्वयमेवमहातपाः ॥ ६ ॥ शीताभिरद्भिरासिच्यभागंभागमकल्पयत् ॥ योयथाकल्पितोभागस्तंतंधात्र्यातथानृप ॥ ७ ॥

भारतभावदीपेपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ धृतराष्ट्रस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ नप्रजास्यतिप्रजामात्मनोनेच्छति क्यजंतोयंशब्दःसर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्यचिलालसायांसुगसुगावितिवार्तिकात्सुगागमः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अवाप्तः दौहित्रजानपिलोकान्प्राप्स्यतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशाधिकशतत

घृतपूर्णेषुकुंडेषुएकैकंप्राक्षिपत्तदा ॥ एतस्मिन्नंतरेसाध्वीगांधारीसुदृढव्रता ॥ ८ ॥ दुहितुःस्नेहसंयोगमनुध्यायवरांगना ॥ मनसाचिंतयद्देवीएतत्पुत्रशतंम
म ॥ ९ ॥ भविष्यतिनसंदेहोनब्रवीत्यन्यथामुनिः ॥ ममेयंपरमातुष्टिर्दुहितामेभवेद्यदि ॥ १० ॥ एकाशताधिकाबालाभविष्यतिकनीयसी ॥ ततोदौहित्रजा
ल्लोकादवाप्त्योऽसौपतिर्मम ॥ ११ ॥ अधिकाकिलनारीणांप्रीतिर्जामातृजाभवेत् ॥ यदिनाममममापिस्याद्दुहितैकाशताधिका ॥ १२ ॥ कृतकृत्याभवेयंवैपु
त्रदौहित्रसंवृता ॥ यदिसत्यंतपस्तप्तंदत्तंवाऽप्यथवाहुतं ॥ १३ ॥ गुरवस्तोषितावापितथाऽस्तुदुहितामम ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुकृष्णद्वैपायनःस्वयं ॥ १४ ॥
व्यभजत्सतदापेशींभगवानृषिसत्तमः ॥ गणयित्वाशतंपूर्णमंशानामाहसौबलीं ॥ १५ ॥ व्यासउवाच पूर्णपुत्रशतंत्वेतन्नमिथ्यावागुदाहृता ॥ दौ
हित्रयोगायभागएकःशिष्टःशतात्परः ॥ १६ ॥ एषातेसुभगाकन्याभविष्यतियथेप्सिता ॥ ततोऽन्यंघृतकुंभंचसमानाय्यमहातपाः ॥ तंचापिप्राक्षिपत्तत्र
कन्याभागंतपोधनः ॥ १७ ॥ एतत्तेकथितंराजन्दुःशलाजन्मभारत ॥ ब्रूहिराजेंद्रकिंभूयोवर्त्तयिष्यामितेऽनघ ॥ १८ ॥ इतिश्रीम० आदिप० संभवप०
दुःशलोत्पत्तौषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥ छ ॥ जनमेजयउवाच ज्येष्ठाऽनुज्येष्ठतांतेषांनामानिचपृथक्पृथक् ॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्रा
णामानुपूर्व्यात्प्रकीर्त्तय ॥ १ ॥ वैशंपायनउवाच दुर्योधनोयुयुत्सुश्चराजन्दुःशासनस्तथा ॥ दुःसहोदुःशलश्चैवजलसंधःसमःसहः ॥ २ ॥ विंदानुविंदौ
दुर्धर्षःसुबाहुर्दुष्प्रधर्षणः ॥ दुर्मर्षणोदुर्मुखश्चदुष्कर्णःकर्णएवच ॥ ३ ॥ विविंशतिर्विकर्णश्चशलःसत्वःसुलोचनः ॥ चित्रोपचित्रौचित्राक्षश्चारुचित्रःशरास
नः ॥ ४ ॥ दुर्मदोदुर्विगाहश्चविवित्सुर्विकटाननः ॥ ऊर्णनाभःसुनाभश्चतथानंदोपनंदकौ ॥ ५ ॥ चित्रबाणश्चित्रवर्मासुवर्मादुर्विमोचनः ॥ अयोबाहुर्महा
बाहुश्चित्रांगश्चित्रकुंडलः ॥ ६ ॥ भीमवेगोभीमबलोबलाकीबलवर्धनः ॥ उग्रायुधःसुषेणश्चकुंडधारोमहोदरः ॥ ७ ॥ चित्रायुधोनिषंगीचपाशीवृंदारकस्तथा ॥
दृढवर्मादृढक्षत्रःसोमकीर्तिरनूदरः ॥ ८ ॥ दृढसंधोजरासंधःसत्यसंधःसदःसुवाक् ॥ उग्रश्रवाउग्रसेनःसेनानीर्दुष्पराजयः ॥ ९ ॥ अपराजितःकुंडशायी
विशालाक्षोदुराधरः ॥ दृढहस्तःसुहस्तश्चवातवेगसुवर्चसौ ॥ १० ॥

मोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ज्येष्ठेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कथितइति आर्षःऋषिप्रसादहेतुकः अमनुष्योमनुष्येष्वदृष्टः युगपद्बहूनांजननात् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कामेति कामक्रोधावृताअपिमूढाःपापाचारस्वभावाईदृशानिनृशंसानिबीभत्सानिवर्ज

आदित्यकेतुर्बह्वाशीनागदत्तोग्रयाय्यपि ॥ कवचीक्रथनःकुंडीकुंडधारोधनुर्धरः ॥ ११ ॥ उग्रभीमरथौवीरौवीरबाहुरलोलुपः ॥ अभयोरौद्रकर्माच तथादृढरथाश्रयः ॥ १२ ॥ अनाधृष्यःकुंडभेदीविरावीचित्रकुंडलः ॥ प्रमथश्चप्रमाथीचदीर्घरोमश्चवीर्यवान् ॥ १३ ॥ दीर्घबाहुर्महाबाहुर्व्यूढोरःकनकध्व जः ॥ कुंडाशीविरजाश्चैवदुःशलाचशताधिका ॥ १४ ॥ इतिपुत्रशतंराजन्कन्याचैवशताधिका ॥ नामधेयानुपूर्व्येणविद्धिजन्मक्रमंनृप ॥ १५ ॥ सर्वेत्वति रथाःशूराःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ सर्वेवेदविदश्चैवसर्वेसर्वास्त्रकोविदाः ॥ १६ ॥ सर्वेषामनुरूपाश्चकृतादारामहीपते ॥ धृतराष्ट्रेणसमयेपरीक्ष्यविधिवन्नृप ॥ १७ ॥ दुःशलांचापिसमयेधृतराष्ट्रोनराधिपः ॥ जयद्रथायप्रददौविधिनाभरतर्षभ ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिधृतराष्ट्रपुत्र नामकथनेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच कथितोधार्त्तराष्ट्राणामार्षःसंभवउत्तमः ॥ अमनु ष्योमनुष्याणांभवताब्रह्मवादिना ॥ १ ॥ नामधेयानिचाप्येषांकथ्यमानानिभागशः ॥ त्वत्तःश्रुतानिमेब्रह्मन्पांडवानांचकीर्तय ॥ २ ॥ तेहिसर्वेमहात्मानोदे वराजपराक्रमाः ॥ त्वयैवांशावतरणेदेवभागाःप्रकीर्त्तिताः ॥ ३ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुमतिमानुषकर्मणां ॥ तेषामाजननंसर्ववैशंपायनकीर्तय ॥ ४ ॥ वै शंपायनउवाच राजापांडुर्महारण्येमृगव्यालनिषेविते ॥ चरन्मैथुनधर्मस्थंददर्शमृगयूथपं ॥ ५ ॥ ततस्तांचमृगींतंचरुक्मपुंखैःसुपत्रिभिः ॥ निर्बिभेद शरैस्तीक्ष्णैःपांडुःपंचभिराशुगैः ॥ ६ ॥ सचराजन्महातेजाऋषिपुत्रस्तपोधनः ॥ भार्ययासहतेजस्वीमृगरूपेणसंगतः ॥ ७ ॥ संसक्तश्चतयामृग्यामानुषी मीरयन्गिरं ॥ क्षणेनपतितोभूमौविललापाकुलेंद्रियः ॥ ८ ॥ मृगउवाच काममन्युपरीताहिबुद्ध्याविरहिताअपि ॥ वर्जयंतिनृशंसानिपापेष्वपिरतान राः ॥ ९ ॥ नविधिंग्रसतेप्रज्ञाप्रज्ञांतुग्रसतेविधिः ॥ विधिपर्यागतानर्थान्प्राज्ञोनप्रतिपद्यते ॥ १० ॥

यंति अतस्त्वंनृशंसकर्तासर्वेभ्योप्यधमइत्यर्थः ॥ ९ ॥ विधिंदैवं नग्रसतेनातिक्रामति प्रज्ञाशास्त्रीयाबुद्धिः प्राज्ञःप्रज्ञावान् अर्थान्विधिपर्यागतान्दैवोपगतान् नप्रतिपद्यतेनवेत्ति किंतुप्रज्ञाबलेनैवैतन्मयाकृत मितिमन्यतेऽतोनायंतवापराधइतिभावः प्रज्ञावानितिपाठेतुप्रज्ञावानेवैतज्जानातिनमूढइत्यर्थः ॥ १० ॥

तपांसिमोहइत्याश्चर्यमित्याह शश्वदिति ॥ ११ ॥ पाठांतरे मृगयुतां मृगहंतृत्वं ॥ १२ ॥ अच्छद्मनाप्राकट्येन माययाप्रच्छन्नरूपेण चोवार्थे ॥ १३ ॥ सत्रमासीनःअनुतिष्ठन् व्रतस्थानांतत्रापिब्राह्मणानामपिमृगयादृष्टैवकिंपुनर्ममराज्ञः प्रोक्ष्येत्यनेनोपाकरणसंज्ञपनादिकंलक्ष्यते मुख्यंव्यादायस्वपितीतिवन्मृगयांकृत्वाप्रोक्षयामासेतिव्याख्येयं ॥ १४ ॥ प्रमाणंवेदः अस्मान्वर्तमानान् ननुपर्यग्निकृतानारण्यानुत्सृजतीत्यारण्यानामुत्सर्गएवविहितोनवधइत्याशंक्याह अगस्त्यस्येति अभिचारेणशत्रुमारणेन अतिचारेणेतिपाठेशास्त्रातिक्रमेण वपाकदलीगर्भपत्रसदृशोमांसापूपः तस्मादगस्त्यप्रदर्शितेनमार्गे

शश्वद्धर्मात्मनांमुख्येकुलेजातस्यभारत ॥ कामलोभाभिभूतस्यकथंतेचलितामतिः ॥ ११ ॥ पांडुरुवाच शत्रूणांयावधेवृत्तिःसामृगाणांवधेस्मृता ॥ राज्ञांमृगनमांमोहात्त्वंगर्हयितुमर्हसि ॥ १२ ॥ अच्छद्मनामाययाचमृगाणांवधइष्यते ॥ सएवधर्मोराज्ञांतुतद्विद्वान्किंनुगर्हसे ॥ १३ ॥ अगस्त्यःसत्रमासीनश्चकारमृगयामृषिः ॥ आरण्यान्सर्वदैवत्यान्मृगान्प्रोक्ष्यमहावने ॥ १४ ॥ प्रमाणदृष्टधर्मेणकथमस्मान्विगर्हसे ॥ अगस्त्यस्याभिचारेणयुष्माकंचवपाकृता ॥ १५ ॥ मृगउवाच नरिपून्वैसमुद्दिश्यविमुंचंतिनराःशरान् ॥ रंध्रएषांविशेषेणवधकालःप्रशस्यते ॥ १६ ॥ पांडुरुवाच प्रमत्तमप्रमत्तंवाविवृतंघ्नंतिचौजसा ॥ उपायैर्विविधैस्तीक्ष्णैःकस्मान्मृगविगर्हसे ॥ १७ ॥ मृगउवाच नाहंघ्नंतंमृगान्राजन्विगर्हेचात्मकारणात् ॥ मैथुनंतुप्रतीक्ष्यंमेत्वयेहाद्यानृशंस्यतः ॥ १८ ॥ सर्वभूतहितेकालेसर्वभूतेप्सितेतथा ॥ कोहिविद्वान्मृगंहन्याच्चरंतंमैथुनंवने ॥ १९ ॥ अस्यांमृग्यांचराजेंद्रहर्षान्मैथुनमाचरं ॥ पुरुषार्थफलंकर्तुंतत्त्वयाविफलीकृतं ॥ २० ॥ पौरवाणांमहाराजतेषामक्लिष्टकर्मणां ॥ वंशेजातस्यकौरव्यनानुरूपमिदंतव ॥ २१ ॥ नृशंसंकर्मसुमहत्सर्वलोकविगर्हितं ॥ अस्वर्ग्यमयशस्यंचाप्यधर्मिष्ठंचभारत ॥ २२ ॥ स्त्रीभोगानांविशेषज्ञःशास्त्रधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ नार्हस्त्वंसुरसंकाशकर्तुमस्वर्ग्यमीदृशं ॥ २३ ॥ त्वयानृशंसकर्तारःपापाचाराश्चमानवाः ॥ निग्राह्याःपार्थिवश्रेष्ठत्रिवर्गपरिवर्जिताः ॥ २४ ॥ किंकृतंतेनरश्रेष्ठमामिहानागसंघ्नता ॥ मुनिंमूलफलाहारंमृगवेषधरंनृप ॥ २५ ॥ वसमानमरण्येषुनित्यंशमपरायणं ॥ त्वयाऽहंहिंसितोयस्मात्तस्मात्त्वामप्यहंशपे ॥ २६ ॥

णशत्रुवधकामान्नृपाःशत्रुवन्मृगान्घ्नंति ॥ १५ ॥ नरिपूनिति रंध्रेविशस्त्रत्वव्यसनाक्रांतत्वादिसमयेशरान्नविमुंचंतीतिसंबंधः किंतुएषांशत्रूणांवधकालःसर्वलोकप्रसिद्धःसंग्रामआभिमुख्यादिमान्सएवप्रशस्यतेऽन्योनिषिद्धइत्यर्थः ॥ १६ ॥ प्रमत्तंअसावधानं तीक्ष्णैःगुप्तशस्त्रैराग्नेयादिभिः विवृतंव्यक्तं घ्नंतिमृगान् मत्तभीतपलायितादीनांशत्रूणांवधोनिषिद्धोननुमृगादीनामित्याशयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ हर्षात्ऋश्यशृंगादितुल्यःपुत्रोमेभविष्यतीत्युत्साहात् पुरुषार्थफलंपुरुषैर्मैथुनेनार्थनीयंफलंपुत्रःतंकर्तुंउत्पादयितुं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ त्रिवर्गेति धर्मार्थकामहीनाः ॥ २४ ॥ तत्वया ॥ २५ ॥ २६ ॥

द्वयोःस्त्रीपुंसयोः नृशंसंनिर्घृणंमैथुनासक्तयोर्वधस्तस्यकर्तारं ॥ २७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ प्राप्तंवात्वां ॥३२॥३३॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ ११८ ॥ ॥७॥ ॥७॥ तमिति राजातिक्रम्यतंपर्यदेवयदितिसंबंधः कीदृशंतंव्यतीतंमारितमित्यर्थः ॥ १ ॥ कामजालंविधित्साजालं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ देवैस्त्यक्तस्य अपुत्रतयास्वर्गमनानर्ह

द्वयोर्नृशंसकर्तारमवशंकाममोहितं ॥ जीवितांतकरोभावएवमेवागमिष्यति ॥ २७ ॥ अहंहिकिंदमोनामतपसाभावितोमुनिः ॥ व्यपत्रपन्मनुष्याणांमृग्यांमैथुनमाचरं ॥ २८ ॥ मृगोभूत्वामृगैःसार्धचरामिगहनेवने ॥ नतुतेब्रह्महत्येयंभविष्यत्यविजानतः ॥ २९ ॥ मृगरूपधरंहत्वामामेवंकाममोहितं ॥ अस्यतुत्वंफलंमूढप्राप्स्यसीदृशमेवहि ॥ ३० ॥ प्रियसहसंवासंप्राप्यकामविमोहितः ॥ त्वमप्यस्यामवस्थायांप्रेतलोकंगमिष्यसि ॥ ३१ ॥ अंतकालेहिसंवासंययागंतासिकांतया ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्तंसर्वभूतदुरत्ययं ॥ भक्त्यामतिमतांश्रेष्ठसैवत्वांऽनुगमिष्यति ॥ ३२ ॥ वर्तमानःसुखेदुःखंयथाहंप्रापितस्त्वया ॥ तथात्वांचसुखंप्राप्तंदुःखमभ्यागमिष्यति ॥ ३३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वासुदुःखार्तोजीवितात्सव्यमुच्यत ॥ मृगःपांडुश्चदुःखार्तःक्षणेनसमपद्यत ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुमृगशापेऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच तंव्यतीतमतिक्रम्यराजास्वमिवबांधवं ॥ सभार्यःशोकदुःखार्तःपर्यदेवयदातुरः ॥ १ ॥ पांडुरुवाच सतामपिकुलेजाताःकर्मणाबतदुर्गतिं ॥ प्राप्नुवंत्यकृतात्मानःकामजालविमोहिताः ॥ २ ॥ शश्वद्धर्मात्मनाजातोबालएवपितामम ॥ जीवितांतमनुप्राप्तःकामात्मैवेतिनःश्रुतं ॥ ३ ॥ तस्यकामात्मनःक्षेत्रेराज्ञःसंयतवाग्रुषिः ॥ कृष्णद्वैपायनःसाक्षाद्भगवान्मामजीजनत् ॥ ४ ॥ तस्याद्यव्यसनेबुद्धिःसंजातेयंममाधमा ॥ त्यक्तस्यदेवैरनयान्मृगयायांपरिधावतः ॥ ५ ॥ मोक्षमेवव्यवस्यामिबंधोहिव्यसनंमहत् ॥ सुवृत्तिमनुवर्तिष्येतामहंपितुरव्ययां ॥ ६ ॥ अतीवतपसात्मानंयोजयिष्याम्यसंशयं ॥ तस्मादेकोऽहमेकाकीएकैकस्मिन्वनस्पतौ ॥ ७ ॥ चरन्भैक्ष्यंमुनिर्मुंडश्चरिष्याम्याश्रमानिमान् ॥ पांसुनासमवच्छन्नःशून्यागारकृतालयः ॥ ८ ॥ वृक्षमूलनिकेतोवात्यक्तसर्वप्रियाप्रियः ॥ नशोचन्नप्रहृष्यंश्चतुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ ९ ॥

त्वात् ॥ ५ ॥ मोक्षंमोक्षमार्गं व्यवस्यामिनिश्चिनोमिश्रेयस्करत्वेन तत्रहिपुत्रायनपेक्षादृष्टाकिंप्रजायाकरिष्यामोयेषांनोऽयमात्मायंलोकइति इष्टमेवैतज्जातमित्याह बंधोहीति बंधःपुत्रैषणादिः सुवृत्तिंब्रह्मचर्याख्यांवृत्तिं पितुर्व्यासस्य ॥ ६ ॥ तपसाश्रवणमननात्मकेनालोचनेन आत्मानंचित्तंयोजयिष्यामिसमाधातुमिच्छामि तत्रसाधनान्याह तस्मादिति एकःस्त्रीहीनः एकाकी शिष्यादिभिःसहायैर्हीनः ॥ ७ ॥ इमान्वानप्रस्थाश्रमान्सन्निहितान् पांसुनेतिभूमिशायित्वमुक्तं ॥ ८ ॥ ९॥

निरांशीर्निर्नमस्कारः आशिषंनमस्कारंवानेच्छामीत्यर्थः* निर्द्वंद्वःसुखदुःखादिहीनः निष्परिग्रहःकंथापादुकादिहीनः ॥ १० ॥ ११ ॥ पूर्वसंन्यासिधर्मानेवकरिष्यामीत्युक्तंइदानींसंन्यासमेवकरिष्यामीत्याह एककालमितिसार्धः पूर्वालाभेपूर्वेएकैकस्मिन्वनस्पतौचरन्भैक्ष्यमित्युक्तंतदभावेसति कुलानिगृहाणि ॥ १२ ॥ नजातुचित्नकदाचित् ॥ १३ ॥ लोभादन्यानिदशाधिकानिचरन् अलाभेअपूर्तौ ॥ १४ ॥ वाँस्यावास्येनकाष्ठतक्षणेन सुपोडादेशआर्षःविभक्तिलोपोवा ॥ १५ ॥ १६ ॥ अभ्युदयक्रियाःस्वर्गादिहेतुदर्शपूर्णमासादयः समतिक्रम्यप्राजापत्येष्ट्यादिपूर्वकंविधिवत्त्यक्त्वा निमेषादिः कालस्तत्रव्यवस्थितानियतकालाः ॥ १७ ॥ अनवस्थासुअनित्यफलासु संपरित्यक्तोधर्मसाध्योर्थोब्रह्मलोकांतोयेनसः सुनिर्णिक्तात्मकल्मषःयस्मात्धर्मेणसम्यक्क्षालितंचित्तकल्मषंरागादितस्मात्

निराशीर्निर्नमस्कारोनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहः॥ नचाप्यवहसन्कंचिन्नकुर्वन्भ्रुकुटींक्वचित् ॥ १० ॥ प्रसन्नवदनोनित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ जंगमाजंगमंसर्वमविहिंसंश्चतुर्विधं ॥ ११ ॥ स्वासुप्रजास्विवसदासमःप्राणभृतःप्रति ॥ एककालंचरन्भैक्ष्यंकुलानिदशपंचवा ॥ १२ ॥ असंभवेवाभैक्ष्यस्यचरन्ननशनान्यपि॥ अल्पमल्पंचभुंजानःपूर्वालाभेनजातुचित्॥ १३॥ अन्यान्यपिचरँल्लोभादलाभेसमपूरयन्॥ अलाभेयदिवालाभेसमदर्शीमहातपाः ॥ १४ ॥ वास्यैकंतक्षतोबाहुंचंदनेनैकमुक्षतः॥ नाकल्याणंनकल्याणंचिंतयन्नुभयोस्तयोः॥ १५ ॥ नजिजीविषुवत्किंचिन्नमुमूर्षुवदाचरन् ॥ जीवितंमरणंचैवनाभिनंदन्नचद्विषन्॥ १६॥ याःकाश्चिज्जीवताशक्याःकर्तुमभ्युदयक्रियाः॥ ताःसर्वाःसमतिक्रम्यनिमेषादिष्व्यवस्थिताः॥ १७॥ तासुचाप्यनवस्थासुत्यक्तसर्वेंद्रियक्रियः॥ संपरित्यक्तधर्मार्थःसुनिर्णिक्तात्मकल्मषः ॥ १८ ॥ निर्मुक्तःसर्वपापेभ्योव्यतीतःसर्ववागुराः ॥ नवशेकस्यचित्तिष्ठन्सधर्मामातरिश्वनः ॥ ॥ १९ ॥ एतयासततंधृत्याचरन्नेवंप्रकारया॥ देहंसंस्थापयिष्यामिनिर्भयंमार्गमास्थितः॥ २० ॥ नाहंसुकृपणेमार्गेस्ववीर्यक्षयशोचिते ॥ स्वधर्मात्सततापेतेचरेयंवीर्यवर्जितः॥ २१ ॥

नेनकृतार्थेननातःपरंकार्यमस्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥ रागादिक्षयोपितन्मूलभूतपापक्षयादेवेत्याह निर्मुक्तइति वागुराइववागुराःबंधनानिअविद्याकामकर्माणि सधर्माअसंगः ॥ १९ ॥ संस्थापयिष्यामि नाशयिष्यामि निर्भयंमार्गेसंसारभयरहितं ॥ २० ॥ बाह्यसाधनाधीनेसुकृपणेमार्गेकर्ममार्गे योवाएतदक्षरंगार्ग्यविदित्वास्मिन्लोकेयजतिददातितपस्तप्यतेपिबहूनिवर्षसहस्राण्यंतवदेवास्यतद्भवतियोवाएतदक्षरंगार्ग्यविदित्वास्माल्लोकात्प्रैतिसकृपणइतिश्रुतिनिंदिते स्ववीर्यक्षयशोचितेस्वस्यप्रत्यगात्मनोवीर्यंसर्वस्यवशीसर्वस्येशानःसर्वस्याधिपतिरित्यादिश्रुतिप्रसिद्धंवशित्वादितस्यक्षयोविषयसंगकृतोह्रासस्तेनशोचितेशोच्ये ननुन्यायागतधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोतिथिप्रियः श्राद्धकृत्सत्यवादीचगृहस्थोपिविमुच्यतइतिस्मृतेर्गृहएवमोक्षसिद्धौकिंसंन्यासेनेत्याशंक्याह स्वधर्मादिति जायामेस्यादथप्रजायेयेतिश्रुतेःप्रजोत्पादनमेवगृहस्थधर्मः ततःअपेतेगार्हस्थ्येकिमवस्थानेनेत्याशयः वीर्यवर्जितः अपत्योत्पादनसामर्थ्यरहितः ॥ २१ ॥

*वासीशब्दईवंतोपि वासीतुतक्षणीनस्त्रीतित्रिकांडशेषात्

अपत्योत्पादनमपिब्राह्मणद्वारामुसंपाद्यमित्याशंक्याह सत्कृतइति अन्यंपुरुषं दत्तिदत्तिप्रदं कृपणचक्षुषा अपत्यंमेदेहीतियाञ्चादीनदृष्ट्या कामात्माअपत्यकामआत्माचित्तंयस्यसः कामपूर्त्यंतेशुनामि वापत्यकाम्यनामपितत्कृतंमहद्दुःखमस्तिअतःपारिव्राज्यमेवश्रेयइतिभावः ॥ २२ ॥ २३ ॥ क्षत्तात्रविदुरएवकौसल्यादिसाहचर्यात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ तत्समंउक्तस्ययोग्यं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सत्कृतोऽसत्कृतोवाऽपियोऽन्यंकृपणचक्षुषा ॥ उपैतिवृत्तिंकामात्मासशुनांवर्ततेपथि ॥ २२॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वासुदुःखार्त्तोनिःश्वासपरमोनृपः ॥ अवेक्षमाणःकुंतींचमाद्रींचसमभाषत ॥२३॥ कौसल्याविदुरःक्षत्ताराजाचसहबंधुभिः ॥ आर्यासत्यवतीभीष्मस्तेचराजपुरोहिताः ॥२४॥ ब्राह्मणाश्च महात्मानःसोमपाःसंशितव्रताः ॥ पौरवृद्धाश्चयेतत्रनिवसंत्यस्मदाश्रयाः ॥ प्रसाद्यसर्वेवक्तव्याःपांडुःप्रव्रजितोवनं ॥ २५ ॥ निशम्यवचनंभर्तुर्वनवासेधृतात्मनः ॥ तत्समंवचनंकुंतीमाद्रीचसमभाषतां ॥२६॥ अन्येऽपिह्याश्रमाःसंतियेशक्याभरतर्षभ ॥ आवाभ्यांधर्मपत्नीभ्यांसहतप्तुंतपोमहत् ॥ २७॥ शरीरस्यापिमोक्षायस्वर्ग्यंप्राप्यमहाफलं ॥ त्वमेवभविताभर्त्तास्वर्गस्यापिनसंशयः ॥ २८ ॥ प्रणिधायेंद्रियग्रामंभर्तृलोकपरायणे ॥ त्यक्त्वाकामसुखेह्यावांतप्स्यावोविपुलंतपः ॥ २९ ॥ यदिचावांमहाप्राज्ञत्यक्ष्यसित्वंविशांपते ॥ अद्यैवावांप्रहास्यावोजीवितंनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ पांडुरुवाच यदिव्यवसितंह्येतद्युवयोर्धर्मसंहितं ॥ स्ववृत्तिमनुवर्तिष्येतामहंपितुरव्ययां ॥ ३१ ॥ त्यक्त्वाग्राम्यसुखाहारंतप्यमानोमहत्तपः ॥ वल्कलीफलमूलाशीचरिष्यामिमहावने ॥ ३२ ॥ अग्नौजुह्वन्नुभौकालावुभौकालावुपस्पृशन् ॥ कृशःपरिमिताहारश्चीरचर्मजटाधरः ॥ ३३ ॥ शीतवातातपसहःक्षुत्पिपासानवेक्षकः ॥ तपसादुश्चरेणेदंशरीरमुपशोषयन् ॥ ३४ ॥ एकांतशीलीविमृशन्पक्वापक्वेनवर्तयन् ॥ पितॄन्देवांश्चवन्येनवाग्भिरद्भिश्चतर्पयन् ॥ ३५ ॥ वानप्रस्थजनस्यापिदर्शनंकुलवासिनां ॥ नाप्रियाण्याचरिष्यामिकिंपुनर्ग्रामवासिनां ॥ ३६ ॥ एवमारण्यशास्त्राणामुग्रमुग्रतरंविधिं ॥ कांक्षमाणोऽहमास्थास्येदेहस्यास्यासमापनात् ॥ ३७॥ वैशंपायनउवाच इत्येवमुक्त्वाभार्येतेराजाकौरवनंदनः ॥ ततश्चूडामणिंनिष्कमंगदेकुंडलानिच ॥ ३८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ विमृशन्हिंसादिदोषं पक्वापक्वेनपक्वंफलादिअपक्वंकंदादि पक्षापक्षेणेतिपाठेपक्षांतकर्मइष्ट्यादिकंपक्षस्तदन्यदग्निहोत्रादिकमपक्षः ॥ ३५ ॥ अप्रियाणिचनाचरिष्यामि तथाकुलवासिनांभ्रात्रादीनां ॥ ३६ ॥ आरण्यावानप्रस्थास्तेषांशास्त्राणिधर्मविधायकानितेषांमध्येविहितंउग्रं आस्थास्येअंगीकरिष्ये आसमापनात्यावत्समाप्ति ॥ ३७ ॥ निष्कंग्रैवेयकं ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ रतिंस्त्रीसंगं परमात्मिकांपरमःनूतनत्वादुत्कृष्टःआत्मा आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेःपुत्रःसययातां ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इति

वासांसिचमहार्हाणिस्त्रीणामाभरणानिच ॥ प्रदायसर्वंविप्रेभ्यःपांडुःपुनरभाषत ॥ ३९ ॥ गत्वानागपुरंवाच्यंपांडुःप्रव्रजितोवनं ॥ अर्थंकामंसुखंचैवरतिंचपरमात्मिकां ॥४०॥ प्रतस्थेसर्वमुत्सृज्यसभार्यःकुरुनंदनः ॥ ततस्तस्यानुयातारस्तेचैवपरिचारकाः ॥४१॥ श्रुत्वाभरतसिंहस्यविविधाःकरुणागिरः॥ भीममार्त्तस्वरंकृत्वाहाहेतिपरिचुक्रुशुः ॥ ४२ ॥ उष्णमश्रुविमुंचंतस्तंविहायमहीपतिं ॥ ययुर्नागपुरंतूर्णंसर्वमादायतद्धनं ॥ ४३ ॥ तेगत्वानगरंराज्ञोयथावृत्तंमहात्मनः ॥ कथयांचक्रिरेराज्ञस्तद्धनंविविधंददुः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वातेभ्यस्ततःसर्वंयथावृत्तंमहावने ॥ धृतराष्ट्रोनरश्रेष्ठःपांडुमेवान्वशोचत ॥ ४५ ॥ नशय्यासनभोगेषुरतिंविंदतिकर्हिचित् ॥ भ्रातृशोकसमाविष्टस्तमेवार्थंविचिंतयन् ॥ ४६ ॥ राजपुत्रस्तुकौरव्यपांडुर्मूलफलाशनः ॥ जगामसहपत्नीभ्यांततोनागशतंगिरिं ॥४७॥ सचैत्ररथमासाद्यकालकूटमतीत्यच ॥ हिमवंतमतिक्रम्यप्रययौगंधमादनं ॥ ४८ ॥ रक्ष्यमाणोमहाभूतैःसिद्धैश्चपरमर्षिभिः ॥ उवाससमहाराजसमेषुविषमेषुच ॥ ४९ ॥ इंद्रद्युम्नसरःप्राप्यहंसकूटमतीत्यच ॥ शतशृंगेमहाराजतापसःसमतप्यत ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुचरितेऊनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ ११९ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तत्रापितपसिश्रेष्ठेवर्त्तमानःसवीर्यवान् ॥ सिद्धचारणसंघानांबभूवप्रियदर्शनः ॥ १ ॥ शुश्रूषुरनहंवादीसंयतात्माजितेंद्रियः ॥ स्वर्गंगंतुंपराक्रांतःस्वेनवीर्येणभारत ॥ २ ॥ केषांचिदभवद्भ्राताकेषांचिदभवत्सखा॥ ऋषयस्त्वपरेचैनंपुत्रवत्परिपालयन् ॥ ३ ॥सतुकालेनमहताप्राप्यनिष्कल्मषंतपः ॥ ब्रह्मर्षिसदृशःपांडुर्बभूवभरतर्षभ ॥ ४ ॥ अमावास्यांतुसहिताऋषयःसंशितव्रताः ॥ ब्रह्माणंद्रष्टुकामास्तेसंप्रतस्थुर्महर्षयः ॥ ५ ॥ संप्रयातानृषीन्दृष्ट्वापांडुर्वचनमब्रवीत् ॥ भवंतःक्वगमिष्यंतिब्रूतमेवदतांवराः ॥ ६ ॥ ऋषयऊचुः समवायोमहानद्यब्रह्मलोकेमहात्मनां ॥ देवानांचऋषीणांचपितॄणांचमहात्मनां ॥ वयंतत्रगमिष्यामोद्रष्टुकामाःस्वयंभुवं ॥७॥ वैशंपायनउवाच पांडुरुत्थायसहसागंतुकामोमहर्षिभिः ॥ स्वर्गपारंतितीर्षुःसशतशृंगादुदङ्मुखः ॥ ८ ॥ प्रतस्थेसहपत्नीभ्यामब्रुवंस्तंचतापसाः ॥ उपर्युपरिगच्छंतःशैलराजमुदङ्मुखाः ॥ ९ ॥

आदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ७ ॥ तत्रापीति ॥ १ ॥ २ ॥ परिपालयन् अडभावआर्षः ॥ ३ ॥ ४॥ अमावास्यांप्राप्य ॥५॥६॥७॥८॥९॥

विमानशतेनसंबाधंसंकटंयस्यांसा संबाधःसंकटेऽगेइतिमेदिनी ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सिद्धाश्चपरमर्षयइति वक्ष्यमाणऋणचतुष्टयनिर्मुक्ताःसिद्धादिव्यज्ञानवंतःपरमर्षयस्तेपियांति त्वंतुनत थेतिभावः तत्रलोकदर्शनहेतुमाह गच्छंत्याविति ॥ १४ ॥ तमेवंमुनीनामाशयंबुद्ध्वापांडुरुवाच अप्रजस्येति नपरिचक्षतेपरितःसर्वथानपश्यंति ॥ १५ ॥ १६ ॥ नाशोममैव यतःपितॄणामेषनिश्चयः अप्र जस्यस्वर्गद्वारनिरोधेनयज्ञादिकंविफलीकर्त्तव्यमित्येषनिश्चयःपितॄणां तेनतादृशोऽस्वर्ग्यःभूमौसन्नपिनष्टप्रायएवकिमुतदेहनाशेइतिभावः एतदेवविवृणोति ऋणैरित्यादिना ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ऋषिदे

दृष्टवंतोगिरौरम्येदुर्गान्देशान्बहून्वयं ॥ विमानशतसंबाधांगीतस्वरनिनादितां ॥ १० ॥ आक्रीडभूमिंदेवानांगंधर्वाप्सरसांतथा ॥ उद्यानानिकुबेरस्यस मानिविषमाणिच ॥ ११ ॥ महानदीनितंबांश्चगहनान्गिरिगह्वरान् ॥ संतिनित्यहिमादेशानिर्वृक्षमृगपक्षिणः ॥ १२ ॥ संतिक्वचिन्महादर्योदुर्गाःकाश्चिद्दु रासदाः ॥ नातिक्रामेतपक्षीयान्कुतएवेतरेमृगाः ॥ १३ ॥ वायुरेकोहियात्यत्रसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ गच्छंत्यौशैलराजेऽस्मिन्राजपुत्र्यौकथंत्विमे ॥ १४ ॥ नसीदेतामदुःखार्हेमागमोभरतर्षभ ॥ पांडुरुवाच अप्रजस्यमहाभागानद्वारंपरिचक्षते ॥ १५ ॥ स्वर्गेतेनाभितप्तोहमप्रजस्तुब्रवीमिवः ॥ पित्र्यादृणा दनिर्मुक्तस्तेनतप्येतपोधनाः ॥ १६ ॥ देहनाशेध्रुवोनाशःपितॄणामेषनिश्चयः ॥ ऋणैश्चतुर्भिःसंयुक्ताजायंतेमानवाभुवि ॥ १७ ॥ पितृदेवर्षिमनुजैर्देयंते भ्यश्चधर्मतः ॥ एतानितुयथाकालंयोनवुध्यतिमानवः ॥ १८ ॥ नतस्यलोकाःसंतीतिधर्मविद्भिःप्रतिष्ठितं ॥ यज्ञैस्तुदेवान्प्रीणातिस्वाध्यायतपसामुनीन् ॥ १९ ॥ पुत्रैःश्राद्धैःपितॄंश्चापिआनृशंस्येनमानवान् ॥ ऋषिदेवमनुष्याणांपरिमुक्तोऽस्मिधर्मतः ॥ २० ॥ त्रयाणामितरेषांतुनाशआत्मनिनश्यति ॥ पित्र्या दृणादनिर्मुक्तइदानीमस्मितापसाः ॥ २१ ॥ इहतस्मात्प्रजाहेतोःप्रजायंतेनरोत्तमाः ॥ यथैवाहंपितुःक्षेत्रेजातस्तेनमहर्षिणा ॥ २२ ॥ तथैवास्मिन्ममक्षेत्रेक थंवैसंभवेत्प्रजा ॥ ऋषयऊचुः अस्तिवैतवधर्मात्मन्विद्मदेवोपमंशुभं ॥ २३ ॥ अपत्यमनघंराजन्वयंदिव्येनचक्षुषा ॥ दैवोद्दिष्टंनरव्याघ्रकर्मणेहोप पादय ॥ २४ ॥ अक्लिष्टंफलमव्यग्रोविंदतेबुद्धिमान्नरः ॥ तस्मिन्दृष्टेफलेराजन्प्रयत्नंकर्तुमर्हसि ॥ २५ ॥ अपत्यंगुणसंपन्नंलब्ध्वाप्रीतिकरंह्यसि ॥ वैशं पायनउवाच तच्छ्रुत्वातापसवचःपांडुश्चिंतापरोऽभवत् ॥ २६ ॥

वमनुष्याणांऋणादितिशेषः ॥ २० ॥ इतरेषांपितॄणांऋणात्तुनाशःअप्रकाशताममआत्मनिदेहेनश्यतिसति सोयंलोकःपुत्रेणैवजय्योनान्येनकर्मणेतिश्रुतेः स्वदेहनाशेपिपुत्ररूपेणास्त्येवपुत्राभावेतुनास्त्येवेत्य र्थः तदेवाह पित्र्यादृणादिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दैवोद्दिष्टंदृष्टादृष्टकारणकलापजन्यत्वात्कार्यमात्रस्येत्यर्थः ॥ २४ ॥ अव्यग्रोविंदतेऽतोव्यग्रोमाभूरित्यर्थः ॥ २५ ॥ लभतेइतिलब्धातादृशो सिलप्स्यसीत्यर्थः ॥ २६ ॥

क्रियांपुत्रोत्पादिकां ॥ २७ ॥ धर्मसंहिताधर्ममयी ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मृगाभिशापात्मृगरूपस्यमुनेःशापात् नष्टंअसद्रूपंजातंजननंस्त्रीसंगाख्यंरतिकर्मयत्उपहतंयथामृगस्यतथैवांतरामैथुनंममा पिमरणप्राप्तिनिश्चयात्नतुक्लीबत्वात् ॥ ३१ ॥ धर्मदर्शनेधर्मशास्त्रेउक्ताइतिशेषः बंधुदायादाःरिक्थहराः अबंधुदायादास्तदन्ये ॥ ३२ ॥ षडाद्यानाह स्वयंजातःऊढायांवोढुःसकाशाज्जातः १ तस्यामेवो त्तमानुमहाज्जातःप्रणीतः २ परिक्रीतःरेतोमूल्यदानेनतस्यामेवजनितः ३ पौनर्भवःपूर्वमन्येनऊढापश्चादन्येनतस्यांद्वितीयतोजातोधर्मतोयद्यपिपूर्वस्यक्षेत्रजस्तथापि तस्यापिपरिणेतृत्वात्तदीयएवं ४ कानी नःविवाहात्प्रागेवअस्यांयोजायतेपुत्रःसमेपुत्रोभविष्यतीतिसमयबंधेनयादीयतेतस्यामुत्पन्नः ५ स्वैरिण्यामप्यूढायामेवानीचाज्जातःकुंडनामा ६ एतेष्वाद्यचतुर्थौऔरसौपंचमोव्यवहितौरसःइतरेक्षेत्रजास्त्रयः

आत्मनोमृगशापेनजानन्नुपहतांक्रियां ॥ सोऽब्रवीद्विजनेकुंतींधर्मपत्नींयशस्विनीं ॥ अपत्योत्पादनेयत्नमापदित्वंसमर्थय ॥ २७ ॥ अपत्यंनामलोकेषुप्रति ष्ठाधर्मसंहिता ॥ इतिकुंतिविदुर्धीराःशाश्वतंधर्मवादिनः ॥ २८ ॥ इष्टंदत्तंतपस्तप्तंनियमश्चस्वनुष्ठितः ॥ सर्वमेवानपत्यस्यनपावनमिहोच्यते ॥ २९ ॥ सोऽ हमेवंविदित्वैतत्प्रपश्यामिशुचिस्मिते ॥ अनपत्यःशुभाँल्लोकान्नप्राप्स्यामीतिचिंतयन् ॥ ३० ॥ मृगाभिशापान्नष्टंमेजननंह्यकृतात्मनः ॥ नृशंसकारिणो भीरुयथैवोपहतंपुरा ॥ ३१ ॥ इमेवैबंधुदायादाःषट्पुत्राधर्मदर्शने ॥ षडेवाबंधुदायादाःपुत्रास्ताञ्छृणुमेपृथे ॥ ३२ ॥ स्वयंजातःप्रणीतश्चपरिक्रीतश्चयः सुतः ॥ पौनर्भवश्चकानीनःस्वैरिण्यांयश्चजायते ॥ ३३ ॥ दत्तःक्रीतःकृत्रिमश्चउपगच्छेत्स्वयंचयः ॥ सहोढोज्ञातिरेताश्चहीनयोनिधृतश्चयः ॥ ३४ ॥ पूर्वपूर्व तमाभावंमत्वालिप्सेतवैसुतं ॥ उत्तमाद्देवरात्पुंसःकांक्षंतेपुत्रमापदि ॥ ३५ ॥ अपत्यंधर्मफलदंश्रेष्ठंविंदंतिमानवाः ॥ आत्मशुक्रादपिपृथेमनुःस्वायंभुवोऽ ब्रवीत् ॥ ३६ ॥ तस्मात्प्रहेष्याम्यद्यत्वांहीनःप्रजननात्स्वयं ॥ ३७ ॥

॥ ३३ ॥ अथषडबंधुदायादाः दत्तः मातापितृभ्यांसमर्पितः ॥ १ ॥ क्रीतः धनादिकंदत्वागृहीतः ॥ २ ॥ कृत्रिमश्चेतिचकारोभिन्नक्रमः क्रीतश्चेतिसंबंधः कृत्रिमःउक्तप्रकाराष्टकाभावेपियःस्वयमुपग च्छेत् अहंतवपुत्रोस्मीत्युपेयात्सतृतीयः ३ सहोढःयस्यमातागर्भवत्येवऊढासचतुर्थः कर्णादिसदृशस्यकानीनस्याप्यत्रैवांतर्भावः ज्ञातिरेताव्यवहितभ्रात्रादेःपुत्रःपंचमः सर्वेषामेकपुत्राणांयद्येकोपिभवेत्सु तः सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीदितिस्मृतेःसाक्षाद्भ्रातुःपुत्रस्यऔरसत्वाविशेषात् हीनयोनौधृतउत्पादितःषष्ठः ६ ॥ ३४ ॥ प्रणीतेविशेषमाह उत्तमादिति ॥ ३५॥ श्रेष्ठंपितुःकुलादपियःप्रशस्यतमस्तज्ज्ञंश्रे ष्ठमपत्यमितिसामानाधिकरण्यं श्रेष्ठादनन्यत्वादपत्यस्य ॥३६॥ प्रहेष्यामि गतिवृद्धिकर्मणोहिनोतेरूपं अद्येतिक्षिप्रवचनसंयोगाल्लृट् त्वांशरणंगतोऽस्मिवर्धयामिवेतिचार्थः ॥ ३७ ॥

*विवाहात्प्रागेवकन्यायांभवस्तस्यापिमातृद्वारकःपरिणेतुःसंबंधोस्ति

शारदंडायनेर्भार्या॥ ३८ ॥ गुरुणाभर्त्रा पुष्पेणआर्त्तवेनउपलक्षितेन प्रयतारजस्वलाव्रतवती स्नाताचचतुर्थेऽन्हि ॥ ३९ ॥ ४० ॥ यतयतत्व ॥ ४१ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाव

सदृशाच्छ्रेयसोवात्वंविद्ध्यपत्यंयशस्विनि॥ शृणुकुंतिकथामेतांशारदंडायिनींप्रति ॥ ३८ ॥ सावीरपत्नीगुरुणानियुक्तापुत्रजन्मनि॥ पुष्पेणप्रयतास्नाता निशिकुंतिचतुष्पथे॥ ३९॥ वरयित्वाद्विजंसिद्धंहुत्वापुंसवनेनलं॥ कर्मण्यवसितेतस्मिन्सातेनैवसहावसत् ॥ ४० ॥ तत्रत्रीन्जनयामासदुर्जयादीन्महारथान्॥ तथात्वमपिकल्याणिब्राह्मणात्तपसाधिकात्॥ मन्नियोगाद्यतक्षिप्रमपत्योत्पादनंप्रति॥ ४१॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुपृथासंवादेविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२०॥ ॥ ७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तामहाराजकुंतीपांडुमभाषत॥ कुरूणामृषभंवीरं तदाभूमिपतिंपतिं॥ १॥ नमामर्हसिधर्मज्ञवक्तुमेवंकथंचन॥ धर्मपत्नीमभिरतांत्वयिराजीवलोचने॥ २॥ त्वमेवतुमहाबाहोमय्यपत्यानिभारत॥ वीरवीर्योपपन्नानिधर्मतोजनयिष्यसि॥ ३॥ स्वर्गंमनुजशार्दूलगच्छेयंसहितात्वया॥ अपत्यायचमांगच्छत्वमेवकुरुनंदन॥ ४॥ नत्वहंमनसाप्यन्यंगच्छेयंत्वदृतेनरं॥ त्वत्तःप्रतिविशिष्टश्चकोन्योऽस्तिभुविमानवः॥ ५॥ इमांचतावद्धर्मात्मन्पौराणींशृणुमेकथां ॥ परिश्रुतांविशालाक्षकीर्त्तयिष्यामियामहं ॥ ६ ॥ व्युषिताश्वइतिख्यातोबभूवकिलपार्थिवः॥ पुरापरमधर्मिष्ठःपूरोर्वंशविवर्धनः॥७॥ तस्मिंश्चयजमानेवैधर्मात्मनिमहाभुजे ॥ उपागमंस्ततोदेवाःसेंद्राद्देवर्षिभिःसह॥ ८॥ अमाद्यदिंद्रःसोमेनदक्षिणाभिर्द्विजातयः॥ व्युषिताश्वस्यराजर्षेस्ततोयज्ञेमहात्मनः॥ ९॥ देवाब्रह्मर्षयश्चैवचक्रुःकर्मस्वयंतदा ॥ व्युषिताश्वस्ततोराजन्नतिमर्त्यान्व्यरोचत॥ १०॥ सर्वभूतान्प्रतियथातपनःशिशिरात्यये ॥ सविजित्यगृहीत्वाचनृपतीन्राजसत्तमः ॥ ११ ॥ प्राच्यानुदीच्यान्पाश्चात्यान्दाक्षिणात्यानकालयत्॥ अश्वमेधेमहायज्ञेव्युषिताश्वःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ बभूवसहिराजेंद्रोदशनागबलान्वितः ॥ अप्यत्रगाथांगायंतियेपुराणविदोजनाः॥ १३॥ व्युषिताश्वेयशोवृद्धेमनुष्येंद्रेकुरूत्तम॥ व्युषिताश्वःसमुद्रांतांविजित्येमांवसुंधरां ॥ १४ ॥ अपालयत्सर्ववर्णान्पितापुत्रानिवौरसान्॥ यजमानोमहायज्ञैर्ब्राह्मणेभ्योधनंददौ॥ १५॥ अनंतरत्नान्यादायसजहारमहाक्रतून्॥ सुषावचबहून्सोमान्सोमसंस्थास्ततानच॥ १६॥

दीपेविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अकालयत्वशीकृतवान् ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ जहारआहृतवान्चकारेत्यर्थः सोमसंस्थाःअग्निष्टोमात्यग्निष्टोमादयःसप्त ॥ १६ ॥

काक्षीवतीकक्षीवतोदुहिता ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ मृतंमरणंअमृतंमुक्तिर्वानतुब्रह्मलोकांतमैश्वर्यं ॥ २२ ॥ २३ ॥ अनिवर्तितुंगच्छंतंम्रियमाणमित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ आधयोमनो

आसीत्काक्षीवतीचास्यभार्यापरमसंमता ॥ भद्रानाममनुष्येंद्ररूपेणासदृशीभुवि ॥ १७ ॥ कामयामासतुस्तौचपरस्परमितिश्रुतं ॥ सतस्यांकामसंपन्नो यक्ष्मणासमपद्यत ॥ १८ ॥ ॥ तेनाचिरेणकालेनजगामास्तमिवांशुमान् ॥ तस्मिन्प्रेतेमनुष्येंद्रेभार्याऽस्यभृशदुःखिता ॥ १९ ॥ अपुत्रापुरुषव्याघ्रविललापेतिनःश्रुतं ॥ भद्रापरमदुःखार्त्तातन्निबोधजनाधिप ॥ २० ॥ भद्रोवाच नारीपरमधर्मज्ञसर्वाभर्तृविनाकृता ॥ पतिंविनाजीवतियानसाजीवतिदुःखिता ॥ २१ ॥ पतिंविनामृतंश्रेयोनार्याःक्षत्रियपुंगव ॥ त्वद्गतिंगंतुमिच्छामिप्रसीदस्वनयस्वमां ॥ २२ ॥ त्वयाहीनाक्षणमपिनाहंजीवितुमुत्सहे ॥ प्रसादंकुरुमेराजन्नितस्तूर्णंनयस्वमां ॥ २३ ॥ पृष्ठतोऽनुगमिष्यामिसमेषुविषमेषुच ॥ त्वामहंनरशार्दूलगच्छंतमनिवर्त्तितुं ॥ २४ ॥ छायेवानुगताराजन्सततंवशवर्तिनी ॥ भविष्यामिनरव्याघ्रनित्यंप्रियहितेरता ॥ २५ ॥ अद्यप्रभृतिमांराजन्कष्टाहृदयशोषणाः ॥ आधयोऽभिभविष्यंतित्वामृतेपुष्करेक्षण ॥ २६ ॥ अभाग्ययामयानूनंवियुक्ताःसहचारिणः ॥ तेनमेविप्रयोगोयमुपपन्नस्त्वयासह ॥ २७ ॥ विप्रयुक्तातुयापत्यामुहूर्त्तमपिजीवति ॥ दुःखंजीवतिसापापानरकस्थेवपार्थिव ॥ २८ ॥ संयुक्ताविप्रयुक्ताश्चपूर्वदेहेकृतामया ॥ तदिदंकर्मभिःपापैःपूर्वदेहेषुसंचितं ॥ २९ ॥ दुःखंमामनुसंप्राप्तंराजंस्त्वद्विप्रयोगजं ॥ अद्यप्रभृत्यहंराजन्कुशसंस्तरशायिनी ॥ भविष्याम्यसुखाविष्टात्वद्दर्शनपरायणा ॥ ३० ॥ दर्शयस्वनरव्याघ्रशाधिमामसुखान्वितां ॥ कृपणांचाथकरुणंविलपंतींनरेश्वर ॥ ३१ ॥ कुंत्युवाच एवंबहुविधंतस्यांविलपंत्यांपुनःपुनः ॥ तंशवंसंपरिष्वज्यवाक्किलांऽतर्हिताऽब्रवीत् ॥ ३२ ॥ उत्तिष्ठभद्रेगच्छत्वंददानीहवरंतव ॥ जनयिष्याम्यपत्यानित्वय्यहंचारुहासिनि ॥ ३३ ॥ आत्मकीयेवरारोहेशयनीयेचतुर्दशीं ॥ अष्टमींवाकृतुस्नातासंविशेथामयासह ॥ ३४ ॥ एवमुक्तातुसादेवीतथाचक्रेपतिव्रता ॥ यथोक्तमेवतद्वाक्यंभद्रापुत्रार्थिनीतदा ॥ ३५ ॥ सातेनसुषुवेदेवीशवेनभरतर्षभ ॥ त्रीन्शाल्वांश्चतुरोमद्रान्सुतान्भरतसत्तम ॥ ३६ ॥

व्यथाः ॥ २६ ॥ सहचारिणः मिथुनिनः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शवंप्रेतशरीरं संपरिष्वज्य विलपंत्यामित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ५ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अनावृताःसर्वैर्द्रष्टुंयोग्याः कामचारोरतिसुखंतदर्थंविहारिण्यःपर्यटनशीलाः स्वतंत्राःभर्त्रादिभिरनिवार्याः ॥ ४ ॥ पतीन्व्युच्चरमाणानांव्यभिचरंतीनां ॥ ५ ॥ अनुविधीयंते अनुसार्यंतेईश्वरेण ॥ ६ ॥ दृश्यतेचवेदेनकांचनपरिहरेदितिवामदेव्यव्रतेषुमैथुनार्थिन्याः स्त्रियाःप्रत्याख्याननिषेधः ॥ ७ ॥ नचिरात्अल्पकालतः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ श्वेतकेतोर्मातरंपितुःसमक्षं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ स्थिताःव्यवस्थिताः नचक्षमेनक्षमांकृतवान् यथास्तेनोग्रथा

तथात्वमपिमय्येवंमनसाभरतर्षभ ॥ शक्तोजनयितुंपुत्रांस्तपोयोगबलान्वितः ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिव्युषिताश्वोपाख्यानेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ ५॥ ॥ ५॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तयाराजातांदेवींपुनरब्रवीत् ॥ धर्मविद्धर्मसंयुक्तमिदंवचनमुत्तमं ॥ १ ॥ पांडुरुवाच एवमेतत्पुराकुंतिव्युषिताश्वश्चकारह ॥ यथात्वयोक्तंकल्याणिसत्यासीदमरोपमः ॥ २ ॥ अथत्विदंप्रवक्ष्यामिधर्मतत्त्वंनिबोधमे ॥ पुराणमृषिभिर्दृष्टंधर्मविद्भिर्महात्मभिः ॥ ३ ॥ अनावृताःकिलपुरास्त्रियआसन्वरानने ॥ कामचारविहारिण्यःस्वतंत्राश्चारुहासिनि ॥ ४ ॥ तासांव्युच्चरमाणानांकौमारात्सुभगेपतीन् ॥ नाधर्मोऽभूद्वरारोहेसहिधर्मःपुराऽभवत् ॥ ५॥ तंचैवधर्मंपौराणंतिर्यग्योनिगताःप्रजाः ॥ अद्याप्यनुविधीयंतेकामक्रोधविवर्जिताः ॥ ६ ॥ प्रमाणदृष्टोधर्मोऽयंपूज्यतेचमहर्षिभिः ॥ उत्तरेषुचरंभोरुकुरुष्वद्यापिपूज्यते ॥ ७॥ स्त्रीणामनुग्रहकरःसहिधर्मःसनातनः ॥ अस्मिंस्तुलोकेनचिरान्मर्यादेयंशुचिस्मिते ॥ ८ ॥ स्थापितायेनयस्माच्चतन्मेविस्तरतःशृणु ॥ बभूवोद्दालकोनाममहर्षिरितिनःश्रुतं ॥ ९॥ श्वेतकेतुरितिख्यातःपुत्रस्तस्याभवन्मुनिः ॥ मर्यादेयंकृतातेनधर्म्यावैश्वेतकेतुना ॥ १० ॥ कोपात्कमलपत्राक्षियदर्थंतन्निबोधमे ॥ श्वेतकेतोःकिलपुरासमक्षंमातरंपितुः ॥ ११ ॥ जग्राहब्राह्मणःपाणौगच्छावइतिचाब्रवीत् ॥ ऋषिपुत्रस्ततःकोपंचकारामर्षचोदितः ॥ १२ ॥ मातरंतांतथादृष्ट्वानीयमानांबलादिव ॥ क्रुद्धंतंतुपितादृष्ट्वा श्वेतकेतुमुवाचह ॥ १३ ॥ मातातकोपंकार्षीस्त्वमेषधर्मःसनातनः ॥ अनावृताहिसर्वेषांवर्णानामंगनाभुवि ॥ १४ ॥ यथागावःस्थितास्तातस्वेस्वेवर्णेतथा प्रजाः ॥ ऋषिपुत्रोऽथतंधर्मंश्वेतकेतुर्नचक्षमे ॥ १५ ॥

भ्रूणहैवमेषभवतियोऽयोनौरेतःसिंचतीत्ययोनौआदारेषुपुंसांगमनात्प्रत्यवायःश्रुतिसिद्धः तथाअमीषांनिष्कृतंजारिणीवेतिमंत्रेजारिण्यानिष्कृतेःपीडायाश्चदर्शनात्स्त्रीणामपिपरसंगेदोषोस्त्येवोक्तः तथापिश्रौतार्थस्यैवकयाचिद्भंग्याव्यवस्थेयंविहितेतिज्ञेयं अथवाव्युच्चरणेतेजस्विनांनदोषःकिंतुपृथग्जनानामेवेतितात्पर्यं अन्यथा कृष्णस्यापिपारदार्यदोषप्रसक्तेः अहल्यादिजाराणामिंद्रादीनांतद्प्रसक्तेश्चेत्यास्तांतावत् ॥ १५ ॥

॥ १६॥ १७॥ १८ ॥ प्रकृतोपयुक्तमाह पत्येति अयुक्तमपिभर्त्राज्ञयास्त्रीभिरवश्यंकर्तव्यमितिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ पुराणंयुगांतरीयं ॥

त्वकारचैवमर्यादामिमांस्त्रीपुंसयोर्भुवि ॥ मानुषेषुमहाभागेनत्वेवान्येषुजंतुषु ॥ १६ ॥ तदाप्रभृतिमर्यादास्थितेयमितिनःश्रुतं ॥ व्युच्चरंत्याःपतिंनार्याअद्य प्रभृतिपातकं ॥ १७॥ भ्रूणहत्यासमंघोरंभविष्यत्यसुखावहं ॥ भार्यांतथाव्युच्चरतःकौमारब्रह्मचारिणीं ॥ १८॥ पतिव्रतामेतदेवभवितापातकंभुवि ॥ पत्या नियुक्तायाचैवपत्नीपुत्रार्थमेवच ॥ १९ ॥ नकरिष्यतितस्याश्चभविष्यतितदेवहि ॥ इतितेनपुराभीरुमर्यादास्थापिताबलात् ॥ २० ॥ उद्दालकस्यपुत्रेणध र्म्यांवैश्वेतकेतुना ॥ सौदासेनचरंभोरुनियुक्तापुत्रजन्मनि ॥ २१॥ मदयंतीजगामर्षिंवसिष्ठमितिनःश्रुतं ॥ तस्माल्लेभेचसापुत्रमश्मकंनामभाविनी ॥ २२॥ एवंकृतवतीसापिभर्त्तुःप्रियचिकीर्षया ॥ अस्माकमपितेजन्मविदितंकमलेक्षणे ॥ २३ ॥ कृष्णद्वैपायनाद्भीरुकुरूणांवंशवृद्धये ॥ अतएतानिसर्वाणिका रणानिसमीक्ष्यवै ॥ २४ ॥ ममैतद्वचनंधर्म्यंकर्तुमर्हस्यनिंदिते ॥ ऋतावृतौराजपुत्रिस्त्रियाभर्त्तापतिव्रते ॥ २५ ॥ नातिवर्त्तव्यइत्येवंधर्मंधर्मविदोविदुः ॥ शे षेष्वन्येषुकालेषुस्वातंत्र्यंस्त्रीकिलार्हति ॥ २६ ॥ धर्ममेवंजनाःसंतःपुराणंपरिचक्षते ॥ भर्त्ताभार्यांराजपुत्रिधर्म्यंवाऽधर्म्यमेववा ॥ २७ ॥ यद्ब्रूयात्तत्तथाका र्यमितिवेदविदोविदुः ॥ विशेषतःपुत्रगृद्धीहीनःप्रजननात्स्वयं ॥ २८ ॥ यथाऽहमनवद्यांगिपुत्रदर्शनलालसः ॥ तथारक्तांगुलिनिभःपद्मपत्रनिभःशुभे ॥ २९ ॥ प्रसादाऽर्थमयातेऽयंशिरस्यभ्युद्यतोंऽजलिः ॥ मन्नियोगात्सुकेशांतेद्विजातेस्तपसाऽधिकात् ॥ ३० ॥ पुत्रान्गुणसमायुक्तानुत्पादयितुमर्हसि ॥ त्व त्कृतेहंपृथुश्रोणिगच्छेयंपुत्रिणांगतिं ॥ ३१ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तातत:कुंतीपांडुंपरपुरंजयं ॥ प्रत्युवाचवरारोहाभर्तुःप्रियहितेरता ॥ ३२ ॥ पितृवेश्मन्यहंबालानियुक्ताऽतिथिपूजने ॥ उग्रंपर्यचरंतत्रब्राह्मणंसंशितव्रतं ॥ ३३ ॥ निगूढनिश्चयंधर्मेयंतंदुर्वाससंविदुः ॥ तमहंसंशितात्मानंसर्वयत्नैर तोषयं ॥ ३४॥ समेऽभिचारसंयुक्तमाचष्टभगवान्वरं ॥ मंत्रंत्विमंचमेप्रादादब्रवीच्चैवमामिदं ॥ ३५॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ रक्तांगुलिभिर्नितरांभातीतिरक्तांगुलिनिभः पद्मपत्रंनिभाउपमायस्यसतथा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अभिचारोदेवताकर्षणशक्तिस्तद्युक्तं ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ विलंबासहःपांडुरुवाचार्यैवेति ॥ ४० ॥ नःक्षत्रियाणांधर्मःपालनंअधर्मेणनसंयुज्यतिनसंभवतिअतःकेवलाद्धर्मादेवपुत्रएष्टव्यइतिभावः यंधर्मइतिमन्यतेलोकःस नोनःधर्मइतिसंबंधः ॥ ४१ ॥ धार्मिकश्चेत्यत्रहेतुमाह धर्मेणेति धर्मेणस्वविहितेनलौकिकवैदिकाचारेण ॥ ४२ ॥ उपचारआदरः अभिचारोव्याख्यातस्ताभ्यां ॥ ४३ ॥ भर्त्रातथोक्तासतीतथेत्युक्त्वेति योजना प्रदक्षिणंअग्न्यानुकूलंअवर्त्ततवर्त्तनंकृतवती ॥ ४४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ संवत्सरधृतेइति ॥ १ ॥ जप्यंमंत्रं

यंयंदेवंत्वमेतेनमंत्रेणावाहयिष्यसि ॥ अकामोवासकामोवावशंतेसमुपैष्यति ॥ ३६ ॥ तस्यतस्यप्रसादात्तेराज्ञिपुत्रोभविष्यति ॥ इत्युक्ताऽहंतदातेनपितृ वेश्मनिभारत ॥ ३७ ॥ ब्राह्मणस्यवचस्तथ्यंतस्यकालोऽयमागतः ॥ अनुज्ञातात्वयादेवमाह्वयेयमहंनृप ॥ ३८ ॥ तेनमंत्रेणराजर्षेयथास्यान्नौप्रजाहिता ॥ आवाहयामिकंदेवंब्रूहिसत्यवतांवर ॥ त्वत्तोऽनुज्ञाप्रतीक्षांमांविद्ध्यस्मिन्कर्मणिस्थितां ॥ ३९ ॥ पांडुरुवाच अद्यैवत्वंवरारोहेप्रयतस्वयथाविधि ॥ धर्ममावाहयशुभेसहिलोकेषुपुण्यभाक् ॥ ४० ॥ अधर्मेणननोधर्मःसंयुज्यतिकथंचन ॥ लोकश्चायंवरारोहेधर्मोऽयमितिमन्यते ॥ ४१ ॥ धार्मिकश्चकुरूणां सभविष्यतिनसंशयः ॥ धर्मेणचापिदत्तस्यनाधर्मेरंस्यतेमनः ॥ ४२ ॥ तस्माद्धर्मंपुरस्कृत्यनियतात्वंशुचिस्मिते ॥ उपचाराभिचाराभ्यांधर्ममावाहयस्ववै ॥ ४३ ॥ वैशंपायनउवाच सातथोक्तातथेत्युक्त्वातेनभर्त्रावरांगना ॥ अभिवाद्याभ्यनुज्ञाताप्रदक्षिणमवर्त्तत ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदि पर्वणिसंभवपर्वणिकुंतीपुत्रोत्पत्त्यनुज्ञानेद्वाविंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच संवत्सरधृतेगर्भेगांधार्या जनमेजय ॥ आह्वयामासवैकुंतीगर्भार्थेधर्ममच्युतं ॥ १ ॥ साबलिंत्वरितादेवीधर्मायोपजहारह ॥ जजापविधिवज्जप्यंदत्तंदुर्वाससापुरा ॥ २ ॥ आजगा मततोदेवोधर्मोमंत्रबलात्ततः ॥ विमानेसूर्यसंकाशेकुंतीयत्रजपस्थिता ॥ ३ ॥ विहस्यतांततोब्रूयाःकुंतिकिंतेददाम्यहं ॥ सातंविहस्यमानाऽप्युत्रंदेह्यब्र वीदिदं ॥ ४ ॥ संयुक्तासाहिधर्मेणयोगमूर्तिधरेणह ॥ लेभेपुत्रंवरारोहासर्वप्राणभृतांहितं ॥ ५ ॥ ऐंद्रेचंद्रसमायुक्तेमुहूर्त्तेऽभिजितेऽष्टमे ॥ दिवामध्यगतेसूर्ये तिथौपूर्णेऽतिपूजिते ॥ ६ ॥

धर्मंदेवतारूपं ॥ २ ॥ विमानेस्थित्वाआजगामेत्यन्वयः जपस्थिताजपनिष्ठा ॥ ३ ॥ ततोविहस्यतांअब्रवीदित्यपकृष्यते हेकुंतिकिंतेददामितद्ब्रूयाइतिसंबंधः ब्रूयादित्यपपाठोलकारव्यत्ययोवाऽर्थः वि हस्यमानाधर्मेण ॥ ४ ॥ ५ ॥ ऐंद्रेज्येष्ठानक्षत्रे अष्टमेसंवत्सरारंभात् अभिजितेऽभिजिति त्रिंशन्मुहूर्त्तस्याह्नोष्टमेमुहूर्त्ते दिवाशुक्लपक्षे मध्यगतेतुलायनगते तिथौपूर्णे पूर्णायांपंचम्यां अयंयोगःप्रायेणा श्विनशुक्लपंचम्यांभवतीतितत्रैवधर्मराजस्यजन्मेत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रथितोमहान् विश्रुतःकीर्त्तिमान् ॥९॥ १० ॥११ ॥१२ ॥१३ ॥१४ ॥१५॥ अंकात्पतनेहेतुमाह कुंतीति ॥१६ ॥ संत्रुमंयेनशिलापिचूर्णीभूतातादृशेप्याघातेस्तितियस्य निद्राभंगोपिनजातः

समृद्धयशसंकुंतीसुपावप्रवरंसुतं ॥ जातमात्रेसुतेतस्मिन्वागुवाचाशरीरिणी ॥ ७ ॥ एषधर्मभृतांश्रेष्ठोभविष्यतिनरोत्तमः ॥ विक्रांतःसत्यवाक्चैवराजापृथ्व्यांभविष्यति ॥८॥ युधिष्ठिरइतिख्यातःपांडोःप्रथमजःसुतः ॥ भविताप्रथितोराजात्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥९॥ यशसातेजसाचैववृत्तेनचसमन्वितः ॥ धार्मिकंतंसुतंलब्ध्वापांडुस्तांपुनरब्रवीत् ॥ १० ॥ प्राहुःक्षत्रंबलज्येष्ठंबलज्येष्ठंसुतंवृणु ॥ ततस्तथोक्ताभर्त्रातुवायुमेवाजुहावसा ॥ ११ ॥ ततस्तामागतोवायुर्मृगारूढोमहाबलः ॥ किंतेकुंतिददाम्यद्यब्रूहियत्तेहृदिस्थितं ॥ १२ ॥ सासलज्जाविहस्याहपुत्रंदेहिसुरोत्तम ॥ बलवंतंमहाकायंसर्वदर्पप्रभंजनं ॥ १३ ॥ तस्माज्जज्ञेमहाबाहुर्भीमोभीमपराक्रमः ॥ तमप्यतिबलंजातंवागुवाचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ सर्वेषांबलिनांश्रेष्ठोजातोयमितिभारत ॥ इदमत्यद्भुतंचासीज्जातमात्रेवृकोदरे ॥ १५ ॥ यदंकात्पतितोमातुःशिलांगात्रैर्व्यचूर्णयत् ॥ कुंतीव्याघ्रभयोद्विग्नासहसोत्पतिताकिल ॥ १६ ॥ नान्वबुध्यतसंसुप्तमुत्संगेस्वेवृकोदरं ॥ ततःसवज्रसंघातःकुमारोन्यपतद्गिरौ ॥ १७ ॥ पततातेनशतधाशिलागात्रैर्विचूर्णिता ॥ तांशिलांचूर्णितांदृष्ट्वापांडुर्विस्मयमागतः ॥ १८ ॥ यस्मिन्नहनिभीमस्तुजज्ञेभरतसत्तम ॥ दुर्योधनोऽपितत्रैवप्रजज्ञेवसुधाधिप ॥ १९ ॥ जातेवृकोदरेपांडुरिदंभूयोऽन्वचिंतयत् ॥ कथंनुमेवरःपुत्रोलोकश्रेष्ठोभवेदिति ॥ ॥ २० ॥ दैवेपुरुषकारेचलोकोऽयंसंप्रतिष्ठितः ॥ तत्रदैवंतुविधिनाकालयुक्तेनलभ्यते ॥ २१ ॥ इंद्रोहिराजादेवानांप्रधानइतिनःश्रुतं ॥ अप्रमेयबलोत्साहोवीर्यवानमितद्युतिः ॥ २२ ॥ तंतोषयित्वातपसापुत्रंलप्स्येमहाबलं ॥ यंदास्यतिसमेपुत्रंसवरीयान्भविष्यति ॥ २३ ॥ अमानुषान्मानुषांश्चसंग्रामेसहनिष्यति ॥ कर्मणामनसावाचातस्मात्तप्स्येमहत्तपः ॥ २४ ॥ ततःपांडुर्महाराजोमंत्रयित्वामहर्षिभिः ॥ दिदेशकुंत्याःकौरव्योव्रतंसांवत्सरंशुभं ॥ २५ ॥ आत्मनाचमहाबाहुरेकपादस्थितोभवत् ॥ उग्रंसतपआस्थायपरमेणसमाधिना ॥ २६ ॥ आरिराधयिषुर्देवंत्रिदशानांतमीश्वरं ॥ सूर्येणसहधर्मात्मापर्यतप्यतभारत ॥ ॥ २७ ॥ तंतुकालेनमहतावासवःप्रत्यपद्यत ॥ शक्रउवाच पुत्रंतवप्रदास्यामित्रिषुलोकेषुविश्रुतं ॥ २८ ॥ ब्राह्मणानांगवांचैवसुहृदांचार्थसाधकं ॥ दुर्हृदांशोकजननंसर्वबांधवनंदनं ॥ २९ ॥ सुतंतेऽग्र्यंप्रदास्यामिसर्वामित्रविनाशनं ॥ इत्युक्तःकौरवोराजावासवेनमहात्मना ॥ ३० ॥

निर्वेदनत्वात्वज्रशरीरत्वादित्यर्थः उत्संगेसमीपे ॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥ समाधिनाध्यानेन परमेणानन्यवृत्तिना सूर्येणसहउदयादस्तमयावधि ॥२७॥२८॥२९॥३० ॥

उवाचकुंतींधर्मात्मादेवराजवचःस्मरन् ॥ उदर्कस्तवकल्याणितुष्टोदेवगणेश्वरः ॥ ३१ ॥ दातुमिच्छतितेपुत्रंयथासंकल्पितंत्वया ॥ अतिमानुषकर्माणंयशस्विनमरिंदमं॥३२॥ नीतिमंतंमहात्मानमादित्यसमतेजसं॥ दुराधर्षंक्रियावंतमतीवाद्भुतदर्शनं॥ ३३ ॥ पुत्रंजनयसुश्रोणिधामक्षत्रियतेजसां॥ लब्धःप्रसादोदेवेंद्रात्तमाह्वयशुचिस्मिते॥ ३४॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तातत:शक्रमाजुहावयशस्विनी॥ अथाजगामदेवेंद्रोजनयामासचार्जुनं॥३५॥ जातमात्रेकुमारेतुवाग्उवाचाशरीरिणी॥ महागंभीरनिर्घोषानभोनादयतीतदा॥ ३६ ॥ शृण्वतांसर्वभूतानांतेषांचाश्रमवासिनां॥ कुंतीमाभाष्यविस्पष्टमुवाचेदंशुचिस्मितां॥ ३७॥ कार्तवीर्यसमःकुंतिशिवतुल्यपराक्रमः॥ एषशक्रइवाजय्योयशस्तेप्रथयिष्यति॥ ३८॥ अदित्याविष्णुनाप्रीतिर्यथाभूदभिवर्धिता॥ तथाविष्णुसमःप्रीतिंवर्धयिष्यतितेऽर्जुनः॥ ३९॥ एषमद्रान्वशेकृत्वाकुरूंश्चसहसोमकैः॥ चेदिकाशिकरूषांश्चकुरुलक्ष्मींवहिष्यति ॥ ४० ॥ एतस्यभुजवीर्येणखांडवेहव्यवाहनः॥ मेदसासर्वभूतानांतृप्तिंयास्यतिवैपरां॥ ४१ ॥ ग्रामणीश्चमहीपालानेषजित्वामहाबलः॥ भ्रातृभिःसहितोवीरस्त्रीन्मेधानाहरिष्यति॥ ४२॥ जामदग्न्यसमःकुंतिविष्णुतुल्यपराक्रमः॥ एषवीर्यवतांश्रेष्ठोभविष्यतिमहायशाः॥ ४३॥ एषयुद्धेमहादेवंतोषयिष्यतिशंकरं॥ अस्त्रंपाशुपतंनामतस्मात्तुष्टादवाप्स्यति॥ ४४ ॥ निवातकवचानामदैत्याविबुधविद्विषः॥ शक्राज्ञयामहाबाहुस्तान्वधिष्यतितेसुतः॥ ४५॥ तथादिव्यानिचास्त्राणिनिखिलेनाहरिष्यति॥ विप्रनष्टांश्रियंचायमाहर्त्तापुरुषर्षभः॥४६॥ एतामत्यद्भुतांवाचंकुंतीशुश्रावसूतके॥ वाचमुच्चरितामुच्चैस्तांनिशम्यतपस्विनां॥ ४७॥ बभूवपरमोहर्षःशतशृंगनिवासिनां॥ तथादेवनिकायानांसेंद्राणांचदिवौकसां॥४८॥ आकाशेदुंदुभीनांचबभूवतुमुलःस्वनः॥ उदतिष्ठन्महाघोषःपुष्पवृष्टिभिरावृतः॥४९॥ समवेत्यचदेवानांगणाःपार्थमपूजयन्॥ काद्रवेयावैनतेयागंधर्वाप्सरसस्तथा॥ प्रजानांपतयःसर्वेसप्तचैवमहर्षयः॥५०॥ भरद्वाजःकश्यपोगौतमश्चविश्वामित्रोजमदग्निर्वसिष्ठः॥ यश्चोदितोभास्करेऽभूत्प्रनष्टेसोऽप्यत्रात्रिर्भगवानाजगाम॥५१॥ मरीचिरंगिराश्चैवपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः॥ दक्षःप्रजापतिश्चैवगंधर्वाप्सरसस्तथा॥ ५२॥ दिव्यमाल्यांबरधराःसर्वालंकारभूषिताः॥ उपगायंतिबीभत्सुंनृत्यंतेऽप्सरसांगणाः॥ ५३॥

॥ ४७ ॥ देवनिकायानांदेवतानिलयानांविमानानां तेनतत्स्थानदेवानामितिलक्ष्यते ॥४८ ॥४९ ॥५०॥ ५१ ॥५२॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

तथामहर्षयश्चापिजेपुस्तत्रसमंततः ॥ गंधर्वैःसहितःश्रीमान्प्रागायतचतुंबुरुः ॥५४॥ भीमसेनोग्रसेनौचऊर्णायुरनघस्तथा ॥ गोपतिर्धृतराष्ट्रश्चसूर्यवर्चास्तथाष्टमः ॥ ५५ ॥ युगपस्तृणपःकार्ष्णिर्नंदिश्चित्ररथस्तथा ॥ त्रयोदशःशालिशिराःपर्जन्यश्चचतुर्दशः ॥ ५६ ॥ कलिःपंचदशश्चैवनारदश्चात्रषोडशः ॥ ऋत्वाबृहत्त्वाबृहकःकरालश्चमहामनाः ॥ ५७ ॥ ब्रह्मचारीबहुगुणःसुवर्णश्चेतिविश्रुतः ॥ विश्वावसुर्भुमन्युश्चसुचंद्रश्चशरुस्तथा ॥ ५८ ॥ गीतमाधुर्यसंपन्नौविख्यातौचहहाहुहू ॥ इत्येतेदेवगंधर्वाजग्मुस्तत्रनराधिप ॥५९॥ तथैवाप्सरसोहृष्टाःसर्वालंकारभूषिताः ॥ ननृतुर्वैमहाभागाजगुश्चायतलोचनाः ॥ ६० ॥ अनूचानाऽनवद्याचगुणमुख्यागुणावरा ॥ अद्रिकाचतथासोमामिश्रकेशीत्वलंबुषा ॥६१॥ मरीचिःशुचिकाचैवविद्युत्पर्णातिलोत्तमा ॥ अंबिकालक्षणाक्षेमादेवीरंभामनोरमा ॥६२॥ असिताचसुबाहुश्चसुप्रियाचवपुस्तथा ॥ पुंडरीकासुगंधाचसुरसाचप्रमाथिनी ॥६३॥ काम्याशारद्वतीचैवननृतुस्तत्रसंघशः ॥ मेनकासहजन्याचकर्णिकापुंजिकस्थला ॥ ६४ ॥ ऋतुस्थलाघृताचीचविश्वाचीपूर्वचित्त्यपि ॥ उम्लोचेतिचविख्याताप्रम्लोचेतिचतादश ॥ ६५ ॥ उर्वश्येकादशीतासांजगुश्चायतलोचनाः ॥ धाताऽर्यमाचमित्रश्चवरुणोंऽशोभगस्तथा ॥ ६६ ॥ इंद्रोविवस्वान्पूषाचत्वष्टाचसवितातथा ॥ पर्जन्यश्चैवविष्णुश्चआदित्याद्वादशस्मृताः ॥ महिमानंपांडवस्यवर्धयंतोंऽबरेस्थिताः ॥ ६७ ॥ मृगव्याधश्चसर्पश्चनिर्ऋतिश्चमहायशाः ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यःपिनाकीचपरंतप ॥ ६८ ॥ दहनोऽथेश्वरश्चैवकपालीचविशांपते ॥ स्थाणुर्भगश्चभगवान्रुद्रास्तत्रावतस्थिरे ॥ ६९ ॥ अश्विनौवसवश्चाष्टौमरुतश्चमहाबलाः ॥ विश्वेदेवास्तथासाध्यास्तत्रासन्परितःस्थिताः ॥ ७० ॥ कर्कोटकोऽथसर्पश्चवासुकिश्चभुजंगमः ॥ कच्छपश्चाथकुंडश्चतक्षकश्चमहोरगः ॥ ७१ ॥ आययुस्तपसायुक्तामहाक्रोधामहाबलाः ॥ एतेचान्येचबहवस्तत्रनागाव्यवस्थिताः ॥ ७२ ॥ तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्चगरुडश्चासितध्वजः ॥ अरुणश्चारुणिश्चैववैनतेयाव्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥ तांश्चदेवगणान्सर्वांस्तपःसिद्धामहर्षयः ॥ विमानगिर्यग्रगतान्ददृशुर्नेतरेजनाः ॥ ७४ ॥

*अत्रैकःसविताअधिकः

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ कुंतीति ॥ १ ॥ विगुणेप्रजोत्पादनानधिकृते अवरत्वेकनिष्ठत्वे वरार्हायाःकुंत्याअपेक्षया ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ संरंभःअभिमानः ॥ ६ ॥ ममेति इष्टमनिष्टंवावक्ष्यसीतिसंदेहेनत्वांवक्तुंनप्रसहेइत्यर्थः ॥ ७ ॥ मत्वाज्ञात्वा प्रतिपत्स्यतेअंगीकरिष्यति

तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंविस्मितामुनिसत्तमाः ॥ अधिकांस्मततनोत्पत्तिमवर्त्तन्पांडवान्प्रति ॥ ७५ ॥ पांडुस्तुपुनरेवैनांपुत्रलोभान्महायशाः ॥ वक्तुमैच्छद्धर्मपत्नीं कुंतीत्वेनमथाब्रवीत् ॥ ७६ ॥ नातश्चतुर्थंप्रसवमापत्स्वपिवदंत्युत ॥ अतःपरंस्वैरिणीस्याद्बंधकीपंचमेभवेत् ॥ ७७ ॥ सत्वंविद्वन्धर्ममिममधिगम्यकथंनुमां ॥ अपत्यार्थंसमुत्क्रम्यप्रमादादिवभाषसे ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडवोत्पत्तौत्रयोविंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १२३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच कुंतीपुत्रेषुजातेषुधृतराष्ट्रात्मजेषुच ॥ मद्रराजसुतापांडुंरहोवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ नमेऽस्तित्वयिसंतापोविगुणेऽपिपरंतप ॥ नावरत्वेवरार्हायाःस्थित्वाचानघनित्यदा ॥ २ ॥ गांधार्याश्चैवनृपतेजातंपुत्रशतंतथा ॥ श्रुत्वानमेतथादुःखमभवत्कुरुनंदन ॥ ३ ॥ इदंतुमेमहद्दुःखंतुल्यतायामपुत्रता ॥ दिष्ट्यात्विदानींभर्तुर्मेकुंत्यामप्यस्तिसंततिः ॥ ४ ॥ यदित्वपत्यसंतानंकुंतिराजसुतामयि ॥ कुर्यादनुग्रहोमेस्यात्तवचापिहितंभवेत् ॥ ५ ॥ संरंभोहिसपत्नीत्वाद्वक्तुंकुंतिसुतांप्रति ॥ यदितुत्वंप्रसन्नोमेस्वयमेनांप्रचोदय ॥ ६ ॥ पांडुरुवाच ममाप्येषसदामाद्रिहृद्यर्थःपरिवर्त्तते ॥ नतुत्वांप्रसहेवक्तुमिष्टानिष्टविवक्षया ॥ ७ ॥ तवत्विदंमतंमत्वाप्रयतिष्याम्यतःपरं ॥ मन्येध्रुवंमयोक्तासावचनंप्रतिपत्स्यते ॥ ८ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकुंतींपुनःपांडुर्विविक्तइदमब्रवीत् ॥ कुलस्यममसंतानंलोकस्यचकुरुप्रियं ॥ ९ ॥ ममचापिंडनाशायपूर्वेषामपिचात्मनः ॥ मत्प्रियार्थंचकल्याणिकुरुकल्याणमुत्तमं ॥ १० ॥ यशसोऽर्थायचैवत्वंकुरुकर्मसुदुष्करं ॥ प्राप्याधिपत्यमिंद्रेणयज्ञैरिष्टंयशोऽर्थिना ॥ ११ ॥ तथामंत्रविदोविप्रास्तपस्तप्त्वासुदुष्करं ॥ गुरूनभ्युपगच्छंतियशसोऽर्थायभाविनि ॥ १२ ॥ तथाराजर्षयःसर्वेब्राह्मणाश्चतपोधनाः ॥ चक्रुरुच्चावचंकर्मयशसोऽर्थायदुष्करं ॥ १३ ॥ सात्वंमाद्रींप्लवेनैवतारयैनामनिंदिते ॥ अपत्यसंविभागेनपरांकीर्तिमवाप्नुहि ॥ १४ ॥

॥ ८ ॥ संतानंअविच्छेदं लोकस्यप्रियं बलवत्पजातत्वेननिर्भयत्वं ॥ ९ ॥ ममपूर्वेषांचअपिंडविनाशायपिंडविनाशाभावाय बहुषुपुत्रेषुकस्यचिदपिपुत्रस्यसंततेरविच्छेदसंभवादित्यर्थः कल्याणंपुत्रांतरोत्पादनं ॥ १० ॥ यशसइति कृतकृत्याअपियशोर्थंदेवगुर्वाद्याराधनंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

एवंपांडुंप्रतिउक्त्वाकुंत्यामंत्रेकृतेसतिकुंतीमाद्रींअब्रवीदितियोजना ॥१५॥१६॥ १७॥ अत्यश्विनौअश्विभ्यामधिकौ ॥१८॥ १९॥२०॥२१॥ अनुसंवत्सरंसंवत्सरमनुपश्चाज्जाताअपिदेवताभावात्सर्वेपंच

वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाब्रवीन्माद्रींसकृच्चिंतयदैवतं ॥ तस्मात्तेभवितापत्यमनुरूपमसंशयं ॥ १५ ॥ ततोमाद्रीविचार्यैवंजगाममनसाऽश्विनौ ॥ तावागम्यसुतौतस्यांजनयामासतुर्यमौ ॥ १६ ॥ नकुलंसहदेवंचरूपेणाप्रतिमौभुवि ॥ तथैवतावपियमौवागुवाचाशरीरिणी ॥ १७ ॥ सत्वरूपगुणोपेतौभवतोऽत्यश्विनाविति ॥ भासतस्तेजसाऽत्यर्थंरूपद्रविणसंपदा ॥ १८ ॥ नामानिचक्रिरेतेषांशतशृंगनिवासिनः ॥ भक्त्याचकर्मणाचैवतथाशीर्भिर्विशांपते ॥ ॥ १९ ॥ ज्येष्ठंयुधिष्ठिरेत्येवंभीमसेनेतिमध्यमं ॥ अर्जुनेतितृतीयंचकुंतीपुत्रानकल्पयन् ॥ २० ॥ पूर्वजंनकुलेत्येवंसहदेवेतिचापरं ॥ माद्रीपुत्रावकथयंस्तेविप्राःप्रीतमानसाः ॥ २१ ॥ अनुसंवत्सरंजाताअपितेकुरुसत्तमाः ॥ पांडुपुत्राव्यराजंतपंचसंवत्सराइव ॥ २२ ॥ महासत्वामहावीर्यामहाबलपराक्रमाः ॥ पांडुर्दृष्ट्वासुतांस्तांस्तुदेवरूपान्महौजसः ॥ २३ ॥ मुदंपरमिकांलेभेननंदचनराधिपः ॥ ऋषीणामपिसर्वेषांशतशृंगनिवासिनां ॥ २४ ॥ प्रियावभूवुस्तासांचतथैवमुनियोषितां ॥ कुंतीमथपुनःपांडुर्माद्र्यर्थेसमचोदयत् ॥ २५ ॥ तमुवाचपृथाराजन्रहस्युक्तातदासती ॥ उक्तासकृद्द्वंद्वमेषालेभेतेनास्मिवंचिता ॥ २६ ॥ बिभेम्यस्याःपरिभवात्कुस्त्रीणांगतिरीदृशी ॥ नाज्ञासिषमहंमूढाद्वंद्वाह्वानेफलद्वयं ॥ २७ ॥ तस्मान्नाहंनियोक्तव्यात्वयैषोऽस्तुवरोमम ॥ एवंपांडोःसुताःपंचदेवदत्तामहाबलाः ॥ २८ ॥ संभूताःकीर्त्तिमंतश्चकुरुवंशविवर्धनाः ॥ शुभलक्षणसंपन्नाःसोमवत्प्रियदर्शनाः ॥ २९ ॥ सिंहदर्पामहेष्वासाःसिंहविक्रांतगामिनः ॥ सिंहग्रीवामनुष्येंद्रावव्रधुर्देवविक्रमाः ॥ ३० ॥ विवर्धमानास्तेतत्रपुण्येहैमवतेगिरौ ॥ विस्मयंजनयामासुर्महर्षीणांसमेयुषां ॥ ३१ ॥ तेचपंचशतंचैवकुरुवंशविवर्धनाः ॥ सर्वेववृधुरल्पेनकालेनाप्स्विवनीरजाः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवप० पांडवोत्पत्तौचतुर्विंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच दर्शनीयांस्ततःपुत्रान्पांडुःपंचमहावने ॥ तान्पश्यन्पर्वतरम्येस्वबाहुबलमाश्रितः ॥ १ ॥ सुपुष्पितवनेकालेकदाचिन्मधुमाधवे ॥ भूतसंमोहनेराजासभार्योव्यचरद्वनं ॥ २ ॥

संवत्सराइवादृश्यंतेत्यर्थः यद्वापंचापिपुत्राव्यराजंत संवत्सराःप्रभवादयइवानुसंवत्सरंजाताइतियोज्यं ॥२२ ॥२३॥ २४॥२५ ॥२६॥२७ ॥२८॥ २९॥३० ॥३१॥ तेपंचपांडवाःशतंचान्येधार्त्तराष्ट्राः नीरजाःपद्माइव ॥ ३२ ॥ इतिआ० नै० भारतभावदीपेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ ९ ॥ दर्शनीयानिति ॥ १ ॥ मधुमाधवेचैत्रवैशाखयोःसंधौनदात्मकेवसंते ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ वयःस्थांयुवतीं तनुवाससंमुक्ष्मवस्त्रांकिंचित्विवृतांगामित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कामपरीतात्माकामेनव्याप्तचित्तः ॥ ९ ॥ १० ॥ बुद्धिर्भयनिश्चयः चेतसाविचारेण ॥ ११ ॥ काल

पलाशैस्तिलकैश्चूतैश्चंपकैःपारिभद्रकैः ॥ अन्यैश्चबहुभिर्वृक्षैःफलपुष्पसमृद्धिभिः ॥३॥ जलस्थानैश्चविविधैःपद्मिनीभिश्चशोभितं ॥ पांडोर्वनंतत्संप्रेक्ष्यप्रजज्ञेहृदिमन्मथः ॥ ५॥ प्रहृष्टमनसंतत्रविचरंतंयथाऽमरं ॥ तंमाद्र्यनुजगामैकावसनंबिभ्रतीशुभं ॥ ५ ॥ समीक्षमाणःसतुतांवयस्थांतनुवाससं ॥ तस्यकामःप्रववृतेगहनेऽग्निरिवोद्गतः ॥ ६ ॥ रहस्येकांतुतांदृष्ट्वाराजाराजीवलोचनां ॥ नशशाकनियंतुंतंकामंकामवशीकृतः ॥ ७ ॥ ततएनांबलाद्राजानिजग्राहरहोगतां ॥ वार्यमाणस्तयादेव्याविस्फुरंत्यायथाबलं ॥ ८ ॥ सतुकामपरीतात्मातंशापंनान्वबुध्यत ॥ माद्रींमैथुनधर्मेणसोऽन्वगच्छद्बलादिव ॥ ९ ॥ जीवितांतायकौरव्यमन्मथस्यवशंगतः ॥ शापजंभयमुत्सृज्यविधिनासंप्रचोदितः ॥ १० ॥ तस्यकामात्मनोबुद्धिःसाक्षात्कालेनमोहिता ॥ संप्रमथ्येंद्रियग्रामंप्रनष्टासहचेतसा ॥ ११ ॥ सतयासहसंगम्यभार्ययाकुरुनंदनः ॥ पांडुःपरमधर्मात्मायुयुजेकालधर्मणा ॥ १२ ॥ ततोमाद्रीसमालिंग्यराजानंगतचेतसं ॥ मुमोचदुःखजंशब्दंपुनःपुनरतीवहि ॥ १३ ॥ सहपुत्रैस्ततःकुंतीमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ आजग्मुःसहितास्तत्रयत्रराजातथागतः ॥ १४ ॥ ततोमाद्र्यब्रवीद्राजन्नार्त्ताकुंतीमिदंवचः ॥ एकैवत्वमिहागच्छतिष्ठंत्वत्रैवदारकाः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यास्तत्रैवाधायदारकान् ॥ हताऽहमितिविक्रुश्यसहसैवाजगामसा ॥ १६ ॥ दृष्ट्वापांडुंचमाद्रींचशयानौधरणीतले ॥ कुंतीशोकपरीतांगीविललापसुदुःखिता ॥ १७ ॥ रक्ष्यमाणोमयानित्यंवीरःसततमात्मवान् ॥ कथंत्वामत्यतिक्रांतःशापंजानन्वनौकसः ॥ १८ ॥ ननुनामत्वयामाद्रिरक्षितव्योनराधिपः ॥ साकथंलोभितवतीविजनेत्वंनराधिपं ॥ १९ ॥ कथंदीनस्यसततंत्वामासाद्यरहोगतां ॥ तंविचिंतयतःशापंप्रहर्षःसमजायत ॥ २० ॥ धन्यात्वमसिबाह्लीकिमत्तोभाग्यतरातथा ॥ दृष्टवत्यसियद्वक्त्रंप्रहृष्टस्यमहीपतेः ॥ २१ ॥ माद्र्युवाच विलपंत्यामयादेविवार्यमाणेनचासकृत् ॥ आत्मानवारितोऽनेनसत्यंदिष्टंचिकीर्षुणा ॥ २२ ॥ कुंत्युवाच अहंज्येष्ठाधर्मपत्नीज्येष्ठंधर्मफलंमम ॥ अवश्यंभाविनोभावान्मामांमाद्रिनिवर्तय ॥ २३ ॥ अन्विष्यामीहभर्तारमहंप्रेतवशंगतं ॥ उत्तिष्ठत्वंविसृज्यैनमिमान्पालयदारकान् ॥ २४ ॥

स्यातीतत्वादिव्यवहारहेतोःषष्ठद्रव्यस्येवधर्मःकालनामकोयस्यमरणस्यतेनकालधर्मणामृत्युना ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ त्वांअत्यतिक्रांतः बलाद्वाक्रांतवान् शोकाकुलत्वादतिशब्दस्याभ्यासः ॥ १८ ॥ त्वयाचरक्षितव्यः ॥ १९ ॥ प्रहर्षःकामः ॥ २० ॥ २१ ॥ आत्माचित्तं दिष्टंशापजंदुरदृष्टं ॥ २२ ॥ २३ ॥ प्रेतवशंप्रेतराजवशं अन्विष्यामिअनुगमिष्यामि ॥ २४ ॥

माद्र्युवाच अहमेवानुयास्यामिभर्त्तारमपलायिनं ॥ नहितृप्तास्मिकामानांज्येष्ठामामनुमन्यतां ॥ २५ ॥ मांचाभिगम्यक्षीणोयंकामाद्भरतसत्तमः ॥ तमुच्छिद्यामस्यकामंकथंनुयमसादने ॥ २६ ॥ नचाप्यहंवर्तयंतीनिर्विशेषंसुतेषुते ॥ वृत्तिमार्येचरिष्यामिस्पृशेदेनस्तथाचमां ॥ २७ ॥ तस्मान्मेसुतयोःकुंतिवर्तितव्यंस्वपुत्रवत् ॥ मांचकामयमानोऽयंराजाप्रेतवशंगतः ॥ २८ ॥ राज्ञःशरीरेणसहममापीदंकलेवरं ॥ दग्धव्यंसुप्रतिच्छन्नमेतदार्येप्रियंकुरु ॥ २९ ॥ दारकेष्वप्रमत्ताचभवेथाश्चहितामम ॥ अतोऽन्यन्नप्रपश्यामिसंदेष्टव्यंहिकिंचन ॥ ३० ॥ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वातंचिताग्निस्थंधर्मपत्नीनरर्षभं ॥ मद्रराजसुतातूर्णमन्वारोहद्यशस्विनी ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडूपरमेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच पांडोरुपरमंदृष्ट्वादेवकल्पामहर्षयः ॥ ततोमंत्रविदःसर्वेमंत्रयांचक्रिरेमिथः ॥ १ ॥ तापसाऊचुः हित्वाराज्यंचराष्ट्रंचसमहात्मामहायशाः ॥ अस्मिन्स्थानेतपस्तप्त्वातापसान्शरणंगतः ॥ २ ॥ सजातमात्रान्पुत्रांश्चदारांश्चभवतामिह ॥ प्रादायोपनिधिंराजापांडुःस्वर्गमितोगतः ॥ ३ ॥ तस्येमानात्मजान्देहंभार्यांचसुमहात्मनः ॥ स्वराष्ट्रंगृह्यगच्छामोधर्मएपहिनःस्मृतः ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच तेपरस्परमामंत्र्यदेवकल्पामहर्षयः ॥ पांडोःपुत्रान्पुरस्कृत्यनगरंनागसाह्वयं ॥ ५ ॥ उदारमनसःसिद्धागमनेचक्रिरेमनः ॥ भीष्मायपांडवान्दातुंधृतराष्ट्रायचैवहि ॥ ६ ॥ तस्मिन्नेवक्षणेसर्वेतानादायप्रतस्थिरे ॥ पांडोर्दारांश्चपुत्रांश्चशरीरेतेचतापसाः ॥ ७ ॥ सुखिनीसापुराभूत्वासततंपुत्रवत्सला ॥ प्रपन्नादीर्घमध्वानंसंक्षिप्तंतदमन्यत ॥ ८ ॥ साप्वदीर्घेणकालेनसंप्राप्ताकुरुजांगलं ॥ वर्धमानपुरद्वारमाससादयशस्विनी ॥ ९ ॥ द्वारिणंतापसाऊचूराजानंचप्रकाशय ॥ तेतुगत्वाक्षणेनैवसभायांविनिवेदिताः ॥ १० ॥ तंचारणसहस्राणांमुनीनामागमंतदा ॥ श्रुत्वानागपुरेनृणांविस्मयःसमपद्यत ॥ ११ ॥ मुहूर्त्तोदितआदित्येसर्वेबालपुरस्कृताः ॥ सदारास्तापसान्द्रष्टुंनिर्ययुःपुरवासिनः ॥ १२ ॥

योरस्थीनि अग्निहोत्राग्निभिःसंस्कारलंभनार्थं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ तन्गमनंसंक्षिप्तममन्यत मुनीनांयोगप्रभावात्स्वदेशगमनौत्कंठ्याद्वा ॥ ८ ॥ वर्द्धमानपुरद्वारंमुख्यद्वारं ॥ ९ ॥ १० ॥ चारणाःदेवगायकागुह्यकाख्यास्तेषांसहस्राणांमुनीनांचागममितिचोध्याहर्त्तव्यः पाठांतरेआरण्यानांसहस्रसंख्यानांमुनीनांचेतियोज्यं ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ व्यतिकरः संघर्षः ॥ १४ ॥ १५ ॥ कौसल्याकाशिराजसुता ॥ १६ ॥ १७ ॥ उपोपविविशुः परिवार्योपविष्टवंतः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अकूजं निःशब्दं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ दिव्येनहेतुनामंत्रेणदेव

स्त्रीसंघाःक्षत्रसंघाश्चयानसंघसमास्थिताः ॥ ब्राह्मणैःसहनिर्जग्मुर्ब्राह्मणानांचयोषितः ॥ १३ ॥ तथाविट्शूद्रसंघानांमहान्व्यतिकरोऽभवत् ॥ नकश्चिदकरोदीर्ष्यामभवन्धर्मबुद्धयः ॥ १४ ॥ तथाभीष्मःशांतनवःसोमदत्तोऽथबाह्लिकः ॥ प्रज्ञाचक्षुश्चराजर्षिःक्षत्ताचविदुरःस्वयं ॥ १५ ॥ साचसत्यवतीदेवीकौसल्याचयशस्विनी ॥ राजदारैःपरिवृतागांधारीचापिनिर्ययौ ॥ १६ ॥ धृतराष्ट्रस्यदायादादुर्योधनपुरोगमाः ॥ भूषिताभूषणैश्चित्रैःशतसंख्याविनिर्ययुः ॥ १७ ॥ तान्महर्षिगणान्दृष्ट्वाशिरोभिरभिवाद्यच ॥ उपोपविविशुःसर्वेकौरव्याःसपुरोहिताः ॥ १८ ॥ तथैवशिरसाभूमावभिवाद्यप्रणम्यच ॥ उपोपविविशुःसर्वेपौरजानपदाअपि ॥ १९ ॥ तमकूजमभिज्ञायजनौघंसर्वशस्तदा ॥ पूजयित्वायथान्यायंपाद्येनार्घ्येणचप्रभो ॥ २० ॥ भीष्मोराज्यंचराष्ट्रंचमहर्षिभ्योन्यवेदयत् ॥ तेषामथोवृद्धतमःप्रत्युत्थायजटाजिनी ॥ ऋषीणांमतमाज्ञायमहर्षिरिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ यःसकौरव्यदायादःपांडुर्नामनराधिपः ॥ कामभोगान्परित्यज्यशतशृंगमितोगतः ॥ २२ ॥ ब्रह्मचर्यव्रतस्थस्यतस्यदिव्येनहेतुना ॥ साक्षाद्धर्मादयंपुत्रस्तत्रजातोयुधिष्ठिरः ॥ २३ ॥ तथैनंबलिनांश्रेष्ठंतस्यराज्ञोमहात्मनः ॥ मातरिश्वाददौपुत्रंभीमंनाममहाबलं ॥ २४ ॥ पुरुहूतादयंजज्ञेकुंत्यामेवधनंजयः ॥ यस्यकीर्तिर्महेष्वासान्सर्वानभिभविष्यति ॥ २५ ॥ यौतुमाद्रीमहेष्वासावसूतपुरुषोत्तमौ ॥ अश्विभ्यांपुरुषव्याघ्राविमौतावपिपश्यत ॥ २६ ॥ चरताधर्मनित्येनवनवासंयशस्विना ॥ नष्टःपैतामहोवंशःपांडुनापुनरुद्धृतः ॥ ॥ २७ ॥ पुत्राणांजन्मवृद्धिंचवैदिकाध्ययनानिच ॥ पश्यंतःसततंपांडोःपरांप्रीतिमवाप्स्यथ ॥ २८ ॥ वर्तमानःसतांवृत्तेपुत्रलाभमवाप्यच ॥ पितृलोकंगतःपांडुरितःसप्तदशेऽहनि ॥ २९ ॥ तंचितागतमाज्ञायवैश्वानरमुखेहुतं ॥ प्रविष्टापावकंमाद्रीहित्वाजीवितमात्मनः ॥ ३० ॥ सागतासहतेनैवपतिलोकमनुव्रता ॥ तस्यास्तस्यचयत्कार्यंक्रियतांतदनंतरं ॥ ३१ ॥ इमेतयोःशरीरेद्वेपुत्राश्चेमेतयोर्वराः ॥ क्रियाभिरनुगृह्यंतांसहमात्रापरंतपाः ॥ ३२ ॥ प्रेतकार्येनिवृत्तेतुपितृमेधंमहायशाः ॥ लभतांसर्वधर्मज्ञःपांडुःकुरुकुलोद्वहः ॥ ॥ ३३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाकुरून्सर्वान्कुरूणामेवपश्यतां ॥ क्षणेनांतर्हिताःसर्वेतापसागुह्यकैःसह ॥ ३४ ॥

ताज्ञानाद्यलौकिककारणेन ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रेतकार्येसपिंडीकरणांते पितृमेधंयज्ञविशेषं वृषोत्सर्गादिकंवा ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

गंधर्वनगरंखपुरं यथोक्तंज्योतिःशास्त्रे अनेकरत्नाकृतिखेप्रकाशतेपुरंपताकाध्वजतोरणान्वितं यदातदानागमनुष्यवाजिनांपिबत्यसृग्भूरिरणेवसुंधरेति ॥ ३५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाव

गंधर्वनगराकारंतथैवांतर्हितंपुनः॥ ऋषिसिद्धगणंदृष्ट्वाविस्मयंतेपरंययुः॥३५॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिऋषिसंवादेषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२६॥ ॥७॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच पांडोर्विदुरसर्वाणिप्रेतकार्याणिकारय॥ राजवद्राजसिंहस्यमाद्र्याश्चैवविशेषतः ॥ १ ॥ पशून्वासांसिरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ पांडोःप्रयच्छमाद्र्याश्चयेभ्योयावच्चवांछितं ॥ २ ॥ यथाचकुंतीसत्कारंकुर्यान्माद्र्यास्तथाकुरु ॥ यथानवायुर्नादित्यःपश्येतांतांसुसंवृतां ॥ ३ ॥ नशोच्यःपांडुरनघःप्रशस्यःसनराधिपः ॥ यस्यपंचसुतावीराजाताःसुरसुतोपमाः॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच विदुरस्तंतथेत्युक्त्वाभीष्मेणसहभारत॥ पांडुंसंस्कारयामासदेशेपरमपूजिते॥ ५॥ ततस्तुनगरात्तूर्णमाज्यगंधपुरस्कृताः ॥ निर्हृताःपावकादीप्ताःपांडोराजन्पुरोहितैः॥ ६॥ अथैनामार्तवैःपुष्पैर्गंधैश्चविविधैर्वरैः॥ शिबिकांतामलंकृत्यवाससाच्छाद्यसर्वशः॥७॥ तांतथाशोभितांमाल्यैर्वासोभिश्चमहाधनैः ॥ अमात्याज्ञातयश्चैनंसुहृदश्चोपतस्थिरे॥ ८॥ नृसिंहंनरयुक्तेनपरमालंकृतेनतं॥ अवहन्यानमुख्येनसहमाद्र्यासुसंवृतं ॥ ९ ॥ पांडुरेणातपत्रेणचामरव्यजनेनच॥ सर्ववादित्रनादैश्चसमलंचक्रिरेततः॥ १० ॥ रत्नानिचाप्युपादायबहूनिशतशोनराः ॥ प्रददुःकांक्षमाणेभ्यःपांडोस्तस्यौर्ध्वदेहिके ॥ ११ ॥ अथच्छत्राणिशुभ्राणिचामराणिबृहंतिच॥ आजह्रुःकौरवस्यार्थेवासांसिरुचिराणिच॥ १२ ॥ याजकैःशुक्लवासोभिर्हूयमानाहुताशनाः ॥ अगच्छन्नग्रतस्तस्यदीप्यमानाःस्वलंकृताः॥ १३॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवसहस्रशः॥ रुदंतःशोकसंतप्ताअनुजग्मुर्नराधिपं॥ १४॥ अयमस्मानपाहायदुःखेचाधायशाश्वते॥ कृत्वाचास्माननाथांश्चक्वयास्यतिनराधिपः॥ १५॥ क्रोशंतःपांडवाःसर्वेभीष्मोविदुरएवच॥ रमणीयेवनोद्देशेगंगातीरेसमेशुभे ॥ १६ ॥ न्यासयामासुरथतांशिबिकांसत्यवादिनः॥ सभार्यस्यनृसिंहस्यपांडोरक्लिष्टकर्मणः॥ १७॥ ततस्तस्यशरीरंतुसर्वगंधाधिवासितं ॥ शुचिकालीयकादिग्धंदिव्यचंदनरूषितं॥ १८॥ पर्यषिंचन्जलेनाशुशातकुंभमयैर्घटैः॥ चंदनेनचशुक्लेनसर्वतःसमलेपयन् ॥ १९ ॥

दीपेषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ पांडोरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ नृसिंहंपांडुं नृसिंहेतिपाठेजनमेजयसंबोधनं ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ कालीयकादिग्धंकृष्णागुरुलिप्तं ॥ १८ ॥ १९ ॥

२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तुंगपद्मकौगंधद्रव्यविशेषौ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तविंशत्यधिकशततमोऽ

कालागुरुविमिश्रेणतथातुंगरसेनच॥ अथैनंदशजैःशुक्लैर्वासोभिःसमयोजयन्॥ २० ॥ संछन्नःसतुवांसोभिर्जीवन्निवनराधिपः॥ शुशुभेसनरव्याघ्रोम हार्हशयनोचितः॥ २१ ॥ याजकैरभ्यनुज्ञातंप्रेतकर्मण्यनुष्ठिते॥ घृतावसिक्तंराजानंसहमाद्र्यास्वलंकृतं॥ २२ ॥ तुंगपद्मकमिश्रेणचंदनेनसुगंधिना॥ अ न्यैश्चविविधैर्गंधैर्विधिनासमदाहयन्॥ २३॥ ततस्तयोःशरीरेद्वेदृष्ट्वामोहवशंगता॥ हाहापुत्रेतिकौसल्यापपातसहसाभुवि॥ २४॥ तांप्रेक्ष्यपतितामार्तांपौ रजानपदोजनः॥ रुरोददुःखसंतप्तोराजभक्त्याकृपाऽन्वितः॥ २५ ॥ कुंत्याश्चैवार्तनादेनसर्वाणिचविचुक्रुशुः॥ मानुषैःसहभूतानितिर्यग्योनिगतान्यपि॥ ॥२६॥ तथाभीष्मःशांतनवोविदुरश्चमहामतिः॥ सर्वशःकौरवाश्चैवप्राणदन्भृशदुःखिताः॥ २७॥ ततोभीष्मोऽथविदुरोराजाचसहपांडवैः॥ उदकंचक्रिरे तस्यसर्वाश्चकुरुयोषितः॥ २८॥ चुकुशुःपांडवाःसर्वेभीष्मःशांतनवस्तथा॥ विदुरोज्ञातयश्चैवचक्रुश्चाप्युदकक्रियाः॥ २९ ॥ कृतोदकांस्तानादायपांड वाञ्छोककर्शितान्॥ सर्वाःप्रकृतयोराजञ्शोचमानान्यवारयन्॥ ३० ॥ यथैवपांडवाभूमौसुषुपुःसहबांधवैः॥ तथैवनागराराजन्शिश्यिरेब्राह्मणादयः॥ ॥ ३१ ॥ तद्गतानंदमस्वस्थमाकुमारमहृष्टवत्॥ बभूवपांडवैःसार्धनगरंद्वादशक्षपाः॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिपांडुदाहेसप्त विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२७॥ ॥ ५॥ ॥ ५॥ वैशंपायनउवाच ततःकुंतीचराजाचभीष्मश्चसहबंधुभिः॥ ददुःश्राद्धंतदापांडोःस्व धामृतमयंतदा॥ १॥ कुरूंश्चविप्रमुख्यांश्चभोजयित्वासहस्रशः॥ रत्नौघान्विप्रमुख्येभ्योदत्वाग्रामवरांस्तथा॥ २॥ कृतशौचांस्ततस्तांस्तुपांडवान्भरतर्षभान्॥ आदायविविशुःसर्वेपुरंवारणसाह्वयं॥ ३॥ सततंस्मानुशोचंतस्तमेवभरतर्षभं॥ पौरजानपदाःसर्वेमृतंस्वमिवबांधवं॥ ४॥ श्राद्धावसानेतुतदादृष्ट्वातं दुःखितंजनं॥ संमूढांदुःखशोकार्तांव्यासोमातरमब्रवीत्॥ ५॥ अतिक्रांतसुखाःकालाःपर्युपस्थितदारुणाः॥ श्वःश्वःपापिष्ठदिवसाःपृथिवीगतयौवना ॥६॥ बहुमायासमाकीर्णोनानादोषसमाकुलः॥ लुप्तधर्मक्रियाचारोघोरःकालोभविष्यति॥ ७॥ कुरूणामनयाच्चापिपृथिवीनभविष्यति॥ गच्छत्वंयोगमा स्थाययुक्तावसतपोवने॥ ८॥ माद्राक्षीस्त्वंकुलस्यास्यघोरंसंक्षयमात्मनः॥ तथेतिसमनुज्ञायसाप्रविश्याब्रवीत्स्नुषां॥ ९ ॥

ध्यायः ॥१२७॥ ॥५॥ ततइति॥१॥२॥३॥४॥५॥ श्वःश्वःपूर्वपूर्वदिनापेक्षयाउत्तरमुत्तरंपापिष्ठं गतयौवनासम्यक्फलशून्या॥६॥७॥योगंचित्तवृत्तिनिरोधंप्रयाणोपयोगंवा युक्तासमाहिता॥८॥९॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ जवेधावनक्रीडायां लक्ष्याभिहरणेअहंपूर्वमहंपूर्वमितिदृष्टफलादिग्रहणे भोज्ये पांसुविकर्षणेबालक्रीडाविशेषे परिमर्दतिसर्वतउपमृद्नाति ॥ १६ ॥

अंबिकेतवपौत्रस्यदुर्नयात्किलभारताः ॥ सानुबंधाविनंक्ष्यंतिपौराश्चैवेतिनःश्रुतं ॥ १० ॥ तत्कौसल्यामिमामार्त्तांपुत्रशोकाभिपीडितां ॥ वनमादायभद्रं तेगच्छामियदिमन्यसे ॥ ११ ॥ तथेत्युक्तात्वंबिकयाभीष्ममामंत्र्यसुव्रता ॥ वनंययौसत्यवतीस्नुषाभ्यांसहभारत ॥ १२ ॥ ताःसुघोरंतपस्तप्त्वादेव्योभरत सत्तम ॥ देहंत्यक्त्वामहाराजगतिमिष्टांययुस्तदा ॥ १३ ॥ वैशंपायनउवाच अथाप्तवंतोवेदोक्तान्संस्कारान्पांडवास्तदा ॥ संव्यवर्धतभोगांस्तेभुंजा नाःपितृवेश्मनि ॥ १४ ॥ धार्तराष्ट्रैश्चसहिताःक्रीडंतोमुदिताःसुखं ॥ बालक्रीडासुसर्वासुविशिष्टास्तेजसाऽभवन् ॥ १५ ॥ जवेलक्ष्याभिहरणेभोज्येपांसुवि कर्षणे ॥ धार्त्तराष्ट्रान्भीमसेनःसर्वान्सपरिमर्दति ॥ १६ ॥ हर्षात्प्रक्रीडमानांस्तान्गृह्यराजन्निलीयते ॥ शिरःसुविनिगृह्यैतान्योधयामासपांडवैः ॥ १७ ॥ शत मेकोत्तरंतेषांकुमाराणांमहौजसां ॥ एकएवनिगृह्णातिनातिकृच्छ्राद्वृकोदरः ॥ १८ ॥ कचेषुचनिगृह्यैनान्विनिहत्यबलाद्बली ॥ चकर्षक्रोशतोभूमौघृष्टजानु शिरोंसकान् ॥ १९ ॥ दशबालान्जलेक्रीडन्भुजाभ्यांपरिगृह्यसः ॥ आस्तेस्मसलिलेमग्नोमृतकल्पान्विमुंचति ॥ २० ॥ फलानिवृक्षमारुह्यविचिन्वंतिचयेत दा ॥ तदापादप्रहारेणभीमःकंपयतेद्रुमान् ॥ २१ ॥ प्रहारवेगाभिहताद्द्रुमाव्द्याघूर्णितास्ततः ॥ सफलाःप्रपतंतिस्मद्रुतंत्रस्ताःकुमारकाः ॥ २२ ॥ नतेनियुद्धे नजवेनयोग्यासुकदाचन ॥ कुमाराउत्तरंचक्रुःस्पर्धमानावृकोदरं ॥ २३ ॥ एवंसधार्तराष्ट्रांश्चस्पर्धमानोवृकोदरः ॥ अप्रियेऽतिष्ठदत्यंतंबाल्यान्नद्रोहचेतसा ॥ २४ ॥ ततोबलमतिख्यातंधार्त्तराष्ट्रःप्रतापवान् ॥ भीमसेनस्यतज्ज्ञात्वादुष्टभावमदर्शयत् ॥ २५ ॥ तस्यधर्मादपेतस्यपापानिपरिपश्यतः ॥ मोहादैश्वर्य लोभाच्चपापामतिरजायत ॥ २६ ॥ अयंबलवतांश्रेष्ठःकुंतीपुत्रोवृकोदरः ॥ मध्यमःपांडुपुत्राणांनिकृत्यासन्निगृह्यतां ॥ २७ ॥ प्राणवान्विक्रमीचैवशौर्येण महताऽन्वितः ॥ स्पर्धतेचापिसहितानस्मानेकोवृकोदरः ॥ २८ ॥ तंतुसुप्तंपुरोद्यानेगंगायांप्रक्षिपामहे ॥ अथतस्मादवरजंश्रेष्ठंचैवयुधिष्ठिरं ॥ २९ ॥ प्रस ह्यबंधनेबध्वाप्रशासिष्येवसुंधरां ॥ एवंसनिश्चयंपापःकृत्वादुर्योधनस्तदा ॥ नित्यमेवांतरप्रेक्षीभीमस्यासीन्महात्मनः ॥ ३० ॥ ततोजलविहारार्थंका रयामासभारत ॥ चैलकंबलवेश्मानिविचित्राणिमहांतिच ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ योग्यासुशिक्षाभ्यासेषु उत्तरंउत्कर्षं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ निकृत्याकपटेन ॥ २७ ॥ प्राणवान्बलवान् ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रसह्यबलात्कारेण ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ प्रमाणकोट्यांगंगायांप्रदेशविशेषे स्थलंकिंचित्अर्धंजलेऽर्धंस्थलेचक्रीडागारं ॥ ३३ ॥ भक्ष्यंदंतैश्छित्वाछित्वायाह्यंअपूपादि भोज्यंजिव्हाव्यापारैकग्राह्यंपायसादि पेयंतदुभयानपेक्षंपानकादि चोष्यंरसमात्रंगृहीत्वात्याज्यमिक्षुकांडादि लेह्यंमुखलालयाद्रवीभावमापद्यमानंखंडशर्करादि उपपादितं उपाहृतमित्यपिपठंति ॥३४ ॥३५॥ ३६ ॥३७ ॥ ॥३८॥ ३९ ॥ उपस्थानगृहैः यत्रराजानं

सर्वकामैःसुपूर्णानिपताकोच्छ्रायवंतिच ॥ तत्रसंजनयामासनानागाराण्यनेकशः ॥ ३२ ॥ उदकक्रीडनंनामकारयामासभारत ॥ प्रमाणकोट्यांतंदेशं स्थलंकिंचिदुपेत्यह ॥ ३३ ॥ भक्ष्यंभोज्यंचपेयंचचोष्यंलेह्यमथापिच ॥ उपपादितंनरैस्तत्रकुशलैःसूदकर्मणि ॥ ३४ ॥ न्यवेदयंस्तत्पुरुषाधार्तराष्ट्रायवैतदा ॥ ततोदुर्योधनस्तत्रपांडवानाहदुर्मतिः ॥ ३५ ॥ गंगांचैवानुयास्यामउद्यानवनशोभितां ॥ सहिताभ्रातरःसर्वेजलक्रीडामवाप्नुमः ॥ ३६ ॥ एवमस्त्विति तं चापिप्रत्युवाचयुधिष्ठिरः ॥ तेरथैर्नगराकारैर्देशजैश्चगजोत्तमैः ॥ ३७ ॥ निर्ययुर्नगराच्छूराःकौरवाःपांडवैःसह ॥ उद्यानवनमासाद्यविसृज्यचमहाजनं ॥ ॥ ३८ ॥ विशंतिस्मतदावीराःसिंहाइवगिरेर्गुहां ॥ उद्यानमभिपश्यंतोभ्रातरःसर्वएवते ॥ ३९ ॥ उपस्थानगृहैःशुभ्रैर्वलभीभिश्चशोभितं ॥ गवाक्षकैस्तथा जालैर्यंत्रैःसांचारिकैरपि ॥ ४० ॥ संमार्जितंसौधकारैश्चित्रकारैश्चचित्रितं ॥ दीर्घिकाभिश्चपूर्णाभिस्तथापुष्करिणीभिर्हि ॥ ४१ ॥ जलंतच्छुशुभेच्छन्नंफुल्लैर्जलरुहैस्तथा ॥ उपच्छन्नावसुमतीतथापुष्पैर्यथर्तुकैः ॥ ४२ ॥ तत्रोपविष्टास्तेसर्वेपांडवाःकौरवाश्चह ॥ उपच्छन्नान्बहून्कामांस्तेभुंजंतिततस्ततः ॥ ४३ ॥ अथोद्यानवरेतस्मिंस्तथाक्रीडागताश्चते ॥ परस्परस्यवक्त्रेभ्योददुर्भक्ष्यांस्ततस्ततः ॥ ४४ ॥ ततोदुर्योधनःपापस्तद्भक्ष्येकालकूटकं ॥ विषंप्रक्षेपयामासभीमसेनजिघांसया ॥ ४५ ॥ स्वयमुत्थायचैवाथहृदयेनक्षुरोपमः ॥ सवाचामृतकल्पश्चभ्रातृवच्चसुहृद्यथा ॥ ४६ ॥ स्वयंप्रक्षिपतेभक्ष्यंबहुभीमस्यपापकृत् ॥ प्रतीक्षितंस्मभीमेनतंवैदोषमजानता ॥ ४७ ॥ ततोदुर्योधनस्तत्रहृदयेनहसन्निव ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंमन्यतेपुरुषाधमः ॥ ४८ ॥ ततस्तेसहिताःसर्वे जलक्रीडामकुर्वत ॥ पांडवाधार्तराष्ट्राश्चतदामुदितमानसाः ॥ ४९ ॥

कार्यिणःशूराश्चोपतिष्ठंतितैर्गृहैः वलभीभिःउभयतोनमत्पक्षाभिःस्तंभशालाभिः यंत्रैःजलयंत्रैःशतधारादिभिः यतोयुगपच्छतंधाराउच्छलंत्योनीहारीभूयभवनोदरंव्याप्नुवंति सांचारिकैःसंचारयोग्यैः ॥४०॥ दीर्घिकाभिःकुल्याभिः पुष्करिणीभिर्हीतिउपांत्यस्यालघुत्वेऽप्यनुष्टुब्त्वाहानेर्नदोषः ॥४१॥ उपच्छन्नासंछन्ना ॥ ४२॥ उपच्छन्नान्उपागतान् कामान्शब्दादिविषयान् ॥४३ ॥ वक्त्रेभ्योवक्त्रेषु ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ प्रतीक्षितंप्रीत्यावेक्षितंभक्षितंनतुशत्रोरितिनिरस्तं तत्रहेतुरजानतेति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ व्यायम्यश्रमंकृत्वा ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ जलस्यअंतंअवसानं आक्रामन्‌शरीराभोगेननागानाक्रांतवान्‌ ॥ ५५ ॥ ततस्तैर्भीरखिन्नैरदश्यतदष्टः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

क्रीडावसानेतेसर्वेशुचिवस्त्राःस्वलंकृताः ॥ दिवसांतेपरिश्रांताविहृत्यचकुरूद्वहाः ॥ ५० ॥ विहारावसथेष्वेववीरावासमरोचयन्‌ ॥ खिन्नस्तुबलवान्भीमो व्यायम्याभ्यधिकंतदा ॥ ५१ ॥ वाहयित्वाकुमारांस्तान्जलक्रीडागतांस्तदा ॥ प्रमाणकोट्यांवासार्थीसुष्वापावाप्यतत्स्थलं ॥ ५२ ॥ शीतंवातंसमासाद्यश्रांतोमदविमोहितः ॥ विषेणचपरीतांगोनिश्चेष्टःपांडुनंदनः ॥ ५३ ॥ ततोबद्ध्वालतापाशैर्भीमंदुर्योधनःस्वयं ॥ मृतकल्पंतदावीरंस्थलाज्जलमपातयत्‌ ॥ ५४ ॥ सनिःसंज्ञोजलस्यांतमथवैपांडवोविशत्‌ ॥ आक्रामन्नागभवनेतदानागकुमारकान्‌ ॥ ५५ ॥ ततःसमेत्यबहुभिस्तदानागैर्महाविषैः ॥ अदश्यतभृशंभीमो महादंष्ट्रैर्विषोल्बणैः ॥ ५६ ॥ ततोऽस्यदश्यमानस्यतद्विषंकालकूटकं ॥ हतंसर्पविषेणैवस्थावरंजंगमेनतु ॥ ५७ ॥ दंष्ट्राश्चदंष्ट्रिणांतेषांमर्मस्वपिनिपातिताः ॥ त्वचंनैवास्यबिभिदुःसारत्वात्पृथुवक्षसः ॥ ५८ ॥ ततःप्रबुद्धःकौंतेयःसर्वंसंछिद्यबंधनं ॥ पोथयामासतान्सर्वान्केचिद्भीताःप्रदुद्रुवुः ॥ ५९ ॥ हतावशेषाभीमेनसर्वेवासुकिमभ्ययुः ॥ ऊचुश्चसर्पराजानंवासुकिंवासवोपमं ॥ ६० ॥ अयंनरोवैनागेंद्रह्यप्सुबद्ध्वाप्रवेशितः ॥ यथाचनोमतिर्वीरविषपीतोभविष्यति ॥ ६१ ॥ निश्चेष्टोस्माननुप्राप्तःसचदष्टोऽन्वबुध्यत ॥ ससंज्ञश्चापिसंवृत्तश्छित्वाबंधनमाशुनः ॥ ६२ ॥ पोथयंतंमहाबाहुंत्वंवैतंज्ञातुमर्हसि ॥ ततोवासुकिरभ्येत्यनागैरनुगतस्तदा ॥ ६३ ॥ पश्यतिस्ममहाबाहुंभीमंभीमपराक्रमं ॥ आर्यकेणचदृष्टःसपृथायाआर्यकेणच ॥ ६४ ॥ तदादौहित्रदौहित्रःपरिष्वक्तःसुपीडितं ॥ सुप्रीतश्चाभवत्तस्यवासुकिःसमहायशाः ॥ ६५ ॥ अब्रवीत्तंचनागेंद्रःकिमस्यक्रियतांप्रियं ॥ धनौघोरत्ननिचयोवसुचास्यप्रदीयतां ॥ ६६ ॥ एवमुक्तस्तदानागोवासुकिंप्रत्यभाषत ॥ यदिनागेंद्रतुष्टोऽसिकिमस्यधनसंचयैः ॥ ६७ ॥ रसंपिबेत्कुमारोयंत्वयिप्रीतेमहाबलः ॥ बलंनागसहस्रस्ययस्मिन्कुंडेप्रतिष्ठितं ॥ ६८ ॥ यावत्पिबतिबालोयंतावदस्मैप्रदीयतां ॥ एवमस्त्वितितंनागंवासुकिःप्रत्यभाषत ॥ ६९ ॥ ततोभीमस्तदानागैःकृतस्वस्त्ययनःशुचिः ॥ प्राङ्मुखश्चोपविष्टश्चरसंपिबतिपांडवः ॥ ७० ॥ एकोच्छ्वासात्ततःकुंडंपिबतिस्ममहाबलः ॥ एवमष्टौसकुंडानित्यपिबत्पांडुनंदनः ॥ ७१ ॥

॥ ६० ॥ विषपीतःपीतंविषः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ आर्यकेणनागराजेन पृथायाआर्यकेणमातामहेन कुंतिभोजद्वारायंसंबंधइतिगम्यते ॥ ६४ ॥ दौहित्रदौहित्रइतितुआर्यकनागस्यदौहित्रः शूरस्तद्दौहित्रोभीमइत्यविरुद्धमेतत्‌ अन्येतुशूरमातामहएवोपचारात्कुंतीमातामहोपीत्याहुः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

नागदंतेभित्तिनोबहिर्निर्गतेदारुणिकुनंयन्आसनस्थानंतत्रझरोखाइतिभाषयाप्रसिद्धे ॥ ७२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ ॥ ५ ॥
ततइति वृत्तःसमाप्तः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंबहेमातः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ भावश्चित्तंनशुध्यतेजीवतीतिनमनुते ॥ ९ ॥ यतःभीमंप्रसुप्तंनमन्येऽपितुहतइत्येवमन्ये ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

ततस्तुशयनेदिव्येनागदंतेमहाभुजः ॥ अशेतभीमसेनस्तुयथासुखमरिंदमः ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीमसेनरसपानेअष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच ततस्तेकौरवाःसर्वेविनाभीमंचपांडवाः ॥ वृत्तक्रीडाविहारास्तुप्रतस्थुर्गजसाह्वयं ॥ १ ॥ रथैर्गजैस्तथाचाश्वैर्यानैश्चान्यैरनेकशः ॥ ब्रुवंतोभीमसेनस्तुयातोह्यग्रतएवनः ॥ २ ॥ ततोदुर्योधनःपापस्तत्रापश्यन्वृकोदरं ॥ भ्रातृभिःसहितोहृष्टोनगरंप्रविवेशह ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरस्तुधर्मात्माह्यविदन्पापमात्मनि ॥ स्वेनानुमानेनपरंसाधुंसमनुपश्यति ॥ ४ ॥ सोऽभ्युपेत्यतदापार्थोमातरंभ्रातृवत्सलः ॥ अभिवाद्याब्रवीत्कुंतीमंबभीमइहागतः ॥ ५ ॥ क्वगतोभवितामातर्नेहपश्यामितंशुभे ॥ उद्यानानिवनंचैवविचितानिसमंततः ॥ ६ ॥ तदर्थनचतंवीरंदृष्टवंतोवृकोदरं ॥ मन्यमानास्ततःसर्वेयातोनःपूर्वमेवसः ॥ ७ ॥ आगताःस्ममहाभागेव्याकुलेनांतरात्मना ॥ इहागम्यक्वनुगतस्त्वयावाप्रेषितःक्वनु ॥ ८ ॥ कथयस्वमहाबाहुंभीमसेनंयशस्विनि ॥ नहिमेशुध्यतेभावस्तंवीरंप्रतिशोभने ॥ ९ ॥ यतःप्रसुप्तंमन्येऽहंभीमंनेतिहतस्तुसः ॥ इत्युक्ताचततःकुंतीधर्मराजेनधीमता ॥ १० ॥ हाहेतिकृत्वासंभ्रांताप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं ॥ नपुत्रभीमंपश्यामिनमामभ्येत्यसाविति ॥ ११ ॥ शीघ्रमन्वेषणेयत्नंकुरुतस्यानुजैःसह ॥ इत्युक्त्वातनयंज्येष्ठंहृदयेनविदूयता ॥ १२ ॥ क्षत्तारमानाय्यतदाकुंतीवचनमब्रवीत् ॥ क्वगतोभगवन्क्षत्तर्भीमसेनोनदृश्यते ॥ १३ ॥ उद्यानान्निर्गताःसर्वेभ्रातरोभ्रातृभिःसह ॥ तत्रैकस्तुमहाबाहुर्भीमोनाभ्येतिमामिह ॥ १४ ॥ नचप्रीणयतेचक्षुःसदादुर्योधनस्यसः ॥ क्रूरोऽसौदुर्मतिःक्षुद्रोराज्यलुब्धोऽनपत्रपः ॥ १५ ॥ निहन्यादपितंवीरंजातमन्युःसुयोधनः ॥ तेनमेव्याकुलंचित्तंहृदयंदह्यतीवच ॥ १६ ॥ विदुरउवाच मैवंवदस्वकल्याणिशेषसंरक्षणंकुरु ॥ प्रत्यादिष्टोहिदुष्टात्माशेषेऽपिप्रहरेत्तव ॥ १७ ॥ दीर्घायुषस्तवसुतायथोवाचमहामुनिः ॥ आगमिष्यतितेपुत्रःप्रीतिंचोत्पादयिष्यति ॥ १८ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ नचेति दुर्योधनस्तंद्रष्टुंनशक्नोतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ वदस्वविपरीतंमन्येथाः प्रत्यादिष्टःकुतोभीमंहतवानसीत्युपालब्धः ॥ १७ ॥ १८ ॥

*विमतावालनेपदं

वैशंपायनउवाच एवमुक्कायर्यौविद्वान्विदुरःस्वंनिवेशनं॥ कुंतीचिंतापराभूत्वासहासीनासुतैर्गृहे॥१९॥ ततोऽष्टमेतुदिवसेप्रत्यबुध्यतपांडवः॥ तस्मि
स्तदारसेजीर्णेसोऽप्रमेयबलोबली॥ २० ॥ तंदृष्ट्वाप्रतिबुध्यंतंपांडवंतेभुजंगमाः॥ सांत्वयामासुरव्यग्रावचनंचेदमब्रुवन्॥ २१ ॥ यत्तेपीतोमहाबाहोरसोऽ
यंवीर्यसंभृतः॥ तस्मान्नागायुतबलोरणेऽधृष्योभविष्यसि॥२२॥ गच्छाद्यत्वंचस्वगृहंस्नातोदिव्यैरिमैर्जलैः॥ भ्रातरस्तेऽनुतप्यंतित्वांविनाकुरुपुंगव॥२३॥
ततःस्नातोमहाबाहुःशुचिःशुक्लांबरस्रजः॥ ततोनागस्यभवनेकृतकौतुकमंगलः ॥ २४ ॥ ओषधीभिर्विषघ्नीभिःसुरभीभिर्विशेषतः ॥ भुक्तवान्परमान्नंच
नागैर्दत्तंमहाबलः॥ २५॥ पूजितोभुजगैर्वीरआशीर्भिश्चाभिनंदितः॥ दिव्याभरणसंछन्नोनागानामंत्र्यपांडवः॥ २६॥ उदतिष्ठत्प्रहृष्टात्मानागलोकादरिं
दमः॥ उत्क्षिप्तःसतुनागेनजलाज्जलरुहेक्षणः॥ २७॥ तस्मिन्नेववनोद्देशेस्थापितःकुरुनंदनः॥ तेचांतर्दधिरेनागाःपांडवस्यैवपश्यतः ॥ २८॥ ततउत्थाय
कौंतेयोभीमसेनोमहाबलः॥ आजगाममहाबाहुर्मातुरंतिकमंजसा॥ २९ ॥ ततोऽभिवाद्यजननींज्येष्ठंभ्रातरमेवच ॥ कनीयसःसमाघ्रायशिरःस्वरिविम
र्दनः॥ ३० ॥ तैश्चापिसंपरिष्वक्तःसहमात्रानरर्षभः॥ अन्योन्यगतसौहार्दाद्दिष्ट्यादिष्ट्येतिचाब्रुवन्॥ ३१ ॥ ततस्तत्सर्वमाचष्टदुर्योधनविचेष्टितं॥ भ्रातॄणां
भीमसेनश्चमहाबलपराक्रमः॥ ३२ ॥ नागलोकेचयद्वृत्तंगुणदोषमशेषतः॥ तच्चसर्वमशेषेणकथयामासपांडवः॥ ३३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभीममाहव
चोऽर्थवत्॥ तूर्ष्णींभवनतेजल्प्यमिदंकार्यंकथंचन॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्धर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वैरप्रमत्तोभवत्तदा॥ ३५ ॥ सारथिं
चास्यदयितमपहस्तेनजघ्निवान्॥ धर्मात्माविदुरस्तेषांपार्थानांप्रददौमतिं॥ ३६ ॥ भोजनेभीमसेनस्यपुनःप्राक्षेपयद्विषं॥ कालकूटंनवंतीक्ष्णंसंभृतंलोम
हर्षणं॥ ३७॥ वैश्यापुत्रस्तदाचष्टपार्थानांहितकाम्यया॥ तच्चापिभुक्त्वाजरयदविकारंवृकोदरः॥३८॥ विकारंनत्यजनयत्सुतीक्ष्णमपितद्विषं॥ भीमसंहनने
भीमेअजीर्यतवृकोदरे ॥ ३९ ॥ एवंदुर्योधनःकर्णःशकुनिश्चापिसौबलः॥ अनेकैरभ्युपायैस्तान्जिघांसंतिस्मपांडवान्॥ ४० ॥ पांडवाश्चापितत्सर्वंप्र
त्यजानन्नमर्षिताः॥ उद्भावनमकुर्वंतोविदुरस्यमतेस्थिताः ॥ ४१ ॥ कुमारान्क्रीडमानांस्तान्दृष्ट्वाराजातिदुर्मदान्॥ गुरुंशिक्षार्थमन्विष्यगौतमंतान्न्य
वेदयत्॥ ४२॥

शरस्तंबेसमुद्भूतंवेदशास्त्रार्थपारगं ॥ अधिजग्मुश्चकुरवोधनुर्वेदंकृपात्तुते ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीमप्रत्यागमनेऊनत्रिंशदधिकशततमोध्यायः ॥ १२९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच कृपस्यापिममब्रह्मन्संभवंवक्तुमर्हसि ॥ शरस्तंबात्कथंजज्ञेकथंवाऽस्त्राण्यवामवान् ॥ १ ॥ वैशंपायनउवाच महर्षेर्गौतमस्यासीच्छरद्वान्नामगौतमः ॥ पुत्रःकिलमहाराजजातःसहशरैर्विभो ॥ २ ॥ नतस्यवेदाध्ययनेतथाबुद्धिरजायत ॥ यथास्यबुद्धिरभवद्धनुर्वेदेपरंतप ॥ ३ ॥ अधिजग्मुर्यथावेदांस्तपसाब्रह्मचारिणः ॥ तथासतपसोपेतःसर्वाण्यस्त्राण्यवापह ॥ ४ ॥ धनुर्वेदपरत्वाच्चतपसाविपुलेनच ॥ भृशंसंतापयामासदेवराजंसगौतमः ॥ ५ ॥ ततोजानपदींनामदेवकन्यांसुरेश्वरः ॥ प्राहिणोत्तपसोविघ्नंकुरुतस्येतिकौरव ॥ ॥ ६ ॥ साहिगत्वाश्रमंतस्यरमणीयंशरद्वतः ॥ धनुर्बाणधरंबालालोभयामासगौतमं ॥ ७ ॥ तामेकवसनांदृष्ट्वागौतमोऽप्सरसंवने ॥ लोकेऽप्रतिमसंस्थानांप्रोत्फुल्लनयनोऽभवत् ॥ ८ ॥ धनुश्चहिशरास्तस्यकराभ्यामपतन्भुवि ॥ वेपथुश्चापितांदृष्ट्वाशरीरेसमजायत ॥ ९ ॥ सतुज्ञानगरीयस्त्वात्तपसश्चसमर्थनात् ॥ अवतस्थेमहाप्राज्ञोधैर्येणपरमेणह ॥ १० ॥ यस्तस्यसहसाराजन्विकारःसमदृश्यत ॥ तेनसुस्रावरेतोऽस्यसचतन्नान्वबुध्यत ॥ ११ ॥ धनुश्चसशरंत्यक्त्वातथाकृष्णाजिनानिच ॥ सविहायाश्रमंतंचतांचैवाप्सरसंमुनिः ॥ १२ ॥ जगामरेतस्तत्तस्यशरस्तंबेपपातच ॥ शरस्तंबेचपतितंद्विधातदभवन्नृप ॥ १३ ॥ तस्याथमिथुनंजज्ञेगौतमस्यशरद्वतः ॥ मृगयांचरतोराज्ञःशांतनोस्तुयदृच्छया ॥ १४ ॥ कश्चित्सेनाचरोरण्येमिथुनंतदपश्यत ॥ धनुश्चसशरंदृष्ट्वातथाकृष्णाजिनानिच ॥ १५ ॥ ज्ञात्वाद्विजस्यचापत्येधनुर्वेदांतगस्यह ॥ सराज्ञेदर्शयामासमिथुनंसशरंधनुः ॥ १६ ॥ सतदादायमिथुनंराजाचकृपयान्वितः ॥ आजगामगृहानेवममपुत्रावितिब्रुवन् ॥ १७ ॥ ततःसंवर्धयामाससंस्कारैश्चाप्ययोजयत् ॥ प्रातिपेयोनरश्रेष्ठोमिथुनंगौतमस्यतत् ॥ १८ ॥ गौतमोऽपिततोऽभ्येत्यधनुर्वेदपरोऽभवत् ॥ कृपयायन्मयाबालाविमौसंवर्धिताविति ॥ १९ ॥

द्वाभ्याध्यायाभ्यां कृपस्यापीत्यादिना ॥ १ ॥ शरद्वान्नामतः गौतमोगोत्रतःशरैःसहजातःशराएववास्यबंधुवत्प्रियाइत्यर्थः ॥ २ ॥ तदेवाह नतस्येत्यादिना ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ समर्थनात्सामर्थ्यात् समन्वयादितिपाठांतरं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पुत्रीचपुत्रश्चपुत्रौ ॥ १७ ॥ प्रातिपेयःप्रतीपपुत्रः ॥ १८ ॥ १९ ॥

गोपितौराज्ञापालितौ ॥२०॥ चतुर्विधंमुक्तममुक्तंमुक्तामुक्तंमंत्रमुक्तंचेति मुक्तंबाणादि अमुक्तंखड्गादि मुक्तामुक्तंसोपसंहारमस्त्रं निरुपसंहारमस्त्रंमंत्रमुक्तं यद्वा शस्त्रंअस्त्रंप्रत्यस्त्रंपरमास्त्रंच यद्वा आदानंसंधानंविमोक्षःसंहारश्च ॥२१॥२२॥२३॥ विनयेप्सया शिक्षेच्छया ॥२४॥२५॥ अदेवसत्वःनास्तिदेवस्येवसत्वंसामर्थ्यंयस्यसः ॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ सइति ततःपूर्वमेवाप्लुतामितिसं

तस्मात्तयोर्नामचक्रेतेंदेवसमहीपतिः ॥ गोपितौगौतमस्तत्रतपसासमविंदत ॥ २० ॥ आगत्यतस्मैगोत्रादिसर्वमाख्यातवांस्तदा ॥ चतुर्विधंधनुर्वेदंशास्त्राणिविविधानिच ॥ २१ ॥ निखिलेनास्यतत्सर्वंगुह्यमाख्यातवांस्तदा ॥ सोचिरेणैवकालेनपरमाचार्यतांगतः ॥ २२ ॥ ततोऽधिजग्मुःसर्वेतेधनुर्वेदंमहारथाः ॥ धृतराष्ट्रात्मजाश्चैवपांडवाःसहयादवैः ॥ २३ ॥ वृष्णयश्चनृपाश्चान्येनानादेशसमागताः ॥ वैशंपायनउवाच विशेषार्थीततोभीष्मःपौत्राणांविनयेप्सया ॥ २४ ॥ इष्वस्त्रज्ञान्पर्यपृच्छदाचार्यान्वीर्यसंमतान् ॥ नाल्पधीर्नामहाभागस्तथानानस्त्रकोविदः ॥ २५ ॥ नादेवसत्वोविनयेत्कुरूनस्त्रेमहाबलान् ॥ इतिसंचिंत्यगांगेयःसदाभरतसत्तमः ॥ २६ ॥ द्रोणायवेदविदुषेभारद्वाजायधीमते ॥ पांडवान्कौरवांश्चैवददौशिष्यान्नरर्षभ ॥ २७ ॥ शास्त्रतःपूजितश्चैवसम्यक्तेनमहात्मना ॥ सभीष्मेणमहाभागस्तुष्टोऽस्त्रविदुषांवरः ॥ २८ ॥ प्रतिजग्राहतान्सर्वान्शिष्यत्वेनमहायशाः ॥ शिक्षयामासचद्रोणोधनुर्वेदमशेषतः ॥ २९ ॥ तेऽचिरेणैवकालेनसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ बभूवुःकौरवाराजन्पांडवाश्चामितौजसः ॥ ३० ॥ जनमेजयउवाच कथंसमभवद्द्रोणःकथंचास्त्राण्यवाप्तवान् ॥ कथंचागात्कुरून्ब्रह्मन्कस्यपुत्रःसवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ कथंचास्यसुतोजातःसोऽश्वत्थामाऽस्त्रवित्तमः ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणप्रकीर्तय ॥ ३२ ॥ वैशंपायनउवाच गंगाद्वारंप्रतिमहान्बभूवभगवानृषिः ॥ भरद्वाजइतिख्यातःसततंसंशितव्रतः ॥ ३३ ॥ सोऽभिषेक्तुंततोगंगांपूर्वमेवागमन्नदीं ॥ महर्षिभिर्भरद्वाजोहविर्धानेचरन्पुरा ॥ ३४ ॥ ददर्शाप्सरसंसाक्षाद्घृताचीमाप्लुतामृषिः ॥ रूपयौवनसंपन्नांमदद्दमांमदालसां ॥ ३५ ॥ तस्याःपुनर्नदीतीरेवसनंपर्यवर्तत ॥ व्यपकृष्टांबरांदृष्ट्वातामृषिश्चकमेततः ॥ ३६ ॥ तत्रसंसक्तमनसोभरद्वाजस्यधीमतः ॥ ततोऽस्यरेतश्चस्कंदतदृषिर्द्रोणआदधे ॥ ॥ ३७ ॥ ततःसमभवद्द्रोणःकलशेतस्यधीमतः ॥ अध्यगीष्टसवेदांश्चवेदांगानिचसर्वशः ॥ ३८ ॥

बंधः अंगलग्नवस्त्रांविवृतांयींददर्शेतिभावः सार्धः ॥३४॥३५॥३६॥ द्रोणेद्रोणकलशाख्येयज्ञियपात्रविशेषे ॥३७॥ यतोद्रोणकलशेऽभवत्ततोद्रोणइतिनामनिर्वक्ति ततइति ॥ ३८ ॥

*कृपः कृपीचेति

भरद्वाजआग्नेयमस्त्रंअग्निवेशायददौ सचाग्नेःपुत्रोऽग्निवेशोभारद्वाजंद्रोणंस्वगुरुपुत्रमाग्नेयमस्त्रमशिक्षयदितिश्लोकद्वयार्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ पितृभिःपुत्र

अग्निवेंशंमहाभागंभरद्वाजःप्रतापवान् ॥ प्रत्यपादयदाग्नेयमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ ३९ ॥ अग्नेस्तुजातःसमुनिस्ततोभरतसत्तम ॥ भारद्वाजंतदाग्नेयंमहास्त्रंप्रत्यपादयत् ॥ ४० ॥ भरद्वाजसखाचासीत्पृषतोनामपार्थिवः ॥ तस्यापिद्रुपदोनामतदासमभवत्सुतः ॥ ४१ ॥ सनित्यमाश्रमंगत्वाद्रोणेनसहपार्थिवः ॥ चिक्रीडाध्ययनंचैवचकारक्षत्रियर्षभः ॥ ४२ ॥ ततोव्यतीतेपृषतेसराजाद्रुपदोऽभवत् ॥ पंचालेषुमहाबाहुरुत्तरेषुनरेश्वरः ॥ ४३ ॥ भरद्वाजोपिभगवानारुरोहदिवंतदा ॥ तत्रैवचवसन्द्रोणस्तपस्तेपेमहातपाः ॥ ४४ ॥ वेदवेदांगविद्वान्सतपसादग्धकिल्बिषः ॥ ततःपितृनियुक्तात्मापुत्रलोभान्महायशाः ॥ ४५ ॥ शारद्वतींततोभार्यांकृपींद्रोणोऽन्वविंदत ॥ अग्निहोत्रेचधर्मेचदमेचसततंरता ॥ ४६ ॥ अलभद्गौतमीपुत्रमश्वत्थामानमेवच ॥ सजातमात्रोव्यनदद्यथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ ४७ ॥ तच्छ्रुत्वांतर्हितंभूतमंतरिक्षस्थमब्रवीत् ॥ अश्वस्येवास्ययत्स्थामनदतःप्रदिशोगतं ॥ ४८ ॥ अश्वत्थामैवबालोयंतस्मान्नाम्नाभविष्यति ॥ सुतेनतेनसुप्रीतोभारद्वाजस्ततोऽभवत् ॥ ४९ ॥ तत्रैवचवसन्धीमान्धनुर्वेदपरोऽभवत् ॥ सशुश्रावमहात्मानंजामदग्न्यंपरंतपं ॥ ५० ॥ सर्वज्ञानविदंविप्रंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ ब्राह्मणेभ्यस्तदाराजन्दित्संतंवसुसर्वशः ॥ ५१ ॥ सरामस्यधनुर्वेदंदिव्यान्यस्त्राणिचैवह ॥ श्रुत्वातेषुमनश्चक्रेनीतिशास्त्रेतथैवच ॥ ५२ ॥ ततःसव्रतिभिःशिष्यैस्तपोयुक्तैर्महातपाः ॥ वृतःप्रायान्महाबाहुर्महेंद्रंपर्वतोत्तमं ॥ ५३ ॥ ततोमहेंद्रमासाद्यभारद्वाजोमहातपाः ॥ क्षांतंदांतममित्रघ्नमपश्यद्भृगुनंदनं ॥ ५४ ॥ ततोद्रोणोवृतःशिष्यैरुपगम्यभृगूद्वहं ॥ आचख्यावात्मनोनामजन्मचांगिरसःकुले ॥ ५५ ॥ निवेद्यशिरसाभूमौपादौचैवाभ्यवादयत् ॥ ततस्तंसर्वमुत्सृज्यवनंजिगमिषुंतदा ॥ ५६ ॥ जामदग्न्यंमहात्मानंभारद्वाजोऽब्रवीदिदं ॥ भरद्वाजात्समुत्पन्नंतथात्वंमामयोनिजं ॥ ५७ ॥ आगतंवित्तकामंमांविद्धिद्रोणंद्विजोत्तमं ॥ तमब्रवीन्महात्माससर्वक्षत्रियमर्दनः ॥ ५८ ॥ स्वागतंतेद्विजश्रेष्ठयदिच्छसिवदस्वमे ॥ एवमुक्तस्तुरामेणभारद्वाजोऽब्रवीद्वचः ॥ ५९ ॥ रामंप्रहरतांश्रेष्ठंदित्संतंविविधंवसु ॥ अहंधनमनंतंहिप्रार्थयेविपुलव्रत ॥ ६० ॥ रामउवाच हिरण्यंममयच्चान्यद्वसुकिंचिदिहस्थितं ॥ ब्राह्मणेभ्योमयादत्तंसर्वमेतत्तपोधन ॥ ६१ ॥

मुत्पादयेतिनियुक्तआत्मामनोयस्यसपितृनियुक्तात्मा ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ स्थामशब्दसकारस्यतकारादेशेऽश्वत्थामेति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ कषायीकृते रक्तेलोचनेयस्यसः ॥ ३ ॥ अकृताअसंस्कृता ॥ ४ ॥ ५ ॥ सामर्थ्यैत्यनेनासमर्थस्यसौहृदंजीर्यतइत्युक्तं ॥ ६ ॥ एनंसखायंविहरतिपृथक्करोति रहतिसख्याद्व्यावयति ॥ ७ ॥ मैवमिति एवंजीर्णंभ

तथैवेयंधरादेवीसागरांतासपत्तना ॥ कश्यपायमयादत्ताकृत्स्नानगरमालिनी ॥ ६२ ॥ शरीरमात्रमेवाद्यममेदमवशेषितं ॥ अस्त्राणिचमहार्हाणिशस्त्राणि विविधानिच ॥ ६३ ॥ अस्त्राणिवाशरीरंवावरयैतन्मयोद्यतं ॥ वृणीष्वकिंप्रयच्छामितुभ्यंद्रोणवदाशुतत् ॥ ६४ ॥ द्रोणउवाच अस्त्राणिमेसमग्राणि ससंहाराणिभार्गव ॥ सप्रयोगरहस्यानिदातुमर्हस्यशेषतः ॥ ६५ ॥ तथेत्युक्त्वाततस्तस्मैप्रादादस्त्राणिभार्गवः ॥ सहरस्यव्रतंचैवधनुर्वेदमशेषतः ॥ ६६ ॥ प्रतिगृह्यतुतत्सर्वंकृतास्त्रोद्विजसत्तमः ॥ प्रियंसखायंसुप्रीतोजगामद्रुपदंप्रति ॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिद्रोणस्यभार्गवादस्त्रप्राप्तौ त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रुपदमासाद्यभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ अब्रवीत्पार्थिवंराजन्सखायंविद्धिमामिह ॥ १ ॥ इत्येवमुक्तःसख्यासप्रीतिपूर्वंजनेश्वरः ॥ भारद्वाजेनपांचाल्योनामृष्यतवचोऽस्यतत् ॥ २ ॥ सक्रोधामर्षजिह्मभ्रूःकषायीकृतलोचनः ॥ ऐश्वर्यमदसंपन्नोद्रोणंराजाऽब्रवीदिदं ॥ ३ ॥ द्रुपदउवाच अकृतेयंतवप्रज्ञाब्रह्मन्नातिसमंजसा ॥ यन्मांब्रवीषिप्रसभंसखातेऽहमितिद्विज ॥ ४ ॥ नहिराज्ञामुदीर्णानामेवंभूतैर्नरैःक्वचित् ॥ सख्यंभवतिमंदात्मन्श्रियाहीनैर्धनच्युतैः ॥ ५ ॥ सौहृदान्यपिजीर्यंतेकालेनपरिजीर्यतः ॥ सौहृदंमेत्वयाह्यासीत्पूर्वंसामर्थ्यबंधनं ॥ ६ ॥ नसख्यमजरंलोकेहृदितिष्ठतिकस्यचित् ॥ कालोह्येनंविहरतिक्रोधोवैनंहरत्युत ॥ ७ ॥ मैवंजीर्णमुपास्वत्वंसख्यंभवत्वपाकृधि ॥ आसीत्सख्यंद्विजश्रेष्ठत्वयामेर्थनिबंधनं ॥ ८ ॥ नदरिद्रोवसुमतोनाविद्वान्विदुषःसखा ॥ नशूरस्यसखाक्लीबःसखिपूर्वंकिमिष्यते ॥ ९ ॥ ययोरेवसमंवित्तंययोरेवसमंश्रुतं ॥ तयोर्विवाहःसख्यंचनतुपुष्टविपुष्टयोः ॥ १० ॥

वत्जीर्णत्वंप्राप्नुवत्सख्यंमाउपास्वतुपुनःअपाकृधिदूरीकुरु यद्वा भवतुजीर्णंसख्यंतत्तुएवंपूर्ववत्माउपास्वकिंतुअपाकृधिनाशयत्यजेत्यर्थः हिंसार्थस्यस्यादिकृत्रोरूपं अत्रापिहेतुः अर्थनिबंधनं ॥ ८ ॥ एतदेवविवृणोति नदरिद्रइत्यादिना पूर्वंसखाइनिसखिपूर्वंजीर्णंसख्यंतत्किंइष्यतेअपितुनैवेतिकाकायोज्यं ॥ ९ ॥ विपुष्टःकृशोनिर्धनोवा ॥ १० ॥

॥ ११॥द्रुपदेनेति पांचाल्यंगर्वितंचिंतयित्वानत्पराभवोपायंमनसाविनिश्चित्यप्रतिबुद्धिःप्रतीपबुद्धिःशत्रुबुद्धिस्तद्वान्सन्नागसाव्हयंजगामेतिद्वयोःसंबंधः॥१२॥ १३॥१४ ॥ अस्यतनुजोऽश्वत्थामा नाबुध्यं

नाश्रोत्रियःश्रोत्रियस्यनारथीरथिनःसखा॥ नाराजापार्थिवस्यापिसखिपूर्वंकिमिष्यते ॥ ११ ॥ वैशंपायनउवाच द्रुपदेनैवमुक्तस्तुभारद्वाजःप्रतापवान्॥ मुहूर्तंचिंतयित्वातुमन्युनाऽभिपरिप्लुतः ॥१२॥ सविनिश्चित्यमनसापांचाल्यंप्रतिबुद्धिमान्॥ जगामकुरुमुख्यानांनगरंनागसाह्वयं॥१३॥ सनगपुरमागम्यगौतमस्यनिवेशने॥ भारद्वाजोवसत्तत्रप्रच्छन्नंद्विजसत्तमः ॥ १४॥ ततोस्यतनुजःपार्थान्कृपस्यानंतरंप्रभुः ॥ अस्त्राणिशिक्षयामासनाबुध्यंतचतंजनाः ॥ १५॥ एवंसतत्रगूढात्माकंचित्कालमुवासह॥ कुमारास्त्वथनिष्क्रम्यसमेतागजसाह्वयात् ॥ १६ ॥ क्रीडंतोवीटयातत्रवीराःपर्यचरन्मुदा॥ पपातकूपेसावीटातेषांवैक्रीडतांतदा॥ १७॥ ततस्तेयत्नमातिष्ठन्वीटामुद्धर्तुमादृताः॥ नचतेप्रत्यपद्यंतकर्मवीटोपलब्धये॥ १८ ॥ ततोन्योन्यमवैक्षंतव्रीडयावनताननाः॥ तस्यायोगमविंदंतोभृशंचोत्कंठिताभवन्॥१९॥ तेऽपश्यन्ब्राह्मणंश्याममापन्नंपलितंकृशं॥ कृत्यवंतमदूरस्थमग्निहोत्रपुरस्कृतं॥२०॥ तेतंदृष्ट्वामहात्मानमुपगम्यकुमारकाः ॥ भग्नोत्साहक्रियात्मानोब्राह्मणंपर्यवारयन् ॥ २१ ॥ अथद्रोणःकुमारांस्तान्दृष्ट्वाकृत्यवतस्तदा ॥ प्रहस्यमंदंपैशल्यादभ्यभाषतवीर्यवान्॥ २२॥ अहोवोधिग्बलंक्षात्रंधिगेतांवःकृतास्त्रतां॥ भरतस्यान्वयेजातायेवीटांनाधिगच्छत॥ २३ ॥ वीटांचमुद्रिकांचैवत्यहमेतदपिद्वयं॥ उद्धरेयमिषीकाभिर्भोजनंमेप्रदीयतां॥ २४॥ एवमुक्ताकुमारांस्तान्द्रोणःस्वांगुलिवेष्टनं॥ कूपेनिरुदकेतस्मिन्नपातयदरिंदमः॥ २५ ॥ ततोऽब्रवीत्तदाद्रोणंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ युधिष्ठिरउवाच कृपस्यानुमतेब्रह्मन्भिक्षामाप्नुहिशाश्वतीं ॥ २६ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचप्रहस्यभरतानिदं॥ द्रोणउवाच एषामुष्टिरिषीकाणांमयाऽस्त्रेणाभिमंत्रिता ॥ २७॥ अस्यावीर्यंनिरीक्षध्वंयदन्यस्यनविद्यते ॥ भेत्स्यामीषीकयावीटांतामिषीकांतथाऽन्यया ॥ ॥ २८॥ तामन्ययासमायोगेवीटायाग्रहणंमम॥ वैशंपायनउवाच ततोयथोक्तंद्रोणेनतत्सर्वंकृतमंजसा॥२९॥ तदवेक्ष्यकुमारास्तेविस्मयोत्फुल्ललोचनाः॥ आश्चर्यमिदमत्यंतमितिमत्वावचोऽब्रुवन्॥ ३० ॥

तद्द्रोणपुत्रोयमितिनज्ञातवंतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ वीटयायवाकारेणप्रादेशमात्रकाष्ठेन यत्हस्तमात्रदंडेनउपर्युपरिकुमाराःप्रक्षिपंति लोहगुलिकयेत्यन्ये ॥ १७ ॥ १८ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ पैशल्यात्कौशल्यात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ मुद्रिकांचमयात्यज्यमानां ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ सांप्रतंयुक्तंप्रतिपत्स्यतेज्ञास्यति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ चिकीर्षयाजिज्ञासया कृविज्ञानेइत्यस्यरूपं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सखावयस्यः उपका

कुमाराऊचुः मुद्रिकामपिविप्रर्षेशीघ्रमेतांसमुद्धर॥ वैशंपायनउवाच ततःशरंसमादायधनुर्द्रोणोमहायशाः ॥ ३१ ॥ शरेणविध्वामुद्रांतामूर्ध्वमावाहयत्प्रभुः ॥ सशरंसमुपादायकूपादंगुलिवेष्टनं ॥ ३२ ॥ ददौततःकुमाराणांविस्मितानामविस्मितः ॥ मुद्रिकामुद्धृतांदृष्ट्वातमाहुस्तेकुमारकाः ॥ ३३ ॥ कुमाराऊचुः अभिवादयामहेब्रह्मन्नैतदन्येषुविद्यते ॥ कोऽसिकस्यासिजानीमोवयंकिंकरवामहे ॥ ३४ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्ततोद्रोणःप्रत्युवाचकुमारकान्॥ द्रोणउवाच आचक्षध्वंचभीष्मायरूपेणचगुणैश्चमां ॥ ३५ ॥ सएवसुमहातेजाःसांप्रतंप्रतिपत्स्यते॥ वैशंपायनउवाच तथेत्युक्त्वाचगत्वाचभीष्ममूचुःकुमारकाः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणस्यवचस्तथ्यंतच्चकर्मतथाविधं ॥ भीष्मःश्रुत्वाकुमाराणांद्रोणंतंप्रत्यजानत ॥ ३७ ॥ युक्तरूपःसहिगुरुरित्येवमनुचिंत्यच ॥ अथैनमानीयतदास्वयमेवसुसत्कृतं ॥ ३८ ॥ परिपप्रच्छनिपुणंभीष्मःशस्त्रभृतांवरः ॥ हेतुमागमनेतच्चद्रोणःसर्वंन्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ द्रोणउवाच महर्षेरग्निवेशस्यसकाशमहमच्युत ॥ अस्त्रार्थमगमंपूर्वंधनुर्वेदचिकीर्षया ॥ ४० ॥ ब्रह्मचारीविनीतात्माजटिलोबहुलाःसमाः ॥ अवसंसुचिरंतत्रगुरुशुश्रूषणेरतः ॥ ४१ ॥ पांचाल्योराजपुत्रश्चयज्ञसेनोमहाबलः ॥ इष्वस्त्रहेतोर्न्यवसत्तस्मिन्नेवगुरौप्रभुः ॥ ४२ ॥ समेतत्रसखाचासीदुपकारीप्रियश्चमे ॥ तेनाहंसहसंगम्यवर्तयन्सुचिरंप्रभो ॥ ४३ ॥ बाल्यात्प्रभृतिकौरव्यसहाध्ययनमेवच ॥ समेसखासदातत्रप्रियवादीप्रियंकरः ॥ ४४ ॥ अब्रवीदितिमांभीष्मवचनंप्रीतिवर्धनं॥ अहंप्रियतमःपुत्रःपितुर्द्रोणमहात्मनः ॥ ४५ ॥ अभिषेक्ष्यतिमांराज्येसपांचाल्योयदातदा ॥ त्वद्भोग्यंभवितातातसखेसत्येनतेशपे ॥ ४६ ॥ ममभोगाश्चवित्तंचत्वदधीनंसुखानिच ॥ एवमुक्त्वाऽथवव्राजकृतास्त्रःपूजितोमया ॥ ४७ ॥ तच्चवाक्यमहंनित्यंमनसाधारयंस्तदा ॥ सोहंपितृनियोगेनपुत्रलोभाद्यशस्विनीं ॥ ४८ ॥ नातिकेशींमहाप्रज्ञामुपयेमेमहाव्रतां ॥ अग्निहोत्रेचसत्रेचदमेचसततंरतां ॥ ४९ ॥ अलभद्गौतमीपुत्रमश्वत्थामानमौरसं ॥ भीमविक्रमकर्माणमादित्यसमतेजसं ॥ ५० ॥ पुत्रेणतेनप्रीतोहंभरद्वाजोमयायथा ॥ गोक्षीरंपिबतोदृष्ट्वाधनिनस्तत्रपुत्रकान् ॥ अश्वत्थामारुदद्बालस्तन्मेसंदेहयद्दिशः ॥ ५१ ॥

रकर्तृत्वादेवप्रियोवल्लभश्च वर्तयन्वसन् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ दिशःसंदेहयत्दिङ्मोहमजनयत् अडभावआर्षःशत्रंतंवा ॥ ५१ ॥

स्नातकोयं:कश्चिदल्पगोधनः स्वधर्मलोपान्नावसीदेत अतोबहुगोधनवनोब्राह्मणस्यप्रतिग्रहमिच्छन् ॥ ५२ ॥ अंतादंतंदेशाद्देशं ॥५३॥ ५४॥५५॥ ५६॥५७॥ संभाषतांसंभाषमाणानां अच्यवन्धर्मच्युता

नस्नातकोवसीदेतवर्तमानःस्वकर्मसु ॥ इतिसंचिंत्यमनसातंदेशंबहुशोभ्रमन् ॥५२॥ विशुद्धमिच्छन्गांगेयधर्मोपेतंप्रतिग्रहं ॥ अंतादंतंपरिक्रम्यनाध्यग
च्छंपयस्विनीं ॥ ५३ ॥ अथपिष्टोदकेनैनंलोभयंतिकुमारकाः ॥ पीत्वापिष्टरसंबालःक्षीरंपीतंमयाऽपिच ॥५४॥ ननर्तोत्थायकौरव्यहृष्टोबाल्याद्विमोहितः॥
तंदृष्ट्वानृत्यमानंतुबालैःपरिवृतंसुतं ॥ ५५ ॥ हास्यतामुपसंप्राप्तंकश्मलंतत्रमेऽभवत् ॥ द्रोणंधिगस्त्वधनिनंयोधनंनाधिगच्छति ॥ ५६ ॥ पिष्टोदकंसुतोय
स्यपीत्वाक्षीरस्यतृष्णया ॥ नृत्यतिस्ममुदाविष्टःक्षीरंपीतंमयाऽप्युत ॥५७॥ इतिसंभाषतांवाचंश्रुत्वामेबुद्धिरच्यवत् ॥ आत्मानंचात्मनागर्हन्मनसेदंव्यचिं
तयं ॥ ५८ ॥ अपिचाहंपुराविप्रैर्वर्जितोगर्हितोवसे ॥ परोपसेवांपापिष्ठांनचकुर्यांधनेप्सया ॥ ५९ ॥ इतिमत्वाप्रियंपुत्रंभीष्मादायततोह्यहं ॥ पूर्वस्नेहानु
रागित्वात्सदारःसौमकिंगतः ॥ ६० ॥ अभिषिक्तंतुश्रुत्वैवकृतार्थोऽस्मीतिचिंतयन् ॥ प्रियंसखायंसुप्रीतोराज्यस्थंसमुपागमं ॥ ६१ ॥ संस्मरन्संगमंचैवव
चनंचैवतस्यतत् ॥ ततोद्रुपदमागम्यसखिपूर्वमहंप्रभो ॥ ६२ ॥ अब्रुवंपुरुषव्याघ्रसखाऽयंविद्धिमामिति ॥ उपस्थितस्तुद्रुपदंसखिवच्चास्मिसंगतः ॥ ६३ ॥
समांनिराकारमिवप्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ अकृतेयंतवप्रज्ञाब्रह्मन्नातिसमंजसा ॥ ६४ ॥ यदात्थमांत्वंप्रसभंसखातेहमितिद्विज ॥ संगतानीहजीर्यंतिकाले
नपरिजीर्यतः ॥ ६५ ॥ सौहृदंमेत्वयात्व्यासीत्पूर्वंसामर्थ्यबंधनं ॥ नाश्रोत्रियःश्रोत्रियस्यनारथीरथिनःसखा ॥ ६६ ॥ साम्याद्धिसख्यंभवतिवैषम्यान्नो
पपद्यते ॥ नसख्यमजरंलोकेविद्यतेजातुकस्यचित् ॥ ६७ ॥ कालोवैनंविहरतिक्रोधोवैनंरहत्युत ॥ मैवंजीर्णमुपास्वत्वंसख्यंभवत्त्वपाकृधि ॥ ६८ ॥ आसी
त्सख्यंद्विजश्रेष्ठत्वयामेऽर्थनिबंधनं ॥ नह्यनाढ्यःसखाढ्यस्यनाविद्वान्विदुषःसखा ॥ ६९ ॥ नशूरस्यसखाक्लीबःसखिपूर्वंकिमिष्यते ॥ नहिराज्ञामुदीर्णाना
मेवंभूतैर्नरैःक्वचित् ॥ ७० ॥ सख्यंभवतिमंदात्मन्श्रियाहीनैर्धनच्युतैः ॥ नाश्रोत्रियःश्रोत्रियस्यनारथीरथिनःसखा ॥ ७१ ॥ नाराजापार्थिवस्यापिसखि
पूर्वंकिमिष्यते ॥ अहंत्वयानजानामिराज्यार्थेसंविदंकृतां ॥ ७२ ॥

ऽभूत् आत्मानंदरिद्रदोषादात्मनामनसागर्हन् इदंवक्ष्यमाणं ॥ ५८ ॥
॥ ५९ ॥ पुरापूर्वंदरिद्रोयमितिगर्हितोपिवसेउपवासंकुर्वेनतुसेवांकुर्यांइतिमत्वानिश्चित्यापिपुत्रस्यप्रियत्वात्सौमकिंद्रुपदंगतइतिसंबंधः ॥६०॥६१ ॥ तत्तस्यवचनंममराज्यंत्वद्भोग्यंभविष्यतीति ॥ ६२ ॥
॥ ६३ ॥ निराकारंनिरस्तोत्तमरूपंहीनजनमिव अकृतेत्यादिप्राग्व्याख्यातं ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥राज्यार्थेसंविदंत्वद्भोग्यंममराज्यमितिसंकेतं ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ प्रतिपादयअस्मत्कुमारेभ्यइतिशेषः कुरुक्षये कुरुगृहे ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकत्रिंशदधिकशततमोऽ

एकरात्रंतुतेब्रह्मन्कामंदास्यामिभोजनं॥ एवमुक्तस्त्वहंतेनसदारःप्रस्थितस्तदा॥ ७३॥ तांप्रतिज्ञांप्रतिज्ञाययांकर्त्ताऽस्म्यचिरादिव ॥ द्रुपदेनैवमुक्तोऽहंम न्युनाऽभिपरिप्लुतः॥ ७४॥ अभ्यागच्छंकुरून्भीष्मशिष्यैरर्थीगुणान्वितैः॥ ततोऽहंभवतःकामंसंवर्धयितुमागतः॥ ७५ ॥ इदंनागपुरंरम्यंब्रूहिकिंकरवाणि ते॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तदाभीष्मोभारद्वाजमभाषत॥ ७६॥ भीष्मउवाच अपज्यंक्रियतांचापंसाध्वस्त्रंप्रतिपादय ॥ भुंक्ष्वभोगान्भृ शंप्रीतःपूज्यमानःकुरुक्षये॥ ७७॥ कुरूणामस्तियद्वित्तंराज्यंचेदंसराष्ट्रकं ॥ त्वमेवपरमोराजासर्वेचकुरवस्तव ॥ ७८ ॥ यच्चतेप्रार्थितंब्रह्मन्कृतंतदितिचिं त्यतां॥ दिष्ट्याप्राप्तोसिविप्रर्षेमहान्मेऽनुग्रहःकृतः ॥ ७९ ॥ इतिश्रीम० आदिपर्वणिसंभवपर्वणिभीष्मद्रोणसमागमेएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१॥ ॥ ५॥ वैशंपायनउवाच ततःसंपूजितोद्रोणोभीष्मेणद्विपदांवरः॥ विशश्राममहातेजाःपूजितःकुरुवेश्मनि॥ १॥ विश्रांतेऽथगुरौतस्मि न्पौत्रानादायकौरवान्॥ शिष्यत्वेनददौभीष्मोवसूनिविविधानिच॥ २॥ गृहंचसुपरिच्छन्नंधनधान्यसमाकुलं॥ भारद्वाजायसुप्रीतःप्रत्यपादयतप्रभुः॥ ॥ ३॥ सतान्शिष्यान्महेष्वासःप्रतिजग्राहकौरवान्॥ पांडवान्धार्त्तराष्ट्रांश्चद्रोणोमुदितमानसः॥ ४॥ प्रतिगृह्यचतान्सर्वान्द्रोणोवचनमब्रवीत्॥ रहस्ये कःप्रतीतात्माकृतोपसदनांस्तथा॥ ५॥ द्रोणउवाच कार्यमेकांक्षितंकिंचिद्धृदिसंपरिवर्त्तते॥ कृतास्त्रैस्तत्प्रदेयंमेतदेतद्वदतानघाः॥ ६॥ वैशंपा यनउवाच तच्छ्रुत्वाकौरवेयास्तेतूष्णीमासन्विशांपते॥ अर्जुनस्तुततःसर्वंप्रतिजज्ञेपरंतप॥ ७॥ ततोऽर्जुनंतदामूर्ध्निसमाघ्रायपुनःपुनः॥ प्रीतिपूर्वंपरि ष्वज्यप्ररुरोदमुदातदा॥ ८॥ ततोद्रोणःपांडुपुत्रानस्त्राणिविविधानिच॥ ग्राहयामासदिव्यानिमानुषाणिचवीर्यवान्॥ ९॥ राजपुत्रास्तथाचान्येसमेत्य भरतर्षभ॥ अभिजग्मुस्ततोद्रोणमस्त्रार्थेद्विजसत्तमं॥ १०॥ वृष्णयश्चांधकाश्चैवनानादेश्याश्चपार्थिवाः॥ सूतपुत्रश्चराधेयोगुरुंद्रोणमियात्तदा॥ ११॥ स्पर्धमानस्तुपार्थेनसूतपुत्रोऽत्यमर्षणः॥ दुर्योधनंसमाश्रित्यसोऽवमन्यतपांडवान्॥ १२॥

ध्यायः॥ १३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ सुपरिच्छन्नंसुधाधवलितं ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रतीतात्माहृष्टचित्तः कृतोपसदनान्कृत पादग्रहणान् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

धनुर्वेदस्यचिकीर्षयाजिज्ञासया शिक्षादिभिःपांडवोद्रोणमभ्ययादभिगतः तत्तुल्योऽभवदित्यर्थः ॥ १३ ॥ अतएवतेषुविशिष्टः एतदेवाह तुल्येष्विति ॥ १४ ॥ १५ ॥ कमंडलुंसूक्ष्ममुखत्वाद्विलंबेनपूरणीयं ॥ १६ ॥ कुंभंविस्तीर्णमुखत्वात्सद्यःपूरणीयं तस्यफलमाह यावदिति ॥ १७ ॥ औहततर्कितवान् ॥ १८ ॥ विशेषोपचयेगुणवृद्धौ अपृथक्सहैवास्ते ॥ १९ ॥ अतोनव्यहीयतनविहीनोभूत् ॥२० ॥ योगंऐकाग्र्यं ॥ २१ ॥ सूदंसूपकारंप्रति अन्नंनदेयं किंतुअंधकारेमुखादन्यत्रग्रासाःपतिष्यंतीतिनान्नंददामीतिसत्वयावाच्यइतिभावः विजयेअर्जुने अयंभावः अत्यभ्यासान्मुखादन्यत्रग्रासानपतंत्ये

अभ्ययात्सततोद्रोणंधनुर्वेदचिकीर्षया॥ शिक्षाभुजबलोद्योगैस्तेषुसर्वेषुपांडवः॥ १३॥ अस्त्रविद्यानुरागाच्चविशिष्टोऽभवदर्जुनः॥ तुल्येष्वस्त्रप्रयोगेषुलाघवेसौष्ठवेषुच॥ १४॥ सर्वेषामेवशिष्याणांबभूवाभ्यधिकोऽर्जुनः॥ ऐंद्रिमप्रतिमंद्रोणउपदेशेष्वमन्यत॥ १५॥ एवंसर्वकुमाराणामिष्वस्त्रंप्रत्यपादयत्॥ कमंडलुंचसर्वेषांप्रायच्छच्चिरकारणात्॥ १६॥ पुत्रायचददौकुंभमविलंबनकारणात्॥ यावत्तेनोपगच्छंतितावदस्मैपरांक्रियां॥ १७॥ द्रोणआचष्टपुत्रायतत्कर्मजिष्णुरौहत॥ ततःसवारुणास्त्रेणपूरयित्वाकमंडलुं॥ १८॥ सममाचार्यपुत्रेणगुरुमभ्येतिफाल्गुनः॥ आचार्यपुत्रात्तस्मात्तुविशेषोपचयेऽपृथक्॥ १९॥ नव्यहीयतमेधावीपार्थोऽप्यस्त्रविदांवरः॥ अर्जुनःपरमंयत्नमातिष्ठद्गुरुपूजने॥ २०॥ अस्त्रेचपरमंयोगंप्रियोद्रोणस्यचाभवत्॥ तंदृष्ट्वानित्यमुद्युक्तमिष्वस्त्रंप्रतिफाल्गुनं॥ २१॥ आहूयवचनंद्रोणोरहःसूदमभाषत॥ अंधकारेर्जुनायान्नंनदेयंतेकदाचन॥ नचाख्येयमिदंचापिमद्वाक्यंविजयेत्वया॥ २२॥ ततःकदाचिद्भुंजानेप्रववौवायुरर्जुने॥ तेनतत्रप्रदीपःसदीप्यमानोविलोपितः॥ २३॥ भुंक्तएवतुकौंतेयोनास्यादन्यत्रवर्त्तते॥ हस्तस्तेजस्विनस्तस्यअनुग्रहणकारणात्॥ २४॥ तदभ्यासकृतंमत्वारात्रावपिसपांडवः॥ योग्यांचक्रेमहाबाहुर्धनुषापांडुनंदनः॥ २५॥ तस्यज्यातलनिर्घोषंद्रोणःशुश्रावभारत॥ उपेत्यचैनमुत्थायपरिष्वज्येदमब्रवीत्॥ २६॥ द्रोणउवाच प्रयतिष्येतथाकर्तुंयथानान्योधनुर्धरः॥ त्वत्समोभवितालोकेसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ २७॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणोऽर्जुनंभूयोहयेषुचगजेषुच॥ रथेषुभूमावपिचरणशिक्षामशिक्षयत्॥ २८॥

वएवंतमसिशब्दादिलक्ष्यादन्यत्रशराअपिनपतेयुरित्युक्तोर्जुनोयदिकेनेदमुक्तमितिपृच्छेत्तर्हिलौकिकएवायमर्थइतितंप्रतिवक्तव्यंनतुद्रोणवाक्यमेतदिति ॥ २२ ॥ एवंगुरुणाशिष्यस्याभ्यासेप्रवृत्तौज्ञापितायांततःप्रागेवार्जुनःस्वदृष्टांतेनैवतज्ज्ञातवानित्याहद्वाभ्यां ततइति ॥ २३ ॥ अनुपहणंअभ्यासः ॥ २४ ॥ योग्यंअभ्यासं ॥ २५ ॥ श्रवणोत्तरंउत्थायोपेत्येतिक्रमः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

संकीर्णयुद्धेयुगपदनेकायुधप्रयोगेयुगपदनेकैःसहयुद्धेवा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तेषामन्ववेक्षयातेभ्योधिकोमाभूदितिबुद्ध्या ॥ ३२ ॥ महीमयंमृन्मयं ॥ ३३ ॥ इष्वस्त्रेइषुप्रयोगे योगंऐकाग्र्यं

गदायुद्धेऽसिचर्यायांतोमरप्रासशक्तिषु ॥ द्रोणःसंकीर्णयुद्धेचशिक्षयामासकौरवान् ॥ २९ ॥ तस्यतत्कौशलंश्रुत्वाधनुर्वेदजिघृक्षवः ॥ राजानोराजपुत्राश्चसमाजग्मुःसहस्रशः ॥ ३० ॥ ततोनिषादराजस्यहिरण्यधनुषःसुतः ॥ एकलव्योमहाराजद्रोणमभ्याजगामह ॥ ३१ ॥ नसतंप्रतिजग्राहनैषादिरितिचिंतयन् ॥ शिष्यंधनुषिधर्मज्ञस्तेषामेवान्ववेक्षया ॥ ३२ ॥ सतुद्रोणस्यशिरसापादौगृह्यपरंतपः ॥ अरण्यमनुसंप्राप्यकृत्वाद्रोणंमहीमयं ॥ ३३ ॥ तस्मिन्नाचार्यवृत्तिंचपरमामास्थितस्तदा ॥ इष्वस्त्रेयोगमातस्थेपरंनियममास्थितः ॥ ३४ ॥ परयाश्रद्धयोपेतोयोगेनपरमेणच ॥ विमोक्षादानसंधानेलघुत्वंपरमापसः ॥ ३५ ॥ अथद्रोणाभ्यनुज्ञाताःकदाचित्कुरुपांडवाः ॥ रथैर्विनिर्ययुःसर्वेमृगयामरिमर्दन ॥ ३६ ॥ तत्रोपकरणंगृह्यनरःकश्चिद्यदृच्छया ॥ राजन्ननुजगामैकःश्वानमादायपांडवान् ॥ ३७ ॥ तेषांविचरतांतत्रतत्तत्कर्मचिकीर्षया ॥ श्वाचरन्सवनेमूढोनैषादिंप्रतिजग्मिवान् ॥ ३८ ॥ सकृष्णमलदिग्धांगंकृष्णाजिनजटाधरं ॥ नैषादिंश्वासमालक्ष्यभषंस्तस्थौतदंतिके ॥ ३९ ॥ तदातस्याथभषतःशुनःसप्तशरान्मुखे ॥ लाघवंदर्शयन्नस्त्रेमुमोचयुगपद्यथा ॥ ४० ॥ सतुश्वाशरपूर्णास्यःपांडवानाजगामह ॥ तंदृष्ट्वापांडवावीराःपरंविस्मयमागताः ॥ ४१ ॥ लाघवंशब्दवेधित्वंदृष्ट्वातत्परमंतदा ॥ प्रेक्ष्यतंव्रीडिताश्चासन्प्रशशंसुश्चसर्वशः ॥ ४२ ॥ तंततोऽन्वेषमाणास्तेवनेवननिवासिनं ॥ ददृशुःपांडवाराजन्नस्यंतमनिशंशरान् ॥ ४३ ॥ नचैनमभिजानंस्तेतदाविकृतदर्शनं ॥ तथैनंपरिपप्रच्छुःकोभवान्कस्यवेत्युत ॥ ४४ ॥ एकलव्यउवाच निषादाधिपतेर्वीराहिरण्यधनुषःसुतं ॥ द्रोणशिष्यंचमांवित्तधनुर्वेदकृतश्रमं ॥ ४५ ॥ वैशंपायनउवाच तेतमाज्ञायतत्त्वेनपुनरागम्यपांडवाः ॥ यथावृत्तंवनेसर्वंद्रोणायाचख्युरद्भुतं ॥ ४६ ॥ कौंतेयस्त्वर्जुनोराजन्नेकलव्यमनुस्मरन् ॥ रहोद्रोणंसमासाद्यप्रणयादिदमब्रवीत् ॥ ४७ ॥ अर्जुनउवाच तदाहंपरिरभ्यैकःप्रीतिपूर्वमिदंवचः ॥ भवतोक्तोनमेशिष्यस्त्वद्विशिष्टोभविष्यति ॥ ४८ ॥ अथकस्मान्मद्विशिष्टोलोकादपिचवीर्यवान् ॥ अन्योऽस्तिभवतःशिष्योनिषादाधिपतेःसुतः ॥ ४९ ॥

॥ ३४ ॥ लघुत्वंशीघ्रप्रयोक्तृत्वं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ उपकरणंश्ववागुरादि मुख्यंतुकरणंआयुधमेव ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अस्त्रेप्रयोगे लाघवंकौशलं येनशरामुखेप्रविष्टाएवनतुतद्विद्धवंतः ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ वेतनंगुरुदक्षिणारूपं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ छित्वेति अविचार्येतिच्छेदः ससत्यसंधंनैषादिंदृष्ट्वाप्रीतोऽब्रवीदिदं एवंकर्त्तव्यमितिवाएकलव्यमभाषतेतिकचि

वैशंपायनउवाच मुहूर्तमिवतंद्रोणश्चिंतयित्वाविनिश्चयं ॥ सव्यसाचिनमादायनैषादिंप्रतिजग्मिवान् ॥ ५० ॥ ददर्शमलदिग्धांगंजटिलंचीरवाससं ॥ एकलव्यंधनुष्पाणिमस्यंतमनिशंशरान् ॥ ५१ ॥ एकलव्यस्तुतंदृष्ट्वाद्रोणमायांतमंतिकात् ॥ अभिगम्योपसंगृह्यजगामशिरसामहीं ॥ ५२ ॥ पूजयित्वाततोद्रोणंविधिवत्सनिपादजः ॥ निवेद्यशिष्यमात्मानंतस्थौप्रांजलिरग्रतः ॥ ५३ ॥ ततोद्रोणोऽब्रवीद्राजन्नेकलव्यमिदंवचः ॥ यदिशिष्योऽसिमेवीरवेतनंदीयतांमम ॥ ५४ ॥ एकलव्यस्तुतच्छ्रुत्वाप्रीयमाणोऽब्रवीदिदं ॥ एकलव्यउवाच किंप्रयच्छामिभगवन्नाज्ञापयतुमांगुरुः ॥ ५५ ॥ नहिकिंचिददेयंमेगुरवेब्रह्मवित्तम ॥ वैशंपायनउवाच तमब्रवीत्त्वयांगुष्ठोदक्षिणोदीयतामिति ॥ ५६ ॥ एकलव्यस्तुतच्छ्रुत्वावचोद्रोणस्यदारुणं ॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्सत्येचनियतःसदा ॥ ५७ ॥ तथैवहृष्टवदनस्तथैवादीनमानसः ॥ छित्वाऽविचार्यतंप्रादाद्द्रोणायांगुष्ठमात्मनः ॥ ५८ ॥ ततःशरंतुनैषादिरंगुलीभिर्व्यकर्षत ॥ नतथाचसशीघ्रोऽभूद्यथापूर्वंनराधिप ॥ ५९ ॥ ततोऽर्जुनःप्रीतमनाबभूवविगतज्वरः ॥ द्रोणश्चसत्यवागासीन्नान्योऽभिभविताऽर्जुनं ॥ ६० ॥ द्रोणस्यतुतदाशिष्यौगदायोग्यौबभूवतुः ॥ दुर्योधनश्चभीमश्चसदासंरब्धमानसौ ॥ ६१ ॥ अश्वत्थामारहस्येषुसर्वेष्वभ्यधिकोऽभवत् ॥ तथातिपुरुषानन्यान्त्सारुकौयमजावुभौ ॥ ६२ ॥ युधिष्ठिरोरथश्रेष्ठःसर्वत्रतुधनंजयः ॥ प्रथितःसागरांतायांरथयूथपयूथपः ॥ ६३ ॥ बुद्धियोगबलोत्साहैःसर्वास्त्रेषुचनिष्ठितः ॥ अस्त्रेगुर्वनुरागेचविशिष्टोऽभवदर्जुनः ॥ ६४ ॥ तुल्येष्वस्त्रोपदेशेषुसौष्ठवेनचवीर्यवान् ॥ एकःसर्वकुमाराणांबभूवातिरथोऽर्जुनः ॥ ६५ ॥ प्राणाधिकंभीमसेनंकृतविद्यंधनंजयं ॥ धार्तराष्ट्रादुरात्मानोनामृष्यंतपरस्परं ॥ ६६ ॥ तांस्तुसर्वान्समानीयसर्वविद्यास्त्रशिक्षितान् ॥ द्रोणःप्रहरणज्ञानेजिज्ञासुःपुरुषर्षभः ॥ ६७ ॥ कृत्रिमंभासमारोप्यवृक्षाग्रेशिल्पिभिःकृतं ॥ अविज्ञातंकुमाराणांलक्ष्यभूतमुपादिशत् ॥ ६८ ॥ द्रोणउवाच शीघ्रंभवंतःसर्वेपिधनूंष्यादायसर्वशः ॥ भासमेतंसमुद्दिश्यतिष्ठध्वंसंधितेषवः ॥ ६९ ॥

त्पठंपठंति तत्रएवंकर्त्तव्यमितितर्जनीमध्यमाभ्यांशरंधृत्वाज्याकर्षणंकर्त्तव्यमित्यभिनीयदर्शयति ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ गदायोग्यौगदायुद्धेभ्यासवंतौ ॥ ६१ ॥ त्सारुकौत्सरुःखड्गादिमुष्टिस्तद्ग्रहणप्रधानेयुद्धेकुशलौ ॥ ६२ ॥ रथश्रेष्ठःसप्तमीशौंडैरितिसमासः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ प्रहरणज्ञाने कःकथंप्रहरतीतिविचारे ॥ ६७ ॥ भासंनीलपक्षंपक्षिणं शकुंतमित्यन्ये गृध्रमित्यपरे ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ अंगिरसांवरःद्रोणः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ भासंपश्यतदेकाग्रदृष्टिर्भवेत्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ तमिति वृक्षादिदर्शनात्व्यग्रदृष्टित्वंतेषांज्ञात्वासर्वानपिनिराचकार ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

मद्वाक्यसमकालंतुशिरोऽस्यविनिपात्यतां ॥ एकैकशोनियोक्ष्यामितथाकुरुतपुत्रकाः ॥ ७० ॥ वैशंपायनउवाच ततोयुधिष्ठिरंपूर्वमुवाचांगिरसांवरः ॥ संधत्स्वबाणंदुर्धर्षमद्वाक्यांतेविमुंचतं ॥ ७१ ॥ ततोयुधिष्ठिरःपूर्वंधनुर्गृह्यपरंतपः ॥ तस्थौभासंसमुद्दिश्यगुरुवाक्यप्रचोदितः ॥ ७२ ॥ ततोविततधन्वानंद्रोणस्तंकुरुनंदनं ॥ समुहूर्तादुवाचेदंवचनंभरतर्षभ ॥ ७३ ॥ पश्यैनंत्वंद्रुमाग्रस्थंभासंनरवरात्मज ॥ पश्यामीत्येवमाचार्यंप्रत्युवाचयुधिष्ठिरः ॥ ७४ ॥ समुहूर्तादिवपुनर्द्रोणस्तंप्रत्यभाषत ॥ द्रोणउवाच अथवृक्षमिमंमांवाभ्रातृन्वापिप्रपश्यसि ॥ ७५ ॥ तमुवाचसकौंतेयःपश्याम्येनंवनस्पतिं ॥ भवंतंचतथाभ्रातृन्भासंचेतिपुनःपुनः ॥ ७६ ॥ तमुवाचापसर्पेतिद्रोणोऽप्रीतमनाइव ॥ नैतच्छक्यंत्वयावेद्धुंलक्ष्यमित्येवकुत्सयन् ॥ ७७ ॥ ततोदुर्योधनादींस्तान्धार्त्तराष्ट्रान्महायशाः ॥ तेनैवक्रमयोगेनजिज्ञासुःपर्यपृच्छत ॥ ७८ ॥ अन्यांश्चशिष्यान्भीमादीन्राज्ञश्चैवान्यदेशजान् ॥ तथाचसर्वेतत्सर्वंपश्याम इतिकुत्सिताः ॥ ७९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवप० द्रोणशिष्यपरीक्षायांद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोधनंजयंद्रोणःस्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ त्वयेदानींप्रहर्तव्यमेतल्लक्ष्यंविलोक्यतां ॥ १ ॥ मद्वाक्यसमकालंतेमोक्तव्योऽत्रभवेच्छरः ॥ वितत्यकार्मुकंपुत्रतिष्ठतावन्मुहूर्तकं ॥ २ ॥ एवमुक्तःसव्यसाचीमंडलीकृतकार्मुकः ॥ तस्थौभासंसमुद्दिश्यगुरुवाक्यप्रचोदितः ॥ ३ ॥ मुहूर्तादिवतंद्रोणस्तथैव समभाषत ॥ पश्यस्येनंस्थितंभासंद्रुमंमामपिचार्जुन ॥ ४ ॥ पश्याम्येकंभासमितिद्रोणंपार्थोऽभ्यभाषत ॥ नतुवृक्षंभवंतंवापश्यामीतिचभारत ॥ ५ ॥ ततःप्रीतमनाद्रोणोमुहूर्तादिवतंपुनः ॥ प्रत्यभाषतदुर्धर्षःपांडवानांमहारथं ॥ ६ ॥ भासंपश्यसियद्येनंतथाब्रूहिपुनर्वचः ॥ शिरःपश्यामिभासस्यनगात्रमिति सोऽब्रवीत् ॥ ७ ॥ अर्जुनेनैवमुक्तस्तुद्रोणोहृष्टतनूरुहः ॥ मुंचस्वेत्यब्रवीत्पार्थंसमुमोचाविचारयन् ॥ ८ ॥ ततस्तस्यनगस्थस्यक्षुरेणनिशितेनच ॥ शिरउत्कृत्यतरसापातयामासपांडवः ॥ ९ ॥ तस्मिन्कर्मणिसंसिद्धेपर्यष्वजतपांडवं ॥ मेनेचद्रुपदंसंख्येसानुबंधंपराजितं ॥ १० ॥

॥ ७९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तस्यभासस्य नगस्थस्यवृक्षाग्रस्थितस्य ॥ ९ ॥ सानुबंधंससहायं ॥ १० ॥

कस्यचित्त्वथकालस्यसशिष्योऽगिरसांवरः ॥ जगामगंगामभितोमज्जितुंभरतर्षभ ॥ ११ ॥ अवगाढमथोद्रोणंसलिलेसलिलेचरः ॥ ग्राहोजग्राहबलवान् जंघांतेकालचोदितः ॥ १२ ॥ ससमर्थोऽपिमोक्षायशिष्यान्सर्वानचोदयत् ॥ ग्राहंहत्वातुमोक्ष्यध्वंमामितित्वरयन्निव ॥ १३ ॥ तद्वाक्यसमकालंतुबीभत्सुः निशितैःशरैः ॥ अवार्यैःपंचभिर्ग्राहंमग्नमंभस्यताडयत् ॥ १४ ॥ इतरेत्वथसंमूढास्तत्रतत्रप्रपेदिरे ॥ तंतुदृष्ट्वाक्रियोपेतंद्रोणोऽमन्यतपांडवं ॥ १५ ॥ विशिष्टंसर्वशिष्येभ्यःप्रीतिमांश्चाभवत्तदा ॥ सपार्थबाणैर्बहुधाखंडशःपरिकल्पितः ॥ १६ ॥ ग्राहःपंचत्वमापेदेजंघांत्यक्त्वामहात्मनः ॥ अथाब्रवीन्महात्मानंभारद्वाजोमहारथं ॥ १७ ॥ गृहाणेदंमहाबाहोविशिष्टमतिदुर्धरं ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरोनामसप्रयोगनिवर्त्तनं ॥ १८ ॥ नचतेमानुषेष्वेतत्प्रयोक्तव्यंकथंचन ॥ जगद्विनिर्दहेदेतदल्पतेजसिपातितं ॥ १९ ॥ असामान्यमिदंतातलोकेष्वस्त्रंनिगद्यते ॥ तद्धारयेथाःप्रयतःशृणुचेदंवचोमम ॥ २० ॥ बाधेतामानुषःशत्रुर्यदित्वांवीरकश्चन ॥ तद्वधायप्रयुंजीथास्तदस्त्रमिदमाहवे ॥ २१ ॥ तथेतिसंप्रतिश्रुत्यबीभत्सुःसकृतांजलिः ॥ जग्राहपरमास्त्रंतदाहचैनंपुनर्गुरुः ॥ भवितात्वत्समोनान्यःपुमाँल्लोकेधनुर्धरः ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिद्रोणग्राहमोक्षणेत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच कृतास्त्रान्धार्त्तराष्ट्रांश्चपांडुपुत्रांश्चभारत ॥ दृष्ट्वाद्रोणोऽब्रवीद्राजन्धृतराष्ट्रंजनेश्वरं ॥ १ ॥ कृपस्यसोमदत्तस्यबाह्लीकस्यचधीमतः ॥ गांगेयस्यचसान्निध्येव्यासस्यविदुरस्यच ॥ २ ॥ राजन्संप्राप्तविद्यास्तेकुमाराःकुरुसत्तम ॥ तेदर्शयेयुःस्वांशिक्षांराजन्ननुमतेतव ॥ ३ ॥ ततोऽब्रवीन्महाराजःप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजमहत्कर्मकृतंतेद्विजसत्तम ॥ ४ ॥ यदानुमन्यसेकालंयस्मिन्देशेयथायथा ॥ तथातथाविधानायस्वयमाज्ञापयस्वमां ॥ ५ ॥ स्पृहयाम्यद्यनिर्वेदात्पुरुषाणांसचक्षुषां ॥ अस्त्रहेतोःपराक्रांतान्येमेद्रक्ष्यंतिपुत्रकान् ॥ ६ ॥ क्षत्तर्यद्गुरुराचार्योब्रवीतिकुरुतत्तथा ॥ नहीदृशंप्रियंमन्येभवितार्धमवत्सल ॥ ७ ॥ ततोराजानमामंत्र्यनिर्गतोविदुरोबहिः ॥ भारद्वाजोमहाप्राज्ञोमापयामासमेदिनीं ॥ ८ ॥

आदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कृतास्त्रान्धार्त्तराष्ट्रांश्चेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कर्मकुमारशिक्षाख्यं ॥ ४ ॥ मन्यसेऽस्त्रशिक्षादर्शनस्यकालं विधानायरंगभूमेः ॥ ५ ॥ निर्वेदाद्दुःखात् सचक्षुषांस्पृहयामि सुखायेतिशेषः ॥ ६ ॥ हेक्षत्तःहेविदुर ॥ ७ ॥ ८ ॥

निर्गुल्मांतृणसमूहमूलपिंडरहितां उदकूप्रस्रवणान्वितांउदकूनिम्नां ॥ ९ ॥ तदर्थंबल्यर्थं समाजेवीरसमूहे अवघुष्टेडिंडीरवशब्देनाहूतेसतिबलिंचक्रेइतिपूर्वेणान्वयः ॥ १० ॥ राज्ञःस्त्रीणांप्रेक्षार्थमागारं मंचाश्चइतरेषांप्रेक्षार्थंरंगभूमौचक्रुरितिद्वयोःसंबंधः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सांगारकःसभौमः अंशुमान्चंद्रः ॥ २० ॥ २१ ॥

समामवृक्षांनिर्गुल्मामुदकूप्रस्रवणान्वितां ॥ तस्यांभूमौबलिंचक्रेतिथौनक्षत्रपूजिते ॥ ९ ॥ अवघुष्टेसमाजेचतदर्थंवदतांवरः ॥ रंगभूमौसुविपुलंशास्त्रदृष्टंयथाविधि ॥ १० ॥ प्रेक्षागारंसुविहितंचक्रुस्तेतस्यशिल्पिनः ॥ राज्ञःसर्वायुधोपेतंस्त्रीणांचैवनरर्षभ ॥ ११ ॥ मंचांश्चकारयामासुस्तत्रजानपदाजनाः ॥ विपुलानुच्छ्रयोपेतान्शिबिकाश्चमहाधनाः ॥ १२ ॥ तस्मिंस्ततोऽहनिप्राप्तेराजासमसचिवस्तदा ॥ भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाकृतंचाचार्यसत्तमं ॥ १३ ॥ मुक्ताजालपरिक्षिप्तंवैदूर्यमणिशोभितं ॥ शातकुंभमयंदिव्यंप्रेक्षागारमुपागमत् ॥ १४ ॥ गांधारीचमहाभागाकुंतीचजयतांवर ॥ स्त्रियश्चराज्ञःसर्वास्ताःसप्रेष्याःसपरिच्छदाः ॥ १५ ॥ हर्षादारुरुहुर्मंचान्मेरुंदेवस्त्रियोयथा ॥ ब्राह्मणक्षत्रियाद्यंचचातुर्वर्ण्यंपुराद्द्रुतं ॥ १६ ॥ दर्शनेप्सुसमभ्यागात्कुमाराणांकृतास्त्रतां ॥ क्षणेनैकस्थतांतत्रदर्शनेप्सुजगामह ॥ १७ ॥ प्रवादितैश्चवादित्रैर्जनकौतूहलेनच ॥ महार्णवइवक्षुब्धःसमाजःसोऽभवत्तदा ॥ १८ ॥ ततःशुक्लांबरधरःशुक्लयज्ञोपवीतवान् ॥ शुक्लकेशःसितश्मश्रुःशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ १९ ॥ रंगमध्यंतदाचार्यःसपुत्रःप्रविवेशह ॥ नभोजलधरैर्हीनंसांगारकइवांशुमान् ॥ २० ॥ सयथासमयंचक्रेबलिंबलवतांवरः ॥ ब्राह्मणांस्तुसुमंत्रज्ञान्कारयामासमंगलं ॥ २१ ॥ सुखपुण्याहघोषस्यपुण्यस्यसमनंतरं ॥ विविशुर्विविधंगृह्यशस्त्रोपकरणंनराः ॥ २२ ॥ ततोबद्धांगुलित्राणाबद्धकक्षामहारथाः ॥ बद्धतूणाःसधनुषोविविशुर्भरतर्षभाः ॥ २३ ॥ अनुज्येष्ठंतुतेतत्रयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ चक्रुरस्त्रंमहावीर्याःकुमाराःपरमाद्भुतं ॥ २४ ॥ केचिच्छराक्षेपभयाच्छिरांस्यवननामिरे ॥ मनुजाधृष्टमपरेवीक्षांचक्रुःसुविस्मिताः ॥ २५ ॥ तेस्मलक्ष्याणिबिभिदुर्बाणैर्नामांकशोभितैः ॥ विविधैर्लाघवोत्सृष्टैरुह्यंतोवाजिभिर्द्रुतं ॥ २६ ॥ तत्कुमारबलंतत्रगृहीतशरकार्मुकं ॥ गंधर्वनगराकारंप्रेक्ष्यतेविस्मितापभवन् ॥ २७ ॥ सहसाचुक्रुशुश्चान्येनराःशतसहस्रशः ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनाःसाधुसाध्वितिभारत ॥ २८ ॥

॥ २२ ॥ बद्धकक्षाः वस्त्रादिनासंदृतांसपृष्ठोदराइत्यर्थः कक्षाबाहुमूलं ॥ २३ ॥ अस्त्रंअस्त्रविद्यांचक्रुःप्रादुश्चक्रुः ॥ २४ ॥ धृष्टंनिर्भयंयथास्यात्तथा ॥ २५ ॥ लाघवोत्सृष्टैःगतिचातुरीप्रयुक्तैः उह्यंतःउह्यमानाः ॥ २६ ॥ गंधर्वनगराकारमद्भुतरूपं ॥ २७ ॥ २८ ॥

धनुषिमार्गान्तिर्यगूर्ध्वान्चललक्ष्यपातनादीन् रथचर्यासुमार्गान्शीघ्रंगनप्रत्यागनप्रदक्षिणाप्रदक्षिणमंडलगत्यादिरूपान् ॥ २९ ॥ त्सरुमार्गान्तिर्यगूर्ध्वाधःखड्गप्रचलनरूपान् सर्वासुभूमिषुरथादिपृष्ठेषुभुवि वा ॥ ३० ॥ लाघवंशैघ्र्यं सौष्ठवंचातुरीं एकेनैवखड्गेनसमंताद्भ्रामितेनयुगपदनेकायुधनिवारणं शोभांसर्वतोझलझलायमानैकखड्गांशुमंडलांतरगतत्वेनाभिनवां स्थिरत्वमभीतत्वं दृढमुष्टितांखड्गभृतां हस्तएवपरितश्चलतिनत्वंगुलयइत्यर्थः प्रयोगंनिदर्शनं ॥ ३१ ॥ संरब्धौपरस्परंजेतुंसकामौ ॥ ३२ ॥ बृंहंतौशब्दंकुर्वाणौ वासिताहस्तिनी ॥ ३३ ॥ चेरतुःपद्भ्यां मंडलगतौभलातचक्रवद्भ्राम्यमाणगदाप

कृत्वाधनुषितेमार्गान्रथचर्यासुचासकृत् ॥ गजपृष्ठेऽश्वपृष्ठेचनियुद्धेचमहाबलाः ॥ २९ ॥ गृहीतखड्गचर्माणस्ततोभूयःप्रहारिणः ॥ त्सरुमार्गान्यथोद्दिष्टां श्चेरुःसर्वासुभूमिषु ॥ ३० ॥ लाघवंसौष्ठवंशोभांस्थिरत्वंदृढमुष्टितां ॥ ददृशुस्तत्रसर्वेषांप्रयोगंखड्गचर्मणां ॥ ३१ ॥ अथतौनित्यसंरब्धौसुयोधनवृकोदरौ ॥ अवतीर्णौगदाहस्तावेकशृंगाविवाचलौ ॥ ३२ ॥ बद्धकक्षौमहाबाहूपौरुषेपर्यवस्थितौ ॥ बृंहंतौवासिताहेतोःसमदाविवकुंजरौ ॥ ३३ ॥ तौप्रदक्षिणस व्यानिमंडलानिमहाबलौ ॥ चेरतुर्मंडलगतौसमदाविवकुंजरौ ॥ ३४ ॥ विदुरोधृतराष्ट्रायगांधार्याःपांडवारणिः ॥ न्यवेदयतांतत्सर्वंकुमाराणांविचेष्टितं ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वण्यस्त्रदर्शनेचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच कुरुराजेहिरंगस्थेभीमेचबलिनांवरे ॥ पक्षपातकृतस्नेहःसद्विधेवाभवज्जनः ॥ १ ॥ हीवीरकुरुराजेतिहीभीमइतिजल्पतां ॥ पुरुषाणांसुविपुलाःप्रणादाःसह सोत्थिताः ॥ २ ॥ ततःक्षुब्धार्णवनिभंरंगमालोक्यबुद्धिमान् ॥ भारद्वाजःप्रियंपुत्रमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ ३ ॥ द्रोणउवाच वारयैतौमहावीर्यौकृत योग्यावुभावपि ॥ माभूद्रंगप्रकोपोऽयंभीमदुर्योधनोद्भवः ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच ततस्तावुद्यतगदौगुरुपुत्रेणवारितौ ॥ युगांतानिलसंक्षुब्धौमहा वेलाविवार्णवौ ॥ ५ ॥ ततोरंगांगणगतोद्रोणोवचनमब्रवीत् ॥ निवार्यवादित्रगणंमहामेघनिभस्वनं ॥ ६ ॥ योमेपुत्रात्प्रियतरःसर्वशस्त्रविशारदः ॥ ऐंद्रि रिंद्रानुजसमःसपार्थोदृश्यतामिति ॥ ७ ॥ आचार्यवचनेनाथकृतस्वस्त्ययनोयुवा ॥ बद्धगोधांगुलित्राणःपूर्णतूणःसकार्मुकः ॥ ८ ॥

रिवेषांतर्गतौ निर्मलगदावितिपाठेस्पष्टोर्थः ॥ ३४ ॥ पांडवारणिःकुंती ॥ ३५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कुर्विति कुरुराजेदुर्योधने ॥ १ ॥ हीविस्मयेआश्चर्यंभीमदुर्योधनौकुरुतइत्यर्थः हाभीमेत्यपपाठः ॥ २ ॥ ३ ॥ कृतयोग्यौसुशिक्षितौ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ इंद्रानुजसमःविष्णुतुल्यः ॥ ७ ॥ बद्धेगोधांगुलि त्राणेयेन गोधातलाख्यंज्याघातवारणं अंगुलित्राणंप्रसिद्धंचर्ममयं ॥ ८ ॥

कांचनमिति तूणकार्मुककवचानांतत्प्रभाजालस्यार्जुनस्यचक्रमादर्कैंद्रायुधतडित्संध्यातोयदैरुपमा ॥ ९ ॥ समुत्पिंजलकउत्कुह्ना प्रमुदितेरंगेइतिवाक्यशेषात् अन्येकलकलशब्दोव्याकुलत्वंचेत्याहुः

कांचनंकवचंबिभ्रत्प्रत्यदृश्यतफाल्गुनः॥ सार्कःसेंद्रायुधतडित्ससंध्यइवतोयदः ॥ ९ ॥ ततःसर्वस्यरंगस्यसमुत्पिंजलकोऽभवत्॥ प्रावाद्यंतचवाद्यानिस
शंखानिसमंततः॥ १० ॥एषकुंतीसुतःश्रीमानेषमध्यमपांडवः॥ एषपुत्रोमहेंद्रस्यकुरूणामेषरक्षिता ॥ ११ ॥ एषोऽस्त्रविदुषांश्रेष्ठएषधर्मभृतांवरः॥ एष
शीलवतांचापिशीलज्ञाननिधिःपरः॥ १२ ॥इत्येवंतुमुलावाचःशुश्रुवुःप्रेक्षकेरिताः॥ कुंत्याःप्रस्नवसंयुक्तैरस्रैःक्लिन्नमुरोऽभवत् ॥ १३ ॥ तेनशब्देनमह
तापूर्णश्रुतिरथाब्रवीत्॥ धृतराष्ट्रोनरश्रेष्ठोविदुरंहृष्टमानसः ॥ १४ ॥ क्षत्तःक्षुब्धार्णवनिभःकिमेषसुमहास्वनः॥ सहसैवोत्थितोरंगेभिंदन्निवनभस्तलं॥
॥१५॥ विदुरउवाच एषपार्थोमहाराजफाल्गुनःपांडुनंदनः॥ अवतीर्णःसकवचस्तत्रैषसुमहास्वनः ॥ १६॥ धृतराष्ट्रउवाच धन्योस्म्यनुगृही
तोस्मिरक्षितोऽस्मिमहामते ॥ पृथारणिसमुद्भूतैस्त्रिभिःपांडववह्निभिः ॥ १७॥ वैशंपायनउवाच तस्मिन्प्रमुदितेरंगेकथंचित्प्रत्युपस्थिते॥ दर्शया
मासबीभत्सुराचार्यायास्त्रलाघवं॥ १८ ॥ आग्नेयेनासृजद्वह्निंवारुणेनासृजत्पयः॥ वायव्येनासृजद्वायुंपार्जन्येनासृजद्घनान् ॥ १९ ॥ भौमेनप्राविशद्भू
मिंपार्वतेनासृजद्गिरीन्॥ अंतर्धानेनचास्त्रेणपुनरंतर्हितोऽभवत् ॥ २० ॥ क्षणात्प्रांशुःक्षणाध्रस्वःक्षणाच्चरथधूर्गतः॥ क्षणेनरथमध्यस्थःक्षणेनावतरन्महीं
॥२१॥ सुकुमारंचसूक्ष्मंचगुरुंचापिगुरुप्रियः॥ सौष्ठवेनाभिसंक्षिप्तःसोऽविध्यद्विविधैःशरैः ॥ २२॥ भ्रमतश्चवराहस्यलोहस्यप्रमुखेसमं॥ पंचबाणानसंस
क्तान्संमुमोचैकबाणवत्॥ २३॥ गव्येविषाणकोषेचचलेरज्जववलंबिनि॥ निचखानमहावीर्यःसायकानेकविंशतिं ॥ २४॥ इत्येवमादिसुमहत्खड्गेधनु
षिचानघ॥ गदायांशस्त्रकुशलोमंडलानित्यदर्शयत्॥ २५॥ ततःसमाप्तभूयिष्ठेतस्मिन्कर्मणिभारत॥ मंदीभूतेसमाजेचवादित्रस्यचनिःस्वने ॥ २६॥ द्वा
रदेशात्समुद्भूतोमाहात्म्यबलसूचकः॥ वज्रनिष्पेषसदृशःशुश्रुवेभुजनिःस्वनः ॥ २७॥ दीर्यंतेकिंनुगिरयःकिंस्विद्भूमिर्विदीर्यते॥ किंस्विदापूर्यतेव्योमजल
धाराघनैर्घनैः॥ २८॥ रंगस्यैवंमतिरभूत्क्षणेनवसुधाधिप॥ द्वारंचाभिमुखाःसर्वेबभूवुःप्रेक्षकास्तदा॥ २९॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अस्रैःप्रेमाश्रुभिः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सुकुमारंपूर्णघटकुक्कुटांडादीनिलक्ष्याणिअविचाल्यअविध्यत् सूक्ष्मंगुंजादिलक्ष्यं गुरुंघनावयवंचसोविध्यत् ॥ २२ ॥ २३ ॥ गव्येगोसंबंधिनि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

साविश्रेणहस्तनक्षत्रेण ॥ ३० ॥ ३१ ॥ गदाग्रंआलंबनंयस्यतादृशःपाणिर्यस्यसगदाग्रपाणिः गदामात्रसहायइत्यर्थः अग्रंपुरस्तादुपरीत्युपक्रम्यआलंबनेसमूहेचेतिमेदिनी ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्व

पंचभिर्भ्रातृभिःपार्थैर्द्रोणःपरिवृतोबभौ ॥ पंचतारेणसंयुक्तःसावित्रेणेवचंद्रमाः ॥ ३० ॥ अश्वत्थाम्नाचसहितंभ्रातृणांशतमूर्जितं ॥ दुर्योधनममित्रघ्नमुत्थितंपर्यवारयत् ॥ ३१ ॥ सतैस्तदाभ्रातृभिरुद्यतायुधैर्गदाग्रपाणिःसमवस्थितैर्वृतः ॥ बभौयथादानवसंक्षयेपुरापुरंदरोदेवगणैःसमावृतः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणि अस्त्रदर्शनेपंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच दत्तेवकाशेपुरुषैर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ विवेशरंगंविस्तीर्णंकर्णःपरपुरंजयः ॥ १ ॥ सहजंकवचंबिभ्रत्कुंडलोद्योतिताननः ॥ सधनुर्बद्धनिस्त्रिंशःपादचारीवपर्वतः ॥ २ ॥ कन्यागर्भःपृथुयशाःपृथायाःपृथुलोचनः ॥ तीक्ष्णांशोर्भास्करस्यांशःकर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ३ ॥ सिंहर्षभगजेंद्राणांबलवीर्यपराक्रमः ॥ दीप्तिकांतिद्युतिगुणैःसूर्येंदुज्वलनोपमः ॥ ४ ॥ प्रांशुःकनकतालाभःसिंहसंहननोयुवा ॥ असंख्येयगुणःश्रीमान्भास्करस्यात्मसंभवः ॥ ५ ॥ सनिरीक्ष्यमहाबाहुःसर्वतोरंगमंडलं ॥ प्रणामंद्रोणकृपयोर्नात्यादृतमिवाकरोत् ॥ ६ ॥ ससमाजजनःसर्वोनिश्चलःस्थिरलोचनः ॥ कोऽयमित्यागतक्षोभःकौतूहलपरोऽभवत् ॥ ७ ॥ सोऽब्रवीन्मेघगंभीरस्वरेणवदतांवरः ॥ भ्राताभ्रातरमज्ञातंसावित्रःपाकशासनिं ॥ ८ ॥ पार्थयत्तेकृतंकर्मविशेषवदहंततः ॥ करिष्येपश्यतांनृणामात्मनाविस्मयंगमः ॥ ९ ॥ असमाप्तेततस्तस्यवचनेवदतांवर ॥ यंत्रोत्क्षिप्तइवोत्तस्थौक्षिप्रंवैसर्वतोजनः ॥ १० ॥ प्रीतिश्चमनुजव्याघ्रदुर्योधनमुपाविशत् ॥ ह्रीश्चक्रोधश्चबीभत्सुंक्षणेनान्वाविवेशह ॥ ११ ॥ ततोद्रोणाभ्यनुज्ञातःकर्णःप्रियरणःसदा ॥ यत्कृतंतत्रपार्थेनतच्चकारमहाबलः ॥ १२ ॥ अथदुर्योधनस्तत्रभ्रातृभिःसहभारत ॥ कर्णंपरिष्वज्यमुदाततोवचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥ दुर्योधनउवाच स्वागतंतेमहाबाहोदिष्ट्याप्राप्तोऽसिमानद ॥ अहंचकुरुराज्यंचयथेष्टमुपभुज्यतां ॥ १४ ॥ कर्णउवाच कृतंसर्वमहंमन्येसखित्वंचत्वयावृणे ॥ द्वंद्वयुद्धंचपार्थेनकर्तुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ १५ ॥ दुर्योधनउवाच भुंक्ष्वभोगान्मयासार्धंबंधूनांप्रियकृद्भव ॥ दुर्हृदांकुरुसर्वेषांमूर्ध्निपादमरिंदम ॥ १६ ॥

णिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दत्तेइत्ति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

वैशंपायनउवाच ततःक्षिप्तमिवात्मानंमत्वापार्थोऽभ्यभाषत ॥ कर्णंभ्रातृसमूहस्यमध्येचलमिवस्थितं ॥ १७ ॥ अर्जुनउवाच अनाहूतोपसृष्टाना
मनाहूतोपजल्पिनां ॥ येलोकास्तान्हतःकर्णमयात्वंप्रतिपत्स्यसे ॥ १८ ॥ कर्णउवाच रंगोऽयंसर्वसामान्यःकिमत्रतवफाल्गुन ॥ वीर्यश्रेष्ठाश्चराजा
नोबलंधर्मोऽनुवर्तते ॥ १९ ॥ किंक्षेपैर्दुर्बलायासैःशरैःकथयभारत ॥ गुरोःसमक्षंयावत्तेहराम्यद्यशिरःशरैः ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणा
भ्यनुज्ञातःपार्थःपरपुरंजयः ॥ भ्रातृभिस्त्वरयाश्लिष्टोरणायोपजगामतं ॥ २१ ॥ ततोदुर्योधनेनापिसभ्रात्रासमरोद्यतः ॥ परिष्वक्तःस्थितःकर्णःप्रगृह्यसशरं
धनुः ॥ २२ ॥ ततःसविद्युत्स्तनितैःसेंद्रायुधपुरोगमैः ॥ आवृतंगगनंमेघैर्बलाकापंक्तिहासिभिः ॥ २३ ॥ ततःस्नेहाद्धरिहयंदृष्ट्वारंगावलोकिनं ॥ भास्करोप्य
नयन्नाशंसमीपोपगतान्घनान् ॥ २४ ॥ मेघच्छायोपगूढस्तुततोऽदृश्यतफाल्गुनः ॥ सूर्यातपपरिक्षिप्तःकर्णोपिसमदृश्यत ॥ २५ ॥ धार्तराष्ट्रायतःकर्णस्तस्मि
न्देशेव्यवस्थिताः ॥ भारद्वाजःकृपोभीष्मोयतःपार्थस्ततोऽभवन् ॥ २६ ॥ द्विधारंगःसमभवत्स्त्रीणांद्वैधमजायत ॥ कुंतिभोजसुतामोहंविज्ञातार्थाजगामह ॥
॥ २७ ॥ तांतथामोहमापन्नांविदुरःसर्वधर्मवित् ॥ कुंतीमाश्वासयामासप्रेष्याभिश्चंदनोदकैः ॥ २८ ॥ ततःप्रत्यागतप्राणातावुभौपरिदंशितौ ॥ पुत्रौदृष्ट्वासु
संभ्रांतानान्वपद्यतकिंचन ॥ २९ ॥ तावुद्यतमहाचापौकृपःशारद्वतोऽब्रवीत् ॥ द्वंद्वयुद्धसमाचारेकुशलःसर्वधर्मवित् ॥ ३० ॥ अयंपृथायास्तनयःकनीयान्पां
डुनंदनः ॥ कौरवोभवतासार्धंद्वंद्वयुद्धंकरिष्यति ॥ ३१ ॥ त्वमप्येवंमहाबाहोमातरंपितरंकुलं ॥ कथयस्वनरेंद्राणांयेषांत्वंकुलभूषणं ॥ ३२ ॥ ततोविदित्वापा
र्थस्त्वांप्रतियोत्स्यतिवानवा ॥ वृथाकुलसमाचारैर्नयुध्यंतेनृपात्मजाः ॥ ३३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्यकर्णस्यव्रीडावनतमाननं ॥ बभौवर्षा
म्बुविक्लिन्नंपद्ममागलितंयथा ॥ ३४ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यत्रिविधायोनीराज्ञांशास्त्रविनिश्चये ॥ सत्कुलीनश्चशूरश्चयश्चसेनांप्रकर्षति ॥ ३५ ॥
यद्ययंफाल्गुनोयुद्धेनाराज्ञायोद्धुमिच्छति ॥ तस्मादेषोऽगविषयेमयाराज्येभिषिच्यते ॥ ३६ ॥ वैशंपायनउवाच ततस्तस्मिन्क्षणेकर्णःसलाजकुसु
मैर्घटैः ॥ कांचनैःकांचनेपीठेमंत्रविद्भिर्महारथः ॥ ३७ ॥ अभिषिक्तोऽगराज्येसश्रियायुक्तोमहाबलः ॥ सच्छत्रवालव्यजनोजयशब्दोत्तरेणच ॥ ३८ ॥
उवाचकौरवंराजन्वचनंसवृषस्तदा ॥ अस्यराज्यप्रदानस्यसदृशंकिंददानिते ॥ ३९ ॥

एवमुक्तातुकौंतेयोभ्रातृभिःसहितोऽनघः ॥ अर्धक्रोशेतुनगरादतिष्ठद्वहिरेवसः ॥ १४ ॥ द्रुपदःकौरवान्दृष्ट्वाप्राधावतसमंततः ॥ शरजालेनमहतामोहय न्कौरवींचमूं ॥ १५ ॥ तमुद्यतंरथेनैकमाशुकारिणमाहवे ॥ अनेकमिवसंत्रासान्मेनिरेतत्रकौरवाः ॥ १६ ॥ द्रुपदस्यशराघोराविचेरुःसर्वतोदिशं ॥ ततःशं खाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चसहस्रशः ॥ १७ ॥ प्रावाद्यंतमहाराजपंचालानांनिवेशने ॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेपंचालानांमहात्मनां ॥ १८ ॥ धनुर्ज्यातलशब्दश्चसंस्पृ श्यगगनंमहान् ॥ दुर्योधनोविकर्णश्चसुबाहुर्दीर्घलोचनः ॥ १९ ॥ दुःशासनश्चसंक्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ सोऽतिविद्धोमहेष्वासःपार्षतोयुधिदुर्जयः ॥ २० ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितत्क्षणादेवभारत ॥ दुर्योधनंविकर्णंचकर्णंचापिमहाबलं ॥ २१ ॥ नानानृपसुतान्वीरान्सैन्यानिविविधानिच ॥ अलातचक्रवत्सर्वं चरन्बाणैरतर्पयत् ॥ २२ ॥ ततस्तुनागराःसर्वेमुसलैर्यष्टिभिस्तदा ॥ अभ्यवर्षंतकौरव्यान्वर्षमाणाघनाइव ॥ २३ ॥ सबालवृद्धास्तेपौराःकौरवानभ्ययुस्त दा ॥ श्रुत्वासुतुमुलंयुद्धंकौरवानेवभारत ॥ २४ ॥ द्रवंतिस्मनदंतिस्मक्रोशंतःपांडवान्प्रति ॥ पांडवास्तुस्वनंश्रुत्वाआर्त्तानांलोमहर्षणं ॥ २५ ॥ अभिवाद्य ततोद्रोणंरथानारुरुहुस्तदा ॥ युधिष्ठिरंनिवार्याशुमायुध्यस्वेतिपांडवं ॥ २६ ॥ माद्रेयौचक्ररक्षौतुफाल्गुनश्चतदाऽकरोत् ॥ सेनाग्रगोभीमसेनःसदाभूद्गद यासह ॥ २७ ॥ तदाशत्रुस्वनंश्रुत्वाभ्रातृभिःसहितोनघः ॥ आयाज्जवेनकौंतेयोरथेनानादयन्दिशः ॥ २८ ॥ पंचालानांततःसेनामुद्धूतार्णवनिःस्वनां ॥ भी मसेनोमहाबाहुर्दंडपाणिरिवांतकः ॥ २९ ॥ प्रविवेशमहासेनांमकरःसागरंयथा ॥ स्वयमभ्यद्रवद्भीमोनागानीकंगदाधरः ॥ ३० ॥ सयुद्धकुशलःपा र्थोबाहुवीर्येणचातुलः ॥ अहनत्कुंजरानीकंगदयाकालरूपधृत् ॥ ३१ ॥ तेगजागिरिसंकाशाःक्षरंतोरुधिरंबहु ॥ भीमसेनस्यगदयाभिन्नमस्तकपिंडकाः ॥ ॥ ३२ ॥ पतंतिद्विरदाभूमौवज्रघातादिवाचलाः ॥ गजानश्वान्रथांश्चैवपातयामासपांडवः ॥ ३३ ॥ पदातींश्चरथांश्चैवन्यवधीदर्जुनाग्रजः ॥ गोपालइवदं डेनयथापशुगणान्वने ॥ ३४ ॥ चालयन्रथनागांश्चसंचचालवृकोदरः ॥ वैशंपायनउवाच भारद्वाजप्रियंकर्तुमुद्यतःफाल्गुनस्तदा ॥ ३५ ॥ पार्षतंशर जालेनक्षिपन्नागात्सपांडवः ॥ हयौघांश्चरथौघांश्चगजौघांश्चसमंततः ॥ ३६ ॥ पातयन्समरेराजन्युगांताग्निरिवज्वलन् ॥ ततस्तेहन्यमानावैपंचालाःसृं जयास्तथा ॥ ३७ ॥

तथानदंतीत्यपिज्ञेयं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ तच्छिन्नंधनुःततःउत्सृज्यचापंशरावरंतूणंचाददानंत

शरैर्नानाविधैस्तूर्णपार्थसंछाद्यसर्वशः॥ सिंहनादंमुखैःकृत्वासमयुध्यंतपांडवं॥३८॥ तद्युद्धमभवद्धोरंसुमहाद्भुतदर्शनं॥ सिंहनादस्वनंश्रुत्वानामृष्यत्पाक शासनिः॥३९॥ ततःकिरीटीसहसापंचालान्समरेद्रवत्॥ छादयन्निषुजालेनमहतामोहयन्निव॥४०॥॥ शीघ्रमभ्यस्यतोबाणान्संदधानस्यचानिशं॥ नां तरंददृशेकिंचित्कौंतेयस्ययशस्विनः॥४१॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेसाधुशब्देनमिश्रितः॥ ततःपांचालराजस्तुतथासत्यजितासह॥४२॥ त्वरमाणोभिदुद्रा वमहेंद्रंशंबरोयथा॥ महताशरवर्षेणपार्थःपांचालमावृणोत्॥४३॥ ततोहलहलाशब्दआसीत्पांचालकेवले॥ जिघृक्षतिमहासिंहोगजानामिवयूथपं ॥४४॥ दृष्ट्वापार्थंतदायांतंसत्यजित्सत्यविक्रमः॥ पांचालंवैपरिप्रेप्सुर्धनंजयमदुद्रुवत्॥४५॥ ततस्त्वर्जुनपांचालौयुद्धायसमुपागतौ॥ व्यक्षोभयेतांतौ सैन्यमिंद्रवैरोचनाविव॥४६॥ ततःसत्यजितंपार्थोदशभिर्मर्मभेदिभिः॥ विव्याधबलवद्गाढंतदद्भुतमिवाभवत्॥४७॥ ततःशरशतैःपार्थंपांचालः शीघ्रमार्दयत्॥ पार्थस्तुशरवर्षेणच्छाद्यमानोमहारथः॥४८॥ वेगंचक्रेमहावेगोधनुर्ज्यामवमृज्यच॥ ततःसत्यजितश्चापंछित्वाराजानमभ्ययात्॥४९॥ अथान्यद्धनुरादायसत्यजिद्वेगवत्तरं॥ साश्वंससूतंसरथंपार्थंविव्याधसत्वरः॥५०॥ सतंनममृषेपार्थःपांचालेनार्दितोयुधि॥ ततस्तस्यविनाशार्थंसत्वरं व्यसृजच्छरान्॥५१॥ हयान्ध्वजंधनुर्मुष्टिमुभौतौपार्ष्णिसारथी॥ सतथाभिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः॥५२॥ हयेषुविनियुक्तेषुविमुखोऽभवदाहवे॥ ससत्यजितमालोक्यतथाविमुखमाहवे॥५३॥ वेगेनमहताराजन्नभ्यवर्षतपांडवं॥ तदाचक्रेमहद्युद्धमर्जुनोजयतांवरः॥५४॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वा- ध्वजंचोर्व्यामपातयत्॥ पंचभिस्तस्यविव्याधहयान्सूतंचसायकैः॥५५॥ ततउत्सृज्यतच्चापमाददानंशरावरं॥ खड्गमुद्धृत्यकौंतेयःसिंहनादमथाकरोत् ॥५६॥ पांचालस्यरथस्येषामाप्लुत्यसहसाऽपतत्॥ पांचालरथमास्थायअवित्रस्तोधनंजयः॥५७॥ विक्षोभ्यांभोनिधिंपार्थस्तंनागमिवसोऽग्रहीत्॥ त तस्तुसर्वपंचालाविद्रवंतिदिशोदश॥५८॥ दर्शयन्सर्वसैन्यानांसबाह्वोर्बलमात्मनः॥ सिंहनादस्वनंकृत्वानिर्जगामधनंजयः॥५९॥ आयांतमर्जुनंदृष्ट्वा कुमाराःसहितास्तदा॥ ममृदुस्तस्यनगरंद्रुपदस्यमहात्मनः॥६०॥

मुद्दिश्यखड्गमुद्धृत्यसिंहनादमकरोदितिसंबंधः॥५६॥ ईषारथस्ययुगचक्रयोःसंलग्नंमहादारु॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेअष्टत्रिंशदधिकशतत

अर्जुनउवाच संबंधीकुरुवीराणांद्रुपदोराजसत्तमः ॥ मावधीस्तद्बलंभीमगुरुदानंप्रदीयतां ॥ ६१ ॥ वैशंपायनउवाच भीमसेनस्तदाराजन्नर्जुनेननिवारितः ॥ अतृप्तोयुद्धधर्मेषुन्यवर्त्ततमहाबलः ॥ ६२ ॥ तेयज्ञसेनंद्रुपदंगृहीत्वारणमूर्धनि ॥ उपाजह्रुःसहामात्यंद्रोणायभरतर्षभ ॥ ६३ ॥ भग्नदर्पंहृतधनंतंतथावशमागतं ॥ सवैरंमनसाध्यात्वाद्रोणोद्रुपदमब्रवीत् ॥ ६४ ॥ विमृद्यतरसाराष्ट्रंपुरंतेमृदितंमया ॥ प्राप्यजीवंरिपुवशंसखिपूर्वंकिमिष्यते ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वाप्रहस्यैवंकिंचित्सपुनरब्रवीत् ॥ माभैःप्राणभयाद्वीरक्षमिणोब्राह्मणावयं ॥ ६६ ॥ आश्रमेक्रीडितंयत्तुत्वयाबाल्येमयासह ॥ तेनसंवर्द्धितःस्नेहःप्रीतिश्चक्षत्रियर्षभ ॥ ६७ ॥ प्रार्थयेयंत्वयासख्यंपुनरेवजनाधिप ॥ वरंददामितेराजन्राज्यस्यार्द्धमवाप्नुहि ॥ ६८ ॥ अराजाकिलनोराज्ञःसखाभवितुमर्हसि ॥ अतःप्रयतितंराज्येयज्ञसेनमयातव ॥ ६९ ॥ राजासिदक्षिणेकूलेभागीरथ्याहमुत्तरे ॥ सखायंमांविजानीहिपांचालयदिमन्यसे ॥ ७० ॥ द्रुपदउवाच अनाश्चर्यमिदंब्रह्मन्विक्रांतेषुमहात्मसु ॥ प्रीयेत्वयाऽहंत्वत्तश्चप्रीतिमिच्छामिशाश्वतीं ॥ ७१ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसतंद्रोणोमोक्षयामास भारत ॥ सत्कृत्यचैनंप्रीतात्माराज्यार्धंप्रत्यपादयत् ॥ ७२ ॥ माकंदीमथगंगायास्तीरेजनपदायुतां ॥ सोऽध्यावसद्दीनमनाःकांपिल्यंचपुरोत्तमं ॥ ७३ ॥ दक्षिणांश्चापिपंचालान्यावच्चर्मण्वतीनदी ॥ द्रोणेनचैवंद्रुपदःपरिभूयाथपालितः ॥ ७४ ॥ क्षात्रेणचबलेनास्यनापश्यत्सपराजयं ॥ हीनंविदित्वाचात्मानंब्राह्मेणसबलेनतु ॥ ७५ ॥ पुत्रजन्मपरीप्सन्वैपृथिवीमन्वसंचरत् ॥ अहिच्छत्रंचविषयंद्रोणःसमभिपद्यत ॥ ७६ ॥ एवंराजन्नहिच्छत्रापुरीजनपदायुता ॥ युधिनिर्जित्यपार्थेनद्रोणायप्रतिपादिता ॥ ७७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिद्रुपदशासनेअष्टत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततःसंवत्सरस्यांतेयौवराज्यायपार्थिव ॥ स्थापितोधृतराष्ट्रेणपांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १ ॥ धृतिस्थैर्यसहिष्णुत्वादानृशंस्यात्तथार्जवात् ॥ भृत्यानामनुकंपार्थंतथैवस्थिरसौहृदात् ॥ २ ॥

मोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेइति ॥ १ ॥ धृतिःप्रजानांधारणं स्थैर्यंअचापलं सहिष्णुत्वंतितिक्षा समाहारद्वंद्वोयं आनृशंस्यंअनैष्ठुर्यं आर्जवमवक्रता एतेभ्योहेतुभ्यःप्रजानामनुकंपार्थंधृतराष्ट्रेणपांडुपुत्रोयौवराज्यायस्थापितइतिद्वयोःसंबंधः ॥ २ ॥

अदीर्घेणेतिच्छेदः शीलंविनयादिःसदाचारः वृत्तंशौर्यतेजआदिमत्त्वाविष्करणं समाधिःप्रजानांसमाधानं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ क्षुरनाराचौपार्श्वधारतीक्ष्णाग्राद्बजू भल्लःबडिशवदुद्धरणकालेअंत्राण्युद्ध
रतीतिवक्रः विपाठोविशालोवैशाखीमुखवत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ गुडाकानिद्रातस्याईशमर्जुनंजितनिद्रं ॥ ८ ॥ ९ ॥ तीर्थात्पात्रात्पात्रांतरंगमयितुं संप्रदायाविच्छेदार्थमित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ अल्पवीर्ये

ततोऽदीर्घेणकालेनकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ पितुरंतर्दधेकीर्त्तिशीलवृत्तसमाधिभिः ॥ ३ ॥ असियुद्धेगदायुद्धेरथयुद्धेचपांडवः ॥ संकर्षणादशिक्षद्वैशश्वच्छि
क्षांवृकोदरः ॥ ४ ॥ समाप्तशिक्षोभीमस्तुद्युमत्सेनसमोबले ॥ पराक्रमेणसंपन्नोभ्रातॄणामचरद्वशे ॥ ५ ॥ प्रगाढदृढमुष्टित्वेलाघववेधनेतथा ॥ क्षुरनाराच
भल्लानांविपाठानांचतत्त्ववित् ॥ ६ ॥ ऋजुवक्रविशालानांप्रयोक्ताफाल्गुनोऽभवत् ॥ लाघवेसौष्ठवेचैवनान्यःकश्चनविद्यते ॥ ७ ॥ बीभत्सुसदृशोलोकेइति
द्रोणोव्यवस्थितः ॥ ततोऽब्रवीद्गुडाकेशंद्रोणःकौरवसंसदि ॥ ८ ॥ अगस्त्यस्यधनुर्वेदेशिष्योममगुरुःपुरा ॥ अग्निवेशइतिख्यातस्तस्यशिष्योऽस्मिभारत
॥ ९ ॥ तीर्थात्तीर्थंगमयितुमहमेतत्समुद्यतः ॥ तपसायन्मयाप्राप्तममोघमशनिप्रभं ॥ १० ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरोनामयद्दहेत्पृथिवीमपि ॥ ददतागुरुणाचोक्तंन
मनुष्येष्विदंत्वया ॥ ११ ॥ भारद्वाजविमोक्तव्यमल्पवीर्येष्वपिप्रभो ॥ त्वयाप्राप्तमिदंवीरदिव्यंनान्योऽर्हतिविद्वं ॥ १२ ॥ समयस्तुत्वयारक्ष्योमुनिसृष्टोविशां
पते ॥ आचार्यदक्षिणांदेहिज्ञातिग्रामस्यपश्यतः ॥ १३ ॥ ददानीतिप्रतिज्ञातेफाल्गुनेनाब्रवीद्गुरुः ॥ युद्धेऽहंप्रतियोद्धव्योयुध्यमानस्त्वयाऽनघ ॥ १४ ॥ तथे
तिचप्रतिज्ञायद्रोणायकुरुपुंगवः ॥ उपसंगृह्यचरणौसप्रायादुत्तरांदिशं ॥ १५ ॥ स्वभावादगमच्छब्दोमहींसागरमेखलां ॥ अर्जुनस्यसमोलोकेनास्तिक
श्चिद्धनुर्धरः ॥ १६ ॥ गदायुद्धेऽसियुद्धेचरथयुद्धेचपांडवः ॥ पारगश्चधनुर्युद्धेबभूवाथधनंजयः ॥ १७ ॥ नीतिमान्सकलांनीतिंविबुधाधिपतेस्तदा ॥ अवा
प्यसहदेवोऽपिभ्रातॄणांवृत्तवशे ॥ १८ ॥ द्रोणेनैवविनीतश्चभ्रातॄणांनकुलःप्रियः ॥ चित्रयोधीसमाख्यातोबभूवातिरथोदितः ॥ १९ ॥ त्रिवर्षकृतयज्ञ
स्तुगंधर्वाणामुपप्लवे ॥ अर्जुनप्रमुखैःपार्थैःसौवीरःसमरेहतः ॥ २० ॥ नशशाकवशेकर्तुंयंपांडुरपिवीर्यवान् ॥ सोऽर्जुनेनवशंनीतोराजासीद्यवनाधिपः
॥ २१ ॥ अतीवबलसंपन्नःसदामानीकुरून्प्रति ॥ विपुलोनामसौवीरःशस्तःपार्थेनधीमता ॥ २२ ॥

पुअमानुषेषु त्वयापाहान्मांमोचयताप्राप्तंप्रागेव ॥ १२ ॥
समयोविद्यालाभादनंतरंगुरवेदक्षिणादानं ॥ १३ ॥ १४ ॥ उत्तरामुत्कृष्टतरांदिशमुपदेशंप्रायात् प्राप्तवानूचरणावुपसंगृह्याचार्यात्ब्रह्मशिरोऽस्त्रंलब्धवानित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ विबुधाधिपतेर्दे
वाचार्याद्द्रोणरूपात् ॥ १८ ॥ विनीतःशिक्षितः अतिरथेषुउदितःख्यातः ॥ १९ ॥ त्रिवर्षेति गंधर्वोपप्लवेपियस्यसौवीरस्ययज्ञोनविघ्नितइत्यभोग्यत्वमुक्तं ॥ २० ॥ २१ ॥ शस्तःहिंसितः शसुहिंसायां ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वत्रधुः वर्धितवंतः ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ७ ॥ श्रुत्वेति उद्रिक्तान् अधिकान् ॥ १ ॥ राजशास्त्रंदंडनीतिशास्त्रं ॥ २ ॥ उत्सक्ताःउत्कर्षेणसर्वत्रव्याप्ताः षंजसंगेऽस्यरूपं असूयेगुणवत्त्वेपिदोषवत्त्वेनपश्यामि तेभ्यइतिचतुर्थ्यर्तिषुकोपादेवंपश्यामिनत्वज्ञानादिनिगम्यते कुधद्रुहेतिस्मरणात् पांडवैःसहसंधिकारणंविग्रहकारणंवातयोरन्यतरप्रयोजकंसंधिविग्रहकारणंत्वंममाचक्ष्व ॥ ३ ॥ ४ ॥ ब्राह्मणोयंतीक्ष्णमेवोपायंवदतीतिप्रसक्ताभ्यसूयानकार्येत्याह नमेइति ॥ ५ ॥ भीमसेनदुर्योधन

दत्तामित्रइतिख्यातंसंग्रामेकृतनिश्चयं ॥ सुमित्रंनामसौवीरमर्जुनोऽदमयच्छरैः ॥ २३ ॥ भीमसेनसहायश्चरथानामयुतंचसः ॥ अर्जुनःसमरेप्राच्यान्सर्वानेकरथोऽजयत् ॥ २४ ॥ तथैवैकरथोगत्वादक्षिणामजयद्दिशं ॥ धनौघंप्रापयामासकुरुराष्ट्रंधनंजयः ॥ २५ ॥ एवंसर्वेमहात्मानःपांडवामनुजोत्तमाः ॥ परराष्ट्राणिनिर्जित्यस्वराष्ट्रंवत्रधुःपुरा ॥ २६ ॥ ततोबलमतिख्यातंविज्ञायदृढधन्विनां ॥ दूषितःसहसाभावोधृतराष्ट्रस्यपांडुषु ॥ सचिंतापरमोराजाननिद्रामलभन्निशि ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिधृतराष्ट्रचिंतायामूनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच श्रुत्वापांडुसुतान्वीरान्बलोद्रिक्तान्महौजसः ॥ धृतराष्ट्रोमहीपालश्चिंतामगमदातुरः ॥ १ ॥ ततआहूयमंत्रज्ञंराजशास्त्रार्थवित्तमं ॥ कणिकंमंत्रिणांश्रेष्ठंधृतराष्ट्रोऽब्रवीद्वचः ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच उत्सक्ताःपांडवानित्यंतेभ्योसूयेद्विजोत्तम ॥ तन्मेनिश्चिततमंसंधिविग्रहकारणं ॥ कणिकत्वंममाचक्ष्वकरिष्येवचनंतव ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच सप्रसन्नमनास्तेनपरिपृष्टोद्विजोत्तमः ॥ उवाचवचनंतीक्ष्णंराजशास्त्रार्थदर्शनं ॥ ४ ॥ शृणुराजन्निदंतत्रप्रोच्यमानंमयानघ ॥ नमेऽभ्यसूयाकर्तव्याश्रुत्वैतत्कुरुसत्तम ॥ ५ ॥ नित्यमुद्यतदंडःस्यान्नित्यंविवृतपौरुषः ॥ अच्छिद्रश्छिद्रदर्शीस्यात्परेषांविवरानुगः ॥ ६ ॥ नित्यमुद्यतदंडाद्धिभृशमुद्विजतेजनः ॥ तस्मात्सर्वाणिकार्याणिदंडेनैवविधारयेत् ॥ ७ ॥ नास्यच्छिद्रंपरःपश्येच्छिद्रेणपरमन्वियात् ॥ गूहेत्कूर्मइवांगानिरक्षेद्विवरमात्मनः ॥ ८ ॥

योरर्जुनकर्णयोश्चवैरस्याचिकित्स्यत्वादसंभावनीयंसंधिंत्यक्त्वाविग्रहमेवाश्रित्याह नित्यमिति उद्यतोनतुक्षिप्तोदंडोयेनसतथा अपकृष्टान्भीषयेदेवनतूच्छिंद्यान्नवाउपेक्षेतेतिभावः समेषुनित्यंविवृतपौरुषःस्यात् समानउत्कृष्टंबलंसंपाद्यहन्यादेवेत्यर्थः उत्कृष्टेषुचशत्रुषुअच्छिद्रःस्यात् स्वस्यन्यूनंकोशबलादिकंतेयथानजानंतितथास्थेयं छिद्रदर्शीदूरामात्यत्वप्रतिकूलदेशावस्थितत्वादीनिच्छिद्राणितद्दर्शीस्यात् तथाभूत्वाचतदेवविवरमनुसृत्यशत्रुंहन्यादित्याह परेषांविवरानुगइति ॥ ६ ॥ अस्यश्लोकस्यायंपादंव्याचष्टे नित्यमिति ॥ ७ ॥ तस्यैवोत्तरार्धंव्याचष्टे नास्येति अंगानिसहायसाधनोपायादीनिगूहेत्संवृणुयात् तथाचैनमगणयन्शत्रुश्छिद्रैरेवर्गैःप्रवृत्तव्यइतिभावः आत्मनोविवरंरक्षेत्गूहेत् ॥ ८ ॥

तथास्वयंसम्यक्कात्स्न्र्येनकृतंनिष्पादितंकार्यंतत्करणशीलःस्यात् शत्रुशेषंनावशेषयेदित्यर्थः तत्रदृष्टांतः कंटकइति दुश्छिन्नःअर्धच्छिन्नः आस्रावंव्रणं ॥ ९॥ उपसंहरति वधमिति कथंवधःकर्त्तव्यइत्याह सुविदीर्णमिति सुविक्रांतमपिशत्रुंकालेआपदिआपन्नंआलभ्यसुविदीर्णंविनष्टंकुर्वीत तथासुयुद्धमपिशत्रुंआपदिकालेसुपलायितंकुर्वीत यस्यचभावेनभावलक्षणमितिसप्तमी आपदाशत्रोर्विदारणकालो लक्षणीयइत्यर्थः आपदिआपदीतिद्वित्वं यदाशत्रोरापत्तदातदेतत्कर्त्तव्यंनतुअनुबंधादिकंसौभ्रात्रादिकंवाविचारयेत् सार्धश्लोकः ॥ १०॥ मध्यमंप्रत्येवमुक्त्वाधमोपिनोपेक्षणीयइत्याह नावज्ञेयइति॥ ११॥ आश्रयोदुर्गादिःइंधनंअग्नेःतस्यसंश्रयात् बलात् अश्रयाभावेतुसकिंकुर्यात्तत्राह अंधइति सहिअंधवेलायांरात्रौ अंधंतुतिमिरेक्लीबेइतिमेदिनी सामर्थ्यप्रतिघातसमयेअंधःहीनोपकरणःस्यात्भवेत् शत्रुं त्यक्त्वाशत्रुंशरणमेतीत्यर्थः बाधिर्यमपिचाश्रयेत् तदानींधिक्कृतोपिअश्रुतवदेवतत्कृत्वाक्षमेत् ॥ १२ ॥ अयंशत्रुःचापंतृणमयंतृणवन्निष्प्रयोजनंकुर्यात् क्षात्रंधर्मंत्यक्त्वाशत्रुगृहेभिक्षाभुगपिस्यादित्यर्थः

नासम्यक्कृतकारीस्याद्उपक्रम्यकदाचन ॥ कंटकोप्यपिदुश्छिन्नआस्रावंजनयेच्चिरं ॥ ९ ॥ वधमेवप्रशंसंतिशत्रूणामपकारिणां ॥ सुविदीर्णंसुविक्रांतं सुयुद्धंसुपलायितं ॥ १० ॥ आपद्यापदिकालेचकुर्वीतनविचारयेत् ॥ नावज्ञेयोरिपुस्तातदुर्बलोपिकथंचन ॥ ११ ॥ अल्पोऽप्यग्निर्वनंकृत्स्नंदहत्याश्रयसंश्र यात् ॥ अंधःस्याद्अंधवेलायांबाधिर्यमपिचाश्रयेत् ॥ १२ ॥ कुर्यात्तृणमयंचापंशयीतमृगशायिकां ॥ सांत्वादिभिरुपायैस्तुहन्याच्छत्रुंवशेस्थितं ॥ १३॥ दयानतस्मिन्कर्त्तव्याशरणागतइत्युत ॥ निरुद्विग्नोहिभवतिनहताज्जायतेभयं ॥ १४ ॥ हन्याद्अमित्रंदानेनतथापूर्वापकारिणं ॥ हन्यात्त्रीन्पंचसप्तेतिपरपक्ष स्यसर्वशः ॥ १५॥

ननुसिद्धस्तर्हिपुरुषार्थइतिचेत्तत्राह शयीतमृगशायिकां मृगहंतुःशय्यांशयीतशेते यथाव्याधोमृगान्विश्वासयितुंमृषानिद्रातिविश्वस्तेषुचतेषुप्रहरतिएवंसहंतुमेवाकारंगोपयतीत्यर्थः उपसंहरति सांत्वे ति तुतस्मात् तमेवंकपटेनवशेस्थितंस्वयमपिसांत्वादिभाविश्वास्यहन्यादेवेत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ बलाधिकमुद्दिश्याह हन्यादिति अमित्रंसहजशत्रुंदायादंदानेनतत्परिचारकान्वशीकृत्यविषाद्युपायैर्हन्या त् तथासंप्रतिदासभूतमपिपूर्वापकारिणंहन्यादेवेत्युक्तंभवति अत्रोपायमाह हन्यादिति परपक्षस्यक्रमान्ऐश्वर्यमंत्रोत्साहान् ऐश्वर्यंनदीयदुर्गाद्याक्रमणेन मंत्रंचारैः उत्साहमाप्तद्वारातेजोवधेन तथापंचैतेत्व यायौवराज्याद्भ्रंशनीयाइतिभावः तथापंचअमात्यराष्ट्रदुर्गाणिकोशोदंडश्चपंचमइतिप्रकृतिपंचकहननेशत्रोरैश्वर्यभ्रंशोभवतीत्यर्थः दंडोत्रसैन्यं साम्नादानेनभेदेनदंडेनोद्बंधनेनवा विषेणवन्हिनावापिप्रकृ तीःपंचनिर्हरेदित्याह सप्तेति उद्बंधनंप्रमत्तस्यपाशेनमारणं यद्वाउद्बंधनादिनामूलंशत्रुमेवनाशयेत् ॥ १५ ॥

अन्नपानतांबूलादिद्वारातद्भृत्यान्भेदयित्वाविषादिनानाशयेत्किमितरैरित्याह मूलमेवेति ॥१६॥ १७॥ एकाग्रःएकःशत्रुरेवअग्रेदृष्टिगोचरोयस्यतादृशःस्यात् अन्यत्रमनोनदद्यात् अविदृतोगुप्ताङ्गः विवरदर्शकः परच्छिद्रंद्रष्टुमित्यर्थः नित्योद्विग्नःविश्वासंकृत्वाकचिदपिनिश्चितोनभवेदित्यर्थः दर्शकइतिक्रियायांक्रियार्थायांण्वुल् ॥ १८॥ दंभादिनापिशत्रुर्जेयइत्याह अग्न्याधानेनेति ॥ १९ ॥ अंकुशंअंकुशव

मूलमेवादितश्छिंद्यात्परपक्षस्यनित्यशः ॥ ततःसहायांस्तत्पक्षान्सर्वांश्चतदनंतरं ॥ १६ ॥ छिन्नमूलेत्यधिष्ठानेसर्वेतज्जीविनोहताः ॥ कथंनुशाखास्तिष्ठेरंश्छिन्नमूलेवनस्पतौ ॥१७॥ एकाग्रःस्यादविवृतोनित्यंविवरदर्शकः॥ राजन्नित्यंसपत्नेषुनित्योद्विग्नःसमाचरेत्॥१८॥ अग्न्याधानेनयज्ञेनकाषायेणजटाजिनैः ॥ लोकान्विश्वासयित्वैवततोलुंपेद्यथावृकः ॥ १९ ॥ अंकुशंशौचमित्याहुरर्थानामुपधारणे ॥ आनाम्यफलितांशाखांपक्वंपक्वंप्रशातयेत् ॥ २० ॥ फलार्थोऽयंसमारंभोलोकेपुंसांविपश्चितां॥ वहेदमित्रंस्कंधेनयावत्कालस्यपर्ययः॥ २१ ॥ ततःप्रत्यागतेकालेभिंद्याद्घटमिवाश्मनि॥ अमित्रोनविमोक्तव्यःकृपणंवह्वपिब्रुवन् ॥ २२ ॥ कृपानतस्मिन्कर्त्तव्याहन्यादेवापकारिणं ॥ हन्यादमित्रंसांत्वेनतथादानेनवापुनः॥ २३ ॥ तथैवभेददंडाभ्यांसर्वोपायैःप्रशातयेत्॥ धृतराष्ट्रउवाच कथंसांत्वेनदानेनभेदैर्दंडेनवापुनः॥ २४॥ अमित्रःशक्यतेहंतुंतन्मेब्रूहियथातथं कणिकउवाच श्रृणुराजन्यथावृत्तंवनेनिवसतःपुरा॥ २५॥ जंबुकस्यमहाराजनीतिशास्त्रार्थदर्शिनः॥ अथकश्चित्कृतप्रज्ञःश्रृगालःस्वार्थपंडितः॥ २६ ॥ सखिभिर्न्यवसत्सार्धंव्याघ्राखुवृकवभ्रुभिः ॥ तेपश्यन्विपिनेतस्मिन्बलिनंमृगयूथपं ॥ २७॥ अशक्ताग्रहणेतस्यततोमंत्रममंत्रयन्॥ जंबुकउवाच असकृद्यतितोह्येषहंतुंव्याघ्रवनेत्वया॥ २८ ॥ युवावैजवसंपन्नोबुद्धिशालीनशक्यते ॥ मूषिकोऽस्यशयानस्यचरणौभक्षयत्वयं ॥ २९॥ अथैनंभक्षितैःपादैर्व्याघ्रोगृह्णातुवैततः ॥ ततोवैभक्षयिष्यामःसर्वेमुदितमानसाः ॥ ३० ॥ जंबुकस्यतुतद्वाक्यंतथाचक्रुःसमाहिताः ॥ मूषिकाभक्षितैःपादैर्मृगंव्याघ्रोऽवधीत्तदा॥ ३१ ॥ दृष्ट्वैवाचेष्टमानेतुभूमौमृगकलेवरं॥ स्नात्वागच्छतभद्रंवोरक्षामीत्याहजंबुकः॥३२॥ श्रृगालवचनात्तेऽपिगताःसर्वेनदींततः॥ सचिंतापरमोभूत्वातस्थौतत्रैवजंबुकः॥३३॥ अथाजगामपूर्वंतुस्नात्वाव्याघ्रोमहाबलः॥ ददर्शजंबुकंचैवचिंताकुलितमानसं॥ ३४॥ व्याघ्रउवाच किंशोचसिमहाप्राज्ञत्वंनोबुद्धिमतांवरः॥ अशित्वापिशितान्यद्यविहरिष्यामहेवयं॥ ३५॥

त्वरचित्ताकर्षणं शौचमग्न्याधानादि अत्रदृष्टांतः आनाम्येति आनामयित्वा ॥ २०॥ एतत्प्रयोजनमाह फलार्थइति फलंशत्रुवधःप्रसिद्धं च सेवयानिर्दयत्वेनशत्रुंहन्यादित्याह वहेदित्यादिना॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥बभ्रुर्नकुलः मृगयूथपंमहांतंहरिणं ॥२७॥२८॥२९॥३०॥ मूषिकेणआईषद्भक्षितैः॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥

मृगराजस्यव्याघ्रस्य ॥ ३६॥३७॥३८॥३९॥ ४० ॥ गरंगरवद्दुष्पचंव्याघ्रामिषत्वात् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अवलुंपनंगात्रसंकोचनं वर्त्मांतरेणगमनमित्यन्ये ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

जंबुकउवाच श्रृणुमेत्वंमहाबाहोयद्वाक्यंमूषिकोऽब्रवीत् ॥ धिग्बलंमृगराजस्यमयाद्यायंमृगोहतः ॥ ३६ ॥ मद्बाहुबलमाश्रित्यतृप्तिमद्यगमिष्यति ॥ गर्जमानस्यतस्यैवमतोभक्ष्यंनरोचये ॥ ३७॥ व्याघ्रउवाच ब्रवीतियदिसत्येवंकालेत्यस्मिन्प्रबोधितः ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यहनिष्येऽहंवनेचरान् ॥ ३८ ॥ खादिष्येतत्रमांसानिइत्युक्त्वाप्रस्थितोवनं॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमूषिकोऽप्याजगामह ॥ ३९ ॥ तमागतमभिप्रेत्यश्रृगालोऽप्यब्रवीद्वचः॥ जंबुकउवाच श्रृणुमूषिकभद्रंतेनकुलोयदिहाब्रवीत् ॥ ४० ॥ मृगमांसंनखादेयंगरमेतन्नरोचते ॥ मूषिकंभक्षयिष्यामितद्भवाननुमन्यतां ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वा मूषिकोवाक्यंसंत्रस्तःप्रगतोबिलं॥ ततःस्नात्वासवैतत्रआजगामवृकोनृप ॥ ४२ ॥ तमागतमिदंवाक्यमब्रवीज्जंबुकस्तदा ॥ मृगराजोहिसंक्रुद्धोनतेसाधु भविष्यति ॥ ४३ ॥ सकलत्रस्त्विहायातिकुरुष्वयदनंतरं॥ एवंसंचोदितस्तेनजंबुकेनतदावृकः॥ ४४ ॥ ततोऽवलुंपनंकृत्वाप्रयातःपिशिताशनः ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुनकुलोऽप्याजगामह ॥ ४५ ॥ तमुवाचमहाराजनकुलंजंबुकोवने॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यनिर्जितास्तेऽन्यतोगताः॥ ४६ ॥ ममदत्वानियुद्धंत्वंभुंक्ष्वमांसंयथेप्सितं॥ नकुलउवाच मृगराजोवृकश्चैवबुद्धिमानपिमूषिकः॥ ४७ ॥ निर्जितायत्त्वयावीरास्तस्माद्वीरतरोभवान् ॥ नत्वयाप्युत्सहेयोद्धुमित्युक्त्वासोऽप्युपागमत्॥ ४८॥ कणिकउवाच एवंतेपुप्रयातेपुजंबुकोहृष्टमानसः॥ खादतिस्मतदामांसमेकस्मिन्मंत्रनिश्चयात्॥ ४९ ॥ एवंसमाचरन्नित्यंसुखमेधतभूपतिः ॥ भयेनभेदयेद्भीरुंशूरमंजलिकर्मणा ॥ ५० ॥ लुब्धमर्थप्रदानेनसमंन्यूनंतथौजसा ॥ एवंतेकथितंराजन्श्रृणुचाप्यपरंतथा ॥ ५१ ॥ पुत्रःसखावाभ्रातावापितावायदिवागुरुः॥ रिपुस्थानेपुवर्त्ततोहंतव्याभूतिमिच्छता॥ ५२ ॥ शपथेनाप्यरिंहन्यादर्थदानेनवापुनः ॥ विषेणमाययावापिनोपेक्षेतकथंचन॥ उभौचेत्संशयोपेतौश्रद्धावांस्तत्रवर्द्धते॥ ५३॥

॥ ४९ ॥ भयेनेति अत्रव्याघ्रस्यसाम्नाआखुवृकयोर्व्याघ्राद्भयदर्शनेननकुलस्यओजसास्वसामर्थ्येनचबुद्धिभेदःकृतः ॥ ५० ॥ ५१॥ हंतव्याइत्यत्रकर्त्तव्याइतिपाठेपिच्छेत्तव्याइत्येवार्थः कृहिंसायामित्यस्यरूपं भूतिवर्धनाइतिपाठेभूतिच्छेदनाः ॥ ५२ ॥ उभौजिगीषुतुल्योपायतयासंशयापन्नौचेत्श्रद्धावान्योमदुक्तादरवान्सवर्धते श्रद्धादरेचकांक्षायामितिमेदिनी ॥ ५३ ॥

ननुज्येष्ठोयुधिष्ठिरःकथंहंतव्यइत्याशंक्याह गुरोरिति अवलिप्तस्य भ्रातृबलेनगर्वितस्य धृतराष्ट्रस्यराज्यंपांडोर्न्यासभूतमित्यजानतोराज्यलुब्धस्यशासनंकार्यमेव ॥ ५४ ॥ अपध्वंसेत्कुत्सयेत् ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ अस्यएनं विचलितेविचलनेसति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अनुग्रामवधःशीघ्रंहंतुमिष्टःचौरादिः अधनादरिद्राःसंतोनास्तिकाःपरलोकश्रद्धारहितास्तान्चौरांश्च एवंधर्मेपक्षपातंप्रदर्शयेदित्याशयः ॥ ॥ ५९ ॥ प्रतिविश्रब्धघातीअत्यंतविश्रब्धहननशीलः तीक्ष्णदंष्ट्रोनिमग्नकः गाढंप्रहरेद्यथापुनर्नोन्मज्जेदित्यर्थः ॥ ६० ॥ योन्यंहंतुमिच्छतितमन्योपिजिघांसतीतिस्वयमशंकितेभ्यइति ॥ ६१ ॥ सर्वत्रशं

गुरोरप्यवलिप्तस्यकार्याकार्यमजानतः॥उत्पथप्रतिपन्नस्यन्याय्यंभवतिशासनं॥ ५४ ॥ क्रुद्धोऽप्यक्रुद्धरूपःस्यात्स्मितपूर्वाभिभाषिता ॥ नचाप्यन्यमप ध्वंसेत्कदाचित्कोपसंयुतः॥ ५५॥ प्रहरिष्यन्प्रियंब्रूयात्प्रहरन्नपिभारत॥ प्रहृत्यचकृपायीतशोचेतचरुदेतच ॥ ५६ ॥ आश्वासयेच्चापिपरंसांत्वधर्मार्थवृ त्तिभिः॥ अथास्यप्रहरेत्कालेयदाविचलितेपथि॥ ५७॥ अपिघोरापराधस्यधर्ममाश्रित्यतिष्ठतः॥ सहिप्रच्छाद्यतेदोषःशैलोमेघैरिवासितैः ॥ ५८ ॥ यः स्यादनुग्रामवधस्तस्यागारंप्रदीपयेत्॥ अधनान्नास्तिकांश्चौरान्विषयेस्वेनवासयेत्॥ ५९॥ प्रत्युत्थानासनाद्येनसंप्रदानेनकेनचित् ॥ प्रतिविश्रब्धघाती स्यात्तीक्ष्णदंष्ट्रोनिमग्नकः॥ ६०॥अशंकितेभ्यःशंकेतशंकितेभ्यश्चसर्वशः अशंक्याद्भयमुत्पन्नमपिमूलंनिकृंतति ॥ ६१ ॥ नविश्वसेदविश्वस्तेविश्वस्तेना तिविश्वसेत्॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नंमूलान्यपिनिकृंतति॥ ६२॥चारःसुविहितःकार्यआत्मनश्चपरस्यवा॥ पाषंडांस्तापसादींश्चपरराष्ट्रेषुयोजयेत्॥६३॥ उ द्यानेषुविहारेषुदेवतायतनेषुच ॥ पानागारेषुरथ्यासुसर्वतीर्थेषुचाप्यथ ॥ ६४ ॥ चत्वरेषुचकूपेषुपर्वतेषुवनेषुच ॥ समवायेषुसर्वेषुसरित्सुचविचारयेत् ॥ ६५॥ वाचाभृशंविनीतःस्याद्धृदयेनतथाक्षुरः ॥ स्मितपूर्वाभिभाषीस्यात्सृष्टोरौद्रेणकर्मणा ॥ ६६ ॥ अंजलिःशपथःसांत्वंशिरसापादवंदनं ॥ आशा करणमित्येवंकर्त्तव्यंभूतिमिच्छता॥ ६७॥

कावतःकिमपिकार्यंनसिध्यतीत्याशंक्याह नेति ॥ ६२ ॥ सुविहितःसम्यक्परीक्षितः ॥ ६३ ॥ उद्यानादिस्थानेषुयेसमवायाःजनसमूहास्तेषुतीर्थेषु मंत्रीपुरोहितश्चैवयुवराजश्चभूपतिः पंचमोद्वारपाल श्चषष्ठोंतर्वेशिकस्तथा कारागाराधिकारीचद्रव्यसंचयकृत्तथा कृत्याकृत्येषुचार्थानांनवमोविनियोजकः प्रदेष्टानगराध्यक्षःकार्यनिर्माणकृत्तथा धर्माध्यक्षःसभाध्यक्षोदंडपालस्त्रिपंचमः षोडशोदुर्गपालश्च तथाराष्ट्रांतपालकः अटवीपालकांतानितीर्थान्यष्टादशैवतु इतिनीशास्त्रोक्तेषु विचारयेत्चारद्वाराशत्रुं चिकीर्षितुमितिशेषः ॥ ६४ ॥ ६५॥ ६६ ॥ आशाकरणंतुभ्यंधनादिकंदास्येइत्युक्त्याप्रलोभनं भूतिमिच्छता भूतिकामस्यैवैतद्धुचितंनपरलोककामस्येत्यर्थः ॥ ६७ ॥

अस्मिन्नर्थे नीतिशास्त्रीयं वृक्षरूपकश्लोकमाह सुपुष्पितइति पुष्पितःशब्देनैवफलाशांदर्शयेत्नतुफलं दर्शितस्यप्राप्तावपिविघ्नंयोजयेत् प्राप्तमप्यप्राप्तवत् आमःपक्वोभूत्वातिष्ठेत् नचजीर्येतधनव्ययेनश त्रून्पोषयित्वाहीयेत ॥ ६८ ॥ एवंनानोपायैःशत्रूणांदंडमुक्त्वानीतिमाह त्रिवर्गइति त्रिवर्गेधर्मार्थकामेषुत्रिविधात्रिप्रकारापीडा एकएकैकेनप्रकारेणपीड्यतइत्यर्थः तथाअनुपश्चाद्बध्यतइत्यनुबंधःफलंतद पितथैवत्रिविधंशुभं पीडास्तुनशुभाः त्रिवर्गःपरस्परापीडयासेवेतेत्यर्थः ॥६९॥ तत्रपीडामाह धर्ममिति धर्ममत्यंतंविचरतःपुंसोद्वाभ्यामर्थकामाभ्यांधनव्ययब्रह्मचर्योपक्षिप्ताभ्यांपीडाचित्तवैकल्यंभवति सा पिपुंसःपीडाधर्मंनियच्छतिनिगृह्णाति कर्तुःपीडैवधर्मपीडेत्यर्थः एवमर्थंचाप्यर्थलुब्धस्यकामंचातिप्रवर्त्तिनइतिव्याख्येयं लुब्धस्यार्थेविचरतःपुंसोद्वाभ्यांकामधर्माभ्यांपीडिताभ्यांपीडाभवति सापीडार्थंनि

सुपुष्पितःस्यादफलःफलवान्स्याद्दुरारुहः ॥ आमःस्यात्पक्वसंकाशोनचजीर्येतकर्हिचित् ॥ ६८ ॥ त्रिवर्गेत्रिविधापीडाह्यनुबंधस्तथैवच ॥ अनुबंधाःशुभा ज्ञेयाःपीडास्तुपरिवर्जयेत् ॥ ६९ ॥ धर्मंविचरतःपीडासाऽपिद्वाभ्यांनियच्छति ॥ अर्थंचाप्यर्थलुब्धस्यकामंचातिप्रवर्त्तिनः ॥ ७० ॥ अगर्वितात्मायुक्तश्चसां त्वयुक्तोऽनसूयिता ॥ अवेक्षितार्थःशुद्धात्मामंत्रयीतद्विजैःसह ॥ ७१ ॥ कर्मणायेनकेनैवमृदुनादारुणेनच ॥ उद्धरेद्दीनमात्मानंसमर्थोधर्ममाचरेत् ॥ ७२ ॥ नसंशयमनारुह्यनरोभद्राणिपश्यति ॥ संशयंपुनरारुह्ययदिजीवतिपश्यति ॥ ७३ ॥ यस्यबुद्धिःपरिभवेत्तमतीतेनसांत्वयेत् ॥ अनागतेनदुर्बुद्धिंप्रत्युत्प न्नेनपंडितं ॥ ७४ ॥ योऽरिणासहसंधायशयीतकृतकृत्यवत् ॥ सवृक्षाग्रेयथासुप्तःपतितःप्रतिबुध्यते ॥ ७५ ॥ मंत्रसंवरणेयत्नःसदाकार्योऽनसूयता ॥ आ कारमभिरक्षेतचारेणाप्यनुपालितः ॥ ७६ ॥ नाच्छित्वापरमर्माणिनाकृत्वाकर्मदारुणं ॥ नाहत्वामत्स्यघातीवप्राप्नोतिमहतींश्रियं ॥ ७७ ॥ कर्शितंव्याधि तंक्लिन्नमपानीयमघासकं ॥ परिविश्वस्तमंदंचप्रहर्तव्यमरेर्बलं ॥ ७८ ॥ नार्थिकोऽर्थिनमभ्येतिकृतार्थेनास्तिसंगतं ॥ तस्मात्सर्वाणिसाध्यानिसावशेषाणि कारयेत् ॥ ७९ ॥ संग्रहेविग्रहेचैवयत्नःकार्योऽनसूयता ॥ उत्साहश्चापियत्नेनकर्तव्योभूतिमिच्छता ॥ ८० ॥

यच्छति एवमतिप्रवर्तिनःकामंविचरतःपुंसोद्वाभ्यांधर्मार्थाभ्यांपीडाभवति सापिपीडाकामंनियच्छतीतियोज्यं अर्थस्यकामस्येतिपाठेकर्मणिषष्ठ्यौ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ समर्थोधर्ममाचरेदित्यनेनपूर्वोक्तं सर्वंकौटिल्यादिकंआपद्येवकार्यंनान्यथेत्युक्तं ॥ ७२ ॥ संशयंप्राणसंकटं ॥ ७३ ॥ परिभवेत् शोकेन तमतीतेननलरामाद्याख्यानेन अनागतेनकालांतरेतवश्रेयोभविष्यतीत्याशाप्रदर्शनेन पंडितंप्रत्यु त्पन्नेनवर्तमानेनधनादिनासांत्वयेत् ॥ ७४ ॥ संधिपक्षंनिंदति योऽरिणेति ॥ ७५ ॥ मंत्रेति परचारेभ्योमंत्रस्यगूहनं आकारस्यक्रोधाद्यावेशस्यचगूहनंकर्त्तव्यं स्वयंचचारप्रधानःस्यादित्यर्थः ॥ ७६ ॥ दंडस्यैवप्राधान्यमाह नाच्छित्वेति ॥ ७७ ॥ विग्रहकालमाह कर्शितमिति अघासकमनाहारं ॥ ७८ ॥ नार्थिकइति संगतंसख्यं कार्येषुसावशेषेषुकार्यिणःस्ववशेतिष्ठंति अन्यथानगणयंतीत्यर्थः ॥ ७९ ॥ संग्रहेसहायादीनां विग्रहेरिपुभिःसार्धं ॥ ८० ॥

॥ ८१ ॥ संविधातव्यंप्रतिकर्तव्यं ॥ ८२ ॥ उपनतंवशीकृतं अनुगृह्णातिधनमानादिना अश्वतरीअश्वगर्दभसंकीर्णजातिः ॥ ८३ ॥ अनागतंकार्यंबुध्येतबुध्वाचतदनुगुणंकुर्यादित्यर्थः पुरस्थितंवर्त्तमानं बुद्धिक्षयादनवधारणात् ॥८४॥ देशाद्यनुगुणउत्साहोपिकर्त्तव्योनत्वलसोभवेत् दैवंभाक्तनंकर्मयेधर्मादयस्त्रयस्तांश्चविभज्य तेषांमध्येनैःश्रेयसौश्रेयोहेतूइतिस्थितिर्निश्चयः ॥ ८५ ॥ बालःअल्पोपि ॥ ८६ ॥ आत्मानंसंधुक्षयतिसहायादिनावर्धयति संचयमिंधनानांपक्षेशत्रूणां ॥ ८७ ॥ आशांकालवतींदद्यादित्यतःप्राग्दाक्षिणात्याआदातव्यंनदातव्यमाशामेवप्रदापयेदित्यर्धंपठंति कालवतींदीर्घावधि

नास्यकृत्यानिबुध्येरन्मित्राणिरिपवस्तथा ॥ आरब्धान्येवपश्येरन्सुपर्यवसितान्यपि ॥ ८१ ॥ भीतवत्संविधातव्यंयावद्भयमनागतं ॥ आगतंतुभयंदृष्ट्वा प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥८२॥ दंडेनोपनतंशत्रुमनुगृह्णातियोनरः ॥ समृत्युमुपगृह्णीयाद्गर्भमश्वतरीयथा ॥ ८३ ॥ अनागतंहिबुध्येतयच्चकार्यंपुरःस्थितं ॥ नतुबुद्धिक्षयात्किंचिदतिक्रामेत्प्रयोजनं ॥ ८४ ॥ उत्साहश्चापियत्नेनकर्तव्योभूतिमिच्छता ॥ विभज्यदेशकालौचदैवंधर्मादयस्त्रयः ॥ नैःश्रेयसौतुतौज्ञेयौदेशकालाविति स्थितिः ॥ ८५ ॥ तालवत्कुरुतेमूलंबालःशत्रुरुपेक्षितः ॥ गहनेऽग्निरिवोत्सृष्टःक्षिप्रंसंजायतेमहान् ॥८६॥ अग्निंस्तोकमिवात्मानंसंधुक्षयतियोनरः ॥ सवर्धमानोग्रसतेमहांतमपिसंचयं ॥ ८७॥ आशांकालवतींकुर्यात्कालंविघ्नेनयोजयेत् ॥ विघ्नंनिमित्ततोब्रूयान्निमित्तंवाऽपिहेतुतः ॥ ८८ ॥ क्षुरोभूत्वाहरेत्प्राणान्निशितःकालसाधनः ॥ प्रतिच्छन्नोलोमहारीद्विषतांपरिकर्तनः ॥ ८९ ॥ पांडवेषुयथान्यायमन्येषुचकुरूद्वह ॥ वर्तमानोनमज्जेस्त्वंतथाकृत्यंसमाचर ॥ ९० ॥ सर्वकल्याणसंपन्नोविशिष्टइतिनिश्चयः ॥ तस्मात्त्वंपांडुपुत्रेभ्योरक्षात्मानंनराधिप ॥ ९१ ॥ भ्रातृव्याबलिनोयस्मात्पांडुपुत्रानराधिप ॥ पश्चात्तापोयथानस्यात्तथानीतिर्विधीयतां ॥ ९२ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वासंप्रतस्थेकणिकःस्वगृहंततः ॥ धृतराष्ट्रोपिकौरव्यःशोकार्त्तःसमपद्यत ॥ ९३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिसंभवपर्वणिकणिकवाक्येचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ समाप्तंचसंभवपर्व ॥ ॥ ६ ॥

अथजतुगृहपर्व वैशंपायनउवाच ततःसुबलपुत्रस्तुराजादुर्योधनश्चह ॥ दुःशासनश्चकर्णश्चदुष्टमंत्रममंत्रयन् ॥ १ ॥

मतीं निमित्ततोहेतुतः तमपिहेत्वंतरेण ॥ ८८ ॥ क्षुरःक्षुरवत् निशितस्तीक्ष्णोनिर्दयइतियावत् पक्षेशाणोल्लीढः कालसाधनःछिद्रकालापेक्षः पक्षेकाललोहोपादानकः प्रतिच्छन्नोगूढाशयः पक्षेचर्मपुटच्छन्नः लोमहारीअनुलोमसंग्रही पक्षेलोमच्छेदकः लोमवाहीतिपाठेपितावेवार्थौ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ कल्याणैर्धनपुत्रराज्यादिभिःसंपन्नः विशिष्टःकुलशीलबलादिभिःश्रेष्ठः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ ५ ॥ ततइति ॥ १ ॥

अनुज्ञाप्यपृष्ट्वा ॥ २ ॥ इंगितंचेष्टितंतेनभावंचित्ताभिप्रायंजानातीतिइंगितभावज्ञः आकारेणचनेत्रादिविकारेण यथाहुः नेत्रवक्त्रविकारेणज्ञायतेंतर्गतंमनइति ॥ ३ ॥ विदितवेद्योज्ञाततत्त्वःआत्माचित्तं यस्य ॥ ४ ॥ यंत्रंमहत्यपिवातेजलाशयेनौकास्तंभकल्लोहलांगलमयंसामुद्रिकप्रसिद्धं एवंपताकावतीनौर्वायुनावेगेनऊह्यमानानचोर्मिभिःपूरयितुंशक्या अतउक्तंपताकिनीमूर्मिक्षमामिति ॥ ५ ॥

तेकौरव्यमनुज्ञाप्यधृतराष्ट्रंनराधिपं ॥ दहनेतुसपुत्रायाःकुंत्याबुद्धिमकारयन् ॥ २ ॥ तेषामिंगितभावज्ञोविदुरस्तत्त्वदर्शिवान् ॥ आकारेणचतंमंत्रंबुबुधेदु ष्टचेतसां ॥ ३ ॥ ततोविदितवेद्यात्मापांडवानांहितेरतः ॥ पलायनेमतिंचक्रेकुंत्याःपुत्रैःसहानघः ॥ ४ ॥ ततोवातसहांनावंयंत्रयुक्तांपताकिनीं ॥ ऊर्मिक्ष मांदृढांकृत्वाकुंतीमिदमुवाचह ॥ ५ ॥ एषजातःकुलस्यास्यकीर्तिवंशप्रणाशनः ॥ धृतराष्ट्रःपरीतात्माधर्मंत्यजतिशाश्वतं ॥ ६ ॥ इयंवारिपथेयुक्तातरंगपव नक्षमा ॥ नौर्ययामृत्युपाशात्त्वंसपुत्रामोक्ष्यसेशुभे ॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वाव्यथिताकुंतीपुत्रैःसहयशस्विनी ॥ नावमारुह्यगंगायांप्रययौभरतर्षभ ॥ ८ ॥ ततोविदु रवाक्येननावंविक्षिप्यपांडवाः ॥ धनंचादायतैर्दत्तमरिष्टंप्राविशन्वनं ॥ ९ ॥ निषादीपंचपुत्रातुजातुषेतत्रवेश्मनि ॥ कारणाभ्यागतादग्धासहपुत्रैरनाग सा ॥ १० ॥ सचम्लेच्छाधमःपापोदग्धस्तत्रपुरोचनः ॥ वंचिताश्चदुरात्मानोधार्तराष्ट्राःसहानुगाः ॥ ११ ॥ अविज्ञातामहात्मानोजनानामक्षतास्तथा ॥ जनन्यासहकौंतेयामुक्ताविदुरमंत्रिताः ॥ १२ ॥ ततस्तस्मिन्*पुरेलोकानगरेवारणावते ॥ दृष्ट्वाजतुगृहंदग्धमन्वशोचंतदुःखिताः ॥ १३ ॥ प्रेषयामासूराजा नंयथावृत्तंनिवेदितुं ॥ संवृत्तस्तेमहान्कामःपांडवान्दग्धवानसि ॥ १४ ॥ सकामोभवकौरव्यभुंक्ष्वराज्यंसपुत्रकः ॥ तच्छ्रुत्वाधृतराष्ट्रस्तुसहपुत्रेणशोचयन् ॥ १५ ॥ प्रेतकार्याणिचतथाचकारसहबांधवैः ॥ पांडवानांतथाक्षत्ताभीष्मश्चकुरुसत्तमः ॥ १६ ॥ जनमेजयउवाच पुनर्विस्तरशःश्रोतुमिच्छामि द्विजसत्तम ॥ दाहंजतुगृहस्यैवपांडवानांचमोक्षणं ॥ १७ ॥ सुनृशंसमिदंकर्मतेषांक्रूरोपसंहितं ॥ कीर्तयस्वयथावृत्तंपरंकौतूहलंमम ॥ १८ ॥ वैशंपायन उवाच शृणुविस्तरशोराजन्वदतोमेपरंतप ॥ दाहंजतुगृहस्यैतत्पांडवानांचमोक्षणं ॥ १९

परीतात्माविपरीतबुद्धिः परीतोममताक्रांतआत्माचित्तंयस्येतिवा ॥ ६ ॥ ७ ॥ नावमारुह्यप्रययाविति जतुगृहेत्वदाहोमाभूदितिबिलमार्गेणवारणावतंत्यक्त्वागंगातीरमाप्यनंतरं ॥ ८ ॥ अरिष्टंनिर्विघ्नं ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ क्रूरेणकणिकेनउपसंहितंउपदिष्टं ॥ १८ ॥ १९ ॥

*पुरेप्रेषयामासुरित्युत्तरेणसंबंधः

प्राणाधिकंबलाधिकं ॥ २० ॥ २१ ॥ यथागतंयथोपस्थितंतथैवप्रतिचक्रुः ॥ २२ ॥ २३ ॥ राज्यप्राप्तिराज्ययोग्यतां ॥ २४ ॥ प्रज्ञाचक्षुरंधःअतएवानधिकाराद्राज्यंनप्राप्तवान् सइदानीमपिपुत्रद्वारा कथंनृपतिर्भवेन्नकथमपि·द्वारलोपादित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ सत्यंकारुण्यंवेदश्चतद्वंतं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ विरहितमेकाकिनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अस्माकंतुपरांपीडामितिमिथ्यैवोक्तंराज्ञः

प्राणाधिकंभीमसेनंकृतविद्यंधनंजयं ॥ दुर्योधनोलक्षयित्वापर्यतप्यतदुर्मनाः ॥२०॥ ततोवैकर्तनःकर्णःशकुनिश्चापिसौबलः ॥ अनेकैरभ्युपायैस्तेजिघांसंतिस्मपांडवान् ॥ २१ ॥ पांडवाअपितत्सर्वंप्रतिचक्रुर्यथागतं ॥ उद्भावनमकुर्वंतोविदुरस्यमतेस्थिताः ॥ २२ ॥ गुणैःसमुदितान्दृष्ट्वापौराःपांडुसुतांस्तदा ॥ कथयांचक्रिरेतेषांगुणान्संसत्सुभारत ॥ २३ ॥ राज्यप्राप्तिंचसंप्राप्तंज्येष्ठंपांडुसुतंतदा ॥ कथयंतिस्मसंभूयचत्वरेषुसभासुच ॥ २४ ॥ प्रज्ञाचक्षुरचक्षुष्ट्वाद्धृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ राज्यंनप्राप्तवान्पूर्वंसकथंनृपतिर्भवेत् ॥ २५ ॥ तथाशांतनवोभीष्मःसत्यसंधोमहाव्रतः ॥ प्रत्याख्यायपुराराज्यंनसजातुग्रहीष्यति ॥ २६ ॥ तेवयंपांडवंज्येष्ठंतरुणंवृद्धशीलिनं ॥ अभ्यषिंचामसाध्वद्यसत्यकारुण्यवेदिनं ॥ २७ ॥ सहिभीष्मंशांतनवंधृतराष्ट्रंचधर्मवित् ॥ सपुत्रंविविधैर्भोगैर्योजयिष्यतिपूजयन् ॥ २८ ॥ तेषांदुर्योधनःश्रुत्वातानिवाक्यानिजल्पतः ॥ युधिष्ठिरानुरक्तानांपर्यतप्यतदुर्मतिः ॥ २९ ॥ सतप्यमानोदुष्टात्मातेषांवाचोनचक्षमे ॥ ईर्ष्ययाचापिसंतप्तोधृतराष्ट्रमुपागमत् ॥ ३० ॥ ततोविरहितंदृष्ट्वापितरंप्रतिपूज्यसः ॥ पौरानुरागसंतप्तःपश्चादिदमभाषत ॥ ३१ ॥ दुर्योधन उवाच श्रुतामेजल्पतांतातपौराणामशिवागिरः ॥ त्वामनादृत्यभीष्मंचपतिमिच्छंतिपांडवं ॥ ३२ ॥ मतमेतच्चभीष्मस्यनसराज्यंबुभुक्षति ॥ अस्माकंतुपरांपीडांचिकीर्षंतिपुरेजनाः ॥ ३३ ॥ पितृतःप्राप्तवान्राज्यंपांडुरात्मगुणैःपुरा ॥ त्वमंधगुणसंयोगात्प्राप्तंराज्यंनलब्धवान् ॥ ३४ ॥ सएषपांडोर्दायाद्यंयदिप्राप्नोतिपांडवः ॥ तस्यपुत्रोध्रुवंप्राप्तस्तस्यतस्यापिचापरः ॥ ३५ ॥ तेवयंराजवंशेनहीनाःसहसुतैरपि ॥ अवज्ञाताभविष्यामोलोकस्यजगतीपते ॥ ३६ ॥ सततंनिरयंप्राप्ताःपरपिंडोपजीविनः ॥ नभवेमयथाराजंस्तथानीतिर्विधीयतां ॥ ३७ ॥ यदित्वंहिपुराराजन्निदंराज्यमवाप्तवान् ॥ ध्रुवंप्राप्स्यामचवयंराज्यमप्यवशेजने ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिदुर्योधनेर्ष्यायामेकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥ ॥ ९ ॥

पांडवेषुद्वेषमुत्पादयितुं राज्यापहरणाद्वापीडां ॥ ३३ ॥ प्राप्तंज्येष्ठत्वात्प्राप्तमपि ॥ ३४ ॥ दायाद्यंदायादःपुत्रस्तद्योग्यंराज्यं तस्यपांडवस्य ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ निरयंदुःखं ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ आवितंवर्धितं ॥ १२ ॥ प्रधानतःप्राधान्येन अर्थवर्गःधनकोशः मत्संस्थःमदधीनः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

वैशंपायनउवाच एवंश्रुत्वातुपुत्रस्यप्रज्ञाचक्षुर्नराधिपः ॥ कणिकस्यचवाक्यानितानिश्रुत्वाससर्वशः ॥ १ ॥ धृतराष्ट्रोद्विधाचित्तःशोकार्त्तःसमपद्यत ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिःसौबलस्तथा ॥ २ ॥ दुःशासनचतुर्थास्तेमंत्रयामासुरेकतः ॥ ततोदुर्योधनोराजाधृतराष्ट्रमभाषत ॥ ३ ॥ पांडवेभ्योभयंनःस्यात्तान्विवासयतांभवान् ॥ निपुणेनाभ्युपायेननगरंवारणावतं ॥ ४ ॥ धृतराष्ट्रस्तुपुत्रेणश्रुत्वावचनमीरितं ॥ मुहूर्तमिवसंचिंत्यदुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ५ ॥ धृतराष्ट्रउवाच धर्मनित्यःसदापांडुस्तथाधर्मपरायणः ॥ सर्वेषुज्ञातिषुतथामयित्वासीद्विशेषतः ॥ ६ ॥ नासौकिंचिद्विजानातिभोजनादिचिकीर्षितं ॥ निवेदयतिनित्यंहिममराज्यंधृतव्रतः ॥ ७ ॥ तस्यपुत्रोयथापांडुस्तथाधर्मपरायणः ॥ गुणवान्लोकविख्यातःपौरवाणांसुसंमतः ॥ ८ ॥ सकथंशक्यतेऽस्माभिरपाकर्तुंबलादितः ॥ पितृपैतामहाद्राज्यात्ससहायोविशेषतः ॥ ९ ॥ भृताहिपांडुनाऽमात्याबलंचसततंभृतं ॥ भृताःपुत्राश्चपौत्राश्चतेषामपिविशेषतः ॥ १० ॥ तेपुरासत्कृतास्तातपांडुनानागराजनाः ॥ कथंयुधिष्ठिरस्यार्थेननोहन्युःसबांधवान् ॥ ११ ॥ दुर्योधनउवाच एवमेतन्मयाताताभावितंदोषमात्मनि ॥ दृष्ट्वाप्रकृतयःसर्वाअर्थमानेनपूजिताः ॥ १२ ॥ ध्रुवमस्मत्सहायास्तेभविष्यंतिप्रधानतः ॥ अर्थवर्गःसहामात्योमत्संस्थोऽद्यमहीपते ॥ १३ ॥ सभवान्पांडवानाशुविवासयितुमर्हति ॥ मृदुनैवाभ्युपायेननगरंवारणावतं ॥ १४ ॥ यदाप्रतिष्ठितंराज्यंमयिराजन्भविष्यति ॥ तदाकुंतीसहापत्यापुनरेष्यतिभारत ॥ १५ ॥ धृतराष्ट्रउवाच दुर्योधनममाप्येतद्धृदिसंपरिवर्त्तते ॥ अभिप्रायस्यपापत्वान्नैवंतुविवृणोम्यहं ॥ १६ ॥ नचभीष्मोनचद्रोणोनचक्षत्तानगौतमः ॥ विवास्यमानान्कौंतेयाननुमंस्यंतिकर्हिचित् ॥ १७ ॥ समाहिकौरवेयाणांवयंतेचैवपुत्रक ॥ नैतेविषममिच्छेयुर्धर्मयुक्तामनस्विनः ॥ १८ ॥ तेवयंकौरवेयाणामेतेषांचमहात्मनां ॥ कथंनवध्यतांतातगच्छामजगतस्तथा ॥ १९ ॥ दुर्योधनउवाच मध्यस्थःसततंभीष्मोद्रोणपुत्रोमयिस्थितः ॥ यतःपुत्रस्ततोद्रोणोभवितानात्रसंशयः ॥ २० ॥ कृपःशारद्वतश्चैवयतएतौततोभवेत् ॥ द्रोणंचभागिनेयंचनसत्यक्ष्यतिकर्हिचित् ॥ २१ ॥ क्षत्ताऽर्थबद्धस्त्वस्माकंप्रच्छन्नंसंयतःपरैः ॥ नचैकःससमर्थोऽस्मान्पांडवार्थेऽधिबाधितुं ॥ २२ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सुविस्त्रब्धःनिःशंकः ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति प्रकृतयःप्रकृतीः संजहारस्वा

सुविस्त्रब्धःपांडुपुत्रान्सहमात्राप्रवासय ॥ वारणावतमद्यैवयथायांतितथाकुरु ॥ २३ ॥ विनिद्रकरणंघोरंहृदिशल्यमिवार्पितं ॥ शोकपावकमुद्भूतंकर्म
णैतेननाशय ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिदुर्योधनपरामर्शेद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१४२॥ ॥७॥ ॥७॥
वैशंपायनउवाच ततोदुर्योधनोराजासर्वाःप्रकृतयःशनैः ॥ अर्थमानप्रदानाभ्यांसंजहारसहानुजः ॥ १॥ धृतराष्ट्रप्रयुक्तास्तेकेचित्कुशलमंत्रिणः ॥ कथ
यांचक्रिरेरम्यंनगरंवारणावतं ॥ २ ॥ अयंसमाजःसुमहान्रमणीयतमोभुवि ॥ उपस्थितःपशुपतेर्नगरेवारणावते ॥ ३ ॥ सर्वरत्नसमाकीर्णेपुंसांदेशेमनोर
मे ॥ इत्येवंधृतराष्ट्रस्यवचनाच्चक्रिरेकथाः ॥ ४ ॥ कथ्यमानेतथारम्येनगरेवारणावते ॥ गमनेपांडुपुत्राणांजज्ञेतत्रमतिर्नृप ॥ ५ ॥ यदात्वमन्यतनृपोजात
कौतूहलाइति ॥ उवाचैतानेत्यतदापांडवानंबिकासुतः ॥ ६ ॥ ममैतेपुरुषानित्यंकथयंतिपुनःपुनः ॥ रमणीयतमंलोकेनगरंवारणावतं ॥ ७ ॥ तेताता
यदिमन्यध्वमुत्सवंवारणावते ॥ सगणाःसान्वयाश्चैवविहरध्वंयथाऽमराः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणेभ्यश्चरत्नानिगायनेभ्यश्चसर्वशः ॥ प्रयच्छध्वंयथाकामंदेवाइवसु
वर्चसः ॥ ९ ॥ कंचित्कालंविहृत्यैवमनुभूयपरांमुदं ॥ इदंवैहास्तिनपुरंसुखिनःपुनरेष्यथ ॥ १० ॥ वैशंपायनउवाच धृतराष्ट्रस्यतंकाममनुबुध्ययुधि
ष्ठिरः ॥ आत्मनश्चसहायत्वंतथेतिप्रत्युवाचतं ॥ ११ ॥ ततोभीष्मंशांतनवंविदुरंचमहामतिं ॥ द्रोणंचबाह्लिकंचैवसोमदत्तंचकौरवं ॥ १२ ॥ कृपमाचार्य
पुत्रंचभूरिश्रवसमेवच ॥ मान्यानन्यानमात्यांश्चब्राह्मणांश्चतपोधनान् ॥ १३ ॥ पुरोहितांश्चपौत्रांश्चगांधारींचयशस्विनीं ॥ युधिष्ठिरःशनैर्दीनउवाचेदंवचस्त
दा ॥ १४ ॥ रमणीयेजनाकीर्णेनगरेवारणावते ॥ सगणास्तत्रयास्यामोधृतराष्ट्रस्यशासनात् ॥ १५ ॥ प्रसन्नमनसःसर्वेपुण्यावाचोविमुंचत ॥ आशीर्भिर्बृं
हितानस्मान्नपापंप्रसहिष्यते ॥ १६ ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेपांडुपुत्रेणकौरवाः ॥ प्रसन्नवदनाभूत्वातेऽन्ववर्त्तंतपांडवान् ॥ १७ ॥ स्वस्त्यस्तुवःपथिसदाभूते
भ्यश्चैवसर्वशः ॥ माचवोस्त्वशुभंकिंचित्सर्वशःपांडुनंदनाः ॥ १८ ॥

धीनाश्चक्रे ॥ १ ॥ २ ॥ समाजःपशुपतेःपूजार्थंमेलकः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ जातकौतूहलाः जातकौतुकदिदृक्षाः ॥ ६ ॥ ७ ॥ सगणाः सपरिवाराः सान्वयाःअन्वयोवंशः सकुंतीकाइत्यर्थः सानुया
त्राइतिपाठेयात्रामनुविधीयमानाःशिबिकाकोशाद्युपस्करास्तत्सहिताः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रसहिष्यतेस्प्रष्टुंशक्नोति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

राज्यलंभायराज्यांशलाभाय ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ सःत्वं तांतदी

ततःकृतस्वस्त्ययनाराज्यलंभायपार्थिवाः ॥ कृत्वासर्वाणिकार्याणिप्रययुर्वारणावतं ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिवारणावत
यात्रायांत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तेषुराज्ञातुपांडुपुत्रेषुभारत ॥ दुर्योधनःपरंहर्षमगच्छत्सदुरात्म
वान् ॥ १ ॥ सपुरोचनमेकांतमानीयभरतर्षभ ॥ गृहीत्वादक्षिणेपाणौसचिवंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ ममेयंवसुसंपूर्णापुरोचनवसुंधरा ॥ यथेयंममतद्वत्तेसतां
रक्षितुमर्हसि ॥ ३ ॥ नहिमेकश्चिदन्योस्तिविश्वासिकतरस्त्वया ॥ सहायोयेनसंधायमंत्रयेयंयथात्वया ॥ ४ ॥ संरक्षतातमंत्रंचसपत्नांश्चममोद्धर ॥ निपुणे
नाभ्युपायेनयद्ब्रवीमितथाकुरु ॥ ५ ॥ पांडवाधृतराष्ट्रेणप्रेषितावारणावतं ॥ उत्सवेविहरिष्यंतिधृतराष्ट्रस्यशासनात् ॥ ६ ॥ सत्वंरासभयुक्तेनस्यंदनेनाशु
गामिना ॥ वारणावतमद्यैवयथायासितथाकुरु ॥ ७ ॥ तत्रगत्वाचतुःशालंगृहंपरमसंवृतं ॥ नगरोपांतमाश्रित्यकारयेथामहाधनं ॥ ८ ॥ शणसर्जरसादीनि
यानिद्रव्याणिकानिचित् ॥ आग्नेयान्युतसंतीहतानितत्रप्रदापय ॥ ९ ॥ सर्पिस्तैलवसाभिश्चलाक्षयाचाप्यनल्पया ॥ मृत्तिकांमिश्रयित्वात्वंलेपंकुड्येषुदाप
य ॥ १० ॥ शणंतैलंघृतंचैवजतुदारूणिचैवहि ॥ तस्मिन्वेश्मनिसर्वाणिनिक्षिपेथाःसमंततः ॥ ११ ॥ यथाचतन्नपश्येरन्परीक्षंतोऽपिपांडवाः ॥ आग्नेयमि
तितत्कार्यमपिचान्येऽपिमानवाः ॥ १२ ॥ वेश्मन्येवंकृतेतत्रगत्वातान्परमार्चितान् ॥ वासयेथाःपांडवेयान्कुंतींचससुहृज्जनां ॥ १३ ॥ आसनानिचदिव्या
नियानानिशयनानिच ॥ विधातव्यानिपांडूनांयथातुष्येतवैपिता ॥ १४ ॥ यथाचतन्नजानंतिनगरेवारणावते ॥ तथासर्वंविधातव्यंयावत्कालस्यपर्ययः
॥ १५ ॥ ज्ञात्वाचतान्सुविश्वस्तान्शयानानकुतोभयान् ॥ अग्निस्त्वयाततोदेयोद्वारतस्तस्यवेश्मनः ॥ १६ ॥ दह्यमानेस्वकेगेहेदग्धाइतिततोजनाः ॥ नगर्ह
येयुरस्मान्वैपांडवार्थायकर्हिचित् ॥ १७ ॥ सतथेतिप्रतिज्ञायकौरवायपुरोचनः ॥ प्रायाद्रासभयुक्तेनस्यंदनेनाशुगामिना ॥ १८ ॥

यांमदीयांच ॥ ३ ॥ विश्वासिकनरः विश्वासेनप्राप्तनरः संधायमिलित्वा ॥ ४ ॥ उद्धरउन्मूलय ॥ ५ ॥ ६ ॥ रासभेतितद्युत्पन्नाश्वतरपद्वणं ॥ ७ ॥ महाधनंबहुधनसाध्यं ॥ ८ ॥ आग्नेयानिअग्निसंदीपकानि
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पिताधृतराष्ट्रः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१४४॥ ॥७॥ ॥७॥ पांडवाइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रकृतयःप्रकृतीः ॥ ४ ॥ अन्वीयुःअनुजग्मुः

सगत्वात्वरितंराजन्दुर्योधनमतेस्थितः ॥ यथोक्तंराजपुत्रेणसर्वंचक्रेपुरोचनः ॥१९॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिपुरोचनोपदेशेचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ वैशंपायनउवाच पांडवास्तुरथान्युक्तान्सदश्वैरनिलोपमैः ॥ आरोहमाणाभीष्मस्यपादौजगृहुरार्त्तवत् ॥ ॥ १ ॥ राज्ञश्चधृतराष्ट्रस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ अन्येषांचैववृद्धानांकृपस्यविदुरस्यच ॥ २ ॥ एवंसर्वान्कुरून्वृद्धानभिवाद्ययतव्रताः ॥ समालिंग्यसमानान्वै बालैश्चाप्यभिवादिताः ॥ ३ ॥ सर्वामातॄस्तथापृच्छ्यकृत्वाचैवप्रदक्षिणं ॥ सर्वाःप्रकृतयश्चैवप्रययुर्वारणावतं ॥ ४ ॥ विदुरश्चमहाप्राज्ञस्तथाऽन्येकुरुपुंगवाः ॥ पौराश्चपुरुषव्याघ्रानन्वीयुःशोककर्शिताः ॥ ५ ॥ तत्रकेचिद्ब्रुवंतिस्मब्राह्मणानिर्भयास्तदा ॥ दीनान्दृष्ट्वापांडुसुतानतीवभृशदुःखिताः ॥ ६ ॥ विषमंपश्यतेराजासर्वथाससुमंदधीः ॥ कौरव्योधृतराष्ट्रस्तुनचधर्मंप्रपश्यति ॥ ७ ॥ नहिपापमपापात्मारोचयिष्यतिपांडवः ॥ भीमोवाबलिनांश्रेष्ठःकौंतेयोवाधनंजयः ॥ ८ ॥ कुतएवमहात्मानौमाद्रीपुत्रौकरिष्यतः ॥ तान्राज्यंपितृतःप्राप्तान्धृतराष्ट्रोनमृष्यते ॥ ९ ॥ अधर्म्यमिदमत्यंतंकथंभीष्मोऽनुमन्यते ॥ विवास्यमानानस्थानेनगरेयोऽभिमन्यते ॥ १० ॥ पितेवहिनृपोऽस्माकमभूच्छांतनवःपुरा ॥ विचित्रवीर्योराजर्षिःपांडुश्चकुरुनंदनः ॥ ११ ॥ सतस्मिन्पुरुषव्याघ्रेदेवभावंगतेसति ॥ राजपुत्रानिमान्बालान्धृतराष्ट्रोनमृष्यते ॥ १२ ॥ वयमेतदनिच्छंतःसर्वएवपुरोत्तमात् ॥ गृहान्विहायगच्छामोयत्रगंतायुधिष्ठिरः ॥ ॥ १३ ॥ तांस्तथावादिनःपौरान्दुःखितान्दुःखकर्शितः ॥ उवाचमनसाध्यात्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ १४ ॥ पितामान्योगुरुःश्रेष्ठोयदाहपृथिवीपतिः ॥ अशंकमानैस्तत्कार्यमस्माभिरितिनोव्रतं ॥ १५ ॥ भवंतःसुहृदोऽस्माकमस्मान्कृत्वाप्रदक्षिणं ॥ प्रतिनंद्यतथाशीर्भिर्निवर्त्तध्वंयथागृहं ॥ १६ ॥ यदातुकार्यमस्माकंभवद्भिरुपपत्स्यते ॥ तदाकरिष्यथास्माकंप्रियाणिचहितानिच ॥ १७ ॥ एवमुक्तास्तदापौराःकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ आशीर्भिश्चाभिनंद्यैतान्जग्मुर्नगरमेवहि ॥ १८ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अस्थानेअयुक्तं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ गंतागमिष्यति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

पौरेष्विति पांडवश्रेष्ठंयुधिष्ठिरंबोधयन् अज्ञातंदुर्योधनकृतंकपटंज्ञापयन् इदंवक्ष्यमाणंवचनंअब्रवीत् ॥ १९ ॥ नकेवलंपौरेभ्यएवतद्वचनंगोपनीयमपितुसमीपस्थैरपियुधिष्ठिरादन्यैर्नज्ञातुंशक्यमित्याह प्राज्ञइति प्राज्ञोबुद्धिमाननेकभाषाभिज्ञत्वात् प्राज्ञत्वमेवाह प्राज्ञप्रलापज्ञइति प्रकर्षेणाज्ञानांपशुप्रायाणांवेदविरोधिनांम्लेच्छानांप्रलापोनर्थकंसम्यक्प्रकृतिप्रत्ययविभागेनानिष्पन्नत्वादर्थानवबोधकंवचनंदेशभाषारूपंलुप्तवर्णअधिकवर्णविकृतवर्णंचपदजातंयत्रतादृशभाषाभिज्ञइत्यर्थः तत्रलुप्तवर्णंकाण्वशतपथेइंद्रेणासुरान्प्रतिभवतामग्नौइमांचित्राख्यांमदीयांइष्टकामुपधास्येइतिपृष्टेउपहीत्यसुरवचनं तथाआदास्येइत्युक्तेआहोतिप्रतिवचनं तत्रउपधेहिआदेहीतिवक्तव्येवर्णलोपः अधिकवर्णंतु गौरितिवक्तव्येगावीगोणीगोतागोपोतलिकेतिप्रयुंजते तथाविकृतवर्णंतेसुराहेलयोहेलयइतिवदंतःपराबभूवुरिति अरयइत्यपेक्षितेरेफस्थानेलकारःप्रयुज्यतेवेदेपिअसुरभाषानुवादे तेनेयंशंकाप्यपास्ता यद्यपियुधिष्ठिरंप्रतिविदुरेणम्लेच्छभाषयाउक्तंतथापिव्यासेनतत्संस्कृतेनैवोपनिबद्धमिति आदिपर्वणिनाना

पौरेषुविनिवृत्तेषुविदुरःसर्वधर्मवित् ॥ बोधयन्पांडवश्रेष्ठमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १९ ॥ प्राज्ञःप्राज्ञप्रलापज्ञःप्रलापज्ञमिदंवचः ॥ प्राज्ञंप्राज्ञःप्रलापज्ञः प्रलापज्ञंवचोऽब्रवीत् ॥ २० ॥ योजानातिपरप्रज्ञांनीतिशास्त्रानुसारिणीं ॥ विज्ञायेहतथाकुर्यादापदंनिस्तरेद्यथा ॥ २१ ॥

देशभाषाश्चात्रपथ्यंतइतिप्रतिज्ञानात् सएवंप्राज्ञःप्राज्ञप्रलापज्ञश्चविदुरोयुधिष्ठिरंप्रलापज्ञंम्लेच्छभाषाभिज्ञंइदंवक्ष्यमाणंवचोम्लेच्छभाषारूपंप्राज्ञःप्रकर्षेणाजाननः प्राज्ञंप्रकर्षेणअर्थतोज्ञातुमशक्यंअज्ञापकंअर्थानामनवबोधकंवा कथंतर्हितेनवचनेनास्यापिबोधोभविष्यतीत्याशंक्याह प्रलापज्ञःप्रलापज्ञमितिप्रलापंजाननः प्रलापज्ञापकंप्रलापज्ञमितिपूर्वार्द्धेशब्दतोम्लेच्छभाषाभिज्ञत्वमुक्तं इहत्वर्थतस्तदभिज्ञत्वमित्यपौनरुक्त्यं प्राज्ञइतिप्रलापज्ञइतिचउत्तरार्द्धेकिवंतस्यपठ्यंतस्यरूपे प्राज्ञंप्रलापज्ञमितितुअंतर्भाविनण्यर्थात्ज्ञाधातोःकप्रत्ययांतस्यरूपे वचोवचनीयमवश्यंवक्तव्यमित्यर्थः अतएवाब्रवीत् अत्रोत्तरार्धंगौडपाठेएवंदृश्यते तदभावेतुपूर्वार्धादेवायमर्थःप्रत्येतव्यः सर्वथापिम्लेच्छभाषयोक्तोर्थोम्लेच्छभाषयैवसंगृह्यतइतितात्पर्यं अन्यथाअलोहमित्याद्यपिव्यासोनावक्ष्यत् यथाश्रुतंजातुषमेवगृहंभवद्दाहार्थंतत्रकृतमितिम्लेच्छभाषयाविदुरेणयुधिष्ठिरोबोधितइत्येवतेनोक्तंस्यात् ॥ २० ॥ तदेववचनंश्रावयितुंयुधिष्ठिरमभिमुखीकरोति योजानातीति परस्यशत्रोःप्रज्ञां नीतिशास्त्रंकपटेनविश्वासमुत्पाद्यापिशत्रुर्हंतव्यइतिकणिकवचनरूपंतदनुसारिणींयोजानातिसपुमानिहयथाशत्रुकल्पितांआपदंनिस्तरेत्तथाकुर्याद्यत्नमितिशेषः ॥ २१ ॥

तामेवापदमाह अलोहमित्यादिना तंशत्रुणाकृतंवारणावतस्थं शस्त्रंतस्तिशेतेअस्मिन्निति व्युत्पत्त्याप्रासादं योवेत्तितंद्विषोनघ्नंतीतिसंबंधः शस्त्रमितिदंत्यसकारस्थानेतालव्यशकारोम्लेच्छभाषात्वात् हेल यइतिवत्वर्णविकारः षसस्त्नापइत्यदादेस्त्रन्प्रत्ययांतस्यरूपं तमेवविशिनष्टि अलोहमिति अलोअनलोऽग्निः आहिउपहीतिवद्वर्णलोपः तेनआग्नेयानिद्रव्याणिजतुशणसर्जरसादीनिलक्ष्यंते तेषांऊहःसमूहोयस्मिन् आग्नेयैर्दाहकैर्द्रव्यैरुपेतमित्यर्थः तर्हिकिंतानिज्ञातुमशक्यानिनेत्यतआह शरीरपरिकर्त्तनमिति शरीरंस्वरूपं म्लेच्छभाषात्वादविभक्तिकमिदंपदं परिपरिलुप्यअच्छाद्य वर्णद्वयलोपः परिवर्जनार्थोवा कर्त्तनंहिंसकं तस्मिन्गृहेतर्हितान्येवाग्नेयानिद्रव्याणिभित्त्यादौवर्त्तंतेनस्वरूपेणदृश्यंतेअतस्तंशरीरपरिकर्त्तनंप्रासादंपरित्याज्यंयोवेत्ति कर्त्तनमितिहिंसार्थस्यकृतेरूपंनच्छेदनार्थस्यकृंततेरितिज्ञेयं कर्त्तनकालमाह निशीति अत्रनिशितंकर्त्तनमितिपदत्रयव्यतिरेकेणपूर्वार्धंम्लेच्छभाषयैवोक्तं एवमग्रेपिश्लोकेकतिपयपदान्येवम्लेच्छभाषाभवतिनसर्वःश्लोकइतिज्ञेयं योवेत्तितंप्रतिघातविदंतस्यशस्त्रस्य प्रतिघातःप्रतीकारः तद्विदं द्विषःशत्रवोनघ्नंतिहंतुंनशक्नुवंतीत्यर्थः ॥ २२ ॥ कस्तर्हिसाहसीतस्मिन्गृहेवसतोस्मान्भस्मीकर्त्तुंयतिष्यतीत्यतआह कक्षघ्नइति कक्षःकुक्षिःपार्श्वइतियावत् तत्रहंतिगच्छतीतिकक्षघ्नःपार्श्वचरःपुरोचनएव अत्रस्वरस्यैवप्रथमपदेव्यत्ययोहंतेरप्रसिद्धंगत्यर्थत्वंचम्लेच्छभाषात्वात् कक्षघ्नएवशिशिरघ्नः शृणातिहिनस्तीतिशिशिरोऽग्निः शृहिंसायामित्यस्यरूपं तेनहंतीतिशिशिरघ्नः गावीगोणीतिवद्वर्णाधिक्यंशिकारद्वयरूपं अयमेवपार्श्ववर्त्तीयुष्मानग्निनाहंतुमायातीत्यर्थः एवंतर्ह्ययमेवहंतव्यउतवारणावतेनद्रष्टव्यमुतवारणावतमगत्वैवहास्तिनपुरंप्रत्येवागंतव्यमित्याशंक्याह महाकक्षइति महतिकंसुखंक्षिणोतीतिकक्षयःशत्रुर्वर्णलोपेनकक्षेमहतिशत्रौसतिएतत्त्रयंकर्त्तुमशक्यं ज्ञातकपटोहिबलवान्शत्रुःप्रत्यक्षमेवप्रहरेदितिभावः कस्तर्ह्यत्रउपायइत्यतआह बिलौकसः बिलांतःप्रविष्टान्युष्मान्सपुरोचनोनदहेत् तत्रदाहसंभावनानास्ति तत्रगृहांतर्बिलंकर्त्तव्यमित्यर्थः इत्यनेनप्रकारेणात्मानंयोरक्षतिसजीवति तस्मात्त्वयाप्येवंज्ञात्वाउपायेनात्मासंरक्षणीयइत्यर्थः ॥ २३॥ ननुबिलेप्रविष्टानामस्माकंबिलमुखेप्रदीप्तेनवन्हिनाअंतरूष्मणानाशःकर्त्तव्यइत्याशंक्यविवेकंविनामार्गज्ञानंदिग्ज्ञानंचनभवतिधैर्यंविनाऐश्वर्यंचनप्राप्यतइतिविवेकंधैर्यंचाश्रयस्वेत्याह नाचक्षुरिति चष्टेपश्यत्यनेनेतिचक्षुर्विवेकः संस्कृतएवायंश्लोकोनीतिप्रदर्शनार्थः ॥ २४ ॥ तत्रमार्गविवेकंतावदाह अनाप्तैरिति अनाप्तैःशत्रुभिर्दत्तंस्वीकारितंशस्त्रंगृहंअलोहजंपूर्ववत्आग्नेयद्रव्यसमूहजंआदत्तेस्वीकरोतिचेन्नरस्तर्हिश्वावित्शललस्तस्यशरणंगृहंतद्वत् तस्यहिबिलमुभयतोमुखंभवतितादृशंबिलमासाद्यप्राप्यहुताशनात्प्रमुच्येतआत्मानंमोचयेत् तेनबिलप्रवेशेनमार्गांतरेणसद्यएवबिलाद्बहिर्निःसरतांयुष्माकंनांतरूष्मणामरणंभविष्यतीत्युक्तं ॥ २५ ॥

अलोहंनिशितंशस्त्रंशरीरपरिकर्त्तनं ॥ योवेत्तिनतुतंघ्नंतिप्रतिघातविदंद्विषः ॥ २२ ॥ कक्षघ्नःशिशिरघ्नश्चमहाकक्षेबिलौकसः ॥ नदहेदितिचात्मानंयोरक्षतिसजीवति ॥ २३ ॥ नाचक्षुर्वेत्तिपंथानंनाचक्षुर्विंदतेदिशः ॥ नाधृतिर्बुद्धिमाप्नोतिबुध्यस्वैवंप्रबोधितः ॥ २४ ॥ अनाप्तैर्दत्तमादत्तेनरःशस्त्रमलोहजं ॥ श्वाविच्छरणमासाद्यप्रमुच्येतहुताशनात् ॥ २५ ॥

बिलान्निःसृतानामपिमार्गज्ञानंकथंभवेदित्याशंक्यमृगयाव्याजेनसर्वेमार्गाज्ञातव्याइत्याशयेनाह चरन्मार्गान्विजानातीति एवंज्ञातेष्वपिमार्गेषुहास्तिनपुरंप्रतिनागंतव्यमित्याशयेनाह नक्षत्रैर्विदतेदिशइति ननुकथमस्माभिर्लोकानामविदितंबिलंकारयितुंशक्यंकथंवाविदेशेबंधूंश्चत्यक्त्वास्थातव्यमित्याशंक्याह आत्मनेति आत्मनः अहंधर्मांशस्त्वंचधर्मपुत्रः अतोहंतवआत्मातस्यममआत्मेवात्मासखाकश्चि न्मयानियोक्तव्यस्तेनसहायेनबिलादिसंपादयताहेतुना पंचइंद्रियाणिविदेशवासात्इष्टविषयासमर्पणेनपीडयन् हेतौशतृप्रत्ययः मत्प्रहितेनभृत्येनस्वधैर्येणेतियावत् एताभ्यांद्वाभ्यामुपेतोनानुतप्यते ॰मया

चरन्मार्गान्विजानातिनक्षत्रैर्विदतेदिशः ॥ आत्मनाचात्मनःपंचपीडयन्नानुपीड्यते ॥ २६ ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ विदुरंविदुषांश्रेष्ठं ज्ञातमित्येवपांडवः ॥ २७ ॥ अनुशिक्ष्यानुगम्यैतान्कृत्वाचैवप्रदक्षिणं ॥ पांडवानभ्यनुज्ञायविदुरःप्रययौगृहान् ॥ २८ निवृत्तेविदुरेचापिभीष्मेपौरजने तथा ॥ अजातशत्रुमासाद्यकुंतीवचनमब्रवीत् ॥ २९ ॥ क्षत्तायदब्रवीद्वाक्यंजनमध्येऽब्रुवन्निव ॥ त्वयाचसतथेत्युक्तोजानीमोनचतद्वयं ॥ ३० ॥ यदीदंश क्यमस्माभिर्ज्ञातुंनचसदोषवत् ॥ श्रोतुमिच्छामितत्सर्वंसंवादंतवतस्यच ॥ ३१ ॥ युधिष्ठिरउवाच गृहादग्निश्चबोद्धव्यइतिमांविदुरोऽब्रवीत् ॥ पंथा श्चवोनाविदितःकश्चित्स्यादितिधर्मधीः ॥ ३२ ॥ जितेंद्रियश्चवसुधांप्राप्स्यतीतिचमेऽब्रवीत् ॥ विज्ञातमितितत्सर्वंप्रत्युक्तोविदुरोमया ॥ ३३ ॥ वैशंपा यनउवाच अष्टमेऽहनिरोहिण्यांप्रयाताःफाल्गुनस्यते ॥ वारणावतमासाद्यददृशुर्नागरंजनं ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणि वारणावतगमनेपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततःसर्वाःप्रकृतयोनगराद्वारणावतात् ॥ सर्वमंगलसंयुक्तायथाशास्त्रमतंद्रिताः ॥ १ ॥ श्रुत्वागतान्पांडुपुत्रान्नानायानैःसहस्रशः ॥ अभिजग्मुर्नरश्रेष्ठान्श्रुत्वैवपरयामुदा ॥ २ ॥ तेसमासाद्यकौंतेया न्वारणावतकाजनाः ॥ कृत्वाजयाशिषःसर्वेपरिवार्यावतस्थिरे ॥ ३ ॥ तैर्वृतःपुरुषव्याघ्रोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ विबभौदेवसंकाशोवज्रपाणिरिवामरैः ॥ ४ ॥ सत्कृताश्चैवपौरैस्तेपौरान्सत्कृत्यचानघ ॥ अलंकृतंजनाकीर्णंविविशुर्वारणावतं ॥ ५ ॥

ऽकृत्यंकृतंइतिपश्चात्तापंनप्राप्नोति मदीयआप्तःसुरंगंकृत्वाद्वारस्यनितेनमार्गेणदेशांतरेएवगंतव्यंनतुहास्तिनपुरेप्रवेष्टव्यं ज्ञातकपटोहिप्रबलःशत्रुःप्रत्यक्षमेवप्रहरेदितिप्रागुक्तएवाशयः धैर्येसतिपुनर्लक्ष्मीप्रा प्तिर्भविष्यतीतिभावः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अब्रुवन्निवव्यक्तांवाचमकुर्वन्निव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचचत्वारिंशदधिकश ततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ आगतानितिच्छेदः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ शिवमित्याख्यामात्रं अर्थतस्त्वशिवंमरणार्थंकृतत्वात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुंजःशरवल्कः ॥ १५ ॥ १६ ॥ इमामापदंभाविनीं दृष्टवान्तर्कतः तेनहेतुना अशिवंगृहमित्यस्मान्बोधितवान्इतिसंबंधः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ योगरूपकेणगृहवासकर्त्तव्यतामाह इहेति निराकारैः अनाविष्कृतैवाह्यचेष्टैः इष्टांगतिंनिरुपद्रवंमार्गं पक्षेइहदेहेनिराकारे

तेप्रविश्यपुरींवीरास्तूर्णजग्मुरथोगृहान् ॥ ब्राह्मणानांमहीपालरतानांस्वेषुकर्मसु ॥ ६ ॥ नगराधिकृतानांचगृहाणिरथिनांतदा ॥ उपतस्थुर्नरश्रेष्ठावैश्यशूद्रगृहाण्यपि ॥ ७ ॥ अर्चिताश्चनरैःपौरैःपांडवाभरतर्षभ ॥ जग्मुरावसथंपश्चात्पुरोचनपुरःसराः ॥ ८ ॥ तेभ्योभक्ष्याणिपानानिशयनानिशुभानिच ॥ आसनानिचमुख्यानिप्रददौसपुरोचनः ॥ ९ ॥ तत्रतेसत्कृतास्तेनसुमहार्हपरिच्छदाः ॥ उपास्यमानाःपुरुषैरूषुःपुरनिवासिभिः ॥ १० ॥ दशरात्रोषितानांतुतत्रतेषांपुरोचनः ॥ निवेदयामासगृहंशिवाख्यमशिवंतदा ॥ ११ ॥ तत्रतेपुरुषव्याघ्राविविशुःसपरिच्छदाः ॥पुरोचनस्यवचनात्कैलासमिवगुह्यकाः ॥ १२ ॥ तच्चागारमभिप्रेक्ष्यसर्वधर्मभृतांवरः ॥ उवाचाग्नेयमित्येवंभीमसेनंयुधिष्ठिरः ॥ १३ ॥ युधिष्ठिरउवाच जिघ्राणोस्यवसागंधंसर्पिर्जतुविमिश्रितं ॥ कृतंहिव्यक्तमाग्नेयमिदंवेश्मपरंतप ॥ १४ ॥ शणसर्जरसंव्यक्तमानीयगृहकर्मणि ॥ मुंजवल्वजवंशादिद्रव्यंसर्वंघृतोक्षितं ॥ १५ ॥ शिल्पिभिःसुकृतंह्याप्तैर्विनीतैर्वेश्मकर्मणि ॥ विश्वस्तंमामयंपापोदग्धुकामःपुरोचनः ॥ १६ ॥ तथाहिवर्त्ततेमंदःसुयोधनवशेस्थितः ॥ इमांतुतांमहाबुद्धिर्विदुरोदृष्टवांस्तथा ॥ १७ ॥ आपदंतेनमांपार्थससंबोधितवान्पुरा ॥ तेवयंबोधितास्तेननित्यमस्मद्धितैषिणा ॥ १८ ॥ पित्राकनीयसास्नेहाद्बुद्धिमंतोशिवंगृहं ॥ अनार्यैःसुकृतंगूढैर्दुर्योधनवशानुगैः ॥ १९ ॥ भीमसेनउवाच यदीदंगृहमाग्नेयंविहितंमन्यतेभवान् ॥ तत्रैवसाधुगच्छामोयत्रपूर्वोषितावयं ॥ २० ॥ युधिष्ठिरउवाच इहयत्तैर्निराकारैर्वस्तव्यमितिरोचये ॥ अप्रमत्तैर्विचिन्वद्भिर्गतिमिष्टांध्रुवामितः ॥ २१ ॥ यदिविंदेतचाकारमस्माकंसपुरोचनः ॥ क्षिप्रकारीततोभूत्वाप्रसह्यापिदहेतनः ॥ २२ ॥ नायंबिभेत्युपक्रोशादधर्माद्वापुरोचनः ॥ तथाहिवर्त्ततेमंदःसुयोधनवशेस्थितः ॥ २३ ॥ अपिचायंप्रदग्धेषुभीष्मोऽस्मासुपितामहः ॥ कोपंकुर्यात्किमर्थंवाकौरवान्कोपयीतसः ॥ २४ ॥

राकारविशेषमनालंब्यस्थेयं यत्तैःशमादिपरैः अप्रमत्तैःस्मृतिमद्भिः ध्रुवांगतिंमोक्षं ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ उपक्रोशात्गर्हातः ॥ २३ ॥ अयंभीष्मइतिसंबंधः ॥ २४ ॥

दग्धेषुअस्मासुअग्निदेषुकोपोधर्मइत्येवकारणंकृत्वाभीष्मोन्येचकुप्येरन् ॥ २५ ॥ दाहस्यदाहात् स्पर्शैश्चारैः ॥ २६ ॥ अपदंदेशकोशाद्यक्षमत्वंतत्रस्थितान् अपक्षान्असहायान् प्रयोगैरुपायैः ॥ २७ ॥ छन्नावासंगूढस्थानं वस्तव्यंअधिष्ठातव्यं ॥ २८ ॥ २९ ॥ क्वचित्कालेच्छन्नावासमेवाह भौममिति गूढःश्वासोपियेषांतान् इतरैरविदितकर्त्तव्यानित्यर्थः ॥ ३० ॥ अत्रबिले ॥ ३१ ॥ इतिआदिपर्व

अथवापीहदग्धेषुभीष्मोऽस्माकंपितामहः ॥ धर्मइत्येवकुप्येरन्येचान्येकुरुपुंगवाः ॥ २५ ॥ वयंतुयदिदाहस्यबिभ्यतःप्रद्रवेमहि ॥ स्पर्शैर्निर्घातयेत्सर्वान्राज्यलुब्धःसुयोधनः ॥ २६ ॥ अपदस्थान्पदेतिष्ठन्नपक्षान्पक्षसंस्थितः ॥ हीनकोशान्महाकोशःप्रयोगैर्घातयेद्ध्रुवं ॥ २७ ॥ तदस्माभिरिमंपापंतंचपापंसुयोधनं ॥ वंचयद्भिर्निवस्तव्यंछन्नावासंक्वचित्क्वचित् ॥ २८ ॥ तेवयंमृगयाशीलाश्चरामवसुधामिमां ॥ तथानोविदितामार्गाभविष्यंतिपलायतां ॥ २९ ॥ भौमंचबिलमद्यैवकरवामसुसंवृतं ॥ गूढश्वासान्ननस्तत्रहुताशःसंप्रधक्ष्यति ॥ ३० ॥ वसतोऽत्रयथाचास्मान्नबुध्येतपुरोचनः ॥ पौरोवापिजनःकश्चित्तथाकार्यमतंद्रितैः ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिभीमसेनयुधिष्ठिरसंवादेषट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वैशंपायनउवाच विदुरस्यसुहृत्कश्चित्खनकःकुशलोनरः ॥ विविक्तेपांडवान्राजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ प्रहितोविदुरेणास्मिखनकःकुशलोह्यहं ॥ पांडवानांप्रियंकार्यमितिकिंकरवाणिवः ॥ २ ॥ प्रच्छन्नंविदुरेणोक्तःश्रेयस्त्वमिहपांडवान् ॥ प्रतिपादयविश्वासादितिकिंकरवाणिवः ॥ ३ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांरात्रावस्यांपुरोचनः ॥ भवनस्यतवद्वारिप्रदास्यतिहुताशनं ॥ ४ ॥ मात्रासहप्रदग्धव्याःपांडवाःपुरुषर्षभाः ॥ इतिव्यवसितंतस्यधार्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः ॥ ५ ॥ किंचिच्चविदुरेणोक्तोम्लेच्छवाचासिपांडव ॥ त्वयाचतत्तथेत्युक्तमेतद्विश्वासकारणं ॥ ६ ॥ उवाचतंसत्यधृतिःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ अभिजानामिसौम्यत्वांसुहृदंविदुरस्यवै ॥ ७ ॥ शुचिमाप्तंप्रियंचैवसदाचदृढभक्तिकं ॥ नविद्यतेकवेःकिंचिदविज्ञातंप्रयोजनं ॥ ८ ॥ यथातस्यतथानस्त्वंनिर्विशेषावयंत्वयि ॥ भवतश्चयथातस्यपालयास्मान्यथाकविः ॥ ९ ॥ इदंशरणमाग्नेयंमदर्थमितिमेमतिः ॥ पुरोचनेनविहितंधार्तराष्ट्रस्यशासनात् ॥ १० ॥ सपापःकोषवांश्चैवससहायश्चदुर्मतिः ॥ अस्मानपिचपापात्मानित्यकालंप्रबाधते ॥ ११ ॥

णिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥ छ ॥

विदुरस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ प्रच्छन्नंयथास्यात्तथापांडवान्श्रेयःप्रतिपादयेत्युक्तोहंवःकिंकरवाणि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ म्लेच्छवाचाम्लेच्छभाषया ॥ ६ ॥ ७ ॥ कवेःसर्वज्ञस्यक्रांतदर्शिनोवा ॥ ८ ॥ यथा वयंतस्यतथाभवतश्चपालनीयाः अतोस्मान्यथाकविःपालयतितथात्वमपिपालयेत्यर्थः ॥ ९ ॥ शरणंगृहं ॥ १० ॥ ११ ॥

वप्रांतंप्राकारमूलं निष्प्रतीकारंबहिर्निर्गमनप्रकारशून्यं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ परिखाप्राकारपरिधिभूतोगर्तः तां नामप्रसिद्धं उत्किरन्परिखापरिष्कारव्याजेनबिलान्मृदंउत्किरन्बहिःक्षिपन् महाबिलंसुरंगाख्यंचकार ॥ १६ ॥ मध्येनमध्यतः ॥ १७ ॥ व्यदधात् विहितवान् सपुरोचनस्तेचपंचगृहद्वारिक्षपांवसंतिस्म ॥१८॥ दिवाचर्मृगयांचरंतिअनेनादग्धुंपुरोचनश्छिद्रंप्रापेतिभावः ॥ १९॥

सभवान्मोक्षयत्वस्मान्यत्नेनास्माद्धुताशनात् ॥ अस्मास्विहहिदग्धेषुसकामःस्यात्सुयोधनः ॥ १२ ॥ समृद्धमायुधागारमिदंतस्यदुरात्मनः ॥ वप्रांतंनिष्प्रतीकारमाश्रित्येदंकृतंमहत् ॥ १३॥ इदंतदशुभंनूनंतस्यकर्मचिकीर्षितं॥प्रागेवविदुरोवेदतेनास्मानन्वबोधयत् ॥ १४॥ सेयमापदनुप्राप्ताक्षत्तायांदृष्टवान्पुरा॥ पुरोचनस्याविदितानस्मांस्त्वंप्रतिमोचय ॥ १५ ॥ सतथेतिप्रतिश्रुत्यखनकोयत्नमास्थितः ॥ परिखामुत्किरन्नामचकारचमहाबिलं ॥ १६ ॥ चक्रेचवेश्मनस्तस्यमध्येनातिमहद्बिलं ॥ कपाटयुक्तमज्ञातंसमंभूम्याश्चभारत ॥ १७॥ पुरोचनभयादेवव्यदधात्संवृतंमुखं ॥ सतस्यतुगृहद्वारिवसत्यशुभधीःसदा ॥ तत्रतेसायुधाःसर्वेवसंतिस्मक्षपांनृप ॥ १८ ॥ दिवाचरंतिमृगयांपांडवेयावनाद्वनं ॥ विश्वस्तवदविश्वस्तावंचयंतःपुरोचनं ॥ अतुष्टास्तुष्टवद्राजन्नूषुःपरमविस्मिताः ॥ १९ ॥ नचैनानन्वबुध्यंतनरानगरवासिनः ॥ अन्यत्रविदुरामात्यात्तस्मात्खनकसत्तमात् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिजतुगृहवासेसमचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तांस्तुदृष्ट्वासुमनसःपरिसंवत्सरोषितान् ॥ विश्वस्तानिवसंलक्ष्यहर्षंचक्रेपुरोचनः ॥ १ ॥ पुरोचनेतथाहृष्टेकौंतेयोऽथयुधिष्ठिरः ॥ भीमसेनार्जुनौचोभौयमौप्रोवाचधर्मवित् ॥ २ ॥ अस्मानयंसुविश्वस्तान्वेत्तिपापःपुरोचनः ॥ वंचितोऽयंनृशंसात्माकालंमन्येपलायने ॥ ३ ॥ आयुधागारमादीप्यदग्ध्वाचैवपुरोचनं ॥ षट्प्राणिनोनिधायेहद्रवामोऽनभिलक्षिताः ॥ ४ ॥ अथदानापदेशेनकुंतीब्राह्मणभोजनं ॥ चक्रेनिशिमहाराजआजग्मुस्तत्रयोषितः ॥ ५॥ ताविहृत्ययथाकामंभुक्त्वापीत्वाचभारत ॥ जग्मुर्निशिगृहानेवसमनुज्ञाप्यमाधवीं ॥ ६ ॥ निषादीपंचपुत्रातुतस्मिन्भोज्येयदृच्छया ॥ अन्नार्थिनीसमभ्यागात्सपुत्राकालचोदिता ॥ ७ ॥ सापीत्वामदिरांमत्तासपुत्रामदविह्वला ॥ सहसर्वैःसुतैराजंस्तस्मिन्नेवनिवेशने ॥ ८ ॥ सुष्वापविगतज्ञानामृतकल्पानराधिप ॥ अथप्रवातेतुमुलेनिशिसुप्तेजनेतदा ॥ ९ ॥

॥ २० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसमचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तांस्त्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ षट्प्राणिनइति अन्यथा पलायनशंकयापुनरस्मदन्वेषणेमतिःस्यात्सामाभूदितिभावः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तदुपादीपयद्भीमःशेतेयत्रपुरोचनः॥ ततोजतुगृहद्वारंदीपयामासपांडवः॥ १० ॥ समंततोददौपश्चादग्निंतत्रनिवेशने ॥ ज्ञात्वातुतद्गृहंसर्वमादीप्तंपांडुनंदनाः॥ ११ ॥ सुरंगांविविशुस्तूर्णंमात्रासार्धमरिंदमाः॥ ततःप्रतापःसुमहाञ्छब्दश्चैवविभावसोः॥ १२ ॥ प्रादुरासीत्तदातेनबुबुधेसजनव्रजः॥ तंदवेक्ष्यगृहंदीप्तमाहुःपौराःकृशाननाः॥१३॥ पौराऊचुः दुर्योधनप्रयुक्तेनपापेनाकृतबुद्धिना॥ गृहमात्मविनाशायकारितंदाहितंचतत्॥ १४ ॥ अहोधिग्धृतराष्ट्रस्यबुद्धिर्नातिसमंजसा॥ यःशुचीन्पांडुदायादान्दाहयामासशत्रुवत्॥ १५ ॥ दिष्ट्यात्विदानींपापात्मादग्धोऽयमतिदुर्मतिः॥ अनागसःसुविश्वस्तान्योददाहनरोत्तमान्॥ १६॥ वैशंपायनउवाच एवंतेविलपंतिस्मवारणावतकाजनाः॥ परिवार्यगृहंतच्चतस्थूरात्रौसमंततः॥ १७ ॥ पांडवाश्चापितेसर्वेसहमात्रासुदुःखिताः॥ बिलेनतेननिर्गत्यजग्मुर्द्रुतमलक्षिताः॥ १८ ॥ तेननिद्रोपरोधेनसाध्वसेनचपांडवाः॥ नशेकुःसहसागंतुंसहमात्रापरंतपाः॥ १९ ॥ भीमसेनस्तुराजेंद्रभीमवेगपराक्रमः॥ जगामभ्रातॄनादायसर्वान्मातरमेवच॥ २०॥ स्कंधमारोप्यजननीयमावंकनवीर्यवान्॥ पार्थौगृहीत्वापाणिभ्यांभ्रातरौसुमहाबलः॥ २१ ॥ उरसापादपान्भंजन्महींपद्भ्यांविदारयन्॥ सजगामाशुतेजस्वीवातरंहावृकोदरः॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिजतुगृहदाहेअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४८॥ ॥ ५॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एतस्मिन्नेवकाले तुयथासंप्रत्ययंकविः॥ विदुरःप्रेषयामासतद्वनंपुरुषंशुचिं॥ १ ॥ सगत्वातुयथोद्देशंपांडवान्ददृशेवने॥ जनन्यासहकौरव्यमापयानान्नदीजलं ॥ २ ॥ विदितंतन्महाबुद्धेर्विदुरस्यमहात्मनः॥ ततस्तस्यापिचारेणचेष्टितंपापचेतसः॥ ३ ॥ ततःप्रवासितोविद्वान्विदुरेणनरस्तदा ॥ पार्थानांदर्शयामासमनोमारुतगामिनीं॥ ४ ॥ सर्ववातसहांनावंयंत्रयुक्तांपताकिनीं॥ शिवेभागीरथीतीरेनरैर्विस्त्रंभिभिःकृतां ॥ ५ ॥ ततःपुनरथोवाचज्ञापकंपूर्वचोदितं ॥ युधिष्ठिर निबोधेदंसंज्ञार्थंवचनंकवेः॥ ६॥ कक्षघ्नःशिशिरघ्नश्चमहाकक्षेबिलौकसः॥ नहंतीत्येवमात्मानंयोरक्षतिसजीवति॥ ७॥

॥५॥ ॥ ९ ॥ एतस्मिन्निति यथासंप्रत्ययंयथासंकेतं शुचिंनाविकं मापयानान्जलपरिमाणंपरीक्षमाणान् ॥ २ ॥ तस्यचेष्टितंचारेणविदुरस्यविदितंयतस्ततोहेतोःविदुरेणततःस्वस्थानात्नरः प्रवासितःप्रेषितइतिसार्धश्लोकोवाक्यं ॥ ३ ॥ सनरःदर्शयामास ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति ॥ १ ॥

तेनमांप्रेपितंविद्धिविश्वस्तंसंज्ञयाऽनया ॥ भूयश्चैवाहमांक्षत्ताविदुरःसर्वतोऽर्थवित् ॥ ८ ॥ कर्णंदुर्योधनंचैवभ्रातृभिःसहितंरणे ॥ शकुनिंचैवकौंतयेविजेताऽसिनसंशयः ॥ ९ ॥इयंवारिपथेयुक्तानौरप्सुसुखगामिनी ॥ मोचयिष्यतिवःसर्वानस्माद्देशान्नसंशयः ॥ १० ॥ अथतान्व्यथितान्दृष्ट्वासहमात्रानरोत्तमान् ॥ नावमारोप्यगंगायांप्रस्थितानब्रवीत्पुनः ॥ ११ ॥ विदुरोमूर्ध्न्युपाघ्रायपरिष्वज्यवचोमुहुः ॥ अरिष्टंगच्छताव्यग्राःपंथानमितिचाब्रवीत् ॥ १२ ॥ इत्युक्त्वासतुतान्वीरान्पुमान्विदुरचोदितः ॥ तारयामासराजेंद्रगंगांनावावरर्षभान् ॥ १३ ॥ तारयित्वाततोगंगांपारंप्राप्तांश्चसर्वशः ॥ जयाशिषःप्रयुज्याथयथागतमगाद्विसः ॥ १४ ॥ पांडवाश्चमहात्मानःप्रतिसंदिश्यवैकवेः ॥ गंगामुत्तीर्यवेगेनजग्मुर्गूढमलक्षिताः ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहप० गंगोत्तरणेऊनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच अथरात्र्यांव्यतीतायामशेषोनागरोजनः ॥ तत्राजगामत्वरितोदिदृक्षुःपांडुनंदनान् ॥ १ ॥ निर्वापयंतोज्वलनंतेजनाददृशुस्ततः ॥ जातुषंतद्गृहंदग्धममात्यंचपुरोचनं ॥ २ ॥ नूनंदुर्योधनेनेदंविहितंपापकर्मणा ॥ पांडवानांविनाशायेत्येवंतेचुक्रुशुर्जनाः ॥ ३ ॥ विदितेधृतराष्ट्रस्यधार्तराष्ट्रोनसंशयः ॥ दग्धवान्पांडुदायादान्नह्येनंप्रतिषिद्धवान् ॥ ४ ॥ नूनंशांतनवोपीहनधर्ममनुवर्तते ॥ द्रोणश्चविदुरश्चैवकृपश्चान्येचकौरवाः ॥ ५ ॥ तेवयंधृतराष्ट्रस्यप्रेषयामोदुरात्मनः ॥ संवृत्तस्तेपरःकामःपांडवान्दग्धवानसि ॥ ६ ॥ ततोव्यपोहमानास्तेपांडवार्थेहुताशनं ॥ निषादींददृशुर्दग्धांपंचपुत्रामनागसं ॥ ७ ॥ खनकेनतुतेनैववेश्मशोधयताबिलं ॥ पांसुभिःपिहितंतच्चपुरुषैस्तैर्नलक्षितं ॥ ८ ॥ ततस्तेज्ञापयामासुर्धृतराष्ट्रस्यनागराः ॥ पांडवानग्निनादग्धानमात्यंचपुरोचनं ॥ ९ ॥ श्रुत्वातुधृतराष्ट्रस्तद्राजासुमहदप्रियं ॥ विनाशंपांडुपुत्राणांविललापसुदुःखितः ॥ १० ॥ अद्यपांडुर्मृतोराजाममभ्रातामहायशाः ॥ तेषुवीरेषुदग्धेषुमात्रासहविशेषतः ॥ ११ ॥ गच्छंतुपुरुषाःशीघ्रंनगरंवारणावतं ॥ सत्कारयंतुतान्वीरान्कुंतिराजसुतांचतां ॥ १२ ॥ कारयंतुचकुल्यानिशुभानिचबृहंतिच ॥ येचतत्रमृतास्तेषांसुहृदोयांतुतानपि ॥ १३ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ व्यपोहमानाःनिर्वापयंतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कुल्यानिअस्थीनि कारयंतुसंस्कारयंतु कुलंजनपदेगोत्रेसजातीयगणेपिच भवनेचतनौक्लीबंकंटकायौंषधौकुलीतिमेदिनी कुल्यंस्यात्कीकसेपीतिच कुल्यानिचैत्यानीत्यन्ये महावृक्षेणवामहाप्रासादेनवाअंकितानिचत्वराणीत्यर्थः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥१॥ तेनेति ॥ १ ॥ शुचिशुक्रागमेज्येष्ठाषाढयोःसमये आवर्जिताःसमीकृताःलताःवृक्षाश्चयस्मिन् ॥ २ ॥ अवरुज्यभंक्त्वा ॥ ३ ॥ रोषितःरोषंप्रापितः त्रिषुगंडकर्णमूलगुह्यदेशेषुप्रस्रुतोमदोयस्यसः शुष्मीते

एवंगतेमयाशक्यंयद्यत्कारयितुंहितं ॥ पांडवानांचकुंत्याश्चतत्सर्वंक्रियतांधनैः ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वाततश्चक्रेज्ञातिभिःपरिवारितः ॥ उदकंपांडुपुत्राणांधृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥ १५॥ रुरुदुःसहिताःसर्वेभृशंशोकपरायणाः ॥ हायुधिष्ठिरकौरव्यहाभीमइतिचापरे ॥ १६॥ हाफाल्गुनेतिचाप्यन्येहायमावितिचापरे॥ कुंतीमार्ताश्चशोचंतउदकंचक्रिरेजनाः ॥ १७ ॥ अन्येपौरजनाश्चैवमन्वशोचंतपांडवान्॥ विदुरस्त्वल्पशश्चक्रेशोकंवेदपरंहिसः ॥ १८ ॥ पांडवाश्चापिनिर्गत्यनगराद्वारणावतात्॥ नदींगंगामनुप्राप्तामातृषष्ठामहाबलाः॥ १९॥ दाशानांभुजवेगेननद्याःस्रोतोजवेनच ॥ वायुनाचानुकूलेनतूर्णंपारमवाप्नुवन्॥ ॥ २० ॥ ततोनावंपरित्यज्यप्रययुर्दक्षिणांदिशं ॥ विज्ञायनिशिपंथानंनक्षत्रगणसूचितं ॥ २१ ॥ यतमानावनंराजन्गहनंप्रतिपेदिरे ॥ ततःश्रांताःपिपासार्त्तानिद्रांधाःपांडुनंदनाः ॥ २२ ॥ पुनरूचुर्महावीर्यंभीमसेनमिदंवचः ॥इतःकष्टतरंकिंतुयद्वयंगहनेवने ॥ दिशश्चनविजानीमोगंतुंचैवनशक्नुमः ॥ २३ ॥ तंचपापंनजानीमोयदिदग्धःपुरोचनः ॥ कथंतुविप्रमुच्येमभयादस्मादलक्षिताः॥ २४॥ पुनरस्मानुपादायतथैवव्रजभारत ॥ त्वंहिनोबलवानेकोयथासततगस्तथा ॥२५॥ इत्युक्तोधर्मराजेनभीमसेनोमहाबलः ॥ आदायकुंतींभ्रातॄंश्चजगामाशुमहाबलः ॥२६॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिपांडववनप्रवेशेपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५१ ॥ वैशंपायनउवाच तेनविक्रममाणेनऊरुवेगसमीरितं ॥ वनंसवृक्षविटपंव्याघूर्णितमिवाभवत् ॥ १ ॥ जंघावातोववौचास्यशुचिशुक्रागमेयथा ॥ आवर्जितलतावृक्षंमार्गंचक्रेमहाबलः ॥ २ ॥ सम्भृद्नन्पुष्पितांश्चैवफलितांश्चवनस्पतीन्॥ अवरुज्यययौगुल्मान्पथस्तस्यसमीपजान् ॥ ३ ॥ सरोषितइवक्रुद्धोवनेभंजन्महाद्रुमान्॥ त्रिःप्रस्रुतमदःशुष्मीषष्टिवर्षीमतंगराट् ॥ ४ ॥ गच्छतस्तस्यवेगेनतार्क्ष्यमारुतरंहसः ॥ भीमस्यपांडुपुत्राणांमूर्च्छेवसमजायत ॥ ५ ॥ असकृच्चापिसंतीर्यदूरपारंभुजप्लवैः ॥ पथिप्रच्छन्नमासेदुर्धार्तराष्ट्रभयात्तदा ॥ ६ ॥ कृच्छ्रेणमातरंचैवसुकुमारींयशस्विनीं ॥ अवहत्सतुपृष्ठेनरोधःसुविषमेषुच ॥ ७॥

जस्वी शुष्मंतेजसिमूर्धैनाइतिमेदिनी षष्टिवर्षीनिपूर्णयौवनः ॥ ४ ॥ ५ ॥ दूरपारंगंगाप्रवाहं वनेपितस्माद्बिभ्यतीतिभावः भुजप्लवैःभुजाभ्यांप्लवनैः बहुत्वंव्यापारभेदाद्वा ॥ ६॥ रोधःसुउच्चभागेषु ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ अनार्त्तवैः अनृतुभवैः उत्पातरूपैरित्यर्थः ॥ ९ ॥ गुल्मः स्तंबः क्षुपोऽह्रस्वशाखोवृक्षः अवभुग्नोनामितः ॥ १० ॥ तृषातृष्णया ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

अगमच्चवनोद्देशमल्पमूलफलोदकं ॥ क्रूरपक्षिमृगंघोरंसायाह्नेभरतर्षभ ॥ ८ ॥ घोरासमभवत्संध्यादारुणामृगपक्षिणः ॥ अप्रकाशादिशःसर्वावातैरासन्ननार्त्तवैः ॥ ९ ॥ शीर्णपर्णफलैराजन्बहुगुल्मक्षुपैर्द्रुमैः ॥ भग्नावभुग्नभूयिष्ठैर्नानाद्रुमसमाकुलैः ॥ १० ॥ तेश्रमेणचकौरव्यास्तृष्णयाचप्रपीडिताः ॥ नाशक्नुवंस्तदागंतुंनिद्रयाचप्रवृद्धया ॥ ११ ॥ न्यविशंतहितेसर्वेनिरास्वादेमहावने ॥ ततस्तृषापरिक्लांताकुंतीपुत्रानथाब्रवीत् ॥ १२ ॥ मातासतीपांडवानांपंचानांमध्यतःस्थिता ॥ तृष्णयाहिपरीताऽस्मिपुत्रान्भृशमथाब्रवीत् ॥ १३ ॥ तच्छ्रुत्वाभीमसेनस्यमातृस्नेहात्प्रजल्पितं ॥ कारुण्येनमनस्तप्तंगमनायोपचक्रमे ॥ १४ ॥ ततोभीमोवनंघोरंप्रविश्यविजनंमहत् ॥ न्यग्रोधंविपुलच्छायंरमणीयंददर्शह ॥ १५ ॥ तत्रनिक्षिप्यतान्सर्वानुवाचभरतर्षभः ॥ पानीयंमृगयामीहविश्रम्यध्वमितिप्रभो ॥ १६ ॥ एतेरुवंतिमधुरंसारसाजलचारिणः ॥ ध्रुवमत्रजलस्थानंमहच्चेतिमतिर्मम ॥ १७ ॥ अनुज्ञातःसगच्छेतिभ्रात्राज्येष्ठेनभारत ॥ जगामतत्रयत्रस्मसारसाजलचारिणः ॥ १८ ॥ सतत्रपीत्वापानीयंस्नात्वाचभरतर्षभ ॥ तेषामर्थेचजग्राहभ्रातॄणांभ्रातृवत्सलः ॥ उत्तरीयेणपानीयमानयामासभारत ॥ १९ ॥ गव्यूतिमात्रादागत्यत्वरितोमातरंप्रति ॥ शोकदुःखपरीतात्मानिशश्वासोरगोयथा ॥ २० ॥ ससुप्तांमातरंदृष्ट्वाभ्रातॄंश्चवसुधातले ॥ भृशंशोकपरीतात्माविललापवृकोदरः ॥ २१ ॥ अतःकष्टतरंकिन्नुद्रष्टव्यंहिभविष्यति ॥ यत्पश्यामिमहीसुप्तान्भ्रातॄनद्यसुमंदभाक् ॥ २२ ॥ शयनेषुपरार्ध्येषुयेपुरावारणावते ॥ नाधिजग्मुस्तदानिद्रांतेऽद्यसुप्तामहीतले ॥ २३ ॥ स्वसारंवसुदेवस्यशत्रुसंघावमर्दिनः ॥ कुंतिराजसुतांकुंतींसर्वलक्षणपूजितां ॥ २४ ॥ स्नुषांविचित्रवीर्यस्यभार्यांपांडोर्महात्मनः ॥ तथैवचास्मज्जननींपुंडरीकोदरप्रभां ॥ २५ ॥ सुकुमारतरामेनांमहार्हशयनोचितां ॥ शयानांपश्यताद्येहपृथिव्यामतथोचितां ॥ २६ ॥ धर्मादिंद्राच्चवाताच्चसुषुवेयासुतानिमान् ॥ सेयंभूमौपरिश्रांताशेतेप्रासादशायिनी ॥ २७ ॥ किंनुदुःखतरंशक्यंमयाद्रष्टुमतःपरं ॥ योऽहमंघनरव्यांघ्रान्सुप्तान्पश्यामिभूतले ॥ २८ ॥

॥ १९ ॥ गव्यूतिमात्रात्क्रोशद्वयात् ॥ २० ॥ २१ ॥ सुमंदभाक् अतिमंदभाग्यः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

*द्रुमोमहीरुहेपारिजातेकिंपुरुषेश्वरेइतिमेदिनीकोशान्नानाविधपक्षिध्वनिर्द्रुमः

त्रिपुलोकेषुयोराज्यंधर्मनित्योऽर्हतेनृपः ॥ सोऽयंभूमौपरिश्रांतःशेतेप्राकृतवत्कथं ॥ २९ ॥ अयंनीलांबुदश्यामोनरेष्वप्रतिमोर्जुनः ॥ शेतेप्राकृतवद्भूमौत
तोदुःखतरंनुकिं ॥ ३० ॥ अश्विनाविवदेवानांयाविमौरूपसंपदा ॥ तौप्राकृतवदद्येमौप्रसुप्तौधरणीतले ॥ ३१ ॥ ज्ञातयोयस्यनैवस्युर्विषमाःकुलपांसनाः ॥
सजीवेतसुखंलोकेग्रामद्रुमइवैकजः ॥ ३२ ॥ एकोवृक्षोहियोग्रामेभवेत्पर्णफलान्वितः ॥ चैत्योभवतिनिर्ज्ञातिरर्चनीयःसुपूजितः ॥ ३३ ॥ येषांचबहवः
शूराज्ञातयोधर्ममाश्रिताः ॥ तेजीवंतिसुखंलोकेभवंतिचनिरामयाः ॥ ३४ ॥ बलवंतःसमृद्धार्थामित्रबांधवनंदनाः ॥ जीवंत्यन्योन्यमाश्रित्यद्रुमाःकानन
जाइव ॥ ३५ ॥ वयंतुधृतराष्ट्रेणसपुत्रेणदुरात्मना ॥ विवासितानदग्धाश्चकथंचिद्दैवसंश्रयात् ॥ ३६ ॥ तस्मान्मुक्तावयंदाहादिमंवृक्षमुपाश्रिताः ॥ कांदिशं
प्रतिपत्स्यामःप्राप्ताःक्लेशमनुत्तमं ॥ ३७ ॥ सकामोभवदुर्बुद्धेधार्त्तराष्ट्राल्पदर्शन ॥ नूनंदेवाःप्रसन्नास्तेनानुज्ञांमेयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ प्रयच्छतिवधंतुभ्यंतेन
जीवसिदुर्मते ॥ नन्वद्यससुतामात्यंसकर्णानुजसौबलं ॥ ३९ ॥ गत्वाक्रोधसमाविष्टःप्रेषयिष्येयमक्षयं ॥ किंनुशक्यंमयाकर्त्तुंयत्तेनक्रुध्यतेनृपः ॥ ४० ॥
धर्मात्मापांडवश्रेष्ठःपापाचारयुधिष्ठिरः ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःक्रोधसंदीप्तमानसः ॥ ४१ ॥ करंकरेणनिष्पिष्यनिःश्वसन्दीनमानसः ॥ पुनर्दीनमनाभूत्वा
शांतार्चिरिवपावकः ॥ ४२ ॥ भ्रातॄन्महीतलेसुप्तानवैक्षतवृकोदरः ॥ विश्वस्तानिवसंविष्टान्पृथग्जनसमानिव ॥ ४३ ॥ नातिदूरेणनगरंवनादस्माद्धिलक्ष
ये ॥ जागर्त्तव्येस्वपंतीमेहंतजागर्म्यहंस्वयं ॥ ४४ ॥ प्रास्यंतीमेंजलंपश्चात्प्रतिबुद्धाजितक्लमाः ॥ इतिभीमोव्यवस्यैवजजागारस्वयंतदा ॥ ४५ ॥ इतिश्री
महाभारतेआदिपर्वणिजतुगृहपर्वणिभीमजलाहरणेएकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंजतुगृहपर्व ॥
अथहिडिंबवधपर्व ॥ वैशंपायनउवाच तत्रतेषुशयानेषुहिडिंबोनामराक्षसः ॥ अविदूरेवनात्तस्माच्छालवृक्षंसमाश्रितः ॥ १ ॥ क्रूरोमानुषमांसा
दोमहावीर्यपराक्रमः ॥ प्रावृड्जलधरश्यामःपिंगाक्षोदारुणाकृतिः ॥ २ ॥

पिशितेप्सुः मांसार्थी स्फिक् जंघामूलं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पर्येतिमानुषमांसस्यलाभंसूचयंतीचलतीव ॥ ८ ॥ ९ ॥ धमनींनाडीं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ शाल

दंष्ट्राकरालवदनःपिशितेप्सुःक्षुधार्दितः ॥ लंबस्फिग्लंबजठरोरक्तश्मश्रुशिरोरुहः ॥ ३ ॥ महावृक्षगलस्कंधःशंकुकर्णोविभीषणः ॥ यदृच्छयातानपश्यत्पां डुपुत्रान्महारथान् ॥ ४ ॥ विरूपरूपःपिंगाक्षःकरालोघोरदर्शनः ॥ पिशितेप्सुःक्षुधार्त्तश्चतानपश्यद्यदृच्छया ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वांगुलिःसकंडूयन्धुन्वन्रूक्षान्शि रोरुहान् ॥ जृंभमाणोमहावक्त्रःपुनःपुनरवेक्ष्यच ॥ ६ ॥ दृष्टोमानुषमांसस्यमहाकायोमहाबलः ॥ आघ्रायमानुषंगंधंभगिनीमिदमब्रवीत् ॥ ७ ॥ उपपन्नश्चि रस्याद्यभक्षोऽयंममसुप्रियः ॥ स्नेहस्रवान्प्रस्रवतिजिह्वापर्येतिमेमुखं ॥ ८ ॥ अष्टौदंष्ट्राःसुतीक्ष्णाग्राश्चिरस्यापातदुःसहाः ॥ देहेषुमज्जयिष्यामिस्निग्धेषुपि शितेषुच ॥ ९ ॥ आक्रम्यमानुषंकंठमाच्छिद्यधमनीमपि ॥ उष्णंनवंप्रपास्यामिफेनिलंरुधिरंबहु ॥ १० ॥ गच्छजानीहिकेत्वेतेशेरतेवनमाश्रिताः ॥ मानुषो बलवान्गंधोघ्राणंतर्पयतीवमे ॥ ११ ॥ हत्वैतान्मानुषान्सर्वानानयस्वममांतिकं ॥ अस्मद्विषयसुप्तेभ्योनैतेभ्योभयमस्तिते ॥ १२ ॥ एषामुत्कृत्यमांसा निमानुषाणांयथेष्टतः ॥ भक्षयिष्यावसहितौकुरुतूर्णंवचोमम ॥ १३ ॥ भक्षयित्वाचमांसानिमानुषाणांप्रकामतः ॥ नृत्यावसहितावावांदत्ततालावनेक शः ॥ १४ ॥ एवमुक्ताहिडिंबातुहिडिंबेनतदावने ॥ भ्रातुर्वचनमाज्ञायत्वरमाणेवराक्षसी ॥ १५ ॥ जगामतत्रयत्रस्मपांडवाभरतर्षभ ॥ ददर्शतत्रसागत्वा पांडवान्पृथयासह ॥ शयानान्भीमसेनंचजाग्रतंत्वपराजितं ॥ १६ ॥ दृष्ट्वैवभीमसेनंसाशालपोतमिवोद्गतं ॥ राक्षसीकामयामासरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ १७ ॥ अयंश्यामोमहाबाहुःसिंहस्कंधोमहाद्युतिः ॥ कंबुग्रीवःपुष्कराक्षोभर्त्तायुक्तोभवेन्मम ॥ १८ ॥ नाहंभ्रातृवचोजातुकुर्यांक्रूरोपसंहितं ॥ पतिस्नेहोऽ तिबलवान्नतथाभ्रातृसौहृदं ॥ १९ ॥ मुहूर्त्तमेवतृप्तिश्चभवेद्भ्रातुर्ममैवच ॥ हतैरेतैरहत्वातुमोदिष्येशाश्वतीःसमाः ॥ २० ॥ साकामरूपिणीरूपंकृत्वामानुष मुत्तमं ॥ उपतस्थेमहाबाहुंभीमसेनंशनैःशनैः ॥ २१ ॥ लज्जमानेवललनादिव्याभरणभूषिता ॥ स्मितपूर्वमिदंवाक्यंभीमसेनमथाब्रवीत् ॥ २२ ॥ कुतस्त्व मसिसंप्राप्तःकश्चासिपुरुषर्षभ ॥ कइमेशेरतेचेहपुरुषादेवरूपिणः ॥ २३ ॥ केयंवैबृहतीश्यामासुकुमारीतवानघ ॥ शेतेवनमिदंप्राप्यविश्वस्तास्वगृहेयथा ॥ २४ ॥ नेदंजानातिगहनंवनंराक्षससेवितं ॥ वसतिह्यत्रपापात्माहिडिंबोनामराक्षसः ॥ २५ ॥

पोतमिवशालांकुरमिव ॥ १७ ॥ श्यामस्तरुणः अयेनवहेमाभमितिवक्ष्यमाणत्वात् ॥ १८ ॥ क्रूरोपसंहितंहिंसायुक्तं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

विभक्षयिषताभक्षयितुमिच्छता ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः

तेनाहंप्रेषिताभ्रात्रादुष्टभावेनरक्षसा ॥ बिभक्षयिषतामांसंयुष्माकममरोपमाः ॥ २६ ॥ साऽहंत्वामभिसंप्रेक्ष्यदेवगर्भसमप्रभं ॥ नान्यंभर्त्तारमिच्छामि
सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ २७ ॥ एतद्विज्ञायधर्मज्ञयुक्तंमयिसमाचर ॥ कामोपहतचित्तांगींभजमानांभजस्वमां ॥ २८ ॥ त्रास्यामित्वांमहाबाहोराक्षसात्पुरुषा
दकात् ॥ वत्स्यावोगिरिदुर्गेषुभर्त्ताभवममानघ ॥ २९ ॥ अंतरिक्षचरीत्यस्मिकामतोविचरामिच ॥ अतुलामाप्नुहिप्रीतिंतत्रतत्रमयासह ॥ ३० ॥ भीम
सेनउवाच . मातरंभ्रातरंज्येष्ठंसुखसुप्तान्कथंत्विमान् ॥ परित्यजेतकोन्वद्यप्रभवन्निहराक्षसि ॥ ३१ ॥ कोहिसुप्तानिमान्भ्रातॄन्दत्वाराक्षसभोजनं ॥ मा
तरंचनरोगच्छेत्कामार्त्तइवमद्विधः ॥ ३२ ॥ राक्षस्युवाच यत्तेप्रियंतत्करिष्येसर्वानेतान्प्रबोधय ॥ मोक्षयिष्याम्यहंकामंराक्षसात्पुरुषादकात् ॥ ३३ ॥
भीमसेनउवाच सुखसुप्तान्वनेभ्रातॄन्मातरंचैवराक्षसि ॥ नभयाद्बोधयिष्यामिभ्रातुस्तवदुरात्मनः ॥ ३४ ॥ नहिमेराक्षसाभीरुसोढुंशक्ताःपराक्रमं ॥
नमनुष्यानगंधर्वानयक्षाश्चारुलोचने ॥ ३५ ॥ गच्छवातिष्ठवाभद्रेयद्वापीच्छसितत्कुरु ॥ तंवाप्रेषयतन्वंगिभ्रातरंपुरुषादकं ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभार
तेआदिपर्वणिहिडिंबवधपर्वणिभीमहिडिंबासंवादेद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ ॥ ७५ ॥ वैशंपायनउवाच तांविदित्वाचिरग
तांहिडिंबोराक्षसेश्वरः ॥ अवतीर्यद्रुमात्तस्मादाजगामाशुपांडवान् ॥ १ ॥ लोहिताक्षोमहाबाहुरूर्ध्वकेशोमहाननः ॥ मेघसंघातवर्ष्माचतीक्ष्णदंष्ट्रोभयान
कः ॥ २ ॥ तमापतंतंदृष्ट्वैवतथाविकृतदर्शनं ॥ हिडिंबोवाचवित्रस्ताभीमसेनमिदंवचः ॥ ३ ॥ आपतत्येषदुष्टात्मासंक्रुद्धःपुरुषादकः ॥ साऽहंत्वांभ्रातृभिःसा
र्द्धंयद्ब्रवीमितथाकुरु ॥ ४ ॥ अहंकामगमावीररक्षोबलसमन्विता ॥ आरुहेमांममश्रोणिंनेष्यामित्वांविहायसा ॥ ५ ॥ प्रबोधयैतान्संसुप्तान्मातरंचपरंतप ॥
सर्वानेवगमिष्यामिगृहीत्वावोविहायसा ॥ ६ ॥ भीमउवाच माभैस्त्वंपृथुसुश्रोणिनैषकश्चिन्मयिस्थिते ॥ अहमेनंहनिष्यामिप्रेक्षंत्यास्तेसुमध्यमे
॥ ७ ॥ नायंप्रतिबलोभीरुराक्षसापसदोमम ॥ सोढुंयुधिपरिस्पंदमथवासर्वराक्षसाः ॥ ८ ॥ पश्यबाहूसुवृत्तौमेहस्तिहस्तनिभाविमौ ॥ ऊरूपरिघसंकाशौ
संहतंचाप्युरोमहत् ॥ ९ ॥

॥ १५२ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥ तामिति ॥ १ ॥ मेघसंघातवर्ष्माअतिकृष्णशरीरः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वाससमितिसमासांतष्टच् तेनअकारांतःशब्दः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

विक्रमंमेयथेंद्रस्यसाऽद्यद्रक्ष्यसिशोभने ॥ मावमंस्थाःपृथुश्रोणिमत्वामामिहमानुषं ॥ १० ॥ हिडिंबोवाच नावमन्येनरव्याघ्रत्वामहंदेवरूपिणं ॥ दृष्टप्रभावस्तुमयामानुषेष्वेवराक्षसः ॥ ११ ॥ वैशंपायनउवाच तथासंजल्पतस्तस्यभीमसेनस्यभारत ॥ वाचःशुश्रावताःक्रुद्धोराक्षसःपुरुषादकः ॥ १२॥ अवेक्षमाणस्तस्याश्चहिडिंबोमानुषंवपुः ॥ स्रग्दामपूरितशिखंसमग्रेंदुनिभाननं॥ १३॥ सुभ्रूनासाक्षिकेशांतंसुकुमारनखत्वचं॥ सर्वाभरणसंयुक्तं सुसूक्ष्मांबरवाससं॥ १४॥ तांतथामानुषंरूपंबिभ्रतींसुमनोहरं॥ पुंस्कामांशंकमानश्चचुक्रोधपुरुषादकः॥ १५॥ संक्रुद्धोराक्षसस्तस्याभगिन्याःकुरुसत्तम॥ उत्फाल्यविपुलेनेत्रेततस्तामिदमब्रवीत्॥ १६॥ कोहिमेभोक्तुकामस्यविघ्नंचरतिदुर्मतिः ॥ नबिभेषिहिडिंबेकिंमत्कोपाद्विप्रमोहिता॥ १७॥ धिक्कामसति पुंस्कामेममविप्रियकारिणि॥ पूर्वेषांराक्षसेंद्राणांसर्वेषामयशस्करि॥ १८॥ यानिमानाश्रिताऽकार्षीर्विप्रियंसुमहन्मम॥ एषतानद्यवैसर्वान्हनिष्यामित्वयासह ॥ १९ ॥ एवमुक्त्वाहिडिंबांसहिडिंबोलोहितेक्षणः ॥ वधायाभिपपातैनान्दंतैर्दंतानुपस्पृशन् ॥ २० ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यभीमःप्रहरतांवरः॥ भर्त्सयामासतेजस्वीतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ २१॥ वैशंपायनउवाच भीमसेनस्तुतंदृष्ट्वाराक्षसंप्रहसन्निव॥ भगिनींप्रतिसंक्रुद्धमिदंवचनमब्रवीत्॥ २२॥ किंतेहिडिंबएतैर्वासुखसुप्तैःप्रबोधितैः॥ मामासादयदुर्बुद्धेतरसात्वंनराशन ॥ २३ ॥ मय्येवप्रहरैहित्वंनस्त्रियंहंतुमर्हसि ॥ विशेषतोऽनपकृतेपरेणापकृते सति॥ २४ ॥ नहीयंस्ववशाबालाकामयत्यद्यमामिह॥ चोदितैषाह्यनंगेनशरीरांतरचारिणा॥ २५॥ भगिनीतवदुर्वृत्तरक्षसांवैयशोहर ॥ त्वन्नियोगेनचैवेयंरूपंममसमीक्ष्यच ॥ २६॥ कामयत्यद्यमांभीरुस्तवनैषापराध्यति ॥ अनंगेनकृतेदोषेनेमांगर्हितुमर्हसि॥ २७॥ मयितिष्ठतिदुष्टात्मन्नस्त्रियंहंतुमर्हसि॥ संगच्छस्वमयासार्धमेकेनैकोनराशन ॥ २८ ॥ अहमेकोगमिष्यामित्वामद्ययमसादनं ॥ अद्यमद्बलनिष्पिष्टंशिरोराक्षसदीर्यतां॥ कुंजरस्येवपादेनविनिष्पिष्टंबलीयसः॥ २९॥ अद्यगात्राणितेकंकाःश्येनागोमायवस्तथा॥ कर्षंतुभुविसंहृष्टानिहतस्यमयामृधे॥ ३०॥

गमिष्यामिगमयिष्यामिनयिष्यामीतिवापाठः ॥ २९ ॥ ३० ॥

*आर्षत्वात्

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आकर्षतुःआचकर्षतुः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिपं

क्षणेनाद्यकरिष्येहमिदंवनमराक्षसं ॥ पुरायदूषितंनित्यंत्वयाभक्षयतानरान् ॥ ३१ ॥ अद्यत्वांभगिनीरक्षःकृष्यमाणंमयाऽसकृत् ॥ द्रक्ष्यत्यद्रिप्रतीकाशंसिं
हेनेवमहाद्विपं ॥ ३२ ॥ निराबाधास्त्वयिहतेमयाराक्षसपांसन ॥ वनमेतच्चरिष्यंतिपुरुषावनचारिणः ॥ ३३ ॥ हिडिंबउवाच गर्जितेनवृथाकिंतेक
त्थितेनचमानुष ॥ कृत्वैतत्कर्मणासर्वंकत्थेथामाचिरंकृथाः ॥ ३४ ॥ बलिनंमन्यसेयच्चाप्यात्मानंसपराक्रमं ॥ ज्ञास्यस्यद्यसमागम्यमयात्मानंबलाधिकं ॥ ३५ ॥
नतावदेतान्हिंसिष्येस्वपंत्वेतेयथासुखं ॥ एषत्वामेवदुर्बुद्धेनिहन्म्यद्याप्रियंवदं ॥ ३६ ॥ पीत्वातवासृग्गात्रेभ्यस्ततःपश्चादिमानपि ॥ हनिष्यामिततःपश्चा
दिमांविप्रियकारिणीं ॥ ३७ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाततोबाहुंप्रगृह्यपुरुषादकः ॥ अभ्यद्रवतसंक्रुद्धोभीमसेनमरिंदमं ॥ ३८ ॥ तस्याभिद्रवत
स्तूर्णंभीमोभीमपराक्रमः ॥ वेगेनप्रहितंबाहुंनिजग्राहहसन्निव ॥ ३९ ॥ निगृह्यतंबलाद्भीमोविस्फुरंतंचकर्षह ॥ तस्माद्देशाद्धनूंष्यष्टौसिंहःक्षुद्रमृगंयथा
॥ ४० ॥ ततःसराक्षसःक्रुद्धःपांडवेनबलार्दितः ॥ भीमसेनंसमालिंग्यव्यनदद्भैरवंरवं ॥ ४१ ॥ पुनर्भीमोबलादेनंविचकर्षमहाबलः ॥ माशब्दःसुखसुप्तानां
भ्रातॄणांमेभवेदिति ॥ ४२ ॥ अन्योन्यंतौसमासाद्यविचकर्षतुरोजसा ॥ हिडिंबोभीमसेनश्चविक्रमंचक्रतुःपरं ॥ ४३ ॥ बभंजतुस्तदावृक्षाँल्लताश्चाकर्षतु
स्तदा ॥ मत्ताविवच्चसंरब्धौवारणौषष्टिहायनौ ॥ ४४ ॥ तयोःशब्देनमहताविबुद्धास्तेनरर्षभाः ॥ सहमात्राचदद्दृशुर्हिडिंबामग्रतःस्थितां ॥ ४५ ॥ इतिश्रीम
हाभारतेआदिपर्वणिहिडिंबवधपर्वणिहिडिंबयुद्धेत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच प्रबुद्धास्तेहि
डिंबायारूपंदृष्ट्वातिमानुषं ॥ विस्मिताःपुरुषव्याघ्राबभूवुःपृथयासह ॥ १ ॥ ततःकुंतीसमीक्ष्यैनांविस्मितारूपसंपदा ॥ उवाचमधुरंवाक्यंसांत्वपूर्वमिदंशनैः
॥ २ ॥ कस्यत्वंसुरगर्भाभेकावाऽसिवरवर्णिनि ॥ केनकार्येणसंप्राप्ताकुतश्चागमनंतव ॥ ३ ॥ यदिवाऽस्यवनस्यत्वंदेवतायदिवाऽप्सराः ॥ आचक्ष्वममत
त्सर्वंकिमर्थंचेहतिष्ठसि ॥ ४ ॥ हिडिंबोवाच यदेतत्पश्यसिवनंनीलमेघनिभंमहत् ॥ निवासोराक्षसस्यैषहिडिंबस्यममैवच ॥ ५ ॥ तस्यमांराक्षसेंद्रस्यभ
गिनींविद्धिभाविनि ॥ भ्रात्रासंप्रेषितामार्येत्वांसपुत्रांजिघांसितुं ॥ ६ ॥ क्रूरबुद्धेरहंतस्यवचनादागतात्विह ॥ अद्राक्षंनवहेमाभंतवपुत्रंमहाबलं ॥ ७ ॥

चाशदधिकशततमोऽध्यायः १५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ प्रबुद्धाइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ जिघांसितुंहंतुं त्वार्येसन् ॥ ६ ॥ ७ ॥

भावे चित्ते ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ व्यपनीतोदूरेनीतः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ गंतव्येसतिचिरंस्थातुंनशक्यं ॥ २१ ॥ २२ ॥ विभीषणंविशेषेण

ततोऽहंसर्वभूतानांभावेविचरताशुभे ॥ चोदितातवपुत्रस्यमन्मथेनवशानुगा ॥ ८ ॥ ततोऽत्रतोमयाभर्तातवपुत्रोमहाबलः ॥ अपनेतुंचयतितोनचैवशकि
तोमया ॥ ९ ॥ चिरायमाणांमांज्ञात्वाततःसपुरुषादकः ॥ स्वयमेवागतोहंतुमिमान्सर्वांस्तवात्मजान् ॥ १० ॥ सतेनममकांतेनतवपुत्रेणधीमता ॥ बलादि
तोविनिष्पिष्यव्यपनीतोमहात्मना ॥ ११ ॥ विकर्षंतौमहावेगौगर्जमानौपरस्परं ॥ पश्यैवंयुधिविक्रांतावेतौचनरराक्षसौ ॥ १२ ॥ वैशंपायनउवाच
तस्याःश्रुत्वैववचनमुत्पपातयुधिष्ठिरः ॥ अर्जुनोनकुलश्चैवसहदेवश्चवीर्यवान् ॥ १३ ॥ तौतेददृशुरासक्तौविकर्षंतौपरस्परं ॥ कांक्षमाणौजयंचैवसिंहाविव
बलोत्कटौ ॥ १४ ॥ अथान्योन्यंसमाश्लिष्यविकर्षंतौपुनःपुनः ॥ दावाग्निधूमसदृशंचक्रतुःपार्थिवंरजः ॥ १५ ॥ वसुधारेणुसंवीतौवसुधाधरसन्निभौ ॥
बभ्राजतुर्यथाशैलौनीहारेणाभिसंवृतौ ॥ १६ ॥ राक्षसेनतदाभीमंक्लिश्यमानंनिरीक्ष्यच ॥ उवाचेदंवचःपार्थःप्रहसञ्छनकैरिव ॥ १७ ॥ भीममाभैर्महा
बाहोनत्वांबुध्यामहेवयं ॥ समेतंभीमरूपेणरक्षसाश्रमकर्शिताः ॥ १८ ॥ साहाय्येस्मिस्थितःपार्थपातयिष्यामिराक्षसं ॥ नकुलःसहदेवश्चमातरंगोपयिष्य
तः ॥ १९ ॥ भीमउवाच उदासीनोनिरीक्षस्वनकार्यःसंभ्रमस्त्वया ॥ नजात्वयंपुनर्जीवेन्मद्बाह्वंतरमागतः ॥ २० ॥ अर्जुनउवाच किमनेनचिरं
भीमजीवतापापरक्षसा ॥ गंतव्येनचिरंस्थातुमिहशक्यमरिंदम ॥ २१ ॥ पुरासंरज्यतेप्राचीपुरासंध्याप्रवर्तते ॥ रौद्रेमुहूर्तेरक्षांसिप्रबलानिभवंत्युत ॥ २२ ॥
त्वरस्वभीममाक्रीडजहिरक्षोविभीषणं ॥ पुराविकुरुतेमायांभुजयोःसारमर्पय ॥ २३ ॥ वैशंपायनउवाच अर्जुनेनैवमुक्तस्तुभीमोरोषाज्ज्वलन्नि
व ॥ बलमाहारयामासयद्वायोर्जगतःक्षये ॥ २४ ॥ ततस्तस्यांबुदाभस्यभीमोरोषात्तुरक्षसः ॥ उत्क्षिप्याभ्रामयद्देहंतूर्णंशतगुणंतदा ॥ २५ ॥ भीमउवाच
वृथामांसैर्वृथापुष्टोवृथावृद्धोवृथामतिः ॥ वृथामरणमर्हस्त्वंवृथाद्यनभविष्यसि ॥ २६ ॥ क्षेममद्यकरिष्यामियथावनमकंटकं ॥ नपुनर्मानुषान्हत्वाभक्षयि
ष्यसिराक्षस ॥ २७ ॥ अर्जुनउवाच यदिवामन्यसेभारंत्वमिमंराक्षसंयुधि ॥ करोमितवसाहाय्यंशीघ्रमेषनिपात्यतां ॥ २८ ॥

भयंकरं पुराप्रागेवमायांविकुरुतेरक्षोरौद्रेमुहूर्तेऽतःअस्मिन्सारंबलंअर्पयनिपातयएनंशीघ्रंजहीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ आभ्रामयत्समंताद्भ्रामितवान् ॥ २५ ॥ वृथावृद्धोदीर्घत्वंगतः वृथामरणंबाहुयुद्धेन
हतस्यस्वर्गकीर्त्योरभावात् ॥ २६ ॥ २७ ॥ क्रोधोद्दीपनायार्जुनउवाच यदिवेति ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ योक्रयित्वानिबध्यउरोद्देशेगृहीत्वाप्रतीपंविनाम्ययष्टिवन्मध्यदेशेभंक्त्वात्रोटयित्वा पशुमारंअमारयत् पांडवांश्चहर्षयामासेत्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

अथवाऽप्यहमेवैनंहनिष्यामिवृकोदर ॥ कृतकर्मापरिश्रांतःसाधुतावदुपारम ॥ २९ ॥ वैशंपायनउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभीमसेनोऽत्यमर्षणः ॥ निष्पिष्यैनंबलाद्भूमौपशुमारममारयत् ॥ ३० ॥ समार्यमाणोभीमेनननादविपुलंस्वनं ॥ पूरयंस्तद्वनंसर्वंजलार्द्रइवदुंदुभिः ॥ ३१ ॥ बाहुभ्यांयोक्रयित्वा तंबलवान्पांडुनंदनः ॥ मध्येभंक्त्वामहाबाहुर्हर्षयामासपांडवान् ॥ ३२ ॥ हिडिंबंनिहतंदृष्ट्वासंहृष्टास्तेतरस्विनः ॥ अपूजयन्नरव्याघ्रंभीमसेनमरिंदमं ॥ ३३ ॥ अभिपूज्यमहात्मानंभीमंभीमपराक्रमं ॥ पुनरेवार्जुनोवाक्यमुवाचेदंवृकोदरं ॥ ३४ ॥ नदूरंनगरंमन्येवनादस्मादहंविभो ॥ शीघ्रंगच्छामभद्रंतेननोविद्यात्सुयोधनः ॥ ३५ ॥ ततःसर्वेतथेत्युक्त्वामात्रासहमहारथाः ॥ प्रययुःपुरुषव्याघ्राहिडिंबाचैवराक्षसी ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिहिडिंबवधपर्वणिहिडिंबवधेचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ भीमसेनउवाच स्मरंतिवैरंरक्षांसिमायामाश्रित्यमोहिनीं ॥ हिडिंबेव्रजपंथानंत्वमिमंभ्रातृसेवितं ॥ १ ॥ युधिष्ठिरउवाच क्रुद्धोऽपिपुरुषव्याघ्रभीममास्मस्त्रियंवधीः ॥ शरीरगुप्त्यभ्यधिकंधर्मंगोपायपांडव ॥ २ ॥ वधाभिप्रायमायांतमवधीस्त्वंमहाबलं ॥ रक्षसस्तस्यभगिनीकिंनःक्रुद्धाकरिष्यति ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच हिडिंबातुततःकुंतीमभिवाद्यकृतांजलिः ॥ युधिष्ठिरंतुकौंतेयमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ आर्येजानासियद्दुःखमिहस्त्रीणामनंगजं ॥ तदिदंमामनुप्राप्तंभीमसेनकृतंशुभे ॥ ५ ॥ सोढंतत्परमंदुःखंमयाकालप्रतीक्षया ॥ सोऽयमभ्यागतःकालोभवितामेसुखोदयः ॥ ६ ॥ मयात्युत्सृज्यसुहृदःस्वधर्मंस्वजनंतथा ॥ वृतोऽयंपुरुषव्याघ्रस्तवपुत्रःपतिःशुभे ॥ ७ ॥ वीरेणाऽहंतथानेनत्वयाचापियशस्विनि ॥ प्रत्याख्यातानजीवामिसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ८ ॥ तदर्हसिकृपांकर्तुंमयित्वंवरवर्णिनि ॥ मत्वामूढेतितन्मांत्वंभक्तावाऽनुगतेतिवा ॥ ९ ॥ भर्त्राऽनेनमहाभागेसंयोजयसुतेनह ॥ तमुपादायगच्छेयंयथेष्टंदेवरूपिणं ॥ पुनश्चैवानयिष्यामिविस्रंभंकुरुमेशुभे ॥ १० ॥ अहंहिमनसाध्याताम्सर्वान्नेष्यामिवःसदा ॥ वृजिनात्तारयिष्यामिदुर्गेषुविषमेषुच ॥ ११ ॥ पृष्ठेनवोवहिष्यामिशीघ्रंगतिमभीप्सतः ॥ यूयंप्रसादंकुरुतभीमसेनोभजेतमां ॥ १२ ॥

इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ स्मरंतीति भ्रातृसेवितंपंथानंव्रजत्वं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अभिवाद्यआर्येइत्याभाष्य चौरादिकस्यवदेरूपं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ वहिष्यामिप्रापयिष्यामि आर्षइट् प्रवक्ष्यामीतिपाठेपिवहेरेवरूपं गतिंगम्यंदेशं ॥ १२ ॥

आदृत्य अंगीकृत्य ॥ १३ ॥ व्यसनं बाधकं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ शंकुकर्णेति

आपदस्तरणेप्राणान्धारयेद्येनतेनवा ॥ सर्वमादृत्यकर्तव्यंतंधर्ममनुवर्तता ॥ १३ ॥ आपत्सुयोधारयतिधर्मंधर्मविदुत्तमः ॥ व्यसनंह्येवधर्मस्यधर्मिणामापदुच्यते ॥ १४ ॥ पुण्यंप्राणान्धारयतिपुण्यंप्राणदमुच्यते ॥ येनयेनाचरेद्धर्मंतस्मिन्गर्हानविद्यते ॥ १५ ॥ युधिष्ठिरउवाच एवमेतद्यथात्थत्वंहिडिंबेनात्रसंशयः ॥ स्थातव्यंतुत्वयासत्येयथाब्रूयांसुमध्यमे ॥ १६ ॥ स्नातंकृताह्निकंभद्रेकृतकौतुकमंगलं ॥ भीमसेनंभजेथास्त्वंप्रागस्तगमनाद्रवेः ॥ १७ ॥ अहःसुविहरानेनयथाकामंमनोजवा ॥ अयंत्वानयितव्यस्तेभीमसेनःसदानिशि ॥ १८ ॥ वैशंपायनउवाच तथेतितत्प्रतिज्ञायभीमसेनोऽब्रवीदिदं ॥ शृणुराक्षसिसत्येनसमयंतेवदाम्यहं ॥ १९ ॥ यावत्कालेनभवतिपुत्रस्योत्पादनंशुभे ॥ तावत्कालंगमिष्यामित्वयासहसुमध्यमे ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच तथेतितत्प्रतिज्ञायहिडिंबाराक्षसीतदा ॥ भीमसेनमुपादायसोर्ध्वमाचक्रमेततः ॥ २१ ॥ शैलशृंगेषुरम्येषुदेवतायतनेषुच ॥ मृगपक्षिविघुष्टेषुरमणीयेषुसर्वदा ॥ २२ ॥ कृत्वाचरूपंपरमंसर्वाभरणभूषिता ॥ संजल्पंतीसुमधुरंरमयामासपांडवं ॥ २३ ॥ तथैववनदुर्गेषुपुष्पितद्रुमसानुषु ॥ सरःसुरमणीयेषुपद्मोत्पलयुतेषुच ॥ २४ ॥ नदीद्वीपप्रदेशेषुवैदूर्यसिकतासुच ॥ सुतीर्थवनतोयासुतथागिरिनदीषुच ॥ २५ ॥ काननेषुविचित्रेषुपुष्पितद्रुमवल्लिषु ॥ हिमवद्गिरिकुंजेषुगुहासुविविधासुच ॥ २६ ॥ प्रफुल्लशतपत्रेषुसरःस्वमलवारिषु ॥ सागरस्यप्रदेशेषुमणिहेमचितेषुच ॥ २७ ॥ पल्वलेषुचरम्येषुमहाशालवनेषुच ॥ देवारण्येषुपुण्येषुतथापर्वतसानुषु ॥ २८ ॥ गुह्यकानांनिवासेषुतापसायतनेषुच ॥ सर्वर्तुफलरम्येषुमानसेषुसरःसुच ॥ २९ ॥ बिभ्रतीपरमंरूपंरमयामासपांडवं ॥ रमयंतीतथाभीमंतत्रतत्रमनोजवा ॥ ३० ॥ प्रजज्ञेराक्षसीपुत्रंभीमसेनान्महाबलं ॥ विरूपाक्षंमहावक्त्रंशंकुकर्णंविभीषणं ॥ ३१ ॥ भीमनादंसुताम्रोष्ठंतीक्ष्णदंष्ट्रंमहाबलं ॥ महेष्वासंमहावीर्यंमहासत्वंमहाभुजं ॥ ३२ ॥ महाजवंमहाकायंमहामायमरिंदमं ॥ दीर्घघोणंमहोरस्कंविकटोद्बद्धपिंडिकं ॥ ३३ ॥ अमानुषंमानुषजंभीमवेगंमहाबलं ॥ यःपिशाचानतीत्यान्यान्बभूवातीवराक्षसान् ॥ ३४ ॥ बालोपियौवनंप्राप्तोमानुषेषुविशांपते ॥ सर्वास्त्रेषुपरंवीरःप्रकर्षमगमद्बली ॥ ३५ ॥ सद्योहिगर्भान्राक्षस्योलभंतेप्रसवंतिच ॥ कामरूपधराश्चैवभवंतिबहुरूपिकाः ॥ ३६ ॥

शंकायमानकर्णं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ दीर्घघोणं दीर्घनासिकं विकटे वक्रे उद्बद्धे उच्चे पिंडिके जानुगुल्फांतरे पाश्चात्यप्रदेशः पिंडिका ते द्वे यस्य तं विकटोद्बद्धपिंडिकं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

विकचः केशहीनः ॥ ३७ ॥ घटइति घटसादृश्याद्घटःशिरः घटःसमाधिभेदेनाशिरःकूटकटेषुचेतिमेदिनी हस्पष्टंअस्यपुत्रस्यउत्कचःविकेशोयतस्ततोघटःउत्कचोयस्येतियोगाद्घटोत्कचइतिनामाब्रवी त् ॥ ३८ ॥ आत्मनित्यःस्ववशः ॥ ३९ ॥ संवाससमयः सहवासकालःजीर्णोतीतः पुत्रोत्पत्तिपर्यंतमेवतस्यकृतत्वात् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सम्यमेवाह कृत्येति ॥ ४५ ॥ घटोत्क

प्रणम्यविकचःपादावगृह्णात्सपितुस्तदा॥ मातुश्चपरमेष्वासस्तौचनामास्यचक्रतुः॥ ३७॥ घटोहास्योत्कचइतिमाता तंप्रत्यभाषत ॥ अब्रवीत्तेननामास्य घटोत्कचइतिस्महं॥ ३८॥ अनुरक्तश्चतानासीत्पांडवान्सघटोत्कचः॥ तेषांचदयितोनित्यमात्मनित्योबभूवह॥ ३९॥ संवाससमयोजीर्णइत्याभाष्यत तस्तुतान्॥ हिडिंबासमयंकृत्वास्वांगतिंप्रत्यपद्यत॥४०॥ घटोत्कचोमहाकायःपांडवान्पृथयासह॥ अभिवाद्ययथान्यायमब्रवीच्चप्रभाष्यतां॥ ४१ ॥ किंक रोम्यहमार्याणांनिःशंकंवदतानघाः॥ तंब्रुवंतंभैमसेनिंकुंतीवचनमब्रवीत् ॥ ४२ ॥ त्वंकुरूणांकुलेजातःसाक्षाद्भीमसमोह्यसि ॥ ज्येष्ठःपुत्रोसिपंचानांसा हाय्यंकुरुपुत्रक॥ ४३॥ वैशंपायनउवाच पृथयाप्येवमुक्तस्तुप्रणम्यैववचोऽब्रवीत्॥ यथाहिरावणोलोकेइंद्रजिच्चमहाबलः॥ वर्ष्मवीर्यसमोलोके विशिष्टश्चाभवंनृषु॥ ४४॥ कृत्यकालउपस्थास्येपितॄनितिघटोत्कचः॥ आमंत्र्यरक्षसांश्रेष्ठःप्रतस्थेचोत्तरांदिशं॥ ४५॥ सहिसृष्टोमघवताशक्तिहेतोर्म हात्मना॥ कर्णस्याप्रतिवीर्यस्यप्रतियोद्धामहारथः॥४६॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिहिडिंबवधपर्वणिघटोत्कचोत्पत्तौपंचपंचाशदधिकशततमो ऽध्यायः॥ १५५॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच तेवनेनवनंगत्वाघ्नंतोमृगगणान्बहून्॥ अपक्रम्यययूराजंस्त्वरमाणामहारथाः॥ १॥ म त्स्यांस्त्रिगर्तान्पंचालान्कीचकानंतरेणच॥ रमणीयान्वनोद्देशान्प्रेक्षमाणाःसरांसिच॥ २॥ जटाःकृत्वात्मनःसर्वेवल्कलाजिनवाससः॥ सहकुंत्यामहात्मा- नोबिभ्रतस्तापसंवपुः॥ ३॥ क्वचिद्वहंतोजननींत्वरमाणामहारथाः॥ क्वचिच्छंदेनगच्छंतस्तेजग्मुःप्रसभंपुनः॥ ४॥ ब्राह्मंवेदमधीयानावेदांगानिचसर्व शः॥ नीतिशास्त्रंचसर्वज्ञाददृशुस्तेपितामहं॥ ५॥ तेऽभिवाद्यमहात्मानंकृष्णद्वैपायनंतदा॥ तस्थुःप्रांजलयःसर्वेसहमात्रापरंतपाः॥ ६॥ व्यासउवाच मयेदंव्यसनंपूर्वविदितंभरतर्षभाः॥ यथातुतैरधर्मेणधार्तराष्ट्रैर्विवासिताः॥ ७॥ तद्विदित्वाऽस्मिसंप्राप्तश्चिकीर्षुःपरमंहितं ॥ नविषादोऽत्रकर्तव्यःसर्वमे तत्सुखायवः॥ ८॥ समास्तेचैवमेसर्वेयूयंचैवनसंशयः॥ दीनतोबालतश्चैवस्नेहंकुर्वंतिमानवाः॥ तस्मादभ्यधिकःस्नेहोयुष्मासुममसांप्रतं॥ ९॥

चोत्पत्तिप्रयोजनमाह सहीति ॥ ४६ ॥ इतिआदिप॰नै॰भा॰भा॰पंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ ॥७॥ तेइति वनेनवनंवनाद्वनं॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ब्राह्मंवेदंब्रह्मप्रतिपादकंउपनि षद्भागंब्राह्मणयोग्यंवा पितामहंव्यासं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ एकचक्रांअभिगतः तैःसहेतिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥

स्नेहपूर्वंचिकीर्षामिहितंवस्तन्निबोधत ॥ इदंनगरमभ्याशेरमणीयंनिरामयं ॥ वसतेहप्रतिच्छन्नाममागमनकांक्षिणः ॥ १० ॥ वैशंपायनउवाच एवं सतान्समाश्वास्यव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ एकचक्रामभिगतःकुंतीमाश्वासयत्प्रभुः ॥ ११ ॥ व्यासउवाच जीवत्पुत्रिसुतस्तेयंधर्मनित्योयुधिष्ठिरः ॥ धर्मेणपृथिवींजित्वामहात्मापुरुषर्षभः ॥ पृथिव्यांपार्थिवान्सर्वान्प्रशासिष्यतिधर्मराट् ॥ १२ ॥ पृथिवीमखिलांजित्वासर्वांसागरमेखलां ॥ भीमसेनार्जुनबलाद्भोक्ष्यतेनात्रसंशयः ॥ १३ ॥ पुत्रास्तवचमाद्र्याश्चसर्वएवमहारथाः ॥ स्वराष्ट्रेविहरिष्यंतिसुखंसुमनसःसदा ॥ १४ ॥ यक्ष्यंतिचनरव्याघ्रानिर्जित्यपृथिवीमिमां ॥ राजसूयाश्वमेधाद्यैःक्रतुभिर्भूरिदक्षिणैः ॥ १५ ॥ अनुगृह्यसुहृद्वर्गंभोगैश्वर्यसुखेनच ॥ पितृपैतामहंराज्यमिमेभोक्ष्यंतितेसुताः ॥ १६ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वानिवेश्यैनान्ब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ अब्रवीत्पांडवश्रेष्ठमृषिर्द्वैपायनस्तदा ॥ १७ ॥ इहमासंप्रतीक्षध्वमागमिष्याम्यहंपुनः ॥ देशकालौविदित्वैवलप्स्यध्वंपरमांमुदं ॥ १८ ॥ सतैःप्रांजलिभिःसर्वैस्तथेत्युक्तोनराधिप ॥ जगामभगवान्व्यासोयथागतमृषिःप्रभुः ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिहिडिंबवधपर्वणिएकचक्राप्रवेशेव्यासदर्शनेषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचहिडिंबवधपर्व ॥ अथबकवधपर्व जनमेजयउवाच एकचक्रांगतास्तेतुकुंतीपुत्रामहारथाः ॥ अतऊर्ध्वंद्विजश्रेष्ठकिमकुर्वतपांडवाः ॥ १ ॥ वैशंपायनउवाच एकचक्रांगतास्तेतुकुंतीपुत्रामहारथाः ॥ ऊषुर्नातिचिरंकालंब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ २ ॥ रमणीयानिपश्यंतोवनानिविविधानिच ॥ पार्थिवान्पिचोद्देशान्सरितश्चसरांसिच ॥ ३ ॥ चेरुर्भैक्षंतदातेतुसर्वएवविशांपते ॥ बभूवुर्नागराणांचस्वैर्गुणैःप्रियदर्शनाः ॥ ४ ॥ निवेदयंतिस्मतदाकुंत्याभैक्षंसदानिशि ॥ तयाविभक्तान्भागांस्तेभुंजतेस्मपृथक्पृथक् ॥ ५ ॥ अर्धंतेभुंजतेवीराःसहमात्रापरंतपाः ॥ अर्धंसर्वस्यभैक्षस्यभीमोभुंक्तेमहाबलः ॥ ६ ॥ तथातुतेषांवसतांतस्मिन्राष्ट्रेमहात्मनां ॥ अतिचक्रामसुमहान्कालोऽथभरतर्षभ ॥ ७ ॥ ततःकदाचिद्भैक्षायगतास्तेपुरुषर्षभाः ॥ संगत्याभीमसेनस्तुतत्रास्तेपृथयासह ॥ ८ ॥ अथार्त्तिजंमहाशब्दंब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ भृशमुत्पतितंघोरंकुंतीशुश्रावभारत ॥ ९ ॥

॥ ७ ॥ एकचक्रामिति ॥ १ ॥ २ ॥ पार्थिवान्पृथिवीसंबंधिनः ॥ ३ ॥ भैक्षंभिक्षालब्धमन्नंचेरुर्भक्षितवंतः ॥ आपदिक्षत्रियस्यापितदौचित्यात् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

परिदेवयतः विविधंलालप्यमानान् ॥१०॥११॥१२॥ गृहेसुखंउषिताः दुर्वासःप्रभृतयइव ॥१३॥ कृतंउपकृतंननश्यतिप्रत्युपकारंविनानावसीदति एतावानेवपुरुषोनचान्यः ॥ १४॥१५॥१६॥१७॥ सौ.

-रोरुयमाणांस्तान्दृष्ट्वापरिदेवयतश्वसा ॥ कारुण्यात्साधुभावाच्चकुंतीराजन्नचक्षमे ॥ १० ॥ मथ्यमानेवदुःखेनहृदयेनपृथातदा ॥ उवाचभीमंकल्याणी कृपान्वितमिदंवचः ॥ ११ ॥ वसामसुसुखंपुत्रब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ अज्ञाताधार्तराष्ट्रस्यसत्कृतावीतमन्यवः ॥ १२ ॥ साचिंतयेसदापुत्रब्राह्मणस्यास्यकिंन्वहं ॥ प्रियंकुर्यामितिगृहेयत्कुर्युरुषिताःसुखं ॥ १३ ॥ एतावान्पुरुषस्तातकृतंयस्मिन्ननश्यति ॥ यावच्चकुर्यादन्योऽस्यकुर्यादभ्यधिकंततः ॥ १४॥ तदिदंब्राह्मणस्यास्यदुःखमापतितंध्रुवं ॥ तत्रास्ययदिसाहाय्यंकुर्यामुपकृतंभवेत् ॥ १५॥ भीमसेनउवाच ज्ञायतामस्ययद्दुःखंयतश्चैवसमुत्थितं ॥ विदित्वाव्यवसिष्यामियद्यपिस्यात्सुदुष्करं ॥ १६ ॥ वैशंपायनउवाच एवंतौकथयंतौचभूयःशुश्रुवतुःस्वनं ॥ आर्तिजंतस्यविप्रस्यसभार्यस्यविशांपते ॥ ॥ १७॥ अंतःपुरंततस्तस्यब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ विवेशत्वरिताकुंतीबद्धवत्सेवसौरभी ॥ १८ ॥ ततस्तंब्राह्मणंतत्रभार्ययाचसुतेनच ॥ दुहित्राचैवसहितंददर्शावनताननं ॥ १९ ॥ ब्राह्मणउवाच धिगिदंजीवितंलोकेगतसारमनर्थकं ॥ दुःखमूलंपराधीनंभृशमप्रियभागिच ॥ २० ॥ जीवितेपरमंदुःखंजीवितेपरमोज्वरः ॥ जीवितेवर्तमानस्यदुःखानामागमोध्रुवः ॥ २१ ॥ आत्माह्येकोहिधर्मार्थौकामंचैवनिषेवते ॥ एतैश्चविप्रयोगोऽपिदुःखंपरमनंतकं ॥ ॥ २२ ॥ आहुःकेचित्परंमोक्षंसचनास्तिकथंचन ॥ अर्थप्राप्तौतुनरकःकृत्स्नएवोपपद्यते ॥ २३ ॥ अर्थेप्सुतापरंदुःखमर्थप्राप्तौततोऽधिकं ॥ जातस्नेहस्यचार्थेषुविप्रयोगेमहत्तरं ॥ २४॥ नहियोगंप्रपश्यामियेनमुच्येयमापदः ॥ पुत्रदारेणवासार्धंप्राद्रवेयमनामयं ॥ २५॥ यतितंवैमयापूर्वंवेत्थब्राह्मणितत्तथा ॥ क्षेमंयतस्ततोगंतुंत्वयातुममनश्रुतं ॥ २६ ॥ इहजाताविवृद्धाऽस्मिपिताचापिममेतिवै ॥ उक्तवत्यसिदुर्मेधयाच्यमानामयाऽसकृत् ॥ २७ ॥ स्वर्गतोऽपिपितावृद्धस्तथामाताचिरंतव ॥ बांधवाभूतपूर्वाश्चतत्रवासेतुकारतिः ॥ २८ ॥ सोऽयंतेबंधुकामायाअशृण्वंत्यावचोमम ॥ बंधुप्रणाशःसंप्राप्तोभृशंदुःखकरोमम ॥ २९ ॥ अथवामद्विनाशोयंनहिशक्ष्यामिकंचन ॥ परित्यक्तुमहंबंधुंस्वयंजीवन्नृशंसवत् ॥ ३० ॥ सहधर्मचरींदांतांनित्यंमातृसमांमम ॥ सखायंविहितांदेवैर्नित्यंपरमिकांगतिं ॥ ३१॥

सौरभीकामधेनुसंततिर्गौः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ योगंउपायं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ भूतपूर्वाः पूर्वभूताः नष्टाइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मातृसमांआदिभूमिसमां गोसमांवा मातागौर्यादिजननीगोत्रलाण्यादिभूमिष्वितिमेदिनी ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिआदिपर्वणिनै० भा० सप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७॥ ॥ ५ ॥ नेति वैद्यस्य विद्यावतः ॥ १ ॥ २ ॥

पित्रामात्राचविहितांसदागार्हस्थ्यभागिनीं ॥ वरयित्वायथान्यायंमंत्रवत्परिणीयच ॥ ३२ ॥ कुलीनांशीलसंपन्नामपत्यजननीमपि ॥ त्वामहंजीवितस्यार्थेसाध्वीमनपकारिणीं ॥ ३३ ॥ परित्यक्तुंनशक्ष्यामिभार्यांनित्यमनुव्रतां ॥ कुतएवपरित्यक्तुंसुतंशक्ष्याम्यहंस्वयं ॥ ३४ ॥ बालामप्राप्तवयसमजातव्यंजनाकृतिं ॥ भर्तुरर्थायनिक्षिप्तांन्यासंधात्रामहात्मना ॥ ३५ ॥ ययादौहित्रजाँल्लोकानाशंसेपितृभिःसह ॥ स्वयमुत्पाद्यतांबालांकथमुत्स्रष्टुमुत्सहे ॥ ३६ ॥ मन्यंतेकेचिदधिकंस्नेहंपुत्रेपितुर्नराः ॥ कन्यायांकेचिदपरेममतुल्यावुभौस्मृतौ ॥ यस्यांलोकाःप्रसूतिश्चस्थितानित्यमथोसुखं ॥ अपापांतामहंबालांकथमुत्स्रष्टुमुत्सहे ॥ ३८ ॥ आत्मानमपिचोत्सृज्यतप्स्यामिपरलोकगः ॥ त्यक्ताह्येतेमयाव्यक्तंनेहशक्ष्यंतिजीवितुं ॥ ३९ ॥ एषांचान्यतमत्यागोनृशंसोगर्हितोबुधैः ॥ आत्मत्यागेकृतेचेमेमरिष्यंतिमयाविना ॥ ४० ॥ सकृच्छ्रामहमापन्नोनशक्तस्तर्तुमापदं ॥ अहोधिक्कांगतिंत्वद्यगमिष्यामिसबांधवः ॥ सर्वैःसहमृतंश्रेयोनचमेजीवितंक्षमं ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिब्राह्मणचिंतायांसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

ब्राह्मण्युवाच नसंतापस्त्वयाकार्यःप्राकृतेनेवकर्हिचित् ॥ नहिसंतापकालोयंवैद्यस्यतवविद्यते ॥ १ ॥ अवश्यंनिधनंसर्वैर्गंतव्यमिहमानवैः ॥ अवश्यभाविन्यर्थेवैसंतापोनेहविद्यते ॥ २ ॥ भार्यापुत्रोऽथदुहितासर्वमात्मार्थमिष्यते ॥ व्यथांजहिसुबुद्ध्यात्वंस्वयंयास्यामितत्रच ॥ ३ ॥ एतद्धिपरमंनार्याःकार्यंलोकेसनातनं ॥ प्राणानपिपरित्यज्ययद्भर्तृहितमाचरेत् ॥ ४ ॥ तच्चतत्रकृतंकर्मतवापीदंसुखावहं ॥ भवत्यमुत्रचाक्षय्यंलोकेऽस्मिंश्चयशस्करं ॥ ५ ॥ एषचैवगुरुर्धर्मोयंप्रवक्ष्याम्यहंतव ॥ अर्थश्चतवधर्मश्चभूयानत्रप्रदृश्यते ॥ ६ ॥ यदर्थमिष्यतेभार्याप्राप्तःसोऽर्थस्त्वयामयि ॥ कन्याचैकाकुमारश्चकृताहमनृणात्वया ॥ ७ ॥ समर्थःपोषणेचासिसुतयोरक्षणेतथा ॥ नत्वहंसुतयोःशक्तातथारक्षणपोषणे ॥ ८ ॥ ममहित्वद्विहीनायाःसर्वप्राणधनेश्वर ॥ कथंस्यातांसुतौबालौभरेयंचकथंत्वहं ॥ ९ ॥ कथंहिविधवानाथाबालपुत्राविनात्वया ॥ मिथुनंजीवयिष्यामिस्थितासाधुगतेपथि ॥ १० ॥ अहंकृतावलिप्तैश्चप्रार्थ्यमानामिमांसुतां ॥ अयुक्तैस्तवसंबंधेकथंशक्ष्यामिरक्षितुं ॥ ११ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ तत्रभर्तृहितनिमित्तं तच्चप्राणत्यागरूपंकर्म ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अहंकृताःगर्विताः अवलिप्ताःकलंकिताः अवलेपस्तुगर्वेस्याल्लेपनेदूषणेपिचेतिमेदिनी ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ मार्गेसत्कुलसंबंधरूपे ॥ १४ ॥ गुणान्विद्यादीन् ॥ १५ ॥ १६ ॥ ध्वांक्षाःकाकाः ॥ १७ ॥ १८ ॥१९॥ २० ॥ २१ ॥ पराव्युष्टिर्महद्भाग्यं व्युष्टिःफलेसमृद्धौप्रीतिमेदिनी ॥ २२ ॥

उत्सृष्टमामिषंभूमौप्रार्थयंतियथाखगाः ॥ प्रार्थयंतिजनाःसर्वेपतिहीनांतथास्त्रियं ॥ १२ ॥ साऽहंविचाल्यमानावैप्रार्थ्यमानादुरात्मभिः ॥ स्थातुंपथिन शक्ष्यामिसज्जनेष्टेद्विजोत्तम ॥ १३ ॥ कथंतवकुलस्यैकामिमांबालामनागसं ॥ पितृपैतामहेमार्गेनियोक्तुमहमुत्सहे ॥ १४ ॥ कथंशक्ष्यामिबालेऽस्मिन्गु णानाधातुमीप्सितान् ॥ अनाथेसर्वतोलुप्तेयथात्वंधर्मदर्शिवान् ॥ १५ ॥ इमामपिचतेबालामनाथांपरिभूयमां ॥ अनर्हाःप्रार्थयिष्यंतिशूद्रावेदश्रुतिंयथा ॥ १६ ॥ तांचेदहंनदित्सेयंत्वद्गुणैरुपबृंहितां ॥ प्रमथ्यैनांहरेयुस्तेहविर्ध्वांक्षाइवाध्वरात् ॥ १७ ॥ संप्रेक्षमाणापुत्रंतेनानुरूपमिवात्मनः ॥ अनर्हवशमापन्ना मिमांचापिसुतांतव ॥ १८ ॥ अवज्ञाताचलोकेषुतथात्मानमजानती ॥ अवलिप्तैर्नरैर्ब्रह्मन्मरिष्यामिनसंशयः ॥ १९ ॥ तौचहीनौमयाबालौत्वयाचैवत थात्मजौ ॥ विनश्येतांनसंदेहोमत्स्याविवजलक्षये ॥ २० ॥ त्रितयंसर्वथाप्येवंविनशिष्यत्यसंशयं ॥ त्वयाविहीनंतस्मात्त्वंमांपरित्यक्तुमर्हसि ॥ २१ ॥ व्युष्टिरेषापरास्त्रीणांपूर्वंभर्तुःपरांगतिं ॥ गंतुंब्रह्मन्सपुत्राणामितिधर्मविदोविदुः ॥ २२ ॥ परित्यक्तःसुतश्चायंदुहितेयंतथामया ॥ बांधवाश्चपरित्यक्तास्त्व दर्थेजीवितंचमे ॥ २३ ॥ यज्ञैस्तपोभिर्नियमैर्दानैश्चविविधैस्तथा ॥ विशिष्यतेस्त्रियाभर्तुर्नित्यंप्रियहितेस्थितिः ॥ २४ ॥ तदिदंयच्चिकीर्षामिधर्मंपरमसंम तं ॥ इष्टंचैवहितंचैवंतवचैवकुलस्यच ॥ २५ ॥ इष्टानिचाप्यपत्यानिद्रव्याणिसुहृदःप्रियाः ॥ आपद्धर्मप्रमोक्षायभार्याचापिसतांमतं ॥ २६ ॥ आपदर्थेध नंरक्षेद्दारान्रक्षेद्धनैरपि ॥ आत्मानंसततंरक्षेद्दारैरपिधनैरपि ॥ २७ ॥ दृष्टादृष्टफलार्थंहिभार्यापुत्रोधनंगृहं ॥ सर्वमेतद्विधातव्यंबुधानामेषनिश्चयः ॥ २८ ॥ एकतोवाकुलंकृत्स्नमात्मावाकुलवर्धनः ॥ नसमंसर्वमेवेतिबुधानामेषनिश्चयः ॥ २९ ॥ सकुरुष्वमयाकार्यंतारयात्मानमात्मना ॥ अनुजानीहिमामार्य सुतौमेपरिपालय ॥ ३० ॥ अवध्यांस्त्रियमित्याहुर्धर्मज्ञाधर्मनिश्चये ॥ धर्मज्ञान्राक्षसानाहुर्नहन्यात्सचमामपि ॥ ३१ ॥ निःसंशयंवधःपुंसांस्त्रीणांसंशयि तोवधः ॥ अतोमामेवधर्मज्ञप्रस्थापयितुमर्हसि ॥ ३२ ॥ भुक्तंप्रियाण्यवाप्तानिधर्मश्चचरितोमहान् ॥ त्वत्प्रसूतिःप्रियाप्राप्तानमांतप्स्यत्यजीवितं ॥ ३३ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ फलार्थंविधातव्यमितिसंबंधः ॥ २८ ॥ आत्मनासमंसर्वंनेतिएषबुधानांनिश्चयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ त्वत्त्वत्तः प्रसूतिःसंततिः अजीवितंमरणं ॥ ३३ ॥

जातपुत्राचवृद्धाचप्रियकामाचतेसदा ॥ समीक्ष्यैतदहंसर्वंव्यवसायंकरोम्यतः ॥ ३४ ॥ उत्सृज्यापिहिमामार्यप्राप्स्यस्यन्यामपिस्त्रियं ॥ ततःप्रतिष्ठितोधर्मोभविष्यतिपुनस्तव ॥ ३५ ॥ नचाप्यधर्मःकल्याणबहुपत्नीकृतांनृणां ॥ स्त्रीणामधर्मःसुमहान्भर्तुःपूर्वस्यलंघने ॥ ३६ ॥ एतत्सर्वंसमीक्ष्यत्वमात्मत्यागंचगर्हितं ॥ आत्मानंतारयाद्याशुकुलंचेमौचदारकौ ॥ ३७ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तयाभर्त्तातांसमालिंग्यभारत ॥ मुमोचबाष्पंशनकैःसभार्योभृशदुःखितः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिब्राह्मणीवाक्येअष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वैशंपायनउवाच- तयोर्दुःखितयोर्वाक्यमतिमात्रंनिशम्यतु ॥ ततोदुःखपरीतांगीकन्यातावभ्यभाषत ॥ १ ॥ किमेवंभृशदुःखार्त्तौरोरूयेतामनाथवत् ॥ ममापिश्रूयतांवाक्यंश्रुत्वाचक्रियतांक्षमं ॥ २ ॥ धर्मतोऽहंपरित्याज्यायुवयोर्नात्रसंशयः ॥ त्यक्तव्यांमांपरित्यज्यत्राहिसर्वंमयैकया ॥ ३ ॥ इत्यर्थमिष्यतेऽपत्यंतारयिष्यतिमामिति ॥ अस्मिन्नुपस्थितेकालेतरध्वंप्लववन्मया ॥ ४ ॥ इहवातारयेद्दुर्गादुतवाप्रेत्यभारत ॥ सर्वथातारयेत्पुत्रःपुत्रइत्युच्यतेबुधैः ॥ ५ ॥ आकांक्षंतेचदौहित्रान्मयिनित्यंपितामहाः ॥ तत्स्वयंवैपरित्रास्येरक्षंतीजीवितंपितुः ॥ ६ ॥ भ्राताचममबालोऽयंगतेलोकममुंत्वयि ॥ अचिरेणैवकालेनविनश्येतनसंशयः ॥ ७ ॥ तातेपिहिगतेस्वर्गंविनष्टेचममानुजे ॥ पिंडःपितॄणांव्युच्छिद्येत्तत्तेषांविप्रियंभवेत् ॥ ८ ॥ पित्रात्यक्तातथामात्राभ्रात्राचाहमसंशयं ॥ दुःखाद्दुःखतरंप्राप्यम्रियेयमतथोचिता ॥ ९ ॥ त्वयित्वरोगेनिर्मुक्तेमाताभ्राताचमेशिशुः ॥ संतानश्चैवपिंडश्चप्रतिष्ठास्यत्यसंशयं ॥ १० ॥ आत्मापुत्रःसखाभार्याकृच्छ्रंतुदुहिताकिल ॥ सकृच्छ्रान्मोचयात्मानंमांचधर्मेनियोजय ॥ ११ ॥ अनाथाकृपणाबालायत्रक्वचनगामिनी ॥ भविष्यामित्वयाताततविहीनाकृपणासदा ॥ १२ ॥ अथवाहंकरिष्यामिकुलस्यास्यविमोचनं ॥ फलसंस्थाभविष्यामिकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ १३ ॥ अथवायास्यसेतत्रत्यक्त्वामांद्विजसत्तम ॥ पीडिताऽहंभविष्यामितदवेक्षस्वमामपि ॥ १४ ॥

॥ २ ॥ त्यक्तव्यांअवश्यदेयांपरित्यज्यरक्षसेदत्वा ॥ ३ ॥ प्लववत् नौकयेवमयातरध्वंदुःसहदुःखनदीमतिक्रामध्वं ॥ ४ ॥ पुत्रःपुन्नाम्नोनरकात्त्रायतइतियोगात्पुत्रइत्यर्थः तत्स्वयमिति दौहित्रापेक्षयास्वंनिहितादुहितैवाहंतारयामीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ फलसंस्थासफलमरणा ॥ १३ ॥ तत्रराक्षससमीपे ॥ १४ ॥

प्रसवार्थंवंशार्थं ॥ १५ ॥ १६ ॥ अमृतेवजीवंतीव इहलोकेकीर्तेःसत्त्वात् ॥ १७ ॥ इतःप्रदानेअस्मिन्राक्षसाहारायकन्यादाने दुर्दानत्वात्पितुर्दुर्मरणाच्चकन्यायादेवाश्चपितरश्चहितायनेतिश्रुतंयद्यपि तथापित्वयादत्तेनतोयेनतवममचहितायतेभविष्यंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ कलंमधुरं ॥ २० ॥ हेपितःमारुदरोदनंमाकुरु एतेनबाललीलापिभाविशुभाशुभसूचिकेतिसूचितं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

तदस्मदर्थंधर्मार्थंप्रसवार्थंचसत्तम ॥ आत्मानंपरिरक्षस्वत्यक्तव्यांमांचसंत्यज ॥ १५ ॥ अवश्यकरणीयेचमात्वांकालोत्यगादयं ॥ किंत्वतःपरमंदुःखंयद्व यंस्वर्गतेत्वयि ॥ १६ ॥ याचमानाःपरादन्नंपरिधावेमहिश्ववत् ॥ त्वयित्वरोगेनिर्मुक्तेक्लेशादस्मात्सबांधवे ॥ अमृतेवसतीलोकेभविष्यामिसुखान्विता ॥ ॥ १७ ॥ इतःप्रदानेदेवाश्चपितरश्चेतिनश्रुतं ॥ त्वयादत्तेनतोयेनभविष्यंतिहितायवै ॥ १८ ॥ वैशंपायनउवाच एवंबहुविधंतस्यानिशम्यपरिदेवितं ॥ पितामाताचसाचैवकन्याप्ररुरुदुस्त्रयः ॥ १९ ॥ ततःप्ररुदितान्सर्वान्निशम्याथसुतस्तदा ॥ उत्फुल्लनयनोबालःकलमव्यक्तमब्रवीत् ॥ २० ॥ मापितारुदमा मातर्मास्वसस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ प्रहसन्निवसर्वांस्तानेकैकमनुसर्पति ॥ २१ ॥ ततःसतृणमादायप्रहृष्टःपुनरब्रवीत् ॥ अनेनाहंहनिष्यामिराक्षसंपुरुषादकं ॥ २२ ॥ तथापितेषांदुःखेनपरीतानांनिशम्यतत् ॥ बालस्यवाक्यमव्यक्तंहर्षःसमभवन्महान् ॥ २३ ॥ अयंकालइतिज्ञात्वाकुंतीसमुपसृत्यतान् ॥ गतासू नमृतेनेवजीवयंतीदमब्रवीत् ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिब्राह्मणकन्यापुत्रवाक्ये ऊनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कुंत्युवाच कुतोमूलमिदंदुःखंज्ञातुमिच्छामितत्त्वतः ॥ विदित्वाप्यपकर्षेयंशक्यंचेदपकर्षितुं ॥ १ ॥ ब्राह्मणउवाच उपपन्नंस तामेतद्यद्ब्रवीषितपोधने ॥ नतुदुःखमिदंशक्यंमानुषेणव्यपोहितुं ॥ २ ॥ समीपेनगरस्यास्यबकोवसतिराक्षसः ॥ ईशोजनपदस्यास्यपुरस्यचमहाबलः ॥ ३ ॥ पुष्टोमानुषमांसेनदुर्बुद्धिःपुरुषादकः ॥ रक्षत्यसुरराण्नित्यमिमंजनपदंबली ॥ ४ ॥ नगरंचैवदेशंचरक्षोबलसमन्वितः ॥ तत्कृतेपरचक्राच्चभूतेभ्यश्च ननोभयं ॥ ५ ॥ वेतनंतस्यविहितंशालिवाहस्यभोजनं ॥ महिषौपुरुषश्चैकोयस्तदादायगच्छति ॥ ६ ॥ एकैकश्चापिपुरुषस्तत्प्रयच्छतिभोजनं ॥ सवारोव हुभिर्वर्षैर्भवत्यसुकरोनरैः ॥ ७ ॥ तद्विमोक्षाययेकेचिद्यतंतिपुरुषाःक्वचित् ॥ सपुत्रदारांस्तान्हत्वातद्रक्षोभक्षयत्युत ॥ ८ ॥

॥ २४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कुतइति कुतोमूलंकुतउत्थितमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ शालिवाहःविंश तिखारीपरिमितशालितंडुलौदनः वाहोविंशतिखारीकइत्युक्तः ॥ ६ ॥ वारःपर्यायागतोदिवसः ॥ ७ ॥ ८ ॥

वेत्रकीयगृहेस्थानविशेषे इतःअदूरेराजास्तिअयंइहनगरेनयंनआस्थितः अस्यनगरस्यावेक्षांनकरोतीत्यर्थः स्वयंराक्षसंहंतुमशक्तत्वादुपायमप्यन्यद्वारानकुरुतेयनोमंदधीः ॥ ९ ॥ एतदर्हाःएतस्यदुःख स्ययोग्यावयं तत्रहेतुः वसामइत्यादिः विषयेदेशे नित्यवास्तव्याःनित्यंवासकर्त्तारः नित्यमुद्विग्नाइत्यपिपठंति ॥ १० ॥ कस्यकेनहेतुना कस्यकेनपुंसावक्तव्याः इतोमागच्छतेतिवक्तुंशक्याः कृष्यादिका रित्वाभावात् अतएवच्छंदचारिणःगुणैःदेशस्यराज्ञोवा वत्स्यंतिवासंकरिष्यंति नतुनिर्बंधेनेत्यर्थः ॥ ११ ॥ संचयेनसमृध्या अराजकेहिराष्ट्रेकृताभार्याचोरहार्यास्यात् अभार्यस्यायज्वनोधनंराजहार्यं

वेत्रकीयगृहेराजानायंनयमिहास्थितः ॥ उपायंतंनकुरुतेयत्नादपिसमंदधीः ॥ अनामयंजनस्यास्ययेनस्यादद्यशाश्वतं ॥ ९ ॥ एतदर्हावयंनूनंवसामोदुर्ब लस्यये ॥ विषयेनित्यवास्तव्याःकुराजानमुपाश्रिताः ॥ १० ॥ ब्राह्मणाःकस्यवक्तव्याःकस्यवाच्छंदचारिणः ॥ गुणैरेतेहिवत्स्यंतिकामगाःपक्षिणोयथा ॥ ११ ॥ राजानंप्रथमंविंदेत्ततोभार्यांततोधनं ॥ त्रयस्यसंचयेनास्यज्ञातीन्पुत्रांश्चतारयेत् ॥ १२ ॥ विपरीतंमयाचेदंत्रयंसर्वमुपार्जितं ॥ तदिमामापदंप्राप्य भृशंतप्यामहेवयं ॥ १३ ॥ सोयमस्माननुप्राप्तोवारःकुलविनाशनः ॥ भोजनंपुरुषश्चैकःप्रदेयंवेतनंमया ॥ १४ ॥ नचमेविद्यतेवित्तंसंक्रेतुंपुरुषंक्वचित् ॥ सुहृज्जनंप्रदातुंचनशक्ष्यामिकदाचन ॥ १५ ॥ गतिंचैवनपश्यामितस्मान्मोक्षायरक्षसः ॥ सोऽहंदुःखार्णवेमग्नोमहत्यसुकरेभृशं ॥ १६ ॥ सहैवैतैर्गमिष्या मिवांधवैरद्यराक्षसं ॥ ततोनःसहितान्क्षुद्रःसर्वानेवोपभोक्ष्यति ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिकुंतीप्रश्नेषष्ट्यधिकशततमोऽ ध्यायः ॥ १६० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ कुंत्युवाच नविषादस्त्वयाकार्योभयादस्मात्कथंचन ॥ उपायःपरिदृष्टोत्रतस्मान्मोक्षायरक्षसः ॥ १ ॥ एकस्त वसुतोबालःकन्याचैकातपस्विनी ॥ नचैतयोस्तथापत्न्यागमनंतवरोचये ॥ २ ॥ ममपंचसुताब्रह्मंस्तेषामेकोगमिष्यति ॥ त्वदर्थंबलिमादायतस्यपापस्यर क्षसः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणउवाच नाहमेतत्करिष्यामिजीवितार्थीकथंचन ॥ ब्राह्मणस्यातिथेश्चैवस्वार्थेप्राणान्वियोजयन् ॥ ४ ॥ नत्वेतदकुलीनासुनाध र्मिष्ठासुविद्यते ॥ यद्ब्राह्मणार्थेविसृजेदात्मानमपिचात्मजं ॥ ५ ॥ आत्मनस्तुमयाश्रेयोबोद्धव्यमितिरोचते ॥ ब्रह्मवध्यात्मवध्यावाश्रेयानात्मवधोमम ॥ ६ ॥

स्यात् ॥ १२ ॥ विपरीतंकुराज्येभार्योद्वहनात्उद्वाहानंतरंधनालाभाच्च ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ नविषादइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ एतत्त्वदुक्तं अकुलीनासुअधर्मिष्ठास्वपिप्रजासुनविद्यतेतत्कथंमादृशेषुस्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥ ब्राह्मणार्थंआत्मादिविसर्जनमेवआत्मनःश्रेयोमयाबोद्ध व्यमितिसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥

ब्रह्मवध्यापरंपापंनिष्कृतिर्नात्रविद्यते ॥ अबुद्धिपूर्वंकृत्वापिवरमात्मवधोमम ॥ ७ ॥ नत्वहंवधमाकांक्षेस्वयमेवात्मनःशुभे ॥ परैःकृतेवधेपापंनकिंचिन्म यिविद्यते ॥ ८ ॥ अभिसंधिकृतेतस्मिन्ब्राह्मणस्यवधेमया ॥ निष्कृतिंनप्रपश्यामिनृशंसंक्षुद्रमेवच ॥ ९ ॥ आगतस्यगृहंत्यागस्तथैवशरणार्थिनः ॥ याचमा नस्यचवधोनृशंसोगर्हितोबुधैः ॥ १० ॥ कुर्यान्ननिंदितंकर्मननृशंसंकथंचन ॥ इतिपूर्वेमहात्मानआपद्धर्मविदोविदुः ॥ ११ ॥ श्रेयांस्तुसहदारस्यविनाशो द्यममस्वयं ॥ ब्राह्मणस्यवधंनाहमनुमंस्येकदाचन ॥ १२ ॥ कुंत्युवाच ममाप्येषामतिर्ब्रह्मन्विप्रारक्ष्याइतिस्थिरा ॥ नचाप्यनिष्टःपुत्रोमेयदिपुत्रश तंभवेत् ॥ १३ ॥ नचासौराक्षसःशक्तोममपुत्रविनाशने ॥ वीर्यवान्मंत्रसिद्धश्चतेजस्वीचसुतोमम ॥ १४ ॥ राक्षसायचतत्सर्वंप्रापयिष्यतिभोजनं ॥ मोक्ष यिष्यतिचात्मानमितिमेनिश्चितामतिः ॥ १५ ॥ समागताश्चवीरेणदृष्टपूर्वाश्चराक्षसाः ॥ बलवंतोमहाकायानिहताश्चाप्यनेकशः ॥ १६ ॥ नत्विदंकेषुचिद्ब्र ह्मन्व्याहर्तव्यंकथंचन ॥ विद्यार्थिनोहिमेपुत्रान्विप्रकुर्युःकुतूहलात् ॥ १७ ॥ गुरुणाचाननुज्ञातोग्राहयेद्यत्सुतोमम ॥ नसकुर्यात्तथाकार्यंविद्ययेतिसतां मतं ॥ १८ ॥ एवमुक्तस्तुपृथयासविप्रोभार्ययासह ॥ हृष्टःसंपूजयामासतद्वाक्यममृतोपमं ॥ १९ ॥ ततःकुंतीचविप्रश्चसहिताविनिलात्मजं ॥ तमब्रूतांकुरु ष्वेतिसतथेत्यब्रवीच्चतौ ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिभीमबकवधांगीकारेएकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ ॥ ध ॥

वैशंपायनउवाच . करिष्यइतिभीमेनप्रतिज्ञातेऽथभारत ॥ आजग्मुस्ततःसर्वेभैक्षमादायपांडवाः ॥ १ ॥ आकारेणैवतंज्ञात्वापांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ रहःसमुपविश्यैकस्ततःपप्रच्छमातरं ॥ २ ॥ युधिष्ठिरउवाच किंचिकीर्षत्ययंकर्मभीमोभीमपराक्रमः ॥ भवत्यनुमतेकच्चित्स्वयंवाकर्तुमिच्छति ॥ ३ ॥ कुंत्युवाच ममैववचनादेषकरिष्यतिपरंतपः ॥ ब्राह्मणार्थंमहत्कृत्यंमोक्षायनगरस्यच ॥ ४ ॥ युधिष्ठिरउवाच किमिदंसाहसंतीक्ष्णंभवत्यादुष्करं कृतं ॥ परित्यागंहिपुत्रस्यनप्रशंसंतिसाधवः ॥ ५ ॥ कथंपरसुतस्यार्थेस्वसुतंत्यक्तुमिच्छसि ॥ लोकवेदविरुद्धंहिपुत्रत्यागात्कृतंत्वया ॥ ६ ॥

॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ विश्वासःअसाध्यमपिसाधयेदितिप्रत्ययः ॥१५॥ निर्व्यूढाःबहिर्निष्काशिताः निगूढाइतिपाठेगूढाःरक्षिताः वारणावतात्वारणावतंत्यक्त्वापथीतिशेषः ॥ १६ ॥

यस्यबाहूसमाश्रित्यसुखंसर्वेशयामहे ॥ राज्यंचापहृतंक्षुद्रैराजिहीर्षामहेपुनः ॥ ७ ॥ यस्यदुर्योधनोवीर्यंचिंतयन्नमितौजसः ॥ नशेतेरजनीःसर्वादुःखा च्छकुनिनासह॥८॥यस्यवीरस्यवीर्येणमुक्ताजतुगृहाद्वयं॥ अन्येभ्यश्चैवपापेभ्योनिहतश्चपुरोचनः॥९॥यस्यवीर्यंसमाश्रित्यवसुपूर्णांवसुंधरां॥इमांमन्या महेप्राप्तांनिहत्यधृतराष्ट्रजान् ॥ १० ॥ तस्यव्यवसितस्त्यागोबुद्धिमास्थायकांत्वया ॥ कच्चिन्नुदुःखैर्बुद्धिस्तेविलुप्तागतचेतसः ॥ ११ ॥ कुंत्युवाच युधिष्ठिरनसंतापस्त्वयाकार्योवृकोदरे ॥ नचायंबुद्धिदौर्बल्याद्व्यवसायःकृतोमया॥ १२ ॥ इहविप्रस्यभवनेवयंपुत्रसुखोषिताः॥ अज्ञाताधार्त्तराष्ट्राणांसत्कृतावीतमन्यवः॥ १३ ॥ तस्यप्रतिक्रियापार्थमयेयंप्रसमीक्षिता ॥ एतावानेवपुरुषःकृतंयस्मिन्ननश्यति॥ १४ ॥ यावच्चकुर्यादन्योस्यकुर्याद्बहुगुणंततः ॥ दृष्ट्वाभीमस्यविक्रांतंतदाजतुगृहेमहत् ॥ हिडिंबस्यवधाच्चैवंविश्वासोमेवृकोदरे ॥ १५ ॥ बाह्वोर्बलंहिभीमस्यनागायुतसमंमहत् ॥ येनयूयंगजप्रख्यानिर्व्यूढावारणावतात्॥ १६॥ वृकोदरेणसदृशोबलेनान्योनविद्यते॥ योव्यतीयाद्युधिश्रेष्ठमपिचक्रधरंस्वयं॥१७॥ जातमात्रःपुराचैवममांकात्पतितोगिरौ॥ शरीरगौरवादस्यशिलागात्रैर्विचूर्णिता ॥ १८ ॥ तदहंप्रज्ञयाज्ञात्वाबलंभीमस्यपांडव ॥ प्रतिकार्येचविप्रस्यततःकृतवतीमतिं ॥ १९ ॥ नेदंलोभान्नचाज्ञानान्नचमोहाद्विनिश्चितं॥बुद्धिपूर्वंतुधर्मस्यव्यवसायःकृतोमया ॥ २० ॥ अर्थौद्वावपिनिष्पन्नौयुधिष्ठिरभविष्यतः॥ प्रतीकारश्चवासस्यधर्मश्चचरितो महान्॥ २१ ॥योब्राह्मणस्यसाहाय्यंकुर्यादर्थेषुकर्हिचित्॥ क्षत्रियःसशुभाँल्लोकानाप्नुयादितिमेमतिः॥२२॥ क्षत्रियस्यैवकुर्वाणःक्षत्रियोवधमोक्षणं॥ विपुलांकीर्त्तिमाप्नोतिलोकेऽस्मिंश्चपरत्रच ॥ २३ ॥ वैश्यस्यार्थेचसाहाय्यंकुर्वाणःक्षत्रियोभुवि ॥ससर्वेष्वपिलोकेषुप्रजारंजयतेध्रुवं ॥ २४ ॥शूद्रंतुमोचयेद्राजाशरणार्थिनमागतं॥प्राप्नोतीहकुलेजन्मसद्द्रव्येराजपूजिते ॥ २५ ॥ एवंमांभगवान्व्यासःपुरापौरवनंदन ॥ प्रोवाचासुकरप्रज्ञस्तस्मादेवंचिकीर्षितं॥ २६॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिकुंतीयुधिष्ठिरसंवादेद्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ युधिष्ठिरउवाच उपपन्नमिदंमातस्त्वयायद्बुद्धिपूर्वकं॥ आर्त्तस्यब्राह्मणस्यैतदनुक्रोशादिदंकृतं॥ १ ॥

॥१७॥१८॥ प्रतिकार्येशत्रौमतिंकृतवती प्रतिकर्त्तुमितिशेषः ॥१९॥२०॥ प्रतीकारःप्रत्युपकारः ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१६२॥ ॥७॥ उपपन्नमिति कृतंत्राणमितिशेषः॥१॥

॥१॥ परिघासः अनुघासः ॥३॥४॥५॥६॥७॥ भिन्नवक्त्रः विदीर्णवक्त्रः भ्रुकुटिं भ्रूमध्यं त्रिशिखां त्रिरेखां ॥८॥९॥ यियासुः गंतुमिच्छुः यम सादनं यमगृहं ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ उपदेवत्वाद्राक्षस

ध्रुवमेष्यतिभीमोयंनिहत्यपुरुषादकं ॥ सर्वथाब्राह्मणस्यार्थेयदनुक्रोशवत्यसि ॥ २ ॥ यथात्विदंनविंदेयुर्नरानगरवासिनः ॥ तथाऽयंब्राह्मणोवाच्यःपरिग्रा
ह्यश्चयत्नतः ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच ततोरात्र्यांव्यतीतायामन्नमादायपांडवः ॥ भीमसेनोययौतत्रयत्रासौपुरुषादकः ॥ ४ ॥ आसाद्यतुवनंतस्यर
क्षसःपांडवोबली ॥ आजुहावततोनाम्नातदन्नमुपपादयन् ॥ ५ ॥ ततःसराक्षसःक्रुद्धोभीमस्यवचनात्तदा ॥ आजगामसुसंक्रुद्धोयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥
॥ ६ ॥ महाकायोमहावेगोदारयन्निवमेदिनीं ॥ लोहिताक्षःकरालश्चलोहितश्मश्रुमूर्धजः ॥ ७ ॥ आकर्णाद्भिन्नवक्त्रश्चशंकुकर्णोविभीषणः ॥ त्रिशिखांभ्रु
कुटिंकृत्वासंदश्यदशनच्छदं ॥ ८ ॥ भुंजानमन्नंतंदृष्ट्वाभीमसेनंसराक्षसः ॥ विवृत्यनयनेक्रुद्धइदंवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ कोयमन्नमिदंभुंक्तेमदर्थमुपकल्पितं ॥
पश्यतोममदुर्बुद्धिर्यियासुर्यमसादनं ॥ १० ॥ भीमसेनस्ततःश्रुत्वाप्रहसन्निवभारत ॥ राक्षसंतमनादृत्यभुंक्तएवपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ रवंसभैरवंकृत्वासमु
द्यम्यकरावुभौ ॥ अभ्यद्रवद्भीमसेनंजिघांसुःपुरुषादकः ॥ १२ ॥ तथापिपरिभूयैनंप्रेक्षमाणोवृकोदरः ॥ राक्षसंभुंक्तएवान्नंपांडवःपरवीरहा ॥ १३ ॥
अमर्षेणतुसंपूर्णःकुंतीपुत्रंवृकोदरं ॥ जघानपृष्ठेपाणिभ्यामुभाभ्यांपृष्ठतःस्थितः ॥ १४ ॥ तथाबलवताभीमःपाणिभ्यांभृशमाहतः ॥ नैवावलोकयामास
राक्षसंभुंक्तएवसः ॥ १५ ॥ ततःसभूयःसंक्रुद्धोवृक्षमादायराक्षसः ॥ ताडयिष्यंस्तदाभीमंपुनरभ्यद्रवद्बली ॥ १६ ॥ ततोभीमःशनैर्भुक्त्वातदन्नंपुरुषर्षभः ॥
वार्युपस्पृश्यसंहृष्टस्तस्थौयुधिमहाबलः ॥ १७ ॥ क्षिप्तंक्रुद्धेनतंवृक्षंप्रतिजग्राहवीर्यवान् ॥ सव्येनपाणिनाभीमःप्रहसन्निवभारत ॥ १८ ॥ ततःसपुनरुद्य
म्यवृक्षान्बहुविधान्बली ॥ प्राहिणोद्भीमसेनायतस्मैभीमश्चपांडवः ॥ १९ ॥ तद्वृक्षयुद्धमभवन्महीरुहविनाशनं ॥ घोररूपंमहाराजनरराक्षसराजयोः ॥
॥ २० ॥ नामविश्राव्यतुबकःसमभिद्रुत्यपांडवं ॥ भुजाभ्यांपरिजग्राहभीमसेनंमहाबलं ॥ २१ ॥ भीमसेनोपितद्रक्षःपरिरभ्यमहाभुजः ॥ विस्फुरंतंमहा
बाहुर्विचकर्षबलाद्बली ॥ २२ ॥ सकृष्यमाणोभीमेनकर्षमाणश्चपांडवं ॥ समयुज्यततीव्रेणक्लमेनपुरुषादकः ॥ २३ ॥ तयोर्वेगेनमहतापृथिवीसमकंपत ॥
पादपांश्चमहाकायांश्चूर्णयामासतुस्तदा ॥ २४ ॥ हीयमानंतुतद्रक्षःसमीक्ष्यपुरुषादकं ॥ निष्पिष्यभूमौजानुभ्यांसमाजघ्नेवृकोदरः ॥ २५ ॥

स्यतत्स्पर्शेपिदोषाभावाद्भुंक्तएवेतिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ परिजग्राह आलिंगितवान् ॥ २१ ॥ विस्फुरंतमितिपुंस्त्वंबकनामलिंगापेक्षया ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

शिरोधरांकंधरां ॥ २६ ॥ चक्रेकृतं कटिकंधरयोर्योजनेनपृष्ठवंशंबभंजेत्यर्थः रवंतमितिरववंन् प्राग्वल्लिंगं ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः॥

ततोऽस्यजानुनापृष्ठमवपीड्यबलादिव ॥ बाहुनापरिजग्राहदक्षिणेनशिरोधरां ॥ २६ ॥ सव्येनचकटींदेशेगृह्यवाससिपांडवः ॥ तद्रक्षोद्विगुणंचक्रेरवंतंभैरवंरवं ॥ २७॥ ततोस्यरुधिरंवक्त्रात्प्रादुरासीद्विशांपते ॥ भज्यमानस्यभीमेनतस्यघोरस्यरक्षसः ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबकवधपर्वणिबकभीमसेनयुद्धेत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१६३॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततःसभग्नपार्श्वांगोनदित्वाभैरवंरवं ॥ शैलराजप्रतीकाशोगतासुरभवद्बकः ॥ १ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तोजनस्तस्याथरक्षसः ॥ निष्पपातगृहाद्राजन्सहैवपरिचारिभिः ॥ २ ॥ तान्भीतान्विगतज्ञानान्भीमःप्रहरतांवरः ॥ सांत्वयामासबलवान्समयेचन्यवेशयत् ॥ ३ ॥ नहिंस्यामानुषाभूयोयुष्माभिरितिकर्हिचित् ॥ हिंसतांहिवधःशीघ्रमेवमेवभवेदिति ॥ ४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वातानिरक्षांसिभारत ॥ एवमस्त्वितितंप्राहुर्जगृहुःसमयंचतं ॥ ५ ॥ ततःप्रभृतिरक्षांसितत्रसौम्यानिभारत ॥ नगरेप्रत्यदृश्यंतनरैर्नगरवासिभिः ॥ ६ ॥ ततोभीमस्तमादायगतासुंपुरुषादकं ॥ द्वारदेशेविनिक्षिप्यजगामानुपलक्षितः ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाभीमबलोद्धूतंबकंविनिहतंतदा ॥ ज्ञातयोऽस्यभयोद्विग्नाःप्रतिजग्मुस्ततस्ततः ॥ ८ ॥ ततःसभीमस्तंहत्वागत्वाब्राह्मणवेश्मतत् ॥ आचचक्षेयथावृत्तंराज्ञःसर्वमशेषतः ॥ ९ ॥ ततोनराविनिष्क्रांतानगरात्कल्यमेवतु ॥ ददृशुर्निहतंभूमौराक्षसंरुधिरोक्षितं ॥ १० ॥ तमद्रिकूटसदृशंविनिकीर्णंभयानकं ॥ दृष्ट्वासंहृष्टरोमाणोबभूवुस्तत्रनागराः ॥ ११ ॥ एकचक्रांतोगत्वाप्रवृत्तिंप्रददुःपुरे ॥ ततःसहस्रशोराजन्नरानगरवासिनः ॥ १२ ॥ तत्राजग्मुर्बकंद्रष्टुंसस्त्रीवृद्धकुमारकाः ॥ ततस्तेविस्मिताःसर्वेकर्मदृष्ट्वाऽतिमानुषं ॥ दैवतान्यर्चयांचक्रुःसर्वएवविशांपते ॥ १३ ॥ ततःप्रगणयामासुःकस्यवारोऽद्यभोजने ॥ ज्ञात्वाचागम्यतंविप्रंपप्रच्छुःसर्वएवते ॥ १४ ॥ एवंपृष्टःसबहुशोरक्षमाणश्चपांडवान् ॥ उवाचनागरान्सर्वानिदंविप्रर्षभस्तदा ॥ १५ ॥

॥ १६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति भग्नानिपार्श्वानिपर्शवोअंगानिचहस्तपादादीनियस्यसतथा ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ गत्वागतवान् अन्येभ्योपिदृश्यंतइतिगमेःकनिप् ततोनुनासिकलोपेतुगागमेचैतद्रूपं आचचक्षेब्राह्मणइतिशेषः ॥ ९ ॥ कल्यंप्रातःकाले ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

आज्ञापितंराजकीयैरितिशेषः अशनेराक्षसस्यभोजनार्थं ॥ १६ ॥१७॥१८॥१९॥ ब्रह्ममहं ब्राह्मणेनराक्षसोहतइतिश्रुत्वाब्राह्मणानांसुखार्थंमहंउत्सवंब्राह्मणपूजनादिकंचक्रुः ॥२०॥२१॥ इतिआदि पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तेनथापुरुषव्याघ्राइति ॥ १ ॥ ब्रह्मउपनिषदंपरंअत्यंतंअधीयानाइ

आज्ञापितंमामशनेरुदंतंसहबंधुभिः ॥ ददर्शब्राह्मणःकश्चिन्मंत्रसिद्धोमहामनाः ॥ १६ ॥ परिपृच्छ्यसमांपूर्वंपरिक्लेशंपुरस्यच ॥ अब्रवीद्ब्राह्मणश्रेष्ठोवि श्वास्यप्रहसन्निव ॥ १७॥ प्रापयिष्याम्यहंतस्माअन्नमेतद्दुरात्मने ॥ मन्निमित्तंभयंचापिनकार्यमितिचाब्रवीत् ॥ १८ ॥ सतदन्नमुपादायगतोबककवनंप्र ति ॥ तेननूनंभवेदेतत्कर्मलोकहितंकृतं ॥१९॥ ततस्तेब्राह्मणाःसर्वेक्षत्रियाश्चसुविस्मिताः ॥ वैश्याःशूद्राश्चमुदिताश्चक्रुर्ब्रह्ममहंतदा ॥२०॥ ततोजानपदाः सर्वेआजग्मुर्नगरंप्रति ॥ तदद्भुततमंद्रष्टुंपार्थास्तत्रैवचावसन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिबककवधपर्वणिबककवधेचतुःषष्ट्यधिकशततमो ऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचबककवधपर्व ॥ अथचैत्ररथपर्व ॥ जनमेजयउवाच ततथापुरुषव्याघ्रानिहत्यबकराक्षसं ॥ अतऊर्ध्वंततोब्रह्मन्किमकुर्वतपांडवाः ॥१॥ वैशंपायनउवाच तत्रैवन्यवसन्राजन्निहत्यबकराक्षसं ॥ अधीयानाःपरंब्रह्मब्राह्मणस्यनिवेशने ॥२॥ ततःकतिपयाहस्यब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ प्रतिश्रयार्थीतद्वेश्मब्राह्मणस्यजगामह ॥ ३॥ ससम्यक्पूजयित्वातंविप्रंविप्रर्षभास्तदा ॥ ददौप्रतिश्रयंतस्मैसदास र्वातिथिव्रतः ॥ ४ ॥ ततस्तेपांडवाःसर्वेसहकुंत्यानरर्षभाः ॥ उपासांचक्रिरेविप्रंकथयंतंकथाःशुभाः ॥ ५॥ कथयामासदेशांश्चतीर्थानिसरितस्तथा ॥ राज्ञ श्चविविधाश्चर्यान्देशांश्चैवपुराणिच ॥ ६ ॥ सतत्राकथयद्विप्रःकथांतेजनमेजय ॥ पंचालेष्वद्भुताकारंयाज्ञसेन्याःस्वयंवरं ॥ ७॥ धृष्टद्युम्नस्यचोत्पत्तिमुत्पत्तिं चशिखंडिनः ॥ अयोनिजत्वंकृष्णायाद्रुपदस्यमहामखे ॥ ८ ॥ तदद्भुततमंश्रुत्वालोकेतस्यमहात्मनः ॥ विस्तरेणैवपप्रच्छुःकथांतेपुरुषर्षभाः ॥ ९ ॥ पांड वाऊचुः कथंद्रुपदपुत्रस्यधृष्टद्युम्नस्यपावकात् ॥ वेदीमध्याच्चकृष्णायाःसंभवःकथमद्भुतः ॥ १० ॥ कथंद्रोणान्महेष्वासात्सर्वाण्यस्त्राण्यशिक्षत ॥ कथं विप्रसखायौतौभिन्नौकस्यकृतेनवा ॥ ११ ॥

तिसंबंधः ॥ २ ॥ शंसितव्रतइतितालव्यादिदंत्यमध्यपाठेशंसाप्रशंसासंजातायस्यतत्शंसितंव्रतंयस्यसः प्रशस्यव्रतइत्यर्थः प्रतिश्रयार्थीवासार्थी ॥ ३ ॥ अतिथिव्रतःअतिथिपूजनैकनिष्ठः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ याज्ञसेन्याःद्रौपद्याः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ हेविप्र तौद्रोणद्रुपदौ भिन्नौवैरंप्राप्तौ ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ५ ॥ गंगाद्वारमिति ॥ १ ॥ ततोगंगामितिपाठेतुगंगां ततःपूर्वंभरद्वाजगमनात्पूर्वंअभिषेक्तुंआगतामित्यर्थः ॥ २ ॥ व्यहरद्विशेषेणगत्नवान् चकमेकामितवान् ॥ ३ ॥ कुमाराणांसनत्कुमारादीनांसमूहःकौमारंतत्तुल्यस्यब्रह्मचारिणः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ एकतमंएक

वैशंपायनउवाच एवंतैश्चोदितोराजन्सविप्रःपुरुषर्षभैः॥कथयामासतत्सर्वंद्रौपदीसंभवंतदा॥१२॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणि द्रौपदीसंभवेपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः॥१६५॥ ॥९॥ ॥५॥ ब्राह्मणउवाच गंगाद्वारंप्रतिमहान्बभूवर्षिर्महातपाः॥ भरद्वाजोमहाप्राज्ञःसततंसंशितव्रतः॥१॥सोभिषेक्तुंगतोगंगांपूर्वमेवागतांसतीं॥ददर्शाप्सरसंतत्रघृताचीमाप्लुतामृषिः॥ २॥तस्यावायुर्नदीतीरेवसनंव्यहरत्तदा॥ अपकृष्टांबरांदृष्ट्वातामृषिश्चकमेतदा॥३॥तस्यांसंसक्तमनसःकौमारब्रह्मचारिणः॥चिरस्यरेतश्चस्कंदतदृषिर्द्रोणआदधे॥ ४ ॥ ततःसमभवद्द्रोणःकुमारस्तस्यधीमतः॥अध्यगीष्टसवेदांश्चवेदांगानिचसर्वशः ॥ ५॥ भरद्वाजस्यतुसखापृषतोनामपार्थिवः॥तस्यापिद्रुपदोनामतदासमभवत्सुतः ॥ ६ ॥ सनित्यमाश्रमंगत्वाद्रोणेनसहपार्षतः॥ चिक्रीडाध्ययनंचैवचकारक्षत्रियर्षभः॥७॥ ततस्तुपृषतेऽतीतेसराजाद्रुपदोभवत्॥ द्रोणोऽपिरामंशुश्रावदित्सन्तंवसुसर्वशः॥८॥ वनंतुप्रस्थितंरामंभरद्वाजसुतोऽब्रवीत्॥ आगतंवित्तकामंमांविद्धिद्रोणंद्विजोत्तम ॥ ९ ॥ रामउवाच शरीरमात्रमेवाद्यमयासमवशेषितं॥अस्त्राणिवाशरीरंवाब्रह्मन्नेकतमंवृणु॥१०॥ द्रोणउवाच अस्त्राणिचैवसर्वाणितेषांसंहारमेवच॥ प्रयोगंचैवसर्वेषांदातुमर्हतिमेभवान्॥ ॥११॥ ब्राह्मणउवाच तथेत्युक्त्वाततस्तस्मैप्रददौभृगुनंदनः॥प्रतिगृह्यतदाद्रोणःकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ १२ ॥ संप्रहृष्टमनाद्रोणोरामात्परमसंमतं॥ब्रह्मास्त्रंसमनुज्ञाप्यनरेष्वभ्यधिकोऽभवत् ॥ १३ ॥ ततोद्रुपदमासाद्यभारद्वाजःप्रतापवान्॥ अब्रवीत्पुरुषव्याघ्रःसखायंविद्धिमामिति॥१४॥ द्रुपदउवाच नाश्रोत्रियःश्रोत्रियस्यनारथीरथिनःसखा॥ नाराजापार्थिवस्यापिसखिपूर्वंकिमिष्यते॥१५॥ ब्राह्मणउवाच सविनिश्चित्यमनसापांचाल्यंप्रतिबुद्धिमान्॥जगामकुरुमुख्यानांनगरंनागसाह्वयं॥१६॥तस्मैपौत्रान्समादायवसूनिविविधानिच॥प्राप्तायप्रददौभीष्मःशिष्यान्द्रोणायधीमते॥१७॥

तरं अस्त्रसमुदायस्याविवक्षितत्वाद्वातमपू ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ समनुज्ञाप्यनिशम्य मारणतोषणनिशामनेषुज्ञाइतिमित्वात्ह्रस्वः ज्ञाप्येत्यपपाठः श्राप्येत्यपिपठंति ॥ १३ ॥ १४ ॥ पूर्वंसखाइतिसखिपूर्वंबाल्येकृतंसख्यंकिंकथंइष्यतेप्राज्ञैर्नकथमपीत्यर्थः बालोहिमौढ्यादतुल्येनापिसख्यमिच्छतिनतुप्राज्ञइतिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ समादायहस्तेगृहीत्वाप्रददौ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ छत्रवत्यांअहिच्छत्रे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ राज्येराज्यार्थं त्वयासहसंगम्येतिशेषः भागीरथ्याहमितिसंधिरार्षः ॥२४॥२५॥२६ ॥ उक्त्वावचनेनैवसख्यंकृत्वानतुमनसा ब्राह्मणस्याद्रोहित्वेपिक्षत्रियस्यदीर्घद्रोहित्वात् ॥ २७ ॥ तदेवाहअसत्कारइति ॥ २८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्रोणःशिष्यांस्ततःपार्थानिदंवचनमब्रवीत् ॥ समानीयतुतान्शिष्यान्द्रुपदस्यासुखायवै ॥ १८ ॥ आचार्यवेतनंकिंचिद्धृदियद्वर्त्ततेमम ॥ कृतास्त्रैस्तत्प्रदेयं स्यात्तद्दतंवदतानघाः ॥ सोऽर्जुनप्रमुखैरुक्तस्तथास्त्वितिगुरुस्तदा ॥ १९ ॥ यदाचपांडवाःसर्वेकृतास्त्राःकृतनिश्चयाः ॥ ततोद्रोणोऽब्रवीद्भूयोवेतनार्थमिदं वचः ॥ २० ॥ पार्षतोद्रुपदोनामच्छत्रवत्यांनरेश्वरः ॥ तस्मादाकृष्यतद्राज्यंममशीघ्रंप्रदीयतां ॥ २१ ॥ ततःपांडुसुताःपंचनिर्जित्यद्रुपदंयुधि ॥ द्रोणायदर्शयामासुर्बद्ध्वाससचिवंतदा ॥ २२ ॥ द्रोणउवाच प्रार्थयामित्वयासख्यंपुनरेवनराधिप ॥ अराजाकिलनोराज्ञःसखाभवितुमर्हति ॥ २३ ॥ अतः प्रयतितंराज्येयज्ञसेनत्वयासह ॥ राजाऽसिदक्षिणेकूलेभागीरथ्याऽहमुत्तरे ॥ २४ ॥ ब्राह्मणउवाच एवमुक्तोहिपांचाल्योभारद्वाजेनधीमता ॥ उवाचास्त्रविदांश्रेष्ठोद्रोणंब्राह्मणसत्तमं ॥ २५ ॥ एवंभवतुभद्रंतेभारद्वाजमहामते ॥ सख्यंतदेवभवतुशश्वद्यदभिमन्यसे ॥ २६ ॥ एवमन्योऽन्यमुक्त्वातौकृत्वासख्यमनुत्तमं ॥ जग्मतुर्द्रोणपांचाल्यौयथागतमरिंदमौ ॥ २७ ॥ असत्कारःसतुमहान्मुहूर्त्तमपितस्यतु ॥ नापैतिहृदयाद्राज्ञोदुर्मनाःसकृशोऽभवत् ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिद्रौपदीसंभवेषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ब्राह्मणउवाच अमर्षीद्रुपदोराजाकर्मसिद्धान्द्विजर्षभान् ॥ अन्विच्छन्परिचक्रामब्राह्मणावसथान्बहून् ॥ १ ॥ पुत्रजन्मपरीप्सन्वैशोकोपहतचेतनः ॥ नास्तिश्रेष्ठमपत्यंमेइतिनित्यमचिंतयत् ॥ २ ॥ जातान्पुत्रान्सनिर्वेदाद्धिग्बंधूनितिचाब्रवीत् ॥ निःश्वासपरमश्चासीद्द्रोणंप्रतिचिकीर्षया ॥ ३ ॥ प्रभावंविनयंशिक्षांद्रोणस्यचरितानिच ॥ क्षात्रेणचबलेनास्यचिंतयन्नाध्यगच्छत ॥ ४ ॥ प्रतिकर्तुंनृपश्रेष्ठोयतमानोऽपिभारत ॥ अभितःसोऽथकल्माषींगंगाकूलेपरिभ्रमन् ॥ ५ ॥ ब्राह्मणावसथंपुण्यमाससादमहीपतिः ॥ तत्रनास्नातकःकश्चिन्नचासीदव्रतीद्विजः ॥ ६ ॥ तथैवचमहाभागःसोपश्यत्संशितव्रतौ ॥ याजोपयाजौब्रह्मर्षीशाम्यंतौपरमेष्ठिनौ ॥ ७ ॥ संहिताध्ययनेयुक्तौगोत्रतश्चापिकाश्यपौ ॥ तारणेयौयुक्तरूपौब्राह्मणावृषिसत्तमौ ॥ ८ ॥

अमर्षीति ॥ १ ॥ २ ॥ पुत्रान्बंधूंश्चधिगित्यब्रवीदित्यन्वयः ॥ ३ ॥ ४ ॥ कल्माषींकृष्णवर्णांयमुनामभितः गंगाकूलेचपरिभ्रमन् कल्माषपादस्यकंल्माषीमभितःसमीपेइत्यन्ये ॥ ५ ॥ ६ ॥ परमेब्रह्मणिवेदेवास्थातुंशीलंययोस्तौ ॥ ७ ॥ तारणेयौकुमारीप्रभवौ कर्णवत्कानीनौ नरणिर्युमणौपुंसिकुमारीनौकयोःस्त्रियामितिमेदिनी सूर्यभक्तौवा ब्राह्मणौब्रह्मविदौ ऋषिसत्तमौमंत्रद्रष्टृषुश्रेष्ठौ ॥ ८ ॥

उपव्हरेएकांते ॥ ९ ॥ प्रपेदेशरणंगतवान् ॥ १० ॥ ११ ॥ तस्मिन्कार्येकृतेसतिअर्बुदंदशकोटीः दातास्मिदास्यामि ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ असांप्रतंअयुक्तंअनुव्रजन्नपश्यं विमर्शंविचारं संकरादानेसंकरोदोषसंपर्कःतद्युक्तवस्त्वादाने ॥ १६ ॥ १७ ॥ उत्सृष्टंउच्छिष्टं ॥ १८ ॥ अघृणीलज्जाहीनः ॥ १९ ॥ हेनृपतेतंगच्छ हेत्वहेआत्मीय मनसाइदंयाजचरितंजुगुप्समानोनिंदन् विचिंतयन्

सतावामंत्रयामासर्वकामैरतंद्रितः ॥ बुध्वाबलंतयोस्तत्रकनीयांसमुपव्हरे ॥ ९ ॥ प्रपेदेच्छंदयन्कामैरुपयाजंधृतव्रतं ॥ पादशुश्रूषणेयुक्तःप्रियवाक्सर्वकामदः ॥ १० ॥ अर्चयित्वायथान्यायमुपयाजमुवाचसः ॥ येनमेकर्मणाब्रह्मन्पुत्रःस्याद्द्रोणमृत्यवे ॥ ११ ॥ उपयाजकृतेतस्मिन्गवांदाताऽस्मितेऽर्बुदं ॥ यद्वातेन्यद्द्विजश्रेष्ठमनसःसुप्रियंभवेत् ॥ सर्वतत्तेप्रदाताऽहंनहिमेत्रास्तिसंशयः ॥ १२ ॥ इत्युक्तोनाहमित्येवंतमृषिःप्रत्यभाषत ॥ आराधयिष्यन्द्रुपदःसतंपर्यचरत्पुनः ॥ १३ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेद्रुपदंसद्विजोत्तमः ॥ उपयाजोऽब्रवीत्कालेराजन्मधुरयागिरा ॥ १४ ॥ ज्येष्ठोभ्रातामामागृह्णाद्विचरन्गहनेवने ॥ अपरिज्ञातशौचायांभूमौनिपतितंफलं ॥ १५ ॥ तदपश्यमहंभ्रातुरसांप्रतमनुव्रजन् ॥ विमर्शंसंकरादानेनायंकुर्यात्कदाचन ॥ १६ ॥ दृष्ट्वाफलस्यनापश्यद्दोषान्पापानुबंधकान् ॥ विविनक्तिनशौचंयःसोऽन्यत्रापिकथंभवेत् ॥ १७ ॥ संहिताध्ययनंकुर्वन्वसन्गुरुकुलेचयः ॥ भैक्षमुत्सृष्टमन्येषांभुंक्तेस्मचयदातदा ॥ १८ ॥ कीर्त्तयन्गुणमन्नानामघृणीचपुनःपुनः ॥ तंवैफलार्थिनंमन्येभ्रातरंतर्कचक्षुषा ॥ १९ ॥ तंवैगच्छस्वनृपतेसत्वांसंयाजयिष्यति ॥ जुगुप्समानोनृपतिर्मनसेदंविचिंतयन् ॥ २० ॥ उपयाजवचःश्रुत्वायाजस्याश्रममभ्यगात् ॥ अभिसंपूज्यपूजार्हमथयाजमुवाचह ॥ २१ ॥ अयुतानिददान्यष्टौगवांयाजयमांविभो ॥ द्रोणवैराभिसंतप्तंप्रह्लादयितुमर्हसि ॥ २२ ॥ सहिब्रह्मविदांश्रेष्ठोब्रह्मास्त्रेचाप्यनुत्तमः ॥ तस्माद्द्रोणःपराजैष्टमांवैससखिविग्रहे ॥ २३ ॥ क्षत्रियोनास्तितस्यास्यांपृथिव्यांकश्चिदग्रणीः ॥ कौरवाचार्यमुख्यस्यभारद्वाजस्यधीमतः ॥ २४ ॥ द्रोणस्यशरजालानिप्राणिदेहहराणिच ॥ षडरत्निधनुश्चास्यदृश्यतेपरमंमहत् ॥ २५ ॥ सहिब्राह्मणवेषेणक्षात्रंवेगमसंशयं ॥ प्रतिहंतिमहेष्वासोभारद्वाजोमहामनाः ॥ २६ ॥ क्षत्रोच्छेदायविहितोजामदग्न्यइवास्थितः ॥ तस्यह्यस्त्रबलंघोरमप्रधृष्यंनरैर्भुवि ॥ २७ ॥ ब्राह्मंसंधारयंस्तेजोहुताहुतिरिवानलः ॥ समेत्यसदहत्याजौक्षात्रधर्मपुरःसरः ॥ २८ ॥

स्वकार्येचेतिशेषः ॥ २० ॥ २१ ॥ अष्टावयुतानिददानि रिक्तपाणिर्नपश्येतराजानंदेवतांगुरुमितिस्मृतेरुपायनमात्रमेतत्नदक्षिणाअर्बुदप्रतिज्ञानात् ॥ २२ ॥ पराजैष्टपराजितवान् विषराभ्यांजेरितितङ् ॥ २३ ॥ तस्यतस्मात् अग्रणीःश्रेष्ठः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ब्रह्मक्षत्रेइतिसार्धः श्लोकः चोप्यर्थे ब्रह्मतेजःसहितक्षत्रतेजसिद्रोणगतेविहितेश्रेष्ठेसत्यपिकेवलंब्राह्मंत्वदीयंविशिष्यतेक्षात्राद्बलात् अहंतुहीनोब्राह्मबलेन भीतइतिपाठेब्राह्माद्बलाद्धीतोब्राह्मंतेजःप्रपेदिवान् शरणंकृतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ येनपुत्रंलभेयंतत्कर्मकुरु याज्यार्थंद्रुपदस्येष्टसाधनंयागंउपकल्पयत् ममतातव्ययोगंस्मृतवान् अडभावआर्षः ॥ ३१ ॥ गुर्वर्थःगुरुश्चासावर्थश्चेति अतिभारोयंयद्द्रोणहंतुः पुत्रस्योत्पादनंइतिहेतोःउपयाजंअकाममप्यचोदयत्उपकल्पनेप्रेरितवान् आत्मन्यप्रत्ययंचेतइत्यायेनउपयाजमपिनिश्चयार्थंसंवादितवान् ॥३२॥ वैतानंश्रौताग्निसाध्यं आचख्यौआख्यातवान् ॥३३॥ सचेतिउपयाजउवाच ॥ ३४ ॥ वैशंपायनउवाचभारद्वाजस्येति आजह्रेकृतवान् कर्मसिद्धयेकर्मफलसित्ध्यर्थं ॥ ३५ ॥ प्रेहिप्रकर्षेणशीघ्रमेहि हविर्ग्रहीतुमितिशेषः पृषतिपृषतस्नुषे इतएवसंबंधात्पुंयो

ब्रह्मक्षत्रेचविहितेब्राह्मंतेजोविशिष्यते ॥ सोहंक्षात्राद्बलाद्धीनोब्राह्मंतेजःप्रपेदिवान् ॥ २९ ॥ द्रोणाद्विशिष्टमासाद्यभवंतंब्रह्मवित्तमं ॥ द्रोणांतकमहंपुत्रं लभेयंयुधिदुर्जयं ॥ ३० ॥ तत्कर्मकुरुमेयाजवितराम्यर्बुदंगवां ॥ तथेत्युक्तातुतंयाजोयाज्यार्थमुपकल्पयत् ॥ ३१ ॥ गुर्वर्थइतिचाकाममुपयाजमचोदयत् ॥ याजोद्रोणविनाशायप्रतिजज्ञेतथाचसः ॥ ३२ ॥ ततस्तस्यनरेंद्रस्यउपयाजोमहातपाः ॥ आचख्यौकर्मवैतानंतदापुत्रफलायवै ॥ ३३ ॥ सचपुत्रोमहावीर्योमहातेजामहाबलः ॥ इष्यतेयद्विधोराजन्भवितातेतथाविधः ॥ ३४ ॥ भारद्वाजस्यहंतारंसोऽभिसंधायभूपतिः ॥ आजह्रेतत्तथासर्वंद्रुपदःकर्मसिद्धये ॥ ३५ ॥ याजस्तुहवनस्यांतेदेवीमाज्ञापयत्तदा ॥ प्रेहिमांराज्ञिपृषतिमिथुनंत्वामुपस्थितं ॥ ३६ ॥ राज्ञ्युवाच अवलिप्तंमुखंब्रह्मन्दिव्यान्गंधान्बिभर्मिच ॥ सुतार्थेनोपलब्धाऽस्मितिष्ठयाजममप्रिये ॥ ३७ ॥ याजउवाच याजेनश्रपितंहव्यमुपयाजाभिमंत्रितं ॥ कथंकामंनसंदध्यात्सात्वंविप्रेहितिष्ठवा ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणउवाच एवमुक्तातुयाजेनहुतेहविषिसंस्कृते ॥ उत्तस्थौपावकात्तस्मात्कुमारोदेवसन्निभः ॥ ३९ ॥ ज्वालावर्णोघोररूपः किरीटीवर्मचोत्तमं ॥ बिभ्रत्सखड्गःसशरोधनुष्मान्विनदन्मुहुः ॥ ४० ॥ सोऽध्यारोहद्रथवरंतेनचप्रययौतदा ॥ ततःप्रणेदुःपंचालाःप्रहृष्टाःसाधुसाध्विति ॥ ४१ ॥

गेष्वीष् अन्येतुपार्षतीतिपाठंकल्पयंति ॥ ३६ ॥ अवलिप्तंदूषितंलालादिना अप्रक्षालितत्वादितिभावः अवलेपस्तुगर्वेस्याल्लेपनेदूषणेपिचेतिमेदिनी गंधान्अंगरागादिजान् अस्नातास्मीतिभावः यावतो धावतेनस्यैश्यावदन्यास्नातिस्याअमुमारुकइत्याद्युक्तातिस्रोरात्रीर्व्रतंचरेदितिविहितौअस्पृश्याधर्मावेतौ तदेवाह नोपलब्धास्मिउपलब्धुंस्प्रष्टुंयोग्यानास्मि तस्मान्मलवद्वाससानसंवदेतेतिनयासहसंवादस्यापिनिषेधात् अतोहेतोःहेयाजममप्रियेइष्टसुतार्थेसुतरूपेप्रयोजनेतिष्ठ शुद्धिकालंप्रतीक्षस्वेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ श्रपितंपक्वं क्षेत्रेरेतःसेकंचविनाआवयोःसामर्थ्यान्मिथुनमुत्पत्स्यतइत्यर्थः विप्रेहिदूरंवागच्छ तिष्ठवा प्रयोगविधिस्तुनबिलंबंसहतेइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

नेयंसेहेनसोढवती अयोनिजस्यधृष्टद्युम्नस्यतेजसोदुःसहत्वादितिभावः ॥ ४२॥४३॥४४॥४५॥ अमरवर्णिनींदेवकुमारीदुष्टवधायोद्यतादुर्गेत्यर्थः ॥४६॥ ४७॥४८॥ ४९॥५०॥ ५१॥ ५२॥ धृष्टत्वात्प्र
गल्भत्वात् धृष्णुत्वादितिपाठेपालनेशक्तत्वात् अत्यंतंअमर्षः शत्रूत्कर्षासहिष्णुत्वंतद्वत्त्वात् द्युम्नंवित्तंतच्चराज्ञांबलमेवकवचकुंडलादिकंवासहोत्पन्नंतदादिर्यस्यशस्त्रास्त्रशौर्योत्साहादेस्तत्द्युम्नादितस्यउत्संभ

हर्षाविष्टांस्ततश्चैतान्नेयंसेहेवसुंधरा ॥ भयापहोराजपुत्रःपंचालानांयशस्करः ॥ ४२ ॥ राज्ञःशोकापहोजातएषद्रोणवधायवै ॥ इत्युवाचमहद्भूतमदृश्यंखे
चरंतदा ॥ ४३ ॥ कुमारीचापिपांचालीवेदीमध्यात्समुत्थिता ॥ सुभगादर्शनीयांगीस्वसितायतलोचना ॥ ४४ ॥ श्यामापद्मपलाशाक्षीनीलकुंचितमूर्धजा
॥ ताम्रतुंगनखीसुभ्रूश्चारुपीनपयोधरा ॥ ४५ ॥ मानुषंविग्रहंकृत्वासांक्षादमरवर्णिनी ॥ नीलोत्पलसमोगंधोयस्याःक्रोशात्प्रधावति ॥ ४६ ॥ याबिभर्त्ति
परंरूपंयस्यानास्त्युपमाभुवि ॥ देवदानवयक्षाणामीप्सितांदेवरूपिणीं ॥ ४७ ॥ तांचापिजातांसुश्रोणींवागुवाचाशरीरिणी ॥ सर्वयोषिद्वराकृष्णानिनीषुः
त् ॥ नचैतान्हर्षसंपूर्णानियंसेहेवसुंधरा ॥ ५० ॥ तौदृष्ट्वापार्षतीयाजंप्रपेदेवैसुतार्थिनी ॥ नवैमदन्यांजननींजानीयातामिमाविति ॥ ५१ ॥ तथेत्युवाचतं
क्षत्रियान्क्षयं ॥ ४८ ॥ सुरकार्यमियंकालेकरिष्यतिसुमध्यमा ॥ अस्याहेतोःकौरवाणांमहदुत्पत्स्यतेभयं ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वासर्वपंचालाःप्रणेदुःसिंहसंघव
याजोराज्ञःप्रियचिकीर्षया ॥ तयोश्चनामनीचक्रुर्द्विजाःसंपूर्णमानसाः ॥ ५२ ॥ धृष्टत्वादत्यमर्षित्वाद्द्युम्नाद्युत्संभवादपि ॥ धृष्टद्युम्नःकुमारोयंद्रुपदस्यभवत्वि
ति ॥ ५३ ॥ कृष्णेत्येवाब्रुवन्कृष्णांकृष्णाभूत्साहिवर्णतः ॥ तथातन्मिथुनंजज्ञेद्रुपदस्यमहामखे ॥ ५४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुपांचाल्यमानीयस्वंनिवेशनं ॥ उपाकरोदस्त्र
हेतोर्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ५५ ॥ अमोक्षणीयंदैवंहिभाविमत्वामहामतिः ॥ तथातत्कृतवान्द्रोणआत्मकीर्त्यनुरक्षणात् ॥ ५६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआ
दिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिद्रौपदीसंभवेसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच एतच्छ्रुत्वातुकौंतेयाःशल्यवि
द्धाइवाभवन् ॥ सर्वेचास्वस्थमनसोबभूवुस्तेमहाबलाः ॥ १ ॥ ततःकुंतीसुतान्दृष्ट्वासर्वांस्तद्गतचेतसः ॥ युधिष्ठिरमुवाचेदंवचनंसत्यवादिनी ॥ २ ॥ कुंत्यु
वाच चिररात्रोषिताःस्मेहब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ रममाणाःपुरेरम्येलब्धभैक्षामहात्मनः ॥ ३ ॥

वात्उत्कर्षेणोत्पत्तेश्च ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ उपाकरोत्उपकृतवान् अस्त्रहेतोःअस्त्रदानेनहेतुनाराज्यार्धस्यत्द्दतत्वात्तावतैवोपाकरोत् ॥ ५५ ॥ कीर्त्यनुरक्षणात् अन्यथाद्रोणोद्वेषात्भयाच्चनविद्यांदत्तवानित्य
कीर्तिःस्यात् ॥ ५६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ एतच्छ्रुत्वातुकौंतेयाइतिस्पष्टार्थोऽध्यायः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

यानीहरमणीयानिवनान्युपवनानिच ॥ सर्वाणितानिदृष्टानिपुनःपुनररिंदम ॥ ४ ॥ पुनर्दृष्टुंहितानीहप्रीणयंतिननस्तथा ॥ भैक्षंचनतथावीरलभ्यतेकुरुनंदन ॥ ५ ॥ तेवयंसाधुपंचालान्गच्छामयदिमन्यसे ॥ अपूर्वदर्शनंवीररमणीयंभविष्यति ॥ ६ ॥ सुभिक्षाश्चैवपंचालाःश्रूयंतेशत्रुकर्शन ॥ यज्ञसेनश्चराजासौब्रह्मण्यइतिशुश्रुम ॥ ७ ॥ एकत्रचिरवासश्चक्षमोनचमतोमम ॥ तेतत्रसाधुगच्छामोयदित्वंपुत्रमन्यसे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरउवाच भवत्यायन्मतंकार्यंतदस्माकंपरंहितं ॥ अनुजांस्तुनजानामिगच्छेयुर्नेतिवापुनः ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच ततःकुंतीभीमसेनमर्जुनंयमजौतथा ॥ उवाचगमनंतेचतथेत्येवाब्रुवंस्तदा ॥ १० ॥ ततआमंत्र्यतंविप्रंकुंतीराजन्सुतैःसह ॥ प्रतस्थेनगरींरम्यांद्रुपदस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिपांचालदेशयात्रायामष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच वसत्सुतेषुप्रच्छन्नंपांडवेषुमहात्मसु ॥ आजगामाथतान्द्रष्टुंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यप्रत्युद्गम्यपरंतपाः ॥ प्रणिपत्याभिवाद्यैनंतस्थुःप्रांजलयस्तदा ॥ २ ॥ समनुज्ञाप्यतान्सर्वानासीनान्मुनिरब्रवीत् ॥ प्रच्छन्नंपूजितःपार्थैःप्रीतिपूर्वमिदंवचः ॥ ३ ॥ अपिधर्मेणवर्तध्वंशास्त्रेणचपरंतपाः ॥ अपिविप्रेषुपूजावःपूजार्हेषुनहीयते ॥ ४ ॥ अथधर्मार्थवद्वाक्यमुक्त्वासभगवानृषिः ॥ विचित्राश्चकथास्तास्ताःपुनरेवेदमब्रवीत् ॥ ५ ॥ व्यासउवाच आसीत्तपोवनेकाचिदृषेःकन्यामहात्मनः ॥ विलग्नमध्यासुश्रोणीसुभ्रूःसर्वगुणान्विता ॥ ६ ॥ कर्मभिःस्वकृतैःसातुदुर्भगासमपद्यत ॥ नाध्यगच्छत्पतिंसातुकन्यारूपवतीसती ॥ ७ ॥ ततस्तप्तुमथारेभेपत्यर्थमसुखाततः ॥ तोषयामासतपसासाकिलोग्रेणशंकरं ॥ ८ ॥ तस्याःसभगवांस्तुष्टस्तामुवाचयशस्विनीं ॥ वरंवरयभद्रंतेवरदोऽस्मीतिशंकरः ॥ ९ ॥ अथेश्वरमुवाचेदमात्मनःसावचोहितं ॥ पतिंसर्वगुणोपेतमिच्छामीतिपुनःपुनः ॥ १० ॥ तामथप्रत्युवाचेदमीशानोवदतांवरः ॥ पंचतेपतयोभद्रेभविष्यंतीतिभारतः ॥ ११ ॥ एवमुक्तानतःकन्यादेवंवरदमब्रवीत् ॥ एकमिच्छाम्यहंदेवत्वत्प्रसादात्पतिंप्रभो ॥ १२ ॥ पुनरेवाब्रवीद्देवइदंवचनमुत्तमं ॥ पंचकृत्वस्त्वयाद्युक्तःपतिंदेहीत्यहंपुनः ॥ १३ ॥ देहमन्यंगतायास्तेयथोक्तंतद्भविष्यति ॥ द्रुपदस्यकुलेजज्ञेसाकन्यादेवरूपिणी ॥ १४ ॥

न: प्रागेवाजगामेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अपीतिकोमलामंत्रणे ॥ ४ ॥ ५ ॥ विलग्नमध्याकृशमध्या ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

पार्षतीपार्षतदुहिता ॥ १५ ॥ १६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गतेइति ॥ १ ॥ सोमाश्रयःचंद्रधरोरुद्रःतस्यस्थानंसोमाश्रयायणं ॥ २ ॥ ३ ॥ उल्मुकंज्वलत्काष्ठं ॥ ४ ॥ ५ ॥ बलवत्अतिशायितं ॥ ६ ॥ ७ ॥ पूर्वरात्रागमेषुपश्चिमायांदिशिअर्धास्तमितार्कमंडलरूपायासंध्यासं

निर्दिष्टाभवतांपत्नीकृष्णापार्षत्यनिंदिता ॥ पांचालनगरेतस्मान्निवसध्वंमहाबलाः ॥ सुखिनस्तामनुप्राप्यभविष्यथनसंशयः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वामहाभागःपांडवान्सपितामहः ॥ पार्थानामंत्र्यकुंतींचप्रातिष्ठतमहातपाः ॥ १६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिद्रौपदीजन्मांतरकथनेऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच गतेभगवतिव्यासेपांडवाहृष्टमानसाः ॥ तेप्रतस्थुःपुरस्कृत्यमातरंपुरुषर्षभाः ॥ १ ॥ आमंत्र्यब्राह्मणंपूर्वमभिवाद्यानुमान्यच ॥ समैरुदङ्मुखैर्मार्गैर्यथोद्दिष्टंपरंतपाः ॥ २ ॥ तेत्वगच्छन्नहोरात्रात्तीर्थंसोमाश्रयायणं ॥ आसेदुःपुरुषव्याघ्रागंगायांपांडुनंदनाः ॥ ३ ॥ उल्मुकंतुसमुद्यम्यतेषामग्रेधनंजयः ॥ प्रकाशार्थंययौतत्ररक्षार्थंचमहारथः ॥ ४ ॥ तत्रगंगाजलेरम्येविविक्तेक्रीडयन्स्त्रियः ॥ ईर्ष्युर्गंधर्वराजोवैजलक्रीडामुपागतः ॥ ५ ॥ शब्दंतेषांसशुश्रावनदींसमुपसर्पतां ॥ तेनशब्देनचाविष्टश्चुक्रोधबलवद्बली ॥ ६ ॥ सदृष्ट्वापांडवांस्तत्रसहमात्रापरंतपान् ॥ विस्फारयन्धनुर्घोरमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ संध्यासंरज्यतेघोरापूर्वरात्रागमेषुया ॥ अशीतिभिर्लवैर्हीनंतन्मुहूर्तंप्रचक्षते ॥ ॥ ८ ॥ विहितंकामचाराणांयक्षगंधर्वरक्षसां ॥ शेषमन्यन्मनुष्याणांकर्मचारेषुवैस्मृतं ॥ ९ ॥ लोभात्प्रचारंचरतस्तासुवेलासुवैनरान् ॥ उपक्रांतान्निगृह्णीमोराक्षसैःसहबालिशान् ॥ १० ॥ अतोरात्रौप्राप्नुवतोजलंब्रह्मविदोजनाः ॥ गर्हयंतिनरान्सर्वान्बलस्थान्नृपतीनपि ॥ ११ ॥ आरात्तिष्ठतमामत्स्वंसमीपमुपसर्पत ॥ कस्मान्मांनाभिजानीतप्राप्तंभागीरथीजलं ॥ १२ ॥ अंगारपर्णंगंधर्वंवित्तमांस्वबलाश्रयं ॥ अहंहिमानीचेर्ष्युश्चकुबेरस्यप्रियःसखा ॥ १३ ॥ अंगारपर्णमित्येवंख्यातंचेदंवनंमम ॥ अनुगंगंचरन्कामांश्चित्रंयत्ररमाम्यहं ॥ १४ ॥

रज्यतेरक्ताभवतितस्यांमुहूर्तंप्रस्थानकालंअशीतिभिर्लवैर्निमेषार्धैर्हीनंप्रचक्षते ॥ ८ ॥ तदेवमुहूर्तंयक्षादीनांकर्मचारेषुविहितंअन्यन्मनुष्याणांकर्मचारेषुस्मृतमित्यन्वयः संध्यायामशीतिलवोपरिरात्रौयक्षादीनामेवसंचारकालः अन्यदहर्मनुष्याणामित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ जलंप्राप्नुवतोनरान् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

ननंहसाःशृंगिणोवानचदेवांजनस्रजः कुबेरस्ययथोष्णीषंकिंमांसमुपसर्पथेतिप्राचीनःपाठोदेवबोधादिभिर्व्याख्यातत्वात् · हसंतिविकसंतितेहसाः नमंतोहसाःयेषांतेनंहसाः भक्तानुग्राहकादेवाःसर्वत्राप्रति
हतगतयस्तेभवंतोन भूचरत्वात् कौणपाइतिपाठेतुराक्षसाःकरालाकृतयोयूयंन रम्याकृतित्वात् नकुलसाइतिपाठेपिसएवार्थः कुलंस्यंतिअंतंनयंतितेकुलसाः कुलकंटकाइत्यर्थः शृंगिणःकापालिकाः
आभिचारिकावीरसाधनादिपरास्तेपिनिशीथेजलप्रवेशार्हाःनचशृंगकपालादितच्चिन्हंयुष्मासुदृश्यते नचदेवांजनस्रजः देवानांसंबंधीनिअंजनादीनिदिव्यदृष्टिप्रदानिस्रजश्चआकाशादिगतिप्रदायेषुसंति
तेगंधर्वयक्षादयः उल्मुकधारित्वात् जलेशब्दकरत्वाच्चयक्षादिसंघविदामप्यज्ञातत्वात् कुबेरस्यउष्णीषमिवोष्णीषंशिरोमंडनभूतंसंतंमांकिंसमनुसर्पथहेलयाउपयाथ .यद्वाकुबेरस्यकुत्सितशरीरस्यंहीनश

नकौणपाःशृंगिणोवानदेवानचमानुषाः॥इदंसमुपसर्पंतितत्किंसमनुसर्पथ॥१५॥ अर्जुनउवाच समुद्रेहिमवत्पार्श्वेनद्यामस्यांचदुर्मते॥रात्राव
हनिसंध्यायांकस्यगुप्तःपरिग्रहः॥१६॥ भुक्तोवाप्यथवाऽभुक्तोरात्रावहनिखेचर॥नकालनियमोह्यस्तिगंगांप्राप्यसरिद्वरां॥१७॥ वयंचशक्तिसंपन्ना
अकालेत्वामधृष्णुम॥अशक्ताहिरणेक्रूरयुष्मानर्चंतिमानवाः॥ १८ ॥ पुराहिमवतश्चैषाहेमशृंगाद्विनिःसृता॥ गंगागत्वासमुद्रांभःसप्तधासमपद्यत॥
॥१९॥गंगांचयमुनांचैवप्लक्षजातांसरस्वतीं॥रथस्थांसरयूंचैवगोमतींगंडकींतथा॥ २०॥ अपर्युषितपापास्तेनदीःसप्तपिबंतिये॥इयंभूत्वाचैकवप्रा
शुचिराकाशगापुनः॥२१॥ देवेषुगंगागंधर्वप्राप्नोत्यलकनंदतां॥ तथापितॄन्वैतरणीदुस्तरापापकर्मभिः॥ गंगाभवतिवैप्राप्यकृष्णद्वैपायनोऽब्रवीत्॥
॥२२॥असंबाधादेवनदीस्वर्गसंपादनीशुभा॥कथमिच्छसितांरोद्धुंनैषधर्मःसनातनः॥२३॥अनिवार्यमसंबाधंतववाचाकथंवयं॥नस्पृशेमयथाका
मंपुण्यंभागीरथीजलं॥२४॥ वैशंपायनउवाच अंगारपर्णस्तच्छ्रुत्वाक्रुद्धआनम्यकार्मुकं॥मुमोचबाणान्निशितानहीनाशीविषानिव॥२५॥ उ
ल्मुकंभ्रामयंस्तूर्णंपांडवश्चर्मचोत्तरं॥व्यपोहतशरांस्तस्यसर्वानेवधनंजयः॥२६॥ अर्जुनउवाच बिभीषिकावैगंधर्वनास्त्रज्ञेषुप्रयुज्यते॥अस्त्रज्ञे
षुप्रयुक्तेयंफेनवत्प्रविलीयते॥२७॥मानुषानतिगंधर्वान्सर्वान्गंधर्वलक्षये॥तस्मादस्त्रेणदिव्येनयोत्स्येहंनतुमायया॥२८॥ पुरास्त्रमिदमाग्नेयंप्रादात्कि
लबृहस्पतिः॥भरद्वाजायगंधर्वगुरुर्मान्यःशतक्रतोः॥२९॥ भरद्वाजादग्निवेश्यअग्निवेश्याद्गुरुर्मम॥साध्विदंमह्यमददद्द्रोणोब्राह्मणसत्तमः॥३०॥

केःयथाउष्णीषंयःकश्चित्हेलयाउपसर्पतिनद्वन्मांकथंजानीथेत्यर्थः ॥१५॥ यत्तुरात्रौजलंनस्प्रष्टव्यमित्युक्तंतत्राह समुद्रेइति ॥१६॥१७॥ अहंहिमानीत्युक्तंतत्राह वयमिति अधृष्णुमधर्षितवंतः ॥१८॥
सप्तधावस्वोकसारानलिनीपावनीसीताचक्षुःसिंधुरलकनंदेतिसप्तधागत्वासमुद्रांभःसमपद्यतेतियोजना ॥ १९ ॥ २० ॥ अपर्युषितपापाःनिःशेषितपापाः एकंआकाशरूपंवप्रंतटंयस्याःसा तटंवप्रमिति
मेदिनी ॥ २१ ॥ २२ ॥ असंबाधानिःसंकटा इतरनदीवत्प्राटृषिरजस्वलात्वेनक्षणमप्यस्पृश्यत्वंनप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ अहीन्सर्पान्आशीविषान्विषदंष्ट्रान् ॥ २५ ॥ चर्मच्छत्राकारंआयुध
पातत्राणं व्यपोहतअपसारितवान् ॥ २६ ॥ २७ ॥ मानुषानतिमानुषाधिकान्लक्षयेऽतोदिव्येनास्त्रेणयोत्स्ये ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ विप्लुतंरथाच्च्युतं अतएवप्रमूढं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ स्त्रीनाथोरक्षितायस्यतं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अंगारवद्भास्वरंदुःस्पर्शंचपर्णंवाहनंरथोयस्यसोंगारपर्णस्तस्यभावस्तत्तां ॥ ॥ ३८ ॥ लाभंलाभवत्सुखदंसखायं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ संभृतार्जितातपसा ॥ ४१ ॥ प्राणैर्योजयेन् नहन्यात् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ यदिद्रि तत्धर्मिस्वरूपंपश्येत् यादृशंयद्धर्मविशिष्टंसामान्यतोवि

वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वापांडवःक्रुद्धोगंधर्वायमुमोचह ॥ प्रदीप्तमस्त्रमाग्नेयंददाहास्यरथंतुतत् ॥ ३१ ॥ विरथंविप्लुतंतंतुसगंधर्वंमहाबलः ॥ अस्त्रतेजः प्रमूढंचप्रपतंतमवाङ्मुखं ॥ ३२ ॥ शिरोरुहेषुजग्राहमाल्यवत्सुधनंजयः ॥ भ्रातृन्प्रतिचकर्षाथसोऽस्त्रपातादचेतसं ॥ ३३ ॥ युधिष्ठिरंतस्यभार्याप्रपेदेशर णार्थिनी ॥ नाम्नाकुंभीनसीनामपतित्राणमभीप्सती ॥ ३४ ॥ गंधर्व्युवाच त्रायस्वमांमहाभागपतिंचेमंविमुंचमे ॥ गंधर्वींशरणंप्राप्तानाम्नाकुंभीन सीप्रभो ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरउवाच युद्धेजितंयशोहीनंस्त्रीनाथमपराक्रमं ॥ कोनिहन्याद्रिपुंतातमुंचेमंरिपुसूदन ॥ ३६ ॥ अर्जुनउवाच जीवितं प्रतिपद्यस्वगच्छगंधर्वमाशुचः ॥ प्रदिशत्यभयंतेऽद्यकुरुराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३७ ॥ गंधर्वउवाच जितोऽहंपूर्वकंनाममुंचाम्यंगारपर्णतां ॥ नचश्लाघे बलेनांगननाम्नाजनसंसदि ॥ ३८ ॥ साध्विमंलब्धवाँल्लाभंयोऽहंदिव्यास्त्रधारिणं ॥ गांधर्व्यामाययेच्छामिसंयोजयितुमर्जुनं ॥ ३९ ॥ अस्त्राग्निनाविचित्रो ऽयंदग्धोमेरथउत्तमः ॥ सोऽहंचित्ररथोभूत्वानाम्नादग्धरथोभवं ॥ ४० ॥ संभृताचैवविद्येयंतपसेहमयापुरा ॥ निवेदयिष्येतामद्यप्राणदायमहात्मने ॥ ४१ ॥ संस्तंभयित्वातरसाजितंशरणमागतं ॥ योरिपुंयोजयेत्प्राणैःकल्याणंकिंनसोऽर्हति ॥ ४२ ॥ चाक्षुषीनामविद्येयंयांसोमायददौमनुः ॥ ददौसविश्वावसवे ममविश्वावसुर्ददौ ॥ ४३ ॥ सेयंकापुरुषंप्राप्तागुरुदत्ताप्रणश्यति ॥ आगमोऽस्यामयाप्रोक्तोवीर्यंप्रतिनिबोधमे ॥ ४३ ॥ यच्चक्षुषाद्रष्टुमिच्छेत्त्रिषुलोकेषु किंचन ॥ तत्पश्येद्यादृशंचेच्छेत्तादृशंद्रष्टुमर्हति ॥ ४४ ॥ एकपादेनषण्मासान्स्थितोविद्यांलभेदिमां ॥ अनुनेष्याम्यहंविद्यांस्वयंतुभ्यंव्रतेकृते ॥ ४६ ॥ विद्य यात्यनयाराजन्वयंनृभ्योविशेषिताः ॥ अविशिष्टाश्चदेवानामनुभावप्रदर्शिनः ॥ ४७ ॥ गंधर्वजानामश्वानामहंपुरुषसत्तम ॥ भ्रातृभ्यस्तवतुभ्यंचपृथग्दा ताशतंशतं ॥ ४८ ॥ देवगंधर्ववाहास्तेदिव्यवर्णामनोजवाः ॥ क्षीणाक्षीणाभवंत्येतेनहीयंतेचरंहसः ॥ ४९ ॥

शेषतश्चसर्वंसर्वावस्थंवस्तुसर्वदास्वसंकल्पानुसारेणपश्येदित्यर्थः ॥ ४५ ॥ अनुनेष्यामिपश्चात्प्रापयिष्यामि ॥ ४६ ॥ विशेषिताःविशिष्टाः अविशिष्टास्तुल्याः अनुभावस्यआकाशगमनादृश्यत्वादेः प्रद र्शिनःदर्शनशीलाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ क्षीणाश्चअक्षीणाश्चक्षीणाक्षीणाः वृद्धास्तरुणावाएतेनभवंति रंहसोवेगाच्चनहीयंतेइतिनकारानुषंगेणयोज्यं क्षीणाःक्षीणाइतिपाठेसमर्थाःसमर्थाइत्यर्थः ऐश्वर्यार्थस्य क्षयतेःकर्तरिनिष्ठायांदैर्घ्यंणत्वंच एतेरंहसोवेगातिशयान्नहीयंतेअपितुअधिकमधिकंसमर्थाभवंतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥

अश्वोत्पत्तिमाहचतुर्भिः पुरेति ॥ ५० ॥ भागीकृतः शीर्णत्वादनेकधाभूतोवज्रभागस्तेषुतेषुस्थानेषुदेवैरुपास्यते स्थानान्येवसामान्यतोविशेषतश्चाह लोकेइति यशोधनंउत्कृष्टंस्पृहणीयंसैववज्रतनुः व ज्रस्यस्वरूपं सैवेतिविधेयलिंगापेक्षयास्त्रीत्वं तत्रेपयसिदध्यानयतिसावैश्वदेव्यामिक्षेतिवत् ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणस्यपाणिःहविःप्रदत्वात्वज्रः इतरेषामार्त्विज्याभावेनहविःप्रक्षेपानर्हत्वात् अतःसदेवैरुपास्य ते रथोहिदेवब्राह्मणद्विषांनाशहेतुत्वाद्वज्रंदेवोपास्यं दानकर्मणोरपिब्रह्मक्षत्रप्रीतिकरत्वाद्वज्रत्वं तेनवज्रवंतोब्राह्मणादयोदेवैरुपजीव्यंतइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ प्रकृतेकिमायातंतदाह क्षत्रेति क्षत्रवज्रंरथःतस्य

पुराकृतंमहेंद्रस्यवज्रंवृत्रनिबर्हणं ॥ दशधाशतधाचैवतच्छीर्णंवृत्रमूर्धनि ॥ ५० ॥ ततोभागीकृतोदेवैर्वज्रभागउपास्यते ॥ लोकेयशोधनंकिंचित्सैवव ज्रतनुःस्मृता ॥ ५१ ॥ वज्रपाणिर्ब्राह्मणःस्यात्क्षत्रंवज्ररथंस्मृतं ॥ वैश्यावैदानवज्राश्चकर्मवज्रायवीयसः ॥ ५२ ॥ क्षत्रवज्रस्यभागेनअवध्यावाजिनः स्मृताः ॥ रथांगंवडवासूतेशूराश्चाश्वेषुयेमताः ॥ ५३ ॥ कामवर्णाःकामजवाःकामतःसमुपस्थिताः ॥ इतिगंधर्वजाःकामंपूरयिष्यंतिमेहयाः ॥ ५४ ॥ अ र्जुनउवाच यदिप्रीतेनमेदत्तंसंशयेजीवितस्यवा ॥ विद्याधनंश्रुतंवाऽपिनतद्गंधर्वरोचये ॥ ५५ ॥ गंधर्वउवाच संयोगोवैप्रीतिकरोमहत्सुप्रतिदृश्य ते ॥ जीवितस्यप्रदानेनप्रीतोविद्यांददामिते ॥ ५६ ॥ त्वत्तोऽप्यहंग्रहीष्यामिअस्त्रमाग्नेयमुत्तमं ॥ तथैवयोग्यंबीभत्सोचिरायभरतर्षभ ॥ ५७ ॥ अर्जुनउ वाच त्वत्तोऽस्त्रेणवृणोम्यश्वान्संयोगःशाश्वतोऽस्तुनौ ॥ सखेतद्ब्रूहिगंधर्वयुष्मभ्योयद्भयंभवेत् ॥ ५८ ॥ कारणंब्रूहिगंधर्वकिंतद्येनस्मधर्षिताः ॥ यांतो वेदविदःसर्वेसंतोरात्रावरिंदमाः ॥ ५९ ॥ गंधर्वउवाच अनग्नयोऽनाहुतयोनचविप्रपुरस्कृताः ॥ यूयंततोधर्षिताःस्थमयावैपांडुनंदनाः ॥ ६० ॥ य क्षराक्षसगंधर्वाःपिशाचोरगदानवाः ॥ विस्तरंकुरुवंशस्यधीमंतःकथयंतिते ॥ ६१ ॥ नारदप्रभृतीनांतुदेवर्षीणांमयाश्रुतं ॥ गुणान्कथयतांवीरपूर्वेषांतव धीमतां ॥ ६२ ॥ स्वयंचापिमयादृष्टश्चरंतासागरांबरां ॥ इमांवसुमतींकृत्स्नांप्रभावःसुकुलस्यते ॥ ६३ ॥ वेदेधनुषिचाचार्यमभिजानामितेऽर्जुन ॥ विश्रुं तंत्रिषुलोकेषुभारद्वाजंयशस्विनं ॥ ६४ ॥

भागेनअंशत्वेन अवध्याः अवधिभूताः वाजिनोवेगवंतःरथस्यवज्रत्वेअश्वोत्कर्षएवमुख्यंकारणंनध्वजादिकमित्यर्थः रथांगंरथचालकं वडवाअश्वा येशूरास्तेचरथांगं रथिनातुल्योश्वइत्यर्थः ॥ ५३ ॥ स्वीयेष्वश्वेषुविशेषमाह कामेति गंधर्वजाःगंधर्वलोकजाः ॥ ५४ ॥ प्रीतेनदत्तमपिप्रतिप्रदानमंतरेणनरोचये ददातिप्रतिगृह्णातिगुह्यमाख्यातिपृच्छति भुंक्तेभोजयतेचैवषड्विधंप्रीतिलक्षणमित्युक्तेः अन्य थाकृणित्वंममस्यादितिभावः पक्षांतरेतुममयशोहानिः ॥ ५५ ॥ आद्यंपक्षमादत्ते संयोगइत्यादिना ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ युष्मभ्यःयुष्मत्तः यत्यस्माद्भेतोः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ अनग्नयःदारहीनत्वात् अनाहु तयः समादनत्वात् आश्रमविशेषहीनोऽब्राह्मणोधर्षणीयइत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ मनोबुद्धिमनःसहितांबुद्धिसंकल्पनिश्चयौ भावितात्मनांशोधितचित्तानां ॥ ६७ ॥ बाहुद्रविणंबाहुबलं ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ कामवृत्तःकृतदारः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

धर्मवायुंचशक्रंचविजानाम्यश्विनौतथा ॥ पांडुंचकुरुशार्दूलपडेतान्कुरुवर्धनान् ॥ पितॄनेतानहंपार्थदेवमानुषसत्तमान् ॥ ६५ ॥ दिव्यात्मानोमहात्मानः सर्वशस्त्रभृतांवराः ॥ भवंतोभ्रातरःशूराःसर्वेसुचरितव्रताः ॥ ६६ ॥ उत्तमांचमनोबुद्धिंभवतांभावितात्मनां ॥ जानन्नपिचवःपार्थकृतवानिहधर्षणां ॥ ६७ ॥ स्वीसकाशेचकौरव्यनपुमान्क्षंतुमर्हति ॥ धर्षणामात्मनःपश्यन्बाहुद्रविणमाश्रितः ॥ ६८ ॥ नक्तंचबलमस्माकंभूयएवाभिवर्धते ॥ यतस्ततोमां कौंतेयसदारंमन्युराविशत् ॥ ६९ ॥ सोऽहंत्वयेहविजितःसंख्येतापत्यवर्धन ॥ येनतेनेहविधिनाकीर्त्यमानंनिबोधमे ॥ ७० ॥ ब्रह्मचर्यपरोधर्मःसचापिनियतस्त्वयि ॥ यस्मात्तस्मादहंपार्थरणेऽस्मिविजितस्त्वया ॥ ७१ ॥ यस्तुस्यात्क्षत्रियःकश्चित्कामवृत्तःपरंतप ॥ नक्तंचयुधियुध्येतनसजीवेत्कथंचन ॥ ७२ ॥ यस्तुस्यात्कामवृत्तोऽपिपार्थब्रह्मपुरस्कृतः ॥ जयेन्नक्तंचरान्सर्वान्सपुरोहितधूर्गतः ॥ ७३ ॥ तस्मात्तापत्ययत्किंचिन्नृणांश्रेयइहेप्सितं ॥ तस्मिन्कर्मणियोक्तव्यादांतात्मानःपुरोहिताः ॥ ७४ ॥ वेदेषडंगेनिरताःशुचयःसत्यवादिनः ॥ धर्मात्मानःकृतात्मानःस्युर्नृपाणांपुरोहिताः ॥ ७५ ॥ जयश्चनियतोराज्ञःस्वर्गश्चतदनंतरं ॥ यस्यस्याद्धर्मविद्वाग्मीपुरोधाःशीलवान्शुचिः ॥ ७६ ॥ लाभंलब्धुमलब्धुंवालब्धंवापरिरक्षितुं ॥ पुरोहितंप्रकुर्वीतराजागुणसमन्वितं ॥ ७७ ॥ पुरोहितमतेतिष्ठेद्यइच्छेद्भूतिमात्मनः ॥ प्राप्तुंवसुमतींसर्वांसर्वशःसागरांबरां ॥ ७८ ॥ नहिकेवलशौर्येणतापत्याभिजनेनच ॥ जयेदब्राह्मणःकश्चिद्भूमिंभूमिपतिःक्वचित् ॥ ७९ ॥ तस्मादेवंविजानीहिकुरूणांवंशवर्धन ॥ ब्राह्मणप्रमुखंराज्यंशक्यंपालयितुंचिरं ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिगंधर्वपराभवेसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच तापत्यइतियद्वाक्यमुक्तवानसिमामिह ॥ तदहंज्ञातुमिच्छामितापत्यार्थंविनिश्चितं ॥ १ ॥ तपतीनामकाचैषातामत्यायत्कृतेवयं ॥ कौंतेयाहिवयंसाधोतत्त्वमिच्छामिवेदितुं ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसगंधर्वःकुंतीपुत्रंधनंजयं ॥ विश्रुतंत्रिषुलोकेषुश्रावयामासवैकथां ॥ ३ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ लाभंलब्धुमलब्धंधनं ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पुरोहितप्रसादादेवतापत्यत्वंख्यापयितुंतापत्येतिसंबोधनंकृतंतदर्थंपृच्छति तापत्यइति तापत्यार्थंतापत्यपदार्थं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ धिष्ण्येनमंडलेन ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ संप्रदानंदानमात्रं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ सुहृदांदुर्हृदामपिमध्येश्रीमान् ॥ १९ ॥ २० ॥

गंधर्वउवाच हंततेकथयिष्यामिकथामेतांमनोरमां ॥ यथावदखिलांपार्थसर्वबुद्धिमतांवर ॥ ४ ॥ उक्तवानस्मियेनत्वांतापत्यइतियद्वचः ॥ तत्तेऽहंकथ यिष्यामिशृणुष्वैकमनाभव ॥ ५ ॥ यएषदिविधिष्ण्येननाकंव्याप्नोतितेजसा ॥ एतस्यतपतीनामबभूवसदृशीसुता ॥ ६ ॥ विवस्वतोवैदेवस्यसाविच्यवर जाविभो ॥ विश्रुतात्रिषुलोकेपुतपतीतपसायुता ॥ ७ ॥ नदेवीनासुरीचैवनयक्षीनचराक्षसी ॥ नाप्सरानचगंधर्वीतथारूपेणकाचन ॥ ८ ॥ सुविभक्तान वद्यांगीस्वसितायतलोचना ॥ स्वाचाराचैवसाध्वीचसुवेषाचैवभामिनी ॥ ९ ॥ नतस्याःसदृशंकंचित्त्रिषुलोकेषुभारत ॥ भर्तारंसवितामेनेरूपशीलगुणश्रु तैः ॥ १० ॥ संप्राप्तयौवनांपश्यन्देयांदुहितरंतुतां ॥ नोपलेभेततःशांतिंसंप्रदानंविचिंतयन् ॥ ११ ॥ अथर्क्षपुत्रःकौंतेयकुरूणामृषभोबली ॥ सूर्यमाराधया मासनृपःसंवरणस्तदा ॥ १२ ॥ अर्घ्यमाल्योपहाराद्यैर्गंधैश्चनियतःशुचिः ॥ नियमैरुपवासैश्चतपोभिर्विविधैरपि ॥ १३ ॥ शुश्रूषुरनहंवादीशुचिःपौरवनंद न ॥ अंशुमंतंसमुद्यंतंपूजयामासभक्तिमान् ॥ १४ ॥ ततःकृतज्ञंधर्मज्ञंरूपेणासदृशंभुवि ॥ तपत्याःसदृशंमेनेसूर्यःसंवरणंपतिं ॥ १५ ॥ दातुमैच्छत्ततःकन्यां तस्मैसंवरणायतां ॥ नृपोत्तमायकौरव्यविश्रुताभिजनायच ॥ १६ ॥ यथाहिदिविदीप्तांशुःप्रभासयतितेजसा ॥ तथाभुविमहीपालोदीप्त्यासंवरणोऽभव त् ॥ १७ ॥ यथाऽर्चयंतिचादित्यमुद्यंतंब्रह्मवादिनः ॥ तथासंवरणंपार्थब्राह्मणावरजाःप्रजाः ॥ १८ ॥ ससोममतिकांतत्वादादित्यमतितेजसा ॥ बभूवनृप तिःश्रीमान्सुहृदांदुर्हृदामपि ॥ १९ ॥ एवंगुणस्यनृपतेस्तथावृत्तस्यकौरव ॥ तस्मैदातुंमनश्चक्रेतपतींतपनःस्वयं ॥ २० ॥ सकदाचिदथोराजाश्रीमानमितवि क्रमः ॥ चचारमृगयांपार्थपर्वतोपवनेकिल ॥ २१ ॥ चरतोमृगयांतस्यक्षुत्पिपासासमन्वितः ॥ ममारराज्ञःकौंतेयगिरावप्रतिमोहयः ॥ २२ ॥ समृताश्व श्चरन्पार्थपद्भ्यामेवगिरौनृपः ॥ ददर्शासदृशींलोकेकन्यामायतलोचनां ॥ २३ ॥ सएकएकामासाद्यकन्यांपरबलार्दनः ॥ तस्थौनृपतिशार्दूलःपश्यन्नविचले क्षणः ॥ २४ ॥ सहितांतर्कयामासरूपतोनृपतिःश्रियं ॥ पुनःसंतर्कयामासरवेर्भ्रष्टामिवप्रभां ॥ २५ ॥ वपुषावर्चसाचैवशिखामिवविभावसोः ॥ प्रसन्न त्वेनकांत्याचचंद्ररेखामिवामलां ॥ २६ ॥ गिरिपृष्ठेतुसायस्मिन्स्थितास्वसितलोचना ॥ विभ्राजमानाशुशुभेप्रतिमेवहिरण्मयी ॥ २७ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ क्षुपःगुल्मः ह्रस्वशाखाशिफःक्षुपइत्यमरः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ मत्तेवकाशतइंतिमत्तकाशिनी ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

तस्याऱूपेणसगिरिर्वेषेणचविशेषतः ॥ ससवृक्षक्षुपलतोहिरण्मयइवाभवत् ॥ २८ ॥ अवमेनेचतांदृष्ट्वासर्वलोकेषुयोषितः ॥ अवाप्तंचात्मनोमेनेसराजा चक्षुषःफलं ॥ २९ ॥ जन्मप्रभृतियत्किंचिद्दृष्टवान्समहीपतिः ॥ रूपंनसदृशंतस्यास्तर्कयामासकिंचन ॥ ३० ॥ तयाबद्धमनश्चक्षुःपाशैर्गुणमयैस्तदा ॥ नच चालततोदेशाद्बुबुधेनचकिंचन ॥ ३१ ॥ अस्यानूनंविशालाक्ष्याःसदेवासुरमानुषं ॥ लोकंनिर्मथ्यधात्रेदंरूपमाविष्कृतंकृतं ॥ ३२ ॥ एवंसंतर्कयामासरूप द्रविणसंपदा ॥ कन्यामसदृशींलोकेनृपःसंवरणस्तदा ॥ ३३ ॥ तांचदृष्ट्वैवकल्याणींकल्याणाभिजनोनृपः ॥ जगाममनसाचिंतांकामबाणेनपीडितः ॥ ॥ ३४ ॥ दह्यमानःसतीव्रेणनृपतिर्मन्मथाग्निना ॥ अप्रगल्भांप्रगल्भस्तांतदोवाचमनोहरां ॥ ३५ ॥ काऽसिकस्यासिरंभोरुकिमर्थंचेहतिष्ठसि ॥ कथंचनि- र्जनेऽरण्येचरस्येकाशुचिस्मिते ॥ ३६ ॥ त्वंहिसर्वानवद्यांगीसर्वाभरणभूषिता ॥ विभूषणमिवैतेषांभूषणानामभीप्सितं ॥ ३७ ॥ नदेवींनासुरींचैवनयक्षीं नचराक्षसीं ॥ नचभोगवतींमन्येनगंधर्वींनमानुषीं ॥ ३८ ॥ याहिदृष्टामयाकाश्चिच्छ्रुतावाऽपिवरांगनाः ॥ नतासांसदृशींमन्येत्वामहंमत्तकाशिनि ॥ ३९ ॥ दृष्ट्वैवचारुवदनेचंद्रात्कांततरंतव ॥ वदनंपद्मपत्राक्षंमांमथ्नातीवमन्मथः ॥ ४० ॥ एवंतांसमहीपालोबभाषेनतुसातदा ॥ कामार्त्तंनिर्जनेरण्येप्रत्यभाषत किंचन ॥ ४१ ॥ ततोलालप्यमानस्यपार्थिवस्यायतेक्षणा ॥ सौदामिनीवचाभ्रेषुतत्रैवांतरधीयत ॥ ४२ ॥ तामन्वेष्टुंसनृपतिःपरिचक्रामसर्वतः ॥ वनंवन जपत्राक्षींभ्रमन्नुन्मत्तवत्तदा ॥ ४३ ॥ अपश्यमानःसतुतांबहुतत्रविलप्यच ॥ निश्चेष्टःपार्थिवश्रेष्ठोमुहूर्त्तंसव्यतिष्ठत ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदि पर्वणिचैत्ररथपर्वणितपत्युपाख्यानेएकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गंधर्वउवाच अथतस्यामदृश्यायांनृपतिः काममोहितः ॥ पातनःशत्रुसंघानांपपातधरणीतले ॥ १ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमावथसाचारुहासिनी ॥ पुनःपीनायतश्रोणीदर्शयामासतंनृपं ॥ २ ॥ अथाः बभाषेकल्याणीवाचामधुरयानृपं ॥ तंकुरूणांकुलकरंकामाभिहतचेतसं ॥ ३ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंतपतीप्रहसन्निव ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठभद्रंतेनत्वमर्हस्यरिंदम ॥ ४ ॥ मोहंनृपतिशार्दूलगंतुमाविष्कृतःक्षितौ ॥ एवमुक्तोऽथनृपतिर्वाचामधुरयातदा ॥ ५ ॥

॥ ४२ ॥ वनजपत्राक्षींजलजपत्राक्षीं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०एकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१७१॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथेति ॥१॥२॥३॥ प्रहसन्अन्यइव ॥ ४॥ आविष्कृतःप्रख्यातःस्त्रीलिंगपाठेतुआविर्भूतास्मि ॥५॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रजहंतिप्रजहति ॥ ८ ॥ अनाक्रंदेअत्रातरिकाले आक्रंदःक्रंदनेव्हानेमित्रदारुणयुद्धयोः त्रातर्यपिचपुंसिस्यादितिमेदिनी ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ रोचतेरुचिर्भवति

ददर्शविपुलश्रोणींतामेवाभिमुखेस्थितां ॥ अथतामसितापांगीमाबभाषेसपार्थिवः ॥ ६ ॥ मन्मथाग्निपरीतात्मासंदिग्धाक्षरयागिरा ॥ साधुत्वमसिता पांगिकामार्तमत्तकाशिनि ॥ ७ ॥ भजस्वभजमानंमांप्राणाहिप्रजहंतिमां ॥ त्वदर्थंहिविशालाक्षिमामयंनिशितैःशरैः ॥ ८ ॥ कामःकमलगर्भाभेप्रतिवि ध्यन्नशाम्यति ॥ दष्टमेवमनाक्रंदेभद्रेकाममहाहिना ॥ ९ ॥ सात्वंपीनायतश्रोणीमामाप्नुहिवरानने ॥ त्वदधीनाहिमेप्राणाःकिन्नरोद्गीतभाषिणि ॥ १० ॥ चारुसर्वांनवद्यांगिपद्मेंदुप्रतिमानने ॥ नत्वहंत्वदृतेभीरुशक्ष्यामिखलुजीवितुं ॥ ११ ॥ कामःकमलपत्राक्षिप्रतिविध्यतिमामयं ॥ तस्मात्कुरुविशालाक्षिं मय्यनुक्रोशमंगने ॥ १२ ॥ भक्तंमामसितापांगिनपरित्यक्तुमर्हसि ॥ त्वंहिमांप्रीतियोगेनत्रातुमर्हसिभाविनि ॥ १३ ॥ त्वद्दर्शनकृतस्नेहंमनश्चलतिमेभृशं ॥ नत्वांदृष्ट्वापुनरन्यांद्रष्टुंकल्याणिरोचते ॥ १४ ॥ प्रसीदवशगोऽहंतेभक्तंमांभजभाविनि ॥ दृष्ट्वैवत्वांवरारोहेमन्मथोभृशमंगने ॥ १५ ॥ अंतर्गतंविशालाक्षि विध्यतिस्मपतत्रिभिः ॥ मन्मथाग्निसमुद्भूतंदाहंकमललोचने ॥ १६ ॥ प्रीतिसंयोगयुक्ताभिरद्भिःप्रह्लादयस्वमे ॥ पुष्पायुधंदुराधर्षंप्रचंडशरकार्मुकं ॥ १७ ॥ त्वद्दर्शनसमुद्भूतंविध्यंतंदुःसहैःशरैः ॥ उपशामयकल्याणिआत्मदानेनभाविनि ॥ १८ ॥ गांधर्वेणविवाहेनमामुपैहिवरांगने ॥ विवाहानांहिरंभोरुगांध र्वःश्रेष्ठउच्यते ॥ १९ ॥ तपत्युवाच नाहमीशात्मनोराजन्कन्यापितृमतीह्यहं ॥ मयिचेदस्तितेप्रीतिर्याचस्वपितरंमम ॥ २० ॥ यथाहितेमयाप्राणाः संगृहीतानरेश्वर ॥ दर्शनादेवभूयस्त्वंतथाप्राणान्ममाहरः ॥ २१ ॥ नचाहमीशादेहस्यतस्मान्नृपतिसत्तम ॥ समीपंनोपगच्छामिनस्वतंत्राहियोषितः ॥ २२ ॥ काहिसर्वेषुलोकेषुविश्रुताभिजनंनृपं ॥ कन्यानाभिलषेन्नाथंभर्तारंभक्तवत्सलं ॥ २३ ॥ तस्माद्देवंगतेकालेयाचस्वपितरंमम ॥ आदित्यंप्रणिपाते नतपसानियमेनच ॥ २४ ॥ सचेत्कामयतेदातुंतवमामरिसूदन ॥ भविष्याम्यद्यतेराजन्सततंवशवर्तिनी ॥ २५ ॥ अहंहितपतीनामसावित्र्यवरजासुता ॥ अस्यलोकप्रदीपस्यसवितुःक्षत्रियर्षभ ॥ २६ ॥ इतिश्रीम० आदिपर्वणिचैत्ररथप० तपत्युपाख्यानेद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ भूयःअधिकंअहरःहृतवानसि ॥ २१ ॥ तर्हिक्रियतांसंगइतिचेत्तत्राह नचेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिआदिपर्व णिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एवमिति ॥१॥ अनुयात्रैः शिबिरगांडाद्याहर्तृभिः सहितः सानुयात्रः ॥२॥ निरस्तंतपत्यात्यक्तं ॥३॥ आगतसंभ्रमःजातभयः ॥४॥५॥ ६॥७ ॥८॥ पुंडरीकयुक्तेनसुगंधिना उशीरमूलेननिर्मितंमुकुटंदाहाप

गंधर्वउवाच एवमुक्त्वाततस्तूर्णंजगामोर्ध्वमनिंदिता॥ सतुराजापुनर्भूमौतत्रैवनिपपातह॥ १ ॥ अन्वेषमाणःसबलस्तंराजानंनृपोत्तमं ॥ अमात्यःसानुयात्रश्चतंददर्शमहावने॥ २॥ क्षितौनिपतितंकालेशक्रध्वजमिवोच्छ्रितं ॥ तंहिदृष्ट्वामहेष्वासंनिरस्तंपतितंभुवि ॥ ३ ॥ बभूवसोऽस्यसचिवःसंप्रदीप्तइवाग्निना॥ त्वरयाचोपसंगम्यस्नेहादागतसंभ्रमः॥ ४॥ तंसमुत्थापयामासनृपतिंकाममोहितं ॥ भूतलाद्भूमिपालेशंपितेवपतितंसुतं॥ ५ ॥ प्रज्ञयावयसाचैववृद्धःकीर्त्यानयेनच॥ अमात्यस्तंसमुत्थाप्यबभूवविगतज्वरः॥ ६॥ उवाचचैनंकल्याण्यावाचामधुरयोत्थितं ॥ माभैर्मनुजशार्दूलभद्रमस्तुतवानघ॥ ७॥ क्षुत्पिपासापरिश्रांतंतर्कयामासवैनृपं ॥ पतितंपातनंसंख्येशात्रवाणांमहीतले॥ ८ ॥ वारिणाचसुशीतेनशिरस्तस्याभ्यषेचयत्॥ अस्पृशन्मुकुटंराज्ञःपुंडरीकसुगंधिना॥ ९ ॥ ततःप्रत्यागतप्राणस्तद्बलंबलवान्नृपः॥ सर्वंविसर्जयामासतमेकंसचिवंविना॥ १० ॥ ततस्तस्याज्ञयाराज्ञोविप्रतस्थेमहद्बलं॥ सतुराजागिरिप्रस्थेतस्मिन्पुनरुपाविशत्॥ ११ ॥ ततस्तस्मिन्गिरिवरेशुचिर्भूत्वाकृतांजलिः॥ आरिराधयिषुःसूर्यंतस्थावूर्ध्वमुखःक्षितौ॥ १२॥ जगाममनसाचैववसिष्ठमृषिसत्तमं॥ पुरोहितममित्रघ्नंतदासंवरणोनृपः॥ १३॥ नक्तंदिनमथैकत्रस्थितेतस्मिन्जनाधिपे ॥ अथाजगामविप्रर्षिस्तदाद्वादशमेऽहनि॥ १४॥ सविदित्वैवनृपतिंतपत्याहृतमानसं॥ दिव्येनविधिनाज्ञात्वाभावितात्मामहानृषिः॥ १५॥ तथातुनियतात्मानंतंनृपंमुनिसत्तमः॥ आबभाषेसधर्मात्मातस्यैवार्थचिकीर्षया॥ १६ ॥ सतस्यमनुजेंद्रस्यपश्यतोभगवानृषिः॥ ऊर्ध्वमाचक्रमेद्रष्टुंभास्करंभास्करद्युतिः॥ १७ ॥ सहस्रांशुंततोविप्रःकृतांजलिरुपस्थितः॥ वसिष्ठोहमितिप्रीत्यासचात्मानंन्यवेदयत्॥ १८॥ तमुवाचमहातेजाविवस्वान्मुनिसत्तमं॥ महर्षेस्वागतंतेस्तुकथयस्वयथेप्सितं॥ १९॥ यदिच्छसिमहाभागमत्तःप्रवदतांवर॥ तत्तेदद्यामभिप्रेतंयद्यपिस्यात्सुदुष्करं॥ २० ॥एवमुक्तःसतेनर्षिर्वसिष्ठःप्रत्यभाषत॥ प्रणिपत्यविवस्वंतंभानुमंतंमहातपाः॥ २१॥

नयनार्थंराज्ञःशिरसिनिहितमात्रंअस्फुटत्विशीर्णं सद्यःशुष्कमभूदित्यर्थः पाठांतरेस्पृशेत्यर्थः ॥५॥ बलंसैन्यं॥१०॥ गिरिप्रस्थेशैलशिखरे॥११॥ १२॥ १३॥ द्वादशमेद्वादशसंख्ययामिते॥१४॥ दिव्येनविधिनायोगबलेन ॥१५ ॥१६॥ पश्यतःसतःपश्यतोर्थेवा ॥१७॥ १८ ॥१९ ॥२० ॥२१॥

*अस्पृशत्समुत्स्वमिति

॥२२॥विहंगमहेखेचर॥२३॥२४॥किमन्यत्श्रेष्ठं अपवर्जनात्दानात्॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ कृच्छ्रात्क्लेशात् द्वादशरात्रसाध्येसमाहितेसमाधौनियमेसमाप्तेसति॥३१॥गोपतिंसूर्यं॥३२॥३३॥

वसिष्ठउवाच यैषातेतपतीनामसाविध्यवरजासुता ॥ तांत्वांसंवरणस्यार्थेवरयामिविभावसो ॥ २२ ॥ सहिराजाबृहत्कीर्तिर्धर्मार्थविदुदारधीः ॥ युक्तःसंवरणोभर्तादुहितुस्तेविहंगम ॥ २३ ॥ इत्युक्तःसतदातेनददानीत्येवनिश्चितः ॥ प्रत्यभाषततंविप्रंप्रतिनंद्यदिवाकरः ॥ २४ ॥ वरःसंवरणोराज्ञांत्वमृषीणांवरोमुने ॥ तपतीयोषितांश्रेष्ठाकिमन्यदपवर्जनात् ॥ २५ ॥ ततःसर्वानवद्यांगींतपतींतपनःस्वयं ॥ ददौसंवरणस्यार्थेवसिष्ठायमहात्मने ॥ २६ ॥ प्रतिजग्राहतांकन्यांमहर्षिस्तपतींतदा ॥ वसिष्ठोऽथविसृष्टस्तुपुनरेवाजगामह ॥ २७ ॥ यत्रविख्यातकीर्त्तिःसकुरूणामृषभोऽभवत् ॥ सराजामन्मथाविष्टस्तद्गतेनांतरात्मना ॥ २८ ॥ दृष्ट्वाचदेवकन्यांतांतपतींचारुहासिनीं ॥ वसिष्ठेनसहायांतींसंहृष्टोऽभ्यधिकंबभौ ॥ २९ ॥ रुरुचेसाधिकंसुभ्रूरापतंतीनभस्तलात् ॥ सौदामनीवविभ्रष्टाद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥ ३० ॥ कृच्छ्राद्द्वादशरात्रेतुतस्यराज्ञःसमाहिते ॥ आजगामविशुद्धात्मावसिष्ठोभगवानृषिः ॥ ३१ ॥ तपसाराध्यवरदंदेवंगोपतिमीश्वरं ॥ लेभेसंवरणोभार्यांवसिष्ठस्यैवतेजसा ॥ ३२ ॥ ततस्तस्मिन्गिरिश्रेष्ठेदेवगंधर्वसेविते ॥ जग्राहविधिवत्पाणिंतपत्याःसनरर्षभः ॥ ३३ ॥ वसिष्ठेनाभ्यनुज्ञातस्तस्मिन्नेवधराधरे ॥ सोऽकामयतराजर्षिर्विहर्तुंसहभार्यया ॥ ३४ ॥ ततःपुरेचराष्ट्रेचवनेषूपवनेषुच ॥ आदिदेशमहीपालस्तमेवसचिवंतदा ॥ ३५ ॥ नृपतिंत्वभ्यनुज्ञाप्यवसिष्ठोऽथापचक्रमे ॥ सोऽथराजागिरौतस्मिन्विजहारामरोयथा ॥ ३६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिकाननेषुवनेषुच ॥ रेमेतस्मिन्गिरौराजातथैवसहभार्यया ॥ ३७ ॥ तस्यराज्ञःपुरेतस्मिन्समाद्वादशसत्तम ॥ नववर्षसहस्राक्षोराष्ट्रेचैवास्यभारत ॥ ३८ ॥ ततस्तस्यांमनावृष्ट्यांप्रवृत्तायामरिंदम ॥ प्रजाःक्षयमुपाजग्मुःसर्वाःसस्थाणुजंगमाः ॥ ३९ ॥ तस्मिंस्तथाविधेकालेवर्तमानेसुदारुणे ॥ नावश्यायःपपातोर्व्यांततःसस्यानिनारुहन् ॥ ४० ॥ ततोविभ्रांतमनसोजनाःक्षुद्भयपीडिताः ॥ गृहाणिसंपरित्यज्यबभ्रमुःप्रदिशोदिशः ॥ ४१ ॥ ततस्तस्मिन्पुरेराष्ट्रेत्यक्तदारपरिग्रहाः ॥ परस्परममर्यादाःक्षुधार्ताजघ्निरेजनाः ॥ ४२ ॥ तत्क्षुधार्तैर्निराहारैःशवभूतैस्तथानरैः ॥ अभवत्प्रेतराजस्यपुरंप्रेतैरिवावृतं ॥ ४३ ॥ ततस्तत्ताहृशंदृष्ट्वासएवभगवानृषिः ॥ अभ्यवर्षतधर्मात्मावसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ४४ ॥

॥३४॥३५॥३६॥३७॥नववर्ष राज्ञःकामासक्त्यावार्षिकज्योतिष्टोमादिक्रियालोपात्॥३८॥३९॥अवश्यायःनीहारोपिनपपातकुतोवृष्टिरित्यर्थः॥४०॥४१॥४२॥ ततदाशवभूतैःमृतसदृशैः॥४३॥४४॥

॥४५॥४६॥४७॥४८ ॥४९॥५०॥ इतिआ०नै०भा०भा०त्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१७३॥ ॥७॥ सगंधर्वेति ॥१॥२॥३ ॥४॥५॥६॥ अपराधेनपुत्रशतवधरूपेण ॥७॥८॥९ ॥१०॥११॥

तंचपार्थिवशार्दूलमानयामासतत्पुरं ॥ तपत्यासहितंराजन्व्युषितंशाश्वतीःसमाः ॥ ततःप्रवृष्टस्तत्रासीद्यथापूर्वंसुरारिहा ॥ ४५ ॥ तस्मिन्नृपतिशार्दूलेप्र विष्टेनगरंपुनः ॥ प्रववर्षसहस्राक्षःसस्यानिजनयन्प्रभुः ॥ ४६ ॥ ततःसराष्ट्रंमुमुदेतत्पुरंपरयामुदा ॥ तेनपार्थिवमुख्येनभावितंभावितात्मना ॥ ४७ ॥ ततो द्वादशवर्षाणिपुनरीजेनराधिपः ॥ तपत्यासहितःपत्न्यायथाशच्यामरुत्पतिः ॥ ४८ ॥ गंधर्वउवाच एवमासीन्महाभागातपतीनामपौर्विकी ॥ तववैवस्व तीपार्थतापत्यस्त्वंययामतः ॥ ४९ ॥ तस्यांसंजनयामासकुरुंसंवरणोनृपः ॥ तपत्यांतपतांश्रेष्ठतापत्यस्त्वंततोऽर्जुन ॥ ५० ॥ इतिश्रीम०आदिप०चैत्र रथप०तपत्युपाख्यानसमाप्तौत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७३ ॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच सगंधर्ववचःश्रुत्वातत्तदाभरतर्षभ ॥ अर्जु नःपरयाभक्त्यापूर्णचंद्रइवाबभौ ॥ १ ॥ उवाचचमहेष्वासोगंधर्वंकुरुसत्तमः ॥ जातकौतूहलोतीववसिष्ठस्यतपोबलात् ॥ २ ॥ वसिष्ठइतितस्यैतदृषेर्नामत्व येरितं ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंयथावत्तद्वदस्वमे ॥ ३ ॥ यएषगंधर्वपतेपूर्वेषांनःपुरोहितः ॥ आसीदेतन्ममाचक्ष्वकएषभगवानृषिः ॥ ४ ॥ गंधर्वउवाच ब्र ह्मणोमानसःपुत्रोवसिष्ठोऽरुंधतीपतिः ॥ तपसानिर्जितौशश्वदजेयावमरैरपि ॥ ५ ॥ कामक्रोधावुभौयस्यचरणौसंववाहतुः ॥ इंद्रियाणांवशकरोवसिष्ठ इतिचोच्यते ॥ ६ ॥ यस्तुनोच्छेदनंचक्रेकुशिकानामुदारधीः ॥ विश्वामित्रापराधेनधारयन्मन्युमुत्तमं ॥ ७ ॥ पुत्रव्यसनसंतप्तःशक्तिमानप्यशक्तवत् ॥ विश्वा मित्रविनाशायनचक्रेकर्मदारुणं ॥ ८ ॥ मृतांश्चपुनराहर्तुंशक्तःपुत्रान्यमक्षयात् ॥ कृतांतंनातिचक्रामवेलामिवमहोदधिः ॥ ९ ॥ यंप्राप्यविजितात्मानंमहा त्मानंनराधिपाः ॥ इक्ष्वाकवोमहीपालालेभिरेपृथिवीमिमां ॥ १० ॥ पुरोहितमिमंप्राप्यवसिष्ठमृषिसत्तमं ॥ ईजिरेक्रतुभिश्चैवनृपास्तेकुरुनंदन ॥ ११ ॥ स हितान्याजयामाससर्वान्नृपतिसत्तमान् ॥ ब्रह्मर्षिःपांडवश्रेष्ठबृहस्पतिरिवामरान् ॥ १२ ॥ तस्माद्धर्मप्रधानात्मावेदधर्मविदीप्सितः ॥ ब्राह्मणोगुणवान्क श्चित्पुरोधाःप्रतिदृश्यतां ॥ १३ ॥ क्षत्रियेणाभिजातेनपृथिवींजेतुमिच्छता ॥ पूर्वंपुरोहितःकार्यःपार्थराज्याभिवृद्धये ॥ १४ ॥ महींजिगीषताराज्ञाब्रह्मकार्यं पुरःसरं ॥ तस्मात्पुरोहितःकश्चिद्गुणवान्विजितेंद्रियः ॥ विद्वान्भवतुवोविप्रोधर्मकामार्थतत्त्ववित् ॥ १५ ॥ इ०आदिप०चैत्ररथप०पुरोहितकरणकथने चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥७॥

॥१२॥१३॥१४॥ प्रकरणार्थमुपसंहरतितस्मादिति ॥१५॥ इतिआ०नै०भा०भा०चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१७४ ॥७॥

किंनिमित्तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ मरुधन्वसुमरुसंज्ञकेष्वल्पजलप्रदेशेषु धन्वातुमरुदेशेनाक्लीबेचापेस्थलेपिचेतिमेदिनी ॥ ५ ॥ व्यायामकर्शितःश्रमेणम्लानः ॥ ६ ॥ श्रेष्ठभाक्पूज्यपूजकः ॥ ७ ॥
परिजग्राहनिमंत्रितवान् ॥ ८ ॥ ९ ॥ ग्राम्याव्रीह्यादयः आरण्यानीवारादयः षड्रसाःमधुरादयः रसायनंदिव्यदेहतापादकं ॥ १० ॥ पेयानिक्षीरादीनि भक्ष्याणिदंतैरवखंडनीयान्यपूपादीनि लेह्यानि

अर्जुनउवाच किंनिमित्तमभूद्वैरंविश्वामित्रवसिष्ठयोः ॥ वसतोराश्रमेदिव्येशंसनःसर्वमेवतत् ॥ १ ॥ गंधर्वउवाच इदंवासिष्ठमाख्यानंपुराणं
परिचक्षते ॥ पार्थसर्वेषुलोकेषुयथावत्तन्निबोधमे ॥ २ ॥ कान्यकुब्जेमहानासीत्पार्थिवोभरतर्षभ ॥ गाधीतिविश्रुतोलोकेकुशिकस्यात्मसंभवः ॥ ३ ॥ तस्य
धर्मात्मनःपुत्रःसमृद्धबलवाहनः ॥ विश्वामित्रइतिख्यातोबभूवरिपुमर्दनः ॥ ४ ॥ सचचारसहामात्योमृगयांगहनेवने ॥ मृगान्विध्यन्वराहांश्चरम्येषुमरु
धन्वसु ॥ ५ ॥ व्यायामकर्शितःसोऽथमृगलिप्सुःपिपासितः ॥ आजगामनरश्रेष्ठवसिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥ ६ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यवसिष्ठःश्रेष्ठभागृषिः ॥ वि
श्वामित्रंनरश्रेष्ठंप्रतिजग्राहपूजया ॥ ७ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैस्तंस्वागतेनचभारत ॥ तथैवपरिजग्राहवन्येनहविषातदा ॥ ८ ॥ तस्याथकामधुग्धेनुर्वसिष्ठ
स्यमहात्मनः ॥ उक्ताकामान्प्रयच्छेतिसाकामान्दुह्यतेसदा ॥ ९ ॥ ग्राम्यारण्याश्चौषधीश्चदुदुहेपयएवच ॥ षड्रसंचामृतनिभंरसायनमनुत्तमं ॥ १० ॥ भो
जनीयानिपेयानिभक्ष्याणिविविधानिच ॥ लेह्यान्यमृतकल्पानिचोष्याणिचतथार्जुन ॥ ११ ॥ रत्नानिचमहार्हाणिवासांसिविविधानिच ॥ तैःकामैःसर्व
संपूर्णैःपूजितश्चमहीपतिः ॥ १२ ॥ सामात्यःसबलश्चैवतुतोषसभृशंतदा ॥ षडुन्नतांसुपार्श्वोरुंपृथुपंचसमावृतां ॥ १३ ॥ मंडूकनेत्रांस्वाकारांपीनोधसम
निंदितां ॥ सुवालधिंशंकुकर्णांचारुशृंगांमनोरमां ॥ १४ ॥ पुष्टायतशिरोग्रीवांविस्मितःसोऽभिवीक्ष्यतां ॥ अभिनंदसतांराजानंदिनींगाधिनंदनः ॥ १५ ॥
अब्रवीच्चभृशंतुष्टःसराजातमृषिंतदा ॥ अर्बुदेनगवांब्रह्मन्ममराज्येनवापुनः ॥ १६ ॥ नंदिनींसंप्रयच्छस्वभुंक्ष्वराज्यंमहामुने ॥ वसिष्ठउवाच देव
तातिथिपित्रर्थ्याज्यार्थंचपयस्विनी ॥ १७ ॥

पायसादीनि चोष्याणिइक्षुकांडादीनि ॥ ११ ॥ १२ ॥ सबलःससैन्यः षडुन्नतांषडायतां शिरोग्रीवासक्थिनीचसास्नापुच्छमथस्तनाः शुभान्येतानिधेनूनामायतानिप्रचक्षते तथापृथुभिःपंचभिरंगैःसमावृ
तांयुक्तां ललाटंश्रवणौचैवनयनद्वितयंतथा पृथून्येतानिशस्यंतेधेनूनांपंचसूरिभिः ॥ १३ ॥ मंडूकस्येवउच्छूनेनेत्रेयस्याः पीनंऊधःक्षीराशयोयस्यास्तांपीनोधसं सुवालधिंशोभनपुच्छां शंकुइवतीक्ष्णाग्रौ
कर्णौयस्याःसा ॥ १४ ॥ नंदिनींनामतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कशादंडप्रणुदितांकशाघातेनखेदंप्रापितां काल्यमानांइतस्ततोनिरोध्यमानां ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥३१॥३२ ॥३३॥

अदेयानंदिनीयंवैराज्येनापितवानघ॥ विश्वामित्रउवाच क्षत्रियोऽहंभवान्विप्रस्तपःस्वाध्यायसाधनः ॥ १८ ॥ ब्राह्मणेषुकुतोवीर्यंप्रशांतेषुधृतात्मसु॥ अर्बुदेनगवांयस्त्वंनददासिममेप्सितं॥१९॥ स्वधर्मंनप्रहास्यामिनेष्यामिचबलेनगां॥ वसिष्ठउवाच बलस्थश्चासिराजाचबाहुवीर्यश्चक्षत्रियः ॥ २० ॥ यथेच्छसितथाक्षिप्रंकुरुमात्वंविचारय ॥ गंधर्वउवाच एवमुक्तस्तथापार्थविश्वामित्रोबलादिव ॥ २१ ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशांनंदिनींतांजहारगां॥ कशादंडप्रणुदितांकाल्यमानामितस्ततः॥ २२॥ हंभायमानाकल्याणीवसिष्ठस्याथनंदिनी॥ आगम्याभिमुखीपार्थतस्थौभगवदुन्मुखी॥२३॥ भृशंचताड्यमानावैनजगामाश्रमात्ततः ॥ वसिष्ठउवाच शृणोमितेरवंभद्रेविनदंत्याःपुनःपुनः ॥ २४ ॥ ह्रियसेत्वंबलाद्भद्रेविश्वामित्रेणनंदिनि॥ किंकर्त्तव्यंमयातत्रक्षमावान्ब्राह्मणोह्यहं ॥ २५ ॥ गंधर्वउवाच साभयान्नंदिनीतेषांबलानांभरतर्षभ ॥ विश्वामित्रभयोद्विग्नावसिष्ठंसमुपागमत् ॥ २६॥ गौरुवाच कशाग्रदंडाभिहतांक्रोशंतींमामनाथवत्॥ विश्वामित्रबलैर्घोरैर्भगवन्किमुपेक्षसे॥ २७॥ गंधर्वउवाच नंदिन्यामेवंक्रंदंत्यांधर्षितायांमहामुनिः ॥ नचुक्षुभेतदाधैर्यान्नचचालधृतव्रतः॥२८॥ वसिष्ठउवाच क्षत्रियाणांबलंतेजोब्राह्मणानांक्षमाबलं॥ क्षमामांभजतेयस्माद्गम्यतांयदिरोचते॥ २९॥ नंदिन्युवाच किंनुत्यक्ताऽस्मिभगवन्यदेवंत्वंप्रभाषसे ॥ अत्यक्ताऽहंत्वयाब्रह्मन्नेतुंशक्यानवैबलात् ॥ ३० ॥ वसिष्ठउवाच नत्वांत्यजामिकल्याणिस्थीयतांयदिशक्यते॥ दृढेनदाम्नाबध्वैषवत्सस्तेह्रियतेबलात्॥३१॥ गंधर्वउवाच स्थीयतामितितच्छ्रुत्वावसिष्ठस्यपयस्विनी॥ ऊर्ध्वांचितशिरोग्रीवाप्रबभौरौद्रदर्शना ॥ ३२ ॥ क्रोधरक्तेक्षणासागौर्हंभारवघनस्वना ॥ विश्वामित्रस्यतत्सैन्यंव्यद्रावयतसर्वशः॥ ३३॥ कशाग्रदंडाभिहताकाल्यमानाततस्ततः ॥ क्रोधरक्तेक्षणाक्रोधंभूयएवसमाददे ॥ ३४ ॥ आदित्यइवमध्याह्नेक्रोधदीप्तवपुर्बभौ ॥ अंगारवर्षंमुंचंतीमुहुर्वालधितोमहत्॥ ३५॥ असृजत्पह्लवान्पुच्छात्प्रस्रवाद्द्राविडाञ्छकान्॥ योनिदेशाच्चयवनान्शकृतःशबरान्बहून्॥ ३६॥ मूत्रतश्चासृजत्कांश्चिच्छबरांश्चैवपार्श्वतः॥ पौंड्रान्किरातान्यवनान्सिंहलान्बर्बरान्खसान्॥३७॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ पल्हवादयोम्लेच्छविशेषाः प्रस्रवात्ऊधःप्रदेशात् शकृतःगोमयात् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ विष्टभ्यव्याप्य ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥

चिबुकांश्चपुलिंदांश्चचीनान्हूणान्सकेरलान् ॥ ससर्जफेनतःसागौर्म्लेच्छान्बहुविधानपि ॥ ३८ ॥ तैर्विसृष्टैर्महासैन्यैर्नानाम्लेच्छगणैस्तदा ॥ नानावरणसं छन्नैर्नानायुधधरैस्तथा ॥ ३९ ॥ अवाकीर्यतसंरब्धैर्विश्वामित्रस्यपश्यतः ॥ एकैकश्चतदायोधःपंचभिःसप्तभिर्वृतः ॥ ४० ॥ अस्त्रवर्षेणमहतावध्यमानंबलंत दा ॥ प्रभग्नंसर्वतस्त्रस्तंविश्वामित्रस्यपश्यतः ॥ ४१ ॥ नचप्राणैर्वियुज्यंतेकेचित्तत्रास्यसैनिकाः ॥ विश्वामित्रस्यसंक्रुद्धैर्वासिष्ठैर्भरतर्षभ ॥ ४२ ॥ सागौस्त त्सकलंसैन्यंकालयामासदूरतः ॥ विश्वामित्रस्यतत्सैन्यंकाल्यमानंत्रियोजनं ॥ ४३ ॥ क्रोशमानंभयोद्विग्नंत्रातारंनाध्यगच्छत ॥ दृष्ट्वातन्महदाश्चर्यंब्रह्मते जोभवंतदा ॥ ४४ ॥ विश्वामित्रःक्षत्रभावान्निर्विण्णोवाक्यमब्रवीत् ॥ धिग्बलंक्षत्रियबलंब्रह्मतेजोबलंबलं ॥ ४५ ॥ बलाबलंविनिश्चित्यतपएवपरंबलं ॥ सराज्यंस्फीतमुत्सृज्यतांचदीप्तांनृपश्रियं ॥ ४६ ॥ भोगांश्चपृष्ठतःकृत्वातपस्येवमनोदधे ॥ सगत्वातपसासिद्धिंलोकान्विष्टभ्यतेजसा ॥ ४७ ॥ नतापसर्वान् दीप्तौजाब्राह्मणत्वमवाप्तवान् ॥ अपिबच्चततःसोममिंद्रेणसहकौशिकः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिवासिष्ठविश्वामित्रपरा भवेपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ गंधर्वउवाच कल्माषपादइत्येवंलोकेराजाबभूवह ॥ इक्ष्वाकुवंशजःपार्थतेज साऽसदृशोभुवि ॥ १ ॥ सकदाचिद्वनंराजामृगयांनिर्ययौपुरात् ॥ मृगान्विध्यन्वराहांश्चचचाररिपुमर्दनः ॥ २ ॥ तस्मिन्वनेमहाघोरेखड्गांश्चबहुशोऽहनत् ॥ हत्वाचसुचिरंश्रांतोराजानिववृतेततः ॥ ३ ॥ अकामयत्तंयाज्यार्थेविश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ सतुराजामहात्मानंवासिष्ठमृषिसत्तमं ॥ ४ ॥ तृषार्तश्चक्षुधा र्तश्चएकायनगतःपथि ॥ अपश्यदजितःसंख्येमुनिंप्रतिमुखागतं ॥ ५ ॥ शक्तिंनाममहाभागंवसिष्ठकुलवर्धनं ॥ ज्येष्ठंपुत्रंपुत्रशताद्वसिष्ठस्यमहात्मनः ॥ ॥ ६ ॥ अपगच्छपथोऽस्माकमित्येवंपार्थिवोऽब्रवीत् ॥ तथाऋषिरुवाचैनंसांत्वयन्श्लक्ष्णयागिरा ॥ ७ ॥ ममपंथामहाराजधर्मएषसनातनः ॥ राज्ञास र्वेषुधर्मेषुदेयःपंथाद्विजातये ॥ ८ ॥ एवंपरस्परंतौतुपथोऽर्थंवाक्यमूचतुः ॥ अपसर्पापसर्पेतिवागुत्तरमकुर्वतां ॥ ९ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कल्माषपादइति असदृशःनास्तिसदृशस्तुल्योयस्यसः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ याज्यार्थेअयंममयाज्योभवत्वित्येतदर्थं ॥ ४ ॥ एकायनगतः एकस्यैवअयनंगमनंयत्रतत्र गतः अतिसंकुचितमार्गेगतइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पथोमार्गात् ॥ ७ ॥ धर्मःसनातनःराज्ञःपंथाब्राह्मणेनासमेत्यसमेत्यतुब्राह्मणस्यैवपंथाइत्यादिशास्त्रविहितः ॥ ८ ॥ ९ ॥

मांनात्क्रोधाच्चमुनेर्मार्गान्नापचक्राम अथहठातिशयानंतरं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ततइति एवंविश्वामित्रः स्वविद्याबलात्शक्तिनृपयोर्वैरमुत्पाद्यतंनृपंयाज्यंयदा विश्वामित्रोन्वप
द्यततदातयोर्वैरमासीदित्यर्थः ॥ १५ ॥ तयोःशक्तिनृपयोर्विवदतोःसतोः ऋषिःराजर्षिः ॥ १६ ॥ पश्चाद्विश्वामित्रागमनानंतरं ऋषिशक्तिं ॥ १७ ॥ ततोत्मानंततआत्मानं उभौशक्तिराजानौ अति

ऋषिस्तुनापचक्रामतस्मिन्धर्मपथेस्थितः॥ नापिराजामुनेर्मानात्क्रोधाच्चाथजगामह॥ १०॥ अमुंचंतंतुपंथानंतमृषिंनृपसत्तमः॥ जघानकशयामोहात्त
दाराक्षसवन्मुनिं॥ ११॥ कशाप्रहाराभिहतस्ततःसमुनिसत्तमः॥ तंशशापनृपश्रेष्ठंवासिष्ठःक्रोधमूर्च्छितः॥१२॥ हंसिराक्षसवद्यस्माद्राजापसदतापसं॥
तस्मात्त्वमद्यप्रभृतिपुरुषादोभविष्यसि॥१३॥ मनुष्यपिशितेसक्तश्चरिष्यसिमहीमिमां॥ गच्छराजाधमेत्युक्तःशक्तिनावीर्यशक्तिना॥१४॥ ततोयाज्यनि
मित्तंतुविश्वामित्रवसिष्ठयोः॥ वैरमासीत्तदातंतुविश्वामित्रोऽन्वपद्यत॥ १५॥ तयोर्विवदतोरेवंसमीपमुपचक्रमे॥ ऋषिरुग्रतपाःपार्थविश्वामित्रःप्रता
पवान्॥ १६॥ ततःसबुबुधेपश्चात्तमृषिंनृपसत्तमः॥ ऋषेःपुत्रंवसिष्ठस्यवसिष्ठमिवतेजसा॥ १७॥ अंतर्धायततोत्मानंविश्वामित्रोऽपिभारत॥ तावुभा
वतिचक्रामचिकीर्षन्नात्मनःप्रियं॥ १८॥ सतुशप्तस्तदातेनशक्तिनावैनृपोत्तमः॥ जगामशरणंशक्तिंप्रसादयितुमर्हयन्॥ १९॥ तस्यभावंविदित्वासनृ
पतेःकुरुसत्तम॥ विश्वामित्रस्ततोरक्षआदिदेशनृपंप्रति॥ २०॥ शापात्तस्यतुविप्रर्षेर्विश्वामित्रस्यचाज्ञया॥ राक्षसःकिंकरोनामविवेशनृपंतितदा
॥ २१॥ रक्षसातंगृहीतंतुविदित्वामुनिसत्तमः॥ विश्वामित्रोप्यपाक्रामत्तस्माद्देशादरिंदम॥ २२॥ ततःसनृपतिस्तेनरक्षसांतर्गतेनवै॥ बलवत्पीडितः
पार्थनान्वबुध्यतकिंचन॥ २३॥ ददर्शाथद्विजःकश्चिद्राजानंप्रस्थितंवनं॥ अयाचतक्षुधापन्नःसमांसंभोजनंतदा॥ २४॥ तमुवाचाथराजर्षिर्द्विजंमित्रं*
सहस्तदा॥ आस्वब्रह्मंस्त्वमत्रैवमुहूर्तंप्रतिपालयन्॥ २५॥ निवृत्तःप्रतिदास्यामिभोजनंतेयथेप्सितं॥ इत्युक्त्वाप्रययौराजातस्थौचद्विजसत्तमः॥ २६॥
ततोराजापरिक्रम्ययथाकामंयथासुखं॥ निवृत्तोऽतःपुरंपार्थप्रविवेशमहामनाः॥२७॥ ततोऽर्धरात्रउत्थायसूदमानाय्यसत्वरं॥ उवाचराजासंस्मृत्यब्रा
ह्मणस्यप्रतिश्रुतं॥ २८॥ गच्छामुष्मिन्वनोद्देशेब्राह्मणोमांप्रतीक्षते॥ अन्नार्थीतंत्वमन्नेनसमांसेनोपपादय॥ २९॥

चक्रामवंचितवान् ॥ १८ ॥ १९ ॥ तस्यराज्ञोभावंशक्तिप्रसादनपरंज्ञात्वातदंतरेरक्षःप्रवेशितवान् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ बलवत्अत्यंतं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

*मित्रपालकःसौदासएव

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अत्रनरमांसे लोलुपाआसक्तिः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ मुमोचपातयामास आत्मानंदेहं ॥ ४५ ॥

गंधर्वउवाच एवमुक्तस्ततःसूदःसोऽनासाद्यामिषंक्वचित् ॥ निवेदयामासतदातस्मैराज्ञेव्यथान्वितः ॥ ३० ॥ राजातुरक्षसाविष्टःसूदमाहगतव्यथः ॥ अप्येनंनरमांसेनभोजयेतिपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ तथेत्युक्त्वाततःसूदःसंस्थानंवध्यघातिनां ॥ गत्वाजहारत्वरितोनरमांसमपेतभीः ॥ ३२ ॥ एतत्संस्कृत्यविधिवदन्नोपहतमाशुवै ॥ तस्मैप्रादाद्ब्राह्मणायक्षुधितायतपस्विने ॥ ३३ ॥ ससिद्धचक्षुषादृष्ट्वातदन्नंद्विजसत्तमः ॥ अभोज्यमिदमित्याहक्रोधपर्याकुलेक्षणः ॥ ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणउवाच यस्माद्भोज्यमन्नंमेददातिसनृपाधमः ॥ तस्मात्तस्यैवमूढस्यभविष्यत्यत्रलोलुपा ॥ ३५ ॥ सक्तोमानुषमांसेषुयथोक्तःशक्तिनातथा ॥ उद्वेजनीयोभूतानांचरिष्यतिमहीमिमां ॥ ३६ ॥ द्विरनुव्याहृतेराज्ञःसशापोबलवानभूत् ॥ रक्षोबलसमाविष्टोविसंज्ञश्चाभवन्नृपः ॥ ३७ ॥ ततःसनृपतिश्रेष्ठोरक्षसापहृतेंद्रियः ॥ उवाचशक्तिंतंदृष्ट्वानचिरादिवभारत ॥ ३८ ॥ यस्मादसदृशःशापःप्रयुक्तोऽयंमयित्वया ॥ तस्मात्त्वत्तःप्रवर्तिष्येखादितुंपुरुषानहं ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वाततःसद्यस्तंप्राणैर्विप्रयुज्यच ॥ शक्तिनंभक्षयामासव्याघ्रःपशुमिवेप्सितं ॥ ४० ॥ शक्तिनंतुमृतंदृष्ट्वाविश्वामित्रःपुनःपुनः ॥ वसिष्ठस्यैवपुत्रेषुतद्रक्षःसंदिदेशह ॥ ४१ ॥ सतान्शक्त्यवरान्पुत्रान्वसिष्ठस्यमहात्मनः ॥ भक्षयामाससंक्रुद्धःसिंहःक्षुद्रमृगानिव ॥ ४२ ॥ वसिष्ठोघातितान्श्रुत्वाविश्वामित्रेणतान्सुतान् ॥ धारयामासतंशोकंमहाद्रिरिवमेदिनीं ॥ ४३ ॥ चक्रेचात्मविनाशायबुद्धिंसमुनिसत्तमः ॥ नत्वेवकौशिकोच्छेदंमेनेमतिमतांवरः ॥ ४४ ॥ समेरुकूटादात्मानंमुमोचभगवानृषिः ॥ गिरेस्तस्यशिलायांतुतूलराशाविवापतत् ॥ ४५ ॥ नममारचपातेनसयदातेनपांडव ॥ तदाग्निमिद्धंभगवान्संविवेशमहावने ॥ ४६ ॥ तंतदासुसमिद्धोऽपिनददाहहुताशनः ॥ दीप्यमानोऽप्यमित्रघ्नशीतोग्निरभवत्ततः ॥ ४७ ॥ ससमुद्रमभिप्रेक्ष्यशोकाविष्टोमहामुनिः ॥ बद्ध्वाकंठेशिलांगुर्वींनिपपाततदांभसि ॥ ४८ ॥ ससमुद्रोर्मिवेगेनस्थलेन्यस्तोमहामुनिः ॥ नममारयदाविप्रःकथंचित्संशितव्रतः ॥ जगामसततःखिन्नःपुनरेवाश्रमंप्रति ॥ ४९ ॥ इतिश्रीम० आदिप० चैत्ररथप० वासिष्ठेवसिष्ठशोकेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कौशिकःकृत्रिमोविप्रोजघ्नेऽल्पार्थेशतंमुनीन् जातिविप्रोवसिष्ठस्तुखेदितोपिक्षमापरः ॥ ४९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततोदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ वध्वास्नुषया ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ माभैःमाभैषीः

गंधर्वउवाच ततोदृष्ट्वाश्रमपदंरहितंतैःसुतैर्मुनिः ॥ निर्जगामसुदुःखार्तःपुनरप्याश्रमात्ततः ॥ १ ॥ सोपश्यत्सरितंपूर्णांप्रावृट्कालेनवांभसा ॥ वृक्षान्बहुविधान्पार्थहरंतींतीरजान्बहून् ॥ २ ॥ अथचिंतांसमापेदेपुनःकौरवनंदन ॥ अंभस्यस्यानिमज्जेयमितिदुःखसमन्वितः ॥ ३ ॥ ततःपाशैस्तदात्मानंगाढंबध्वामहामुनिः ॥ तस्याजलेमहानद्यानिममज्जसुदुःखितः ॥ ४ ॥ अथच्छित्वानदीपाशांस्तस्यारिबलसूदन ॥ स्थलस्थंतमृषिंकृत्वाविपाशंसमवासृजत् ॥ ५ ॥ उत्ततारततःपाशैर्विमुक्तःसमहानृषिः ॥ विपाशेतिचनामास्यानद्याश्चक्रेमहानृषिः ॥ ६ ॥ शोकबुद्धितदाचक्रेनचैकत्रव्यतिष्ठत ॥ सोऽगच्छत्पर्वतांश्चैवसरितश्चसरांसिच ॥ ७ ॥ दृष्ट्वासपुनरेवर्षिर्नदींहैमवतींतदा ॥ चंडग्राहवतींभीमांतस्याःस्रोतस्यपातयत् ॥ ८ ॥ सातमग्निसमंविप्रमनुचिंत्यसरिद्वरा ॥ शतधाविद्रुतायस्माच्छतद्रुरितिविश्रुता ॥ ९ ॥ ततःस्थलगतंदृष्ट्वातत्राप्यात्मानमात्मना ॥ मर्तुंनशक्यामीत्युक्त्वापुनरेवाश्रमंययौ ॥ १० ॥ सगत्वाविविधान्शैलान्देशान्बहुविधांस्तथा ॥ अदृश्यंत्याख्ययावध्वाथाश्रमेनुसृतोऽभवत् ॥ ११ ॥ अथशुश्रावसंगत्यावेदाध्ययननिःस्वनं ॥ पृष्ठतःपरिपूर्णार्थंषड्भिरंगैरलंकृतं ॥ १२ ॥ अनुव्रजतिकोन्वेषमामित्येवाथसोऽब्रवीत् ॥ अहमित्यदृश्यंतीमंसास्नुषाप्रत्यभाषत ॥ शक्तेर्भार्यामहाभागतपोयुक्तातपस्विनी ॥ १३ ॥

वसिष्ठउवाच पुत्रिकस्यैषसांगस्यवेदस्याध्ययनस्वनः ॥ पुरासांगस्यवेदस्यशक्तेरिवमयाश्रुतः ॥ १४ ॥ अदृश्यंत्युवाच अयंकुक्षौसमुत्पन्नःशक्तेर्गर्भःसुतस्यते ॥ समाद्वादशतस्येहवेदानभ्यस्यतोमुने ॥ १५ ॥ गंधर्वउवाच एवमुक्तस्तयाहृष्टोवसिष्ठःश्रेष्ठभागृषिः ॥ अस्तिसंतानमित्युक्त्वामृत्योःपार्थन्यवर्तत ॥ १६ ॥ ततःप्रतिनिवृत्तःसतयावध्वासहानघ ॥ कल्माषपादमासीनंददर्शविजनेवने ॥ १७ ॥ सतुदृष्ट्वैवतंराजाक्रुद्ध उत्थायभारत ॥ आविष्टोरक्षसोग्रेणइयेषात्तुंतदामुनिं ॥ १८ ॥ अदृश्यंतीतुतंदृष्ट्वाक्रूरकर्माणमग्रतः ॥ भयसंविग्नयावाचावसिष्ठमिदमब्रवीत् ॥ १९ ॥ असौमृत्युरिवोग्रेणदंडेनभगवन्नितः ॥ प्रगृहीतेनकाष्ठेनराक्षसोभ्येतिदारुणः ॥ २० ॥ तंनिवारयितुंशक्तोनान्योऽस्तिभुविकश्चन ॥ त्वदृतेद्यमहाभागसर्ववेदविदांवर ॥ २१ ॥ पाहिमांभगवन्पापादस्माद्दारुणदर्शनात् ॥ राक्षसोऽयमिहात्तुंवैनूनमावांसमीहते ॥ २२ ॥ वसिष्ठउवाच माभैःपुत्रिनभेतव्यंराक्षसात्तुकथंचन ॥ नैतद्रक्षोभयंयस्मात्पश्यसित्वमुपस्थितं ॥ २३ ॥

गाँतिस्थेतिसूत्रेभ्यइतिबिभेतेरपिग्रहणपक्षेसिचोलुक् ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ तस्माद्योगात् अभ्युक्षणात्योगजसामर्थ्यात् ॥ २६ ॥ प्रागेवैतत्कुतोनकृतमित्यतआह सहीति वसिष्ठस्यशक्तिरूपस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ वृत्तंनिष्पन्नं एतत्यस्त्वयाकर्त्त

राजाकल्माषपादोयंवीर्यवान्प्रथितोभुवि ॥ सएषोऽस्मिन्वनोद्देशेनिवसत्यतिभीषणः ॥ २४ ॥ गंधर्वउवाच तमापतंतंसंप्रेक्ष्यवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ वारयामासतेजस्वीहुंकारेणैवभारत ॥ २५ ॥ मंत्रपूतेनचपुनःसतमभ्युक्ष्यवारिणा ॥ मोक्षयामासवैशापात्तस्माद्योगान्नराधिपं ॥ २६ ॥ सहिद्वादशवर्षाणि वसिष्ठस्यैवतेजसा ॥ ग्रस्तआसीद्ग्रहेणेवपर्वकालेदिवाकरः ॥ २७ ॥ रक्षसाविप्रमुक्तोऽथसनृपस्तद्वनंमहत् ॥ तेजसारंजयामाससंध्याभ्रमिवभास्करः ॥ ॥ २८ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञामभिवाद्यकृतांजलिः ॥ उवाचनृपतिःकालेवसिष्ठमृषिसत्तमं ॥ २९ ॥ सौदासोऽहंमहाभागयाज्यस्तेमुनिसत्तम ॥ अस्मिन्कालेयदिष्टंतेब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ ३० ॥ वसिष्ठउवाच वृत्तमेतद्यथाकालंगच्छराज्यंप्रशाधिवै ॥ ब्राह्मणंतुमनुष्येंद्रमाऽवमंस्थाःकदाचन ॥ ३१ ॥ राजोवाच नावमंस्येमहाभागकदाचिद्ब्राह्मणर्षभान् ॥ त्वन्निदेशेस्थितःसम्यक्पूजयिष्याम्यहंद्विजान् ॥ ३२ ॥ इक्ष्वाकूणांचयेनाहमनृणःस्यांद्विजोत्तम ॥ तत्त्वतःप्राप्तुमिच्छामिसर्ववेदविदांवर ॥ ३३ ॥ अपत्यमीप्सितंमह्यंदातुमर्हसिसत्तम ॥ शीलरूपगुणोपेतमिक्ष्वाकुकुलवृद्धये ॥ ३४ ॥ गंधर्वउवाच ददानीत्येवतंतत्रराजानंप्रत्युवाचह ॥ वसिष्ठःपरमेष्वासंसत्यसंधोद्विजोत्तमः ॥ ३५ ॥ ततःप्रतिययौकालेवसिष्ठःसहतेनवै ॥ ख्यातांपुरीमिमांलोकेष्वयोध्यांमनुजेश्वर ॥ ३६ ॥ तंप्रजाःप्रतिमोदंत्यःसर्वाःप्रत्युद्गतास्तदा ॥ विपाप्मानंमहात्मानंदिवौकसइवेश्वरं ॥ ३७ ॥ सुचिरायमनुष्येंद्रोनगरींपुण्यलक्षणां ॥ विवेशसहितस्तेनवसिष्ठेनमहर्षिणा ॥ ३८ ॥ ददृशुस्तंमहीपालमयोध्यावासिनोजनाः ॥ पुरोहितेनसहितंदिवाकरमिवोदितं ॥ ३९ ॥ सचतांपूरयामासलक्ष्म्यालक्ष्मीवतांवरः ॥ अयोध्यांव्योमशीतांशुःशरत्कालइवोदितः ॥ ४० ॥ संसिक्तमृष्टपंथानंपताकाध्वजशोभितं ॥ मनःप्रह्लादयामासतस्यतत्पुरमुत्तमं ॥ ४१ ॥ तुष्टपुष्टजनाकीर्णासापुरीकुरुनंदन ॥ अशोभततदातेनशक्रेणेवामरावती ॥ ४२ ॥ ततःप्रविष्टेराजर्षौतस्मिंस्तत्पुरमुत्तमं ॥ राज्ञस्तस्याज्ञयादेवीवसिष्ठमुपचक्रमे ॥ ४३ ॥ महर्षिःसंविदंकृत्वासंबभूवतयासह ॥ देव्यांदिव्येनविधिनावसिष्ठःश्रेष्ठभागृषिः ॥ ४४ ॥ ततस्तस्यांसमुत्पन्नेगर्भेसमुनिसत्तमः ॥ राज्ञाभिवादितस्तेनजगाममुनिराश्रमं ॥ ४५ ॥

व्यंअस्मदिष्टं विरुद्धलक्षणयाइयमुक्तिः त्वयैवरक्षोभिभूतेनममपुत्रशतंभक्षितमितिभावः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पंथानमित्यार्षंपुंस्त्वं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ संविदंऐकमत्यं संबभूवमिथुनीबभूव दिव्येनस्वर्ग्येणअलौल्येनेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ पौदन्यंपुरं वौदन्यमितितुपठितुंयुक्तं आदिविकारोवा बोदनंनिशामनं तदर्हंवोदनमितिभाषायांप्रसिद्धं ॥ ४७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥

दीर्घकालेनसागर्भंसुषुवेनतुतंयदा ॥ तदादेव्यश्मनाकुक्षिंनिर्बिभेदयशस्विनी ॥ ४६ ॥ ततोपिद्वादशेवर्षेसजज्ञेपुरुषर्षभः ॥ अश्मकोनामराजर्षिःपौदन्यंयोन्यवेशयत् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिवासिष्ठेसौदासस्सुतोत्पत्तौसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ ५ ॥

गंधर्वउवाच आश्रमस्थाततःपुत्रमदृश्यंतीव्यजायत ॥ शक्तेःकुलकरंराजन्द्वितीयमिवशक्तिनं ॥ १ ॥ जातकर्मादिकास्तस्यक्रियाःसमुनिसत्तमः ॥ पौत्रस्यभरतश्रेष्ठचकारभगवान्स्वयं ॥ २ ॥ परासुःसयतस्तेनवसिष्ठःस्थापितोमुनिः ॥ गर्भस्थेनततोलोकेपराशरइतिस्मृतः ॥ ३ ॥ अमन्यतसधर्मात्मावसिष्ठंपितरंमुनिः ॥ जन्मप्रभृतितस्मिंस्तुपितरीवान्ववर्तत ॥ ४ ॥ सतातइवविप्रर्षिंवसिष्ठंप्रत्यभाषत ॥ मातुःसमक्षंकौंतेयअदृश्यंत्याःपरंतप ॥ ५ ॥ तातेतिपरिपूर्णार्थंतस्यतन्मधुरंवचः ॥ अदृश्यंत्यश्रुपूर्णाक्षीशृण्वतीतमुवाचह ॥ ६ ॥ मातातततातेतिनत्वेनंपितरंपितुः ॥ रक्षसाभक्षितस्तातवतातोवनांतरे ॥ ७ ॥ मन्यसेयंतुताततेतिनैषतातस्तवानघ ॥ आर्यएषपितातस्यपितुस्तवयशस्विनः ॥ ८ ॥ सएवमुक्तोदुःखार्तःसत्यवागृषिसत्तमः ॥ सर्वलोकविनाशायमतिंचक्रेमहामनाः ॥ ९ ॥ तंतथानिश्चितात्मानंसमहात्मामहातपाः ॥ ऋषिर्ब्रह्मविदांश्रेष्ठोमैत्रावरुणिरंत्यधीः ॥ १० ॥ वसिष्ठोवारयामासहेतुनायेनतच्छृणु ॥

वसिष्ठउवाच कृतवीर्यइतिख्यातोबभूवपृथिवीपतिः ॥ ११ ॥ याज्योवेदविदांलोकेभृगूणांपार्थिवर्षभः ॥ सतानग्रभुजस्तातधान्येनचधनेनच ॥ १२ ॥ सोमांतेतर्पयामासविपुलेनविशांपतिः ॥ तस्मिन्नृपतिशार्दूलेस्वर्यातेऽथकथंचन ॥ १३ ॥ बभूवतत्कुलेयानांद्रव्यकार्यमुपस्थितं ॥ भृगूणांतुधनंज्ञात्वाराजानःसर्वएवते ॥ १४ ॥ याचिष्णवोऽभिजग्मुस्तांस्ततोभार्गवसत्तमान् ॥ भूमौतुनिदधुःकेचिद्भृगवोधनमक्षयं ॥ १५ ॥ ददुःकेचिद्द्विजातिभ्योज्ञात्वाक्षत्रियतोभयं ॥ भृगवस्तुददुःकेचित्तेषांवित्तंयथेप्सितं ॥ १६ ॥ क्षत्रियाणांतदातातकारणांतरदर्शनात् ॥ ततोमहीतलंतातक्षत्रियेणयदृच्छया ॥ १७ ॥ खनताधिगतंवित्तंकेनचिद्भृगुवेश्मनि ॥ तद्वित्तंददृशुःसर्वेसमेताःक्षत्रियर्षभाः ॥ १८ ॥

॥ १७७ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ आश्रमस्थेति ॥ १ ॥ २ ॥ परासुरिति परासोराशासनमवस्थानंयेनसपराशरः पराआङ्पूर्वात्शासेर्डरन्प्रत्ययःकल्प्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मैत्रावरुणिर्मित्रावरुणयोःपुत्रः अंत्यधीःअंतेसिद्धांतेसाध्वीअंत्याधीर्यस्यसोंत्यधीः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥१९॥२०॥२१॥ तद्गर्भंतस्याःगर्भंउपलभ्यब्राह्मणीयाकाचित्भयार्दिताज्ञातस्यापिगर्भस्य किमितिगोपनंकृतमितिहेतोर्भीता ॥२२॥ उपह्वरेसमीपे ॥२३॥ ददृशुस्तामनिंदितामितिपाठेहंतुमितिशेषः ॥२४॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ उपारम्यपापनिवृत्तिंकृत्वा पापकर्मिणोपिवयं ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिआ०नै०भा०भा०अष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ ७ ॥ नाहमिति भोताताः ॥ १ ॥

अवमन्यततःक्रोधाद्भृगूंस्ताञ्छरणागतान् ॥ निजघ्नुःपरमेष्वासाःसर्वांस्तान्निशितैःशरैः ॥ १९ ॥ आगर्भादवकृंतंतश्चेरुःसर्वांवसुंधरां ॥ ततउच्छिद्यमा नेषुभृगुष्वेवंभयात्तदा ॥ २० ॥ भृगुपत्न्योगिरिंदुर्गंहिमवंतंप्रपेदिरे ॥ तासामन्यतमागर्भंभयाद्दध्रेमहौजसं ॥ २१ ॥ ऊरुणैकेनवामोरूर्भर्तुःकुलविवृद्धये ॥ तद्गर्भमुपलभ्याशुब्राह्मणीयाभयार्दिता ॥ २२ ॥ गत्वैकाकथयामासक्षत्रियाणामुपह्वरे ॥ ततस्तेक्षत्रियाजग्मुस्तंगर्भंहंतुमुद्यताः ॥ २३ ॥ ददृशुर्ब्राह्मणीं*तेऽथदीप्यमानांस्वतेजसा ॥ अथगर्भःसभित्वोरुंब्राह्मण्यानिर्जगामह ॥ २४ ॥ मुष्णन्दृष्टीःक्षत्रियाणांमध्याह्नइवभास्करः ॥ ततश्चक्षुर्विहीनास्तेगिरिदुर्गे षुबभ्रमुः ॥ २५ ॥ ततस्तेमोहमापन्नाराजानोनष्टदृष्टयः ॥ ब्राह्मणींशरणंजग्मुर्दृष्ट्यर्थंतामनिंदितां ॥ २६ ॥ ऊचुश्चैनांमहाभागांक्षत्रियास्तेविचेतसः ॥ ज्यो तिःप्रहीणादुःखार्त्ताःशांतार्चिषइवाग्नयः ॥ २७ ॥ भगवत्याःप्रसादेनगच्छेत्क्षत्रंसचक्षुषं ॥ उपारम्यचगच्छेमसहिताःपापकर्मिणः ॥ २८ ॥ सपुत्रात्वंप्र सादंनःकर्त्तुमर्हसिशोभने ॥ पुनर्दृष्टिप्रदानेनराज्ञःसंत्रातुमर्हसि ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्यानेअष्टसप्तत्यधिकशत तमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ब्राह्मण्युवाच नाहंगृह्णामिवस्तातादृष्टीर्नास्मिरुषान्विता ॥ अयंतुभार्गवोनूनमूरुजःकुपितोऽद्यवः ॥ १ ॥ तेनचक्षूंषिवस्तातव्यक्तंकोपान्महात्मना ॥ स्मरतानिहतान्बंधूनादत्तानिनसंशयः ॥ २ ॥ गर्भानपियदायूयंभृगूणांघ्नतपुत्रकाः ॥ तदायमूरुणाग र्भोमयावर्षशतंधृतः ॥ ३ ॥ षडंगश्चाखिलोवेदइमंगर्भस्थमेवह ॥ विवेशभृगुवंशस्यभूयःप्रियचिकीर्षया ॥ ४ ॥ सोऽयंपितृवधाद्व्यक्तंक्रोधाद्वोहंतुमिच्छति ॥ तेजसातस्यदिव्येनचक्षूंषिमुषितानिवः ॥ ५ ॥ तमिमंतातयाचध्वमौर्वंममसुतोत्तमं ॥ अयंवःप्रणिपातेनतुष्टोदृष्टीःप्रमोक्ष्यति ॥ ६ ॥ वसिष्ठउवाच एवमुक्तास्ततःसर्वेराजानस्तेतमूरुजं ॥ ऊचुःप्रसीदेतितदाप्रसादंचचकारसः ॥ ७ ॥ अनेनैवचविख्यातोनाम्नालोकेषुसत्तमः ॥ सऔर्वइतिविप्रर्षिरूरुंभि त्वाव्यजायत ॥ ८ ॥

आदत्तानिआत्तानि ददद्दानेस्यरूपं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ तातहेताताः संबोधनार्थोनिपातोवायं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ऊरुतउत्पन्नऔर्वइतिनिरुक्तिमाह अनेनेति ॥ ८ ॥

*ददृशुर्ब्राह्मणींतेथेत्यपेइतिशेषः

॥ ९ ॥ आत्मनोमनःसर्वेषांअपचितिंकर्तुंप्रवणंउन्मुखंइच्छन्स्वमनोपचितिंकर्तुंयोजयतीत्यर्थः ॥ १०॥ ११ ॥ १२॥ १३ ॥ १४ ॥ १५॥ विप्रकृष्टेनअतिदूरगेनबहुना क्षत्रियैर्निमित्तमात्रैः ॥ १६ ॥ ॥१७॥१८॥१९॥ आत्महेति एतेनभृगुपतनादिनामरणंब्राह्मणेतरविषयंदर्शितं ॥ २० ॥ २१॥ मावधीरितिक्षत्रियानृतदनियंतृत्वेनानपराधिनः समलोकान्भूरादींश्चमावधीः किंतुतपःसंभृततेजोदूषयंतं

चक्षूंषिप्रतिलब्ध्वाचप्रतिजग्मुस्ततोनृपाः ॥ भार्गवस्तुमुनिर्मेनेसर्वलोकपराभवं ॥ ९ ॥ सचक्रेतातलोकानांविनाशायमहामनाः ॥ सर्वेषामवकार्त्स्न्येनमनःप्रवणमात्मनः ॥ १० ॥ इच्छन्नपचितिंकर्तुंभृगूणांभृगुनंदनः ॥ सर्वलोकविनाशायतपसामहतैधितः ॥ ११ ॥ तापयामासताँल्लोकान्सदेवासुरमानुषान् ॥ तपसोग्रेणमहतानंदयिष्यन्पितामहान् ॥ १२ ॥ ततस्तंपितरस्तातविज्ञायकुलनंदनं ॥ पितृलोकादुपागम्यसर्वऊचुरिदंवचः ॥ १३ ॥ पितरऊचुः और्वदृष्टःप्रभावस्तेतपसोग्रस्यपुत्रक ॥ प्रसादंकुरुलोकानांनियच्छक्रोधमात्मनः ॥ १४ ॥ नानीशैर्हितदातातभृगुभिर्भावितात्मभिः ॥ वधोह्युपेक्षितःसर्वैःक्षत्रियाणांविहिंसतां ॥ १५ ॥ आयुषाविप्रकृष्टेनयदानःखेदआविशत् ॥ तदास्माभिर्वधस्तातक्षत्रियैरीप्सितःस्वयं ॥ १६ ॥ निखातंयच्चवैवित्तंकेनचिद्भृगुवेश्मनि ॥ वैरायैवतदान्यस्तंक्षत्रियान्कोपयिष्णुभिः ॥ १७ ॥ किंहिवित्तेननःकार्यंस्वर्गेप्सूनांद्विजोत्तम ॥ यदस्माकंधनाध्यक्षःप्रभूतंधनमाहरत् ॥ १८ ॥ यदातुमृत्युरादातुंननःशक्नोतिसर्वशः ॥ तदाऽस्माभिरयंदृष्टउपायस्तातसंमतः ॥ १९ ॥ आत्महाचपुमांस्तातनलोकाँल्लभतेशुभान् ॥ ततोऽस्माभिःसमीक्ष्यैवंनात्मनात्मानिपातितः ॥ २० ॥ नचैतन्नःप्रियंतातयदिदंकर्तुमिच्छसि ॥ नियच्छेदंमनःपापात्सर्वलोकपराभवात् ॥ २१ ॥ मावधीःक्षत्रियांस्तातनलोकान्सप्तपुत्रक ॥ दूषयंतंतपस्तेजःक्रोधमुत्पतितंजहि ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वण्यौर्ववारणेऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ और्वउवाच उक्तवानस्मियांक्रोधात्प्रतिज्ञांपितरस्तदा ॥ सर्वलोकविनाशायनसामेवितथाभवेत् ॥ १ ॥ वृथारोषप्रतिज्ञोवैनाहंभवितुमुत्सहे ॥ अनिस्तीर्णोहिमांरोषोदहेदग्निरिवारणिं ॥ २ ॥ योहिकारणतःक्रोधंसंजातंक्षंतुमर्हति ॥ नालंसमनुजःसम्यक्त्रिवर्गंपरिरक्षितुं ॥ ३ ॥ अशिष्टानांनियंताहिशिष्टानांपरिरक्षिता ॥ स्थानेरोषःप्रयुक्तःस्याच्चपैःसर्वजिगीषुभिः ॥ ४ ॥ अश्रौषमहमूरुस्थोगर्भशय्यागतस्तदा ॥ आरावंमातृवर्गस्यभृगूणांक्षत्रियैर्वधे ॥ ५ ॥

क्रोधंजहि पाठांतरमुपेक्ष्यं ॥२२॥इतिआ॰नै॰भा॰भा॰ऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ ७ ॥ उक्तवानिति ॥ १ अनिस्तीर्णः अकृतकार्यः ॥ २ ॥ वृथोत्पन्नःक्रोधोजेतव्योनतु सकारणकइत्याह योहीति ॥ ३ ॥ क्रोधकारणान्याह अशिष्टानामिति स्थानेयुक्तं ॥ ४ ॥ तद्विपरीतंक्षत्रियाश्चक्रुरित्याह अश्रौषमिति ॥ ५॥

कांतः उपक्रांतः ॥६॥ तर्हिक्षत्रियाएववध्यानतुलोकाइत्यतआह संपूर्णेतिद्वाभ्यां कोशोजरायुरूपामांसपेशी संपूर्णःकोशोयासांताः परिपक्वगर्भाइत्यर्थः कोशोऽर्थसंचयेमांसपेश्यामितिविश्वः संपूर्णशोका इत्यपिपठंति लोकैःसत्यपिसामर्थ्येमन्मातॄणांत्राणंनकृतमतस्तेपिवध्याएवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ एतदेवोपपादयति प्रतिषेद्धेति प्रतिषेद्धरिसतिपापकृदेवनोपलभ्यते असतितुसर्वोपिपापएवप्रवर्त्ततइतिश्लो

संहारोहियदालोकेभृगूणांक्षत्रियाधमैः ॥ आगर्भोच्छेदनाक्रांतस्तदामांमन्युराविशत् ॥ ६ ॥ संपूर्णकोशाःकिलमेमातरःपितरस्तथा ॥ भयात्सर्वेषुलोकेषु नाधिजग्मुःपरायणं ॥ ७ ॥ तान्भृगूणांयदादारान्कश्चिन्नाभ्युपपद्यत ॥ मातातदादधारेयमूरुणैकेनमांशुभा ॥ ८ ॥ प्रतिषेद्धाहिपापस्ययदालोकेषुविद्य ते ॥ तदासर्वेषुलोकेषुपापकृन्नोपपद्यते ॥ ९ ॥ यदातुप्रतिषेद्धारंपापोनलभतेक्वचित् ॥ तिष्ठंतिबहवोलोकास्तदापापेषुकर्मसु ॥ १० ॥ जानन्नपिचयःपापं शक्तिमान्ननियच्छति ॥ ईशःसन्सोऽपितेनैवकर्मणासंप्रयुज्यते ॥ ११ ॥ राजभिश्चेश्वरैश्चैवयदिवैपितरोमम ॥ शक्तैर्नशकितास्त्रातुमिष्टंमत्वेहजीवितं ॥ १२ ॥ अतएषामहंक्रुद्धोलोकानामीश्वरोत्यहं ॥ भवतांचवचोनालमहंसमभिवर्त्तितुं ॥ १३ ॥ ममापिचेद्भवेदेवमीश्वरस्यसतोमहत् ॥ उपेक्षमाणस्यपु नर्लोकानांकिल्विषाद्भयं ॥ १४ ॥ यश्चायंमन्युजोमेऽग्निर्लोकानादातुमिच्छति ॥ दहेदेषचमामेवनिगृहीतःस्वतेजसा ॥ १५ ॥ भवतांचविजानामिसर्वलो कहितेप्सुतां ॥ तस्माद्विधध्वंयच्छ्रेयोलोकानांममचेश्वराः ॥ १६ ॥ पितरऊचुः यएषमन्युजस्तेग्निर्लोकानादातुमिच्छति ॥ अप्सुतंमुंचभद्रंतेलोका ह्यप्सुप्रतिष्ठिताः ॥ १७ ॥ आपोमयाःसर्वरसाःसर्वमापोमयंजगत् ॥ तस्मादप्सुविमुंचेमंक्रोधाग्निंद्विजसत्तम ॥ १८ ॥ अयंतिष्ठतुतेविप्रयदीच्छसिमहोद धौ ॥ मन्युजोऽग्निर्दहन्नापोलोकाह्यापोमयाःस्मृताः ॥ १९ ॥ एवंप्रतिज्ञासत्येयंतवानघभविष्यति ॥ नचैवंसामरालोकागमिष्यंतिपराभवं ॥ २० ॥ व सिष्ठउवाच ततस्तंक्रोधजंतातऔर्वोऽग्निंवरुणालये ॥ उत्ससर्जसचैवापउपयुंक्तेमहोदधौ ॥ २१ ॥ महद्धयशिरोभूत्वायत्तद्वेदविदोविदुः ॥ तमग्निमुद्गि रद्वक्त्रात्पिबत्यापोमहोदधौ ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वमपिभद्रंतेनलोकान्हंतुमर्हसि ॥ पराशरपराँल्लोकाञ्जानञ्ज्ञानवतांवर ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्व णिचैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्यानेऽशीत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कद्वयार्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ पापंपापकारिणं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ किल्विषात् अशासनजात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आदातुंउच्छेत्तुं ॥ १७ ॥ आपोमयाइति कारणीभूतास्वसुदग्धास्तुलो काअपिदग्धप्रायाइत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उपयुंक्तेभक्षयति ॥ २१ ॥ हयशिरःवडवामुखं ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिआ० नै० भा० भा० अशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ ७ ॥

एवमिति ॥१॥२॥३॥ माभांक्षंननाशयेयं ॥४॥५॥ शुभ्रेणपापिनांनिपहान्निर्मलेन तेनयज्ञेनयज्ञियेनद्रव्येणहूयमानेन ॥६॥७॥८॥९ ॥ १०॥ अपविघ्नंतेसत्रमितिशेषः अजानतामितिपापमपिकृत्वानंद

गंधर्वउवाच   एवमुक्तःसविप्रर्षिर्वसिष्ठेनमहात्मना॥ न्ययच्छदात्मनःक्रोधंसर्वलोकपराभवात्॥१॥ ईजेचसमहातेजाःसर्ववेदविदांवरः॥ ऋषीराक्षससत्रेणशाक्तेयोऽथपराशरः॥ २॥ ततोवृद्धांश्चबालांश्चराक्षसान्समहामुनिः॥ ददाहविततेयज्ञेशक्तेर्वधमनुस्मरन्॥ ३॥ नहितंवारयामासवसिष्ठोरक्षसांवधात्॥ द्वितीयामस्यमाभांक्षंप्रतिज्ञामितिनिश्चयात्॥ ४॥ त्रयाणांपावकानांचसत्रेतस्मिन्महामुनिः॥ आसीत्पुरस्ताद्दीप्तानांचतुर्थइवपावकः॥ ५॥ तेनयज्ञेनशुभ्रेणहूयमानेनशक्तिजः॥ तद्विदीपितमाकाशंसूर्येणेवघनात्यये॥ ६॥ तंवसिष्ठादयःसर्वेमुनयस्तत्रमेनिरे॥ तेजसादीप्यमानंवैद्वितीयमिवभास्करं॥ ७॥ ततःपरमदुष्प्रापमन्यैर्ऋषिरुदारधीः॥ समापिपयिषुःसत्रंतमत्रिःसमुपागमत्॥ ८॥ तथापुलस्त्यःपुलहःक्रतुश्चैवमहाक्रतुः॥ तत्राजग्मुररमित्रघ्नरक्षसांजीवितेप्सया॥ ९॥ पुलस्त्यस्तुवधात्तेषांरक्षसांभरतर्षभ॥ उवाचेदंवचःपार्थपराशरमरिंदमं॥ १०॥ कच्चित्तातापविघ्नंतेकच्चिन्नंदसिपुत्रक॥ अजानतामदोषाणांसर्वेषांरक्षसांवधात्॥ ११॥ प्रजोच्छेदमिमंमत्थंनहिकर्तुत्वमर्हसि॥ नैषतातद्विजातीनांधर्मोदृष्टस्तपस्विनां॥ १२॥ शमएवपरोधर्मस्तमाचरपराशर॥ अधर्मिष्ठंवरिष्ठःसन्कुरुषेत्वंपराशर॥ १३॥ शक्तिंचापिहिधर्मज्ञंनातिक्रांतुमिहार्हसि॥ प्रजायाश्चममोच्छेदंनचैवंकर्तुमर्हसि॥ १४॥ शापाद्धिशक्तेर्वासिष्ठतदातदुपपादितं॥ आत्मजेनसदोषेणशक्तिर्नीतइतोदिवं॥ १५॥ नहितंराक्षसःकश्चिच्छक्तोभक्षयितुंमुने॥ आत्मनैवात्मनस्तेनदृष्टोमृत्युस्तदाभवत्॥ १६॥ निमित्तभूतस्तत्रासीद्विश्वामित्रःपराशर॥ राजाकल्माषपादश्चदिवमारुह्यमोदते॥ १७॥ येचशक्त्यवराःपुत्रावसिष्ठस्यमहामुने॥ तेचसर्वेमुदायुक्तामोदंतेसहिताःसुरैः॥ १८॥ सर्वमेतद्वसिष्ठस्यविदितंवैमहामुने॥ रक्षसांचसमुच्छेदएषतातस्तपस्विनां॥ १९॥ निमित्तभूतस्त्वंचात्रक्रतौवासिष्ठनंदन॥ तत्सत्रंमुंचभद्रंतेसमाप्तमिदमस्तुते॥ २०॥ गंधर्वउवाच एवमुक्तःपुलस्त्येनवसिष्ठेनचधीमता॥ तदासमापयामाससत्रंशाक्तोमहामुनिः॥ २१॥ सर्वराक्षससत्रायसंभृतंपावकंतदा॥ उत्तरेहिमवत्पार्श्वेउत्ससर्जमहावने॥ २२॥

सीतिसाधिक्षेपप्रश्नः ॥ ११ ॥ मत्थंमम ॥ १२ ॥ १३ ॥ शक्तिंचेति पुत्रदोषेणपितानश्यतीत्युक्तं ॥ १४॥ शापात्शक्तिनाशस्तोराजाशक्तिमेवभक्षितवान्अतःशक्तेरेवायमपराधोनरक्षसामित्यर्थः ॥१५॥ ॥ १६ ॥ मोदतेशक्तिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ समुच्छेदेएषःत्वंनिमित्तभूतइतियोजना ॥ १९ ॥ मुंचत्यज ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सतत्राद्यापिरक्षांसिवृक्षानश्मनएवच॥भक्षयन्दृश्यतेवन्हिःसदापर्वणिपर्वणि॥२३॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वण्यौर्वोपाख्यानेएकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८१॥ ॥५॥ ॥५॥ अर्जुनउवाच राज्ञाकल्माषपादेनगुरौब्रह्मविदांवरे॥कारणंकिंपुरस्कृत्यभार्यावैसंन्नियोजिता॥१॥जानतावैपरंधर्मंवसिष्ठेनमहात्मना॥अगम्यागमनंकस्मात्कृतंतेनमहर्षिणा॥२॥अधर्मिष्ठंवसिष्ठेनकृतंचापिपुरासखे॥एतन्मेसंशयंसर्वंछेत्तुमर्हसिपृच्छतः॥३॥ गंधर्वउवाच धनंजयनिबोधेदंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि॥वसिष्ठंप्रतिदुर्धर्षंतथामित्रसहंनृपं॥४॥कथितंतेमयांसर्वंयथाशप्तःसपार्थिवः॥शक्तिनाभरतश्रेष्ठवासिष्ठेनमहात्मना॥५॥सतुशापवशंप्राप्तःक्रोधपर्याकुलेक्षणः॥निर्जगामपुराद्राजासहदारःपरंतपः॥६॥अरण्यंनिर्जनंगत्वासदारःपरिचक्रमे॥नानामृगगणाकीर्णंनानासत्वसमाकुलं॥७॥नानागुल्मलताच्छन्नंनानाद्रुमसमावृतं॥अरण्यंघोरसन्नादंशापग्रस्तःपरिभ्रमन्॥८॥सकदाचित्क्षुधाविष्टोमृगयन्भक्ष्यमात्मनः॥ददर्शसुपरिक्लिष्टःकस्मिंश्चिन्निर्जनेवने॥९॥ब्राह्मणंब्राह्मणींचैवमिथुनायोपसंगतौ॥तौतंवीक्ष्यसुवित्रस्तावकृतार्थौप्रधावितौ॥१०॥तयोःप्रद्रवतोर्विप्रंजग्राहनृपतिर्बलात्॥दृष्ट्वागृहीतंभर्त्तारमथब्राह्मण्यभाषत॥११॥शृणुराजन्ममवचोयत्त्वांवक्ष्यामिसुव्रत॥आदित्यवंशप्रभवस्त्वंहिलोकेपरिश्रुतः॥१२॥ अप्रमत्तःस्थितोधर्मेगुरुशुश्रूषणेरतः॥शापोपहतदुर्धर्षनपापंकर्तुमर्हसि॥॥१३॥ऋतुकालेतुसंप्राप्तेभर्तृव्यसनकर्शिता॥अकृतार्थाह्यहंभर्त्राप्रसवार्थसमागता॥१४॥प्रसीदनृपतिश्रेष्ठभर्त्तायंमेविसृज्यतां॥एवंविक्रोशमानायास्तस्यास्तुसनृशंसवत्॥१५॥भर्त्तारंभक्षयामासव्याघ्रोमृगमिवेप्सितं॥तस्याःक्रोधाभिभूतायायान्यश्रूण्यपतन्भुवि॥१६॥सोऽग्निःसमभवद्दीप्तस्तंचदेशंव्यदीपयत्॥ततःसाशोकसंतप्ताभर्तृव्यसनकर्शिता॥१७॥कल्माषपादंराजर्षिमशपद्ब्राह्मणीरुषा॥यस्मान्ममाकृतार्थायास्त्वयाक्षुद्रनृशंसवत्॥१८॥प्रेक्षंत्याभक्षितोमेद्यप्रियोभर्त्तामहायशाः॥तस्मात्त्वमपिदुर्बुद्धेमच्छापपरिविक्षतः॥१९॥पत्नीमृतावनुप्राप्यसद्यस्त्यक्ष्यसिजीवितं॥यस्यचर्षेर्वसिष्ठस्यत्वयापुत्राविनाशिताः॥२०॥तेनसंगम्यतेभार्यातनयंजनयिष्यति॥सतेवंशकरःपुत्रोभविष्यतिनृपाधम॥२१॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अकृतार्थौअकृतपुत्रत्वात् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ मदयंत्यामहिष्या ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ अस्माकमिति ॥ १ ॥ २ ॥३॥४॥५॥

एवंशप्त्वातुराजानंसातमांगिरसीशुभा ॥ तस्यैवसन्निधौदीप्तंप्रविवेशहुताशनं ॥ २२ ॥ वसिष्ठश्चमहाभागःसर्वमेतदवैक्षत ॥ ज्ञानयोगेनमहतातपसाचपरंतप ॥ २३ ॥ मुक्तशापश्चराजर्षिःकालेनमहताततः ॥ ऋतुकालेऽभिपतितोमदयंत्यानिवारितः ॥ २४ ॥ नहिसस्मारसनृपस्तंशापंकाममोहितः ॥ देव्याःसोथवचःश्रुत्वासंभ्रांतोनृपसत्तमः ॥ २५ ॥ तंशापमनुसंस्मृत्यपर्यतप्यद्भृशंतदा ॥ एतस्मात्कारणाद्राजावसिष्ठंसंन्ययोजयत् ॥ स्वदारेषुनरश्रेष्ठशापदोषसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिवसिष्ठोपाख्यानेद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच अस्माकमनुरूपोवैयःस्याद्गंधर्ववेदवित् ॥ पुरोहितस्तमाचक्ष्वसर्वंहिविदितंतव ॥ १ ॥ गंधर्वउवाच यवीयान्देवलस्यैषवनेभ्रातातपस्यति ॥ धौम्यउत्कोचकेतीर्थेतंवृणुध्वंयदीच्छथ ॥ २ ॥ वैशंपायनउवाच ततोऽर्जुनोस्त्रमाग्नेयंप्रददौतद्यथाविधि ॥ गंधर्वायतदाप्रीतोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ त्वय्येवतावत्तिष्ठंतुहयागंधर्वसत्तम ॥ कार्यकालेग्रहीष्यामःस्वस्तितेऽस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ ४ ॥ तेऽन्योन्यमभिसंपूज्यगंधर्वःपांडवाश्चह ॥ रम्याद्भागीरथीतीराद्यथाकामंप्रतस्थिरे ॥ ५ ॥ ततउत्कोचकंतीर्थंगत्वाधौम्याश्रमंतुते ॥ तंवव्रुःपांडवाधौम्यंपौरोहित्यायभारत ॥ ६ ॥ तान्धौम्यःप्रतिजग्राहसर्ववेदविदांवरः ॥ वन्येनफलमूलेनपौरोहित्येनचैवह ॥ ७ ॥ तेसमाशंसिरेलब्धांश्रियंराज्यंचपांडवाः ॥ ब्राह्मणंतंपुरस्कृत्यपांचालींचस्वयंवरे ॥ ८ ॥ पुरोहितेनतेनाथगुरुणासंगतास्तदा ॥ नाथवंतमिवात्मानंमेनिरेभरतर्षभाः ॥ ९ ॥ सहिवेदार्थतत्त्वज्ञस्तेषांगुरुरुदारधीः ॥ तेनधर्मविदापार्थायाज्याधर्मविदःकृताः ॥ १० ॥ वीरांस्तुसहितान्मेनेप्राप्तराज्यान्स्वधर्मतः ॥ बुद्धिवीर्यबलोत्साहैर्युक्तान्देवानिवद्विजः ॥ ११ ॥ कृतस्वस्त्ययनास्तेनततस्तेमनुजाधिपाः ॥ मेनिरेसहितागंतुंपांचाल्यास्तंस्वयंवरं ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिचैत्ररथपर्वणिधौम्यपुरोहितकरणेत्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८३ ॥ समाप्तंचैत्ररथपर्व ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथस्वयंवरपर्व वैशंपायनउवाच ततस्तेनरशार्दूलाभ्रातरःपंचपांडवाः ॥ प्रययुर्द्रौपदींद्रष्टुंतंचदेशंमहोत्सवं ॥ १ ॥ तेप्रयातानरव्याघ्राःसहमात्रापरंतपाः ॥ ब्राह्मणान्ददृशुर्मार्गेगच्छतःसंगतान्बहून् ॥ २ ॥

॥ ६ ॥ प्रतिजग्राहअंगीचकार ॥ ७ ॥ पांचालींचलब्धामाशंसिरे ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥११॥१२॥ इतिआदिप०नैल०भा०भा०त्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१८३॥ ॥७॥ ततस्तेइति ॥१॥२॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दायान्देयानि तानेवाह धनमित्यादि ॥ १४ ॥ १५ ॥ नटाःवेषभेदकारिणः वैतालिकाःमंगलपाठकारिणः नर्तकाःप्रसिद्धाः

तऊचुर्ब्राह्मणाराजन्पांडवान्ब्रह्मचारिणः ॥ क्वभवंतोगमिष्यंतिकुतोवाऽभ्यागताइह ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरउवाच आगतानेकचक्रायाःसोदर्यानेकचारिणः ॥ भवंतोवैविजानंतुसहमात्राद्विजर्षभाः ॥ ४ ॥ ब्राह्मणाऊचुः गच्छताद्यैवपंचालान्द्रुपदस्यनिवेशने ॥ स्वयंवरोमहांस्तत्रभवितासुमहाधनः ॥ ५ ॥ एकसार्थंप्रयाताःस्मवयंतत्रैवगामिनः ॥ तत्रह्यद्भुतसंकाशोभवितासुमहोत्सवः ॥ ६ ॥ यज्ञसेनस्यदुहिताद्रुपदस्यमहात्मनः ॥ वेदीमध्यात्समुत्पन्नापद्मपत्रनिभेक्षणा ॥ ७ ॥ दर्शनीयानवद्यांगीसुकुमारीमनस्विनी ॥ धृष्टद्युम्नस्यभगिनीद्रोणशत्रोःप्रतापिनः ॥ ८ ॥ योजातःकवचीखड्गीसशरःसशरासनः ॥ सुसमिद्धेमहाबाहुःपावकेपावकोपमः ॥ ९ ॥ स्वसातस्यानवद्यांगीद्रौपदीतनुमध्यमा ॥ नीलोत्पलसमोगंधोयस्याःक्रोशात्प्रवातिवै ॥ १० ॥ यज्ञसेनस्यचसुतांस्वयंवरकृतक्षणां ॥ गच्छामोवैवयंद्रष्टुंतंचदिव्यंमहोत्सवं ॥ ११ ॥ राजानोराजपुत्राश्चयज्वानोभूरिदक्षिणाः ॥ स्वाध्यायवंतःशुचयोमहात्मानोयतव्रताः ॥ १२ ॥ तरुणादर्शनीयाश्चनानादेशसमागताः ॥ महारथाःकृतास्त्राश्चसमुपैष्यंतिभूमिपाः ॥ १३ ॥ तेतत्रविविधान्दायान्विजयार्थंनरेश्वराः ॥ प्रदास्यंतिधनंगाश्चभक्ष्यंभोज्यंचसर्वशः ॥ १४ ॥ प्रतिगृह्यचतत्सर्वंदृष्ट्वाचैवस्वयंवरं ॥ अनुभूयोत्सवंचैवगमिष्यामोयथेप्सितं ॥ १५ ॥ नटावैतालिकास्तत्रनर्तकाःसूतमागधाः ॥ नियोधकाश्चदेशेभ्यःसमेष्यंतिमहाबलाः ॥ १६ ॥ एवंकौतूहलंकृत्वादृष्ट्वाचप्रतिगृह्यच ॥ सहास्माभिर्महात्मानःपुनःप्रतिनिवर्त्स्यथ ॥ १७ ॥ दर्शनीयांश्चवःसर्वान्देवरूपानवस्थितान् ॥ समीक्ष्यकृष्णावरयेत्संगत्यैकतमंवरं ॥ १८ ॥ अयंभ्रातातवश्रीमान्दर्शनीयोमहाभुजः ॥ नियुज्यमानोविजयेसंगत्याद्रविणंबहु ॥ आहरिष्यन्नयंनूनंप्रीतिंवोवर्धयिष्यति ॥ १९ ॥ युधिष्ठिरउवाच परमंभोगमिष्यामोद्रष्टुंचैवमहोत्सवं ॥ भवद्भिःसहिताःसर्वेकन्यायास्तंस्वयंवरं ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिपांडवागमनेचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ छ ॥

वैशंपायनउवाच एवमुक्ताःप्रयातास्तेपांडवाजनमेजय ॥ राज्ञादक्षिणपंचालान्द्रुपदेनाभिरक्षितान् ॥ १ ॥

सूताःपौराणिकाः मागधाःवंशसूचकाः नियोधकाःमल्लाः ॥ १६ ॥ १७ ॥ संगत्यादैवयोगेन ॥ १८ ॥ १९ ॥ परमंयथेष्टं ॥ २० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ एवमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ स्कंधावारंराजगृहप्राकारं लोकसमूहस्थानंवा स्कंधःस्यान्नृपतावंसेसांपरायसमूहयोरितिमेदिनी ॥ ६ ॥ नजज्ञिरेनज्ञानवंतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ अनानम्यंनमयितुमशक्यं ॥ ९ ॥ वैहायसंअंतरिक्षगतं यंत्रंतीव्रवेगवत्तयाभ्रमणेनलक्ष्यमार्गसंकोचकमंतराबद्धं समितंयंत्रच्छिद्रद्वाराउपलक्षितं लक्ष्यमपिवैहायसमित्यर्थः अस्त्रशिक्षायांएकेनार्जुनेनैवचललक्ष्यपातनंकृतमतःसएवचलयंत्रद्वा

ततस्तेषुमहात्मानंशुद्धात्मानमकल्मषं ॥ ददृशुःपांडवावीरामुनिंद्वैपायनंतदा ॥ २ ॥ तस्मैयथावत्सत्कारंकृत्वातेनचसत्कृताः ॥ कथांतेचाभ्यनुज्ञाताःप्रययुर्द्रुपदक्षयं ॥ ३ ॥ पश्यंतोरमणीयानिवनानिचसरांसिच ॥ तत्रतत्रवसंतश्चशनैर्जग्मुर्महारथाः ॥ ४ ॥ स्वाध्यायवंतःशुचयोमधुराःप्रियवादिनः ॥ आनुपूर्व्येणसंप्राप्ताःपंचालान्पांडुनंदनाः ॥ ५ ॥ तेतुदृष्ट्वापुरंतच्चस्कंधावारंचपांडवाः ॥ कुंभकारस्यशालायांनिवासंचक्रिरेतदा ॥ ६ ॥ तत्रभैक्षंसमाजह्रुर्ब्राह्मणीं वृत्तिमाश्रिताः ॥ तान्संप्राप्तांस्तथावीराञ्जज्ञिरेननराःक्वचित् ॥ ७ ॥ यज्ञसेनस्यकामस्तुपांडवायकिरीटिने ॥ कृष्णांदद्यामितिसदानचैतद्विवृणोतिसः ॥ ॥ ८ ॥ सोऽन्वेषमाणःकौंतेयंपांचाल्योजनमेजय ॥ दृढंधनुरनानम्यंकारयामासभारत ॥ ९ ॥ यंत्रंवैहायसंचापिकारयामासकृत्रिमं ॥ तेनयंत्रेणसमितंराजालक्ष्यंचकारसः ॥ १० ॥ द्रुपदउवाच इदंसज्यंधनुःकृत्वासज्जैरेभिश्चसायकैः ॥ अतीत्यलक्ष्यंयोवेद्धासलब्धामत्सुतामिति ॥ ११ ॥ वैशंपायनउवाच इतिसद्रुपदोराजास्वयंवरमघोषयत् ॥ तच्छ्रुत्वापार्थिवाःसर्वेसमीयुस्तत्रभारत ॥ १२ ॥ ऋषयश्चमहात्मानःस्वयंवरदिदृक्षवः ॥ दुर्योधनपुरोगाश्चसकर्णाःकुरवोनृप ॥ १३ ॥ ब्राह्मणाश्चमहाभागादेशेभ्यःसमुपागमन् ॥ ततोऽर्चिताराजगणाद्रुपदेनमहात्मना ॥ १४ ॥ उपोपविष्टामंचेषुद्रष्टुकामाःस्वयंवरं ॥ ततःपौरजनाःसर्वेसागरोद्धूतनिःस्वनाः ॥ १५ ॥ शिशुमारशिरःप्राप्यन्यविशंस्तेस्मपार्थिवाः ॥ प्रागुत्तरेणनगराद्भूमिभागेसमेशुभे ॥ समाजवाटःशुशुभेभवनैःसर्वतोवृतः ॥ १६ ॥ प्राकारपरिखोपेतोद्वारतोरणमंडितः ॥ वितानेनविचित्रेणसर्वतःसमलंकृतः ॥ १७ ॥ तूर्यौघशतसंकीर्णःपरार्ध्यागुरुधूपितः ॥ चंदनोदकसिक्तश्चमाल्यदामोपशोभितः ॥ १८ ॥

रालक्ष्यंभेत्स्यतिनान्यइति तदन्वेषणायायंयत्नोद्रुपदेनकृतः यद्यपिकर्णस्याप्येतत्सुकरंतथापिहीनकुलत्वात्सुपरिहरइतिभावः ॥ १० ॥ सज्यंधनुःकृत्वाइदंयंत्रमतीत्यलक्ष्यंयोवेद्धावेद्धुंसमर्थः ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ उपोपविष्टाः पादपूरणार्थाउपेत्यस्यावृत्तिः प्रसमुपोदःपादपूरणइति ॥ १५ ॥ शिशुमारोजलजंतुःतदाकारस्तारासमूहात्मकोविष्णुःतस्यशिरःप्रदेशेऐशान्यांदिशि अतएवसा अपराजितादिक् तांदिशंप्राप्यन्यविशन् तामेवदिशमाहप्रागिति प्रागुत्तरेणप्रागुदीच्योरंतरालेनगरात्समीपे एनबन्यतरस्यामदूरेपंचम्येत्येनबंतमिदं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ विमानेषुसप्तभूमिगृहेषु विमानोव्योमयानेचसप्तभूमिगृहेपिचेतिमेदिनी ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ परिस्तीर्य

कैलासशिखरप्रख्यैर्नभस्तलविलेखिभिः ॥ सर्वतःसंवृतःशुभ्रैःप्रासादैःसुकृतोच्छ्रयैः ॥ १९ ॥ सुवर्णजालसंवीतैर्मणिकुट्टिमभूषणैः ॥ सुखारोहणसोपानैर्महासनपरिच्छदैः ॥ २० ॥ स्रग्दामसमवच्छन्नैरगुरूत्तमवासितैः ॥ हंसांशुवर्णैर्बहुभिरायोजनसुगंधिभिः ॥ २१ ॥ असंबाधशतद्वारैःशयनासनशोभितैः ॥ बहुधातुपिनद्धांगैर्हिमवच्छिखरैरिव ॥ २२ ॥ तत्रनानाप्रकारेषुविमानेषुस्वलंकृताः ॥ स्पर्धमानास्तदाऽन्योन्यंनिषेदुःसर्वपार्थिवाः ॥ २३ ॥ तत्रोपविष्टान्ददृशुर्महासत्वपराक्रमान् ॥ राजसिंहान्महाभागान्कृष्णागुरुविभूषितान् ॥ २४ ॥ महाप्रसादान्ब्रह्मण्यान्स्वराष्ट्रपरिरक्षिणः ॥ प्रियान्सर्वस्यलोकस्यसुकृतैःकर्मभिःशुभैः ॥ २५ ॥ मंचेषुचपरार्ध्येषुपौरजानपदाजनाः ॥ कृष्णादर्शनसिध्यर्थंसर्वतःसमुपाविशन् ॥ २६ ॥ ब्राह्मणैस्तेचसहिताःपांडवाःसमुपाविशन् ॥ ऋद्धिंपंचालराजस्यपश्यंतस्तामनुत्तमां ॥ २७ ॥ ततःसमाजोववृधेसराजन्दिवसान्बहून् ॥ रत्नप्रदानबहुलःशोभितोनटनर्त्तकैः ॥ २८ ॥ वर्त्तमानेसमाजेतुरमणीयेऽन्हिषोडशे ॥ आप्लुतांगीसुवसनासर्वाभरणभूषिता ॥ २९ ॥ मालांचसमुपादायकांचनींसमलंकृतां ॥ अवतीर्णाततोरंगंद्रौपदीभरतर्षभ ॥ ३० ॥ पुरोहितःसोमकानांमंत्रविद्ब्राह्मणःशुचिः ॥ परिस्तीर्यजुहावाग्निमाज्येनविधिवत्तदा ॥ ३१ ॥ संतर्पयित्वाज्वलनंब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्यच ॥ वारयामाससर्वाणिवादित्राणिसमंततः ॥ ३२ ॥ निःशब्देतुकृतेतस्मिन्धृष्टद्युम्नोविशांपते ॥ कृष्णामादायविधिवन्मेघदुंदुभिनिःस्वनः ॥ ३३ ॥ रंगमध्येगतस्तत्रमेघगंभीरयागिरा ॥ वाक्यमुच्चैर्जगादेदंश्लक्ष्णमर्थवदुत्तमं ॥ ३४ ॥ इदंधनुर्लक्ष्यमिमेचबाणाःशृण्वंतुमेभूपतयःसमेताः ॥ छिद्रेणयंत्रस्यसमर्पयध्वंशरैःशितैर्व्योमचरैर्दशार्धैः ॥ ३५ ॥ एतन्महत्कर्मकरोतियोवैकुलेनरूपेणबलेनयुक्तः ॥ तस्याद्यभार्याभगिनीममेयंकृष्णाभवित्रीनमृषाब्रवीमि ॥ ३६ ॥

दर्भैःपरितःस्तीर्त्वा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इदंधनुःइदंचलक्ष्यंइमेचबाणाः चलयंत्रच्छिद्रद्वारायुगपत्पंचबाणान्लक्ष्येयःसमर्पयतितस्याद्यभार्याभगिनीममेयमितिद्वयोःसंबंधः व्योमचरैर्बाणैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

तानेवमुक्त्वाद्रुपदस्यपुत्रःपश्चादिदंतांभगिनीमुवाच ॥ नाम्नाचगोत्रेणचकर्मणाचसंकीर्त्तयन्भूमिपतीन्समेतान् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिधृष्टद्युम्नवाक्येपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृष्टद्युम्नउवाच दुर्योधनोदुर्विषहोदुर्मुखोदुष्प्रधर्षणः ॥ विविंशतिर्विकर्णश्चसहोदुःशासनस्तथा ॥ १ ॥ युयुत्सुर्वायुवेगश्चभीमवेगरवस्तथा ॥ उग्रायुधोबलाकीचकरकायुर्विरोचनः ॥ २ ॥ कुंडकश्चित्रसेनश्चसुवर्चाःकनकध्वजः ॥ नंदकोबाहुशालीचतुहुंडोविकटस्तथा ॥ ३ ॥ एतेचान्येचवहवोधार्त्तराष्ट्रामहाबलाः ॥ कर्णेनसहितावीरास्त्वदर्थंसमुपागताः ॥ ४ ॥ असंख्यातामहात्मानःपार्थिवाःक्षत्रियर्षभाः ॥ शकुनिःसौबलश्चैववृषकोथबृहद्बलः ॥ ५ ॥ एतेगांधारराजस्यसुताःसर्वेसमागताः ॥ अश्वत्थामाचभोजश्चसर्वशस्त्रभृतांवरौ ॥ ६ ॥ समवेतौमहात्मानौत्वदर्थेसमलंकृतौ ॥ बृहंतोमणिमांश्चैवदंडधारश्चपार्थिवः ॥ ७ ॥ सहदेवजयत्सेनौमेघसंधिश्चपार्थिवः ॥ विराटःसहपुत्राभ्यांशंखेनैवोत्तरेणच ॥ ८ ॥ वार्धक्षेमिःसुशर्माचसेनाबिंदुश्चपार्थिवः ॥ सुकेतुःसहपुत्रेणसुनाम्नाचसुवर्चसा ॥ ९ ॥ सुचित्रःसुकुमारश्चवृकःसत्यधृतिस्तथा ॥ सूर्यध्वजोरोचमानोनीलश्चित्रायुधस्तथा ॥ १० ॥ अंशुमांश्चेकितानश्चश्रेणिमांश्चमहाबलः ॥ समुद्रसेनपुत्रश्चचंद्रसेनःप्रतापवान् ॥ ११ ॥ जलसंधःपितापुत्रौविदंडोदंडएवच ॥ पौंड्रकोवासुदेवश्चभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ १२ ॥ कलिंगस्ताम्रलिप्तश्चपत्तनाधिपतिस्तथा ॥ मद्रराजस्तथाशल्यःसहपुत्रोमहारथः ॥ १३ ॥ रुक्मांगदेनवीरेणतथारुक्मरथेनच ॥ कौरव्यःसोमदत्तश्चपुत्रश्चास्यमहारथः ॥ १४ ॥ समवेतास्त्रयःशूराभूरिर्भूरिश्रवाःशलः ॥ सुदक्षिणश्चकांबोजोदृढधन्वाचपौरवः ॥ १५ ॥ बृहद्बलःसुषेणश्चशिबिरौशीनरस्तथा ॥ पटच्चरनिहंताचकारूषाधिपतिस्तथा ॥ १६ ॥ संकर्षणोवासुदेवोरौक्मिणेयश्चवीर्यवान् ॥ सांबश्चचारुदेष्णश्चप्राद्युम्निःसगदस्तथा ॥ १७ ॥ अक्रूरःसात्यकिश्चैवउद्धवश्चमहामतिः ॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःपृथुर्विपृथुरेवच ॥ १८ ॥ विदूरथश्चकंकश्चशंकुश्चसगवेषणः ॥ आशावहोऽनिरुद्धश्चसमीकःसारिमेजयः ॥ १९ ॥ वीरोवातपतिश्चैवझिल्लीपिंडारकस्तथा ॥ उशीनरश्चविक्रांतोवृष्णयस्तेप्रकीर्त्तिताः ॥ २० ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ तैलंकृताइति ॥ १ ॥ २ ॥ संकल्पजे

भगीरथोबृहत्क्षत्रःसैंधवश्चजयद्रथः ॥ बृहद्रथोबाह्लिकश्चश्रुतायुश्चमहारथः ॥ २१ ॥ उलूकःकैतवोराजाचित्रांगदशुभांगदौ ॥ वत्सराजश्चमतिमान्कोसलाधिपतिस्तथा ॥ २२ ॥ शिशुपालश्चविक्रांतोजरासंधस्तथैवच ॥ एतेचान्येचबहवोनानाजनपदेश्वराः ॥ २३ ॥ त्वदर्थमागताभद्रेक्षत्रियाःप्रथिताभुवि ॥ एते भेत्स्यंतिविक्रांतास्त्वदर्थेलक्ष्यमुत्तमं ॥ विध्येतयइदंलक्ष्यंवरयेथाःशुभेऽद्यतं ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिराजनामकीर्तनेषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच तेलंकृताःकुंडलिनोयुवानःपरस्परंस्पर्धमानानरेंद्राः ॥ अस्त्रंबलंचात्मनिमन्यमानाःसर्वेसमुत्पेतुरुदायुधास्ते ॥ १ ॥ रूपेणवीर्येणकुलेनचैवशीलेनवित्तेनचयौवनेन ॥ समिद्धदर्पामदवेगभिन्नामत्तायथाहैमवतागजेंद्राः ॥ ॥ २ ॥ परस्परंस्पर्धयाप्रेक्षमाणाःसंकल्पजेनाभिपरिप्लुतांगाः ॥ कृष्णाममैवेत्यभिभाषमाणानृपासनेभ्यःसहसोदतिष्ठन् ॥ ३ ॥ तेक्षत्रियारंगगताःसमेताजिगीषमाणाद्रुपदात्मजांतां ॥ चकाशिरेपर्वतराजकन्यामुमांयथादेवगणाःसमेताः ॥ ४ ॥ कंदर्पबाणाभिनिपीडितांगाःकृष्णागतैस्तेहृदयैर्नरेंद्राः ॥ रंगावतीर्णाद्रुपदात्मजार्थंद्वेषंप्रचक्रुःसुहृदोऽपितत्र ॥ ५ ॥ अथाययुर्देवगणाविमानैरुद्रादित्यावसवोऽथाश्विनौच ॥ साध्याश्चसर्वेमरुतस्तथैवयमंपुरस्कृत्यधनेश्वरंच ॥ ६ ॥ दैत्याःसुपर्णाश्चमहोरगाश्चदेवर्षयोगुह्यकाश्चारणाश्च ॥ विश्वावसुर्नारदपर्वतौचगंधर्वमुख्याःसहसाऽप्सरोभिः ॥ ७ ॥ हलायुधस्तत्रजनार्दनश्चवृष्ण्यंधकाश्चैवयथाप्रधानं ॥ प्रेक्षांस्मचक्रुर्यदुपुंगवास्तेस्थिताश्चकृष्णस्यमतेमहांतः ॥ ८ ॥ दृष्ट्वातुतान्मत्तगजेंद्ररूपान्पंचाभिपद्मानिववारणेंद्रान् ॥ भस्मावृतांगानिवहव्यवाहान्कृष्णःप्रदध्यौयदुवीरमुख्यः ॥ ९ ॥ शशंसरामाययुधिष्ठिरंसभीमंसजिष्णुंचयमौचवीरौ ॥ शनैःशनैस्तान्प्रसमीक्ष्यरामोजनार्दनंप्रीतमनाददर्शह ॥ १० ॥ अन्येतुवीरानृपपुत्रपौत्राःकृष्णागतैर्नेत्रमनःस्वभावैः ॥ व्यायच्छमानाददृशुर्नतान्वैसंदष्टदंतच्छदताम्रनेत्राः ॥ ११ ॥ तथैवपार्थाःपृथुबाहवस्तेवीरौयमौचैवमहानुभावौ ॥ तांद्रौपदींप्रेक्ष्यतदास्मसर्वेकंदर्पबाणाभिहताबभूवुः ॥ १२ ॥

नकामेन ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अभितःपद्मालक्ष्मीर्येषांतान्सर्वांगसुंदरानित्यर्थः अतिपद्मानितिपाठेपिसएवार्थः अतिमत्तानित्यपपाठः ॥ ९ ॥ १० ॥ व्यायच्छमानाःव्याददानाःचक्षुःप्रसार्यकृष्णामेवददृशुर्नपांडवान् ॥ ११ ॥ तथैवपार्थाइति कामाभिभूतत्वाद्रामकृष्णादीन्नददृशुरितिभावः ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ विमानसंबाधंविमानसंकीर्णं ॥१४॥१५॥१६॥१७॥ संहननोपपन्नंअत्यंतकाठिन्येनयुक्तं स्फुरतानामक्षितुमसामर्थ्यात्कराभ्निःसरत्कोटिनया अतएवविक्षिप्यमाणाःदंडेनवीटाइव धनुषाधनुष्कोट्या शमयांबभूवुरितिद्वयोःसंबंधः ॥१८॥१९॥चक्रवालंमंडलं॥२०॥२१॥२२॥सामर्षहासं नीचकुलयोगादमर्षः सूर्यापराधत्वात्हासः ॥२३॥२४॥ धनुरादायमानःपरीक्षमाणः दैपूशोधनेऽस्यरूपं

देवर्षिगंधर्वसमाकुलंतत्सुपर्णनागासुरसिद्धजुष्टं॥ दिव्येनगंधेनसमाकुलंचदिव्यैश्चपुष्पैरवकीर्यमाणं ॥ १३ ॥ महास्वनैर्दुंदुभिनादितैश्चबभूवतत्संकुलमंतरिक्षं॥ विमानसंबाधमभूत्समंतात्सवेणुवीणापणवानुनादं॥ १४ ॥ ततस्तुतेराजगणाःक्रमेणकृष्णानिमित्तंकृतविक्रमाश्च॥ सकर्णदुर्योधनशाल्वशल्यद्रौणायनिक्राथसुनीथवक्राः॥ १५॥ कलिंगवंगाधिपपांड्यपौंड्राविदेहराजायवनाधिपश्च॥ अन्येचनानानृपपुत्रपौत्राराष्ट्राधिपाःपंकजपत्रनेत्राः॥ १६॥ किरीटहारांगदचक्रवालैर्विभूषितांगाःपृथुबाहवस्ते॥ अनुक्रमंविक्रमसत्वयुक्ताबलेनवीर्येणचनर्दमानाः॥ १७॥ तत्कार्मुकंसंहननोपपन्नंसज्यंनशेकुर्मनसाऽपिकर्तुं॥ तेविक्रमंतःस्फुरताद्दृढेनविक्षिप्यमाणाधनुषानरेंद्राः॥ १८ ॥ विचेष्टमानाधरणीतलस्थायथाबलंशैक्ष्यगुणक्रमाश्च ॥ गतौजसःस्रस्तकिरीटहाराविनिःश्वसंतःशमयांबभूवुः ॥ १९ ॥ हाहाकृतंतद्धनुषादृढेनविस्रस्तहारांगदचक्रवालं॥ कृष्णानिमित्तंविनिवृत्तकामंराज्ञांतदामंडलमार्तमासीत्॥ ॥ २० ॥ सर्वान्नृपांस्तान्प्रसमीक्ष्यकर्णोधनुर्धराणांप्रवरोजगाम ॥ उद्धृत्यतूर्णंधनुरुद्यतंतत्सज्यंचकाराशुयुयोजबाणान्॥ २१ ॥ दृष्ट्वासूतंमेनिरेपांडुपुत्राभित्वानीतंलक्ष्यवरंधरायां ॥ धनुर्धरारागकृतप्रतिज्ञमत्यग्निसोमार्कमथार्कपुत्रं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वातुतंद्रौपदीवाक्यमुच्चैर्जगादनाहंवरयामिसूतं ॥ सामर्षहासंप्रसमीक्ष्यसूर्यंतत्याजकर्णःस्फुरितंधनुस्तत्॥ २३ ॥ एवंतेषुनिवृत्तेषुक्षत्रियेषुसमंततः॥ चेदीनामधिपोवीरोबलवानंतकोपमः॥ २४ ॥ दमघोषसुतोधीरःशिशुपालोमहामतिः॥ धनुरादायमानस्तुजानुभ्यामगमन्महीं॥ २५ ॥ ततोराजामहावीर्योजरासंधोमहाबलः ॥ धनुषोऽभ्याशमागत्यतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ २६ ॥ धनुषापीड्यमानस्तुजानुभ्यामगमन्महीं ॥ ततउत्थायराजासस्वराष्ट्राण्यभिजग्मिवान्॥ २७ ॥ ततःशल्योमहावीरोमद्रराजोमहाबलः॥ तदप्यारोप्यमाणस्तुजानुभ्यामगमन्महीं॥ २८ ॥ तस्मिंस्तुसंभ्रांतजनेसमाजेनिक्षिप्तवादेषुजनाधिपेषु॥ कुंतीसुतोजिष्णुरियेषकर्तुंसज्यंधनुस्तत्सशरंप्रवीरः॥ २९॥ इतिश्रीम० आदिप० स्वयंवरप० राजपराङ्मुखीभवनेसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १८७॥ ॥ ६॥ ॥ ६ ॥

॥२५॥अभ्याशंसमीपं॥२६॥धनुषाआकृष्यमाणेन॥२७॥आरोप्यमाणः सज्जीकर्तुमिच्छन्॥२८॥निक्षिप्तवादेषु त्यक्तधनुरुद्यमनकथेषु॥२९॥ इतिआ० नै० भा० सप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८७॥

यदेति जिष्णुरर्जुनः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्राणतःशक्तितः ॥ ५ ॥ ६ ॥ दर्पात्गर्वात् हर्षात्औत्सुक्यात् चापलात्अनवस्थितत्वात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ लोकेषुब्रह्मलोकांतेषुनृषुपुरुषेषु संस्था

वैशंपायनउवाच यदानिवृत्ताराजानोधनुषःसज्यकर्मणः ॥ अथोदतिष्ठद्विप्राणांमध्याज्जिष्णुरुदारधीः ॥ १ ॥ उदक्रोशन्विप्रमुख्याविधुन्वंतोऽजिना
नि च ॥ दृष्ट्वासंप्रस्थितंपार्थमिंद्रकेतुसमप्रभं ॥ २ ॥ केचिदासन्विमनसःकेचिदासन्मुदान्विताः ॥ आहुःपरस्परंकेचिन्निपुणाबुद्धिजीविनः ॥ ३ ॥ यत्कर्णश
ल्यप्रमुखैःक्षत्रियैर्लोकविश्रुतैः ॥ नानतंबलवद्भिर्हिधनुर्वेदपरायणैः ॥ ४॥ तत्कथंत्वकृतास्त्रेणप्राणतोदुर्बलीयसा ॥ बटुमात्रेणशक्यंहिसज्यंकर्तुंधनुर्द्विजाः
॥ ५ ॥ अवहास्याभविष्यंतिब्राह्मणाःसर्वराजसु ॥ कर्मण्यस्मिन्नसंसिद्धेचापलादपरीक्षिते ॥ ६ ॥ यद्येषदर्पाद्धर्षाद्वाप्यथब्राह्मणचापलात् ॥ प्रस्थितोधनुरा
यंतुंवार्यतांसाधुमागमत् ॥ ७॥ ब्राह्मणाऊचुः नावहास्याभविष्यामोनचलाघवमास्थिताः ॥ नचविद्विष्टतांलोकेगमिष्यामोमहीक्षितां ॥ ८ ॥ के
चिदाहुर्युवाश्रीमान्नागराजकरोपमः ॥ पीनस्कंधोरुबाहुश्चधैर्येणहिमवानिव ॥ ९ ॥ सिंहखेलगतिःश्रीमान्मत्तनागेंद्रविक्रमः ॥ संभाव्यमस्मिन्कर्मे
दमुत्साहाच्चानुमीयते ॥ १० ॥ शक्तिरस्यमहोत्साहानह्यशक्तःस्वयंव्रजेत् ॥ नचतद्विद्यतेकिंचित्कर्मलोकेपुयद्भवेत् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणानामसाध्यंचनृषुसंस्थान
चारिषु ॥ अब्भक्षावायुभक्षाश्चफलाहारादृढव्रताः ॥ १२ ॥ दुर्बलाअपिविप्राहिबलीयांसःस्वतेजसा ॥ ब्राह्मणोनावमंतव्यःसदसद्वासमाचरन् ॥ १३ ॥
सुखंदुःखंमहद्धस्वंकर्मयत्समुपागतं ॥ जामदग्न्येनरामेणनिर्जिताःक्षत्रियायुधि ॥ १४ ॥ पीतःसमुद्रोऽगस्त्येनअगाधोब्रह्मतेजसा ॥ तस्माद्ब्रुवंतुसर्वेऽत्रव
टुरेषधनुर्महान् ॥ १५ ॥ आरोपयतुशीघ्रंवैतथेत्यूचुर्द्विजर्षभाः ॥ एवंतेषांविलपतांविप्राणांविविधागिरः ॥ १६ ॥ अर्जुनोधनुषोऽभ्याशेतस्थौगिरिरिवाच
लः ॥ सतद्धनुःपरिक्रम्यप्रदक्षिणमथाकरोत् ॥ १७॥ प्रणम्यशिरसादेवमीशानंवरदंप्रभुं ॥ कृष्णंचमनसाकृत्वाजगृहेचार्जुनोधनुः ॥ १८ ॥ यत्पार्थिवैरुक्म
सुनीथवक्रैराधेयदुर्योधनशल्यशाल्वैः ॥ तदाधनुर्वेदपरैर्नृसिंहैःकृतंनसज्यंमहतोऽपियत्नात् ॥ १९ ॥

नचारिषुदेवासुरायाकारैश्चरत्सु तत्कर्मनविद्यतेयन्ब्राह्मणानामसाध्यमितिसंबंधः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ महत्न्हस्वं महदपिक्षुद्रंभवतियत्रतत्कर्म तदेवोदाहरति जामदग्न्येनेति ॥ १४ ॥ ब्राह्मणव
चसाक्षुद्रेणापिमहत्कर्मकर्तुंशक्यमित्यभिप्रेत्यसर्वेप्यैकमत्येनाहुः तस्मादिति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ राधेयःकर्णः ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ विव्यधुः विजयंध्वजवदुच्छ्रितवंतः विलक्षिताः विषमंलक्षितंदृष्टिर्येषांतेतथाभूताःशत्रवःलक्ष्येणविनाकृतावा ॥ २३ ॥ शतंअनंतानिअंगानिनखांगुलिदंडधनुर्ज्यावक्त्रादीनिवा

तदर्जुनोवीर्यवतांसदर्पस्तदैंद्रिरिंद्रावरजप्रभावः॥ सज्यंचचक्रेनिमिषांतरेणशरांश्चजग्राहदशार्धसंख्यान् ॥ २० ॥ विव्याधलक्ष्यंनिपपाततच्चच्छिद्रेणभूमौसहसातिविद्धं ॥ ततोंतरिक्षेचबभूवनादःसमाजमध्येचमहान्निनादः ॥ २१ ॥ पुष्पाणिदिव्यानिववर्षदेवःपार्थस्यमूर्ध्निद्विषतांनिहंतुः ॥ २२ ॥ चैलानिविव्यधुस्तत्रब्राह्मणाश्चसहस्रशः ॥ विलक्षितास्ततश्चक्रुर्हाहाकारांश्चसर्वशः ॥ न्यपतंश्चात्रनभसःसमंतात्पुष्पवृष्टयः ॥ २३ ॥ शतांगानिचतूर्याणिवादकाःसमवादयन् ॥ सूतमागधसंघाश्चाप्यस्तुवंस्तत्रसुस्वराः ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाद्रुपदःप्रीतोबभूवरिपुसूदनः ॥ सहसैन्यैश्चपार्थस्यसाहाय्यार्थमियेषसः ॥ २५ ॥ तस्मिंस्तुशब्देमहतिप्रवृद्धेयुधिष्ठिरोधर्मभृतांवरिष्ठः ॥ आवासमेवोपजगामशीघ्रंसार्धंयमाभ्यांपुरुषोत्तमाभ्यां ॥ २६ ॥ विद्धंतुलक्ष्यंप्रसमीक्ष्यकृष्णापार्थंचशक्रप्रतिमंनिरीक्ष्य ॥ आदायशुक्लांबरमाल्यदामजगामकुंतीसुतमुत्स्मयंती ॥ २७ ॥ सतामुपादायविजित्यरंगेद्विजातिभिस्तैरभिपूज्यमानः ॥ रंगान्निरक्रामदचिंत्यकर्मापत्न्यातयाचाप्यनुगम्यमानः ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिलक्ष्यच्छेदनेऽष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच तस्मैदित्सतिकन्यांतुब्राह्मणायतदानृपे ॥ कोपआसीन्महीपानामालोक्यान्योन्यमंतिकात् ॥ १ ॥ अस्मानयमतिक्रम्यतृणीकृत्यचसंगतान् ॥ दातुमिच्छतिविप्रायद्रौपदींयोषितांवरां ॥ २ ॥ अवरोप्येहवृक्षंतुफलकालेनिपात्यते ॥ निहन्मैनंदुरात्मानंयोयमस्मान्नमन्यते ॥ ३ ॥ नत्वर्हत्येषसंमानंनापिवृद्धक्रमंगुणैः ॥ हन्मैनंसहपुत्रेणदुराचारंनृपद्विषं ॥ ४ ॥ अयंहिसर्वानाहूयसत्कृत्यचनराधिपान् ॥ गुणवद्भोजयित्वान्नंततःपश्चान्नमन्यते ॥ ५ ॥ अस्मिन्राजसमावायेदेवानामिवसन्नये ॥ किमयंसदृशंकंचिन्नृपतिंनैवदृष्टवान् ॥ ६ ॥ नचविप्रेष्वधीकारोविद्यतेवरणंप्रति ॥ स्वयंवरःक्षत्रियाणामितीयंप्रथिताश्रुतिः ॥ ७ ॥ अथवायदिकन्येयंनचकंचिद्बुभूषति ॥ अग्नावेनांपरिक्षिप्ययामराष्ट्राणिपार्थिवाः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणोयदिचापल्याल्लोभाद्वाकृतवानिदं ॥ विप्रियंपार्थिवेंद्राणांनैषवध्यःकथंचन ॥ ९ ॥ ब्राह्मणार्थंहिनोराज्यंजीवितंहिवसूनिच ॥ पुत्रपौत्रंचयच्चान्यदस्माकंविद्यतेधनं ॥ १० ॥

दनोपायाःयेषांतानि अंगंगात्रांतिकोपायप्रतीकेष्वितिविश्वः ॥ २४ ॥ साहाय्यार्थं द्रौपद्यलाभात्क्षुब्धैर्नृपांतरैर्युद्धप्रसक्तौसत्यां ॥ २५ ॥ २६ ॥ उत्स्मयंतीउत्तमपतिलाभादत्यंतंगर्वंकुर्वती ॥ २७ ॥ २८ ॥ इति आ० नै० भा० भा० अष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मैदित्सतीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अवरोप्येत्यस्यव्याख्याअयंहीतिव्यवहितश्लोकेन ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ संत्रासात्ब्राह्मणकोपेनसर्वंक्षत्रंनश्येदितिशंकोत्थात्भयात् ॥ १३॥ १४॥ १५ ॥१६॥ १७ ॥१८ ॥१९ ॥२०॥ २१॥ घोणानासा ॥२२॥ कार्त्तिकेयावित्यद्भुतोपमा ॥२३ ॥२४॥

अवमानभयाच्चैवस्वधर्मस्यचरक्षणात् ॥ स्वयंवराणामन्येषांमाभूदेवंविधागतिः ॥ ११ ॥ इत्युक्काराजशार्दूलात्दृष्टाःपरिघबाहवः ॥ द्रुपदंतुजिघांसंतःसा युधाःसमुपाद्रवन् ॥ १२ ॥ तान्गृहीतशरावापान्क्रुद्धानापततोबहून् ॥ द्रुपदोवीक्ष्यसंत्रासाद्ब्राह्मणाञ्छरणंगतः ॥ १३ ॥ वेगेनापततस्तांस्तुप्रभिन्नानि ववारणान् ॥ पांडुपुत्रौमहेष्वासौप्रतियातावरिंदमौ ॥ १४ ॥ ततःसमुत्पेतुरुदायुधास्तेमहीक्षितोबद्धगोधांगुलित्राः ॥ जिघांसमानाःकुरुराजपुत्रावमर्ष यंतोऽर्जुनभीमसेनौ ॥ १५ ॥ ततस्तुभीमोऽद्भुतभीमकर्मामहाबलोवज्रसमानसारः ॥ उत्पाट्यदोर्भ्यांद्रुममेकवीरोनिष्पत्रयामासयथागजेंद्रः ॥ १६ ॥ तंवृ क्षमादायरिपुप्रमाथीदंडीवदंडंपितृराजउग्रं ॥ तस्थौसमीपेपुरुषर्षभस्यपार्थस्यपार्थःपृथुदीर्घबाहुः ॥ १७ ॥ तत्प्रेक्ष्यकर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णुःसहभ्रातुर चिंत्यकर्मा ॥ विसिस्मियेचापिभयंविहायतस्थौधनुर्गृह्यमहेंद्रकर्मा ॥ १८ ॥ तत्प्रेक्ष्यकर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णोःसहभ्रातुरचिंत्यकर्मा ॥ दामोदरोभ्रातरमु ग्रवीर्यंहलायुधंवाक्यमिदंबभाषे ॥ १९ ॥ यएषसिंहर्षभखेलगामीमहद्धनुःकर्षतितालमात्रं ॥ एषोऽर्जुनोनात्रविचार्यमस्तियद्यस्मिसंकर्षणवासुदेवः ॥ २० ॥ ॥ यस्त्वेषवृक्षंतरसावभज्यराज्ञांनिकारेसहसाप्रवृत्तः ॥ वृकोदरान्नान्यइहैतदद्यकर्तुंसमर्थःसमरेपृथिव्यां ॥ २१ ॥ योऽसौपुरस्तात्कमलायताक्ष स्तनुर्महासिंहगतिर्विनीतः ॥ गौरःप्रलंबोज्वलचारुघोणोविनिःसृतःसोऽच्युतधर्मपुत्रः ॥ २२ ॥ यौतौकुमाराविवकार्तिकेयौद्वावश्विनेयाविितिमेवितर्कः ॥ मुक्ताहितस्माज्जतुवेश्मदाहान्मयाश्रुताःपांडुसुताःपृथाच ॥ २३ ॥ तमब्रवीन्निर्जलतोयदाभोहलायुधोऽनंतरजंप्रतीतः ॥ प्रीतोऽस्मिदृष्ट्वाहिपितृष्वसारंपृ थांविमुक्तांसहकौरवाग्र्यैः ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिकृष्णवाक्येऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ९ ॥

वैशंपायनउवाच अजिनानिविधुन्वंतःकरकांश्चद्विजर्षभाः ॥ ऊचुस्तेभीर्नकर्तव्यावयंयोत्स्यामहेपरान् ॥ १ ॥ तानेवंवदतोविप्रानर्जुनःप्रहसन्निव ॥ उवा चप्रेक्षकाभूत्वायूयंतिष्ठथपार्श्वतः ॥ २ ॥ अहमेनानजिह्माग्रैःशतशोविकिरञ्छरैः ॥ वारयिष्यामिसंक्रुद्धान्मंत्रैराशीविषानिव ॥ ३ ॥ इतितद्धनुरानम्यशुल्का वाप्तंमहाबलः ॥ भ्रात्राभीमेनसहितस्तस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ४ ॥ ततःकर्णमुखान्दृष्ट्वाक्षत्रियान्युद्धदुर्मदान् ॥ संपेततुरभीतौतौगजौप्रतिगजानिव ॥ ५ ॥

इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ अजिनानीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ शुल्कावाप्तंपणप्राप्तं ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विजिगीषिणौ विजिगीषावंतौ ॥ १२ ॥ शूराणांअर्थवद्भिर्वचनैः शूरार्थवचनैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रतिहन्यप्रतिहत्य वाल्यपीतिपक्षेनुनासिकलोपाभावान्तुक्

ऊचुश्चवाचःपरुषास्तेराजानोयुयुत्सवः ॥ आहवेहिद्विजस्यापिवधोदृष्टोयुयुत्सतः ॥ ६ ॥ इत्येवमुक्त्वाराजानःसहसादुद्रुवुर्द्विजान् ॥ ततःकर्णोमहातेजाजिष्णुंप्रतिययौरणे ॥ ७ ॥ युद्धार्थीवाशिताहेतोर्गजःप्रतिगजंयथा ॥ भीमसेनंययौशल्योमद्राणामीश्वरोबली ॥ ८ ॥ दुर्योधनादयःसर्वेब्राह्मणैःसहसंगताः ॥ मृदुपूर्वमयत्नेनप्रत्ययुध्यंस्तदाहवे ॥ ९ ॥ ततोऽर्जुनःप्रत्यविध्यदापततंशितैःशरैः ॥ कर्णंवैकर्तनंश्रीमान्विकृष्यबलवद्धनुः ॥ १० ॥ तेषांशराणांवेगेनशितानांतिग्मतेजसां ॥ विमुह्यमानोराधेयोयत्नात्तमनुधावति ॥ ११ ॥ तावुभावप्यनिर्देश्यौलाघवाज्जयतांवरौ ॥ अयुध्येतांसुसंरब्धावन्योन्यविजिगीषिणौ ॥ ॥ १२ ॥ कृतेप्रतिकृतंपश्यपश्यबाहुबलंचमे ॥ इतिशूरार्थवचनैरभाषेतांपरस्परं ॥ १३ ॥ ततोर्जुनस्यभुजयोर्वीर्यमप्रतिमंभुवि ॥ ज्ञात्वावैकर्तनःकर्णःसंरब्धःसमयोधयत् ॥ १४ ॥ अर्जुनेनप्रयुक्तांस्तान्बाणान्वेगवतस्तदा ॥ प्रतिहन्यननादोच्चैःसैन्यानितदपूजयन् ॥ १५ ॥ कर्णउवाच तुष्यामितेविप्रमुख्यभुजवीर्यस्यसंयुगे ॥ अविषादस्यचैवास्यशस्त्रास्त्रविजयस्यच ॥ १६ ॥ किंत्वंसाक्षाद्धनुर्वेदोरामोवाविप्रसत्तम ॥ अथसाक्षाद्धरिहयःसाक्षाद्वाविष्णुरच्युतः ॥ १७ ॥ आत्मप्रच्छादनार्थंवैबाहुवीर्यमुपाश्रितः ॥ विप्ररूपंविधायेदंमन्येमांप्रतियुध्यसे ॥ १८ ॥ नहिमामाहवेक्रुद्धमन्यःसाक्षाच्छचीपतेः ॥ पुमान्योधयितुंशक्तःपांडवाद्वाकिरीटिनः ॥ १९ ॥ तमेवंवादिनंतत्रफाल्गुनःप्रत्यभाषत ॥ नास्मिकर्णधनुर्वेदोनास्मिरामःप्रतापवान् ॥ २० ॥ ब्राह्मणोऽस्मियुधांश्रेष्ठःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ब्राह्मेपौरंदरेचास्त्रेनिष्ठितोगुरुशासनात् ॥ २१ ॥ स्थितोऽस्म्यद्यरणेजेतुंत्वांवैवीरस्थिरोभव ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुराधेयोयुद्धात्कर्णोन्यवर्तत ॥ २२ ॥ ब्राह्मंतेजस्तदाऽजय्यंमन्यमानोमहारथः ॥ अपरस्मिन्वनोद्देशेवीरौशल्यवृकोदरौ ॥ २३ ॥ बलिनौयुद्धसंपन्नौविद्ययाचबलेनच ॥ अन्योन्यमाह्वयंतौतुमत्ताविवमहागजौ ॥ २४ ॥ मुष्टिभिर्जानुभिश्चैवनिघ्नंतावितरेतरं ॥ प्रकर्षणाकर्षणयोरभ्याकर्षविकर्षणैः ॥ २५ ॥ आचकर्षतुरन्योऽन्यंमुष्टिभिश्चापिजघ्नतुः ॥ ततश्चटचटाशब्दःसुघोरोह्यभवत्तयोः ॥ २६ ॥

तत्प्रतिहननं ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ मन्येत्वांयस्मात्मांप्रतियुध्यसे ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वनोद्देशेरंगदशांनिवासस्थाने वनंनपुंसकंनीरेनिवासालयकाननेइतिमेदिनी ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रकर्षणंदूरेनोदनं आकर्षणंअर्वाक्कर्षणं अभ्याकर्षणंअभिमुखमास्फालनं विकर्षणंतिर्यक्पातनं ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ समुत्क्षिप्यकूष्मांडफलवदपातयत् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अवहारोयुद्धान्निवर्त्तनं ॥ ३५ ॥ सापराधाअपीतिसंधिरार्षः अथअथवाकालांतरेउपलभ्य

पाषाणसंपातनिभैः प्रहारैरभिजघ्नतुः ॥ मुहूर्त्तंतौतदाऽन्योन्यंसमरेपर्यकर्षतां ॥ २७॥ ततोभीमःसमुत्क्षिप्यबाहुभ्यांशल्यमाहवे ॥ अपातयत्कुरुश्रेष्ठोब्राह्मणाजहसुस्तदा ॥ २८ ॥ तत्राश्चर्यंभीमसेनश्चकारपुरुषर्षभः ॥ यच्छल्यंपातितंभूमौनावधीद्बलिनंबली ॥ २९ ॥ पातितेभीमसेनेनशल्येकर्णेचशंकिते ॥ शंकिताःसर्वराजानःपरिवव्रुर्वृकोदरं ॥ ३० ॥ ऊचुश्चसहितास्तत्रसाध्विमौब्राह्मणर्षभौ ॥ विज्ञायेतांक्वजन्मानौक्वनिवासौतथैवच ॥ ३१ ॥ कोहिराधासुतंकर्णंशक्तोयोधयितुंरणे ॥ अन्यत्ररामाद्द्रोणाद्वापांडवाद्वाकिरीटिनः ॥ ३२ ॥ कृष्णाद्वादेवकीपुत्रात्कृपाद्वापिशरद्वतः ॥ कोवादुर्योधनंशक्तःप्रतियोधयितुंरणे ॥ ३३ ॥ तथैवमद्राधिपतिंशल्यंबलवतांवरं ॥ बलदेवादृतेवीरात्पांडवाद्वावृकोदरात् ॥ ३४ ॥ वीराद्दुर्योधनाद्वाऽन्यःशक्तःपातयितुंरणे ॥ क्रियतामवहारोस्माद्युद्धाद्ब्राह्मणसंवृतात् ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणाहिसदारक्ष्याःसापराधाऽपिनित्यदा ॥ अथैनानुपलभ्येहपुनर्योत्स्यामहृष्टवत् ॥ ३६॥ तांस्तथावादिनःसर्वान्त्समीक्ष्यक्षितीश्वरान् ॥ अथान्यान्पुरुषांश्चापिकृत्वातत्कर्मसंयुगे ॥ ३७ ॥ वैशंपायनउवाच तत्कर्मभीमस्यसमीक्ष्यकृष्णःकुंतीसुतौतौपरिशंकमानः ॥ निवारयामासमहीपतींस्तान्धर्मेणलब्धेत्यनुनीयसर्वान् ॥ ३८ ॥ एवंतेविनिवृत्तास्तुयुद्धाद्युद्धविशारदाः ॥ यथावासंययुःसर्वेविस्मिताराजसत्तमाः ॥ ३९ ॥ वृत्तोब्रह्मोत्तरोरंगःपांचालीब्राह्मणैर्वृता ॥ इतिब्रुवंतःप्रययुर्येतत्रासन्समागताः ॥ ४० ॥ ब्राह्मणैस्तुप्रतिच्छन्नौरौरवाजिनवासिभिः ॥ कृच्छ्रेणजग्मतुस्तौतुभीमसेनधनंजयौ ॥ ४१ ॥ विमुक्तौजनसंबाधाच्छत्रुभिःपरिविक्षतौ ॥ कृष्णयानुगतौतत्रनृवीरौतौविरेजतुः ॥ ४२ ॥ पौर्णमास्यांघनैर्मुक्तौचंद्रसूर्याविवोदितौ ॥ तेषांमाताबहुविधंविनाशंपर्यचिंतयत् ॥ ४३ ॥ अनागच्छत्सुपुत्रेषुभैक्षकालेऽभिगच्छति ॥ धार्त्तराष्ट्रैर्हतानस्युर्विज्ञायकुरुपुंगवाः ॥ ४४ ॥ मायान्वितैर्वारक्षोभिःसुघोरैर्दृढवैरिभिः ॥ विपरीतंमतंजातंव्यासस्यापिमहात्मनः ॥ ४५ ॥ इत्येवंचिंतयामाससुतस्नेहावृतापृथा ॥ ततःसुमहत्यपराह्णे ... जनप्रायेदुर्दिनेमेघसंप्लुते ॥ ४६ ॥

॥ ३६ ॥ संयुगेनत्कर्मकृत्वातूष्णींभूताविनिशेषः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ब्रह्मब्राह्मणजातिःउत्तरंउत्कृष्टंयस्मिन्सब्रह्मोत्तरः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अभिगच्छतिउपस्थिते सति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

भार्गववेश्मकुलालगृहं ॥ ४७ ॥ इतिआ० नै० भा० भा० नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ ॥ ७ ॥ गत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ अधर्मोबहुभर्तृतारूपस्तस्माद्भीता ॥ ३ ॥ ४ ॥ अधर्मोबहुभर्तृतारूपः विभ्रम

महत्यथापराह्णेतुघनैःसूर्यइवावृतः ॥ ब्राह्मणैःप्राविशत्तत्रजिष्णुर्भार्गववेश्मतत् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिपांडवप्रत्यागमनेनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच गत्वातुतांभार्गवकर्मशालांपार्थौपृथांप्राप्यमहानुभावौ ॥ तांयाज्ञसेनींपरमप्रतीतौभिक्षेत्यथावेदयतांनराग्र्यौ ॥ १ ॥ कुटीगतासात्वनवेक्ष्यपुत्रौप्रोवाचभुंक्तेतिसमेत्यसर्वे ॥ पश्चाच्चकुंतीप्रसमीक्ष्यकृष्णांकष्टंमयाभाषितमित्युवाच ॥ २ ॥ साऽधर्मभीतापरिचिंतयंतीतांयाज्ञसेनींपरमप्रतीतां ॥ पाणौगृहीत्वोपजगामकुंतीयुधिष्ठिरंवाक्यमुवाचचेदं ॥ ३ ॥ कुंत्युवाच इयंतुकन्याद्रुपदस्यराज्ञस्तवानुजाभ्यांमयिसन्निविष्टा ॥ यथोचितंपुत्रमयापिचोक्तंसमेत्यभुंक्तेतिनृपप्रमादात् ॥ ४ ॥ मयाकथंनानृतमुक्तमद्यभवेत्कुरूणामृषभब्रवीहि ॥ पंचालराजस्यसुतामधर्मोनचोपवर्त्तेतनविभ्रमेच्च ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच सएवमुक्तोमतिमान्नृवीरोमात्रामुहूर्त्तंत्ववचिंत्यराजा ॥ कुंतींसमाश्वास्यकुरुप्रवीरोधनंजयंवाक्यमिदंबभाषे ॥ ६ ॥ त्वयाजिताफाल्गुनयाज्ञसेनीत्वयैवशोभिष्यतिराजपुत्री ॥ प्रज्वाल्यतामग्निरमित्रसाहगृहाणपाणिंविधिवत्त्वमस्याः ॥ ७ ॥ अर्जुनउवाच मामांनरेंद्रत्वमधर्मभाजंकृथानधर्मोऽयमशिष्टदृष्टः ॥ भवान्निवेश्यःप्रथमंततोऽयंभीमोमहाबाहुरचिंत्यकर्मा ॥ ८ ॥ अहंततोनकुलोऽनंतरंमेपश्चादयंसहदेवस्तरस्वी ॥ वृकोदरोहंचयमौचराजन्नियंचकन्याभवतोनियोज्याः ॥ ९ ॥ एवंगतेयत्करणीयमत्रधर्म्यंयशस्यंकुरुतद्विचिंत्य ॥ पंचालराजस्यहितंचयत्स्यात्प्रशाधिसर्वेस्मवशेस्थितास्ते ॥ १० ॥ वैशंपायनउवाच जिष्णोर्वचनमाज्ञायभक्तिस्नेहसमन्वितं ॥ दृष्टिंनिवेशयामासुःपांचाल्यांपांडुनंदनाः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वातेतत्रपश्यंतींसर्वेकृष्णांयशस्विनीं ॥ संप्रेक्ष्यान्योन्यमासीनाहृदयैस्तामधारयन् ॥ १२ ॥ तेषांतुद्रौपदींदृष्ट्वासर्वेषाममितौजसां ॥ संप्रमथ्येंद्रियग्रामंप्रादुरासीन्मनोभवः ॥ १३ ॥ काम्यंहिरूपंपांचाल्याविधात्राविहितंस्वयं ॥ बभूवाधिकमन्याभ्यःसर्वभूतमनोहरं ॥ १४ ॥ तेषामाकारभावज्ञःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ द्वैपायनवचःकृत्स्नंसस्मारमनुजर्षभः ॥ १५ ॥ अब्रवीत्सहितान्भ्रातॄन्मिथोभेदभयान्नृपः ॥ सर्वेषांद्रौपदीभार्याभविष्यतिहिनःशुभा ॥ १६ ॥

च्चेतेनाधर्मेणतिर्यग्योनौपुनःपुनर्विशेषेणभ्रमेत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नधर्मोयंदृष्टः अयंकः यंमांभवान्‌अशिष्टशासितवान् निवेश्यःविवाह्यः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भेदभयंयस्यद्रौपदीतस्येतरेशत्रवःस्युरितिभेदः ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ रौहिणेयोबलदेवः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ शत्रुसाहाःशत्रुवेगस्यसोढारः ॥ २४ ॥ यद्भद्रंगुहायांबुद्धौवोनिहितंतद्वोस्तु ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारत

वैशंपायनउवाच भ्रातुर्वचस्तत्प्रसमीक्ष्यसर्वेज्येष्ठस्यपांडोस्तनयास्तदानीं ॥ तमेवार्थंध्यायमानामनोभिःसर्वेचतेतस्थुरदीनसत्वाः ॥ १७ ॥ वृष्णिप्रवीरस्तुकुरुप्रवीरानाशंसमानःसहरौहिणेयः ॥ जगामतांभार्गवकर्मशालांयत्रासतेतेपुरुषप्रवीराः ॥ १८ ॥ तत्रोपविष्टंपृथुदीर्घबाहुंददर्शकृष्णःसहरौहिणेयः ॥ अजातशत्रुंपरिवार्यतांश्चाप्युपोपविष्टान्ज्वलनप्रकाशान् ॥ १९ ॥ ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽभिगम्यकुंतीसुतंधर्मभृतांवरिष्ठं ॥ कृष्णोऽहमस्मीतिनिपीड्यपादौयुधिष्ठिरस्याजमीढस्यराज्ञः ॥ २० ॥ तथैवतस्याप्यनुरौहिणेयस्तौचापिहृष्टाःकुरवोऽभ्यनंदन् ॥ पितृष्वसुश्चापियदुप्रवीरावगृह्णतांभारतमुख्यपादौ ॥ २१ ॥ अजातशत्रुश्चकुरुप्रवीरःपप्रच्छकृष्णंकुशलंविलोक्य ॥ कथंवयंवासुदेवत्वयेहगूढावसंतोविदिताश्चसर्वे ॥ २२ ॥ तमब्रवीद्वासुदेवःप्रहस्यगूढोप्यग्निर्ज्ञायतएवराजन् ॥ तंविक्रमंपांडवेयानतीत्यकोन्यःकर्ताविद्यतेमानुषेषु ॥ २३ ॥ दिष्ट्यासर्वेपावकाद्विप्रमुक्तायूयंघोरात्पांडवाःशत्रुसाहाः ॥ दिष्ट्यापापोधृतराष्ट्रस्यपुत्रःसहामात्योनसकामोऽभविष्यत् ॥ २४ ॥ भद्रंवोऽस्तुनिहितंयद्गुहायांविवर्धध्वंज्वलनाइवैधमानाः ॥ मावोविदुःपार्थिवाःकेचिदेवयास्यावहेशिबिरायैवतावत् ॥ सोऽनुज्ञातःपांडवेनाव्ययश्रीःप्रायाच्छीघ्रंबलदेवेनसार्धं ॥ २५ ॥ इतिश्री० आदिप० स्वयंवरप० रामकृष्णागमनेएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच धृष्टद्युम्नस्तुपांचाल्यःपृष्ठतःकुरुनंदनौ ॥ अन्वगच्छत्तदायांतौभार्गवस्यनिवेशनं ॥ १ ॥ सोऽज्ञायमानःपुरुषानवधायसमंततः ॥ स्वयमारान्निलीनोऽभूद्भार्गवस्यनिवेशने ॥ २ ॥ सायंचभीमस्तुरिपुप्रमाथीजिष्णुर्यमौचापिमहानुभावौ ॥ भैक्षंचरित्वातुयुधिष्ठिरायनिवेदयांचक्रुरदीनसत्वाः ॥ ३ ॥ ततस्तुकुंतीद्रुपदात्मजांतामुवाचकालेवचनंवदान्या ॥ त्वमग्रमादायकुरुष्वभद्रेबलिंचविप्रायचदेहिभिक्षां ॥ ४ ॥ येचान्नमिच्छंतिददस्वतेभ्यःपरिश्रितायेपरितामनुष्याः ॥ ततश्चशेषंप्रविभज्यशीघ्रमर्धंचतुर्धाममचात्मनश्च ॥ ५ ॥ अर्धंतुभीमायचदेहिभद्रेयएषनागर्षभतुल्यरूपः ॥ गौरोयुवासंहननोपपन्नएषोहिवीरोबहुभुक्सदैव ॥ ६ ॥

भावदीपेएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृष्टद्युम्नइति ॥ १ ॥ सःअज्ञायमानः पांडवैरितरैश्च आरात्समीपे ॥ २ ॥ ३ ॥ अग्रंप्रथममादायबलिंकुरुष्वभिक्षांचदेहि ॥ ४ ॥ परिश्रिताःअन्येऽन्नोपजीविनः चतुर्धाममचात्मनश्चेत्यर्धषोढाऽर्धंभीमायेत्यर्थः ॥ ५ ॥ संहननोपपन्नोदृढःपुष्टश्च ॥ ६ ॥

साधुविशंकमानास्वस्यश्रेयस्तर्कयंती शंकात्रासेवितर्केचेतिमेदिनी ॥ ७ ॥ ८ ॥ अगस्त्येनशास्ता शिक्षितातांदक्षिणांअभितः सर्वेपिदक्षिणाशिरसः पुरस्तात्शिरोदेशस्यैव पादांतरेपादसमीपप्रदेशे ॥ ९॥ पादोपधानीवसर्वेषांपादस्पर्शंलभमाना कुशेषुकुशासनेषु ॥ १० ॥ पृतनाधिकाराः सेनाधीशयोग्याः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अप्रतिविंदमानःअजानन् ॥ १४ ॥ मूर्ध्निपदंहीनवर्णयोगात् वैश्यपक्षेतुन

सात्दृष्टरूपेवतुराजपुत्रीतस्यावचःसाधुविशंकमाना॥यथावदुक्तंप्रचकारसाध्वीतेचापिसर्वेबुभुजुस्तदन्नं॥७॥ कुशैस्तुभूमौशयनंचकारमाद्रीपुत्रःसहदेवस्तरस्वी॥ यथास्वकीयान्यजिनानिसर्वेसंस्तीर्यवीराःसुषुपुर्धरण्यां॥८॥ अगस्त्यशास्तामभितोदिशंतुशिरांसितेषांकुरुसत्तमानां॥ कुंतीपुरस्तात्तुबभूवतेषांपादांतरेचाथबभूवकृष्णा॥ ९॥ अशेतभूमौसहपांडुपुत्रैःपादोपधानीवकृताकुशेषु॥ नतत्रदुःखंमनसापितस्यानचावमेनेकुरुपुंगवांस्तान्॥ १०॥ तेतत्रशूराःकथयांबभूवुःकथाविचित्राःपृतनाधिकाराः॥ अस्त्राणिदिव्यानिरथांश्चनागान्खड्गान्गदाश्चापिपरश्वधांश्च॥ ११॥ तेषांकथास्ताःपरिकीर्त्यमानाःपंचालराजस्यसुतस्तदानीं॥शुश्रावकृष्णांचतदानिपण्णांतेचापिसर्वेददृशुर्मनुष्याः॥१२॥ धृष्टद्युम्नोराजपुत्रस्तुसर्वंवृत्तंतेषांकथितंचैवरात्रौ॥ सर्वंराज्ञेद्रुपदायाखिलेननिवेदयिष्यंस्त्वरितोजगाम॥ १३॥ पंचालराजस्तुविषण्णरूपस्तान्पांडवानप्रतिविंदमानः॥ धृष्टद्युम्नंपर्यपृच्छन्महात्माक्वसागताकेननीताचकृष्णा॥१४॥ कच्चिन्नशूद्रेणनहीनजेनवैश्येनवाकरदेनोपपन्ना॥ कच्चित्पदंमूर्ध्निनपंकदिग्धंकच्चिन्नमालापतिताश्मशाने॥१५॥ कच्चित्सवर्णप्रवरोमनुष्यउद्रिक्तवर्णोप्युतएवकच्चित्॥ कच्चिन्नवामोममूर्ध्निपादःकृष्णाभिमर्शेनकृतोऽद्यपुत्र॥ १६॥ कच्चिन्नतप्स्येपरमप्रतीतःसंयुज्यपार्थेननरर्षभेण॥ वदस्वतत्त्वेनमहानुभावकोसौविजेतादुहितुर्ममाद्य॥ १७॥ विचित्रवीर्यस्यसुतस्यकच्चित्कुरुप्रवीरस्यध्रियंतिपुत्राः॥ कच्चित्तुपार्थेनयवीयसाऽद्यधनुर्गृहीतंनिहतंचलक्ष्यं॥ १८॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिस्वयंवरपर्वणिधृष्टद्युम्नप्रत्यागमनेद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२॥ ॥ ७॥ समाप्तंस्वयंवरपर्व॥

अथवैवाहिकपर्व॥

वैशंपायनउवाच ततस्तथोक्तःपरिहृष्टरूपःपित्रेशशंसाथसराजपुत्रः॥ धृष्टद्युम्नःसोमकानांप्रबर्होवृत्तंयथायेनहृताचकृष्णा॥ १॥

पातित्यं शूद्रपक्षेतुपशुवाएतत्श्मशानंयच्छूद्रइतिशूद्रस्य पादयुक्तश्मशानत्वश्रुतेस्तत्रमालावत्सुकुमारीबालानपतितेतिस्पष्टमुक्तं ॥ १५ ॥ सवर्णप्रवरःक्षत्रियश्रेष्ठः उद्रिक्तवर्णोब्राह्मणःमूर्ध्निपादस्तुवेषमात्रेणब्राह्मणत्वानिश्चयात्शौर्यस्यचकर्णैकलव्ययोःसूतशूद्रयोरपिदृष्टत्वात्संभावितः ॥ १६ ॥ कच्चिदितिकामप्रवेदने पार्थेनसंयुज्यपरमप्रतीतोत्यंतहृष्टोसि तादृशशौर्यस्यान्यत्रासंभवात् ॥ १७ ॥ ध्रियंति जीवंति ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति प्रबर्हउत्तमः ॥ १ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ४ ॥ महीप्ररोहंवृक्षं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ उक्ताताभ्यामितिशेषः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणसात्ब्राह्मणाधीनं ॥ ९ ॥ दर्भाणांअजिनामंउपर्यजिनंचनदास्तरणंचेतिसमासः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

धृष्टद्युम्नउवाच॒ योऽसौयुवाव्यायतलोहिताक्षःकृष्णाजिनीदेवसमानरूपः॥ यःकार्मुकाग्र्यंकृतवानधिज्यंलक्ष्यंचयःपातितवान्पृथिव्यां॥२॥ असज्जमानश्चततस्तरस्वीवृतोद्विजाग्र्यैरभिपूज्यमानः॥ चक्रामवज्रीवदितेःसुतेषुसर्वैश्चदेवैर्ऋषिभिश्चजुष्टः॥ ३ ॥ कृष्णाप्रगृह्याजिनमन्वयात्तंनागंयथानागवधूःप्रहृष्टा ॥ अमृष्यमाणेपुनराधिपेषुकुद्धेषुवैतत्रसमापतत्सु ॥ ४ ॥ ततोपरःपार्थिवसंघमध्येप्रवृद्धमारुज्यमहीप्ररोहं ॥ प्रकालयन्नेवसपार्थिवौघान्क्रुद्धोऽतकःप्राणभृतोयथैव ॥ ५ ॥ तौपार्थिवानांमिषतांनरेंद्रकृष्णामुपादायगतौनराग्र्यौ ॥ विभ्राजमानाविवचंद्रसूर्यौबाह्यांपुराद्भार्गवकर्मशालां ॥ ६॥ तत्रोपविष्टार्चिरिवानलस्यतेषांजनित्रीतिममप्रतर्कः॥ तथाविधैरेवनरप्रवीरैरुपोपविष्टैस्त्रिभिरग्निकल्पैः ॥ ७ ॥ तस्यास्ततस्तावभिवाद्यपादौउक्ताचकृष्णात्वभिवादयेति ॥ स्थितांचतत्रैवनिवेद्यकृष्णांभिक्षाप्रचारायगतानराग्र्याः ॥ ८ ॥ तेषांतुभैक्षंप्रतिगृह्यकृष्णादत्वाबलिंब्राह्मणसाच्चकृत्वा ॥ तांचैववृद्धांपरिवेष्यतांश्चनरप्रवीरान्स्वयमप्यभुंक्त ॥ ९ ॥ सुप्तास्तुतेपार्थिवसर्वएवकृष्णाचतेषांचरणोपधाने ॥ आसीत्पृथिव्यांशयनंचतेषांदर्भाजिनाग्र्यास्तरणोपपन्नं॥ १० ॥ तेनर्दमानाइवकालमेघाःकथाविचित्राःकथयांबभूवुः ॥ नवैश्यशूद्रौपयिकीःकथास्तानचद्विजानांकथयंतिवीराः ॥ ११ ॥ निःसंशयंक्षत्रियपुंगवास्तेयथाहियुद्धंकथयंतिराजन् ॥ आशाहिनोव्यक्तमियंसमृद्धामुक्तान्हिपार्थान्शृणुमोऽग्निदाहात्॥१२॥ यथाहिलक्ष्यंनिहतंधनुश्चसज्यंकृतंतेनतथाप्रसह्य॥ यथाहिभाषंतिपरस्परंतेछन्नाध्रुवंतेप्रचरंतिपार्थाः ॥ १३ ॥ ततःसराजाद्रुपदःप्रहृष्टःपुरोहितंप्रेषयामासतेषां ॥ विद्यामयुष्मानितिभाषमाणोमहात्मनःपांडुसुतास्तुकच्चित्॥ १४ ॥ गृहीतवाक्योनृपतेःपुरोधागत्वाप्रशंसामभिधायतेषां॥ वाक्यंसमग्रंनृपतेर्यथावदुवाचचानुक्रमविक्रमेण ॥ १५॥ विज्ञातुमिच्छत्यवनीश्वरोवःपंचालराजोवरदोवरार्हाः॥ लक्ष्यस्यवेद्धारमिमंहिदृष्ट्वाहर्षस्यनांतंप्रतिपद्यतेसः॥१६॥ आख्यातचज्ञातिकुलानुपूर्वींपदंशिरःसुद्विषतांकुरुध्वं ॥ प्रह्लादयध्वंहृदयंममेदंपंचालराजस्यचसानुगस्य ॥ १७ ॥ पांडुर्हिराजाद्रुपदस्यराज्ञःप्रियःसखाचात्मसमोबभूव ॥ तस्यैषकामोदुहितामभेयंस्नुषांप्रदास्यामिहिकौरवाय॥ १८॥

॥ १३ ॥ विद्यामवेदितुमिच्छामः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आख्यातकथयत ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९॥२० ॥२१॥२२॥ शुल्कंमूल्यपणं तेनैवअनुवृत्ताअनुसृता ॥२३॥ नदेवाह कृतेनेति ॥२४॥ सौमकिर्द्रुपदः ॥२५॥ संप्राप्यरूपांअस्माकंयोग्यस्वरूपां ॥२६ ॥२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिआ०

अयंहिकामोद्रुपदस्यराज्ञोह्लदिस्थितोनित्यमनिंदितांगाः ॥ यदर्जुनोवैपृथुदीर्घबाहुर्धर्मेणविंदेतसुतांममैतां ॥ १९ ॥ कृतंहितस्यात्सुकृतंममेदंयशश्चपुण्यं चहितंनदेतत् ॥ अथोक्तवाक्यंहिपुरोहितंस्थिनंततोविनीतंसमुदीक्ष्यराजा ॥ २० ॥ समीपतोभीममिदंशशासप्रदीयतांपाद्यमर्घ्यंतथास्मै ॥ मान्यःपुरोधाद्रुपद स्यराज्ञस्तस्मैप्रयोज्याभ्यधिकाहिपूजा ॥ २१ ॥ भीमस्ततस्तत्कृतवान्नरेंद्रतांचैवपूजांप्रतिगृह्यहर्षात् ॥ सुखोपविष्टंतुपुरोहितंतदायुधिष्ठिरोब्राह्मणमित्युवा च ॥ २२ ॥ पंचालराजेनसुतानिसृष्टास्वधर्मदृष्टेनयथानकामात् ॥ प्रदिष्टशुल्काद्रुपदेनराज्ञासातेनवीरेणतथानुवृत्ता ॥ २३ ॥ नतत्रवर्णेषुकृताविव क्षानचापिशीलेनकुलेनगोत्रे ॥ कृतेनसज्येनहिकार्मुकेणविद्धेनलक्ष्येणहिसाविसृष्टा ॥ २४ ॥ सेयंतथानेनमहात्मनेहकृष्णाजितापार्थिवसंघमध्ये ॥ नैवं गतेसौमकिरद्यराज्ञासंतापमर्हत्यसुखायकर्तुं ॥ २५ ॥ कामश्चयोसौद्रुपदस्यराज्ञःसचापिसंपत्स्यतिपार्थिवस्य ॥ संप्राप्यरूपांहिनरेंद्रकन्यामिमामहंब्रा ह्मणसाधुमन्ये ॥ २६ ॥ नतद्धनुर्मंदबलेनशक्यंमौर्व्यासमायोजयितुंतथाहि ॥ नचाकृतास्त्रेणनहीनजेनलक्ष्यंतथापातयितुंहिशक्यं ॥ २७ ॥ तस्मान्नतापं दुहितुर्निमित्तंपंचालराजोर्हतिकर्तुमद्य ॥ नचापितत्पातनमन्यथेहकर्तुंहिशक्यंभुविमानवेन ॥ २८ ॥ एवंब्रुवत्येवयुधिष्ठिरेतुपंचालराजस्यसमीपतोन्यः ॥ तत्राजगामाशुनरोद्वितीयोनिवेदयिष्यन्निहसिद्धमन्नं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणिपुरोहितयुधिष्ठिरसंवादेत्रिनवत्यधिक शततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दूतउवाच जन्यार्थमन्नंद्रुपदेनराज्ञाविवाहहेतोरुपसंस्कृतंच ॥ तदाप्नुवध्वंकृतसर्वकार्याःकृष्णां चतत्रैवचिरंनकार्यं ॥ १ ॥ इमेरथाःकांचनपद्मचित्राःसदश्वयुक्तावसुधाधिपार्हाः ॥ एतान्समारुह्यपरैतसर्वेपंचालराजस्यनिवेशनंतत् ॥ २ ॥ वैशं पायनउवाच ततःप्रयाताःकुरुपुंगवास्तेपुरोहितंतंपरियाप्यसर्वे ॥ आस्थाययानानिमहांतितानिकुंतीचकृष्णाचसहैकयाने ॥ ३ ॥ श्रुत्वातुवाक्यानिपुं रोहितस्ययान्युक्तवान्भारतधर्मराजः ॥ जिज्ञासयैवाथकुरूत्तमानांद्रव्याण्यनेकान्युपसंजहार ॥ ४ ॥ फलानिमाल्यानिचसंस्कृतानिवर्माणिचर्माणितथा सनानि ॥ गाश्चैवराजन्नथचैवरज्जूर्बीजानिचान्यानिकृषीनिमित्तं ॥ ५ ॥

नै०भा०भा० त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ७ ॥ जन्यार्थमिति जन्यार्थंवरपक्षीयजनार्थं कृष्णांचतत्रैवाप्नुवध्वंपाणिग्रहणविधिना कृष्णाचेतिपाठेआप्नोतुअन्नंभवदीयत्वात्भ वद्भिःसहैवेतिभावः ॥ १ ॥ २ ॥ परियाप्यप्रस्थाप्य ॥ ३ ॥ पुनःक्षत्रियत्वंपरीक्षितुंद्रव्याण्युपसंजहारएकत्रकृत्वादर्शितवान् ॥ ४ ॥ फलवर्मगवादीनिक्रमात्त्रैवर्णिकयोग्यानि ॥ ५ ॥

कंतंतीतिकृत्यानि कनीछेदनेस्मात्क्यप् शिल्पिनांप्रहरणानिवास्यादीनि क्रीडानिमित्तानिशुष्केष्टिसदोरंजनादिरूपाब्राह्मणक्षत्रियादीनांक्रीडास्तासांसाधनानि अल्पानियज्ञपात्राणिकृत्रिमाश्वादीनि सरंगपटानिच तत्रदेशे तत्रकाले तत्रपरीक्षणेनिमित्ते ॥ ६ ॥ ७ ॥ उत्तमवस्तूनिरत्नखचिततांबूलधानीप्रभृतीनितद्वंति मतोर्मस्यवत्त्वमार्षं ॥ ८ ॥ ९ ॥ गूढोंत्तरांसान्गूढजत्रून् ॥ १० ॥ ११ ॥

अन्येषुशिल्पेषुचयान्यपिस्युःसर्वाणिकृत्यान्यखिलेनतत्र ॥ क्रीडानिमित्तान्यपियानितत्रसर्वाणितत्रोपजहारराजा ॥ ६ ॥ वर्माणिचर्माणिचभानुमंति खङ्गामहांतोऽश्वरथाश्वचित्राः ॥ धनूंपिचाग्र्याणिशराश्वचित्राःशक्त्यृष्टयःकांचनभूषणाश्च ॥ ७ ॥ प्रासाभुशुंड्यश्वपरश्वधाश्चसांग्रामिकंचैवतथैवसर्वं ॥ शय्यासनान्युत्तमवस्तुवंतितथैववासोविविधंचतत्र ॥ ८ ॥ कुंतीतुकृष्णांपरिगृह्यसाध्वीमंतःपुरंद्रुपदस्याविवेश ॥ स्त्रियश्चतांकौरवराजपत्नींप्रत्यर्चयामासुरदीनसत्वाः ॥ ९ ॥ तान्सिंहविक्रांतगतीन्निरीक्ष्यमहर्पभाक्षानजिनोत्तरीयान् ॥ गूढोत्तरांसान्भुजगेंद्रभोगप्रलंबबाहून्पुरुषप्रवीरान् ॥ १० ॥ राजाचराज्ञःसचिवाश्चसर्वेपुत्राश्चराज्ञःसुहृदस्तथैव ॥ प्रेष्याश्चसर्वेनिखिलेनराजन्हर्षसमापेतुरतीवतत्र ॥ ११ ॥ ततत्रवीराःपरमासनेषुसपादपीठेष्वविशंकमानाः ॥ यथानुपूर्वंविविशुर्नराग्र्यास्तथामहार्हेपुनविस्मयंतः ॥ १२ ॥ उच्चावचंपार्थिवभोजनीयंपात्रीषुजांबूनदराजतीपु ॥ दासाश्चदास्यश्चसुमृष्टवेषाःसंभोजकाश्चाप्युपजह्रुरन्नं ॥ १३ ॥ ततत्रभुक्त्वापुरुषप्रवीरायथात्मकामंसुभृशंप्रतीताः ॥ उत्क्रम्यसर्वाणिवसूनिराजन्सांग्रामिकंतेविविशुर्नृवीराः ॥ १४ ॥ तल्लक्षयित्वाद्रुपदस्यपुत्रोराजाचसर्वैःसहमंत्रिमुख्यैः ॥ समर्थयामासुरुपेत्यहृष्टाःकुंतीसुतान्पार्थिवराजपुत्रान् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणियुधिष्ठिरादिपरीक्षणेचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच ततआहूयपांचाल्योराजपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ परिग्रहेणब्राह्मेणपरिगृह्यमहाद्युतिः ॥ १ ॥ पर्यपृच्छददीनात्माकुंतीपुत्रंसुवर्चसं ॥ कथंजानीमभवतःक्षत्रियान्ब्राह्मणानुत ॥ २ ॥ वैश्यान्वागुणसंपन्नानथवाशूद्रयोनिजान् ॥ मायामास्थायवाविप्रांश्चरतःसर्वतोदिशं ॥ ३ ॥

॥ १२ ॥ सुमृष्टःअभ्यंजनवासोलंकरणादिभिःसम्यक्परिष्कृतःपांडवानांवेपोयैस्तेसुमृष्टवेषाः तेचसंभोजकाश्चयथायोग्यंतांबूलादिकमपूपादिकंचान्नमदनीयंउपाजह्रुः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ब्राह्मेणब्राह्मणार्थमुचितेनाभ्युत्थानादिना परिग्रहेणआतिथ्येन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ इष्टंयागादि आपूर्त्तंवाप्यादि तवधर्मकृत्यंनश्येयवसत्यंब्रूयाइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

कृष्णाहेतोरनुप्राप्तादेवाःसंदर्शनार्थिनः ॥ ब्रवीतुनोभवान्सत्यंसंदेहोह्यत्रनोमहान् ॥ ४ ॥ अपिनःसंशयस्यांतेमनःसंतुष्टिमावहेत् ॥ अपिनोभागधेयानिशुभानिस्युःपरंतप ॥ ५ ॥ इच्छयाब्रूहितत्सत्यंसत्यंराजसुशोभते ॥ इष्टापूर्तेनचतथावक्तव्यमनृतंनतु ॥ ६ ॥ श्रुत्वाह्यमरसंकाशतववाक्यमरिंदम ॥ ध्रुवंविवाहकरणमास्थास्यामिविधानतः ॥ ७ ॥ युधिष्ठिरउवाच माराजन्विमनाभूस्त्वंपांचाल्यप्रीतिरस्तुते ॥ ईप्सितस्तेध्रुवःकामःसंवृत्तोऽयमसंशयं ॥ ८ ॥ वयंहिक्षत्रियाराजन्पांडोःपुत्रामहात्मनः ॥ ज्येष्ठंमांविद्धिकौंतेयंभीमसेनार्जुनाविमौ ॥ ९ ॥ आभ्यांतवसुताराजन्निर्जिताराजसंसदि ॥ यमौचतत्रकुंतीचयत्रकृष्णाव्यवस्थिता ॥ १० ॥ व्येतुतेमानसंदुःखंक्षत्रियाःस्मोनरर्षभ ॥ पद्मिनीवसुतेयंतेह्रदादन्यह्रदंगता ॥ ११ ॥ इतितथ्यंमहाराजसर्वमेतद्ब्रवीमिते ॥ भवान्हिगुरुरस्माकंपरमंचपरायणं ॥ १२ ॥ वैशंपायनउवाच ततःसद्रुपदोराजाहर्षव्याकुललोचनः ॥ प्रतिवक्तुंमुदायुक्तोनाशकत्तंयुधिष्ठिरं ॥ १३ ॥ यत्नेनतुसतंहर्षंसन्निगृह्यपरंतपः ॥ अनुरूपंतदावाचाप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं ॥ १४ ॥ पप्रच्छचैनंधर्मात्मायथातेप्रद्रुताःपुरात् ॥ सतस्मैसर्वमाचख्यावानुपूर्व्येणपांडवः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वाद्रुपदोराजाकुंतीपुत्रस्यभाषितं ॥ विगर्हयामासतदाधृतराष्ट्रंनरेश्वरं ॥ १६ ॥ आश्वासयामासचतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ प्रतिजज्ञेचराज्यायद्रुपदोवदतांवरः ॥ १७ ॥ ततःकुंतीचकृष्णाचभीमसेनार्जुनावपि ॥ यमौचराज्ञासंदिष्टंविविशुर्भवनंमहत् ॥ १८ ॥ तत्रतेन्यवसन्राजन्यज्ञसेनेनपूजिताः ॥ प्रत्याश्वस्तस्ततोराजासहपुत्रैरुवाचतं ॥ १९ ॥ गृह्णातुविधिवत्पाणिमद्यायंकुरुनंदनः ॥ पुण्येऽहनिमहाबाहुरर्जुनःकुरुतांक्षणं ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच तमब्रवीत्ततोराजाधर्मात्माचयुधिष्ठिरः ॥ ममापिदारसंबंधःकार्यस्तावद्विशांपते ॥ २१ ॥ द्रुपदउवाच भवान्वाविधिवत्पाणिंगृह्णातुदुहितुर्मम ॥ यस्यवामन्यस्यसेवीरतस्यकृष्णामुपादिश ॥ २२ ॥ युधिष्ठिरउवाच सर्वेषांमहिषीराजन्द्रौपदीनोभविष्यति ॥ एवंप्रव्याहृतंपूर्वंममात्राविशांपते ॥ २३ ॥ अहंचाप्यनिविष्टोवैभीमसेनश्चपांडवः ॥ पार्थेनविजितावैषारत्नभूतासुतातव ॥ २४ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ क्षणं देवपूजादिपर्वोत्सवंविवाहात्याकालीनंकुलधर्मं क्षणःपर्वोत्सवेपिस्यात्तथाव्यापारेप्यनेहसइतिमेदिनी ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अनिविष्टःअकृतविवाहः ॥ २४ ॥

समयोनियमः ॥ २५ ॥ ज्वलनेज्वलनसमीपे करान्गृह्णातु पंचपाणिग्रहणानिकरोतु ॥ २६॥ पुंसःपुमांसःयद्वापुंसः वेदकर्तुःपरमात्मनःसकाशान्नश्रूयंते तस्मान्नैकाद्द्रौपदीविंदतइतिवेदविरुद्धंच अवि हितंनिषिद्धंचैतदित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ सूक्ष्मःनैकस्यैबहवःसहपतयइतिश्रुत्यासहेतियुगपद्बहुपतित्वनिषेधोविहितोनतुसमयभेदेनततश्चापिनिषिद्धं मात्रासमेत्यभुंक्तेत्याज्ञाभंचनलंघनीयं पित्रोराज्ञया

एषनःसमयोराजन्रत्नस्यसहभोजनं॥नचतंहातुमिच्छामःसमयंराजसत्तम ॥२५ ॥ सर्वेषांधर्मतःकृष्णामहिषीनोभविष्यति॥ आनुपूर्व्येणसर्वेषांगृह्णा तुज्वलनेकरान्॥२६॥ द्रुपदउवाच एकस्यबह्व्योविहितामहिष्यःकुरुनंदन॥नैकस्याबहवःपुंसःश्रूयंतेपतयःक्वचित्॥ २७॥ लोकवेदविरुद्धंत्वंना धर्मंधर्मविच्छुचिः॥कर्तुमर्हसिकौंतेयकस्मात्तेबुद्धिरीदृशी॥२८॥ युधिष्ठिरउवाच सूक्ष्मोधर्मोमहाराजनास्यविद्मोवयंगतिं॥ पूर्वेषामानुपूर्व्येणया तंवर्त्मानुयामहे॥२९॥नमेवागनृतंप्राहनाधर्मेधीयतेमतिः॥एवंचैववदत्यंबाममचैतन्मनोगतं ॥ ३० ॥ एषधर्मोध्रुवोराजंश्चरैनमविचारयन्॥ माच शंकातत्रतेस्यात्कथंचिदपिपार्थिव॥३१॥ द्रुपदउवाच त्वंचकुंतीचकौंतेयधृष्टद्युम्नश्चमेसुतः॥कथयंत्वितिकर्तव्यंश्वःकालेकरवामहे॥३२॥ वै शंपायनउवाच तेसमेत्यततःसर्वेकथयंतिस्मभारत॥अथद्वैपायनोराजन्नभ्यागच्छद्यदृच्छया ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिक पर्वणिद्वैपायनागमनेपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१९५॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच ततस्तेपांडवाःसर्वेपांचाल्यश्चमहायशाः॥ प्रत्युत्थायमहात्मानंकृष्णंसर्वेभ्यवादयन्॥१॥ प्रतिनंद्यसतांपूजांपृष्ट्वाकुशलमंततः॥आसनेकांचनेशुद्धेनिषसादमहामनाः॥२॥ अनुज्ञातास्तुतेसर्वेकृष्णे नामिततेजसा॥आसनेषुमहार्हेषुनिषेदुर्द्विपदांवराः॥ ३॥ ततोमुहूर्तान्मधुरांवाणीमुच्चार्यपार्षतः॥ प्रपच्छतंमहात्मानंद्रौपद्यर्थेविशांपते ॥ ४॥ कथमेका बहूनांस्याद्धर्मपत्नीनसंकरः॥एतन्मेभगवान्सर्वंप्रब्रवीतुयथातथं ॥ ५॥ व्यासउवाच अस्मिन्धर्मेविप्रलब्धेलोकवेदविरोधके ॥ यस्ययस्यमतंयं द्यच्छ्रोतुमिच्छामितस्यतत्॥६॥ द्रुपदउवाच अधर्मोऽयंमममतोविरुद्धोलोकवेदयोः ॥नह्येकाविद्यतेपत्नीबहूनांद्विजसत्तम ॥ ७ ॥

निषिद्धमपिकर्तव्यं परशुरामकृतमातृवधवत् किमुतानिषिद्धमितिभावः पूर्वेषांप्रचेतःप्रभृतीनां तैर्यातंवर्त्मबहूनामेकपत्नीत्वंअनुयामहे तच्चआनुपूर्व्येणैवनत्वक्रमेण ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ततस्तेइति कृष्णंव्यासं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विप्रलब्धेअतिगहन तयाशास्त्रीयेनकापथ्येनहते अतएवलोकवेदविरोधके ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ क्रियांप्रतिव्यवसायंनिश्चयं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ नमेइति वक्तृत्वंवाचएवधर्मोनपुरुषस्यनिर्विशेषस्यअतउक्तंनमेवागिति एवंमतिमनसोरपिज्ञेयं वागादीनांवक्तृत्वादिधर्मवतांअसंगेन पुंसासंबंधस्तुनवास्तवःसंभवति अतएवोक्तं निःसंगस्यससंगेनकूटस्थस्यविकारिणा आत्मनोऽनात्मनायोगोवास्तवोनोपपद्यतइति अत्रपंचानामेकपत्नीत्वे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

नचाप्याचरितःपूर्वैरयंधर्मोमहात्मभिः ॥ नचाप्यधर्मोविद्वद्भिश्चरितव्यःकथंचन ॥८॥ ततोहंनकरोम्येनंव्यवसायंक्रियांप्रति ॥ धर्मःसदैवसंदिग्धःप्रतिभातिहिमेत्वयं ॥ ९॥ धृष्टद्युम्नउवाच यवीयसःकथंभार्यांज्येष्ठोभ्राताद्विजर्षभ ॥ ब्रह्मन्समभिवर्तेतसद्वृत्तःसंस्तपोधन ॥ १० ॥ नतुधर्मस्यसूक्ष्मत्वाद्गतिंविद्मःकथंचन ॥ अधर्मोधर्मइतिवाव्यवसायोनशक्यते ॥ ११ ॥ कर्तुमस्मद्विधैर्ब्रह्मंस्ततोऽयंनव्यवस्यते ॥ पंचानांमहिषीकृष्णाभवत्विितिकथंचन ॥ १२ ॥ युधिष्ठिरउवाच नमेवागनृतंप्राहनाधर्मेधीयतेमतिः ॥ वर्ततेहिमनोमेऽत्रनैषोधर्मःकथंचन ॥ १३॥ श्रूयतेहिपुराणेपिजटिलानामगौतमी ॥ ऋषीनध्यासितवतीसप्तधर्मभृतांवरा ॥ १४ ॥ तथैवमुनिजावार्क्षीतपोभिर्भावितात्मनः ॥ संगताभूद्दशभ्रातृनेकनाम्नःप्रचेतसः ॥ १५ ॥ गुरोर्हिवचनंप्राहुर्धर्म्यंधर्मज्ञसत्तम ॥ गुरूणांचैवसर्वेषांमातापरमकोगुरुः ॥ १६ ॥ साचाप्युक्तवतीवाचंभैक्षवद्भुज्यतामिति ॥ तस्मादेतदहंमन्येपरंधर्मंद्विजोत्तम ॥ १७ ॥ कुंत्युवाच एवमेतद्यथाप्राहधर्मचारीयुधिष्ठिरः ॥ अनृतान्मेभयंतीव्रंमुच्येऽहमनृतात्कथं ॥ १८ ॥ व्यासउवाच अनृतान्मोक्ष्यसेभद्रेधर्मश्चैषसनातनः ॥ नतुवक्ष्यामिसर्वेषांपांचालशृणुमेस्वयं ॥ १९ ॥ यथायंविहितोधर्मोयतश्चायंसनातनः ॥ यथाचप्राहकौंतेयस्तथाधर्मोनसंशयः ॥ २० ॥ वैशंपायनउवाच ततउत्थायभगवान्व्यासोद्वैपायनःप्रभुः ॥ करेगृहीत्वाराजानंराजवेश्मसमाविशत् ॥ २१ ॥ पांडवाश्चापिकुंतीचधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ विविशुर्यत्रतत्रैवप्रतीक्षंतेस्मतावुभौ ॥ २२ ॥ ततोद्वैपायनस्तस्मैनरेंद्रायमहात्मने ॥ आचख्यौतद्यथाधर्मोबहूनामेकपत्निता ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारते आदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणिव्यासवाक्येषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ व्यासउवाच पुरावैनैमिषारण्येदेवाःसत्रमुपासते ॥ तत्रवैवस्वतोराजन्शामित्रमकरोत्तदा ॥ १ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ राजानंद्रुपदं ॥ २१ ॥ उभौव्यासद्रुपदौ ॥ २२ ॥ अत्रयत्तद्देवादद्दुरित्यादिनात्रिपथगांनदीमित्यंतोनारायण्युपाख्यानग्रंथोऽध्यायद्वयात्मकःक्वचित्पुस्तकेपठ्यते ॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ पुरेति शमितायज्ञेपशुवधकर्त्तातस्यकर्मशामित्रं ॥ १ ॥

यमोदीक्षितः सत्रेहियेयजमानास्तऋत्विजःसर्वेषांतेषांदीक्षास्तियजमानत्वात् कालातिपातात् मरणकालातिक्रमात् ॥ २ ॥ यत्रप्रजापतिस्तत्रसोमादयःसमाजग्मुः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तस्मिन्कृतसर्वकार्येसमापितयज्ञेसतिएषांलोकानामंतकालोभविता ॥ ७ ॥ अतःवैवस्वतस्यैवतनुःप्रवृद्धायोगबलेनविपुलाविभक्ताद्वैधीभावंगतासती साएषांअंतोविनाशोभवितावीर्येदेवतासाम्यं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ तस्याः

ततोयमोदीक्षितस्तत्रराजन्नामारयत्कंचिदपिप्रजानां ॥ ततःप्रजास्ताबहुलाबभूवुःकालातिपातान्मरणप्रहीणाः ॥ २ ॥ सोमश्चशक्रोवरुणःकुबेरःसाध्यारुद्रावसवोऽथाश्विनौच ॥ प्रजापतिर्भुवनस्यप्रणेतासमाजग्मुस्तत्रदेवास्तथाऽन्ये ॥ ३ ॥ ततोब्रुवन्लोकगुरुंसमेताभयात्तीव्रान्मानुषाणांविवृद्ध्या ॥ तस्माद्भयादुद्विजंतःसुखेप्सवःप्रयामसर्वेशरणंभवंतं ॥ ४ ॥ पितामहउवाच किंवोभयंमानुषेभ्योयूयंसर्वेयदाऽमराः ॥ मावोमर्त्यसकाशाद्वैभयंभवितुमर्हति ॥ ५ ॥ देवाऊचुः मर्त्याअमर्त्याःसंवृत्तानविशेषोऽस्तिकश्चन ॥ अविशेषादुद्विजंतोविशेषार्थमिहागताः ॥ ६ ॥ श्रीभगवानुवाच वैवस्वतोव्यापृतःसत्रेहनोस्तेनत्विमेनम्रियंतेमनुष्याः ॥ तस्मिन्नेकाग्रेकृतसर्वकार्येततएषांभवितेवांतकालः ॥ ७ ॥ वैवस्वतस्यैवतनुर्विभक्तावीर्येणयुष्माकमुतप्रवृद्धा ॥ सैषामंतोभविताह्यंतकालेनतत्रवीर्यंभवितानरेषु ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ततस्तेपूर्वजदेववाक्यंश्रुत्वाजग्मुर्यत्रदेवायजंते ॥ समासीनास्तेसमेतामहाबलाभागीरथ्यांददृशुःपुंडरीकं ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाचतद्विस्मितास्तेबभूवुस्तेषामिंद्रस्तत्रशूरोजगाम ॥ सोऽपश्यद्योषामथपावकप्रभांयत्रदेवीगंगासततंप्रसूता ॥ १० ॥ सातत्रयोषारुदतीजलार्थिनीगंगांदेवींव्यवगाह्यव्यतिष्ठत् ॥ तस्याश्रुबिंदुःपतितोजलेयस्तत्पद्ममासीदथतत्रकांचनं ॥ ११ ॥ तदद्भुतंप्रेक्ष्यवज्रीतदानीमपृच्छत्तांयोषितमंतिकाद्वै ॥ कात्वंभद्रेरोदिषिकस्यहेतोर्वाक्यंतथ्यंकामयेऽहंब्रवीहि ॥ १२ ॥ स्त्र्युवाच त्वंवेत्स्यसेमामिहंयाऽस्मिशक्रयदर्थंचाहंरोदिमिमंदभाग्या ॥ आगच्छराजन्पुरतोगमिष्येद्रष्टाऽसितद्रोदिमियत्कृतेऽहं ॥ १३ ॥ व्यासउवाच तांगच्छंतीमन्वगच्छत्तदानींसोपश्यद्दूरात्तरुणंदर्शनीयं ॥ सिद्धासनस्थंयुवतीसहायंक्रीडंतमक्षैर्गिरिराजमूर्ध्नि ॥ १४ ॥ तमब्रवीद्देवराजोममेदंत्वंविद्धिविद्वन्भुवनंवशेस्थितं ॥ ईशोऽहमस्मीतिसमन्युरब्रवीद्दृष्ट्वातमक्षैःसुभृशंप्रमत्तं ॥ १५ ॥ क्रुद्धंचशक्रंप्रसमीक्ष्यदेवोजहासशक्रंचशनैरुदैक्षत ॥ संस्तंभितोऽभूदथदेवराजस्तेनेक्षितःस्थाणुरिवावतस्थे ॥ १६ ॥ यदानुपर्याप्तमिहास्यक्रीडयातदादेवींरुदतींतामुवाच ॥ आनीयतामेपयतोऽहमारान्नैनंदर्पःपुनरप्याविशत ॥ १७ ॥

अश्रुबिंदुःसंधिरार्षः ॥ ११ ॥ कामयेश्रोतुं ॥ १२ ॥ १३ ॥ युवतीसहायंरुद्रं ॥ १४ ॥ अक्षैःहेतुभिःप्रमत्तंअसावधानं ॥ १५ ॥ संस्तंभितःवज्रंमोक्तुंउद्यतःसन् अतएवस्थाणुरिव ॥ १६ ॥ क्रीडयापर्याप्तंक्रीडासमाप्ता ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ एनंबिलद्वाररोधिनंअद्रिराजंनिवर्तयदूरीकुरुयथाबलादिकंत्वाप्रमेयंतथानिवर्त्तय ॥ १९ ॥ २० ॥ ततःशीघ्रंअप्रवेशाद्धेतोः ॥ २१॥२२॥ एवंदरींप्रविशेत्युक्तःउवाचहेभवअद्यत्वंअशेषस्यभुव नस्यआद्यःपतिरसि अद्येत्यनेनमांजित्वैवनत्वन्यथेतिसूचितं ॥ २३ ॥ शेषंप्रसादं शेषःसंकर्षणेवधे अनंतेनाप्रसादेचेतिमेदिनी ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ दुराधरोदुष्प्रापः ॥ २७ ॥ वीर्येणशुक्रद्वारापुरु

ततःशक्रःस्पृष्टमात्रस्तयातुस्रस्तैरंगैःपतितोऽभूद्धरण्यां ॥ तमब्रवीद्भगवानुग्रतेजामैवंपुनःशक्रकृथाःकथंचित्॥ १८ ॥ निवर्तयैनंचमहाद्रिराजंबलंचवीर्यंचतवाप्रमेयं॥ छिद्रस्यचैवाविशमध्यमस्ययत्रासतेत्वद्विधाःसूर्यभासः॥ १९॥ सतद्विवृत्यविवरंमहागिरेस्तुल्यद्युतींश्चतुरोन्यान्ददर्श ॥ सतानभिप्रेक्ष्य बभूवदुःखितःकच्चिन्नाहंभवितावैयथेमे॥ २० ॥ ततोदेवोगिरिशोवज्रपाणिंविवृत्यनेत्रेकुपितोभ्युवाच ॥ दरीमेतांप्रविशत्वंशतक्रतोयन्मांबाल्यादवमंस्थाःपुरस्तात्॥ २१ ॥ उक्तस्त्वेवंविभुनादेवराजःप्रावेपतार्तोभृशमेवाभिषंगात् ॥ स्रस्तैरंगैरनिलेनेवनुन्नमश्वत्थपत्रंगिरिराजमूर्ध्नि ॥ २२ ॥ सप्रांजलिर्वैवृषवाहनेनप्रवेक्ष्मानःसहसैवमुक्तः॥ उवाचदेवंबहुरूपमुग्रमद्याशेषस्यभुवनस्यत्वंभवाद्यः ॥ २३॥ तमब्रवीदुग्रवर्चाःप्रहस्यनैवंशीलाःशेषमिहाप्नुवंति॥ एतेप्येवंभवितारःपुरस्तात्तस्मादेतांदरीमाविश्यशेष्व॥ २४ ॥ तत्रत्येवंभवितारोनसंशयोयोनिंसर्वेमानुषीमाविशध्वं ॥ तत्रयूयंकर्मकृत्वाऽविषह्यं बहूनन्यान्निधनंप्रापयित्वा॥ २५॥ आगंतारःपुनरेवेंद्रलोकंस्वकर्मणापूर्वजितंमहार्हं॥ सर्वंमयाभाषितमेतदेवंकर्तव्यमन्यद्विविधार्थयुक्तं ॥ २६॥ पूर्वेंद्राऊचुः गमिष्यामोमानुषंदेवलोकाद्दुराधरोविहितोयत्रमोक्षः ॥ देवास्त्वस्मानादधीरन्जनन्यांधर्मोवायुर्मघवानश्विनौच ॥ अस्त्रैर्दिव्यैर्मानुषान्योधयित्वाआगंतारःपुनरेवेंद्रलोकं ॥ २७॥ व्यासउवाच एतच्छ्रुत्वावज्रपाणिर्वचस्तुदेवश्रेष्ठंपुनरेवेदमाह ॥ वीर्येणाहंपुरुषंकार्यहेतोर्दद्यामेषांपंचमंमत्प्रसूतं॥ २८॥ विश्वभुग्भूतधामाचशिबिरिंद्रःप्रतापवान्॥ शांतिश्चतुर्थस्तेषांवैतेजस्वीपंचमःस्मृतः॥ २९॥ तेषांकामंभगवानुग्रधन्वाप्रादादिष्टंसन्निसर्गाद्यथोक्तं ॥ तांचाप्येषांयोषितंलोककांतांश्रियंभार्यांव्यदधान्मानुषेषु ॥ ३० ॥ तैरेवसार्धंतुततःसदेवोजगामनारायणमप्रमेयं ॥ अनंतमव्यक्तमजंपुराणंसनातनंविश्वमनंतरूपं॥ ३१ ॥ सचापितद्व्यदधात्सर्वमेवततःसर्वेसंबभूवुर्धरण्यां ॥ सचापिकेशौहरिरुद्वबर्हशुक्लमेकमपरंचापिकृष्णं ॥ ३२॥

षंअंशभूतंदद्यां स्वयंतुआधिकारिकत्वादिहैवतिष्ठेयमितिभावः ॥ २८ ॥ तेजस्वीइंद्रांशः ॥ २९ ॥ सन्निसर्गात्सुस्वभावात् श्रियमितिद्रौपदीस्वर्गश्रीःतां ॥ ३० ॥ तैःविश्वभुगादिभिः सदेवोमहादेवः ॥ ॥ ३१ ॥ व्यदधात्विहितवान्आज्ञप्तवानित्यर्थः उद्ववर्हउद्धृतवान् ॥ ३२ ॥

अत्रकेशावेवरेतोरूपौ पांडवानामिवरामकृष्णयोरपिप्रकरणसंगत्यर्थंसाक्षाद्देवरेतसउत्पत्तेरवश्यवक्तव्यत्वात् अतएवदेवक्यांरोहिण्यांचसाक्षात्केशप्रवेशउच्यतेननुवसुदेवे तथासतितुदेवानांरेतोवर्षंवर्षस्यरेत. ओषधयइत्यादिश्रौतप्रनाड्याऽस्मदादिवत्तयोरपिव्यवधानेनदेवप्रभवत्वंस्यात् तथाच एतन्नानावताराणांनिधानंबीजमव्ययमितिभगवतःसाक्षान्मत्स्याद्यवतारबीजत्वमुच्यमानंविरुध्येत अपिचकेशरे तसोर्देहजत्वेसमानेपिरेतःप्रभवत्वेऽर्वाक्स्रोतस्त्वेनमनुष्यत्वंपुत्रत्वंचस्यात् तथाचकृष्णस्तुभगवान्स्वयमितिश्रीमद्भागवतोक्तिःसंगच्छते नचकेशोद्धरणात्कृष्णस्याप्यंशत्वंप्रतीयतइतिवाच्यं केशस्यदेहावयव

तौचापिकेशौनिविशेतांयदूनांकुलेस्त्रियौदेवकींरोहिणींच ॥ तयोरेकोबलदेवोबभूवयोऽसौश्वेतस्तस्यदेवस्यकेशः ॥ कृष्णोद्वितीयःकेशवःसंबभूवकेशो योसौवर्णतःकृष्णउक्तः ॥ ३३ ॥ येतेपूर्वंशक्ररूपानिबद्धास्तस्यांदर्यांपर्वतस्योत्तरस्य ॥ इहैवतेपांडवावीर्यवंतःशक्रस्यांशःपांडवःसव्यसाची ॥ ३४ ॥ एवमेतेपांडवाःसंबभूवुर्येतेराजन्पूर्वमिंद्राबभूवुः ॥ लक्ष्मीश्चैषांपूर्वमेवोपदिष्टाभार्यायैषाद्रौपदीदिव्यरूपा ॥ ३५ ॥ कथंहिस्त्रीकर्मणातेमहीतलात्समुत्तिष्ठेदन्यतोदैवयोगात् ॥ यस्यारूपंसोमसूर्यप्रकाशंगंधश्चास्याःक्रोशमात्रात्प्रवाति ॥ ३६ ॥ इदंचान्यत्प्रीतिपूर्वंनरेंद्रददानितेवरमत्यद्भुतंच ॥ दिव्यंचक्षुःपश्य कुंतीसुतांस्त्वंपुण्यैर्दिव्यैःपूर्वदेहैरुपेतान् ॥ ३७ ॥ वैशंपायनउवाच ततोव्यासःपरमोदारकर्माशुचिर्विप्रस्तपसातस्यराज्ञः ॥ चक्षुर्दिव्यंप्रददौतांश्चसर्वान्राजाऽपश्यत्पूर्वदेहैर्यथावत् ॥ ३८ ॥ ततोदिव्यान्हेमकिरीटमालिनःशक्रप्रख्यान्पावकादित्यवर्णान् ॥ बद्धापीडांश्चारुरूपांश्चयूनोव्यूढोरस्कांस्तालमात्रान्ददर्श ॥ ३९ ॥ दिव्यैर्वस्त्रैररजोभिःसुगंधैर्माल्यैश्चाग्र्यैःशोभमानानतीव ॥ साक्षात्त्र्यक्षान्वावसूंश्चापिरुद्रानादित्यान्वासर्वगुणोपपन्नान् ॥ ४० ॥ तान्पूर्वेंद्रानभिवीक्ष्याभिरूपान्शक्रात्मजंचेंद्ररूपंनिशम्य ॥ प्रीतोराजाद्रुपदोविस्मितश्चदिव्यांमायांतामवेक्ष्याप्रमेयां ॥ ४१ ॥ तांचैवाग्र्यांस्त्रियमतिरूपयुक्तांदिव्यांसाक्षात्सोमवह्निप्रकाशां ॥ योग्यांतेषांरूपतेजोयशोभिःपत्नींमत्वात्दृष्टवान्पार्थिवेंद्रः ॥ ४२ ॥ सतद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यरूपंजग्राहपादौसत्यवत्याःसुतस्य ॥ नैतच्चित्रंपरमर्षेत्वयीतिप्रसन्नचेताःसउवाचचैनं ॥ ४३ ॥

त्वाभावात् तस्मान्नमुचिवधंकर्तव्येयथाऽपांफेनेवज्रस्यप्रवेशएवंदेवकीरोहिण्योर्जठरप्रवेशेकर्तव्येकेशद्वयेनद्वारभूतेनभगवतःकार्त्स्न्येनैवाविर्भावोद्रष्टव्यइतियुक्तं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ दिव्यं योग्यमानंदिविविहितंवा सार्वज्ञ्यप्रदत्वात् ॥ ३७ ॥ तस्यराज्ञःतस्मैराज्ञे ॥ ३८ ॥ बद्धापीडान्परिहितालंकारान् तालमात्रान्तालवृक्षप्रमाणान् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

* तेकर्मणायजनेन

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

व्यासउवाच आसीत्तपोवनेकाचिदृषेःकन्यामहात्मनः ॥ नाध्यगच्छत्पतिंसातुकन्यारूपवतीसती ॥ ४४ ॥ तोषयामासतपसासाकिलोग्रेणशंकरं ॥ तामुवाचेश्वरःप्रीतोवृणुकाममितिस्वयं ॥ ४५ ॥ सैवमुक्ताऽब्रवीत्कन्यादेवंवरदमीश्वरं ॥ पतिंसर्वगुणोपेतमिच्छामीतिपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ ददौतस्यैसदेवेशस्तंवरंप्रीतमानसः ॥ पंचतेपतयोभद्रेभविष्यंतीतिशंकरः ॥ ४७ ॥ साप्रसादयतीदेवमिदंभूयोऽभ्यभाषत ॥ एकंपतिंगुणोपेतंत्वत्तोऽर्हामीतिशंकर ॥ ४८ ॥ तांदेवदेवःप्रीतात्मापुनःप्राहशुभंवचः ॥ पंचकृत्वस्त्वयोक्तोऽहंपतिंदेहीतिवैपुनः ॥ ४९ ॥ तत्तथाभविताभद्रेवचस्तद्भद्रमस्तुते ॥ देहमन्यंगतायास्तेसर्वमेतद्भविष्यति ॥ ५० ॥ द्रुपदस्यहिसाजज्ञेसुतावैदेवरूपिणी ॥ पंचानांविहितापत्नीकृष्णापार्षत्यनिंदिता ॥ ५१ ॥ स्वर्गश्रीःपांडवार्थंतुसमुत्पन्नामहामखे ॥ सेहतप्त्वातपोघोरंदुहितृत्वंतवागता ॥ ५२ ॥ सैषादेवीरुचिरादेवजुष्टापंचानामेकास्वकृतेनेहकर्मणा ॥ सृष्टास्वयंदेवपत्नीस्वयंभुवाश्रुत्वाराजन्द्रुपदेष्टंकुरुष्व ॥ ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणिपंचेंद्रोपाख्यानेसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ द्रुपदउवाच अश्रुत्वैवंवचनंतेमहर्षेमयापूर्वंयतितंसंविधातुं ॥ नवैशक्यंविहितस्यापयानंतदेवेदमुपपन्नंविधानं ॥ १ ॥ दिष्टस्यग्रंथिरनिवर्तनीयःस्वकर्मणाविहितंनेहकिंचित् ॥ कृतंनिमित्तंहिवरैकहेतोस्तदेवेदमुपपन्नंविधानं ॥ २ ॥ यथैवकृष्णोक्तवतीपुरस्तान्नैकान्पतीन्मेभगवान्ददातु ॥ सचाप्येवंवरमित्यब्रवीत्तांदेवोहिवेत्तापरमंयदत्र ॥ ३ ॥ यदिचैवंविहितःशंकरेणधर्मोऽधर्मोवानात्रममापराधः ॥ गृह्णंत्विमेविधिवत्पाणिमस्यायथोपजोषंविहितैषांहिकृष्णा ॥ ४ ॥ वैशंपायनउवाच ततोऽब्रवीद्भगवान्धर्मराजमद्यैवपुण्याहमुतवःपांडवेयाः ॥ अद्यपौष्यंयोगमुपैतिचंद्रमाःपाणिंकृष्णायास्त्वंगृहाणाद्यपूर्वं ॥ ५ ॥ ततोऽराजायज्ञसेनःसपुत्रोजन्यार्थमुक्तंबहुतत्तदग्र्यं ॥ समानयामाससुतांचकृष्णामाप्लाव्यरत्नैर्बहुभिर्विभूष्य ॥ ६ ॥ ततस्तुसर्वेसुहृदोनृपस्यसमाजग्मुःसहितामंत्रिणश्च ॥ द्रष्टुंविवाहंपरमप्रतीताद्विजाश्चपौराश्चयथाप्रधानाः ॥ ७ ॥

अश्रुत्वेति विहितस्यदैवोपस्थापितस्यअपयानंउपेक्षा तदेवविधानंप्राकृतंउपपन्नंकर्तुंयुक्तं ॥ १ ॥ ग्रंथिर्ग्रथना स्वकर्मणाइदानींतनेनविहितंसिद्धं निमित्तंतपः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पौष्यंपुष्यत्यनेनेतितं नतुपुष्यंतस्यावैवाहिकत्वात् पौष्यमितिपाठे पुष्यायहितंबहुसंततिप्रदमित्यर्थः हेआद्यहेज्येष्ठ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ चतुर्युजांअश्वचतुष्टययुजां हेममयंखलीनंअश्वमुखस्थंनियामकंलगामइतिभाषयाप्रसिद्धं रथप्रसंगाद्वाखलीनंयुगंतेनमालिनां ॥ १५ ॥ पद्मानि

ततोस्यवेश्माग्र्यजनोपशोभितंविस्तीर्णपद्मोत्पलभूषिताजिरं॥ बलौघरत्नौघविचित्रमाबभौनभोयथानिर्मलतारकान्वितं॥ ८॥ ततस्तुतेकौरवराजपुत्रा विभूषिताःकुंडलिनोयुवानः ॥ महार्हवस्त्रांबरचंदनोक्षिताःकृताभिषेकाःकृतमंगलक्रियाः ॥ ९ ॥ पुरोहितेनाग्निसमानवर्चसासहैवधौम्येनयथाविधिप्रभो॥ क्रमेणसर्वेविविशुस्ततःसदोमहर्षभागोष्ठमिवाभिनंदिनः॥ १० ॥ ततःसमाधायसवेदपारगोजुहावमंत्रैर्ज्वलितंहुताशनं॥ युधिष्ठिरंचाप्युपनीयमंत्रविन्नियोजयामाससहैवकृष्णया॥ ११ ॥ प्रदक्षिणंतौप्रगृहीतपाणीपरिणाय्ययामाससवेदपारगः ॥ ततोऽभ्यनुज्ञायतमाजिशोभिनंपुरोहितोराजगृहाद्विनिर्ययौ॥ १२॥ क्रमेणचानेननराधिपात्मजावरस्त्रियस्तेजगृहुस्तदाकरं॥ अहन्यहन्युत्तमरूपधारिणोमहारथाःकौरववंशवर्धनाः॥ १३॥ इदंचतत्राद्भुतरूपमुत्तमंजगाददेवर्षिरतीतमानुषं॥ महानुभावाकिलसासुमध्यमाबभूवकन्यैवगतेगतेऽहनि ॥ १४ ॥ कृतेविवाहेद्रुपदोधनंददौमहारथेभ्योबहुरूपमुत्तमं ॥ शतंरथानांवरहेममालिनांचतुर्युजांहेमखलीनमालिनां ॥ १५ ॥ शतंगजानामपिपद्मिनांतथाशतंगिरीणामिवहेमशृंगिणां ॥ तथैवदासीशतमग्र्ययौवनंमहार्हवेषाभरणांबरस्रजं ॥ १६ ॥ पृथक्पृथक्दिव्यदृशांपुनर्ददौतदाधनंसौमकिरग्निसाक्षिकं ॥ तथैववस्त्राणिविभूषणानिप्रभावयुक्तानिमहानुभावः॥ १७॥ कृतेविवाहेचततस्तुपांडवाःप्रभूतरत्नामुपलभ्यतांश्रियं॥ विजह्रुरिंद्रप्रतिमामहाबलाःपुरेतुपांचालनृपस्यतस्यह॥१८॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणिद्रौपदीविवाहेअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच पांडवैः सहसंयोगंगतस्यद्रुपदस्यह॥ नवभूवभयंकिंचिद्देवेभ्योऽपिकथंचन॥ १ ॥ कुंतीमासाद्यतानार्योद्रुपदस्यमहात्मनः॥ नामसंकीर्त्तयंत्योऽस्याजग्मुःपादौस्वमूर्धभिः ॥ २॥ कृष्णाचक्षौमसंवीताकृतकौतुकमंगला॥ कृताभिवादनाश्वश्रवास्तस्थौप्रह्वाकृतांजलिः॥३ ॥ रूपलक्षणसंपन्नांशीलाचारसमन्वितां॥ द्रौपदीमवदत्प्रेम्णापृथाशीर्वचनंस्नुषां॥ ४॥ यथेंद्राणीहरिहयेस्वाहाचैवविभावसौ॥ रोहिणीचयथासोमेदमयंतीयथानले॥ ५ ॥

गजोत्तमलक्षणानितद्वतांपद्मिनांश्रीमतांवा यद्वाहेमशृंगिणामितिदृष्टांतानुगुण्यात्पद्मंपद्माकारंगजपल्याणंअष्टकोणमष्टस्तंभंशिखरकलशादियुक्तंतद्वतां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेऽष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पांडवैरिति ॥ १ ॥ २ ॥ क्षुमाअतसीतद्विकारभूतंवस्त्रंक्षौमं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥६॥ जीवसूः आयुष्मत्संततिप्रसूः ॥७॥८॥ अभिषिच्यस्वंअभिषकंप्राप्नुहि नृपतिपट्टाभिषिक्तंराजानमनु ॥९॥१०॥११॥ हेवधुअद्य ॥१२॥१३॥१४॥१५॥ प्रेष्याःदासीः ॥१६॥ भद्रान्भद्रजातीया

यथावैश्रवणेभद्रावसिष्ठेचाप्यरुंधती ॥ यथानारायणेलक्ष्मीस्तथात्वंभवभर्तृषु ॥ ६ ॥ जीवसूर्वीरसूर्भद्रेबहुसौख्यसमन्विता ॥ सुभगाभोगसंपन्नायज्ञपत्नीपतिव्रता ॥ ७॥ अतिथीनागतान्साधून्वृद्धान्बालांस्तथागुरून् ॥ पूजयंत्यायथान्यायंशश्वद्गच्छंतुतेसमाः ॥ ८ ॥ कुरुजांगलमुख्येषुराष्ट्रेषुनगरेषुच ॥ अनुत्वमभिषिच्यस्वनृपतिंधर्मवत्सला ॥ ९॥ पतिभिर्निर्जितामुर्वींविक्रमेणमहाबलैः ॥ कुरुब्राह्मणसात्सर्वामश्वमेधेमहाक्रतौ ॥ १०॥ पृथिव्यांयानिरत्नानिगुणवंतिगुणान्विते ॥ तान्याप्नुहित्वंकल्याणिसुखिनीशरदांशतं ॥ ११ ॥ यथाचत्वाऽभिनंदामिवध्वद्यक्षौमसंवृतां ॥ तथाभूयोऽभिनंदिष्येजातपुत्रांगुणान्वितां ॥ १२॥ वैशंपायनउवाच ततस्तुकृतदारेभ्यःपांडुभ्यःप्राहिणोद्धरिः ॥ वैदूर्यमणिचित्राणिहैमान्याभरणानिच ॥ १३ ॥ वासांसिचमहार्हाणिनानादेश्यानिमाधवः ॥ कंबलाजिनरत्नानिस्पर्शवंतिशुभानिच ॥ १४॥ शयनासनयानानिविविधानिमहांतिच ॥ वैदूर्यवज्रचित्राणिशतशोभाजनानिच ॥ १५॥ रूपयौवनदाक्षिण्यैरुपेताश्चस्वलंकृताः ॥ प्रेष्याःसंप्रददौकृष्णोनानादेश्याःस्वलंकृताः ॥१६॥ गजान्विनीतान्भद्रांश्चसदश्वांश्चस्वलंकृतान् ॥ रथांश्चदांतान्सौवर्णैःशुभ्रैःपट्टैरलंकृतान् ॥१७॥ कोटिशश्चसुवर्णंचतेषामकृतकंतथा ॥ वीथीकृतममेयात्माप्राहिणोन्मधुसूदनः ॥ १८ ॥ तत्सर्वंप्रतिजग्राहधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ मुदापरमयायुक्तोगोविंदप्रियकाम्यया ॥१९॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिवैवाहिकपर्वणि ऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥१९९॥ ॥५॥ ॥५॥ समाप्तंवैवाहिकपर्व ॥ अथविदुरागमनराज्यलंभपर्व वैशंपायनउवाच ततोराज्ञांचरैराप्तैःप्रवृत्तिरुपनीयत ॥ पांडवैरुपसंपन्नाद्रौपदीपतिभिःशुभा ॥ १ ॥ येनतद्धनुरादायलक्ष्यंविद्धंमहात्मना ॥ सोऽर्जुनोजयतांश्रेष्ठोमहाबाणधनुर्धरः ॥ २ ॥ यःशल्यंमद्रराजंवैप्रोत्क्षिप्यापातयद्बली ॥ त्रासयामाससंक्रुद्धोवृक्षेणपुरुषान्रणे ॥ ३ ॥ नचास्यसंभ्रमःकश्चिदासीत्तत्रमहात्मनः ॥ सभीमोभीमसंस्पर्शःशत्रुसेनांगपातनः ॥ ॥ ४ ॥ ब्रह्मरूपधरान्श्रुत्वाप्रशांतान्पांडुनंदनान् ॥ कौंतेयान्मनुजेंद्राणांविस्मयःसमजायत ॥ ५ ॥

न् ॥ १७ ॥ अकृतकंजांबूनदंआकरेषुधमनादिनाअनुत्पादितं वीथीकृतंधान्यराशिवत्पृथक्पृथक्मालयाराशीकृतं राशीकृतमितिपाठेपिंडीकृतं कृताकृतमितिपाठेघटितमघटितंच ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिप० नैलकंठीयेभारतभावदीपेऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९९ ॥ ॥ ५ ॥ ततइति चरैःचारैः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ सेनांगानांरथगजादीनांपातनः ॥ ४ ॥ ५ ॥

विस्मयेहेतुमाह सपुत्रेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अव्रीडइतिच्छेदः व्रीडन्नित्येवपाठः अन्यथामंदंमंदमित्यस्यानुपपत्तिः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

सपुत्राहिपुराकुंतीदग्धाजतुगृहेश्रुता ॥ पुनर्जातानिवचतांस्तेऽमन्यंतनराधिपाः ॥६॥ धिगकुर्वंस्तदाभीष्मंधृतराष्ट्रंचकौरवं ॥ कर्मणाऽतिनृशंसेनपुरोचनकृतेनवै ॥ ७ ॥ वृत्तेस्वयंवरेचैवराजानःसर्वएवते ॥ यथागतंविप्रजग्मुर्विदित्वापांडवान्वृतान् ॥ ८ ॥ अथदुर्योधनोराजाविमनाभ्रातृभिःसह ॥ अश्वत्थाम्नामातुलेनकर्णेनचकृपेणच ॥ ९ ॥ विनिवृत्तोवृतंदृष्ट्वाद्रौपद्याश्वेतवाहनं ॥ तंतुदुःशासनोव्रीडोमंदंमंदमिवाब्रवीत् ॥ १० ॥ यद्यसौब्राह्मणोनस्याद्विंदेतद्रौपदींनसः ॥ नहितंतत्त्वतोराजन्वेदकश्चिद्धनंजयं ॥ ११ ॥ दैवंचपरमंमन्येपौरुषंचाप्यनर्थकं ॥ धिगस्तुपौरुषंतातधियंतयत्रपांडवाः ॥ १२ ॥ एवंसंभाषमाणास्तेनिंदंतश्चपुरोचनं ॥ विविशुर्हास्तिनपुरंदीनाविगतचेतसः ॥ १३ ॥ त्रस्ताविगतसंकल्पादृष्ट्वापार्थान्महौजसः ॥ मुक्तान्हव्यभुजश्चैवसंयुक्तान्द्रुपदेनच ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुसंचिंत्यतथैवचशिखंडिनं ॥ द्रुपदस्यात्मजांश्चान्यान्सर्वयुद्धविशारदान् ॥ १५ ॥ विदुरस्त्वथतांश्रुत्वाद्रौपदींपांडवैर्वृतां ॥ व्रीडितान्धार्तराष्ट्रांश्चभग्नदर्पानुपागतान् ॥ १६ ॥ ततःप्रीतमनाःक्षत्ताधृतराष्ट्रंविशांपते ॥ उवाचदिष्ट्याकुरवोवर्धंतइतिविस्मितः ॥ १७ ॥ वैचित्रवीर्यस्तुनृपोनिशम्यविदुरस्यतत् ॥ अब्रवीत्परमप्रीतोदिष्ट्यादिष्ट्येतिभारत ॥ १८ ॥ मन्यतेसवृतंपुत्रंज्येष्ठंद्रुपदकन्यया ॥ दुर्योधनमविज्ञानात्प्रज्ञाचक्षुर्नरेश्वरः ॥ १९ ॥ अथत्वाज्ञापयामासद्रौपद्याभूषणंबहु ॥ आनीयतांवैकृष्णेतिपुत्रंदुर्योधनंतदा ॥ २० ॥ अथास्यपश्चाद्विदुरआचख्यौपांडवान्वृतान् ॥ सर्वान्कुशलिनोवीरान्पूजितान्द्रुपदेनह ॥ २१ ॥ तेषांसंबंधिनश्चान्यान्बहून्बलसमन्वितान् ॥ समागतान्पांडवैर्यैस्तस्मिन्नेवस्वयंवरे ॥ २२ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यथैवपांडोःपुत्रास्तुतथैवाभ्यधिकाममम ॥ यथाचाभ्यधिकाबुद्धिर्ममताम्प्रतितच्छृणु ॥ २३ ॥ यत्तेकुशलिनोवीरामित्रवंतश्चपांडवाः ॥ तेषांसंबंधिनश्चान्येबहवश्चमहाबलाः ॥ २४ ॥ कोहिद्रुपदमासाद्यमित्रंक्षत्तःसबांधवं ॥ नबुभूषेद्भवेनार्थीगतश्रीरपिपार्थिवः ॥ २५ ॥ वैशंपायनउवाच तंतथाभाषमाणंतुविदुरःप्रत्यभाषत ॥ नित्यंभवतुतेबुद्धिरेषाराजञ्छतंसमाः ॥ इत्युक्ताप्रययौराजन्विदुरःस्वंनिवेशनं ॥ २६ ॥

वैचार्थे कृष्णाभूषणंचतत्परिधानार्थमानीयतामित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ गतश्रीःनष्टश्रीःकःभवेनऐश्वर्येणार्थीनबुभूषेद्भवितुमिच्छेत्अपितुसर्वोपीच्छेत् ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ सपत्नबुद्धिनत्कृतांबुद्धिं ऋद्धिमितिपाठः स्वच्छः हेवरश्रेष्ठ द्विषतांद्विषतःशत्रून् ॥ २९ ॥३०॥ प्राप्तकालस्यकर्मणःचिकीर्षांकर्त्तव्यतां ॥३१॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०द्विशततमोऽध्यायः ॥२००॥ ॥५॥ अहमिति विवेक्तुंव्यक्तीकर्तुं ॥१॥ इंगितैश्चेष्टितैः ॥२॥ यच्चकर्त्तव्यं ॥३॥ आप्तकारिभिःअवंचकैः ॥४॥५॥६॥ भिद्यमानाःअस्मत्तःपृथग्भवंतः ॥७॥ ८ ॥ व्युत्थापनं

ततोदुर्योधनश्चापिराधेयश्चविशांपते ॥ धृतराष्ट्रमुपागम्यवचोब्रूतामिदंतदा ॥ २७॥ सन्निधौविदुरस्यत्वांदोषंवक्तुंनशक्नुवः ॥ विविक्तमितिवक्ष्यावःकिं तवेदंचिकीर्षितं ॥ २८॥ सपत्नवृद्धिंयत्तातमन्यसेवृद्धिमात्मनः ॥ अभिष्टौषिचयत्क्षत्तुःसमीपेद्विषतांवर ॥ २९ ॥ अन्यस्मिन्नृपकर्त्तव्येत्वमन्यत्कुरुषेऽनघ ॥ तेषांबलविघातोहिकर्तव्यस्तातनित्यशः ॥ ३० ॥ तेवयंप्राप्तकालस्यचिकीर्षांमंत्रयामहे ॥ यथानोनग्रसेयुस्तेसपुत्रबलबांधवान् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिदुर्योधनवाक्येद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥५॥ धृतराष्ट्रउवाच अहमप्येवमेवैतच्चिकीर्षामियथायुवां ॥ विवेक्तुंनाहमिच्छामित्वाकारंविदुरंप्रति ॥ १ ॥ ततस्तेषांगुणानेवकीर्त्तयामिविशेषतः ॥ नावबुध्येतविदुरोममाभिप्रायमिंगितैः ॥ २ ॥ यच्चत्वंमन्यसेप्राप्तंतद्ब्रवीहिसुयोधन ॥ राधेयमन्यसेयच्चप्राप्तकालंवदाशुमे ॥३॥ दुर्योधनउवाच अद्यतान्कुशलैर्विप्रैःसुगुप्तैराप्तकारिभिः ॥ कुंतीपुत्रान्भेदयामोमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ ४ ॥ अथवाद्रुपदोराजामहद्भिर्वित्तसंचयैः ॥ पुत्राश्चास्यप्रलोभ्यंताममात्याश्चैवसर्वशः ॥ ५ ॥ परित्यजेद्यथाराजाकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ अथतत्रैववातेषांनिवासंरोचयंतुते ॥ ६ ॥ इहैषांदोषवद्वासंवर्णयंतुपृथक्पृथक् ॥ तेभिद्यमानास्तत्रैवमनःकुर्वंतुपांडवाः ॥ ७ ॥ अथवाकुशलाःकेचिदुपायनिपुणानराः ॥ इतरेतरतःपार्थान्भेदयंत्वनुरागतः ॥ ८ ॥ व्युत्थापयंतुवाकृष्णांबहुत्वात्सुकरंहितत् ॥ अथवापांडवांस्तस्यांभेदयंतुततश्चतां ॥ ९ ॥ भीमसेनस्यवाराजन्नुपायकुशलैर्नरैः ॥ मृत्युर्विधीयतांछन्नैःसहितेषांबलाधिकः ॥ १० ॥ तमाश्रित्यहिकौंतेयःपुराचास्मान्नमन्यते ॥ सहितीक्ष्णश्चशूरश्चतेषांचैवपरायणं ॥ ११ ॥ तस्मिंस्त्वभिहतेराजन्हतोत्साहाहतौजसः ॥ यतिष्यंतेनराज्यायसहितेषांव्यपाश्रयः ॥ १२ ॥ अजेयोह्यर्जुनःसंख्येपृष्ठगोपेवृकोदरे ॥ तमृतेफाल्गुनोयुद्धेराधेयस्यनपादभाक् ॥ १३ ॥ तेजानानास्तुदौर्बल्यंभीमसेनमृतेमहत् ॥ अस्मान्बलवतोज्ञात्वानयतिष्यंतिदुर्बलाः ॥ १४ ॥ इहागतेषुवातेषुनिदेशवशवर्त्तिषु ॥ प्रवर्त्तिष्यामहेराजन्यथाशास्त्रंनिबर्हणं ॥ १५ ॥

तुल्यभर्तृणांत्यागःसचबहुत्वदोषेणसुकरः अथवेतितस्याःभर्तृषुवैषम्यंप्रदर्श्यपांडवानेववातस्यांभेदयंतु ततश्चतांलप्स्यामहेइतिशेषः ॥९॥१०॥११॥१२॥ नपादभाक्नचतुर्थांशतुल्यः ॥ १३॥१४॥१५॥

ऐकैकः कौंतेयः प्रलोभनीयः तत्रतेषु ततः प्रलोभमानात् ॥ १६ ॥ सन्नीयऐक्यंनीत्वा ॥ १७ ॥ १८ ॥ शक्याःघातयितुमितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकाधिक

अथवादर्शनीयाभिःप्रमदाभिर्विलोभ्यतां ॥ एकैकस्तत्रकौंतेयस्ततःकृष्णाविरज्यतां ॥ १६ ॥ प्रेष्यतांचैवराधेयस्तेषामागमनायवै ॥ तैस्तैःप्रकारैःसन्नीय
पात्यंतामाप्तकारिभिः ॥ १७ ॥ एतेषामप्युपायानांयस्तेनिर्दोषवान्मतः ॥ तस्यप्रयोगमातिष्ठपुराकालोऽतिवर्त्तते ॥ १८ ॥ यावद्ध्यकृतविश्वासाद्रुपदेपार्थिव
र्षभे ॥ तावदेवहितेशक्यानशक्यास्तुततःपरं ॥ १९ ॥ एषाममममतिस्तातनिग्रहायप्रवर्त्तते ॥ साध्वीवायदिवाऽसाध्वीकिंवाराधेयमन्यसे ॥ २० ॥ इतिश्री
महाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिदुर्योधनवाक्येएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ कर्णउवाच दुर्यो
धनत्वप्रज्ञानसम्यगितिमेमतिः ॥ नह्युपायेनतेशक्याःपांडवाःकुरुवर्धन ॥ १ ॥ पूर्वमेवहितेसूक्ष्मैरुपायैर्यतितास्त्वया ॥ निग्रहीतुंयदावीरनचैवशकिता
स्त्वया ॥ २ ॥ इहैववर्त्तमानास्तेसमीपेतवपार्थिव ॥ अजातपक्षाःशिशवःशकितानैवबाधितुं ॥ ३ ॥ जातपक्षाविदेशस्थाविवृद्धाःसर्वशोऽद्यते ॥ नोपाय
साध्याःकौंतेयाममैषामतिरच्युत ॥ ४ ॥ नचतेव्यसनैर्योक्तुंशक्यादिष्टकृतेनच ॥ शकिताश्चेप्सवश्चैवपितृपैतामहंपदं ॥ ५ ॥ परस्परेणभेदश्चनाधातुंतेषुशक्यते ॥
एकस्यांयेरताःपत्न्यांनभिद्यंतेपरस्परं ॥ ६ ॥ नचापिकृष्णाशक्येततेभ्योभेदयितुंपरैः ॥ परिद्यूनान्वृतवतीकिमुताद्यमृजावतः ॥ ७ ॥ ईप्सितश्चगुणःस्त्रीणामे
कस्याबहुभर्तृता ॥ तंचप्राप्तवतीकृष्णानसाभेदयितुंक्षमा ॥ ८ ॥ आर्यव्रतश्चपांचाल्योनसराजाधनप्रियः ॥ नसंत्यक्ष्यतिकौंतेयान्राज्यदानैरपिध्रुवं ॥
॥ ९ ॥ तथाऽस्यपुत्रोगुणवाननुरक्तश्चपांडवान् ॥ तस्मान्नोपायसाध्यांस्तानहंमन्येकथंचन ॥ १० ॥ इदंत्वद्यक्षमंकर्त्तुमस्माकंपुरुषर्षभ ॥ यावन्नकृतमू
लास्तेपांडवेयाविशांपते ॥ ११ ॥ तावत्प्रहरणीयास्तेतत्तुभ्यंतातरोचतां ॥ अस्मत्पक्षोमहान्यावद्यावत्पांचालकोलघुः ॥ तावत्प्रहरणंतेषांक्रियतांमाविचा
रय ॥ १२ ॥ वाहनानिप्रभूतानिमित्राणिचकुलानिच ॥ यावन्नतेषांगांधारेतावद्विक्रमपार्थिव ॥ १३ ॥ यावच्चराजापांचाल्योनोद्यमेकुरुतेमनः ॥ सहपु
त्रैर्महावीर्यैस्तावद्विक्रमपार्थिव ॥ १४ ॥

द्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दुर्योधनेति ॥ १ ॥ २ ॥ जातपक्षाःसहायवंतस्तदन्येअजातपक्षाः ॥ ३ ॥ ४ ॥ दिष्टकृतेनदैवनिर्माणेनशकिनाः शक्तिमंतः जतुगृहादिभ्य
आत्मानंमोचयितुंशक्ताअभूवन्नित्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ परिद्यूनान्शोच्यान्भिक्षाभोजित्वादिना मृजावतःसुवेषान् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ लघुःअल्पकः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

यावन्नायातिवार्ष्णेयः कर्षन्यादववाहिनीं ॥ राज्यार्थेपांडवेयानांपांचाल्यसदनंप्रति ॥ १५ ॥ वसूनिविविधान्भोगान्राज्यमेवचकेवलं ॥ नात्याज्यमस्ति कृष्णस्यपांडवार्थेकथंचन ॥ १६ ॥ विक्रमेणमहीप्राप्ताभरतेनमहात्मना ॥ विक्रमेणचलोकांस्त्रीन्जितवान्पाकशासनः ॥ १७ ॥ विक्रमंचप्रशंसंतिक्षत्रियस्यविशांपते ॥ स्वकोहिधर्मःशूराणांविक्रमःपार्थिवर्षभ ॥ १८ ॥ तेबलेनवयंराजन्महताचतुरंगिणा ॥ प्रमथ्यद्रुपदंशीघ्रमानयामेहपांडवान् ॥ १९ ॥ नहिसाम्नानदानेननभेदेनचपांडवाः ॥ शक्याःसाधयितुंतस्माद्विक्रमेणैवतान्जहि ॥ २० ॥ तान्विक्रमेणजित्वेमामखिलांभुंक्ष्वमेदिनीं ॥ अतोनान्यंप्रपश्यामिकार्योपायंजनाधिप ॥ २१ ॥ वैशंपायनउवाच श्रुत्वातुराधेयवचोधृतराष्ट्रःप्रतापवान् ॥ अभिपूज्यततःपश्चादिदंवचनमब्रवीत् ॥ २२ ॥ उपपन्नंमहाप्राज्ञेकृतास्त्रेसूतनंदने ॥ त्वयिविक्रमसंपन्नमिदंवचनमीदृशं ॥ २३ ॥ भूयएवतुभीष्मश्चद्रोणोविदुरएवच ॥ युवांचकुरुतंबुद्धिंभवेद्यानःसुखोदया ॥ २४ ॥ ततआनाय्यतान्सर्वान्मंत्रिणःसुमहायशाः ॥ धृतराष्ट्रोमहाराजमंत्रयामासवैतदा ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिधृतराष्ट्रमंत्रणेद्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच नरोचतेविग्रहोमेपांडुपुत्रैःकथंचन ॥ यथैव धृतराष्ट्रोमेतथापांडुरसंशयं ॥ १ ॥ गांधार्याश्चयथापुत्रास्तथाकुंतीसुतामम ॥ यथाचममतेरक्ष्याधृतराष्ट्रतथातव ॥ २ ॥ यथाचममराज्ञश्चतथादुर्योधनस्यते ॥ तथाकुरूणांसर्वेषामन्येषामपिपार्थिव ॥ ३ ॥ एवंगतेविग्रहंतैर्नरोचेसंधायवीरैर्दीयतामर्धभूमिः ॥ तेषामपीदंप्रपितामहानांराज्यंपितुश्चैवकुरूत्तमानां ॥ ४ ॥ दुर्योधनयथाराज्यंत्वमिदंतातपश्यसि ॥ ममपैतृकमित्येवंतेऽपिपश्यंतिपांडवाः ॥ ५ ॥ यदिराज्यंनतेप्राप्ताःपांडवेयायशस्विनः ॥ कुतएवतवापीदंभारतस्यापिकस्यचित् ॥ ६ ॥ अधर्मेणचराज्यंत्वंप्राप्तवान्भरतर्षभ ॥ तेऽपिराज्यमनुप्राप्ताःपूर्वमेवेतिमेमतिः ॥ ७ ॥ मधुरेणैवराज्यस्यतेषामर्धंप्रदीयतां ॥ एतद्धिपुरुषव्याघ्रहितंसर्वजनस्यच ॥ ८ ॥ अतोऽन्यथाचेत्क्रियतेनहितंनोभविष्यति ॥ तवाप्यकीर्त्तिःसकलाभविष्यतिनसंशयः ॥ ९ ॥ कीर्त्तिरक्षणमातिष्ठकीर्त्तिर्हिपरमंबलं ॥ नष्टकीर्त्तेर्मनुष्यस्यजीवितंह्यफलंस्मृतं ॥ १० ॥ यावत्कीर्त्तिर्मनुष्यस्यनप्रणश्यतिकौरव ॥ तावज्जीवतिगांधारेनष्टकीर्त्तिस्तुनश्यति ॥ ११ ॥ तमिमंसमुपातिष्ठधर्मंकुरुकुलोचितं ॥ अनुरूपंमहाबाहोपूर्वेषामात्मनःकुरु ॥ १२ ॥

दिष्ट्येतीदंवि [illegible] ॥ १३ ॥ १४ ॥ दोषेणयुक्तं गच्छतिजानाति ॥ १५ ॥ संमंतव्यंसंमतंकर्तव्यं ॥ १६ ॥ १७ ॥ अधर्मेणजतुगृहदाहादिना ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदि
पर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्र्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ मंत्रायेति हितैर्मित्रैः ॥ १ ॥ २ ॥ तेषांपांडवानां ॥ ३ ॥ मिथःकृत्यंसंबंधिकंवरपक्षीयैर्वध्वलंकारादि

दिष्ट्याध्रियंतेपार्थाहिदिष्ट्याजीवतिसापृथा ॥ दिष्ट्यापुरोचनःपापोनसकामोत्ययंगतः ॥ १३ ॥ यदाप्रभृतिदग्धास्तेकुंतीभोजसुतासुताः ॥ तदाप्रभृतिगांधारेनशक्नोम्यभिवीक्षितुं ॥ १४ ॥ लोकेप्राणभृतांकंचिच्छ्रुत्वाकुंतींतथागतां ॥ नचापिदोषेणतथालोकोमन्येत्पुरोचनं ॥ यथात्वांपुरुषव्याघ्रलोकोदोषेणगच्छति ॥ १५ ॥ तदिदंजीवितंतेषांतवकिल्बिषनाशनं ॥ संमंतव्यंमहाराजपांडवानांचदर्शनं ॥ १६ ॥ नचापितेषांवीराणांजीवतांकुरुनंदन ॥ पित्र्योंशःशक्यआदातुमपिवज्रभृतास्वयं ॥ १७ ॥ तेसर्वेऽवस्थिताधर्मेसर्वेचैवैकचेतसः ॥ अधर्मेणनिरस्ताश्चतुल्येराज्येविशेषतः ॥ १८ ॥ यदिधर्मस्त्वयाकार्योयदिकार्यंप्रियंचमे ॥ क्षेमंचयदिकर्तव्यंतेषामर्धंप्रदीयतां ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिप० विदुरागमनराज्यलंभप० भीष्मवाक्येत्र्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ द्रोणउवाच मंत्रायसमुपानीतैर्धृतराष्ट्रहितैर्नृप ॥ धर्म्यमर्थ्यंयशस्यंचवाच्यमित्यनुशुश्रुम ॥ १ ॥ ममाप्येषामतिस्तातयाभीष्मस्यमहात्मनः ॥ संविभज्यास्तुकौंतेयाधर्मएषसनातनः ॥ २ ॥ प्रेष्यतांद्रुपदायाशुनरःकश्चित्प्रियंवदः ॥ बहुलंरत्नमादायतेषामर्थायभारत ॥ ३ ॥ मिथःकृत्यंचतस्मैसआदायवसुगच्छतु ॥ वृद्धिंचपरमांब्रूयात्त्वत्संयोगोद्भवांतथा ॥ ४ ॥ संप्रीयमाणंत्वांब्रूयाद्राजन्दुर्योधनंतथा ॥ असकृद्द्रुपदेचैवधृष्टद्युम्नेचभारत ॥ ५ ॥ उचितत्वंप्रियत्वंचयोगस्यापिचवर्णयेत् ॥ पुनःपुनश्चकौंतेयान्माद्रीपुत्रौचसांत्वयन् ॥ ६ ॥ हिरण्मयानिशुभ्राणिबहून्याभरणानिच ॥ वचनात्तवराजेंद्रद्रौपद्याःसंप्रयच्छतु ॥ ७ ॥ तथाद्रुपदपुत्राणांसर्वेषांभरतर्षभ ॥ पांडवानांचसर्वेषांकुंत्यायुक्तानियानिच ॥ ८ ॥ एवंसांत्वसमायुक्तंद्रुपदंपांडवैःसह ॥ उक्त्वासोऽनंतरंब्रूयात्तेषामागमनंप्रति ॥ ९ ॥ अनुज्ञातेषुवीरेषुबलंगच्छतुशोभनं ॥ दुःशासनोविकर्णश्चाप्यानेतुंपांडवानिह ॥ १० ॥ ततस्तेपांडवाःश्रेष्ठाःपूज्यमानाःसदात्वया ॥ प्रकृतीनामनुमतेपदेस्थास्यंतिपैतृके ॥ ११ ॥ एतत्तवमहाराजपुत्रेषुतेषुचैवहि ॥ वृत्तमौपयिकंमन्येभीष्मेणसहभारत ॥ १२ ॥

कंचुकपक्षीयैर्वरालंकारादि तस्मैद्रुपदायतदर्थं एतेनमिथःकृत्येएवश्वशुरोजामातुरदायंप्रतीयान्नान्यथेतिसिद्धं वृद्धिंचेति त्वत्संयोगादस्माकंमहत्त्वामिति निधृतराष्ट्रोदुर्योधनश्चमन्यतइतितत्रवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ योगस्यसंबंधस्य ॥ ६ ॥ संप्रयच्छतुत्वदीयोऽमात्यादिः ॥ ७ ॥ तथाआभरणानिप्रयच्छंत्वित्यनुषज्यप्रत्येकंद्रुपदपुत्राणामित्यादिषुयोज्यं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ औपयिकंअवश्यकर्तव्यं ॥ १२ ॥

अर्नतरौअंनरंगौभीष्मद्रोणौ ॥ १२ ॥ नन्वंतरंगौचेत्कथंमच्छ्रेयोनानुमंत्रयेतामित्याशंक्यांतरंगाभासाविमौनत्वंतरंगावित्याह दुष्टेनेति दुष्टेनमित्रद्रोहवता मनसासंकल्पेन प्रच्छन्नेनशत्रुहितेप्सुनापि स्वामिहितवदाभासमानेन अंतरात्मनाबुध्या योब्रूयान्मंत्रं ससतांसाधूनांविश्वस्तानांस्वामिनांमतंइष्टंनिःश्रेयसंकल्याणंकथंकुर्यान्नकथमपि शठमित्रंहिपातयत्येवनहितायेत्यर्थः ॥ १४ ॥ ननुशठमित्रत्वंत्वस्यत्वय्यप्याशंक्येततथाचसर्वत्रानाश्वासप्रसंगइत्याशंक्यदैवमेवमुख्यंवृद्धिह्रासादिहेतुरित्याह नमित्राणीति मित्राणिसाध्वसाधूनि अर्थकृच्छ्रेषुकार्यसंकटेषु श्रेयसेइतरायनाशायवानप्रभवंति हिय

कर्णउवाच योजितावर्थमानाभ्यांसर्वकार्येष्वनंतरौ ॥ नमंत्रयेतांत्वच्छ्रेयःकिमद्भुततरंततः ॥ १३ ॥ दुष्टेनमनसायोवैप्रच्छन्नेनांतरात्मना ॥ ब्रूयान्निःश्रेयसंनामकथंकुर्यात्सतांमतं ॥ १४ ॥ नमित्राण्यर्थकृच्छ्रेषुश्रेयसेचेतरायवा ॥ विधिपूर्वंहिसर्वस्यदुःखंवायदिवासुखं ॥ १५ ॥ कृतप्रज्ञोऽकृतप्रज्ञोबालोवृद्धश्चमानवः ॥ ससहायोऽसहायश्चसर्वंसर्वत्रविंदति ॥ १६ ॥ श्रूयतेहिपुराकश्चिदंबुवीचइतीश्वरः ॥ आसीद्राजगृहेराजामागधानांमहीक्षितां ॥ १७ ॥ सहीनःकरणैःसर्वैरुच्छ्वासपरमोनृपः ॥ अमात्यसंस्थःसर्वेषुकार्येष्वेवाभवत्तदा ॥ १८ ॥ तस्यामात्योमहाकर्णिर्बभूवैकेश्वरस्तदा ॥ सलब्धबलमात्मानंमन्यमानोवमन्यते ॥ १९ ॥ सराज्ञउपभोग्यानिस्त्रियोरत्नधनानिच ॥ आददेसर्वशोमूढऐश्वर्यंचस्वयंतदा ॥ २० ॥ तदादायचलुब्धस्यलोभाल्लोभोप्यवर्धत ॥ तथाहिसर्वमादायराज्यमस्यजिहीर्षति ॥ २१ ॥ हीनस्यकरणैःसर्वैरुच्छ्वासपरमस्यच ॥ यतमानोऽपितद्राज्यंनशशाकेतिनःश्रुतं ॥ २२ ॥ किमन्यद्विहितान्नूनंतस्यसापुरुषेंद्रता ॥ यदितेविहितंराज्यंभविष्यतिविशांपते ॥ २३ ॥ मिषतःसर्वलोकस्यस्थास्यतेत्वयितद्ध्रुवं ॥ अतोन्यथाचेद्विहितंयतमानोनलप्स्यसे ॥ २४ ॥ एवंविद्वन्नुपादत्स्वमंत्रिणांसाध्वसाधुतां ॥ दुष्टानांचैवबोद्धव्यमदुष्टानांचभाषितं ॥ २५ ॥ द्रोणउवाच विद्मतेभावदोषेणयदर्थमिदमुच्यते ॥ दुष्टपांडवहेतोस्त्वंदोषमाख्यापयस्युत ॥ २६ ॥ हितंतुपरमंकर्णब्रवीमिकुलवर्धनं ॥ अथत्वंमन्यसेदुष्टंब्रूहियत्परमंहितं ॥ २७ ॥

स्माद्विधिपूर्वंपुण्यापुण्यैकहेतुकंसर्वंसुखादिकं ॥ १५ ॥ एतदेवस्पष्टयति कृतेति सर्वंदैवोपनीतं सर्वप्रदेशेकालेच ॥ १६ ॥ आत्राख्यायिकामाह श्रूयतइति ईश्वरःसमर्थः राजगृहेतन्नामकेनगरे ॥ १७ ॥ करणैश्चक्षुरादिभिर्हीनोविकलः उच्छ्वासएवपरमोभवतीतिज्ञानहेतुर्यस्यसः अमात्यसंस्थःअमात्याधीनः ॥ १८ ॥ अवमन्यतेराजानमितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ नशशाकहर्तुमितिशेषः ॥ २२ ॥ आख्यायिकातात्पर्यमाह किमिति तस्यअंबुवीचस्यसापुरुषेंद्रतातन्नरेंद्रत्वंनूनंविहिताविधिप्राप्तैवनतुयत्नसंपादिता किमन्यद्दृष्टात्परायणमस्तिनकिमपीतिभावःप्रकृतेयोजयति यदीति ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ तेत्वत्तंविद्मभावदोषेणचित्तमतद्वेषेण ॥ २६ ॥ २७ ॥

अहंयद्ब्रवीमिअतोन्यथा ॥ २८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ आभ्यांभीष्मद्रोणाभ्यां पंडम्मंतमिदं ॥ ४ ॥ ५ ॥ अनवरौश्रेष्ठौ ॥ ६ ॥ अनयोःएताभ्यां कर्त्तरिषष्ठी ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पक्षसंश्रितंअन्यतरस्यैवहितं ॥ १० ॥ ११ ॥ तेषुपांडवेषु ॥ १२ ॥ तेतवमंत्रिणस्तवांतरस्थंवि

अतोऽन्यथावेक्रियतेयद्ब्रवीमिपरंहितं ॥ कुरवोवैविनंक्ष्यंतिनचिरेणैवमेमतिः ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणि द्रोणवाक्येचतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ विदुरउवाच राजन्निःसंशयंश्रेयोवाच्यस्त्वमसिबांधवैः ॥ नत्वशुश्रूषमाणेवैवाक्यंसंप्रतितिष्ठति ॥ १ ॥ प्रियंहितंचतद्वाक्यमुक्तवान्कुरुसत्तमः ॥ भीष्मःशांतनवोराजन्प्रतिगृह्णासितन्नच ॥ २ ॥ तथाद्रोणेनबहुधाभाषितंहितमुत्तमं ॥ तच्चराधासुतःकर्णोमन्यतेनहितंतव ॥ ३ ॥ चिंतयंश्चनपश्यामिराजंस्तवसुहृत्तमं ॥ आभ्यांपुरुषसिंहाभ्यांयोवास्यात्प्रज्ञयाऽधिकः ॥ ४ ॥ इमौहिवृद्धौवयसाप्रज्ञयाचश्रुतेनच ॥ समौचत्वयिराजेंद्रतथापांडुसुतेषुच ॥ ५ ॥ धर्मेचानवरौराजन्सत्यतायांचभारत ॥ रामाद्दाशरथेश्चैवगयाच्चैवनसंशयः ॥ ६ ॥ नचोक्तवंतावश्रेयःपुरस्तादपिकिंचन ॥ नचाप्यपकृतंकिंचिदनयोर्लक्ष्यतेत्वयि ॥ ७ ॥ तावुभौपुरुषव्याघ्रावनागसिनृपेत्वयि ॥ नमंत्रयेतांत्वच्छ्रेयः कथंसत्यपराक्रमौ ॥ ८ ॥ प्रज्ञावंतौनरश्रेष्ठावस्मिँल्लोकेनराधिप ॥ त्वन्निमित्तमतोनेमौकिंचिज्जिह्मंवदिष्यतः ॥ ९ ॥ इतिमेनैष्ठिकीबुद्धिर्वर्ततेकुरुनंदन ॥ नचार्थहेतोर्धर्मज्ञौवक्ष्यतःपक्षसंश्रितं ॥ १० ॥ एतद्धिपरमंश्रेयोमन्येऽहंतवभारत ॥ दुर्योधनप्रभृतयःपुत्राराजन्यथातव ॥ ११ ॥ तथैवपांडवेयास्तेपुत्रा राजन्नसंशयः ॥ तेषुचेदहितंकिंचिन्मंत्रयेयुरतद्विदः ॥ १२ ॥ मंत्रिणस्तेनचश्रेयःप्रपश्यंतिविशेषतः ॥ अथतेहृदयेराजन्विशेषःस्वेषुवर्तते ॥ अंतरस्थंविवृण्वानाःश्रेयःकुर्युर्नतेध्रुवं ॥ १३ ॥ एतदर्थमिमौराजन्महात्मानौमहाद्युती ॥ नोचतुर्विवृतंकिंचिन्नत्वेषतवनिश्चयः ॥ १४ ॥ यच्चाप्यशक्यतांतेषामाहतुःपुरुषर्षभौ ॥ तत्तथापुरुषव्याघ्रतवतद्भद्रमस्तुते ॥ १५ ॥ कथंहिपांडवःश्रीमान्सव्यसाचीधनंजयः ॥ शक्योविजेतुंसंग्रामेराजन्मघवतापिहि ॥ १६ ॥

शेषंविवृण्वानास्तेध्रुवंशाश्वतंहितंनकुर्युः तववैषम्यदोषमेवतेप्रकाशयिष्यंतिनतुकार्यंसाधयिष्यंतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ एतदर्थंपांडवानांश्रेयोर्थं विवृतंविस्पष्टं विकृतमितिपाठेपरुषं एषपांडवानांश्रेयोभवतीत्येवंरूपः हिशब्देनतवमतस्यैवप्रतीतिंप्रमाणयति ॥ १४ ॥ यच्चेति अशक्यतांअजय्यतां तवपुरस्तात्यदाहतुरितिसंबंधः तद्भद्रमस्तुते तत्तेभ्यःपांडवेभ्यस्तवभद्रमस्तु क्रुद्धाःपांडवास्तवसर्वान्पुत्रान्मा हिंस्युरितिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अथेतस्मित्पितुरेवपांडोःराज्यभागित्वकाले दायाद्यतांपितृधनभोजनार्हतां ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ बलवत्अत्यंतं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

भीमसेनोमहाबाहुर्नागायुतबलोमहान् ॥ कथंस्मयुधिशक्येतविजेतुममरैरपि ॥ १७ ॥ तथैवकृतिनौयुद्धेयमौयमसुताविव ॥ कथंविजेतुंशक्यौतौरणेजीवितुमिच्छता ॥ १८ ॥ यस्मिन्धृतिरनुक्रोशःक्षमासत्यंपराक्रमः ॥ नित्यानिपांडवेज्येष्ठेसजीयेतरणेकथं ॥ १९ ॥ येषांपक्षधरोरामोयेषांमंत्रीजनार्दनः ॥ किंनुतैरजितंसंख्येयेषांपक्षेचसात्यकिः ॥ २० ॥ द्रुपदःश्वशुरोयेषांयेषांस्यालाश्चपार्षताः ॥ धृष्टद्युम्नमुखावीराभ्रातरोद्रुपदात्मजाः ॥ २१ ॥ सोशक्यतांचविज्ञायतेषामग्रेचभारत ॥ दायाद्यतांचधर्मेणसम्यक्तेषुसमाचर ॥ २२ ॥ इदंनिर्दिष्टमयशःपुरोचनकृतंमहत् ॥ तेषामनुग्रहेणाद्यराजन्प्रक्षालयात्मनः ॥ २३ ॥ तेषामनुग्रहश्चायंसर्वेषांचैवनःकुले ॥ जीवितंचपरंश्रेयःक्षत्रस्यचविवर्धनं ॥ २४ ॥ द्रुपदोपिमहान्राजाकृतवैरश्चनःपुरा ॥ तस्यसंग्रहणंराजन्स्वपक्षस्यविवर्धनं ॥ २५ ॥ बलवंतश्चदाशार्हाबहवश्चविशांपते ॥ यतःकृष्णस्ततःसर्वेयतःकृष्णस्ततोजयः ॥ २६ ॥ यच्चसाम्नैवशक्येतकार्यंसाधयितुंनृप ॥ कोदैवशप्तस्तत्कार्यंविग्रहेणसमाचरेत् ॥ २७ ॥ श्रुत्वाचजीवतःपार्थान्पौरजानपदाजनाः ॥ बलवद्दर्शनेहृष्टास्तेषांराजन्प्रियंकुरु ॥ २८ ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिश्चापिसौबलः ॥ अधर्मयुक्तादुष्प्रज्ञाबालामैषांवचःकृथाः ॥ २९ ॥ उक्तमेतत्पुराराजन्मयागुणवतस्तव ॥ दुर्योधनापराधेनप्रजेयंवैविनंक्ष्यति ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिविदुरवाक्येपंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भीष्मःशांतनवोविद्वान्द्रोणश्चभगवानृषिः ॥ हितंचपरमंवाक्यंत्वंचसत्यंब्रवीषिमां ॥ १ ॥ यथैवपांडोस्तेवीराःकुंतीपुत्रामहारथाः ॥ तथैवधर्मतःसर्वेममपुत्रानसंशयः ॥ २ ॥ यथैवममपुत्राणामिदंराज्यंविधीयते ॥ तथैवपांडुपुत्राणामिदंराज्यंनसंशयः ॥ ३ ॥ क्षत्तरानयगच्छैतान्सहमात्रासुसत्कृतान् ॥ तयाचदेवरूपिण्याकृष्णयासहभारत ॥ ४ ॥ दिष्ट्याजीवंतितेपार्थादिष्ट्याजीवतिसापृथा ॥ दिष्ट्याद्रुपदकन्यांचलब्धवंतोमहारथाः ॥ ५ ॥ दिष्ट्यावर्धामहेसर्वेदिष्ट्याशांतःपुरोचनः ॥ दिष्ट्यामममपरंदुःखमपनीतंमहाद्युते ॥ ६ ॥ वैशंपायनउवाच ततोजगामविदुरोधृतराष्ट्रस्यशासनात् ॥ सकाशंयज्ञसेनस्यपांडवानांचभारत ॥ ७ ॥ समुपादायरत्नानिवसूनिविविधानिच ॥ द्रौपद्याःपांडवानांचयज्ञसेनस्यचैवह ॥ ८ ॥

इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेपंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

न्यायतोज्येष्ठानुक्रमेण संयुक्तमालिंगननमस्कारादिनामिलितं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मन्यतेत्मानंतेआत्मानमितिच्छेदः ॥ २० ॥ २१ ॥

तत्रगत्वासधर्मज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ द्रुपदंन्यायतोराजन्संयुक्तमुपतस्थिवान् ॥ ९ ॥ सचापिप्रतिजग्राहधर्मेणविदुरंततः ॥ चक्रतुश्चयथान्यायंकुशलप्रश्नसंविदं ॥ १० ॥ ददर्शपांडवांस्तत्रवासुदेवंचभारत ॥ स्नेहात्परिष्वज्यसतान्पप्रच्छानामयंततः ॥ ११ ॥ तैश्चाप्यमितबुद्धिःसपूजितोहियथाक्रमं ॥ वचनाद्धृतराष्ट्रस्यस्नेहयुक्तंपुनःपुनः ॥ १२ ॥ पप्रच्छानामयंराजंस्ततस्तान्पांडुनंदनान् ॥ प्रददौचापिरत्नानिविविधानिवसूनिच ॥ १३ ॥ पांडवानांचकुंत्याश्चद्रौपद्याश्चविशांपते ॥ द्रुपदस्यचपुत्राणांयथादत्तानिकौरवैः ॥ १४ ॥ प्रोवाचचामितमतिःप्रश्रितंविनयान्वितः ॥ द्रुपदंपांडुपुत्राणांसन्निधौकेशवस्यच ॥ १५ ॥ विदुरउवाच राजञ्छृणुसहामात्यःसपुत्रश्चवचोमम ॥ धृतराष्ट्रःसपुत्रस्त्वांसहामात्यःसबांधवः ॥ १६ ॥ अब्रवीत्कुशलंराजन्प्रीयमाणःपुनःपुनः ॥ प्रीतिमांस्तेदृढंचापिसंबंधेननराधिप ॥ १७ ॥ तथाभीष्मःशांतनवःकौरवैःसहसर्वशः ॥ कुशलंत्वांमहाप्राज्ञःसर्वतःपरिपृच्छति ॥ १८ ॥ भारद्वाजोमहाप्राज्ञोद्रोणःप्रियसखस्तव ॥ समाश्लेषमुपेत्यत्वांकुशलंपरिपृच्छति ॥ १९ ॥ धृतराष्ट्रश्चपांचाल्यत्वयासंबंधमीयिवान् ॥ कृतार्थंमन्यतेत्मानंतथासर्वेपिकौरवाः ॥ २० ॥ नतथाराज्यसंप्राप्तिस्तेषांप्रीतिकरीमता ॥ यथासंबंधकंप्राप्ययज्ञसेनत्वयासह ॥ २१ ॥ एतद्विदित्वातुभवान्प्रस्थापयतुपांडवान् ॥ द्रष्टुंहिपांडुपुत्रांश्चत्वरंतिकुरवोभृशं ॥ २२ ॥ विप्रोषितादीर्घकालमेतेचापिनरर्षभाः ॥ उत्सुकानगरंद्रष्टुंभविष्यंतितथापृथा ॥ २३ ॥ कृष्णामपिचपांचालींसर्वाःकुरुवरस्त्रियः ॥ द्रष्टुकामाःप्रतीक्षंतेपुरंचविषयाश्चनः ॥ २४ ॥ सभवान्पांडुपुत्राणामाज्ञापयतुमाचिरं ॥ गमनंसहदाराणामेतदत्रमतंमम ॥ २५ ॥ निसृष्टेषुत्वयाराजन्पांडवेषुमहात्मसु ॥ ततोऽहंप्रेषयिष्यामिधृतराष्ट्रस्यशीघ्रगान् ॥ आगमिष्यंतिकौंतेयाःकुंतीचसहकृष्णया ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिविदुरद्रुपदसंवादेषडधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ द्रुपदउवाच एवमेतन्महाप्राज्ञयथात्थविदुराद्यमां ॥ ममापिपरमोहर्षःसंबंधेस्मिन्कृतेप्रभो ॥ १ ॥ गमनंचापियुक्तंस्यादृढमेषांमहात्मनां ॥ नतुतावन्मयायुक्तमेतद्वक्तुंस्वयंगिरा ॥ २ ॥ यदातुमन्यतेवीरःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ भीमसेनार्जुनौचैवयमौचपुरुषर्षभौ ॥ ३ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ निसृष्टेषुअनुज्ञातेषु ॥ २६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषडधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥ ॥ छ ॥ एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सविहारंसलीलं ॥ ११ ॥ प्रतिग्रहायप्रत्युद्गमनाय ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कौतूहलेनदर्शनेच्छया ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ किंनुनःप्रियंनकृतंअपि

रामकृष्णौचधर्मज्ञौतदागच्छंतुपांडवाः ॥ एतौहिपुरुषव्याघ्रावेषांप्रियहितेरतौ ॥ ४ ॥ युधिष्ठिरउवाच परवंतोवयंराजंस्त्वयिसर्वेसहानुगाः ॥ यथा वक्ष्यसिनःप्रीत्यातत्करिष्यामहेवयं ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच ततोऽब्रवीद्वासुदेवोगमनंरोचतेमम ॥ यथावामन्यतेराजाद्रुपदःसर्वधर्मवित् ॥ ६ ॥ द्रुपदउवाच यथैवमन्यतेवीरोदाशार्हःपुरुषोत्तमः ॥ प्राप्तकालंमहाबाहुःसाबुद्धिर्निश्चितामम ॥ ७ ॥ यथैवहिमहाभागाःकौंतेयाममसांप्रतं ॥ तथैववासुदेवस्यपांडुपुत्रानसंशयः ॥ ८ ॥ नतत्ध्यायतिकौंतेयःपांडुपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ यथैषांपुरुषव्याघ्रःश्रेयोध्यायतिकेशवः ॥ ९ ॥ वैशंपायनउवाच ततस्ते समनुज्ञाताद्रुपदेनमहात्मना ॥ पांडवाश्चैवकृष्णश्चविदुरश्चमहीपते ॥ १० ॥ आदायद्रौपदींकृष्णांकुंतींचैवयशस्विनीं ॥ सविहारंसुखंजग्मुर्नगरंनागसाह्वयं ॥ ११ ॥ श्रुत्वाचाप्यागतान्वीरान्धृतराष्ट्रोजनेश्वरः ॥ प्रतिग्रहायपांडूनांप्रेषयामासकौरवान् ॥ १२ ॥ विकर्णंचमहेष्वासंचित्रसेनंचभारत ॥ द्रोणंचपरमेष्वासंगौतमंकृपमेवच ॥ १३ ॥ तैस्तेपरिवृतावीराःशोभमानामहाबलाः ॥ नगरंहास्तिनपुरंशनैःप्रविविशुस्तदा ॥ १४ ॥ कौतूहलेननगरंदीप्यमानमिवाभवत् ॥ तत्रतेपुरुषव्याघ्राःशोकदुःखविनाशनाः ॥ १५ ॥ ततउच्चावचावाचःपौरैःप्रियचिकीर्षुभिः ॥ उदीरिताअशृण्वंस्तेपांडवाहृदयंगमाः ॥ १६ ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रःपुनरायातिधर्मवित् ॥ योनःस्वानिवदायादान्धर्मेणपरिरक्षति ॥ १७ ॥ अद्यपांडुर्महाराजोवनादिवजनप्रियः ॥ आगतःप्रियमस्माकंचिकीर्षुर्नात्रसंशयः ॥ १८ ॥ किंनुनाद्यकृतंतातसर्वेषांनःपरंप्रियं ॥ यन्नःकुंतीसुतावीरानगरंपुनरागताः ॥ १९ ॥ यदिदत्तंयदिहुतंविद्यतेयदिनस्तपः ॥ तेन तिष्ठंतुनगरेपांडवाःशरदांशतं ॥ २० ॥ ततस्तेधृतराष्ट्रस्यभीष्मस्यचमहात्मनः ॥ अन्येषांचतदर्हाणांचक्रुःपादाभिवंदनं ॥ २१ ॥ कृत्वातुकुशलप्रश्नंसर्वेणनगरेणच ॥ न्यविशंताथवेश्मानिधृतराष्ट्रस्यशासनात् ॥ २२ ॥ विश्रांतास्तेमहात्मानःकंचित्कालंमहाबलाः ॥ आहूताधृतराष्ट्रेणराज्ञाशांतनवेनच ॥ २३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भ्रातृभिःसहकौंतेयनिबोधगदतोमम ॥ पुनर्नोविग्रहोमाभूत्खांडवप्रस्थमाविश ॥ २४ ॥

तुसर्वंकृतमेव किंतुइतिपाठेतुशब्दोवाक्यालंकारेपुनःशब्दार्थः किंपुनर्नकृतंअपितुसर्वंकृतमेवेतिपूर्ववदेवार्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ नगरेणसहकुशलप्रश्नंकृत्वा नगरेणापिकृतकुशलप्रश्नाः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

पार्थेनअर्जुनेन ॥ २५ ॥ २६ ॥ घोरंवनमितिभूमेरर्धंसस्यशून्योदेशःपांडवेभ्योदत्तइतिज्ञायते ॥ २७ ॥ तद्वैतद्घोरंवनंसत्स्वर्गवन्मंडयांचक्रिरे ॥ २८ ॥ तदेवाह नगरंमापयामासुरित्यादिना ॥ २९ ॥ ३० ॥ भोगवतीमिवेतिप्रथमार्थेद्वितीया ईमितिनिपातप्रश्लेषोवा भोगवतीयथेत्यपेक्षितेप्रमादपाठोवा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ निर्विद्धैःअच्छिद्रैःअभेद्यैर्वा शक्तिभिर्हस्तक्षेप्याभिर्लोहमयीभिः ॥ ३३ ॥ तीक्ष्णाश्वते

नचवोवसतस्तत्रकश्चिच्छक्तःप्रबाधितुं ॥ संरक्ष्यमाणान्पार्थेनत्रिदशानिववज्रिणा ॥ २५ ॥ अर्धंराज्यस्यसंप्राप्यखांडवप्रस्थमाविश ॥ वैशंपायनउवाच प्रतिगृह्यतुतद्वाक्यंनृपंसर्वेप्रणम्यच ॥ २६ ॥ प्रतस्थिरेततोघोरंवनंतन्मनुजर्षभाः ॥ अर्द्धंराज्यस्यसंप्राप्यखांडवप्रस्थमाविशन् ॥ २७ ॥ ततस्तेपांडवास्तत्रगत्वाकृष्णपुरोगमाः ॥ मंडयांचक्रिरेतद्वैपुरंस्वर्गवदच्युताः ॥ २८ ॥ ततःपुण्येशिवेदेशेशांतिंकृत्वामहारथाः ॥ नगरंमापयामासुर्द्वैपायनपुरोगमाः ॥ २९ ॥ सागरप्रतिरूपाभिःपरिखाभिरलंकृतं ॥ प्राकारेणचसंपन्नंदिवमावृत्यतिष्ठता ॥ ३० ॥ पांडुराभ्रप्रकाशेनहिमरश्मिनिभेनच ॥ शुशुभेतत्पुरश्रेष्ठंनागैर्भोगवतीमिव ॥ ३१ ॥ द्विपक्षगरुडप्रख्यैर्द्वारैःसौधैश्चशोभितं ॥ गुप्तमभ्रचयप्रख्यैर्गोपुरैर्मंदरोपमैः ॥ ३२ ॥ विविधैरपिनिर्विद्धैःशस्त्रोपेतैःसुसंवृतैः ॥ शक्तिभिश्चावृतंतद्धिद्विजिह्वैरिवपन्नगैः ॥ ३३ ॥ तल्पैश्चाभ्यासिकैर्युक्तंशुशुभेयोधरक्षितं ॥ तीक्ष्णांकुशशतघ्नीभिर्यंत्रजालैश्चशोभितं ॥ ३४ ॥ आयसैश्चमहाचक्रैःशुशुभेतत्पुरोत्तमं ॥ सुविभक्तमहारथ्यंदेवताबाधवर्जितं ॥ ३५ ॥ विरोचमानंविविधैःपांडुरैर्भवनोत्तमैः ॥ तन्निविष्टपसंकाशमिंद्रप्रस्थंव्यरोचत ॥ ३६ ॥ मेघवृंदमिवाकाशेविद्धंविद्युत्समावृतं ॥ तत्ररम्येशिवेदेशेकौरव्यस्यनिवेशनं ॥ ३७ ॥ शुशुभेवनसंपूर्णंधनाध्यक्षक्षयोपमं ॥ तत्रागच्छन्द्विजाराजन्सर्ववेदविदांवराः ॥ ३८ ॥ निवासंरोचयंतिस्मसर्वभाषाविदस्तथा ॥ वणिजश्चाययुस्तत्रनानादिग्भ्योधनार्थिनः ॥ ३९ ॥ सर्वशिल्पविदस्तत्रवासायाभ्यागमंस्तदा ॥ उद्यानानिचरम्याणिनगरस्यसमंततः ॥ ४० ॥ आम्रैराम्रातकैर्नीपैरशोकैश्चंपकैस्तथा ॥ पुन्नागैर्नागपुष्पैश्चलकुचैःपनसैस्तथा ॥ ४१ ॥

ऽकुशाश्चशतघ्न्यश्चताभिः आग्नेयौषधबलेनोत्क्षिप्तेनदृषत्पिंडेनयायुगपच्छतंसहस्रंवामनुष्यादीन्घ्नंतिताभिःशतघ्नीभिर्दुर्गारूढाभिः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विद्धंमिथःश्लिष्टं ॥ ३७ ॥ क्षयोपमंगृहोपमं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

*द्वाभ्यांपक्षाभ्यांकपाटाभ्यांगरुडप्रख्यानिभयानकत्वात् *तल्पैःरक्षिभिःपुरुषैः तेषामेवविशेषणमाभ्यासिकैरितिमिश्राः तत्राभ्यासिकैरित्यस्यशस्त्राभ्यासेनियुक्तैरित्यर्थः

॥ ४२॥४३॥४४॥ अजगतिपर्वतैः नृपलीलायात्रार्थैः कृत्रिमैः पर्वतैः अजश्छागेहरिब्रह्मविल्वस्मरहरेनृपे गतिःस्त्रीमार्गदशयोर्ज्ञानेयात्राभ्युपाययोरितिचमेदिनी ॥४५॥ ४६॥४७॥ वनावृताः वनैःआरामैः आवृताःजलपूर्णावा ॥ ४८ ॥ पुण्यैर्जनैरुपेतं ॥४९॥ राज्ञाधृतराष्ट्रेण धर्मस्ययुधिष्ठिरस्य प्रणयनेप्रापणे ॥५०॥ ५१॥५२॥ इतिआ०नै०भा०भा०सप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०७ ॥ ॥ ७ ॥

शालतालतमालैश्चबकुलैश्चसकेतकैः ॥ मनोहरैःसुपुष्पैश्चफलभारावनामितैः ॥ ४२ ॥ प्राचीनामलकैर्लोध्रैरंकोलैश्चसुपुष्पितैः ॥ जंबूभिःपाटलाभिश्चकुब्जकैरतिमुक्तकैः ॥ ४३ ॥ करवीरैःपारिजातैरन्यैश्चविविधैर्द्रुमैः ॥ नित्यपुष्पफलोपेतैर्नानाद्विजगणायुतैः ॥४४ ॥ मत्तबर्हिणसंघुष्टकोकिलैश्चसदामदैः ॥ गृहैरादर्शविमलैर्विविधैश्चलतागृहैः ॥ ४५॥ मनोहरैश्चित्रगृहैस्तथाऽजगतिपर्वतैः ॥ वापीभिर्विविधाभिश्चपूर्णाभिःपरमांभसा ॥ ४६ ॥ सरोभिरतिरम्यैश्चपद्मोत्पलसुगंधिभिः ॥ हंसकारंडवयुतैश्चक्रवाकोपशोभितैः ॥ ४७॥ रम्याश्चविविधास्तत्रपुष्करिण्योवनावृताः ॥ तडागानिचरम्याणिबृहंतिसुबहूनिच ॥४८॥ तेषांपुण्यजनोपेतंराष्ट्रमाविशतांमहत् ॥ पांडवानांमहाराजशश्वत्प्रीतिरवर्धत ॥४९॥ तत्रभीष्मेणराज्ञाचधर्मप्रणयनेकृते ॥ पांडवाःसमपद्यंतखांडवप्रस्थवासिनः ॥ ५० ॥ पंचभिस्तैर्महेष्वासैरिंद्रकल्पैःसमन्वितं ॥ शुशुभेतत्पुरश्रेष्ठंनागैर्भोगवतीयथा ॥ ५१ ॥ तान्निवेश्यततोवीरोरामेणसहकेशवः ॥ ययौद्वारवतींराजन्पांडवानुमतेतदा ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिपुरनिर्माणेसप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२०७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच एवंसंप्राप्यराज्यंतदिंद्रप्रस्थंतपोधन ॥ अतऊर्ध्वंमहात्मानःकिमकुर्वतपांडवाः ॥ १ ॥ सर्वएवमहासत्वाममपूर्वपितामहाः ॥ द्रौपदीधर्मपत्नीचकथंतानन्ववर्त्तत ॥२॥ कथंचपंचकृष्णायामेकस्यांतेनराधिपाः ॥ वर्त्तमानामहाभागानाभिद्यंतपरस्परं ॥३॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंसर्वंविस्तरेणतपोधन ॥ तेषांचेष्टितमन्योन्यंयुक्तानांकृष्णयासह ॥ ४॥ वैशंपायनउवाच धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञाताःकृष्णयासहपांडवाः ॥ रेमिरेखांडवप्रस्थेप्राप्तराज्याःपरंतपाः ॥ ५ ॥ प्राप्यराज्यंमहातेजाःसत्यसंधोयुधिष्ठिरः ॥ पालयामासधर्मेणपृथिवींभ्रातृभिःसह ॥ ६ ॥ जितारयोमहाप्राज्ञाःसत्यधर्मपरायणाः ॥ मुदंपरमिकांप्राप्तास्तत्रोषुःपांडुनंदनाः ॥ ७॥ कुर्वाणाःपौरकार्याणिसर्वाणिपुरुषर्षभाः ॥ आसांचक्रुर्महार्हेषुपार्थिवेष्वासनेषुच ॥८॥ अथतेषूपविष्टेषुसर्वेष्वेवमहात्मसु ॥ नारदस्त्वथदेवर्षिराजगामयदृच्छया ॥ ९ ॥ आसनंरुचिरंतस्मैप्रददौस्वंयुधिष्ठिरः ॥ देवर्षेरुपविष्टस्यस्वयमर्घ्यंयथाविधि ॥ १० ॥ प्रादाद्युधिष्ठिरोधीमान्राज्यंतस्मैन्यवेदयत् ॥ प्रतिगृह्यतुतांपूजामृषिःप्रीतमनास्तदा ॥ ११ ॥

एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तत्रोषुःतत्रइंद्रप्रस्थेऊषुर्वासंकृतवंतः ॥ ७ ॥ आसांचक्रुः स्थिरासनाबभूवुः पार्थिवेषुराजसंबंधिषु आसनेष्वधिकारविशेषेषु ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सुसंवीतासम्यक्कृतावगुंठना ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अन्योन्यप्रीतिभावकं परस्परप्रीत्याभावोवृद्धिर्यस्यतत्तथा ॥ २१ ॥ अघ्नतांहतवंतौ ॥ २२ ॥

आशीर्भिर्वर्धयित्वाचतमुवाचास्यतामिति ॥ निषसादाभ्यनुज्ञातस्ततोराजायुधिष्ठिरः ॥ १२ ॥ कथयामासकृष्णायैभगवंतमुपस्थितं ॥ श्रुत्वैतद्द्रौपदीचा पिशुचिर्भूत्वासमाहिता ॥ १३ ॥ जगामतत्रयत्रास्तेनारदःपांडवैःसह ॥ तस्याभिवाद्यचरणौदेवर्षेर्धर्मचारिणी ॥ १४ ॥ कृतांजलिःसुसंवीतास्थिताऽथद्रुप दात्मजा ॥ तस्याश्चापिसधर्मात्मासत्यवागृषिसत्तमः ॥ १५ ॥ आशिषोविविधाःप्रोच्यराजपुत्र्यास्तुनारदः ॥ गम्यतामितिहोवाचभगवांस्तामनिंदितां ॥ १६ ॥ गतायामथकृष्णायांयुधिष्ठिरपुरोगमान् ॥ विविक्तेपांडवान्सर्वानुवाचभगवानृषिः ॥ १७ ॥ नारदउवाच पांचालीभवतामेकाधर्मपत्नी यशस्विनी ॥ यथावोनात्रभेदःस्यात्तथानीतिर्विधीयतां ॥ १८ ॥ सुंदोपसुंदौहिपुराभ्रातरौसहितावुभौ ॥ आस्तामवध्यावन्येषांत्रिषुलोकेषुविश्रुतौ ॥ १९ ॥ एकराज्यावेकगृहावेकशय्यासनाशनौ ॥ तिलोत्तमायास्तौहेतोरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २० ॥ रक्ष्यतांसौहृदंतस्मादन्योन्यप्रीतिभावकं ॥ यथावोनात्रभेदः स्यात्तत्कुरुष्वयुधिष्ठिर ॥ २१ ॥ युधिष्ठिरउवाच सुंदोपसुंदावसुरौकस्यपुत्रौमहामुने ॥ उत्पन्नश्चकथंभेदःकथंचान्योऽन्यमघ्नतां ॥ २२ ॥ अप्सरादेवकन्यावैकस्यचैषातिलोत्तमा ॥ यस्याःकामेनसंमत्तौजघ्नतुस्तौपरस्परं ॥ २३ ॥ एतत्सर्वंयथावृत्तंविस्तरेणतपोधन ॥ श्रोतुमिच्छामहेब्रह्मन्परंकौतूहलंहि मे ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणियुधिष्ठिरनारदसंवादेऽष्टाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नारदउवाच श्रृणुमेविस्तरेणममितिहासंपुरातनं ॥ भ्रातृभिःसहितःपार्थयथावृत्तंयुधिष्ठिर ॥ १ ॥ महासुरस्यान्ववायेहिरण्यकशिपोःपुरा ॥ निकुंभोनाम दैत्येंद्रस्तेजस्वीबलवानभूत् ॥ २ ॥ तस्यपुत्रौमहावीर्यौजातौभीमपराक्रमौ ॥ सुंदोपसुंदौदैत्येंद्रौदारुणौक्रूरमानसौ ॥ ३ ॥ तावेकनिश्चयौदैत्यावेककार्यार्थसंमतौ ॥ निरंतरमवर्त्ततांसमदुःखसुखावुभौ ॥ ४ ॥ विनाऽन्योन्यंनभुंजातेविनाऽन्योन्यंनजल्पतः ॥ अन्योऽन्यस्यप्रियकरावन्योऽन्यस्यप्रियंवदौ ॥ ५ ॥ एकशीलसमाचारौद्विधैवैकोऽभवत्कृतः ॥ तौविवृद्धौमहावीर्यौकार्येष्वप्येकनिश्चयौ ॥ ६ ॥ त्रैलोक्यविजयार्थायसमाधायैकनिश्चयं ॥ दीक्षांकृत्वागतौ विंध्यंतावुग्रंतेपतुस्तपः ॥ ७ ॥ तौतुदीर्घेणकालेनतपोयुक्तौबभूवतुः ॥ क्षुत्पिपासापरिश्रांतौजटावल्कलधारिणौ ॥ ८ ॥

कस्यदेवस्यकन्या ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिआदिपर्वणिनै० भा० भा० अष्टाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०८ ॥ ॥ ७ ॥ श्रृण्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ निरंतरंमतिभेदंविना ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ येनामरतुल्यत्वंभवेत्तादृशंविधानंवृणीतंज्ञापयतं ॥ २१ ॥ प्रभविष्यावः प्रभुत्वमैश्वर्यंकरिष्यावः यत्कामोयदार

मलोपचितसर्वांगौवायुभक्षौबभूवतुः ॥ आत्ममांसानिजुह्वंतौपादांगुष्ठाग्रधिष्ठितौ ॥ ऊर्ध्वबाहूचानिमिषौदीर्घकालंधृतव्रतौ ॥ ९ ॥ तयोस्तपःप्रभावेणदीर्घकालंप्रतापितः ॥ धूमंप्रमुमुचेविंध्यस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १० ॥ ततोदेवाभयंजग्मुरुग्रंदृष्ट्वातयोस्तपः ॥ तपोविघातार्थमथोदेवाविघ्नानिचक्रिरे ॥ ११ ॥ रत्नैःप्रलोभयामासुःस्त्रीभिश्चोभौपुनःपुनः ॥ नचतौचक्रतुर्भंगंव्रतस्यसुमहाव्रतौ ॥ १२ ॥ अथमायांपुनर्देवास्तयोश्चक्रुर्महात्मनोः ॥ भगिन्योमातरोभार्यास्तयोश्चात्मजनस्तथा ॥ १३ ॥ प्रपात्यमानाविस्रस्ताःशूलहस्तेनरक्षसा ॥ भ्रष्टाभरणकेशांताभ्रष्टाभरणवाससः ॥ १४ ॥ अभिभाष्यततःसर्वास्तौत्राहीतिविचुक्रुशुः ॥ नचतौचक्रतुर्भंगंव्रतस्यसुमहाव्रतौ ॥ १५ ॥ यदाक्षोभंनोपयातिनार्तिमन्यतरस्तयोः ॥ ततःस्त्रियस्ताभूतंचसर्वमंतरधीयत ॥ १६ ॥ ततःपितामहःसाक्षादभिगम्यमहासुरौ ॥ वरेणच्छंदयामाससर्वलोकहितःप्रभुः ॥ १७ ॥ ततःसुंदोपसुंदौतौभ्रातरौदृढविक्रमौ ॥ दृष्ट्वापितामहंदेवंतस्थतुःप्रांजलीतदा ॥ १८ ॥ ऊचतुश्चप्रभुंदेवंततस्तौसहितौतदा ॥ आवयोस्तपसाऽनेनयदिप्रीतःपितामहः ॥ १९ ॥ मायाविदावस्त्रविदौबलिनौकामरूपिणौ ॥ उभावप्यमरौस्यावःप्रसन्नोयदिनौप्रभुः ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ऋतेऽमरत्वंयुवयोःसर्वमुक्तंभविष्यति ॥ अन्यद्वृणीतंमृत्योश्चविधानममरैःसमं ॥ २१ ॥ प्रभविष्यावइतियन्महदभ्युद्यतंतपः ॥ युवयोर्हेतुनानेननामरत्वंविधीयते ॥ २२ ॥ त्रैलोक्यविजयार्थायभवद्भ्यामास्थितंतपः ॥ हेतुनाऽनेनदैत्येंद्रौनवाकामंकरोम्यहं ॥ २३ ॥ सुंदोपसुंदावूचतुः त्रिपुलोकेषुयद्भूतंकिंचित्स्थावरजंगमं ॥ सर्वस्मान्नौभयंनस्यादृतेन्योऽन्यंपितामह ॥ २४ ॥ पितामहउवाच यत्प्रार्थितंयथोक्तंचकाममेतद्ददानिवां ॥ मृत्योर्विधानमेतच्चयथावद्वाभविष्यति ॥ २५ ॥ नारदउवाच ततःपितामहोदत्वावरमेतत्तदात्वयोः ॥ निवर्त्यतपसस्तौचब्रह्मलोकंजगामह ॥ २६ ॥ लब्ध्वावराणिदैत्येंद्रावथतौभ्रातरावुभौ ॥ अवध्यौसर्वलोकस्यस्वमेवभवनंगतौ ॥ २७ ॥ तौतुलब्धवरौदृष्ट्वाकृतकामौमनस्विनौ ॥ सर्वःसुहृज्जनस्ताभ्यांप्रहर्षमुपजग्मिवान् ॥ २८ ॥ ततस्तौतुजटाभित्वामौलिनौसंबभूवतुः ॥ महार्हाभरणोपेतौविरजोंबरधारिणौ ॥ ॥ २९ ॥ अकालकौमुदींचैवचक्रतुःसार्वकालिकीं ॥ नित्यःप्रमुदितःसर्वस्तयोश्चैवसुहृज्जनः ॥ ३० ॥

भेत्तत्समामौतदेवलभतेनान्यदित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ यथावद्वायथावदेव ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ मौलिनौकिरीटवंतौ मौलिःकिरीटेधम्मिल्लेइतिमेदिनी त्रीह्यादित्वादिनिः ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥३१॥ तलनादितैःकरतलध्वनिभिः वाद्यघोषैर्वा ॥३२॥ समाःबहूनिवर्षाणिएकंदिनमिवाभूत् ॥३३॥ इतिआ०नै०भा०भा०नवाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०९॥ ॥७॥ उत्सवेइति ॥ १ ॥ मघासुगम

भक्ष्यतांभुज्यतांनित्यंदीयतांरम्यतामिति ॥ गीयतांपीयतांचेतिशब्दश्चासीद्गृहेगृहे ॥ ३१ ॥ तत्रतत्रमहानादैरुत्कृष्टतलनादितैः ॥ हृष्टंप्रमुदितंसर्वंदैत्यानामभवत्पुरं॥ ३२॥ तैस्तैर्विहारैर्बहुभिर्दैत्यानांकामरूपिणां॥ समाःसंक्रीडतांतेषामहरेकमिवाभवत्॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिसुंदोपसुंदोपाख्यानेनवाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २०९ ॥ ॥ ७॥ नारदउवाच उत्सवेवृत्तमात्रेतुत्रैलोक्याकांक्षिणावुभौ॥ मंत्रयित्वाततःसेनांतावाज्ञापयतांतदा॥ १॥ सुहृद्भिरप्यनुज्ञातौदैत्येर्वृद्धैश्चमंत्रिभिः॥ कृत्वाप्रास्थानिकंरात्रौमघासुययतुस्तदा॥ २॥ गदापट्टिशधारिण्याशूलमुद्गरहस्तया॥ प्रस्थितौसहवर्मिण्यामहत्यादैत्यसेनया॥ ३ ॥ मंगलैःस्तुतिभिश्चापिविजयप्रतिसंहितैः ॥ चारणैःस्तूयमानौतौजग्मतुःपरयामुदा॥ ४॥ तावंतरिक्षमुत्पुत्यदैत्यौकामगमावुभौ॥ देवानामेवभवनंजग्मतुर्युद्धदुर्मदौ॥५॥ तयोरागमनंज्ञात्वावरदानंचतत्प्रभोः॥ हित्वात्रिविष्टपंजग्मुर्ब्रह्मलोकंततःसुराः॥ ६॥ ताविंद्रलोकंनिर्जित्ययक्षरक्षोगणांस्तदा॥ खेचराण्यपिभूतानिजघ्नतुस्तीव्रविक्रमौ॥ ७ ॥ अंतर्भूमिगतान्नागान्जित्वातौचमहारथौ॥ समुद्रवासिनीःसर्वाम्लेच्छजातीर्विजिग्यतुः॥ ८॥ ततःसर्वांमहींजेतुमारब्धावुग्रशासनौ॥ सैनिकांश्चसमाहूयसुतीक्ष्णंवाक्यमूचतुः॥ ९ ॥ राजर्षयोमहायज्ञैर्हव्यकव्यैर्द्विजातयः॥ तेजोबलंचदेवानांवर्धयंतिश्रियंतथा॥ १०॥ तेषामेवंप्रवृत्तानांसर्वेषामसुरद्विषां॥ संभूयसर्वैरस्माभिःकार्यःसर्वात्मनावधः॥ ११ ॥ एवंसर्वान्समादिश्यपूर्वतीरेमहोदधेः॥ क्रूरांमतिंसमास्थायजग्मतुःसर्वतोमुखौ॥ १२॥ यज्ञैर्यजंतियेकेचिद्याजयंतिचयेद्विजाः॥ तान्सर्वान्प्रसभंहत्वाबलिनौजग्मतुस्ततः॥ १३॥ आश्रमेष्वग्निहोत्राणिमुनीनांभावितात्मनां॥ गृहीत्वाप्रक्षिपंत्यप्सुविश्रब्धंसैनिकास्तयोः॥ १४ ॥ तपोधनैश्चयेक्रुद्धैःशापाउक्तामहात्मभिः॥ नाक्रामंततयोस्तेपिवरदाननिराकृताः॥ १५ ॥ नाक्रामंतयदाशापाबाणामुक्ताःशिलास्विव॥ नियमान्संपरित्यज्यव्यद्रवंतद्विजातयः॥ १६ ॥ पृथिव्यांयेतपःसिद्धादांताःशमपरायणाः ॥ तयोर्भयाद्दुद्रुवुस्तेवैनतेयादिवोरगाः ॥ १७॥ मथितैराश्रमैर्भग्नैर्विकीर्णकलशस्रुवैः॥ शून्यमासीज्जगत्सर्वंकालेनेवहतंतदा॥ १८॥

नार्थेनिषिद्धेपिनक्षत्रेआसुरत्वाद्ययतुः ॥२॥३॥ विजयप्रतिसंहितैःविजयकथकैः ॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ नाक्रामंतनव्याप्नुवंतः तयोःतौ कर्मणिषष्ठी ॥१५॥१६॥१७॥१८॥

अदृश्यद्भिरंतर्हितैः ऋषिभिर्हेतुभूतैस्तेविकुर्वातेविविधानिसिंहव्याघ्रादीनिरूपाणिजगृहातेतिरोभावाय ततस्तद्रूपाज्ञानात्प्रकटान्मुनीनूगजादिरूपौनिजघ्नतुरित्यर्थः ॥ १९ ॥ तदेवाह प्रभिन्नेति प्रभिन्नौम देनक्लिन्नौकरटौगंडदेशौययोस्तौ संलीनमपिमुनिं ॥ २० ॥ २१ ॥ उत्सवोयात्राविवाहादिः ॥ २२ ॥ निवृत्तविपणाःक्रयविक्रयादिव्यवहारशून्याआपणाःहट्टायस्यां ॥ २३ ॥ अस्थीनिहस्तपादादि

ततोराजन्नदृश्यद्भिर्ऋषिभिश्चमहासुरौ॥उभौविनिश्चयंकृत्वाविकुर्वातेवधैषिणौ॥ १९ ॥ प्रभिन्नकरटौमत्तौभूत्वाकुंजररूपिणौ॥ संलीनमपिदुर्गेषुनिन्यतुर्यमसादनं॥ २० ॥ सिंहौभूत्वापुनर्व्याघ्रौपुनश्चांतर्हितावुभौ॥ तैस्तैरुपायैस्तौक्रूरावृषीन्दृष्ट्वानिजघ्नतुः ॥ २१ ॥ निवृत्तयज्ञस्वाध्यायाप्रणष्टनृपतिद्विजा॥ उत्सन्नोत्सवयज्ञाचबभूववसुधातदा॥ २२ ॥ हाहाभूताभयार्ताचनिवृत्तविपणापणा॥ निवृत्तदेवकार्याचपुण्योद्वाहविवर्जिता ॥ २३ ॥ निवृत्तकृषिगोरक्षाविध्वस्तनगराश्रमा॥ अस्थिकंकालसंकीर्णाभूर्बभूवोग्रदर्शना॥ २४ ॥ निवृत्तपितृकार्यंचनिर्वषट्कारमंगलं॥ जगत्प्रतिभयाकारंदुष्प्रेक्ष्यमभवत्तदा॥ २५ ॥ चंद्रादित्यौग्रहास्तारानक्षत्राणिदिवौकसः॥ जग्मुर्विषादंतत्कर्मदृष्ट्वासुंदोपसुंदयोः॥ २६ ॥ एवंसर्वादिशोदैत्यौजित्वाक्रूरेणकर्मणा॥ निःसपत्नौकुरुक्षेत्रेनिवेशमभिचक्रतुः ॥ २७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिसुंदोपसुंदोपाख्यानेदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २१० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच ततोदेवर्षयःसर्वेसिद्धाश्चपरमर्षयः॥ जग्मुस्तदापरामार्तिंदृष्ट्वातत्कदनंमहत्॥ १ ॥ तेभिजग्मुर्जितक्रोधाजितात्मानोजितेंद्रियाः॥ पितामहस्यभवनंजगतःकृपयातदा॥ २ ॥ ततोददृशुरासीनंसहदेवैःपितामहं ॥ सिद्धैर्ब्रह्मर्षिभिश्चैवसमंतात्परिवारितं॥ ३॥ तत्रदेवोमहादेवस्तत्राग्निर्वायुनासह॥ चंद्रादित्यौचशक्रश्चपारमेष्ठ्यास्तथर्षयः ॥ ४ ॥ वैखानसावालखिल्यावानप्रस्थामरीचिपाः ॥ अजाश्चैवाविमूढाश्चतेजोगर्भास्तपस्विनः॥ ५॥ ऋषयःसर्वएवैतेपितामहमुपागमन्॥ ततोऽभिगम्यतेदीनाःसर्वएवमहर्षयः ॥ ६ ॥ सुंदोपसुंदयोःकर्मसर्वमेवशशंसिरे॥ यथाहृतंयथाचैवकृतंयेनक्रमेणच॥ ७॥ न्यवेदयंस्ततःसर्वमखिलेनपितामहे॥ ततोदेवगणाःसर्वेतेचैवपरमर्षयः॥ ८ ॥ तमेवार्थंपुरस्कृत्यपितामहमचोदयन्॥ ततःपितामहःश्रुत्वासर्वेषांतद्वचस्तदा॥ ९ ॥ मुहूर्तमिवसंचिंत्यकर्तव्यस्यचनिश्चयं॥ तयोर्वधंसमुद्दिश्यविश्वकर्माणमाह्वयत् ॥ १० ॥

संबंधीनि कंकालाःदेहमध्यास्थीनिपार्श्वादिसहितानि ॥ २४ ॥ २५ ॥ ग्रहाःकुजादयः ताराःसप्तर्ष्यादयः नक्षत्राणिअश्विन्यादीनि ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपे दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१० ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ तस्याःगात्रेसूक्ष्ममपितदंगंनास्ति यच्छब्दस्तदर्थे रूपसंपदाहेतुभूतयायत्रनियुक्तानिरीक्षतांदृष्टिर्नसज्जतीतिसंबंधः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रलोभनंअ

दृष्ट्वाचविश्वकर्माणंव्यादिदेशपितामहः ॥ सृज्यतांप्रार्थनीयैकाप्रमदेतिमहातपाः ॥११॥ पितामहंनमस्कृत्यतद्वाक्यमभिनंद्यच ॥ निर्ममेयोषितंदिव्यांचिं
तयित्वापुनःपुनः ॥ १२ ॥ त्रिषुलोकेषुयत्किंचिद्भूतंस्थावरजंगमं ॥ समानयद्दर्शनीयंतत्तदत्रसविश्ववित् ॥ १३ ॥ कोटिशश्चैवरत्नानितस्यागात्रेन्यवेशय
त् ॥ तांरत्नसंघातमयीमसृजद्देवरूपिणीं ॥ १४ ॥ साप्रयत्नेनमहतानिर्मिताविश्वकर्मणा ॥ त्रिषुलोकेषुनारीणांरूपेणाप्रतिमाभवत् ॥ १५ ॥ नतस्याःसूक्ष्म
मप्यस्तियद्गात्रेरूपसंपदा ॥ नियुक्तायत्रवादृष्टिर्नसज्जतिनिरीक्षतां ॥१६॥ साविग्रहवतीवश्रीःकामरूपावपुष्मती ॥ जहारसर्वभूतानांचक्षूंषिचमनांसिच॥
॥१७॥ तिलंतिलंसमानीयरत्नानांयद्विनिर्मिता ॥ तिलोत्तमेतितत्तस्यानामचक्रेपितामहः ॥ १८ ॥ ब्रह्माणंसानमस्कृत्यप्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ किंकार्यं
मयिभूतेशयेनास्म्यद्येहनिर्मिता ॥ १९ ॥ पितामहउवाच गच्छसुंदोपसुंदाभ्यामसुराभ्यांतिलोत्तमे ॥ प्रार्थनीयेनरूपेणकुरुभद्रेप्रलोभनं ॥ २० ॥
त्वत्कृतेदर्शनादेवरूपसंपत्कृतेनवै ॥ विरोधःस्याद्यथाताभ्यामन्योन्येनतथाकुरु ॥२१॥ नारदउवाच सातथेतिप्रतिज्ञायनमस्कृत्यपितामहं ॥ चकार
मंडलंतत्रविबुधानांप्रदक्षिणं ॥ २२ ॥ प्राङ्मुखोभगवानास्तेदक्षिणेनमहेश्वरः ॥ देवाश्चैवोत्तरेणासन्सर्वतस्त्वृषयोऽभवन् ॥ २३ ॥ कुर्वत्यातुतदातत्रमंड
लंतत्प्रदक्षिणं ॥ इंद्रःस्थाणुश्चभगवान्धैर्येणप्रत्यवस्थितौ ॥ २४ ॥ द्रष्टुकामस्यचात्यर्थंगतयापार्श्वतस्तया ॥ अन्यदंचितपक्ष्माक्षंदक्षिणंनिःसृतंमुखं ॥ २५ ॥
पृष्ठतःपरिवर्तंत्यापश्चिमंनिःसृतंमुखं ॥ गतयाचोत्तरंपार्श्वमुत्तरंनिःसृतंमुखं ॥ २६ ॥ महेंद्रस्यापिनेत्राणांपृष्ठतःपार्श्वतोग्रतः ॥ रक्तांतानांविशालानांसहं
स्रंसर्वतोऽभवत् ॥ २७ ॥ एवंचतुर्मुखःस्थाणुर्महादेवोऽभवत्पुरा ॥ तथासहस्रनेत्रश्चबभूवबलसूदनः ॥ २८ ॥ तथादेवनिकायानांमहर्षीणांचसर्वशः ॥ मु
खानिचाभ्यवर्तंतयेनयातितिलोत्तमा ॥ २९ ॥ तस्यागात्रेनिपतितादृष्टिस्तेषांमहात्मनां ॥ सर्वेषामेवभूयिष्ठमृतेदेवंपितामहं ॥ ३० ॥ गच्छंत्यातुतयासर्वे
देवाश्चपरमर्षयः ॥ कृतमित्येवतत्कार्यंमनिरेरूपसंपदा ॥ ३१ ॥

र्थात्सुंदोपसुंदयोरेव ॥ २० ॥ ताभ्यांतयोः ॥ २१ ॥ मंडलंसमुदायं ॥ २२ ॥ भगवान्विष्णुः प्राङ्मुखोभावादिनाते
षामपितत्रमोहाद्योतितः ॥ २३ ॥ २४ ॥ द्रष्टुकामस्यस्थाणोः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ देवनिकायानांदेवसंघानांयेनदेशेनमार्गेणसायातितथामुखानिअभ्यवर्तंत ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

* रूपसंपत्करणेनहेतुना

॥ ३२ ॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०एकादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २११ ॥ ॥ ७ ॥ जित्वेति कृत्वास्वाधीनं अव्ययंनिर्विशेषंयथास्यात्तथा ॥ १ ॥ २॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रस्थेशिखरे ॥

तिलोत्तमायांतस्यांतुगतायांलोकभावनः ॥ सर्वान्विसर्जयामासदेवानृषिगणांश्चतान् ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिविदुरागमनराज्यलंभपर्वणिसुंदोपसुंदोपाख्यानेतिलोत्तमाप्रस्थापनेएकादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २११ ॥ ॥७॥ ॥७॥ नारदउवाच जित्वातुपृथिवींदैत्यौ निःसपत्नौगतव्यथौ ॥ कृत्वात्रैलोक्यमव्यग्रंकृतकृत्यौबभूवतुः ॥ १ ॥ देवगंधर्वयक्षाणांनागपार्थिवरक्षसां ॥ आदायसर्वरत्नानिपरांतुष्टिमुपागतौ ॥ २ ॥ यदानप्रतिषेद्धारस्तयोःसंतीहकेचन ॥ निरुद्योगौतदाभूत्वानिजक्रातेऽमराविव ॥३॥ स्त्रीभिर्माल्यैश्चगंधैश्चभक्ष्यभोज्यैःसुपुष्कलैः ॥ पानैश्चविविधैर्हृद्यैःपरां प्रीतिमवापतुः ॥ ४ ॥ अंतःपुरवनोद्यानेपर्वतेषुवनेषुच ॥ यथेप्सितेषुदेशेषुविजन्हातेऽमराविव ॥ ५ ॥ ततःकदाचिद्विंध्यस्यप्रस्थेसमशिलातले ॥ पुष्पिताग्रेषुशालेषुविहारमभिजग्मतुः ॥ ६ ॥ दिव्येषुसर्वकामेषुसमानीतेषुतावुभौ ॥ वरासनेषुसंहृष्टौसहस्त्रीभिर्निषीदतुः ॥ ७॥ ततोवादित्रनृत्याभ्यामुपातिष्ठंततौ स्त्रियः ॥ गीतैश्चस्तुतिसंयुक्तैःप्रीत्यासमुपजग्मिरे ॥ ८॥ ततस्तिलोत्तमातत्रवनेपुष्पाणिचिन्वती ॥ वेषंसाक्षिप्तमाधायरक्तेनैकेनवाससा ॥ ९॥ नदीतीरेषुजातान्साकर्णिकारान्प्रचिन्वती ॥ शनैर्जगामतंदेशंयत्रास्तांतौमहासुरौ ॥ १० ॥ तौतुपीत्वावरंपानंमदरक्तांतलोचनौ ॥ दृष्ट्वैवतांवरारोहांव्यथितौसंबभूवतुः ॥ ११ ॥ तावुत्थायासनंहित्वाजग्मतुर्यत्रसास्थिता ॥ उभौचकामसंमत्तावुभौप्रार्थयतश्चतां ॥ १२ ॥ दक्षिणेतांकरेसुभ्रूंसुंदोजग्राहपाणिना ॥ उपसुंदोपि जग्राहवामेपाणौतिलोत्तमां ॥१३॥ वरप्रदानमत्तौतावौरसेनबलेनच ॥ धनरत्नमदाभ्यांचसुरापानमदेनच ॥ १४॥ सर्वैरेतैर्मदैर्मत्तावन्योऽन्यंभ्रुकुटीकृतौ ॥ मदकामसमाविष्टौपरस्परमथोचतुः ॥१५॥ ममभार्यातवगुरुरितिसुंदोऽभ्यभाषत ॥ ममभार्यातववधूरुपसुंदोऽभ्यभाषत ॥१६॥ नैषातवममैषेतिततस्तौ मन्युराविशत् ॥ तस्यारूपेणसंमत्तौविगतस्नेहसौहृदौ ॥ १७ ॥ तस्याहेतोर्गदेभीमेसंगृह्णीतामुभौतदा ॥ प्रगृह्यचगदेभीमेतस्यांतौकाममोहितौ ॥ १८॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमित्यन्योऽन्यंनिजघ्नतुः ॥ तौगदाभिहतौभीमौपेततुर्धरणीतले ॥ १९ ॥ रुधिरेणावसिक्तांगौद्वाविवार्कौनभश्च्युतौ ॥ ततस्ताविद्रुतानार्यःस चदैत्यगणस्तथा ॥ २० ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ वेषंशृंगारंआधायसाक्षिप्तंआक्षिप्तं आक्षेपोमनोवैकल्यंतेनसहयथास्यात्तथा सूक्ष्मैकवाससोधारितत्वाद्विविक्तावयवत्वेनजनंव्याकुलयंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥१०॥ व्यथितौकामेन ॥ ११॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तेजसाऽर्कवत्परदृष्ट्यभिभावकत्वात्सुदृष्टांसम्यग्दृष्टांनकरिष्यतिकश्चित् ॥ २४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥ ३०॥३१॥ इतिआदिपर्वणिनै०भा०भा०द्वादशाधिकद्विशततमो

पातालमगमत्सर्वोविषादभयकंपितः॥ ततःपितामहस्तत्रसहदेवैर्महर्षिभिः॥ २१ ॥आजगामविशुद्धात्मापूजयंश्चतिलोत्तमां॥ वरेणच्छंदयामासभगवान्प्रपितामहः॥ २२ ॥ वरंदित्सुःसतत्रैनांप्रीतःप्राहपितामहः॥आदित्यचरितौँलोकान्विचरिष्यसिभाविनि॥ २३ ॥तेजसाचसुदृष्टांत्वांनकरिष्यतिकश्चन॥ एवंतस्यैवरंदत्वासर्वलोकपितामहः॥ २४ ॥ इंद्रेत्रैलोक्यमाधायब्रह्मलोकंगतःप्रभुः॥ नारदउवाच एवंतौसहितौभूत्वासर्वार्थेष्वेकनिश्चयौ॥ ॥ २५ ॥तिलोत्तमार्थसंक्रुद्धावन्योऽन्यमभिजघ्नतुः॥ तस्माद्ब्रवीमिवःस्नेहात्सर्वान्भरतसत्तमाः॥ २६॥ यथावोनात्रभेदःस्यात्सर्वेषांद्रौपदीकृते॥ तथाकुरुतभद्रंवोममचेत्प्रियमिच्छथ॥ २७॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तामहात्मानोनारदेनमहर्षिणा॥ समयंचक्रिरेराजंस्तेऽन्योऽन्यवशमागताः॥ समक्षंतस्यदेवर्षेर्नारदस्यामितौजसः॥ २८॥ द्रौपद्यानःसहासीनानन्योऽन्यंयोऽभिदर्शयेत्॥ सनोद्वादशवर्षाणिब्रह्मचारीवनेवसेत्॥ २९ ॥ कृतेतुसमयेतस्मिन्पांडवैर्धर्मचारिभिः॥नारदोऽप्यगमत्प्रीतइष्टंदेशंमहामुनिः॥ ३० ॥ एवंतैःसमयःपूर्वंकृतोनारदचोदितैः॥ नचाभिद्यंततेसर्वेतदाऽन्योऽन्येनभारत ॥ ३१ ॥ इतिश्रीम०आदिप०विदुरागमनराज्यलंभप०सुंदोपसुंदोपाख्यानेद्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २१२॥ ॥ ७॥ समाप्तंचविदुरागमनराज्यलंभपर्व॥ अथार्जुनवनवासपर्व॥ वैशंपायनउवाच एवंतेसमयंकृत्वान्यवसंस्तत्रपांडवाः॥ वशेशस्त्रप्रतापेनकुर्वंतोऽन्यान्महीक्षितः॥ १॥ तेषांमनुजसिंहानांपंचानाममितौजसां॥ बभूवकृष्णासर्वेषांपार्थानांवशवर्त्तिनी ॥ २ ॥ तेतयातैश्चसावीरैःपतिभिःसहपंचभिः॥ बभूवपरमप्रीतानागैरिवसरस्वती॥ ३॥ वर्त्तमानेषुधर्मेणपांडवेषुमहात्मसु॥ व्यवर्धन्कुरवःसर्वेहीनदोषाःसुखान्विताः ॥ ४ ॥ अथदीर्घेणकालेनब्राह्मणस्यविशांपते॥ कस्यचित्तस्कराजह्रुःकेचिद्गान्नृपसत्तम॥ ५॥ह्रियमाणेधनेतस्मिन्ब्राह्मणःक्रोधमूर्च्छितः॥ आगम्यखांडवप्रस्थमुदक्रोशत्सपांडवान्॥ ६॥ ह्रियतेगोधनंक्षुद्रैर्नृशंसैरकृतात्मभिः॥ प्रसह्यचास्मद्विषयादभ्यधावतपांडवाः ॥ ७ ॥ ब्राह्मणस्यप्रशांतस्यहविर्ध्वांक्षैःप्रलुप्यते॥ शार्दूलस्यगुहांशून्यांनीचःक्रोष्टाभिमर्दति॥८॥ अरक्षितारंराजानंबलिषड्भागहारिणं॥ तमाहुःसर्वलोकस्यसमग्रंपापचारिणं॥ ९॥

ऽध्यायः॥ २१२॥ ॥७॥ एवमिति ॥१॥२॥नागैर्गजैः सरस्वतीबहुसरोयुक्तावनस्थली साहिगजैर्युक्ताऽन्यैश्छेत्तुमशक्या तयाचगजाबलिनः एवंतेमिथोदृढ्हितवइत्यर्थः ॥ ३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥

* पूर्ण

अशंकमानेनआपद्धर्मनिश्चयवताविस्मयरहितेन ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ समुद्रगांगंगां ॥ १९ ॥ अनंगग्लपितांकामेनपीडितां ॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ जानाम्यहंपांडवेयेत्यादिना [illegible]

तत्राग्निकार्यंकृतवान्कुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ अशंकमानेनहुतस्तेनातुष्यद्धुताशनः ॥ १५ ॥ अग्निकार्यंसकृत्वातुनागराजसुतांतदा ॥ प्रहसन्निवकौंतेयइदंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ किमिदंसाहसंभीरुकृतवत्यसिभाविनि ॥ कश्चायंसुभगेदेशःकाचत्वंकस्यवात्मजा ॥ १७ ॥ उलूप्युवाच ऐरावतकुलेजातःकौरव्योनामपन्नगः ॥ तस्यास्मिदुहिताराजन्नुलूपीनामपन्नगी ॥ १८ ॥ साऽहंत्वामभिषेकार्थमवतीर्णसमुद्रगां ॥ दृष्ट्वैवपुरुषव्याघ्रकंदर्पेणाभिमूर्छिता ॥ १९ ॥ तांमामनंगग्लपितांत्वत्कृतेकुरुनंदन ॥ अनन्यांनंदयस्वाद्यप्रदानेनात्मनोनघ ॥ २० ॥ अर्जुनउवाच ब्रह्मचर्यमिदंभद्रेममद्वादशवार्षिकं ॥ धर्मराजेनचादिष्टंनाहमस्मिस्वयंवशः ॥ २१ ॥ तवचापिप्रियंकर्त्तुमिच्छामिजलचारिणि ॥ अनृतंनोक्तपूर्वंचमयाकिंचनकर्हिचित् ॥ २२ ॥ कथंचनानृतंमेस्यात्तवचापिप्रियंभवेत् ॥ नचपीड्येतमेधर्मस्तथाकुर्याभुजंगमे ॥ २३ ॥ उलूप्युवाच जानाम्यहंपांडवेययथाचरसिमेदिनीं ॥ यथाचतेब्रह्मचर्यमिदमादिष्टवान्गुरुः ॥ २४ ॥ परस्परंवर्त्तमानान्द्रुपदस्यात्मजांप्रति ॥ योनोऽनुप्रविशेन्मोहात्सवैद्वादशवार्षिकं ॥ २५ ॥ वनेचरेद्ब्रह्मचर्यमितिवःसमयःकृतः ॥ तदिदंद्रौपदीहेतोरन्योऽन्यस्यप्रवासनं ॥ २६ ॥ कृतवांस्तत्रधर्मार्थमत्रधर्मोनदुष्यति ॥ परित्राणंचकर्त्तव्यमार्तानांपृथुलोचन ॥ २७ ॥ कृत्वाममपरित्राणंतवधर्मोनलुप्यते ॥ यदिवाप्यस्यधर्मस्यसूक्ष्मोऽपिस्याद्व्यतिक्रमः ॥ २८ ॥ सचतेधर्मएवस्याद्दत्वाप्राणान्ममार्जुन ॥ भक्तांचभजमांपार्थसतामेतन्मतंप्रभो ॥ २९ ॥ नकरिष्यसिचेदेवंमृतांमामुपधारय ॥ प्राणदानान्महाबाहोचरधर्ममनुत्तमं ॥ ३० ॥ शरणंचप्रपन्नास्मित्वामद्यपुरुषोत्तम ॥ दीनाननाथान्कौंतेयपरिरक्षसिनित्यशः ॥ ३१ ॥ साऽहंशरणमभ्येमिरोरवीमिचदुःखिता ॥ याचेत्वांचाभिकामाहंतस्मात्कुरुममप्रियं ॥ सत्वमात्मप्रदानेनसकामांकर्तुमर्हसि ॥ ३२ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुकौंतेयःपन्नगेश्वरकन्यया ॥ कृतवांस्तत्तथासर्वंधर्ममुद्दिश्यकारणं ॥ ३३ ॥ सनागभवनेरात्रिंतामुषित्वाप्रतापवान् ॥ उदितेऽभ्युत्थितःसूर्येकौरव्यस्यनिवेशनात् ॥ ३४ ॥ आगतस्तुपुनस्तत्रगंगाद्वारंतयासह ॥ परित्यज्यगतासाध्वीउलूपीनिजमंदिरं ॥ ३५ ॥

[illegible]चर्यंनान्यमेत्याह अतएवापेक्षितचित्रांगदासुभद्रयोःपाणिग्रहणंसंगच्छते ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
परित्यज्यमुनिश्रेष्ठजेतं[illegible] ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुर्दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ कथयित्वेति ॥ १ ॥ भृगुतुंगेतुंगनाथइतिप्रसिद्धे ॥ २ ॥ निवेशान्गृहाणि ॥

हत्वावरमजेयत्वंजलेसर्वत्रभारत ॥ साध्याजलचराःसर्वेभविष्यंतिनसंशयः ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअर्जुनवनवासपर्वणिउलूपीसंगे चतुर्दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच कथयित्वाचतत्सर्वंब्राह्मणेभ्यःसभारत ॥ प्रययौहिमवत्पार्श्वंततोवज्रध रात्मजः ॥ १ ॥ अगस्त्यवटमासाद्यवसिष्ठस्यचपर्वतं ॥ भृगुतुंगेचकौंतेयःकृतवान्शौचमात्मनः ॥ २ ॥ प्रददौगोसहस्राणिसुबहूनिचभारत ॥ निवेशांश्च द्विजातिभ्यःसोऽददत्कुरुसत्तमः ॥ ३ ॥ हिरण्यबिंदोस्तीर्थेचस्नात्वापुरुषसत्तमः ॥ दृष्टवान्पांडवश्रेष्ठःपुण्यान्यायतनानिच ॥ ४ ॥ अवतीर्यनरश्रेष्ठोब्राह्मणैः सहभारत ॥ प्राचींदिशमभिप्रेप्सुर्जगामभरतर्षभः ॥ ५ ॥ आनुपूर्व्येणतीर्थानिदृष्टवान्कुरुसत्तमः ॥ नदींचोत्पलिनींरम्यामरण्यंनैमिषंप्रति ॥ ६ ॥ नंदाम परनंदांचकौशिकींचयशस्विनीं ॥ महानदींगयांचैवगंगामपिचभारत ॥ ७ ॥ एवंतीर्थानिसर्वाणिपश्यमानस्तथाश्रमान् ॥ आत्मनःपावनंकुर्वन्ब्राह्मणे भ्योददौचगाः ॥ ८ ॥ अंगवंगकलिंगेषुयानितीर्थानिकानिचित् ॥ जगामतानिसर्वाणिपुण्यान्यायतनानिच ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाचविधिवत्तानिधनंचापिददौ ततः ॥ कलिंगराष्ट्रद्वारेषुब्राह्मणाःपांडवानुगाः ॥ अभ्यनुज्ञायकौंतेयमुपावर्तंतभारत ॥ १० ॥ सतुतैरभ्यनुज्ञातःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ सहायैरल्पकैःशूरःप्रय यौयत्रसागरः ॥ ११ ॥ सकलिंगानतिक्रम्यदेशानायतनानिच ॥ हर्म्याणिरमणीयानिप्रेक्षमाणोययौप्रभुः ॥ १२ ॥ महेंद्रपर्वतंदृष्ट्वातापसैरुपशोभितं ॥ समुद्रतीरेणशनैर्मणिपूरंजगामह ॥ १३ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ अभिगम्यमहाबाहुरभ्यगच्छन्महीपतिं ॥ १४ ॥ मणिपूरेश्वरंराजन्धर्म मज्ञंचित्रवाहनं ॥ तस्यचित्रांगदानामदुहिताचारुदर्शना ॥ १५ ॥ तांददर्शपुरेतस्मिन्विचरंतींयदृच्छया ॥ दृष्ट्वाचतांवरारोहांचकमेचैत्रवाहिनीं ॥ १६ ॥ अभिगम्यचराजानमवदत्स्वंप्रयोजनं ॥ देहिमेखल्विमांराजन्क्षत्रियायमहात्मने ॥ १७ ॥ तच्छ्रुत्वात्वब्रवीद्राजाकस्यपुत्रोऽसिनामकिं ॥ उवाचतंपांडवो हंकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ १८ ॥ तमुवाचाथराजाससांत्वपूर्वमिदंवचः ॥ राजाप्रभंजनोनामकुलेऽस्मिन्संबभूवह ॥ १९ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ महानदींमयास्थामेवनदीं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ राष्ट्रद्वारेषुपर्वतसंधिमार्गेषु कलिंगस्थतीर्थानामनतिप्रशस्तत्वात्उपावर्तंतपरावृत्ताः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ चैत्रवाहिनींचित्रवाहनस्यदुहितरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ हेतुविधिनापुत्रहेतौ पुत्रिकायामपिपुत्रशब्दप्रयोगविधानात् लांगलंजीवनमितिवत् तथाचलिंगं पुमांसएवमेपुत्राजायेरन्निति तेनपुंस्यपिपुत्रसंज्ञिता ॥ २४ ॥ शुल्कंमौल्यं अद्यापिपुत्रिकापुत्रस्यैवराज्यमितिदक्षिणकेरलेष्वाचारोदृश्यते ॥२५॥ समाःवर्षाणि हिमाइतिपाठेपिहेमंतत्रयेणसवार्थोलक्ष्यः पश्येमत्वाशतंहिमाइतिवेदेप्रयोगाच्च ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिआ

अपुत्रःप्रसवेनार्थीतपस्तेपेसउत्तमं ॥ उग्रेणतपसातेनदेवदेवःपिनाकधृत्॥२०॥ ईश्वरस्तोषितःपार्थदेवदेवउमापतिः॥ तसस्मैभगवान्प्रादादेकैकंप्रसवंकुले ॥ २१ ॥ एकैकःप्रसवस्तस्माद्भवत्यस्मिन्कुलेसदा ॥ तेषांकुमाराःसर्वेषांपूर्वेषांममजज्ञिरे ॥ २२ ॥ एकाचममकन्येयंकुलस्योत्पादनीभृशं ॥ पुत्रोममायमितिमेभावनापुरुषर्षभ॥२३॥ पुत्रिकाहेतुविधिनासंज्ञिताभरतर्षभ ॥ तस्मादेकःसुतोयोऽस्यांजायतेभारतत्वया॥२४॥ एतच्छुल्कंभवत्वस्याःकुलकृज्जायतामिह ॥ एतेमसमयेनेमांप्रतिगृह्णीष्वपांडव ॥२५॥ सतथेतिप्रतिज्ञायतांकन्यांप्रतिगृह्यच ॥ उवासनगरेतस्मिंस्त्रिसःकुंतीसुतःसमाः ॥२६॥ तस्यांसुतेसमुत्पन्नेपरिष्वज्यवरांगनां ॥ आमंत्र्यनृपतिंतंतुजगामपरिवर्त्तितुं॥ २७॥ इतिश्रीम० आदिप० अर्जुनवनवासप० चित्रांगदासंगमेपंचदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २१५॥ ॥ ७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच ततःसमुद्रेतीर्थानिदक्षिणेभरतर्षभः॥ अभ्यगच्छत्सुपुण्यानिशोभितानितपस्विभिः॥ १ ॥ वर्जयंतिस्मतीर्थानितत्रपंचस्मतापसाः ॥ अवकीर्णानियान्यासन्पुरस्तात्तुतपस्विभिः ॥ २ ॥ अगस्त्यतीर्थंसौभद्रंपौलोमंचसुपावनं ॥ कारंधमंप्रसन्नंचहयमेधफलंचतत् ॥ ३ ॥ भारद्वाजस्यतीर्थंतुपापप्रशमनंमहत् ॥ एतानिपंचतीर्थानिददर्शकुरुसत्तमः ॥ ४ ॥ विविक्तान्युपलक्ष्याथतानितीर्थानिपांडवः॥ दृष्ट्वाचवर्ज्यमानानिमुनिभिर्धर्मबुद्धिभिः ॥ ५ ॥ तपस्विनस्ततोपृच्छत्प्रांजलिःकुरुनंदनः ॥ तीर्थानीमानिवर्ज्यंतेकिमर्थंब्रह्मवादिभिः ॥ ६ ॥ तापसाऊचुः ग्राहाःपंचवसंत्येषुहरंतिचतपोधनान्॥ ततएतानिवर्ज्यंतेतीर्थानिकुरुनंदन ॥ ७॥ वैशंपायनउवाच तेषांश्रुत्वामहाबाहुर्वार्यमाणस्तपोधनैः ॥ जगामतानितीर्थानिद्रष्टुंपुरुषसत्तमः ॥ ८ ॥ ततःसौभद्रमासाद्यमहर्षेस्तीर्थमुत्तमं ॥ विगाह्यसहसाशूरःस्नानंचक्रेपरंतपः ॥ ९ ॥ अथतंपुरुषव्याघ्रंमंतजंलचरोमहान् ॥ जग्राहचरणेग्राहःकुंतीपुत्रंधनंजयं ॥ १० ॥ संतमादायकौंतेयोविस्फुरंतंजलेचरं ॥ उदतिष्ठन्महाबाहुर्बलेनबलिनांवरः ॥ ११ ॥ उत्कृष्टएवग्राहस्तुसोऽर्जुनेनयशस्विना ॥ बभूवनारीकल्याणीसर्वाभरणभूषिता ॥ १२ ॥

दिपर्वणिनै० भारतभावदीपेपंचदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ पंचतीर्थानिआगस्त्यसौभद्रपौलोमकारंधमभारद्वाजीयानिपंचतीर्थानि ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ धर्मबुद्धिभिः दुर्मरणजंदोषंतीर्थेनाप्यविनाश्यंपश्यद्भिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ उत्कृष्टएवउद्धृतमात्रः ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेषोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दीप्यमानाश्रियाराजन्दिव्यरूपामनोरमा ॥ तदद्भुतंमहद्दृष्ट्वाकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ १३ ॥ तांस्त्रियंपरमप्रीतइदंवचनमब्रवीत् ॥ कावैत्वमसिकल्याणिकुतो वाऽसिजलेचरी ॥ १४ ॥ किमर्थंचमहत्पापमिदंकृतवतीपुरा ॥ वर्गोवाच अप्सराऽस्मिमहाबाहोदेवारण्यविहारिणी ॥ १५ ॥ इष्टाधनपतेर्नित्यंवर्गा नाममहाबल ॥ ममसख्यश्चतस्रोन्याःसर्वाःकामगमाःशुभाः ॥ १६ ॥ ताभिःसार्धंप्रयाताऽस्मिलोकपालनिवेशनं ॥ ततःपश्यामहेसर्वाब्राह्मणंसंशितव्रतं ॥ १७ ॥ रूपवंतमधीयानमेकमेकांतचारिणं ॥ तस्यैवतपसाराजंस्तद्वनंतेजसावृतं ॥ १८ ॥ आदित्यइवतंदेशंकृत्स्नंसर्वंव्यकाशयत् ॥ तस्यदृष्ट्वातपस्तादृग्रूपंचाद्भुतमुत्तमं ॥ १९ ॥ अवतीर्णाःस्मतंदेशंतपोविघ्नचिकीर्षया ॥ अहंचसौरभेयीचसमीचीबुद्बुदालता ॥ २० ॥ यौगपद्येनतंविप्रमभ्यगच्छामभारत ॥ गायंत्योऽथहसंत्यश्चलोभयित्वाचतंद्विजं ॥ २१ ॥ सचनास्मासुकृतवान्मनोवीरकथंचन ॥ नाकंपतमहातेजाःस्थितस्तपसिनिर्मले ॥ २२ ॥ सोऽशपत्कुपितोस्मासुब्राह्मणःक्षत्रियर्षभ ॥ ग्राहभूताजलेयूयंचरिष्यथशतंसमाः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअर्जुनवनवासपर्वणितीर्थग्राहविमोचनेषोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्गोवाच ततोवयंप्रव्यथिताःसर्वाभारतसत्तम ॥ अयामशरणंविप्रंतंतपोधनमच्युतं ॥ १ ॥ रूपेणवयसाचैवकंदर्पेणचदर्पिताः ॥ अयुक्तंकृतवत्यःस्मक्षंतुमर्हसिनोद्विज ॥ २ ॥ एषएववधोऽस्माकंसुपर्याप्तस्तपोधन ॥ यद्वयंसंशितात्मानंप्रलोब्धुंत्वामिहागताः ॥ ३ ॥ अवध्यास्तुस्त्रियःसृष्टामन्यंतेधर्मचारिणः ॥ तस्माद्धर्मेणवर्द्धत्वंनास्मान्हिंसितुमर्हसि ॥ ४ ॥ सर्वभूतेषुधर्मज्ञमैत्रोब्राह्मणउच्यते ॥ सत्योभवतुकल्याणएवंवादोमनीषिणां ॥ ५ ॥ शरणंचप्रपन्नानांशिष्टाःकुर्वंतिपालनं ॥ शरणंत्वांप्रपन्नाःस्मतस्मात्त्वंक्षंतुमर्हसि ॥ ६ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसधर्मात्माब्राह्मणःशुभकर्मकृत् ॥ प्रसादंकृतवान्वीररविसोमसमप्रभः ॥ ७ ॥ ब्राह्मणउवाच शतंशतसहस्रंतुसर्वमक्षय्यवाचकं ॥ परिमाणंशतंत्वेतन्नेदमक्षय्यवाचकं ॥ ८ ॥ यदाचवोग्राहभूतागृह्णंतीःपुरुषान्जले ॥ उत्कर्षतिजलात्तस्मात्स्थलंपुरुषसत्तमः ॥ ९ ॥

ततोवयमिति अयाममतवत्यः ॥ १ ॥ २ ॥ प्रलोब्धुंप्रलोभयितुं ॥ ३ ॥ वर्धवर्धस्व ॥ ४ ॥ मैत्रःसर्वभूतसुहृत् एषवादःमैत्रोब्राह्मणइत्युद्घोषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ शतसहस्रादयःशब्दाअनंतवाचकाः इहतुशतशब्दःशतमेववक्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥ यदाचेति उत्कर्षणमेवावधिर्नशतसंख्येतिभावः ॥ ९ ॥

तदायूयंपुनःसर्वाःस्वंरूपंप्रतिपत्स्यथ ॥ अनृतंनोक्तपूर्वंमेहसतापिकदाचन ॥ १० ॥ तानिसर्वाणितीर्थानिततःप्रभृतिचैवह॥ नारीतीर्थानिनाम्नेहख्यातिंया
स्यंतिसवशः ॥ पुण्यानिचभविष्यंतिपावनानिमनीषिणां ॥ ११ ॥ वर्गोवाच ततोभिवाद्यतंविप्रंकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ आचिंतयामोऽपसृत्यत
स्माद्देशात्सुदुःखिताः ॥ १२ ॥ क्वनुनामवयंसर्वाःकालेनाल्पेनतंनरं ॥ समागच्छेमयोनस्तद्रूपमापादयेत्पुनः ॥ १३ ॥ तावयंचिंतयित्वैवमुहूर्तादिवभारत॥
दृष्टवत्योमहाभागंदेवर्षिमुतनारदं ॥ १४ ॥ संप्रहृष्टाःस्मतंदृष्ट्वादेवर्षिममितद्युतिं ॥ अभिवाद्यचतंपार्थस्थिताःस्मव्रीडिताननाः ॥ १५ ॥ सनोपृच्छद्दुःखमू
लमुक्तवत्योवयंचतं ॥ श्रुत्वातत्रयथावृत्तमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ दक्षिणेसागरानूपेपंचतीर्थानिसंतिवै ॥ पुण्यानिरमणीयानितानिगच्छतमाचिरं ॥
॥ १७ ॥ तत्राशुपुरुषव्याघ्रःपांडवेयोधनंजयः ॥ मोक्षयिष्यतिशुद्धात्मादुःखादस्मान्नसंशयः ॥ १८ ॥ तस्यसर्वावयंवीरश्रुत्वावाक्यमितोगताः ॥ तदिदं
सत्यमेवाद्यमोक्षिताहंत्वयाऽनघ ॥ १९ ॥ एतास्तुममताःसख्यश्चतस्रोऽन्याजलेश्रिताः ॥ कुरुकर्मशुभंवीरएताःसर्वाविमोक्षय ॥ २० ॥ वैशंपा
यनउवाच ततस्ताःपांडवश्रेष्ठःसर्वाएवविशांपते ॥ तस्माच्छापाददीनात्मामोक्षयामासवीर्यवान् ॥ २१ ॥ उत्थायचजलात्तस्मात्प्रतिलभ्यवपुःस्वकं॥
तास्तदाऽप्सरसोराजन्नदृश्यंतयथापुरा ॥ २२ ॥ तीर्थानिशोधयित्वातुतथानुज्ञायताःप्रभुः ॥ चित्रांगदांपुनर्द्रष्टुंमणिपूरंपुनर्ययौ ॥ २३ ॥ तस्यामजनयत्पु
त्रंराजानबभ्रुवाहनं॥ तंदृष्ट्वापांडवोराजंश्चित्रवाहनमब्रवीत् ॥ २४ ॥ चित्रांगदयाःशुल्कंत्वंगृहाणबभ्रुवाहनं ॥ अनेनचभविष्यामिऋणान्मुक्तोनराधिप
॥ २५ ॥ चित्रांगदांपुनर्वाक्यमब्रवीत्पांडुनंदनः ॥ इहैवभवभद्रंतेवर्धेथाबभ्रुवाहनं ॥ २६ ॥ इंद्रप्रस्थनिवासंमेत्वंतत्रागत्यरंस्यसि ॥ कुंतींयुधिष्ठिरंभीमंभ्रा
तरौमेकनीयसौ ॥ २७ ॥ आगत्यतत्रपश्येथाअन्यानपिचबांधवान् ॥ बांधवैःसहिताःसर्वैर्नंदसेत्वमनिंदिते ॥ २८ ॥ धर्मेस्थितःसत्यधृतिःकौंतेयोऽथयुधि
ष्ठिरः ॥ जित्वातुपृथिवींसर्वांराजसूयंकरिष्यति ॥ २९ ॥ तत्रागच्छंतिराजानःपृथिव्यांनृपसंज्ञिताः ॥ बहूनिरत्नान्यादायआगमिष्यतितेपिता ॥ ३० ॥ ए
कसार्थंप्रयातासिचित्रवाहनसेवया ॥ द्रक्ष्यामिराजसूयेत्वांपुत्रंपालयमाशुचः ॥ ३१ ॥ बभ्रुवाहननाम्नातुममप्राणोमहीचरः ॥ तस्माद्भरस्वपुत्रंवैपुरुषं
वंशवर्धनं ॥ ३२ ॥ चित्रवाहनदायादंधर्मात्पौरवनंदनं ॥ पांडवानांप्रियंपुत्रंतस्मात्पालयसर्वदा ॥ ३३ ॥

॥३४ ॥ ३५॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेसप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१७॥ ॥ ७॥ ॥७॥ सइति अपरांतेषुपश्चिमसमुद्रतीरेषु ॥ १ ॥ २ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

विप्रयोगेनसंतापंमाकृथास्त्वमनिंदिते ॥ चित्रांगदामेवमुक्त्वागोकर्णमभितोगमत् ॥ ३४ ॥ आद्यंपशुपतेःस्थानंदर्शनादेवमुक्तिदं ॥ यत्रपापोपिमनुजः प्राप्नोत्यभयदंपदं ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिअर्जुनवनवासपर्वण्यर्जुनतीर्थयात्रायांसप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२१७॥ ॥७॥

वैशंपायनउवाच सोऽपरांतेषुतीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ सर्वाण्येवानुपूर्व्येणजगामामितविक्रमः ॥ १ ॥ समुद्रेपश्चिमेयानितीर्थान्यायतनानिच ॥ तानिसर्वाणिगत्वासप्रभासमुपजग्मिवान् ॥ २ ॥ प्रभासदेशंसंप्राप्तंबीभत्सुमपराजितं ॥ सुपुण्यंरमणीयंचशुश्रावमधुसूदनः ॥ ३ ॥ ततोऽभ्यगच्छत्कौंतेयंसखायंतत्रमाधवः ॥ ददृशातेतदाऽन्योऽन्यंप्रभासेकृष्णपांडवौ ॥ ४ ॥ तावन्योऽन्यंसमाश्लिष्यपृष्ट्वाचकुशलंवने ॥ आस्तांप्रियसखायौतौनरनारायणावृषी ॥ ५ ॥ ततोर्जुनंवासुदेवस्तांचर्यांपर्यपृच्छत ॥ किमर्थंपांडवैतानितीर्थान्यनुचरस्युत ॥ ६ ॥ ततोऽर्जुनोयथावृत्तंसर्वमाख्यातवांस्तदा ॥ श्रुत्वोवाचचवार्ष्णेयएवमेतदितिप्रभुः ॥ ७ ॥ तौविहृत्ययथाकामंप्रभासेकृष्णपांडवौ ॥ महीधरंरैवतकंवासायैवाभिजग्मतुः ॥ ८ ॥ पूर्वमेवतुकृष्णस्यवचनात्तंमहीधरं ॥ पुरुषामंडयांचक्रुरुपजह्रुश्चभोजनं ॥ ९ ॥ प्रतिगृह्यार्जुनःसर्वमुपभुज्यचपांडवः ॥ सहैववासुदेवेनदृष्टवान्नटनर्तकान् ॥ १० ॥ अभ्यनुज्ञायतान्सर्वानर्चयित्वाचपांडवः ॥ सत्कृतंशयनंदिव्यमभ्यगच्छन्महामतिः ॥ ११ ॥ ततस्तत्रमहाबाहुःशयानःशयनेशुभे ॥ तीर्थानांपल्वलानांचपर्वतानांचदर्शनं ॥ आपगानांवनानांचकथयामाससात्वते ॥ १२ ॥ एवंसकथयन्नेवनिद्रयाजनमेजय ॥ कौंतेयोपिहृतस्तस्मिन्शयनेस्वर्गसन्निभे ॥ १३ ॥ मधुरेणवगीतेनवीणाशब्देनचैवह ॥ प्रबोध्यमानोबुबुधेस्तुतिभिर्मंगलैस्तथा ॥ १४ ॥ सकृत्वाऽवश्यकार्याणिवार्ष्णेयेनाभिनंदितः ॥ रथेनकांचनांगेनद्वारकामभिजग्मिवान् ॥ १५ ॥ अलंकृताद्वारकातुबभूवजनमेजय ॥ कुंतीपुत्रस्यपूजार्थमपिनिष्कुटकेष्वपि ॥ १६ ॥ दिदृक्षंतश्चकौंतेयंद्वारकावासिनोजनाः ॥ नरेंद्रमार्गमाजग्मुस्तूर्णंशतसहस्रशः ॥ १७ ॥ अवलोकेषुनारीणांसहस्राणिशतानिच ॥ भोजवृष्ण्यंधकानांचसमवायोमहानभूत् ॥ १८ ॥ सतथासत्कृतःसर्वैर्भोजवृष्ण्यंधकात्मजैः ॥ अभिवाद्याभिवाद्यांश्चसर्वैश्चप्रतिनंदितः ॥ १९ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कांचनांगेनस्वर्णमयध्वजादिमता ॥ १५ ॥ निष्कुटेषुगृहारामेष्वपिअलंकृताकिमुतराजमार्गादिषु ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

सन्नयेसमुदाये ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ श्रुत्वापार्थस्यविक्रमंश्रुत्वा मासगृहीत्वा रूपंउपदेशात्मकमालोकं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ भवनऐश्वयंण

तेषांसमुपविष्टानांदेवानामिवसन्नये ॥ आचख्यौचेष्टितंजिष्णोःसभापालःसहानुगः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वावृष्णिवीरास्तेमदसंरक्तलोचनाः ॥ अमृष्यमाणाः पार्थस्यसमुत्पेतुरहंकृताः ॥ १६ ॥ योजयध्वंरथानाशुप्रासानाहरतेतिच ॥ धनूंषिचमहार्हाणिकवचानिबृहंतिच ॥ १७ ॥ सूतानुच्चुक्रुशुःकेचिद्रथान्योजयतेतिच ॥ स्वयंचतुरगान्केचिदयुंजन्हेमभूषितान् ॥ १८ ॥ रथेष्वानीयमानेषुकवचेषुध्वजेषुच ॥ अभिक्रंदेनृवीराणांतदासीत्तुमुलंमहत् ॥ १९ ॥ वनमालीततःक्षीबःकैलासशिखरोपमः ॥ नीलवासामदोत्सिक्तइदंवचनमब्रवीत् ॥ २० ॥ किमिदंकुरुथाप्रज्ञास्तूर्ष्णीभूतेजनार्दने ॥ अस्यभावमविज्ञायसंक्रुद्धामोघगर्जिताः ॥ २१ ॥ एषतावदभिप्रायमाख्यातुस्वंमहामतिः ॥ यदस्यरुचिरंकर्तुंतत्कुरुध्वमतंद्रिताः ॥ २२ ॥ ततस्तेतद्वचःश्रुत्वाग्राह्यरूपंहलायुधात् ॥ तूर्ष्णीभूतास्ततःसर्वेसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ २३ ॥ समंवचोनिशम्यैवबलदेवस्यधीमतः ॥ पुनरेवसभामध्येसर्वेतेसमुपाविशन् ॥ २४ ॥ ततोऽब्रवीद्वासुदेवंवचोरामःपरंतपः ॥ किमवागुपविष्टोऽसिप्रेक्षमाणोजनार्दन ॥ २५ ॥ सत्कृतस्त्वत्कृतेपार्थःसर्वैरस्माभिरच्युत ॥ नचसोऽर्हतितांपूजांदुर्बुद्धिःकुलपांसनः ॥ २६ ॥ कोहितत्रैवभुक्त्वान्नंभाजनंभेत्तुमर्हति ॥ मन्यमानःकुलेजातमात्मानंपुरुषःक्वचित् ॥ २७ ॥ इच्छन्नेवहिसंबंधंकृतंपूर्वंचमानयन् ॥ कोहिनामभवेनार्थीसाहसेनसमाचरेत् ॥ २८ ॥ सोऽवमन्यतथाऽस्माकमनादृत्यचकेशवं ॥ प्रसह्यहृतवानद्यसुभद्रांमृत्युमात्मनः ॥ २९ ॥ कथंहिशिरसोमध्येकृतंतेनपदंमम ॥ मर्षयिष्यामिगोविंदपादस्पर्शमिवोरगः ॥ ३० ॥ अद्यनिष्कौरवामेकःकरिष्यामिवसुंधरां ॥ नहिमेमर्षणीयोऽयमर्जुनस्यव्यतिक्रमः ॥ ३१ ॥ तंतथागर्जमानंतुमेघदुंदुभिनिःस्वनं ॥ अन्वपद्यंततेसर्वेभोजवृष्ण्यंधकास्तदा ॥ ३२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिप० सुभद्राहरणपर्वणिबलदेवक्रोधेविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचसुभद्राहरणपर्व ॥ अथहरणाहरणपर्व ॥ वैशंपायनउवाच उक्तवंतोयथावीर्यमसकृत्सर्ववृष्णयः ॥ ततोऽब्रवीद्वासुदेवोवाक्यंधर्मार्थसंयुतं ॥ १ ॥ नावमानंकुलस्यास्यगुडाकेशःप्रयुक्तवान् ॥ संमानोऽभ्यधिकस्तेनप्रयुक्तोयंनसंशयः ॥ २ ॥ अर्थलुब्धान्नवःपार्थोमन्यतेसात्वतान्सदा ॥ स्वयंवरमनाधृष्यंमन्यतेचापिपांडवः ॥ ३ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अन्वपद्यंतअनुमोदितवंतः ॥ ३२ ॥ इतिआ० नै० भा० विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२० ॥ ॥ ७ ॥ उक्तवंतइति ॥ १ ॥ २ ॥ अनाधृष्यंकन्यालाभानियमादनादेयं ॥ ३ ॥

प्रदानंप्रतिषद्दोनीचंकर्मेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ बुभूषेतप्राप्तुमिच्छेत् ॥ ७ ॥ अयनिष्कौरवामित्युक्तंतत्राह नचेति अहंतुभक्त्यैवतेनजितोस्मिपरिशेषात्तुहरएवतत्प्रतियोद्धानान्यइतिभावः ॥ ८ ॥ ९ ॥

प्रदानमपिकन्यायाःपशुवत्कोनुमन्यते॥ विक्रयंचाप्यपत्यस्यकःकुर्यात्पुरुषोभुवि ॥ ४ ॥ एतान्दोषांस्तुकौंतेयोदृष्टवानितिमेमतिः ॥ अतःप्रसह्यहृतवा न्कन्यांधर्मेणपांडवः॥५॥ उचितश्चैवसंबंधःसुभद्रांचयशस्विनीं ॥ एषचापीदृशःपार्थःप्रसह्यहृतवानिति ॥ ६ ॥ भरतस्यान्वयेजातंशांतनोश्चयशस्वि नः॥ कुंतिभोजात्मजापुत्रंकोबुभूषेतनार्जुनं ॥ ७॥ नचपश्यामियःपार्थंविजयेतरणेबलात्॥ वर्जयित्वाविरूपाक्षंभगनेत्रहरंहरं॥८॥ अपिसर्वेषुलोकेषुसे द्ररुद्रेषुमारिष॥ सचनामरथस्तादृङ्मदीयास्तेचवाजिनः॥ ९ ॥ योद्धापार्थश्चशीघ्रास्त्रःकोनुतेनसमोभवेत् ॥ तमभिद्रुत्यसांत्वेनपरमेणधनंजयं ॥ १० ॥ न्यवर्तयतसंहृष्टममैषापरमामतिः॥ यदिनिर्जित्यवःपार्थोबलाद्गच्छेत्स्वकंपुरं॥ ११ ॥ प्रणश्येद्वोयशःसद्योनतुसांत्वेपराजयः॥ तच्छ्रुत्वावासुदेवस्यतथा चक्रुर्जनाधिप॥ १२॥ निवृत्तश्चार्जुनस्तत्रविवाहंकृतवान्प्रभुः॥ उषित्वातत्रकौंतेयःसंवत्सरपराःक्षपाः॥ १३॥ विहृत्यचयथाकामंपूजितोवृष्णिनंदनैः॥ पुष्करेतुततःशेषंकालंवर्तितवान्प्रभुः॥ १४॥ पूर्णेतुद्वादशेवर्षेखांडवप्रस्थमागतः॥ अभिगम्यचराजानंनियमेनसमाहितः॥ १५॥ अभ्यर्च्यब्राह्मणान्पा र्थोद्रौपदीमभिजग्मिवान्॥ तंद्रौपदीप्रत्युवाचप्रणयात्कुरुनंदनं ॥ १६॥ तत्रैवगच्छकौंतेययत्रसासात्वतात्मजा ॥ सुबद्धस्यापिभारस्यपूर्वबंधःश्लथा यते॥ १७॥ तथाबहुविधंकृष्णांविलपंतींधनंजयः॥ सांत्वयामासभूयश्चक्षमयामासचासकृत्॥ १८ ॥ सुभद्रांत्वरमाणश्चरक्तकौशेयवासिनीं ॥ पार्थः प्रस्थापयामासकृत्वागोपालिकावपुः॥ १९॥ साऽधिकंतेनरूपेणशोभमानायशस्विनी॥ भवनंश्रेष्ठमासाद्यवीरपत्नीवरांगना॥ २० ॥ ववंदेपृथुताम्राक्षी पृथांभद्रायशस्विनी ॥ तांकुंतीचारुसर्वांगीमुपाजिघ्रतमूर्धनि॥ २१ ॥ प्रीत्यापरमयायुक्ताआशीर्भिर्युंजतातुलां॥ ततोऽभिगम्यत्वरितापूर्णेंदुसदृशानना ॥ २२॥ ववंदेद्रौपदींभद्राप्रेष्याऽहमितिचाब्रवीत्॥ प्रत्युत्थायतदाकृष्णास्वसारंमाधवस्यच ॥ २३ ॥ परिष्वज्यावदत्प्रीत्यानिःसपत्नोऽस्तुतेपतिः ॥ तथैव मुदिताभद्रातामुवाचैवमस्त्विति॥ २४॥ ततस्तेहृष्टमनसःपांडवेयामहारथाः॥ कुंतीचपरमप्रीताबभूवजनमेजय॥ २५ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ संवत्सरपराःसंवत्सरादधिकाः ॥ १३ ॥ शेषंद्वादशवर्षपूरणं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ श्लथायतेदृढतरेबंधांतरेसति॥ १७ ॥ १८ ॥ गोपालिकावपुःबल्लवीवेषं गोपालकृष्णसंबं धात् पट्टमहिषीवेषेणद्रौपद्याःकोपोमाभूदिति ॥ १९ ॥ २० ॥ भद्रासुभद्रा ॥ २१ ॥ युंजतअयुंक्त ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ महामात्रैःश्रेष्ठैः ॥ २७ ॥ २८ ॥ दानपतिरित्यक्रूरस्यैवकर्मनाम ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ हरणंप्रीतिदायं ॥ ३३ ॥ प्रतिमहार्थंसन्मानेनआनेतुं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

श्रुत्वातुपुंडरीकाक्षःसंप्राप्तंस्वंपुरोत्तमं ॥ अर्जुनःपांडवश्रेष्ठमिंद्रप्रस्थगतंतदा ॥ २६ ॥ आजगामविशुद्धात्मासहरामेणकेशवः ॥ वृष्ण्यंधकमहामात्रैःसह वीरैर्महारथैः ॥ २७ ॥ भ्रातृभिश्चकुमारैश्चयोधैश्चबहुभिर्वृतः ॥ सैन्येनमहताशौरिरभिगुप्तःपरंतपः ॥ २८ ॥ तत्रदानपतिर्धीमानाजगाममहायशाः ॥ अक्रूरोवृष्णिवीराणांसेनापतिररिंदमः ॥ २९ ॥ अनाधृष्टिर्महातेजाउद्धवश्चमहायशाः ॥ साक्षाद्बृहस्पतेःशिष्योमहाबुद्धिर्महामनाः ॥ ३० ॥ सत्यकःसात्यकिश्चैवकृतवर्माचसात्वतः ॥ प्रद्युम्नश्चैवसांबश्चनिशठःशंकुरेवच ॥ ३१ ॥ चारुदेष्णश्चविक्रांतोझिल्लीविपृथुरेवच ॥ सारणश्चमहाबाहुर्गदश्चविदुषांवरः ॥ ३२ ॥ एतेचान्येचबहवोवृष्णिभोजांधकास्तथा ॥ आजग्मुःखांडवप्रस्थमादायहरणंबहु ॥ ३३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाश्रुत्वामाधवमागतं ॥ प्रतिग्रहार्थंकृष्णस्ययमौप्रास्थापयत्तदा ॥ ३४ ॥ ताभ्यांप्रतिगृहीतंतुवृष्णिचक्रंमहर्द्धिमत् ॥ विवेशखांडवप्रस्थंपताकाध्वजशोभितं ॥ ३५ ॥ संमृष्टसिक्तपंथानंपुष्पप्रकरशोभितं ॥ चंदनस्यरसैःशीतैःपुण्यगंधैर्निषेवितं ॥ ३६ ॥ दह्यतागुरुणाचैवदेशेदेशेसुगंधिना ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णंवणिग्भिरुपशोभितं ॥ ३७ ॥ प्रतिपेदेमहाबाहुःसहरामेणकेशवः ॥ वृष्ण्यंधकैस्तथाभोजैःसमेतःपुरुषोत्तमः ॥ ३८ ॥ संपूज्यमानःपौरैश्चब्राह्मणैश्चसहस्रशः ॥ विवेशभवनंराज्ञःपुरंदरगृहोपमं ॥ ३९ ॥ युधिष्ठिरस्तुरामेणसमागच्छद्यथाविधि ॥ मूर्ध्निकेशवमाघ्रायबाहुभ्यांपरिषस्वजे ॥ ४० ॥ तंप्रीयमाणोगोविंदोविनयेनाभिपूजयन् ॥ भीमंचपुरुषव्याघ्रंविधिवत्प्रत्यपूजयत् ॥ ४१ ॥ तांश्चवृष्ण्यंधकश्रेष्ठान्कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ प्रतिजग्राहसत्कारैर्यथाविधियथागतं ॥ ४२ ॥ गुरुवत्पूजयामासकांश्चित्कांश्चिद्वयस्यवत् ॥ कांश्चिदभ्यवदत्प्रेम्णाकैश्चिदप्यभिवादितः ॥ ४३ ॥ तेषांददौहृषीकेशोजन्यार्थेधनमुत्तमं ॥ हरणंवैसुभद्रायाज्ञातिदेयंमहायशाः ॥ ४४ ॥ रथानांकांचनांगानांकिंकिणीजालमालिनां ॥ चतुर्युजामुपेतानांसूतैःकुशलशिक्षितैः ॥ ४५ ॥ सहस्रंप्रददौकृष्णोगवामयुतमेवच ॥ श्रीमान्माथुरदेश्यानांदोग्ध्रीणांपुण्यवर्चसां ॥ ४६ ॥ वडवानांचशुद्धानांचंद्रांशुसमवर्चसां ॥ ददौजनार्दनःप्रीत्यासहस्रंहेमभूषितं ॥ ४७ ॥ तथैवाश्वतरीणांचदांतानांवातरंहसां ॥ शतान्यंजनकेशीनांश्वेतानांपंचपंचच ॥ ४८ ॥

प्रतिपेदेप्राप्तवान् खांडवप्रस्थमितिसंबंधः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ जन्यार्थेजनीवधूस्तामर्हंतोजन्याःवरपक्षीयास्तेषामर्थे ॥ ४४ ॥ चतुर्युजांवाहचतुष्कयुजां ॥ ४५ ॥ सहस्रंरथानां गवांदोग्ध्रीणां ॥ ४६ ॥ वडवानांअश्वानां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

गौरीणां अदृष्टरजसां ॥ ४९ ॥ सुवर्णशतंसुवर्णमणिशतंकंठेयासांतासां अरोमाणांअनुद्भिन्नरोमावलीनां स्वलंकृतांसुतरामलंकृतानां ॥ ५० ॥ पृष्ठ्यानांपृष्ठवाहिनां बाल्हिकानांबाल्हिकदेशजानां ॥५१॥ कृताकृतस्य कृतंआकरजंधमनादिनासाधितं अकृतंजांबूनदंस्वतःसिद्धंतस्य ॥५२॥ प्रभिन्नानांमत्तानांत्रिधागंडगुह्यकर्णमूलैः ॥५३॥५४॥५५॥सरत्नौघः पांडुसागरंप्रविवेशेतिसंबंधः ॥५६॥आ

स्नानपानोत्सवेचैवप्रयुक्तंवयसान्वितं ॥ स्त्रीणांसहस्रंगौरीणांसुवेषाणांसुवर्चसां ॥ ४९ ॥ सुवर्णशतकंठीनामरोमाणांस्वलंकृतां ॥ परिचर्यासुदक्षाणांप्र ददौपुष्करेक्षणः ॥ ५० ॥ पृष्ठ्यानामपिचाश्वानांबाह्लिकानांजनार्दनः ॥ ददौशतसहस्राख्यंकन्याधनमनुत्तमं ॥ ५१ ॥ कृताकृतस्यमुख्यस्यकनकस्याग्निव र्चसः ॥ मनुष्यभारान्दाशार्होददौदशजनार्दनः ॥ ५२ ॥ गजानांतुप्रभिन्नानांत्रिधाप्रस्रवतांमदं ॥ गिरिकूटनिकाशानांसमरेष्वनिवर्त्तिनां ॥ ५३ ॥ कॢप्ता नांपटुघंटानांचारूणांहेममालिनां ॥ हस्त्यारोहैरुपेतानांसहस्रंसाहसप्रियः ॥ ५४ ॥ रामःपाणिग्रहणिकंददौपार्थायलांगली ॥ प्रीयमाणोहलधरःसंबंधप्र तिमानयन् ॥ ५५ ॥ समहाधनरत्नौघोवस्त्रकंबलफेनवान् ॥ महागजमहाग्राहःपताकाशैवलाकुलः ॥ ५६ ॥ पांडुसागरमाविद्धःप्रविवेशमहाधनः ॥ पूर्ण मापूरयंस्तेषांद्विषच्छोकावहोऽभवत् ॥ ५७ ॥ प्रतिजग्राहतत्सर्वंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ पूजयामासतांश्चैववृष्ण्यंधकमहारथान् ॥ ५८ ॥ तेसमेतामहात्मानः कुरुवृष्ण्यंधकोत्तमाः ॥ विजह्रुरमरावासेनराःसुकृतिनोयथा ॥ ५९ ॥ तत्रतत्रमहानादैरुत्कृष्टतलनादितैः ॥ यथायोगंयथाप्रीतिविजह्रुःकुरुवृष्णयः ॥ ६० ॥ एवमुत्तमवीर्यास्तेविहृत्यदिवसान्बहून् ॥ पूजिताःकुरुभिर्जग्मुःपुनर्द्वारवतींप्रति ॥ ६१ ॥ रामंपुरस्कृत्यययुर्वृष्ण्यंधकमहारथाः ॥ रत्नान्यादायशुभ्राणि दत्तानिकुरुसत्तमैः ॥ ६२ ॥ वासुदेवस्तुपार्थेनतत्रैवसहभारत ॥ उवासनगरेरम्येशक्रप्रस्थेमहात्मना ॥ ६३ ॥ व्यचरद्यमुनातीरेमृगयांसमहायशाः ॥ मृ गान्विध्यन्वराहांश्चरेमेसार्द्धंकिरीटिना ॥ ६४ ॥ ततःसुभद्रासौभद्रंकेशवस्यप्रियास्वसा ॥ जयंतमिवपौलोमीख्यातिमंतमजीजनत् ॥ ६५ ॥ दीर्घबाहुंम होरस्कंवृषभाक्षमरिंदमं ॥ सुभद्रासुषुवेवीरमभिमन्युंनरर्षभं ॥ ६६ ॥ अभिश्चमन्युमांश्चैवततस्तमरिमर्दनं ॥ अभिमन्युमितिप्राहुरार्जुनिंपुरुषर्षभं ॥ ६७ ॥ ससात्वत्यामतिरथःसंबभूवधनंजयात् ॥ मखेनिर्मथनेनेवशमीगर्भाद्धुताशनः ॥ ६८ ॥

विद्धःसर्वतोविप्रकीर्णः महाधनोबहुमूल्यः ॥५७॥५८॥५९॥ तत्रेति तलस्तंत्रीनादःगायंतोवादयंतश्चविजह्रुरित्यर्थः ॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥ अभिइतिन्हस्वत्वमार्षं मन्युमान्क्रोधवा नुअतिशूरइत्यर्थः ॥ ६७ ॥ शमीगर्भात्शमीगर्भेजातादश्वत्थात् निर्मथनेनअधरारण्यांसंघर्षणेन अत्राश्वत्थवदर्जुनःतस्याद्धांवाएषआत्मनोयत्पत्नीतिश्रुतेरधःस्थार्द्धदेहरूपत्वादधरारणीवत्सुभद्राअग्निवद भिमन्युरितिसाम्यं ॥ ६८

निष्कान्सुवर्णमणिमालाः ॥६९॥७०॥ क्रियाःलालनपालनालंकरणादिकाः ॥७१॥ चतुष्पादमिति मंत्रमुक्तंपाणिमुक्तंमुक्तामुक्तंतथैवच अमुक्तंचधनुर्वेदेचतुष्पाच्छस्त्रमीरितं यस्यप्रयोगएवास्तिननूपसं हारस्तदाद्यं बाणादिद्वितीयं प्रयोगोपसंहाराभ्यांयुक्तंतृतीयं चतुर्थंमंत्रसाधितंध्वजादियद्दर्शनादेवशत्रवःपलायंते यद्वासूत्रशिक्षाप्रयोगरहस्यानीतिचत्वारोयंथपादाः दशविधंग्रंथार्थानुष्ठानंयथा आदान मथसंधानंमोक्षणंविनिवर्त्तनं स्थानंमुष्टिःप्रयोगश्चप्रायश्चित्तानिमंडलं रहस्यंचेतिदशधाधनुर्वेदांगमिष्यते आदानंबाणस्यनिषंगात् संधानंमौर्व्यायोगः मोक्षणंलक्ष्येनिपाननं विनिवर्त्तनंहीनशक्तौलक्ष्ये पातितस्यास्त्रस्यप्रत्यावर्त्तनं स्थानंमध्यंउपमध्यंवाधनुषोज्यायाश्चधारणेशरसंधानेच मुष्टिस्त्र्यंगुलिश्चतुरंगुलिर्वा प्रयोगस्तर्जनीमध्यमयोर्मध्यमांगुष्ठयोर्वामध्येनबाणसंयोजनं प्रायश्चित्तानिस्वनःपरतोवाप्रा

यस्मिन्जातेमहातेजाःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ अयुतंगाद्विजातिभ्यःप्रादान्निष्कांश्चभारत ॥ ६९ ॥ दयितोवासुदेवस्यबाल्यात्प्रभृतिचाभवत् ॥ पितॄणामिवसर्वेषांप्रजानामिवचंद्रमाः ॥ ७० ॥ जन्मप्रभृतिकृष्णश्चचक्रेतस्यक्रियाःशुभाः ॥ सचापिववृधेबालःशुक्लपक्षेयथाशशी ॥ ७१ ॥ चतुष्पादंदशविधंधनुर्वेदमरिंदमः ॥ अर्जुनाद्वेदवेदज्ञःसकलंदिव्यमानुषं ॥ ७२ ॥ विज्ञानेष्वपिचास्त्राणांसौष्ठवेचमहाबलः ॥ क्रियास्वपिचसर्वासुविशेषानभ्यशिक्षयत् ॥ ७३ ॥ आगमेचप्रयोगेचचक्रेतुल्यमिवात्मना ॥ तुतोषपुत्रंसौभद्रंप्रेक्षमाणोधनंजयः ॥ ७४ ॥ सर्वसंहननोपेतंसर्वलक्षणलक्षितं ॥ दुर्धर्षमृषभस्कंधंव्यात्ताननमिवोरगं ॥ ७५ ॥ सिंहदर्पंमहेष्वासंमत्तमातंगविक्रमं ॥ मेघदुंदुभिनिर्घोषंपूर्णचंद्रनिभाननं ॥ ७६ ॥ कृष्णस्यसदृशंशौर्येवीर्येरूपेतथाकृतौ ॥ ददर्शपुत्रंबीभत्सुर्मघवानिवतंयथा ॥ ७७ ॥ पांचाल्यपितुपंचभ्यःपतिभ्यःशुभलक्षणा ॥ लेभेपंचसुतान्वीरान्श्रेष्ठान्पंचाचलानिव ॥ ७८ ॥ युधिष्ठिरात्प्रतिविंध्यंसुतसोमंवृकोदरात् ॥ अर्जुनाच्छ्रुतकर्माणंशतानीकंचनाकुलिं ॥ ७९ ॥ सहदेवाच्छ्रुतसेनमेतान्पंचमहारथान् ॥ पांचालीसुषुवेवीरानादित्यानदितिर्यथा ॥ ८० ॥ शास्त्रतःप्रतिविंध्यंतमूचुर्विप्रायुधिष्ठिरं ॥ परप्रहरणज्ञानेप्रतिविंध्योभवत्वयं ॥ ८१ ॥

स्यप्राप्स्यमानस्यवाज्याघातशरघातादेरभिघातार्थास्तलत्राणप्रत्यस्त्रादिविधयः मंडलानिचक्रवत्भ्रमतारथेनभ्राम्यमाणस्यलक्षस्यवेधः रहस्यंशब्दादिवेधोयुगपदनेकेषुलक्ष्येषुशरपातइत्यादि दिव्यंब्रह्मास्त्रादि मानुषंखड्गादि ॥७२॥ अस्त्राणांअकालेप्रयोगानांविज्ञानेविशिष्टेज्ञाने सौष्ठवेअन्येषांप्रयोगपटुत्वे क्रियासुशारीरीषुउत्सर्पणप्रसर्पणादिषु विशेषान्आधिक्यानि अभितःसाकल्येनाशिक्षयदर्जुनःपुत्रं ॥ ७३ ॥ आगमेशास्त्रेप्रयोगेअनुष्ठाने॥७४॥ सर्वसंहननोपेतंसर्वैःसंहननैःपराभिभावकैर्गुणैरुपेतं ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ कृष्णस्येति नराणांमातुलकमइतिन्यायेनरेतःसेक्तुर्नित्यंकृष्णध्यायित्वेनवाकृष्णस्यसदृशं तंअर्जुनंयथामघवान् ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ परप्रहारणज्ञानेशत्रुकृतप्रहारवेदनायांविंध्यइवनिर्विज्ञानइतिप्रतिविंध्यः स्पष्टार्थमन्यत् ॥८१॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥८५॥८६॥८७॥८८॥८९॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२१ ॥ ॥ ७ ॥ इंद्रप्रस्थेवसंतस्तइति ॥ १ ॥ पुण्यानि लक्षणानिऊर्ध्वरेखादीनिगांभीर्यादीनिचकर्माणिआरंभकाणिक्रियमाणानिचयस्यतं ॥ २ ॥ समंपरस्परापीडया ॥ ३ ॥ तेषामिति यथात्रयाणाममात्यानांचतुर्थोराजाआराध्यत्वेनभाति यथावाधर्मा

सुतेसोमसहस्रेतुसोमार्कसमतेजसं ॥ सुतसोमंमहेष्वासंसुषुवेभीमसेनतः ॥ ८२ ॥ श्रुतंकर्ममहत्कृत्वानिवृत्तेनकिरीटिना ॥ जातःपुत्रस्तथेत्येवंश्रुतकर्मांततोऽभवत् ॥ ८३ ॥ शतानीकस्यराजर्षेःकौरव्यस्यमहात्मनः ॥ चक्रेपुत्रंसनामानंनकुलःकीर्त्तिवर्धनं ॥ ८४ ॥ ततस्त्वजीजनत्कृष्णानक्षत्रेवह्निदैवते ॥ सहदेवात्सुतंतस्माच्छ्रुतसेनेतियंविदुः ॥ ८५ ॥ एकवर्षांतरास्त्वेतेद्रौपदेयायशस्विनः ॥ अन्वजायंतराजेंद्रपरस्परहितैषिणः ॥ ८६ ॥ जातकर्माण्यानुपूर्व्याच्चूडोपनयनानिच ॥ चकारविधिवद्धौम्यस्तेषांभरतसत्तम ॥ ८७ ॥ कृत्वाचवेदाध्ययनंततःसुचरितव्रताः ॥ जगृहुःसर्वमिष्वस्त्रमर्जुनाद्दिव्यमानुषं ॥ ८८ ॥ दिव्यगर्भोपमैःपुत्रैर्व्यूढोरस्कैर्महारथैः ॥ अन्वितාराजशार्दूलपांडवामुदमाप्नुवन् ॥ ८९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिहरणाहरणपर्वणिएकविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचहरणाहरणपर्व ॥ अथखांडवदाहपर्व ॥ वैशंपायनउवाच इंद्रप्रस्थेवसंतस्तेजघ्नुरन्यान्नराधिपान् ॥ शासनाद्धृतराष्ट्रस्यराज्ञःशांतनवस्यच ॥ १ ॥ आश्रित्यधर्मराजानंसर्वलोकोऽवसत्सुखं ॥ पुण्यलक्षणकर्माणंस्वदेहमिवदेहिनः ॥ २ ॥ ससमंधर्मकामार्थान्सिषेवेभरतर्षभ ॥ त्रीनिवात्मसमान्बंधून्नीतिमानिवमानयन् ॥ ॥ ३ ॥ तेषांसमविभक्तानांक्षितौदेहवतामिव ॥ बभौधर्मार्थकामानांचतुर्थइवपार्थिवः ॥ ४ ॥ अध्येतारंपरंवेदान्प्रयोक्तारंमहाध्वरे ॥ रक्षितारंशुभाँल्लोकान्लेभिरेतंजनाधिपं ॥ ५ ॥ अधिष्ठानवतीलक्ष्मीःपरायणवतीमतिः ॥ वर्धमानोऽखिलोधर्मस्तेनासीत्पृथिवीक्षितां ॥ ६ ॥ भ्रातृभिःसहितोराजाचतुर्भिरधिकंबभौ ॥ प्रयुज्यमानैर्विततोवेदैरिवमहाध्वरः ॥ ७ ॥ तंतुधौम्यादयोविप्राःपरिवार्योपतस्थिरे ॥ बृहस्पतिसमामुख्याःप्रजापतिमिवामराः ॥ ८ ॥ धर्मराजेत्यतिप्रीत्यापूर्णचंद्रइवामले ॥ प्रजानांरेमिरेतुल्यंनेत्राणिहृदयानिच ॥ ९ ॥ नतुकेवलंदैवेनप्रजाभावेनरेमिरे ॥ यद्बभूवमनःकांतंकर्मणासचकारतत् ॥ १० ॥

र्थकामानांत्रयाणांचतुर्थोमोक्षस्वरूपआत्माआराध्यत्वेनभातितथैनंधर्मादयःस्वयमुपतिष्ठंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ परंअध्येतारंपरस्यब्रह्मणोधिगंतारं वेदान्वेदानां ब्रह्मकर्मनीतिनिष्ठमितिविशेषणत्रयार्थः ॥ ५ ॥ अधिष्ठानेति चलापिलक्ष्मीर्दृढास्पदाऽभूत् परायणंपराकाष्ठातद्वतीतांप्राप्तेत्यर्थः ॥ ६ ॥ महान्अथर्ववेदोक्ततत्तत्कर्मांगोपासनायुक्तः ऋग्यजुःसामसाध्योज्योतिष्टोमादिः ॥ ७ ॥ ८ ॥ तुल्यंयुगपत् तुल्यमित्यत्रश्रुत्येतिपाठेश्रुत्यानेत्राणिप्रीत्याहृदयानिचरेमिरेइत्यन्वयः ॥ ९ ॥ दैवेनदेवोराजातत्कर्मणापालनेननकेवलंरेमिरे अपितुभावेनभक्त्या तत्रहेतुः यदिति मनःकांतंमनोरमंप्रजानां ॥ १० ॥

कर्मणाप्रियकरत्वमुक्त्वावाङ्मनसाभ्यामपितदाहद्वाभ्यां नहीति असभ्यंदुःखदं अहितमितिपाठेपिसएवार्थः अप्रियंप्रीत्यनुत्पादकं भाषितंवचनं जज्ञेप्रादुर्बभूव ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ उष्णानिनिदाघदि

कर्मणाप्रियकरत्वमुक्त्वावाङ्मनसाभ्यामपितदाहद्वाभ्यां ... भाषितंचारुभाषस्यजज्ञेपार्थस्यधीमतः ॥ ११ ॥ सहिसर्वस्यलोकस्यहितमात्मनएवच ॥ चिकीर्षन्सुमहातेजा
नत्ययुक्तंनचासत्यंनासभ्यंनचवाऽप्रियं ॥ भाषितंचारुभाषस्यजज्ञेपार्थस्यधीमतः ॥ ११ ॥ सहिसर्वस्यलोकस्यहितमात्मनएवच ॥ चिकीर्षन्सुमहातेजा
रेमेभरतसत्तम ॥ १२ ॥ तथातुमुदिताःसर्वेपांडवाविगतज्वराः ॥ अवसन्पृथिवीपालांस्तापयंतःस्वतेजसा ॥ १३ ॥ ततःकतिपयाहस्यबीभत्सुःकृष्णमब्रवी
त् ॥ उष्णानिकृष्णवर्ततेगच्छावोयमुनांप्रति ॥ १४ ॥ सुहृज्जनवृतौतत्रविहृत्यमधुसूदन ॥ सायाह्नेपुनरेष्यावोरोचतांतेजनार्दन ॥ १५ ॥ वासुदेवउवाच
कुंतीमातर्ममाप्येतद्रोचतेयद्वयंजले ॥ सुहृज्जनवृताःपार्थविहरेमयथासुखं ॥ १६ ॥ वैशंपायनउवाच आमंत्र्यतौधर्मराजमनुज्ञाप्यचभारत ॥ ज
ग्मतुःपार्थगोविंदौसुहृज्जनवृतौततः ॥ १७ ॥ विहारदेशंसंप्राप्यनानाद्रुममनुत्तमं ॥ गृहैरुच्चावचैर्युक्तंपुरंदरपुरोपमं ॥ १८ ॥ भक्ष्यैर्भोज्यैश्चपेयैश्चरसव
द्भिर्महाधनैः ॥ माल्यैश्चविविधैर्गंधैर्युक्तंवार्ष्णेयपार्थयोः ॥ १९ ॥ विवेशांतःपुरंतूर्णंरत्नैरुच्चावचैःशुभैः ॥ यथोपजोषंसर्वश्चजनश्चिक्रीडभारत ॥ २० ॥ स्त्रि
यश्चविपुलश्रोण्यश्चारुपीनपयोधराः ॥ मदस्खलितगामिन्यश्चिक्रीडुर्वामलोचनाः ॥ २१ ॥ वनेकाश्चिज्जलेकाश्चित्काश्चिद्वेश्मसुचांगनाः ॥ यथादेशंयथा
प्रीतिचिक्रीडुःपार्थकृष्णयोः ॥ २२ ॥ द्रौपदीचसुभद्राचवासांस्याभरणानिच ॥ प्रायच्छतांमहाराजस्त्रीणांतेस्मम‌दोत्कटे ॥ २३ ॥ काश्चित्प्रहृष्टाननृतुश्चुक्रु
शुश्चतथापराः ॥ जहसुश्चपरानार्यःपपुश्चान्यावरासवं ॥ २४ ॥ रुरुधुश्चापरास्तत्रप्रजघ्नुश्चपरस्परं ॥ मंत्रयामासुरन्याश्चरहस्यानिपरस्परं ॥ २५ ॥ वेणुवी
णामृदंगानांमनोज्ञानांचसर्वशः ॥ शब्देनपूर्यतेहर्म्यंतद्वनंसुमहर्द्धिमत् ॥ २६ ॥ तस्मिंस्तदावर्तमानेकुरुदाशार्हनंदनौ ॥ समीपंजग्मतुःकंचिदुद्देशंसुमनो
हरं ॥ २७ ॥ तत्रगत्वामहात्मानौकृष्णौपरपुरंजयौ ॥ महार्हासनयोराजंस्ततस्तौसन्निषीदतुः ॥ २८ ॥ तत्रपूर्वव्यतीतानिविक्रांतानीतराणिच ॥ बहूनिकथ
यित्वातौरेमातेपार्थमाधवौ ॥ २९ ॥ तत्रोपविष्टौमुदितौनाकपृष्ठेऽश्विनाविव ॥ अभ्यागच्छत्तदाविप्रोवासुदेवधनंजयौ ॥ ३० ॥ बृहच्छालप्रतीकाशःप्रतप्त
कनकप्रभः ॥ हरिपिंगोज्वलश्मश्रुःप्रमाणायामतःसमः ॥ ३१ ॥ तरुणादित्यसंकाशश्चीरवासाजटाधरः ॥ पद्मपत्राननःपिंगस्तेजसाप्रज्वलन्निव ॥ ३२ ॥

गृहैःमध्येयमुनंनिर्मितैःक्रीडावाप्यादियुक्तैः ॥ १८ ॥ भक्ष्याद्यैर्युक्तंविहारस्थानंविवेशांतःपुरंकर्तृ रत्नैर्युक्तं ॥ १९ ॥
नानि ॥ १४ ॥ १५ ॥ कुंतीमातायस्येतिहेकुंतीमातर्हेऽर्जुन ॥ १६ ॥ १७ ॥ हरिपिंगःनीलपीताखिलांगःज्वलश्मश्रुः ज्वालावत्पीतश्मश्रुः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ उद्देशंप्रदेशं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

उपस्पृष्टंसमीपागतंउपलक्ष्य उत्पत्यआसनात्॥३३॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२२॥ ॥७॥ ॥७॥ सोब्रवीदिति ॥१॥ वांभिक्षेयुवांदातुं

उपस्पृष्टंतुतंकृष्णौभ्राजमानंद्विजोत्तमं ॥ अर्जुनोवासुदेवश्चतूर्णमुत्पत्यतस्थतुः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिखांडवदाहपर्वणिब्राह्मणरूप्य नलागमनेद्वाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२२॥ ॥७॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच सोब्रवीदर्जुनंचैववासुदेवंचसात्वतं॥ लोकप्रवी रौतिष्ठंतौखांडवस्यसमीपतः ॥ १ ॥ ब्राह्मणोवहुभोक्तास्मिभुंजेऽपरिमितंसदा ॥ भिक्षेवार्ष्णेयपार्थौवामेकांतृमिंप्रयच्छतं ॥ २ ॥ एवमुक्तौतमब्रूतांतत स्तौकृष्णपांडवौ॥ केनान्नेनभवांस्तृप्येत्तस्यान्नस्ययतावहे ॥ ३॥ एवमुक्तःसभगवानब्रवीत्तावुभौततः॥ भाषमाणौतदावीरौकिमन्नंक्रियतामिति॥४॥ ब्राह्मणउवाच नाहमन्नंवुभुक्षेवैपावकंमांनिवोधतं ॥ यदन्नमनुरूपंमेतद्युवांसंप्रयच्छतं ॥ ५ ॥ इदमिंद्रःसदादावंखांडवंपरिरक्षति ॥ नचशक्नोम्यहंद ग्धुंरक्ष्यमाणंमहात्मना॥६॥वसत्यत्रसखातस्यतक्षकःपन्नगःसदा॥ सगणस्तत्कृतेदावंपरिरक्षतिवज्रभृत्॥७॥तत्रभूतान्यनेकानिरक्षतेऽस्यप्रसंगतः॥तंदि धक्षुर्नशक्नोमिदग्धुंशक्रस्यतेजसा ॥ ८ ॥ समांप्रज्वलितंदृष्ट्वामेघांभोभिःप्रवर्षति ॥ ततोदग्धुंनशक्नोमिदिधक्षुर्दावमीप्सितं ॥ ९ ॥ सयुवाभ्यांसहाया भ्यामस्त्रविद्भ्यांसमागतः ॥ दहेयंखांडवंदावमेतदन्नंवृतंमया ॥ १० ॥ युवांह्युदकधारास्ताभूतानिचसमंततः ॥ उत्तमास्त्रविदौसम्यक्सर्वतोवारयिष्यथः ॥ ११ ॥ जनमेजयउवाच किमर्थंभगवानग्निःखांडवंदग्धुमिच्छति ॥ रक्ष्यमाणंमहेंद्रेणनानासत्वसमायुतं ॥ १२ ॥ नह्येतत्कारणंब्रह्मन्नल्पंसंप्रति भातिमे ॥ यद्ददाहसुसंक्रुद्धःखांडवंहव्यवाहनः ॥ १३ ॥ एतद्विस्तरशोब्रह्मन्श्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ खांडवस्यपुरादाहोयथासमभवन्मुने ॥ १४॥ वैशं पायनउवाच शृणुमेब्रुवतोराजन्सर्वमेतद्यथातथं ॥ यन्निमित्तंददाहाग्निःखांडवंपृथिवीपते ॥ १५ ॥ हंतते कथयिष्यामिपौराणीमृषिसंस्तुतां ॥ कथामि मांनरश्रेष्ठखांडवस्यविनाशिनीं ॥ १६ ॥ पौराणःश्रूयतेराजन्राजाहरिहयोपमः ॥ श्वेतकिर्नामविख्यातोवलविक्रमसंयुतः ॥ १७॥ यज्वादानपतिर्धीमा न्यथानान्योस्तिकश्चन ॥ ईजेचसमहायज्ञैःक्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः॥१८॥ तस्यनान्याऽभवद्बुद्धिर्दिवसेदिवसेनृप॥सत्रेक्रियासमारंभेदानेषुविविधेषुच॥१९॥

समर्थौप्रार्थये ॥ २ ॥ तस्यान्नस्यदाने ॥ ३ ॥ क्रियतामितिभाषमाणौतौप्रतिअब्रवीदित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ भूतानिवहिर्निर्गंतुकामानि ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ महायज्ञैःपंचभिर्देवयज्ञादिभिःस्मार्तैः क्रतुभिःश्रौतैर्ज्योतिष्टोमादिभिः महासत्रैरितिपाठसत्रमन्नदानंलोकप्रसिद्धेः ॥ १८ ॥ सत्रेयज्ञे ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ बुद्धिमोहंबुद्धिवैकल्यं त्वरासंभावितःत्वरावशः

॥ २० ॥ कालेनमहताखिन्नास्तत्यजुस्तेनराधिपं ॥ ततःप्रचोदया
ऋत्विग्भिःसहितोधीमानेवमीजेसभूमिपः ॥ ततस्तुऋत्विजश्चास्यधूमव्याकुललोचनाः ॥ २० ॥ कालेनमहताखिन्नास्तत्यजुस्तेनराधिपं ॥ ततःप्रचोदया
मासऋत्विजस्तान्महीपतिः ॥ २१ ॥ चक्षुर्विकलतांप्राप्तानप्रपेदुश्चतेक्रतुं ॥ ततस्तेषामनुमतेतद्विप्रैस्तुनराधिपः ॥ २२ ॥ सत्रंसमापयामासऋत्विग्भिर
परैःसह ॥ तस्यैवंवर्त्तमानस्यकदाचित्कालपर्यये ॥ २३ ॥ सत्रमाहर्त्तुकामस्यसंवत्सरशतंकिल ॥ ऋत्विजोनाभ्यपद्यंतसमाहर्त्तुंमहात्मनः ॥ २४ ॥ सचरा
जाऽकरोद्यत्नंमहांतंससुहृज्जनः ॥ प्रणिपातेनसांत्वेनदानेनचमहायशाः ॥ २५ ॥ ऋत्विजोऽनुनयामासभूयोभूयस्त्वतंद्रितः ॥ तेचास्यतमभिप्रायंनचक्रु
रमितौजसः ॥ २६ ॥ सचाश्रमस्थान्राजर्षिस्तानुवाचरुषाऽन्वितः ॥ यद्यहंपतितोविप्राःशुश्रूषायांनचस्थितः ॥ २७ ॥ आशुत्याज्योऽस्मियुष्माभिर्ब्राह्मणै
श्चजुगुप्सितः ॥ तन्नार्हथक्रतुश्रद्धांव्याघातयितुमद्यतां ॥ २८ ॥ अस्थानेवापरित्यागंकर्तुंमेद्विजसत्तमाः ॥ प्रपन्नएववोविप्राःप्रसादंकर्त्तुमर्हथ ॥ २९ ॥
सांत्वदानादिभिर्वाक्यैस्तत्त्वतःकार्यवत्तया ॥ प्रसादयित्वावक्ष्यामियन्नःकार्यंद्विजोत्तमाः ॥ ३० ॥ अथवाहंपरित्यक्तोभवद्भिर्द्वेषकारणात् ॥ ऋत्विजोऽ
न्यान्गमिष्यामियाजनार्थंद्विजोत्तमाः ॥ ३१ ॥ एतावदुक्त्वावचनंविरराससपार्थिवः ॥ यदानशेकूराजानंयाजनार्थंपरंतप ॥ ३२ ॥ ततस्तेयाजकाःक्रुद्धास्तमू
चुर्नृपसत्तमं ॥ तवकर्माण्यजस्रंवैवर्त्तंतेपार्थिवोत्तम ॥ ३३ ॥ ततोवयंपरिश्रांताःसततंकर्मवाहिनः ॥ श्रमादस्मात्परिश्रांतान्सत्वंनस्त्यक्तुमर्हसि ॥ ३४ ॥
बुद्धिमोहंसमास्थायत्वरासंभावितोऽनघ ॥ गच्छरुद्रसकाशंत्वंसहित्वांयाजयिष्यति ॥ ३५ ॥ साधिक्षेपंवचःश्रुत्वासंक्रुद्धःश्वेतकिर्नृपः ॥ कैलासंपर्वतंग
त्वातपउग्रंसमास्थितः ॥ ३६ ॥ आराधयन्महादेवंनियतःसंशितव्रतः ॥ उपवासपरोराजन्दीर्घकालमतिष्ठत ॥ ३७ ॥ कदाचिद्द्वादशेकालेकदाचिदपिषोड
शे ॥ आहारमकरोद्राजामूलानिचफलानिच ॥ ३८ ॥ ऊर्ध्वबाहुस्त्वनिमिषस्तिष्ठन्स्थाणुरिवाचलः ॥ षण्मासानभवद्राजाश्वेतकिःसुसमाहितः ॥ ३९ ॥
तंतथानृपशार्दूलंतप्यमानंमहत्तपः ॥ शंकरःपरमप्रीत्यादर्शयामासभारत ॥ ४० ॥ उवाचचैनंभगवान्स्निग्धगंभीरयागिरा ॥ प्रीतोऽस्मिनरशार्दूलतपसा
तेपरंतप ॥ ४१ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेयंत्वमिच्छसिपार्थिव ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंरुद्रस्यामिततेजसः ॥ ४२ ॥ प्रणिपत्यमहात्मानंराजर्षिःप्रत्यभाषत ॥ यदिमे
भगवान्प्रीतःसर्वलोकनमस्कृतः ॥ ४३ ॥ स्वयंमांदेवदेवेशयाजयस्वसुरेश्वर ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंराज्ञातेनप्रभाषितं ॥ ४४ ॥

अस्मदीयश्रमाज्ञानादित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

याजनंप्रतियाजनंउद्दिश्यत्वयाचसुमहत्तपस्तप्तं एतद्याजनंअस्माकंविषयेनवर्ततेइतिसंबंधः वयंतुनयाजनेधिकारिणइत्यर्थः ॥४५॥ सततंत्वाज्यधाराभिः अच्छिन्नयाआज्यधारया बहुत्वमवयवाभिप्रायं

उवाचभगवान्प्रीतःस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ नास्माकमेतद्विषयेवर्ततेयाजनंप्रति ॥ ४५ ॥ त्वयाचसुमहत्तप्तंतपोराजन्वरार्थिना ॥ याजयिष्यामिराजंस्त्वां समयेनपरंतप ॥ ४६ ॥ रुद्रउवाच समाद्वादशराजेंद्रब्रह्मचारीसमाहितः ॥ सततंत्वाज्यधाराभिर्यदितर्पयसेऽनलं ॥ ४७ ॥ कामंप्रार्थयसेयत्वंमत्तःप्राप्स्यसितंनृप ॥ एवमुक्तश्चरुद्रेणश्वेतकिर्मनुजाधिपः ॥ ४८ ॥ तथाचकारतत्सर्वंयथोक्तंशूलपाणिना ॥ पूर्णेतुद्वादशेवर्षेपुनरायान्महेश्वरः ॥ ४९ ॥ दृष्ट्वैवचसराजानंशंकरोलोकभावनः ॥ उवाचपरमप्रीतःश्वेतकिंनृपसत्तमं ॥ ५० ॥ तोषितोऽहंनृपश्रेष्ठत्वयेहाद्येनकर्मणा ॥ याजनंब्राह्मणानांतुविधिदृष्टंपरंतप ॥ ॥ ५१ ॥ अतोऽहंत्वांस्वयंनाद्ययाजयामिपरंतप ॥ ममांशस्तुक्षितितलेमहाभागोद्विजोत्तमः ॥ ५२ ॥ दुर्वासाइतिविख्यातःसहित्वांयाजयिष्यति ॥ मन्नियोगान्महातेजाःसंभाराःसंभ्रियंतुते ॥ ५३ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंरुद्रेणसमुदाहृतं ॥ स्वपुरंपुनरागम्यसंभारान्पुनरार्जयत् ॥ ५४ ॥ ततःसंभृतसंभारोभूयोरुद्रमुपागमत् ॥ संभृताममसंभाराःसर्वोपकरणानिच ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवश्वोमेदीक्षाभवेदिति ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंतस्यराज्ञोमहात्मनः ॥ ५६ ॥ दुर्वाससंसमाहूयरुद्रोवचनमब्रवीत् ॥ एषराजामहाभागःश्वेतकिर्द्विजसत्तम ॥ ५७ ॥ एनंयाजयविप्रेंद्रमन्नियोगेनभूमिपं ॥ बाढमित्येववचनंरुद्रंत्वृषिरुवाचह ॥ ५८ ॥ ततःसत्रंसमभवत्तस्यराज्ञोमहात्मनः ॥ यथाविधियथाकालंयथोक्तंबहुदक्षिणं ॥ ५९ ॥ तस्मिन्परिसमाप्तेतुराज्ञःसत्रेमहात्मनः ॥ दुर्वाससाऽभ्यनुज्ञाताविप्रतस्थुःस्मयाजकाः ॥ ६० ॥ येतत्रदीक्षिताःसर्वेसदस्याश्चमहौजसः ॥ सोऽपिराजन्महाभागःस्वपुरंप्राविशत्तदा ॥ ६१ ॥ पूज्यमानोमहाभागैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ वंदिभिःस्तूयमानश्चनागरैश्चाभिनंदितः ॥ ६२ ॥ एवंवृत्तःसराजर्षिःश्वेतकिर्नृपसत्तमः ॥ कालेनमहताचापिययौस्वर्गमभिष्टुतः ॥ ६३ ॥ ऋत्विग्भिःसहितःसर्वैःसदस्यैश्चसमन्वितः ॥ तस्यसत्रेपपौवन्हिर्हविर्द्वादशवत्सरान् ॥ ६४ ॥ सततंचाज्यधाराभिरैकात्म्येतत्रकर्मणि ॥ हविषाचततोवन्हिःपरांतृप्तिमगच्छत ॥ ६५ ॥ नचैच्छत्पुनरादातुंहविरन्यस्यकस्यचित् ॥ पांडुवर्णोविवर्णश्चनयथावत्प्रकाशते ॥ ६६ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ आद्येनअनादिवेदबोधितेन विधिदृष्टंब्राह्मणानामिदंहविरितिचतुर्धाकरणमंत्रलिंगानुमितविधिदृष्टं ॥ ५१ ॥ अतइति स्वयंयज्ञभोक्ताभूत्वाऋत्विङ्मानभंगभयात्स्वयंनयाजयामीत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ दीक्षिताःकर्मसुनिष्णाताः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

प्रतिगृह्यपूजादिनास्वायत्तीकृत्य ॥ ३॥४॥५॥६॥ महामात्रंअतिप्रमाणं समृद्धंप्रधानंवा ॥७॥८॥९॥ राजतैःरजतवर्णैः ॥ १०॥११॥ भानुमंतंदीप्तिमंतं भौमनोविश्वकर्मा ॥१२॥१३ ॥ शक्रायुधसमौदे हवासश्छविभ्यांनीलपिशंगवर्णौ॥१४॥ तापनीयासौवर्णी सिंहशार्दूलवत्भयंकरःकेतनःकायोयस्यसः केतनंलांछनेकायेइतिविश्वः॥१५॥१६॥ नादेनयेषां ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ज्ययामौर्व्या॥२१॥

तमब्रवीद्धूमकेतुःप्रतिगृह्यजलेश्वरं ॥ चतुर्थंलोकपालानांदेवदेवंसनातनं ॥ ३ ॥ सोमेनराज्ञायद्दत्तंधनुश्चैवेषुधीचते ॥ तत्प्रयच्छोभयंशीघ्रंरथंचकपिलक्षणं ॥ ४ ॥ कार्यंचसुमहत्पार्थोगांडीवेनकरिष्यति ॥ चक्रेणवासुदेवश्चतन्ममाद्यप्रदीयतां ॥ ५ ॥ ददानीत्येववरुणःपावकंप्रत्यभाषत ॥ तदद्भुतंमहावीर्यंयशःकीर्तिविवर्धनं ॥ ६ ॥ सर्वशस्त्रैरनाधृष्यंसर्वशस्त्रप्रमाथिच ॥ सर्वायुधमहामात्रंपरसैन्यप्रधर्षणं ॥ ७॥ एकंशतसहस्रेणसंमितंराष्ट्रवर्धनं ॥चित्रमुच्चावचैर्वर्णैःशोभितंश्लक्ष्णमव्रणं ॥ ८ ॥ देवदानवगंधर्वैःपूजितंशाश्वतीःसमाः ॥ प्रादाच्चैवधनूरत्नमक्षय्यौचमहेषुधी ॥९॥ रथंचदिव्याश्वयुजंकपिप्रवरकेतनं ॥ उपेतंराजतैरश्वैर्गांधर्वैर्हेममालिभिः ॥ १० ॥ पांडुराभ्रप्रतीकाशैर्मनोवायुसमैर्जवे ॥ सर्वोपकरणैर्युक्तमजय्यंदेवदानवैः ॥ ११ ॥ भानुमंतंमहाघोषंसर्वरत्नमनोरमं ॥ ससर्जयंसुतपसाभौमनोभुवनप्रभुः॥१२॥प्रजापतिरनिर्देश्यंयस्यरूपंरवेरिव ॥ यंस्मसोमःसमारुह्यदानवानजयत्प्रभुः॥१३॥नवमेघप्रतीकाशंज्वलंतमिवचश्रिया ॥ आश्रितौतंरथश्रेष्ठंशक्रायुधसमावुभौ ॥ १४ ॥ तापनीयासुरुचिराध्वजयष्टिरनुत्तमा ॥ तस्यांतुवानरोदिव्यःसिंहशार्दूलकेतनः ॥ १५ ॥ दिधक्षन्निवतत्रस्मसंस्थितोमूर्ध्न्यशोभत ॥ ध्वजेभूतानितत्रासन्विविधानिमहांतिच ॥ १६ ॥ नादेनरिपुसैन्यानांयेषांसंज्ञाप्रणश्यति ॥ सतंनानापताकाभिःशोभितंरथसत्तमं॥१७॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यदैवतेभ्यःप्रणम्यच ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीबद्धगोधांगुलित्रकः॥१८॥ आरुरोहतदापार्थोविमानंसुकृतीयथा ॥ तच्चदिव्यंधनुःश्रेष्ठंब्रह्मणानिर्मितंपुरा ॥ १९ ॥ गांडीवमुपसंगृह्यबभूवमुदितोऽर्जुनः ॥ हुताशनंपुरस्कृत्यततस्तदपिवीर्यवान् ॥२०॥ जग्राहबलमास्थायज्ययाचयुयुजेधनुः ॥ मौर्व्यांतुयोज्यमानायांबलिनापांडवेनह ॥ २१ ॥ येऽशृण्वन्कूजितंतत्रतेषांवैव्यथितंमनः ॥ लब्ध्वारथंधनुश्चैवतथाक्षय्येमहेषुधी ॥ २२ ॥ बभूवकल्यःकौंतेयःप्रहृष्टःसाह्यकर्मणि ॥ वज्रनाभंततश्चक्रंददौकृष्णायपावकः ॥ २३ ॥ आग्नेयमस्त्रंदयितंसचकल्योऽभवत्तदा ॥ अब्रवीत्पावकश्चैवमेतेनमधुसूदन ॥ २४ ॥

॥ २२ ॥ कल्यःसमर्थःसाह्यकर्मणिसाहाय्यके वज्रंवरत्रासानाभौयस्यतत् सूत्रबद्धशकुनिवत्पुनःप्रयोक्तुर्हस्तमायातीत्यर्थः वज्रंत्रपुवरत्रयोरितिमेदिनी ॥ २३ ॥ अतएवाग्नेयंअस्त्रंपिवास्त्रं ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ तदेवाह क्षिप्रंक्षिप्रमिति ॥ २७ ॥२८॥२९॥ युयुत्सतायोद्धुमिच्छता ॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥सप्तार्चिः कालीकरालीप्रभृतिसप्तजिह्वावान् ॥३५॥३६॥दह्यतः दह्यमानस्य ॥ ३७॥

अमानुषानपिरणेजेष्यसित्वमसंशयं ॥ अनेनतुमनुष्याणांदेवानामपिचाहवे ॥२५॥ रक्षःपिशाचदैत्यानांनागानांचाधिकस्तथा ॥ भविष्यसिनसंदेहःप्रवरोऽपिनिबर्हणे ॥ २६ ॥ क्षिप्रंक्षिप्रंरणेचैतत्त्वयामाधवशत्रुषु ॥ हत्वाऽप्रतिहतंसंख्येपाणिमेष्यतितेपुनः ॥ २७ ॥ वरुणश्चददौतस्मैगदामशनिनिःस्वनां ॥ दैत्यांतकरणींघोरांनाम्नाकौमोदकींप्रभुः ॥ २८ ॥ ततःपावकमब्रूतांप्रहृष्टावर्जुनाच्युतौ ॥ कृतास्त्रौशस्त्रसंपन्नौरथिनौध्वजिनावपि ॥ २९ ॥ कल्यौस्वोभगवन्योद्धुमपिसर्वैःसुरासुरैः ॥ किंपुनर्वज्रिणैकेनपन्नगार्थेयुयुत्सता ॥ ३० ॥ अर्जुनउवाच चक्रपाणिर्हृषीकेशोविचरन्युधिवीर्यवान् ॥ चक्रेणभस्मसात्सर्वंविसृष्टेनतुवीर्यवान् ॥ त्रिषुलोकेषुतन्नास्तियन्नकुर्याज्जनार्दनः ॥ ३१ ॥ गांडीवंधनुरादायतथाक्षय्येमहेषुधी ॥ अहमप्युत्सहेलोकान्विजेतुंयुधिपावक ॥ ३२ ॥ सर्वतःपरिवार्यैवंदावमेतंमहाप्रभो ॥ कामंसंप्रज्वलाद्यैवकल्यौस्वःसाह्यकर्मणि ॥ ३३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तःसभगवान्दाशार्हेणार्जुनेनच ॥ तैजसंरूपमास्थायदावंदग्धुंप्रचक्रमे ॥ ३४ ॥ सर्वतःपरिवार्याथसप्तार्चिर्ज्वलनस्तथा ॥ ददाहखांडवंदावंयुगांतमिवदर्शयन् ॥ ३५ ॥ प्रतिगृह्यसमाविश्यतद्वनंभरतर्षभ ॥ मेघस्तनिततनिर्घोषःसर्वभूतान्यकंपयत् ॥ ३६ ॥ दह्यतस्तस्यचबभौरूपंदावस्यभारत ॥ मेरोरिवनगेंद्रस्यकीर्णस्यांशुमतोंऽशुभिः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीम० आदिप० खांडवदाहप० गांडीवादिदानेपंचविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२५॥ ॥७॥ वैशंपायनउवाच तौरथाभ्यांरथश्रेष्ठौदावस्योभयतःस्थितौ ॥ दिक्षुसर्वासुभूतानांचक्रातेकदनंमहत् ॥ १ ॥ यत्रयत्रचदृश्यंतप्राणिनःखांडवालयाः ॥ पलायंतःप्रवीरौतौतत्रतत्राभ्यधावतां ॥२॥ छिद्रंनस्मप्रपश्यंतिरथयोराशुचारिणोः ॥ आविद्धावेवदृश्येतेरथिनौतौरथोत्तमौ ॥ ३ ॥ खांडवेदह्यमानेतुभूताःशतसहस्रशः ॥ उत्पेतुर्भैरवान्नादान्विनदंतःसमंततः ॥ ४ ॥ दग्धैकदेशाबहवोनिष्टप्ताश्चतथापरे ॥ स्फुटिताक्षाविशीर्णाश्चविप्लुताश्चतथापरे ॥ ५ ॥ समालिंग्यसुतानन्येपितॄन्भ्रातॄनथापरे ॥ त्यक्तुंनशेकुःस्नेहेनतत्रैवनिधनंगताः ॥ ६ ॥ संदष्टदशनाश्चान्येसमुत्पेतुरनेकशः ॥ ततस्तेऽतीवघूर्णंतःपुनरग्नौप्रपेदिरे ॥ ७ ॥

इतिआदिप० नै० भा० भा० पंचविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२५॥ ॥७॥ तौरथाभ्यामिति आश्रितौनंरथश्रेष्ठमितिद्वयोरेकरथस्थत्वंप्रागुक्तंतच्छोभामात्रंभाव्युपयोगसूचनार्थं इहतुपृथक्पृथक्स्थावेवेतिज्ञेयं ॥ १ ॥ २ ॥ आविद्धावेव अलातचक्रवद्भ्रामितावेव ॥ ३ ॥ ४ ॥ निष्टप्ताअतितप्ताः विशीर्णाःकर्कटीफलवद्विदीर्णाः विप्लुताःभयाद्विद्रुताः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अक्षःरथचक्रद्वयसंधानकाष्ठंतत्प्रमाणाअक्षमात्राः ॥ १९ ॥
॥८॥९॥शरीरैर्दीप्तैर्लौहप्रतिमावद्दल्यंततमैः ॥१०॥वसुरेतसिवह्नौ ॥११॥१२॥ मथ्यतःमथ्यमानस्य ॥१३॥१४॥१५॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥

॥८॥ जलाशयेषुतप्तेषुक्काथ्यमानेषुवह्निना ॥गतसत्वाःस्मदृश्यंतेकूर्ममत्स्याः दग्धपक्षाक्षिचरणाविचेष्टंतोमहीतले ॥ तत्रतत्रस्मदृश्यंतेविनश्यंतःशरीरिणः॥८॥ कांश्चिदुत्पततःपार्थःशरैःसंछिद्यखंडशः ॥ पातयामास समंततः ॥ ९ ॥ शरीरैरपरेदीप्तैर्देहवंतइवाग्नयः ॥ अदृश्यंतवनेतत्रप्राणिनःप्राणिसंक्षये ॥ १० ॥ शरैरभ्याहतानांचसंघशःस्मवनौ विहगान्प्रदीप्तेवसुरेतसि ॥ ११ ॥ तेशराचितसर्वांगानिनदंतोमहारवान्॥ ऊर्ध्वमुत्पत्यवेगेननिपेतुःखांडवेपुनः ॥१२॥ वह्नेश्चापिप्रदीप्तस्यखमुत्पेतुर्महार्चिषः॥ जनयामासुरुद्वेगंसुमहांतंदिवौकसां ॥ १४॥ तेनार्चिषासु कसां ॥ विरावःशुश्रुवेघोरःसमुद्रस्येवमथ्यतः॥ १३ ॥ शतक्रतुंसहस्राक्षंदेवेशमसुरार्दनं ॥ १५ ॥ देवाऊचुः किंन्विमेमानवाःसर्वे संतप्तादेवाःसर्षिपुरोगमाः ॥ ततोजग्मुर्महात्मानःसर्वएवदिवौकसः ॥ दह्यंतेचित्रभानुना॥ कच्चिन्नसंक्षयःप्राप्तोलोकानाममरेश्वर ॥ १६ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वावृत्रहातेभ्यःस्वयमेवान्ववेक्ष्यच ॥ खांडवस्यवि मोक्षार्थंप्रययौहरिवाहनः ॥ १७॥ महतारथवृंदेननानारूपेणवासवः॥ आकाशंसमवाकीर्यप्रववर्षसुरेश्वरः ॥१८॥ ततोऽक्षमात्राव्यसृजन्धाराःशतसह स्रशः॥ चोदितादेवराजेनजलदाःखांडवंप्रति॥१९॥असंप्राप्तास्तुताधारास्तेजसाजातवेदसः॥खएवसमशुष्यंतनकाश्चित्पावकंगताः ॥ २० ॥ततोनमुचि हाक्रुद्धोभृशमर्चिष्मतस्तदा॥ पुनरेवमहामेघैरंभांसिव्यसृजद्वहु ॥ २१॥ अर्चिर्धाराभिसंबद्धंधूमविद्युत्समाकुलं॥बभूवतद्वनंघोरंस्तनयित्नुसमाकुलं॥ २२॥ इतिश्रीम० आदिप० खांडवदाहप० इंद्रक्रोधेषड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २२६॥ ॥ ६॥ वैशंपायनउवाच तस्याथवर्षतोवारिपांडवःप्रत्यवा रयत्॥ शरवर्षेणबीभत्सुरुत्तमास्त्राणिदर्शयन्॥१॥खांडवंचवनंसर्वंपांडवोबहुभिःशरैः॥ प्राच्छादयदमेयात्मानीहारेणेवचंद्रमाः॥ २॥ नचस्मकिंचिच्छ क्नोतिभूतंनिश्चरितुंततः॥ संछाद्यमानेखेबाणैरस्यतासव्यसाचिना ॥३॥ तक्षकस्तुनतत्रासीन्नागराजोमहाबलः॥ दह्यमानेवनेतस्मिन्कुरुक्षेत्रंगतोहिसः ॥ ४ ॥ अश्वसेनोऽभवत्तत्रतक्षकस्यसुतोबली॥सयत्नमकरोत्तीव्रंमोक्षार्थंजातवेदसः॥५॥ नशशाकसनिर्गंतुंनिरुद्धोर्जुनपत्रिभिः॥ मोक्षयामासतंमाता निगीर्यभुजगात्मजा ॥ ६ ॥तस्यपूर्वंशिरोग्रस्तंपुच्छमस्यनिगीर्यते ॥ निगीर्यमाणासाक्रामत्सुतंनागीमुमुक्षया ॥ ७॥

॥२०॥२१॥२२॥ इतिआदिप०नै०भा०भा०षड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२२६॥ ॥७॥ तस्याथेति॥ १॥२॥३॥४॥५॥६॥ निगीर्यतेयावताकालेनतावतैवनिगीर्यमाणाअर्जुनेनहन्यमानासती आक्रामत्क्रांतवतीखमितिशेषः मुमुक्षयामोचनेच्छया ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अप्रतिष्ठोनिराश्रयःअसंततिर्वा ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ निष्प्रतीकारंबलवदाश्रयात्भाविग्लानिहीनंत्दृष्टंहर्षोयस्यसः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अयःकणान्लोहगुलिकाःपिबतीतितथाविधंआग्नेयौषधबलेनगर्भसंभृतालोहगुलिकास्तारकाइवविकीर्यंतेयेनतद्यंत्रमयःकणपंलोहमयं तथाचक्राश्मसंज्ञंयस्यभ्रमिबलेनमहां

तस्याःशरेणतीक्ष्णेनपृथुधारेणपांडवः ॥ शिरश्चिच्छेदगच्छंत्यास्तामपश्यच्छचीपतिः ॥ ८ ॥ तंमुमोचयिषुर्वज्रीवातवर्षेणपांडवं ॥ मोहयामासतत्कालम श्वसेनस्त्वमुच्यत ॥ ९ ॥ तांचमायांतदादृष्ट्वाघोरांनागेनवंचितः ॥ द्विधात्रिधाचखगतान्प्राणिनःपांडवोच्छिनत् ॥ १० ॥ शशापतंचसंक्रुद्धोबीभत्सुर्जि ह्मगामिनं ॥ पावकोवासुदेवश्चाप्यप्रतिष्ठोभविष्यसि ॥ ११ ॥ ततोजिष्णुःसहस्राक्षंखंवितत्याशुगैःशरैः ॥ योधयामाससंक्रुद्धोवंचनांतामनुस्मरन् ॥ १२ ॥ देवराजोऽपितंदृष्ट्वासंरब्धंसमरेर्जुनं ॥ स्वमस्त्रमसृजत्तीव्रंछादयित्वाऽखिलंनभः ॥ १३ ॥ ततोवायुर्महाघोषःक्षोभयन्सर्वसागरान् ॥ वियत्स्थोज नयन्मेघान्जलधारासमाकुलान् ॥ १४ ॥ ततोऽशनिमुचोघोरांस्तडित्स्तनितनिःस्वनान् ॥ तद्विघातार्थमसृजदर्जुनोप्यस्त्रमुत्तमं ॥ १५ ॥ वायव्यमभिमंत्र्या थप्रतिपत्तिविशारदः ॥ तेनेंद्राशनिमेघानांवीर्यौजस्तद्विनाशितं ॥ १६ ॥ जलधाराश्चताःशोषंजग्मुर्नेशुश्चविद्युतः ॥ क्षणेनचाभवद्व्योमसंप्रशांतरजस्तमः ॥ १७ ॥ सुखशीतानिलवहंप्रकृतिस्थार्कमंडलं ॥ निष्प्रतीकारहृष्टश्चहुतभुग्विविधाकृतिः ॥ १८ ॥ सिच्यमानोवसौघैस्तैःप्राणिनांदेहनिःसृतैः ॥ प्रजज्वा लाथसोऽर्चिष्मान्स्वनादैःपूरयन्जगत् ॥ १९ ॥ कृष्णाभ्यांरक्षितंदृष्ट्वातंचदावमहंकृताः ॥ खमुत्पेतुर्महाराजसुपर्णाद्याःपतत्रिणः ॥ २० ॥ गरुत्मान्वज्रस दृशैःपक्षतुंडनखैस्तथा ॥ प्रहर्तुकामोन्यपतदाकाशात्कृष्णपांडवौ ॥ २१ ॥ तथैवोरगसंघाताःपांडवस्यसमीपतः ॥ उत्सृजंतोविषंघोरंनिपेतुर्ज्वलिताननाः ॥ २२ ॥ तांश्चकर्तशरैःपार्थःसरोषाग्निसमुक्षितैः ॥ विविशुश्चापितंदीप्तंदेहाभावायपावकं ॥ २३ ॥ ततोऽसुराःसगंधर्वायक्षराक्षसपन्नगाः ॥ उत्पेतुर्नादम तुलमुत्स्रजंतोरणार्थिनः ॥ २४ ॥ अयःकणपचक्राश्मभुशुंड्युद्यतबाहवः ॥ कृष्णपार्थौजिघांसंतःक्रोधसंमूर्छितौजसः ॥ २५ ॥ तेषामतिव्याहरतांशस्त्रव र्षप्रमुंचतां ॥ प्रममाथोत्तमांगानिबीभत्सुर्निशितैःशरैः ॥ २६ ॥

तोपिपाषाणाअतिदूरेक्षिप्यंतेतत्काष्ठमयंयंत्रं भुशुंडीचर्मरज्जुमयंयंत्रंपाषाणक्षेपणमेव तैःउद्यताःबाहवोयेषांतेअसुरादयःअयःकणपचक्राश्मभुशुंड्युद्यतबाहवः क्रोधसंमूर्च्छितौजसःक्रोधेनसंवर्द्धिततेजसः ॥
॥ २५ ॥ अतिव्याहरतांकत्थमानानां ॥ २६ ॥

॥ २७॥ यथाचक्रवेगेनजलावर्त्तप्रवाहेणईरितास्तृणादयोवेलांप्राप्यविष्ठितत्वंस्तब्धत्वंप्राप्य तिष्ठंति एवंचक्रवेगेनअस्त्रबलजवेनईरिताअसुरायाःकृष्णार्जुनौप्राप्यव्यतिष्ठन्नित्यर्थः चक्रःकोकेइत्युपक्रम्यकुंभकारोपकरणास्त्रयोः जलावर्त्तेपीतिमेदिनी॥२८॥२९॥३०॥३१॥ गदांचैवेत्यत्रशिबिकामितिपाठेशिबिकागदेतिप्राञ्चः शिबिकामितिसानुस्वारपाठेतुतत्सदृशमीषद्वक्रमायुधमितितुतत्त्वं तच्चद्रविडकैवर्त्तेषु

कृष्णश्चसुमहातेजाश्चक्रेणारिविनाशनः ॥ दैत्यदानवसंघानांचकारकदनंमहत् ॥ २७॥ अथापरेशरैर्विद्धाश्चक्रवेगेरितास्तथा ॥ वेलामिवसमासाद्यव्यतिष्ठन्नमितौजसः॥२८॥ततःशक्रोऽतिसंक्रुद्धस्त्रिदशानांमहेश्वरः॥ पांडुरंगजमास्थायतावुभौसमुपाद्रवत्॥२९॥ वेगेनाशनिमादायवज्रमस्त्रंचसोऽसृजत्॥ हतावेतांवितिप्राहसुरानसुरसूदनः॥३०॥ ततःसमुद्यतांदृष्ट्वादेवेंद्रेणमहाशनिं॥ जगृहुःसर्वशस्त्राणिस्वानिस्वानिसुरास्तथा॥३१॥ कालदंडंयमोराजन्गदांचैवधनेश्वरः ॥ पाशांश्चतत्रवरुणोविचित्रांचतथाशनिं॥ ३२ ॥ स्कंदःशक्तिंसमादायतस्थौमेरुरिवाचलः ॥ ओषधीर्दीप्यमानाश्चजगृहातेऽश्विनावपि॥ ३३॥जगृहेचधनुर्धातामुसलंतुजयस्तथा॥ पर्वतंचापिजग्राहक्रुद्धस्त्वष्टामहाबलः॥ ३४॥ अंशस्तुशक्तिंजग्राहमृत्युर्देवःपरश्वधं ॥ प्रगृह्यपरिघंघोरंविचचारार्यमाऽपि॥ ३५॥ मित्रश्चक्षुरपर्यंतंचक्रमादायतस्थिवान्॥ पूषाभगश्चसंक्रुद्धःसविताचविशांपते॥३६॥ आत्तकार्मुकनिस्त्रिंशाःकृष्णपार्थौप्रदुद्रुवुः॥ रुद्राश्चवसवश्चैवमरुतश्चमहाबलाः॥ ३७॥ विश्वेदेवास्तथासाध्यादीप्यमानाःस्वतेजसा॥ एतेचान्येचबहवोदेवास्तौपुरुषोत्तमौ॥ ३८॥ कृष्णपार्थौजिघांसंतःप्रतीयुर्विविधायुधाः॥ तत्राद्भुतान्यदृश्यंतनिमित्तानिमहाहवे॥ ३९॥ युगांतसमरूपाणिभूतसंमोहनानिच ॥ तथादृष्ट्वासुसंरब्धंशक्रंदेवैःसहाच्युतौ॥ ४०॥ अभीतौयुधिदुर्धर्षौतस्थतुःसज्जकार्मुकौ ॥ आगच्छतस्ततोदेवानुभौयुद्धविशारदौ ॥ ४१ ॥ व्यताडयेतांसंक्रुद्धौशरैर्वज्रोपमैस्तदा॥ असकृद्भग्नसंकल्पाःसुराश्चबहुशःकृताः॥ ४२॥ भयाद्रणंपरित्यज्यशक्रमेवाभिशिश्रियुः॥ दृष्ट्वानिवारितान्देवान्माधवेनार्जुनेनच॥ ४३॥ आश्चर्यमगमंस्तत्रमुनयोनभसिस्थिताः॥ शक्रश्चापितयोर्वीर्यमुपलभ्यासकृद्रणे॥ ४४॥ बभूवपरमप्रीतोभूयश्चैतावयोधयत्॥ ततोऽश्मवर्षंसुमहद्व्यसृजत्पाकशासनः॥ ४५॥ भूयएवतदावीर्यंजिज्ञासुःसव्यसाचिनः॥ तच्छरैरर्जुनोवर्षंप्रतिजघ्नेऽत्यमर्षितः॥ ४६॥

प्रसिद्धंदारुमयं लोहमयमपिबलवत्सुसंभाव्यतएव ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पर्वतंचापीत्यत्रविचक्रंपरीतिपाठेविचक्रंत्रिशूलं ॥ ३४ ॥ अर्यमाअपीत्यत्रसंधिरविवक्षितः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८॥ निमित्तानिसूचकानिउल्कापातादीनि॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ गिरेः गिरिशृंगस्य ॥ ५१ ॥ शैलेनशिलासमूहेनकरणेन शृंगेणकर्त्रा ॥ ५२ ॥ इतिआ० नै० भा० भा० सप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विफलंक्रियमाणंतत्समवेक्ष्यशतक्रतुः ॥ भूयःसंवर्धयामासतद्वर्षंपाकशासनः ॥ ४७ ॥ सोऽश्मवर्षंमहावेगैरिषुभिःपाकशासनिः ॥ विलयंगमयामासहर्षयन्पितरंतथा ॥ ४८ ॥ ततउत्पाट्यपाणिभ्यांमंदराच्छिखरंमहत् ॥ सद्रुमंव्यसृजच्छक्रोजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ ४९ ॥ ततोर्जुनोवेगवद्भिर्ज्वलिताग्रैरजिह्मगैः ॥ शरैर्विध्वंसयामासगिरेःशृंगंसहस्रधा ॥ ५० ॥ गिरेर्विशीर्यमाणस्यतस्यरूपंतदाबभौ ॥ सार्कचंद्रग्रहस्येवनभसःपरिशीर्यतः ॥ ५१ ॥ तेनाभिपतितादावंशैलेनमहताभृशं ॥ शृंगेणनिहतास्तत्रप्राणिनःखांडवालयाः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिखांडवदाहपर्वणिदेवकृष्णार्जुनयुद्धेसप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ समाप्तंचखांडवदाहपर्व अथमयदर्शनपर्व वैशंपायनउवाच तथाशैलनिपातेनभीषिताःखांडवालयाः ॥ दानवाराक्षसानागास्तरक्ष्वृक्षवनौकसः ॥ १ ॥ द्विपाःप्रभिन्नाःशार्दूलाःसिंहाःकेसरिणस्तथा ॥ मृगाश्चमहिषाश्चैवशतशःपक्षिणस्तथा ॥ २ ॥ समुद्विग्नाविसस्रुपुस्तथान्याभूतजातयः ॥ तंदावंसमुदैक्षंतकृष्णौचाभ्युद्यतायुधौ ॥ ३ ॥ उत्पातनादशब्देनसंत्रासितइवास्थिताः ॥ तेवनंप्रसमीक्ष्याथदह्यमानमनेकधा ॥ ४ ॥ कृष्णमभ्युद्यतास्त्रंचनादंमुमुचुरुल्बणं ॥ तेननादेनरौद्रेणनादेनचविभावसोः ॥ ५ ॥ ररासगगनंकृत्स्नमुत्पातजलदैरिव ॥ ततःकृष्णोमहाबाहुःस्वतेजोभास्वरंमहत् ॥ ६ ॥ चक्रंव्यसृजदत्युग्रंतेषांनाशायकेशवः ॥ तेनार्त्ताजातयःक्षुद्राःसदानवनिशाचराः ॥ ७ ॥ निकृत्ताःशतशःसर्वानिपेतुरनलंक्षणात् ॥ तत्रादृश्यंततेदैत्याःकृष्णचक्रविदारिताः ॥ ८ ॥ वसारुधिरसंपृक्ताःसंध्यायामिवतोयदाः ॥ पिशाचान्पक्षिणोनागान्पशूंश्चैवसहस्रशः ॥ ९ ॥ निघ्नंश्चरंतिवार्ष्णेयःकालवत्तत्रभारत ॥ क्षिप्तंक्षिप्तंपुनश्चक्रंकृष्णस्यामित्रघातिनः ॥ १० ॥ छित्वानेकानिसत्वानिपाणिमेतिपुनःपुनः ॥ तथातुनिघ्नतस्तस्यपिशाचोरगराक्षसान् ॥ ११ ॥ बभूवरूपमत्युग्रंसर्वभूतात्मनस्तदा ॥ समेतानांचसर्वेषांदानवानांचसर्वशः ॥ १२ ॥ विजेतानाभवत्कश्चित्कृष्णपांडवयोर्मृधे ॥ तयोर्बलात्परित्रातुंतंचदावंयदासुराः ॥ १३ ॥

तथेति तरक्षवःस्वल्पव्याघ्राः ऋक्षाःभल्लाः ॥ १ ॥ प्रभिन्नाःमदच्युताः केसरिणःउत्पन्नकेसराःयुवानइत्यर्थः ॥ २ ॥ दावंवनं ॥ ३ ॥ उत्पातनादाःनिर्घातादयस्तच्छब्देनसंत्रासितेवनेइतिशेषः संचारितेइतिपाठेपिसएवार्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ररासशब्दंकृतवान् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

नाशक्नुवन्शमयितुंतदाऽभूवन्पराङ्मुखाः ॥ शतक्रतुस्तुसंप्रेक्ष्यविमुखानमरांस्तथा ॥ १४ ॥ बभूवमुदितोराजन्प्रशंसन्केशवार्जुनौ ॥ निवृत्तेष्वथदेवेषु वागुवाचाशरीरिणी ॥ १५ ॥ शतक्रतुंसमाभाष्यमहागंभीरनिःस्वना ॥ नतेसखासन्निहितस्तक्षकोभुजगोत्तमः ॥ १६ ॥ दाहकालेखांडवस्यकुरुक्षेत्रंगतो ह्यसौ ॥ नचशक्यौयुधाजेतुंकथंचिदपिवासव ॥ १७ ॥ वासुदेवार्जुनावेतौनिबोधवचनान्मम ॥ नरनारायणावेतौपूर्वदेवौदिविश्रुतौ ॥ १८ ॥ भवानप्यभि जानातियद्वीर्यौयत्पराक्रमौ ॥ नैतौशक्यौदुराधर्षौविजेतुमजितौयुधि ॥ १९ ॥ अपिसर्वेषुलोकेषुपुराणावृषिसत्तमौ ॥ पूजनीयतमावेतावपिसर्वैःसुरासुरैः ॥ २० ॥ यक्षराक्षसगंधर्वनरकिन्नरपन्नगैः ॥ तस्मादितःसुरैःसार्धंगंतुमर्हसिवासव ॥ २१ ॥ दिष्टंचाप्यनुपश्यैतत्खांडवस्यविनाशनं ॥ इतिवाक्यमुपश्रु त्यतथ्यमित्यमरेश्वरः ॥ २२ ॥ क्रोधामर्षौसमुत्सृज्यसंप्रतस्थेदिवंतदा ॥ तंप्रस्थितंमहात्मानंसमवेक्ष्यदिवौकसः ॥ २३ ॥ सहिताःसेनयाराजन्ननुजग्मुःपुं दरं ॥ देवराजंतदायांतंसहदेवैरवेक्ष्यतु ॥ २४ ॥ वासुदेवार्जुनौवीरौसिंहनादंविनेदतुः ॥ देवराजेगतेराजन्प्रहृष्टौकेशवार्जुनौ ॥ २५ ॥ निर्विशंकंवनंवी रौदाहयामासतुस्तदा ॥ समारुतइवाभ्राणिनाशयित्वार्जुनःसुरान् ॥ २६ ॥ व्यधमच्छरसंघातैर्देहिनःखांडवालयान् ॥ नचस्मकिंचिच्छक्नोतिभूतंनिश्चरि तुंततः ॥ २७ ॥ संछिद्यमानमिषुभिरस्यतासव्यसाचिना ॥ नाशक्नुवंश्चभूतानिमहांत्यपिरणेऽर्जुनं ॥ २८ ॥ निरीक्षितुममोघास्त्रंयोद्धुंचापिकुतोरणे ॥ शतं चैकेनविव्याधशतेनैकंपतत्रिणां ॥ २९ ॥ व्यसवस्तेऽपतन्नग्नौसाक्षात्कालहताइव ॥ नचालभंततेशर्मरोधःसुविषमेषुच ॥ ३० ॥ पितृदेवनिवासेषुसंताप श्चाप्यजायत ॥ भूतसंघाश्चबहवोदीनाश्चक्रुर्महास्वनं ॥ ३१ ॥ रुरुदुर्वारणाश्चैवतथामृगतरक्षवः ॥ तेनशब्देनवित्रेसुर्गंगोदधिचराझषाः ॥ ३२ ॥ विद्याध रगणाश्चैवयेचतत्रवनौकसः ॥ नत्वर्जुनंमहाबाहोनापिकृष्णंजनार्दनं ॥ ३३ ॥ निरीक्षितुंवैशक्नोतिकश्चिद्योद्धुंकुतःपुनः ॥ एकायनगताये ऽपिनिष्पेतुस्तत्र केचन ॥ ३४ ॥ राक्षसादानवानागाजघ्नेचक्रेणतान्हरिः ॥ तेतुभिन्नशिरोदेहाश्चक्रवेगाद्गतासवः ॥ ३५ ॥

...कायाः श्रोणीवसुरेतसि ॥ समांसरुधिरौघैश्चवसाभिश्चापितर्पितः ॥ ३६ ॥ उपर्याकाशगोभूत्वाविधूमःसमपद्यत ॥ दीप्ताक्षोदीप्तजिह्वश्चसं ...॥ ३७॥ दीप्तोर्ध्वकेशःपिंगाक्षःपिबन्प्राणभृतांवसां ॥ तांसकृष्णार्जुनकृतांसुधांप्राप्यहुताशनः ॥ ३८ ॥ बभूवमुदितस्तृप्तःपरांनिर्वृतिमाग ...॥ तथासुरंमयंनामतक्षकस्यनिवेशनात् ॥ ३९ ॥ विप्रद्रवंतंसहसाददर्शमधुसूदनः ॥ तमग्निःप्रार्थयामासदिधक्षुर्वातसारथिः ॥ ४० ॥ शरीरवान्ज टीभूत्वानदन्निवबलाहकः ॥ विज्ञायदानवेंद्राणांमयंवैशिल्पिनांवरं ॥ ४१ ॥ जिघांसुर्वासुदेवस्तंचक्रमुद्यम्यधिष्ठितः ॥ सचक्रमुद्यतंदृष्ट्वादिधक्षंतंचपाव कं ॥ ४२ ॥ अभिधावार्जुनेत्येवंमयस्त्राहीतिचाब्रवीत् ॥ तस्यभीतस्वनंश्रुत्वामाभैरितिधनंजयः ॥ ४३ ॥ प्रत्युवाचमयंपार्थोजीवयन्निवभारत ॥ तंनभेत व्यमित्याहमयंपार्थोदयापरः ॥ ४४ ॥ तंपार्थेनाभयेदत्तेनमुचेभ्रातरंमयं ॥ नहंतुमैच्छद्दाशार्हःपावकोनददाहच ॥ ४५ ॥ वैशंपायनउवाच तद्वनंपा ...धीमान्दिनानिदशपंचच ॥ ददाहकृष्णपार्थाभ्यांरक्षितःपाकशासनात् ॥ ४६ ॥ तस्मिन्वनेदह्यमानेषडग्निर्नददाहच ॥ अश्वसेनंमयंचैवचतुरःशार्ङ्ग कांस्तथा ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिमयदानवत्राणेऽष्टाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

जनमेजयउवाच । किमर्थंशार्ङ्गकानग्निर्नददाहतथागते ॥ तस्मिन्वनेदह्यमानेब्रह्मन्नेतद्वदस्वमे ॥ १ ॥ अदाहेह्यश्वसेनस्यदानवस्यमयस्यच ॥ कार णंकीर्तितंब्रह्मन्शार्ङ्गकाणांनकीर्तितं ॥ २ ॥ तदेतदद्भुतंब्रह्मन्शार्ङ्गकाणामनामयं ॥ कीर्तयस्वाग्निसंमर्देकथंतेनविनाशिताः ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच यदर्थंशार्ङ्गकानग्निर्नददाहतथागते ॥ तत्तेसर्वंप्रवक्ष्यामियथाभूतमरिंदम ॥ ४ ॥ धर्मज्ञानांमुख्यतमस्तपस्वीसंशितव्रतः ॥ आसीन्महर्षिःश्रुतवान्मंदपा लइतिश्रुतः ॥ ५ ॥ समार्गमाश्रितोराजन्नृषीणामूर्ध्वरेतसां ॥ स्वाध्यायवान्धर्मरतस्तपस्वीविजितेंद्रियः ॥ ६ ॥ सगत्वातपसःपारंदेहमुत्सृज्यभारत ॥ जगाम पितृलोकायनलेभेतत्रतत्फलं ॥ ७ ॥ सलोकानफलान्दृष्ट्वातपसानिर्जितानपि ॥ पप्रच्छधर्मराजस्यसमीपस्थान्दिवौकसः ॥ ८ ॥ मंदपालउवाच किं मर्थमावृतालोकाममैतेतपसार्जिताः ॥ किंमयानकृतंतत्रयस्यैतत्कर्मणःफलं ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रजायस्वप्रजेच्छांकुरु ॥१३॥ अपत्यसंतावेसंततेरविच्छेदे ॥ १४ ॥ १५ ॥ जरितांनामभार्यां ॥ १६ ॥ लपितांनामापरांभार्यां ॥ १७ ॥ तान्बालानपास्येतिसंबंधः ॥ १८ ॥
॥१९॥२०॥२१॥२२॥ मुखमितिजीवरूपेणभोक्तृत्वं ॥२३॥ गूढइतिब्रह्मरूपेणागोचरः त्वं त्रिविधंदिव्यंभौममौदर्यंच ॥२४॥ अष्टधापंचभूतात्मनासूर्यचंद्रयजमानरूपेणच यज्ञवाहंयज्ञनिर्वाहकं ॥२५॥

तत्राहंतत्करिष्यामियदर्थमिदमावृतं ॥ फलमेतस्यतपसःकथयध्वंदिवौकसः ॥ १० ॥ देवाऊचुः ऋणिनोमानवाब्रह्मन्जायंतेयेनतच्छृणु ॥ क्रियाभिर्ब्रह्मचर्येणप्रजयाचनसंशयः ॥ ११ ॥ तदपाक्रियतेसर्वंयज्ञेनतपसाश्रुतैः ॥ तपस्वीयज्ञकृच्चासिनचतेविद्यतेप्रजा ॥ १२ ॥ तइमेप्रसवस्यार्थेतवलोकाःसमावृताः ॥ प्रजायस्वततोलोकानुपभोक्ष्यसिपुष्कलान् ॥ १३ ॥ पुन्नाम्नोनरकात्पुत्रस्त्रायतेपितरंश्रुतिः ॥ तस्मादपत्यसंतानेयतस्वब्रह्मसत्तम ॥ १४ ॥ वैशंपायनउवाच तच्छ्रुत्वामंदपालस्तुवचस्तेषांदिवौकसां ॥ क्वनुशीघ्रमपत्यंस्याद्बहुलंचेत्यचिंतयत् ॥ १५ ॥ सचिंतयन्नभ्यगच्छत्सुबहुप्रसवान्खगान् ॥ शार्ङ्गिकांशार्ङ्गकोभूत्वाजरितांसमुपेयिवान् ॥ १६ ॥ तस्यांपुत्रानजनयच्चतुरोब्रह्मवादिनः ॥ तानपास्यसतत्रैवजगामलपितांप्रति ॥ १७ ॥ बालान्सुतामंडगतान्सहमात्रामुनिर्वने ॥ तस्मिन्गतेमहाभागेलपितांप्रतिभारत ॥ १८ ॥ अपत्यस्नेहसंयुक्ताजरिताबह्वचिंतयत् ॥ तेनत्यक्तानसंत्याज्यानृषीनंडगतान्वने ॥ १९ ॥ नजहौपुत्रशोकार्ताजरिताखांडवेसुतान् ॥ बभारचैतान्संजातान्स्ववृत्त्यास्नेहविक्लवा ॥ २० ॥ ततोऽग्निंखांडवंदग्धुमायांतंदृष्टवानृषिः ॥ मंदपालश्चरंस्तस्मिन्वनेलपितयासह ॥ २१ ॥ तंसंकल्पंविदित्वाग्नेर्ज्ञात्वापुत्रांश्चबालकान् ॥ सोऽभितुष्टावविप्रर्षिर्ब्राह्मणोजातवेदसं ॥ २२ ॥ पुत्रान्प्रतिवदन्भीतोलोकपालंमहौजसं ॥ मंदपालउवाच त्वमग्नेसर्वलोकानांमुखंत्वमसिहव्यवाट् ॥ २३ ॥ त्वमंतःसर्वभूतानांगूढश्चरसिपावक ॥ त्वामेकमाहुःकवयस्त्वामाहुस्त्रिविधंपुनः ॥ २४ ॥ त्वामष्टधाकल्पयित्वायज्ञवाहमकल्पयन् ॥ त्वयाविश्वमिदंसृष्टंवदंतिपरमर्षयः ॥ २५ ॥ त्वदृतेहिजगत्कृत्स्नंसद्योनश्येद्धुताशन ॥ तुभ्यंकृत्वानमोविप्राःस्वकर्मविजितांगतिं ॥ २६ ॥ गच्छंतिसहपत्नीभिःसुतैरपिचशाश्वतीं ॥ त्वामग्नेजलदानाहुःखेविषक्तान्सविद्युतः ॥ २७ ॥ दहंतिसर्वभूतानित्वत्तोनिष्क्रम्यहेतयः ॥ जातवेदस्त्वयैवेदंविश्वंसृष्टंमहाद्युते ॥ २८ ॥ तवैवकर्मविहितंभूतंसर्वंचराचरं ॥ त्वयापोविहिताःपूर्वंत्वयिसर्वमिदंजगत् ॥ २९ ॥

त्वयासद्रूपेणविनानश्येदर्शनंगच्छेत् निरधिष्ठानकभ्रमायोगादित्यर्थः कर्मिणांत्वमेवगतिरित्याह तुभ्यमिति ॥ २६ ॥ पालनंसंहारश्चतवैवकर्मणीइत्याह त्वामिति ॥ २७ ॥ हेतयःज्वालाः जगत्सृष्टिस्त्व
त्तएवेत्याह जातवेदइति ॥ २८ ॥ तवैवेति कर्मविधायकोवेदोपितवैववाक्यं निःश्वसितमेतदृग्वेदइत्यादिश्रुतेः आपइतिभूतांतरोपलक्षणं त्वयिअधिष्ठाने ॥ २९ ॥

॥२४३॥

इत्यादिप्रतिष्ठाभोक्तृत्वेन फलदातृत्वेन चत्वमेवेत्याह त्वयीति ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२॥३३॥ खांडववने तेनहेतुना कालेदाहवेलायां शार्ङ्गकाणांदिधक्षयानप्रजज्वाल ॥३४॥ इतिआदिप॰नै॰भा॰भा॰ ऊनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२९॥ ॥५॥ ततइति परायणंत्रातारं ॥१ ॥ निशम्यआलोच्य ॥ २ ॥ कक्षंवनं ॥३॥ कर्षयंतिपीडयंति अबर्हाअजातपक्षाः परायणात्त्रातारः ॥४॥सरणेगमने

त्वयिविश्वमेकध्यंचयथावत्संप्रतिष्ठितं ॥ त्वमेवदहनोदेवत्वंधातात्वंबृहस्पतिः ॥ ३० ॥ त्वमश्विनौयमौमित्रःसोमस्त्वमसिचानिलः ॥ वैशंपायनउवाच एवंस्तुतस्तदातेनमंदपालेनपावकः ॥ ३१ ॥ तुतोषतस्यनृपतेमुनेरमिततेजसः ॥ उवाचचैनंप्रीतात्माकिमिष्टंकरवाणिते ॥ ३२ ॥ तमब्रवीन्मंदपालःप्रांजलिर्हव्यवाहनं ॥ प्रदहन्खांडवंदावंममपुत्रान्विसर्जय ॥ ३३ ॥ तथेतितत्प्रतिश्रुत्यभगवान्हव्यवाहनः ॥ खांडवेतेनकालेनप्रजज्वालदिधक्षया ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिशार्ङ्गकोपाख्यानेऊनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२९ ॥ ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच ततःप्रज्वलितेवन्हौशार्ङ्गकास्तेसुदुःखिताः ॥ व्यथिताःपरमोद्विग्नानाधिजग्मुःपरायणं ॥ १ ॥ निशम्यपुत्रकान्बालान्मातातेषांतपस्विनी ॥ जरिताशोकदुःखार्ताविललापसुदुःखिता ॥ २ ॥ जरितोवाच अयमग्निर्दहन्कक्षमितआयातिभीषणः ॥ जगत्संदीपयन्भीमोममदुःखविवर्धनः ॥ ३ ॥ इमेचमांकर्षयंतिशिशवोमंदचेतसः ॥ अबर्हाश्चरणैर्हीनाःपूर्वेषांनःपरायणाः ॥ ४ ॥ त्रासयंश्चायमायातिलेलिहानोमहीरुहान् ॥ अजातपक्षाश्चसुतानशक्ताःसरणेमम ॥ ५ ॥ आदायचनशक्नोमिपुत्रांस्तरितुमात्मना ॥ नचत्यक्तुमहंशक्ताहृदयंदूयतीवमे ॥ ६ ॥ कंतुजह्यामहंपुत्रंकमादायव्रजाम्यहं ॥ किंनुमेस्यात्कृतंकृत्वामन्यध्वंपुत्रकाःकथं ॥ ७ ॥ चिंतयानाविमोक्षंवोनाधिगच्छामिकिंचन ॥ छादयिष्यामिवोगात्रैःकरिष्येमरणंसह ॥ ८ ॥ जरितारौकुलंह्येतज्ज्येष्ठत्वेनप्रतिष्ठितं ॥ सारिसृक्कःप्रजायेतपितॄणांकुलवर्धनः ॥ ९ ॥ स्तंबमित्रस्तपःकुर्याद्द्रोणोब्रह्मविदांवरः ॥ इत्येवमुक्त्वाप्रययौपितावोनिर्घृणःपुरा ॥ १० ॥ कमुपादायशक्येयंगंतुंकष्टापदुत्तमा ॥ किंनुकृत्वाकृतंकार्यंभवेदितिचविह्वला ॥ नापश्यत्स्वधियामोक्षंस्वसुतानांतदानलात् ॥ ११ ॥ वैशंपायनउ॰ एवंब्रुवाणांशार्ङ्गास्तेप्रत्यूचुरथमातरं ॥ स्नेहमुत्सृज्यमातस्त्वंपतयत्रनहव्यवाट् ॥ १२ ॥ अस्मास्विहविनष्टेषुभवितारःसुतास्तव ॥ त्वयिमातर्विनष्टायांननःस्यात्कुलसंततिः ॥ १३ ॥

॥ ५ ॥ तरितुंवनंलंघितुं निःसारयितुमंततइतिपाठेअंततोनिरग्निदेशे ॥ ६ ॥ किंन्विति किंकृत्वाकृतकृत्यास्यामित्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रजायेतप्रजारूपेणोत्पद्येत ॥ ९ ॥ १० ॥ गंतुंलंघितुं ॥ ११ ॥ पतगच्छ ॥ १२ ॥ १३ ॥
*जरितारिसारिसृक्कस्तंबमित्रद्रोणाःपुत्राः ॥

॥१४॥ नोऽस्माकंसर्वविनाशायसर्वेषांविनाशायसुतेषुस्नेहंमाकार्षीरितिसंबंधः ॥१५॥ १६॥ १७॥ विहंतुंदूरीकर्त्तुं वादोवचनं ॥१८॥ क्रव्यादाखुःमांसादउंदुरुः पश्यमानाःपश्यंतः ॥ १९॥ मोघःनिष्फ

अन्ववेक्ष्यैतदुभयंक्षेमंस्यायत्कुलस्यनः ॥ तद्वैकर्त्तुंपरःकालोमातरेषभवेत्तव ॥ १४ ॥ मात्वंसर्वविनाशायस्नेहंकार्षीःसुतेषुनः ॥ नहीदंकर्ममोघंस्याल्लोककामस्यनःपितुः ॥ १५ ॥ जरितोवाच इदमाखोर्बिलंभूमौवृक्षस्यास्यसमीपतः ॥ तदाविशध्वंत्वरितावन्हेरत्रनवोभयं ॥ १६ ॥ ततोऽहंपांसुनाछिद्रमपिधास्यामिपुत्रकाः ॥ एवंप्रतिकृतंमन्येज्वलतःकृष्णवर्त्मनः ॥ १७ ॥ ततएष्याम्यतीतेऽग्नौविहंतुंपांसुसंचयं ॥ रोचतामेषवोवादोमोक्षार्थंचहुताशनात् ॥ १८ ॥ शार्ङ्गकाऊचुः अबर्हान्मांसभूतान्नःक्रव्यादाखुर्विनाशयेत् ॥ पश्यमानाभयमिदंप्रवेष्टुंनात्रशक्नुमः ॥ १९ ॥ कथमग्निर्नंनोधक्ष्येत्कथमाखुर्नंनाशयेत् ॥ कथंनस्यात्पितामोघःकथंमाताध्रियेतनः ॥ २० ॥ बिलआखोर्विनाशःस्यादग्नेराकाशचारिणां ॥ अन्ववेक्ष्यैतदुभयंश्रेयान्दाहोनभक्षणं ॥ २१ ॥ गर्हितंमरणंनःस्यादाखुनाभक्षितेबिले ॥ शिष्टादिष्टःपरित्यागःशरीरस्यहुताशनात् ॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिजरिताविलापेत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ जरितोवाच अस्माद्बिलान्निष्पतितमाखुंश्येनोजहारतं ॥ क्षुद्रंगृहीत्वापादाभ्यांयातोनात्रभयंहिवः ॥ १ ॥ शार्ङ्गकाऊचुः नहृतंतंवयंविद्मःश्येनेनाखुंकथंचन ॥ अन्येऽपिभवितारोऽत्रतेभ्योऽपिभयमेवनः ॥ २ ॥ संशयोवन्हिरागच्छेद्दृष्टंवायोर्निवर्त्तनं ॥ मृत्युर्नोबिलवासिभ्योबिलेस्यान्नात्रसंशयः ॥ ३ ॥ निःसंशयात्संशयितोमृत्युर्मातर्विशिष्यते ॥ चरखेत्वंयथान्यायंपुत्रानाप्स्यसिशोभनान् ॥ ४ ॥ जरितोवाच अहंवेगेनतंयांतमद्राक्षंपततांवरं ॥ बिलादाखुंसमादायश्येनंपुत्रामहाबलं ॥ ५ ॥ तंपतंतंमहावेगात्त्वरितापृष्ठतोऽन्वगां ॥ आशिषोऽस्यप्रयुंजानाहरतोमूषिकंबिलात् ॥ ६ ॥ योनोद्वेष्टारमादायश्येनराजप्रधावसि ॥ भवत्वंदिवमास्थायनिरमित्रोहिरण्मयः ॥ ७ ॥ यदासभक्षितस्तेनश्येनेनाखुःपतत्रिणा ॥ तदाहंतमनुज्ञाप्यप्रत्युपायांपुनर्गृहं ॥ ८ ॥ प्रविशध्वंबिलंपुत्राविश्रब्धानास्तिवोभयं ॥ श्येनेनममपश्यंत्याहृतआखुर्महात्मना ॥ ९ ॥ शार्ङ्गकाऊचुः नविद्महेहृतंमातःश्येनेनाखुंकथंचन ॥ अविज्ञायनशक्यामःप्रवेष्टुंविवरंभुवः ॥ १० ॥ जरितोवाच अहंतमभिजानामिहृतंश्येनेनमूषिकं ॥ नास्तिवोत्रभयंपुत्राःक्रियतांवचनंमम ॥ ११ ॥

[illegible] क्रियेतजीवेत ॥२०॥२१॥ शिष्टादिष्टःशिष्टैरादिष्टः ॥२२॥ इतिआ०नै०भा०भा०त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२३०॥ ॥७॥ अस्मादिति ॥१॥२॥ वह्निरागच्छेदित्यसंशय[illegible] [illegible]निवर्त्तनंदृष्टं ॥३॥४॥५॥६॥ दिवंआस्थायनिरमित्रःअशत्रुर्भव अक्षयःस्वर्गस्तेस्त्वितिभावः हिरण्मयःदिव्यदेहः ॥ ७ ॥ प्रत्युपायांप्रत्यागतवत्यस्मि ॥८॥ ९॥ १०॥ ११॥

नत्वमिति अस्मांस्त्यक्तुकामंतुमिच्छंत्यास्तवमिथ्यैवायमुपचारोनवास्तवइतिभावः समाकुलेषुसंदिग्धेषु ज्ञानेषुज्ञातव्यकार्येषु तत्बिलप्रवेशनं बुद्धिकृतंबुद्धिमदाचरितंनैव बिलेशनुत्तम...
...त्रप्रवेशोनयुक्तइतिभावः ॥ १२ ॥ नचेति अस्मान्अयेवाउपकर्तॄन्भूतभाव्युपकारशून्यान्किमितिबिभर्षि वयंतवकेनकेपीत्यर्थः त्वंबाऽसीअस्माकंकानकापि मातृत्वंबंधस्य भ्रांतिकल्पितत्वादित्यर्थः
१३ ॥ १४ ॥ आयाःआगच्छेः नःअस्मान् ॥ १५ ॥ १६ ॥ ततइति अग्निदाहात्प्रागेवतक्षकवज्जरितापिगताऽतोदाहात्षडेवमुक्ताइतिपूर्वोक्तमबिरुद्धं ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभा
तभावदीपेएकत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३१ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ५ ॥ पुरतइतिअत्रसंसाराटव्यांमहामोहानलव्याप्तायांमातापितृत्रातुंसमर्थाकिंतुसर्वेस्वार्थकामाएवेतिसंसूच्यंत्रविष्टवस

शार्ङ्गकाऊचुः नत्वंमिथ्योपचारेणमोक्षयेथाभयाद्दिनः ॥ समाकुलेपुज्ञानेपुनबुद्धिकृतमेवतत् ॥ १२ ॥ नचोपकृतमस्माभिर्नचास्मान्वेत्थयेवयं ॥ पी॰
ड्यमानाबिभर्ष्यस्मान्कासतीकेवयंतव ॥ १३ ॥ तरुणीदर्शनीयाऽसिसमर्थाभर्तुरेषणे ॥ अनुगच्छपतिंमातःपुत्रानाप्स्यसिशोभनान् ॥ १४ ॥ वयमग्निं
समाविश्यलोकानाप्स्यामशोभनान् ॥ अथास्मान्नदहेदग्निरायास्त्वंपुनरेवनः ॥ १५ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तातृतःशार्ङ्गीपुत्रानुत्सृज्यखांडवे ॥
जगामत्वरितादेशंक्षेममग्नेरनामयं ॥ १६ ॥ ततस्तीक्ष्णार्चिरभ्यागात्त्वरितोहव्यवाहनः ॥ यत्रशार्ङ्गाबभूवुस्तेमंदपालस्यपुत्रकाः ॥ १७ ॥ ततस्तंज्वलितं
दृष्ट्वाज्वलनंतेविहंगमाः ॥ जरितारिस्ततोवाक्यंश्रावयामासपावकं ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिशार्ङ्गकोपाख्यानेएकत्रिं
शदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ जरितारिरुवाच पुरतःकृच्छ्रकालस्यधीमान्जागर्तिपूरुषः ॥ सकृच्छ्रकालंसंप्राप्यव्य
थांनैवैतिकर्हिचित् ॥ १ ॥ यस्तुकृच्छ्रमनुप्राप्तंविचेतानावबुध्यते ॥ सकृच्छ्रकालेव्यथितोनश्रेयोविंदतेमहत् ॥ २ ॥ सारिसृक्कउवाच धीरस्त्वमसिमे
धावीप्राणकृच्छ्रमिदंचनः ॥ प्राज्ञःशूरोबहूनांहिभवत्येकोनसंशयः ॥ ३ ॥ स्तंबमित्रउवाच ज्येष्ठस्तातोभवतिवैज्येष्ठोमुंचतिकृच्छ्रतः ॥ ज्येष्ठश्चेन्न
प्रजानातिकनीयान्किंकरिष्यति ॥ ४ ॥

वींस्त्रातुंसमर्थइत्यस्मिन्नध्यायेसूच्यते कथापक्षेतुस्पष्टएवार्थः तत्रजरितारिर्नाशितकामादिशत्रुगणआह पुरतइति मरणात्प्रागेवज्ञानार्थंयतितव्यंततश्चमरणव्यथांज्ञानीनप्राप्नोति नतस्यप्राणाउत्क्रामंत्यत्रै
वसमवनीयंतइतिश्रुतेरित्याद्यंश्लोकतत्त्वं कृच्छ्रकालोमरणकालः व्यथांप्राणोत्क्रमणपीडां ॥ १ ॥ एतदेवव्यतिरेकमुखेनाह यस्त्विति विचेताःअजितचित्तः व्यथितोदेहांतरेनिपात्यकर्मणावशीकृतोमहत्
॥ २ ॥ उक्तव्यथानाशःसत्संगादेवभवतीत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यामाहद्वाभ्यां धीरइति धीरोध्यानवान् मेधावीऊहापोहकुशलःअतस्त्वमेवास्मान्पाहीतिभावः ॥ ३ ॥ त्वदनुग्रहंविनानास्तितर

...ज्येष्ठइति ॥ ४ ॥

क्य० ग० अध्यात्मंतु हरतीतिहिरण्यंविषयवासनासैवरेतोबीजंयस्यममोहोमरणकालिकः क्षयंदहगेहंएति सप्तजिव्हाः कालीमनोजवाधूम्राकरालीलोहितातथा स्फुलिंगिनीविश्वरुचिःसप्तजि
पक्षेपंचेंद्रियाणिबुद्धिमनसीचतद्युक्तमाननंमुखंभोगसाधनंयस्यसः लिहानोग्रसिष्यन्विसर्पतिव्याप्नोति अतःस्वमोक्षायस्वयमेवयतितव्यमितिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ एवमधि
स्थाप्यअग्निस्तुतिव्याजेनतत्त्वमुपदिशति अग्नेनद्यात्तत्वंयेत्युसंपहोरेऽग्निवाक्यात् तत्रमुख्यब्रह्मविद्याधिकारार्थंसमष्ट्युपासनांजरितागिरात्मासीतिद्वाभ्यां वायोःसूत्रात्मनः वायुर्वैगौतमतत्सूत्रंवायु
र्वायुःसमष्टिरितिश्रुतेः आत्मास्वरूपमसिशरीरमसिवीरुधामितिविराडात्मत्वमुक्तं वीरुधांयोनिःपृथ्वीआपश्चतेतवशुक्रंबीजंत्वदुत्पन्नं अग्नेरापःअद्भ्यःपृथिवीतिचश्रुतेः आपस्तेशुक्रमित्यस्यव्याख्या
मसिचांभसइति यद्वावायोरात्मा अंतरिक्षंमरीचिशब्दितंवीरुधांयोनिःपृथ्वीमरशब्दितायत्पृथिव्याअधस्तात्तदाप.यद्दिवउपरिष्टात्तदंभः तथाचलोकत्रयात्मकताभवति अदोंभःपरेणदिवंद्यौःप्रतिष्ठां

उवाच हिरण्यरेतास्त्वरितोज्वलन्नायातिनःक्षयं ॥ सप्तजिह्वाननःक्रूरोलेलिहानोविसर्पति ॥ ५ ॥ वैशंपायनउवाच एवंसंभाष्यतेऽन्योऽन्यं
पालस्यपुत्रकाः ॥ तुष्टुवुःप्रयताभूत्वायथाऽग्निंशृणुपार्थिव ॥ ६ ॥ जरितारिरुवाच आत्माऽसिवायोर्ज्वलनशरीरमसिवीरुधां ॥ योनिरापश्च
क्रंयोनिस्त्वमसिचांभसः ॥ ७ ॥ ऊर्ध्वंचाधश्चसर्पंतिपृष्ठतःपार्श्वतस्तथा ॥ अर्चिषस्तेमहावीर्यरश्मयःसवितुर्यथा ॥ ८ ॥ सारिसृक्कउवाच माता
पितरंनविद्मःपक्षाजातानैवनोधूमकेतो ॥ नतस्त्राताविद्यतेवैत्वदन्यस्तस्मादस्मांस्त्राहिबालांस्त्वमग्ने ॥ ९ ॥ यदग्नेशिवंरूपंयेचतेसप्तहेतयः ॥ तेन
परिपाहित्वमार्तान्नःशरणैषिणः ॥ १० ॥ त्वमेवैकस्तपसेजातवेदोनान्यस्तप्ताविद्यतेगोषुदेव ॥ ऋषीनस्मान्बालकान्पालयस्वपरेणास्मान्प्रेहिवैहव्य
ह ॥ ११ ॥ स्तंबमित्रउवाच सर्वमग्नेत्वमेवैकस्त्वयिसर्वमिदंजगत् ॥ त्वंधारयसिभूतानिभुवनंत्वंबिभर्षिच ॥ १२ ॥ त्वमग्निर्हव्यवाहस्त्वंत्वमेवप
रंहविः ॥ मनीषिणस्त्वांजानंतिबहुधाचैकधापिच ॥ १३ ॥

रिक्षंमरीचयःपृथिवीमरोयाअधस्तात्ताआपइत्यैतरेयश्रुतालोकत्रयात्मकताभवति सइमान्लोकानसृजतांभोमरीचिर्मरमापइतिउपक्रम्यात्रलोकात्मत्वेनस्तुतिर्नलोककर्तृत्वेनेत्यतःसमष्ट्युपासनायामेवता
र्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ अत्रानधिकारीसारिणीसृक्के सृक्किणीगल्लगर्भौयस्यससारिसृक्कोबाह्यभोगासक्तोव्यष्टिरूपमेवाग्निप्रार्थयतेमातेति प्रणष्टाअदर्शनंगता ॥ ९ ॥ शिवंशांतंलोकहितं हेतयोज्वालाःसूर्वो
ः ॥ १० ॥ गोषुरश्मिषु रविरपित्वमेवेत्यर्थः परेणास्मान्अस्मत्तोदूरंप्रेहि परेणेत्येनवंतं ॥ ११ ॥ एवंव्यष्ट्युपासनासिद्धस्यसार्वात्म्योपासनांसर्वंखल्विदंब्रह्मेत्यादिशास्त्रप्रसिद्धांशांडिल्यविद्यादि
रूपांस्तंबमित्राख्यःसर्वप्राणिसमुदायसखाआह सर्वमित्यादिना त्वयीदंकनकेकुंडलादिवत् ॥ १२ ॥ बहुधाकार्यरूपेण एकधाकारणरूपेण ॥ १३ ॥

मह्यंमम ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ ॥ ७ ॥ मंदपालइति उत्क्रामममपुत्रान्मादहेतिप्रार्थ्यापि ॥ १ ॥ शरणेगृहे कथंनुनकथमपि ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ उड्डीयनेऊर्ध्वपतने पतनेतिर्यग्गमने वाशमानारुदती ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ परीताःज्ञापिताः ॥ ९ ॥ समक्षमिति हेस्वस्थतेतवमानसंतेनहेतुनावं

मंदपालेनवैयूयंममपूर्वंनिवेदिताः ॥ वर्जयेःपुत्रकान्मह्यंदहन्दावमितिस्मह ॥ २२ ॥ तस्यतद्वचनंद्रोणत्वयायच्चेहभाषितं ॥ उभयंमेगरीयस्तुब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ भृशंप्रीतोस्मिभद्रंतेब्रह्मंस्तोत्रेणसत्तम ॥ २३ ॥ द्रोणउवाच इमेमार्जारिकाःशुक्रनित्यमुद्विजयंतिनः ॥ एतान्कुरुष्वदंष्ट्रास्त्वंहुताशनसबांधवान् ॥ २४ ॥ वैशंपायनउवाच तथातत्कृतवानग्निरभ्यनुज्ञायशार्ङ्गकान् ॥ ददाहखांडवंदावंसमिद्धोजनमेजय ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिशार्ङ्गकोपाख्यानेद्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वैशंपायनउवाच मंदपालोपिकौरव्यचिंतयामासपुत्रकान् ॥ उक्त्वाऽपिचसतिग्मांशुंनैवशर्माधिगच्छति ॥ १ ॥ सतप्यमानःपुत्रार्थेलपितामिदमब्रवीत् ॥ कथंनुशक्ताःशरणेलपितेममपुत्रकाः ॥ २ ॥ वर्धमानेहुतवहेवातेचाशुप्रवायति ॥ असमर्थाविमोक्षायभविष्यंतिममात्मजाः ॥ ३ ॥ कथंत्वशक्तात्राणायमातातेषांतपस्विनी ॥ भविष्यतिहिशोकार्ता पुत्रत्राणमपश्यती ॥ ४ ॥ कथमुड्डीयनेऽशक्तान्पतनेचममात्मजान् ॥ संतप्यमानाबहुधावाशमानाप्रधावती ॥ ५ ॥ जरितारिःकथंपुत्रःसारिसृक्कःकथंच मे ॥ स्तंबमित्रःकथंद्रोणःकथंसाचतपस्विनी ॥ ६ ॥ लालप्यमानंतमृषिंमंदपालंतथावने ॥ लपिताप्रत्युवाचेदंसासूयमिवभारत ॥ ७ ॥ नतेपुत्रेष्ववेक्षाऽस्तियानृषीनुक्तवानसि ॥ तेजस्विनोवीर्यवंतोनतेषांज्वलनाद्भयं ॥ ८ ॥ त्वयाऽग्नौतेपरीताश्चस्वयंहिममसन्निधौ ॥ प्रतिश्रुतंतथाचेतिज्वलनेनमहात्मनः ॥ ९ ॥ लोकपालोनतांवाचमुक्त्वामिथ्याकरिष्यति ॥ समक्षंवंधुकृत्येनतेनतेस्वस्थमानसं ॥ १० ॥ तामेवतुममामित्रांचिंतयन्परितप्यसे ॥ ध्रुवंमयिनतेस्नेहोयथातस्यांपुराभवत् ॥ ११ ॥ नहिपक्षवतान्याय्यंनिस्नेहेनसुहृज्जने ॥ पीड्यमानउपद्रष्टुंशक्तेनात्माकथंचन ॥ १२ ॥ गच्छत्वंजरितामेवयदर्थंपरितप्यसे ॥ चरिष्याम्यहमप्येकायथाकुपुरुषाश्रिता ॥ १३ ॥ मंदपालउवाच नाहमेवंचरेलोकेयथात्वमभिमन्यसे ॥ अपत्यहेतोर्विचरेतच्चकृच्छ्रगतंमम ॥ १४ ॥

धुकृत्यलक्षणेरक्षणेसमक्षंअभिमुखंनकिंतुनामेवेत्यादिस्पष्टार्थं ॥ १० ॥ ११ ॥ नहीति पक्षवतासहायवता सुहृज्जनेननिस्नेहेननिरांस्नेहवताशक्तेनचपीड्यमान्आत्मापद्यष्टारूपःकथंचनउपद्रष्टुंउपे [illegible] ॥ १३ ॥ एवंकामवृत्तोनाहंचरेनचरामि ॥ १४ ॥

चीन्लोकानिनिब्रह्मांडोपलक्षणं पचसिसंहरसि समिद्धःतमोगुणेनप्रवृद्धः अत्रहेतुश्रौतंदर्शयति त्वंसर्वस्येति प्रसूतिरुत्पत्तिस्थानं प्रतिष्ठालयस्थानं एतेनएषयोनिःसर्वस्यप्रभवाप्ययौहिभूतानामित्युक्त
थोंदर्शितः ॥ १४ ॥ यत्तुनांतःप्रज्ञमित्यादिश्रुतिप्रसिद्धंतुरीयंनिर्विशेषंतदेतद्द्रोणाब्रह्मविदांवरइत्युपक्रमात्ब्रह्मैतद्यात्दतंत्वयेत्यग्निनापिद्रोणस्यैवस्तुतत्वाच्चद्रोणवाक्यस्यविषयइतिज्ञायते अत्रचनांतःप्रज्ञा
दिवाक्यार्थोनचदृश्यतेऽतःकष्टमेतत् श्रुतिबलेनैवस्तोटीक्रमः त्वमन्नमिति हेजगत्पतेत्वंअन्नं अद्यतेत्तिचभूतानितस्मादन्नंतदुच्यतइतिश्रुतेर्विगडसि किमसौनित्यः नेत्याह प्राणिभिर्भुक्तमिति प्राणःसूत्रा
त्मासउपास्यत्वेनास्तियेषांतेप्राणिनःसूत्रोपासकास्तैर्भुक्तमुपसंहृतं एतेनस्थूलस्यसूक्ष्मेलयउक्तः तथाअंतर्मध्येभूतानिसूक्ष्मशरीरारंभकाणिअपंचीकृतवियदादीनियस्यसःअंतर्भूतासि भूतलयस्थानमप्य
सि एतेनसूक्ष्मस्यकारणेविलापनमुक्तं अतएवजगतःस्थूलसूक्ष्मकार्यस्यपतेसृष्टिसंहारयोःस्वतंत्रत्वं नित्यप्रवृद्धोसि कार्यकारणब्रह्मणोःसोपाधिकयोरुपाधिनिरोधाविर्भावानुसारिप्रवृद्धत्वं निरुपाधिक
स्यतुनित्यमेवतत् त्वयिशुद्धेप्रतिष्ठितंसर्वकार्यकारणात्मकंरज्ज्वामिवोरगादिकर्मीभूतंत्वंपचसिसंहरसि एवंचनांतःप्रज्ञंनबहिःप्रज्ञंनोभयतःप्रज्ञमित्यादिश्रुतेरर्थःस्थूलसूक्ष्मकारणरूपातीतंनिष्कलंशिवशब्दा

त्वमन्नंप्राणिभिर्भुक्तमंतर्भूतोजगत्पते ॥ नित्यप्रवृद्धःपचसित्वयिसर्वंप्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ सूर्योभूत्वारश्मिभिर्जातवेदोभूमेरंभोभूमिजातान्रसांश्च ॥ विश्वानादा यपुनरुत्सृज्यकालेदृष्ट्याभावयसीहशुक्र ॥ १६ ॥ त्वत्तएताःपुनःशुक्रवीरुधोहरितच्छदाः ॥ जायंतेपुष्करिण्यश्चसुभद्रश्चमहोदधिः ॥ १७ ॥ इदंवैसद्म तिग्मांशोवरुणस्यपरायणं ॥ शिवस्त्राताभवास्माकंमाऽस्मानद्यविनाशय ॥ १८ ॥ पिंगाक्षलोहितग्रीवकृष्णवर्त्मन्हुताशन ॥ परेणप्रेहिमुंचास्मान्सागर स्यगृहानिव ॥ १९ ॥ वैशंपायनउवाच एवमुक्तोजातवेदाद्रोणेनब्रह्मवादिना ॥ द्रोणमाहप्रतीतात्मामंदपालप्रतिज्ञया ॥ २० ॥ अग्निरुवाच ऋ षिर्द्रोणस्त्वमसिवैब्रह्मैतद्व्याहृतंत्वया ॥ ईप्सितंतेकरिष्यामिनचतेविद्यतेभयं ॥ २१ ॥

भिधेयंप्रतिपादितं ॥ १५ ॥ सूर्यइति हेशुक्रशुक्लसर्वोपाधिकालुष्यहीन त्वंसूर्योभूत्वारसानादायपुनरुत्सृज्यकालेवृष्ट्याभावयसीतिसंबंधः त्वंभूम्यादीनांरसानसत्वानिआदायसंहृत्यसूर्यःकारणात्माभू
त्वाबीजमात्ररूपेणस्थित्वापुनःप्रबोधकालेदृष्ट्याचित्सत्ताप्रदानेनपृथिव्यादीनिजनयसीत्यर्थः ॥ १६ ॥ एताःरसस्यब्रह्मसत्तायाआश्रयत्वेनदृश्यमानाःसत्सदितिप्रत्ययविषयभूतावीरुदादयोजडपदार्था
अपित्वत्तएवोत्पन्नाइत्यर्थः तेनप्रधानादेःकारणत्वंनिरस्तं सुभद्रश्चेत्यत्रसमुद्रश्चेतिपाठमहोदधिशब्देनमहांतिब्रह्मांडाद्बहिःस्थितानिउदकानिधीयंतेस्मिन्नितिव्युत्पत्त्याऽनेकब्रह्मांडशुक्तिसंपुटाश्रयभूतो
जलावरणरूपःसमुद्रोग्राह्यः तच्चावरणांतराणामप्युपलक्षणं ॥ १७ ॥ एवंपरापरब्रह्मरूपेणाग्निस्तुत्वाउपस्थितभयनिवृत्तिप्रार्थयंते इदमिति हेतिग्मांशोतीक्ष्णकरवक्र सद्मेवसद्मशरीरं वरुणस्यरसनेंद्रिया
धिपतेः परायणंअत्यंतालंबनं पक्षिदेहेनहिसर्वरसास्वादोलभ्यते अतस्त्वंशिवःअंतरात्मा अस्माकंत्राताभव ॥ १८ ॥ सागरस्यगृहान्नदीप्रवाहानिवअनभिभाव्यान्स्वाभिभावकांश्चज्ञात्वामुंच ॥ १९ ॥
प्रतीतात्माहृष्टः ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ जरितानामतःजरासंजाताअस्याःसाजरिता सर्वेंद्रियव्याकुला ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ [illegible]
भूतंजरितायामपत्यं भाव्यर्थेत्वयिजनयितव्येअपत्ये ॥ १५ ॥ १६ ॥
स्त्रीणांअमुत्रपरलोकेपुरुषांतरादृतेसापत्नकंचऋतेन्यत्तृतीयंअर्थनाशनंपुरुषार्थघातकंनास्ति ॥२६ ॥ तदुभयंनिंदति वैराग्नीति एतच्चापरिहार्यंसतीनामपीत्याह सुव्रतेति ॥२७ ॥२८॥ निमित्तंभर्तुर्लक्षण

भूतंहित्वाचभाव्यर्थेयोवलंबेत्समंदधीः॥अवमन्येततंलोकोयथेच्छसितथाकुरु॥१५॥एषहिप्रज्वलन्नग्निर्लेलिहानोमहीरुहान्॥आविग्नेत्हृदिसंतापंजनयत्य
शिवंमम॥१६॥ वैशंपायनउवाच तस्माद्देशादतिक्रांतेज्वलनेजरितापुनः॥जगामपुत्रकानेवजरितापुत्रगृद्धिनी॥१७॥ सातान्कुशलिनःसर्वा
न्विमुक्तान्जातवेदसः॥रोरूयमाणान्ददृशेवनेपुत्रान्निरामयान्॥१८॥अश्रूणिमुमुचेतेषांदर्शनात्सापुनःपुनः॥एकैकश्येनतान्सर्वान्क्रोशमानान्वपद्यत॥
॥१९॥ततोऽभ्यगच्छत्सहसामंदपालोपिभारत॥ अथतेसर्वएवैनंनाभ्यनंदंस्तदासुताः॥२०॥लालप्यमानमेकैकंजरितांचपुनःपुनः॥ नचैवोचुस्तदाकिंचि
त्तमृषिंसाध्वसाधुवा॥ २१॥ मंदपालउवाच ज्येष्ठःसुतस्तेकतमःकतमस्तस्यचानुजः॥मध्यमःकतमश्चैवकनीयान्कतमश्चते॥ २२ ॥ एवंब्रुवंतंदुः
खार्तंकिंमांनप्रतिभाषसे॥ कृतवानपिहित्यागंनैवशांतिमितोलभे॥ २३॥ जरितोवाच किंनुज्येष्ठेनतेकार्यंकिमनंतरजेनते ॥ किंवामध्यमजातेन
किंकनिष्ठेनवापुनः॥ २४॥ यांत्वंमांसर्वतोहीनामुत्सृज्यासिगतःपुरा॥ तामेवलपितांगच्छतरुणींचारुहासिनीं ॥ २५ ॥ मंदपालउवाच नस्त्रीणांविद्य
तेकिंचिदमुत्रपुरुषांतरात्॥ सापत्नकमृतेलोकेनान्यदर्थविनाशनं॥ २६॥ वैराग्निदीपनंचैवभृशमुद्वेगकारिच ॥ सुव्रताचापिकल्याणीसर्वभूतेषुविश्रुता॥
॥२७॥ अरुंधतीमहात्मानंवसिष्ठंपर्यशंकत॥विशुद्धभावमत्यंतंसदाप्रियहितेरतं॥२८॥ सप्तर्षिमध्यगंवीरमवमेनेचतंमुनिं ॥ अपध्यानेनसातनधूमारुण
समप्रभा॥ लक्ष्याऽलक्ष्यानाभिरूपानिमित्तमिवपश्यति॥ २९॥ अपत्यहेतोःसंप्राप्तंतथात्वमपिमामिह॥ इष्टमेवंगतेहित्वंसातथैवाद्यवर्तते॥३०॥ नहिभा
र्येतिविश्वासःकार्यःपुंसाकथंचन॥नहिकार्यमनुध्यातिनारीपुत्रवतीसती॥३१॥ वैशंपायनउवाच ततस्तेसर्वएवैनंपुत्राःसम्यगुपासते॥सचतानात्मजा
न्सर्वानाश्वासयितुमुद्यतः॥३२॥ इतिश्रीमहा०आदिप०मयदर्शनप०शार्ङ्गकोपाख्यानेत्रयस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२३३॥ ॥७॥ ॥७॥

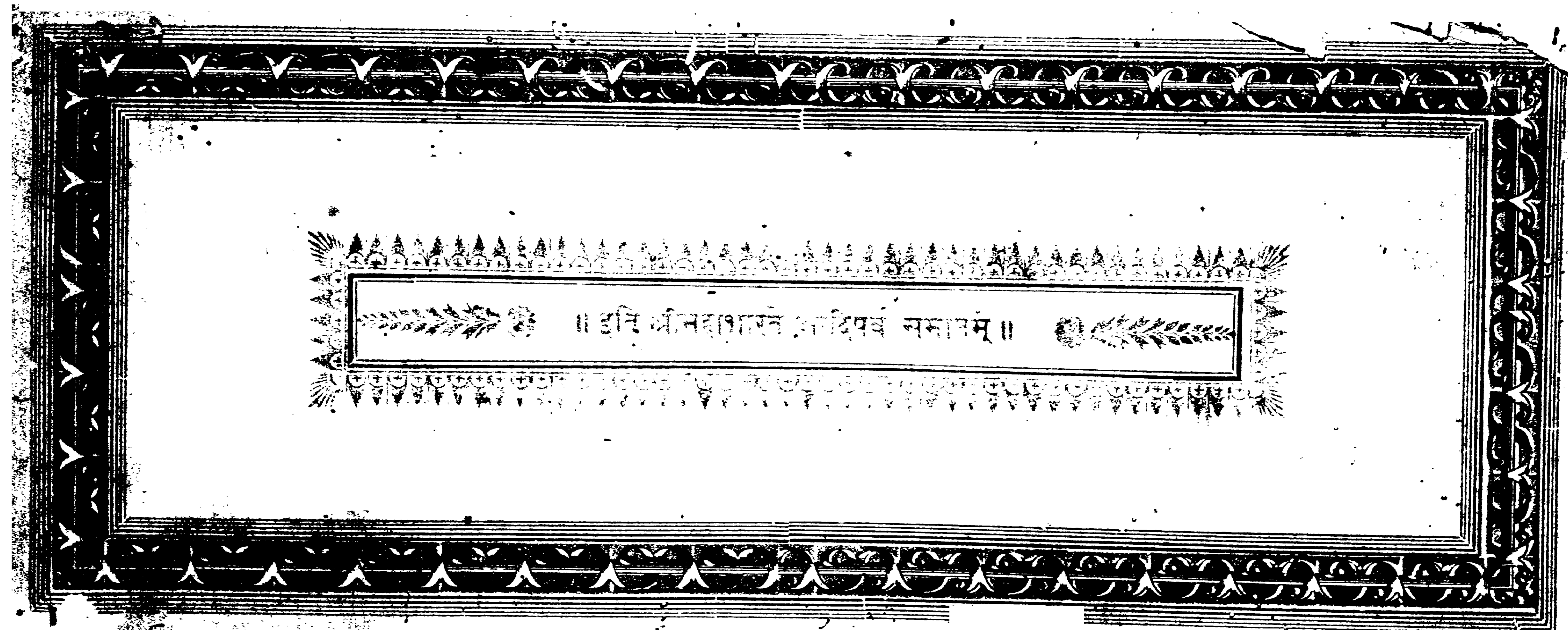
[illegible]विकपटेन अतएवनाभिरूपाप्रच्छन्नवेषा तेनहेतुनालक्ष्याऽलक्ष्याच ॥ २९ ॥ इष्टंआप्तं तथारुंधतीवशंकमाना त्वमिवसापितथैव मयिअपत्यहेतोर्व्याकुलेसतिसालपितापितथैववर्त्तते ॥ ३० ॥
[illegible] ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेत्रयस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३३ ॥ ॥ ७ ॥

त ॥ १ ॥ मातुर्धर्मज्ञतांचवः मातुःवःयुष्मत्संबंधितयःधर्मज्ञतांयुष्मदायुर्वरमचिनज्ञानंमातुरस्तीतिविज्ञायेत्यर्थः ॥ २ ॥ ब्रह्मतत्त्वंवेदांतप्रसिद्धं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

मंदपालउवाच युष्माकमपवर्गार्थंविज्ञप्तोज्वलनोमया ॥ अग्निनाचतथेत्येवंप्रतिज्ञातंमहात्मना ॥ १ ॥ अग्नेर्वचनमाज्ञायमातुर्धर्मज्ञतांचवः ॥ भवतांचपरंवीर्यंपूर्वंनाहमिहागतः ॥ २ ॥ नसंतापोहिवःकार्यःपुत्रकात्वदिमांप्रति ॥ ऋषीन्वदहुताशोऽपिब्रह्मतद्विदितंचवः ॥ ३ ॥ वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितान्पुत्रान्भार्यामादायसद्विजः ॥ मंदपालस्ततोदेशादन्यंदेशंजगामह ॥ ४ ॥ भगवानपितिग्मांशुःसमिद्धःखांडवंततः ॥ ददाहसहकृष्णाभ्यांजनयन्जगतोहिते ॥ ५ ॥ वसामेदोवहाःकुल्यास्तत्रपीत्वाचपावकः ॥ जगामपरमांतृप्तिंदर्शयामासचार्जुनं ॥ ६ ॥ ततोऽतरिक्षाद्भगवानवतीर्यपुरंदरः ॥ मरुद्गणैर्वृतःपार्थंकेशवंचेदमब्रवीत् ॥ ७ ॥ कृतंयुवाभ्यांकर्मेदममरैरपिदुष्करं ॥ वरंवृणीतंतुष्टोस्मिदुर्लभंपुरुषेष्विह ॥ ८ ॥ पार्थस्तुवरयामासशक्रादस्त्राणिसर्वशः ॥ प्रदातुंतच्चशक्रस्तुकालंचक्रेमहाद्युतिः ॥ ९ ॥ यदाप्रसन्नोभगवान्महादेवोभविष्यति ॥ तदातुभ्यंप्रदास्यामिपांडवास्त्राणिसर्वशः ॥ १० ॥ अहमेवचतंकालंवेत्स्यामिकुरुनंदन ॥ तपसामहताचापिदास्यामिभवतोऽप्यहं ॥ ११ ॥ आग्नेयानिचसर्वाणिवायव्यानिचसर्वशः ॥ मदीयानिचसर्वाणिग्रहीष्यसिधनंजय ॥ १२ ॥ वासुदेवोपिजग्राहप्रीतिंपार्थेनशाश्वतीं ॥ ददौसुरपतिश्चैववरंकृष्णायधीमते ॥ १३ ॥ एवंदत्वावरंताभ्यांसहदेवैर्मरुत्पतिः ॥ हुताशनमनुज्ञाप्यजगामत्रिदिवंप्रभुः ॥ १४ ॥ पावकश्चतदादावंदग्ध्वासमृगपक्षिणं ॥ अहानिपंचचैकंचविरराम सुतर्पितः ॥ १५ ॥ जग्ध्वामांसानिपीत्वाचमेदांसिरुधिराणिच ॥ युक्तःपरमयाप्रीत्याताबुवाचाच्युतार्जुनौ ॥ १६ ॥ युवाभ्यांपुरुषाग्र्याभ्यांतर्पितोऽस्मियथासुखं ॥ अनुजानामिवांवीरौचरतंयत्रवांछितं ॥ १७ ॥ एवंतौसमनुज्ञातौपावकेनमहात्मना ॥ अर्जुनोवासुदेवश्चदानवश्चमयस्तथा ॥ १८ ॥ परिक्रम्यततःसर्वेत्रयोपिभरतर्षभ ॥ रमणीयेनदीकूलेसहिताःसमुपाविशन् ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासक्यांआदिपर्वणिमयदर्शनपर्वणिवरप्रदानेचतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ चरतंयत्रवांछितमित्यनेनाप्रतिहतगतित्वंद्वयोरपिदत्तंमयेत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिआदिपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५

मोक्षार्थंमोचनार्थमितियावत्

॥ इति श्रीमहाभारते आदिपर्व समाप्तम् ॥

...तंमयदर्शनपर्वादिपर्वच ॥ इतःपरंसभापर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः ॥ वैशंपायनउवाच ततोऽब्रवीन्मयःपार्थंवासुदेवस्यसंनिधौ ॥ प्रांज लिःश्लक्ष्णयावाचापूजयित्वापुनःपुनः ॥ १ ॥

आदिपर्वणिसमविंशत्यधिकद्विशताध्यायाद्वितीयाध्यायेव्यासेनप्रतिज्ञाताःकिंतुपूर्वतनलेखकप्रमादेनचतुस्त्रिंशदधिकद्विशताध्यायादृश्यंतेएवंसतितेषुबहुपुस्तकपाठसाम्यस्यविद्यमानत्वात्कुत्रकुत्राध्यायाधिक्यंजातंतन्निश्चयोनभवति श्लोकसंख्यायाअपिवैषम्यंतत्प्रमादेनैवेतिबोध्यं ॥

इदमादिपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं ॥ शकाब्दाः ॥ १७८५ ॥